DİPLOMASİ

HENRY KISSINGER

Çeviren: İbrahim H. Kurt

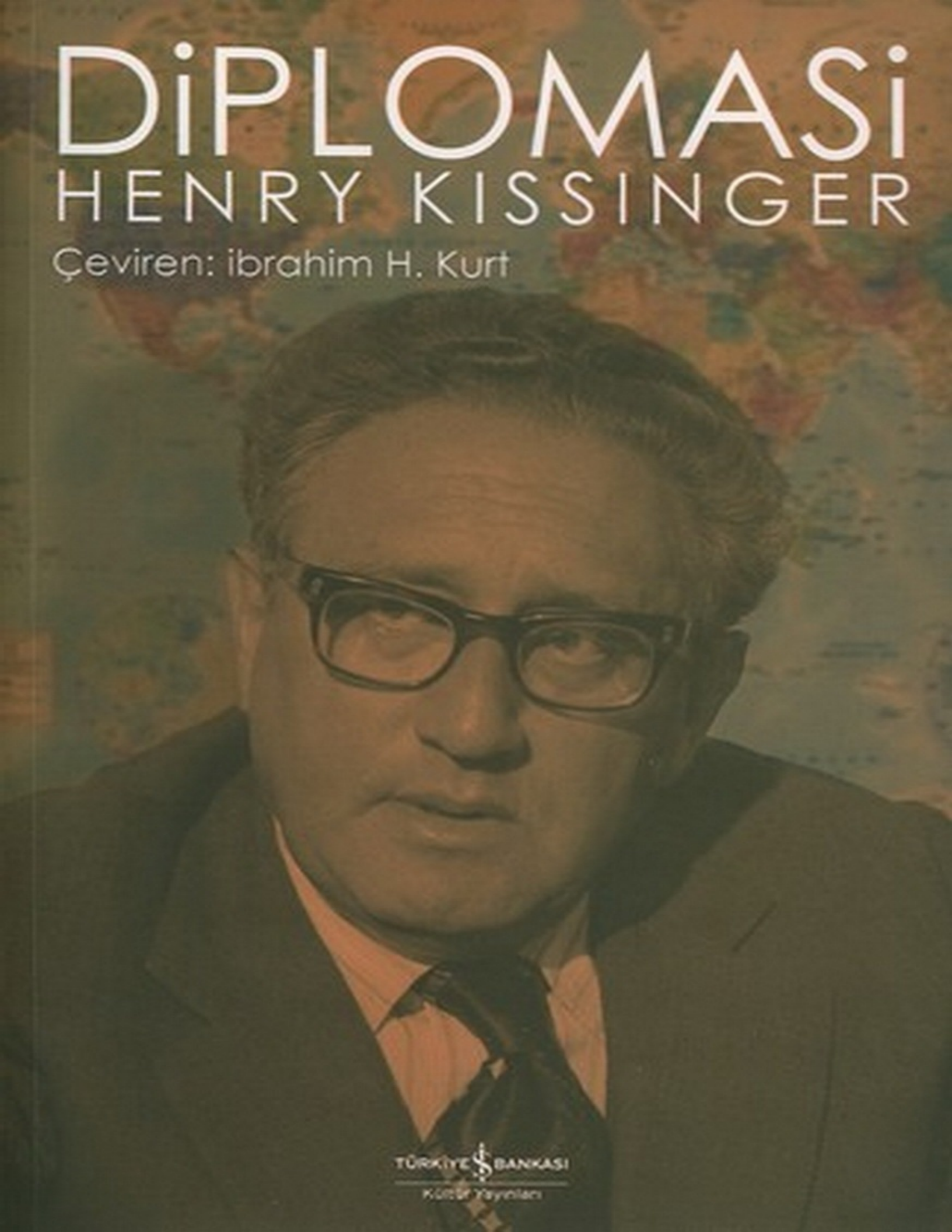

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

H e n r y K i s s i n g e r

DİPLOMASİ

Çeviren: **İbrahim H. Kurt**

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Henry Kissinger
Diplomasi

Özgün Adı
Diplomacy

Çeviren: İbrahim H. Kurt

TÜRKİYE İŞ BANKASI
KÜLTÜR YAYINLARI
Genel Yayın No: 380
Tarih Dizisi: 29

Editör: Funda Keskin
Kapak Tasarımı: Osman Bellek

ISBN 978-975-458-111-8

İkinci Baskı
3.000 Adet / Mart 2000

Bu kitap, Henry KISSINGER, DİPLOMACY,
New York, 1994 adlı baskısından Türkçeye çevrilmiştir.

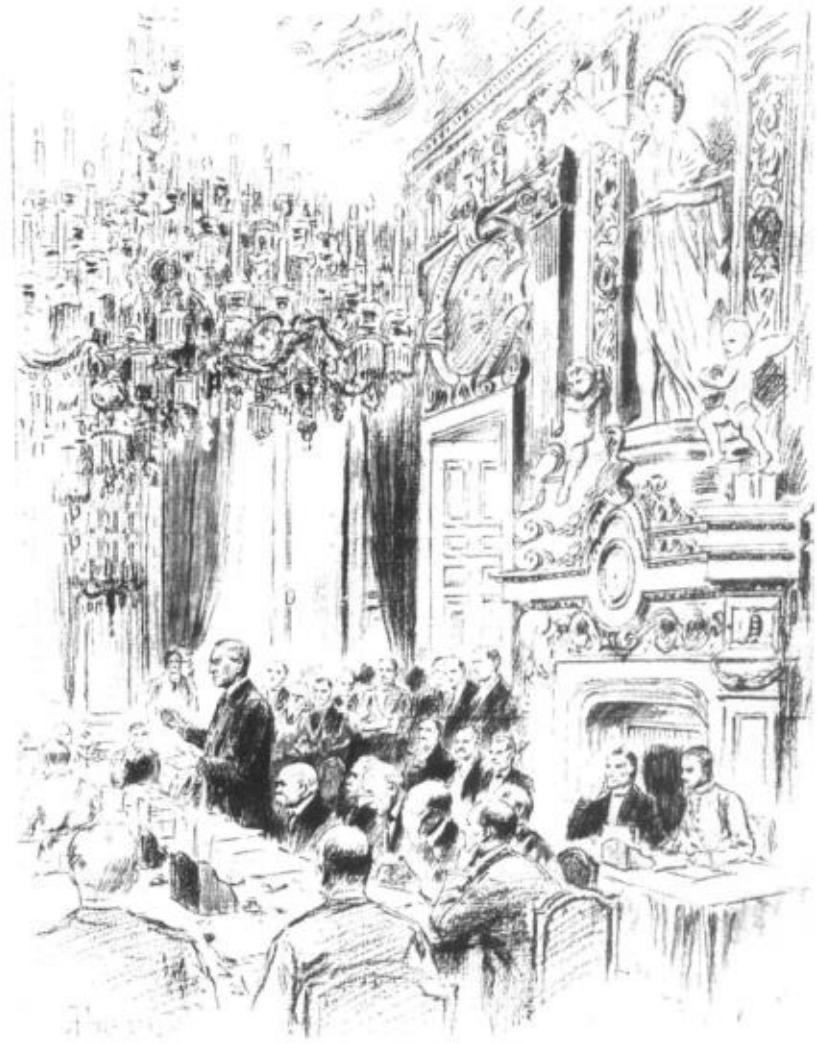

Woodrow Wilson, Paris Barış Konferansı, 25 Ocak 1919.

Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'nın,
mesleğe bağlılıkları ve fedakârlıkları
Amerikan diplomasisini ayakta tutan
kadın ve erkek bütün mensuplarına.

H.K.

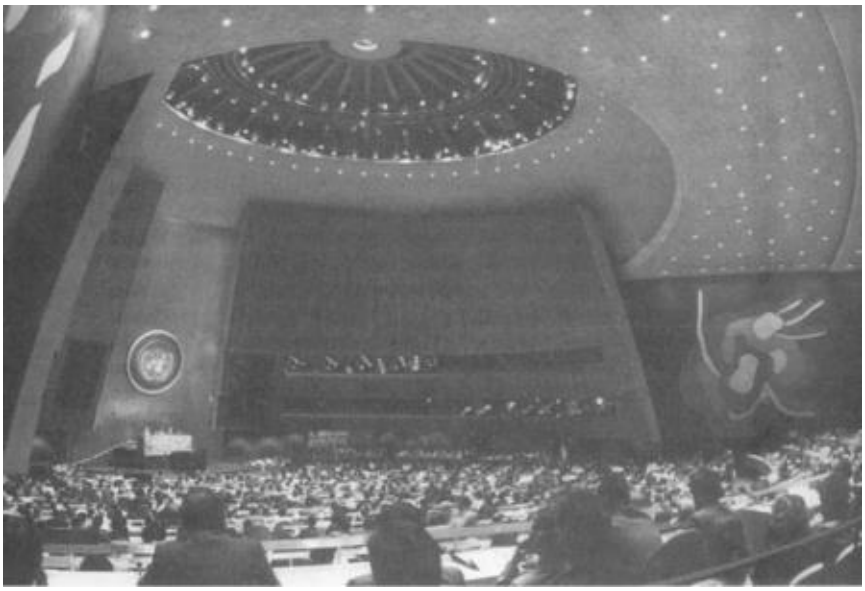

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

1
Yeni Dünya Düzeni

O anki bir doğa kanunuymuş gibi, her yüzyılda tüm uluslararası sistemi kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade ve entelektüel ve moral güce sahip olan bir ülke ortaya çıkmaktadır. XVII. yüzyılda Kardinal Richelieu'nün yönetimindeki Fransa, uluslararası ilişkilere, ulus-devlet kavramına dayanan ve nihai amaç olarak ulusal çıkardan güç alan modern yaklaşımı getirmiştir. XVIII. yüzyılda, Büyük Britanya, sonraki 200 yıl boyunca Avrupa diplomasisine egemen olan güç dengesi kavramını geliştirmiştir. XIX. yüzyılda, Metternich'in Avusturya'sı, Avrupa Anlaşması'nı yeniden kurmuş ve Bismarck'ın Almanya'sı da Avrupa diplomasisini soğukkanlı güç politikası oyununa döndürerek bu anlaşmayı yıkmıştır.

XX. yüzyılda, uluslararası ilişkileri hiçbir ülke Birleşik Devletler kadar kesin, fakat aynı zamanda kararsız bir şekilde etkilememiştir. Hiçbir toplum, onun kadar başka devletlerin içişlerine karışmama ilkesinde ısrarlı veya kendi değerlerinin bütün dünyaca uygulanması düşüncesinde onun kadar ateşli olmamıştır. Hiçbir ülke, kendi diplomasisinin bugünden yarına uygulamasında

onun kadar pragmatik veya tarihsel ahlak görüşlerinin izlenmesinde onun kadar ideolojik olmamıştır. Hiçbir devlet, örneği olmayan bir genişlikteki anlaşma ve yükümlülükler altına girerken kendi dışındaki işlerle uğraşmak konusunda onun kadar isteksiz hareket etmemiştir.

Amerika'nın, tarihi boyunca sahip olduğunu düşündüğü kendine özgü özellikler, dış politikaya karşı iki birbirine zıt tavır yarattı: Birincisi, Amerika'nın kendi değerlerine göre en iyi şekilde kendi ülkesinde demokrasiyi kusursuz hale getirip, böylece insanlığın geri kalanı için bir ışıldak olarak hizmet edebileceği görüşüdür, ikincisi ise, Amerika'nın değerlerinin, ülkeye, bunları bütün dünyaya yayma yükümlülüğü getirdiği görüşüdür. Temiz bir geçmişe hasretle, mükemmel bir geleceğe istek arasında bocalayan Amerikan düşüncesinde, her ne kadar II. Dünya Savaşı'ndan beri karşılıklı bağımlılığın gerçekleri ağır basmakta ise de, yalnızlık politikası ile yükümlülüklere girme politikası arasında bir saat rakkası gibi gidip gelmektedir.

Her iki düşünce ekolü –yani Amerika'nın aydınlatıcı bir ışıldak olması veya kendi değerlerini bütün dünyaya yayma görevi yapması– demokrasi, serbest ticaret ve uluslararası hukuka dayanan bir küresel uluslararası düzeni, normal düzen olarak öngörmektedir. Böyle bir sistem hiç var olmadığından bunun yaratılması gerekmektedir ve bu, diğer uluslara aptalca değilse bile, daima ütopik olarak görünmüştür. Ancak yabancıların şüpheciliği, Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt yahut Ronald Reagan'ın veya XX. yüzyıldaki herhangi bir Amerikan başkanının idealizmini hiçbir zaman söndürememiştir. Bu şüpheciliğin bir etkisi olduysa, bu ancak Amerika'nın, tarihin üstesinden gelinebileceği ve dünya gerçekten barış istiyorsa, Amerikan ahlaki reçetelerini uygulamasının şart olduğuna olan inancını güçlendirmek olmuştur.

Her iki düşünce ekolü de Amerikan deneyiminin ürünleridir. Her ne kadar başka cumhuriyetler mevcut idiyse de, hiçbirisi, Amerika gibi özgürlük fikrini yüceltmek için bilinçli bir şekilde kurulmamıştır. Hiçbir ülkenin halkı, Amerikan halkı gibi özgürlük ve herkese refah sağlanması adına yeni bir kıtanın liderliğine soyunmamış ve onun vahşi doğasını terbiye etmeye kalkışmamıştır. Böylece, yalnızlık veya misyonerlik şeklindeki iki görüş, birbirinin zıttı gibi görünüyorsa da, temelde yatan ortak bir inanışı yansıtmaktadır: Birleşik Devletler, dünyadaki en iyi yönetim sistemine sahiptir ve insanlığın geri kalan bölümü, ancak geleneksel diplomasiyi terk edip, onun uluslararası hukuk ve demokrasiye olan saygısını kabul ederse, barış ve refaha kavuşabilir.

Amerika’nın uluslararası politika deneyimi, inancın deneyime karşı bir zaferi olmuştur. Amerika 1917’de dünya politikası arenasına adım attığından beri güç bakımından o kadar ağırlığını hissettirmiş ve ideallerinin doğruluğuna o kadar inanmıştır ki, Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellogg Paktı’ndan, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Helsinki Nihai Senedi’ne kadar bu yüzyılın başlıca uluslararası anlaşmaları, Amerikan değerlerinin hayata geçirilmesi niteliğindedir. Sovyet komünizminin çöküşü ise, Amerikan ideallerinin entelektüel haklılığını doğrulamış ve Amerika’yı tarihi boyunca yüz yüze gelmekten kaçındığı türde bir dünya ile karşı karşıya getirmiştir. Ortaya çıkan uluslararası düzende, milliyetçilik yeni bir hayat bulmuştur. Uluslar, yüksek ilkeler yerine, daha sık olarak kendi çıkarlarının takipçisi olmuşlar ve işbirliği yapmak yerine daha çok rekabet yolunu seçmişlerdir. Bu eski davranış biçiminin değiştiğini veya ilerideki on yıllarda değişebileceğini gösteren çok az belirti vardır.

Ortaya çıkan dünya düzeninde yeni olan şey, Birleşik Devletler’in, ilk kez olarak, ne dünyadan elini eteğini çekebilmekte, ne de ona hükmedebilmekte olmasıdır. Amerika, tarihi boyunca üstlendiği rolü nasıl algıladığını değiştiremez; bunu istememelidir de. Amerika uluslararası arenaya girdiği zaman yeniydi, kuvvetliydi ve uluslararası ilişkilere bakış biçimini dünyaya kabul ettirme gücü vardı. 1945’te II. Dünya Savaşı son bulduğunda, Amerika o kadar güçlüydü ki (bütün dünya ekonomik üretimin %35’i Amerika’ya aitti) dünyaya, kendi tercihlerine göre şekil vermesi kaçınılmaz görünüyordu.

1961’de John F. Kennedy, Amerika’nın, özgürlüğün başarısı için “her bedeli ödeyecek, her yükü çekecek kadar” kuvvetli olduğunu söyledi. Otuz yıl sonra, Birleşik Devletler bütün isteklerinin hemen gerçekleştirilmesi için ısrarlı olacak bir konumda değildir. Diğer ülkeler büyüyerek Büyük Devlet statüsüne kavuştular. Artık Birleşik Devletler, amaçlarını, her biri Amerikan değerleri ve jeopolitik gerekliliklerin birer karışımı olan aşamalarla gerçekleştirmenin zorluklarıyla karşı karşıyadır. Yeni gerekliliklerden birisi, birbirine denk güçte birçok devletten oluşan bir dünyanın düzenini, bir tür denge kavramı üzerine oturtmak zorunda olmasıdır ki, Amerika, hiçbir zaman bu fikri rahatlıkla içine sindirememiştir.

Dış politikaya ilişkin Amerikan düşünce biçimi ile Avrupa diplomatik gelenekleri, 1919 Paris Barış Konferansı’nda karşı karşıya gelince, tarihi deneyimdeki farklılıklar, dramatik bir şekilde ortaya çıkmıştır. Avrupalı liderler, var olan sistemi bilinen yöntemlerle tekrar kurmak isterken, Amerikan barış kurucuları, Büyük Savaş’ın başa çıkılması zor jeopolitik uyuşmazlıkların değil,

Avrupa’nın kusurlu uygulamalarının sonucu olduğuna inanmaktadırlar. Meşhur On dört Nokta’sında Woodrow Wilson, bundan böyle uluslararası sistemin güç dengesine değil, etnik self-determinasyon prensibine, devletlerin güvenliklerinin askeri anlaşmalara değil, ortak güvenlik sistemine ve diplomasilerinin de uzmanlar tarafından gizlice yürütülmeyip, “açıkça varılan antlaşma” esaslarına dayandırılmasını Avrupalılardan istemiştir. Açıkça görülüyor ki Wilson, Paris’e, savaşı sona erdirme şartlarını tartışmak veya var olan uluslararası düzeni yeniden kurmak için değil, hemen hemen üç yüzyıldan beri uygulanan bütün uluslararası ilişkiler sistemini değiştirmek için gelmişti.

Amerikalılar, dış politika hakkında düşünmeye başladıklarından beri, Avrupa’nın çektiği sancılan, hep güç dengesi sistemine bağlamışlardır. Avrupa’nın da, Amerikan dış politikası ile ilk kez ilgilenmek zorunda kaldığı zamandan beri, Avrupalı liderler, Amerika’nın kendine tanıdığı küresel reform misyonuna kuşku ile bakmışlardır. Her iki taraf da, sanki diğer taraf diplomatik davranış biçimini serbestçe seçmiş ve daha akıllıca veya saldırgan, sanki daha kabul edilebilir başka bir davranış biçimi seçebilirmiş gibi davranmıştır.

Gerçekte, dış politikaya Amerika’nın ve Avrupa’nın yaklaşımları, kendi koşul ve çevrelerinin ürünüdür. Amerikalılar, yağmacı güçlerden iki geniş okyanusla korunmuş ve zayıf ülkelerle komşu olan hemen hemen boş bir kıtaya yerleşmişlerdir. Amerika, denge kurulmasını gerektiren herhangi bir güçle karşılaşmadığından, liderleri de, Avrupa koşullarını tekrarlamak gibi garip bir fikre saplansalar bile, arkasını Avrupa’ya dönmüş bir halk topluluğu arasında denge sorunlarıyla ilgilenemezlerdi.

Avrupa uluslarına acı çektiren güvenlik konusundaki çıkmazlar, Amerika’da yüz elli yıl boyunca hemen hemen hiç hissedilmemiştir. Hissedildiği zaman ise, Amerika Avrupa ülkeleri tarafından çıkarılan dünya savaşlarına iki kez girmiştir. Amerika’nın her savaşa girişinde, güç dengesi, daha evvel işlemez hale gelmiş ve şu paradoksu yaratmıştır: Birçok Amerikalının beğenmediği güç dengesi, kuruluş maksadına uygun çalıştığı sürece, Amerika’nın güvenliğini sağlamış ve çalışmayınca da Amerika’yı uluslararası politikaya çekmiştir.

Avrupa ulusları, güç dengesi politikasını, doğuştan var olan kavgacılıkları veya Eski Dünya’nın entrika düşkünlüğü nedeniyle ilişkilerini düzenleme aracı olarak seçmiş değildir. Demokrasiye önem verme ve uluslararası hukuk, Amerika’nın kendine özgü güvenlik duygusunun bir sonucu ise, Avrupa diplomasisi de döğülerek şekil verilen demir gibi zorluk altında biçim almıştır.

Avrupa, ilk tercihi olan Ortaçağ'ın dünya imparatorluğu rüyası çökünce ve eski hayalin külleri içinden aşağı yukarı birbirine denk güçte devletler ortaya çıkınca, ister istemez güç dengesi politikasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu şekilde kurulan bir grup devlet, birbiriyle uğraşmak zorunda kalınca yalnızca iki olasılık ortaya çıktı: Ya bu devletlerden birisi, çok güçlenerek diğerlerini egemenliği altına alacak ve bir imparatorluk yaratacaktır veya hiçbir devlet bu amacı gerçekleştirecek kadar güçlenemeyecektir. İkinci olasılıkta, uluslararası topluluğun en saldırgan üyesinin istekleri diğer devletlerin bir araya gelmesiyle, başka bir deyişle, güç dengesi yoluyla kontrol altında tutulmuştur.

Güç dengesi sistemi, krizleri, hatta savaşları önlemek iddiasında değildir. Düzgün işlediği zaman, hem bir devletin diğerlerini egemenliği altına alma arzusunu, hem de anlaşmazlıkları sınırlamak amacındadır. Bu sistemin amacı barıştan çok istikrarın ve aşırılıklardan kaçınmanın sağlanmasıdır. Bir güç dengesi düzenlemesi, tanımı gereği uluslararası sistemin her üyesini tatmin edemez. Fakat hoşnut olmayan tarafın hoşnutsuzluğu, uluslararası düzeni bozmaya kalkışacağı düzeyin altında kaldığı sürece, sistem en iyi şekilde çalışmış demektir.

Güç dengesi teorisyenleri, bu sistemin, uluslararası ilişkilerin doğal şekli olduğu izlenimini yaratmaktadırlar. Gerçekte, insanlık tarihinde güç dengesi sistemleri çok seyrek olarak yer almıştır. Batı yarımküresinde hiç görülmemiştir; çağdaş Çin topraklarında ise, iki bin yıl önceki savaşçı devletler devrinden beri güç dengesi sistemi olmamıştır, insanlığın büyük bölümü ve tarihin en uzun devreleri için tipik devlet modeli, imparatorluktur, imparatorluklar ise, uluslararası sistem içinde hareket etmeye ilgi duymazlar, bizzat kendileri uluslararası sistem olmak çabası içindedirler, imparatorlukların güç dengesine gereksinimi yoktur. Birleşik Devletler, Asya'da Amerikalarda ve Çin tarihinin çoğu döneminde dış politikalarını böyle yürütmüştür.

Batı'da güç dengesi sistemlerinin uygulandığı örneklere, eski Yunanistan'ın ve Rönesans İtalya'sının şehir devletleri arasındaki sistemde ve 1648 Vestfalya Barış Antlaşmasının ortaya çıkardığı Avrupa devlet sisteminde rastlanır. Bu sistemlerin ayırıcı özelliği, birbirine denk güçte devletlerin var olması gerçeğini yücelterek, dünya düzeni için yol gösteren bir ilke haline getirmek olmuştur.

Entelektüel olarak da güç dengesi kavramı, Aydınlanma Döneminin belli başlı politik düşünürlerinin inançlarını yansıtmaktadır. Bu düşünürlerin görüşlerine göre, politik dünya dâhil, tüm evren, her biri diğerini dengeleyen akılcı

prensiplere göre yönetilmektedir. Mantıklı insanlar tarafından görünüşte rastlantısal olarak yapılan eylemler, sonunda ortak iyiliğe dönüşmektedir. Otuz Yıl Savaşları'nı izleyen neredeyse sürekli anlaşmazlıklarla dolu yüzyılın ise, bu görüşü desteklediği pek söylenemez.

Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (*The Wealth of Nations*) kitabında, "görünmeyen bir elin" bencil kişisel ekonomik eylemleri damıtarak, bunu genel ekonomik refaha dönüştürdüğünü söylemektedir. Madison, *Federalist Yazılar*'da, kendi çıkarlarını bencilce savunan birçok politik "hizbin", yeterince büyük bir cumhuriyette, sonunda bir çeşit otomatik mekanizma yoluyla bir iç uyum yaratabileceğini savunmuştur. Montesquieu tarafından algılandığı ve Amerikan Anayasası'nda somutlaştığı biçimiyle, kuvvetler ayrılığı ve kontrol ve denge (checks and balances) kavramları da aynı görüşü yansıtmaktadır. Kuvvetler ayrılığından maksat, uyumlu bir yönetime ulaşmak değil, diktatörlüğü önlemektir; hükümetin her kanadı kendi çıkarını takip ederken aşırılıkları sınırlar ve böylece ortak iyiliğe hizmet eder. Aynı prensipler, uluslararası ilişkilere de uygulanacaktı. Kendi bencil çıkarlarını savunan her devletin, sanki seçme özgürlüğü sağlanınca görünmeyen bir el herkesin refahını garanti ediyormuş gibi, ilerlemeye katkıda bulunacağı varsayılıyordu.

Bir yüzyıl boyunca, bu beklenti gerçekleşmiş görünmektedir. Fransız Devrimi ve Napoleon Savaşları'nın sebep olduğu karışıklıktan sonra, Avrupa liderleri güç dengesini 1815 Viyana Kongresi ile sağladılar ve uluslararası işbirliğini ahlaki ve hukuki bağlarla daha ılımlı hale getirerek, kaba kuvvete olan güveni de yumuşattılar. Bununla beraber, XIX. yüzyılın sonuna kadar Avrupa güç dengesi sistemi, yeniden güç politikasının ilkelerine dönerek daha da acımasız bir çevre yarattı. Düşmanını küstahlıkla sindirmek, diplomasinin geçerli metodu haline geldi ve kuvvet gösterileri birbirini izledi. Sonunda 1914'te kimsenin bir adım geri atamayacağı bir kriz doğdu. I. Dünya Savaşı felaketinden sonra, Avrupa hiçbir zaman dünya liderliğini tekrar elde edemedi. Birleşik Devletler diplomaside egemen oyuncu olarak sahneye çıktı fakat Woodrow Wilson, ülkesinin oyunu, Avrupa kurallarına göre oynamayı reddettiğini açıkça belirtti.

Birleşik Devletler, tarihinde hiçbir zaman bir güç dengesi sistemine katılmadı, iki dünya savaşından önce, Amerika, güç dengesinin diplomatik manevralarından uzak durup, canı istediğinde bunu eleştirmenin keyfini de çıkarırken, güç dengesinden yararlandı. Soğuk Savaş sırasında, Amerika Sovyetler Birliği ile güç dengesi sisteminden büsbütün farklı prensiplerin geçerli olduğu iki kutuplu bir dünyada ideolojik, politik ve stratejik bir savaşıma girdi,

iki kutuplu bir dünyada, çatışmanın ortak iyiliğe hizmet ettiği hiçbir şekilde ileri sürülemez; bir tarafın kazancı, öbür tarafın kaybıdır. Amerika Soğuk Savaş'ta, savaş yapmadan zaferi gerçekleştirmiştir. Öyle bir zafer ki, şimdi Amerika'yı George Bernard Shaw'un söylediği çıkmazla karşı karşıya getirmektedir: "Hayatta iki trajedi vardır: Biri gönlünün istediğine kavuşamamak, diğeri de ona kavuşmaktır."

Amerikan liderleri, kendi değerlerini o kadar doğal bir şeymiş gibi kabul etmişlerdir ki, bu değerlerin başkalarına ne kadar devrimci ve her şeyi yerinden oynatacak nitelikte göründüğünü kavrayamamışlardır. Ahlaka uygun hareket etme ilkesinin uluslararası uygulamalarda da tıpkı bireyler arasında olduğu gibi geçerli olduğunu başka hiçbir toplum ileri sürmemiştir ki, bu fikir Richelieu'nün (*raison d'état*) *Ulusal Güvenlik Çıkarı*nın tam karşıtıdır. Amerika'ya göre, savaşı önlemek diplomatik meydan okuma olduğu kadar, hukuki bir sorundur ve Amerika'nın karşı çıktığı bu tür bir değişme olmayıp, değişmenin sağlandığı yöntem, özellikle de kuvvet kullanmadır. Bir Bismarck veya bir Disraeli, dış politikanın, içerikten çok yönteme ilişkin olduğu fikrini eğer anlayabilselerdi, bunu çok saçma bulurlardı. Dünyada hiçbir ulus, Amerika kadar kendini ahlaki değerlerle bağlamış değildir. Dünyada başka hiçbir ülke, tanımı gereği mutlak olan değer yargıları ile bunların uygulanması gereken somut durumlar arasındaki boşluğu doldurmak için kendine bu kadar eziyet etmemiştir.

Soğuk Savaş boyunca Amerika'nın dış politikaya yaklaşımı, var olan soruna hayret edilecek bir şekilde uygun düşüyordu. Derin bir ideolojik çatışma vardı ve yalnız bir ülke, Birleşik Devletler, komünist olmayan dünyanın savunmasını organize etmek için politik, ekonomik ve askeri tüm araçlara sahipti. Böyle bir konumdaki bir ulus, görüşlerinde ısrarlı olabilir ve daha az önemli ulusların devlet adamlarıyla ters düşme probleminden de çoğunlukla kaçınabilir: Bu devletlerin sahip oldukları araçlar, onların umutlarına göre daha az ihtiraslı amaçlar izlemelerini ve bu amaçlara bile aşamalar halinde yaklaşmalarını zorunlu kılar.

Soğuk Savaş dünyasında geleneksel güç kavramı kökünden yıkıldı. Genellikle tarih, çoğu zaman birbiriyle simetrik olan bir askeri, siyasi ve ekonomik güç sentezi göstermiştir. Soğuk Savaş devrinde gücün farklı elemanları birbirinden oldukça bağımsız bir hale geldi. Eski Sovyetler Birliği, askeri bir süper güç iken, ekonomik bakımdan bir cüceydi. Yine Japonya örneğinde olduğu gibi bir ülke ekonomik bakımdan bir dev iken, askeri bakımdan adı bile geçmeyebilirdi.

Soğuk Savaş sonrası dünyada, gücün çeşitli unsurlarının, daha uyumlu ve daha simetrik bir şekilde büyümeleri almaları olasıdır. Birleşik Devletler'in göreceli askeri gücü zamanla azalacaktır. Belirgin bir düşmanın olmaması, kaynakların savunmadan diğer öncelikli alanlara doğru yönelmesi için iç baskıları ortaya çıkaracaktır ki, bu süreç halen başlamış durumdadır. Tek bir tehdit olmadığı zaman, her ülke kendisine yönelen tehlikeleri, kendi ulusal perspektifi içinde kavrayacak, Amerikan koruması altında yaşayan ülkeler, kendi güvenlikleri için daha büyük sorumluluk yüklenme zorunluluğunu hissedeceklerdir. Böylece yeni uluslararası sistem, bunun gerçekleşmesi birkaç on yılı alabilirse de askeri alanda bile bir dengeye doğru işleyecektir. Bu eğilimler, Amerikan egemenliğinin gittikçe azaldığı ekonomi alanında daha da belirgin olacak ve Birleşik Devletler'e meydan okuma daha güvenli sayılacaktır.

XXI. yüzyılın uluslararası sistemi, görünüşte bir karşıtlıklar sistemi olacaktır: Bir tarafta bölünmeler, diğer tarafta ise, giderek artan küreselleşme. Devletler arasındaki ilişkiler düzeyinde ise, yeni düzen, Soğuk Savaş'ın kati kalıplarından çok XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa devlet sistemine benzeyecektir. Yeni düzen, en az altı büyük güçten –Birleşik Devletler, Avrupa, Çin, Japonya, Rusya ve olasılıkla Hindistan– ve küçük ve orta büyüklükteki birçok devletten oluşacaktır. Aynı zamanda uluslararası ilişkiler ilk kez gerçekten küreselleşmiş olmaktadır. Günümüzde haberleşme anında yapılmakta, dünya ekonomisi bütün kıtalarda eş zamanlı olarak işlemektedir. Nükleer yayılma, çevre, nüfus artışı ve ekonomik karşılıklı bağımlılık gibi ancak tüm dünya bazında çözümlenebilecek yeni bir sorunlar dizisi su yüzüne çıkmıştır.

Amerika için, önemli ülkeler arasındaki çok farklı tarihi deneyimleri ve farklı değerleri uzlaştırmak yeni bir deneyim ve aynı zamanda geçen yüzyılın yalnızlık politikalarından ve Soğuk Savaş'ın de facto hegemonyasından temel bir ayrılış olacaktır ki, bu kitabın aydınlatmaya çalıştığı konu da bu ayrılıştır. Aynı ölçüde diğer belli başlı oyuncular da, yeni ortaya çıkan dünya düzenine uyum sağlama güçlükleriyle karşı karşıyadırlar.

Modern dünyanın çok devletli bir sistemi işleten tek parçası olan Avrupa, ulus-devlet, egemenlik ve güç dengesi kavramlarını yaratmıştır. Bu kavramlar üç yüzyılın büyük bölümünde uluslararası uygulamalara egemen olmuştur. Ancak artık Avrupa'nın eski *raison d'état* uygulayıcılarından hiçbirisi ortaya çıkan yeni uluslararası düzende önemli rol alacak kadar güçlü değildirler. Bu göreceli zayıflıklarını dengelemek için birleşmiş tek bir Avrupa yaratmaya çalışmaktadırlar ki, bu çaba enerjilerinin büyük bölümünü tüketmektedir.

Başarılı olsalar bile küresel sahnede birleşmiş tek Avrupa'nın küresel sahnede işlemesi için hazır, otomatik olarak uygulanabilecek bir kılavuz yoktur; çünkü daha önce böyle bir siyasi oluşum hiçbir zaman var olmamıştır.

Bütün tarihi boyunca Rusya özel bir durum oluşturdu. Rusya, Fransa ile Büyük Britanya, durumlarını sağlamlaştırdıktan çok sonra, Avrupa sahnesine girmiş ve Avrupa diplomasisinin geleneksel prensiplerinden hiçbirisi onun için geçerli olmamıştır. Üç farklı kültür alanına komşu olan Rusya –Avrupa, Asya ve İslam Dünyası–, bu üç grup insandan oluşan nüfusu ile hiçbir zaman Avrupa'nın anladığı anlamda bir ulus-devlet olamamıştır. Yöneticileri tarafından komşu ülkelerin toprakları, kendi topraklarına katılan ve bu suretle devamlı sınırları değişen Rusya, herhangi bir Avrupa ülkesi ile kıyaslanamaz büyüklükte dev bir imparatorluk olmuştu. Üstelik, her yeni fetihle topraklarına yeni, huzursuz ve Rus olmayan âsi etnik gruplar katılmış ve devletin karakteri de değişmiştir. Rusya'nın kendisini, dış güvenliğine yönelebilecek olası bir tehditle ilgisi olmayan büyüklükte dev ordular beslemek zorunda hissetmesinin nedenlerinden birisi de budur.

Saplantılı güvensizlik duygusu ile coşku ve Avrupa istekleri ile Asya'nın çekici yönleri arasında bocalayan Rusya, Avrupa dengesinde her zaman bir rol almıştır; fakat duygusal olarak hiçbir zaman onun bir parçası olmamıştır. Fetih ve güvenlik gereksinimleri, Rus liderlerin kafasında birleşmiştir. Viyana Kongresi'nden bu yana Rusya imparatorluğu, silahlı kuvvetlerini, diğer önemli devletlerden daha sık bir şekilde yabancı topraklarda tutmuştur. Analizciler çoğu zaman Rus yayılmacılığını güvensizlik duygusuna yormaktadır. Fakat Rus yazarlar Rusya'nın dış dünyaya doğru baskısını bir nevi misyonerlik hizmeti olarak görmüşlerdir. İlerleyen Rusya, nadir olarak bir sınır duygusuna sahip olmuş ve hareketi önlenince de kızgınlık göstermiştir. Tarihi boyunca Rusya her zaman fırsat kollayan bir devlet konumunda olmuştur.

Komünizm sonrası Rusya, kendisini tarihte benzeri olmayan sınırlar içinde bulmuştur. Avrupa gibi Rusya da, enerjisinin çoğunu kimliğini yeniden tanımlamaya harcayacaktır. Acaba tarihi ritmine dönme ve kaybettiği imparatorluğunu yeniden kurma arayışı içinde olacak mı? Ağırlık merkezini doğuya kaydıracak ve Asya diplomasisinde daha aktif bir rol alacak mı? Hudutları çevresindeki ve özellikle de çalkantılı Ortadoğu'daki karışıklıklara karşı hangi prensip ve metotlarla tavır alacak? Rusya dünya düzeni için her zaman gerekli olacaktır ve bu sorulara verilecek cevaplarla bağlantılı olarak ortaya çıkacak kaçınılmaz karmaşada, dünya düzenine karşı potansiyel bir tehdit

de oluşturacaktır.

Çin de, kendisi için yeni olan bir dünya düzeni ile yüz yüzedir, iki bin yıl boyunca Çin imparatorluğu, kendi dünyasını tek bir imparatorluk egemenliği altında birleştirmiştir. Bu egemenlik zaman zaman aksamıştır da. Çin'de savaşlar, Avrupa'da olduğu kadar sık olmuştur. Fakat bu savaşlar, imparatorluk üzerinde iddia sahibi kimseler arasında olduğu için, uluslararası savaştan çok, iç savaş niteliğinde olmuş ve er veya geç yeni bir merkezi gücün ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Çin, XIX. yüzyıldan önce, hiçbir zaman kendisine kafa tutacak güçte bir komşuya sahip olmamıştır ve böyle bir devletin ortaya çıkabileceğini de düşünmemiştir. Dışarıdan gelen işgalciler Çinli hanedanları devirmişlerdir; ancak Çin kültürü içinde öyle bir şekilde kaybolmuşlardır ki, sonunda Orta Krallık geleneklerini devam ettirmişlerdir. Çin'de devletlerin eşit bağımsızlığı fikri hiçbir zaman var olmamıştır; yabancılar barbar kabul edilir ve yalnızca ikinci sınıf bir ilişkiye tâbi tutulurdu. –XVIII. yüzyılda İngiliz Sefiri Beijing de böyle kabul edilmiştir.– Çin, dışarıya elçi göndermeyi küçümseyerek bakmıştır; fakat uzaktaki barbarları yakındaki barbarların hakkından gelmek için kullanmada bir sakınca görmemiştir. Ancak bu uygulama olağanüstü durumlar için geçerli olan bir stratejiydi; Avrupa güç dengesi gibi işleyen günlük bir sistem değildi ve Avrupa'nın ayırıcı özelliği olan devamlı diplomatik temsilcilikler kurulması sonucunu da doğurmadı. Çin XIX. yüzyılda Avrupa sömürgeciliğinin aşağılanan bir süjesi olduktan sonra, tarihinde görülmemiş bir şekilde son yıllarda yeniden II. Dünya Savaşı'ndan bu yana çok kutuplu dünya sisteminde ortaya çıkmıştır.

Japonya da kendisini dış dünyayla olan bütün ilişkilerden uzak tutmuştu. Japonya, 1854'te Kaptan Matthew Perry tarafından açılana kadar, geçen beş yüzyıl boyunca, ne barbarları birbirlerine karşı dengelemeye, ne de onlar için Çinlilerin yaptığı gibi ikinci sınıf ilişkiler yaratmaya tenezzül etmişti. Dış dünyadan soyutlanmış olan Japonya, kendine özgü gelenek ve göreneklerinden gurur duymuş, askeri geleneğini iç savaşlarla tatmin etmiş, iç yapısını ise, kültürünün dış tesirlerden hiçbir şekilde etkilenmeyeceği, kendi kültürünün üstün olduğu ve diğer kültürleri özümlemek yerine, onları bir gün yeneceği inancına dayandırmıştır.

Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği, kendisi için sürekli bir güvenlik tehdidi oluştururken, Japonya dış politikasını binlerce mil ötedeki Amerika'yla birlikte

tanımlayabilmiştir. Sorunlarının bolluğuyla yeni dünya düzeni, geçmişiyle bu derece gurur duyan bu ülkeyi, tek bir müttefike dayanma politikasını yeniden gözden geçirmeye mecbur edecektir. Japonya, Asya güç dengesine karşı Amerika'dan daha hassas olmak zorundadır. Çünkü farklı bir yarımkürede üç değişik yöne bakmaktadır –Atlantik'e, Pasifik'e ve Güney Amerika'ya–. Japonya için, Çin, Kore ve Güneydoğu Asya, Birleşik Devletler'den daha farklı bir önem kazanacak ve Japonya, daha bağımsız ve daha kendine has bir dış politika başlatacaktır.

Güney Asya'da büyük bir güç olarak ortaya çıkan Hindistan'a gelince, bu ülkenin dış politikası pek çok yönüyle Avrupa sömürgeciliğinin en iyi günlerinin son izlerini taşımakta ve eski kültürün gelenekleri ile yoğrulmuş bulunmaktadır, İngilizlerin gelişinden önce, bu ülke, bin yıldır tek bir politik birlik olarak yönetilmemiş durumdadır, İngilizlerin sömürgeleştirmesi küçük askeri kuvvetlerle gerçekleştirilmiştir. Çünkü, her şeyden önce yerel halk, bu kuvvetleri, bir grup işgalcinin yerini, yeni bir grup işgalcinin alması olarak görmüştür. Ancak tek bir yönetim kurulduktan sonra, Hindistan'a kendisinin getirdiği halk hükümeti ve kültürel milliyetçilik değerleri, İngiliz İmparatorluğu'nun altını oymuştur. Bununla beraber, bir ulus-devlet olarak Hindistan dünya sahnesine yeni çıkan bir devlettir. Büyük nüfusunu doyurma savaşı ile uğraşan Hindistan, Soğuk Savaş esnasında Bağlantısızlık hareketi ile kendini oyalamıştır. Fakat artık uluslararası politika sahnesinde büyüklüğüyle uyumlu bir rol alması gerekmektedir.

Sonuçta, yeni dünya düzenini kurmaları gereken en önemli ülkelerin hiçbirisinin ortaya çıkmakta olan çok devletli sistem konusunda deneyimi yoktur. Daha evvel hiç bu kadar çok sayıda farklı algılama biçimini bir araya getirmesi gereken veya bu kadar küresel çapta bir yeni dünya düzeni kurulmamıştır. Bunun gibi, daha önceki düzenlerden hiçbirisi küresel demokratik düşüncelerle ve çağımızın hızla gelişen teknolojisi ile tarihten gelen güç dengesi sistemlerinin özelliklerini bir araya getirmek zorunda olmamıştır.

Geçmişe bakacak olursak, bütün uluslararası sistemlerin kaçınılmaz bir simetrileri olduğunu görürüz. Bu sistemler bir kez kurulunca başka tercihler yapılmış olsaydı, tarihin nasıl bir gelişme göstereceğini veya diğer tercihlerin yapılmasının olası olup olmadığını saptamak çok zordur. Bir uluslararası düzen ilk oluştuğu zaman birçok tercih yolu henüz açıktır. Fakat yapılan her tercih, geri kalan seçenekler evrenini daraltır. Karmaşıklık, esnekliği azalttığı için bu ilk tercihler hayati önem taşır. Uluslararası düzenin Viyana Kongresi'nden sonra

ortaya çıkan düzen gibi kararlı mı, yoksa Vestfalya Barış Antlaşması ve Versay Antlaşmalarından sonra ortaya çıkan düzenler gibi son derece değişken mi olacağı sorunu, kurucu toplumların âdil kabul ettikleri şartlarla kendilerini güvende hissetmelerini sağlayan şartları birbiriyle uzlaştırabilme derecelerine bağlıdır.

Oluşan sistemlerin en istikrarlıları olan Viyana Kongresi sistemi ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşik Devletler'in empoze ettiği sistem, aynı algılama biçimlerine sahip olma avantajına sahiptirler. Viyana'daki devlet adamları, kavranması zor olan konuları aynı şekilde gören ve esas noktalarda anlaşmaya varmış olan aristokratlardı; savaş sonrası dünyasını şekillendiren Amerikan liderleri ise, olağanüstü dayanışma ve yaşama gücü gibi bir entelektüel geleneğe sahip bir topluluk içinden çıkmışlardır.

Şimdi ortaya çıkmakta olan düzen, büyük ölçüde farklı kültürleri temsil eden devlet adamları tarafından kurulmak zorundadır. Bu devlet adamları, o kadar karmaşık ve dev bürokrasi orduları yönetmektedirler ki, enerjilerinin çoğu amaçların belirlenmesi çabası içinde değil, yönetim mekanizmasında tüketilmektedir. Bu devlet adamları, yönetim için gerekli olmayan ve uluslararası bir düzen kurmaya daha da az uygun olan yetenekleri ile yükselmektedirler. Elde bulunan yegâne çok devletli sistem modeli ise, Batı toplumları tarafından kurulmuş olandır ve katılanların birçoğu da bu modeli reddedebilir.

Yine de Vestfalya Barış Antlaşması'ndan günümüze kadar olan ve birçok devlete dayanan dünya düzenlerinin yükselişi ve çöküşü, çağdaş devlet adamlarının karşı karşıya bulunduğu sorunları anlamaya çalışırken örnek alınabilecek tek deneyimdir. Tarih çalışmaları gösteriyor ki, otomatik olarak uygulanabilecek bir el kitabı yoktur. Tarih, karşılaştırma yoluyla birbirlerine benzer durumların olası sonuçları üzerine ışık tutar. Fakat her kuşak hangi durumların karşılaştırılabilir olduğuna da kendisi karar vermelidir.

Entelektüeller uluslararası sistemlerin çalışmasını analiz ederler; devlet adamları ise, bu sistemleri kuran kişilerdir. Bir analistin bakış açısı ile bir devlet adamının bakış açısı arasında büyük farklılık vardır. Analist hangi sorunu inceleyeceğini kendisi seçebilir; devlet adamı ise sorunları önünde bulur. Analist açık bir sonuca varmak için ne kadar zaman gerekiyorsa o kadar zaman kullanabilir; devlet adamı için asıl sorun zamanın darlığıdır. Analist üzerine risk almaz. Vardığı sonuçlar yanlış çıkarsa, başka bir inceleme yazabilir. Devlet adamı ise, bir tek tahmin yapma hakkına sahiptir; yaptığı yanlışlardan geri dönüş yoktur.

Analistin elinde bütün bilgiler vardır ve bunlar analistin entelektüel gücüne göre değerlendirilir. Devlet adamı ise, doğruluğu henüz kanıtlanmamış tahminlere göre karar verir; kaçınılmaz değişimi ne derece akıllıca yönlendirdiğine ve her şeyden önce barışı ne kadar iyi koruduğuna göre tarih tarafından değerlendirilir. İşte bu yüzden devlet adamlarının dünya düzeni sorunu ile ne kadar başarılı veya başarısız bir şekilde ilgilendiklerini araştırmak, çağdaş diplomasiyi anlamanın sonu değil, belki de başlangıcıdır.

Theodore Roosevelt, Ağustos 1905 Woodrow Wılson, Temmuz 1919

2
Bağlantı:
Theodore Roosevelt veya Woodrow Wilson

Bu yüzyılın başlarına kadar yalnızlık eğilimi Amerikan dış politikasına egemen oldu. Sonra iki faktör Amerika'yı dünya işlerine itti: Hızla büyüyen gücü ve Avrupa'nın merkez olduğu uluslararası sistemin yavaş yavaş çöküşü, iki başkan, bu değişime damgasını vurdu. Theodore Roosevelt ve Woodrow Wilson. Uluslararası gelişmeler, isteksiz bir ulusu girdaba sürüklerken, bu adamlar hükümetlerin dizginlerim ellerinde tutuyorlardı. Yalnızlık politikasından ayrılmayı karşıt felsefelere dayanarak savunmakla beraber, Amerika'nın dünya gelişmelerinde çok hayati bir rol oynaması gerektiğini her ikisi de kabul etmişti.

Roosevelt, bir güç dengesinin sofistik bir analistiydi. Ulusal çıkarları bunu gerektirdiği için ve aynı zamanda Amerika'nın katılımı olmadan küresel güç dengesinin olanaksız olduğunu düşündüğü için Amerika'nın uluslararası arenada

rol alması üzerinde ısrarla duruyordu. Wilson'a göre, Amerika'nın küresel rolü bir çeşit göreve dayanıyordu: Amerika'nın güç dengesi için bir yükümlülüğü yoktu; ancak kendi ilkelerini bütün dünyaya yayma görevi vardı. Wilson yönetimi zamanında Amerika, Amerikan düşüncesinin klişelerini yansıtan ve Eski Dünya diplomatları için devrimci bir değişiklik anlamına gelen ilkelerini ilan ederek dünya gelişmelerinde başlıca anahtar rolü oynamıştır. Bu ilkelere göre barış, demokrasinin yaygınlaşmasına bağlıdır; devletler de bireylerle aynı ahlaki kriterlere göre değerlendirilmelidir; ulusal çıkar ise, evrensel hukuk sistemine uymaktan ibarettir.

Güç dengesine dayanan Avrupa diplomasisinin görmüş geçirmiş üyelerine, Wilson'ın, dış politikanın sonuç olarak ahlaki temeller üzerine oturtulması gerektiği görüşü, garip, hatta biraz da ikiyüzlü görünmüştür. Ancak tarih, çağdaşlarının karşıt görüşleri üzerinde durmazken Wilsonizm canlılığını hep korumuştur. Wilson, barışı anlaşmalar yerine, ortak güvenlik yoluyla koruması düşünülen evrensel dünya örgütünün, Milletler Cemiyeti'nin de fikir babasıdır. Her ne kadar Wilson kendi ülkesini dahi bu fikrin faydalarına inandıramamışsa da, fikir yaşamaya devam etmiştir. Daha da ötesi, Amerikan dış politikası onun dönüm noktası niteliğindeki başkanlığından beri Wilson idealizminin yolunda yürümüş ve bugüne kadar da yürümeye devam etmiştir.

Amerika'nın uluslararası ilişkilere olan kendine özgü yaklaşımı, aniden veya kendi başına bir ilhamın sonucu olarak gelişmemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Amerikan dış politikası, yeni devletin bağımsızlığını kuvvetlendirmekten ibaret olan Amerikan ulusal çıkarının karmaşık bir yansımasıydı. Rakipleriyle bir mücadeleye girmek zorunda kalmadan hiçbir Avrupa ülkesi, kendisi için bir tehdit oluşturmadığı için, Amerika'nın Kurucu Ataları çıkarlarına uygun olduğu zaman, hor görülen güç dengesini yönlendirmeye son derece hazır olmuşlardır; gerçekten de Fransa ile Büyük Britanya arasında manevra yaparak yalnızca, Amerika'nın bağımsızlığını korumak değil, aynı zamanda sınırlarını da genişletmek için olağanüstü becerikli olmaları gerekirdi. Fransız Devrimi savaşlarında hiçbir tarafın kesin bir zafer kazanmasını istemediklerinden tarafsız olduklarını açıklamışlardır. Jefferson, Napoleon Savaşları'nı karadaki diktatör (Fransa) ile denizdeki diktatör (Büyük Britanya)[{1}] arasında bir yarışma olarak tanımlamıştır; başka bir deyişle, Avrupa mücadelesindeki tarafların ahlaki yönden eşit olduklarını söylemiştir. Bağlantısızlık politikasının bir çeşit ilk şeklini uygulayan yeni devlet, o zamandan beri ortaya çıkan birçok yeni devlet gibi tarafsızlığı bir pazarlık aracı

olarak kullanmanın faydalarını keşfetmiştir.

Aynı sıralarda Birleşik Devletler, Eski Dünya yöntemlerini reddetmeyi, toprak genişlemesini reddetmeye kadar ileri de götürmemiştir. Aksine, daha başlangıçtan beri Birleşik Devletler, Amerikalarda genişleme politikasını olağanüstü bir kararlılıkla uygulamıştır. 1794'ten sonra, bir dizi antlaşmayla Kanada ve Florida sınırlarını Amerika'nın çıkarına olacak şekilde çözüme kavuşturmuş, Mississippi Nehri'ni, Amerikan ticaretine açmış ve İngiliz Batı Hint Adaları'nda Amerikan ticari çıkarlarını yerleştirmeye başlamıştı. Bu genişleme, Mississippi Nehri'nin batısında kalan ve İspanyol toprağı olan Florida ve Teksas toprakları üzerinde hak iddia edebilecek durum yaratan ve çok büyük genişlikteki sınırı belirlenmemiş toprakları, yeni devlete katan Louisiana'nın 1803'te Fransa'dan satın alınması ile en yüksek noktaya ulaşmıştır ki, bu da büyük güç olmak için temel oluşturmuştur.

Satışı yapan Fransız imparatoru Napoleon Bonaparte, bu tek-yanlı işlem hakkında Eski Dünya'ya özgü şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Bu toprak alımı, Birleşik Devletler'in gücünü ebediyen perçinlemektedir ve bu suretle Büyük Britanya'ya da, sonunda denizde onu alt edecek bir rakip sağlamış oluyorum."[{2}] Amerikalı devlet adamları, Fransa'nın sahip olduğu toprakları satmasına ne gerekçe gösterdiğine hiç aldırmadılar. Onlara göre, Eski Dünya'nın güç politikasının eleştirilmesi, Amerika'nın Kuzey Amerika boyunca toprak kazanmasıyla ters düşmüyordu. Çünkü Amerika'nın batıya doğru genişlemesini bir dış politika konusu olmaktan çok, Amerika'nın bir içişi olarak görüyorlardı.

Bu ruh hali içinde James Madison, orduların, vergilerin ve diğer tüm "çoğunluğu, azınlığın egemenliği altına sokan araçların"[{3}] habercisi olarak savaşı, bütün kötülüklerin kaynağı biçiminde eleştirmiştir. Onun yerine gelen James Monroe, batı yönünde genişlemeyi, bunun Amerika'yı büyük bir güç yapmak için gerekli olduğu temeline dayanarak savunmakta hiç bir çelişki görmemiştir:

> "Herkes şunu açıkça görmelidir ki, adil sınırlar içinde kalmak şartıyla, toprak genişlemesi her iki (eyalet ve federal) hükümete de daha büyük hareket serbestisi sağlar; güvenliklerini sağlamlaştırır ve diğer her yönden bütün Amerikan halkı üzerinde iyi etkiler gösterir. Büyük veya küçük, toprağının büyüklüğü bir ulusun birçok özelliğini belirler. Kaynaklarının, nüfusunun ve fiziksel gücünün sınırlarını gösterir. Kısacası, büyük güç ile küçük güç arasındaki farkı ortaya

koyar.”{4}

Zaman zaman Avrupa güç politikasının yöntemlerini kullanmakla birlikte, yeni ulusun liderleri, kendi ülkelerini farklı kılan ilkelere sadık kalmışlardır. Avrupa güçleri, potansiyel egemen güçlerin ortaya çıkmasını önlemek için sayısız savaş vermiştir. Amerika’da güç ve uzaklık kombinezonu, herhangi bir sorun ortaya çıktıktan sonra onun üstesinden gelinebileceği yönünde bir güven yaratmıştır. Yaşamlarını sürdürmek için çok daha kısıtlı hareket alanları olan Avrupa ulusları, değişiklik olasılığına karşı koalisyonlar oluşturmuşlardır; oysa Amerika, herhangi bir gerçek değişikliğe göre politikasını ayarlayabilecek kadar uzaktır.

Her ne sebeple olursa olsun, “birbirinin içine girmiş” anlaşmalara karşı George Washington’un yönelttiği uyarının jeopolitik temeli de buydu. Washington’a göre:

> “Kendimizi yapay bağlarla, Avrupa politikasının sıradan iniş çıkışlarına veya onun dostluk veya düşmanlıklarının çakışmasına, ya da çatışmasına bağlamamız akıllıca bir hareket değildir. Bizim ayrı ve uzak durumumuz, bizi değişik bir rota izlemeye çağırıyor ve aynı zamanda bunu mümkün de kılıyor. “{5}

Yeni ulus, Washington’un uyarısını pratik ve jeopolitik bir kural olarak değil de, ahlaki bir kural olarak kabul etmiştir. Özgürlük ilkesinin merkezi olan Amerika, büyük okyanusların kendisine sağladığı güvenliğini, ilahi takdirin bir işareti olarak yorumlamayı ve eylemlerine, güvenlik marjı yerine, başka herhangi bir ulus tarafından paylaşılmayan üstün bir ahlaki değer yüklemeyi doğal bulmuştur.

Cumhuriyetin ilk yılları dış politikasını bir bütün olarak bir arada tutan şey, Avrupa’nın bitmek tükenmek bilmeyen savaşlarının, kötü devlet yönetiminde kullanılan bencil metotların bir sonucu olduğu inancıdır. Avrupalı liderler, uluslararası sistemlerini bencil çıkarların rekabetinden uyum doğacağı inancı üzerine oturturken, Amerikalı meslektaşları, devletlerin, birbirine güvenmeyen rakipler gibi değil, işbirliği yapan ortaklar gibi davrandığı bir dünya düşünüyorlardı. Amerikalı liderler, devletlerin ahlaka uygun hareket edip etmediğinin, bireylerin ahlaklılığından farklı bir ölçütle değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki Avrupa görüşünü reddetmişlerdir. Jefferson’a göre:

> “insanlar ve devletler için tek bir ahlaki sistem” vardır. “Bu da, koşullar ne olursa olsun bütün yükümlülüklere tam sadakat, hatta uzun vadede, iki tarafın da çıkarlarını koruyacak şekilde açık ve

cömert olmaktır.”{6}

Zaman zaman yabancıları çok sinirlendirse bile, Amerika’nın sesinin tonundaki erdemlilik, Amerika’nın yalnızca onu eski ülkeye bağlayan hukuki bağlara karşı değil, aynı zamanda Avrupa’nın sistemine ve değerlerine de başkaldırmış olduğu gerçeğini göstermiştir. Amerika, Avrupa’da savaşların bu kadar sık olmasını özgürlük ve insan onuru değerlerini reddeden hükümet kurumlarının egemen olmasına bağlamaktadır. Thomas Paine şöyle yazıyor: “Savaş, eski yapıda bir hükümet etme sistemi olduğundan, ulusların birbirine karşı beslediği düşmanlık duygusu, hükümetlerinin politikalarının sistemin ruhunu ayakta tutmak için uyandırdığı bir düşmanlıktan başka bir şey değildir... Yanlış bir hükümet sistemi tarafından insanlar birbirine düşman hale getirilmediği sürece, insan insanın düşmanı değildir.”{7}

Barışın, her şeyden önce demokratik kurumların gelişmesine bağlı olduğu görüşü, Amerikan düşüncesinin bugüne kadar ayrılmaz bir parçası olmuştur. Geleneksel Amerikan düşünce biçimi, istikrarlı bir şekilde demokrasilerin birbirleriyle savaş yapmadıkları merkezindedir. Aleksandr Hamilton, cumhuriyetlerin, diğer hükümet şekillerine göre, özünde daha barışçı olduğu görüşüne karşı çıkmıştır:

> “Sparta, Atina, Roma ve Kartaca hepsi cumhuriyetti; bunlardan ikisi, Atina ve Kartaca, ticari özellikte birer cumhuriyettiler. Bununla beraber, ister saldırı, ister savunma amaçlı olsun, komşuları olan monarşiler kadar devamlı savaş halinde idiler. Britanya hükümetinde halkın temsilcileri milli yasama meclisinin bir kolunu oluşturmaktadır. Ticaret, bu ülkenin yüzyıllardan beri izlediği temel uğraştır. Yine de, dünyada ancak birkaç ülke, Büyük Britanya’dan daha sık savaş yapmıştır.”{8}

Ancak Hamilton, küçük bir azınlığı temsil etmektedir. Şimdi olduğu gibi o zaman da Amerikan liderlerinin ezici bir çoğunluğu, Amerika’nın dünya barışına katkısı olarak kendi değerlerinin yayılması biçiminde özel bir sorumluluğu olduğu inancındaydılar. O zaman da anlaşmazlıklar, daha çok bu sorumluluğun yerine getirileceği yöntemle ilgili idi. Amerika, dış politikasının temel hedefi olarak özgür kurumları yaygınlaştırmak için aktif biçimde çaba harcamalı mıdır? Yoksa kendi örneğinin diğer ülkelere etkisine mi güvenmelidir?

Cumhuriyet’in ilk yıllarında egemen olan görüş, oluşmakta olan Amerikan ulusunun demokrasi davasına en iyi demokratik prensipleri kendi ülkesi içinde

uygulayarak hizmet edeceği şeklindeydi. Thomas Jefferson'ın sözleriyle Amerika'da "adil ve sağlam bir cumhuriyet", dünyanın diğer bütün ulusları için "dikilmiş bir anıt ve örnek" olacaktır.{9} Bir yıl sonra, Jefferson, Amerika'nın "bütün insanlık adına hareket ettiği" temasına şu sözlerle döndü:

> "...başkalarına nasip olmayıp bize teveccüh eden şartlar, bir toplumun, bireylerine sağlayabileceği özgürlük ve kendi kendini yönetim alanının derecesinin ne olduğunu kanıtlama görevini bize vermiştir."{10}

Amerikan liderlerinin, Amerika'nın davranış biçiminin ahlaki dayanakları ve özgürlük sembolü olarak önemi üzerinde ısrarla durması, Avrupa diplomasisinin klişelerinin reddedilmesine yol açmıştır: Güç dengesi bencil çıkarların rekabetinden doğan nihai uyum sonucu oluşmuş ve güvenlik endişeleri medeni hukuk ilkelerini geçersiz hale getirmiş, başka bir deyişle, devletin amaçları, kullandığı araçları haklı çıkarmıştır.

Benzeri görülmemiş bu fikirler, XIX. yüzyıl boyunca kalkınmasını gerçekleştiren ve iyi çalışan kurumları ve değer yargıları doğrulanan bir ülke tarafından ileri sürülüyordu. Amerika, yüksek prensipler ile hayatta kalmanın gerekleri arasında bir çatışma olduğunun farkında değildi. Uluslararası anlaşmazlıkları gidermek için ahlakçılıktan yardım umulması, zamanla tam Amerikan tarzı bir ıstırap ve benzeri görülmemiş bir belirsizlik doğurmuştur. Amerikalılar, dış politikalarını, kişisel hayatlarındaki aynı manevi kararlılıkla yürütmek zorundaysalar, güvenlik konusu nasıl analiz edilecekti? Gerçekten de bu, ayakta kalmanın, ahlaklı olmaya feda edilebileceği anlamına mı geliyordu? Yoksa Amerika'nın özgür kurumlara bağlılığı, en bencil amaçlı eylemlere bile otomatik olarak bir ahlaklılık havası mı veriyordu? Bu doğru ise, Amerikalıların görüşleri ile Avrupalıların *raison d'état* görüşü, yani devletin işlediği fiillerin, yalnızca başarılarına göre değerlendirileceği görüşü arasında ne fark vardı?

Profesör Robert Tucker ve Prof. David Hendrickson, Amerikan düşüncesindeki bu çelişkiyi parlak bir şekilde analiz etmişlerdir:

> "Jefferson 'in devlet adamlığının en büyük çıkmazı, görünüşte devletlerin sonuç olarak güvenliklerini sağlamak ve arzularını gerçekleştirmek için başvurdukları araçları reddetmesi ve aynı anda bu araçların kullanılmasını gerektiren arzulan reddetmekte isteksiz olmasıdır. Başka bir deyişle, Jefferson, Amerika'nın, her iki hedefe de ulaşmasını istemiştir: Yani gücün kullanılmasının normal

> sonuçlarının kurbanı olmadan, güçlü olmanın avantajlarından yararlanmak”{11}

Bugüne kadar iki yaklaşım arasındaki gidip gelmeler, Amerikan dış politikasının başlıca temalarından birisi olmuştur. 1820’ye kadar, Amerika, bu iki yaklaşım arasında ikisine de sahip olma olanağı tanıyan bir uzlaşma sağladı. Kuzey Amerika kıtası boyunca genişlemesini kaderin acıklı bir tecellisi (manifest destiny) olarak değerlendirirken, okyanusun ötesinde olanları güç dengesi politikasının suçlanacak sonuçları olarak eleştirmeye devam etti.

XX. yüzyılın başına kadar Amerikan dış politikası esas itibariyle çok basitti: Ülkenin açık kaderini gerçekleştirmek ve deniz aşırı işlere bulaşmaktan uzak durmak. Amerika, bunun olanaklı olduğu yerlerde, demokratik idarelerden yanaydı; ama gerektiğinde, bu tercihini gerçekleştirmek için harekete geçmekten geri durmayı da bilmiştir. O zamanki Dışişleri Bakanı John Quincy Adams, bu tavrı 1821’de şöyle özetlemiştir:

> “Her nerede özgürlük ve bağımsızlık bayrağı açılmış veya açılacak ise, Amerika’nın kalbi ve iyi niyetleri oradadır. Fakat Amerika canavarları ortadan kaldırmak için denizaşırı girişimlerde bulunmaz. Herkese özgürlük ve bağımsızlık için iyi dileklerde bulunur. Ancak Amerika yalnızca kendisinin şampiyonu ve kendi hakkının koruyucusudur.”{12}

Amerika’nın bu kendi kendini sınırlama politikasının diğer yüzü, eğer gerekirse, Avrupa diplomasisinin bazı yöntemlerini de kullanarak, Avrupa güç politikasını Batı Yarımküresi’nden uzak tutma karandır. Bu politikayı ilan eden Monroe Doktrini, 1820’lerde İspanya’daki devrimi bastırmak için Prusya, Rusya ve Avusturya arasında yapılan Kutsal İttifak’ın bir sonucu olarak ortaya çıktı, ilke olarak başkalarının içişlerine karışmayı reddeden Büyük Britanya da Kutsal İttifak’ı Batı Yarımküresi’nde kabul etmekte aynı derecede isteksizdi.

İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning, Amerika kıtasındaki İspanyol kolonilerini Kutsal îttifak’ın ele geçirmesinden korumak için Birleşik Devletler’e birlikte hareket etme önerisinde bulunmuştur. Amacı, İspanya’da olanlar bir tarafa, Latin Amerika’nın herhangi bir Avrupa gücünün kontrolü altına girmemesini sağlamaktı. Kolonilerini kaybetmiş bir İspanya’nın hiç de değerli bir ödül olmayacağını düşünen Canning, bu durumun, ya müdahale etme cesaretini kıracağını veya bunu gereksiz kılacağını varsaymıştır.

John Quincy Adams İngiliz teorisini anlamıştı; fakat İngilizlerin gerekçelerine de güvenmedi. 1812'de Washington'ın İngilizler tarafından işgal edilmesinden sonra, eski anavatanı Büyük Britanya'nın yanında yer almak için vakit henüz çok erkendi. Böylece Adams, Amerika'nın tek-taraflı bir kararla Avrupa sömürgeciliğini Amerikalardan uzaklaştırması için Başkan Monroe'yu zorlamıştır.

1823'te ilan edilen Monroe Doktrini, Birleşik Devletler'i Avrupa'dan ayıran okyanusu, iki kıtayı ayıran bir hendek haline getirmiştir. O zamana kadar Amerikan dış politikasının en önemli kuralı, Birleşik Devletler'in Avrupa'daki güç kavgasına hiçbir biçimde bulaşmaması ilkesi idi. Monroe Doktrini, Avrupa'nın da Amerika'nın işlerine karışmaması gerektiğini ilan ederek bir sonraki adımı atmıştır. Monroe'nun Amerikan işlerinden anladığı ise, bütün Batı Yarımküresi olarak gerçekten

Bunun da ötesinde, Monroe Doktrini kendisini prensip açıklamalarıyla sınırlamamıştır. Yeni devletin, Batı Yarımküresi'nin dokunulmazlığını sağlamak için savaşa da gidebileceği konusunda Avrupa devletlerini cesaretle uyarmıştır. Birleşik Devletler'in Avrupa gücünün "bu yarımkürenin herhangi bir parçasına doğru" genişlemesini, "barışımız ve güvenliğimiz için bir tehlike" şeklinde göreceğini ilan etmiştir.{13}

Son olarak dışişleri bakanından iki yıl önce Başkan Monroe, o kadar iyi ifade edilmemiş olsa da, açıkça Avrupa'daki anlaşmazlıklara karışmak niyetinde olmadığını açıklamıştır: "Avrupa güçlerinin kendilerini ilgilendiren konulardaki savaşlarına hiçbir şekilde katılmayız; bunu yapmak politikamızla da bağdaşmaz."{14}

Amerika aynı anda hem Avrupa'ya arkasını dönüyor hem de Batı Yarımküresi'nde genişlemek için ellerini serbest bırakıyordu. Monroe Doktrini'nin şemsiyesi altında Amerika, herhangi bir Avrupa kralının rüyalarından –ticaretini ve etkisini genişletmek, toprak elde etmek– farklı olmayan bir politika izliyordu; kısacası güç politikası uygulamaya mecbur kalmadan kendisini büyük bir güç haline getiriyordu.

Amerika'nın genişleme arzusu ile Amerika'nın Avrupa'ya göre daha saf ve ilkeli bir ülke olduğu konusundaki inancı hiçbir zaman çalışmamıştır. Genişlemesini bir dış politika sorunu olarak görmediğinden, Birleşik Devletler gücünü Kızılderililer, Meksika ve Teksas üzerinde rahatlıkla ve hiçbir vicdan rahatsızlığı duymadan kullanmıştır. Özetlersek, bir ceviz kabuğu içindeki Birleşik

Devletler'in dış politikası, bir dış politikaya sahip olmamaktı.

Louisiana'nın şahsıyla ilgili olarak Napoleon'un yaptığı gibi, Canning de Eski Dünya'nın güç dengesinin dengelenmesi için Yeni Dünya'yi yarattığıyla övünebilir. Çünkü Büyük Britanya Kraliyet Deniz Kuvvetleri ile Monroe Doktrini'ni destekleyeceği işaretini vermişti. Amerika, Avrupa'nın güç dengesini ancak Kutsal İttifak'ı Batı Yarımküresi'nden uzak tutacak ölçüde dengeleyecekti. Geri kalanlar için, Avrupa güçleri Amerika'nın katılımı olmadan dengeyi korumak zorundaydılar.

Yüzyılın geri kalan kısmında, Amerikan dış politikasının ana teması, Monroe Doktrini'nin uygulanmasını yaygınlaştırmaktı. 1823'te Monroe Doktrini, Batı Yarımküresi'nden uzak durmaları için Avrupa güçlerini uyardı. Monroe Doktrini yüzyılını doldurduğunda, anlamı, Amerika'nın Batı Yarımküresi üzerindeki egemenliğini haklı çıkaracak biçimde adım adım genişletilmişti. 1845'te Başkan Polk, Teksas'ın Birleşik Devletler'e bağlanmasının "kendisinden daha güçlü başka bir yabancı devletin müttefiki veya bağımlısı" olmasını ve böylece Amerika'nın güvenliğine yönelik bir tehdit oluşturmasını önlemek için zorunlu olduğunu açıkladı.{15} Başka bir deyişle, Monroe Doktrini tıpkı Avrupa güç dengesinin yaptığı gibi, yalnız var olan bir tehdide karşı değil, üstü kapalı bir tehdit olasılığına karşı da Amerika'nın müdahalesini haklı çıkarmaktaydı.

İç savaş, Amerika'nın toprak genişlemesi uğraşını kısa bir süre için durdurdu. Amerikan dış politikasının şimdi birinci derecede ilgilendiği konu, Konfederasyon'un, Avrupa devletleri tarafından tanınmasını ve bu suretle Kuzey Amerika toprakları üzerinde çok devletli bir sistemin ve bununla birlikte Avrupa diplomasisinin güç dengesi politikasının oluşmasını önlemekti. Fakat 1868'e kadar Başkan Andrew Johnson, Monroe Doktrini yoluyla genişleme politikasını haklı çıkaran eski tutuma geri döndü; bu sefer de Alaska satın alınıyordu:

"Bu toplulukların yabancı mülkiyetinde veya kontrolünde olması, Birleşik Devletler'in büyümesini engeller ve etkisini azaltır. Buralarda, kronikleşmiş devrim ve anarşi de aynı derecede zararlı olabilir."{16}

Uygulamada Büyük Güç denilen devletler tarafından fark edilmemiş olmakla beraber, Amerika kıtasının bir ucundan öbür ucuna kadar genişlemeden daha önemli bir şey gerçekleşiyordu: Dünyanın en güçlü ülkesi olan Birleşik Devletler, onların kulübüne yeni üye olarak katılıyordu. 1885'te Birleşik Devletler üretimde dünyanın en büyük sanayi gücü olarak Büyük Britanya'yı geçmişti. Yüzyılın başlangıcına kadar Birleşik Devletler, Almanya, Fransa,

Avusturya-Macaristan, Rusya, Japonya ve İtalya'nın hepsinden daha fazla enerji tüketiyordu.[17] İç savaş ile XX. yüzyılın başı arasındaki devrede, Amerikan kömür üretimi %800, çelik ray üretimi %523, demiryolu uzunluğu %567 ve buğday üretimi %256 oranında artmıştı. Göçler de Amerika'nın nüfusunun ikiye katlanmasını sağladı. Ayrıca büyüme sürecinin gittikçe hızlanması da bekleniyordu.

Hiçbir ülke, bunu küresel etkiye çevirmeye çalışmadan böyle bir büyüme yaşamamıştır. Amerikan liderleri heyecanlı idiler. Başkan Andrew Johnson'm Dışişleri Bakanı Seward, Kanada'yı ve Meksika'nın büyük kısmım içine alan ve Pasifik'in derinliklerine kadar giden bir imparatorluğun hayalini kuruyordu. Grant yönetimi, Dominik Cumhuriyeti'ni topraklarına katmak istedi ve Küba'nın alınması işiyle de ilgilendi. Bunlar, Disraeli veya Bismark gibi onunla çağdaş olan Avrupa liderlerinin anlayabileceği ve onaylayacağı girişimlerdi.

Fakat Amerikan Senatosu, iç öncelikler üzerine dikkatini yoğunlaştırarak bütün genişleme projelerini sona erdirdi. Kara ordusunu küçük (25.000 asker) ve deniz kuvvetlerini zayıf tuttu. 1890 yılına kadar, Amerikan kara ordusu, dünyada, Bulgaristan'dan sonra 14. sırada geliyordu ve Amerikan deniz kuvvetleri de, Amerika sanayi gücü İtalya'nın 13 katı iken, İtalya'nınkinden küçüktü. Amerika uluslarası konferanslara katılmayan ikinci sınıf devlet işlemi görüyordu. 1880 yılında Türkiye diplomatik misyonlarını küçültürken İsveç, Belçika, Hollanda ve Birleşik Devletler'deki elçiliklerini kapattı. Aynı dönemde, Madrid'deki bir Alman diplomata, Washington'a atanmak veya maaşında bir indirim yapılmasını kabullenmek önerisinde bulunuldu.[18]

Bir ülke, Amerika gibi iç savaş sonrası sahip olduğu güç düzeyine geldikten sonra, bu gücünü uluslararası arenada önemli bir pozisyona dönüştürmek arzusuna sonsuza kadar direnemez. 1880'lerin son yıllarında Amerika, deniz kuvvetlerini kuvvetlendirmeye başladı ki, deniz gücü 1880'de Şili, Brezilya ve Arjantin'den küçüktü. 1889 sonunda Deniz Kuvvetleri Bakanı Benjamin Tracy, bir savaş gemisi için lobi yapıyor ve çağdaş deniz tarihçisi Alfred Thayer Mahon ise bu talebin gerekçelerini hazırlıyordu.[19]

Her ne kadar İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Amerika'yı, Avrupa güçlerinin sataşmasından korumuşsa da, Amerikan liderleri, Büyük Britanya'nın, ülkelerinin koruyucusu olduğunu kavrayamadılar. XIX. yüzyıl boyunca, Büyük Britanya, Amerikan çıkarlarına karşı en büyük rakip, Kraliyet Deniz Kuvvetleri de en ciddi stratejik tehdit olarak değerlendirildi. Amerika pazılarını göstermeye

başladığı zaman, Büyük Britanya'yı, bizzat Büyük Britanya'nın yerleşmesinde önemli rol oynadığı Monroe Doktrini'ni ileri sürerek, Batı Yarımküresi'nde etkili olmaktan alıkoymak istemesine şaşmamak gerek.

Birleşik Devletler, meydan okuma konusunda da pek çekingen değildi. 1895'te Dışişleri Bakanı Richard Olney, Büyük Britanya'yı Monroe Doktrini'ni ileri sürerek eşitsizliği konusunda uyardı. "Bugün" diyordu, "Birleşik Devletler bu kıta üzerinde egemendir ve vatandaşları hakkındaki kararı hukuka uygun olarak verir. Sonsuz kaynaklarıyla birleşen soyutlanmış pozisyonu Amerika'yı durumun hâkimi haline ve herhangi bir gücün veya bütün güçlerin zarar veremeyeceği bir duruma getirmektedir."[20] Amerika'nın güç politikasını reddetmesi, açıkça Batı Yarımküresi'nde uygulanmadı. 1902'de Büyük Britanya, Orta Amerika'daki başlıca egemen güç olma iddiasını terk etmişti.

Batı Yarımküresi'nde üstün duruma geçen Birleşik Devletler, uluslararası ilişkilerin daha geniş olan arenasına girmeye başladı. Amerika neredeyse kendisine rağmen bir dünya gücü olmuştu. Bir büyük devlet, dış politika uygulamak istemediğini ısrarla söylerken, kıtada boydan boya genişleyerek Amerika'nın bütün kıyılarında üstünlük kurdu. Bu süreç sonunda, tercihleri ne olursa olsun, Amerika kendisini, önemli bir uluslararası faktör yapan bir tür gücü yönetirken bulmuştur. Amerika'nın liderleri, hâlâ esas dış politikalarının, insanlığın geri kalan bölümünü aydınlatan bir ışıldak olmak olduğu iddiasında ısrar edebilirlerdi; fakat bazılarının, Amerika'nın gücünün, ona günün diplomatik konuları hakkında görüşlerinin dinlenmesi hakkını verdiğini ve kendilerini uluslararası sistemin bir parçası yapmak için bütün insanlığın demokrat olmasını beklemeye gerek olmadığını fark ettiklerini de reddetmek mümkün değildir.

Hiç kimse bu mantığı Theodore Roosevelt'ten daha açık ve keskin bir şekilde açıklamamıştır. Roosevelt, etkisini küresel çapta hissettirmenin Amerika'nın görevi olduğunu ve Amerika'nın dünyayla ulusal çıkarları çerçevesinde ilişki kurması gerektiğini ısrarla savunan ilk başkandır. Kendinden öncekiler gibi Roosevelt de Amerika'nın dünyada hayırlı bir rol oynadığına inanmıştı. Ancak onlardan farklı olarak Roosevelt, Amerika'nın hiçbir bağlantıya girmemek suretiyle çıkarlarını korumaktan öte, gerçek bir dış politika çıkarları olduğunu savunuyordu. Roosevelt, Birleşik Devletler'in bir erdem sembolü değil, diğerleri gibi bir devlet olduğunu kabul ederek yola çıktı. Amerika, çıkarları başka ülkelerin çıkarları ile çatıştığı zaman, üstün gelmek için kendi gücünü kullanmak zorundaydı.

Roosevelt, ilk adım olarak, o dönemin emperyalist doktrinlerinden yararlanarak, Monroe Doktrini'ne en müdahaleci yorumu getirdi. Roosevelt, Monroe Doktrini'nin "doğal bir sonucu" olarak 6 Aralık 1904'te "bazı uygar uluslar" için genel bir müdahale hakkı yarattı ki, Batı Yarımküresi'nde bu hak yalnız Birleşik Devletler'e aitti: "... Batı Yarımküresi'nde Birleşik Devletler'in Monroe Doktrini'ne bağlılığı, onun istemeye istemeye de olsa bazı yanlış ve yetersiz girişimlere karşı uluslararası polis gücü kullanmasını gerektirebilir."{21}

Roosevelt'in bu konudaki uygulaması, fikrini açıklamasından önce oldu. 1902'de Amerika, Avrupa bankalarına olan borçlarını ödemesi için Haiti'ye baskı yaptı. 1903'te Amerika'nın körüklemesi ile Panama'daki huzursuzluk tam bir ayaklanmaya dönüştü. Amerika'nın yardımı ile yerel halk, Kolombiya'dan bağımsızlığını alabilmek için uğraş verdi; fakat daha önce Washington, sonradan Panama Kanalı adı verilen kanalın her iki yakasında da Amerikan egemenliğini kurdu. 1905 'te Birleşik Devletler, Dominik Cumhuriyeti üzerinde mali koruma hakkı elde etti. 1906'da ise Amerikan askerleri Küba'yı işgal etti.

Roosevelt'e göre, Batı Yarımküresi'nde kuvvete dayanan diplomasi, Amerika'nın yeni küresel rolünün bir parçasıydı, iki okyanus artık Amerika'yı dünyanın geri kalan kısmından soyutlamak için yeterli genişlikte değildi. Amerika uluslararası sahneye çıkmak zorundaydı. Roosevelt, Kongre'ye 1902 tarihli bir mesajında "Uluslararası politik ve ekonomik ilişkilerin giderek artan bir şekilde karşılıklı bağımlı ve çapraşık hale gelmesi, gittikçe artan bir şekilde bütün uygar ve iyi organize olmuş güçlere, doğru dürüst bir dünya polisliği yapmak görevini yüklüyor" diyordu.{22}

Roosevelt'e göre, Amerika'nın, uluslararası ilişkilere olan yaklaşımında kendine özgü bir tarihsel konumu vardır. Hiçbir Amerikan başkanı, Amerika'nın dünyadaki rolünü, onun yaptığı gibi tam anlamıyla ulusal çıkar çerçevesinde görmemiş, ya da ulusal çıkan güç dengesi ile birlikte tanımlamamıştır. Roosevelt, vatandaşlarının Amerika'nın dünyanın en çok güvendiği ülke olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Ancak onların birçoğundan farklı olarak, Amerika'nın yalnızca uygar değer yargılarının barışı koruyabileceğine veya kaderini gerçekleştirebileceğine inanmıyordu. Dünya düzeninin doğasını algılama biçimi de, Thomas Jefferson'dan çok, Palmerston veya Disraeli'ye yakındı.

Büyük bir başkan, halkının geçmişi ile geleceği arasında bir köprü kurarak aynı zamanda bir eğitici olmalıdır. Roosevelt, barışın uluslar arasında olağan bir durum olduğuna, kişi ve devlet ahlakı arasında fark olmadığına ve Amerika'nın

dünyanın geri kalan bölümünü etkileyen karışıklıklardan güvenli bir şekilde korunmuş olduğuna inanarak yetişen bir halka, özellikle ciddi bir doktrin öğretti. Çünkü Roosevelt, bu düşüncelerinin her birini, kanıtlan ile reddetmişti. Roosevelt'e göre uluslararası hayat mücadele demekti ve Darwin'in, en güçlünün hayatta kalacağı hakkındaki teorisi, tarihte kişisel ahlaktan daha iyi bir yol göstericiydi. Roosevelt'in görüşüne göre, uysal insanlar, ancak güçlü olurlarsa dünyaya sahip olabilirler. Amerika, ulaşılacak bir amaç değil, büyük bir güçtür, potansiyel olarak en büyük güçtür. Roosevelt, Büyük Britanya'nın XIX. yüzyıla egemen olması gibi, ılımlılığı ve akıllılığıyla, istikrar, barış ve ilerleme için çalışacak büyük bir güce sahip bir ülke olarak Amerika'nın da, XX. yüzyıla şekil vermesi için ulusunu dünya sahnesine yönelten bir başkan olmayı ümit etmiştir.

Roosevelt, dış politikaya ilişkin olarak Amerikan düşüncesine egemen olmuş dindar, kendini Tanrı'ya adamış sabırsız bir insandı. Uluslararası hukukun istenen sonucu verebileceğine inanmıyordu. Bir ulusun kendi gücüyle koruyamadığı bir şey, uluslararası toplum tarafından da korunamaz. Roosevelt, tam o sıralar uluslararası bir konu olarak ortaya çıkan silahsızlanmayı da reddetmiştir:

> "Henüz yanlış davrananları etkin bir şekilde kontrol edecek... herhangi bir uluslararası güç oluşturma olasılığı bulunmamaktadır ve bu şartlar altında, büyük ve güçlü bir devletin, kendi haklarını koruma olanağından kendi isteği ile vazgeçmesi, hem aptalca, hem de kötü bir şeydir. Özgür ve kültürlü insanların, bütün despot ve barbarların silahlı olduğu bir devirde, kendi isteği ile kendilerini güçsüz kılmaları kadar hiçbir şey kötülüğü davet edemez."{23}

Roosevelt, dünya hükümeti hakkında konuşmaya sıra gelince, daha da serttir:

> "Ben Wilson-Bryan'in hayali barış anlaşmalarına, yerine getirilemeyecek sözlere, gerekli güçle desteklenmemiş bütün kâğıt parçalarına güvenmek biçimindeki tavırlarına tiksinti ile bakıyorum. Hem bir ulus ve hem de tüm dünya için, devamlı ulusal dış politika tavrı olarak Bryan veya Bryan-Wilson'ın tutumu yerine, Büyük Frederick ve Bismarck geleneğine sahip olmak kesinlikle daha iyidir... Güçle desteklenmemiş masum, ağzı süt kokan haklılık, haklılıktan yoksun güç kadar kötü ve hatta ondan daha da zararlıdır."{24}

Roosevelt, güçle yönetilen bir dünyada eşyanın doğal düzeninin “etki alanları” kavramında yansımasını bulduğuna inanmıştı. Bu kavram, dünyanın geniş toprakları üzerinde belli güçlere, örneğin Batı Yarımküresi’nde Birleşik Devletler’e, Hint Yarımadası’nda Büyük Britanya’ya etki tanıyan bir kavramdı. 1908’de Roosevelt, Japonya’nın Kore’yi ele geçirmesine göz yumdu. Çünkü Roosevelt’in düşüncesine göre, Japon-Kore ilişkileri bir anlaşma kurallarına veya uluslararası hukuka göre değil, bu iki ülkenin göreceli gücüne göre belirlenmeliydi.

> “Kore, kesin olarak Japonya’nındır. Bir antlaşma ile Kore’nin bağımsız olması gerektiğinin kararlaştırıldığı-doğrudur. Fakat Kore, bu antlaşmanın uygulanmasını zorlayacak güce sahip değildir ve başka bir devletin, Korelilerin kendileri için yapmaya muktedir olmadıkları bir şeyi onlar için yapmaya kalkışmalarını beklemek de olanaksızdır.”{25}

Böyle Avrupa tarzı görüşleri olan Roosevelt’in, güç dengesi politikasına, Richard Nixon’dan başka hiçbir Amerikan başkanının yaklaşamadığı ölçüde sofistike bir şekilde yaklaşması, hiç de hayret uyandıran bir şey değildir. Önceleri Roosevelt, Amerika’yı Avrupa güç dengesinin ayrıntıları içine sokmaya gerek görmedi; çünkü bunun az, ya da çok kendi kendine işleyen bir sistem olduğunu düşünüyordu. Yalnızca bu yargının yanlışlığının kanıtlanması halinde Amerika’yı dengenin yeniden kurulması için müdahale etmeye zorlayabilirdi. Ancak Roosevelt, yavaş yavaş Almanya’nın Avrupa dengesi için bir tehlike oluşturduğunu görmeye başladı ve Amerika’nın ulusal çıkarlarını, Büyük Britanya’nın ve Fransa’nın ulusal çıkarlarıyla birlikte tanımlamaya başladı.

Bu durum 1906’da Fas’ın geleceğini belirlemek üzere toplanan Algeciras Konferansı’nda kendisini gösterdi. Bir Fransız üstünlüğünü şimdiden önlemek için “açık kapı” prensibi üzerinde ısrar eden Almanya, orada önemli ticari çıkarları olduğuna inandığı Amerika’nın temsilcisinin de konferansta bulunmasını istedi. Amerika’nın Fas’taki konsolosu konferansa katıldı; ama oynadığı rol Almanları hayal kırıklığına uğrattı. Roosevelt, aslında çok geniş olmayan Amerikan çıkarları jeopolitik görüşüne göre geri plana attı. Bunlar, Henry Cabot Lodge’un Fas krizinin en kritik devresinde Roosevelt’e yazdığı bir mektupta şöyle açıklanmaktadır: “Fransa, bizimle ve Büyük Britanya ile beraber olmalıdır –kendi bölgemizde ve birliğimiz içinde. Bu, ekonomik ve politik bakımdan sağlam bir düzenlemedir.”{26}

Roosevelt, Avrupa'da başlıca tehdidin Almanya olduğunu düşünürken, Asya'da da Rusya'nın arzularından endişe duyuyordu ve bu yüzden Rusya'nın en büyük rakibi olan Japonya'ya karşı olumlu davranıyordu. Roosevelt, "Dünyada hiçbir ulus, Rusya kadar gelecek yılların yazgısını elinde tutmamaktadır" diye açıklamada bulundu.{27} 1904'te Japonya, Büyük Britanya ile yaptığı anlaşmadan güç alarak Rusya'ya saldırdı. Her ne kadar Roosevelt Amerika'nın tarafsız olduğunu açıkladıysa da, Japonya'ya eğilim gösterdi. Rusya'nın zaferinin "uygarlık için bir darbe" olacağını söylüyordu.{28} Japonya, Rus donanmasını yok ettiği zaman da sevinerek "Japon zaferinden son derece memnunum; çünkü Japonya bizim oyunumuzu oynuyor" dedi.{29}

Roosevelt, Rusya'nın güç dengesi sahnesinden tamamen silinmesinden çok, zayıflamasını yeğliyordu. Çünkü güç dengesi diplomasisinin kurallarına göre, Rusya'nın aşırı derecede zayıflaması, onun yarattığı tehdidin yerini Japonya'nın yaratacağı tehdidin alması anlamına gelebilirdi. Roosevelt, Amerika'nın çıkarlarına en uygun sonucun, "Rusya'nın Japonya'yla karşı karşıya bırakılması ve böylece her birinin diğeri üzerinde ılımlılık yaratacak bir etki bırakması" olduğu kanısındaydı.{30}

Yüksek ilkeli bir iyilikseverlik politikasından çok, jeopolitik gerçekçilikten hareket eden Roosevelt, hem Japon zaferini sınırlandırmak, hem de Uzakdoğu'da dengeyi korumak için bir barış anlaşması üzerinde çalışmak üzere her iki savaşan tarafın temsilcilerini de Oyster Koyu'ndaki evine davet etti. Sonuç olarak Roosevelt, onun yerine geçen Wilson'dan sonra, son derece Amerika dışı görünebilecek güç dengesi politikasının kuralları ve nüfuz alanları gibi temellere dayanan bir anlaşma sağladığı için Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen ilk Amerikalı oldu.

Roosevelt 1914'te Almanya'nın Belçika ve Lüksemburg'u işgal etmesine, her ne kadar bu işgal her iki ülkenin de tarafsızlığını kuran antlaşmaları açıkça ihlal ediyorsa da, ilk önce hiçbir duygu göstermeden yaklaştı:

> "Bu anlaşmaların ortadan kaldırılması veya göz ardı edilmesi konusunda şu veya bu şekilde taraf tutmuyorum. Devler ölüm kalım savaşına girdikleri zaman, onlar bir o yana, bir bu yana savrulurken, bu büyük ve ağır savaşçıların ayakları altında dolaşan herkes, *eğer bunu yapmak tehlikeli ise* ezilmeğe mahkûmdur."{31}

Avrupa'da savaşın patlak vermesinden birkaç ay sonra, Roosevelt Belçika'nın tarafsızlığının ortadan kaldırılması konusundaki ilk görüşünü değiştirdi. Ancak

onu ilgilendiren konu, Almanya'nın işgalinin hukuka aykırı olması değil, fakat bunun güç dengesine karşı yönelttiği tehditti. "...Almanya'nın bu savaşı kazanması, İngiliz Donanması'nı batırması ve İngiliz İmparatorluğu'nu ortadan kaldırması durumunda, bir iki yıl sonra bu ülkenin, Güney ve Orta Amerika'ya egemen olmak için baskıda bulunmayacağına kim inanır?"{32}

Roosevelt, Amerika'nın ağırlığını, Üçlü İtilâf Devletleri tarafına koyabilmesi için büyük çapta silahlanma başlattı. Bir Alman zaferinin olası ve Birleşik Devletler için tehlikeli olacağını düşünüyordu. Mihver (ittifak) Devletlerinin zaferi, İngiliz Kraliyet Donanması'nın korunmasını faydasız hale getirebilir ve Alman emperyalizminin Batı Yarımküresi'nde de kendisini göstermesine imkân tanıyabilirdi.

Roosevelt'in Atlantik'in İngiliz Donanması tarafından kontrol edilmesinin Alman hegemonyasından daha güvenli olduğuna olan inancı, kültürel eğilim ve ortak tarihi deneyim gibi gözle görülmeyen unsurlardan kaynaklanıyordu. Gerçekten de Büyük Britanya ile Amerika arasında, Birleşik Devletler-Almanya ilişkilerinde mevcut olmayan güçlü kültürel bağlar vardı. Bundan başka, Birleşik Devletler, Büyük Britanya'nın denizleri yönetmesine alışmıştı ve bundan herhangi bir endişe duymuyordu; ayrıca Büyük Britanya'nın Amerikalarda genişleme planları olduğundan da endişe duymuyordu. Almanya ise, güven vermiyordu. 3 Ekim 1914'te Roosevelt (Almanya'nın Belçika'nın tarafsızlığını göz ardı etmesinin kaçınılmazlığı hakkındaki önceki görüşünü unutarak) Washington'daki İngiliz elçisine şunları yazıyordu:

"Eğer halen başkan olsa idim, 30 veya 31 Temmuz'da (Almanya'ya karşı) harekete geçerdim."{33}

Bir ay sonra Rudyard Kipling'e yazdığı bir mektupta Roosevelt, kendi inançlarına dayanarak Amerika'nın Avrupa savaşına sokulmasının güçlüğünü itiraf etmiştir. Amerikan halkı, bu kadar sıkı bir şekilde güç politikası koşullan içinde tanımlanan bir hareket yönü izlemeğe isteksizdi:

> "İnandığım her şeyin savunmasını yaparsam halkıma bir yararım olmazı çünkü beni izlemezler. Bizim halkımız dar görüşlüdür ve uluslararası konuları anlamaz. Sizin halkınız da dar görüşlüydü; ancak onlar bu konular hakkında bizimkiler kadar anlayışsız değildir. Geniş okyanusun varlığı nedeniyle halkımız halen devam etmekte olan çatışmada korkacak bir şey olmadığına ve bununla ilgili bir sorumluluğu da bulunmadığına inanmaktadır."{34}

Dış politika hakkındaki Amerikan düşüncesi, Theodore Roosevelt'te en yük-noktasına varmış olsaydı, bu, Avrupa devlet yönetimi prensiplerinin Amerikan koşullarına uydurulması biçiminde bir evrim olarak tanımlanabilirdi. O zaman Roosevelt de, Amerikalarda üstünlüğünü sağlayan, ABD'nin ağırlığını hissettirmeye başladığı dönemde görevde olan başkan olarak değerlendirilebilirdi. Fakat Amerikan dış politika düşünce biçimi Roosevelt'le son bulmadı; bunun olması da mümkün değildi. Kendi rolünü, halkının deneyimleri ile sınırlandıran bir lider kendisini durgunluğa mahkûm eder; halkının deneyimlerini aşmasını bilen bir lider ise, halkı tarafından anlaşılmamak tehlikesi ile karşılaşır. Amerika'yı, ne deneyimleri, ne de değerleri, Roosevelt'in kendisi için belirlediği role hazırlamıştır.

Tarihin bir başka ironisi de Amerika'nın, Roosevelt'in hayal ettiği liderlik rolünü sonunda onun sağlığında oynaması, fakat bunu onun saçma bulduğu prensipler adına ve küçümsediği bir başkanın rehberliğinde yapmasıdır. Woodrow Wilson, geleneksel Amerikan ayrımcılığının bir sembolü ve Amerikan dış politikasının egemen entelektüel ekolünün yaratıcısı idi. Öyle bir ekol ki, Roosevelt tarafından en hafif deyimle konu dışı, en ağır deyimle uzun vadeli Amerikan çıkarlarına zıt.

Amerika'nın en büyük başkanları içinde, yerleşmiş bütün devlet yönetimi prensipleri çerçevesinde düşünüldüğü zaman, Roosevelt, bu iki başkan arasında açıkça daha inandırıcı argümana sahip olanıdır. Bununla beraber, ağır basan Wilson olmuştur. Bir yüzyıl sonra Roosevelt başarılarından dolayı hatırlandı; fakat Amerikan düşüncesine şekil veren yine de Wilson olmuştur. Roosevelt, zamanında dünya işlerini yöneten devletler arasında uluslararası politikanın nasıl işlediğini öğrenmişti. Uluslararası sistemin işleyişi hakkında onun kadar bilgiye sahip başka bir Amerikan başkanı yoktur. Ancak Wilson da Amerikan motivasyonunun temellerini çok iyi kavramıştı ki, bunların en önemlisi, Amerika'nın kendisini diğer uluslar gibi bir ulus olarak değerlendirmemesiydi. Moral tarafsızlık noktasından hareketle, sürekli değişen bir dengeyi korumak amacıyla güçteki küçük değişmeleri devamlı olarak kontrol eden Avrupa tarzı diplomasinin gerektirdiği teorik ve pratik temel Amerika'da yoktu. Gücün gerçekleri ve verdiği dersler ne olursa olsun, Amerikan halkı, kendisini diğerlerinden ayıran özelliğin, özgürlüğün uygulanması ve yayılması olduğuna inanıyordu.

Amerikalılar, ancak bir konu, ülkelerinin diğer ülkelerden farklı olduğu

algılamaları ile kesişirse, büyük işlere yönlendirilebilirler. Büyük devletler diplomasisinin işleyiş metoduna entelektüel olarak iyi uyum sağlamış olmakla birlikte, Roosevelt'in yaklaşımı, Birinci Dünya Savaşı'na girmeleri gerektiğine vatandaşlarını inandıramadı. Diğer taraftan Wilson, halkının duygularını, yabancı liderler için büyük ölçüde anlaşılmaz olan, ama moral yönden yücelten argümanlar yoluyla yönlendirdi.

Wilson'ın başarısı, hayret uyandıracak bir başarıydı. Güç politikasını reddeden Wilson, Amerikan halkını nasıl hareketlendireceğini çok iyi biliyordu. Politikaya oldukça geç girmiş bir akademisyen olan Wilson, Cumhuriyetçi Parti'de Taft ile Roosevelt arasındaki çekişmeden yararlanarak seçilmişti. Wilson, Amerika'nın içgüdüsel yalnızlık politikasının, Amerikan halkının ideallerinin benzersizliği üzerinde işlenerek yenilebileceğini kavramıştı. Önce tarafsızlığı şiddetli bir şekilde savunarak yönetiminin barışa bağlılığını gösterdikten sonra, yalnızlık politikası taraftarı bir ülkeyi adım adım savaşa soktu. Bunu da, her türlü bencil ulusal çıkarı reddedip, Amerika'nın ilkelerinin yüceltilmesinden başka bir çıkar gütmediğini belirterek yaptı.

Wilson, 2 Aralık 1913'teki devletin durumu ile ilgili ilk Ulusa Sesleniş konuşmasında, sonradan Wilsonizm olarak tanınan prensiplerin ana çizgilerini ortaya koydu. Wilson'ın görüşüne göre, uluslararası düzenin temeli, denge değil evrensel hukuk, ulusal savlar değil, ulusal güvenilirlikti. Bazı tahkim kararlarının onaylanmasını isteyen Wilson, kuvvetin değil, tarafları bağlayan tahkim kararlarının uluslararası anlaşmazlıkların çözümlenmesinde başvurulacak metot olması gerektiği görüşünde idi:

> "Birleşik Amerika ile diğer devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenmesi için olası bir tek ölçüt olup, bu ölçütün iki unsuru vardır: Kendi şerefimiz ve dünya barışına karşı olan yükümlülüğümüz. Yeni anlaşma yükümlülükleri kurulması ve kabul edilmiş olanların yorumlanması için böyle bir test kolaylıkla yapılmalıdır."{35}

Ne güçle ve ne de politik iradeyle desteklenmiş, kulağa hoş gelen ilkeler kadar Roosevelt'i tedirgin eden bir şey olamazdı. Bir dostuna şöyle yazıyordu: "Kan ve demir politikası ile süt ve su politikası arasında bir seçim yapmak gerekirse, kan ve demir politikasından yanayım! Bu politika, yalnız ulus için değil, uzun vadede dünya için de daha iyidir."{36}

Aynı şekilde, Roosevelt'in Avrupa'daki savaşa savunma harcamalarının

arttırılması biçiminde cevap verilmesi önerisi de Wilson'a anlamsız geliyordu. 8 Aralık 1914'teki ikinci Ulusa Sesleniş konuşmasında Wilson –ki dört aydan beri savaş Avrupa'da bütün şiddeti ile devam ediyordu– Amerika'nın silahlanmasının arttırılmasını reddediyordu; çünkü bu tutumun "kendi nefsimize itimadı kaybettiğimizin" işareti olacağını; savaş sonunda "savaş nedenlerinin bize dokunmayacağını, savaşın var oluşunun, dostluk için fırsatlar ve hizmetler yaratacağını..." söylüyordu.[{37}]

Wilson'ın görüşüne göre, Amerika'nın etkisi, bencillikten uzak oluşuna dayanmaktadır. Amerika böyle kalmalıydı ki, sonunda savaşan taraflar arasına saygın bir hakem olarak girebilsin. Roosevelt, Avrupa'daki savaşın, özellikle de bir Alman zaferinin sonunda Amerika'nın güvenliğini tehdit edeceğini belirtmişti. Wilson ise, savaşın Amerika'yı gerçekten ilgilendirmediğini ve Amerika'nın bir arabulucu olarak ortaya çıkması gerektiğini düşünmüştü. Avrupa'daki savaş, Amerika'nın güç dengesinden daha yüksek olan değer yargılarına olan inancı dolayısıyla uluslararası ilişkilere yeni ve daha iyi bir yaklaşım başlatması için önemli bir fırsat yaratmıştır.

Roosevelt, bu görüşlerle alay ediyordu ve Wilson'u, 1916'daki seçimlerde yeniden seçimi kazanabilmek için halkın yalnızlıktan yana olan duygularını sömürmekle suçluyordu. Gerçekte Wilson'ın politikasının temel noktası, yalnızlık politikasının tamamen tersiydi. Wilson'ın açıkladığı düşünce, Amerika'nın dünyadan elini eteğini çekmesi değil, onun değerlerinin evrensel olarak uygulanması ve zamanla bu değerlerin yaygınlaştırılması için Amerika'nın yükümlülük üstlenmesiydi. Wilson, Jefferson'dan beri gelenekselleşen Amerikan düşünce biçimini bir kez daha ortaya koyuyor; fakat bunu bir çeşit görev ideolojisinin hizmetine sokuyordu:

1. Amerika'nın özel misyonu, bugünden yarına yapılan diplomasinin üstündedir ve onun, insanlığın geri kalan bölümü için bir özgürlük ışıldağı olmasını gerektirmektedir.
2. Demokrasilerin dış politikaları moral bakımından üstündür. Çünkü demokrasilerin halkları, özünde barışsever halklardır.
3. Dış politika kişisel ahlakla aynı moral standartları yansıtmalıdır.
4. Devletin, kendisi için özel ve ayrı bir ahlak anlayışı istemeye hakkı yoktur.

Wilson, Amerika'nın moral yönden benzersiz olduğu görüşüne bir de evrensel

boyut kattı:

> “Başka herhangi bir ulusun gücünden korkmamız olanaksızdır. Biz ticaret alanında veya başka herhangi bir barışçı alanda rakip kıskançlığı içinde değiliz. Biz kendi hayatımızı kendi istediğimiz şekilde yaşamak istiyoruz; fakat başkalarının da aynı şekilde istedikleri gibi yaşamalarını arzu ediyoruz. Biz dünyanın bütün uluslarının gerçek dostuyuz; çünkü kimseyi tehdit etmiyoruz; kimsenin malında gözümüz yok ve kimseyi devirmek niyetinde de değiliz.”{38}

Başka hiçbir ulus, uluslararası liderlik iddiasını, bencil olmama ilkesi üzerine dayandırmamıştır. Diğer bütün uluslar, ulusal çıkarlarının diğer toplumların ulusal çıkarları ile uyumlu olup olmamasına göre değerlendirilmesini istemişlerdir. Oysa Woodrow Wilson’dan George Bush’a kadar Amerikan başkanları, liderlik rolünün en önemli özelliği olarak, ülkelerinin hiçbir zaman bencil olmadığını göstermişlerdir. Ne Wilson, ne de ondan sonra gelenler, Amerika’nın bencil olmama iddiasının, daha az yüksek ilkelere sahip olan yabancı liderler için belirsizlik yarattığı gerçeği ile bugüne kadar yüz yüze gelmek istememişlerdir. Ulusal çıkarlar hesaplanabilir; bencil olmamanın tarifini ise, bunu uygulayanın kendisi yapar.

Bununla beraber, Wilson’a göre Amerikan toplumunun bencil olmayan doğası, ilahi bir lütfun göstergesidir:

> “Allah’ın takdiri ile bu kıta başkaları tarafından kullanılmamış olarak bırakıldı; özgürlüğü ve insan haklarını her şeyden çok seven barışçı bir ulus gelsin, yerleşsin ve bencil olmayan bir birlik kursunlar diye bekletildi.”{39}

Amerikan değerlerinin ilahi bir lütuf olduğu iddiası, Amerika’ya, Roosevelt’in hayal edebildiğinden daha yaygın bir küresel rol veriyordu. Çünkü Roosevelt güç dengesini geliştirmek ve bu denge içinde, Amerika’nın rolünü gittikçe büyüyen gücüyle orantılı hale getirmekten başka bir şey istememişti. Roosevelt’in görüşüne göre, Amerika birçok ulustan daha güçlü ve büyük devletlerden oluşan seçkin bir grubun üyesi olmakla birlikte, diğer uluslar arasında bir ulus olabilir ve aynı zamanda dengenin kurallarına da bağlı kalabilirdi.

Wilson, Amerika’yı bu düşüncelerden tamamen uzak bir noktaya getirdi. Güç

dengesini hor gören Wilson, Amerika'nın rolünün "bencilliğimizi değil, büyüklüğümüzü kanıtlamak"[{40}] olduğunda ısrar etti. Bu doğru olsa idi, Amerika'nın kendi değer yargılarını kendisine saklama hakkı yoktu. Wilson, 1915 gibi erken bir tarihte, Amerika'nın güvenliğinin, insanlığın geri kalan bölümünün tümünün güvenliğinden ayrılamayacağı şeklinde benzeri görülmemiş bir doktrin ortaya attı. Bu, şu demekti: "Bundan böyle Amerika'nın görevi, dünyanın neresinde olursa olsun her türlü saldırıya karşı koymaktır.":

> "Biz kesintiye uğramadan gelişme, doğruluk ve özgürlük prensipleri üzerine kurulu olan kendi hayatımızın bozulmadan islemesini istediğimiz için, nereden gelirse gelsin bizim hiçbir zaman başvurmayacağımız bir eylem olan saldırıyı reddediyoruz. Ulusal gelişmemizi güven içinde ve kendi koyduğumuz kurallar içinde sağlamakta ısrarlıyız. Bundan da fazlasını yapıyoruz. Bunları başkaları için de istiyoruz. Kişisel özgürlük ve serbest ulusal gelişme konularındaki içtenliğimizi yalnızca bizi etkileyen olaylara ve ilişkilere ayırmıyoruz. Bunu, dünyanın her yerindeki bağımsızlığın ve doğruluğun engebeli yollarında yürümeye çalışan insanlar için hissediyoruz."[{41}]

Amerika'yı iyiliksever bir dünya polisi olarak hayal eden bu politika, ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişecek olan sınırlandırma politikasının da habercisiydi.

En coşkulu zamanında dahi Roosevelt, bu kadar yaygın bir küresel müdahaleciliği hayal bile edemezdi. Fakat o bir savaşçı-devlet adamı idi; Wilson ise Mesih-Papaz rolündeydi. Devlet adamları, hatta savaşçılar, bütün dikkatlerini içinde yaşadıkları dünyaya yöneltirler; peygamberler için ise "hakiki" dünya, kurmak istedikleri dünyadır.

Wilson, Amerikan tarafsızlığının doğrulanması olarak başlattığı politikayı, küresel bir haçlı seferinin temellerini oluşturacak bir öneriler paketi haline dönüştürdü. Wilson'ın görüşüne göre, Amerika'nın özgürlüğü ile dünyanın özgürlüğü arasında özde bir fark yoktu. Kılı kırk yararı ince yorumların yapıldığı ilmi fakülte toplantılarında harcanan zamanın boşa gitmemiş olduğunu kanıtlayan Wilson, George Washington'ın yabancı politik bağlantıları konusunda yaptığı uyarıyla aslında ne demek istediğinin olağanüstü bir yorumunu geliştirdi. Wilson, "yabancı" kelimesini öyle bir şekilde yeniden tanımladı ki, ilk başkan bunu duysa kuşkusuz çok şaşırırdı. Wilson'a göre Washington'un demek

istediği, Amerika'nın, başkalarının çıkarları için bağlantılara girmekten kaçınması gerektiğiydi. Ama Wilson, insanlığı ilgilendiren hiçbir şey "bize yabancı olamaz veya bizimle ilişkisiz olamaz."[{42}] diye düşünüyordu. Böylece, artık Amerika'nın elinde dünya işlerine karışmak için sınırsız bir izin vardı.

Devlet Kurucusu Baba'nın yabancı bağlantılara karşı uyarısından küresel müdahalecilik için ruhsat çıkarmak ve sonunda savaşa karışmayı kaçınılmaz hale getiren bir tarafsızlık felsefesi geliştirmek, gerçekten olağanüstü bir zekâ kıvraklığını gösteriyor. Wilson daha iyi bir dünya hakkındaki görüşlerini geliştirmek yoluyla ülkesini dünya savaşına giderek daha çok yaklaştırdıkça, Amerika'nın bir yüzyıl süren kış uykusundan sonra öyle bir canlılık ve idealizm uyandırdı ki, Amerika ancak bu uykudan sonra uluslararası arenaya daha tecrübeli partnerlerinin bilmediği bir sağlık ve dinamizmle girebilirdi. Avrupa diplomasisi, tarihi boyunca kimi zaman sertleşmiş, kimi zaman da aşağıdan almıştı; devlet adamları, olayları, kolayca parçalanabildiğini gördükleri hayallerin, sonunda kaybolan büyük umutların ve insan sağgörüsünün kırılganlığına kurban edilen ideallerin prizmasından görüyordu. Bu sınırlamalardan haberi olmayan Amerika, kendine özgü olduğu kabul edilen değer yargılarını, herkese uygulanabilir evrensel prensipler haline dönüştürürken, tarihin sonunu değilse bile, kesinlikle anlamsızlığını cesurca açıklıyordu. Böylece Wilson, hiç olmazsa bir süre için güven içindeki Amerika ile kirlenmemiş Amerikan görüşleri arasındaki gerginliği düşürmüş oldu. Amerika, Birinci Dünya Savaşı'na, ancak evrensel özgürlüklerin savaşçısı rolünde ve yalnızca kendi adına değil, fakat tüm insanlık adına girebilirdi.

Almanya'nın sınırsız denizaltı savaşı ilan etmesi ve *Lusitania*'yı batırması, Amerika'nın savaş ilanının en önemli nedeni oldu. Fakat Wilson, Amerika'nın savaşa girişini, özel kaygılar nedeniyle haklı bulmuş değildi. Ulusal çıkarların tehlikeye girmesi, Belçika'nın işgal edilmesi ve güç dengesi, savaş sebebi değildi. Savaşın en önemli amacı, yeni ve daha adil bir uluslararası düzen kurulması olan, daha çok moral bir temeli vardı. Savaş ilan edilmesini isteyen konuşmasında Wilson:

> "Bu büyük barışsever halkı savaşa, bütün savaşların en korkuncu ve yıkıcısı olan bu savaşa sürüklemek korkutucu bir şey." diyordu. "Uygarlık bile tehlikededir. Fakat hak, barıştan daha değerlidir ve daima kalbimizde yaşattığımız idealler için, demokrasi için, kendi hükümetlerinde söz hakkı elde edebilmek amacıyla otoriteye boyun eğen insanların hakkı için, küçük ulusların hakları ve özgürlükleri

> için, bütün özgür ulusların uyumu yoluyla tüm uluslara barış ve güvenlik getirecek ve sonunda dünyayı özgür yapacak olan hakkın evrensel egemenliği için savaşacağız.”{43}

Bu prensipler için yapılan bir savaşta uzlaşma olamaz. Tam zafer, tek geçerli amaçtır. Kuşkusuz Roosevelt, Amerika’nın savaş hedeflerini politik ve stratejik terimlerle açıkladı. Wilson ise, Amerika’nın ilgisizliğini gösterişli bir şekilde vurgulayarak, Amerika’nın savaş hedeflerini tamamıyla moral açıdan tanımladı. Wilson’a göre savaş, sınır gözetmeden peşinde koşulan, çatışan ulusal çıkarların sonucu değildir; Almanya’nın uluslararası düzene, hiçbir kışkırtma olmaksızın saldırmasının bir sonucu idi. Esas suçlu Alman halkı değil, Alman İmparatoru’nun kendisi idi. Savaş ilan edilmesini isterken Wilson şöyle demişti:

> “Bizim Alman ulusu ile bir kavgamız yoktur. Onlara karşı sempati ve dostluktan başka bir duygumuz mevcut değildir. Onların zorlaması sonucunda hükümetleri bu savaşa girmiş değildir. Savaş, onların bilgisi ve onayı ile açılmış değildir. Bu savaş, yöneticileri tarafından, halka hiçbir zaman danışılmamış ve hanedanların çıkarları için başlatılıp yürütülen bir savaştır.”{44}

Her ne kadar, II. William Avrupa sahnesinde bir serseri mayın gibi görülüyorsa da, hiçbir Avrupalı devlet adamı onu tahtından indirme düşüncesini savunmadı; kimse İmparator’un veya hanedanının devrilmesini, Avrupa’da barışın anahtarı olarak düşünmedi. Ama bir kez Almanya’nın iç yapısı sorunu ileri sürülünce, artık çatışmanın on yıl önce Roosevelt’in Japonya ile Rusya arasında sağladığı türde, çatışan çıkarları dengeleyen bir uzlaşmayla sona ermesi mümkün olamazdı. 22 Ocak 1917’de, Amerika savaşa girmeden önce Wilson savaşın amacını şöyle açıkladı: “Zafersiz barış.”{45} Oysa Amerika savaşa girince Wilson’ın önerdiği barış, ancak toptan zaferle gerçekleştirilecek bir barıştı.

Wilson’ın açıklaması, kısa sürede genel kabul gören görüş halini aldı. Hatta Herbert Hoover gibi deneyimli bir devlet adamı bile, Alman yönetici sınıfım, “diğer insanların hayat kanı ile beslenen”{46} kötü mirasın tohumları olarak tanımladı. Zamanın bu ruh hali, savaşı “Göklerin Krallığı” ile “güç ve dehşetten ibaret olan Hun Ülkesi Krallığı” arasında bir mücadele olarak tanımlayan Cornell Üniversitesi Başkanı Jacob Schurman tarafından çok açık bir şekilde yansıtılmış oldu.{47}

Ancak tek bir hanedanın devrilmesi, Wilson’ın bütün söylediklerinin gerçekleştirilmesine yetmezdi. Wilson, ahlaki felsefesini bütün dünyaya

yaymaya çalıştı; yalnız Almanya değil, fakat diğer bütün uluslar da demokrasinin kurulması ve yaşaması için güvenli hale getirilmelidir; çünkü barış "demokratik ulusların işbirliğini"[{48}] gerektirir. Başka bir konuşmada, Wilson, eğer bütün dünyaya özgürlüğü yaymazsa, Amerika'nın gücünün boşa harcanmış olacağını söyleyerek daha da ileri gitmiştir:

> "Bu devleti, insanları özgür yapmak için kurduk; bu düşüncemizi ve niyetimizi yalnızca Amerika'ya ayırmadık. Şimdi insanları özgürlüğüne kavuşturacağız. Bunu başaramazsak, Amerika'nın bütün ünü kaybolur ve bütün gücü dağılır."[{49}]

Wilson'ın savaşın amaçlarını ayrıntılı bir şekilde açıklamaya en çok yaklaştığı konuşma, Ondört Nokta konuşması idi, ki bu konu 9. Bölüm'de ayrıca işlenecektir. Wilson'ın tarihi başarısı, Amerikalıların ahlaki inançlarına aykırı olan uluslararası yükümlülüklere uyamayacağını anlamasında yatmaktadır. Hatası ise, tarihin trajedilerini hata olarak değerlendirmesi veya liderlerin dar görüşlülüğüne yahut kötülüğüne yorması ve barış için kamuoyunun gücü ve demokratik kurumların dünya çapında yaygınlaştırılmasından başka objektif bir temel kabul etmemesiydi. Bu süreç içinde, Avrupa devletlerinden, felsefi veya tarihi olarak hazır olmadıkları bir şeyi üstlenmelerini, tam da onları tüketip bitiren bir savaştan sonra istedi.

Üç yüzyıl boyunca, Avrupa ulusları, her ek kazancı prim gibi kabul ederek, dünya düzenlerini, ulusal çıkarların dengelenmesine ve dış politikalarını da güvenlik arayışına dayandırdılar. Wilson, onlardan, dış politikalarını, ahlaki inançlara dayandırmalarını ve güvenliğin de, eğer oluşursa, kendiliğinden oluşmasına izin vermelerini istedi. Fakat Avrupa, böyle tarafsız bir politikanın uygulanması için gerekli kavramsal araçlara sahip değildi ve yüzyıllık bir yalnızlıktan henüz çıkmış Amerika'nın, uluslararası ilişkilerde, Wilson'ın teorilerinde belirttiği devamlı rolü sürdürüp sürdüremeyeceği de henüz belli değildi.

Wilson'ın sahneye çıkması, Amerika için bir dönüm noktasıydı; Wilson, ülke tarihinin akışını önemli ölçüde değiştiren ender görülen liderlerden birisiydi. Roosevelt veya onun fikirleri 1912'de üstün gelseydi, savaş hedefleri sorunu, Amerika'nın ulusal çıkarlarının doğasının araştırılmasına dayandırılacaktı. Roosevelt, Amerika'nın savaşa girişini gerçekten de ileri sürdüğü şu görüş üzerine oturturdu: Amerika Üçlü itilafa girmediği takdirde Mihver (ittifak) Devletleri savaşı kazanacak ve er ya da geç Amerika'nın güvenliği için tehdit

oluşturacaktır.

Bu şekilde tanımlanan Amerikan ulusal çıkan, zamanla Amerika'nın, Büyük Britanya'nın Kıta Avrupa'sında izlediğine benzer bir küresel politika izlemesine neden olacaktı. Üç yüzyıl boyunca İngiliz liderler şu varsayımdan hareket ettiler: Avrupa'nın kaynakları tek bir egemen güç tarafından kontrol edilirse, bu güç, Büyük Britanya'nın denizlerdeki üstünlüğüne meydan okuyabilecek kaynaklara da sahip olur ve böylece onun bağımsızlığını tehdit eder. Jeopolitik açıdan kendisi de Avrasya kıyılarının açığında bir ada olan Birleşik Devletler, aynı mantıkla Avrupa veya Asya'nın herhangi bir güç tarafından, hatta iki kıtanın da aynı güç tarafından egemenlik altına alınmasına direnmek zorunluluğunu hissetmiştir. Asıl *casus belli*'yi (savaş nedeni) sağlayan, Almanya'nın moral saldırısı değil, fakat jeopolitik yayılmasının boyutlan olmalıdır.

Ancak böyle bir Eski Dünya yaklaşım tarzı, Wilson tarafından harekete geçirilen Amerikan heyecanının kaynaklarına ters düşmüştür ve hala da öyledir. Bunu yapabileceğine inanarak ölen Roosevelt bile, savunduğu güç politikasını uygulamayı başaramazdı. Bunu başarabileceği inancını koruyarak öldü. Roosevelt başkan değildi ve Wilson, daha Amerika savaşa girmeden önce, savaş sonrası düzeninin, uluslararası politikanın yerleşmiş prensipleri üzerine dayandırılması girişimlerine karşı koyacağını çok açık bir şekilde söylemişti.

Wilson savaşın sebepleri arasında, yalnızca Alman liderliğinin kötülüğünde değil, aynı zamanda Avrupa'nın güç dengesi sistemini de görmüştü. 22 Ocak 1917'de, savaştan önceki uluslararası sisteme, bu sistemi "organize rekabet" sistemi diye tanımlayarak saldırdı:

> "Dünyanın gelecekteki barışı ve politikası şu soruya dayanıyor: Şimdiki savaş, âdil ve güvenli bir barış için mi, yoksa sadece yeni bir güç dengesi için mi yapılıyor? ... Bir güç dengesi değil, fakat güç topluluğu oluşturulmalıdır; organize rekabet değil, organize bir ortak barış yapılmalıdır."{50}

Wilson'un "güç topluluğu"ndan kastı, sonradan "ortak güvenlik" olarak adlandırılan tamamıyla yeni bir kavramdı. (Büyük Britanya'da William Gladstone, 1880'lerde bu fikrin ölü doğan değişik bir şeklini ortaya atmıştı.){51} Bütün dünya uluslarının, barışta eşit çıkarları olduğuna ve bu nedenle onu bozanı cezalandırmak için birleşeceklerine inanan Wilson, uluslararası düzeni, barışseverlerin moral konsensüsü yoluyla savunma önerisini getirmişti:

> “Bu dönem, bir zamanlar ulusların düşüncelerini yöneten ulusal bencillik standartlarını reddeden ve sorulacak tek sorunun ‘Bu doğru mu? Bu adil mi? Bu insanlığın yararına mı?’ olduğu yeni bir düzene yol vermelerini isteyen bir dönemdir.”{52}

Wilson, bu konsensüsü kurumlaştırmak için bütünüyle bir Amerikan kurumu olan Milletler Cemiyeti düşüncesini ortaya atmıştır. Bu dünya kurumunun gözetimi altında, güç, yerini ahlaka uygunluğa, silah gücü, yerini kamuoyunun yönetimine bırakacaktı. Wilson, demokratik olan Büyük Britanya ve Fransa’nın başkentleri dâhil tüm başkentlerde savaşın çıkışı üzerine yapılan tutkulu rahatlama ve mutluluk gösterilerini görmezden gelerek, eğer insanlar yeterli derecede bilgilendirilirse savaş olmayacağını sürekli olarak vurgulamıştır. Wilson’a göre, bu yeni teori işleyecekse, uluslararası yönetimde en az iki değişikliğin yapılması gereklidir: Birincisi, demokratik yönetim şeklinin bütün dünyaya yayılması; ikincisi de “bireylerden beklediğimiz aynı yüksek onur kurallarına” dayanan “yeni ve daha sağlıklı bir diplomasi.”{53}

Wilson 1918’de barışın gerçekleşmesi için şimdiye kadar işitilmemiş, nefes kesecek kadar heyecanlı bir şart açıkladı: “Dünya barışını tek başına ve gizlice bozabilecek tüm hakem kararlarının ortadan kaldırılması veya bu şimdilik olanaksız ise, hiç olmazsa etkisinin azaltılması.”{54} Bu görüşlerden hareketle kurulan ve çalıştırılan bir Milletler Cemiyeti’nin krizleri savaşsız çözebileceğini Wilson, 14 Şubat 1919’da Barış Konferansı’nda dile getirdi:

> “Milletler Cemiyeti Antlaşması’nda biz, öncelikle ve çoğunlukla bir büyük güce dayanıyoruz; bu güç dünya kamuoyunun moral baskısıdır; halkın gözünü üzerinde hissetmenin zorlayan, temizleyen ve aydınlatan etkisidir... böylece, ışığı görünce ortadan kaybolan kötülükler, tüm dünyanın lanetlemesinin evrensel şekilde ifade edilmesinden doğan daha güçlü ışık altında tam olarak yok edilebilecektir.”{55}

Barışın korunması, artık geleneksel güç hesapları ile değil, polis mekanizmalarıyla da desteklenen dünya çapında bir konsensüsle sağlanacaktır. Demokratik ulusların evrensel gruplaşması, bir “barış vakfı” gibi çalışabilecek ve eski güç dengesi ve ittifak sistemlerinin yerine geçecektir.

Böyle yüksek duygular, uygulanmak bir yana, daha önce hiçbir ulus tarafından ortaya bile atılmamıştı. Oysa Amerikan idealizminin ellerinde, dış politika üzerine ulusal düşünce biçimi içinde en geçer akçe halini aldı. Wilson’dan sonra

gelen her Amerikan Başkanı, Wilson'ın temasının çeşitlemelerini öne sürmüştür, iç tartışmalar, Wilson'ın ideallerinin, kaynayan bir dünyanın sorunlarıyla ilgilenirken, uygun bir rehber olup olmadıklarından çok, onları (ki kısa sürede Wilson'la özdeşleştirilmeyecek kadar orta malı olmuşlardı) gerçekleştirmede başarısız olunmasıyla ilgiliydi. Üç kuşak boyunca eleştirmenler, Wilson'ın analizine ve vardığı sonuçlara insafsızca saldırdılar. Yine de bütün bu süre içinde, Wilson'ın prensipleri Amerikan dış politika düşünce biçiminin temel taşı olmuştur.

Wilson'un güç ile ilkeleri karma yapması, aynı zamanda Amerikan vicdani prensipler ile gereksinmelerini uzlaştırmaya çalışırken, belirsizlikle geçen onlarca yıl için de sahneyi hazırladı. Ortak güvenliğin temel varsayımı, ulusların güvenliğe karşı yapılan her tehdidi aynı şekilde görmeleri ve bu tehdide karşı koymak için aynı riskleri göze almaya hazır olmaları idi. Önceden böyle bir şey olmadığı gibi, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler'in bütün tarihinde de böyle bir şeyin olacağı yoktu. Ancak bu tehdit, iki dünya savaşında ve bölgesel temelde Soğuk Savaş'ta olduğu gibi çok kuvvetli ise ve herkesi veya çoğunluğu gerçekten etkiliyorsa, böyle bir konsensüs olasıdır. Fakat çoğu durumda ve hemen hemen bütün çetin olaylarda, dünya ulusları, ya tehdidin doğası hakkında veya tehdidi karşılamak için yapabilecekleri özverinin türü konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Bu 1935'te İtalya'nın Habeşistan'a saldırısından, 1992'deki Bosna krizine kadar böyle olmuştur. Pozitif hedefleri gerçekleştirmek veya adaletsizliği gidermek durumunda ise, küresel konsensüse ulaşmak daha da zor olmuştur. Şu husus hayret vericidir ki, Soğuk Savaş sonrası dönem gibi, güçlü ideolojik veya askeri tehdidin olmadığı ve daha önce görülmemiş derecede demokrasiye sahte bağlılığın mevcut olduğu bir devirde, bu güçlükler daha da artmıştır.

Wilsonizm uluslararası ilişkilere ait Amerikan düşünce biçimindeki bir başka parçalanmayı da ortaya koymuştur. Amerika'nın, tehdidin yöntemi ne olursa olsun koruması gereken herhangi bir güvenlik çıkarı var mıdır? Yoksa Amerika, sadece hukuka aykırı diye tanımlanabilecek değişikliklere mi karşı koymalıdır? Amerika'yı ilgilendiren şey uluslararası dönüşümün metodu mudur, yoksa kendisi midir? Amerika jeopolitiğin prensiplerini tamamen mi reddediyor, yoksa onların Amerikan değer yargıları geçirilerek yeniden yorumlanması mı gerekiyor? Bütün bunlar çatışırsa, hangisi üstün gelmelidir?

Wilsonizme göre, Amerika, özellikle değişimin yöntemine karşıdır ve görünürde hukuki metotlarla tehdit edildiği takdirde, savunmaya değer hiçbir stratejik çıkan

yoktur. En son olarak Körfez Savaşı'nda Başkan Bush, hayati petrol kaynaklarından çok, saldırmama ilkesini savunduğunu ısrarla belirtti. Soğuk Savaş sırasında ise, Amerikan iç politik tartışmalarının bir kısmı, bütün olumsuz taraflarına karşın, Amerika'nın Moskova tehdidine karşı direnmeyi organize etmeğe ahlaken hakkı olup olmadığıyla ilgiliydi.

Theodore Roosevelt'in, bu sorulara verilecek cevaplar konusunda hiçbir kuşkusu olamazdı. Ulusların tehditleri aynı şekilde algılamaları ve bu tehditlere aynı tepkiyi göstermeleri, Roosevelt'in hayatı boyunca savunduğu her şeyin inkârı anlamına gelirdi. Kurban ve saldırganın aynı zamanda üye olduğu bir dünya kuruluşunu da Roosevelt hayal bile edemezdi. Kasım 1918'de, bir mektubunda şöyle yazıyor:

> "Kendisinden çok şey beklememek kaydıyla böyle bir Milletler Cemiyeti'ne taraftarım. Fakat Aesop (Ezop) 'un kitabındaki kahramanın rolünü üstlenmek istemem. Aesop, kitabında kurtların ve koyunların silahsızlanma konusunda nasıl anlaştıklarını, koyunların bir iyi niyet gösterisi olarak çoban köpeklerini nasıl uzaklaştırdıklarını ve sonuçta nasıl kurtlar tarafından yenildiklerini hikâye ediyordu."{56}

Roosevelt Aralık ayında, Pennsylvania Senatörü Knox'a şunu yazıyordu:

> "Milletler Cemiyeti küçük bir iş yapabilir; fakat ne kadar az şey yaparsa o kadar çok iş yapmış gibi görünecek ve o kadar da bununla övünecektir. Milletler Cemiyeti hakkındaki konuşmalar, temel amacı ebedi bir barış kurmak olan ve bundan yüzyıl önce yapılan Kutsal İttifak hakkındaki konuşmalara tatsız bir benzerlik gösteriyor. Çar Aleksandr ise, yüzyıl önce bu hareketin Başkan Wilson'ı idi."{57}

Roosevelt'in görüşüne göre, yalnızca mistikler, hayalciler ve entelektüeller barışın insanın doğal hali olduğunu ve barışın tarafsız konsensüsle sağlanabileceğini ileri sürerler. Roosevelt'e göre, barış, doğal olarak, çok nazik, kolay kırılabilir bir şeydir ve ancak sonsuz uyanıklık, güçlü olanların silahlarıyla ve aynı fikirde olanlar arasında yapılan anlaşmalarla korunabilirdi.

Ancak Roosevelt dünyaya ya yüzyıl geç geldi, yahut da erken. Onun uluslararası ilişkilere yaklaşımı 1919'da onunla beraber öldü; o tarihten beri, hiçbir Amerikan dış politika düşünce ekolü onu hatırlamadı. Diğer taraftan, Wilson'ın entelektüel başarısı nedeniyledir ki, dış politikası, Roosevelt'in koyduğu

kuralların birçoğunu içermesine rağmen Richard Nixon, kendisini Wilson'ın enternasyonalizminin bir izleyicisi saydı ve Bakanlar Kurulu odasına savaş zamanındaki başkanın bir portresini astı.

Amerika, Milletler Cemiyeti'ni pek benimseyemedi; çünkü ülke bu kadar geniş bir küresel role henüz hazır değildi. Bununla beraber, Wilson'ın entelektüel zaferi herhangi bir politik başarının olabileceğinden çok daha önemli idi. Çünkü Amerika ne zaman yeni bir dünya düzeni kurmak görevi ile karşılaşsa, şöyle veya böyle, daima Woodrow Wilson'ın koyduğu ilkelere dönmüştür. II. Dünya Savaşı'nın sonunda, Amerika, savaştan galip çıkanların uyumuna dayanan bir barış kurulabileceği umuduyla Birleşmiş Milletler'in, Milletler Cemiyeti ile aynı prensipler üzerine kurulmasına yardımcı oldu. Bu umut öldüğü zaman, Amerika, Soğuk Savaş'ı, iki süper güç arasında bir çatışma olarak değil, fakat demokrasi için moral bir mücadele olarak yürütmüştür. Komünizm çökünce, demokratik kurumların dünya çapında yaygınlaşmasıyla da güçlenen, barışa giden yolun ortak güvenlikten geçtiği şeklindeki Wilson görüşü, Amerika'nın her iki büyük siyasi partisi tarafından da kabul edilmiştir.

Wilsonizm, Amerika'nın temel dramını dünya sahnesine taşıdı: Amerikan ideolojisi bir anlamda devrimciydi; ama içeride Amerikalılar kendilerini statükodan memnun olarak değerlendirirlerdi. Dış politika sorunlarını iyi ile kötü arasındaki bir mücadeleye çevirme eğilimindeki Amerikalılar, genellikle bir uzlaşma durumunda, kısmen veya yetersiz bir sonuç alındığında, kendilerini huzursuz hissederlerdi. Amerika'nın geniş jeopolitik dönüşümlerde çekingen davranması, Amerika'yı çoğunlukla toprak ve bazen de politik statükonun savunulmasıyla ilgilendirdi. Hukukun üstünlüğüne güvenen Amerika, barışçıl değişikliğe olan inancı ile tüm önemli değişikliklerin şiddet ve karışıklıkla sağlandığı tarihsel gerçeğini uzlaştırmayı başaramamıştır.

Amerika, ideallerini, kendisinden daha az şanslı bir dünyada ve yaşama alanı daha dar, daha sınırlı amaçlara sahip ve kendine güveni daha az devletlerle bir uyum içinde uygulamak durumunda olduğunu öğrendi. Savaş sonrası dünya, büyük ölçüde Amerika'nın eseridir; öyle ki, sonunda Amerika Wilson'ın hayal ettiği rolü oynamaya başladı –izlenecek bir ışıldak ve varılacak bir umut.

Oranjlı William

Kardinal Richelieu

3
Evrensellikten Dengeye: Richelieu, Oranjlı William ve Pitt

Tarihçilerin Avrupa güç dengesi sistemi olarak tanımladıkları sistem, Ortaçağ'ın evrensellik umudunun çöküşünden sonra XVII. yüzyılda ortaya çıktı. Bu umut, Roma İmparatorluğu'nun ve Katolik Kilisesi'nin geleneklerini bir araya getiren bir dünya düzeni kavramı getiriyordu. Dünya, göklerin bir yansıması gibi düşünülüyordu. Tek bir Tanrı'nın cennette egemen olması gibi, bir imparator, laik bir dünyayı ve bir papa da Evrensel Kilise'yi yönetecekti.

Almanya ve Kuzey İtalya'nın feodal devletleri, bu ruh hali içinde, Kutsal Roma imparatoru 'nün yönetimi altında gruplaşmışlardı. XVII. yüzyıl ilerledikçe, bu imparatorluk, Avrupa'yı egemenliği altına alma potansiyeline sahip oldu. Ren Nehri'nin uzak batısında olan sınırları ile Fransa ve Büyük Britanya, imparatorluğa göre çevre devletleri konumundaydılar: Eğer Kutsal Roma imparatorluğu, teknik olarak egemenliği altındaki tüm bu topraklar üzerinde merkezi kontrol kurmayı başarsaydı, Batı Avrupa devletlerinin onunla ilişkisi de, Çin'in komşularının Orta Krallık'la, Fransa'nın Vietnam veya Kore'yle ve Büyük Britanya'nın Japonya'yla ilişkilerine benzerdi.

Ancak Ortaçağ'ın büyük bölümünde, Kutsal Roma imparatorluğu, bu merkezi

kontrol düzeyine ulaşamadı. Bir neden, bu derece geniş toprakları birbirine bağlamayı zorlaştıran bir unsur olarak, yeterli ulaşım ve iletişim sistemlerinin yokluğuydu. Fakat en önemli neden, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun, kilisenin yönetimi ile hükümetin yönetimini birbirinden ayırması idi. Bir firavun veya Sezar'ın aksine, Kutsal Roma imparatoru, onlara atfedilen ilahi niteliklere sahip bir imparator olarak görülmezdi. Batı Avrupa dışında her yerde, hatta Doğu Kilisesi tarafından yönetilen bölgelerde bile, din ve hükümet, her birine yapılacak önemli atamaların, merkezi hükümetin elinde olması sayesinde birleştirilmişti; dini yetkililer, Batı Hıristiyanlığının bir hak olarak talep ettiği özerk statüyü kurmak için ne gerekli araçlara, ne de otoriteye sahipti.

Batı Avrupa'da, papa ile imparator arasındaki olası ve zaman zaman da fiili anlaşmazlık, modern demokrasinin temeli olan anayasacılık ve kuvvetler ayrılığı prensibi için gerekli şartları yarattı. Bu durum, çeşitli feodal yöneticilerin, çatışan taraflardan bedelini alarak, özerkliklerini artırmalarına olanak tanıdı. Sonuçta bu durum dukalıklar, kasabalar, şehirler ve piskoposluklar şeklinde parçalara bölünmüş bir Avrupa'nın ortaya çıkmasına neden oldu. Her ne kadar teorik olarak bütün feodal lordlar, imparatora sadakat göstermek zorunluluğunda iseler de, uygulamada bildiklerini okudular. Çeşitli hanedanlar, tahtta hak iddia ettiler ve merkezi otorite hemen hemen ortadan kalktı, imparatorlar, bunu gerçekleştirme güçleri olmadığı halde, eski evrensel yönetim hayalini bırakmadılar. Evrensel Kilise'nin birer parçası olmaya devam etmekle birlikte, kanatlarda kalan Fransa, Büyük Britanya ve İspanya ise, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun otoritesini kabul etmediler.

XVI. yüzyılda Habsburg Hanedanı, imparatorluk tahtındaki iddiasını ortaya koyup, akıllı evliliklerle İspanya tacını ve geniş topraklarını elde edinceye kadar, Kutsal Roma İmparatoru'nun evrensel taleplerini, politik bir sisteme dönüştüremedi. XVI. yüzyılın ilk yarısında imparator V. Charles, imparatorluk otoritesini bir merkezi Avrupa imparatorluğu ümidini artıran bir noktaya kadar canlandırdı. Bu imparatorluk, bugünkü Almanya, Avusturya, Kuzey İtalya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Doğu Fransa, Belçika ve Hollanda'yı sınırları içine alıyordu. Bu gruplaşma, Avrupa'da güç dengesine benzeyen herhangi bir oluşumun ortaya çıkmasını önleyecek kadar güçlü idi.

Tam da bu sırada Papalığın Reformasyon'un etkisi altında zayıflaması, egemen bir Avrupa imparatorluğu kurulması ümidini ortadan kaldırdı. Papalık güçlü olduğu zaman, Kutsal Roma imparatorluğu için sürekli bir sorun ve çetin bir rakipti. XVI. yüzyılda zayıflayınca, imparatorluk düşüncesine karşı aynı

derecede zararlı bir kurum haline geldi, imparatorlar, kendilerini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak görmek ve başkalarının da onları bu gözle görmeleri arzusunda idiler. Fakat XVI. yüzyılda imparator, Protestan topraklarında Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisinden çok yozlaşmış bir papaya bağlı Viyanalı bir savaşçı olarak algılanmaya başladı. Reformasyon, asi prenslere, hem dini, hem de politik alanda, yeni bir hareket serbestliği tanıdı. Roma ile bağlarının kopması, dinsel evrensellikle de bağlarının kopması anlamına geliyordu; Habsburg imparatoru ile mücadeleleri de, prenslerin, imparatorluğa sadakatlerini, artık dini bir görev olarak görmediklerini gösterdi.

Birlik kavramının çöküşü ile birlikte, Avrupa'da ortaya çıkan yeni devletler dinsel sapkınlıklarını haklı çıkarmak ve aralarındaki ilişkileri düzenlemek için bazı prensiplere gereksinim duydular. Aradıklarını da *raison d'état* ve güç dengesi kavramlarında buldular. Bunlar birbirine bağlı kavramlardır. *Raison d'état*, devletin iyiliğinin, onu ilerletmek için kullanılan her türlü aracı haklı çıkardığını söyler. Orta Çağ'ın evrensel ahlak nosyonunun yerini ulusal çıkar, kendi bencil çıkarlarını kovalayan her devletin, bir şekilde bütün devletlerin güvenlik ve gelişmesine katkıda bulunduğu açıklamasıyla, evrensel monarşi nostaljisinin yerini de, güç dengesi aldı.

Bu yeni yaklaşımın ilk ve en kapsamlı formülü, aynı zamanda Avrupa'nın ilk ulus-devletlerinden birisi olan Fransa'dan geldi. Fransa, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılmasından en çok zarara uğrayacak ülke idi; çünkü, eğer modern terminolojiyi kullanmak gerekirse, Fransa imparatorluk tarafından "Finlandiyalılaştırılmış" duruma düşürülebilirdi. Fransa, dini kısıtlamalar zayıflayınca, Reformasyon'un komşuları arasında yarattığı rekabeti kullanmaya başladı. Fransız yöneticiler, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun gittikçe zayıflamasının (hatta dağılmasının), Fransa'nın güvenliğini artıracağını ve eğer talihi yaver giderse, Fransa'ya doğuya doğru genişleme olanağı tanıyacağını fark ettiler.

Bu Fransız politikasının baş aktörü, asla tahmin edilemeyecek birisiydi: Kilise'nin bir prensi, Armand Jean du Plesis, Kardinal Richelieu, 1624-1642 yılları arasında Fransa'nın başbakanı. Kardinal Richelieu'nün ölüm haberini alan Papa VII. Urban'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Eğer Tanrı varsa, Kardinal Richelieu'nün hesabını vereceği çok şey olacaktır. Yoksa... o zaman başarılı bir yaşamı olmuştur."{58} Mezar kitabesi olabilecek bu söz, zamanın temel tabularını görmezden gelerek ve gerçekte onları aşarak büyük başarılar elde eden bu devlet adamını şüphesiz memnun ederdi.

Pek az devlet adamı, tarih üzerinde onun kadar etkili olmuştur. Richelieu, modern devlet sisteminin babasıdır. *Raison d'état* kavramını o yarattı ve kendi ülkesinin çıkan için acımasızca kullandı. Onun gözetimi altında, *raison d'état* Fransız politikasının temel ilkesi olarak Ortaçağ'ın evrensel moral değerlerinin yerini aldı.

Başlangıçta, Habsburgların Avrupa'ya egemen olmasını önlemeye çalıştı. Fakat bıraktığı miras, bundan sonraki iki yüzyıl boyunca haleflerinde, Avrupa'da Fransız üstünlüğünü kurma isteği uyandıran bir mirastı. Bu isteklerin başarısızlığından, ilk önce yaşamın bir gerçeği, sonra da uluslararası ilişkileri örgütleme sistemi olarak bir güç dengesi kavramı ortaya çıktı.

Richelieu 1624'te, Habsburg Kutsal Roma imparatoru II. Ferdinand'ın, Katolik dininin evrenselliğini canlandırmaya, Protestanlığı ezmeye ve Orta Avrupa prensleri üzerinde imparatorluk otoritesi kurmaya çalıştığı bir dönemde işbaşına geldi. Bu süreç, yani karşı-reformasyon, 1618'de Orta Avrupa'da patlak veren ve insanlık tarihinin en acımasız ve en yıkıcı savaşlarından birine dönüşen Otuz Yıl Savaşları'na yol açtı.

1618'de, çoğu Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olan Orta Avrupa'nın Almanca konuşan toprakları, iki silahlı kampa ayrılmıştı: Protestanlar ve Katolikler. Savaşın fitili aynı yıl Prag'da ateşlendi ve çok geçmeden Almanya'nın tümü çatışmanın içine çekildi. Almanya'nın kan kaybı gittikçe arttığından, prenslikler dış işgalciler için savunmasız birer kurban durumuna düştüler. Çok geçmeden Danimarka ve İsveç orduları, Orta Avrupa'da ilerlemeye başladılar; hemen arkasından Fransız ordusu çatışmaya katıldı. 1648'de savaş sona erdiği zaman, Orta Avrupa yerle bir edilmiş ve Almanya nüfusunun neredeyse üçte birini kaybetmişti. Bu trajik çekişme sırasında Kardinal Richelieu, diğer Avrupa devletlerinin de izleyen yüzyıl içinde kabul ettikleri *raison d'état* prensibini Fransız politikasına aşıladı.

Kilisenin bir prensi olarak Richelieu'nün, Ferdinand'ın Katolik dinini, eski haline getirme girişimini onaylaması gerekirdi. Fakat Richelieu, Fransız ulusal çıkarını, her türlü dini amacın üzerinde tuttu. Bir kardinal olması, Richelieu'nün Habsburgların Katolik dinini yeniden kurma girişimini, Fransa'nın güvenliğine yönelik jeopolitik bir tehdit olarak görmesini engellemedi. Richelieu'ye göre, bu dinsel bir eylem değil, Avusturya'nın Orta Avrupa'da üstünlük sağlamak ve Fransa'yı ikinci sınıf bir statüye düşürmek için yaptığı siyasi bir manevraydı.

Richelieu’nin korkusu sebepsiz de değildi. Avrupa haritasına bir göz atmak, Fransa’nın her taraftan Habsburg toprakları ile çevrili olduğunu görmeğe yetiyordu: Güneyde İspanya, güneydoğuda çoğunlukla İspanya tarafından yönetilen Kuzey İtalya şehir-devletleri, doğuda yine İspanya’nın kontrolünde olan Franche-Comte (bugünkü Lyon ve Savoy civarı) ve kuzeyde İspanyol Hollandası. İspanyol Habsburglarının kontrolünde olmayan birkaç sınır ise, ailenin Avusturya kolunun yönetimi altında idi. Bugünkü Alsace bölgesi olan Ren Nehri kıyısı boyunca uzanan ve stratejik olarak önemli olan topraklar gibi Lorraine Dukalığı da Avusturyalı Kutsal Roma İmparatoru’na sadakatle bağlıydı. Eğer Kuzey Almanya da Habsburg yönetimi altına girerse, Fransa, Kutsal Roma İmparatorluğu’na göre tehlikeli bir şekilde zayıflayacaktı.

Richelieu, İspanya ve Avusturya’nın, Fransa’yla aynı Katolik inancı paylaşmalarında da çok az teselli buldu. Tersine, karşı-Reformasyon’un başarılı olmasını önlemek, tam da Richelieu’nün yapmakta kat’i surette kararlı olduğu şeydi. Bugün ulusal güvenlik çıkarı, o günlerde ise, ilk kez olarak *raison d’état* olarak isimlendirilen şeyin peşinde olan Richelieu, Protestan prenslerin tarafında olmaya ve Evrensel Kilise’deki hizipleşmeden yararlanmaya hazırdı.

Habsburg imparatorları, aynı kurallara göre hareket etmiş veya ortaya çıkan *raison d’état* dünyasını anlamış olsalardı, Richelieu’nün en çok korktuğu şeyi başarmak için ne kadar iyi bir durumda olduklarını göreceklerdi. Bu da, Avusturya’nın üstünlüğü ve Kutsal Roma İmparatorluğu’nun kıta üzerinde egemen bir güç olarak ortaya çıkmasıydı. Ancak yüzyıllar boyunca Habsburgların düşmanları, hanedanın taktik gerekliliklere uyum sağlamaktaki katılığından veya eğilimleri anlamaktaki başarısızlığından yararlanmışlardır. Habsburg yöneticileri, prensip sahibi kimselerdi. Yenilgi hariç, inançlarından hiçbir zaman ödün vermemişlerdir. Dolayısıyla bu politik maceranın daha başlangıcında, Kardinalin acımasız entrikalarına karşı tümden savunmasız durumdaydılar.

Richelieu’nün karşıtı olan imparator Ferdinand neredeyse kesin olarak *raison d’état*’yı hiç duymamıştı. Duymuş olsaydı bile, bunu küfür sayarak reddedecekti; çünkü kendi laik misyonunu Tanrı’nın iradesini yerine getirmek olarak görüyordu ve Kutsal Roma imparatoru unvanındaki “kutsal” kelimesini, daima üzerine basarak söylerdi, ilahi amaçlara, ahlaki araçlardan başka bir şeylerle ulaşılabileceğini asla kabul edemezdi. Kardinal için olağan şeyler olan Protestan İsveçlilerle veya Müslüman Türklerle anlaşma yapmak gibi bir şeyi asla düşünemezdi. Ferdinand’ın danışmanı Cizvit Lamormaini, İmparator’un

görüşünü şöyle özetliyor:

> “Bugünlerde çok yaygın olan yanlış ve dejenere politikaları daha en başta lanetledi. Böyle politikaları uygulayanlar yalanla, Tanrı ve dinin kötüye kullanılmasıyla uğraştıklarından bunlarla ilişki kurulamayacağı görüşündeydi. Ona göre, Tanrı’nın lütfettiği krallığı, Tanrı’nın reddettiği araçlarla kuvvetlendirmeğe çalışan birisi, büyük bir aptallık etmiş olurdu.”{59}

Bu kadar katı değer kurallarına bağlı bir yöneticinin, bırakın pazarlık yaparken manevra yapmayı, uzlaşma yapması bile olanaksızdı. 1596’da, Ferdinand henüz arşidük iken şu açıklamayı yapmıştı: “İş dini konulara gelince, mezhepçilere herhangi bir taviz vermek yerine, ölümü yeğlerim.”{60} İmparatorluğunun zararına da olsa, kuşkusuz sözünde durmuştur, imparatorluğun gelişmesinden çok, Tanrı’nın iradesine boyun eğmekle ilgilenen imparator, onlara yardımda bulunmak çıkarına olmasına karşın, Protestanlığı ezmeyi kendisi tarafından yerine getirilmesi gerekli bir görev saymıştır. Modern bir deyişle, Ferdinand tam bir fanatikti, İmparator’un danışmanlarından birisi olan Caspar Scioppius’un sözleri İmparator’un inançlarına ışık tutmaktadır: “Sapkınların öldürülmesini isteyen Tanrı’nın sesine kulak vermeyen krala lanet olsun. Siz kendiniz için değil, ancak Tanrı için savaşmaksınız” (Bellum non tuum, sed Dei esse statuas). {61} Ferdinand için devlet, dine hizmet için vardır. Yoksa, din devlete hizmet etmez. “Bizim kutsal itirafımız için önemli olan devlet işlerinde, insan her zaman insani düşünceleri göz önüne alamaz; insan daha çok... Tanrı’dan... ümit etmeli ve yalnız ona güvenmelidir.”{62}

Richelieu, Ferdinand’in dine bağlılığını stratejik bir sorun olarak kabul etti. Her ne kadar kendisi de dindar idiyse de, bakan olarak görevlerine tamamen laik bir gözle bakıyordu. Bağışlanma, kişisel amacı olabilirdi; fakat bir devlet adamı olan Richelieu için bu amaç konuyla ilgisizdi. Bir keresinde “insan ölümsüzdür; kurtuluşu bu dünyadan sonradır.” demişti. “Devlet ise ölümsüz değildir; kurtuluşu ya şimdi sağlanır veya hiç bir zaman.”{63} Başka bir deyişle, devletler doğru olanı yaptıklarından dolayı başka bir dünyada ödüllendirilmezler; gerekeni yapabilmek için güçlü oldukları zaman ödüllendirilirler.

Richelieu, 1629’da, yani savaşın on birinci yılında, şartların Ferdinand’a sunduğu fırsatı onun yerinde olsa elinden kaçırmazdı. Protestan prensler, istedikleri dini seçmekte serbest olmak ve Reformasyon zamanında elde ettikleri kilise topraklarını korumalarına izin verilmesi şartıyla, Habsburg politik

üstünlüğünü kabul etmeğe hazırdılar. Fakat Ferdinand, politik gereklilikler için dini sıfatını ikinci plana atamazdı. Kendisi için büyük bir zafer sayılabilecek ve imparatorluğunu güvence altına alabilecek böyle bir öneriyi reddederek Protestan sapkınlığı ezmeye kararlıydı. Nitekim Protestan prenslerden, 1555'ten bu yana kiliseden alınmış bütün toprakların geri verilmesini isteyen Toprakların İade Emri'ni çıkardı. Bu davranış, fanatizmin, çıkar üzerine zaferinin, inancın, politik çıkar hesaplarının üstüne çıkmasının klasik bir örneğiydi. Böylece, savaşın sonuna kadar devamını da sağlamış oldu.

Durum böyle olunca, Richelieu Orta Avrupa iyice tükenene kadar savaşı uzatmaya karar verdi, iç politikaya ilişkin dini kuralları da bir tarafa attı. 1629 Alais Bağışı'nda, Fransız Protestanlarına ibadet özgürlüğü tanıdı ki, bu özgürlük, tam da İmparator'un Alman prenslerine vermemek için savaştığı özgürlüktü. Böylece ülkesini Orta Avrupa'yı parçalayan iç karışıklıklara karşı koruyan Richelieu, Ferdinand'ın dinsel ateşini de Fransa'nın ulusal hedeflerini gerçekleştirmek için kullanmaya koyuldu.

Habsburg İmparatoru'nun ulusal çıkarlarını anlamaktaki yeteneksizliği ve böyle bir kavramın geçerliliğini kabul etmeyi dahi reddetmesi, Fransa'nın başbakanına Protestan Alman prenslerini Kutsal Roma İmparatoru'na karşı desteklemek ve onlara para yardımı yapmak fırsatını verdi. Kutsal Roma İmparatoru'nun merkezileştirme amacına karşılık, Protestan prenslerin özgürlüklerinin koruyucusu rolünü üstlenmek, Fransa'nın yüksek rütbeli bir din adamı ve onun Fransız Katolik Kralı XIII. Louis için asla akla gelecek bir şey değildi. Kilisenin bir prensinin, İsveç'in Protestan Kralı Gustav Adolf a Kutsal Roma İmparatoru ile savaşmak için para yardımı yapması, yüz elli yıl sonraki Fransız Devrimi karışıklıkları kadar devrimci izler bıraktı.

Dinsel ateş ve ideolojik fanatizmin hâlâ egemen olduğu bir yüzyılda, ahlaki koşullardan arındırılmış, serinkanlı bir dış politika, çölde üstü karla kaplı Alp Dağı'nı bulmak kadar olmayacak bir şeydi. Richelieu'nün amacı, Fransa'nın etrafının sarılmışlığına bir son vermek, Habsburgları tüketmek ve Fransa'nın sınırlarında, özellikle de Alman sınırında büyük bir gücün oluşmasına engel olmaktı. Anlaşma yapmak için tek kriteri, Fransa'nın çıkarlarına hizmet etmesi idi. Nitekim önce Protestan devletlerle, sonra da Müslüman Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşma yaptı. Savaşı uzatmak ve savaşanları tüketmek için düşmanlarının düşmanlarına para yardımları yaptı, ayaklanmaları kışkırttı, para ile destekledi, hanedan kavgaları ve hukuki anlaşmazlıklardan oluşan olağanüstü bir mekanizmayı harekete geçirdi. O kadar başarılı oldu ki, 1618'de başlayan

savaş onlarca yıl sürüp gitti. Sonunda tarih, bu savaşlara daha uygun bir isim bulamadığı için uzunluğundan dolayı Otuz Yıl Savaşları dedi.

Almanya harap olurken, Fransa bir kenarda bekledi. 1635'te, savaşan tarafların tükenmişliği, bir defa daha düşmanlığın son bulmasına ve bir uzlaşma barışı yapılmasına sebep oldu. Richelieu'nün Fransız Kralı'nın, Habsburg İmparatoru kadar güçlü olana kadar uzlaşmada hiçbir çıkarı yoktu. Savaşın on yedinci yılında, amacına ulaşmak için Protestan prenslerin yanında kavgaya girmenin gerekliliğine hükümdarını ikna etti ve bunu da Fransa'nın gittikçe büyüyen gücünü kullanmak için bundan daha iyi fırsat olamayacağına dayanarak yaptı:

> "Devletimize düşman olan kuvvetleri on yıl boyunca, müttefiklerimizin kuvvetleri ile ve elinizi kılıcınıza değil de, cebinize atarak kontrol altında tutmak, büyük bir basireti gösteriyorsa, müttefiklerimizin artık siz olmadan var olamayacaklarını anladığınız an savaşa katılmak da cesaret ve büyük zekâya işaret eder. Bu gösterir ki, krallığınızın barışını sağlarken, parayı toplamada büyük çaba sarf eden ve sonra bunu nasıl harcayacağını bilen ekonomistler gibi hareket etmişsiniz."{64}

Bir *raison d'état* politikasının başarılı olması, her şeyden önce güç ilişkilerinin doğru değerlendirilmesine bağlıdır. Evrensel değerler, algılanma biçimlerine göre değerlendirilir ve devamlı yorumlanmaları gereksinimi yoktur; gerçekte bu değerler sürekli yeniden yorumlanmayla ters düşerler. Gücün hudutlarını belirlemek ise, deneyim ve basiretin bir bileşimini ve koşullara göre devamlı ayarlamayı gerektirir. Teorik yönden güç dengesi kuşkusuz hesaplanabilir olmalıdır; ancak uygulamada bunu gerçekçi olarak yapmak çok zordur. Daha da karmaşık olan, kendi hesaplamalarının, diğer devletlerin hesaplamaları ile uyumunu sağlamaktır ki, bu uyum, güç dengesinin işlemesinin sağlanması için bir önkoşuldur. Dengenin doğası üzerinde oluşacak konsensüs, çoğunlukla zaman zaman çıkan çatışmalarla ortaya çıkar.

Richelieu'nün, hemen hemen matematik bir dakiklikle araçların amaçlara uygulanmasının mümkün olduğuna inancı olduğu kadar, kendisinin bunu yapma yeteneği olduğuna da inanıyordu. *Political Testament*'ta (Politik Vasiyet) şöyle yazıyor: "Mantık, desteklenecek şey ile onu destekleyecek kuvvetin geometrik olarak orantılı olmasını gerektirir."{65} Yazgısı, Richelieu'yü kilisenin prensi yaptı; inancı, onun insan eylemlerinin bilimsel olarak hesaplanabileceğini öğreten Descartes ve Spinoza gibi rasyonalistlerin entelektüel arkadaşlığına itti;

fırsat ona, uluslararası düzeni ülkesinin yararına dönüştürme olanağını sağladı. Bir devlet adamının kendisi hakkındaki tahmini bu kez doğru çıktı. Richelieu kendi amaçlarını çok iyi biliyordu; ama düşüncelerini ve taktiklerini, stratejisine göre ayarlayamasaydı başarılı olamazdı.

Bu kadar yeni ve bu kadar soğukkanlı bir doktrine karşı, karşıt görüşlerin ortaya çıkmaması olanaksızdı. Sonraki yıllarda bu derece yaygın olan güç dengesi doktrini, ahlaki kaidelerin önceliği üzerine kurulu evrensel geleneğe bir saldırı oluşturuyordu. En önemli eleştirilerden birisi, bütün ahlaki bağlarını koparmış bir politikaya şiddetle saldıran tanınmış ilim adamı Jausenius'dan geldi:

> "Laik ve fani bir devletin, din ve kiliseden daha üstün olduğuna mı inanıyorlar? En koyu Hıristiyan kral, ülkesinin yönetiminde, aynı zamanda İsa'nın ve Tanrı'nın ülkesini de geliştirip korumasını gerektiren hiçbir şey olduğuna inanmamak mı? Tanrı'ya şunu söylemeye cesaret edebilir mi? Benim devletim korunduğu ve her türlü tehlikeden uzak olduğu sürece, bırak insanlara Tanrı'ya tapmayı öğreten dinin, gücün ve şanın yıkılsın ve yok olsun."{66}

Elbette bunlar, Richelieu'nün bütün çağdaşlarına ve belki de Tanrı'sına da söylediği sözlerdi. Richelieu'nün getirdiği devrimin boyutu o kadar büyüktü ki, kendisini eleştirenler tarafından *reductio ad absurdum* (kendisini yalanlayacak kadar ahlak dışı ve tehlikeli bir görüş) olarak değerlendirilen şey, aslında Richelieu'nün görüşlerini özetleyen çok uygun bir sözdü. Kral'ın başbakanı olarak, din ve ahlakı, yol gösterici ışığı olan *raison d'état*'ya göre alt düzeye itti.

Üstatlarının bu yolunu tam olarak benimsediklerini gösteren Richelieu'nün taraftarları, onu eleştirenlerin bu eleştirilerini reddettiler. Ulusal çıkar politikasının en yüksek ahlak kuralını temsil ettiğini, ahlak prensiplerini çiğneyenin o değil, Richelieu'yü eleştirenler olduğunu ileri sürdüler.

Eleştirileri resmen reddetmek, Richelieu'nün isteğiyle, krallık yönetimine yakın bir bilim adamı olan Daniel de Priezac'a düştü. Klasik Makyavelvari bir üslup kullanan Priezac, görünüşte sapkınlığın yaygınlaşmasını kolaylaştıran politikaları uygulamak suretiyle, Richelieu'nün ölümcül bir günah işlediği iddiasına karşı çıktı. Richelieu'nün değil, tersine onu eleştirenlerin ruhlarının tehlikede olduğunu söyledi. Avrupa Katolik güçleri arasında en saf ve en dinine bağlı olan ülkenin Fransa olması dolayısıyla, Fransa'nın çıkarlarına hizmet eden Richelieu, aynı zamanda Katolik dininin çıkarlarına da hizmet etmekteydi.

Priezac, Fransa'nın böyle benzersiz bir dinsel görevle görevlendirildiği kanısına nasıl vardığını açıklamadı. Bununla beraber, Fransız devletinin güçlendirilmesinin Katolik Kilisesi'nin de çıkarına olduğu görüşü, bu varsayımı takip eden doğal sonuçtu. O halde Richelieu'nün politikası da son derece ahlaklıydı. Gerçekte, etrafının Habsburglar tarafından çevrilmiş olması, Fransa'nın güvenliğine karşı o kadar büyük bir tehlike oluşturuyordu ki, bu çemberin kırılması şarttı ve Fransa Kralı'nın bu ahlaki amacı gerçekleştirmek için seçtiği metot ne olursa olsun onu temize çıkarırdı:

> "Barışı, savaş yoluyla sağlamak isteyen kişi bunu yaparken isteklerine aykırı bir şey olursa, bu onun iradenin değil, yasaları çok sert ve emirleri çok acımasız olan zorunluluğun bir suçudur... Bir savaş, eğer savaş açma nedenleri haklıysa, haklıdır... O halde, göz önünde tutulması gereken temel faktör, başvurulan araçlar değil, iradedir... Suçluyu cezalandırmak isteyen kimse, bazen kusuru olmayan bir masumun da kanını dökebilir."{67}

Lafı dolandırmadan konuşmak gerekirse, amaç kullanılan araçları meşrulaştırır.

Richelieu'yü eleştiren bir başkası, Mathieu de Morgues, kardinali dini, dünya işlerine alet etmekle suçladı. "Üstadınız Machiavelli, istekleri yerine gelinceye kadar, eski Romalılara, dinin nasıl kullanılacağını, ona nasıl şekil verileceğini, nasıl açıklanacağını ve nasıl uygulanacağını gösterdi."{68}

De Morgues'in söyledikleri, Jansenius'un söylediklerinin aynısı idi ve etkisizdi. Richelieu, gerçekten de bu tanımlanan şeyi yapıyordu ve dini, tam iddia edildiği gibi kullanıyordu. Kuşkusuz kendisi, tıpkı Machiavelli'nin yaptığı gibi, dünyayı nasıl ise öyle analiz ettiğini söylerdi. Machiavelli'nin de söylediği gibi, ahlaki hassasiyetin daha saf olduğu bir dünyayı yeğleyebilirdi; fakat tarihin kendi devlet adamlığı hakkında, ortaya çıkan koşullan ve faktörleri nasıl değerlendirdiğine bakarak hüküm vereceğine inanırdı. Gerçekten de bir devlet adamının değerlendirilmesinde, kendisi için belirlediği amaçları gerçekleştirmesini bir kriter olarak alırsak, Richelieu modern tarihin yeni ufuklar açan bir şahsiyeti olarak anılmalıdır. Çünkü ardında, bulduğu dünyadan büyük ölçüde farklı bir dünya bıraktı ve Fransa'nın sonraki üç yüzyıl izleyeceği bir politikayı başlattı.

Bu şekilde, Fransa Avrupa'da sözü geçen devlet oldu ve topraklarını büyük ölçüde genişletti. Otuz Yıl Savaşları'na son veren 1648 Westphalia Barışı'nı izleyen yüzyılda, *raison d'état* doktrini Avrupa diplomasisinin yol gösteren

prensibi oldu. Ne kendisinden sonraki yüzyılların devlet adamlarının kendisine saygı duymaları, ne de düşmanı II. Ferdinand'ın kaderi olan unutulma, kardinali şaşırtırdı. Richelieu hayalperest bir adam değildi. *Political Testament*'ında şöyle yazıyor: "Devlet işlerinde kim güçlü ise, çoğu zaman o haklıdır ve kim güçsüz ise, dünyanın çoğunluğunun gözünde haksız konumuna düşmekten kendisini zor korur." Aradan geçen yüzyıllarda aksi nadiren ileri sürülmüş bir kural.{69}

Richelieu'nün Orta Avrupa tarihi üzerindeki etkisi ise, Fransa adına kazandığı başarıların tam tersidir. O birleşmiş bir Orta Avrupa'dan çok korkmuş ve bunun oluşmaması için elinden geleni yapmıştır. Büyük bir olasılıkla, Almanya'nın birliğini iki yüzyıl kadar geciktirmiştir. Otuz Yıl Savaşları'nın ilk evresi, tıpkı İngiltere'nin Normandiyalı bir hanedanın vesayeti altında bir ulus-devlet olması ve birkaç yüzyıl sonra Fransa'nın da Capetlerle aynı yolu izlemesi gibi, Habsburgların da Almanya'yı kendi hanedanlıkları altında birleştirme çabası olarak görülebilir. Richelieu Habsburgları engelledi ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nu üç yüzden çok ve her biri bağımsız bir dış politika uygulamakta özgür prensliğe böldü. Almanya bir ulus-devlet olamadı; küçük hanedan kavgaları ile uğraşırken içine dönük bir devlet oldu. Sonuç olarak, ulusal bir politik kültür geliştiremedi ve Bismark, XIX. yüzyılda Almanya'yı birleştirene kadar, kurtulamadığı bir köylülük içinde dondu kaldı. Almanya birçoğu Fransa tarafından başlatılan Avrupa savaşlarının savaş meydanı haline dönüştü ve Avrupa'nın denizaşırı sömürgecilik akımının da ilk dalgasını kaçırmış oldu. Sonunda birleştiğinde, Almanya'nın ulusal çıkarlarını tanımlamada o kadar az deneyimi vardı ki, bu yüzyılın en kötü trajedilerinin çoğunu o yarattı.

Ancak ilahlar, çoğu zaman insanı, arzularını eksiksiz yerine getirerek cezalandırırlar. Kardinal tarafından, karşı-Reformasyon hareketinin başarılı olması halinde, Fransa'nın gittikçe merkezileşen Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir uzantısı durumuna düşeceği şeklinde yapılan analiz doğru idi; özellikle onun da görmüş olduğu gibi gelmiş olan ulus-devlet çağında bunun böyle olacağı açıktı. Wilson idealizminin baş düşmanı gerçeklikle bu idealizmin uygulanması arasındaki uçurum ise, *raison d'état*'nın aşırı büyüme tehlikesiydi.

Richelieu'nün *raison d'état* kavramının kendi içinde sınırları yoktu. Devletin çıkarları sağlanmış kabul edilene kadar insan ne kadar ileri gidebilirdi? Güvenliği sağlamak için kaç savaş yapmak gerekiyordu? Bencil olmayan bir politikayı benimseyen Wilson idealizmi, devlet çıkarlarının göz ardı edilmesi tehlikesiyle sürekli karşı karşıyadır; Richelieu'nün *raison d'état*'sı ise, kendi

kendini de yok edebilecek *tours de force*'u (güç gösterisi) eylemleriyle tehdit etmektedir. XIV. Louis tahta geçtikten sonra Fransa'ya olan da buydu. Richelieu, Fransız krallarına, sınırlarında zayıf ve bölünmüş bir Almanya ile çökmekte olan bir İspanya bulunan kuvvetli bir devlet bırakmıştı. Fakat XIV. Louis güvenlikle huzur bulmadı; bu güvenlikte yeni topraklar fethetmek için bir fırsat gördü. *Raison d'état*'yı aşırı istekle takip eden XIV. Louis, Avrupa'nın geri kalan bölümünü alarma geçirdi ve sonuçta bu isteklerini engelleyen bir Fransız karşıtı koalisyonun ortaya çıkmasına yol açtı.

Yine de Richelieu'den iki yüzyıl sonra Fransa, Avrupa'da en etkili ülkeydi ve bugüne kadar da uluslararası politikada önemli bir faktör olarak kaldı. Başka herhangi bir ülkeden ancak birkaç devlet adamı bu kadar başarılı olmuştur. Ancak Richelieu'nün en büyük başarıları, Ortaçağ'ın ahlaki ve dini kısıtlamalarını bir hamlede kaldırıp atan tek devlet adamı olduğu zamanlarda geldi. Richelieu'nün yerine gelenler ise, birçok devletin onun varsayımlarına dayanarak hareket ettiği bir sistem devralmışlardır. Böylece Fransa, Richelieu zamanındaki Ferdinand gibi, ahlaki düşüncelerle kısıtlanmış olan düşmanlarının olması avantajını yitirmiştir. Bütün devletler aynı kuralları uygulamaya başladığı zaman, bu işlerden kazançlı çıkmak çok daha zorlaşmıştır. *Raison d'état*'nın Fransa'ya sağladığı zafer, gittikçe Fransa'nın zararına olmaya başladı. Sınırlarını genişletmek, Alman devletleri arasındaki anlaşmazlıklarda hakem rolü üstlenmek ve böylece Orta Avrupa'da egemen olmak için harcadığı bitmez tükenmez çabalar, Fransa'nın bu çabalar sonucunda tükenmesi ve Avrupa'ya istediği doğrultuda şekil verme yeteneğini kaybetmesine kadar giden bir birikim oluşturdu.

Raison d'état, münferit devletlerin hareket tarzı için bir gerekçe sağladı; fakat dünya düzeni problemine bir çare bulamadı. *Raison d'état* prensibi, üstünlük kazanma arayışına veya bir denge kurulmasına gidebilirdi. Fakat denge, çok seyrek olarak bilinçli bir planın sonucudur. Genellikle, denge bir ülkenin diğerlerini egemenliği altına almak için giriştiği çabaların frenlenmesi süreci sonucunda oluşur; nasıl ki Avrupa güç dengesi Fransa'yı zapt etme çabası sonucu oluşmuştur.

Richelieu tarafından başlatılan dünyada, devletler artık hiçbir ahlaki kuralla bağlı değildiler. Eğer devletin çıkarı en büyük değer ise, yöneticinin görevi de onun şanını büyütmek ve yüceltmek idi. Kuvvetli olan egemen olmaya da çalışacak, zayıf ise kişisel kuvvetini artırmak için koalisyonlar kuracaktı. Koalisyon saldırganı kontrol altına alabilecek kadar güçlü ise güç dengesi de oluşurdu.

Güçlü değilse, bir ülke egemenlik kurmuş olacaktı. Sonuç, önceden öngörülmemiş olduğundan, sık sık savaşla test de edilirdi. İlk başlarda bunun sonucu, denge olduğu kadar kolaylıkla imparatorluk da olabilirdi. Fransa veya Almanya bu yüzden açıkça güç dengesine dayanan bir Avrupa düzeninin oluşturulması yüzyıldan fazla zaman almıştır. Güç dengesi, önceleri uluslararası politikanın amacı değil, hayatın hemen hemen rastlantı sonucu ortaya çıkan bir gerçeği idi.

Gariptir ki o devrin filozofları sorunu böyle anlamadılar. Aydınlanma'nın ürünleri olarak, rakip çıkarların çatışması sonucunda ortaya uyum ve adalet çıkacağı şeklindeki XVIII. yüzyıl inancını yansıttılar. Güç dengesi kavramı, geleneksel düşünce biçiminin bir uzantısıdır. Birincil amacı, bir tek devlet tarafından egemenlik kurulmasına engel olmak ve uluslararası düzeni korumaktı; çatışmaları önlemek için değil, sınırlamak için düşünülmüştü. XVIII. yüzyılın inatçı devlet adamları için, çatışmanın (veya ihtirasın yahut açgözlülüğün) ortadan kaldırılması ütopik bir düşünce idi; çözüm, insanın doğasında var olan hataları, mümkün olan en iyi uzun vadeli sonucu elde edebilmek için dizginlemek veya dengelemekti.

Aydınlanma dönemi filozofları, uluslararası sistemi, karşı konulmaz bir şekilde daha iyi bir dünyaya doğru ilerleyen ve bir saat gibi hiç durmadan çalışan evrenin bir parçası olarak gördüler. 1751'de Voltaire, "Hıristiyan Avrupa'yı, bazıları monarşik, diğerleri karma... birçok devlete bölünmüş ...ama hepsi birbiriyle uyum içinde olan... hepsi dünyanın diğer taraflarında bilinmeyen aynı sosyal ve siyasi hukuk sistemine sahip... bir çeşit büyük bir cumhuriyet" olarak tanımlamıştır. Bu devletler, "her şeyden önce... kendi aralarında, mümkün olduğu ölçüde, eşit bir güç dengesini korumak biçimindeki akıllıca bir politika izlemekte birliktedirler."{70}

Montesquieu da aynı temayı kabul etti. Montesquieu'ye göre, güç dengesi, çeşitlilikten birliğe geçiştir:

"Avrupa'da bütün devletler birbirine bağlıdırlar... Avrupa, birden çok vilayetten oluşan tek bir devlettir".{71}

Bu satırlar yazılırken, XVIII. yüzyılda İspanya tahtına çıkma konusunda iki savaş, Polonya tahtı için bir savaş ve Avusturya tahtı için peş peşe birden fazla savaş yaşanmıştı.

Aynı ruh hali içindeki tarih filozofu Emmerich de Vattel, 1758'de, Yedi Yıl

Savaşları'nın ikinci yılında şunları yazdı:

> "Devamlı görüşmeler, modern Avrupa'yı, hepsi bağımsız, fakat ortak bir çıkarla birbirine bağlı olan üyelerinin, düzenin sürdürülmesi ve özgürlüğün korunması amacıyla birleştiği bir çeşit cumhuriyet yaptı. Herkes tarafından bilinen güç dengesini ortaya çıkaran da bu durumdur, ilişkilerin bu şekilde düzenlenmesiyle, hiçbir devletin diğer devletler üzerinde üstünlük kurmaması ve onları yönetme durumuna gelmemesi sağlanmaktadır."{72}

Filozoflar, sonuç ile niyeti birbirine karıştırıyorlar. XVIII. yüzyıl boyunca, Avrupa prensleri, bilinçli amacının genel bir uluslararası düzen nosyonunu uygulamak olduğunu gösteren hiçbir delil olmadan sayısız savaşa girdiler. Uluslararası ilişkiler güce dayandırılmaya başlandığı anda, o kadar çok faktör ortaya çıktı ki, hesaplamalar gittikçe daha çok kontrol edilemez hale geldi.

Bundan sonra birçok hanedan, toprak genişlemesi suretiyle güvenliğini artırmaya çalıştı. Bu süreç içinde, birkaçının göreceli güç pozisyonu önemli ölçüde değişti, İspanya ve İsveç, ikinci sınıf statüye düştüler. Polonya yok oluşa doğru kaymaya başladı. Vestfalya Barışı'nda hiç olmayan Rusya ve önemsiz bir rol oynayan Prusya şimdi başlıca güç olarak ortaya çıkıyordu. Elemanları nispeten sabit olduğu zaman bile, güç dengesini analiz etmek hayli zordur. Tarafların göreceli güçlerinin sürekli değişme halinde olduğu bir ortamda, güç dengesini ölçmek ve çeşitli güçlerin ölçümleri ile uzlaştırmak ise, umutsuz derecede karmaşık bir iş halini almaktadır.

Otuz Yıl Savaşları ile Orta Avrupa'da ortaya çıkan boşluk, etraftaki ülkeleri fırsattan yararlanmaya özendirdi. Fransa batıdan bastırmaya devam etti. Rusya doğuda ilerleme halinde idi. Prusya, kıtanın ortasında genişledi. Kıta Avrupası'nın anahtar ülkelerinden hiçbirisi, filozofları tarafından bu kadar övülen güç dengesine karşı herhangi bir yükümlülük hissetmedi. Rusya kendisini çok uzak bir ülke olarak görüyordu. Büyük güçlerin en küçüğü olan Prusya, henüz genel dengeye etki edecek kadar güçlü değildi. Krallar ise, kendi yönetimlerini güçlendirmelerinin genel barışa yapabilecekleri en büyük katkıyı sağlayacağı düşüncesiyle kendilerini rahatlatıyor ve her yerde hazır ve nazır olan görünmeyen bir elin ihtiraslarını sınırlamadan gösterdikleri çabaları haklı çıkaracağına inanıyorlardı.

Raison d'état'nın doğasının esas itibariyle bir risk-kazanç hesabı olduğu gerçeği, Prusya'nın Avusturya ile olan dostane ilişkilerine ve Avusturya'nın toprak

bütünlüğüne saygı göstermesini gerektiren anlaşmaya rağmen, Büyük Frederick'in Avusturya'dan Silezya'yı alması ile de gösterilmiş oldu:

> "Birliklerimizin üstünlüğü, onları bir emirle hemen savaşa sokabilme yeteneğimiz ve komşularımız üzerindeki belirgin avantajımız, bize, bu olağanüstü durumda, Avrupa'nın diğer bütün güçleri üstünde sınırsız üstünlük sağlıyor... İngiltere ve Fransa birbirlerine düşmandırlar. Fransa imparatorluk işlerine karışacak olursa, Büyük Britanya buna izin vermez, böylece her zaman ikisinden biriyle kolayca iyi bir anlaşma yapabilirim. Büyük Britanya, kendisine zarar vermediği için Silezya'yı almamı kıskanmadı; onun da müttefiklere gereksinimi var. Hollanda da aldırmaz; çünkü Amsterdam iş dünyasının Silezya'daki alacakları güvence altına alınmıştır. Eğer Büyük Britanya ve Hollanda ile anlaşamazsak, amacımıza engel olamayacak ve imparatorluk sarayının zemin katına buyur edilecek Fransa ile kesinlikle bir anlaşma yapabiliriz. Yalnızca Rusya başımıza iş açabilir. Eğer imparatoriçe yaşarsa... başdanışmanlarına rüşvet verebiliriz, ölürse de Rusya'nın işi, dışişleri ile ilgilenemeyecek kadar başından aşmış olacaktır..."[{73}]

Büyük Frederick, uluslararası ilişkileri böylece bir satranç oyunu gibi düşünüyordu. Prusya'nın gücünü artırmak için Silezya'yı almak istedi, isteklerine karşı tanıdığı tek engel, ahlaki engeller değil, büyük güçlerden gelecek direnme idi. Bir kâr-zarar analizi yaptı: Silezya'yı işgal ederse, diğer devletler misilleme yaparlar mı ya da zararın tazminini isterler mi?

Frederick, hesaplamayı lehine sonuçlandırdı. Silezya'yı işgali, Prusya'yı *bona fide* (hakiki) bir büyük devlet yaptı; ama aynı zamanda bu olay, diğer ülkeler bu yeni oyuncuya ayak uydurmaya çalışırken, birçok yeni savaşa yol açtı. İlk savaş, 1740-1748 yılları arasında olan Avusturya Taht Kavgası idi. Bu savaşta Prusya, Fransa, İspanya, Bavyera ve Saksonya –sonuncusu 1743'te taraf değiştirdi– ile beraberdi. Diğer tarafta, Büyük Britanya Avusturya'yı destekledi. 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları denen ikinci savaşta roller değişti. Rusya, Fransa, Saksonya ve İsveç Avusturya'ya katılırken, Büyük Britanya ve Hanover Prusya'yı destekledi. Taraf değiştirmenin nedeni, uluslararası düzenin herhangi bir temel prensibi değil, o anki çıkar ve belirli zarar giderme hesaplarıydı.

Yine de her ülkenin tek-taraflı olarak kendi gücünü artırmaktan başka bir şey düşünmediği bu anarşi ve yağma ortamından, yavaş yavaş bir çeşit denge oluştu.

Bu sonuç, devletlerin kendi kendilerini kontrol altına almalarından değil, Fransa dâhil hiçbirinin kendi isteklerini diğerlerine kabul ettirecek ve bir imparatorluk kuracak kadar güçlü olmamasından doğmuştur. Herhangi bir devlet, egemen duruma gelerek tehdidi oluşturduğunda, diğer komşuları, hemen bir koalisyon kurdular. Bu hareketin nedeni, uluslararası ilişkilerde bir teori arayışı içinde olmak değil, en güçlünün aşırı istekleri önüne set çekmek gibi bir çıkar sorunuydu.

Bu sürekli savaşlar, iki nedenle din savaşlarının yıkımına benzer bir yıkıma yol açmadı. Paradoksal olarak XVIII. yüzyılın mutlak yöneticileri, dinin, ideolojinin ve popüler hükümetlerin halkın heyecanını harekete geçirebildiği gibi, savaş için gerekli kaynakları harekete geçirecek kadar güçlü bir konumda olamadılar. Geleneklerle ve yeni gelir vergileri ve diğer modern para toplama metotlarını uygulamak için kendilerini yeterince güvencede hissetmemeleriyle sınırlanmışlardı ve bu durum ulusal refahın potansiyel olarak savaşa ayrılan miktarını kısıtladı. Ayrıca silah teknolojileri de çok gelişmemişti.

Kıta üzerindeki denge, dış politikası her şeyden çok dengeyi korumaya endekslenmiş bir devletin sahnede görülmesi ile kuvvetlendi ve gerçekte bu devlet tarafından yönlendirildi, İngiltere'nin politikası, dengeyi düzeltmek için ağırlığını, durum gerektirdikçe zayıftan ve daha çok tehdit edilenden yana koymak idi. Bu politikanın mühendisi, sert ve pratik bir kişi olan Hollanda doğumlu İngiltere Kralı III. William idi. III. William doğum yeri olan Hollanda'da Fransız Güneş Kralı'nın bitmek tükenmek bilmeyen ihtiraslarından çok çekmişti ve İngiltere Kralı olunca, XIV. Louis'nin her hareketinde onu engellemek için koalisyonlar kurmaya koyuldu, İngiltere, *raison d'état*'sı, kendisini Avrupa'da toprak kazanmaya zorlamayan bir Avrupa ülkesiydi. Ulusal çıkarının Avrupa dengesinin korunmasında olduğunu gören İngiltere, tek bir güç tarafından Avrupa'nın egemenlik altına alınmasını engellemekten başka kendisi için hiçbir şey istemeyen bir ülkeydi. Bu hedefi gerçekleştirmek için uğraşırken, bir egemenlik girişiminin karşısında durmak için her çeşit ülkeler kombinezonuna hazırdı.

Fransa'nın Avrupa'yı egemenliği altına almak arzusuna karşı İngiltere'nin liderliğinde koalisyonlar yapmak yoluyla bir güç dengesi sistemi yavaş yavaş oluşturuldu. XVIII. yüzyılda yapılan her savaşın ve Richelieu'nün ilk kez Almanya'da Habsburglara karşı ileri sürdüğü Avrupa özgürlükleri adına gerçekleştirilmeye çalışılan Fransız egemenliğine karşı oluşturulan her İngiltere liderliğindeki koalisyonun çekirdeğinde, bu dinamik vardı. Güç dengesi tutundu;

çünkü Fransız egemenliğine karşı direnen uluslar, Fransa'nın yenemeyeceği kadar kuvvetliydiler ve bir buçuk yüzyıl devam eden genişlemecilik çabaları Fransa'nın servetini tüketmişti.

Dengeleyici olarak Büyük Britanya'nın rolü, yaşamın jeopolitik bir gerçeğini de yansıtıyordu. Kıtanın bütün kaynaklarının tek bir yöneticinin emri altında harekete geçirilmesi, Avrupa sahillerinin açığında nispeten küçük bir adanın yaşamını sürdürmesini tehlikeye düşürebilirdi. Çünkü böyle bir durumda, çok yetersiz kaynaklara ve nüfusa sahip olan bir ülke olarak İngiltere (Bu, 1701'de İskoçya ile birleşmesinden önceydi), er veya geç bir kıta imparatorluğunun merhametine terk edilmiş olacaktı.

İngiltere'deki 1688 ihtilali, bu ülkeyi, Fransa'nın XIV. Louis'i ile erken bir hesaplaşmaya zorladı, ihtilal, Katolik Kral II. James'i tahttan indirmişti. Kıtada Protestan bir kral arayan İngiltere, Hollanda'nın yöneticisi (Stadthalter) olan Oranjlı William'ı buldu. William tahttan indirilen kralın kız kardeşi olan Mary ile evli olduğundan, İngiliz tahtında zayıf da olsa bir iddia sahibiydi, İngiltere William ile birlikte, şimdi Belçika olan ve üzerinde birçok önemli kaleler ve İngiliz sahillerine tehlikeli bir şekilde yakın limanlar bulunan topraklar için (yakınlığın yarattığı bu endişe sonradan oluştuysa da) XIV. Louis ile bitmez tükenmez bir savaş başlattı. William, XIV. Louis'nin bu kaleleri ele geçirmekte başarılı olması halinde Hollanda'nın bağımsızlığını kaybedeceğini, Avrupa'da Fransız hâkimiyeti olasılığının artacağını ve bu durumun İngiltere'yi doğrudan doğruya tehdit edeceğini biliyordu. William'ın, bugünkü Belçika için İngiliz birlikleri göndererek Fransa ile savaşma kararı vermesi, İngiltere'nin, 1914'te Almanlar Belçika'yı işgal ettiklerinde de Belçika için savaşma kararı alacağının habercisiydi.

Bundan sonra, XIV. Louis'e karşı savaşta William öncülük etti. Kısa boylu, kambur ve astımlı olan William, ilk bakışta Güneş Kral'a boyun eğdirecek bir kimse olarak görünmüyordu. Fakat Oranj Prensi, olağanüstü zihin canlılığını çelik bir irade ile birleştirmiş bir kişiliğe sahipti. Hemen hemen kesinlikle haklı olarak kendisini şuna inandırmıştı ki, halen Avrupa'daki en güçlü hükümdar olan XIV. Louis'nin, İspanyol Hollandası'nı (şimdiki Belçika'yı) ele geçirmesine izin verilirse, İngiltere tehlike içinde olacaktı. Soyut bir güç dengesi teorisi için değil, Hollanda ve İngiltere'nin bağımsızlığı için Fransız Kralı'nı dizginleyebilecek kadar güçlü bir koalisyon oluşturulması gerekiyordu. William, XIV. Louis'nin, İspanya ve İspanya'nın sahip olduğu topraklar üzerindeki emellerinin gerçekleşmesi halinde, bu durumun Fransa'yı herhangi bir devletler

kombinezonunun meydan okuyamayacağı bir süper güç yapacağını anlamıştı. Bu tehlikenin önüne geçmek için ortaklar aradı ve kısa sürede buldu, İsveç, İspanya, Savoy, Avusturya İmparatoru, Saksonya, Hollanda Cumhuriyeti ve İngiltere Büyük İttifak'ı kurdular ki bu koalisyon, modern Avrupa'nın tek bir güce karşı birleşmiş olarak gördüğü en büyük kuvvetler koalisyonuydu. Louis, yüzyılın dörtte birinde (1688-1713) bu koalisyona karşı devamlı olarak savaştı. Ancak sonunda Fransa'nın *raison d'état* arayışı, Avrupa'nın diğer devletlerinin çıkarları tarafından dizginlemiş oldu. Fransa Avrupa'da en kuvvetli devlet olarak kalacaktı; fakat Avrupa'ya hükmedemeyecekti. Bu, güç dengesinin nasıl çalıştığını gösteren temel bir örnekti.

William'ın XIV. Louis'ye düşmanlığı ne kişiseldi, ne de herhangi bir Fransız karşıtı duyguya dayanıyordu; ancak Güneş Kral'ın güç ve hudutsuz ihtirasının kendisi tarafından soğukkanlı bir şekilde yapılan hesabını yansıtıyordu. William bir tarihte bir yardımcısına şöyle bir itirafta bulundu: Habsburgların egemen olma tehdidinde bulunduğu 1550'lerde yaşasaydı, "şimdi İspanyol olduğu kadar o zaman da Fransız olurdu."{74} Bu söz, 1930'larda Churchill'in kendisinin Alman düşmanı olduğu konusundaki suçlamaya karşı verdiği cevabın da bir habercisidir: "Şartlar ters olsaydı, biz eşit şekilde Alman taraftarı ve Fransız düşmanı olabilirdik."{75}

William, bu güç dengesinin en iyi şekilde çalışabilmesi için gerekirse, XIV. Louis ile görüşmeye de istekliydi. William'ın hesabına göre İngiltere, Habsburglar ve Burbonlar arasında kaba bir denge sağlamaya çalışabilirdi; öyle ki, zayıf olan taraf hangisi olursa olsun, İngiltere'nin yardımı ile Avrupa dengesini korurdu. Richelieu'den beri zayıf olan taraf Avusturya idi, dolayısıyla Büyük Britanya, Fransızların yayılmacılığına karşı Habsburglarla ittifak kurdu.

İlk kez ileri sürüldüğünde, iki taraf arasında dengeleyici bir rol oynamak, İngiliz halkı tarafından pek beğenilmedi. XIX. yüzyıl sonlarında İngiliz kamuoyu, tıpkı iki yüzyıl sonraki Amerikan kamuoyu gibi yalnızlık politikasından yanaydı. Yaygın olan görüşe göre, tehdit kendini gösterirse ve gösterdiği zaman, karşı koymak için yeteri kadar zaman olacaktı. Bazı ülkelerin sonradan ne yapabileceği şeklindeki varsayımlara dayalı tehditlere göre hareket etmeye gerek yoktu.

William, yalnızlık politikası taraftarı halkını, güvenliklerinin denizaşırı güç dengesine katılmakla sağlanabileceği şeklinde uyararak, sonradan Theodore Roosevelt'in Amerika'daki rolüne benzer bir rol üstlendi. Halkı da onun

görüşlerini, Amerikalıların Roosevelt'in görüşlerini kabul etmesinden daha çabuk kabul etti. William'ın ölümünden aşağı yukarı yirmi yıl sonra, tipik olarak muhalefeti temsil eden bir gazete, *The Craftsman*, güç dengesinin "İngiliz politikasının orijinal ve ebedi prensiplerinden birisi" olduğunu, kıta üzerinde barışın "ticaretle uğraşan bir adanın kalkınması için çok önemli bir şart olduğunu ... bir İngiliz bakanlığının bu politikanın devamlı izleyicisi olması ve başkaları tarafından yıkıldığı veya bozulduğu zaman onu tekrar çalışır hale getirmesi gerektiğini" belirtmişti.{76}

Ancak güç dengesi politikasının önemi üzerinde sağlanan uyuşma, bu politikayı uygulamak için en iyi stratejinin ne olduğu konusundaki tartışmayı durdurmadı, iki dünya savaşından sonra Birleşik Devletler'de ortaya çıkan benzer anlaşmazlığa paralel olarak, Parlamento'da iki önemli politik partinin görüşlerini temsil eden iki düşünce ekolü vardı. Liberaller, Büyük Britanya'nın, ancak güç dengesi fiilen tehdit edildiği zaman işe karışmasını ve ancak tehdidi ortadan kaldıracak süre kadar bunu yapmasını savunuyorlardı. Buna karşılık Muhafazakârlar, Büyük Britanya'nın ana görevinin yalnızca güç dengesini korumak değil, aynı zamanda ona şekil vermek olduğunu ileri sürüyorlardı. Liberaller, Benelüx ülkelerinin bir saldırıya uğraması halinde, bu saldırıdan sonra buna karşı koyacak zaman olacağına inanıyorlardı; Muhafazakârlar ise, bekle-gör politikasının, bir saldırgana, dengeyi oranlamayacak bir şekilde zayıflatma olanağı vereceği görüşündeydiler. Bu sebeple, eğer Dover'da savaşa tutuşmak istemiyorsa, Büyük Britanya'nın, Ren Nehri boyunca veya denge Avrupa'da nerede tehdit ediliyorsa orada saldırıya karşı koyması gerekiyordu. Liberaller, ittifakların geçici olmasını, zaferle ortak hedefe ulaşıldığı zaman sona erdirilmesini isterken, Muhafazakârlar, Büyük Britanya'nın olaylara şekil vermeye ve barışı korumaya yardımcı olabilmesi için devamlı işbirliği düzenlemelerine girmesini savunuyorlardı.

Muhafazakâr Parti'nin 1742'den 1744'e kadar Dışişleri Bakanı olan Lord Carteret, Avrupa'da devamlı bir yükümlülüğe girilmesini çok iyi bir şekilde savundu. Liberallerin "kıtadaki tüm sorunları ve heyecanları göz ardı etmek, adamızı, düşman aramak için terk etmek yerine, ticaretimize ve zevklerimize bakmak ve yabancı ülkelerde tehlike peşinde koşmak yerine, kendi kıyılarımızda bir tehlikeyle uyandırılana kadar güven içinde uyumak" şeklindeki görüşünü reddetti. Büyük Britanya'nın, Fransa'ya karşı bir denge olmak üzere, Habsburgları desteklemenin kendileri için devamlı bir çıkar sağladığı gerçeği ile yüzyüze gelmesi gerektiğini söyledi. "Çünkü Fransız Kralı kendisini kıtada

rakipsiz gördüğü zaman, ele geçirdiği yerlere güvenlik içinde yerleşecek, garnizonlarını azaltacak, kalelerini terk edecek ve askerlerini salıverecektir ve şimdi ovaları askerlerle dolduran hazine, ülkemiz için çok daha tehlikeli planlar için kullanılmaya başlanacaktır... Sonuç olarak, Lordlarım, Bourbon ailesinin prenslerine karşı denge için kullanılabilecek tek güç olan Avusturya Sarayı'nı desteklememiz gerekmektedir."{77}

Liberallerin ve Muhafazakârların dış politika stratejileri arasındaki fark, felsefî değil pratik, stratejik değil, taktik bir farktı ve Büyük Britanya'nın tehlikeye ne kadar açık olduğu konusunda her bir partinin görüşlerini yansıtıyordu. Liberallerin bekle-gör politikası, Büyük Britanya'nın güvenlik payının gerçekten çok geniş olduğuna inançlarını aksettirmektedir. Muhafazakârlar ise, Büyük Britanya'nın durumunu daha tehlikeli bulmuşlardır. Hemen hemen aynı fark Amerikan yalnızlık politikası taraftarları ile Amerikan küreselcilerini de XX. yüzyılda birbirinden ayıracaktı. Hem XVIII. ve XIX. yüzyılda Büyük Britanya, hem de XX. yüzyılda Amerika, güvenliklerinin yalnızlıktan çok, sürekli yükümlülükler üstlenmeyi gerektirdiğine vatandaşlarını inandırmakta zorlanmışlardır.

Her iki ülkede de sürekli bağlantılara gereksinim olduğunu halkına söyleyen liderler zaman zaman çıkmıştır. Wilson Milletler Cemiyeti'ni oluşturdu; Carteret kıtada sürekli bağlantılarla flört etti; 1812-1821 arasında Dışişleri Bakanlığı yapan Castlereagh bir Avrupa kongreleri sistemini savundu ve XIX. yüzyıl sonlarında Başbakan olan Gladstone, ortak güvenliğin bir çeşit ilk versiyonunu önerdi. Sonuçta hepsinin girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı; çünkü ne İngiliz, ne de Amerikan halkı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan önce, yani başlarına kesinlikle bu felaket gelinceye kadar, ölümcül bir meydan okumayla karşı karşıya olduklarına inandırılabildiler.

Böylece Büyük Britanya, başlangıçta bir kaza sonucu olarak, ancak sonradan bilinçli bir strateji ile Avrupa dengesini sağlayan ülke oldu. Büyük Britanya bu role dört elle sarılmasaydı, Fransa kuşkusuz XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Avrupa üzerinde hegemonya kuracaktı ve Almanya da modern dönemde aynı şeyi yapabilecekti. Bu anlamda, Churchill, iki yüzyıl sonra Büyük Britanya'nın "Avrupa'nın özgürlüklerini koruduğunu"{78} haklı olarak iddia etti.

Büyük Britanya, XIX. yüzyılın başlarında güç dengesinin *ad hoc* (özel) savunulmasını bilinçli bir plana dönüştürdü. O zamana kadar bu politika, İngiliz halkının üstün yeteneğiyle uyumlu olarak dengeyi tehdit eden herhangi bir

ülkeye karşı direnç göstermek biçiminde pragmatik bir şekilde uygulandı ki bu ülke, XVIII. yüzyılda değişmez bir şekilde Fransa idi. Savaşlar, genellikle Fransa'nın durumunu marjinal olarak güçlendiren, fakat esas amacı olan hegemonya kurmaktan onu mahrum eden uzlaşmalarla sonuçlandı.

Büyük Britanya'nın güç dengesinden ne anladığı hakkındaki ilk detaylı açıklama yapma fırsatını da kaçınılmaz olarak Fransa sağladı. Yüz elli yıl boyunca *raison d'état* adına üstünlük peşinde koşan Fransa, devrimden sonra ilk evrensellik kavramlarına döndü. Artık Fransa, yayılma politikası için *raison d'état* prensibini ileri sürmedi; düşmüş olan krallarının büyüklüğü ise daha da az hatırlandı. Devrimden sonra Fransa, devrimini korumak ve cumhuriyet ideallerini Avrupa'ya yaymak için Avrupa'nın geri kalan ülkeleri ile savaştı. Ağırlığını hissettiren Fransa, bir kez daha Avrupa'yı hegemonyası altına almakla tehdit ediyordu. Seçilerek askere alınmış insanlardan oluşan ordular ve ideolojik heyecan, Fransız ordularını Avrupa'nın bir ucundan diğer ucuna özgürlük, eşitlik ve kardeşlik evrensel prensipleri adına harekete geçirdi. Bu orduların, Napoleon'un yönetimi altında merkezi Fransa olan bir Avrupa Milletler Topluluğu oluşturmalarına ramak kaldı. Fransız orduları, 1807'de Ren Nehri boyunca, İtalya ve İspanya'da uydu krallıklar kurmuşlar, Prusya'yı ikinci derecede bir güç haline getirmişler ve Avusturya'yı tehlikeli bir şekilde zayıflatmışlardı. Napoleon'un ve Fransa'nın Avrupa'da egemenlik ile arasında yalnızca Rusya bulunuyordu.

Ancak Rusya, günümüze kadar hep yapageldiği şekilde kısmen ümit, kısmen korku karışımı olan belirsiz reaksiyonu göstermişti. XVIII. yüzyılın başında, Rusya'nın sınırları Dinyeper Nehri'ne kadar uzanıyordu; bir yüzyıl sonra Vistül Nehri'ne, yani 500 km daha batıya ulaştı. XVIII. yüzyıl başında Rusya, bugünkü Ukrayna'nın ortasında bulunan Poltova'da İsveç'e karşı bir ölüm kalım savaşı veriyordu. Yüzyılın ortalarında Yedi Yıl Savaşları'na katılıyor ve birlikleri Berlin'in dış mahallerine ulaşıyordu. Yüzyılın sonunda ise, Polonya'nın bölüşülmesinde başlıca rolü oynayan devletti.

Rusya'nın ham fiziksel gücü, iç kurumlarının acımasız otokratik yapısıyla daha da korkutucu hale gelmişti. Mutlakıyetçiliği, Batı Avrupa'nın ilahi bir hakla yönettiğini iddia eden hükümdarların aksine, geleneklerle veya inatçı ve bağımsız bir aristokrasi ile hafifletilemedi. Rusya'da her şey çarın kaprisine bağlıydı. Rus dış politikasının, tahttaki çarın tutumuna göre, liberalizmden muhafazakârlığa kadar yön değiştirmesi mümkündü ki Çar I. Aleksandr devrinde böyle olmuştur. Ülke içinde ise, hiçbir zaman liberal bir yönetim için bir

girişimde bulunulmamıştır.

1804’te, bütün Rusların Çarı olan I. Aleksandr, Napoleon’un en amansız düşmanı olan İngiliz Başbakanı Genç William Pitt’e bir öneri ile yaklaştı. Aydınlanma dönemi filozoflarından çok etkilenen, bir günü öbürüne uymayan I. Aleksandr, kendisini Avrupa’nın moral vicdanı gibi görüyordu ve liberal kurumlara karşı olan geçici tutkusunun son aşamasındaydı. Bu kafa yapısı içinde, Pitt’e, bütün ulusların feodalizmi ortadan kaldıracak şekilde anayasalarında değişiklik yapmaları ve anayasal yönetim biçimini kabul etmeleri yönünde çağrıda bulunan belirsiz bir evrensel barış planı önerdi. Anayasalarında değişiklik yapan devletler, kuvvete başvurmaktan vazgeçecekler ve aralarındaki anlaşmazlıkları ardı ardına hakeme götüreceklerdi. Müstebit Rus, böylece birdenbire liberal kurumların, barışın önkoşulu olduğu biçimindeki Wilson tarzı fikirlerin hiç de tahmin edilmeyen bir habercisi olarak ortaya çıktı; ancak hiçbir zaman bu ilkeleri kendi halkına uygulamayı düşünecek kadar ileri gitmedi. Zaten birkaç yıl içinde de politik yelpazenin en muhafazakâr ucuna doğru yönelecekti.

Pitt’in Aleksandr’a karşı durumu, yüz elli yıl sonra Churchill’in Stalin’le karşı karşıya kaldığı durumun aynısıydı. Napoleon’a karşı Rusya’nın desteğine ümitsiz bir şekilde gereksinimi vardı. Başka bir yolla Napoleon’u yenmeyi hayal etmek olanaksızdı. Diğer taraftan Pitt’in, tıpkı daha sonra Churchill gibi, müstebit bir ülkeyi, başka bir müstebit ülke ile değiştirmekte veya Rusya’yı Avrupa’nın hakemi haline getirmekte hiçbir çıkarı yoktu. Her şeyden önce iç kısıtlamalar, barışı, Avrupa’nın politik ve sosyal reformu üzerine oturtmak için ülkesini yükümlülük altına sokma iznini hiçbir başbakana vermiyordu. Hiçbir İngiliz savaşı, bu nedenle yapılmamıştı; çünkü İngiliz halkı (güç dengesindeki değişiklikler hariç) kıtadaki sosyal ve politik karışıklar dolayısıyla kendisini tehdit altında hissetmemişti.

Pitt’in I. Aleksandr’a cevabı, bütün bu unsurları içeriyordu. Rus’un, Avrupa’da politik reform yapılması çağrısını görmemezlikten gelen Pitt, eğer barış korunacak ise, kurulması gereken dengenin ana çizgilerini açıkladı. Yüz elli yıl önce yapılan Vestfalya Barışı’ndan beri ilk defa olarak genel bir Avrupa düzenlemesi öngörülüyordu ve ilk kez düzenleme açıkça güç dengesi prensipleri üzerine oturtulmuş olacaktı.

Pitt, istikrarsızlığın başlıca nedenini, Orta Avrupa’nın, birçok Fransız saldırısına ve üstünlük girişimine yol açan zayıflığında gördü. (Pitt, bir Fransız baskısına karşı koymak için yeterince güçlü bir Orta Avrupa’nın Rus genişleme isteklerine

de son verecek kadar güçlü olacağını belirtmeyecek kadar düşünceli bir insandı ve Rus yardımına muhtaç durumdaydı.) Bir Avrupa düzenlemesi için, her şeyden önce Fransa'nın devrim sonrası aldığı bütün topraklardan yoksun bırakılması ve bu süreçte Benelux Devletleri'nin bağımsızlığının yeniden sağlanması gerekliydi ki böylece temel İngiliz çıkarı, düzenlemenin bir ilkesi haline geliyordu.{79}

Ancak üç yüz küsur küçük Alman devleti Fransızları baskı ve müdahale için heveslendirirken, Fransızların üstünlüğünün azaltılmasının hiçbir faydası yoktu. Pitt bu hevesleri bastırmak için, Alman prensliklerini geniş gruplar halinde bir araya getirerek Avrupa'nın ortasında "büyük kitleler" yaratmanın gerekli olduğunu düşündü. Fransa ile birleşen veya utanılacak bir şekilde yenilen bazı devletler, Prusya'ya veya Avusturya'ya katılacaktı. Diğerleri ise, daha büyük birimler oluşturacaklardı.

Pitt, mektubunda bir Avrupa hükümetine atıfta bulunmaktan kaçındı. Bunun yerine, Fransız saldırganlığına karşı oluşturulacak devamlı bir anlaşma ile Avrupa'da yapılacak yeni toprak düzenlenmesine, Büyük Britanya, Prusya, Avusturya ve Rusya'nın garanti vermesini önerdi ki, bu öneri Franklin D. Roosevelt'in İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzenini Almanya ve Japonya'ya karşı yapılacak bir anlaşmaya dayandırma girişimine benziyordu. Ne Napoleon dönemindeki Büyük Britanya, ne de ikinci Dünya Savaşı'ndaki Amerika, gelecekte barışa en büyük tehdidin, henüz yenilmemiş olan düşman tarafından değil de, şimdiki müttefik tarafından yapılabileceğini hayal edemezdi. Napoleon korkusunun boyutları, ülkesinin şimdiye kadar çok kesin bir şekilde reddettiği kıta üzerinde sürekli bir angajmana girmeye ve politikasını devamlı bir düşman varsayımı üzerine inşa ederek taktik esnekliğini tehlikeye sokmaya İngiliz Başbakanı'm istekli kılmasından da anlaşılabilir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Avrupa güç dengesinin ortaya çıkması, Soğuk Savaş sonrası duruma bazı yönlerden paralellik gösterir. Şimdi olduğu gibi o zaman da, çökmekte olan dünya düzeni, hiçbir temel ilke ile sınırlanmadan kendi ulusal çıkarları peşinde olan bir sürü devlet yarattı. Şimdi olduğu gibi o zaman da, uluslararası düzeni oluşturan devletler, el yordamı ile uluslararası rollerine bir tanım getirmeye çalışıyorlardı. Sonra, birçok devlet, görünmeyen ele güvenerek ulusal çıkarlarını ortaya koymanın en doğru yol olduğuna karar verdiler. Temel sorun, Soğuk Savaş sonrası dünyasının güç ve çıkar uygulamalarını kısıtlamak için bazı prensipler bulup bulamayacağı sorunu idi. Kuşkusuz birçok devlet birbiriyle ilişkide bulunduğu zaman, sonuçta güç dengesi *de facto* (fiilen) oluşur. Sorun, uluslararası sistemin korunmasının bilinçli bir düzenlemeye mi

dönüşeceği, yoksa bir dizi güç gösterisi içinden mi gelişeceği sorunu idi.

Napoleon savaşları sona erdiği zaman, Avrupa tarihinde ilk kez olarak güç dengesi prensiplerine dayalı bir uluslararası düzen oluşturmaya hazırdı. XVIII. ve XIX. yüzyıl savaşlarından şu öğrenildi ki, güç dengesi Avrupa devletlerinin çatışmasından arta kalan şartlara terk edilemezdi. Pitt'in planı, XVIII. yüzyıl dünya düzeninin zayıflığını gidermek için bir toprak düzenlemesinin ana çizgilerini ortaya koydu. Fakat Pitt'in kıtadaki müttefikleri başka bir ders daha öğrendiler.

Uluslararası düzene güvenilir bir rehber oluşturmak için gücün tahmin edilmesi çok zor bir iştir ve kuvvetin gereğini yapma iradesi de çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Denge, müşterek değerler konusunda bir anlaşma ile desteklenirse en iyi şekilde çalışır. Güç dengesi, uluslararası düzeni yıkma kapasitesini sınırlar; paylaşılan değerler üzerindeki anlaşma ise, uluslararası düzeni yıkma arzusunu durdurur. Hukuka dayanmayan güç, kuvvet gösterilerine neden olur; güçten yoksun haklılık da boş kabadayılıktan ileri gidemez.

Genel bir savaşla kesilmeyen yüzyıllık bir uluslararası düzen kuran Viyana Kongresi'nin karşı karşıya olduğu en önemli sorun ve bu kongrenin başarısı da işte bu iki unsuru birleştirebilmesiydi.

Viyana Kongresi, 1815

4
Avrupa Konferansı: Büyük Britanya, Avusturya ve Rusya

1814 Eylülünde, Napoleon Elbe Adası’ndaki ilk sürgününde cezasını çekerken, Napoleon Savaşları’nın galipleri, savaş sonrası dünyasını planlamak için Viyana’da toplandılar. Viyana Kongresi, Napoleon’un Elbe’den kaçıp Waterloo’da son kez yenilmesine kadar toplantılarını sürdürdü. Bu arada, uluslararası düzenin kurulması gereksinimi daha da acil bir hale geldi.

Avusturya’nın görüşmecisi Prens von Metternich idiyse de, kongre Viyana’da toplanmakta olduğundan Avusturya imparatoru da sahneden pek uzak değildi. Prusya Kralı Prens von Hardenberg’i, tahta henüz geçen Fransa’nın XVIII. Louis’si de Talleyrand’ı gönderdi. Talleyrand, devrim öncesinden beri, her Fransız yöneticisine hizmet etmek gibi bir rekora sahipti. Çar I. Aleksandr, Rusya’nın şerefli yerini kimseye emanet etmeyerek kongreye kendisi geldi, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh da Büyük Britanya adına görüşmeci olarak katıldı.

Bu beş adam, yapmak için yola çıktıkları şeyi yapmayı başardılar. Viyana Kongresi’nden sonra, Avrupa bilinen en uzun barış devresini yaşadı. Kırk yıl

boyunca Büyük Güçler arasında hiçbir savaş olmadı ve 1854 Kırım Savaşı'ndan sonra altmış yıl boyunca hiçbir genel savaş yaşanmadı. Viyana düzenlemesi Pitt'in planına o kadar uyuyordu ki, Castlereagh bu düzenlemeyi Parlamento'ya sunarken, bu planın ne kadar yakın bir şekilde izlendiğini göstermek için orijinal İngiliz planının bir taslağını da ekledi.

Paradoksal olarak bu uluslararası düzen, her ne kadar kendisinden önce ve sonra yapılan bütün anlaşmalardan daha çok güç dengesi adına yapılmış ise de, varlığını korumak için güce en az dayanan düzen olmuştur. Bu benzersiz durum, dengenin, onu bozmak için ihtiyaç gereken muazzam gücü bir araya getirmeyi çok zor kılacak kadar iyi bir şekilde kurulmuş olmasına dayanıyordu. Fakat en önemli sebep, kıta ülkelerinin paylaşılan değerlerle birbirine bağlanmış olması idi. Yalnız fiziki denge değil, moral bir denge de vardı. Güç ve adalet, gerçek anlamda uyum içindeydi. Güç dengesi kuvvet kullanma fırsatını azaltır; paylaşılan adalet duygusu da kuvvet kullanma arzusunu en aza indirir. Adil olmadığı düşünülen bir uluslararası düzen, eninde sonunda bir meydan okumayla karşılaşır. Ancak herhangi bir dünya düzeninin adil olup olmadığının halk tarafından nasıl algılandığı, taktik dış politika sorunları hakkındaki değerleme ile olduğu kadar, o ülkenin iç kurumları ile de belirlenir. Bu nedenle, iç kurumlar arasında uyum olması barış için bir kuvvettir. Metternich, paylaşılan adalet anlayışının uluslararası düzenin ön şartı olduğuna inanışı ile Wilson'un habercisidir; ancak Wilson'un XX. yüzyılda kurumlaştırmaya çalıştığı adalet anlayışına taban tabana zıt bir adalet anlayışına sahipti.

Genel bir güç dengesi yaratmak, nispeten kolay oldu. Devlet adamları Pitt'in planını, bir mimarın planını izler gibi izlediler. Ulusal self-determinasyon düşüncesi henüz icat edilmediğinden, Napoleon'dan geri alınan topraklar üzerinde etnik olarak homojen devletler kurmak düşüncesi üzerinde hiç durmadılar. Avusturya İtalya'da, Prusya Almanya'da güçlendi. Hollanda Cumhuriyeti Avusturya Hollandası'nı ele geçirdi (büyük ölçüde bugünkü Belçika). Fransa, ele geçirdiği bütün toprakları geri vermek ve devrimden önceki "eski sınırlarına" çekilmek zorunda kaldı. Rusya, Polonya'nın orta kısmını aldı (Kıtada toprak edinmeme politikasına uygun olarak, Büyük Britanya Afrika'nın güney ucundaki Ümit Burnu'nu topraklarına katmakla yetindi).

Büyük Britanya'nın dünya düzeni anlayışına göre, güç dengesi, farklı ulusların genel plan içinde kendileri için belirlenmiş rolleri ne kadar başarı ile uyguladıklarına göre değerlendirilir. Birleşik Devletler de ikinci Dünya Savaşı sonrasında ittifaklarını buna göre test etmişti. Büyük Britanya, bu yaklaşımı

uygularken, kıta ülkelerine ilişkin olarak Birleşik Devletler'in Soğuk Savaş yıllarında karşılaştığı aynı farklı perspektifle yüz yüze geldi. Çünkü uluslar, amaçlarını bir güvenlik sistemindeki dişliler gibi tanımlamazlar. Güvenlik onların var olmalarını mümkün kılar; ama hiçbir zaman devletlerin tek, hatta temel amacı bile değildir.

Avusturya ve Prusya artık kendilerini, daha sonra Fransa'nın NATO'nun amacını işbölümü terimleri kapsamında görmesinden daha da az "büyük kitleler" olarak değerlendirmekteydiler. Güç dengesi, aynı zamanda onların özel ve karmaşık ilişkilerinin işine yaramıyorsa veya ülkelerinin tarihi rollerini dikkate almıyorsa, Avusturya ve Prusya için çok az şey ifade ediyordu.

Otuz Yıl Savaşları'nda Habsburgların Orta Avrupa'da hegemonya kurmakta başarısız olmalarından sonra, Avusturya bütün Almanya'yı sultası altına almak sevdasından vazgeçti. 1806'da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun son kalıntısı da ortadan kaldırıldı. Fakat Avusturya hâlâ kendisini eşitler arasında birinci olarak görmeye devam ediyordu ve başka bir Alman devletinin, özellikle de Prusya'nın, Avusturya'nın tarihi liderlik rolünü ele geçirmesini önlemekte kararlıydı.

Üstelik Avusturya'nın dikkatli olmak için her türlü sebebi de vardı. Avusturya'nın Almanya'daki liderlik iddiası, Büyük Frederick'in Silezya'yı almasından sonra Prusya'nın karşı koymasıyla karşılaştı. Acımasız bir diplomasi, askeri sanatlara düşkünlük ve gelişmiş bir disiplin anlayışı, Prusya'yı, yüzyıl içinde, Kuzey Almanya'nın boş ovalarındaki ikinci sınıf bir prenslikten, Büyük Devletler'in en küçüğü olmakla beraber, askeri bakımdan en korkutucusu olan bir krallık durumuna yükseltti. Biçimsiz sınırları, Kuzey Almanya'da kısmen Polonyalı olan doğudan, bir şekilde Latinleşmiş Ren havzasına (Hanover Krallığı'yla orijinal Prusya topraklarından ayrılmıştı) kadar uzanıyordu. Bu durum, Prusya Devleti'ne karşı konulmaz bir ulusal misyon duygusu veriyordu ki, bu misyon da parçalanmış toprakları savunmak gibi yüksek amaç idi.

Bu iki en büyük Alman devleti arasındaki ilişkiler ve onların diğer Alman devletleriyle olan ilişkileri, Avrupa'nın istikrarı için çok önemliydi. Gerçekten de en azından Otuz Yıl Savaşları'ndan beri, Almanya'nın iç düzenlemeleri sorunu, Avrupa'yı aynı çıkmazla karşı karşıya getirmişti: Almanya zayıf ve parçalanmış durumdayken, komşularının, özellikle de Fransa'nın yayılmacılık iştahını kabartıyordu. Aynı zamanda Almanya'nın birleşme olasılığı da etrafındaki devletleri korkutuyordu ki, bugün de öyle olmaya devam etmektedir. Richelieu'nün, birleşmiş bir Almanya'nın Avrupa'ya egemen olacağı ve

Fransa'ya üstün geleceği korkusu, 1609'da bir İngiliz gözlemci tarafından da ifade edilmişti: "Almanya'ya gelince, tek bir monarşik yönetim altına girerse, geri kalanlar için korkunç bir tehlike oluşturur."{80} Tarihsel olarak, Almanya, Avrupa barışı için, ya çok zayıf, ya da çok kuvvetli olmuştur.

Viyana Kongresi'nin mimarları, Orta Avrupa'yı barış ve istikrara kavuşturmak istiyorlarsa, ilk önce Richelieu'nün 1600'lerde yaptıklarını tersine çevirmeleri gerektiğini anladılar. Richelieu, Fransa için adım adım ele geçirilen ve Fransız ordusuna oyun sahası haline getirilen bir alan sağlayan zayıf ve parçalanmış bir Orta Avrupa gerçekleştirmişti. Böylece Viyana'daki devlet adamları, Almanya'yı bir araya getirmeye (ama birleştirmeye değil) koyuldular. Avusturya ve Prusya önde gelen Alman devletleriydi; onlardan sonra Bavyera, Württemberg ve Saksonya'nın da aralarında bulunduğu ve büyütülen ve güçlendirilen bazı orta büyüklükte devletler geliyordu.

Napoleon'dan önce sayılan üç yüzden fazla olan devletler, otuzdan fazla devlet halinde bir araya getirildi ve adına, Alman Konfederasyonu dendi. Saldırıya karşı ortak savunma sağlayan Alman Konfederasyonu, dâhiyane bir buluş olduğunu gösterdi. Fransa tarafından saldırıya uğramayacak kadar güçlü, aynı zamanda komşularını tehdit edemeyecek kadar da zayıf ve parçalanmıştı. Konfederasyon, Prusya'nın üstün askeri gücünü, Avusturya'nın üstün prestij ve hukuka uygunluğuna karşı dengeledi. Konfederasyonun amacı, Alman birliğinin ulusal bir temele oturmasını engellemek, birtakım Alman prens ve krallarının tahtını korumak ve Fransız saldırısını önlemekti. Bütün bu işlerde başarılı da oldu.

Yenilmiş düşmanla yapılacak barış anlaşmasında, galipler, uyuşmazlıkta zafer için gerekli olan inatçılıktan, kalıcı bir barış için gerekli olan uzlaşmaya geçişi sağlamak zorundadırlar. Cezalandırıcı bir barış, uluslararası düzeni ipotek altına sokar; çünkü savaş dönemi harcamaları ile mali sıkıntı içine düşen galiplere, uzlaşmayı her an bozmaya kararlı bir ülkeyi kontrol altında tutmak görevini yükler. Bir sıkıntısı olan herhangi bir devletin, kötü etkilenmiş mağluptan otomatik destek göreceği kesindir. Bu, Versay Antlaşması'nın da en zayıf noktasıydı.

İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri gibi, Viyana Kongresi'nin galipleri de bu hatayı yapmaktan kaçındılar. Yüz elli yıl boyunca Avrupa'yı egemenliği altına almaya çalışan ve orduları elli yıl komşu topraklarında konuşlandırılan Fransa'ya karşı cömert davranmak, kolay bir şey değildi. Bununla beraber,

Viyana’daki devlet adamları, Fransa’nın küskün ve kötü etkilenmiş olması yerine, göreceli olarak tatmin edilmiş olması durumunda Avrupa’nın daha çok güvencede olacağına karar verdiler. Fransa’nın ele geçirdiği topraklardan çekilmesi sağlandı; fakat, bu sınırlar Richelieu’nün yönettiğinden daha geniş olmakla beraber, “eski” yani devrim öncesi sınırları kendisine bırakıldı. Fransa’nın en amansız düşmanı olan İngiltere’nin Dışişleri Bakanı Castlereagh, durumu şöyle açıkladı:

> “Fransa’nın devam eden aşırılıkları, kuşkusuz Avrupa’yı halen parçalanmaya götürebilir... (Fakat) Müttefiklere, bütün Avrupa güçlerinin ihtiyacı olan bu sessizlik döneminin devam etmesi, bu şansı kullanması için izin verin... şu koşulla ki, eğer başarısız olursa... tekrar silaha sarılacaklar ve bunu yalnızca ellerindeki hâkim pozisyonlarıyla değil, bu işbirliğini bir arada tutacak moral kuvvetle de yapacaklardır.”{81}

1818’de, Fransa, elli yıl boyunca bir Avrupa hükümeti oluşturmaya çok yaklaşmış olan periyodik Avrupa kongrelerinden oluşan kongre sistemine kabul edilmişti.

Ulusların kendi çıkarlarını iyice anladığına ve gerektiğinde bunları savunacaklarına inanan Büyük Britanya, büyük bir olasılıkla meseleyi o noktada bırakmaktan mutluluk duyacaktı, İngilizler, resmi bir güvencenin sağduyulu bir analize katkıda bulunabileceğine, ya da gerekli olduğuna inanmadılar. Ancak, yüz elli yıl savaşın kurbanları olan Orta Avrupa ülkeleri gerçek güvenceler üzerinde ısrarlı oldular.

Özellikle Avusturya, Büyük Britanya’nın hayal bile edemeyeceği tehlikelerle yüz yüze geldi. Feodal dönemin bir kalıntısı olan Avusturya, Almanya ve Kuzey İtalya’daki tarihi pozisyonları etrafında Tuna Nehri havzasındaki birçok ulusu bir araya getiren çok dil konuşulan bir imparatorluktu. Varlığını tehdit eden ve gittikçe daha çok uyumsuzluk yaratan liberalizm ve milliyetçilik akımlarının farkında olan Avusturya, güç uygulamalarını önlemek için, etrafında moral kısıtlamalardan oluşan bir savunma ağı örmeye çalıştı. Metternich’in büyük becerisi, anahtar ülkeleri, uzlaşmazlıklarını, paylaşılan değerler çerçevesinde düşünmeye yönlendirebilmesindeydi. Talleyrand, bazı sınırlayıcı prensiplerin var olmasının önemini şöyle belirtti:

> “Savunma durumundaki en az güç... saldırgan gücün en çoğuna eşit olursa... gerçek bir denge oluşabilir. Fakat... bugünkü durum yapay

> ve güvenilmez bir dengeye dayanmaktadır ve birkaç belli büyük devlet, insaf ve adaletle hareket ederse, ancak yaşayabilir.”{82}

Viyana Kongresi’nden sonra, güç dengesi prensibi ile paylaşılan meşruiyet duygusu arasındaki ilişki iki belgede ortaya kondu: Büyük Britanya, Prusya, Avusturya ve Rusya’dan oluşan Dörtlü ittifak ve Doğu Sarayları denilen üç devletle, yani Prusya, Avusturya ve Rusya ile sınırlı Kutsal ittifak. XIX. yüzyıl başlarında Fransa’ya, tıpkı XX. yüzyılda Almanya’ya bakıldığı gibi, kronik olarak saldırgan ve doğuştan istikrarsızlık yaratan bir güç olarak bakılıyordu. Böylece, Viyana’daki devlet adamları Dörtlü İttifak’ı, herhangi bir Fransız saldırgan eğilimini, daha başlangıçta büyük bir güçle bastırması için oluşturmuşlardır. Galipler, 1918 Versay’da benzer bir ittifak yapmış olsalardı, dünya bir ikinci Dünya Savaşı’nın acısını çekmeyebilirdi.

Kutsal ittifak tamamen farklı idi; Avrupa, hemen hemen iki yüzyıl önce II. Ferdinand Kutsal Roma İmparatorluğu tahtını bıraktığından beri böyle bir belge görmemişti. Uluslararası sistemi yenilemek ve katılanları düzeltmek gibi kendi kendine verdiği bir misyonda ısrarlı olan Rus Çarı bu öneriyi yapmıştı. 1804’te, Pitt onun liberal kurumlar için yaptığı önerileri etkisiz hale getirmişti; ancak Aleksandr 1815’te, bu şekilde reddedilmeyecek kadar güçlü bir zafer duygusuyla doluydu ve şimdiki önerilerinin on bir yıl önce önerdiklerinin tam tersi olduğuna da hiç aldırmıyordu. Artık Aleksandr, dinin ve muhafazakâr değerlerin bir savunucusuydu ve uluslararası sistemin tam bir reforma tâbi tutulmasından daha az bir şey de istemiyordu: “Karşılıklı ilişkilerde, devletlerin önceden kabul ettiği yol temelden değişmelidir ve bu yolun yerini, acilen kurtarıcımızın (İsa’nın) ebedi dininin yüksek gerçeklerine dayanan bir düzen almalıdır.”{83}

Avusturya İmparatoru, bu düşüncelerin, Bakanlar Kurulu’nda mı, yoksa günah çıkarma hücresinde mi tartışılmasının daha doğru olacağı hakkında tereddüt içinde bulunduğunu söyleyerek espri yaptı. Fakat şunu da iyi biliyordu ki, ne Çar’ın bu konudaki girişimine katılabilecek, ne de onu reddedip Aleksandr’ın eline, Avusturya’yı müttefiksiz olarak dönemin liberal ve ulusal akımları ile karşı karşıya bırakarak, bu işe tek başına girişmek için bir bahane verebilecekti. Bu nedenle Metternich, Çar’ın planını, sonradan Kutsal ittifak olarak adlandırılan ve dinsel emirleri imzacıların Avrupa’da statükoyu korumakla yükümlü oldukları biçiminde yorumlayan bir yapıya dönüştürdü. Modern tarihte ilk kez, Avrupa’nın Büyük Devletleri, kendilerine ortak bir misyon vermiş oluyorlardı.

Hiçbir İngiliz devlet adamı, başka devletlerin içişlerine müdahale hakkı –gerçekte yükümlülük– doğuran herhangi bir düzenlemeye katılamazdı. Castlereagh, Kutsal İttifak'a "bir yüce mistisizm ve saçmalık örneği"{84} demiştir. Oysa Metternich bunu, Çar'ın hukuka uygun bir yönetime bağlanmasını sağlamak ve her şeyden çok onun bu misyonerce güdülerini tek başına ve hiçbir kısıtlama olmadan uygulamaya koymasını önlemek için bir fırsat olarak gördü. Kutsal ittifak, muhafazakâr kralları, devrime karşı ve savaşta bir araya getirmiş, fakat aynı zamanda birlikte hareket etme zorunluluğu da koymuştur ki sonuçta, kendisini baskı altında tutan Rus müttefikinin maceralarına karşı Avusturya'ya teorik bir veto hakkı da vermiştir. Avrupa Konferansı denilen düzen, bir düzeyde birbiri ile rekabet halinde olan ulusların, genel istikrarı ilgilendiren konulan konsensüs yoluyla çözebileceği varsayımına dayanıyordu.

Kutsal İttifak, Viyana düzenlemelerinin en orijinal yönüdür. Onun yüceltilmiş adı, dikkatleri uygulamadaki öneminden başka taraflara çekmiştir ki, bu da Büyük Devletlerin ilişkilerine moral bir sınırlama unsuru getirmesiydi, iç kurumlarının yaşaması sonucu geliştirdikleri haklar, Kıta Avrupası ülkelerinin bir yüzyıl önce olsa peşinde koşacakları çatışmalardan mümkün olduğu kadar kaçınmalarına neden olmuştur.

Bununla beraber, birbiri ile uyumlu kurumların kendi başlarına barışçı bir güç dengesi sağladığını söylemek çok basit bir görüş olur. XVIII. yüzyılda, Kıta Avrupası'nın bütün ülkelerinin yöneticileri, ilahi hakka dayanarak ülkelerini yönetiyorlardı; iç kurumları da birbiriyle son derece uyumlu idi. Ancak bu aynı yöneticiler ülkelerini bir süreklilik duygusu içinde yönettiler ve iç kurumlarının doğruluklarından kuşku duyulamayacağını düşündükleri için birbirleriyle sonu gelmeyen savaşlar yaptılar.

İç kurumların doğasının, bir devletin uluslararası alandaki tavrını belirlediğine inanan ilk devlet adamı Woodrow Wilson değildi. Metternich de buna inanıyordu; fakat inancı, tamamen değişik temellere dayanıyordu. Wilson demokrasilerin, doğası gereği barışsever ve rasyonel olduğuna inanırken, Metternich onları tehlikeli ve güvenilmez buluyordu. Cumhuriyetçi Fransa'nın Avrupa'ya çektirdiklerine tanık olunduktan sonra, Metternich, barışı, meşru bir yönetimle bir tuttu. Eski hanedanların taçlı başlarından, eğer barışı koruyamıyorlarsa, onların hiç değilse uluslararası ilişkilerin temel yapısını korumalarını bekledi. Bu şekilde, meşruiyet, uluslararası düzeni bir arada tutan harç haline geldi.

Ülke içi adalet ve uluslararası düzen konularına yaklaşımlarında Wilson ile Metternich arasındaki fark, Amerika ve Avrupa'nın birbirine zıt görüşlerini anlamak için çok önemlidir. Wilson, devrimci ve yeni olarak nitelendirdiği prensipleri için âdeta bir haçlı seferi ilan etmiştir. Metternich ise, eski olduğunu düşündüğü değerleri kurumsallaştırmak istedi. Bilinçli olarak insanları özgür yapmak için yaratılan bir ülkeye başkanlık yapan Wilson, demokratik değerlerin kanunlaşabileceğine ve sonra da tüm yenidünya kurumlarında yerini alabileceğine inanmıştı. Kurumları zamanla ve neredeyse kendi kendine gelişen eski bir ülkeyi temsil eden Metternich ise, hakların yasama yoluyla yaratılabileceğine inanmıyordu. Metternich'e göre "haklar" eşyanın doğasında vardır; kanunla veya anayasayla doğrulanmış olması, önemli bir teknik husus olup, özgürlüğü sağlamakla ilgisi yoktur. Metternich, hakların güvence altına alınmasının bir paradoks yaratacağını düşünmektedir: "Kendiliğinden var olması gereken şeyler, keyfi bir bildiri şeklinde ortaya çıkarsa gücünü yitirir... Yanlış olarak kanun konusu yapılan şeyler, korunmaya çalışılanların tam olarak ortadan kaldırılmasıyla değilse bile, sınırlandırılması ile sonuçlanır."{85}

Metternich'in görüşlerinin bir kısmı, oluşmakta olan yenidünyaya ayak uyduramayan Avusturya İmparatorluğu'nun uygulamalarının rasyonelleştirilmesi niteliğindeydi. Fakat Metternich aynı zamanda, kanunların ve hakların doğada mevcut olduğunu, emirle olmadığını kabul eden akılcı görüşü de yansıtıyordu. Onun görüşlerini şekillendiren deneyim, insan hakları ilanı ile başlayan ve Terör Devri'yle son bulan Fransız Devrimi idi. Çok daha yumuşak bir ulusal deneyimden ve modern totalitarizmin yükselişinden on beş yıl önce ortaya çıkan Wilson, halkın iradesinde hata olabileceğini anlayamazdı.

Viyana-sonrası dönemde, Metternich uluslararası sistemi yönetmekte ve Kutsal İttifak'ın beklentilerini yorumlamakta belirleyici bir rol oynadı. Mettemich, bu rolü üstlenmeye zorlandı; çünkü Avusturya, her fırtınanın tam yolu üzerinde olan ve iç kurumları yüzyılın ulusal ve liberal eğilimlerine uyumu gittikçe azalan bir ülkeydi. Prusya, Avusturya'nın Almanya'daki pozisyonu üzerine ve Rusya da, Balkanlar'daki Slav halkı üzerine birer karabasan gibi çökmüşlerdi. Üstelik Orta Avrupa'da da, Richelieu'nün mirasını geri istemeye hevesli bir Fransa daima vardı. Metternich şunu çok iyi biliyordu ki, bu tehlikelerin güç uygulamalarına dönüşmesine izin verilirse, somut anlaşmazlığın sonucu ne olursa olsun, Avusturya kendisini tüketecekti. Bu sebeple, Metternich'in politikası, moral bir fikir birliği oluşturarak krizlerden kaçınmak ve kaçınamadıklarını da, Benelüx ülkelerinde, Fransa'ya karşı Büyük Britanya; Balkanlar'da Rusya'ya karşı

Büyük Britanya ve Fransa ve Almanya'da, Prusya'ya karşı küçük devletler gibi çatışmanın yükünü taşımaya istekli olan ulusu gizlice destekleyerek yolundan saptırmaktı.

Metternich'in olağanüstü diplomatik becerisi de, bilinen diplomatik gerçekleri, işleyen dış politika prensiplerine dönüştürmesine izin verdi. Her biri Avusturya imparatorluğu için jeopolitik tehlike oluşturan Avusturya'nın en yakın iki müttefikini, devrimin yarattığı ideolojik tehlikenin stratejik fırsatlardan daha ağır bastığına inandırdı. Prusya Alman milliyetçiliğini kullanmak isteseydi, Bismarck'tan bir kuşak önce, Avusturya'nın Almanya'daki üstünlüğüne meydan okuyabilirdi. Çar I. Aleksandr ve I. Nikola yalnızca Rusya'nın jeopolitik olanaklarını düşünseydiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını –yerine gelenlerin yüzyıl içinde sonradan yaptıkları gibi– Avusturya'nın kesin zararına olarak kullanabilirlerdi. Her ikisi de avantajlarının peşine düşmekten kendilerini alıkoydular; çünkü bu, egemen ilke olan statükonun korunması ilkesine ters düşerdi. Napoleon'un şiddetli saldırısından sonra ölüm döşeğinde gibi görünen Avusturya, onu bir yüzyıl daha yaşatabilen Metternich'in sistemi ile yeniden hayat buldu.

Bu tarihin akışına ters düşen devleti kurtaran ve politikasını yaklaşık elli yıl yöneten Metternich, on üç yaşından önce Avusturya'yı hiç görmemiş ve on yedi yaşından önce hiç Avusturya'da yaşamamıştı.{86} Prens Klemens von Metternich'in babası, o zamanlar bir Habsburg toprağı olan Ren Bölgesi'nin batısındaki toprakların genel valiliğini yapmıştı. Kozmopolit bir kişiliği olan Metternich, Fransızcayı, Almancadan daha rahat konuşurdu. 1824'te Wellington'a şöyle yazıyordu: "Avrupa benim için uzun zamandan beri bir anavatandır, (*patrie*)"{87} Eleştirmenleri, onun erdemlilik kuralları ve parlak veciz sözleri ile alay ederlerdi. Fakat Voltaire ve Kant onun görüşlerini anlarlardı. Aydınlanma döneminin akılcı bir ürünü olan Metternich, kendisini, doğasına yabancı olan devrim mücadelesi içinde ve yapısını değiştiremediği, kuşatma altındaki bir devletin başbakanı olarak buldu.

Metternich'in stili, ağırbaşlılık ve ılımlılıktı: "Soyut fikirler bir tarafa, biz eşyayı olduğu gibi kabul ederiz ve gerçekler hakkında hayal kurmamak için bütün yeteneğimizi seferber ederiz"{88} ve "dikkatli bir araştırmada, hava olup giden uygarlığın savunulması gibi laflarla, elde tutulup gözle görülen hiçbir şey tanımlanamaz."{89}

Böyle bir tavır içinde olan Metternich, zamanın heyecanı ile bir yöne

savrulmamak için çok çalıştı. Napoleon Rusya'da yenilir yenilmez ve Rus birlikleri daha Orta Avrupa'ya ulaşmadan, Metternich, Rusya'yı, olası bir uzun vadeli tehdit olarak tanımladı. Avusturya'nın komşularının Fransız yönetiminden kurtulmak amacı üzerinde yoğunlaştığı bir zamanda, Napoleon karşıtı koalisyona Avusturya'nın katılımını, savaş amaçlarının, ayakta sallanan imparatorluğunun yaşamını sürdürmesiyle uyumlu olması koşuluna bağladı. Metternich'in tavrı, ikinci Dünya Savaşı'nda demokrasilerin davranış biçiminin tamamen aksi idi ki, bu devletler de kendilerini o zaman Sovyetler Birliği ile kıyaslanabilir şartlarda bulmuşlardı. Castlereagh ve Pitt gibi Metternich de, güçlü bir Orta Avrupa'nın, Avrupa istikrarı için ön şart olduğuna inanmıştı. Mümkün olduğu kadar kuvvet uygulamalarından kaçınmakta kararlı olan Metternich, bir yandan taze kuvvet toplarken, diğer yandan da ılımlı bir üslup oluşturmaya çalıştı:

> "(Avrupa) kuvvetlerinin davranışı, coğrafi durumlarına göre değişiyor. Fransa ve Rusya'nın tek bir sınırı var ve bu oldukça güçlü bir sınırdır. Üç sıralı kaleleri ile Ren, Fransa'ya güven veren bir sınır oluşturuyor; korkutucu iklim de Niemen'i Rusya için güvenceli bir sınır yapıyor. Avusturya ve Prusya ise, kendilerini, bütün komşu devletlerin saldırısına her taraftan açık hissetmektedirler. Bu iki gücün devamlı tehdidi altında yaşayan Avusturya ve Prusya, birbirleri ve komşuları ile iyi niyetli ilişkilerle, akıllı ve ölçülü bir politikayla huzur bulabilirlerdi..."{90}

Her ne kadar Avusturya'nın, Fransa'ya karşı çit görevini gören Rusya'ya gereksinimi varsa da, düşünmeden hareket eden müttefikinden ve özellikle de misyonerce eğilimleri olan Çar'dan sıkıntı duyuyordu. Talleyrand, Çar I. Aleksandr'ın, boşu boşuna deli Çar Paul'ün oğlu olmadığını söylemişti. Metternich Aleksandr'ı, "erkekçe meziyetler ile kadınca zaafların garip bir karışımı. Gerçek ihtiraslar için çok zayıf, fakat boş şeyler için de çok güçlü" diye tanımlamıştı.{91}

Metternich için Rusya'nın yarattığı sorun, onun saldırganlığının nasıl kontrol altına alınacağı değildi, böyle bir girişim Avusturya'yı tüketirdi; sorun ihtiraslarının nasıl yumuşatılacağı idi. Bir Avusturyalı diplomat şöyle diyor: "Alek-sandr, dünya barışını istiyor; fakat barış ve onun nimetleri için değil, daha çok kendisi için, kayıtsız şartsız değil, bazı koşullarla istiyor. Kendisi bu barışın hakemi olarak kalmalıdır, dünyanın güven ve mutluluğu ondan sorulmalıdır ve bütün Avrupa kabul etmelidir ki, bu huzur onun eseridir, onun iyi niyetine

bağlıdır ve onun kaprisi ile bozulabilir...”{92}

Castlereagh ve Metternich, dengesiz ve her işe karışan Rusya’yı nasıl kontrol edecekleri konusunda farklı düşünüyorlardı. Bir çatışma noktasından uzak bir ada devletinin Dışişleri Bakanı olarak Castlereagh, yalnızca açıktan açığa yapılan saldırılara karşı direnmeye hazırdı ve bu durumda da saldırının, dengeyi tehdit eden bir saldırı olması gerekiyordu. Buna karşılık Metternich’in ülkesi, kıtanın tam ortasında bulunuyordu ve böyle bir şansı yoktu. Aleksandr’a tam güvenmediği için Metternich, ona yakın olmakta ısrar ediyor ve onun yönünden gelebilecek tehditleri daha başlamadan savuşturmaya çalışıyordu. Metternich şöyle yazıyor: “Eğer bir top ateşlenirse, Aleksandr bizi adamlarının başında olarak gelip kurtaracak ve sonra ilahi güç tarafından kendisine verildiğini düşündüğü yasaları uygulaması için hiçbir sınır olmayacaktır.”{93}

Metternich, Aleksandr’ın şevkini kırmak için iki uzatmalı strateji izledi. Metternich’in liderliği altındaki Avusturya, milliyetçilikle mücadelede ön sıralarda yer aldı; ancak Metternich, Avusturya’nın çok fazla deşifre olmasına veya tek-taraflı eylemlerde bulunmasına izin vermemekte de kararlıydı. Rusya’nın misyonerce şevkinin yayılmacılığa dönüşeceğinden korktuğu için diğerlerini tek başlarına hareket etmeye teşvik etmek konusunda daha da isteksizdi. Metternich için ılımlılık, felsefi bir erdem ve pratik bir zorunluluk idi. Avusturya büyükelçilerinden birine verdiği direktifte şöyle diyordu: “Diğerlerinin taleplerini bertaraf etmek, bizim taleplerimizi ileri sürmemizden daha önemlidir... ne kadar az şey istersek, göreceli olarak o kadar çok şey elde etmiş oluruz.”{94} Mümkün olduğu kadar, Çar’ı, zaman alıcı görüşmelerin içine çekerek ve Avrupa konsensüsünün kabul edebileceği sınırlar içinde tutarak, onun misyonerce planlarını yumuşatmaya çalışırdı.

Metternich’in stratejisinin ikinci uzatmalı ucu ise, muhafazakâr birlikti. Eyleme geçmenin kaçınılmaz hale geldiği her zaman Metternich, şöyle açıkladığı kandırmaca eylemlerine başvururdu: “Avusturya her şeyi özüne atıfta bulunarak değerlendirir. Rusya, her şeyden önce şekil istiyor; Britanya ise şekilsiz öz istiyor... Britanya’nın imkânsızlarını Rusya’nın şekilleri ile bir araya getirmek ise, bizim görevimizdir.”{95} Metternich’in becerikliliği, korktuğu ülke olan Rusya’yı tutucu çıkarların birliği temelinde bir ortak yaparak ve güvendiği Büyük Britanya’yı da güç dengesine yöneltilen tehlikelere karşı direniş için başvurulabilecek bir son merci haline getirerek, bir kuşak boyunca Avusturya’nın olayların akışını kontrol edebilmesini sağladı. Yine de kaçınılmaz sonuç, sadece geciktirilebilmişti. Ancak böyle olsa bile, eski bir devleti,

çevresindeki egemen eğilimlerle uyumsuz değerlere dayanarak tam bir yüzyıl yaşatmak, azımsanacak bir başarı değildir.

Metternich'in karşı karşıya bulunduğu çıkmaz, Çar'a yaklaştığı oranda İngilizlerle bağlantılarını tehlikeye sokması ve bu tehlikeyi daha çok göze aldıkça, yalnızlıktan korunmak için Çar'a daha çok yaklaşmak zorunda kalmasıydı. Metternich için ideal karışım, toprak dengesini korumak için İngiliz desteği ve iç ayaklanmaları bastırmak için Rus desteğiydi; yani jeopolitik güvenlik için Dörtlü ittifak ve iç istikrar için Kutsal ittifak idi.

Fakat zaman geçip de Napoleon'la ilgili anılar kaybolunca, bu karışımı korumak gittikçe zorlaşmaya başladı, ittifaklar, ortak güvenlik sistemine ve Avrupa hükümetine ne kadar yaklaşırsa, Büyük Britanya da o kadar kendini bundan uzak tutmak zorunluluğunu hissediyordu ve Büyük Britanya ne kadar kendini çekerse, Avusturya o kadar Rusya'ya bağımlı hale geliyor, sonuçta daha katı bir şekilde muhafazakâr değerleri savunuyordu. Bu, kınlamayacak bir kısır döngü idi.

Castlereagh Avusturya'nın problemlerine sempati ile bakıyor olsa bile, Büyük Britanya'yı gerçek tehlikeler yerine, olası tehlikelere karşı tedbir almaya ikna etmesi mümkün değildi. Castlereagh açıkça şunu söylüyordu: "Avrupa'nın toprak dengesi bozulursa, İngiltere etkili bir şekilde müdahale eder; fakat soyut karakterdeki bir sorun için kendini yükümlülük altına sokacak en son ülke, İngiltere'dir... Gerçek tehlike Avrupa Sistemi'ni tehdit ettiği zaman biz yerimizi alacağız; fakat bu ülke, soyut ve spekülatif önlem ilkelerine dayanarak harekete geçemez ve geçmeyecektir de."{96} Bununla beraber Metternich'in sorununun kalbi, onu Büyük Britanya'nın soyut ve spekülatif dediği sorunları pratik sorunlar olarak kabul etmeye zorlayan gereklilikti, iç ayaklanmalar ise, Avusturya'nın en zor halledilebilir bulduğu tehlike idi.

Castlereagh, prensipteki anlaşmazlığı yumuşatmak için Avrupa'daki durumun gözden geçirileceği ve dışişleri bakanlarının katılacağı periyodik toplantılar veya kongreler önerdi. Kongre sistemi olarak tanınan bu sistem, Avrupa'nın karşı karşıya bulunduğu sorunlar hakkında bir görüş birliğine varmaya ve bu sorunları çok-taraflı bir baz üzerinde çözmek için yolu hazırlamaya çalıştı. Ancak Büyük Britanya, bir Avrupa hükümeti sisteminden rahatsızlık duyuyordu; çünkü bu, İngilizlerin istikrarlı bir şekilde karşı çıktıkları Birleşmiş Avrupa'ya çok yakın bir sistemdi. Geleneksel İngiliz politikası bir tarafa, hiçbir İngiliz hükümeti, belirli bir tehditle karşı karşıya kalmadan, ortaya çıkan olayları gözden geçirmek için kendisini yükümlülük altına sokmamıştı, İngiliz kamuoyu için bir Avrupa

hükümetine katılmak, Amerikalıların yüzyıl sonra Milletler Cemiyeti'ne katılmasından daha çekici değildi ve nedenler de hemen hemen aynıydı.

İngiliz Kabinesi, ilk kongre olan 1818 Aix-la-Chapelle Kongresi'nde ilk çekincesini çok açık bir şekilde ortaya koydu. Castlereagh, kongreye, isteksiz bir şekilde şu olağanüstü talimatla gönderildi: "Bu toplantıda (genel bir deklarasyonu) büyük güçlükle ve (ikinci derecedeki güçleri)... yapılacak periyodik toplantıların... bir... konuya veya hatta bir güce... Fransa'ya ayrılacağı ve Uluslararası Hukuk'un onaylamadığı hiçbir müdahaleye, hiçbir şekilde başvurulmayacağı konusunda teminat vererek onaylıyoruz... Her zaman bizim gerçek politikamız, çok olağanüstü durumlar haricinde müdahale edilmemesi ve müdahale edilecekse bunun gerekli olan tüm güçle yapılması olmuştur."{97} Büyük Britanya, Fransa'nın kontrol altında tutulmasını istiyordu; ama bunun ötesinde "kıtada yükümlülük altına girme" ve birleşmiş bir Avrupa korkuları Londra'da egemen durumdaydı.

Büyük Britanya, yalnızca bir tek olayda kongre diplomasisini, amaçlarına uygun buldu. Büyük Britanya, 1821 Yunan Devrimi sırasında, Çar'ın çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan nüfusunu koruma arzusunu, Rusya'nın Mısır'ı ele geçirme girişiminin ilk evresi olarak yorumladı, İngilizlerin stratejik çıkarları tehlikede olunca, Castlereagh, Fransa'yı kontrol etmek için, kullandığı müttefik birliği adına Çar'a başvurmakta tereddüt etmedi. Tipik bir şekilde kuramsal ve pratik sorunlar arasındaki fark üzerinde durdu: "Türkiye sorunu tamamen farklı bir niteliktedir ve biz İngiltere'de bu soruna kuramsal açıdan değil, pratik açıdan bakmaktayız..."{98}

Fakat Castlereagh'in İttifak'a başvurması, her şeyden çok İttifak'ın temelde ne kadar zayıf olduğunu göstermeye hizmet etti. Bir ittifakta, her bir ortak, kendi stratejik çıkarlarını, ittifakın tek pratik sorunu olarak görürse, o ittifakın taraflarına ek bir güvenlik sağlaması olanaksızdır. Çünkü böyle bir ittifak, herhangi bir olayda, ulusal çıkarların zaten getireceği yükümlülükler dışında hiçbir yükümlülük getirmez. Kuşkusuz Metteraich, Castlereagh'm kendi amaçları için, hatta kongre sisteminin kendisi için, açık kişisel sempatisinden rahatlık duyuyordu. Avusturyalı diplomatlardan biri Castlereagh için şöyle diyordu. "Kilisede olan ve bu yüzden çok arzu etmesine rağmen alkışlamaya cesaret edemeyen büyük bir müzik hayranına benziyor."{99} İngiliz devlet adamlarından en Avrupai düşünceleri olanlar bile inandıklarını alkışlamaya cesaret edememişse, Büyük Britanya'nın Avrupa Konferansı'ndaki rolü, geçici ve etkisiz olmaya mahkûmdu.

Bir yüzyıl sonraki Wilson ve onun Milletler Cemiyeti gibi, Castlereagh'in Büyük Britanya'yı Avrupa kongreleri sistemine katılmak için ikna etme çabaları da, İngiliz temsili kurumlarının hem felsefi, hem de stratejik nedenlerle hoşgörü gösterebileceği sınırları aşmıştı. Wilson gibi Castlereagh da şuna inanmıştı ki, ülkesi, yeni saldırı tehlikelerinden, bu tehditler krize dönüşmeden önce bunlarla ilgilenecek devamlı bir Avrupa forumuna katılırsa, en iyi şekilde korunabilirdi. Castlereagh Avrupa'yı birçok İngiliz çağdaşından daha iyi anlamıştı ve biliyordu ki yeni kurulan denge, çok dikkatli bir yönetim gerektiriyordu. Bu yol, dört galip devletin dışişleri bakanlarının bir dizi toplantısından öteye gitmediğinden ve bağlayıcı bir yanı olmadığından, Büyük Britanya'nın destekleyebileceği bir çözüm yolu oluşturduğunu düşündü.

Fakat tartışma toplantıları bile, İngiliz Kabinesi için çok fazla Avrupa hükümeti kokusu taşıyordu. Gerçekten de kongre sistemi, ilk engeli bile aşamadı. Castlereagh 1818'de Aix-la-Chapelle'deki ilk konferansa katıldığında, Fransa, kongre sistemine kabul edildi ve Büyük Britanya sistemden ayrıldı. Kabine, Castlereagh'in başka Avrupa konferanslarına katılmasına izin vermeyi reddetti ki, bu konferanslar 1820'de Troppau'da, 1821'de Laibach'da ve 1822'de Verona'da yapıldı. Birleşik Devletler'in, bir yüzyıl sonra, kendi başkanı tarafından önerilen Milletler Cemiyeti'nden uzak durması gibi, Büyük Britanya da kendi Dışişleri Bakanı tarafından oluşturulan kongre sisteminden uzak kaldı. Her iki olayda da, en güçlü ülkenin liderinin çabaları ile yaratılan genel ortak güvenlik sistemi, iç engeller ve tarihi gelenekler dolayısıyla başarısız oldu.

Wilson da, Castlereagh da, yıkıcı bir savaştan sonra kurulan uluslararası düzenin, ancak uluslararası topluluğun bütün anahtar üyelerinin ve özellikle de kendi ülkelerinin aktif katılımı ile korunabileceğine inanıyorlardı. Castlereagh'a ve Wilson'a göre, güvenlik ortaktır; herhangi bir devlet kurban edilirse, sonuçta hepsi kurban durumuna düşebilir. Bu şekilde bir bütün olarak anlaşılan bir güvenlik kavramıyla, bütün devletlerin saldırıya karşı koymakta ortak bir çıkarı ve hatta saldırıyı önlemekte daha büyük çıkarları olur. Castlereagh'a göre, özel sorunlarda görüşü ne olursa olsun, Büyük Britanya'nın, genel barışın ve güç dengesinin korunmasında çok açık çıkarı vardı. Wilson gibi, Castlereagh da, bu çıkarı korumak için en iyi yolun, uluslararası düzeni ilgilendiren kararların şekillendirilmesinde ve barışı bozanlara karşı direnişin örgütlenmesinde bir payın üstlenilmesi olduğunu düşünmüştür.

Ortak güvenliğin zayıf tarafı, çıkarların nadiren aynı ve güvenliğin seyrek olarak

bir bütün olmasıdır. Bu nedenle, bir genel ortak güvenlik sisteminin üyeleri de, ortak hareket etmekten çok, hareket etmeme konusunda anlaşmaya varmaya eğilimlidirler; ya parlak, kesinlik ifade etmeyen sözlerle bir arada kalırlar veya kendisini en çok güvencede hisseden ve bu yüzden sisteme en az ihtiyacı olan en kuvvetli üyenin ihanetine tanık olurlar. Ne Wilson, ne de Castlereagh, ülkelerini bir ortak güvenlik sistemine sokmayı başarabildiler; çünkü onların toplumları, tahmin edilebilen tehlikeler karşısında kendilerini tehdit altında hissetmediler ve bu tehditlerle tek başlarına başa çıkabileceklerini veya gerekirse son anda müttefik bulabileceklerini düşündüler. Onlara göre, Milletler Cemiyeti'ne veya Avrupa Kongresi'ne katılmak güvenliği artırmadan riski artırırdı.

Ancak iki Anglosakson devlet adamı arasında çok büyük bir fark vardı. Castlereagh, yalnız çağdaşları ile değil, modern İngiliz dış politikasının bütünü ile de uyumsuzdu. Geride bir miras bırakmadı; hiçbir İngiliz devlet adamı Castlereagh'ı örnek almadı. Wilson ise, yalnızca Amerikan motivasyonunun kaynaklarına cevap vermekle kalmadı, aynı zamanda bu motivasyonu yeni ve daha yüksek bir düzeye çıkardı. Yerine gelenlerin hepsi bir dereceye kadar Wilsoncu oldular ve sonradan izlenen Amerikan dış politikası onun düşünceleri ile şekillendi.

İngiliz "gözlemcisi" olarak birkaç Avrupa kongresini izlemesine izin verilen Castlereagh'in üvey kardeşi Lord Stewart, enerjisinin çoğunu, Büyük Britanya'nın bir Avrupa fikir birliğine katkıda bulunmasına değil, ülkesinin yükümlülüğünün sınırlarını belirlemeye harcadı. Troppau'da meşru savunma hakkını doğrulayan bir memorandum sunan Lord Stewart, Büyük Britanya'nın "İttifak'ın bir üyesi olarak genel bir Avrupa polisliği görevi yapmanın moral sorumluluğunu yüklenmeyeceği"{100} üzerinde ısrar etti. Laibach Kongresi'nde, Lord Stewart, Büyük Britanya'nın hiçbir zaman "spekülatif tehditlere karşı kendisini yükümlülük altına sokmayacağını tekrar belirtmek zorunda kaldı. Castlereagh, 5 Mayıs 1820 tarihli resmi bir belgede İngilizlerin konumunu kendisi ortaya koydu. Dörtlü İttifak'ın, "Avrupa'nın büyük bir kısmını Fransa'nın askeri sultasından kurtarmak için kurulmuş bir ittifak olduğunu" doğruladı. "Hiçbir zaman, bir Dünya Hükümeti Birliği veya diğer devletlerin içişlerinin yönetimi gibi bir niyetle kurulmamıştır."{101}

Sonuçta, Castlereagh kendisini inançları ile iç gereklilikleri arasında sıkışmış buldu. Bu zor durumdan nasıl çıkılacağını bilemedi. Castlereagh, Kral'la son görüşmesinde şöyle dedi: "Efendim, Avrupa'ya veda etmek gereklidir; yalnızca siz ve ben Avrupa'yı tanıyoruz ve onu kurtardık, benden sonra gelecek hiç kimse

kıtanın işlerini anlamayacaktadır."[{102}] Dört gün sonra da intihar etti.

Avusturya günden güne Rusya'ya daha bağımlı hale gelirken, Metternich'in en çapraşık sorunu, Çar'ın tutucu ilkelerine hitap etmenin, Rusya'yı ne zamana kadar Balkanlar'da ve Avrupa'nın kanat bölgelerinde ele geçirdiği fırsatları kullanmaktan ve Avrupa yolundan alıkoyacağı idi. Bu sorunun cevabı otuz yıl olarak ortaya çıktı. Bu süre içinde, Metternich, bir taraftan Avrupa fikir birliğini etkin bir şekilde sağlar ve Rusya'nın Balkanlar'a müdahalesini önlerken, diğer taraftan Napoli, İspanya ve Yunanistan'daki devrimlerle de uğraştı.

Fakat Doğu sorunu bitmedi. Özünde bu sorun, değişik milliyetler Türk yönetiminden kurtulmaya çabalarken, Balkanlar'da ortaya çıkan bağımsızlık mücadelelerinin bir sonucu idi. Bunun Metternich sisteminde yarattığı şaşkınlığın nedeni, sistemin statükoyu koruma yükümlülüğü ile çatışması ve bugün Türkiye'ye yönelen bağımsızlık hareketlerinin, yarın Avusturya'ya dönebileceğiydi. Üstelik hukuka uygunluğa en bağlı olan Çar da müdahale etmek için çok istekli görünüyordu ve ne Londra'da, ne de Viyana'da hiç kimse, orduları harekete geçtikten sonra Çar'ın statükoyu koruyacağına inanmıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün şokunu hafifletmek şeklindeki ortak çıkar, bir süre Büyük Britanya ile Avusturya arasında sıcak bir ilişki yarattı, İngilizler, Balkan sorunlarına çok az ilgi duyuyorsa da, Boğazlar'a doğru Rus ilerlemesi, İngilizlerin Akdeniz'deki çıkarları için bir tehdit olarak algılandı ve kuvvetli bir direnişle karşılandı. Metternich, İngilizlerin, Rus yayılmacılığına karşı çabalarına hiçbir zaman doğrudan doğruya katılmadıysa da, bunları memnuniyetle karşıladı. Metternich'in Avrupa'nın birliğini vurgulamak, Ruslara iltifat etmek ve İngilizleri cesaretlendirmekten oluşan dikkatli ve isimsiz politikası, diğer devletler Rus yayılmacılığını önlemenin yükünü taşırken, Avusturya'ya Rus seçeneğini koruma olanağını tanıdı.

Metternich'in 1848'de sahneden çekilmesi, Avusturya'nın Viyana düzenlemesini korumak için tutucu çıkarlar birliğini kullandığı ip cambazlığı için de sonun başlangıcı oldu. Açıktır ki meşruiyet, Avusturya'nın jeopolitik pozisyonundaki devamlı gerilemenin veya iç kurumları ile temel ulusal eğilimler arasındaki gittikçe büyüyen uyumsuzlukların bedelini sonsuza kadar ödeyemezdi. Fakat ayrıntıda farklı olabilmek, devlet adamlığının esasıdır. Metternich Doğu sorununu ustalıkla yönetti; fakat yerine gelenler, Avusturya'nın iç kurumlarını zamana adapte etmekte başarılı olamadı ve bu sorunu, Avusturya diplomasisini o sırada yükselmekte olan ve meşruiyet kavramının da sınırlamadığı güç politikası

eğilimi ile aynı paralele getirerek çözmeye çalıştılar. Bu, uluslararası düzenin de sonu olacaktı.

Böylece, Avrupa Konferansı sonunda, Doğu sorunu örsü üzerinde parçalandı. 1854'te Büyük Devletler, Napoleon günlerinden beri ilk defa savaşa girdiler. Hayret edilecek bir şekilde, tarihçiler tarafından uzun süre anlamsız ve kaçınılabilir bir savaş olarak eleştirilen bu savaş, yani Kırım Savaşı, Rusya, Büyük Britanya veya Avusturya gibi Doğu sorununda büyük çıkarları olan ülkeler tarafından değil, Fransa tarafından çabuklaştırılmıştır.

Henüz yeni bir darbe ile iş başına gelen Fransız İmparatoru III. Napoleon, 1852'de Türk Sultanı'nı, Rus Çarı'nın geleneksel olarak kendisi için ayırdığı bir rol olan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyanların koruyucusu olma payesini kendisine vermeye ikna etti. I. Nikola, meşru olmayan bir türedi olarak gördüğü Napoleon'un, Balkan Slavlarının koruyucusu olan Rusların yerine geçmeye kalkışmasına kızdı ve Fransa ile eşit statü istedi. Sultan, Rus elçisini reddedince, Rusya diplomatik ilişkileri kesti. XIX. yüzyılda İngiliz dış politikasını şekillendiren Lord Palmerston, Ruslardan aşırı derecede kuşku duyardı; Kraliyet Donanması'nı hemen Çanakkale Boğazı'nın dışında olan Besika Körfezi'ne gönderdi. Hâlâ Metternich sisteminin havası içinde olan Çar, diğer Büyük Devletlere atıfta bulunarak: "Siz dördünüz beni belli bir şeye zorlayabilirsiniz; fakat bu, hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Berlin ve Viyana'ya güveniyorum"{103} dedi. Aldırmadığını göstermek için de Moldavya ve Eflak prensliklerinin (bugünkü Romanya) işgalini emretti.

Bir savaştan en çok zararlı çıkacak olan Avusturya, en açık çözüm olan Osmanlı Hıristiyanlarının koruyuculuğunu Fransa ve Rusya'nın birlikte yapmalarını önerdi. Palmerston her iki sonuca da razı değildi. Büyük Britanya'nın pazarlık gücünü artırmak için Kraliyet Donanması'nı Karadeniz'in girişine gönderdi. Bu Türkiye'ye, Rusya'ya savaş ilanı için cesaret verdi. Büyük Britanya ve Fransa da Türkiye'yi desteklediler.

Ancak savaşın gerçek sebepleri daha derindi. Dini iddialar, gerçekte politik ve stratejik planların birer bahanesiydi. Nikola, İstanbul'u ve Boğazlar'ı almak gibi eski bir Rus rüyasını gerçekleştirmenin peşindeydi. III. Napoleon, Fransa'nın yalnızlığına son vermek ve Rusya'yı zayıflatarak Kutsal İttifak'ı bozmak için bu durumu fırsat bildi. Palmerston, Rusya'nın Boğazlar'a yürüyüşüne kesin olarak son vermek için bazı bahaneler aradı. Savaşın başlaması ile birlikte İngiliz savaş gemileri Karadeniz'e girdiler ve Rusya'nın Karadeniz filosunu yok etmeye

başladılar. Bir İngiliz-Fransız kuvveti, Rusya'nın deniz üssü Sivastopol'ü ele geçirmek için Kırım'a çıktı.

Bu olaylar, Avusturya liderleri için karmaşadan başka bir şey değildi. Bir yandan Rusya ile geleneksel dostluklarına önem veriyorlar, bir yandan da Rusya'nın Balkanlar'da ilerlemesinin, Avusturya'daki Slav halklarının huzursuzluğunu artırabileceğinden korkuyorlardı. Eski dostları Rusların tarafında yer almalarının, aynı zamanda Fransa'nın eline, Avusturya'nın İtalyan topraklarına saldırması için bir bahane vereceğinden de korkuyorlardı.

Avusturya ilk önce, mantıklı bir hareket olan tarafsızlığını ilan etti. Fakat Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Buol, hareketsizliği çok sinir bozucu ve Fransa'nın Avusturya'nın İtalya'daki topraklarını tehdit etmesini ise, çok tedirgin edici buldu, İngiliz ve Fransız orduları Sivastopol'ü kuşatırken, Avusturya bir ültimatom vererek Rusya'nın Moldavya ve Eflak'tan çekilmesini istedi. Bu, Kırım Savaşı'nı sona erdiren kesin faktör oldu –hiç değilse Rus liderlerinin o tarihten bu yana düşünegeldikleri şey budur.

Avusturya, tarihi Napoleon Savaşları'na kadar giden Rusya ile sağlam dostluğunu ve I. Nikola'yı bir çırpıda gözden çıkardı. Korkunun artırdığı şaşkınlığın etkisi altında olan Metternich'in yerine gelenler, bir kuşak boyunca dikkatli bir şekilde ve bazen acı ile biriktirdikleri tutucu birliğin mirasını reddettiler. Avusturya, ilk defa olarak paylaşılan değerlerin zincirlerinden kendisini kurtarmış oldu; ama aynı zamanda, Rusya'yı da, kendi politikasını jeopolitik değerleri üzerine oturtarak yürütmek için serbest bıraktı. Kendine böyle bir yön çizen Rusya'nın, Balkanlar'ın geleceği konusunda Avusturya ile çatışması ve zamanı gelince Avusturya İmparatorluğu'nun altını oymaya çalışması kaçınılmazdı.

Viyana düzenlemesinin elli yıl yaşamasının nedeni, üç Doğu gücünün –Prusya, Rusya ve Avusturya'nın–, aralarında sağladıkları birliği, devrim kaosunun ve Fransa'nın Avrupa'daki sultasının önünde önemli bir engel olarak görmeleriydi. Fakat Kırım Savaşı'nda Avusturya, (Talleyrand Avusturya için "Avrupa Asiller Odası" derdi) İtalya'da Avusturya'nın altını oymaya istekli III. Napoleon ile ve Avrupa sorunları ile ilgilenmekte isteksiz Büyük Britanya ile kolay olmayan bir ittifaka yol açan bir manevra yaptı. Böylece Avusturya, Kutsal İttifak'ta, eskiden ortakları olan Rusya ve Prusya'yı, kendi su katılmamış ulusal çıkarlarını kovalamakta tamamen serbest bıraktı. Prusya, Avusturya'ya Almanya'dan çekilmeye zorlamakla bunu ödetti; Rusya'nın Balkanlar'da gittikçe artan

düşmanca tavrı, Birinci Dünya Savaşı'nı ateşleyen kıvılcıma dönüştü ve Avusturya'nın nihai çöküşüne sebep oldu.

Güç politikasının gerçekleri ile karşı karşıya gelen Avusturya, kurtuluşunun Avrupa'nın hukuka bağlılığında olduğunu anlayamadı. Tutucu çıkarları birliği kavramı, ulusal sınırları aşmıştı ve güç politikasının yol açtığı çatışmaları yatıştırma eğilimi gösterdi. Milliyetçilik ise, ulusal çıkarları alevlendirmek, rekabeti şiddetlendirmek ve herkes için riski artırmakla bunun tam tersini yaptı. Avusturya, kendisini öyle bir çatışmanın içine attı ki, zayıflığı düşünüldüğünde, kazanması olanaksızdı.

Kırım Savaşı'nın sona ermesinden itibaren beş yıl içinde, İtalyan milliyetçi lider Camillo Cavour, daha önce mümkün görünmeyen Fransız ittifakını ve Rusya'nın desteği Avusturya'yı savaşa kışkırtarak, İtalya'dan atma sürecini başlattı. Sonraki beş yıl içinde ise Bismarck, Almanya'da üstünlük mücadelesinde Avusturya'yı yendi. Bir kez daha Rusya kendini uzakta tuttu ve Fransa istemeyerek de olsa aynısını yaptı. Metternich'in zamanında Avrupa Konferansı'na başvurulur ve ayaklanmalar kontrol altına alınırdı. Bundan böyle diplomasi paylaşılan değerlere değil, çıplak güce daha çok dayanacaktı. Barış bir elli yıl daha korundu. Fakat her on yılla birlikte gerginlikler arttı ve silahlanma yarışı hızlandı.

Güç politikasıyla yönlendirilen bir uluslararası sistemde, Büyük Britanya tamamen farklı bir davranış içinde oldu. Her şeyden önce Büyük Britanya, güvenliği için hiçbir zaman kongre sistemine inanmadı; Büyük Britanya için uluslararası ilişkilerin yeni modeli, her zaman olduğundan daha çok iş hayatına benziyordu. XIX. yüzyıl boyunca, Büyük Britanya, Avrupa'da nüfuzlu bir ülke durumuna geldi. Tek başına ayakta duracak kadar güçlüydü ve coğrafi uzaklık ve kıtadaki iç ayaklanmalara karşı bağışıklık avantajlarına sahipti. Fakat, aynı zamanda ulusal çıkarlara, duygusal olmayan bir şekilde bağlı olan, istikrarlı liderlere sahip olma avantajı da vardı.

Castlereagh'ın yerine gelenler, kıtayı onun kadar iyi anlamanın yanına bile yaklaşamadılar. Fakat temel İngiliz ulusal çıkarlarının nelerden oluştuğunu çok iyi kavradılar ve bu çıkarları olağanüstü beceri ve ısrarla izlediler. Castlereagh'ın halefi olan George Canning, Castlereagh'ın Avrupa Kongre sistemi üzerindeki etkisini sağlayan son birkaç bağı da ortadan kaldırmakta hiç zaman kaybetmedi. 1821'de Castlereagh'ın yerine geçmeden bir yıl önce, Canning "sözde ve işte tarafsızlık"[{104}] politikası çağrısı yaptı: "Delice bir aşk tutkusu içinde Avrupa'yı

tek başımıza ıslah edebileceğimizi sanmayalım."{105} Dışişleri Bakanı olduktan sonra, kendisine yol gösteren prensibin, kendi görüşüne göre, Avrupa'da sürekli yükümlülükler üstlenmekle ters düşen ulusal çıkarlar olduğu konusunda hiçbir kuşku bırakmadı:

> "Avrupa sistemi ile yakından ilişkiliysek de, bu demek değildir ki, etrafımızı saran devletleri ilgilendiren her olaya, kabına sığamayan bir hareketlilik içinde ve başkalarının işine burnumuzu sokarak karışacağız. "{106}

Diğer bir deyişle, Büyük Britanya, yalnızca ulusal çıkarlarının yol göstericiliğiyle bağlı ve her olayın değerine göre kendi tutumunu belirleme hakkını saklı tutacaktır ve bu politikada müttefikler, ya ikincil konumdadırlar veya gereksizdirler.

Palmerston, 1856'da İngilizlerin ulusal çıkarlarını şöyle tanımlamıştı: "İnsanlar bana politikamızın ne olduğunu sorduğunda... verilebilecek tek cevap şudur: "Bir olay ortaya çıktığında, ülkemizin çıkarlarını tek yönlendirici prensip olarak kabul ederek olayların gerektirdiği en iyi şeyi yapmaya niyetliyiz."{107} Yarım yüzyıl sonra, İngiliz dış politikasının resmi tanımlaması daha fazla açıklık kazanmış değildir. Dışişleri Bakanı Sir Edvvard Grey şöyle diyordu: "İngiliz Dışişleri bakanları, gelecek için inceden inceye hesaplamalar yapmadan, kendilerine bu ülkenin yakın çıkarı olarak ne görünüyorsa onun tarafından yönlendirilirler."{108}

Birçok ülkede, bunun gibi açıklamalar, gereksiz yere tekrarlanan sözler olarak alay konusu olurdu: En iyisini yapıyoruz; çünkü bunun en iyi şey olduğunu düşünüyoruz. Büyük Britanya'da bu açıklamalar, aydınlatıcı olarak yapılmıştır; en çok kullanılan terim olan "ulusal çıkar"ın ne olduğunun tanımlanması isteği çok seyrek olarak gösterilmiştir: "Bizim ne ebedi müttefikimiz, ne de devamlı düşmanımız vardır" dedi Palmerston. Liderleri, İngiliz çıkarlarını o kadar iyi ve derinden anlıyorlardı ki, kamuoyunun kendilerini izleyeceğinden emin olarak daha olay çıkar çıkmaz harekete geçebilirlerdi ve dolayısıyla Büyük Britanya'nın resmi bir stratejiye gereksinimi yoktu. Palmerston'un kelimeleri ile: "Çıkarlarımız ebedidir ve bizim görevimiz de bu çıkarlarımızı izlemektir. "{109}

İngiliz liderlerinin, önceden bir *casus belli*'yi (savaş nedeni) tanımlamak yerine, neyi savunmaya hazır olmadıkları konusunda daha açık olmaları beklenebilirdi. Olumlu amaçların ne olduğunu söylemekte daha çekimserdiler, belki de statükodan yeterince memnunlardı, İngiliz ulusal çıkarlarını görür görmez

tanıyacaklarına inanan İngiliz liderleri, önceden bunun hakkında inceden inceye fikir yürütmek gereğini duymadılar. Fiili olayları beklemeyi yeğlediler ki, bu Avrupa ülkeleri için alınması olanaksız bir tavırdı; çünkü bu ülkeler, ortaya çıkan fiili olayların kendisi konumundaydılar.

İngilizlerin güvenlik anlayışı, Amerika'nın yalnızlık politikası taraftarlarının görüşlerine benzemiyor değildi ve bu güvenlik anlayışı içindeki Büyük Britanya, felaketli sonuçları olan ayaklanmalar hariç, her durumda kendisini güvende hissediyordu. Fakat Amerika ve Büyük Britanya, barışla içyapı arasındaki ilişkiye gelince birbirlerinden ayrılıyorlardı, İngiliz liderler hiçbir anlamda, zamanın Amerikalı liderlerinin yaptığı gibi temsili kurumların yaygınlaştırılmasını, barışın anahtarı olarak değerlendirmediler, kendi kurumlarından farklı kurumlarla da ilgilenmediler.

Böylece, 1841'de Palmerston, St. Petersburg'daki İngiliz elçisine Büyük Britanya'nın silah gücü kullanarak hangi olaylara direneceğini ve tamamen iç değişiklik niteliğindeki olaylara neden direnmeyeceğini çok açık şekilde anlattı:

> "İngiltere ile diğer devletler arasındaki ilişkilerin yürütülmesinde Majesteleri Hükümetinin bir rehber olarak göz önüne alacağı genel prensiplerden birisi, yabancı ülkelerin kendi anayasalarında ve hükümet biçiminde yapmayı yeğleyecekleri değişikliklerin, İngiltere'nin silah gücü ile müdahale etmeyeceği sorunlar olarak görülmesidir.
>
> Fakat bir ülkenin mülkiyetinde olan toprakları, başka bir ülkenin alıp kendi ülkesine katma girişimi başka bir şeydir; çünkü böyle bir girişim, var olan Güç Dengesi düzeninin bozulmasına yol açar ve devletlerin göreceli güçlerini değiştirerek, diğer güçler için tehlike yaratma eğilimi gösterir; o halde bu tür girişimler, İngiliz Hükümetinin direnme konusunda kendisini tamamen serbest hissettiği girişimlerdir..."{110}

İstisnasız bütün İngiliz bakanları, her şeyden önce, ülkelerinin hareket serbestliğinin korunmasıyla ilgili olmuşlardır. 1841'de Palmerston Büyük Britanya'nın soyut olaylardan hiç hoşlanmadığını bir kez daha şöyle vurgulamıştır:

> "İngiltere'nin henüz çıkmamış veya hemen beklenmekte olanlar dışındaki olaylar için yükümlülük altına girmesi olağan

değildir...”{111}

Aşağı yukarı otuz yıl sonra, Gladstone Kraliçe Victoria’ya gönderdiği bir mektupta aynı prensibi şöyle dile getirdi:

> “İngiltere, ortaya çıkan çeşitli olaylar hakkında kendi yükümlülüğünü belirleme vasıtalarını daima kendi elinde bulundurmalıdır; gerçek veya tahmin edilen çıkarlar söz konusu olduğunda, hiç değilse olayların ortak yorumcusu olmak isteyecek diğer devletlere yapılmış deklarasyonlarla kendi karar verme özgürlüğünü olanaksız hale getirmek ve daraltmak istemez...”{112}

Hareket serbestliği üzerinde ısrarla duran İngiliz devlet adamları, ortak güvenlik temasının bütün çeşitlemelerini kural olarak reddettiler. Sonradan “şahane yalnızlık” olarak tanınan görüş, İngiltere’nin ittifaklardan kârlı çıkmaktan çok, zarar göreceği inancını yansıtmaktadır. Bu derece soğuk bir yaklaşım, ancak tek başına ayakta durabilecek kadar güçlü olan, kendisine yönelik, müttefiklerinin yardımını gerektirecek bir tehlike görmeyen ve kendisine yönelecek büyük bir tehdidin olası müttefiklerini daha da çok tehdit edeceğini bilen bir ülke tarafından benimsenebilir. Avrupa dengesini ayakta tutan bir ülke olarak Büyük Britanya’nın rolü, liderlerine istenilen ve gereksinme duyulan bütün seçenekleri tanıdı. Bu politika tutarlı bir politikaydı, çünkü Avrupa’da toprak kazancı için mücadele etmiyordu; (Her ne kadar denizaşırı toprak edinme iştahı doymak bilmez ise de), İngiltere’nin Avrupa’daki tek çıkarı, denge olduğu için Avrupa kavgalarının hangisine müdahale edeceğini kendisi seçebilirdi.

Ancak Büyük Britanya’nın “şahane yalnızlık” politikası, onu, özel durumlarla ilgilenmek için başka ülkelerle geçici angajmanlara girmekten alıkoymadı. Büyük ve hazır bir ordusu olmayan, bir deniz devleti olan Büyük Britanya, her zaman gereksinme duydukça seçmeyi tercih ettiği bir kıta müttefiki ile zaman zaman işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Böyle durumlarda İngiliz liderler, eski düşmanlıkları hayret edilecek bir şekilde unutmayı başarmışlardır. 1830’da Belçika’nın Hollanda’dan ayrılması sırasında, Palmerston, önce yeni devleti sultası altına almak istemesi halinde Fransa’yı savaşla tehdit etmiş; birkaç yıl sonra ise, Belçika’nın bağımsızlığını güvence altına almak için onunla ittifak yapmayı önermiştir: “İngiltere, tek başına kıta üzerindeki düşüncelerini uygulamaya koyamaz; bu işleri yapmak için araç olarak kullanmak üzere, müttefiklere gereksinimi vardır.”{113}

Kuşkusuz, Büyük Britanya’nın çeşitli *ad hoc* (özel, geçici) müttefiklerinin de,

genellikle Avrupa'da etkilerinin veya topraklarının genişletilmesi biçiminde olan, kendi amaçları vardır. Hareketleri, İngiltere tarafından uygun görülen sınırları aşınca, İngiltere, ya taraf değiştirirdi veya dengenin korunması için eski müttefiklerine karşı yeni koalisyonlar örgütlerdi. Duygusallıktan uzak olmaktaki ısrarlı tutumu ve kendi bencil amaçları için gösterdiği kararlılık, Büyük Britanya'ya "Hain Albion" lakabını kazandırmıştır. Bu tip diplomasi, özellikle yüceltilmiş bir tavır yansıtmayabilir; fakat özellikle Metternich sistemi uçlarından yıpranmaya başladığı zaman, Avrupa barışını koruduğu kesindir.

XIX. yüzyıl, İngiliz etkisinin doruk noktasına ulaştığı yüzyıldır. Büyük Britanya kendine güveniyordu ve bunda da haklı idi: En önde gelen sanayi devletiydi ve Kraliyet Donanması denizlere hâkimdi, iç ayaklanmalar devrinde, İngiliz iç politikası hayret uyandıracak kadar huzurluydu. XIX. yüzyılın büyük sorunlarına gelince, müdahale etme veya etmeme, statükonun korunması veya değişiklik için işbirliği gibi sorunlarda İngiliz liderler kurallarla bağlı olmayı reddettiler. 1820'lerdeki Yunan Bağımsızlık Savaşı'nda Büyük Britanya, Yunanistan'ın Türk yönetiminden koparak bağımsızlığına kavuşmasına, ancak bu şekilde hareket etmekle Rus etkisini artırarak Doğu Akdeniz'deki stratejik pozisyonunu tehlikeye atmadığı sürece sempati ile baktı. Fakat 1840'ta Büyük Britanya, Rusya'yı dizginlemek için müdahale etmek ve bu suretle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki statükoyu desteklemek zorunda kalacaktır. 1848 Macar Devrimi'nde, resmen müdahaleci olmayan Büyük Britanya, gerçekte Rusya'nın statükonun tekrar kurulması için yaptığı müdahaleyi memnuniyetle karşıladı, İtalya, 1850'lerde, Habsburg yönetimine karşı ayaklandığı zaman, Büyük Britanya sempati gösterdi, fakat müdahale etmedi. Güç dengesini korumak isteyen Büyük Britanya, kategorik olarak ne müdahaleciydi, ne de müdahaleye karşıydı, ne Viyana düzeninin koruyucusu, ne de bir revizyonist güçtü. Üslubu amansızca pragmatikti ve İngiliz halkı, bu işlerden yüzlerinin akıyla çıkma yeteneklerinden dolayı gurur duyuyordu.

Ancak her pragmatik politika, (gerçekten pragmatik politika) taktik becerinin ziyan edilmesini önlemek için bazı değişmez prensipler üzerine oturtulmalıdır, İngiliz dış politikasının değişmez prensibi, bu ister kabul edilmiş olsun, isterse olmasın, zayıfı kuvvetliye karşı desteklemek anlamına gelen güç dengesinin koruyucusu olmaktır. Palmerston zamanında, güç dengesi İngiliz politikasının öyle değişmez bir prensibi haline gelmişti ki, hiçbir teorik savunmaya gereksinimi yoktu; herhangi bir zamanda izlenen politika ne olursa olsun, kaçınılmaz olarak güç dengesini koruma terimleri ile açıklanır hale geldi.

Olağanüstü esneklik, birtakım değişmez ve pratik hedeflerle birleştirildi. Örneğin, Benelux Ülkelerini büyük bir devletin tasallutundan uzak tutmak kararlılığı, III. William dönemi ile I. Dünya Savaşı'nın çıktığı tarih arasında hiç değişmedi. 1870'te Disraeli bu prensibi doğruladı:

> "Bu ülkenin hükümeti her zaman şunu savunmuştur: Dunkirk ve Ostend'den Kuzey Denizi adalarına kadar Avrupa kıyısındaki bütün ülkeler, barışçıl sanatlarla uğraşan, özgürlükten yararlanan ve insanlığı uygarlığa götüren amaçlar peşinde koşan ve gelişen toplulukların elinde olsun. Bu ülkenin büyük bir askeri gücün yönetiminde olmaması, İngiltere'nin çıkarınadır..."{114}

1914'te Almanların Belçika'yı işgaline, Büyük Britanya'nın savaş ilanı ile cevap vermesinin, Alman liderleri gerçek bir şaşkınlığa uğratmış olması, Almanların ne kadar izole edilmiş olduklarının bir göstergesidir.

XIX. yüzyılın ortalarında Avusturya'nın korunması, önemli bir İngiliz amacı olarak görülmüştür. XVIII. yüzyılda Marlborough, Carteret ve Pitt, Fransa'nın Avusturya'yı zayıflatmasını önlemek için çeşitli savaşlar yapmışlardı. Her ne kadar Avusturya'nın, XIX. yüzyılda Fransız saldırısından daha az korkusu varsa da, İngilizler, Avusturya'yı, hâlâ Rusya'nın Boğazlar'a doğru genişlemesini önleyecek işe yarar bir karşı ağırlık olarak görüyordu. 1848 Devrimi, Avusturya'nın dağılmasına sebep olacak bir tehdit oluşturduğu zaman, Palmerston şöyle dedi:

> "Avrupa'nın ortasında duran Avusturya, bir taraftan saldırıya, diğer taraftan da işgale karşı bir engel görevini yapıyor. Avrupa'nın politik bağımsızlığı ve özgürlükleri, benim görüşüme göre, Avusturya'nın büyük bir Avrupa devleti olarak ayakta durmasına ve toprak bütünlüğüne bağlıdır; bu nedenle Avusturya'yı zayıflatacak veya sakatlayacak, onu birinci sınıf devlet konumundan ikinci sınıf devlet konumuna düşürecek yakın veya hatta uzak herhangi bir şey, Avrupa için büyük bir felaket olur ve her İngiliz'in buna karşı koyması ve bunu önlemeye çalışması gerekir..."{115}

1848 Devrimi'nden sonra, Avusturya sürekli olarak daha zayıf ve politikası da giderek artan bir şekilde hatalı olmaya başladı ve bu durum, Avusturya'nın Doğu Akdeniz'de İngiliz politikasının anahtar elemanı olarak yararlılığını azalttı.

İngiliz politikasının odak noktası, Rusların Çanakkale Boğazı'nı işgal etmelerini

önlemekti. Avusturya-Rusya rekabeti, büyük ölçüde, Rusya'nın Avusturya'daki Slav vilayetleri üzerindeki emellerine dayanıyorsa da, bu durum, Büyük Britanya'yı pek ilgilendirmiyordu. Çanakkale Boğazı'nın kontrolü de Avusturya için hayati bir çıkar değildi. Bu nedenle, Büyük Britanya Avusturya'yı, Rusya'ya karşı uygun olmayan bir karşı ağırlık olarak değerlendirmeye başladı. Bu yüzden Büyük Britanya, Avusturya, İtalya'da Piyemonte tarafından ve Almanya'da liderlik çatışmasında Prusya tarafından yenilgiye uğratıldığı zaman, hareketsiz kaldı. Bir kuşak önce böyle bir ilgisizlik akıl alır bir şey olmazdı. Yeni yüzyıla girdikten sonra, Almanya korkusu, İngiliz politikasına egemen oldu ve Almanya'nın müttefiki olan Avusturya, İngiliz değerlendirmelerinde ilk defa düşman olarak ortaya çıktı.

XIX. yüzyılda, hiç kimse bir gün Büyük Britanya'nın Rusya ile müttefik olacağını düşünemezdi. Palmerston'un görüşüne göre, Rusya, "her tarafta evrensel saldırı sistemi izleyen bir ülkedir. Bu, kısmen İmparator'un (Nikola) kişisel karakterinden, kısmen de sürekli hükümet sisteminden gelen bir özelliktir."{116} Yirmi beş yıl sonra bu görüş Lord Clarendon tarafından da dile getirildi. Lord Clarendon Kırım Savaşı'nı "uygarlığın barbarlığa karşı mücadelesi"{117} olarak görüyordu. Büyük Britanya, yüzyılın büyük bölümünü, Rusya'nın, İran'a yayılma çabalarını, İstanbul ve Hindistan'a yaklaşmalarını kontrol etmeye çalışmakla geçirdi. Temel İngiliz güvenlik kaygısının Almanya'ya yönelmesi için daha birkaç on yıl devam eden Alman duyarsızlığı ve saldırganlığı gerekiyordu ki, bu da yeni yüzyıla girmeden gerçekleşmedi.

İngiliz hükümetleri, Doğu Büyük Devletleri denilen güçlerin hükümetlerinden daha sık değişti; Britanya'nın, Palmerston, Gladstone ve Disraeli gibi başlıca politik şahsiyetlerinden hiçbirisi, Metternich, I. Nikola, Bismarck gibi kesintisiz bir görev süresi yaşamamışlardır. Ancak Büyük Britanya'nın, amacını olağanüstü bir ısrarla kovalama özelliği de vardır. Belirli bir yöne bir kez yöneldiği zaman, amansız bir ısrar ve inatçı bir kararlılıkla o yönde yürümüştür ki, bu özelliği Büyük Britanya'ya, Avrupa'da huzur adına kesin etkide bulunma olanağı sağlamıştır.

Büyük Britanya'nın kriz zamanlarındaki bu değişmez düşünce tarzının bir nedeni, politik kurumlarının temsili doğasıdır. 1700'den beri, İngiliz dış politikasında kamuoyu önemli bir rol oynamıştır. XVIII. yüzyıl Avrupası'nda, diğer hiçbir ülkede dış politika konusunda "karşıt" görüş var olmamıştır; Büyük Britanya'da ise, bu, sisteminin doğasında vardır. XVIII. yüzyılda, Muhafazakârlar kural olarak Kral'ın dış politikasını temsil ederlerdi ve

genellikle kıta anlaşmazlıklarında müdahaleden yana tavır koyarlardı; Sir Robert Walpole gibi Liberaller ise, kıtadaki kavgalara uzak durmayı tercih ederlerdi ve denizaşırı yayılmacılığa önem verirlerdi. XIX. yüzyılda roller değişti. Palmerston gibi Liberaller hareketli bir politikayı temsil ederken, Derby ve Salisbury gibi Muhafazakârlar yabancı bağlantılardan sıkılır olmuşlardı. Richard Cobden gibi radikaller ise müdahaleye karşı olan İngiliz tutumunu savunarak Muhafazakârlarla ittifak yapıyorlardı.

İngiliz dış politikası, açık görüşmeler sonunda oluştuğundan, İngiliz halkı savaş zamanlarında olağanüstü bir birlik sergilerdi. Diğer taraftan, bu kadar açıkça partizan olan bir dış politika, seyrek olmakla beraber, başbakan değişince dış politikanın da değişmesini mümkün kıldı. Örnek olarak, 1870'lerde Büyük Britanya'nın Türkiye'yi desteklemesi politikası, Türkleri ahlaki yönden hatalı bulan Gladstone, 1880 seçimlerinde Disraeli'yi yenince, aniden sona erdi.

Büyük Britanya, her zaman politik temsili kurumlarını, kendisine özgü kurumlar olarak görmüştür. Kıta politikaları, ideoloji değil, İngiliz ulusal çıkarları çerçevesinde haklı bulunmuştur. 1848'de İtalya'da olduğu gibi, Büyük Britanya, ne zaman herhangi bir devrime sempati göstermişse, bunu tamamen pratik nedenlerle yapmıştır. Böylece Palmerston, Canning'in pragmatik vecizesinden şöyle bir alıntı yapmıştır: "Yenilik olduğu için gelişmeyi kabul eden kimseler, bir gün artık gelişme olmayan yeniliği kabul etmek zorunda kalırlar."{118} Fakat bu deneyime dayanan bir öğüt idi, yoksa İngiliz değerlerinin veya kurumlarının yayılması çağrısı değildi. Kısa bir Gladstone'vari perde arasından sonra, Büyük Britanya, bütün XIX. yüzyıl boyunca diğer ülkeleri dış politikalarına göre değerlendirdi ve o ülkelerin içyapılarına karşı kayıtsız kaldı.

Her ne kadar Büyük Britanya ve Amerika, uluslararası uygulamalarla bugünden yarına ilgilenmekten uzak durma konusunda aynı tutumu paylaşıyorlarsa da, Büyük Britanya kendi yalnızcılık politikasını değişik nedenlerle haklı buluyordu. Amerika kendi iç demokratik kurumlarını, dünyanın geri kalan ülkeleri için örnek ilan etti; Büyük Britanya ise, kendi parlamenter kurumlarının, diğer topluluklarla hiçbir ilişkisi yokmuş gibi davrandı. Amerika, demokrasinin yaygınlaştırılmasının, barışı güvence altına alacağına, gerçekten de güvenli bir barışa başka bir şekilde ulaşılamayacağına inanmıştı. Büyük Britanya, belirli bir içyapıyı yeğleyebilir, fakat onun adına risk alamazdı.

1848'de Palmerston, Büyük Britanya'nın, Fransız monarşisinin devrilmesi ve yeni bir Bonaparte'nin ortaya çıkması hakkındaki kuşkularını, İngilizlerin devlet

yönetiminin şu pratik kuralına dayanarak bir kenara itti: “İngilizlerin uyguladığı değişmez prensip, her ulusun isteyerek seçtiği siyasi organı, meşru siyasi organ olarak kabul etmektir.”{119}

Palmerston, yaklaşık otuz yıl boyunca Büyük Britanya’nın dış politikasının başlıca mimarıydı. 1841’de Metternich, onun pragmatik üslubunu alaycı bir hayranlıkla şöyle analiz ediyordu:

> “... O halde Lord Palmerston ne istiyor? Mısır işinin yalnızca onun istediği gibi ve Fransa’ya, bu işe karışması için hiçbir hakkı olmadığını ispatlayarak bitmesini ve İngiltere’nin gücünü hissetmesini istiyor. İki Alman devletine, onlara gereksinimi olmadığını, Rus yardımının Büyük Britanya için yeterli olduğunu kanıtlamak istiyor, İngiltere’yi, tekrar Fransa’nın yanına çekilmiş şekilde görme daimi endişesi ile Rusya’yı kontrol altında tutmak ve kendi yönüne çekmek istiyor.”{120}

Bu, Britanya’nın güç dengesinden ne anladığının yanlış bir tanımlaması değildir. Sonuçta bu denge, Büyük Britanya’ya büyük bir devletle yapılan nispi olarak kısa bir tek savaşla, Kırım Savaşı’yla yüzyılı kapatma imkânı verdi. Her ne kadar Kırım Savaşı başladığında kimse böyle bir savaşı amaçlamadıysa da, bu savaş, Viyana Kongresi’nde bin bir güçlükle ulaşılan Metternich düzeninin çöküşüne neden oldu. Üç Doğu hükümdarlığı arasındaki birliğin dağılması, Avrupa diplomasisinden moral nitelikteki ılımlılık unsurunu ortadan kaldırdı. Yeni ve çok daha eğreti bir istikrar ortaya çıkıncaya kadar karışıklıklarla dolu on beş yıl geçti.

Otto von Bismarck III. Napoleon

5
İki Devrimci:
III. Napoleon ve Bismarck

Kırım Savaşı sonucunda Metternich sisteminin çökmesi, karışıklıklarla dolu bir yirmi yıla neden oldu: 1859'da Fransa ve Piyemonte'nin Avusturya'ya karşı savaşı, 1864'te Schleswig-Holstein üzerindeki savaş, 1866'da Avusturya-Prusya Savaşı ve 1870'te Fransa-Prusya Savaşı. Bu karışıklıklardan Avrupa'da yeni bir güç dengesi doğdu. Savaşlardan üçüne katılan ve diğerlerini de teşvik eden Fransa, Almanya üzerindeki üstünlüğünü yitirdi. Daha da önemlisi, Metternich sisteminin moral kısıtlamaları ortadan kalktı. Bu isyan, kısıtlanmamış güç dengesi politikası için kullanılan yeni terimde simgesini bulmaktadır: Almanca bir kelime olan *Realpolitik*, anlamı değiştirilmeden Fransızların *raison d'état* teriminin yerini aldı.

Yeni Avrupa düzeni, birbirine hiç benzemeyen ve sonradan birbirinin can düşmanı olan iki kişinin işbirliğinin eseridir: imparator III. Napoleon ve Otto von Bismarck. Bu iki adam, Metternich'in eski kurallarını görmezlikten geldiler. Bu kurallara göre, istikrarın sağlanması için Avrupa devletlerinin meşru taçlı

başları korunacak, ulusal ve liberal hareketler bastırılacak ve hepsinden önemlisi, devletler arasındaki ilişkiler aynı kafa yapısına sahip olan yöneticiler arasında bir konsensüs ile yürütülecekti. Napoleon ve Bismarck, politikalarını devletler arasındaki ilişkilerin kaba kuvvetle çözülmesi ve kuvvetlinin galip gelmesi anlamına gelen *Realpolitik*'e dayandırdılar.

Avrupa'yı kasıp kavuran büyük Bonaparte'nin yeğeni olan III. Napoleon, gençliğinde, Avusturya'nın İtalya'daki hegemonyasına karşı savaşan gizli İtalyan derneklerinin üyesi idi. 1848'de Cumhurbaşkanı seçilen Napoleon, bir hükümet darbesi sonucunda, 1852'de kendisini imparator ilan etti. Otto von Bismarck ise, önemli bir Prusyalı ailenin oğlu ve 1848'de Prusya'daki Liberal Devrim'in ateşli bir karşıtı idi. Kralın parçalanmış Parlemento'da askeri ödenekleri geçirmek konusunda oluşan kilitlenmeyi aşmak için başka çözüm bulamaması sonucunda, 1862'de istemeye istemeye Bismarck'ı *Ministerpräsident* (Başbakan) seçti.

III. Napoleon ve Bismarck, kendi aralarında Viyana düzenlemesini ve en önemlisi, muhafazakâr değerlere olan ortak inançtan doğan kendi kendini kontrol etme duygusunu ortadan kaldırmayı başardılar. III. Napoleon ve Bismarck kadar birbirinin karşıtı olan başka iki kişi tasavvur edilemez. Demir Şansölye ile Tuileries Sarayı'nın Sfenksi, Viyana sistemine karşı duydukları nefrette birleşmişlerdi. Her ikisi de 1815'te Metternich tarafından Viyana'da kurulan düzeni, kendi yapmak istedikleri şeylerin önünde bir engel olarak görüyorlardı. III. Napoleon'un Viyana sisteminden nefret etmesinin nedeni, bu sistemin açıkça Fransa'yı sınırlamak için yaratılmış olmasıydı. Her ne kadar III. Napoleon'un, amcası gibi megaloman ihtirasları yoksa da, bu anlaşılması güç lider, Fransa'nın ara sıra toprak genişlemesi yapmaya hakkı olduğuna inanıyor ve yolunun üzerinde birleşmiş bir Avrupa'yı görmek istemiyordu. Bundan başka, milliyetçilik ve liberalizm değerlerinin, tüm dünyada, Fransa ile bir tutulan değerler olduğunu düşünüyordu ve bu değerleri baskı altında tutan Viyana sisteminin ihtiraslarına gem vurduğunu düşünüyordu. Bismarck da Metternich'in eserinden hoşlanmıyordu; çünkü Prusya'yı, Alman Federasyonu'nda, Avusturya'nın küçük ortağı durumuna hapsetmişti ve Bismarck, konfederasyonun birçok küçük Alman hükümdarını koruyarak, Prusya'nın elini kolunu bağladığına inanıyordu. Eğer Prusya alın yazısını gerçekleştirecek ve Almanya'yı birleştirecekse, Viyana sisteminin ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Kurulu düzeni hor görmede ortak düşünceleri olan iki devrimci, başarılarını gerçekleştirirken zıt kutuplarda yer aldılar. Napoleon, yapmak için yola çıktığı

şeyin tam tersini yaptı. Kendisini, Viyana düzenlemesini ortadan kaldıran ve Avrupa milliyetçiliğinin esin kaynağı olarak gören Napoleon, Avrupa diplomasisini, uzun vadede Fransa'nın hiçbir şey kazanamadığı ve diğer devletlerin kârlı çıktığı büyük bir karışıklığın içine attı. Napoleon, İtalya'nın birleşmesini mümkün hale getirdi ve istemeyerek de olsa Almanya'nın birleşmesine yardım etti ki, bu iki olay, Fransa'nın jeopolitik durumunu zayıflattı ve Orta Avrupa'da egemen Fransız etkisinin tarihi tabanını ortadan kaldırdı. Bu olaylara engel olmak, Fransa'nın olanaklarının ötesinde olabilirdi. Ancak Fransa'nın hatalı politikası, bir taraftan kendi uzun vadeli çıkarlarına uygun yeni bir uluslararası düzen şekillendirme olanağının kaybolmasına neden olurken, diğer taraftan da süreci hızlandırdı. Napoleon Viyana sistemini, bu düzenlemenin Fransa'yı yalnız bıraktığını düşündüğü için yıkmaya çalıştı ki bu bir dereceye kadar doğruydu; ancak Napoleon yönetimi 1870'te sona erdiğinde, Fransa, Metternich zamanındakinden daha da çok yalnız kalmıştı.

Bismarck'ın mirası ise, bunun tamamen tersiydi. Dünyada çok az devlet adamı tarihin akışını Bismarck kadar değiştirebilmiştir. Bismarck yönetime gelmeden önce, Alman birliğinin, 1848 devriminin sebebi olan anayasal parlamenter hükümet ile parlamento tarafından gerçekleştirilmesi bekleniyordu. Beş yıl sonra Bismarck, üç kuşak boyunca Almanları meşgul eden Almanya'nın birleşmesi sorununu çözüme bağlama yolunda büyük mesafe almıştı; ancak bunu demokratik anayasal süreç yoluyla değil, Prusya'nın gücünün üstünlüğü temeline dayanarak yapmıştı. Bismarck'ın çözüm şekli, Almanya'da herhangi bir önemli seçim bölgesi tarafından savunulmamıştı. Muhafazakârlar için çok demokratik, liberaller için çok otoriter, hukuktan yana olanlar için çok kuvvet-merkezli olan yeni Almanya, serbest bıraktığı iç-dış güçleri, onların kendi aralarındaki düşmanlıkları kullanarak yönlendiren bir dâhiye göre biçilmişti; ancak onun ustası olduğu bu görev, yerine gelenlerin yeteneklerinin çok üzerindeydi.

Hayatta iken III. Napoleon'a "Tuileries'nin Sfenksi" denirdi. Bunun nedeni, onun, adım adım ortaya çıkana kadar, hiç kimsenin anlayamayacağı nitelikte, büyük ve parlak planlar hazırladığına inanılmasıydı. Fransa'nın Viyana sisteminin neden olduğu diplomatik yalnızlığına son verdiği ve Kırım Savaşı yoluyla Kutsal İttifak'ın dağılmasını başlattığı için kavranması güç derecede zeki bir insan sayılırdı. Yalnızca bir Avrupa lideri, Otto von Bismarck, başlangıçtan beri onun içini okumuştu. 1850'lerde Napoleon'u alaycı bir şekilde tanımlamıştı: "Duygusallığına karşın, zekâsına fazla önem verilmiştir."

Amcası gibi, III. Napoleon da meşru asalet unvanlarına sahip olmamasına aklını takmıştı. Her ne kadar kendisini bir devrimci olarak değerlendiriyorsa da, Avrupa'nın meşru kralları tarafından kabul edilmeyi de çok istiyordu. Kuşkusuz, eğer Kutsal ittifak, hâlâ ilk inançlarına bağlı olsaydı, 1848'de Fransız krallık yönetiminin yerine geçen cumhuriyet kurumlarını devirmeye çalışırdı. Fransız Devrimi'nin kanlı aşırılıkları henüz hatırlardaydı; ama Fransa'ya yapılan dış müdahalenin 1792'de Fransız devrim ordularının Avrupa ulusları üzerine salınmasına yol açtığı da unutulmamıştı. Benzer bir dış müdahale korkusu, aynı zamanda cumhuriyetçi Fransa'yı da devrim ihraç etmeye zorladı. Hareket edemez duruma düşen muhafazakâr devletler, istemeyerek de olsa, önce şair ve sonra devlet adamı Alphonse de Lamartine, sonra seçimle başkan olan Napoleon ve en sonra başkan olarak yeniden seçilmesini önleyen anayasa kuralını, Aralık ayında ortadan kaldıran bir hükümet darbesinden sonra imparator olarak "III." Napoleon tarafından yönetilen Fransa'yı tanımaya razı oldular.

III. Napoleon ikinci imparatorluğu ilan eder etmez, tanıma sorunu tekrar ortaya çıktı. Bu kez, Napoleon'u imparator olarak tanıyıp tanımama söz konusu idi; çünkü Viyana Antlaşması özel olarak Napoleon ailesine Fransız tahtını yasaklamıştı. Değiştirilemeyecek bir şeyi ilk kabul eden Avusturya oldu. Avusturya'nın Paris Büyükelçisi Baron Hübner, Şefi Prens Schwarzenberg'in 31 Aralık 1851'deki Metternich devrinin artık sona erdiğini vurgulayan karakteristik alaycı bir sözünü tekrarladı: "Prensipler dönemi, artık geçmişte kalmıştır."{121}

Napoleon'un tanınmadan sonraki en büyük derdi, diğer kralların kendisini, birbirlerine karşı kullandıktan hitap tarzı olan "kardeşim" şeklinde mi çağıracakları, yoksa daha düşük bir hitap tarzı mı kullanacakları konusuydu. Sonunda, Avusturya ve Prusya hükümdarları Napoleon'un tercihini kabullendiler; fakat Çar I. Nikola Napoleon'a "dost" deyiminden daha samimi bir deyimle hitap etmeyi reddederek tutumunu değiştirmedi. Çar'ın devrimciler hakkında ne düşündüğü bilindiğine göre, kendisi, Napoleon'u hak ettiğinden fazla ödüllendirdiği inancındaydı. Hübner, Tuileries Sarayı'ndaki incinmiş duyguları şöyle kaydediyor:

> "İnsan, eski Avrupa sarayları tarafından küçümsenmiş olduğu hissine kapılıyor, imparator Napoleon'un kalbini kemiren kurt budur."{122}

Bu küçük görme, ister gerçek, ister hayali olsun, Napoleon'un Avrupa diplomasisine karşı yaptığı pervasız ve amansız saldırıların kökenindeki

psikolojik nedenlerden birisidir. Bu durum, Napoleon ile Avrupa kralları arasındaki uçurumu göstermekte idi.

Napoleon'un hayatındaki çelişki, cesaretinin ve iç sezgisinin yetersiz olduğu dış maceralardan çok, kendisinin canını sıkan iç politikaya daha yatkın olmasıydı. Napoleon, kendi kendine verdiği devrimci misyonundan vakit buldukça, Fransa'nın gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Fransa'ya Sanayi Devrimi'ni getiren odur. Büyük kredi kurumlarını teşvik etmesi, Fransa'nın ekonomik kalkınmasında önemli rol oynadı. Paris'i, bugünkü görkemli görünüşüne kavuşturan da odur. XIX. yüzyılın başlarında Paris, hâlâ dar ve kıvrım kıvrım sokakları ile bir Ortaçağ şehri idi. Napoleon yakın danışmanı Baron Haussmann'a, geniş bulvarları, büyük devlet binaları, büyük ve güzel görünüşü ile modern bir şehir yaratmak için gerekli yetki ve mali olanağı sağladı. Geniş bulvarların yapılmasından amaç, ihtilalcilerin cesaretini kırmak için kolluk kuvvetlerine açık ateş açısı sağlamak ise de, bu amaç yapılan işlerin ihtişamını ve kalıcılığını azaltmamaktadır.

Dış politika Napoleon'un tutkusuydu ve bu işte, kendisini birbiriyle çelişen duygular arasında parçalanmış buldu. Meşruiyetini sağlama amacını hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğini anlamıştı; çünkü bir hükümdarın meşruiyeti, görüşmelerle elde edilemeyecek, doğuştan gelen bir haktı. Diğer taraftan, tarihe meşruiyet peşinde koşan birisi olarak geçmek de istemiyordu. O bir İtalyan Carbonari (bağımsızlık savaşçısı) olmuştu ve kendisini, ulusal self-determinasyon hakkının savunucusu olarak kabul ediyordu. Aynı zamanda üzerine büyük risk almaktan da çekiniyordu. Napoleon'un son hedefi, Viyana düzenlemesinin toprak düzenlemesi ile ilgili hükümlerini kaldırtmak ve bu düzenlemenin dayandığı devlet sistemini değiştirmekti. Fakat hedefine varmanın, aynı zamanda Fransa'nın Orta Avrupa'yı hegemonyası altına alma ümitlerini ebediyen sona erdirecek olan Almanya'nın birleşmesiyle sonuçlanacağını anlayamadı.

Politikasının kararsızlığı, kendi kişisel duygularının bir yansımasıydı. "Kardeş" krallara güvenmeyen Napoleon, kamuoyuna dayanmayı yeğledi ve politikası, popülerliğini istenen düzeyde tutmak için neyin gerekli olduğuna paralel olarak dalgalandı. 1857'de, her yerde hazır ve nazır Baron Hübner, Avusturya İmparatoru'na şunları yazıyordu:

> "O'nun (Napoleon'un) gözünde dış politika, Fransa'daki yönetimini güvence altına almak, tahtını meşru hale getirmek ve hanedanını

> kurmak için sadece bir araçtır... Ülke içinde kendisini popüler yapmak için faydalı herhangi bir araçtan ve kombinezondan vazgeçmez”[{123}]

Napoleon, bu süreç içinde kendi planladığı krizlerin tutsağı oldu. Çünkü krizi doğru yönlendirmek için gerekli olan iç pusuladan yoksundu. Yılmadan, usanmadan şimdi İtalya’da, yarın Polonya’da, sonra Almanya’da krizleri teşvik eder durur, ancak nihai sonuçlar alınmadan geri çekilirdi. Amcasının ihtirasına sahipti, ancak onun sağlam sinirlerine, dehasına ve vahşi gücüne sahip değildi. Kuzey İtalya sınırları içinde kaldıkça İtalyan milliyetçiliğini destekledi ve savaş riski taşımadığı sürece Polonya’nın bağımsızlığını savundu. Almanya’ya gelince, açıkçası hangi taraf üzerine oynayacağını bilmiyordu. Avusturya ve Prusya arasındaki mücadelenin uzun süreceğini tahmin ederek ve hangi tarafın galip geleceğini anlamadan, ileride galip gelecek olan Prusya’dan tazminat isteyerek kendisini gülünç duruma soktu.

Napoleon’un stiline en uygun şey, Avrupa haritasının yeniden çizileceği bir Avrupa kongresi idi. Çünkü orada üzerine hiçbir risk almadan parlayacağını düşünüyordu. Ancak Napoleon’un, sınırların nasıl değiştirilmesini istediği hakkında açık bir fikri yoktu. Ayrıca hiçbir büyük devlet, onun iç gereksinmelerini karşılamak için böyle bir forum düzenlemeye istekli değildi. Hiçbir devlet, sınırlarının yeniden çizilmesine, hele de aleyhinde ise, razı olmaz, meğer ki çok güçlü bir zorunluluk olsun. Sonuçta, Napoleon’un başkanlık ettiği tek kongre olan Paris Kongresi de (Kırım Savaşı’na son veren kongre) Avrupa’nın haritasını yeniden çizmedi; yalnızca savaşta elde edilenleri onayladı. Rusya’nın Karadeniz’de donanma bulundurması yasaklandı ve böylece bir başka İngiliz saldırısına karşı savunma gücünden yoksun bırakıldı. Ayrıca Rusya, Besarabya’yı ve Türkiye’nin doğusundaki Kars’ı geri vermeye zorlandı. Bunlara ek olarak Çar, savaşın nedeni olan, Rusya’nın Osmanlı Hıristiyanları üzerindeki koruyuculuk iddiasını geri almaya mecbur edildi. Paris Kongresi, Kutsal İttifak’ın parçalanmasını simgelemiştir; fakat katılanların hiçbirisi Avrupa haritasının yeniden gözden geçirilmesi işini üstlenmeye hazır değildi.

Napoleon, Avrupa haritasını yeniden çizmek için bir başka kongre toplamayı başaramadı. Bunun başlıca nedenini, İngiliz Büyükelçisi Lord Clarendon kendisine şöyle açıkladı: Bir ülke ki büyük değişiklikler peşinde koşar, fakat üzerine risk alma iradesinden yoksun olur, o ülke kendisini başarısızlığa mahkûm eder.

> “Gördüğüm kadarıyla, bir Avrupa kongresi ve onunla birlikte Fransız sınırının düzenlenmesi (*arrondissement*), eski anlaşmaların geçersiz sayılması ve gerekli diğer değişikliklerin yapılması düşüncesi İmparator’un zihninde filizlenmektedir. Böyle bir kongrede tam uzlaşma olmadığı takdirde, ki böyle bir şey olası değildir, yaratacağı tehlikeleri ve güçlükleri içeren uzun bir listeyi bir anda ezberden yaptım. Bu uzlaşma sağlanamazsa da, bir veya iki en güçlü devletin, isteklerini gerçekleştirmek için savaşı göze alabileceklerini söyledim.”{124}

Palmerston, bir keresinde Napoleon’un devlet adamlığını şöyle özetledi: “Kafasında fikirler, kafesteki tavşanlar gibi, hızla ürerdi.”{125} Zorluk, bu fikirlerin temel bir kavramla bağlantılı olmaması idi; çöken Metternich sisteminin dağınıklığında Fransa’nın iki stratejik seçeneği vardı. Birinci seçenek, Richelieu’nün politikasını izleyip Orta Avrupa’nın bölünmüşlüğünün devamına çaba harcamaktı. Bu seçenek uygulanırsa, Napoleon’un devrimci görüşlerini, hiç değilse Almanya için, Orta Avrupa’nın parçalanmış halinin devam etmesine çaba gösteren mevcut meşru yöneticiler lehine ikinci plana atması gerekiyordu, ikinci seçenek, bunun Fransa’ya milliyetçilerin minnettarlığını ve belki de Avrupa’nın politik liderliğini kazandırabileceğini umut ederek, Napoleon’un, tıpkı amcasının yaptığı gibi, cumhuriyetçi bir haçlı seferinin başına geçmesiydi.

Fransa’nın talihsizliği, Napoleon’un her iki stratejiyi aynı zamanda uygulaması olmuştur. Ulusal self-determinasyonu savunan Napoleon, bunun Orta Avrupa’da Fransa için yarattığı jeopolitik riskten habersiz görünüyordu. Polonya Devrimi’ni destekledi; fakat bunun sonuçlarıyla karşılaşınca geri adım attı. Fransa’ya hakaret anlamında gördüğü Viyana düzenlemesine, bu düzenlemenin aynı zamanda Fransa’nın sahip olabileceği en iyi güvence olduğunu anlamayarak, karşı çıktı.

Çünkü Alman Konfederasyonu, yalnızca ezici bir dış tehlikeye karşı harekete geçecek bir birim olarak planlanmıştı. Konfederasyonu meydana getiren devletlerin, saldırı amacıyla güçlerini bir araya getirmeleri yasaklanmıştı ve hiçbir zaman bir saldırı stratejisi üzerinde uzlaşmaya varmaları söz konusu değildi. Konfederasyonun yarım yüzyıllık ömründe, konunun hiçbir zaman ortaya atılmamış olması da bunu açıkça göstermektedir. Viyana düzenlemesi geçerli kaldığı sürece Fransa’nın ihlal edilemez durumda olan Ren sınırı, konfederasyonun çöküşünden yüzyıl sonra artık güvenli değildi ve bunu mümkün kılan Napoleon’un politikasıydı.

Napoleon, Fransız güvenliğinin bu anahtar unsurunu hiçbir zaman kavrayamadı. Konfederasyonun sonunu getiren anlaşmazlık olan Avusturya-Prusya Savaşı'nın başlangıcı olan 1866 gibi geç bir tarihte Avusturya İmparatoru'na şunları yazıyordu:

> "Şunu itiraf etmeliyim ki, Fransa'ya karşı olmak için örgütlenen Alman Federasyonu 'nün dağılmasına tanık olmaktan zevk duymadığımı söyleyemem."{126}

Habsburglar, olayların farkında olduklarını gösteren bir karşılık verdi: "...sadece savunma amacıyla kurulmuş bulunan Alman Konfederasyonu, elli yıllık ömründe hiçbir zaman komşuların korku vermemiştir."{127} Alman Konfederasyonu'nun alternatifi, Richelieu'nün parçalara bölünmüş Orta Avrupası değildi; fakat nüfusu Fransa nüfusunu geçen ve sanayi kapasitesi de çok kısa bir sürede Fransa'nın sanayi kapasitesini gölgede bırakacak olan birleşmiş Almanya idi. Viyana düzenlemesine saldırmak suretiyle Napoleon, bir savunma engelini, Fransa'nın güvenliğine karşı olası bir saldırı tehdidine dönüştürdü.

Devlet adamlığının göstergesi, taktik kararlar girdabından ülkesinin uzun vadeli gerçek çıkarını sezinleyip, bunu gerçekleştirmek için uygun stratejiyi geliştirmektir. Napoleon, Kırım Savaşı sırasındaki zekice taktiklerin – Avusturya'nın dar görüşlülüğünün de yardımıyla– ve şimdi önünde açılan diplomatik seçenekler dolayısıyla aldığı övgülerin keyfini çıkardı. Fransa'nın çıkarı, Orta Avrupa'nın toprak düzenlemesini ayakta tutabilecek iki ülke olan Avusturya ve İngiltere'ye yakın olmakta idi.

Oysa İmparator'un politikası, büyük ölçüde kendine özgüydü ve ele avuca sığmayan kişiliğinden esinleniyordu. Bir Bonaparte olarak *raison d'état* ne gerektirirse gerektirsin, Avusturya ile işbirliği yapmaktan çok rahatsız oluyordu. 1858'de Napoleon Piyemonteli bir diplomata şöyle dedi: "Avusturya, benim için daima çok tiksinti duyduğum ve halen de duymakta olduğum bir yer olmuştur."{128} Devrimci projelere karşı beslediği aşırı eğilim, 1858'de İtalya yüzünden Avusturya ile savaşmasına neden olmuştu. Hemen savaş sonrasında Savoy ve Nice'i topraklarına katması nedeniyle olduğu kadar, Avrupa sınırlarının yeniden çizilmesi için bir Avrupa konferansı toplanması konusunda devamlı tekrarladığı önerileri yüzünden de Büyük Britanya'yla arasına bir soğukluk sokmuştu. Yalnızlığını tamamlamak için, 1863'te Polonya Devrimi'ni desteklemek suretiyle Fransa'yı Rusya'nın müttefiki yapmak fırsatını da kaçırdı.

Avrupa diplomasisini, ulusal self-determinasyon bayrağı altında bir dalgalanmaya sürükleyen Napoleon, sorumlu olduğu karışıklıklar sonucunda, Avrupa'da Fransız üstünlüğüne son verecek olan bir Alman devleti ortaya çıkınca, kendisini birdenbire yalnız buldu.

Paris Kongresi'nden üç yıl sonra, 1859'da, İmparator Kırım'dan sonraki ilk hareketini İtalya'da yaptı. Kimse İmparator'un, gençlik yıllarındaki heyecanına kapılarak Kuzey İtalya'yı Avusturya yönetiminden kurtarma girişiminde bulunacağını beklemiyordu. Fransa'nın böyle bir serüvenden kazancı çok küçük olurdu. Başarılı olursa, geleneksel Fransız işgal yolunu kapatacak çok daha güçlü bir devlet yaratılmış olacaktı; başarısız olursa, amacının belirsizliği ile büsbütün artan bir aşağılanma yaşayacaktı. Üstelik ister başarılı, ister başarısız olsun, İtalya'da Fransız ordularının bulunması Avrupa'nın huzurunu bozacaktı.

Bütün bu nedenlerden dolayı, İngiliz Büyükelçisi Lord Henry Cowley, İtalya'da bir Fransız savaşının bütün olasılıkların dışında olduğuna inanmıştı. Hübner, Cowley'in şöyle dediğini kaydeder: "Savaş yapmak çıkarına değildir. Şimdilik sarsılmış ve henüz uykuda olsa da, Büyük Britanya ile ittifak III. Napoleon'un politikasının temeli olarak kalmıştır."{129} Otuz yıl kadar sonra Hübner şöyle düşünüyor:

> "Şerefin doruğuna varmış bu adamın, eğer deli değilse veya kumarbazların çılgınlığına yakalanmamışsa, ortada anlaşılabilir bir sebep de yokken, başka bir serüvene atılmayı ciddi bir şekilde düşünebileceğini anlayamazdık."{130}

Ancak Napoleon, can düşmanı Bismarck hariç, bütün diplomatları şaşırttı. Bismarck onun Avusturya'ya karşı bir savaş açacağını tahmin etti ve hatta bunu umdu; çünkü bu savaş, Avusturya'nın Almanya'daki durumunu zayıflatacak bir araç olabilirdi.

Temmuz 1858'de, Napoleon, Avusturya ile savaşta kendisi ile işbirliği yapmak üzere İtalya'nın en güçlü devleti olan Piyemonte'nin (Sardunya) Başbakanı Camillo Benso di Cavour'la gizli bir anlaşma yaptı. Bu, tam anlamıyla Makyavelist bir hareketti; Cavour, Kuzey İtalya'yı birleştirecekti ve Napoleon da Piyemon-te'den ödül olarak Nice ve Savoy'u alacaktı. 1859'un Mayısında uygun bir bahane bulundu. Daima sinirleri gergin olan Avusturya, Piyemonte'nin kendisini tacizlerle savaş ilanına kadar tahrik etmesine izin verdi. Napoleon, bunun Fransa'ya savaş ilanı demek olduğunu herkese duyurdu ve orduları İtalya'ya saldırdı.

Gariptir ki Napoleon zamanında, Fransızlar, ulus-devletlerin gelecekte birleşmelerinden söz edildiği zaman, daima İtalya'yı öncelikle düşünmüşler, daha güçlü bir Almanya'yı hiç akıllarına getirmemişlerdi. Fransızların İtalya için, uğursuz doğu komşuları için var olmayan bir sempatileri ve kültürel eğilimleri vardı. Bundan başka, Almanya'yı Avrupa devletlerinin ön safına çıkaracak güçlü ekonomik gelişme henüz başlıyordu; İtalya'nın Almanya'dan daha az güçlü bir devlet olacağı henüz belli değildi. Kırım Savaşı sırasında Prusya'nın çekingen hareket etmesi, Napoleon'un, Prusya'nın, Büyük Devletler içinde en güçsüzü olduğu ve Rusya'nın desteği olmadan kuvvetli hiçbir hareket yapamayacağı şeklindeki görüşünü kuvvetlendirdi. Böylece Napoleon'un kafasında, Avusturya'yı zayıflatan bir İtalyan savaşı, Fransa'nın en tehlikeli düşmanı olan Almanya'nın da gücünü azaltacak ve Fransa'nın İtalya'daki önemini artıracaktı. Bu tahmin, her iki yönden de yanlış bir tahmindi.

Napoleon, birbirine zıt iki seçeneği de açık tuttu. En iyi senaryoya göre, Napoleon bir Avrupa devlet adamı rolünü oynayabilirdi: Kuzey İtalya, Avusturya boyunduruğunu atacak ve Avrupa devletleri bir kongrede onun denetiminde bir araya gelecek ve Paris Kongresi'nde başaramamış olduğu geniş çapta bir toprak revizyonuna evet diyecekti. En kötü senaryoya göre ise, savaşta her iki taraf da kımıldayamaz hale gelebilirdi ve Napoleon, savaşı durdurmanın karşılığında Avusturya'dan Piyemonte'nin aleyhine bazı avantajlar elde ederek *raison d'état*'nın yönlendiricisi rolünü oynayabilirdi.

Napoleon, iki hedefi de aynı zamanda gerçekleştirmeğe çalıştı. Fransız orduları Magenta ve Solferino'da galipti; fakat Almanya'daki Fransız karşıtı duygular o kadar güçlüydü ki, yeni bir şiddetli Napoleon saldırısından çekinen Almanlar, Prusya'yı Avusturya'nın yanında savaşa girmeğe zorlayacak gibi göründü. Alman milliyetçiliğinin bu ilk işaretinden ürken ve Solferino savaş meydanını ziyarette gördüklerinden sarsılan Napoleon, Piyemonteli müttefiklerine haber dahi vermeden 11 Temmuz 1859'da Villafranca'da Avusturya ile bir ateşkes anlaşması imzaladı.

Napoleon hedeflerinin hiçbirisini gerçekleştiremediği gibi, uluslararası arenada ülkesinin durumunu da ciddi bir şekilde zayıflattı. Sonuçta İtalyan milliyetçileri, onun kabul ettiği prensipleri onun tahayyül bile edemeyeceği noktalara götürdüler. Örneğin Napoleon'un beşe bölünmüş İtalya'da orta boy bir uydu devlet kurma amacı, ulusal misyonunu terk etmek niyetinde olmayan Piyemonte'yi rahatsız etti. Napoleon'un İtalya'ya geri vermek üzere olduğu

Venedik'i hâlâ elinde tutması, yine hiçbir Fransız çıkan olmayan çözülemez bir başka sorun yarattı. Büyük Britanya, Savoy ve Nice'in Fransa topraklarına katılmasını Napoleon fetihlerinin bir başka döneminin başlangıcı olarak yorumladı ve Napoleon'un en büyük tutkusu olan bir Avrupa kongresini toplamak için Fransa'nın yaptığı tüm girişimleri reddetti. Bütün bu zaman içinde, Alman milliyetçileri, Avrupa'nın bu karışık durumunda ulusal birlik için umutlarını gerçekleştirme yönünde bir fırsat ışığı gördüler.

Napoleon'un 1863 Polonya ayaklanmasındaki hareket tarzı da, Fransa'nın yalnızlığa doğru yolculuğunu biraz daha hızlandırdı. Bonaparte ailesinin Polonya ile dostluk geleneğini canlandıran Napoleon, ilk önce isyan halindeki halkına bazı ayrıcalıklar vermesi için Rusya'yı ikna etmeye çalıştı. Ancak Çar, böyle bir öneriyi tartışmak bile istemedi. Sonra Napoleon, Büyük Britanya'yla birlikte ortak bir çabada bulunmak istedi; fakat Palmerston bu güvenilmez Fransız imparatorundan bıkmıştı. Son olarak, Napoleon şu öneri ile Avusturya'ya yanaştı: Kendisinin olan Polonya vilayetlerini henüz kurulmamış olan Polonya devletine ve Venedik'i İtalya'ya bırakacaktı, buna karşılık Silezya ve Balkanlar'da bir karşılık bekliyordu. Sınırlarında bir Fransız uydusu kurulması uğruna kendisinden Prusya ve Rusya ile savaş riskini göze alması istenen Avusturya için önerinin hiçbir çekiciliği yoktu.

Saçmalıklar yapmak, bir devlet adamı için maliyeti yüksek bir tutkudur ve bedeli mutlaka ödenir. O anın havasına göre yapılan ve herhangi bir strateji ile ilgisi olmayan hareketler, sonsuza kadar sürdürülemez. Napoleon'un yönetimi altındaki Fransa, Richelieu'den beri Fransız politikasının başlıca temeli olan Almanya'nın iç düzenlemesi üzerindeki nüfuzunu kaybetti. Richelieu, zayıf bir Orta Avrupa'nın Fransız güvenliği için anahtar değerinde olduğunu kabul ettiği halde, popülerlik peşinde olan Napoleon'un politikası, kazançların en az riskle sağlanabileceği tek yer olan Avrupa'nın kanat ülkeleri üzerinde yoğunlaştı. Avrupa politikasının ağırlık merkezi Almanya'ya doğru kayınca da Fransa kendisini yalnız buldu.

1864'te uğursuz bir olay oldu. Viyana Kongresi'nden beri ilk kez Avusturya ve Prusya, Alman olmayan bir güce karşı birlikte ve bir Alman davası adına bir savaş başlatarak, Orta Avrupa'nın huzurunu bozdular. Sorun, hanedan bakımından Danimarka tacına bağlı, fakat aynı zamanda Alman Konfederasyonu'nun üyeleri olan Schleswig ve Holstein'dan oluşan Elbe Dükalıkları'nın geleceği idi. Danimarka yöneticisinin ölümü öyle karışık bir politik, ulusal ve hanedanlık düğümü yarattı ki, Palmerston, yarı şaka yarı ciddi

bir şekilde, sorunun yalnızca üç kişi tarafından anlaşıldığını söyledi: Bunlardan birisi ölmüştü, ikincisi akıl hastanesinde idi ve üçüncüsü de kendisiydi ama konunun ne olduğunu unutmuştu bile!

Anlaşmazlığın kendisi, Danimarka tacına bağlı iki eski Alman toprağını terk etmeye zorlamak için küçük Danimarka'ya karşı savaşan iki önemli Alman devletinin koalisyon yaptığı gerçeğine göre çok önemsizdi: Bu savaş, Almanya'nın artık saldırı savaşı yeteneğinin de var olduğunu ve konfederasyon mekanizmasının harekete geçmekte çok hantal davranması halinde, iki Alman süper gücün konfederasyonu görmemezlikten gelebileceğini kanıtladı.

Viyana sisteminin geleneklerine göre, bu noktada Büyük Devletler'in, hemen hemen *status quo ante*'yi (önceki durum) yeniden kurmak için kongrede bir araya gelmeleri gerekiyordu. Ancak Avrupa, büyük ölçüde Fransız İmparatoru'nun hareketleri dolayısıyla düzenden yoksun durumdaydı. Rusya, Polonya ayaklanmasını bastırırken, sessizce bir kenarda duran iki devleti birine düşman etmeye arzulu değildi. Büyük Britanya, Danimarka'ya yapılan saldırıdan huzursuzdu ama müdahale etmek için bir Avrupalı müttefike gereksinimi olacaktı ve uygun tek ortak olan Fransa çok az güven telkin ediyordu. Tarih, ideoloji ve *raison d'état*, Napoleon'u, olayların bir süre sonra kendiliğinden ivme kazanacağı yönünde uyarmış olmalıydı. Yine de Napoleon, Almanya'yı bölünmüş tutmayı amaçlayan geleneksel Fransız dış politikası prensiplerini üstün tutmak ile gençliğinin heyecanı olan milliyetçilik prensibini desteklemek arasında tereddüt ediyordu. Fransız Dışişleri Bakanı Drouyn de Lhuys, Londra'daki Büyükelçi La Tour d'Auvergne'ye şöyle yazıyor:

> "Uzun zamandan beri sempati duyduğumuz bir ülkenin hakları ile Alman halkının beklentileri arasında kalan bizler, İngiltere'den çok daha fazla dikkatle hareket etmek zorundayız."{131}

Ancak bir devlet adamının sorumluluğu sorunlar üzerinde düşünmek değil, onları çözmektir. Alternatifler arasında seçim yapamayan liderler için dikkatli davranmak mazereti, ancak hareketsizlik için bir bahane oluşturur. Napoleon hareketsizliğin akıllıca olduğuna inanmıştı ve böylece Elbe Dükalıkları'nın geleceğini, Prusya ve Avusturya'nın belirlemesine imkân verdi. Onlar da, Avrupa'nın geri kalan devletleri seyrederken, Schleswig-Holstein'i Danimarka'dan ayırıp birlikte işgal ettiler. Böyle bir çözüm, Metternich sistemi çerçevesinde düşünülemezdi bile. Fransa'nın korkulu rüyası olan Almanya'nın birleşmesi yaklaşıyordu. Halbuki Napoleon, on yıldan beri bunu önlemek için

uğraşıyordu.

Bismarck, Almanya'nın liderliğini bölüşmek niyetinde değildi. Schleswig-Holstein için yapılan ortak savaşı, Avusturya'nın bitmez tükenmez gaflarından birine dönüştürdü. Bu gaflar, on yıl boyunca Avusturya'nın Büyük Devlet olarak durumunu, gittikçe eritmişti. Bu hataların yapılmasının nedeni daima aynıydı: Avusturya'nın, düşman devleti yatıştırmak için, onunla işbirliği yapmayı önermesi. Yatıştırma stratejisi, on yıl önce Kırım Savaşı zamanında Fransa'ya karşı başarılı olmadığı gibi, Prusya'ya karşı da başarılı olmadı. Avusturya'nın Prusya'nın baskısından kurtuluşunu satın alamadığı gibi, Danimarka'ya karşı kazanılan ortak zafer de taciz için çok uygun bir forum yarattı. Avusturya, şimdi Prusyalı müttefiki ile Elbe Dükalıkları'nı yönetmekle uğraşacaktı ve Prusya Başbakanı Bismarck, Avusturya topraklarından yüzlerce mil uzakta ve Prusya topraklarına bitişik olan bu topraklardan, uzun zamandan beri istediği son hareketi yapmak için yararlanmakta kararlıydı.

Gerginlik arttıkça Napoleon'un kararsızlığı daha da belirgin hale geldi. Almanya'nın birleşmesinden korkuyordu ama Alman milliyetçiliğine de sempati duyuyordu ve halledilemez ikilemi çözmek için çırpınıyordu. Prusya'yı, en gerçek ulusal Alman devleti olarak düşünüyordu. 1860'ta şunu yazdı:

> "Prusya, Alman milliyetçiliğini, dini reformu, ticari gelişmeyi ve liberal anayasal düzeni temsil ediyor. Gerçek Alman krallıklarının en büyüğüdür; diğer Alman devletlerinden daha çok düşünce özgürlüğüne ve daha çok aydınlanmaya sahiptir ve daha çok politik haklar vermektedir."{132}

Bismarck, her kelimenin altına imzasını atabilirdi. Ancak Bismarck'a göre, Napoleon'un Prusya'nın eşsiz durumunu kabul etmesi, Prusya'nın nihai zaferi için anahtar niteliğindeydi. Sonuçta, Napoleon'un Prusya'ya duyduğunu açıkça belirttiği hayranlığı, hiçbir şey yapmamak için başka bir bahane oluşturdu. Kararsızlığını, zekice manevralar diye rasyonalize eden Napoleon, gerçekte bir Avusturya-Prusya savaşını teşvik etti; çünkü Prusya'nın kaybedeceğini düşünüyordu. Eski Dışişleri Bakanı Alexandre Walewski'ye 1865 Aralığında şöyle yazıyordu: "Aziz dostum bana inan, Avusturya ile Prusya arasındaki savaş, bize birden fazla avantaj sağlayabilecek umut edilmeyen ihtimallerden birisini oluşturmaktadır."{133} Gariptir ki, Napoleon savaşa doğru gidişi teşvik ederken, yenilme ihtimalini bu kadar yüksek bulduğu Prusya'nın, neden savaş konusunda bu kadar kararlı olduğunu hiçbir zaman kendisine sormamış olmasıdır.

Avusturya-Prusya Savaşı başlamadan dört ay önce, Napoleon görüşünü ima etmekten öte, bunu açık açık söylemeye geçti. Savaşı teşvik ederken, Paris'teki Prusya Büyükelçisi Kont von der Goltz'a 1866 Şubat'ında şunu söylüyordu:

> "Kral'a (Prusya) şunu söylemenizi rica ederim ki, benim dostluğuma daima güvenebilir. Prusya ile Avusturya arasında bir çatışma çıktığı takdirde ben mutlak tarafsızlığımı koruyacağım. Dukalıkların (Schleswig-Holstein) Prusya ile yeniden birleşmesini istiyorum... Mücadele önceden tahmin edilemeyecek bir boyuta ulaşırsa, birçok konularda çıkarları, Fransa'nın çıkarları ile aynı olan Prusya'yla daima bir anlaşmaya varabileceğimize inanıyorum. Avusturya'yla ise, anlaşabileceğim herhangi bir alan göremiyorum."{134}

Napoleon gerçekten ne istiyordu? Kendi pazarlık gücünü artıracak olan her iki tarafın da kımıldayamaz hale düşeceği bir durum oluşacağına mı inanmıştı? Tarafsızlığı karşılığında, Prusya'dan bazı ayrıcalıklar koparmayı ümit ettiği açıktı. Bismarck bu oyunu anladı. Eğer Napoleon tarafsız kalırsa, Belçika'nın Fransa tarafından ele geçirilmesine karşı müsait bir tutum göstermeyi teklif etti ki, bu Fransa'yı İngiltere ile karşı karşıya getirmek gibi ek bir fayda da sağlayacaktı. Napoleon büyük bir olasılıkla bu öneriyi çok ciddiye almadı. Çünkü Prusya'nın kaybedeceğini düşünüyordu; hareketleri, kazançlar için pazarlık etmekten çok, Prusya'yı savaş yolunda tutmak yönündeydi. Birkaç yıl sonra, Fransız dışişleri bakanının en önemli yardımcısı Kont Armand şunu kabul ediyordu:

> "Dışişleri Bakanlığı'nda düşündüğümüz tek sorun, Prusya'nın tamamen ezilmesi ve büyük bir aşağılanmaya uğramasıydı ve bunu önlemek için zamanında müdahale etmeye kararlıydık, imparator, Prusya'nın yenilmesine izin vermek ve sonra müdahale ederek Almanya'yı kendi fantezilerine göre kurmak istiyordu."{135}

Napoleon'un aklında, Richelieu'nün entrikalarını yeniden hayata geçirmek vardı. Yenilgiden kurtarılması halinde Prusya'dan Fransa'ya bir tazminat verilmesi bekleniyordu. Venedik İtalya'ya verilecekti ve yeni Alman düzenlemesi, Prusya'nın koruması altında bir Kuzey Alman Konfederasyonu ve Fransa ve Avusturya tarafından desteklenen bir Güney Alman gruplaşmasıyla sonuçlanacaktı. Bu plandaki tek yanlış nokta, Kardinal'in kuvvetler arasındaki dengeyi değerlendirmeyi gayet iyi bilmesi ve verdiği kararlar için savaşmaya istekli olmasına karşılık, Napoleon'un hiçbirini yapmaya hazır olmaması idi.

Napoleon, olayların, üzerine hiçbir risk almadan en büyük isteklerinin gerçekleşmesi şeklinde gelişmesini ümit ederek her şeyi sürüncemede bıraktı. Kullandığı taktik, savaş tehdidini önlemek için bir Avrupa kongresini toplantıya çağırma şeklindeki standart taktiğiydi. Buna gösterilen tepki de aynı şekilde standarttı. Napoleon'un niyetlerinden korkan diğer devletler, toplantıya katılmayı reddettiler. Napoleon ne tarafa dönerse karşısında aynı çıkmaz beliriyordu: Milliyetçilik prensibini desteklemekten vazgeçerek *status quo*'yu savunmak veya revizyonizm ve milliyetçiliği teşvik ederek tarihsel olarak anlaşıldığı şekliyle Fransa'nın ulusal çıkarlarını tehlikeye sokmak. Napoleon çareyi, ne olduğunu açıkça söylemeden üstü kapalı bir şekilde Prusya'dan alınacak "tazminat"tan söz etmekte buldu ki, bu da Bismarck'ı, Fransa'nın tarafsızlığının bir prensip sorunu değil, bir fiyat sorunu olduğuna inandırdı. Goltz, Bismarck'a şunları yazıyordu:

> "İmparator'a göre, bir kongrede Prusya, Fransa ve İtalya'nın ortak tutum alması önündeki tek zorluk, Fransa'ya hiçbir tazmin yolu önerilmemiş olmasıdır. Bizim ne istediğimiz, İtalya'nın ne istediği biliniyor; fakat imparator, Fransa'nın ne istediğini söyleyemiyor ve biz de bu konuda ona herhangi bir telkinde bulmamayız."{136}

Büyük Britanya, kongreye katılması için Fransa'nın önceden *status quo*'yu kabul etmesini şart koştu. Napoleon Fransız liderliğine çok şey borçludan ve Fransa'nın da kendisine güvenliğini borçlu olduğu Alman düzenlemelerine dört elle yapışacağına, geri çekildi ve "barışın korunması için, ulusal arzu ve gereksinmelerin göz önüne alınması zorunludur"{137} dedi. Kısacası, Napoleon, İtalya'da, gerçek Fransız ulusal çıkarına hizmet etmeyen belirsiz iktidar için ve Batı Avrupa'da açıkça belirtmek istemediği bazı kazançlar uğruna, bir Avusturya-Prusya savaşını ve Alman birliğini göze alıyordu. Fakat Bismarck'ın kişiliğinde gerçek bir ustaya çatmıştı. Bismarck, gerçeklerin gücü üzerinde ısrarla duruyor ve Napoleon'un çok iyi becerdiği yüzeysel manevraları, kendi çıkarına kullanmasını çok iyi biliyordu.

Napoleon'un aldığı riskleri ve sözüm ona tazminin temel Fransız çıkarları içermediğini anlayan Fransız liderler de vardı. Napoleon'un cumhuriyetçi muhalifi ve sonradan Fransa Cumhurbaşkanı olan Adolphe Thiers, 3 Mayıs 1866'da yaptığı parlak bir konuşmada, Prusya'nın Almanya'da egemen kuvvet olarak ortaya çıkmasının çok olası olduğunu doğru olarak tahmin etmişti:

> "İnsan, daha önce Viyana'da oturan ve şimdi Berlin'de ikamet

> edecek olan V. Charles'ın imparatorluğunun dönüşünü görüyor gibi oluyor. Bu imparatorluk sınırlarımıza çok yakın olacak ve baskı yapacaktır... Fransa'nın çıkarı adına bu politikaya direnme hakkınız vardır; çünkü Fransa onu ciddi bir şekilde felakete götürecek böyle bir devrim için çok önemlidir. Ayrıca bu çok büyük yapıyı yıkmak için... iki yüzyıl savaş verdikten sonra, onun gözlerinin önünde yeniden kurulmasını seyretmeye hazır mıdır?"{138}

Thiers, Napoleon'un ne olduğu belirsiz duygu ve düşünceleri yerine, Fransa'nın Prusya'ya karşı açıkça bir karşı politika izlemesi ve gerekçe olarak, eski Richelieu formülü olan Alman devletlerinin bağımsızlığını savunmayı göstermesi gerektiğini ileri sürdü. Thiers, Fransa'nın "ilk önce Alman devletlerinin bağımsızlığı adına, sonra kendi bağımsızlığı adına ve son olarak da herkesin ve evrensel toplumun çıkan olan Avrupa dengesi adına" Almanya'nın birleşmesine karşı direnmeye hakkı olduğunu savundu. "Bugün Avrupa Dengesi terimi alay konusu yapılmaya çalışılıyor... Fakat Avrupa dengesi nedir? Avrupa dengesi, Avrupa'nın bağımsızlığıdır."{139}

Avrupa dengesini geri dönülemez bir şekilde değiştirecek olan Prusya ile Avusturya arasındaki savaşı durdurmak için vakit artık çok geçti. Analitik olarak Thiers, haklı idi; fakat böyle bir politikanın temelleri on yıl önce oluşturulmalıydı. Fransa, Avusturya'nın yenilmesine veya Hanover Krallığı gibi geleneksel prensliklerin ortadan kaldırılmasına izin vermeyeceğine dair kuvvetli bir uyarıda bulunmuş olsaydı, buna karşı Bismarck hâlâ bir şey yapamazdı. Fakat Napoleon böyle bir yöntemi reddetti; çünkü Avusturya'nın kazanacağını tahmin ediyordu ve Viyana düzenlemesinin bozulmasının ödüllerini toplamak ve tarihi Fransız ulusal çıkar analizlerinin üzerinde olan Bonaparte geleneğini yerine getirmek istiyordu. Üç gün sonra Thiers'e cevap verdi: "Bugünlerde bazı kişilerin politikamızın tek dayanağı yapmak istediği 1815 anlaşmalarından nefret ediyorum."{140}

Thiers'in konuşmasından bir aydan biraz daha fazla bir zaman sonra, Prusya ve Avusturya savaşa tutuşmuşlardı. Prusya kesin ve çabuk bir şekilde savaşı kazandı. Richelieu diplomasisinin kurallarına göre, Napoleon'un kaybedene yardım etmesi ve Prusya'nın kesin zaferine engel olması gerekmekteydi. Fakat her ne kadar Ren'e bir "gözlemci" birlik göndermiş ise de, Napoleon telaşlandı. Bismarck Napoleon'un arabulucu olmasına izin verdi; ancak bu boş jest, Fransa'nın Alman düzenlemelerinden gittikçe uzaklaşması gerçeğini gizleyemedi. 1866 Ağustosu'ndaki Prag Antlaşması'nda, Avusturya

Almanya’dan çekilmeye zorlandı. Savaşta Avusturya’nın yanında yer alan iki devlet olan Hanover ve Hesse-Cassel ise, Schleswig-Holstein ve serbest şehir Frankfurt ile birlikte Prusya’ya bağlandı. Bunların yöneticilerini tahttan indiren Bismarck, Kutsal İttifak’ı bir arada tutan parça olan Prusya’nın, meşruiyeti, uluslararası düzenin yol gösterici prensibi olarak izlemeyi bıraktığını açıkça ortaya koydu.

Bağımsızlıklarını koruyan Kuzey Alman devletleri, ticaret hukukundan dış politikaya kadar, her şeyde Prusya liderliğine bağlı olarak Bismarck’ın yeni icadı Kuzey Alman Konfederasyonu’na dâhil oldular. Güney Alman Devletleri olan Bavyera, Baden ve Württemberg, Prusya ile, bir dış güçle savaş olması halinde, ordularını Prusya askeri liderliği emri altına sokan anlaşmalar yaparak bağımsızlıklarını koruyabildiler. Almanya’nın birleşmesine sadece bir krizlik uzaklık kalmıştı.

Napoleon, ülkesini kurtuluşun olanaksız olduğu bir çıkmaz sokağa sokmuştu. Askeri harekâtla İtalya’dan ve tarafsızlıkla Almanya’dan attığı Avusturya ile bir anlaşma yapmaya çaba harcadı ama, çok geçti. Avusturya kaybettiklerini tekrar elde etmeğe ilgi göstermedi ve çabasını, önce Viyana ve Budapeşte’deki çifte krallıklardan oluşan imparatorluğunu yeniden kurmak, sonra da Balkanlar’daki toprakları üzerinde yoğunlaştırmayı yeğledi. Fransa’nın, Lüksemburg ve Belçika üzerindeki niyetleri dolayısıyla Büyük Britanya ile de arası iyi değildi ve Rusya da Polonya’da yaptıklarından dolayı hiçbir zaman Napoleon’u affetmemişti.

Fransa şimdi Avrupa’daki tarihi üstünlüğünün çöküşüne tanık olmak zorundaydı. Durumu ümitsizleştikçe parlak manevralar yapan Napoleon, her kaybedişte ortaya sürdüğü parayı iki katına çıkaran kumarbazlar gibi zararını gidermeğe çalışıyordu. Bismarck, önce Belçika, sonra da Lüksemburg’da toprak kazançları olasılığını canlı tutarak, Napoleon’un Avusturya-Prusya Savaşı’nda tarafsızlığını sağlamaya çalıştı. Fakat Napoleon bu olasılıklara doğru yöneldikçe, onlar ortadan kayboluyordu. Çünkü Napoleon, bu “tazminatların”, kendisi hiçbir çaba harcamadan eline teslim edilmesini istiyordu. Bismarck da, Napoleon’un kararsızlığının meyvelerini çoktan toplamış olduğundan riske girmeğe neden görmüyordu.

Bu zayıflık gösterileri ve hepsinden çok Avrupa dengesinin gittikçe Fransa aleyhine gelişmesi ile iyice aşağılanmış olan Napoleon, Avusturya-Prusya Savaşı’nda Avusturya’nın kazanacağına dair yanlış hesaplamasının acısını çıkarmak için boşalan İspanya tahtına kimin geçeceği konusunu bir sorun haline

getirdi. Prusya Kralı'ndan, hiçbir Hohenzollern prensinin (Prusya hanedanı) tahta geçmeyeceğine dair güvence istedi. Bu hareket de diğerleri gibi Orta Avrupa'daki güç ilişkileri ile uzaktan yakından ilgisi olmayan ve en iyi olasılıkla biraz prestij kazandıracak boş bir jestti.

Akışkan diplomaside kimse Bismarck'la yarışamamıştır. Yaptığı en hünerli manevralardan birinde, Napoleon'u 1870'te Prusya'ya savaş ilan etmeye çekti. Fransa'nın Prusya Kralı'ndan, İspanyol tahtına geçmeye çalışan aile üyelerine karşı olduğunu açıklamasını istemesi gerçekten de bir kışkırtma idi. Fakat haşmetli ihtiyar Kral William, sinirlenecek yerde, sabırlı ve uygun bir şekilde gönderilen Fransız büyükelçisinin talebini reddetti. Kral, Bismarck'a olanları bildirdi; ancak Bismarck, Kral'ın gerçekte Fransız büyükelçisine gösterdiği sabır ve terbiyeden hiç söz etmeyen bir telgraf yazdı.{141} Zamanının ilerisinde olan Bismarck, sonradan gelen devlet adamlarının bir sanat haline dönüştürdüğü bir tekniğe başvurdu. Ems Telgrafı (*Ems Dispatch*) denilen mesajı basına sızdırdı. Gazetelerde çıkan Kral'ın Bismarck tarafından düzeltilmiş telgrafı, Fransa'nın Kral tarafından aşağılanması anlamına geliyordu. Feveran eden Fransız kamuoyu savaş istedi. Napoleon da istediklerini onlara verdi.

Prusya, bütün diğer Alman devletlerinin de yardımıyla çabuk ve kesin bir zafer kazandı. Almanya'nın birleşmesinin tamamlanması için yol şimdi tamamen açılmıştı. Bu birlik, 18 Ocak 1871'de Prusya liderliği tarafından pek nazik olmayan bir şekilde Versay Sarayı'nın Aynalı Salon'unda ilan edildi.

Napoleon'un inceden inceye işlemiş olduğu devrim gerçekleşmişti; ama sonuçları onun amaçladığının tamamen karşıtı oldu. Avrupa haritası gerçekten yeniden çizilmişti; fakat yeni düzenleme Napoleon'un şiddetle arzu ettiği şöhreti getirmeden, Fransa'nın Avrupa'daki etkisini, onarılmaz bir şekilde zayıflatmıştı. Napoleon, olası sonuçlarını anlamadan devrimi teşvik etmiştir. Kuvvetlerin karşılıklı dengesini değerlendirmekten ve bunu uzun vadeli hedefleri için kullanmaktan acizdi. Napoleon, bu sınavda başarısız oldu. Dış politikası, fikir üretememesinden değil, isteklerinin çokluğu karşısında onları bir düzene sokamaması veya onlarla etrafında olup bitenler arasında bir ilişki kuramaması nedeniyle başarısız oldu. Popülarite peşinde olan Napoleon, hiçbir zaman kendisine yol gösterecek tek bir politik çizgiye sahip olmadı. Aksine, bazıları birbirinin karşıtı olan hedefler ağı içinde sürüklenip gitti. Kariyerinin en önemli bunalımı ile karşılaştığı zaman, zıt dürtüler birbirini yok etti.

Napoleon, Mettemich sistemini, Fransa'yı aşağılayan ve isteklerini kısıtlayan bir

sistem olarak gördü. Kırım Savaşı sırasında Avusturya ile Rusya arasına bir soğukluk sokarak Kutsal İttifak'ı karıştırmayı başardı. Fakat bu zafer ile ne yapacağını bilemedi. 1853'ten 1871'e kadar, Avrupa düzeni yeniden organize olurken, göreceli bir kaos sürdü gitti. Bu dönem bittiğinde Almanya kıtadaki en güçlü devlet olarak ortaya çıkmıştı. Metternich yıllarında, güç dengesi sisteminin sertliğini yumuşatan muhafazakâr yöneticilerin birliği prensibi anlamına gelen meşruiyet, şimdi boş bir slogana dönüşmüştü. Napoleon'un kendisi, bütün bu gelişmelere katkıda bulundu. Fransa'nın gücünü gerçeğinden çok tahmin ederek Fransa'nın yararına dönüştürebileceği inancı ile her ayaklanmayı teşvik etti.

Sonunda uluslararası politika tamamen acı kuvvete dayanır oldu. Böyle bir dünyada, Avrupa'nın egemen devleti olarak Fransa'nın imajı ile bu imajı doldurma kapasitesi arasında bir boşluk vardı. Öyle bir boşluk ki, bugüne kadar Fransız politikasında bir hastalık halinde devam etti ve Napoleon döneminde, İmparator'un Avrupa haritasının yeniden gözden geçirilmesi için bir Avrupa konferansı toplanması konusundaki bitmez tükenmez önerilerini hayata geçirememesi ile de kanıtlanmış oldu. Napoleon, 1856 Kırım Savaşı'ndan sonra, 1859 İtalyan Savaşı'ndan önce, 1863 Polonya ayaklanması sırasında, 1864 Danimarka Savaşı'nda ve 1866 Avusturya-Prusya Savaşı'ndan önce bir konferans toplanmasını istedi, istediği, sınırların, bir konferansta, hiçbir zaman kesin olarak ne olduğunu açıklamadığı ve bir savaşı da göze alamadığı bir şekilde revize edilmesiydi. Napoleon'un sorunu, talebinde ısrarlı olacak kadar güçlü olmaması ve planlarının genel bir konsensüs sağlayamayacak kadar radikal olması idi.

Kırım Savaşı'ndan sonra, liderliğini kabul etmeğe hazır ülkelerle ortaklık kurmak eğilimi, Fransız dış politikasında sürekli bir faktör olmuştur. Büyük Britanya, Almanya, Rusya veya Birleşik Devletler'le kurulacak bir ittifaka egemen olması mümkün olmayan ve küçük devlet statüsünü de, ulusal büyüklük nosyonu ve dünyadaki kurtarıcı rolü ile uyumsuz gören Fransa, daha küçük devletlerle yaptığı antlaşmalarda liderlik aradı: Örneğin Sardunya, Romanya, XIX. yüzyılda orta büyüklükteki Alman devletleri, Çekoslovakya, Yugoslavya ve iki savaş arası dönemde Romanya.

Aynı tavır de Gaulle'den sonraki Fransız dış politikasında da görülebilir. Fransa-Prusya Savaşı'ndan yüzyıl sonra, güçlü bir Almanya, Fransa'nın korkulu rüyası olarak kalmıştır. Fransa, korktuğu ve hayran olduğu komşusu ile dostluk kurmak cesaretini gösterdi. Bununla beraber jeopolitik mantık, yalnızca seçeneklerini artırmak için bile olsa, Birleşik Devletler'le sıkı bağlar kurmayı Fransa'nın

aklına getirmiş olmalıdır. Ancak Fransız gururu, bunun olmasını önledi ve Alman üstünlüğünü kabul etmek pahasına bile olsa Fransa'yı, bir Avrupa birliği ile Birleşik Devletler'i dengelemek için Don Kişotvari bir grup, hatta kimi zaman herhangi bir grup kurma arayışına yönlendirdi. Modern dönemde Fransa, alternatif dünya liderliği için Avrupa Topluluğu'nu kurmaya çalışarak ve egemen olabileceği veya egemen olabileceğini sandığı devletlerle bağlarını geliştirerek zaman zaman Amerikan liderliğine karşı bir çeşit parlamenter muhalefet gibi tavır almıştır.

Fransa, III. Napoleon'un saltanatının sona ermesinden beri, Fransız Devrimi'nden miras kalan evrensel düşünceleri empoze etmek için gerekli güce veya misyonerce şevkini tatmin için yeterli büyüklükte alana sahip değildir. Yüzyılı aşan bir süredir Fransa, Richelieu'nün sağladığı üstünlüğün objektif şartlarının Avrupa'da ulusal birlikler kurulmaya başladıktan sonra kaybolduğu gerçeğini kabul etmekte zorlanmaktadır. Fransa'nın iğneli diplomasi üslubunun nedeni, liderlerinin, böyle isteklere artan bir şekilde uyumsuzluk gösteren bir çevre içinde Avrupa politikasının merkezi olma rolünü devam ettirme çabalarıdır. *Raison d'état*'yı keşfeden ülkenin, yüzyılın yarısından fazlasını istekleriyle olanaklarını aynı çizgiye getirmek için çaba harcamakla geçirmiş olması insana tuhaf geliyor.

Napoleon'un başlattığı Viyana sisteminin ortadan kaldırılması süreci, Bismarck'la tamamlandı. Bismarck, politik şöhretini 1848 liberal devriminin en muhafazakâr muhalifi olarak yaptı. Aynı zamanda Bismarck, Avrupa'ya, erkeklerin oy kullanma hakkını ve gelecek altmış yıl içinde dünyada en iyi sosyal yardım sistemini getiren adamdı. 1848'de Bismarck, seçilmiş parlamentonun Alman imparatorluk tacını Prusya Kralı'na önermesine karşı savaştı. Fakat yirmi yıldan biraz fazla bir zaman sonra, Alman ulusunu, liberal prensiplere muhalefet temelinde birleştirme sürecinin ve Prusya'nın kendi iradesini kuvvet kullanarak empoze etme kapasitesinin sonucunda imparatorluk tacını Prusya Kralı'na bizzat kendisi verdi. Bu hayret uyandıran başarı, uluslararası düzeni, sanayi teknolojisi ve geniş ulusal kaynakları harekete getirme kapasitesi ile daha da tehlikeli bir şekil alan XVIII. yüzyılın hiçbir sınır tanımayan çatışmalarına geri götürdü. Artık taçlı başların birliğinden veya Avrupa'nın eski devletleri arasındaki uyumdan bahsetmek söz konusu değildi. Bismarck'ın *Realpolitik*'i altında, dış politika, bir kuvvet gösterisine dönüştü.

Bismarck'ın başardıkları kadar kişiliği de beklenmeyen bir şeydi. "Kan ve çelik" adamı, olağanüstü basitlikte ve güzellikte nesir yazardı, şiir severdi, günlüğüne

sayfalarca Byron'dan kopyalar yapardı. *Realpolitik*'i savunan bu devlet adamında öyle olağanüstü bir orantı duygusu vardı ki, bu duygu, gücü, bir kendini kontrol etme aracı haline dönüştürdü.

Devrimci nedir? Bu soruya cevap belirsiz olmasaydı, çok az devrimci başarılı olurdu. Çünkü devrimciler, hemen hemen her zaman az güçle yola çıkarlar ve başarılı olurlardı. Çünkü kurulu düzen, zayıf taraflarını kavramakta başarısızdır. Devrimcilerin meydan okumaları, Bastille üzerine yürüyüş şeklinde değil de, muhafazakâr bir dış görünüş içinde ortaya çıkarsa, daha başarılı olur. Çok az kurumun, beklentileri teşvik eden harekete karşı savunması vardır.

Otto von Bismarck'ta durum böyle idi. Metternich sisteminin gelişmekte olduğu yıllarda, üç unsurlu bir dünyada hayata başladı: Avrupa güç dengesi, Avusturya ve Prusya arasında bir iç Alman dengesi ve muhafazakâr değerler birliğine dayanan ittifaklar sistemi. Viyana düzenlemesinden sonraki bir kuşak için uluslararası tansiyon oldukça düşüktü. Çünkü bütün büyük devletler, hep birlikte hayatta kalmanın avantajını kavramışlardı ve kendilerine Doğu Sarayları denen Prusya, Avusturya ve Rusya birbirlerinin değer yargılarına karşı saygılıydılar.

Bismarck, bu temellerin hepsine meydan okudu.{142} Prusya'nın Almanya'daki en güçlü devlet olduğuna ve Rusya ile ilişki için Kutsal İttifak'a ihtiyacı olmadığına inanıyordu. Bismarck'ın görüşüne göre, paylaşılan ulusal çıkarlar, gerekli bağı sağlamak için yeterlidir ve Prusya'nın *Realpolitik*'i, muhafazakâr birliğin yerini alabilir. Avusturya'yı ise, Prusya'nın Alman misyonuna, bir ortak değil, bir engel olarak görüyordu. Belki Piyemonte Başbakanı Cavour hariç, hemen hemen bütün çağdaşlarının görüşünün aksine, Bismarck, Napoleon'un ele avuca sığmayan diplomasisini, bir tehdit olarak değil, stratejik bir fırsat olarak görmüş ve öyle de kullanmıştır.

Bismarck, 1850'de yaptığı konuşmada, Alman birliği için parlamenter kurumların oluşturulması gerektiği şeklindeki geleneksel görüşe saldırırken, tutucu destekçileri, işittikleri şeyin her şeyden önce Metternich sisteminin tutucu temellerine karşı bir meydan okuma olduğunu kavrayamadılar:

> "Prusya'nın şerefi, yerel anayasalarının tehdit altında olduğunu düşünen üzgün parlamenter şöhretler için bütün Almanya'da Don Kişot'u oynamaktan ibaret değildir. Ben Prusya'nın şerefini, Prusya'yı demokrasi ile utanç verici herhangi bir ilişkiden uzak tutmakta ve Almanya'da Prusya'dan izinsiz bir şey olmasını reddetmekte bulurum..."{143}

Görünüşte Bismarck'ın liberalizme hücumu, Mettemich felsefenin bir uygulaması idi. Ancak vurguda kesin bir farklılık vardı. Metternich sistemi, Prusya ve Avusturya'nın tutucu kurumlara bağlılığı paylaşmaları ve liberal demokratik eğilimlerin yenilmesi için birbirilerine gereksinim duymaları temeline dayanıyordu. Bismarck, Prusya'nın, tercihlerini tek taraflı olarak empoze edebileceğini, Prusya'nın ve dış politikada Avusturya veya diğer herhangi bir tutucu devlete bağlanmadan tutucu olabileceğini ve iç ayaklanmalarla baş edebilmek için ittifaklara gereksinimi olmadığını söylemek istiyordu. Habsburglar, Bismarck döneminde de, Richelieu'nün ortaya koyduğu aynı sorunu karşılarında buldular: Bütün değerlerden soyutlanmış, yalnızca devletin şan ve şerefini düşünen bir politika. Ayrıca tıpkı Richelieu'de olduğu gibi, onunla nasıl baş edeceklerini, hatta onun doğasını bile bilmiyorlardı.

Prusya, tek başına, Avrupa'nın göbeğinde *Realpolitik*'i nasıl ayakta tutabilirdi? Prusya'nın 1815'ten beri buna yanıtı, ne pahasına olursa olsun Kutsal İttifak'a bağlı olmaktı; Bismarck'ın yanıtı ise, tamamen bunun zıttı idi: Bütün yönlerde antlaşmalara ve ilişkilere girmek. Böylece Prusya, her iki çatışan tarafa, her zaman onların birbirine olduğundan daha yakın olacaktı. Bu suretle yalnızlık gibi görünen bir durum, aslında Prusya'ya diğer güçlerin yükümlülüklerini yönlendirmek ve desteğini en yüksek bedel ödeyene satmak olanağı veriyordu.

Bismarck'ın görüşüne göre, Prusya böyle bir politika izlemekte bir güçlük de çekmeyecekti; çünkü Almanya'daki durumunu güçlendirmekten başka çok az dış politika çıkarına sahipti. Diğer devletlerin her birinin daha karışık bağlantıları vardı: Büyük Britanya'nın, üzerinde düşünülecek yalnızca imparatorluğu değil, bütün bir güç dengesi de vardı; Rusya, aynı anda Doğu Avrupa'ya, Asya'ya ve Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapıyordu; Fransa'nın yeni kurulmuş bir imparatorluğu, İtalya üzerinde emelleri ve Meksika'da bir serüveni vardı; Avusturya ise, İtalya ve Balkanlar'la ve Alman Konfederasyonu'nda liderlik rolü ile meşguldü. Prusya'nın politikası Almanya üzerinde odaklanmış olduğu için, Avusturya dışında hiçbir devletle önemli bir anlaşmazlığı yoktu ve bu noktada, Avusturya ile anlaşmazlık, Bismarck'ın kafasındaki başlıca düşünce idi. Modern bir terim kullanırsak, Bismarck'ın Prusya'nın işbirliğini, satıcının koyduğu fiyattan satması şeklindeki politikasının tam karşılığı, bağlantısızlıktı:

> "Bugünkü durum, kendimizi diğer devletlerden önce yükümlülük altına sokmamamızı zorunlu kılıyor. Büyük Devletler'in birbirleriyle

> olan ilişkilerini istediğimiz gibi şekillendirmeye gücümüz yetmez. Fakat, bu ilişkilerin sonuçlarını yaranınıza kullanabilmek için hareket serbestimizi elimizde tutabiliriz... Bizim Avusturya, Britanya ve Rusya ile ilişkilerimiz, bu devletlerle yakınlaşmaya engel değildir. Diğer devletlerle olduğu kadar Fransa ile de işbirliği yapma seçeneğini açık tutmak istiyorsak yalnız Fransa ile ilişkilerimize özel dikkat sarf etmemiz gerekir."{144}

Bonaparte Fransa'sıyla yakınlaşma iması, Prusya'yı (iç kurumları ne olursa olsun), çıkarlarına yardımcı olacak bir ülkeyle müttefik olabilmesi için serbest bırakmak amacıyla ideolojiyi bir kenara atmak demekti. Bismarck'ın politikası, kilisenin bir kardinali idiyse de, Fransa'nın çıkarlarına uygun olmadığı zaman, Kutsal Katolik Roma İmparatoru'na bile karşı çıkmış olan Richelieu'nün prensiplerine geri dönüşü göstermektedir. Bismarck da kişisel olarak tutucu ise de, meşruiyet prensiplerinin, Prusya'nın hareket serbestisini kısıtladığını hissettiği an, tutucu kılavuzlarından ayrılmada bir sakınca görmemiştir.

1856'da Bismarck, Prusya'nın Alman Konfederasyonu büyükelçisi iken, Prusya tutucularının gözünde meşru kralın hakkını gasp eden birisi olan III. Napoleon'la Prusya'nın daha çok iletişime girmesi gerektiği görüşünü açıkça dile getirdiği zaman, bu uyuşmazlık su yüzüne çıktı.

Bismarck'ın, Napoleon'u, Prusya'nın konuşabileceği bir kişi olarak göstermesi, Bismarck'ı lanse eden ve diplomatik kariyerini destekleyen tutucu seçmenlerinin sabrını taşırdı. Bunlar, Bismarck'ın ortaya çıkmakta olan felsefesini de, iki yüzyıl önce Richelieu'nün eski destekçilerinin onun devrimci *raison d'éat*'nın dinden de önce geldiği tezini ileri sürdüğü zaman gösterdikleri aynı kızgın inanmazlıkla karşıladılar. Zamanımızda da Richard Nixon, Sovyetler Birliği ile "detente" politikasını ortaya attığı zaman, aynı tepkiyle karşılaşmıştı. Tutucular, III. Napoleon'u, Fransız yayılmacılığının yeni bir tehdidi ve hatta daha da önemlisi, Fransız Devrimi'nin nefret edilen prensiplerinin sembolü olarak görüyorlardı.

Bismarck, Napoleon'un tutucular tarafından yapılan analizine, Nixon'ın, komünistlerin amaçlarının tutucu yorumuna karşı çıkmasından daha çok karşı çıkmadı. Bismarck bu huzursuz Fransız kralında, Nixon'ın eskimiş Sovyet liderliğinde gördüğü şeyi gördü: Bir fırsat ve bir tehlike, (bkz. Bölüm 28) Prusya, Fransız yayılmacılığına veya devrimine karşı, Avusturya'dan daha az açıktı. Bismarck, alaycı bir şekilde, başkalarının yeteneklerine hayran olmanın

kendisinin en gelişmiş yeteneği olmadığını söyleyerek Napoleon'un kurnazlığını da kabul etmezdi. Avusturya, Napoleon'dan korktukça, Prusya'ya daha çok ayrıcalık tanıyacak ve Prusya'nın diplomatik esnekliği de daha çok artacaktı.

Bismarck ile Prusyalı tutucuların arasının açılmasının nedeni, Richelieu'nün kendini eleştiren papazlarla tartışmasının aynı idi; ikisi arasındaki en önemli fark, Prusyalı tutucular, evrensel politik prensipler üzerinde ısrar ederken, öbürlerinin evrensel dini prensipler üzerinde durmasıydı. Bismarck'a göre, güç kendi meşruiyetini de sağlar; tutucular ise "meşruiyet kavramı, güç hesaplarının ötesinde bir değeri temsil eder" diyorlardı. Bismarck, gücün doğru değerlendirilmesinin, bir kendi kendini sınırlama doktrinini de içerdiğine inanıyordu; tutucular ise, yalnızca ahlak prensiplerinin kuvvet iddialarını dizginleyebileceğinde ısrarlıydılar.

Bu çatışma, 1850'lerin sonunda Bismarck ile eski koruyucusu Prusya kralının askeri yaveri Leopold von Gerlach arasında karşılıklı gönderilen sert mektuplara neden oldu. Bismarck, Gerlach'a her şeyini, ilk diplomatik görevini, saraya tanıştırılmasını, bütün kariyerini borçlu idi.

İki adam arasındaki mektup alışverişi, Bismarck'ın Gerlach'a Prusya'nın, Fransa'ya yönelik olarak bir diplomatik seçenek geliştirmesi yönünde bir önerisi ile başladı. Konuyla ilgili mektupta, Bismarck pratik faydayı, ideolojinin üstünde tuttu:

> "Bugünkü Avusturya'nın bizim dostumuz olamayacağı gerçeğinin matematiksel mantığından kaçamam. Avusturya Almanya'daki etki alanlarını sınırlandırmaya razı olmadıkça, her an onunla karşı karşıya gelmeyi beklemeliyiz. Barış zamanında diplomasi yoluyla ve yalanlarla ve her fırsatı ona bir *coup de grace** vermek için kullanmak suretiyle."[{145}]

Ancak Gerlach, işin içinde bir Bonaparte varsa, stratejik avantajın, prensipleri terk etmeyi haklı çıkarmadığı bir öneriyi kabul edemedi. Metternich çözümünü, yani Fransa'nın yalnız bırakılması için Prusya'nın Avusturya ve Rusya'yı birbirine yaklaştırmasını ve Kutsal İttifak'ı yeniden canlandırmasını önerdi.[{146}]

Gerlach'ın anlamakta daha da çok güçlük çektiği başka bir Bismarck önerisi de, "Fransa'yla iyi ilişkilerimizin bu durumu bütün diplomatik ilişkilerimizde bizim etkimizi artıracaktır"[{147}] gerekçesiyle Napoleon'un Prusya ordu birliklerinin manevralarına davet edilmesiydi.

Bir Bonaparte'in Prusya manevralarına katılması önerisi, Gerlach'ın gerçekten feveran etmesine neden oldu: "Sizin gibi akıllı bir zat, nasıl olur da prensiplerini Napoleon gibi bir kimse için kurban edebilir? Napoleon bizim doğal düşmanımızdır."{148} Gerlach, mektubunun üzerine Bismarck'ın yazmış olduğu "E, ne olmuş yani?", şeklindeki alaycı notları görmüş olsaydı, bir sonraki mektubu yazmazdı. Gerlach bu mektubunda, bütün yaşamı boyunca savunduğu ve kendisini Kutsal İttifak'ı desteklemeye ve Bismarck'ın kariyerinin ilk yıllarında onun yanında olmaya iten devrim karşıtı prensiplerini bir kez daha tekrarladı:

> "Benim politik prensibim, eskiden olduğu gibi, şimdi de, devrime karşı savaştır. Siz Bonaparte'ı, devrimcilerin tarafında olmadığına inandıramazsınız. Ayrıca hiçbir tarafta da yer almayacaktır; çünkü var olan durumdan açıkça avantaj sağlamaktadır. Buna göre, eğer benim devrime karşı koyma prensibim doğru ise... bu prensip uygulamaya da konmalıdır."{149}

Oysa Bismarck, Gerlach'ın sandığı gibi, onu anlamadığından değil, aksine çok iyi anladığından dolayı Gerlach'la aynı düşüncede değildi. Bismarck için Real-politik, esnekliğe ve ideolojinin sınırlaması olmadan mevcut her seçenekten yararlanma yeteneğine dayanıyordu. Bismarck, Richelieu'nün savunucularının yaptığı gibi tartışmayı, Gerlach ve kendisinin paylaştığı ve Gerlach için açık bir dezavantaj taşıyan bir prensibe çevirdi: Prusya vatanseverliğinin tartışılmaz önemi. Gerlach'ın tutucu çıkarlar birliği üzerindeki ısrarı, Bismarck'a göre vatanlarına bağlılıkla tutarlı değildi:

> "Fransa ile, ancak benim ülkemi etkilediği müddetçe ilgilenirim ve ancak yaşayan bir Fransa ile politika yapabiliriz... Bir romantik olarak V. Henry'nin (Burbon tahtında iddiası olan) kaderine gözyaşı dökebilirim; Fransız olsaydım, bir diplomat olarak onun bir hizmetkârı olurdum. Fakat olayların akışı içinde onu kimin yönettiğinden bağımsız olarak, Fransa benim için diplomasinin satranç tahtasında kaçınamayacağım bir piyondur ve burada ben, *kendi kralıma* ve *kendi vatanıma* (Bismarck'ın vurgulaması) hizmetten başka bir görev tanımam. Dışişlerinde görev anlayışım nedeniyle yabancı devletlere karşı kişisel sempati ve antipatiyi işimle bağdaştıramam; gerçekte, bu sempati ve antipatilerde hizmet ettiğim hükümdarıma ve vatanıma karşı bir sadakatsizlik tohumu görürüm:"{150}

Gelenekçi bir Prusyalı, Prusya vatanseverliğinin, hukuka uygunluk prensibinin üzerinde olduğu ve şartlar bunu gerektirirse, bir kuşağın tutucu değerlerinin birliğine olan inancının sadakatsizlik anlamına geleceği önerisine nasıl cevap verecektir? Bismarck, Gerlach'ın, meşruiyetin Prusya'nın ulusal çıkarı olduğu ve dolayısıyla Napoleon'un Prusya'nın daimi düşmanı olduğu argümanını önceden reddederek, bütün entelektüel kaçış yollarını amansızca tıkamıştı:

> "Bunu reddedebilirim; fakat siz haklı olsanız bile, barış zamanında diğer devletlerin korktuğumuzu öğrenmelerine izin vermenin politik yönden akıllıca olduğunu sanmam. Öngördüğünüz olay olana kadar, Fransa ile olan gerginliğin bizim doğamızın organik bir hatası olmadığı... inancını teşvik etmenin yararlı olacağını düşünürüm."{151}

Başka bir deyişle, *Realpolitik* taktik esneklik istiyordu ve Prusya'nın ulusal çıkarı, Fransa ile anlaşma yapma seçeneğinin açık tutulmasını zorunlu kılıyordu. Bir ülkenin pazarlık gücü, sahip olduğunu gördüğü seçeneklere dayanır. O yolları kapatmak, düşmanın hesaplarını kolaylaştır ve *Realpolitik* uygulayıcılarının hesaplarını zorlaştırır.

Gerlach ile Bismarck arasındaki kopukluk, 1860'ta Fransa'nın İtalya yüzünden Avusturya ile savaşına, Prusya'nın karşı tutumu nedeniyle kaçınılmaz hale geldi. Gerlach'a göre bu savaş, Napoleon'un gerçek maksadının, ilk Bonaparte tarzında bir saldırı için sahneyi hazırlamak olduğu konusundaki bütün şüpheleri ortadan kaldırmıştı. Bu nedenle, Prusya'nın Avusturya'yı desteklemesini ısrarla istedi. Bismarck ise, fırsatı gördü: Avusturya'nın İtalya'dan çıkmaya zorlanması, zamanla Almanya'dan da çıkartılabileceğinin bir işareti olurdu. Bismarck'a göre, Metternich kuşağının inançları tehlikeli bir yasaklar paketine dönüşmüştür:

> "Ben, hükümdarımla varım, o yıkılırsa, ben de yıkılırım. Kendisini aptalca mahvettiğinde bile. Fakat ister Napoleon tarafından yöneltilsin, isterse St. Louis tarafından, benim için Fransa daima Fransa olarak kalacaktır. Avusturya da benim için yabancı bir ülkedir... Biliyorum buna, 'gerçekler ve haklar birbirinden ayrılmaz, gerektiği gibi anlaşılan Prusya politikası, yarar açısından bile dışişlerinde namusluluk ister' diye cevap vereceksiniz. Sizinle yararcılık açısını tartışmaya hazırım; fakat siz önüme, doğrudan ile devrim; Hıristiyanlık ile inkârcılık, Tanrı ile şeytan arasında karşıtlıklar koyarsanız, sizinle artık tartışamam ve yalnızca şunu söyleyebilirim: Sizinle aynı düşüncede değilim ve siz beni, yargılama

hakkı sizde olmayan bir şeyden dolayı yargılıyorsunuz.”{152}

Bu acı inanç açıklaması, Richelieu’nün “Ruh ölümsüz olduğuna göre, insan Tanrı’nın hükmüne karşı teslimiyet göstermelidir. Fakat devletler ölümlü olduklarından, yalnızca bir şeyin işe yarayıp yaramadığına göre yargılanabilirler” sözünün fonksiyonel olarak eş anlamlısıdır. Richelieu gibi Bismarck da Gerlach’ın ahlaki görüşlerini, kişisel inanç yönünden reddetmiyordu; büyük bir olasılıkla onların çoğunu paylaşıyordu; fakat kişisel inançla *Realpolitik* arasındaki fark üzerinde durarak, bunların devlet adamlığı görevleri ile bir ilişkisi olduğunu reddediyordu:

> “Ben Kral’ın hizmetine talip olmadım... Beklemediğim bir şekilde beni bu göreve getiren Tanrı, büyük bir olasılıkla ruhumun mahvolması yerine, bana bir çıkış yolu göstermek isteyecektir. Otuz yıldan sonra benim veya ülkemin Avrupa’daki politik başarılarının benim için anlamsız olduğuna inanmış olmasam... bu hayata hak ettiğinden çok değer biçebilirdim. Bir gün, ‘inançsız Cizvitler’in Mark Brandenburg’u (Prusya’nın merkezi) Bonapartçı bir mutlakıyetçilikle birlikte yöneteceklerini bile düşünebilirim... Sizden farklı zamanların çocuğuyum ve nasıl siz kendi zamanınızın tam bir çocuğu iseniz, ben de kendi zamanımın tam bir çocuğuyum.”{153}

Prusya’nın bir yüzyıl sonraki kaderi ile ilgili bu ürkütücü öngörü, Bismarck’ın kariyerini borçlu olduğu adamdan hiçbir cevap alamadı.

Bismarck, gerçekten de eski öğretmenininkinden farklı bir dönemin çocuğuydu: Bismarck *Realpolitik* çağına mensuptu; Gerlach ise Mettemich devrinde şekillenmişti. Metternich sistemi, XVIII. yüzyıla ait bir düşünce tarzını yansıtıyordu ve buna göre evren, parçalarından birisinin bozulmasının diğerlerinin çalışmasını da bozacağı dişlileri olan büyük bir saat gibiydi. Bismarck, hem bilim, hem de politikada yeni bir çağı temsil etmektedir. Evreni mekanik bir denge olarak değil, bir mazi içinde birbirine etki eden maddelerden ibaret ve kendisine realite denen bir kavram olarak algılamaktadır. Onun cinsindeki biyolojik felsefe, Darwin’in, en güçlünün hayatta kalacağı biçimindeki evrim teorisiydi.

Bu görüşlerden hareket eden Bismarck, bütün inançların, kendi ülkesinin sürekliliği konusundaki inancı da dâhil, göreceli olduğunu söyledi. *Realpolitik* dünyasında bir devlet adamının görevi, karar vermek için gerekli tüm güçlerin birbiriyle ilişkilerini olduğu kadar, fikirleri de değerlendirmekti; çeşitli unsurlar,

ideolojilere göre değil, ne kadar iyi derecede ulusal çıkarlara hizmet edeceklerine göre değerlendirilmek zorundaydı.

Bununla beraber, ne kadar kati görünürse görünsün, Bismarck'ın felsefesi de, Gerlach'in düşünceleri gibi, kanıtlanamaz bir inanç üzerine bina edilmişti ve bu inanç, belli bir şartlar paketinin dikkatli bir şekilde analizinin bütün devlet adamlarını aynı sonuca götüreceği merkezindeydi. Tıpkı Gerlach'ın meşruiyet prensibinin, bir tek yorumdan fazla yorumu olabileceğini anlayamayacağı gibi, ulusal çıkarın değerlendirilmesinde, devlet adamlarının farklı düşünebileceği de Bismarck'ın anlayışının ötesindeydi. Güçteki küçük farkları ve bunun sonuçlarını olağanüstü bir şekilde kavraması sayesinde, Bismarck, Metternich sisteminin felsefi sınırlamaları yerine, kendi kendini sınırlama politikasını yerleştirmeyi başardı. Bu küçük farkların, Bismarck'ın yerine gelenler ve taklitçileri için bu kadar açık olmaması nedeniyle, *Realpolitik*'i harfiyen uygulamaları, onları askeri güce daha çok bağımlı hale getirmiş ve buradan da silahlanma yarışına ve iki dünya savaşına götürmüştür.

Başarı, çoğunlukla o kadar ele geçmez bir şeydir ki, onun peşinde koşan devlet adamları, başarının kendi cezalarını da birlikte getireceğini düşünmek sıkıntısına katlanmazlar. Böylece kariyerinin başlangıcında Bismarck, Metternich ilkelerinin egemen olduğu dünyayı yıkmak için *Realpolitik*'i uygulamakla uğraşıyordu. Bunun için ilk önce, Avusturya liderliğinin, Prusya'nın güvenliği ve tutucu değerlerin korunması için hayati önem taşıdığı düşüncesini Prusyalıların, kafasından söküp atması gerekiyordu. Bu düşünce, Viyana Kongresi zamanında ne kadar doğru olursa olsun, XIX. yüzyıl ortasında Prusya'nın, iç istikrarının korunması veya Avrupa'nın sükûneti için Avusturya ittifakına gereksinimi yoktu. Bismarck'a göre, bir Avusturya ittifakına gereksinim olduğu yanılgısı, her şeyden çok Prusya'nın, Almanya'nın birleştirilmesi nihai amacına yönelmesini engellemişti.

Bismarck'ın görüşüne göre, Prusya'nın, Almanya içindeki üstünlüğünü ve tek başına ayakta durma yeteneğini kanıtlayan parlak bir tarihi vardır. Çünkü Prusya, herhangi bir Alman devleti değildir. Tutucu iç politikaları ne olursa olsun, bunlar Napoleon'dan kurtulmak için yaptığı savaşlardaki muazzam özverilerle kazanılan ulusal parlak zaferin üzerine gölge düşüremezdi. Vistül'den Ren'in batısına kadar giden Kuzey Alman ovası boyunca uzanan girintili çıkıntılı sınırları ile birçok yerleşim bölgesini içine alan Prusya'nın sınırları, liberallerin gözünde bile Prusya'ya, Almanya'yı birleştirmek için liderlik yapma görevini veriyordu.

Fakat Bismarck daha ileri gitti; milliyetçiliği liberalizmle eş tutan veya en azından Alman birliğinin ancak liberal kurumlarla gerçekleştirilebileceğini savunan geleneksel görüşe karşı da savaş açtı:

> "Prusya, liberalizm ve hür düşünce ile değil, fakat devletin askeri ve mali kaynaklarını dikkatli bir şekilde yöneten ve şartlar elverişli olur olmaz, onları büyük bir cesaretle Avrupa politikasının terazisine atmak için elinde tutan güçlü, kararlı ve akıllı kral naipleri sayesinde büyük olmuştur..."{154}

Bismarck, tutucu prensiplere değil, Prusya kurumlarının kendine özgü karakterine güvendi; Prusya'nın Almanya'da liderlik iddiasını, evrensel değerlerden çok, gücüne dayandırdı. Bismarck'a göre, Prusya kurumlarının dış etkilere karşı bağışıklığı o kadar güçlü idi ki, Prusya içeride daha çok anlatım özgürlüğünü teşvik edeceği tehdidi ile dönemin demokratik akımlarından bir dış politika aracı olarak yararlanabilirdi. Hiçbir Prusya kralının kırk sene boyunca böyle bir politika uygulamamış olmasına ise, hiç aldırmadı:

> "Tüm ordusu yurtdışında olsa da, Kral'ın, ülkesinin efendisi olmasının verdiği güvenlik duygusu, hiçbir kıta devletinin ve hepsinden öte, hiçbir Alman devletinin Prusya ile paylaşamadığı bir duygudur. Bu durum, kamu hizmetlerinin günün gereksinmelerine daha uygun bir şekilde gelişmesi fırsatı sağlar... Prusya'daki krallık otoritesi, hükümetin üzerine risk almadan parlamento çalışmalarını daha aktif olmaya teşvik etmesine ve böylece Almanya'daki şartlar üzerinde baskı yapmasına olanak verecek kadar sağlamdır."{155}

Bismarck, iç güvenliğin, üç Doğu Sarayı arasında yakın işbirliği gerektirdiği şeklindeki Metternich görüşünü reddetmiştir. Gerçek bunun aksidir. Prusya iç ayaklanma ile tehdit edilmediğine göre, diğer devletleri, özellikle de Avusturya'yı, iç ayaklanmaları kışkırtma politikaları ile tehdit ederek Viyana düzenlemesini yıkmak için bir silah olarak kullanılabilirdi. Bismarck için, Prusya'nın idari, askeri ve mali kurumlarının gücü, Almanya'da Prusya'nın üstünlüğü yolunu açmıştır.

1852'de Konfederasyon Meclisi'ne ve 1858'de St. Petersburg'a büyükelçi olarak atandığı zaman, Bismarck politikalarının savunmasını yapacak yerlere de yükselmişti. Parlak bir şekilde yazılmış ve dikkati çekecek tutarlıktaki raporları, ne duygulara, ne de hukuka uygunluğa, fakat gücün iyi ve doğru kavranmasına

dayanan bir dış politikayı ısrarla öneriyordu. Bu tutumla Bismarck, XIV. Louis ve Büyük Frederick gibi XVIII. yüzyıl yöneticilerinin geleneğine dönmüş oluyordu. Devletin etkisini artırmak, tek değilse de başlıca amacı oldu ve bu amaç ancak bütünleşmiş kuvvetlerle sınırlandırılabilirdi:

> "...Duygusal bir politika, karşılıklılık kuralını bilmez. Karşılıklılık, özellikle Prusya'nın kendine özgü yönlerinden birisidir."{156}

> "...Tanrı aşkına, fedakârlığımızın tek ödülünün doğru bir iş yapmış olma bilinci olan duygusal ittifaklara girmeyelim."{157}

> "...Politika, bir olasılık sanatıdır, bilim ise, görecelilikir."{158}

> "...Kral bile, kişisel sempati ve antipatilerini, devlet çıkarlarının üzerine çıkarma hakkına sahip değildir."{159}

Bismarck'ın görüşüne göre, dış politika hemen hemen bilimsel bir temele dayanır, böylece ulusal çıkarları objektif ölçülerle analiz etmek mümkündür. Böyle bir hesapta Avusturya, kardeş bir ülke değil, her şeyden çok Prusya'nın Almanya'da hakkı olan yere gelmesinin önünde bir engel olan yabancı bir ülke olarak görünüyor:

> "Bizim politikamızın Almanya'dan başka bir sahnesi yoktur ve bu sahne, tam da Avusturya'nın kendisi için son derece gerekli olduğuna inandığı alandır... Birbirimizi, nefes almak için gereksinmemiz olan havadan mahrum ediyoruz... Ne kadar nahoş olursa olsun bu, gözden uzak tutulamayacak bir gerçektir."{160}

Bismarck'ın, büyükelçi olarak hizmet ettiği ilk Prusya Kralı olan IV. Frederick William, Gerlach'ın hukuka uygunluk taraftan tutuculuğu ile Bismarck'ın *Realpolitik*'inin fırsatları arasında ikiye bölünmüştü. Bismarck, Kral'ın geleneksel üstün Alman devletine karşı beslediği sempatinin, Prusya'nın politikasını sınırlamaması gerektiği konusunda ısrarlı idi. Avusturya, Prusya'nın Almanya'da egemen olmasını hiçbir zaman kabul etmeyeceğine göre, Bismarck'ın stratejisi, her fırsattan yararlanarak Avusturya'yı zayıflatmaktan ibaretti. 1854 Kırım Savaşı sırasında, Bismarck, Avusturya'nın Rusya ile arasının açılmasından yararlanarak, fırsatın elverişli olmasından başka bir geçerli neden göstermeden, halen Prusya'nın Kutsal İttifak'ta ortağı olan Avusturya'ya hücum edilmesini ısrarla talep etti:

> "Viyana'yı, Prusya'nın Avusturya'ya hücum etmesinin bütün

> ihtimallerin dışında bir şey olmadığı düşüncesine getirebilirsek, yakında oradan daha anlamlı şeyler işitebiliriz."[{161}]

1859'da, Avusturya, Fransa ve Piyemonte'yle savaştığı sırada Bismarck aynı konuya döndü:

> "Şimdiki durum bir kez daha bize büyük ödülü sunuyor. Avusturya ile Fransa arasındaki savaşın iyice kızışmasına izin verir ve sonra güneye doğru ordumuzu yürüterek sınır direklerini, Constanz Gölü'ne veya hiç değilse Protestan günah çıkaranların egemen olmadığı bölgelere varıncaya kadar bir daha dikilmemek üzere çıkarırsak, bu ödülü de almış oluruz."[{162}]

Metternich bunu sapkınlık olarak değerlendirirdi; fakat Büyük Frederick, bir müridinin, kendisinin Silezya'yı işgal etme mantığını bu kadar zekice uygulamasını ancak alkışlayabilirdi.

Bismarck, Avrupa güç dengesini de, Almanya'nın iç konularında uyguladığı aynı soğukkanlı ve göreceli analizlere tâbi tuttu. Kırım Savaşı'nın en şiddetli olduğu sırada Bismarck, Prusya için başlıca seçenekten şöyle sıraladı:

> "Mevcut üç tehdidimiz var: (1) Rusya ile ittifak; Rusya ile hiçbir zaman işbirliği yapmayacağımıza yemin etmek, saçmalıktır. Eğer bu doğru olsaydı bile bu seçeneği bir tehdit olarak kullanmak üzere tutmamız gerekir. (2) Kendimizi Avusturya'nın kollarına atıp, sadakatsiz (Alman) konfedere devletleri aleyhine çıkar elde etmek. (3) Kabineyi sola doğru değiştirerek Avusturya'yı çalımlayacak kadar kısa zamanda 'Batılı' olmak."[{163}]

Aynı raporda, Prusya için eşit şekilde geçerli seçenekler şöyle sıralanmıştır: Fransa'ya karşı Rusya ile bir ittifak (olasılıkla tutucu çıkarlar birliği bazı üzerine oturtulmuş); ikinci derecede Alman devletlerine karşı Avusturya ile bir ittifak (olasılıkla Rusya'ya karşı); Avusturya ve Rusya'ya karşı içeride liberalizme doğru bir kayma (olasılıkla Fransa ile birlikte). Tıpkı Richelieu gibi, aynı zamanda Rusya veya Avusturya yahut Fransa ile ittifak yapmaya hazır olarak Bismarck da, müttefik seçmekte hiçbir kısıtlama tanımıyordu; seçim tamamıyla hangisinin Prusya'nın ulusal çıkarlarına daha iyi hizmet edeceğine bağlı idi. Avusturya her ne kadar can düşmanı ise de, Bismarck, Viyana ile Almanya'da uygun bir tazminat sağlandığı takdirde bir anlaşma olasılığı aramaya her zaman hazırdı. Ayrıca Bismarck, kendisi tam bir tutucu iken, dış politika amacına

hizmet ettiği sürece, Prusya'nın iç politikasını da sola doğru kaydırmakta hiçbir engel görmedi, iç politika da *Realpolitik*'in bir gereci idi.

Güç dengesini bir tarafa doğru kaydırma girişimleri, Metternich sisteminin en güçlü olduğu zamanlarda da olmuştur. Fakat sonradan, Avrupa konsensüsü yoluyla, değişikliğe hukuka uygunluk kazandırılması yolunda her türlü çaba harcanmıştı. Metternich sistemi, tehdit ve karşı tehditti bir dış politika ile değil, fakat Avrupa kongreleri yoluyla bazı ayarlamalar yapmaya çalışmıştır. Bismarck, ahlaki konsensüsün yararını inkâr edecek en son kişidir. Fakat ona göre, ahlaki konsensüs, diğer birçok güç faktörü arasında yalnızca biridir. Uluslararası düzenin istikrarı, kesinlikle bu nüansa dayanır. Var olan anlaşma ilişkilerine, paylaşılan değerlere veya Avrupa Konferansı'na sahte bağlılık göstermeden değişiklik için baskı yapmak, diplomatik bir devrimin işaretidir. Gücün tek kriter yapılması, zamanla bütün devletleri silahlanma yarışına ve çatışma politikalarına sevk etmiştir.

Bismarck'ın görüşleri, Viyana düzenlemesinin kilit elemanları olan Prusya, Avusturya ve Rusya saraylarının birliği sağlam kaldığı ve Prusya'nın kendisi bu birliği yıkmaya cesaret edemediği sürece, akademik düzeyde kalmıştır. Kutsal ittifak, Kırım Savaşı'ndan sonra, beklenmeyen bir şekilde ve büyük bir hızla dağıldı. Bunun nedeni, Avusturya'nın sallantıda olan imparatorluğunun krizleri atlatmasını sağlayan Metternich'in becerikli kendini belli etmeme politikasını terk etmesi ve Rusya'nın düşmanlarının tarafına geçmesiydi. Bismarck, Kırım Savaşı'nın diplomatik bir devrim yarattığını hemen anladı. "Birkaç yıl daha geçse bile, hesaplaşma günü kesinlikle gelecektir"{164} dedi.

Gerçekten de Kırım Savaşı ile ilgili en önemli doküman, Bismarck'ın 1856'da savaşın sona ermesi üzerine ortaya çıkan durumu analiz ettiği mektubudur. Karakteristik olarak, mektup, diplomatik metodun mükemmel esnekliğini göstermekte ve fırsatların değerlendirilmesinde, vicdani endişenin zerresini içermemektedir. Alman tarihçileri, yerinde olarak Bismarck'ın mektubuna *Prachtbericht* veya Ana Mektup (*Master Dispatch*) adını taktılar. Çünkü, bu mektupta *Realpolitik*'in esası vardı. Mektup, kenarına kaydettiği notlardan ikna olmadığı belli olan Prusya Başbakanı Otto von Manteuffel için çok fazla cüretkârdı.

Bismarck, mektubunda, Kırım Savaşı sonunda Napoleon'un içinde olduğu olağanüstü elverişli durumdan, bütün Avrupa devletlerinin Fransa'yla dostluk kurmaya çalıştığından ve başarılı olma şansı en yüksek olanın da Rusya

olduğundan bahsediyordu:

> “Fransa ile Rusya arasındaki bir anlaşma çok doğal olup bundan kaçınılmamalıdır... Şimdiye kadar Kutsal İttifak’ın sağlamlığı... iki devleti birbirinden uzak tutmuştur; fakat Çar Nikola’nın ölümü ve Kutsal İttifak’ın Avusturya tarafından dağıtılmasından sonra, hiçbir çıkar anlaşmazlığı bu iki devletin doğal olarak birbirine yaklaşmasını önleyemez.”{165}

Bismarck, Avusturya’nın kendi manevraları ile tuzağa düşürdüğünü ve Çar’ı acele Paris’e göndermenin bu tuzaktan kurtulmaya yetmeyeceğini tahmin etmişti. Napoleon’un, ordusunun desteğini korumak için hemen kullanabileceği “çok keyfi ve çok adaletsiz olmayan bir bahaneye ihtiyacı vardı ki, buna dayanarak müdahale edebilsin, İtalya, bu rol için çok uygundu. Sardunya’nın arzuları ve Napoleon ve Murat’ın anıları yeterli nedeni sağladı. Avusturya’ya karşı duyulan nefret de yolu iyice pürüzsüz hale getirecekti.”{166} Bunlar, tam olarak üç yıl sonra olanlardı.

Kaçınılmaz bir Fransız-Rusya işbirliğinin ve olası bir Fransız-Avusturya çatışmasının ışığında Prusya nasıl bir pozisyon almalıydı? Metternich sistemine göre, Prusya, muhafazakâr Avusturya ile ittifakını sıkılaştırmalı, Alman Konfederasyonu’nu güçlendirmeli, Büyük Britanya ile yakın ilişki kurmalı ve Rusya’yı Napoleon’dan uzaklaştırmaya çalışmalıydı.

Bismarck, bu seçeneklerin her birini teker teker reddetti. Büyük Britanya’nın kara kuvvetleri, Fransız-Rus ittifakına karşı kullanılamayacak kadar küçüktü. Avusturya ve Prusya, sonunda savaşın tüm yükünü taşımak zorunda kalabilirlerdi. Alman Konfederasyonu da gerçek bir güç katkısında bulunamazdı:

> “Rusya, Prusya ve Avusturya’dan yardım gören Alman Konfederasyonu, olasılıkla tutunabilirdi; çünkü desteği olmadan da zaferin kazanılabileceğine inanacaktır; fakat doğu ve batıya doğru iki cepheli bir savaş durumunda, süngülerimizin kontrolü altında olmayan prensler, eğer savaş meydanında karşımızda yer almazlarsa, tarafsızlık bildirisi ile kendilerini kurtarmaya çalışacaklardır...”{167}

Her ne kadar Avusturya, bir kuşaktan daha uzun bir süreden beri Prusya’nın başlıca müttefiki ise de, şimdi Bismarck’ın gözünde uygun olmayan bir müttefikti. Prusya’nın büyümesine başlıca engel Avusturya idi.

> “Aynı iz üzerinde saban sürdüğümüz sürece... Almanya ikimiz için

> dardır. Avusturya kendisinden hem daimi kazanç sağlayabileceğimiz ve hem de daimi zarar görebileceğimiz tek ülkedir."[{168}]

Bismarck, uluslararası ilişkilerin hangi yönünü ele alırsa alsın, Prusya'nın Avusturya ile işbirliği bağlantısını koparması ve her fırsatta eski müttefikini zayıflatmak için Metternich devrinin politikalarını tersine çevirmesi gerektiği sonucuna vardı:

> "Avusturya önde bir atla giderse, biz de onun hemen ardındaki atla gideriz."[{169}]

İstikrarlı uluslararası sistemlerin en büyük zaafı, ölümcül meydan okumaları zamanında görme yeteneğinin hemen hemen hiç olmamasıdır. Devrimcilerin kör noktası, devirdikleri sistemin en iyi yönlerini, hedeflediklerinin bütün kazançları ile bir araya getirebileceklerine olan inançlarıdır. Fakat devrimle başıboş kalan kuvvetler, kendi ivmelerini yaratırlar ve hareket etmekte oldukları yön, onları savunanların açıklamalarından çıkan yönle aynı olmak zorunda değildir.

Bu, Bismarck için de doğruydu. 1862'de iktidara geldikten sonra, beş yıl içinde, on yıl önceki kendi önerisini uygulayarak, Almanya'nın birliği için Avusturya'nın oluşturduğu engeli ortadan kaldırdı. Bu bölümün başında anlatılan üç savaş ile Avusturya'yı Almanya'dan attı ve Fransa'da da Richelieu tarzı hayalleri yıktı.

Yeni birleşmiş Almanya, Almanların iki kuşak boyunca istedikleri anayasal ve demokratik bir devlet kurma ideallerini temsil etmiyordu. Gerçekte, önceki Alman düşüncesinin belirgin hiçbir yönünü yansıtmıyordu; devlet, halk iradesinin belirtilmesi suretiyle kurulmaktan çok, Alman kralları arasında diplomatik bir anlaşma sonucu dünyaya geldi. Hukuka uygunluğu ulusal self-determinasyon prensibinden değil, Prusya'nın gücünden geliyordu. Her ne kadar Bismarck, yapmayı kafasına koyduğu işi başarmışsa da, onun zaferinin büyüklüğü, Almanya'nın geleceğini olduğu gibi, Avrupa dünya düzenini de ipotek altına soktu. Savaşlarını hazırlamada acımasız olduğu kadar, onları sonuçlandırmada ılımlıydı. Almanya, güvenliği için hayati öneme sahip sınırlara ulaşır ulaşmaz, basiretli ve istikrar sağlayıcı bir dış politika izledi. Yirmi yıl boyunca, *Realpolitik*'e dayalı olarak ve Avrupa barışı adına Avrupa'nın yükümlülüklerini ve çıkarlarını büyük bir ustalıkla yönlendirdi.

Ancak bir kere çağırıldıktan sonra, kuvvetin ruhları, ne kadar belirli ve sınırlı olurlarsa olsunlar el çabukluğu eylemleriyle kovulmayı reddederler. Almanya,

sonsuz adaptasyon yeteneği olduğu önceden kabul edilen diplomasisinin bir sonucu olarak birleştirildi; ancak bu politikanın başarısı, uluslararası sistemin bütün esnekliğini yok elti. Artık katılanlar sayıca daha azdı ve oyuncu sayısı azalınca, ayarlama yapma yeteneği de azalır. Yeni uluslararası sistemin daha az ve daha ağır unsurlardan oluşması, genel olarak kabul edilebilir bir dengeyi görüşmeyi veya devamlı kuvvet uygulamaları olmadan onu ayakta tutmayı olanaksız kıldı.

Bu bünyesel sorunlar, Fransa-Prusya Savaşı'nda, Prusya'nın zaferinin çapı ve onun sonucu olan barışın doğası ile daha da büyüdü. Almanya'nın Alsace-Lorraine'i topraklarına katması uzlaştırılamaz bir Fransız husumeti yaratmış ve bu durum, Almanya'nın Fransa'ya karşı herhangi bir diplomatik seçeneğe sahip olmasını olanaksız kılmıştır.

1850'lerde Bismarck, Fransız seçeneğini o kadar önemli görmüştür ki, bu yüzden Gerlach ile dostluğunu göz ardı etmiştir. Alsace-Lorraine'in alınmasından sonra Fransız düşmanlığı, Bismarck'ın ısrarla uyarıda bulunduğu "doğamızdaki organik kusur" denilecek noktaya kadar büyümüştür. Bu durum, Bismarck'ın "Ana Mektup" politikasının uygulanmasına, yani diğer devletlerle bağlantılarını yapana kadar bekleyip, Prusya'nın desteğinin en yüksek bedeli verene satmasına engel oldu.

Alman Konfederasyonu, sadece çeşitli devletler arasındaki rekabeti ortadan kaldıran, çok güçlü tehlikeler karşısında bir birlik olarak hareket etmekte başarılı olan bir devlet oldu; ortak saldırı ise, yapısal olarak olanaksızdı. Bu düzenlemelerin seyrekliği, Bismarck'ın Alman Birliğinin, Prusya liderliği altında organize edilmesi hususundaki ısrarının nedenlerinden birisidir. Fakat o da yeni düzenleme için bir bedel ödedi. Almanya bir saldırının olası bir kurbanı durumundan, Avrupa dengesi için bir tehdit konumuna dönüşünce, diğer Avrupa devletlerinin Almanya'ya karşı birleşmesi gibi uzak bir olasılık ortaya çıktı. Bu korkulu rüya da Almanya'nın, kısa zamanda, Avrupa'yı iki düşman kampa ayıracak olan bir politika izlemesine neden oldu.

Alman birliğinin etkisini en çabuk kavrayan devlet adamı, o sıralar İngiltere Başbakanı olmak üzere olan Benjamin Disraeli oldu. 1871'de Fransa-Prusya Savaşı hakkında şunları söylüyordu:

> "Savaş, son yüzyılın Fransız Devrimi'nden daha da büyük bir politik olay olan Alman devrimini temsil etmektedir... Süpürülüp atılmayan bir tek diplomatik gelenek kalmadı. Önümüzde yeni bir dünya var...

Güç dengesi bütünüyle ortadan kaldırılmıştır.”{170}

Bismarck dümenin başında iken, bu çıkmazlar, karışık ve kurnaz diplomasisi ile gözden saklanmıştır. Ancak, uzun vadede Bismarck’ın düzenlemelerini mahkûm eden, bunların karmaşıklığı oldu. Disraeli, bu değerlendirmesinde haklı idi. Bismarck, Avrupa haritasını ve uluslararası ilişkilerin modelini yeniden düzenledi; fakat sonuçta, yerine gelenlerin izleyebileceği bir plan oluşturmayı başaramadı. Bismarck’ın taktiklerinin yeniliği sona erince, yerine gelenler ve rakipleri, diplomasinin şaşırtan elle tutulmazlığına bağımlılıklarını azaltmak için bir yol olarak silahlanmayı artırmak suretiyle güvenlik arayışı içine girdiler. Demir Şansölye’nin politikalarını kurumlaştırmaktaki yeteneksizliği, Almanya’yı, tek çıkış yolu olarak ilk önce silah yarışına ve sonrada savaşa zorladı. Bu, monoton bir diplomasi idi.

İç politikada da Bismarck, yerine gelenlerin izleyebileceği bir model geliştirmeyi başaramadı. Hayatı boyunca yalnız bir adam olan Bismarck, sahneden çekildikten sonrada daha az anlaşıldı ve efsanevi boyutlar kazandı. Vatandaşları, Alman birliğini sağlayan üç savaşı hatırladılar; fakat bu savaşları mümkün kılan sıkıntılı hazırlıkları ve onların meyvelerini toplamak için gerekli olan ılımlılığı unuttular. Güç gösterisini gördüler; ama bunların dayandığı ince analizi fark etmediler.

Bismarck’ın Almanya için düşündüğü anayasa, bu eğilimleri birleştirdi. Her ne kadar Avrupa’da ilk kez genel olarak tüm erkeklere seçme hakkı tanınmış ise de, Parlamento (Reichstag) imparator tarafından atanan ve yalnızca onun tarafından görevinden alınan hükümeti denetlemiyordu. Başbakan, imparator ve Reichstag’a, onların birbirine olduklarından daha yakındı. Bu sebeple, bazı sınırlar içinde kalmak koşuluyla, Bismarck, dış politikasında, diğer devletleri kullandığı gibi, Almanya’nın iç kurumlarını da birbirlerine karşı kullanıyordu. Bismarck’ın yerine gelenlerden hiçbirisi bu hünere ve cesarete sahip değillerdi. Sonuçta demokrasiden yoksun bir milliyetçilik gittikçe şovenizme dönüşürken, sorumsuzluktan demokrasi de verimsiz hale geldi. Bismarck’ın hayatının özü, en iyi şekilde Demir Şansölye’nin kendisi tarafından o zamanki müstakbel karısına yazdığı mektupta açıklanmıştır:

> “Dünyada, yani burada istediğini yaptırmak... her zaman düşen bir meleğin niteliğine sahiptir. Güzel ama barıştan yoksun, düşünce ve amaçlarında büyük, ama başarıdan yoksun, mağrur ve yalnız.”{171}

Çağdaş Avrupa devlet sisteminin başlangıcındaki ayakta duran iki devrimci,

modern dönemin birçok çıkmazlarını da yeniden canlandırmışlardır, isteksiz devrimci Napoleon, politikanın kamuoyuna göre ayarlanması eğilimini temsil etmiştir. Muhafazakâr devrimci Bismarck ise, politikayı güç analizi ile belirleme eğilimini yansıtmıştır.

Napoleon'un devrimci görüşleri vardı; ama bunların sonuçlarıyla karşılaşınca hemen geri çekildi. Gençliğini, XX. yüzyılda kendisine "protesto" dediğimiz bir yaşam tarzı içinde geçiren Napoleon, bir düşüncenin formüle edilmesi ile uygulanması arasındaki boşluğu hiçbir zaman dolduramadı. Maksadından ve özellikle de meşruiyetinden emin olmadığından, aradaki boşluğu doldurmak için kamuoyuna güvendi. Napoleon, dış politikasını, başarısını televizyonun akşam haberlerinin gösterdiği tepkiye göre hesaplayan, modern politik liderlerin stilinde yönetti. Onlar gibi kısa süreli hedefler ve hemen sonuç alma üzerinde odaklaşarak kendisini taktiklerin tutsağı haline getirdi; yaratmak istediği baskıyı yapay olarak büyüterek halkı etkilemek yolunu seçti. Bu süreçte, dış politika ile bir hokkabazın hareketlerini birbirine karıştırdı. Çünkü sonuçta, bir liderin bir fark yaratıp yaratmadığını belirleyen şey, şöhret değil, gerçekliktir.

Halk uzun vadeli eğilimler yerine, kendi endişelerini yansıtan veya yalnızca kriz belirtilerini gören liderlere uzun vadede pek değer vermez. Bir liderin rolü, olayların yönlerini değerlendirmekte ve onları etkilemekte kendi değerlendirmelerine güvenerek hareket etme yükünü sırtlamaktır. Bunda başarısız olunca krizler katlanarak artar ki, bu da liderin olaylar üzerindeki kontrolünü kaybettiğini söylemenin bir başka yoludur. Napoleon, garip bir modern fenomenin habercisi oldu: Halkın ne istediğini ümitsizce belirlemeye çalışan, yine de sonunda reddedilen belki de hakir görülen politik şahsiyet.

Bismarck, kendi değerlendirmelerine göre hareket etmek için yeterli kendine güvene sahipti. Temel gerçekleri ve Prusya'nın önüne çıkan fırsatları çok parlak bir şekilde analiz etti. Almanya'yı öyle sağlam bir şekilde kurdu ki, Almanya iki dünya savaşı ve iki yabancı işgal gördüğü ve iki kuşak boyunca bölünmüş bir ülke durumunda kaldığı halde ayakta durabildi. Bismarck'ın başarısız olduğu nokta, kendi toplumunu, uygulanması için her kuşakta büyük bir devlet adamının gelmesini gerektiren bir politika tarzına mahkûm etmesi idi. Bu nadiren gerçekleşti ve imparatorluk Almanyası buna karşı çıktı. Bu anlamda, Bismarck ülkesi için yalnızca başarı tohumlarını ekmedi; fakat aynı zamanda onun XX. yüzyıldaki trajedilerinin tohumlarını da ekmiş oldu. Bismarck'ın dostu von Roon, onun hakkında "Kimse, bedelini ödemeden ölümsüzlük ağacından meyve yiyemez"{172} diye yazdı.

Napoleon’un trajedisi, ihtiraslarının, yeteneklerini aşmış olmasıydı; Bismarck’ın trajedisi ise, onun yeteneklerinin, toplumunun onları massetme kabiliyetini aşmasıydı. Napoleon’un Fransa’ya bıraktığı miras stratejik felçti; Bismarck’ın mirası ise, özümsenemeyen büyüklüktür.

Benjamin Disraeli

6
Realpolitik Kendine Dönüyor

Keolpolitik –güç hesapları ve ulusal çıkar üzerine dayanan dış politika– Almanya'nın birleşmesi sonucunu doğurdu. Almanya'nın birleşmesi ise, amaçlananın tam tersini yaparak *Realpolitik*'in kendi aleyhine dönüşmesine sebep oldu. *Realpolitik* uygulamasında, ancak uluslararası sistemin başlıca oyuncuları, ilişkileri, değişen şartlara göre ayarlamakta serbest olursa veya paylaşılan bir değerler sistemi tarafından engellenirse, yahut her ikisi bir arada olursa, silahlanma yarışından ve savaştan kaçınılır.

Birleşmeden sonra, Almanya kıtadaki en güçlü devlet oldu ve seneler geçtikçe daha da kuvvetleniyor ve böylece Avrupa diplomasisinde devrim yaratıyordu. Richelieu zamanında modern devlet sisteminin ortaya çıkmasıyla birlikte, Avrupa kıtasının kenarındaki devletler olan Büyük Britanya, Fransa ve Rusya, merkez üzerinde baskı yapmaya başladılar. Şimdi, ilk defa olarak Avrupa'nın merkezi kenarlara baskı yapabilecek kadar kuvvetlenmişti. Avrupa, tam göbeğindeki bu devletle nasıl baş edecekti?

Coğrafya, çözülmesi olanaksız olan bir çıkmaz yaratmıştı. *Realpolitik*'in geleneklerine göre, Almanya'nın büyüyen ve potansiyel olarak egemen gücünü sınırlamak için Avrupa koalisyonlarının kurulması olasıydı. Almanya, Avrupa'nın ortasında olduğu için, Bismarck'ın *le cauchemar des coalitions* dediği etrafını çevirmiş hasım koalisyonlar kâbusunun tehdidi altındaydı. Ama Almanya, doğu ve batıdaki bütün komşularının koalisyonuna karşı kendisini aynı anda korumaya çalışırsa, bu onları tek tek tehdit etmesi ve koalisyonların kurulmasını çabuklaştırması anlamına gelecekti. Kendi kendine gerçekleşen kehanetler, uluslararası sistemin bir parçası oldu. Halen Avrupa Konferansı denilen organizasyon, gerçekte iki grup düşmanlıkla bölünmüştü: Fransa ve Almanya arasındaki düşmanlık ile Avusturya-Macaristan ve Rusya imparatorluğu arasında gittikçe artan husumet.

Fransa ve Almanya'ya gelince, 1870 savaşındaki Prusya zaferinin büyüklüğü daimi olarak bir Fransız *revanche* arzusu doğurdu ve Alsace-Lorraine'nin Almanya'ya katılması da bu hoşnutsuzluğa çok hassas bir merkez sağladı. Bu hoşnutsuzluk, 1870-71 savaşının Fransız üstünlüğü döneminin sonunu işaretlediği gibi, güç ittifaklarında geri dönülmez bir değişiklik yarattığını Fransız liderlerine hissettirmeye başladı; korku da işin içine karıştı. Parçalanmış Orta Avrupa'da birtakım Alman devletlerini birbirine karşı kullanmak şeklindeki Richelieu sistemi, artık uygulanamaz olmuştu. Hatıraları ile ihtirasları arasında bocalayan Fransa, bu konudaki başarının stratejik realiteyi değiştirmeden yalnızca Fransızların gururunu tatmin edeceğini hiç düşünmeden Alsace-Lorraine'i yeniden kazanma tutkusu peşinde elli yıl koştu. Fransa artık kendi başına Almanya'yı kontrol altında tutacak kadar güçlü değildi; bu nedenle kendini savunmak için müttefiklere gereksinimi vardı. Aynı şekilde, Fransa, Almanya'nın düşmanı olan her devletin olası bir müttefiki olmak için daima hazır olmuş, böylece hem Alman diplomasisinin esnekliğini kısıtlamış, hem de Almanya'yı içeren krizleri şiddetlendirmiştir.

İkinci Avrupa bölünmesi olan Avusturya-Macaristan imparatorluğu ile Rusya arasındaki bölünme de Almanya'nın birleşmesinin bir sonucudur. Bismarck 1862'de başbakan (*Ministerprasident*) olunca, Avusturya büyükelçisinden, eski Kutsal Roma İmparatorluğu'nun merkezi olan Avusturya'nın ağırlık merkezini Viyana'dan Budapeşte'ye kaydırması gibi şaşırtıcı bir öneriyi İmparator'a iletmesini istedi. Büyükelçi bu düşünceyi o kadar akıl almaz buldu ki, Viyana'ya gönderdiği raporda bunu, Bismarck'ın sinir yorgunluğuna bağladı. Ancak Almanya'da üstünlük mücadelesinde bir kez yenilince, Avusturya'nın

Bismarck’ın önerisi doğrultusunda hareket etmekten başka şansı kalmadı. Budapeşte, yeni yaratılan ikili krallıkta eşit, hatta kimi zaman üstün ortak oldu.

Almanya’dan atıldıktan sonra, yeni Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Balkanlar’dan başka genişleyecek yeri yoktu. Avusturya denizaşırı sömürgecilik işine girmediğinden, liderleri, yalnızca diğer büyük devletlerden geri kalmamak için bile olsa, Slav nüfusu ile Balkanlar’ın Avusturya’nın jeopolitik ihtirasları için doğal bir arena oluşturduğu görüşüne vardılar. Bu politikanın doğasında Rusya ile çatışma vardı.

Sağduyu, Balkan milliyetçiliğini kışkırtmakta dikkatli olunması, aksi takdirde Rusya’yı devamlı düşman olarak karşılarına almak tehlikesi doğacağı konusunda Avusturyalı liderleri uyarmış olmalıdır. Fakat sağduyu Viyana’da pek bol değildi; Budapeşte de ise, daha da az bulunuyordu. Saldırgan milliyetçilik üstün geldi. Viyana’daki kabine, kendisini Metternich’ten bu yana adım adım yalnızlığa götüren, ülke içinde atalet ve dış politikada da sinir krizleri yaratan tutumuna devam etti.

Almanya, Balkanlar’da kendisi için bir ulusal çıkar görmüyordu. Fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun devamını önemli bir çıkar olarak algılıyordu. Çünkü ikili krallığın çöküşü, Bismarck’ın bütün Alman politikasını bozma riskini taşıyordu, imparatorluğun Almanca konuşan Katolik kesimi, Almanya’ya katılmak isteyecek ve böylece Bismarck’ın azimle gerçekleştirmeye çalıştığı Protestan Prusya’nın üstünlüğünü tehlikeye sokacaktı. Üstelik Avusturya İmparatorluğu’nun dağılması, Almanya’yı güvenilir tek müttefikinden mahrum edecekti. Diğer taraftan, Bismarck, her ne kadar Avusturya’yı korumak istiyorsa da Rusya’ya meydan okumaya da niyeti yoktu. Bu, onlarca yıl herkesten saklamayı başardığı ama hiçbir zaman çözemediği bir bilmeceydi.

İşleri daha da kötüleştiren şey, Osmanlı İmparatorluğu’nun yavaş yavaş dağılma sancıları içine girmesi ve böylece Büyük Devletler arasında parçaların paylaşılması için sık sık çatışmalara neden olması idi. Bismarck’ın bir tarihte dediği gibi, beş oyunculu bir kombinezonda üçlü tarafta olmak her zaman arzu edilen bir şeydir. Fakat beş devletten –İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Almanya– Fransa düşmanca davranıyordu; Büyük Britanya da “şahane yalnızlık” politikası dolayısıyla ortada yoktu ve Rusya Avusturya ile anlaşmazlığından dolayı kararsızdı. Bu yüzden Almanya’nın üçlü bir grup içinde Rusya ve Avusturya ile ittifak yapmaya gereksinimi vardı. Ancak Bismarck’ın iradesine ve becerisine sahip bir devlet adamı bu kadar tehlikeli bir denge

hareketini başarı ile uygulayabilirdi. Böylece, Almanya ile Rusya arasındaki ilişki Avrupa barışı için kilit noktası oldu.

Rusya, uluslararası arenaya girer girmez, hayret edilecek bir çabuklukla egemen bir pozisyon elde etti. 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'nda, Rusya, henüz temsil edilecek kadar önemli görülmemişti. Oysa 1750'den itibaren, Rusya her önemli Avrupa savaşına aktif olarak katılmıştır. XVIII. yüzyılın ortalarında, Rusya, artık Batılı gözlemcilerde belli belirsiz bir huzursuzluk yaratıyordu. 1762'de St. Petersburg'daki Fransız *charge d'affaires* (maslahatgüzar) raporunda şöyle diyordu:

> "Rusya'nın ihtirası gemlenmezse, bunun etkileri komşu devletler için ölümcül olabilir... Rusya'nın gücünün toprak genişliği ile ölçülmemesi gerektiğini ve Doğu topraklarındaki egemenliğinin, gerçek kuvvet kaynağı olmayıp, heybetli bir hayalet olduğunu biliyorum. Fakat aynı zamanda doğal ikliminin sertliği nedeniyle mevsimlerin aşırılıklarına herkesten iyi karşı koyabilen, köle gibi itaate alışkın, yaşamak için çok az şeye ihtiyaç duyan ve bunun sayesinde çok az maliyetle savaş sürdürebilen bir ulus, korkarım ki fetihlerde de başarılı olabilir."{173}

Viyana Kongresi'nin yapıldığı zaman, Rusya, kıta üzerinde belki en güçlü devletti. XX. yüzyılın ortalarında, dünyadaki iki süper devletin biri olma düzeyine yükseldi ve hemen hemen kırk yıl sonra da, iki yüzyıl içinde elde ettiği büyük kazançlarının çoğunu birkaç ay içinde kaybetti.

Çar'ın gücünün mutlak olması, Rus yöneticilerinin dış politikayı, keyfi ve kendi zevklerine göre yürütmelerini sağladı. Altı yıl içinde, 1756 ile 1762 yılları arasında Rusya Avusturya'nın yanında Yedi Yıl Savaşları'na katıldı ve Prusya'yı işgal etti, Ocak 1762'de İmparatoriçe Elizabeth'in ölümü üzerine Prusya tarafına geçti ve 1762'de Büyük Katerina'nın kocasını devirmesiyle tarafsızlığını ilan etti. Elli yıl sonra, Metternich, Çar I. Aleksandr'ın hiçbir fikrinin beş yıldan daha uzun ömürlü olmadığını söyledi. Metternich'in danışmanı Friedrich von Genz, Çar'ın durumunu şöyle açıkladı:

> "Diğer hükümdarları sınırlayan, engelleyen hiçbir şey –bölünmüş otorite, anayasal prosedür, kamuoyu vs.– Rus imparatoru için söz konusu değildi. Akşam gördüğü rüyayı, sabahleyin uygulamaya kalkabilirdi."{174}

Paradoks, Rusya'nın en belirgin özelliğiydi. Devamlı savaş ve her yönde genişleme halinde olan Rusya, yine de kendisini daimi bir tehdit altında hissediyordu, imparatorluk, giderek daha fazla sayıda dil konuşulan bir ülke haline geldikçe, Rusya da kendini o kadar çok tehlikede hissetmeye başladı. Bunun nedeni, kısmen kendi içindeki çeşitli milliyetleri komşularından uzak tutmak gereksinimiydi. Yönetimini korumak ve imparatorluğun çeşitli halkları arasında gerginliği kontrol altında tutmak için, bütün Rus yöneticileri, büyük bir yabancı tehlike miti yarattılar ki, bu da zamanla Avrupa'nın istikrarını mahveden kendi kendine gerçekleşen kehanetlerden birisine dönüştü.

Rusya, Moskova etrafındaki alandan, Avrupa'nın ortasına, Pasifik sahillerine ve Orta Asya'ya doğru genişledikçe, güvenlik arayışı da yayılmacılığa dönüştü. Rus tarihçisi Vasili Kliuchevsky süreci şöyle açıklıyor:

> "Kaynak itibariyle... savunma amacına yönelik olan bu savaşlar, sonradan Moskova'daki politikacıların iradeleri dışında ve görünmez bir şekilde saldırı savaşına dönüştü: Eski (Romanov öncesi) hanedanın birleştirme politikasının doğrudan bir devamı; hiçbir zaman Moskova devletine ait olmamış Rus toprakları için mücadele."{175}

Rusya, geniş kanatları çevresindeki komşularının egemenliklerini tehdit ettiği gibi, Avrupa güç dengesi için de yavaş yavaş bir tehdit oluşturmaya başladı. Ne kadar çok toprağı kontrolü altında tutarsa tutsun, Rusya karşı konulmaz bir şekilde sınırlarını dışarıya doğru zorluyordu. Bu, Prens Potemkin'in (Çariçe'nin geçeceği yollar üstüne sahte köyler yerleştirmekle meşhurdur) Rusya'nın topraklarını savunma olanağını geliştireceği gibi mantıklı bir sebeple 1776'da Kırım'ın Türkiye'den alınmasını savunmasıyla başladı.{176} Ancak 1864'te güvenlik terimi, artık devamlı yayılma ile aynı anlamda kullanılır oldu. Rusya'nın Orta Asya'daki genişlemesini, Başbakan Aleksandr Gorçakov, sürekli bir hareket halinde olan kanatlardaki hareketliliği gidermek için daimi olarak yapılması zorunlu bir hareket olarak tanımlamıştır:

> "Rusya'nın Orta Asya'daki durumu, uygar devletlerin sağlam bir sosyal organizasyondan mahrum yarı vahşi göçebe kabilelerle temasa geçtiği zamanki durumuna benzemektedir. Bu gibi durumlarda, sınır güvenliği ve ticari ilişkiler, daha uygar olan devletin, komşuları üzerinde belirli bir otorite kurmasını gerektirir…
>
> Bu sebeple devlet, bir seçim yapmalıdır: Ya bu devamlı gayretten

> vazgeçip sınırlarını devamlı huzursuzluk içinde olmaya terk edecek... veya vahşi toprakların kalbine doğru adım adım ilerleyecektir... ki burada en büyük zorluk, nerede duracağını bilmektir."{177}

Birçok tarihçi Sovyetler Birliği, 1979'da Afganistan'ı işgal ettiği zaman bu pasajı hatırlamışlardır.

Paradoksal olarak şu da bir gerçektir ki, son iki yüzyıl içinde, Avrupa güç dengesi birkaç defa Rus çabaları ve kahramanlığı ile korunmuştur. Rusya olmasa idi, Napoleon ve Hitler hemen hemen kesin olarak evrensel imparatorluklarını kurmayı başarmış olacaklardı, iki ters yöne aynı anda bakan iki yüzü olan ilah Janus gibi, Rusya, aynı anda, hem güç dengesine bir tehdit oluşturma, hem de onun kilit durumundaki bir unsuru olan, denge için şart bir devlet olmuştur, fakat güç dengesinin tam olarak bir parçası olamamıştır. Tarihinin büyük kısmında Rusya yalnızca dış dünya tarafından kendine empoze edilen limitleri kabul etmiş, fakat bunu da dişlerini gıcırdatarak yapmıştır. Bununla beraber, özellikle Napoleon savaşlarının bitiminden sonraki kırk yıl gibi, Rusya'nın büyük gücünün avantajından yararlanmadığı, tam tersine bu gücünü Orta ve Batı Avrupa'da muhafazakâr değerlerin korunması için kullandığı dönemler de olmuştur.

Rusya, meşruiyetin savunucusu olduğu zamanlar bile, diğer muhafazakâr saraylardan çok daha fazla kurtarıcı olmuş ve dolaysıyla emperyalist bir tavır almıştır. Batı Avrupa muhafazakârları, kendi kendini sınırlama felsefeleriyle kendilerini tanımlarken, Rus liderleri büyük misyonlar için gönüllü olmuşlardır. Çarlar, meşruiyet diye bir sorun yaşamadıklarından, cumhuriyetçi hareketleri, ahlaksızlık olarak tanımlıyorlardı. Muhafazakâr değerlerin birliğini destekleyenler –hiç değilse Kırım Savaşı'na kadar– kendi nüfuz alanlarını genişletmek için meşruiyet prensibini kullanmaya da hazır idiler ve bu durum I. Nikola'ya "Avrupa'nın jandarması" lakabını kazandırdı. Kutsal İttifak'ın en itibarda olduğu zamanda, Friedrich von Gentz I. Aleksandr için şöyle yazıyordu:

> "İmparator Aleksandr, Büyük ittifak için devamlı olarak gösterdiği şevk ve içtenliğe karşın, bu ittifak olmadan da en rahat hareket edebilecek olan hükümdardır... Çar için Büyük ittifak, ihtiraslarının ana hedeflerinden biri olan nüfuzunu mutat işlerde kullanırken başvurduğu bir aletten ibarettir... Sistemin korunmasına olan ilgisi, Avusturya, Prusya ve İngiltere için geçerli olan gereksinmeye veya korkuya dayanan bir ilgi değildir; başka bir sistem ona daha büyük

> avantaj sağladığı anda, kolayca reddedeceği serbest ve hesaplı bir ilgidir...”{178}

Amerikalılar gibi Ruslar da, kendi toplumlarını, istisnai bir toplum olarak görürler. Rusların, Orta Asya’daki yalnızca göçebe veya feodal toplumlarla karşılaşan yayılmacılığı, Amerika’nın batıya doğru genişlemesiyle birçok benzer özellik taşır ve yukarıda Gorçakov’un söylediği gibi, Rusların bu hareketleri açıklaması da, Amerikalıların *manifest destiny* doktrinine paralellik gösterir. Fakat Rusya Hindistan’a yaklaştıkça İngilizlerin kuşkusu da o oranda artmıştır ve bu durum, Amerika’nın batıya ilerlemesinin aksine, Rusya’nın Orta Asya’daki genişlemesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında bir dış politika sorununa dönüşmüştür.

Her iki ülkenin de sınırlarının açık olması, Amerika’nın ve Rusya’nın farklılıklarının çok az olan birkaç ortak özelliği arasındadır. Amerika’nın kendine özgü olma duygusu, özgürlük kavramına dayanıyordu. Rusya’nınki ise, birlikte acı çekme deneyiminden kaynaklanmıştır. Herkes Amerika’nın değerlerini paylaşmaya layıktı; Rusya’nınkiler ise, yalnızca Rus ulusuna mahsustu ve bu durum, Rus olmayan uyrukların çoğunu dışarıda bırakıyordu. Amerika’nın farklı olma inancı, onu, ara sıra moral misyonlar üstlenmekle birlikte, yalnızlığa itmiştir; Rusya’nınki ise onu sık sık askeri maceralarına götüren bir görev duygusu uyandırmıştır.

Rus milliyetçisi halkla ilişkiler uzmanı Mikhail Katkov, Batı ve Rus değerleri arasındaki farkı şöyle tanımlar:

> “...Orada her şey sözleşmeden doğan ilişkilere, burada her şey inanca dayandırılır; bu zıtlık özünde Batı’da ve Doğu’da kilisenin tutumundan doğmuştur. Orada temel ikili otorite olduğu halde, burada tek bir otorite vardır.”{179}

Milliyetçi Rus ve Panislavist yazarlar ve entelektüeller, Rus ulusunun bilinen fedakârlığını, Ortodoks dinine olan bağlılığına yordular. Büyük romancı ve ateşli milliyetçi Fyodor Dostoyevski, Rus fedakârlığını, Slav halklarının gerekirse bütün Batı Avrupa’ya karşı koyarak yabancı yönetimden kurtarılması için bir zorunluluk olarak görmüştür. Rusya’nın Balkanlar’daki 1877 savaşı sırasında Dostoyevski şöyle yazıyordu:

> “Halka sorun; askere sorun; niçin ayağa kalkıyorlar, niçin savaşa gidiyorlar ve savaştan ne bekliyorlar? Size, sanki tek bir kişi imiş

> gibi, İsa'ya hizmet etmek için ve zulüm altında olan kardeşlerini kurtarmak için olduğunu söyleyeceklerdir... Bütün Avrupa'yı karşımıza alsak bile (biz), onların ortak uyum içinde hareket etmelerini sağlayacağız ve özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını koruyacağız."{180}

Aynı anda hem hayranlık beslediği, hem küçük gördüğü, hem de kuşkulandığı Batı Avrupa devletlerinden farklı olarak Rusya, kendisini bir ulus olarak değil, jeopolitiğin ötesinde bir inançla hareket eden ve silahlarla bir arada tutulan bir olay olarak görmüştür. Dostoyevski Rusya'nın rolünü yalnız Slav ırkdaşlarını kurtarmak ve onların uyum içinde yaşamalarını izlemekle sınırlamamıştır. Bu, kolaylıkla egemenlik altına almaya dönüşebilecek bir sosyal yükümlülüktür. Katkov'a göre, Rusya Üçüncü Roma'dır:

> "Rus çarı, atalarının varisi olmanın ötesindedir; Doğu Roma Sezarlarının, Hıristiyan inancının temellerini kuran kilise ve kilise konseyleri örgütleyicilerinin halefidir. Bizans'ın düşüşüyle birlikte Moskova yükseldi ve Rusya'nın büyüklüğü başladı."{181}

Devrimden sonra, bu ateşli görev duygusu Komünist Enternasyonal'e aktarıldı.

Rusya tarihinin paradoksu, görev duygusundan doğan itici güç ile yaygın güvensizlik duygusu arasında devam eden kararsızlıktır. En uç noktasında, bu kararsızlık, eğer genişlemezse imparatorluğun dağılacağı korkusu yarattı. Bu suretle, Rusya Polonya'nın bölünmesinde en önemli devlet olarak harekete geçtiğinde, kısmen güvenlik kısmen de XVIII. yüzyıl tarzı büyüme sebepleriyle böyle yapmıştır. Yüzyıl sonra bu fetih ayrı bir önem kazandı. 1869'da, Panislavist bir subay olan Rostislav Andreyeviç Fadeyev "Doğu Sorunu Üzerine Görüşler" adlı önemli bir araştırmasında, Rusya'nın mevcut fetihlerini korumak için Batı'ya doğru yürüyüşüne devam etmesi gerektiğini yazdı:

> "Rusya'nın Dinyeper'den Vistül'e kadar olan tarihi ilerlemesi (Polonya'nın bölüşülmesi), kıtanın kendisine ait olmayan bir bölgesine girdiği için Avrupa'ya savaş ilanı demekti. Rusya şimdi düşman hatlarının ortasındadır. Bu durum geçicidir; ya düşmanı geri püskürtmesi, ya da bulunduğu yeri terk etmesi gerekmektedir... ya üstünlüğünü Adriyatik'e kadar uzatması veya tekrar Dinyeper'in gerisine çekilmesi gerekiyor..."{182}

Fadeyev'in analizi, George Kennan'ın, hattın diğer tarafından yapılmış olan

Sovyet hareketlerinin kaynakları konusundaki yeni ufuklar açan yazısındaki analizinden pek farklı değildir. Bu yazıda Kennan, Sovyetler Birliği'nin, gerileme politikasında başarılı olamaması halinde, duraklayacağı ve çökeceği kehanetinde bulunmuştur.{183}

Rusya'nın kendi hakkındaki abartmalı görüşü, dış dünya tarafından seyrek olarak paylaşılmıştır. Edebiyat ve müzikteki olağanüstü başarılarına karşın, Rusya, diğer sömürgeci imparatorlukların bazılarının ana ülkelerinin yaptıkları gibi, ele geçirdiği yerlerin halkları için bir kültürel mıknatıs görevini hiçbir zaman yapamamıştır. Bunun gibi, Rusya imparatorluğu, ne başka topluluklar tarafından, ne de kendi vatandaşları arasında bir örnek olarak algılanmıştır. Dış dünya için, Rusya temel ve basit bir güçtür; esrarengiz, işbirliği veya çatışma yoluyla sınırlandırılması gereken, korkulası bir yayılmacı güçtür.

Metternich işbirliği yolunu denedi ve bir kuşak boyunca büyük ölçüde başarılı oldu. Fakat Almanya ve İtalya'nın birliklerini sağlamalarından sonra, XIX. yüzyılın ilk yarışının büyük ideolojik davaları, birleştirici gücünü kaybetti. Milliyetçilik ve devrimci cumhuriyetçilik, artık Avrupa düzenine karşı bir tehdit olarak algılanmıyordu. Milliyetçilik, egemen örgütlenme ilkesi halini aldıkça, Rusya, Prusya ve Avusturya'nın taçlı başları, meşruiyeti birlikte savunmak için bir araya gelmeye gittikçe daha az ihtiyaç duydular.

Metternich, Avrupa hükümetine yakın bir düzen kurmakta başarılı oldu; çünkü Avrupa yöneticileri, kendi ideolojik birliklerini devrime karşı zorunlu bir dalgakıran olarak düşündüler. Fakat 1870'lere kadar, ya devrim korkusu azaldı veya çeşitli hükümetler, dış yardım almadan da bu gibi hareketleri bastırabilecekleri inancına vardılar. Artık XVI. Louis'nin idamından beri iki kuşak geçmiş, 1848 liberal devrimlerinin iyice üstesinden gelinmişti; Fransa ise, her ne kadar bir cumhuriyet ise de, eski devrimci heyecanını kaybetmişti. Artık Rusya ve Avusturya arasında Balkanlar için veya Almanya ve Fransa arasında Alsace-Lorraine için gittikçe keskinleşen çatışmayı sınırlayacak hiçbir ortak ideolojik bağ yoktu. Büyük devletler, birbirlerine, ortak bir davanın tarafları gözü ile değil, tehlikeli, hatta ölümcül birer rakip olarak bakıyorlardı. Meydan okuma, standart diplomatik metot olarak ortaya çıktı.

Daha önceki dönemde, Büyük Britanya Avrupa düzeninin dengeleyicisi olarak hareket etmek suretiyle sınırlayıcı rol oynadı. O zamanda, başlıca Avrupa ülkeleri içinde yalnızca Büyük Britanya başka bir devletle yaşadığı uzlaşmaz bir düşmanlıkla sınırlanmadan, güç dengesi diplomasisini uygulayabilecek bir

konumdaydı. Fakat Büyük Britanya'nın kafası, neyin asıl tehdidi oluşturduğu konusunda giderek daha çok karıştı ve onlarca yıl belli bir tavır benimseyemedi.

İngiltere'nin alışık olduğu Viyana sisteminin güç dengesi, kökten değiştirilmişti. Birleşmiş Almanya, kendi başına bütün Avrupa'ya egemen olacak güce ulaşıyordu. Büyük Britanya, geçmişte böyle bir durum toprak işgali ile gerçekleştirildiği zaman bunun her zaman karşısında olmuştu. Ancak Disraeli hariç, birçok İngiliz lider, Orta Avrupa'da ulusal birlik sürecine karşı olmak için sebep görmemişlerdir. Hatta İngiliz devlet adamları, bu olayın, özellikle de Fransa'nın teknik olarak saldırgan kabul edildiği bir savaş sonucunda gerçekleşmesini memnunlukla karşılamışlardır.

Canning, Büyük Britanya'yı, Metternich sisteminden kırk yıl önce uzaklaştırdığından beri, İngiltere'nin şahane yalnızlık politikası, büyük ölçüde kıtada hiçbir ülke tek başına egemen olamadığı için bu ülkenin, dengenin koruyucusu rolünü oynamasını sağladı. Almanya birliğini sağladıktan sonra, bu kapasiteyi adım adım elde etti. İnsanın kafasını karıştıran bir şekilde, bu sonucu fetih olmadan kendi ulusal topraklarını genişleterek sağladı. Büyük Britanya'nın hareket tarzı, güç dengesine fiilen saldırıldığı zaman müdahale etmek şeklinde idi; yoksa bir saldırı ihtimali onu etkilemiyordu. Almanya'nın Avrupa dengesine yönelttiği tehdidin belirginleşmesi onlarca yıl aldığı için, Büyük Britanya'nın dış politikası yüzyılın geri kalan kısmında Fransa üzerinde odaklaştı. Fransa'nın sömürgeci arzuları, İngiltere'ninki ile özellikle de Mısır'da çatıştı. Rusya'nın Boğazlar'a, İran'a, Hindistan'a ve daha sonra Çin'e doğru ilerlemesi de İngiliz dış politikası ile çatıştı. Bütün bunlar sömürgecilik sorunları idi. Aynı ülke, XX. yüzyılın kriz ve savaşlarını çıkaran Avrupa diplomasisinde ise, şahane yalnızlık politikasını uygulamaya devam etti.

Bismarck, 1890'da görevinden alınana kadar Avrupa diplomasisinin en nüfuzlu şahsiyeti idi. Onun istediği, yeni doğmuş olan Alman imparatorluğu için barış idi ve hiçbir devletle anlaşmazlık içinde olmak istemiyordu. Fakat Avrupa devletleri arasında moral bir bağ olmamasından dolayı karşı karşıya bulunduğu iş, olağanüstü zor bir işti. Rusya ve Avusturya'yı, Fransız düşman kampından uzak tutmak zorunda idi. Bunun için, Avusturya'nın meşru Rus amaçlarına karşı koyması, Rusya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun altını oyması ve İstanbul ve Hindistan hakkındaki niyetlerinden dolayı Rusya'ya şüphe ile bakan Büyük Britanya'nın düşmanlığını üzerine çekmeden Rusya ile iyi ilişkiler içinde olması gerekiyordu. Bismarck gibi bir dehanın bile böyle hassas bir denge hareketini sonsuza kadar devam ettirmesi olanaksızdı. Uluslararası sistem

üzerindeki baskılar gittikçe baş edilmez bir şekilde şiddetleniyordu. Bununla beraber Almanya'yı yönettiği hemen hemen yirmi yıl boyunca Bismarck *Realpolitik*'i o kadar ılımlı ve ustaca uyguladı ki, güç dengesi hiçbir zaman bozulmadı.

Bismarck'ın amacı, –uzlaşmaz Fransa hariç– hiçbir devletin eline, Almanya'ya karşı herhangi bir ittifaka girmek için bir bahane vermemekti. Birleşmiş Almanya'nın "doymuş" olduğunu, artık toprakta gözü olmadığını açıkça söyleyen Bismarck, Almanya'nın Balkanlar'da gözü olmadığına Rusya'yı da inandırmaya çalıştı; Balkanlar'ın, Pomeranya'lı bir erin kemikleri kadar değeri olmadığını söyledi. Büyük Britanya'yı aklında tutan Bismarck, kıta üzerinde denge için İngiltere'yi harekete geçirecek bir tehlike oluşturmadı ve Almanya'yı sömürgecilik yarışı dışında tuttu. Alman sömürgeciliğini savunan birisine verdiği cevapta şöyle dedi: "Rusya burada, Fransa burada ve biz de ortadayız. Benim Afrika haritam budur."{184} Bu, Bismarck'ın daha sonra iç politikanın zorlamasıyla değiştirmek zorunda kalacağı bir öneri idi.

Ancak güvence vermek yeterli değildi. Almanya'nın gereksinimi olan şey, ilk bakışta olanaksız gibi görünen bir iş olan Rusya ve Avusturya ile ittifak yapmaktı. Yine de Bismarck 1873'te böyle bir ittifakı yapmayı başardı: Birinci Üç imparatorlar Ligi denilen ittifak. Üç muhafazakâr sarayın birliğini ilan eden bu ittifak, Metternich'in Kutsal İttifak'ına çok benziyordu. Bismarck şimdiye kadar yıkmaya çalıştığı Metternich sistemine karşı birdenbire bir sevgi mi geliştirmişti? Bismarck'ın başarıları sonucunda zaman çok değişmişti. Her ne kadar Almanya, Rusya ve Avusturya, her birinin ülkelerindeki ayaklanma eğilimlerini bastırmak için işbirliği yapmak hususunda gerçek Metternich usulünde birbirlerine söz vermişlerse de, radikal politikalara karşı beslenen ortak nefret, doğu saraylarını daha uzun müddet bir arada tutamazdı. En önemlisi, her biri, iç ayaklanmaları, dış yardım almadan bastırabileceklerine inanıyorlardı.

Bundan başka, Bismarck sağlam meşrutiyetçi niteliklerini de kaybetmişti. Her ne kadar Gerlach'a yazışmaları (Bak. Bölüm 5) kamuoyuna açıklanmamış ise de, temel hareket tarzı, herkesin bilgisi dâhilindeydi. Bütün siyasi kariyeri boyunca *Realpolitik*'in bir savunucusu olan Bismarck, meşruiyete olan bağlılığına kimseyi inandıramazdı. Rusya ile Avusturya arasında gittikçe şiddetlenen jeopolitik rekabet, muhafazakârlar birliğinin önüne geçmeye başladı, ikisi de çürümekte olan Türk İmparatorluğu'nun Balkan toprakları peşindeydi. Panslavizm ve eski moda yayılmacılık, Rusya'nın Balkanlar'daki maceracı politikasına katkıda bulunuyordu. Korku, Avusturya-Macaristan

İmparatorluğu'nda paralel davranışlar yaratıyordu. Böylece, her ne kadar kâğıt üzerinde Alman imparatoru, Rusya ve Avusturya'daki muhafazakâr krallarla ittifak halinde görünüyorsa da, bu iki devlet gerçekte birbirlerinin boğazına sarılmış durumda idiler. Birbirlerini ölümcül bir tehdit olarak gören iki ortağı idare etme sorunu, Bismarck'ın geri kalan günlerinde ittifak sistemini rahatsız etmeye devam edecekti.

Birinci Üç İmparatorlar Ligi, Bismarck'a serbest bıraktığı güçleri artık Avusturya ve Rusya'nın iç ilkelerine hitap ederek kontrol edemeyeceğini gösterdi. O halde bundan böyle, bu güçleri kuvvet ve kendi çıkarları üzerinde durarak yönlendirmeye çalışacaktı.

İki olay, başka her şeyden daha çok *Realpolitik*'in, dönemin geçerli eğilimi olduğunu gösterdi, ilki, 1875'te önemli bir Alman gazetesinin başmakalesine atılan "Savaş kaçınılmaz mı?" şeklindeki kışkırtıcı bir başlıkla düzenlenmiş bir savaş korkusu biçiminde bir sözde-kriz olarak ortaya çıktı. Başyazı, artan Fransız askeri harcamaları ve Fransız askeri kuvvetleri tarafından çok sayıda at satın alınmasına bir tepki olarak yazılmıştı. Bu savaş korkusunu, daha ileri gitme niyeti olmadan Bismarck yaratmak istemiş olabilir. Çünkü herhangi bir Alman seferberliği veya tehdit edici askeri birlik kaydırmaları yoktu.

Bir ulusun moralini yükseltmek için mevcut olmayan bir tehdidi ortadan kaldırmaktan daha kolay bir yol yoktur. Akıllı Fransız diplomasisi, Almanya'nın bir önleyici saldırı planladığı izlenimini yarattı. Fransız Dışişleri Bakanlığı Fransız büyükelçisi ile bir konuşmada, Çar'ın, bir Fransız-Alman anlaşmazlığında, Fransa'yı destekleyeceği işareti verdiği haberini yaydı. Tek bir devletin Avrupa'ya egemen olması tehdidine karşı daima duyarlı olan Büyük Britanya yeniden kımıldamaya başladı. Başbakan Disraeli, Dışişleri Bakanı Lord Derby'den Rus Başbakanı Gorçakov ile görüşülerek Berlin'e bir gözdağı verilmesini istedi:

> "Benim kendi izlenimim şu ki, Pam'ın (Lord Palmerston) Fransa'yı şaşırtıp Mısırlıları Suriye'den çıkardığı zaman yaptığı gibi, Avrupa barışını korumak için bizim birlikte bazı eylemler yapmamız gerekmektedir. Rusya ile bizim aramızda bu belirli amaç için bir ittifak olabilir ve Avusturya gibi ve belki İtalya gibi diğer ülkeler katılmaya davet edilebilir..."[{185}]

Rusya'ya, imparatorluk ihtiraslarından dolayı hiçbir zaman güvenmeyen Disraeli'nin, bir Anglo-Rus ittifakını düşünmesi bile, Almanya'nın Batı Avrupa'da

egemen olma ihtimalini ne kadar ciddiye aldığını göstermektedir. Savaş korkusu, parladığı gibi hızla yatıştı. Böylece Disraeli'nin planı hiçbir zaman denenemedi. Her ne kadar Bismarck, Disraeli'nin manevralarının ayrıntılarını bilmiyor idiyse de, Britanya'nın endişesini hissedecek kadar akıllı bir adamdı.

George Kennan'm gösterdiği gibi{186}, bu kriz kamuoyunda gösterildiği kadar ileri gitmemişti. Bismarck'ın Fransa'yı aşağıladıktan sonra bir savaşa gitmeye niyeti yoktu; fakat Fransa'ya, çok sıkıştırılırsa, bunu yapabileceği izlenimini vermekte bir sakınca görmedi. Çar II. Aleksandr cumhuriyetçi Fransa'ya güvence vermek niyetinde değildi, ama Bismarck'a bu seçeneğin mevcut olduğu haberini gönderdi.{187} Yani Disraeli henüz sadece bir kuruntu olan bir olasılığa karşı tepki gösteriyordu, İngilizlerin rahatsızlığı, Fransızların manevraları ve Rusya'nın kararsızlığı karşısında, Bismarck, sadece aktif bir politikanın, bir kuşak sonra Almanya'yı hedef alan Üçlü Antant'a doğru giden koalisyon hareketini önleyebileceğine inandı. Bismarck'ın korktuğu şey, bir kuşak sonra, Almanya'yı hedef alan Üçlü Antant'la gerçekleşti.

İkinci kriz, yeter derecede gerçekti ve bir başka Balkan krizi şeklinde ortaya çıktı. Bu da gösterdi ki, ulusal çıkarların çatışması karşısında, ne felsefi ne de ideolojik bağlar Üç İmparatorlar Ligi'ni bir arada tutabilir. Çünkü bu bunalım, Bismarck'ın Avrupa düzenini yıkan ve Avrupa'yı, Birinci Dünya Savaşı içine atan çatışmayı açıkça ortaya koydu. Bu konu burada biraz ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Kırım Savaşı'ndan beri uykuda olan Doğu Sorunu, çapraşık anlaşmazlık konusu sorunlar arasında tekrar uluslararası gündeme egemen olmaya başladı. Yüzyıl ilerledikçe bu sorun, Japonların, Kabuki oyunu kadar basmakalıp bir hale geldi: Tesadüfi bir olay bir kriz başlatabilir; Rusya tehditler savurur ve Büyük Britanya, Kraliyet Donanması'nı gönderebilirdi. Sonra Rusya, Balkanlar'daki Osmanlı topraklarının bir bölümünü rehin olarak işgal eder, Büyük Britanya savaş tehdidinde bulunurdu. Tam iplerin kopacağı hassas noktada Rusya isteklerini azaltırdı.

1876'da, yüzyıllarca Türk yönetimi altında yaşayan Bulgarlar isyan ettiler ve diğer Balkan ulusları da bu isyana katıldılar. Türkiye, bu ayaklanmaya cevap verdi ve Panslavist duygularla sarsılan Rusya, müdahale tehdidinde bulundu.

Rusya'nın cevabı, Londra'da çok iyi bilinen Rusya'nın Boğazlar'ı kontrol etmesi kâbusunu tekrar canlandırdı. Canning'den beri İngiliz devlet adamları, Rusya'nın Boğazlar'ı kontrol altına almasının, Doğu Akdeniz ve Yakındoğu'yu

da egemenliği altına alması ve Büyük Britanya'nın Mısır'daki pozisyonunu tehdit etmesi anlamına geldiğini kabul etmişlerdi. Dolayısıyla İngiltere'nin geleneksel düşünce biçimine göre, Osmanlı imparatorluğu, yönetimi ne kadar eskimiş ve davranışı ne kadar merhametsizce olursa olsun, Rusya ile savaşa girme riskine rağmen, korunmalıydı.

Bu durum, Bismarck'ı ciddi bir çıkmazla karşı karşıya getirdi, İngilizlerin askeri reaksiyonunu davet edebilecek bir Rus ilerlemesi, Avusturya'nın da ayaklanarak kavgaya karışması sonucunu verebilirdi. Almanya, Avusturya ile Rusya arasında bir seçim yapmaya mecbur bırakılırsa, Bismarck'ın dış politikası da, Üç İmparatorlar Ligi ile beraber yıkılacaktı. Bismarck eğer tarafsız kalma yolunu seçerse, Avusturya'nın veya Rusya'nın düşmanlığını tahrik etmek, ya da her iki tarafın da nefretine hedef olmak durumuyla karşı karşıya kalacaktı. Bismarck, 1878'de Reichstag'da şunu söyledi:

> "Avusturya ile Rusya arasında görüş ayrılığı olduğunda, biz bir tarafı tutarak bire karşı iki çoğunluğunu kurmaktan daima kaçınmışızdır..."{188}

Ilımlı hareket etmek klasik Bismarck davranış şekli ise de, kriz genişleyince büyük bir çıkmaz ortaya çıktı. Bismarck'ın ilk hareketi, ortak bir tavır oluşturarak, Üç İmparatorlar Ligi'nin bağlarını sağlamlaştırmaya girişmek oldu. 1876'nın ilk aylarında, Üç imparatorlar Ligi Berlin Memorandumu ile Türkiye'yi, devam eden isyanı bastırma şekli hakkında uyardı. Öyle görünüyordu ki, Metternich'in Verona, Laibach ve Troppau Kongreleri'nin kararlarını uygulamak için bir çeşit güç oluşturması gibi, Rusya da Avrupa Konferansı adına Balkanlar'a müdahale edebilecekti.

Fakat o zaman bu tavrı almakla, şimdi aynı şeyi yapmak arasında çok büyük fark vardı. Metternich'in zamanında, Castlereagh İngiliz dışişleri bakanı idi ve her ne kadar Büyük Britanya katılmayı reddetti ise de, Kutsal ittifak tarafından müdahalede bulunulmasına Castlereagh sempati ile bakıyordu. Fakat şimdi Disraeli başbakandı ve Berlin Memorandumu'nu, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Büyük Britanya dışarıda tutularak parçalanmasının ilk adımı olarak yorumladı. Bu, Büyük Britanya'nın yüzyıllar boyunca karşı koyduğu Avrupa hegemonyasına çok yakın bir durumdu. Londra'daki Rus Büyükelçisi Şuvalov'a yakınan Disraeli şöyle dedi: "İngiltere, sanki Karadağ veya Bosna'ymış gibi muamele gördü..."{189} Leydi Bradford'a yazdığı mektuplardan birinde şöyle diyordu:

> “Denge yok ve biz yolumuzdan çıkıp üç Kuzey Devleti ile birlikte hareket etmezsek onlar bizsiz hareket edecekler ki, bu durum, İngiltere gibi bir devlet için kabul edilebilir bir şey değildir.”{190}

St. Petersburg, Berlin ve Viyana tarafından sergilenen birlik sonucu, ne üzerinde anlaşmaya varmış olurlarsa olsunlar, Büyük Britanya’nın buna karşı direnmesi son derece güçtü. Disraeli’nin, Rusya Türkiye’ye saldırırken, Kuzey Sarayları’na katılmaktan başka seçeneği yoktu.

Ancak Palmerston geleneğine uygun olarak, Disraeli İngiltere’nin pazılarını göstermeye karar verdi. Kraliyet Donanması’nı Akdeniz’e gönderdi ve Türkiye lehine olan duygularını ilan etti. Bu da Türkiye’nin katı davranmasını kesinleştirdi ve Üç İmparatorlar Ligi içindeki görünmeyen farklılıkları açığa çıkardı. Tevazu sahibi olmakla tanınan Disraeli, Kraliçe Victoria’ya, Üç İmparatorlar Ligi’ni yıktığını açıkladı. Disraeli’ye göre, Üç imparatorlar Ligi “Roma Triumvirası kadar tükenmişti.”{191}

Benjamin Disraeli, İngiliz hükümetine başbakanlık eden en alışılmamış ve en olağanüstü şahsiyetlerden birisiydi. 1868’de başbakan atanacağını öğrenince coşkuyla şöyle haykırmıştır: “Hurra! Hurra! Sonunda yağlı direğin tepesine tırmandım!” Buna karşılık Disraeli’nin daimi hasmı William Ewart Gladstone, Disraeli’nin yerine geçmek üzere davet edildiği zaman, gücün sorumluluklarından ve Tanrı’ya olan kutsal görevlerinden –ki bunların içinde başbakanlığın ciddi sorumluluklarını taşıyabilmek için Tanrı’nın kendisine yeterli gücü vermesini isteyen bir dua da vardı– bahseden uzun bir yazı yazdı.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiliz politikasına egemen olan bu iki büyük adamın karakterleri, birbirlerine tamamen zıttı: Disraeli, frapan giyimli, parlak ve kurnazdı; Gladstone ise bilgili, dindar ve cesurdu. Kırsal toprak sahipleri ile sadık Anglikan aristokrat ailelerden oluşan Victoria dönemi Muhafazakâr Parti’sinin, lideri olarak bu parlak Yahudi maceracıyı seçmesi, az şaşılacak şey değildir, İngiliz politika hayatında hiçbir Yahudi, bu kadar yüksek bir mevkie gelmemişti. Bir yüzyıl sonra, Büyük Britanya’nın ilk kadın başbakanı ve bir başka olağanüstü lider olduğunu gösteren, bir manavın kızı olan Margaret Thatcher’ı başbakanlık makamına getiren de yine görünüşte ilerici olan İşçi Partisi değil, görünüşte dar görüşlü olan Muhafazakâr Parti olacaktır.

Disraeli’nin kariyerinin politika ile uzaktan yakından ilgisi yoktu. Gençliğinde romancı olan Disraeli, bir politika üreticisi olmaktan çok *literati*’nin bir üyesiydi ve hayatını parlak bir yazar ve konuşmacı olarak noktalama olasılığı, XIX.

yüzyılın çığır açan bir İngiliz siyasi şahsiyeti olarak noktalaması olasılığından daha çoktu. Bismarck gibi o da oy verme hakkının sıradan insana kadar yayılması gerektiğine ve İngiltere'de orta sınıfın muhafazakârlara oy vereceğine inanmıştı.

Muhafazakârların lideri olarak Disraeli, Büyük Britanya'nın XVII. yüzyıldan beri uygulayageldiği ticari yayılmacılıktan tamamen farklı, yeni bir emperyalizm şekli geliştirdi, İngiltere'nin bu ticari yayılmacılık politikası ile, bir dalgınlık krizi esnasında bir imparatorluk kurduğu söylenirdi. Disraeli için, imparatorluk ekonomik değil duygusal bir gereksinim idi ve ülkesinin büyüklüğü için bir ön şarttı. Meşhur 1872 Crystal Palace konuşmasında şunu söyledi:

> "Sorun, önemsiz bir sorun değildir. Sorun sizin, kıta prensiplerine göre yoğrulmuş ve zaman içinde kaçınılmaz kaderi ile karşılaşacak rahat bir İngiltere mi, yoksa büyük bir ülke, bir imparatorluk, evlatları üstün yerlere yükselen ve yalnız kendi vatandaşlarının takdirini değil, bütün dünyanın saygısını kazanan bir ülke mi olmak istemeniz sorunudur."{192}

Bu gibi inançlara bağlı olan Disraeli, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na yönelttiği tehdide karşı koymak zorundaydı. Avrupa dengesi adına Üç İmparatorlar Ligi'nin reçetelerini kabul edemezdi ve İngiliz imparatorluğu adına İstanbul'a yaklaşma konusundaki Avrupa konsensüsünün uygulayıcısı olarak Rusya'ya karşı koyacaktı. XIX. yüzyıl içinde, Rusya'nın, Büyük Britanya'nın dünyadaki konumuna karşı başlıca tehdidi oluşturduğu inancı iyice kuvvetlendi. Büyük Britanya'nın denizaşırı çıkarlarının, Rusya'nın bir kıskaç hareketinin tehdidi altında olduğunu algıladı; kıskacın bir ucu İstanbul'a, diğer ucu da Orta Asya kanalı ile Hindistan'a yönlendirilmişti. Orta Asya'da XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki genişlemesi sırasında, Rusya, sonradan mutat olan toprak elde etme metotları geliştirdi. Kurban her zaman dünya işlerinin merkezinden o kadar uzaktaydı ki, ancak birkaç Batılının oralarda ne olup-bittiği hakkında kesin bir fikri vardı. Böylece Batılılar, gerçekte Çar'ın kendisinin iyi, yardımcılarının kavgacı olduğu şeklindeki önyargılarına geri dönüp, uzaklık ve karışıklığı, Rus diplomasisinin araçları haline dönüştürdüler.

Avrupa devletleri içinde, yalnızca Büyük Britanya Orta Asya ile ilgilenmişti. Rus yayılmacılığı Hindistan yönünde Güneye yöneldikçe, Londra'nın protestoları, genellikle Rus ordularının ne yaptığını bilmeyen Başbakan Prens Aleksander Gorçakov tarafından oyalandı, İngiltere'nin St. Petersburg'daki

büyükelçisi Lord Agustus Loftus “Hindistan üzerindeki Rus baskısının, mutlak bir hükümdar olan kraldan kaynaklanmadığını, askeri yönetiminden geldiğini” düşünüyordu. “Çok büyük bir ordu hazır halde bekletilirse, ona iş bulmak da kesinlikle gereklidir... Orta Asya’da olduğu gibi bir fetih sistemi kurulduğu zaman, bir toprak işgali diğerini izler, zorluk nerede durulacağını bilmektir.”{193} Bu gözlem kuşkusuz Gorçakov’un kendi sözlerinin bir tekrarıdır. Diğer taraftan, İngiliz kabinesi, Rusya’nın Hindistan’ı olayların ivmesiyle mi, yoksa açık bir emperyalizmle mi tehdit ettiğine hiç aldırış etmedi.

Aynı model defalarca tekrarlandı. Her yıl, Rus birlikleri Orta Asya’nın kalbine doğru daha da derinlemesine giriyordu. Büyük Britanya bir açıklama istiyor ve Çar’ın o toprakların bir metrekaresini bile ilhak etmek niyetinde olmadığı konusunda güvence alınıyordu, ilk önceleri, bu şekildeki yatıştırıcı sözler konuyu kapatabiliyordu. Fakat bir başka, Rus ilerlemesi kaçınılmaz olarak sorunu tekrar su yüzüne çıkarıyordu. Örneğin Mayıs 1868’de Rus ordusu Semerkant’ı işgal edince, Gorçakov İngiliz Büyükelçisi Sir Andrew Buchanan’a şöyle dedi: “Rus hükümeti, şehri işgal etmek istemediği gibi, bundan üzüntü duymaktadır. Şehrin devamlı olarak elde tutulmayacağından emin olabilirsiniz.”{194} Tabii ki Semerkant, bir yüzyıldan daha uzun bir süre sonra, Sovyetler Birliği’nin çöküşüne kadar Rus egemenliği altında kalmıştır.

1872’de aynı oyun, birkaç yüz mil Güneydoğuya doğru ilerlenerek bugünkü Afganistan sınırında olan Khiva prensliği için tekrarlandı. Çar’ın emir subayı Kont Şuvalov Londra’ya gönderilerek Rusya’nın Orta Asya’da ek toprak ilhak etmek niyetinde olmadığı teminatı verildi:

> “İmparator’un Khiva’yı alma niyeti olmadığı gibi, böyle bir şeyi önlemek için ve getirilen koşulların Khiva’nın uzatılmış bir işgaline dönüşmemesi için gerekli emirler verilmiştir.”{195}

Bu teminat henüz verilmişti ki, Rus Generali Kaufman Khiva’yı yerle bir etti ve Şuvalov’un teminatlarının tam aksini içeren bir antlaşma empoze etti.

1875’te, aynı metot Afganistan sınırında başka bir prenslik olan Kokand’a uygulandı. Bu olayda, Başbakan Gorçakov Rusya’nın verdiği teminatlar ile fiilleri arasındaki farkı açıklamak zorunluluğunu duydu. Dâhiyane bir şekilde, tek-taraflı teminatlar (Gorçakov’un tanımına göre bağlayıcı gücü yoktu) ile resmi, iki-taraflı antlaşmalar arasında daha önce benzeri olmayan bir fark icat etti. Bir yazısında şöyle diyordu:

> “Londra’daki Kabine, bizim Orta Asya’daki birkaç olayda, kendi isteğimizle ve dostane bir şekilde kendilerine görüşlerimizi bildirmemizden ve özellikle de fetih veya toprak ilhakı politikası gütmeyeceğimiz hakkındaki kesin kararımızdan, bizim bu konuda onlara karşı kesin yükümlülükler üstlendiğimiz sonucunu çıkarmış görünmektedir.”{196}

Diğer bir deyişle, Rusya yine Orta Asya’da serbest olacak, kendi sınırlarını yine kendisi belirleyecek ve verdiği teminatlarla bile bağlı olmayacaktı.

Disraeli, İstanbul konusunda bu metodun tekrar kullanılmasına izin vermeyecekti. Osmanlı Türklerine, Berlin Memorandumu’nu reddetmeleri ve Balkanlar’daki isyan bastırma işine devam etmeleri konusunda cesaret verdi, İngilizlerin bu kararlılık gösterisine rağmen Disraeli iç politikada ciddi bir baskı altındaydı. Türklerin direnmesi İngiliz kamuoyunu onların aleyhine çevirmişti ve Gladstone, Disraeli’nin dış politikasının ahlak dışılığına karşı ağzına geleni söylüyordu. Disraeli bunun üzerine, Türklerin Balkanlar’da savaşa son vermesini ve bölgedeki yönetim biçiminde reform yapmasını isteyen Kuzey Sarayları’na katıldığı 1877 Londra Protokolü’nü imzalamak zorunda kaldı. Ancak resmi istekler ne olursa olsun, Disraeli’nin kendisinin yanında olduğuna inanmış olan Sultan, bu dokümanı bile reddetti. Rusya’nın cevabı, savaş ilanı oldu.

Bir an, Rusya diplomatik oyunu kazanmış gibi göründü. Rusya, İngiliz kamuoyunun büyük ölçüde desteğine sahip olmanın yanı sıra, iki Kuzey Sarayı ve Fransa tarafından da destekleniyordu. Disraeli’nin elleri bağlı idi; Türkiye adına savaşa girmek hükümetini düşürebilirdi.

Fakat birçok önceki krizde olduğu gibi, Rus liderler kendi olanaklarına fazla güvendiler. Parlak, fakat pervasız general ve diplomat Nicholas Ignatyev’in kumandası altındaki Rus birlikleri, İstanbul kapılarına dayandı. Avusturya, Rus harekâtına verdiği desteği yeniden gözden geçirmeye başladı. Disraeli, İngiliz savaş gemilerini Çanakkale’ye gönderdi. Bu noktada, Ignatyev Ayastefanos Antlaşması şartlarını ilan ederek bütün Avrupa’yı şoka soktu. Bu antlaşmaya göre Türkiye iyice zayıflıyor ve “Büyük Bulgaristan” yaratılıyordu. Akdeniz’e kadar uzanan bu genişletilmiş devletin Rusya’nın egemenliği altında olacağı belliydi.

1815’ten beri, Avrupa’da genel kabul gören görüş, Osmanlı İmparatorluğu’nun geleceğinin, ancak bir bütün olarak Avrupa Konferansı tarafından

kararlaştırabileceği, bunun bir tek devletin, hele de tek başına Rusya'nın işi olmadığı merkezindeydi. Ignatyev'in Ayastefanos Antlaşması Rusya'nın Boğazlar üzerinde kontrol sahibi olması olasılığını getiriyordu ki, bunu Büyük Britanya asla kabul edemezdi ve aynı zamanda Rusya'nın Balkan Slavlarını kontrol altına alması anlamına geliyordu ki, bunu da Avusturya kabul edemezdi. Bunun üzerine, hem Büyük Britanya, hem de Avusturya-Macaristan, antlaşmanın kabul edilemez olduğunu ilan etti.

Birdenbire Disraeli artık yalnız değildi. Disraeli'nin hareketi, Rus liderlere Kırım Savaşı koalisyonunun yeniden kurulması işaretini verdi. Dışişleri Bakanı Lord Salisbury, meşhur Nisan 1878 Memorandumu ile niçin Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini açıkladığı zaman, Rusya'nın Londra büyükelçisi ve uzun zamandan beri Ignatyev'nin rakibi olan Şuvalov bile onu haklı buldu. Büyük Britanya, Rusya'nın İstanbul'a girmesi halinde savaş tehdidinde bulundu. Aynı zamanda Avusturya da Balkanlar'daki yağmanın bölüşülmesi konusunda savaşı göze aldığını bildirdi.

Bismarck'ın çok sevgili Üç İmparatorlar Ligi çökmek üzereydi. Bu ana kadar Bismarck olağanüstü derecede dikkatliydi. 1876'nın Ağustosu'nda, Rus ordusunun "Ortadoksluk ve Slavlık davası uğruna" Türkiye'ye doğru harekete geçmesinden bir yıl önce, Gorçakov, Bismarck'a Almanların Balkan krizini çözmek için bir kongre toplamasını önerdi. Metternich veya III. Napoleon Avrupa Konferansı'nın baş arabulucusu rolü üzerine atlayacakken, Bismarck böyle bir kongrenin ancak Üç İmparatorlar Ligi içindeki farklılıkları daha belirgin olarak ortaya koymaya yarayacağı gerekçesi ile reddetti. Bismarck, böyle bir kongreden, Büyük Britanya dâhil, bütün katılımcıların "hiçbirisi bizden beklediği desteği bulamayacağı için bize karşı kızgın"[{197}] olarak ayrılacaklarını özel bir sohbette itiraf etti. Bismarck aynı zamanda, Disraeli ile Gorçakov'un bir araya getirmenin akıllıca bir iş olmadığını da düşündü. Onlar için, "tehlikeli bir biçimde aynı ölçüde kendini beğenmiş iki başbakan" derdi.

Ancak Balkanlar'ın genel bir Avrupa savaşını patlatabilecek bir fitil olduğu iyice ortaya çıkınca, Bismarck, istemeyerek de olsa, Rusya liderlerinin gelmeyi kabul ettiği tek başkent olan Berlin'de bir kongre organize etti. Fakat Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrassy'nin davetiyeleri göndermesini sağlayarak günlük diplomasiden uzak kalmayı yeğledi.

Kongre'nin 13 Haziran 1878'de toplanmasına karar verilmişti. Bununla beraber, toplantıdan önce Büyük Britanya ve Rusya, Lord Salisbury ile yeni Rus Dışişleri

Bakanı Şuvalov arasında 30 Mayıs'ta imzalanan bir antlaşma ile kilit konuları aralarında çözmüşlerdi. Ayastefanos Antlaşması ile yaratılan "Büyük Bulgaristan" yerine üç birim geçti: Çok daha küçültülmüş bağımsız Bulgar devleti; teknik olarak bir Türk valinin yönetiminde olmakla beraber, bir Avrupa Komisyonu'nun gözetimi altında olan otonom Doğu Rumeli Devleti, (yüzyılın Birleşmiş Milletler barış gücü projelerinin öncüsü) ve Bulgaristan'ın geri kalan bölümü ki, bu da Türk yönetimine bırakılıyordu. Rusya'nın Ermenistan'daki kazancı azaltılıyordu. Büyük Britanya, iki ayrı gizli antlaşmayla, Avusturya'ya, Bosna-Hersek'i işgal etmesini destekleyeceği sözü verdi ve Sultan'a da, Türkiye'nin Asya tarafında kalan bölümü için teminat verdi. Karşılığında, Sultan, İngiltere'ye, Kıbrıs'ı donanma üssü olarak kullanma izni verdi.

Berlin Kongresi toplandığı zaman, Bismarck'ın toplantıya ev sahipliği yapmayı kabul etmemesine neden olan savaş tehlikesi büyük çapta ortadan kalkmıştı. Kongrenin esas işlevi, esasen üzerinde uzlaşılmış olan konulara Avrupa'nın kutsamasını sağlamaktı, insan merak ediyor, acaba Bismarck bu sonucu tahmin etseydi, bu tehlikeli arabuluculuk rolünü kabul etmenin risklerini göze alır mıydı? Kuşkusuz, bu kongrenin kaçınılmazlığı, Rusya ve İngiltere'nin ayrı olarak ve hızla sorunu çözmelerine sebep oldu. Onlar, doğrudan görüşmelerle çok daha fazla elde edebilecekleri kazançtan, bir Avrupa kongresinin kaprisleriyle karşı karşıya bırakmak istemediler.

Sonuçlandırılan bir anlaşmanın detaylarını belirlemek, öyle altından kalkılamayacak bir iş değildi. Büyük Britanya hariç bütün belli başlı ülkeler, dışişleri bakanları ile temsil edildiler, İngiltere tarihinde ilk kez, hem başbakan, hem de dışişleri bakanı ile İngiliz adaları dışında uluslararası bir kongreye katılıyordu. Çünkü Disraeli elde edileceği kesin büyük diplomatik başarıyı Salisbury'ye teslim etmek istemiyordu. Yarım yüzyıldan fazla bir süre önce Metternich ile Laibach ve Verona kongrelerinde görüşme yapmış olan kendini beğenmiş ihtiyar Gorçakov, uluslararası sahnede son bir kez görünmek için Berlin Kongresi'ni seçmişti. Berlin'e varınca yaptığı açıklamada "is vererek sönen bir lamba gibi olmak istemiyorum. Bir yıldız gibi batmak istiyorum"[{198}] demişti.

Kongredeki ağırlık merkezinin kim olduğu konusundaki bir soruya, Bismarck "*Der alte Jude, das ist der Mann*" (ihtiyar Yahudi, adam o)[{199}] diye cevap vermişti. Geçmişleri çok farklı olmakla beraber, bu iki adam, birbirlerine hayran kalmışlardı. Her ikisi de *realpolitik* taraftarıydı ve ahlaki riyakârlık olarak niteledikleri şeyden nefret ediyorlardı. Gladstone'nun görüşlerindeki dinsel

yansımalar (hem Disraeli, hem de Bismarck ondan nefret ediyorlardı) onlara su katılmamış saçmalık gibi gelirdi. Ne Bismarck, ne de Disraeli, Balkan Slavlarına karşı sempati beslerlerdi; onları kronik ve vahşi baş belaları olarak görürlerdi. Her ikisinin de özellikleri arasında, keskin ve alaycı hazırcevaplık, geniş genellemeler yapmak ve alaycı gözlemler vardı. Can sıkıcı detaylardan hoşlanmayan Bismarck ve Disraeli, politikayı cesur ve dramatik vuruşlarla yürütmeyi tercih ederlerdi.

Disraeli'nin, Bismarck'tan en iyi not alan devlet adamı olduğu söylenebilir. Disraeli, kongreye, amaçlarını zaten gerçekleştirmiş olmanın üstün konumunda geldi ki Viyana'da Castleragh ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Stalin bunun zevkini çıkarmıştır. Geri kalan konular, Büyük Britanya ile Rusya arasında önceden varılan anlaşmanın uygulanması ile ilgili detayları ve Balkan geçiş noktalarını Türkiye'nin mi, yoksa yeni Bulgaristan'ın mı kontrol edeceği gibi özünde teknik askeri sorunları içeriyordu. Disraeli için Kongre'deki en stratejik problem, Rusya'nın fethettiği bazı topraklardan vazgeçmekten duyduğu hayal kırıklığının sorumluluğunu mümkün olduğu kadar Büyük Britanya'nın üzerinden atmaktı.

Disraeli başarılı oldu; çünkü Bismarck'ın kendi durumu çok karışıktı. Bismarck Balkanlar'da, Almanya için bir çıkar görmüyordu ve Avusturya ile Rusya savaşının her ne pahasına olursa olsun önlenmesi hariç, mevcut sorunlarla ilgili herhangi bir tercihi yoktu. Kongredeki rolünü *ehrlicher makler* (namuslu aracı) olarak tanımladı ve kongredeki hemen hemen her konuşmasına şu sözlerle başladı: "L'Allemagne, qui n'est liée par aucun intérêt direct dans les affaires d'Orient…" (Doğu sorunları konusunda doğrudan doğruya hiçbir çıkarı olmayan Almanya...)"[{200}]

Her ne kadar Bismarck oynanan oyunu gayet güzel anlamış ise de, kendisini, bir karabasanda olduğu gibi tehlikenin yaklaştığını görüp hiçbir şey yapamayan birisi gibi hissediyordu. Alman parlamentosu, Bismarck'tan daha kuvvetli bir tavır takınmasını istediğinde, cevap olarak bir yere çarpmadan dümeni yönetmek niyetinde olduğunu söyledi. Bismarck arabuluculuğun tehlikelerine, 1851'de Çar I. Nikola'nın Avusturya-Prusya anlaşmazlığında gerçekte Avusturya yanında müdahale ettiği olaya atıfta bulunarak şunları söyledi.

> "O zamanlar Çar Nikola, şimdi (karşımdaki kişinin) Almanya'ya vermek istediği rolü oynadı ve dedi ki 'ilk ateş edene, ben de ateş edeceğim' ve böylece barış korunmuş oldu. Kimin lehine, kimin

> aleyhine, buna tarih karar verecek, burada bunu tanışmak istemiyorum. Sadece şunu soruyorum: Çar'ın bir tarafı tutarak oynadığı bu rol, taraflarda şükran duygusu yarattı mı? Şüphesiz Prusya tarafında değil... Peki Avusturya Çar Nikola'ya teşekkür etti mi? Üç yıl sonra Kırım Savaşı başladı, daha başka şey söylemeye de gerek yok."{201}

Bismarck, Çar'ın müdahalesinin, 1851'deki esas sorun olan Prusya'nın Kuzey Almanya'yı birleştirmesine engel olmadığını da bunlara ekleyebilirdi.

Bismarck dağıtımda eline verilen kâğıtları mümkün olduğu kadar iyi oynadı. Yaklaşımı, genel olarak Balkanlar'ın doğu bölümüyle ilgili sorunlarda Rusya'yı (Besarabya'nın ilhakı gibi), batı bölümü ile ilgili sorunlarda ise Avusturya'yı desteklemek (Bosna-Hersek işgali gibi) biçimindeydi. Yalnızca bir konuda Rusya'ya karşı çıktı. Disraeli, Bulgaristan'a bakan dağ geçitlerinin Türkiye'nin elinde bırakılmaması halinde kongreyi terk edeceği tehdidinde bulunduğu zaman, Bismarck Çar nezdinde girişimde bulunarak, Rus görüşmesi Şuvalov'un isteğini geçersiz hale getirdi.

Bu şekilde Bismarck, Kırım Savaşı'ndan sonra Avusturya'nın başına geldiği gibi Rusya ile bozuşmaktan kaçındı. Fakat yara almadan da kurtulamadı. Birçok ileri gelen Rus, zaferlerinin sonuçlarından yoksun bırakıldıklarını hissetti. Rus gücü, toprak kazançlarını meşruiyet adına erteleyebilirdi (I. Aleksandr'ın 1820'lerde Yunan ayaklanması ve I. Nikola'nın 1848 devrimleri sırasında yaptıkları gibi); fakat Rusya nihai amacından hiçbir zaman vazgeçmedi ve uzlaşmayı da adil bulmadı. Rus yayılmacılığını kontrol girişimleri, genellikle asık yüz ve kızgınlık yarattı.

Böylece, Berlin Kongresi'nden sonra Rusya, tüm amaçlarına ulaşamamasından dolayı kendi aşırı taleplerini değil, Avrupa Konferansını, Rusya'ya karşı koalisyonu organize eden ve savaş tehdidinde bulunulan Disraeli'yi değil, bir Avrupa savaşından kaçınmak için kongreyi gerçekleştiren Bismarck'ı suçladı. Rusya İngiliz muhalefetine alışmıştı; fakat namuslu aracı rolünün Almanya gibi geleneksel bir müttefik tarafından kabul edilmesi, Panislavistler tarafından hakaret olarak görüldü. Rusya'nın milliyetçi basını, Kongreyi, "Prens Bismarck liderliğindeki Avrupa koalisyonu"{202} ve Bismarck'ı da Rusya'nın iyice aşırılaşan hedeflerine varmaktaki başarısızlığının günah keçisi olarak tanımladı.

Berlin'de Rus baş görüşmecisi olan ve dolayısıyla işlerin gerçek durumunu bilecek pozisyonda bulunan Şuvalov, kongre sonunda Rusya'nın aşırı milliyetçi

tavırlarını şöyle özetledi:

> “İnsan bazı dış güçlerin eylemi sonucu Rusya’nın çıkarlarının ciddi bir şekilde zarara uğratıldığı şeklindeki çılgın yanılmayı bozmamayı yeğliyor ve bu yolla en tehlikeli heyecanlan beslemiş oluyor. Herkes barış istiyor; ülkenin durumu bunu acil olarak gerektiriyor; fakat aynı zamanda insan, aslında kendi politikalarının hataları sonucu doğan memnuniyetsizliğin etkilerini dış dünyaya yöneltmeye çalışıyor.”{203}

Ancak Şuvalov Rus kamuoyunu yansıtmıyor. Çar’ın kendisi, aşırı milliyetçi basın veya radikal Panislavistler kadar ileri gidemiyorsa da, kongrenin sonuçlarından da tam olarak memnun değildi, ilerideki on yıllarda, Berlin’deki Alman ihaneti, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasından öncekiler dâhil olmak üzere birçok Rus politik belgesinin esasını oluşturacaktır. Muhafazakâr hükümdarların birliğine dayanan Üç İmparatorlar Ligi artık korunamazdı. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde herhangi bir birleştirici güç olacaksa, bu *Realpolitik* olmak zorundaydı.

1850’lerde Bismarck, İngiltere’nin politikası olan “şahane yalnızlık”ın kıtadaki karşılığı olan bir politika savunmuştu. Prusya’nın gücünü, herhangi bir noktada, Prusya’nın ulusal çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edecek gibi görünen tarafa kaydırmadan önce, bütün bağlardan uzak durmayı savundu. Bu yaklaşım tarzı, hareket serbestisini kısıtlayan ittifaklardan kaçınmayı sağlıyordu ve hepsinden önemlisi, Prusya’ya, herhangi bir olası rakipten daha fazla seçenek tanıyordu. 1870’lerde Bismarck, Avusturya ve Rusya ile geleneksel ittifaka dönerek, Almanya’nın birliğini pekiştirmeye gayret etti. Fakat 1880’lerde daha önce benzeri olmayan bir durum ortaya çıktı; Almanya, yalnız kalamayacak kadar güçlü idi ve bu güç dolayısıyla Avrupa ona karşı birleşebilirdi. Tarihi Rusya desteğine de artık güvenemezdi. Almanya şimdi dostlara gereksinimi olan bir devdi.

Bismarck bu çıkmazı, dış politikaya olan eski yaklaşımını tamamen tersine çevirerek çözdü. Artık güç dengesinin çalışmasını herhangi bir olası düşmana göre daha az yükümlülük altına girerek sağlayamıyorsa, her olası rakipten daha çok ülke ile daha çok ilişkiye girebilir ve birçok müttefik arasından şartlara göre bir seçim yapabilirdi. Önceki yirmi yıl boyunca, diplomasisinin temel özelliğini oluşturan hareket serbestisi prensibini terk eden Bismarck, bir taraftan Almanya’nın olası düşmanlarının birleşmelerini önlemek, diğer taraftan da Almanya’nın ortaklarının hareketlerini sınırlamak için son derece becerikli bir

şekilde inşa edilen bir ittifaklar sistemi kurmaya başladı. Almanya kimi zaman birbirine aykırı olan bu ittifakların her birinde, çeşitli ortaklarına, onların birbirlerine olduklarından çok daha yakın idi; böylece Bismarck her zaman bağımsız hareket seçeneğine sahip olduğu gibi, ortak hareket üzerinde de veto hakkı vardı. On yıl boyunca, müttefiklerinin düşmanları ile paktlar yapmayı başardı ve bu suretle bütün taraflar arasındaki gerginliği kontrol altında tuttu.

Bismarck yeni politikasını, Avusturya'yla gizli bir ittifak yaparak 1879'da başlattı. Rusya'nın Berlin Kongresi'nden sonraki hoşnutsuzluğunun farkında olan Bismarck, şimdi daha fazla Rus yayılmasına karşı bir engel oluşturma ümidi içinde idi. Avusturya'nın Alman desteğini, Rusya'ya kafa tutmak için kullanmasını da istemediğinden, Avusturya'nın Balkanlar politikasını veto etme yetkisini de sağladı. Salisbury'nin Avusturya-Almanya ittifakını, İncil'den alınma "büyük sevinç yaratan haber" şeklinde bir sıcaklıkla karşılaması, Bismarck'a Rus yayılmacılığını kontrol etmek isteğinde yalnız olmadığını gösterdi. Kuşkusuz Salisbury, bundan böyle, Almanya tarafından desteklenen Avusturya'nın, Rusya'nın Boğazlar'a doğru genişlemesine direnmekte Büyük Britanya'nın yükünü üstleneceğini umuyordu. Ama diğer ülkelerin ulusal çıkarları için savaş yapmak Bismarck'ın kitabında yazmıyordu. Balkanlar'da bunu yapmayı ise, hiç istemiyordu; çünkü bölgedeki kavgalara karşı derin bir nefret duygusu taşıyordu. Bir keresinde Balkanlar için "Birisi bu koyun hırsızlarına açıkça anlatmalı ki, Avrupa hükümetlerinin, onların arzuları ve aralarındaki rekabet için kendilerini kullandırmaya hiç niyeti yoktur."[{204}] Avrupa barışı için üzüntü vericidir ki, yerine gelenler bu ihtiyatlı olma önerisini kısa zamanda unutacaklardı.

Bismarck, Rusya'yı Balkanlar'da kontrol altında tutma aracı olarak çatışma yerine ittifak önerdi. Yalnız bırakılma olasılığı karşısında Çar aniden durdu. Büyük Britanya'yı, Rusya'nın baş düşmanı olarak gören ve Fransa'yı da hâlâ çok zayıf ve daha önemlisi güven veren bir müttefik olamayacak kadar çok cumhuriyetçi bulan Çar, Üç İmparatorlar Ligi'ni bu kez *Realpolitik* temeline oturtarak yeniden canlandırmaya razı oldu.

Başlıca hasmı ile ittifak yapmasının faydası, başlangıçta Avusturya imparatoru tarafından anlaşılamadı. Rusya'nın Boğazlar'a doğru ilerlemesinin durdurulmasında ortak çıkarları paylaştığı Büyük Britanya'yla bir grup oluşturmayı yeğlerdi; fakat Disraeli'nin 1880'de yenilgiye uğraması ve Gladstone'un iktidara gelmesi, bu olasılığı ortadan kaldırdı; Büyük Britanya'nın dolaylı da olsa Türkiye lehine, Rusya aleyhine ittifaka katılması artık kartlarda

yoktu.

İkinci Üç imparatorlar Ligi herhangi bir ahlaki endişeyi bahane olarak kullanmadı. *Realpolitik*'in kesin şartları koyan üslubuyla, taraflar, içlerinden birisi dördüncü bir ülke ile örneğin Rusya İngiltere ile, Almanya Fransa ile savaşa tutuştuğu zaman, tarafsız kalmayı taahhüt etmişlerdi. Böylece, Almanya iki cepheli bir savaşa karşı ve Rusya da Kırım koalisyonunun (İngiltere, Fransa ve Avusturya) tekrar kurulmasına karşı korunmuş olurken, Almanya'nın saldırı halinde Avusturya'yı savunma taahhüdü de dokunulmadan kalmış oluyordu. Rusya'nın Balkanlar'daki yayılmacılığına karşı direnme sorumluluğu, hiç değilse kâğıt üzerinde, Avusturya'nın Rusya'ya karşı bir koalisyona girmesinin önlenmiş olması dolayısıyla Büyük Britanya'ya geçmiş oluyordu. Birbirine kısmen ters düşen ittifakları dengede tutmak suretiyle, Bismarck daha önceki kendini uzakta tutma diplomasisi safhasında yararlandığı hareket serbestisini tekrar elde etmiş oldu. Her şeyden önce, bölgesel bir krizi genel bir savaşa dönüştürebilecek bütün nedenleri ortadan kaldırmış oluyordu.

1882'de İkinci Üç imparatorlar Ligi'ni izleyen yılda, Bismarck Avusturya ve Almanya arasındaki ikili ittifaka İtalya'yı da alıp Üçlü İttifak'a dönüştürerek ağını daha da geniş bir alanı içine alacak şekilde yaydı. Genel olarak İtalya, Orta Avrupa diplomasisinden uzak dururdu ama şimdi Fransa'nın Tunus'u işgaline Kuzey Afrika'daki kendi planlarının uygulanmasından önce harekete geçtiği için içerlemişti. Ayrıca, sallanmakta olan İtalyan monarşisi, Büyük Devlet diplomasisi uygulamanın, gittikçe güçlenen cumhuriyetçi akımlara karşı daha iyi şekilde direnmeye yardımcı olacağını düşündü. Avusturya kendi adına, Üç İmparatorlar Ligi, Rusya'yı zapt etmeye yetmezse, ek güvence istiyordu. Üçlü İttifak'ı kurarak, Almanya ve İtalya, bir Fransız saldırısına karşı karşılıklı yardım taahhüdünde bulunurken, İtalya, Avusturya-Macaristan'a, Avusturya'nın iki cephede savaş yapma riskini azaltmak için Rusya ile bir savaş halinde tarafsız kalmayı taahhüt etti. Son olarak, Bismarck 1887'de iki müttefikini, Avusturya ve İtalya'yı, Büyük Britanya ile Akdeniz Anlaşmaları denen anlaşmayı yapmaları için teşvik etti ki, bu anlaşmaya göre taraflar, Akdeniz'de statükoyu ortak olarak koruyacaklarına söz veriyorlardı.

Bismarck'ın diplomasisi, birbirine bağlanmış bir dizi ittifak doğurmuştur ki, bunlar kısmen birbiri ile çakışan, kısmen de birbirleri ile yarışan ittifaklardı. Bu ittifaklar ile, Rus saldırısına karşı Avusturya'ya, Avusturya maceracılığına karşı Rusya'ya, etrafının sarılmasına karşı Almanya'ya güvence veriliyordu, İngiltere'yi de, Rusya'nın Akdeniz'e doğru genişlemesine karşı direnme işinin

içine çekiyordu. Bu karışık sisteme meydan okumaları azaltmak için Bismarck, Alsace-Lorraine dışında, Fransızların isteklerini tatmin için büyük çaba göstermiştir. Fransızların enerjilerini Orta Avrupa dışında tüketmeleri için, fakat daha da çok Fransa'nın sömürgeci rakipleriyle, özellikle de İngiltere'yle bozuşması için sömürgeci yayılmayı teşvik etmiştir.

On yıldan fazla bir süre bu hesaplar tutmuştur. Fransa ile İngiltere, Mısır yüzünden neredeyse savaşacaklardı. Tunus yüzünden Fransa ile İtalya'nın arası açıldı ve Büyük Britanya, Rusya'ya, Orta Asya'daki genişlemesi ve İstanbul'a yaklaşmasında karşı koymaya devam etti. İngiltere ile çatışmaya girmekten dikkatle kaçınan Bismarck, 1880'lerin ortalarına kadar sömürgeci genişlemelerden sakındı. Almanya'nın dış politikasını, tamamen amaçlarının statükoyu korumak olduğu kıta ile sınırladı.

Fakat sonunda *Realpolitik*'in gereklerini yerine getirmek çok zorlaştı. Zaman geçtikçe Avusturya ile Rusya arasındaki Balkanlar anlaşmazlığı artık idare edilemez boyuta geldi. Güç dengesi sistemi en saf biçiminde çalışsaydı, Balkanlar'ı, Avusturya ve Rusya nüfuz bölgeleri olarak ayırmak gerekecekti. Fakat kamuoyu, en otokratik devletlerde dahi böyle bir politika için çok fazla tahrik edilmişti. Rusya, Slav halklarını Avusturya'ya bırakan nüfuz bölgesine; Avusturya da, Balkanlar'da Rusya'ya bağlı olarak gördüğü Slav topluluklarını güçlendirmeye razı değildi.

Bismarck'ın XVIII. yüzyıl tarzı Kabine Diplomasisi, kitlesel kamuoyu çağıyla uzlaşmaz duruma geliyordu. Büyük Britanya ve Fransa'nın temsili hükümetleri doğal olarak kendi kamuoylarını göz önünde bulunduruyorlardı. Fransa'da, Alsace-Lorrraine'in geri alınması için büyük bir baskı vardı. Fakat kamuoyunun hayati yeni rolünün en çarpıcı örneği, Büyük Britanya'da, Gladstone'nun 1880'de esas çatışma alanı dış politika olan İngiliz seçiminde, Disraeli'yi yenerek, onun Balkan politikasının tamamen tersine döndüğü zaman yaşandı.

XIX. yüzyıl İngiliz politikasının hâkim şahsiyeti olan Gladstone, dış politikaya, Wilson'dan sonraki Amerikalıların baktığı gibi bakıyordu. Dış politikayı, jeopolitik kriterlerle değil, ahlaki prensiplerle değerlendiren Gladstone, Bulgarların ulusal beklentilerinin meşru olduğunu ve kardeş bir Hıristiyan ulusu olarak Büyük Britanya'nın, Müslüman Türklere karşı Bulgaristan'ı desteklemesinin zorunlu olduğunu söylüyordu. Gladstone'a göre, Türklerin daha sonra Bulgaristan'ın yönetimi sorumluluğunu alacak bir kuvvetler koalisyonuna uygun olarak hareket etmesi sağlanmalıydı. Gladstone, Başkan Wilson'un

döneminde, “ortak güvenlik” olarak tanımlanan aynı kavramı ileri sürdü: Avrupa ortak hareket etmek zorundaydı. Aksi takdirde İngiltere hiç hareket etmemeliydi:

> “Bu yapılmalıdır ve ancak Avrupa devletlerinin birleşik hareketi ile güvenlik içinde yapılabilir. Sizin gücünüz büyüktür; fakat gerekli olan, her şeyden daha çok önemli olan, bu konuda Avrupa’nın kafasının ve kalbinin tek olmasıdır. Şimdi Büyük Devlet dediğimiz yalnız altı devlet için konuşmam gerekiyor: Rusya, Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere ve İtalya. Bunların birliği yalnızca önemli değil, fakat tam bir başarı ve mutluluk için neredeyse zorunludur. “{205}

1880’de jeopolitiğin önemini vurgulayan Disraeli’ye kızan Gladstone, meşhur Midlothian Kampanyası’nı başlattı. Bu, tarihte, kısa sürede birçok yer dolaşılarak yapılan ve dış politika konularının doğrudan halkın önüne getirildiği ilk seçim kampanyasıydı. İleri yaşına rağmen, Gladstone iyi bir halk konuşmacısı olduğunu kanıtladı. Ahlaklılığın, sağlam bir dış politikanın tek temeli olduğunu kuvvetle vurgulayan Gladstone, güç dengesi ve ulusal çıkarların değil, fakat Hıristiyan namusluluğunun ve insan haklarına saygının İngiliz dış politikasının yol gösterici ışığı olması gerektiğini söyledi. Trenin durduğu bir istasyonda şöyle dedi:

> “Kadiri mutlak Tanrı’nın gözünde, Afganistan’ın bir dağ köyündeki bir hayatın kutsallığının, sizin yaşamınızın kutsallığı kadar dokunulmaz olduğunu hatırlayın. Sizleri aynı et ve kanda insan olarak birleştiren Tanrı’nın, Hıristiyan uygarlığının sınırları ile bağlı olmaksızın... sizleri karşılıklı sevgi bağı ile bağladığını hatırlayın...”{206}

Gladstone, kişinin ahlakı ile devlet ahlakı arasında fark olmadığını söyleyen Wilson’un sonradan izleyeceği yolu işaretlemiş oldu. Bir kuşak sonraki Wilson gibi, dünya kamuoyu tarafından gözetilen barışçıl bir değişikliğe doğru küresel bir eğilim keşfettiğini düşündü:

> “Şu husus kesindir ki, yeni bir uluslararası hukuk, kafalarda şekilleniyor ve uygulaması da dünyaya hükmedecek gibi görünüyor: Bağımsızlığı tanıyan, saldırıyı hoş görmeyen, anlaşmazlıkların kan akıtılarak değil, barışçı yollarla çözülmesinden yana, geçici değil, kalıcı düzenlemeleri hedefleyen ve her şeyden çok, uygar insanlığın genel yargısını, en yüksek otoriteye sahip karar mercii olarak tanıyan

bir hukuk."{207}

Bu paragraftaki her kelime, Wilson tarafından da söylenmiş olabilirdi ve yarattığı etki de kesinlikle Wilson'un Milletler Cemiyeti fikrinin hemen hemen aynısı idi. Kendi politikası ile Disraeli'nin 1879'daki politikası arasındaki farkı açıklarken, Gladstone güç dengesini uygulamak yerine, "Avrupa Güçlerini bir birlik içinde bir arada tutmaya çabalayacağım. Niçin mi? Çünkü onların hepsini bir birlik içinde tutarak her birinin bencil amaçlarını nötralize ediyor, engelliyor ve elini ayağını bağlıyorsunuz... Müşterek hareket, bencil istek için öldürücüdür"{208} dedi. Kuşkusuz bütün Avrupa devletlerinin bir araya getirilmesinin olanaksızlığı, artan gerginliğin başlıca sebebi idi. Fransa ile Almanya veya Avusturya ile Rusya arasındaki çatışmayı giderecek bir faktörü önceden görmek olanaksızdı ve bu kesinlikle Bulgaristan'ın geleceği değildi.

Gladstone'dan önceki hiçbir İngiliz başbakanı böyle bir retorik kullanmamıştır. Castleragh Avrupa Konferansını, Viyana düzenlemesinin uygulanması için bir araç olarak kabul etmiştir. Palmerston bunu güç dengesini koruyan bir alet olarak görmüştür. Avrupa Konferansı'nı statükonun koruyucusu olarak görmekten çok uzak olan Gladstone, ona, tamamen yeni bir dünya düzeni getirmek gibi devrimci bir rol vermiştir. Bu düşünceler, bir kuşak sonra Wilson sahnede görününceye kadar uykuda kalacaktı.

Bismarck'a göre ise, böyle düşünceler lanetli düşüncelerdir. Bu iki büyük şahsiyetin içtenlikle birbirlerinden nefret etmelerine şaşmamak gerekir. Bismarck'ın Gladstone'e karşı tavrı, Theodore Roosevelt'in Wilson'a karşı tavrına paralellik gösterir: Bu büyük Victoria devri politikacısını kısmen hilekâr, kısmen de de tehlikeli olarak görmüştür. Demir Başbakan, 1883'te Alman İmparatoru'na yazdığı mektupta şöyle diyor:

> "İngiltere'de, eski zamanların Avrupa politikasını anlayan büyük devlet adamları tamamen yok olmuş olmasa idi, bizim işimiz daha kolay olacaktı. Gladstone gibi büyük bir konuşmacıdan başka bir şey olmayan böyle yeteneksiz bir politikacı ile, İngiltere'nin durumunu hesaplayarak bir politika geliştirmek olanaksızdır."{209}

Gladstone'un hasmı hakkındaki görüşü çok daha açıktı. Örneğin, Bismarck için "yeniden dünyaya gelmiş şeytan" {210} deyimini kullanmıştır.

Gladstone'nin dış politika hakkındaki görüşleri de Wilson'ınkilerle aynı akıbete uğramıştır. Bu düşünceler, vatandaşlarının dünya işlerine daha çok katılması

yerine onlardan büsbütün soğumaları sonucunu doğurmuştur. Günlük diplomasi düzeyinde, Gladstone'un 1880'de iktidara gelmesi, Büyük Britanya'nın Mısır ve Süveyş'in doğusu üzerindeki imparatorluk politikasında çok az farklılık yaratmıştır. Fakat İngiltere'nin Balkanlarda ve genel olarak Avrupa dengesinde bir faktör olmasını engellemiştir.

Gladstone'nin iktidardaki ikinci dönemi (1880-1885), kıta devlet adamları arasında en ılımlısı olan Bismarck'ın altından güvenlik ağını çekmesi paradoksal bir etki yapmıştır; Canning'in Avrupa'dan çekilmesinin, Metternich'i Çar'a itmesine benzer bir şey. Palmerston/Disraeli görüşü İngiliz dış politikasına egemen olduğu sürece, Rusya Balkanlar'a veya İstanbul'a yaklaşmakta çok ileri gittiği zaman, son başvurma mercii görevini sürdürdü. Gladstone'la beraber bu güvence son bulmuş ve Bismarck'ı Avusturya ve Rusya ile yapılan ve tarihi hata olan Üçlü İttifak'a daha çok bağımlı duruma getirmiştir.

Şimdiye kadar muhafazakârların kalesi olan Doğu Sarayları, temsili hükümetlerden de çok, milliyetçi kamuoyuna karşı duyarlı çıktılar. Almanya'nın iç politik yapısı, Bismarck tarafından güç dengesi diplomasisinin kurallarının uygulanmasına izin verecek şekilde kurulmuş olmakla beraber, demagojiyi de davet edecek kuvvetli bir eğilime sahipti. Reichstag'ın Avrupa'da tanınmış en yaygın seçim hakkı ile seçilmiş olmasına karşın, Alman hükümetleri, imparator tarafından atanmışlardı ve Reichstag'a değil, imparatora karşı sorumlu idiler.

Böylece sorumluluktan uzak olan Reichstag üyeleri, en aşırı demagojilere dalmakta tamamen özgür idiler. Askeri bütçenin beş yılda bir kez oylanması, bunun yapılacağı yıl, hükümetleri yapay krizler çıkarmaya davet etti. Yeterli zaman verilseydi, bu düzenleme, Parlamento'ya karşı sorumlu bir hükümeti olan anayasal bir monarşiye doğru gelişebilirdi. Fakat yeni Almanya'nın kurulduğu bu kritik yıllarda, hükümetler, milliyetçi propagandaya karşı hayli duyarlı ve kendi seçmenlerini hoşnut etmek için dış tehlike icat etmekte pek hevesliydiler.

Rusya'nın dış politikası da, Panislavistlerin Balkanlar'da saldırgan bir politika izlemek ve Almanya ile hesaplaşma olan bağnaz propagandalarından etkilenmekteydi. 1879'da II. Aleksandr'ın saltanatının sonuna doğru bir Rus yetkilisi, Avusturya Büyükelçisine durumu şöyle açıkladı:

> "Burada halk milliyetçi basından açıkça korkuyor... Milliyetçilik bayrağı onları koruyor ve güçlü bir desteği garanti ediyor. Milliyetçi eğilimler bu kadar belirgin bir şekilde öne çıktığından ve [Türkiye'ye karşı] savaşa girme sorununda, özellikle de bütün diğer önerilere

> karşın başarılı olduğundan beri, kendilerine ‘milliyetçi’ denilen taraf, bütün orduyu kucaklaması sebebiyle gerçek güç halini aldı.”{211}

Birçok dil konuşulan diğer imparatorluk olan Avusturya da aynı durumda idi.

Bu koşullar altında Bismarck için çok tehlikeli denge eylemini gerçekleştirmek gittikçe güçleşiyordu. 1881’de, yeni Çar III. Aleksandr St. Petersburg’da tahta çıktı. Büyükbabası L Nikola gibi ne muhafazakâr ideolojisi vardı, ne de güçlü babası II. Aleksandr gibi yaşlı Alman imparatoruna aşırı sevgi besliyordu. Tembel ve müstebit olan III. Aleksandr, Bismarck’a güvenmiyordu. Bunun bir nedeni de Bismarck’ın politikasının onun anlayamayacağı kadar karışık olmasıydı. Bir seferinde, yazışmalarda Bismarck’ın adının geçtiği her yere bir haç işareti koyduğunu bile söylemiştir. Çar’ın kuşkuları Danimarkalı karısı tarafından da güçlendirilmişti. Çar’ın karısı, Schleswig-Holstein’i kendi vatanından kopardığı için Bismarck’ı affetmiyordu.

1855 Bulgar krizi bütün bu tahrikleri yeniden canlandırdı. Bir ayaklanma, Rusya’nın on yıl evvel çok istediği, fakat Büyük Britanya ve Avusturya’nın gerçekleşmesinden korktuğu Büyük Bulgaristan’ı ortaya çıkardı. Yeni Bulgaristan, tarihin en kuvvetli beklentileri nasıl yanlış çıkardığını âdeta gösterircesine, Rusya’nın egemenliği altına girmek bir yana, bir Alman prensinin yönetimi altında birleşti. St. Petersburg bu durumdan dolayı Bismarck’ı suçladı. Gerçekte Bismarck, bunu istememişti. Rus sarayı çılgına döndü ve Vistül Nehri’nin batısında kalan her yerde bir fesat görmeye kendilerini alıştırmış olan Panislavistler, Bismarck’ın şeytani bir anti-Rus entrikanın arkasında olduğu söylentisini yaydılar. Bu hava içinde, 1887’de Aleksandr Üç İmparator Ligi’ni yenilemeyi reddetti.

Ancak Bismarck, Rus seçeneğinden vazgeçmeye hazır değildi. Kendi haline bırakılırsa, Rusya’nın eninde sonunda Fransa ile ittifaka gireceğini biliyordu. Bununla beraber, 1880’lerin koşullan içinde Rusya her an İngiltere ile kapışma olasılığı içindeyken, böyle bir tercih İngiltere’nin düşmanlığını ortadan kaldırmadan Rusya’nın Almanya karşısındaki kritik durumunu daha da zayıflattı. Üstelik Almanya’nın elinde, özellikle de Gladstone iktidardan düşmüş iken, hâlâ İngiliz seçeneği vardı. Ayrıca Aleksandr’ın, Fransa’nın Balkanlar için bir savaş riskini göze alacağından kuşkulu olmak için iyi nedenleri vardı. Başka bir deyişle, Rus-Alman bağları biraz zayıflamış ise de, hâlâ ulusal çıkarlarının yakınlığını yansıtıyordu; bu yalnızca Bismarck’ın tercihi değildi. Ancak Bismarck’ın diplomatik ustalığı olmasa, bu ortak çıkarlar resmen ifade

edilemezdi.

Her zamanki dehasıyla, Bismarck son önemli girişimi olan Garanti Antlaşması'nı ileri sürdü. Almanya ve Rusya, Almanya Fransa'ya veya Rusya Avusturya'ya saldırmazsa, üçüncü bir ülke ile savaşa tutuştuklarında tarafsız kalacaklarına dair birbirlerine söz verdiler. Teorik olarak, Rusya ve Almanya, savunmada kalındığı sürece, iki cepheli savaşa karşı garanti altında idiler. Ancak özellikle seferberlikle, savaş ilanı giderek daha çok aynı şey olarak görüldüğünden, birçok şey saldırganın nasıl tanımlandığına bağlıydı. (Bak. Bölüm 8). Bu soru hiç sorulmadığı için, Garanti Antlaşması'nın açık sınırları vardı. Üstelik bu antlaşmanın işe yararlılığı, Çar tarafından gizli tutulmasında ısrar edildiğinden, daha da zayıflamıştı.

Bir antlaşmanın gizliliği, kabine diplomasisinin gerekleri ile artan bir şekilde demokratikleşmekte olan dış politikanın koşulları arasındaki çatışmayı açık bir şekilde göstermektedir. Sorunlar o kadar karışık hale gelmiştir ki, gizli Garanti Antlaşması'nda iki düzeyli gizlilik mevcuttu, ikinci düzey, özellikle gizli olan bir ekti ve buna göre Bismarck, Rusya'nın İstanbul'u ele geçirme girişiminde yoluna çıkmayacak ve Rusya'nın Bulgaristan'daki nüfuzunu artırmasına yardımcı olacaktı. Büyük Britanya bir yana, iki garanti de Almanya'nın müttefiki Avusturya'yı memnun edemezdi; Bismarck ise, Büyük Britanya ile Rusya'nın Boğazlar'dan dolayı aralarının açılmasından memnun olurdu.

Karışık olmamasına karşın Garanti Antlaşması, St. Petersburg ile Berlin arasındaki zorunlu bağlantıyı oluşturmuştur ve St. Petersburg'a, Almanya'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü savunmasına rağmen, onun Rusya'nın aleyhine genişlemesine yardım etmeyeceği konusunda güvence vermiştir. Böylece Almanya, Fransız-Rus ittifakını hiç olmazsa bir müddet için geciktirmeyi başarmıştır.

Bismarck'ın karmaşık dış politikasını barışın korunmasına ve devamına adamış olduğu, 1887'de Üç İmparator Ligi sona erdiğinde Rusya'ya karşı bir önleme savaşı başlatması için kendisine baskı yapan Alman askeri liderlerine gösterdiği tepkide de görülmektedir. Bismarck bütün bu spekülasyonların üzerine, Reichstag'a hitaben yaptığı bir konuşmada, bir Fransız-Rus ittifakından vazgeçirmek için bir yol olarak St. Petersburg'a iltifat etti:

> "Rusya ile aramızdaki barış bizim tarafımızdan bozulmayacaktır ve Rusya'nın bize saldıracağına da inanmıyorum. Aynı zamanda Rusların, bize başkaları ile birlikte saldırmak için müttefikler

> aradığına da inanmıyorum; yahut onların bir tarafta karşılaşabileceğimiz güçlüklerden yararlanarak bize saldıracaklarına da inanmıyorum.”{212}

Bütün hünerine ve ılımlılığına karşın, Bismarck’ın dengeleme eylemleri kısa bir süre içinde bitecekti. Manevraların sürdürülmesi, usta için bile çok karmaşık hale geliyordu. Soğukkanlılıkla hareketi sağlamak için oluşturulmuş olan birbiri ile çakışan ittifaklar, tersine kuşku yarattı; bu arada kamuoyunun gittikçe artan önemi de herkesin esnek davranması olasılığını azaltmıştır.

Bismarck’ın diplomasisi, ne kadar maharetli olursa olsun, bu kadar yüksek derecede yönlendirilmeye gereksinim duyulması, güçlü ve birleşmiş bir Almanya’nın Avrupa güç dengesi üzerine yaptığı baskının büyüklüğünün de kanıtıydı. Hatta henüz Bismarck dümenin başında iken, imparatorluk Almanya’sı endişe kaynağı olmuştur. Gerçekten de Bismarck’ın güvence oluşturmak niyetiyle yaptığı entrikalar, zamanla garip bir düzen bozucu etki yapmaya başladı; bu durum, kısmen Bismarck’ın çağdaşlarının onun gittikçe artan karışık doğasını anlamakta çok zorluk çekmelerindendi. Bismarck’ın manevralarından dolayı açıkta kalmaktan korkanlar, pey sürme işinden vazgeçtiler. Fakat bu hareket tarzı, aynı zamanda *Realpolitik*’in bir ürünü olarak çatışma yerine konulan esnekliği de kısıtlıyordu.

Her ne kadar Bismarck tarzı diplomasi onun iktidar döneminin sonu ile birlikte yok olmaya mahkûm ise de, yerini, geleneksel güç dengesinden çok, Soğuk Savaş’a benzeyen katı ittifakların ve pervasız silahlanma yarışının alması kaçınılmazdı. Hemen hemen yirmi yıl, Bismarck, ılımlı manevraları ve esnekliği ile barışı korudu ve uluslararası gerilimi düşürdü. Fakat aynı zamanda yanlış anlaşılan büyüklüğünün bedelini de ödedi; çünkü yerine gelenler ve olası taklitçileri onun koyduğu örnekten, silahlanma yarışını devam ettirmekten ve Avrupa uygarlığının intiharına neden olabilecek bir savaş yapmaktan başka bir ders çıkaramadılar.

1890’da artık güç dengesi kavramı, potansiyelinin sonuna gelmişti. Ortaçağ’ın evrensel imparatorluk rüyalarının külleri arasından birçok devletin ortaya çıkması, güç dengesini kaçınılmaz kılmıştı. XVIII. yüzyılda *raison d’état*, başlıca amacı egemen bir gücün ortaya çıkmasını ve bir Avrupa imparatorluğunun yeniden dirilmesini önlemek olan pek çok savaşa sebep oldu. Güç dengesi, Avrupa barışını değil, devletlerin özgürlüklerini korumuştu.

Güç dengesi politikası, Napoleon savaşlarından sonraki kırk yıl içinde en yüksek

noktasına ulaştı. Bu dönemde, sistem pürüzsüz bir şekilde çalıştı; çünkü dengeyi artırmak için bilinçli olarak oluşturulmuştu ve en azından tutucu saraylar tarafından paylaşılan bir değerler duygusu ile destekleniyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra, bu paylaşılan değerler duygusu yavaş yavaş aşındı ve durum XVIII. yüzyıl koşullarına döndü. Bu koşullar, modern teknoloji ve kamuoyunun artan rolü dolayısıyla artık daha da tehlikeli hale gelmişti. Despot devletler dahi, yabancı tehlikeler ileri sürerek, kendi kamuoylarına başvurabilirler ve demokratik konsensüsün yerine, dış tehlikeyi koyabilirlerdi. Avrupa devletlerinin ulusal birliklerinin sağlanması da oyuncu adedini ve kuvvet kullanılması yerine, değişik diplomatik kombinezonların konulması yeteneğini azalttı. Aynı zamanda paylaşılan bir meşruiyet duygusunun çöküşü de moral sınırlamayı törpüledi.

Amerika'nın güç dengesine karşı duyduğu tarihi nefrete karşın, bu dersler, Soğuk Savaş sonrası Amerika'nın dış politikasıyla ilgilidir. Tarihinde ilk kez, Amerika, uluslararası sistemin bir parçası ve sistem içindeki en güçlü ülkedir. Amerika her ne kadar askeri bakımdan süper bir devlet ise de, isteklerini empoze edemezdi; çünkü ne gücü ne de ideolojisi imparatorluk ihtiraslarına uygundu. Ayrıca Amerika'nın üstün olduğu nükleer silahlar da, kullanılabilir gücün eşitlenmesine doğru eğilim göstermekte idi.

Birleşik Devletler, küresel düzeyde olmakla birlikte XIX. yüzyıl Avrupası'na birçok benzerlik taşıyan bir dünyada kendisini bulmuştur, insan, güç dengesinin, paylaşılan değerler duygusu tarafından kuvvetlendirildiği Metternich sistemine benzer bir sistemin gelişmekte olduğunu ümit ediyor. Modern çağda, bu değerlerin demokratik değerler olması gerekmektedir.

Ancak Metternich, meşru düzenini kendisi yaratmak zorunda değildi; bu sistem zaten mevcuttu. Çağdaş dünyada demokrasi, evrensel olmaktan uzaktır ve demokrasinin ilan edildiği her yerde de mutlaka onu aynı terimlerle tanımlanmak zorunluğu yoktur. Birleşik Devletler için dengeyi, moral konsensüs ile desteklemek akla uygundur. Amerika, kendisine karşı dürüst olmak istiyorsa, küresel bir demokrasiye bağlılık etrafında mümkün olan en geniş çaplı moral konsensüsü sağlamaya çalışmalıdır. Fakat Amerika, güç dengesi analizini de ihmal edemez. Çünkü moral konsensüs sağlama çabası dengeyi yıktığı zaman, kendi kendini de yıkmaktadır.

Meşruiyete dayanan Metternich tipi bir sistem olası değilse, Amerika, bunu tatsız bulsa da, güç dengesi sistemi içinde yaşamayı öğrenmek zorunda kalacaktı. XIX. yüzyılda güç dengesi sistemlerinin iki modeli vardı:

Palmerston/Disraeli yaklaşımında örneklenen İngiliz modeli ve Bismarck modeli, İngiliz yaklaşımında, güç dengesi, doğrudan doğruya tehdit edilene kadar bekler, sonra devreye girerdi ve hemen hemen daima zayıfın yanında yer alırdı. Bismarck'ın yaklaşımı ise, karşı çıkışların meydana gelmesini önlemek için mümkün olduğu kadar çok taraf ile yakın ilişki kurmak, birbirleri ile çakışan ittifak sistemleri oluşturmak ve bunlardan ortaya çıkan etkiyi, tarafların iddialarını ılımlı hale getirmek için kullanmak şeklinde tanımlanabilir.

İki dünya savaşı boyunca, Amerika'nın Almanya ile geçirdiği deneyimlerin ışığı altında garip görünebilirse de, Bismarck'ın güç dengesini çalıştırma tarzı, büyük bir olasılıkla, Amerika'nın uluslararası ilişkilere olan geleneksel yaklaşımına daha uygundur. Palmeston/Disraeli metodu, çatışmalar karşısında disiplinli bir şekilde uzak kalmayı ve tehlikeler karşısında dengeye koşulsuz bir bağlılığı gerektirir. Çatışmalar ve tehditlerin, tamamen güç dengesi terimleri içinde değerlendirilmesi zorunludur. Amerika, disiplinli bir şekilde uzak durmayı veya koşulsuz bağlılığı zor sağlar; hele uluslararası ilişkilerin yalnızca güç terimleri ile yorumlanmasından hiç söz etmiyoruz.

Bismarck'ın sonraki politikası, çeşitli ülke grupları ile paylaşılan amaçlar üzerinde bazı konsensüsler oluşturarak, gücü önceden sınırlamaya çalışmaktı. Devletlerin karşılıklı bağımlı olduğu bir dünyada, Amerika'nın, İngilizlerin "şahane yalnızlık" politikasını uygulaması da zor olacaktı. Fakat Amerika'nın, dünyanın her tarafında eşit şekilde uygulanabilir geniş bir güvenlik sistemi oluşturması da olası değildi. En olası ve yapıcı çözüm, kısmen üst üste binen ittifak sistemleridir ki, bunların bazılarının odak noktası güvenlik, diğerlerininki ekonomik ilişkiler olacaktır. Burada Amerika'nın yapacağı en önemli iş, bu çeşitli grupları bir arada tutabilecek Amerikan değerlerine dayanan amaçlar meydana getirmek olacaktır. (Bak. Bölüm 31).

XIX. yüzyılın sonunda dış politikadaki bu iki yaklaşım da gittikçe zayıflıyordu. Büyük Britanya, artık kendini yalnızlık riskini göze alacak kadar güçlü hissetmiyordu. Bismarck ise, bir ustanın politikasını iyileştirmek gibi hiç de alçakgönüllü olmayan bir işe girişmiş, sabırsız bir yeni imparator tarafından görevinden alınmıştı. Bu süreç içinde güç dengesi katılaştı ve Avrupa, hiç kimsenin ihtimal vermediği yıkıcı bir felakete doğru yol almaya başladı.

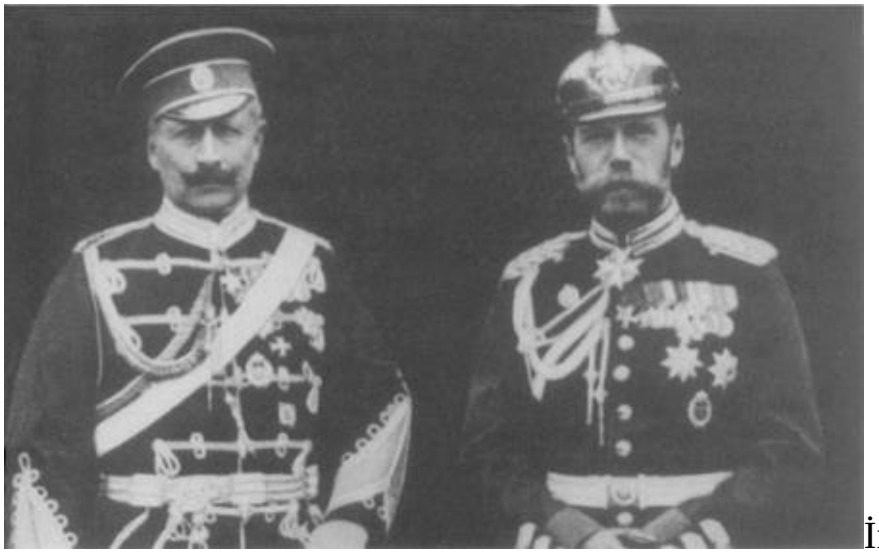
İmparator II. Wilhelm ve Çar II. Nikola

7
Politik Kıyamet Günü Makinesi: Birinci Dünya Savaşı’ndan Önce Avrupa Diplomasisi

XX. yüzyılın ilk on yılının sonunda, yüzyıl boyunca barışı koruyan Avrupa Konferans düzeni artık yoktu. Büyük Devletler, elli yıl sonraki Soğuk Savaş’ın yapısına benzer şekilde kemikleşmiş iki güç blokunun oluşmasına yönelen iki kutuplu bir çatışmanın içine kendilerini anlamsız bir körlükle atmışlardı. Ancak bir önemli fark vardı; nükleer silahlar çağında savaştan kaçınmak, en önemli, belki de başlıca dış politika amacıydı. Oysa XX. yüzyılın başlangıcında savaşlar, hâlâ saçma bir nedenle başlatılabilirdi. Gerçekten de bazı Avrupalı düşünürler, belli aralarla kan dökülmesinin, temizleyici etkisi olduğunu bile savundular ki, Birinci Dünya Savaşı, bu saf görüşün geçersizliğini vahşi bir şekilde gösterdi.

Yıllardan beri tarihçiler, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkmasından kimin sorumlu olduğunu tartışmaktadırlar. Ancak hiçbir ülke, tek başına felakete doğru bu çılgın yarışın sorumlusu olarak belirlenemez. Büyük devletlerden her biri, kendi dar görüşlülük ve sorumsuzluk payını kullanmışlar ve Avrupa’nın ortak hafızasına girdikten sonra bir kez daha yapılması olanaksız olan bir şeyi, büyük

kaygısızlıkla yeniden yapmıştır. Pascal'in Pensées'indeki "Görmemizi önlemek için önümüze bir şey koyduktan sonra, dikkatsizce uçuruma doğru koştuk" uyarısını unutmuşlardı.

Kuşkusuz suçlanacak çok şey vardı. Avrupa ulusları, genel bir savaşın modern teknoloji ve kitlesel seferberlikler dolayısıyla kendi güvenliklerine ve Avrupa uygarlığına en büyük tehdidi oluşturduğunu anlamadan, güç dengesini, silahlanma yarışına döndürdüler. Her ne kadar Avrupa uluslarının, izledikleri politikalar nedeniyle bu felâkette payları varsa da, Almanya ve Rusya, doğaları itibariyle her türlü ölçülü olmak duygusunu ortadan kaldırmışlardır.

Tüm Almanya'nın birleşmesi süreci boyunca, bu olayın güç dengesine etkisi üzerinde hemen hemen hiç durulmamıştır. 200 yıl boyunca, Almanya Avrupa savaşlarının başlatıcısı değil, kurbanı olmuştur. Otuz Yıl Savaşları'nda Almanya, bütün nüfusunun yüzde otuzu gibi çok yüksek bir sayısını kaybetmişti ve XVIII. yüzyılın hanedan ve Napoleon savaşlarının bütün önemli çarpışmaları, hep Alman toprakları üzerinde yapılmıştı.

Bu nedenle, birleşmiş Almanya'nın bu trajedilerin yeniden yaşanmasını önlemeyi amaç edinmesi kaçınılmazdı. Fakat, yeni Alman devletinin bu soruna askeri bir problem olarak yaklaşması veya Bismarck'tan sonraki Alman diplomatlarının, dış politikayı bu kadar kabadayıca ve iddialı bir şekilde yürütmesi kaçınılmaz değildi. Büyük Frederick'in Prusya'sı, büyük devletlerin en zayıfı iken, birliğin sağlanmasından sonra Almanya en güçlü devlet oldu ve komşularının huzurunu kaçırdı. Bu yüzden, Avrupa Düzenine katılmak için dış politikasında özellikle ihtiyatlı olması gerekirdi.{213} Ne yazık ki, Bismarck'tan sonra ılımlılık, Almanya'da en az bulunan bir nitelik haline geldi.

Alman devlet adamlarının, çıplak güç konusunda bu kadar tutkulu olmasının nedeni, diğer ulus-devletlerin aksine, Almanya'nın bütünleştirici bir felsefi çerçeveye sahip olmamasıydı. Avrupa'nın geri kalan ülkelerinde modern ulus-devlete şekil veren ideallerin hiçbirisi, Bismarck'ın kurduğu yapıda yoktu: Ne Büyük Britanya'nın geleneksel özgürlüklere önem vermesi, ne Fransız Devrimi'nin evrensel özgürlük isteği ve ne de Avusturya'nın iyi huylu evrensel emperyalizmi. Aslında Bismarck'ın Almanya'sı, bir ulus-devletin beklentilerini de temsil etmiyordu; çünkü Almanya, Avusturyalı Almanları isteyerek dışarda bırakmıştı. Bismarck'ın "Reich"ı, başlıca amacı kendi gücünü artırmak olan daha büyük bir Prusya için bir kandırmacaydı.

Entelektüel köklerden yoksun olması, Alman dış politikasının amaçsızlığının

başlıca nedenidir. Bu kadar uzun süre topraklarının Avrupa'nın başlıca savaş alanı olmasının anısı, Alman ulusunda iyice yerleşmiş bir güvensizlik duygusu yarattı. Her ne kadar Bismarck'ın imparatorluğu şimdi kıtanın en güçlü devleti ise de, Alman liderler, her zaman belirsiz bir şekilde tehdit edildiklerini hissederlerdi. Bunu, kavgacı nutuklarla birlikte, askeri yönden hazırlıklı olma tutkuları da göstermektedir. Alman askeri planlamacıları, her zaman Almanya'nın bütün komşuları ile aynı anda savaşa tutuşacağı varsayımına göre hareket etmişler. Bu en kötü senaryoya göre kendilerini hazırlayarak, bunun gerçek olmasına da yardımcı oldular. Bütün komşularının oluşturduğu koalisyonu yenecek kadar güçlü olan bir Almanya'nın, bu komşularından herhangi birini ezebilecek durumda olacağı açıktı. Sınırlarındaki çok büyük askeri yığınakları gören Almanya'nın komşuları, ortak savunma için bir araya geldiler ve Almanya'nın güvenlik arayışını, onun güvenlikten yoksun olmasının nedeni haline dönüştürdüler.

Akıllı ve ölçülü bir politika, korkunç tehlikeyi erteleyebilir ve belki de önleyebilirdi. Ancak Bismarck'ın yerine gelenler, onun gösterdiği ılımlılığı bırakarak gittikçe artan bir şekilde acı kuvvete dayanır oldular. En çok sevdikleri slogan şuydu: Almanya, bir çekiç olarak hizmet edecektir, yoksa Avrupa diplomasisinin örsü olarak değil. Ulusal benliğini bulabilmek için bu kadar enerji harcayan Almanya, sanki yeni devletin hangi amaca hizmet edeceğini düşünmeye zaman bulamamıştı. Almanya, kendi ulusal çıkarı kavramını geliştirmeyi asla başaramamıştır. O anın heyecanı ile sürüklenen ve yabancıların psikolojisine karşı olağanüstü bir hassasiyetsizliği olan Bismarck'tan sonraki Alman liderleri, kararsızlıkla haşinliği birleştirerek ülkelerini ilk önce yalnızlığa, sonra da savaşın içine atmışlardır.

Bismarck, Alman gücünün açıkça ortaya konmasını önlemek için çok çaba harcamıştır. Birçok ortağını zapt etmek amacıyla karışık ittifaklar sistemini kullanmış ve görünmeyen uyumsuzluklarının bir savaşa dönüşmesini önlemeğe çalışmıştı. Bismarck'ın yerine gelenlerin, böyle karışık işler için ne sabrı, ne de kurnazlığı vardı, İmparator I. Wilhelm 1888'de ölünce, oğlu Frederick (ki liberal davranışları Bismarck'ı çok endişelendirmişti), gırtlak kanserine yenilinceye kadar sadece doksan sekiz gün ülkeyi yönetti. Onun yerine oğlu II. Wilhelm geçti. Aşırı duygusal davranışları, gözlemcilerde, Avrupa'nın en güçlü devletinin yöneticisinin, olgunlaşmamış ve kararsız bir kişi olduğu şeklinde endişeler yarattı. Psikologlar, Wilhelm'in huzursuz kişiliğini kabadayılığını, doğuştan kolunun sakat olmasına bağlamaktadırlar ki, bu durum yüksek bir askeri

geleneğe sahip olan Prusya kraliyet ailesi için ağır bir darbe idi. 1890'da genç ve aceleci imparator, bu kadar büyük şahsiyetin gölgesi altında ülkeyi yönetmeyi reddederek Bismarck'ı görevinden aldı. Bundan sonra Avrupa barışı için en önemli şey, Kaiser'in diplomasisiydi. Winston Churchill, Wilhelm'in ruh halini alaycı bir üslupla şöyle ortaya koydu:

> "Yalnızca cakalı bir yürüyüş, poz atma ve çekilmemiş kılıcı şakırdatma. Bütün istediği kendini Napoleon gibi hissetmek ve onun savaşlarını yapmadan onun gibi olmak. Kesinlikle bundan daha azı yetmezdi. Eğer bir volkanın tepesi isen, yapabileceğin en az şey biraz duman çıkarmaktır. Böylece Kaiser de bütün uzaktan seyredenlere duman çıkardı, gündüz bir bulut sütunu, geceleri ateş parlaması gösterdi; rahatsız olan gözlemciler de yavaşça ve emin olarak ortak savunma için bir araya geldiler.
>
> ...fakat bütün bu poz ve süslerin altında, kendisini tarihe ikinci Büyük Frederick olarak geçirmek isteyen çok sıradan, boş ama, iyi niyetli bir adam vardı."{214}

Kaiser'in en çok istediği şey, Almanya'nın öneminin ve hepsinden önemlisi gücünün, uluslararası alanda tanınması idi. Kendisinin ve çevresinin *Weltpolitik* veya küresel politika dediği politikayı, bu terimi tanımlanmadan veya bunun Alman ulusal çıkarları ile ilişkisini açıklamadan uygulamaya çalıştı. Sloganların gerisinde entelektüel bir boşluk yatıyordu; ve haşin dil, iç boşluğu maskeliyordu ve geniş sloganlar ise, ürkekliği ve yön duygusunun noksanlığını örtüyordu. Harekette kararsızlıkla birlikte öğünme alışkanlığı, iki yüzyıllık taşralılık duygusunun Almanlara bıraktığı mirastı. Alman politikası akıllı ve sorumlu olsaydı bile, Alman devinin mevcut uluslararası çerçeveye entegre edilmesi çok zor olurdu. Fakat kişiliklerin ve iç kurumların karışımı böyle bir bütünleşmeyi önledi ve onun yerine, Almanya'nın başına, korktuğu her şeyi getirmekte uzmanlaşan pervasız bir dış politika getirdi.

Bismarck'ın görevden alınmasından sonraki yirmi yılda, Almanya ittifaklarını olağanüstü bir çabayla tersine çevirdi. 1898'de Fransa ve Büyük Britanya, Mısır yüzünden savaşın eşiğinde idiler. XIX. yüzyılın büyük bölümünde Büyük Britanya ile Rusya arasındaki düşmanlık uluslararası ilişkilerde sürekli bir faktördü. Çeşitli zamanlarda, Büyük Britanya, Rusya'ya karşı devamlı müttefik arayışı içinde oldu ve Japonya ile anlaşmadan evvel Almanya'yı da yokladı. Kimse Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın aynı tarafta olabileceğini

düşünemezdi. Oysa on yıl sonra, Almanya'nın ısrarlı ve tehdit edici diplomasisi sonucunda bu da gerçekleşti.

Manevralarının karmaşıklığına rağmen, Bismarck, hiçbir zaman, güç dengesinin geleneklerinin de ötesine gitme girişiminde bulunmamıştı. Yerine gelenler, açıkça güç dengesinden memnun değillerdi ve anlamadıkları şey, kendi güçlerini büyüttükçe, Avrupa denge sisteminin doğasına uygun olarak karşı tarafın bunu karşılayacak koalisyonlar kurması ve silah yığınağı yapması idi.

Alman liderler, diğer ülkelerin, halen Avrupa'nın en güçlü ulusu olan ve bir Alman hegemonyası korkusu saçan ulusuyla ittifak yapmak istememelerine kızıyorlardı. Alman liderleri, komşularına kendi kuvvetlerinin sınırlarını ve Alman dostluğunun yararlarını kabul ettirmek için en iyi yolun kabadayı taktikleri olduğu kanısındaydılar. Bu sataşma şeklindeki yaklaşım, tam tersi bir sonuç verdi. Bismarck sonrası Alman liderleri, kendi ülkeleri için tam güvenliğe ulaşmaya çalışırken, diğer tüm Avrupa uluslarını tam güvensizlikle tehdit ettiler ve hemen hemen otomatik olarak karşı koalisyonları harekete geçirdiler. Bir yere egemen olmak için diplomatik bir kestirme yol yoktur, tek yol savaştır. Bu dersi, Bismarck sonrası köylü Alman liderleri ancak küresel bir felaket olduğunda öğrendiler.

Anlaşılmayan şey şudur ki, imparatorluk Almanya'sının tarihinin büyük bölümünde, barış için başlıca tehdidin, Almanya değil, Rusya olduğu düşünülmüştür, İlk önce Palmerston sonra da Disraeli, Rusya'nın Mısır ve Hindistan'a sızmak istediğine inanmıştı. 1913'te Alman liderleri arasında, Rus ordularının ayaklarının altında ezilecekleri korkusu o kadar yaygındı ki, bu korku, bir yıl sonraki kaderleri belirleyecek olan bu çatışmaya büyük katkıda bulundu.

Gerçekte, Rusya'nın bir Avrupa imparatorluğu peşinde olduğu şeklindeki korkuyu haklı çıkaracak herhangi bir objektif kanıt yoktu. Rusya'nın böyle bir savaş hazırlığı içinde olduğu hakkındaki Alman askeri gizli servisinin iddiaları, doğru olmakla birlikte konu dışıdır. Her iki ittifakın bütün üyeleri, yeni demiryolu teknolojisi ve seferberlik planlarıyla doluydular ve devamlı olarak mevcut sorunların hiçbirisiyle kıyas kabul etmeyen askeri hazırlıklarla uğraşıyorlardı. Fakat bu şevkle yapılan hazırlıklar, tanımlanabilen herhangi bir hedefle ilgili olmadığından, büyük, hatta dev ihtirasların belirtisi olarak yorumlandılar. 1900-1909 arası Alman Şansölyesi olan Prens von Bülow, Büyük Frederick'in görüşlerini benimseyerek şöyle dedi: "Prusya'nın bütün komşuları

arasında güç ve konum bakımından en tehlikelisi, Rus İmparatorluğu'dur."{215}

Bütün Avrupa, toprak genişliği ve inatçılığı ile Rusya'yı kesinlikle ürkütücü bir ülke olarak gördüler. Bütün Avrupa ülkeleri, tehdit ve karşı tehdit yolları ile, kendilerini büyük gösterme telaşı içine düşmüşlerdi. Fakat Rusya, ancak daha üstün bir kuvvetle ve genellikle savaşlarla durdurulabilen tamamen kendisine özgü bir ritimle genişlemeye devam etmiştir. Birçok kriz devamınca, akla uygun bir uzlaşma, daima Rusya'nın erişebileceği bir yerde bulunmuştur. Ancak Rusya, genellikle taviz vermektense, yenilgi riskini göze almıştır. 1854 Kırım Savaşı'nda, 1875-1878 Balkan Savaşları'nda ve 1904 Rus-Japon Savaşı öncesinde hep böyle olmuştur.

Bu eğilimlerin bir açıklaması, Rusya'nın kısmen Avrupalı, kısmen de Asyalı olmasıdır. Batı'da Rusya, Avrupa Düzeni'nin bir üyesiydi ve güç dengesinin çok ayrıntılı kurallarına katılırdı. Fakat burada bile Rus liderleri, dengeye başvurmalarda genellikle çok sabırsız ve istekleri karşılanmadığı zaman da hemen savaşa girme eğilimindeydiler: Örneğin 1854 Kırım Savaşı başlangıcında, Balkan Savaşları'nda ve tekrar 1885'te Rusya neredeyse Bulgaristan'la savaşa tutuşuyordu. Orta Asya'da, Rusya güç dengesinin uygulanmadığı zayıf prensliklerle karşı karşıya idi ve Sibirya'da, Japonya ile karşılaşıncaya kadar, Amerika'nın meskûn olmayan topraklarda yayılması gibi, boş Asya topraklarında genişlemiştir.

Avrupa forumlarında, Rusya güç dengesi adına söylenen sözleri dinler, fakat onun kurallarına her zaman uymazdı. Avrupa devletleri, Türkiye ve Balkanlar'ın geleceğinin Avrupa Düzeni tarafından bir çözüme bağlanması gerektiği görüşünü savunurken, Rusya, bu sorunu, tek taraflı olarak ve kuvvetle halletme peşinde olmuştur. 1829 Edirne Antlaşması'nda, 1833 Hünkâr iskelesi Antlaşması'nda, 1853 Türkiye ile çıkan anlaşmazlıkta ve 1875-78 ve 1885 Balkan Savaşları'nda durum böyle idi. Rusya, kendisi bu işleri yaparken, Avrupa'nın başka tarafa bakmasını istemiş ve Avrupa bunu yapmayınca da kızmıştır. Aynı sorun, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da çıkacak, Batılı müttefikler Doğu Avrupa'nın geleceğinin bir bütün olarak Avrupa'yı ilgilendirdiğini söylerken, Stalin, Doğu Avrupa'nın ve özellikle Polonya'nın Sovyetlerin nüfuz bölgesi içinde olduğunu ve bu sebeple onların geleceğinin Batılı demokrasilere danışılmadan kararlaştırılması gerektiği üzerinde ısrarla durmuştur. Sonunda Stalin, kendisinden önceki çarlar gibi tek taraflı hareket edecek, bununla beraber kaçınılmaz olarak bir Batılı kuvvetler koalisyonu, Rusya'nın askeri ilerlemesine direnmek için ve Rusya'nın komşuları üzerindeki

zorlamalarını durdurmak için kurulacaktır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, bu tarihi örneğin yeniden kendisini göstermesi bir kuşak sürecektir.

İlerleme halindeki Rusya'da sınır kavramı yoktu. Kendisine engel olunduğu zaman bunu hiç unutmuyor ve intikamını almak için uygun zamanı kolluyordu. XIX. yüzyılın büyük bölümünde Büyük Britanya'ya, Kırım Savaşı'ndan sonra Avusturya'ya, Berlin Kongresi'nden sonra Almanya'ya ve Soğuk Savaş boyunca Birleşik Devletler'e karşı tavrı böyle olmuştur. Sovyet dönemi sonrası yeni Rusya'nın, tarihi imparatorluğunun ve uydularının çöküşüne nasıl tepki göstereceği, dağılma şokunu atlattıktan sonra görülecektir.

Asya'da, Rusya'nın misyon duygusu, politik ve coğrafi engellerle daha da az sınırlandırılmıştı. XVIII. yüzyılın tamamında ve XIX. yüzyılın büyük bölümünde, Rusya, Uzakdoğu'da tek başına kalmıştır. Rusya, Japonya ile uğraşan ve Çin'le anlaşma yapan ilk Avrupa devleti olmuştur. Yeni topraklara yerleşen az sayıdaki göçmen ve askeri maceracılar tarafından gerçekleştirilen bu genişleme, Avrupa devletleri ile herhangi bir anlaşmazlık yaratmamıştır. Ara sıra Çin'le olan çatışmalar da önemli değildi. Asi kabilelere karşı yardımından dolayı Rusya yönetimine XVIII ve XIX. yüzyıllarda Çin tarafından geniş topraklar verilmiştir ve bu durum, o zamandan beri her Çin hükümetinin, özellikle de komünist hükümetin reddettiği bir dizi "eşit olmayan antlaşma" yapılmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Asya topraklarındaki her yeni toprak işgali, yeni topraklar için iştahını daha da artırmıştır. 1903'te Rus Maliye Bakanı ve Çar'ın arkadaşı olan Serge Witte, II. Nikola'ya şöyle yazıyordu: "Çin'le muazzam büyüklükteki sınırımız ve bizim istisnai şekilde uygun durumumuz, Rusya tarafından Çin'in önemli bir kısmının yutulmasını yalnızca bir zaman meselesi haline getirmiştir."{216} Osmanlı imparatorluğu ile olan soruna gelince, Rus liderleri, Uzakdoğu'nun kendi işleri olduğunu ve dünyanın geri kalan bölümünün müdahale hakkı olmadığı tavrını almışlardır. Rusya'nın bütün cephelerdeki ilerlemesi bazen aynı zamanda olmuştur; daha çok, yayılmanın en az riskli olduğu yerlere göre değişmiştir.

Rus İmparatorluğu'nun politika oluşturma mekanizması da, İmparatorluk'un ikili doğasını yansıtmaktadır. Rus Dışişleri Bakanlığı genellikle Batı üzerine uzman bağımsız memurların çalıştığı Başbakanlık'ın bir bölümüydü.{217} Çoğunlukla Baltık Almanlarından olan bu memurlar, Rusya'yı, politikası Avrupa Düzeni çerçevesinde uygulanması gereken bir Avrupa devleti olarak görürlerdi.

Ancak bu bölümün rolü, Asya Bölümü tarafından tartışılırdı ki, bu daire de eşit şekilde bağımsız ve Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na, Balkanlar'a ve Uzakdoğu'ya karşı politikalarında, diğer bir deyişle Rusya'nın ilerlemekte olduğu her cepheden sorumluydu.

Başbakanlık Bölümü'nün aksine, Asya Bölümü Rusya'yı Avrupa Düzeni'nin bir parçası olarak kabul etmiyordu. Avrupa uluslarını, Rusya'nın isteklerinin gerçekleşmesine bir engel olarak gören Asya Bölümü, Avrupa uluslarını konunun dışında görmüş ve mümkün oldukça Rusya'nın amaçlarını, tek-taraflı antlaşmalar veya Avrupa'ya danışmadan başlatılan savaşlarla gerçekleştirme peşinde olmuştur. Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendiren konuların Avrupa düzeni çerçevesinde çözülmesi konusunda ısrar ettikçe, sık sık anlaşmazlık çıkması kaçınılmaz olmuş ve Rusya'nın kızgınlığı, başkasının işlerine burnunu sokan devletler olarak gördüğü güçler tarafından engellenmekten dolayı artmıştır. Kısmen savunma, kısmen saldırı şeklinde olan Rus genişlemesi genellikle bir belirsizlik taşımış ve bu belirsizlik Batılılar arasında Rusya'nın gerçek niyetleri hakkında Sovyet döneminde de devam eden tartışmalara yol açmıştır. Rusya'nın gerçek maksadını anlamada devam eden bu güçlüğün nedeni, Rus hükümetinin komünist dönemde bile bir XX. yüzyıl süper gücünden çok, XVIII. yüzyıl otokratik sarayına benzer özellikler taşımasıdır. Ne imparatorluk Rusya'sı, ne de komünist Rusya, büyük bir dışişleri bakanı yetiştirmiştir. Nesselrode, Gorçakov, Giers, Lansdorf ve hatta Gromiko, başarılı ve yetenekli dışişleri bakanı olmalarına karşın, uzun vadeli bir politika üretme otoritesinden yoksun idiler. Hepsi de olumlu tepkisi için birçok temel iç sorunlar arasında mücadele etmek zorunda oldukları ve kolayca dikkati dağılan otokratın hizmetkârları durumundan biraz daha iyi bir konumdaydılar, İmparatorluk Rusya'sının, bir Bismarck'ı, Salisbury'si veya Roosevelt'i yoktu; kısacası dışişlerinin bütün yönleri üzerinde uygulama yetkisine sahip aktif bakanları yoktu.

Devletin başındaki Çar'ın hâkim bir kişiliğe sahip olduğu zaman bile, Rus politika üretme sisteminin otokratik özelliği, tutarlı bir dış politikanın gelişmesini önledi. Çar bir kez kendisi ile kolay çalışan bir dışişleri bakanı buldu mu, Nesselrode, Gorçakov ve Giers'de oldu gibi onu iyice benimserdi. Bakanlar arasında bu üçü XIX. yüzyılın büyük bölümünde hizmet vermişlerdir, ilerlemiş yaşlarında dahi, yabancı devlet adamları için çok değerli ve St. Petersburg'da görüşülmeye değer şahsiyetler olarak kabul edilirlerdi; çünkü Çar'a ulaşabilen tek resmi görevliler onlardı. Protokol başka bir kişinin Çar'la görüşmesini

hemen hemen olanaksız yapıyordu.

Karar vermeyi daha da karışık hale getirmek için, Çar'ın yürütme gücü sık sık onun aristokratik hayat tarzı ile çatışıyordu. Örneğin Garanti Antlaşması'nın imzalanmasından hemen sonraki çok önemli dönemde, III. Aleksandr, 1887 Temmuzundan Ekimine kadar dört ay boyunca yatla gezmek, manevraları izlemek ve Danimarka'da karısının akrabalarını ziyaret etmek için St. Petersburg'dan uzak kaldı. Tek karar vericinin ulaşılmaz olması, Rus dış politikasının tökezlemesine yol açtı. Çar'ın politikaları genellikle yalnızca o anın heyecanına göre yürütülmekle kalmıyor, aynı zamanda ordu tarafından körüklenen milliyetçi dalgalanmalardan da büyük çapta etkileniyordu. Orta Asya'daki General Kaufmann gibi askeri maceracıların, dışişleri bakanlarına pek aldırdıktan yoktu. Bir önceki bölümde açıklandığı gibi, Gorçakov İngiliz büyükelçilerine Orta Asya hakkında çok az bilgisi olduğunu söylerken, büyük olasılıkla doğruyu söylüyordu.

1894-1917 arasında saltanat süren II. Nikola zamanında Rusya, keyfi kurumlarının bedelini ödemeye zorlandı. Nikola ilk önce Rusya'yı Japonya ile felaketli bir savaşa soktu ve sonra ülkesinin, Almanya ile savaşı kaçınılmaz hale getiren bir ittifak sisteminin tutsağı haline düşmesine izin verdi. Rusya'nın enerjisi, yayılmacılığa yöneltilip, dış anlaşmazlıklarla bu enerji tüketilirken, ülkenin politik ve sosyal yapısı bir darbede çökecek hale geldi. 1905'te Japon yenilgisi, büyük reformist Peter Stolypin'in savunduğu gibi, içyapının sağlamlaştırılması için zamanın gittikçe daraldığı konusunda ilk uyarıyı yapmış olmalıydı. Rusya'nın gereksinimi olan şey dinlenme olduğu halde, yeniden başka bir dış girişimde bulundu. Asya'da engellenen Rusya, Panslavizm rüyasına geri döndü ve bu sırada iyice kontrolden çıkmış olan İstanbul'a doğru baskıya başladı.

Hayret edilecek şey, belli bir noktadan sonra yayılmacılık Rusya'nın gücünü attırmadı, aksine onun düşüşe geçmesine neden oldu. 1849'da Rusya Avrupa'nın en güçlü devleti olarak kabul ediliyordu. Yetmiş yıl sonra hanedanı çöktü ve Büyük Devlet kategorisinden geçici olarak silindi. 1848-1914 arasında Rusya, sömürgecilik savaşları hariç, yarım düzineden fazla savaşa karıştı ki, bu sayı başka büyük devletlere oranla çok fazlaydı. 1848'de Macaristan'a müdahalesi hariç, bu çatışmaların her birinde ödenen politik ve mali bedel, olası kazançlarının çok çok üstündeydi. Bu çatışmaların her biri, bedelini ödemiş olmasına rağmen, Rusya, Büyük Devlet statüsünü toprak genişlemesi ile bir tutmaya devam etti; toprak açlığı bitmek bilmedi. Oysa bu kadar toprağa ne

gereksinimi vardı, ne de hazmedebilirdi. Çar II. Nikola'nın yakın danışmanı Serge Witte, Çar'a şunu vaat ediyordu: "Pasifik kıyılarından Himalaya Dağları'na kadar Rusya yalnızca Asya işlerine değil, Avrupa işlerine de hâkim olacaktır."{218} Endüstri Çağı'nda Büyük Devlet statüsü için ekonomik, sosyal ve politik gelişme, Bulgaristan'da bir uydu veya Kore'de bir hamilikten daha avantajlı olurdu.

Gorçakov gibi birkaç Rus lideri, Rusya için "toprak genişlemesinin, zayıflığının artması"{219} ile aynı anlamda olduğunu fark edebilecek kadar akıllıydı; fakat onların görüşleri, Rusya'nın yeni toprak elde etme düşkünlüğünü ılımlı hale getirmeye hiçbir zaman yetmedi. Sonuçta komünist imparatorluk da, temelde çarlarınki ile aynı sebeplerle çöktü. Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendi sınırları gerisinde kalmasını bilseydi ve uydu yörünge diye bilinen ilişkiler değil de Finlandiya ile olduğu gibi ilişkiler kursaydı, daha varlıklı bir devlet haline gelebilirdi.

İki devasa devlet, güçlü ve sert bir Almanya ile dev ve merhametsiz bir Rusya, kıtanın ortasında birbirleri ile sürtüştüğü takdirde, Almanya'nın Rusya ile savaştan bir şey kazanamayacağı gibi, Rusya'nın da Almanya ile savaşta her şeyini kaybedebileceği açıktı. Buna rağmen, bir çatışma çıkması olasıydı. Dolayısıyla Avrupa barışını devam ettirmek, bütün XIX. yüzyıl boyunca son derece olumlu bir şekilde ve maharetle dengeleyici rolünü oynayan tek ülkeye kalıyordu.

1890'da "şahane yalnızlık" deyimi, hâlâ İngiliz dış politikasını isabetle tanımlayan bir deyimdi, İngiliz yurttaşları, ağırlığı Kıta üzerindeki koalisyonlardan birisinin egemen olmasını engelleyen ülkelerini gururla Avrupa'nın "dengesini sağlayan dümeni" olarak tanımlıyorlardı. Bu ittifaklardan birisine katılmak fikri, İngiliz devlet adamları için de, Amerikan yalnızlık taraftarları için olduğu kadar iticiydi. Oysa yalnızca yirmi beş yıl sonra, yüzbinlerce İngiliz, Flanders'ın çamurlu tarlalarında Fransızların müttefiki olarak düşman Almanlara karşı savaşırken ölüyorlardı.

İngiliz dış politikasında 1890-1914 arasında önemli bir değişiklik oldu. Şu husus gariptir ki, geçiş devresinin ilk kısmında Büyük Britanya'yı yöneten insan, İngiltere'nin ve İngiliz dış politikasının geleneksel olan her şeyini temsil eden bir şahsiyetti. Salisbury Markisi, içerideki son kişi idi. Kraliçe I. Elizabeth zamanından beri ataları İngiliz kral ve kraliçelerine üst düzeyde bakan olarak hizmet eden eski Cecil ailesinin oğlu idi. 1901-1910 arasında hüküm süren ve

Cecil ailesiyle karşılaştırılan sonradan görme bir aileden gelen VII. Edward'ın, zaman zaman Salisbury'nin kendisine karşı kullandığı laubali konuşma üslubundan şikayet ettiği bilinmektedir.

Salisbury'nin politikada yükselişi önceden öngörülmüş olduğu gibi fazla çaba harcamadan oldu. Oxford'daki Christ Church okulundaki eğitiminden sonra, genç Salisbury Avrupa'yı dolaştı, Fransızcasını ilerletti ve devlet başkanları ile görüştü. Kırk sekiz yaşında, Hindistan'da genel vali olarak hizmet yaptıktan sonra Disraeli'nin dışişleri bakanı oldu ve günlük görüşmelerin büyük bir bölümünü yürüttüğü Berlin Kongresi'nde önemli bir rol oynadı. Disraeli'nin ölümünden sonra Muhafazakâr Parti'nin liderliğini üstlendi ve Gladstone'un son 1892-1894 hükümeti hariç, XIX. yüzyılın son on beş yılında İngiliz politikasında en hâkim şahsiyet oldu.

Bazı yönlerden Salisbury'nin durumu, Başkan George Bush'un durumuna da benziyordu; ancak onun hizmet süresi daha uzundu. Her ikisi de iktidara geldikleri zaman, gittikçe gerileyen bir dünya devraldılar, ancak her ikisi de bunun farkında değildi. Her ikisi de, miras aldıkları şeyi nasıl işleteceklerini bilen kişiler olarak iyi bir izlenim bıraktılar. Bush'un dünya görüşü, Soğuk Savaş tarafından şekillendirilmişti; bu dönemde yükselmiş ve meslek hayatının doruğunda iken başkanlığa getirilmişti. Salisbury'nin belirleyici deneyimleri, İngiliz gücünün denizaşırı ülkelerde rakipsiz ve Anglo-Rus rekabetinin en şiddetli olduğu Palmerston döneminde elde edilmişti ki, onun liderliğinde bu ikisi de açık bir sona doğru yaklaşıyordu.

Salisbury hükümeti Büyük Britanya'nın nispi olarak gerilemesiyle uğraşmak zorunda kaldı, İngiliz büyük ekonomik gücüne, şimdi Almanya yetişmişti; Rusya ile Fransa, imparatorluk kurma çabalarını gittikçe artırıyordu ve hemen hemen her yerde İngiliz İmparatorluğu'na meydan okuyorlardı. Her ne kadar Büyük Britanya halen üstün ise de, XIX. yüzyıl ortasındaki egemen durumu gittikçe azalıyordu. Bush'un önceden göremediği bir duruma göre politikasında nasıl beceri ile ayarlama yapmışsa, 1890'larda Büyük Britanya liderleri de beklenmeyen gerçeklere göre geleneksel politikalarını ayarlama gereksinimini kabul ettiler.

Şişman olan ve yuvarlanarak yürüyormuş gibi bir fiziki görünüme sahip olan Lord Salisbury, statükonun değiştirilmesinden çok, Büyük Britanya'nın bundan hoşnutluğunu temsil etmiştir. "Şahane yalnızlık" deyiminin yaratıcısı olarak Salisbury, diğer imparatorluk kuvvetlerine karşı denizaşırı ilişkilerde kararlı bir

tutum almak ve Büyük Britanya'yı, ancak saldırganın dengeyi bozmasına engel olmak için son çare olarak gerekirse kıta ittifakları içine sokmak şeklindeki geleneksel İngiliz politikalarını uygulama konusunda söz vermişti. Salisbury'ye göre, Büyük Britanya'nın ada olması, onun açık denizde aktif olmasını ve geleneksel kıta ittifaklarına bulaşmamasını gerektiriyordu. Bir keresinde, açıkça "Biz balığız" demiştir.

Sonuçta Salisbury, Büyük Britanya'nın gereğinden fazla genişlemiş imparatorluğunun, Uzak ve Yakındoğu'da Rusya'nın ve Afrika'da Fransa'nın baskısı altında olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Almanya bile sömürgecilik yarışına giriyordu. Fransa, Almanya ve Rusya, kıta üzerinde birbirleri ile devamlı anlaşmazlık halinde iseler de, denizaşırı ülkelerde her zaman Büyük Britanya ile çatışmaya girdiler. Çünkü Büyük Britanya, yalnızca Hindistan, Kanada ve Afrika'nın büyük bölümüne sahip olmakla kalmıyor, onları yönetmek istememekle beraber, stratejik nedenlerle geniş toprakların başka bir büyük devletin eline düşmelerini engellemek için çaba gösteriyordu. Salisbury bu hareketi, "dağılma halinde İngiltere'nin başka bir devletin eline geçmemesini istediği topraklar üzerine bir nevi işaret koymak"{220} olarak tanımlamıştır. Bu topraklar, İran Körfezi, Çin, Türkiye ve Fas'tı. 1890'larda Büyük Britanya, Afganistan'da, Boğazlar üzerinde ve Kuzey Çin'de Rusya ile, Mısır ve Fas'ta Fransa ile bitmez tükenmez çatışmalar dolayısıyla kendisini kuşatma altında hissediyordu.

1887 Akdeniz Anlaşmaları ile, Büyük Britanya, dolaylı olarak Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu Üçlü İttifak'la ilişkiye girdi. Ümidi, İtalya ve Avusturya'nın, Kuzey Afrika'da Fransa'yla ve Balkanlar'da Rusya'yla baş edebilmek için gücünü arttırabileceği idi. Ancak Akdeniz Anlaşmalarının geçici bir önlem olduğu sonradan anlaşıldı. Usta strateji uzmanlarından yoksun yeni Alman imparatorluğu, bu fırsattan nasıl yararlanabileceğini bilemedi. Gelenekçiler bunun olmaması için çok çaba harcıyorsa da, jeopolitik gerçekler yavaş yavaş Büyük Britanya'yı şahane yalnızlığından çıkarıyordu. Kıta ile daha geniş çapta işbirliği yapmak için ilk hareket, Alman imparatorluğu ile daha sıcak ilişkiler kurmak yönünde olmuştur. Rusya ve Büyük Britanya'nın ümitsiz bir şekilde Almanya'ya gereksinimi olduğu inancına varan Alman politika üreticileri, istedikleri şeyin ne olduğunu söylemeden veya Rusya ve Büyük Britanya'yı birbirine ittiklerini düşünmeden, her iki ülkeyle aynı zamanda sıkı bir pazarlık yapabileceklerini düşündüler. Bu, ya hep, ya hiç girişimleri terslenince, Alman liderlerin suratları asıldı ve

haşinleştiler. Bu yaklaşım tarzı, yavaş ve adım adım ilerlemeyi hedef alan Fransa'nın yaklaşım tarzı ile tam bir zıtlık oluşturuyordu. Fransa, bir anlaşma önerisinde bulunmak amacıyla Rusya için yirmi yıl, Büyük Britanya için on beş yıl bekledi. Bismarck-sonrası Almanya'nın yaptığı tüm gürültüye karşılık, dış politikası çok amatörce ve dar görüşlü idi; kendisinin neden olduğu bir sorunla karşılaşınca da ürkek bir özellik gösteriyordu.

II. Wilhelm'in ilk diplomatik hareketi, 1890'da Bismarck'ı görevden aldıktan hemen sonra, Çar'ın Garanti Antlaşması'nı üç yıl daha uzatma önerisini reddettiği zaman oldu. Saltanatının hemen başında, Rusya'nın önerisini reddetmekle, Ka-iser ve danışmanları, Bismarck'ın birbiriyle çakışan ittifaklar sisteminin kumaşındaki en önemli ipliği çekmiş oldular. Onları motive eden üç düşünce vardı: Birincisi, mümkün olduğu kadar politikalarının "basit ve şeffaf olmasını sağlamak istediler (Yeni Başbakan Caprivi, bir keresinde kendisinin Bismarck gibi bir anda sekiz topu havada tutabilecek yetenekte olmadığını itiraf etmişti); ikincisi, Avusturya'nın onlarla ittifaklarının en üst önceliğe sahip olduğu konusunda güvence vermek istediler; son olarak da Garanti Antlaşması'nı, tercih ettikleri Büyük Britanya ile bir ittifak yapmanın önünde bir engel olarak gördüler.

Bu düşüncelerden her biri, II. Wilhelm Almanya'sını gittikçe yalnızlığa götürecek olan jeopolitik anlayıştan yoksun olunduğunu gösterdi. Karmaşıklık Almanya'nın bulunduğu yer ve tarihinin doğasında vardı; hiçbir "basit" politika bunun her yönünü hesaba katamazdı. Tam da Rusya ve Avusturya ile aynı anda antlaşma yapılmasının yarattığı belirsizlik, Bismarck'a yirmi yıl boyunca, hiçbir tarafla bozuşmadan veya bölgesel Balkan krizlerini artırmadan, Avusturya'nın korkularıyla Rusya'nın istekleri arasında dengeleyici olarak hareket etmek olanağını sağlamıştı. Garanti Antlaşması'na son verilmesi tamamen zıt bir durum yarattı: Almanya'nın seçeneklerini sınırlandırırken, Avusturya'nın maceracılığını teşvik etti. Rus Dışişleri Bakam Nikolai de Giers bu durumu hemen anladı ve şöyle not düştü: "Garanti Antlaşması'nın ortadan kaldırılması ile, Viyana, Bismarck'ın akıllı, iyi niyetli ve aynı zamanda sert kontrolünden kurtulmuş oldu."{221}

Garanti Antlaşması'nı terk etmekle Almanya, yalnızca Avusturya karşısındaki araçlarını kaybetmekle kalmadı, hepsinden önemlisi Rusya'nın endişelerini de arttırdı. Almanya'nın Avusturya'ya dayanması, St. Petersburg'da Avusturya'yı Balkanlar'da desteklemek için yeni bir eğilim olarak yorumlandı. Almanya bir kez kendisini, şimdiye kadar hayati bir çıkar görülmeyen bir bölgede Rusya'nın

amaçlarına karşı bir engel olma durumuna sokunca, Rusya'nın bu durumu dengelemek için bir karşı ağırlık arayacağı kesindi ki, Fransa buna dünden razı idi.

Rusya'nın Fransa'ya doğru kayışı, Almanya'nın hemen Kaiser'in Garanti Antlaşması'nı yenilemeyi reddetmesinden sonra Büyük Britanya ile yaptığı bir sömürgecilik antlaşması ile de güçlendirilmiş oldu. Büyük Britanya, Almanya'dan Nil'in kaynaklarının olduğu toprakları ve Zanzibar dâhil Doğu Afrika'da bazı toprak parçalarını elde etmişti. Almanya ise, *quid pro quo* olarak, Caprivi Şeridi denen ve Güneybatı Afrika'yı Zambezi Nehri'ne bağlayan önemsiz bir arazi parçasını ve Alman sahillerini bir deniz hücumundan korumak için stratejik değeri olduğu düşünülen Kuzey Denizi'ndeki Helgoland Adası'nı aldı.

Bu, her iki taraf için hiç de kötü bir alışveriş değildi; ancak sonra ortaya çıkacak bir dizi yanlış anlamanın ilki oldu. Londra antlaşmayı, Afrika sömürgecilik sorunlarını çözmek için bir araç olarak görürken, Almanya, bir Anglo-Alman ittifakının başlangıcı olarak gördü ve Rusya daha da ileri giderek, antlaşmayı, İngiltere'nin Üçlü İttifak'a katılmasının ilk adımı olarak yorumladı. Böylece, Berlin'deki Rus büyükelçisi Baron Staal, ülkesinin tarihi dostu Almanya ile geleneksel düşmanı Büyük Britanya arasındaki paktı şu endişeli cümlelerle Dışişleri Bakanlığı'na bildirdi:

> "İnsan, dünyanın bir noktasında, birçok çıkar ve pozitif yükümlülüklerle karşı karşıya ise, uluslararası alanda çıkabilecek bütün büyük sorunlarda uyum içinde hareket etmesi gerekeceği hemen hemen şüphesizdir... Gerçekte, Almanya ile antanta ulaşılmıştır, İngiltere'nin Üçlü İttifak'ın diğer devletleri ile ilişkilerini de etkilemesi kaçınılmazdır."{222}

Bismarck'ın koalisyonlar kâbusu artık geliyordu; çünkü Garanti Antlaşması'nın sona ermesi Fransız-Rus anlaşmasına giden yolu açmıştı.

Almanya, Fransa ile Rusya'nın, hiçbir zaman bir anlaşma yapamayacaklarını, çünkü Rusya'nın Alsace-Lorraine için çarpışmakta ve Fransa'nın de Balkan Slavları için aynı şeyi yapmakta bir çıkarı olmadığını hesaplıyordu. Sonuçta, Bismarck'tan sonraki imparatorluk Almanya'sı liderliğinin birçok hatalı algılamalarından birisi ortaya çıktı. Almanya bir kez geri dönülmez bir şekilde Avusturya tarafına angaje olunca, Fransa ve Rusya'nın amaçları farklı olsa bile her ikisi de önce Almanya'yı yenmeden veya zayıflatmadan bu amaçlara

ulaşmalarının mümkün olmadığını ve birbirlerine ihtiyaçları olduğunu anladılar. Fransa bunu yapmak zorundaydı; çünkü Almanya savaş yapmadan Alsace-Lorraine'i geri vermezdi; Rusya ise, Avusturya İmparatorluğu'nun Slav olan kesimlerini Avusturya'yı yenmeden alamazdı ve Almanya, Garanti Antlaşması'nı yenilemeyi reddetmekle, buna karşı direneceğini belirtmişti. Rusya'nın Fransa'nın yardımı olmadan Almanya'ya karşı hiçbir şansı yoktu.

Almanya'nın Garanti Antlaşması'nı yenilemeyi reddetmesinden sonra bir yıl içinde, Fransa ve Rusya karşılıklı diplomatik desteği sağlayan "Entente Cerdial"i imzaladılar. Saygıdeğer Rus Dışişleri Bakanı Giers, anlaşmanın Rusya'nın asıl düşmanının Almanya değil, Büyük Britanya olduğu temel sorununu çözmediğini söyledi. Bismarck'ın yalnızlığa ittiği ve bu yalnızlıktan kurtulmak için gösterdiği çaba içindeki Fransa, Fransız-Rus anlaşmasına, Büyük Britanya ile herhangi bir sömürge anlaşmazlığında, Rusya'ya diplomatik destek vereceğine dair bir hüküm eklenmesine razı oldu.

Fransız liderlere göre, bu İngiliz karşıtı hüküm, sonunda bir Alman karşıtı koalisyona dönüşecek bir oluşum için küçük bir giriş ücreti ödemek gibi bir şeydi. Bundan sonraki Fransız çabaları, Fransa-Rus Anlaşması'nın bir askeri ittifaka dönüşmesi yönünde oldu. Her ne kadar Rus milliyetçileri, Avusturya İmparatorluğu'nun parçalanmasını hızlandırmak için böyle bir anlaşmaya olumlu yaklaştılarsa da, Rus gelenekçileri bu konuda pek rahat değillerdi. Dışişleri Bakanı olarak Giers'in yerine geçen Kont Vladimir Lamsdorff, 1892 Şubatı'nın başında günlüğüne şunları yazıyordu:

> "Onlar (Fransızlar) bizi, bir üçüncü tarafın saldırısı halinde ortak askeri hareketi de içeren bir anlaşma için önerilerle kuşatmaya hazırlanıyorlar... Fakat iyi bir işi abartmaya ne gerek var? Bizim, açlıkla savaş, iyi olmayan mali durumumuz, tamamlanmamış silahlanma programımız, ümitsiz vaziyetteki taşıma sistemimiz ve son olarak nihilistlerin kampındaki yenilenen hareket için barış ve sükûna ihtiyacımız var."{223}

Sonunda, Fransız liderler Lamsdorff'un kuşkularını giderdiler veya Çar ona öyle emretti. 1894'te askeri bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Fransa, Almanya veya Almanya ile birlikte Avusturya, Rusya'ya saldırır ise, Rusya'ya yardım edeceğine söz veriyordu. Rusya ise Almanya veya Almanya ile birlikte İtalya, Fransa'ya saldırır ise, Fransa'yı destekleyecekti. 1891 Fransız-Rus Anlaşması diplomatik bir belgeyken ve Almanya'ya karşı olduğu kadar Büyük

Britanya'ya karşı da yapılmış olduğu savunulabilecekken, bu askeri sözleşmenin öngördüğü tek düşman Almanya'ydı. George Kennan'ın sonradan "kader ittifakı" dediği Fransa ile Rusya arasındaki 1891 antantı ve onu takip eden 1894 tarihli askeri antlaşma, Avrupa'nın savaşa doğru koşmasında dönüm noktasını gösterdi.

Bu, güç dengesinin işlemesi için sonun başlangıcıydı. Güç dengesi mekanizması, aşağıdaki şartların en az birisinin var olması halinde en iyi şekilde işler: Birincisi, her devlet, duruma göre herhangi başka bir devletle ittifak yapmak için kendisini serbest hissetmelidir. XVIII. yüzyılın büyük bölümünde, denge, devamlı değişen ittifaklarla ayarlanmıştır. 1890'a kadar Bismarck döneminde de bu devam etmiştir, ikincisi, değişmez ittifakların varlığına rağmen, dengeyi sağlayan devletin, mevcut koalisyonların hiçbirinin üstünlük elde edememesini sağlamasıdır ki Fransız-Rus Anlaşması'ndan sonra, Büyük Britanya denge unsuru olarak hareketine devam etmiş ve her iki tarafı da çok kızdırmıştır. Üçüncüsü ise, katı ittifaklar var, fakat dengeyi sağlayacak bir devlet yoksa, ittifaklardaki bağlılığın az olması nedeniyle bir sorun çıktığında, ya taviz verilerek, ya da ittifaklarda değişiklik yapılarak dengenin korunmasıdır.

Bu şartlardan hiçbirisi yoksa diplomasi katılaşır. Bir tarafın kazancının diğer tarafın kaybı olduğu bir oyun gelişir. Silahlanma yarışı ve artan gerginlik kaçınılmaz bir hale gelir. Soğuk Savaş zamanında ve Avrupa'da Büyük Britanya Fransız-Rus ittifakına girdiği ve böylece 1908'den başlamak üzere üçlü itilafı oluşturdukları zaman durum böyle idi.

1891'den sonraki uluslararası düzenin tek bir meydan okumanın ardından katılaşmamış olması, olayın Soğuk Savaş'a benzemeyen yönüdür. Esnekliğin üç elemanından her birinin sırayla yok edilmesine kadar on beş yıl geçti. Üçlü itilafın oluşturulmasından sonra, güç dengesi sistemi işlemez oldu. Kuvvet gösterileri istisna değil, kural haline geldi. Uzlaşma sanatı olarak diplomasi sona erdi. Bir krizle olayların büsbütün kontrolden çıkması sadece bir zaman meselesi idi.

Fakat 1891'de, Fransa ve Rusya, Almanya'ya karşı güçlerini birleştirmişken, Almanya hâlâ II. Wilhelm'in çok arzu ettiği, ancak aceleciliğinin olanaksız kıldığı bir şey olan Büyük Britanya ile dengeleyici bir ittifak yapabileceğini ümit ediyordu. 1890 tarihli sömürgecilik anlaşması, Rus büyükelçisinin korktuğu ittifakı doğurmadı. Bunun gerçekleşmemesinin bir nedeni, kısmen İngiliz iç politikasıdır. Yaşlı Gladstone 1892'de iktidara son kez tekrar gelince, despot

Almanya veya Avusturya ile herhangi bir işbirliği yapmayı reddederek Kaiser'in nazik egosunu yaraladı.

Ancak Anglo-Alman ittifakını oluşturmak için yapılan birkaç girişimin başarısız olmasının ana nedeni, Alman liderlerinin kendi güvenliklerinin gerçek gereksinmelerini olduğu kadar, geleneksel İngiliz dış politikasını da anlamamış olmalarıydı. 150 yıldan beri, Büyük Britanya kendisini, sonu belli olmayan bir askeri ittifakla bağlamayı reddetmiştir, İngiltere, yalnızca iki tür bağlantı yapabilirdi: Tanımlanabilir, açıkça belirtilen tehlikelere karşı sınırlı askeri ittifaklar veya çıkarların birbirine paralel olduğu konularda, diplomatik işbirliği yapmak için antant tipi düzenlemeler. Kuşkusuz, bir anlamda İngilizlerin antant tanımlaması, gereksiz yere tekrarlanan sözden ibaretti: Büyük Britanya, işbirliği yapmak istediği zaman işbirliği yapardı. Fakat bir antant ortak hareket için hukuki yükümlülük değilse bile, moral ve psikolojik bağlantılar ve kriz halinde müşterek hareket için varsayım yaratırdı ve aynı zamanda Büyük Britanya'yı, Fransa ve Rusya'dan uzak tutar veya hiç değilse onlarla yakınlaşmasını zorlaştırırdı.

Almanya, böyle resmi olmayan yöntemleri reddetti. II. Wilhelm, kendisinin kıta tipi ittifak dediği türde bir ittifakta ısrar etti. 1895'te şöyle diyordu: "Eğer İngiltere müttefikler veya yardım istiyorsa, yükümlülüklere girmeme politikasını terk etmeli ve kıta tipi güvenceler veya ittifaklar sağlamalıdır."[{224}] Fakat Kaiser, kıta tip güvence ile ne demek istiyordu? Hemen hemen yüzyıla yakın bir zaman sürdürülen şahane yalnızlık politikasından sonra, Büyük Britanya 150 yıldan beri kaçındığı devamlı bir kıta yükümlülüğü altına girmeye açıkça hazır değildi. Hele de bunu kıtada en güçlü devlet olma yolunda hızla ilerleyen Almanya ile yapmaya hiç niyetli değildi.

Almanya'nın resmi güvence için baskı yapmasının kendisine zarar veren niteliğinin nedeni, Almanya'nın gerçekten buna gereksinimi olmamasıydı; çünkü Almanya, ister tek başına, ister birlikte olsunlar, kıtadaki her düşmanını, Büyük Britanya taraf olmadığı sürece, yenecek kadar güçlüydü. Büyük Britanya'dan istemesi gereken şey, bir ittifak değil, fakat bir kıta savaşında, iyi niyetli tarafsızlığı olmalıydı. Bunun için de antant tipi bir düzenleme yeterli olurdu. Gereksinimi olmayan bir şey istemekle ve Büyük Britanya'nın istemediği bir şeyi önermekle (İngiliz İmparatorluğu'nu savunmak için geniş kapsamlı yükümlülükler) Almanya Büyük Britanya'da, dünya hegemonyası peşinde olduğu kuşkusunu yarattı.

Almanların sabırsızlığı, bu talebin ardındaki niyet hakkında ciddi kuşkular besleyen Büyük Britanya'nın iyice kabuğuna çekilmesine neden oldu: "Alman dostlarımın açık endişesini görmemezlikten gelmeyi sevmiyorum..." diye yazdı Salisbury. "Fakat onların önerileri ile gereğinden fazla yönlendirilmek de çok akıllıca bir şey değildir. En önemli adamları gitti ve onlarla uğraşmak daha hoş ve daha kolay, fakat insan ihtiyar adamın (Bismarck) olaylara derinlemesine nüfuz etme yeteneğini de özlüyor."{225}

Alman liderliği acele içinde ittifaklar ararken, Alman halkı daha da iddialı bir dış politika istiyordu. Yalnızca Sosyal Demokratlar bir müddet direndiler, sonra onlar da kamuoyuna yenilerek 1914'te Almanya'nın savaş ilanını desteklediler. İleri gelen Alman sınıflarının Avrupa diplomasisinde herhangi bir deneyimleri yoktu. Üzerinde bu kadar ısrar ettikleri *Weltpolitik*'de ise, daha da az deneyimleri vardı. Prusya'nın Almanya'da egemenliği elde etmesini sağlayan Junkerler, bunun utancını iki dünya savaşından sonra, özellikle Birleşik Devletler'de taşıyacaklardı. Gerçekte, Junkerler kıta politikasına dayanan ve Avrupa dışındaki olaylarla pek ilgilenmeyen bir sosyal tabaka olarak belki de en az suçlu sayılması gereken topluluktu. Aslında onlar, birkaç yüzyıldan beri Büyük Britanya ve Fransa'da gelişen parlamento tamponu gibi bir siyasi sistemle karşılaşmadan milliyetçi heyecanın çekirdeğini oluşturan, yeni endüstriyel yönetim ve büyüyen meslek sahipleri sınıfıydı. Batı demokrasilerinde, güçlü milliyetçi akımlar, parlamenter kurumlar tarafından kanalize edilir; Almanya'da ise, parlamento-dışı baskı grupları içinde kendilerini ifade etmek zorunda kaldılar.

Almanya, son derece otokratik bir devlet olmasına karşın, kamuoyuna karşı olağanüstü duyarlıydı ve milliyetçi baskı gruplarından çok etkilendi. Bu gruplar, diplomasi ve uluslararası ilişkileri bir çeşit spor karşılaşması gibi gördüler; hükümeti her zaman daha sert davranmaya, daha çok toprak işgallerine, daha çok sömürge elde etmeye, daha kuvvetli orduya veya daha büyük bir donanma bulundurmaya zorladılar. Karşılıklı alma-verme şeklinde normal diplomasiyi veya en küçük bir Alman ödününü, ağır bir aşağılanma olarak gördüler. Savaş ilan edildiği zaman görev başındaki başbakan olan Theobald von Bethmann-Hollweg'in politik sekreteri Kurt Rietzler, şunu söyledi: "Zamanımızda savaş tehdidi... zayıf bir hükümetin kuvvetli bir milliyetçi hareketle karşılaştığı ülkelerde iç politikada yatar..."{226}

Bu duygusal ve politik iklim, çok büyük bir Alman diplomatik gafına neden oldu, Krüger Telgrafı denilen olayla, imparator, İngilizlerle bir ittifak yapma

seçeneğini, en azından yüzyılın geri kalan bölümü için sona erdirmiş oldu. 1895'te İngiliz sömürgeci çıkarlarına, özellikle Cecil Rhodes tarafından desteklenen bir Albay Jameson, Güney Afrika Transvaal'inde bağımsız Boer devletlerine bir saldırı başlattı. Saldırı tam bir başarısızlık ve bu saldırıyla doğrudan ilgisi olmadığını iddia eden Salisbury hükümeti için utançla sonuçlandı. Alman milliyetçi basını bundan büyük sevinç duydu ve İngilizlerin daha da aşağılanmasını istedi.

Dışişleri Bakanlığı'nda önemli bir danışman ve aynı zamanda "eminence grise"* olan Friederick von Holstein, Almanya'nın nasıl can alıcı bir düşman olabileceğini göstererek dost bir Almanya'nın avantajlarını İngilizlere öğretmek için bu başarısız baskını fırsat bildi. Kendi adına Kaiser de bu kabadayılık yapma fırsatını kaçırmak istemedi. 1896 yılbaşı gününden hemen sonra, Transvaal Başkanı Paul Krüger'e bir mesaj göndererek "dışarıdan yapılan saldırıları püskürttüğü için" onu kutladı. Bu, Büyük Britanya'nın yüzüne indirilmiş bir tokattı ve İngilizlerin kendi etki alanı kabul ettiği bir bölgenin kalbinde Alman himayesi altında bir ülke bulunması korkusunu yeniden canlandırdı. Gerçekte, Krüger telgrafı, ne Alman sömürgeciliğinin beklentilerini, ne de Alman dış politikasını temsil ediyordu; tamamen bir halkla ilişkiler oyunu idi ve amacına ulaştı. 5 Ocak tarihli liberal Allgemeine Zeitung gazetesi şöyle yazıyordu: "Yıllardan beri hükümetin yaptığı hiçbir şey tam tatmin edici olmamıştı... O telgraf, Alman milletinin ruhundan yazılmıştır..."{227}

Almanya'nın dar görüşlülüğü ve duyarsızlığı bu eğilimi hızlandırdı. Kaiser ve etrafı, Büyük Britanya'ya kur yapmak suretiyle bir ittifak yapılamadığına göre, belki Alman hoşnutsuzluğunun neye mal olacağının gösterilmesinin daha ikna edici olabileceğine kendilerini inandırdılar. Almanya için şanssızlık, bu yaklaşımın, İngiltere'yi korkuttuğuna dair tarihin hiçbir örnek gösterememesidir.

Alman dostluğunun değerini göstermek için karşı tarafı tedirgin etme şeklinde başlayan hareket, zamanla gerçek bir stratejik meydan okumaya dönüştü. Hiç bir şey İngiltere'yi, denizler üzerindeki egemenliğinin tehdit edilmesi kadar amansız bir düşmana dönüştüremez. Almanya'nın yaptığı da aynen buydu ve geri dönülemez bir meydan okumada bulunduklarının farkında değildiler. 1890'ların ortalarında başlamak suretiyle, büyük bir donanmanın inşası için "donanmacılar" öncülüğündeki iç baskılar arttı, sanayiciler ve deniz subaylarından oluşan bu baskı grubunun sayıları giderek çoğaldı. Donanmaya verilen ödeneklerin yerinde olduğunu göstermek için Büyük Britanya ile gerginlik içinde olmak lehlerine olduğundan, dünyanın uzak köşelerinde Büyük Britanya ile anlaşmazlık

yaratabilecek Samoa'nın statüsünden, Sudan'ın sınırlarına ve Portekiz sömürgelerinin geleceğine kadar her türlü çatışma olasılığını öne sürdükleri gibi, Krüger Telgrafı'nı da Tanrı'nın bir lütfu olarak kabul ettiler.

Böylece çatışmaya giden bir kısır döngü başladı. Bir donanma inşa etmek uğruna (ki sonraki dünya savaşında İngiliz donanması ile sadece bir defa önemsiz bir çatışma yapılmıştı) Almanya, Büyük Britanya'yı artan düşmanlarının listesine eklemeyi başardı. Çünkü İngilizlerin, Avrupa'da en güçlü orduya sahip olan kıta ülkesinin, denizlerde de İngiltere ile eşitlik istemesine karşı koyacağı açıktı.

Ancak Kaiser politikalarının etkisinden habersiz görünüyordu. Alman tehditleri ve donanma inşasının, İngilizlerde yarattığı rahatsızlık, ilk başta Fransa'nın Mısır'da Büyük Britanya'yı zorlaması ve Rusya'nın Orta Asya'da meydan okuması gerçeğini değiştirmedi. Rusya ve Fransa işbirliği yapmaya ve Afrika, Afganistan ve Çin'de aynı zamanda baskı yapmaya karar vermişlerse ne olacaktı? Almanlar onlara Güney Afrika'daki imparatorluğa saldırmak için katılırsa ne olacaktı? İngiliz liderler, şahane yalnızlığın, hâlâ uygun bir politika olup olmadığı konusunda kuşku duymaya başladılar.

Bu grubun en önemli sözcüsü, Sömürgeler Bakanı Joseph Chamberlain idi. Salisbury'den bir kuşak genç olan bu atılgan şahsiyet, yaşlı soylular, bir önceki yüzyılın yalnızlık politikasına sıkı sıkıya yapışmışlarken, tercihen Almanlarla olmak üzere bir müttefik arama çağrısıyla yirminci yüzyılı temsil ediyordu. 1899'un Kasımında yaptığı önemli bir konuşmada, Chamberlain Büyük Britanya, Almanya ve Birleşik Devletler'den oluşan "Tentonic"* bir ittifak çağrısında bulundu.{228} Chamberlain bu konuda o kadar emindi ki, Salisbury'nin onayını almadan, planını Almanya'ya gönderdi. Fakat Alman liderler, koşulların ne olduğunun önemli olmadığı gerçeğinden ve kendileri için önemli olması gereken şeyin, bir kıta savaşı çıktığında İngilizlerin tarafsız kalması olduğundan habersiz olarak resmi güvenceler için direndiler.

Ekim 1900'de, Salisbury'nin kötüleşen sağlığı, Başbakanlık görevine devam etmekle birlikte Dışişleri Bakanlığı görevini bırakmasına neden oldu. Dışişleri Bakanlığı'nda yerine geçen Lord Lansdowne, Büyük Britanya'nın artık şahane yalnızlık politikası ile güvenliğini sağlayamayacağı konusunda Chamberlain ile aynı fikirde idi. Fakat Kabine antant tipi bir düzenlemeden daha ileriye gitmek istemediğinden, Almanya ile tam anlamda bir resmi ittifak yapmak için konsensüs oluşturamadı: "...Onların (İngiliz ve Alman hükümetleri) aynı şekilde ilgili oldukları özel sorunlarla veya dünyanın belli bölgeleriyle ilgili olarak

izleyecekleri politikaya ilişkin bir anlayış...”{229} Birkaç yıl sonra, Fransa ile “Entente Cordiale”e giden ve Büyük Britanya’yı Fransa’nın yanında Dünya Savaşı’na sokmaya yeterli olan aynı formüldü.

Ancak bir kez daha Almanya, ulaşılamaz olan bir şey için elde edebileceği buseyi reddetti. Yeni Alman Başbakanı Bülow, İngiltere ile antant tipi bir düzenlemeyi reddetti; çünkü özellikle Alman donanmasında büyük bir artış için parlamentoyu ikna etme konusuna öncelik verdiği düşünülürse, jeopolitik manzaradan çok, kamuoyundan endişe ediyordu. Donanma programını, Britanya’nın, Almanya, Avusturya ve İtalya’dan oluşan Üçlü İttifak’a girmemesi halinde kısamazdı. Salisbury, Bülow’un ya hep-ya hiç yeminini reddetti ve on yıl içinde üçüncü kez Anglo-Alman anlaşma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.

İngiliz ve Alman dış politika anlayışı arasındaki ana uyuşmazlık, iki liderin uyuşmadaki başarısızlığı açıklayış şeklinden anlaşılmaktadır. Bülow, Büyük Britanya’nın Almanya daha birleşmemişken, bir yüzyılı aşan bir zamandan beri küresel bir politika izlemekte olduğunu ihmal ederek, Büyük Britanya’yı taşralılıkla suçlarken, baştan ayağa duygu yüklü idi:

> “İngiliz politikacıları kıta hakkında çok az şey biliyorlar. Kıta görüş açısından, Peru veya Siyam’daki düşünceler hakkında biz ne kadar şey biliyorsak onlar da bizim hakkımızda o kadar az şey biliyorlar. Bilinçli egoizmlerinde ve kendilerine körü körüne güvenlerinde çok saftırlar. Başkalarındaki kötü niyeti kabul etmekte zorlanırlar. Çok sessiz, çok soğukkanlı ve çok iyimserdirler...”{230}

Salisbury’nin cevabı, heyecanlı muhatabı için karmaşık stratejik analizler konusunda bir ders niteliğindeydi. Almanya’nın Londra’daki büyükelçisinin, Büyük Britanya’nın tehlikeli olan yalnızlıktan kurtulmak için Almanya ile bir ittifak yapmaya gereksinimi olduğu yolundaki nezaketsiz yorumundan söz eden Salisbury şöyle yazıyor:

> “Alman ve Avusturya sınırlarını, Rusya’ya karşı koruma zorunluluğunun sorumluluğu, İngiliz Adaları’nı Fransızlara karşı korumaktan daha ağırdır... Kont Hatzfeldt (Alman Büyükelçisi), “yalnızlığın” bizim için ciddi bir tehlike oluşturduğundan söz ediyor. Pratik olarak hiç böyle bir tehlike hissettik mi? Devrimci bir savaşta yenilseydik, bunun nedeni yalnızlığımız olmayacaktı. Çok müttefikimiz vardı; fakat Fransız İmparatoru Manş Denizi’ni kontrol altına alabilseydi, onlar bizi kurtaramazdı. O’nun (Napoleon’un)

> saltanat dönemi hariç, hiçbir zaman tehlikede olmadık, bu nedenle sıkıntısını çektiğimiz iddia olunan “yalnızlığın”, bir tehlike içerip içermediğine karar vermek bizim için olanaksızdır. Var olduğuna inanmak için tarihi hiçbir neden bulunmayan bir tehlikeye karşı kendimizi savunmak amacıyla yeni ve çok sıkıntı verici yükümlülükler altına girmek, hiç de akıllı bir iş olmayacaktır.”{231}

Büyük Britanya ve Almanya, İmparatorluk Almanya’sının, gerçekleştirilmesi için âdeta yalvardığı resmi bir küresel ittifakın yapılmasını zorunlu kılacak yeter derecede paralel çıkarlara sahip değillerdi, İngilizler, Almanya’nın biraz daha kuvvetlenmesi halinde, olası müttefiklerinin tarih boyunca direnecekleri bir çeşit despot süper güç olacağından endişe ediyorlardı. Aynı zamanda, Almanya da, Hindistan’a yönelik tehdit gibi, geleneksel olarak Alman çıkarlarını pek ilgilendirmediği kabul edilen sorunlar için İngilizlerin yardımcısı olmak rolünü üslenmek fikrinden pek hoşlanmadı; Almanya, İngiliz tarafsızlığının faydalarını anlayamayacak kadar kibirliydi.

Dışişleri Bakanı Lansdowne’un sonraki hareketi, Alman liderlerine, ülkelerinin Büyük Britanya için vazgeçilmez olduğunun şişirilmiş bir kendini beğenmeden başka bir şey olmadığını gösterdi. 1902’de Japonya ile bir ittifak yaparak Avrupa’yı şaşkına çevirdi. Bu, Richelieu’nün Osmanlı Türkleriyle yaptığından beri bir Avrupa devletinin, Avrupa Konferansı Düzeni dışındaki bir ülkeye yardım için gitmesinin ilk örneğiydi. Büyük Britanya ve Japonya, herhangi biri, başka bir devletle Çin ve Kore yüzünden savaşa tutuşursa, diğer tarafın tarafsız kalacağı konusunda anlaştılar. Ancak taraflardan birisi, iki düşman devlet tarafından saldırıya uğrarsa, diğer taraf ortağına yardım etmek zorunda olacaktı, ittifak ancak Japonya’nın iki düşmanla çarpışması halinde işleyeceğinden, Büyük Britanya, nihayet kendisini yabancı düzenlemelere bulaştırmadan, Rusya’yı durdurmaya istekli, hatta sabırsız bir müttefik bulmuştu. Üstelik bu müttefikin bulunduğu yer, İngiltere için Rus-Alman sınırından daha büyük stratejik çıkarları olan Uzakdoğu’daydı. Japonya ise, bu ittifak yokken, Rus desteğini güçlendirmek için bir savaşı kullanabilecek olan Fransa’ya karşı korunmuş oluyordu. Bundan sonra, Büyük Britanya artık stratejik bir ortak olarak Almanya ile ilgilenmemeğe başladı; gerçekten de zaman içinde Almanya’ya jeopolitik bir tehdit olarak bakar oldu.

1912 gibi geç bir tarihte, hâlâ Anglo-Alman sorunlarının ortadan kaldırılması için bir fırsat vardı. Amirallik Birinci Lordu olan Lord Haldane, gerginliği yumuşatmak konusunu tartışmak için Berlin’i ziyaret etti. Haldane’e verilen

talimat donanma konusunda Almanya ile bir uzlaşma yolu aramak ve bu arada İngiltere'nin tarafsızlığını belirtmekti: 'Taraflardan (İngiltere ve Almanya) birisi, kendisinin saldırgan olmadığı bir savaşa karışırsa, diğer taraf savaşa bu şekilde katılan Güç'e en azından yardımsever tarafsızlık gösterecektir."{232} Ancak Kaiser "Almanya bir savaş yapmaya zorlanırsa"{233} İngiltere'nin tarafsız kalmasında ısrar etti ki, bu da Londra'da, Almanya'nın Rusya veya Fransa'ya karşı bir baskın savaşı başlatması halinde, İngiltere'nin tarafsız kalması isteniyor, şeklinde yorumlandı, İngilizler, Kaiser'in önerisini kabul etmeyi reddedince, o da İngilizlerin teklifini reddetti; Alman Donanma Kanunu Parlamento'dan geçti ve Haldane Londra'ya eli boş döndü.

Kaiser, Büyük Britanya'nın, üstü kapalı bir sözden daha ileri gidemeyeceğini kavrayamadı; halbuki bu, Almanya'nın bütün gereksinimini tam da karşılıyordu, "İngiltere, ancak donanmamızı sınırlamamız şartıyla bize elini uzatmak niyetinde ise, bu içinde Alman halkına ve imparatoruna karşı küstahlık taşıyan bir hakarettir. Bu öneri, reddedilmelidir..."{234} diye yazıyor Kaiser. Resmi bir ittifaka girmesi için İngiltere'nin gözünü korkutacağına inanan Kaiser, şöyle övündü: "İngilizlere, silahlarımıza dokunurlarsa granit bir kayaya çarpmış gibi olacaklarını gösterdim. Belki bunu yapmakla nefretlerini artırdım ama saygılarını da kazanmış oldum ki, bu onları daha mütevazı bir tonla ve daha şanslı bir şekilde sonuçlanacak görüşmelere başlamaya ikna edecektir."{235}

Kaiser'in bir ittifak için gösterdiği bu aceleci ve emredici tavır, Büyük Britanya'nın kuşkularını daha da artırmaktan başka bir işe yaramadı. 1899-1902 Boer Savaşı'nda Almanya'nın Büyük Britanya'yı tedirgin etmesinin üzerine bir de Alman donanma programının başlaması, Büyük Britanya'nın dış politikasını bir kez daha gözden geçirmesine yol açtı. Yüz elli yıl boyunca Büyük Britanya, Avrupa dengesi için başlıca tehdit olarak Fransa'yı. kendisine karşı bir Alman devleti, genellikle Avusturya ve bazen de Prusya ile birlikte direnilecek taraf olarak düşünmüştür. Rusya'yı ise, kendi imparatorluğuna karşı en büyük tehlike olarak görmüştür. Fakat bir kez Japonya ile anlaşma yaptıktan sonra, Büyük Britanya, önceliklerini tekrar gözden geçirmeye başlamıştır. Büyük Britanya 1903'te, Fransa ile başlıca sömürgecilik sorunlarını 1904 "Entente Cardiale" ile sonuçlanan sistematik bir çaba ile çözmek için uğraşmaya başladı. Bu anlaşma, Almanya'nın ısrarla reddettiği gayri resmi işbirliği niteliğindeydi. Bu anlaşmadan hemen sonra, Büyük Britanya Rusya ile de benzer bir düzenleme yapma olanağını araştırmaya başladı.

Antant resmen bir sömürgecilik anlaşması olduğundan, İngilizlerin geleneksel

“şahane yalnızlık” politikasına teknik olarak aykırı değildi. Oysa bu anlaşmanın pratik sonucu, Büyük Britanya’nın dengeleyici rolünü terk etmesi ve kendisini birbirine karşı olan iki ittifaktan birine bağlaması oldu. Temmuz 1903’te Antant görüşülürken, Londra’da bir Fransız temsilcisi Fransa’nın Lansdowne’a “*quidpro quo*” kuralına uyarak Büyük Britanya’nın üstündeki Rus baskısını azaltmak için elinden geleni yapacağını söyledi:

> “...Avrupa barışına karşı en ciddi tehlikeyi Almanya oluşturuyor; Fransa ile İngiltere arasında iyi bir anlayış Alman emellerini kontrol altında tutmak için tek araçtır; böyle bir anlaşma sağlanabilirse, İngiltere, Fransa’nın Rusya üzerinde yararlı bir etki gösterdiğini görecek ve bu suretle bizi bu ülkenin yaratacağı birçok sorundan kurtarmış olacaktır.”{236}

On yıl içinde, önceden Garanti Antlaşması ile Almanya’ya bağlanmış olan Rusya, Fransa’nın askeri bir müttefiki olmuştu; bu sırada Almanya’nın aralıklarla anlaşma yapmaya çalıştığı Büyük Britanya da, Fransız diplomatik kampına katıldı. Almanya, kendisini yalnız bırakmakta ve üç eski düşmanının kendisine karşı düşman bir koalisyon oluşturmak için bir araya getirmekte olağanüstü bir başarı gösterdi.

Yaklaşan tehlikenin farkında olan bir devlet adamı, önemli bir karar vermek zorundadır: Zamanla tehlikenin artacağına inanıyorsa, daha tomurcukken onu koparması gerekir. Eğer tehlikenin, şartların tesadüfi bir araya gelmesinden ortaya çıktığı sonucuna varırsa, beklemesi ve zamanın tehlikeyi kendiliğinden ortadan kaldırmasına izin vermesi daha iyi olur iki yüzyıl önce Richelieu, Fransa’nın etrafındaki düşman devletlerin yarattığı tehlikeyi fark etti ve gerçekten de bu tehlikeden kaçınmak, politikasının esasını oluşturuyordu. Fakat aynı zamanda bu olası tehlikenin çeşitli unsurlarını da anlamıştı. Vaktinden evvel yapılacak bir hareketin, Fransa’yı çevreleyen devletleri bir araya getireceğini düşündü. Böylece zamanı, müttefikiymiş gibi kullandı ve Fransa’nın düşmanları arasında henüz görünür olmayan farklılıkların ortaya çıkması için bekledi. Bunları sağlamlaştırdıktan sonra ve ancak bundan sonra Fransa’nın girmesine izin verdi.

Kaiser ve danışmanlarının böyle bir politika için ne sabırları, ne de dirayetleri vardı. Almanya’nın kendisini tehdit altında hissettiği ülkeler gerçekte birbirlerinin doğal müttefiki oldukları halde durumu böyleydi. Almanya’nın etrafının çevrilmesine tepkisi, esas tehlikeyi getiren aynı diplomasiyi daha da

hızlandırmak oldu. Fransa'yı aşağılamak için bazı sebepler bularak yeni "Entanta Cardiale"i bölmeye ve İngiliz desteğinin hayali ve etkisiz olduğunu göstermeye çalıştı.

Fas olayında, Almanya'nın eline Antant'ın gücünü denemek için iyi bir fırsat geçti. Fas'ta Fransızların planları, Almanya'nın önemli ticari çıkarları olan Fas'ın bağımsızlığını sağlayan bir anlaşmaya aykırı idi. Kaiser, 1905 Martında bir deniz gezisi sırasında görüşünü belirtti. Tanca'da karaya çıkan Kaiser, Almanya'nın Fas'ın bağımsızlığını desteklemeye kararlı olduğunu ilan etti. Alman liderler bir kumar oynuyordu. Bu, birincisi, Birleşik Devletler, İtalya ve Avusturya'nın açık kapı politikasını destekleyeceği; ikincisi, Rus-Japon Savaşı'nın kötü sonucundan sonra Rusya'nın karışmayacağı ve üçüncüsü ise, Büyük Britanya'nın bir uluslararası konferansta Fransa'ya karşı yükümlülüklerinden kurtulacağı için çok memnun olacağı üzerine bina edilen bir kumardı.

Bütün bu tahminler yanlış çıktı çünkü Almanya korkusu, başka her çeşit düşünceyi bastırdı. "Entente Cardiale"e yönelen ilk meydan okumada, Büyük Britanya, Fransa'yı sonuna kadar destekledi ve Fransa kabul edinceye kadar Almanya'nın bir konferans çağrısına uymadı. Avusturya ve İtalya, bir savaşın kenarına bile yaklaşmayacak kadar isteksizdiler. Oysa Alman liderler, bu büyüyen anlaşmazlığa, Antant'ın anlamsız olduğunu gösterecek diplomatik bir zaferden daha azının bir felaket olacağı gerekçesiyle, çok prestij yatırımı yapmışlardı.

Tüm saltanatı boyunca, Kaiser sorun çıkarmakta ne kadar başarılı ise, onları sonuçlandırmakta da o kadar başarısızdı. Dramatik karşılaşmaları heyecanlı buluyordu; fakat uzun süren çatışmaları götürecek kadar sağlam sinirlere sahip değildi. II. Wilhelm ve danışmanları, Fransa'nın savaşa hazır olmadığı merkezindeki değerlemelerinde haklı idiler. Fakat sonunda görüldü ki, hiçbir taraf savaşa hazır değildi. Bütün yapabildikleri, Fransız Dışişleri Bakanı Delcasse'in görevinden alınması oldu ki bu da önemsizdi ve Delcasse, bir müddet sonra Fransız politik hayatındaki önemli rolünü koruyarak başka bir pozisyonda geri döndü. Anlaşmazlığın esasına ilişkin olarak ise, bol bol övünen retoriğinin gerektirdiği cesaretten yoksun olan Alman liderler, altı ay içinde İspanya'nın Algeciras şehrinde yapılması kararlaştırılan bir konferansla atlatılmalarına izin verdiler. Bir ülke savaş tehdidinde bulunduktan sonra, ileriki bir tarihte yapılacak bir konferansa razı olup geri çekilirse, tehdidinin inandırıcılığını otomatik olarak azaltır. (Yarım yüzyıl sonra Kruşçev'in Berlin

için verdiği ültimatomu da Batı demokrasileri bu şekilde etkisiz hale getirdiler.)

Almanya'nın kendisini ne derece yalnızlığa ittiği, 1906 Ocağı'nda açılan Algeciras Konferansı ile iyice açığa çıktı. Büyük Britanya'nın yeni Liberal hükümetinin Dışişleri Bakanı olan Edvvard Grey, savaş çıkması halinde Fransa'nın yanında yer alacakları konusunda Londra'daki Alman Büyükelçisini uyardı:

> "...Fas Anlaşması'ndan dolayı Almanya Fransa'ya saldırırsa, İngiltere'deki halkın duyguları hiçbir İngiliz hükümetinin tarafsız kalmasına izin vermeyecek kadar şiddetli olacaktır..."{237}

Alman liderlerinin duygusallığı ve uzun vadeli hedefler ortaya koymaktaki beceriksizliği, Algeciras Konferansı'nı, ülkeleri için diplomatik bir çatışmaya çevirdi. Birleşik Devletler, İtalya, Rusya ve Büyük Britanya, hepsi Almanya'nın yanında yer almayı reddettiler. Bu ilk Fas krizinin sonuçları, Alman liderlerinin elde etmeye çalıştıklarının tam tersi idi. "Entente Cardiale"i yıkacak yerde, Fransız-İngiliz askeri işbirliğine yol açtı ve 1907 Anglo-Rus Antantı'nın oluşumuna hız kazandırdı.

Algeciras'dan sonra, Büyük Britanya, şimdiye kadar kaçındığı bir şey olan bir kıta ülkesi ile askeri işbirliği yapmaya razı oldu. İngiliz ve Fransız deniz kuvvetlerinin yetkilileri arasında görüşmeler başladı. Kabine, bu yeni hareketten dolayı huzursuz idi. Grey Londra'daki Fransız büyükelçisine, risklere karşı önlem alma çabası içinde şöyle yazıyordu:

> "Anlaştığımız üzere, uzmanlar arasındaki görüşmeler, henüz çıkmamış ve belki de hiç çıkmayacak bir olay dolayısıyla harekete geçmek için her iki hükümeti de bağlayan bir anlaşma değildir ve böyle görülmemelidir."{238}

Bu, İngiltere'nin kendisini, askeri hareket yapmak zorunda olduğu özel koşullara kendisini bağlamadığını göstermek için Londra'nın kullandığı geleneksel kaçış cümlesiydi. Fransa parlamento kontrolü için bu sus payını, askerlerin görüşmelerinin, hukuksal taahhütler ne olursa olsun, kendi gerçekliklerini getireceğini kabul etti. 15 yıl boyunca Alman liderler Büyük Britanya'ya bu tür bir hareket alanı bırakmayı reddetmişti. Fransızlar, İngiliz belirsizliği ile yaşayabilecek ve bir kriz zamanında günü kurtaracak bir moral yükümlülüğün geliştiğine güvenecek kadar politik dirayet sahibi idi.

1907 Anglo-Fransız-Rus blokunun ortaya çıkması ile, Avrupa diplomasisi

oyununda yalnız iki güç kalmıştı: Üçlü Antant ve Almanya-Avusturya ittifakı. Almanya'nın etrafının sarılması tamamlanmıştı. Anglo-Fransız Antantı gibi, İngilizlerin Rusya ile anlaşması da bir sömürge uzlaşması şeklinde başladı. Birkaç yıl, Büyük Britanya ve Rusya sömürge anlaşmazlıklarını bir tarafa bıraktılar. 1905'te Japonya'nın Rusya'yı yenmesi, Rusya'nın Uzakdoğu beklentilerini kesin olarak yıktı. 1907 yazında, İngiltere, kendisini Afganistan ve İran'da Rusya'ya cömert şartlar önerecek kadar güvenlikte hissetti. İran üç nüfuz bölgesine ayırıldı: Kuzey bölgesi Rusya'ya veriliyor, orta bölge tarafsız ilan ediliyor ve Büyük Britanya da güneyde kontrolü üstleniyordu. Afganistan da İngiliz nüfuz bölgesine giriyordu. On yıl önce İstanbul'dan Kore'ye kadar dünyanın üçte birini kaplayan anlaşmazlıklarla bozulmuş durumda olan Anglo-Rus ilişkileri, sonunda sakindi, İngilizlerin Almanya ile ne derece ilgilendiğini şu olay da göstermiştir ki, Rusya'nın işbirliğini sağlamak uğruna İngiltere, Rusya'yı Çanakkale Boğazı'ndan uzak tutma konusundaki kararlılığından vazgeçmeye razı olmuştur. Dışişleri Bakanı Grey'in işaret ettiği gibi: "Rusya ile iyi ilişkiler, ona Boğazlar'ı kapatmak ve Büyük Devletlerle yapılan her konferansta ağırlığımızı Rusya aleyhine koymak şeklindeki eski politikamızın terk edilmesinin zorunlu olduğu anlamına gelir."{239}

Bazı tarihçiler{240}, gerçek Üçlü İtilafın iki sömürgecilik anlaşması olduğunu ve Büyük Britanya'nın Almanya'yı çevrelemek değil, kendi imparatorluğunu korumak çabasında olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Büyük Britanya'nın, dünya hegemonyasını kurmak amacıyla ilerleyen Almanya'yı engellemek için Üçlü İtilafa girdiğine şüphe bırakmayan Crowe Memorandumu denilen klasik bir belge vardır, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın ileri gelen bir analisti olan Sir Eyre Crowe, kendisine göre niçin Almanya ile uyuşmanın olanaksız ve Fransa ile antantın ise, tek seçenek olduğunu açıklamıştır. Crowe Memorandumu, Bismarck sonrası Almanya'da hiçbir belgenin ulaşamadığı bir analiz düzeyindedir. Çatışma, strateji ile kaba kuvvet arasında idi. Çok büyük güç farkı olmadığı sürece, ki böyle bir şey yoktu, stratejisi üstündür; çünkü düşmanı, önüne gelen soruna hemen bir çözüm bulmak zorundayken, kendisi eylemlerini planlayabilir. Büyük Britanya ile Fransa ve Rusya arasındaki belli başlı farklılıktan belirten Crowe, bu devletlerin, tanımlanabilir ve bu nedenle sınırlı hedefleri olduğu için onlarla uzlaşılabileceği değerlendirmesini yaptı. Alman dış politikasını bu kadar tehditkâr yapan şey, Güney Afrika'dan Fas ve Yakındoğu'ya kadar dağılmış bölgeleri içeren bir alanda, sonu gelmeyen küresel meydan okumaların arkasında her hangi bir mantıki gerekçenin bulunmamasıydı. Buna ek olarak, Almanya'nın bir deniz gücü kurma çabası,

“İngiliz İmparatorluğu’nun ayakta kalma çabası ile çatışma halindeydi.”

Crowe’a göre, Almanya’nın sınır tanımayan hareket tarzı çatışmayı kaçınılmaz hale getirdi: “En büyük kara askeri gücü ile en büyük donanma gücünün bir devlette birleşmesi, bütün dünyayı, bu kâbustan kurtulmak için bir araya gelmeye zorlayacaktır.” {241}

Realpolitik’in ilkelerine uygun olarak, Crowe, istikrarı belirleyenin, hareket nedeni değil, yapı olduğunu ileri sürdü: Almanya’nın niyeti esas itibariyle konu dışı idi; önemli olan yetenekleri idi. Crowe iki hipotez ileri sürdü:

> “Almanya kesin olarak genel bir politik hegemonya ve deniz üstünlüğü istiyor, böylece komşularının bağımsızlığını ve nihai olarak da İngiltere’nin varlığını tehdit ediyor. Yahut da açıkça belirtilmiş bir amacı olmayan ve şu anda sadece uluslar konseyinin ileri gelen bir devleti olarak meşru pozisyonunu ve nüfuzunu kullanmak isteyen Almanya, dış ticaretini geliştirmek, Alman kültürünün yararlarını yaymak, ulusal enerjisinin alanını genişletmek ve nerede, ne zaman barışçıl bir fırsat ortaya çıkarsa bütün dünya üzerinde yeni Alman çıkarları yaratmak istiyor...”{242}

Crowe, bu farkların bir önemi olmadığını, çünkü sonunda Almanya’nın büyüyen gücünün doğasında var olan heveslerin bunları ezip geçeceğini ısrarla belirtiyordu:

> “...ikinci plan (devlet yönetiminden kısmen yardım gören yarı-bağımsız gelişme) herhangi bir safhada birincisiyle birleşebilir veya bu bilinçli olarak planlanabilir. Bunun da ötesinde, gelişme planı gerçekleştirilecekse, Almanya’nın payına düşen pozisyon, önceden düşünülmüş kötü niyetle yapılmış bir bilinçli fetih sonucu olsaydı, korkunç bir tehlike oluşturacaktı.”{243}

Her ne kadar Crowe Memorandumu Almanya ile uzlaşmaya karşı olmanın ötesine gitmediyse de işaret etmek istediği şey açıktı: Almanya denizlerde üstünlük macerasını terk etmez ve *Weltpolitik*’ini ılımlı hale getirmez ise, Büyük Britanya’nın ona karşı koymak için Rusya ve Fransa’ya katılacağı kesindi. Üstelik bunu, önceki yüzyıllarda Fransız ve İspanyol isteklerine son verirken takındığı amansız bir azimle yapacaktı.

Büyük Britanya, Alman gücünün daha da büyümesine izin vermeyeceğini açıkça ortaya koydu. 1909’da Dışişleri Bakanı Grey, Almanya’nın deniz kuvvetleri

oluşturmayı *yavaşlatması* (ancak durdurmaması) karşılığında, Büyük Britanya'nın, Fransa ve Rusya'ya karşı bir Alman savaşında tarafsız kalması konusundaki bir Alman önerisine karşı verdiği cevapta bunu vurgulamıştı. Grey, önerilen anlaşmanın "...Avrupa'da Alman hegemonyasının kurulmasına hizmet edeceğini ve bu maksat oluştuktan sonra çok yaşamayacağını" düşünüyordu.

> "Bu, gerçekte, Almanya'ya canı istediği zaman bize karşı da kullanabileceği bir Avrupa birliği kurmasına yardımcı olmak için çıkarılan bir davetiyedir. Almanya için diğer devletleri gözden çıkarırsak, sonunda hücuma uğramamız kaçınılmaz olacaktır."{244}

Üçlü itilafın yaratılmasından sonra, 1890'larda Büyük Britanya ile Almanya arasında oynanan kedi-fare oyunu çok ciddi boyutlar kazandı ve bu oyun, statükocu bir güç ile dengede değişiklik isteyen başka bir güç arasındaki mücadeleye dönüştü. Diplomatik esnekliğin artık fayda etmediği bu durumda, güç dengesini değiştirecek tek yol, daha çok silah veya savaşta zaferden başka bir şey değildi.

İki ittifak, birbirine karşı gittikçe büyüyen bir güvensizlik denizinin iki yakasından bakıyorlardı. Soğuk Savaş devresine benzemeyen bir şekilde, iki taraf da savaştan korkmuyordu. Gerçekte, tarafların bütün kozlarını oynayacakları bir noktaya gelmekten kaçınmak yerine, birbirlerine bağlılıklarını devam ettirmek çabası içinde idiler. Karşılıklı efelenme, diplomasinin standart metodu olmuştu.

Ancak bir felaketi önlemek için hâlâ bir şans vardı; çünkü ittifakları bölen konular arasında bir savaşı haklı gösterecek çok az neden mevcuttu. Üçlü itilafın hiçbir üyesi, Fransa'nın Alsace-Lorraine'i geri alması için savaşa girmezdi; en heyecanlı zamanında bile Almanya'nın, Avusturya'nın Balkanlar'daki bir saldırı savaşını desteklemesi olası değildi. Kendini tutma politikası, savaşı geciktirebilir ve özellikle Üçlü itilafın oluşmasının sebebinin Almanya korkusu olduğu düşünülürse, doğal olmayan ittifakların zamanla dağılmasına neden olabilirdi

XX. yüzyılın ilk on yılının sonunda, güç dengesi, düşman koalisyonlar oluşturacak şekilde dejenere oldu. Bu koalisyonlar o kadar katı idiler ki, hangi amaç için bir araya geldiklerini bile unutmuş görünüyorlardı. Rusya, kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığından, genel bir savaş riskine aldırış etmeyen milliyetçiler, hatta terörist grupların fraksiyonların kaynadığı Sırbistan'a bağlanmıştı. Fransa, Rus-Japon Savaşı'ndan sonra kendine güvenini tekrar kazanmak isteyen Rusya'ya açık çek vermişti. Almanya, Sırbistan'dan gelen kışkırtmalara karşı,

Slav eyaletlerini korumak için ümitsizce çaba harcayan Avusturya'ya aynı şeyi yaptı. Avrupa devletleri, pervasız Balkan müşterilerinin tutsağı haline getirilmelerine izin verdiler, istekleri sınırsız ve küresel sorumluluk duygusu yetersiz olan bu ele avuca sığmaz ulusları dizginlemek bir yana, kendilerine engel olunursa onların ittifak değiştirecekleri paranoyasına kendilerini kaptırdılar. Birkaç yıl için krizlerle başa çıkılabildi; ancak her yeni kriz, kaçınılmaz sonu daha da yaklaştırdı. Almanya'nın Üçlü itilafa tepkisi ise, aynı hatayı tekrar tekrar işlemekteki inatçı kararlılığını bir kez daha ortaya koydu; her sorun, düşmanları azim ve kuvvetten yoksun iken, Almanya'nın kesin kararlı ve güçlü olduğunu ispat etmek için bir kabadayılık testine dönüştürüldü. Ancak her yeni Alman meydan okuması, Üçlü itilafın bağlarını daha da sağlamlaştırdı.

1908 de, Bosna-Hersek hakkında bir uluslararası kriz patlak verdi. Bu kriz, tarihin tekerrürden ibaret olduğunu göstermek bakımından yeniden anlatılmaya değer. Bosna-Hersek, Avrupa'nın en geri bölgelerinden birisiydi; kaderi Berlin Kongresi'nde belirsiz bir statüde bırakılmıştı; çünkü kimse ne yapılacağını bilmiyordu. Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları arasındaki sahipsiz bölge, Katolik, Ortodoks ve İslam dinlerini, Hırvat, Sırp ve Müslüman halklarını içeriyordu ve o zamana kadar bir devlet veya kendini yöneten bir topluluk olmamıştı. Bu gruplardan hiçbirisinden diğerlerine bağımlı olmaları istenmezse, ancak o zaman yönetilebilirlerdi. Bosna-Hersek, nihai bağımsızlık sorunu çözülmeden bu çok uluslu düzenlemeye bırakıldı; herhangi bir ciddi meydan okuma olmadan, otuz yıl boyunca, Avusturya yönetimi ve yöresel otonomi ile Türk egemenliği altında kaldı. Avusturya, burasını tamamen topraklarına katmak için otuz yıl bekledi; çünkü çok dil konuşulan bu karışık topluluğun beklentileri, kaos içinde yönetim deneyimlerine karşın, Avusturya'nın bile çözemeyeceği kadar karışıktı. Sonunda Bosna-Hersek'i topraklarına kattığı zaman, bunu, tutarlı herhangi bir politik amacı gerçekleştirmek için değil, Sırbistan'a (ve dolaylı olarak Rusya'ya) karşı bir puan kazanmak için yaptı. Sonuç olarak Avusturya, nazik nefret dengesini altüst etti.

Üç kuşak sonra, 1992'de aynı temel ihtiraslar benzer sorunlar üzerinde tekrar patladı ve fanatikler ve bölgenin değişken tarihini bilenler hariç, herkesin aklını karıştırdı. Bir kez daha, hükümetteki ani değişiklik Bosna-Hersek'i kaynayan kazana çevirdi. Bosna bağımsız devlet olarak ilan edilir edilmez, bütün milliyetler egemenlik için birbirine düştüler, özellikle de Sırplar hesapları acımasız bir şekilde kapattılar.

Rus-Japon Savaşı'nın ardından Rusya'nın zayıflığından yararlanan Avusturya,

otuz yıl önceki Berlin Kongresi'nden kalma, büyük devletlerin Avusturya'ya Bosna-Hersek'i topraklarına katma izni veren gizli bir ekini uyguladı. O zamana kadar Avusturya, de facto kontrolle tatmin olmuştu; çünkü daha fazla Slav uyruk istemiyordu. Fakat 1908'de, Sırp kışkırtmalarının etkisi altında imparatorluğunun eriyeceğinden korkan ve Balkanlar'da devam eden üstünlüğünü göstermek için bazı başarılara gereksinimi olduğunu düşünen Avusturya kararını değiştirdi. Aradan geçen otuz yıl içinde, Rusya Bulgaristan'da egemen konumunu yitirdi ve Üç İmparatorlar Ligi'nin süresi bitti. Rusya, pek de haksız olmayarak, unutulmuş bir anlaşmadan yararlanarak Avusturya'ya bir Rus savaşının kurtardığı toprakları alması için izin verilmesi karşısında çok kızdı.

Fakat kızgınlık başarıyı sağlamaz, özellikle de hedef zaten ödüle sahip durumda ise. İlk kez Almanya, Avusturya'yı tam olarak destekledi ve Rusya bu toprak ilhakına karşı çıkarsa bir Avrupa savaşını göze almaya hazır olduğu işaretini verdi. Sonra sorunu daha da hassaslaştıracak şekilde Almanya, Rusya ve Sırbistan'dan, Avusturya'nın hareketini tanımasını istedi. Rusya bu hareketi yutmak zorunda kaldı; çünkü Büyük Britanya ve Fransa bir Balkan sorunu yüzünden savaşa girmeğe hazır değildiler ve Rusya da, Rus-Japon Savaşı'nın yenilgisinin ardından bu kadar az bir süre geçmişken tek başına savaşa girişecek durumda değildi.

Böylece Almanya, kendisini, Rusya'nın yolu üzerine ve şimdiye kadar hayati bir çıkar belirtmediği bir bölgede engel olarak koydu. Gerçekten de o zamana kadar Rusya, Almanya'yı, burada Avusturya'nın ihtiraslarını ılımlı hale getirecek bir devlet olarak kabul ediyordu. Almanya, yalnızca pervasızlığını değil, ciddi bir tarih hafızası eksikliğini de göstermiş oldu. Yalnızca elli yıl önce, Bismarck, Rusya'nın Avusturya tarafından Kırım Savaşı'nda aşağılanmasını hiçbir zaman affetmeyeceğini isabetli bir şekilde tahmin etmişti. Şimdi Almanya, Berlin Kongresi'nde başlayan Rusya ile bozuşma ve dargınlığını daha da şiddetlendirecek şekilde aynı hatayı yapıyordu.

Büyük bir ülkeyi, onu zayıflatmadan aşağılamak daima tehlikeli bir oyundur. Her ne kadar Almanya, Rusya'ya, Alman iyi niyetinin önemini öğrettiğini sanıyorsa da, Rusya bir daha hiçbir zaman eli-ayağı bağlı olarak yakalanmamaya yemin etti. Bu iki büyük kıta devleti, Amerikan argosunda "*Chicken*" (Tavuk, korkak) denilen bir oyunu başlatmış oldular. Bu oyunda, iki sürücü, son hızla arabalarını birbirinin üzerine sürerken, bir taraf kendi sinirlerinin sağlamlığına güvenir ve diğer tarafın son anda direksiyonu kıracağını ümit eder. Maalesef bu

oyun, I. Dünya Savaşı öncesi Avrupası'nda birkaç değişik olayda oynanmıştır. Her birinde çatışma önlenmiş, oyunun güvenli olduğu yönündeki ortak inanç kuvvetlenmiştir. Fakat, tek bir hatanın geri dönülemez bir felaket yaratacağı gerçeğini herkes unutmuştur.

Almanya, sanki olası her düşmanı taciz etmek zorundaymış gibi veya onlara kendilerini savunmak için bağlarını daha da sağlamlaştırmaları için olanak tanımak istercesine, bu kez de Fransa'ya meydan okudu. 1911'de, artık Fas'ın etkili sivil yöneticisi olan Fransa, yöresel karışıklığa karşı bir önlem olarak, Fez şehrine asker göndermek suretiyle Algeciras anlaşmasını açıkça bozmuş oldu. Milliyetçi Alman basınının çıkardığı büyük yaygara üzerine Kaiser, Fas'ın Agadir limanına "Panther" adındaki hücumbotunu gönderdi. 2 Temmuz 1911 tarihinde Rheinisch Wesfalische Zeitung gazetesi şunları yazdı: "Hurraa! Nihayet harekete geçildi. Bu kurtarıcı hareket, her yerdeki kötümser havayı ortadan kaldırmalıdır."{245} Münchener Neueste Nachrichten gazetesi, hükümetin enerjik bir şekilde yürümeye devam etmesini istiyordu. "Bu politika yüzünden bugün öngöremediğimiz durumlar ortaya çıksa bile..."{246} Gazete, açıkça Almanya'yı Fas için savaş riskini göze almaya teşvik ediyordu.

Tumturaklı bir şekilde "Panter sıçraması" denilen hareket, Almanya'nın kendi yarattığı etrafının çevrilmişliğini kırmak için daha önce gösterdiği çabalar ne sonuç verdi ise, aynı sonucu verdi. Bir kez daha Almanya ve Fransa savaşın eşiğine geldiler; Almanya'nın amaçları yine her zamanki kadar kötü tanımlanmıştı. Bu kez ne çeşit tazminat isteniyordu? Bir Fas limanı mı? Yahut Fas'ın Atlantik kıyısının bir parçasını mı? Veyahut başka bir yerde sömürge mi? Fransa'nın gözünü korkutmak istiyordu; fakat bu hedef için nasıl hareket edeceğini bilemiyordu.

Gelişen ilişkileri içinde, Büyük Britanya 1906'da Algeciras'ta yaptığından daha kesin bir şekilde Fransa'yı destekledi, İngiliz kamuoyundaki değişiklik, o zamanki Maliye Bakanı David Lloyd George'un aldığı tavırla da gösterilmiş oldu. Pasifizmiyle şöhret yapmış, aynı zamanda Almanya ile iyi ilişkileri savunan Lloyd George, buna rağmen yaptığı konuşmada şu uyarıda bulundu:

> "Eğer durum, bizim yüzyıllarca yaptığımız kahramanlıklar ve başarılarla kazandığımız büyük ve faydalı pozisyonumuzu barışın korunması için bırakmamızı istemek raddesine gelirse... bu fiyata barış, bizim gibi büyük bir ülkenin katlanmayı hoş göremeyeceği bir aşağılanma olur."{247}

Avusturya bile, bir Kuzey Afrika macerası için geleceğini tehlikeye atmaya gerek görmediğinden, güçlü müttefikine soğuk bir şekilde arkasını döndü. Geri çekilen Almanya, Orta Afrika'da büyük, fakat değersiz bir toprak parçası alırken, Almanya'nın milliyetçi basını homurdanıyordu. 3 Kasım 1911'de Berliner Tageblatt gazetesi şöyle yazıyordu: "Birkaç Kongo bataklığı için bir savaş riskini göze aldık."{248} Oysa burada eleştirilmesi gereken şey, elde edilen yeni toprak parçalarının değeri değil, fakat her birkaç yılda, mantıklı bir amaç ortaya koymadan başka bir ülkeyi tehdit etmek ve her keresinde, düşman koalisyonların ortaya çıkmasına neden olacak şekilde etrafa korku salmak olmalıydı.

Alman taktikleri nasıl basmakalıp ise, Anglo-Fransız cevapları da öyle idi. 1912'de Büyük Britanya, Fransa ve Rusya, askerler arası görüşmelere başladılar. Bu görüşmeler çok önemliydi ve tek sınırlama, tarafları hukuken taahhüt altına sokmadığı şeklindeki resmi İngiliz sınırlamasıydı. Ancak bu sınırlama bile, Fransız donanmasının Akdeniz'e hareket edip ve Büyük Britanya'nın da Fransızların Atlantik kıyılarını savunma sorumluluğunu üstlenmesiyle yalancı çıkarılmıştır. İki yıl sonra, bu anlaşmadan, Büyük Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesi için bir nevi moral yükümlülük olarak yararlanılacaktır. Çünkü, Fransa'nın Marş Denizi kıyılarının, İngiliz desteğine güvenilerek savunmasız bırakıldığı iddia edilmiştir. (28 yıl sonra 1940'ta Birleşik Devletler ile Büyük Britanya arasında benzer bir anlaşma da Büyük Britanya'nın Pasifik donanmasını Atlantik'e göndermesini, Birleşik Devletler'in İngilizlerin savunmasız Asya topraklarını Japon saldırısına karşı koruması için verdiği moral yükümlülüğe dayanarak mümkün kılmıştır.)

1913'te Alman liderleri, düzensiz ve anlamsız manevralarından birini daha yaparak Rusya'nın hoşnutsuzluğunu doruğa çıkardılar. Bu kez Almanya, Türk ordusunu yeniden organize etmek ve İstanbul'un kumandasını ele almak için bir Alman generali göndermeyi kabul etti. II. Wilhelm eğitim heyetini gösterişli bir merasimle göndererek bu sorunu dramatize etti. "Alman Bayrağı'nın, yakında Boğaz'ın surları üzerinde dalgalanacağı"{249} umudunu dile getirdi.

Hiçbir olay Rusya'yı, Almanya'nın Boğazlar üzerindeki iddiası kadar kızdıramazdı; o Boğazlar ki Avrupa tarafından bir yüzyıldır Rusya'ya yasaklanmıştı. Rusya Boğazların kontrolünün Osmanlı Türkiye'si gibi zayıf bir devlet tarafından yapılmasını içine zor sindirmişken, Çanakkale Boğazı'nın başka bir Büyük Devlet tarafından kontrol altına alınmasına hiçbir zaman razı olamazdı. Rus Dışişleri Bakanı Sergei Sazonov, Aralık 1913'te Çar'a şöyle

yazıyor: “Boğazları güçlü bir devlete terk etmek, Güney Rusya’nın bütün ekonomik gelişmesini bu devletin eline vermek demektir.”{250} II. Nikola İngiliz büyükelçisine şunları söylüyordu: “Almanya, İstanbul’da Rusya’yı Karadeniz’de kilitleyecek bir pozisyon hedefliyor. Bu politikayı uygulamaya girişirse, savaş tek alternatif olsa dahi, Rusya bütün gücü ile buna direnecektir.”{251}

Her ne kadar Almanya görünüşü kurtaracak bir formül ile Alman kumandanını İstanbul’dan çekti ise de (mareşalliğe yükseltildi ki, Alman geleneğine göre artık kıta hizmeti yapamazdı) tamir edilemez zarar yapılmış oldu. Rusya, Almanya’nın Bosna-Hersek sorununda Avusturya’yı desteklemesinin bir sapma olmadığını anladı. Bu gelişmeleri bir kabadayılık sınavı olarak gören Kaiser, 25 Şubat 1914’te başbakanına şunları söylüyordu: “Rus-Prusya ilişkileri ebediyen ölmüştür! Biz düşmanız artık.”{252} Altı ay sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verdi.

Bu arada katılığı ve kavgacı tarzıyla sonraki Soğuk Savaş sistemine benzer bir uluslararası sistem oluştu. Fakat gerçekte, Birinci Dünya Savaşı öncesi dünyadaki uluslararası düzen, Soğuk Savaş dünyasından çok daha değişkendi. Atom çağında, yalnızca Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği genel bir savaşı başlatmak için teknik araçlara sahiptiler ve böyle bir savaşta riskler, büyük bir felaketi içerdiğinden, bu süper güçlerin hiçbirisi bu kadar korkunç bir gücü, ne kadar yakın olursa olsun hiçbir müttefikine vermeye cesaret edemedi. Tersine Birinci Dünya Savaşı öncesi iki ana koalisyonun her bir üyesi, yalnızca bir savaşı başlatabilecek pozisyonda olmakla kalmayıp, aynı zamanda kendisini desteklemeleri için diğerlerine şantaj da yapabilecek durumdaydı.

İttifaklar sistemi, bir müddet için belli bir kontrol sağladı. Fransa, asıl Avusturya ile olan anlaşmazlığında, Rusya’yı kontrol altında tuttu. Almanya da, Avusturya’nın Rusya’ya karşı durumunda aynı rolü oynadı. 1908 Bosna krizinde, Fransa, bir Balkan sorunu dolayısıyla savaşa girmeyeceğini açıkça belirtti. 1911 Fas krizinde, Fransız Cumhurbaşkanı Calliux’ya, bir sömürgecilik krizini kuvvet kullanarak çözmek için yapılacak herhangi bir Fransız girişimine Rusya’nın destek vermeyeceği açıkça söylendi. 1912 Balkan Savaşı kadar geç bir tarihte, Almanya, Avusturya’yı, Alman desteğinin sınırlı olduğu konusunda uyardı. Büyük Britanya, Sırbistan tarafından yönetilen, uçarı ve ne yapacağı belli olmayan Balkan Ligi adına hareketlerini ılımlılaştırması amacıyla Rusya üzerinde baskı yaptı. 1913 Londra Konferansı’nda Büyük Britanya, Avusturya tarafından hoş görülmeyecek bir şey olan Sırbistan’ın Arnavutluk’u topraklarına katmasını önledi.

Bununla beraber 1913 Londra Konferansı, Birinci Dünya Savaşı öncesi uluslararası sistemin anlaşmazlıkları son kez yumuşattığı konferans olmuştur. Sırbistan, Rusya'nın pek sıcak olmayan desteğinden hoşnut değildi; Rusya ise, Büyük Britanya'nın tarafsız hakem pozu takınmasına ve Fransa'nın savaşa girme konusundaki açık isteksizliğine kızmaktaydı. Rus ve Güney Slav baskıları ile dağılmanın son aşamasına gelmiş olan Avusturya, Almanya'nın onu artık enerjik bir şekilde desteklememesinden dolayı rahatsızdı. Sırbistan, Rusya ve Avusturya, müttefiklerinden daha fazla destek beklemekteydiler; Fransa, Büyük Britanya ve Almanya, bundan sonraki krizde, daha kuvvetle desteklemedikleri takdirde, ortaklarını kaybedeceklerinden korktular.

Sonradan büyük devletlerden her birisi, arabulucu bir tutumun kendilerini zayıf ve güvenilmez olarak göstereceği ve ortaklarının, onları düşman koalisyonlarla tek başına karşı karşıya bırakıp terk edeceği korkusuyla paniğine kapıldılar. Ülkeler, tarihi ulusal çıkarlarının veya herhangi bir rasyonel uzun vadeli stratejik hedefin gerektirmediği düzeyde riskler almaya başladılar. Richelieu'nün araçlar amaçlara uygun olmalıdır, sözü hemen hemen her gün çiğnenir oldu. Almanya, hiçbir ulusal çıkar olmadığı halde, Viyana'nın Güney Slav politikasını destekler görünmek için bir dünya savaşı riskini göze aldı. Rusya, Sırbistan'ın sadık müttefiki olarak görünmek için Almanya'yla ölümüne savaşmak riskini kabullendi. Almanya ve Rusya'nın birbirleriyle alıp veremediği bir şey yoktu; çatışmaları, üçüncü taraflar adına idi.

1912'de yeni Fransız Cumhurbaşkanı Raymond Poincare, Balkanlar'la ilgili olarak Rus Büyükelçisine şu bilgiyi verdi: "Rusya savaşa girerse Fransa da girecektir; çünkü biliyoruz ki Avusturya'nın arkasında Almanya vardır."{253} Rus Büyükelçisi ülkesine "Tamamen yeni bir Fransız görüşüne göre, Avusturya tarafından toprak ele geçirilmesi genel Avrupa dengesini ve sonuçta Fransız çıkarlarını etkiliyor"{254} şeklinde bir rapor gönderdi. Aynı yıl İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Arthur Nicholson, St. Petersburg'daki İngiliz büyükelçisine şöyle yazıyordu: "Kesin bir yön seçmeye mecbur bırakılmadan, gergin ip üzerinde dans etmek anlamına gelen bugünkü politikamıza ne kadar zaman daha devam edebileceğimizi bilemiyorum. Ben de sizinle aynı korkuya kapılıyorum: Rusya, bizimle uğraşmaktan bıkıp da Almanya'yla uzlaşırsa ne yaparız?"{255}

Pervasızlıkta kimseye pabuç bırakmamak için Kaiser, 1913'te Avusturya'ya bundan sonraki krizde Almanya'nın gerekirse bir savaşa kadar Avusturya'nın

arkasında olacağına söz verdi. 7 Temmuz 1914'te Alman Şansölyesi dört haftadan daha az bir süre sonra fiili savaşa gidecek olan politikayı açıkladı: "Biz onları (Avusturyalıları) ileri sürersek, bizi savaşa ittiler, diyeceklerdir; vazgeçirmek istersek, güç durumunda onları terk etmiş gibi olacağız. O zaman, kollarını açmış onları bekleyen Batı devletlerine döneceklerdir ve biz de son müttefikimizi böylece kaydetmiş olacağız."[256] Avusturya'nın, Üçlü itilaftan ne gibi bir çıkar bekleyebileceği kesin olarak belirtilmemişti. Bunun gibi, Avusturya'nın, onun Balkanlar'daki pozisyonunun altını oymak peşinde olan Rusya'nın içinde bulunduğu bir gruba katılacağı da yoktu. Tarihi olarak şu husus açıktır ki, ittifaklar, savaş olduğunda bir devletin gücünü artırmak için oluşturulur; I. Dünya Savaşı yaklaşırken, savaş için en önemli sebep, ittifakları güçlendirmekti.

Hiçbir büyük ülke lideri, ellerindeki teknolojinin veya heyecanla kurdukları koalisyonların etkilerini kavrayamadı. Hâlâ göreceli olarak yakın olan Amerikan İç Savaşı'nda verilen büyük kayıplardan habersiz görünüyorlardı; kısa ve kesin bir çatışma olacağını sanıyorlardı, ittifaklarının rasyonel politik hedeflere uymaması halinde kendi bildikleri uygarlığın mahvolmasına yol açabilecekleri hiçbir zaman akıllarına gelmedi. Her iki ittifakın da geleneksel Avrupa Konferansı Düzeni diplomasinin çalışmasına izin veremeyecekleri kadar fazla şeyi tehlikedeydi. Bunun yerine, Büyük Devletler bir diplomatik kıyamet günü makinesi yapmayı başardılar; ancak ne yaptıklarının farkında değillerdi.

Paul von Hindenburg, eski imparator II Wilhelm ve Ench Ludendorff, 1917

8
Girdaba Doğru:
Askeri Kıyamet Günü Makinesi

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışının insanı hayrete düşüren tarafı, şimdiye kadar üstesinden gelinmiş birçok krizden daha basit bir kriz olmasına rağmen, küresel bir felaketi ateşlemiş olması değil, bu işin bu kadar uzun sürmüş olmasıdır. 1914'te, bir tarafta Almanya ve Avusturya-Macaristan ile öbür tarafta Üçlü İtilaf arasındaki mücadele çok tehlikeli boyutlara varmıştı. Bütün belli başlı ülkelerin devlet adamları, birbiri ardından gelen krizlerin çözülmesini gittikçe daha da zorlaştıran bir diplomatik kıyamet günü makinesinin inşasına yardımcı olmuşlardır. Askeri liderler ise, karar verme için mevcut zamanı stratejik planlar eklemek suretiyle daraltarak bu tehlikeye büyük ölçüde katkıda bulundular. Askeri planlar sürate dayandığından ve diplomasi mekanizması ise, geleneksel olarak ağır işlediğinden, zaman baskısı altında krizi önlemek olanaksız hale

gelmişti, işi daha da kötü yapan nokta, askeri planlamacıların, hazırladıkları planların etkilerini politikadaki çalışma arkadaşlarına yeteri ölçüde açıklamamış olmalarıdır.

Askeri planlama, özerk hale gelmişti. Bu yönde ilk adım, 1892'de Fransız-Rus askeri anlaşması için yapılan görüşmeler sırasında atıldı. O zamana kadar ittifak görüşmeleri, *casus belli* (savaş nedeni) veya düşman tarafından yapılan hangi belirli eylemlerin müttefikleri savaşa girmeye zorlayacağı üzerinde yapılmıştı. Hemen hemen değişmez bir şekilde tanım, kimin ilk hareketi yaptığı ile aynıydı.

Mayıs 1892'de, Rus görüşmeci General Nikolai Obruçev, Dışişleri Bakanı Giers'e *casus belli*'yi tanımlamak için kullanılan geleneksel metodun yerini nasıl modern teknolojiye bıraktığını açıklayan bir mektup gönderdi. Obruçev'e göre, önemli olan kimin önce seferber olduğuydu, kimin ilk ateşi açtığı değildi: "Seferberlik hareketine başlanılması, artık barışçı bir hareket sayılamaz; tam tersine en kesin savaş hareketidir."{257}

Seferberliği ağırdan alan taraf, ittifaklarından faydalanamaz ve düşmanına, her bir düşmanını tek tek yenme olanağı sağlar. Bütün müttefiklerin aynı anda seferber olması, Avrupa liderlerinin aklında o kadar önemli bir hareket halini aldı ki, ciddi diplomatik yükümlülüklerin anahtarı haline dönüştü, ittifakların amacı, artık savaş fiilen başladıktan sonra destek güvencesi sağlamak değil, fakat her müttefikin mümkün olan en erken, mümkünse düşmandan hemen önce seferber olma güvencesi vermekti. Bu şekilde kurulan ittifaklar birbirleriyle çatıştığı zaman, seferberliğe dayalı tehditler artık geri çevrilemezdi; çünkü işin ortasında seferberliği durdurmak, hiç başlatmamış olmaktan daha tehlikeliydi. Diğer taraf devam ederken bir tarafın durması, o taraf için her geçen gün artan bir dezavantaj oluştururdu. Her iki taraf da aynı anda durmaya çalışırsa da, bu teknik bakımdan o kadar zordur ki, hemen hemen kesin olarak diplomatlar daha seferberliği nasıl durduracakları hususunda anlaşmaya varmadan önce seferberlik tamamlanmış olur.

Bu kıyamet günü süreci, *casus belli*'yi etkili bir şekilde politik kontrolden çıkardı. Her kriz, seferberlik kararı şeklinde, bir savaşa doğru hızlanma mekanizması taşıyordu ve her savaşın genel bir savaş olacağı da kesindi.

Savaşın otomatik olarak hızlanması olasılığına taraftar olmamak bir yana, Obruçev bunu sevinçle karşıladı. En son istediği şey, bölgesel bir anlaşmazlıktı. Çünkü Almanya, Rusya ile Avusturya arasındaki bir savaşın dışında kalırsa, hemen savaştan sonra barış şartlarını dikte edecek bir konumda ortaya çıkardı.

Obruçev'in fantezisine göre, Bismarck'ın Berlin Kongresi'nde yaptığı da buydu:

> "Bizim diplomasimiz, başka hiçbir diplomasinin olmadığı kadar, Rusya'nın, örneğin sadece Almanya veya Avusturya yahut Türkiye ile izole edilmiş bir çatışmaya girmesine dayanır. Bu bağlamda Berlin Kongresi, bizim için yeterli bir ders olmuştur ve bize, kime en tehlikeli düşmanımız olarak bakmamız gerektiğini öğretmiştir: Bizimle doğrudan doğruya savaşan mı, yoksa zayıflamamızı bekleyip sonra barış şartlarını dikte eden mi?..."{258}

Obruçev'e göre, her savaşın bir genel savaşa dönüşmesi, Rusya'nın çıkarmadır. Fransa'yla iyi kurulmuş bir ittifakın Rusya için faydası, bölgesel bir savaşı önleme olasılığıdır:

> "Her Avrupa savaşının başlangıcında, anlaşmadığı lokalize etmek ve etkisini mümkün olduğu kadar sınırlamak için diplomatlar büyük çaba gösterirler. Fakat Avrupa'nın şimdiki silahlanmış ve düzeni altüst olmuş durumunda, Rusya, savaşın herhangi bir şekilde lokalize edilmesi çabasına kuşku ile bakmalıdır. Çünkü bu durum, yalnızca tereddüt eden ve ortaya çıkmayan düşmanlarımız için değil, aynı zamanda kararsız müttefiklerimiz için de olasılıkları artırır."{259}

Başka bir deyişle, sınırlı amaçlar için yapılan bir savunma savaşı, Rusya'nın ulusal çıkarlarına karşıydı. Her savaş toptan bir savaş olmalıydı; askeri planlamacılar, politik liderlere başka seçenek tanımamalıydı:

> "Bir savaşın içine çekildik mi, artık savaşı bütün kuvvetlerimizle götürmekten ve her iki komşumuzla birden savaşmaktan başka yol yoktur. Bütün silahlanmış kitlelerin savaşa girmek için hazır olması karşısında, en belirleyici nitelikteki bir savaştan başka çeşit bir savaş düşünülemez. Öyle bir savaş ki, uzun bir zaman için Avrupa devletlerinin ve özellikle Rusya ve Almanya'nın gelecekteki göreceli politik pozisyonlarını belirlesin."{260}

Savaş sebebi ne kadar önemsiz olursa olsun savaş toptan olmalıdır, başlangıcı bir komşuyu içeriyorsa, Rusya diğerinin de savaşın içine çekilmesi için elinden geleni yapmalıdır. Hayret edilebilecek bir şekilde, Rus Genelkurmayı, biriyle savaşmak yerine, hem Almanya ve hem de Avusturya-Macaristan'la aynı zamanda savaşmayı yeğlemekteydi. Obruçev'in fikirlerini taşıyan bir askeri antlaşma, 4 Ocak 1894'te imzalanmıştır. Fransa ve Rusya, Üçlü İttifak'ını

herhangi bir üyesinin hangi nedenle olursa olsun seferber olması halinde, kendileri seferber olmak için anlaştılar. Kıyamet günü makinası tamamlanmıştı. Almanya'nın müttefiki İtalya, Savoy yüzünden Fransa'ya karşı seferber olur ise, Rusya da Almanya'ya karşı seferber olmak zorunda kalacaktı; Avusturya, Sırbistan'a karşı seferber olursa, Fransa Almanya'ya karşı seferber olmak zorundaydı. Bir noktada, herhangi bir devletin, herhangi bir nedenle seferber olacağı kesin olduğuna göre, genel bir savaşın patlaması, ancak bir zaman meselesi oluyordu; çünkü sadece bir büyük devletin seferber olması, tümü için kıyamet günü makinasını harekete geçirmeye yetiyordu.

Çar III. Aleksandr oynanmakta olan bahislerin çok yüksek olduğunu anladı. Giers ona, "…Fransızların, Almanya'yı yok etmesine yardımımızdan dolayı bizim kazancımız ne olacak?" diye sorduğunda şöyle cevap verdi: "Kazancımız, şimdiki şekliyle Almanya'nın ortadan kaybolmasıdır. Onun yerine, eskiden olduğu gibi, küçük, zayıf devletler ortaya çıkacaktır."{261} Alman savaş nedenleri de aynı şekilde büyük ve sınırsızdı. Çok güvenilen Avrupa dengesi, ölümüne bir savaşa dönüşmüştü; fakat hiç bir ilgili devlet adamı, böyle bir nihilizmi haklı gösterecek herhangi bir neden gösteremezdi veya böyle bir yargının hangi politik amaca hizmet ettiğini açıklayamazdı.

Rus plancıların bir teori olarak ileri sürdükleri bu noktayı Obruçev, Fransız-Rus askeri ittifakını görüşmekteyken, Alman Genelkurmayı, bir hareket planına dönüştürmüştü bile. İmparatorluk generalleri, Alman titizliği ile seferberlik düşüncesini en uç noktasına kadar götürdüler. Alman Genelkurmay Başkanı Alfred von Schlieffen de Rus ve Fransız meslektaşları kadar seferberlik programlarına tutku şeklinde bağlı idi. Fakat Fransız ve Rus liderleri seferberlik zorunluluğunu tanımlamakla ilgilenirlerken, Schlieffen bütün dikkatini bu kavramın uygulanması üzerine odaklaştırdı.

Politik çevrenin kaprislerine bir şey bırakmayı reddeden Schlieffen, Almanya'yı etrafının çevrilmiş olmasından kurtaracak kusursuz bir plan yaratmaya çabaladı. Bismarck'ın yerine gelenlerin, onun karmaşık diplomasisini terk etmeleri gibi, Schlieffen de 1864-70 arasında Bismarck'ın üç hızlı zaferinin mimarı Helmuth von Moltke'nin stratejik kavramlarını fırlatıp attı.

Moltke, Bismarck'ın kâbusu olan düşman koalisyonlara politik bir çözüm bulunması seçeneğini açık tutan bir strateji geliştirmişti. İki cepheli bir savaş olduğunda, Moltke Alman ordusunu, Doğu ve Batı arasında aşağı yukarı eşit şekilde bölmeyi ve her iki cephede de savunma savaşı vermeyi planlamıştı.

Fransa’nın başlıca hedefi Alsace-Lorraine’i yeniden ele geçirmek olduğundan onun saldıracağı kesindi. Eğer Almanya bu saldırıyı püskürtürse, Fransa, bir uzlaşma barışı istemeye zorunlu olabilirdi. Fransa-Prusya Savaşı’nda, düşman başşehri kuşatma altında tuttuğu müddetçe, barış yapmanın zorluğunu öğrenmiş olan Moltke, özellikle askeri harekâtları Paris’e doğru genişletmeye karşı uyarıda bulundu.

Moltke, Doğu cephesi için de aynı stratejiyi önerdi: Yani Rus saldırısını püskürtmek ve Rus ordusunu stratejik bağlamdan yeterli bir uzaklığa kadar sürmek ve sonra bir uzlaşma barışı önermek. Önce hangi cephede zafer kazanılırsa, diğer cephedeki ordulara yardım edilecekti. Böylece, savaşın büyüklüğü, fedakârlıklar ve politik çözüm, bir nevi denge içinde tutulacaktı.{262}

Fakat Bismarck’ın yerine gelenlerin birbiri ile çakışan ittifakların belirsizliğinden rahatsız olmaları gibi, Schlieffen de Moltke’nin planını, askeri inisiyatifi Almanya’nın düşmanlarını bıraktığı gerekçesiyle reddetti. Schlieffen, Moltke’nin kesin zafer yerine politik uzlaşmayı yeğlemesini de onaylamıyordu. Gerçekte kayıtsız şartsız teslim anlamına gelen şartların empoze edilmesinden yana olan Schlieffen, bir cephede çabuk ve kesin zafer kazandıracak ve sonra bütün Alman kuvvetlerini diğer düşman üzerine yöneltecek, böylece iki cephede de kesin bir sonuç sağlayacak bir plan hazırladı. Doğu’da o cepheyi dışarıda bırakacak çabuk bir darbe, Rusya’nın en az altı hafta süren seferberliğinin yavaşlığı nedeniyle olasılık dışı kalınca, Schlieffen Rus ordusu tam olarak seferber olana kadar ilk önce Fransız ordusunu yok etmeğe karar verdi. Alman sınırlarındaki ağır Fransız tahkimatını atlamak için, Belçika’nın tarafsızlığını çiğneyerek Alman ordularını Belçika toprakları üzerinden geçirmek fikrini uygun buldu. Paris’i alıp Fransız ordusunu sınır boyunca kendi tahkimatı içinde arkadan kuşatmış olacaktı. Bu esnada, Almanya Doğu’da savunmada kalacaktı.

Bu plan, parlak olduğu kadar da pervasız bir plandı. En az tarih bilgisi, Büyük Britanya’nın Belçika işgal edilirse kesinlikle savaşa gireceğini göstermeliydi. Oysa bu gerçek Kaiser ve Alman Genelkurmayının gözünden tamamen kaçmış görünüyordu. 1892’de Schlieffen Planı’nın hazırlanmasından yirmi yıl sonra, Alman liderler bir Avrupa savaşında desteğini kazanmak veya hiç değilse tarafsız olması için İngiltere’ye sayısız önerilerde bulundular. Ancak bunların hepsi Alman askeri planlamacıları tarafından boşa çıkarılıyordu. Büyük Britanya, Benelux Ülkeleri’nin bağımsızlığı için savaştığı kadar, devamlı olarak ve amansızca hiçbir ülke için savaşmamıştı; Büyük Britanya’nın XIV. Louis ve Napoleon’a karşı yaptığı savaşlardaki azimkâr hareket tarzı, bunun tanığı idi. Bir

kez savaşa girdi mi, Fransa yenilse bile sonuna kadar savaşa devam edebilirdi. Schlieffen Planı ise, başarısızlık olasılığını hiç içermiyordu. Almanya, Fransız ordusunu yok edemezse –ki bu olası idi– ne olacaktı? Fransızların iç hatları ve Paris'ten bütün ülkeye yayılan demiryolları vardı; Alman ordusu harap olmuş bir ülke içinde yürüyerek ilerlemek zorunda olacaktı. Belçika'yı işgal etmekle bir politik uzlaşma barışı olasılığını ortadan kaldırdıktan sonra, Almanya, her iki cephede de Moltke'nin savunma stratejisine dönmek zorunda kalacaktı. Bismarck'ın dış politikasının başlıca amacı, iki cephede savaştan kaçınmak ve Moltke'nin askeri stratejisi ise, savaşı sınırlamak iken, Schlieffen her şeyi ortaya koyarak sürdürülen bir iki cepheli savaşta ısrar ediyordu.

En olası anlaşmazlık kaynağı Doğu Avrupa'da iken Alman askeri tahkimatının Fransa üzerinde odaklanması sonucu, Bismarck'ın uykularını kaçıran "iki cepheli savaş olursa ne yapacağız?" sorusu, Schlieffen'in uykularını kaçıran "iki cepheli savaş olmazsa ne yaparız?" sorusuna dönüştü. Fransa, bir Balkan savaşında tarafsızlığını ilan ederse, Avrupa'yı bölen çizginin diğer tarafından olan Obruçev'in çoktan açıkladığı üzere, Almanya, Rus seferberliği tamamlandıktan sonra, bir Fransız savaş ilanı tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirdi. Diğer taraftan ise, eğer Almanya, Fransa'nın, tarafsızlık önerisini görmemezlikten gelirse, Schlieffen planı Almanya'yı savaşan durumunda olmayan bir Fransa elde etmek için, savaşan durumunda olmayan Belçika'ya saldırmak gibi rahatsızlık veren bir duruma sokacaktı. Bu nedenle Schlieffen'in, Fransa kenarda kalırsa, Fransa'ya saldırmak için bir neden icat etmesi gerekiyordu. Böylece Schlieffen, Almanya'nın Fransa'yı tarafsız kabul etmesi için yerine getirilmesi mümkün olmayan bir kriter yarattı. Almanya, Fransa'nın önemli kalelerinden birini Almanya'ya bırakması halinde, diğer bir deyişle, ancak Fransa kendisini Almanya'nın insafına terk ederse ve Büyük Devlet olma pozisyonundan vazgeçerse, Fransa'yı tarafsız olarak kabul edecekti.

Genel politik ittifakların kötü karışımı ve tabancanın tetiği gibi hassas askeri stratejiler, çok kan dökülmesini kaçınılmaz hale getirdi. Güç dengesinin, XVIII ve XIX. yüzyıllardaki esnekliğinden eser bile kalmadı. Savaş nerede patlarsa patlasın (ki Balkanlar'da olacağı hemen hemen kesindi), Schlieffen planı, bu savaşın ilk çatışmalarının Batı'da, bu ilk krizden çıkarları etkilenmeyen ülkeler arasında olmasını öngörmüştü. Dış politika, şimdi her şeyin tek bir zar atışına bağlı olduğu bir askeri stratejiye boyun eğmişti. Savaşa daha düşüncesizce ve daha teknokratik bir yaklaşım tahayyül etmek zordu.

Her ne kadar her iki tarafın da askeri liderleri savaşın en tahrip edici cinsten

olmasında ısrar ediyorlarsa da, uygulayacakları askeri teknoloji ışığında savaşın politik sonuçları hakkında garip bir sessizlik içinde idiler. Planladıkları ölçüde bir savaştan sonra Avrupa neye benzeyecekti? Hazırladıkları katliamdan, hangi değişiklik haklı çıkacaktı? Rusya'nın Almanya üzerinde veya Almanya'nın Rusya üzerinde değil bir genel savaşı, bölgesel bir savaşı dahi haklı gösterecek tek bir belirli isteği yoktu.

Her iki tarafın da diplomatları büyük ölçüde sessiz idiler; ülkelerinin zaman bombasının politik etkilerini anlayamadıklarından ve her ülkedeki milliyetçi politikalar onların askeri kurumlara karşı çıkmalarını önlediğinden, bu sessiz kalma yönündeki tertip, bütün büyük ülkelerde politik liderlerin askeri ve politik hedefler arasında bağlantıyı sağlayan askeri planlar talep etmelerine engel oldu.

Hazırlamakta oldukları felaketi düşününce, Avrupa liderlerin izledikleri felaket yolunda gösterdikleri kayıtsızlık ürkütücü idi. Ancak birkaç uyarma işitildi ki, bunlardan birisi eskiden Rusya içişleri bakanı olup, sonradan Devlet Konseyi üyesi olan Peter Durnovo'dan geldi. Savaştan altı ay önce, Şubat 1914'te Çar'a yazdığı memorandumda şöyle bir kehanette bulunuyordu:

> "İngiltere'nin bir kıta savaşında önemli bir görev alma yeteneğinin olmaması ve insan gücü zayıf Fransa'nın, olasılıkla katı savunma taktiklerine başvuracağı gerçeği karşısında, askeri tekniğin bugünkü durumu göz önüne alındığı takdirde çok büyük kayıplar verileceği de düşünülürse, savaşın esas yükü kuşkusuz bizim üzerimizde olacaktır. Çok güçlü Alman savunmasında gedik açacak vuruş, bizim vuruşumuz olacaktır..."{263}

Durnovo'nun görüşüne göre, bu fedakârlıklar boşuna olacaktı; çünkü Rusya, geleneksel jeopolitik düşman İngiltere yanında savaşmakla, hiçbir sürekli toprak kazancı elde edemezdi. Büyük Britanya, Orta Avrupa'da Rusya'nın bazı kazançlarını kabul edebilirse de, Polonya'dan alınacak tek bir toprak parçası Rusya imparatorluğu içindeki şimdiden kuvvetli merkezkaç eğilimleri yalnızca büyültmekle kalacaktı. Bu toprakların nüfusunun Ukrayna nüfusuna eklenmesinin, bağımsız Ukrayna isteklerini tahrik edeceğini söylüyordu Durnovo. Böylece zafer, Çar'ın imparatorluğunu, küçük Rusya durumuna indirmeye yetecek kadar etnik huzursuzluk aşılamak gibi gülünç bir sonuç verecekti.

Rusya, yüzyıllık hayali olan Çanakkale Boğazı'nı alsa bile, Durnovo bu başarının stratejik bakımdan boş olacağını iddia ediyordu:

> “Yine de bize açık denize bir çıkış sağlamayacaktır; çünkü diğer tarafta, hemen hemen hepsi karasularından oluşan, üzerine birçok ada serpiştirilmiş bir deniz vardır ki, örneğin İngiliz donanması, Boğazlar olsun ya da olmasın her giriş ve çıkışı bize kapatmakta hiçbir zorluk çekmez.”{264}

Bu basit jeopolitik gerçeğin nasıl olup da İstanbul’u fethetmek isteyen üç kuşak Rus’un ve onları önlemeye kararlı İngilizlerin gözünden kaçtığını anlamak bir sır olarak kalacaktır. Durnovo, bir savaşın Rusya’ya, daha da az ekonomik kazanç sağlayacağını da söylüyordu. Nereden bakılırsa bakılsın, maliyetinin, getirisinden fazla olacağı açıktı. Bir Alman zaferi Rus ekonomisini yok edeceği gibi, bir Rus zaferi de Alman ekonomisini kuruturdu ve hangi taraf kazanmış olursa olsun, tazminat için geride hiçbir şey bırakmayacaktı:

> “Savaşın, Rusya’nın sınırlı mali olanaklarının ötesinde masraflar gerektireceği kesindir. Müttefik ve tarafsız ülkelerden kredi almamız gerekecektir; fakat bunlar karşılıksız olmayacaktır. Savaşın aleyhimize felaketle sonuçlanması halinde ne olacağını şimdi tartışmak istemiyorum. Yenilginin mali ve ekonomik sonuçları ise, ne hesaplanabilir, ne de şimdiden görülebilir; kuşkusuz bütün ulusal ekonomimizin toptan mahvına sebep olacaktır. Zafer bile, bize son derece aleyhte bir mali gelecek vaat etmektedir; tamamen mahvolmuş bir Almanya, savaş masraflarımız için bize ödemesi gereken tazminatı ödeyecek durumda olmayacaktır, İngiltere’nin çıkarı düşünülerek dikte edilmiş barış antlaşması, uzun vadede bile Almanya’ya bizim savaş masraflarımızı karşılayabilecek yeterli bir ekonomik toparlanma imkânı tanımayacaktır.”{265}

Durnovo’nun savaşa karşı olmasının en önemli nedeni, savaşın kaçınılmaz olarak sosyal devrime neden olacağı şeklindeki tahminidir ki, bu ilk önce yenilen ülkede olacak ve oradan da yenen ülkeye sıçrayacaktır:

> “Bütün çağdaş yıkıcı eğilimlerinin hepsinin uzun ve dikkatli bir araştırmasına dayanan kesin inancımız odur ki, yenilen ülkede, doğası gereği sonradan savaştan zaferle çıkan ülkeye de yayılacak sosyal bir devrimin patlak vermesi kaçınılmazdır.”{266}

Çar’ın, belki de hanedanını kurtarabilecek bu memorandumu gördüğüne dair bilgi bulunmuyor. Diğer Avrupa başşehirlerinde buna benzer analizlerin

yapıldığına dair de bir kayıt yoktur. Durnovo'nun görüşlerine en yakın görüşler, Almanya'yı savaşa götürecek olan Başbakan Bethmann-Hollweg'in nükteli birkaç sözüdür. 1913'te, vakit çoktan geçmişken, Alman dış politikasının Avrupa'nın geri kalan bölümü için niçin huzursuzluk verici olduğunu çok yerinde olarak şöyle belirtmişti:

> "Herkese kafa tut, herkesin yolunu kes ve bu şekilde davranarak gerçekte kimseyi zayıflatmış olma. Sebep: amaçsızlık, küçük prestij merakı ve her çeşit popülist heves."{267}

Aynı yıl, Bethman-Hollweg yirmi yıl önce uygulanmaya konsaydı ülkesini kurtaracak bir başka kural ortaya koydu:

> "Rusya ve İngiltere'ye karşı ihtiyatlı bir politika izleyerek Fransa'yı kontrol altında tutmalıyız. Doğal olarak bu, bizim şovenistleri hoşnut etmeyecektir ve popüler de değildir. Fakat yakın gelecekte Almanya için başka alternatif görmüyorum. "{268}

Bu satırlar yazıldığı zaman, Avrupa çoktan girdaba doğru yönelmiş durumda idi. Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan krizin yeri, Avrupa güç dengesi ile ilgisi olmayan bir yerdi ve *casus belli*, izlenen diplomasi ne kadar pervasızsa, o da o kadar rastlantı sonucuydu.

28 Haziran 1914'te, Habsburg tahtının varisi Franz Ferdinand, Avusturya'nın 1908'de Bosna-Hersek'i topraklarına katma cesaretinin bedelini hayatı ile ödedi. Suikastın yapılış tarzı bile, Avusturya'nın dağılmasına damgasını vuran trajiklik ile saçmalığın karışımından kaçınamamıştı. Genç Sırp terörist, Franz Ferdinand'ı ilk girişiminde öldürmeyi başaramadı. Onun yerine Arşidük'ün arabasının şoförünü yaraladı. Vali'nin konutuna gelip, Avusturyalı idarecileri ihmallerinden dolayı cezalandırdıktan sonra, Franz Ferdinand yanında karısı olduğu halde şoförünü hastanede ziyarete karar verdi. Asil çiftin yeni şoförü, hastaneye giderken yanlış bir yola saptı ve girdiği sokaktan geri geri çıkarken bir kaldırım kahvesinde hayal kırıklığını içki ile yatıştırmaya çalışan şaşkın bir vaziyetteki suikastçının tam önünde durdu. Kurbanlarının kendiliğinden ayağına gelmiş olduğunu gören katil, ikinci girişimde başarısız değildi.

Bir kaza ile başlayan olay, bir Yunan trajedisinin kaçınılmazlığı ile büyük bir yangına dönüştü. Arşidük'ün karısı asil kandan olmadığı için Avrupa krallarından hiçbirisi cenaze törenine gelmedi. Taçlı devlet başkanları bir araya gelselerdi ve görüş alışverişi fırsatını bulmuş olsalardı, sonuçta bir terörist eylem

üzerine savaşa girmekte daha isteksiz olabilirlerdi.

Ancak Kaiser şimdi aceleyle fitili Avusturya'nın eline tutuşturmuştur. Kralların zirve toplantısı bile Avusturya'nın fitili ateşlemesini önleyemezdi. Bir önceki yıl, bundan sonraki krizde Avusturya'yı destekleme sözü verdiğini hatırlayan Kaiser, 5 Temmuz 1914'te Avusturya büyükelçisini öğle yemeğine davet etti ve Sırbistan'a karşı hızla harekete geçilmesini istedi. 6 Temmuz'da, Bethmann-Hollweig Kaiser'in sözünü doğruladı: "Avusturya, Sırbistan'la arasındaki ilişkileri açıklığa kavuşturmak için ne yapılması gerektiğine karar vermelidir; fakat Avusturya'nın kararı ne olursa olsun, Almanya'nın bir müttefik olarak arkasında olacağından hiç kuşku duymaması gerekir."{269}

Avusturya, uzun zamandan beri ardından koştuğu açık çeki sonunda elde etmişti ve bu çeki kullanabileceği gerçek bir olay da vardı. Kabadayılığının tam sonuçları konusunda her zaman duyarsız olan II. Wilhelm, Norveç fiyordlarında bir deniz gezintisine çıkmıştı (o günlerde henüz radyo icat edilmemişti). Gerçekten kafasında ne vardı bilinmiyor; fakat bir Avrupa savaşı çıkacağını tahmin etmediği açıktı. Kaiser ve başbakanı, Rusya'nın savaş için henüz hazır olmadığını ve Sırbistan aşağılanırken 1908'de olduğu gibi bir kenarda kalacağını tahmin ettiler. Ne olursa olsun, Rusya'ya karşı elindeki kozları oynamak için şimdiki durumlarının, birkaç yıl sonraya oranla daha iyi olduğuna inanıyorlardı.

Olası düşmanlarının psikolojisini yanlış tahmin konusunda kırılmamış rekorların sahibi olan Alman liderler, Büyük Britanya'yı bir anlaşmaya zorlamak için kuvvetli bir donanma inşa etmeye ve Fas için savaş tehdidi ile Fransa'yı yalnızlaştırmaya çalıştıkları zaman olduğu gibi, şimdi de önlerinde büyük fırsatlar olduğuna inandılar. Avusturya'nın zaferinin, Rusya'yı Üçlü itilafı aldatarak etrafındaki gittikçe daralan çemberi kırmaya iteceği varsayımından hareket eden Almanlar, uzlaşmaz olarak gördükleri Fransa'yı göz ardı ettiler ve zaferlerini boşa çıkarır diye Büyük Britanya'nın arabuluculuğundan da kaçındılar. Bütün beklentilerinin aksine, eğer savaş patlak verirse, Büyük Britanya'nın tarafsız kalacağına veya geç müdahale edeceğine kendilerini inandırdılar. Ancak savaş patladığında, Rus Dışişleri Bakanı olan Serge Sazonov, Rusya'nın bu kez niçin gerilemeyeceğini şöyle açıkladı:

> "Kırım Savaşı'ndan beri Avusturya'nın bizim hakkımızda ne hissettiği konusunda hayal kurmamıza olanak yok. Ülkesinin ayakta sallanan yapısını payandalamak ümidi ile Balkanlar'da yağmacı politikasını başlattığı gün, bizimle olan ilişkisi de gittikçe dostane

> olmaktan uzaklaştı. Yine de Avusturya'nın Balkan politikasının, Almanya'nın sempatisine sahip olduğu ve Berlin tarafından cesaretlendirildiği açık olarak ortaya çıkana kadar, bu tatsızlığı, içimize sindirebildik."{270}

Rusya, bölgedeki en güvenilir müttefiki olan Sırbistan'ın aşağılanması suretiyle Slavlar arasındaki saygınlığının yok edilmesi için yapılan bir Alman manevrası olarak yorumladığı bu harekete karşı direnmesi gerektiğini hissetti. Sazonov şöyle yazıyor:

> "Şu husus açıktır ki, riski ve sorumluluğu üzerine almış dar görüşlü bir bakanın acele bir kararı ile değil, fakat bir şekilde onun onayı olmadan Avusturya-Macaristan'ın uygulamaya hiçbir zaman cesaret edemeyeceği Alman hükümetinin mutabakatı ile inceden inceye ve dikkatle hazırlanmış bir planla karşı karşıyayız."{271}

Başka bir Rus diplomat, Bismarck Almanya'sı ile Kaiser Almanya'sı arasındaki farkı sonradan nostaljik bir şekilde anlatıyor:

> "Büyük Savaş, Almanlaşmış bir Orta Avrupa isteyen Pan-Cermen görüşü ile Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'a nüfuz etme politikasının Almanya tarafından cesaretlendirilmesinin kaçınılmaz sonucu olmuştur. Bismarck zamanında, bu olamazdı. Olanlar, Bismarck'ın üstlendiğinden çok daha zor bir göreve, üstelik de bir Bismarck olmadan sonları Alman idarecilerinin ihtirasının bir sonucudur."{272} I

Rus diplomatlar, Almanlara layık olmadıkları bir saygı gösteriyorlardı; çünkü 1914'te Kaiser ve danışmanlarının elinde, önceki krizler sırasında sahip olduklarından daha geniş çaplı bir plan yoktu. Arşidük'ün öldürülmesinin yarattığı kriz kontrolden çıktı; çünkü hiçbir lider, geri adım atmaya hazır değildi ve her ülke, uzun vadeli ortak çıkarlar genel kavramından çok, resmi ittifak yükümlülüklerini yerine getirmekle ilgileniyordu. Avrupa'da eksik olan, büyük devletleri birbirine bağlayacak Mettemich sisteminde veya Bismarck'ın *Realpolitik*'min soğukkanlı diplomatik esnekliğinde var olan kapsayıcı değerler sistemiydi. I. Dünya Savaşı, ülkelerin antlaşma gereklerini yerine getirmemelerinden değil, aksine harfi harfini yerine getirmelerinden dolayı başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlangıcının birçok ilginç yönünden bir tanesi, en garip

olanlarından birisi, başlangıçta hiçbir şey olmamasıdır. Avusturya, kısmen Viyana'nın Macar Başbakanı Stephan Tisza'nın, imparatorluğu riske etmek hususundaki isteksizliğini yenmek için zamana gereksinimi olduğundan işi ağırdan aldı. Sonunda Tisza kabul edince, Viyana kırk sekiz saatlik bir ültimatomu 23 Temmuz'da Sırbistan'a verdi. Ültimatomda öyle ağır şartlar öne sürülüyordu ki, bunların reddedileceği kesindi. Ancak gecikme, Arşidük'ün katli dolayısıyla duyulan ve bütün Avrupa'ya yayılan öfkenin faydalarından yararlanamamasına sebep oldu.

Meşruiyete duyulan bağlılık nedeniyle, Metternich Avrupası'nda, Rusya'nın, Avusturya tahtına doğrudan varis bir prensin katli dolayısıyla Avusturya'nın Sırbistan'a karşılık vermesini onaylayacağına kuşku yoktur. Fakat 1914'lerde, meşruiyet artık ortak bir bağ değildi. Rusya'nın, müttefiki Sırbistan'a duyduğu sempati, Franz Ferdinand'ın katline öfkelenmesinden daha önemliydi.

Suikastı izleyen bütün bir ay, Avusturya diplomasisi işi ağırdan aldı. Sonra felakete doğru bir haftadan daha az bir zaman içine sığdırılan çılgın bir yarış başladı. Avusturya ültimatomu, olayları politikacıların kontrolünden çıkardı. Ültimatom bir kez verilince, büyük devletlerin herhangi birisi geri dönülmez bir seferberlik yarışını başlatacak durumda idiler. Hayret edilecek şey, seferberlik makinesini ilk işletmeye başlatan ülkenin, seferberlik planları ile hiç ilgisi olmayan bir ülke olmasıdır. Bütün, büyük devletler arasında yalnızca Avusturya'nın askeri planları, modası geçmişti ve hıza dayanmıyordu. Savaşın hangi hafta başlayacağı, orduları Sırbistan'a karşı er veya geç savaşabilecek olan Avusturya'nın savaş planlarına göre hiç önemli değildi. Avusturya'nın Sırbistan'a ültimatom vermesinin nedeni arabuluculuğu önlemekti; yoksa askeri hazırlıktan hızlandırmak için değildi. Avusturya'nın seferberliği başka bir büyük devleti de tehdit etmiyordu; çünkü tamamlanması bir ayı alırdı.

Böylece savaşı kaçınılmaz kılan seferberlik planlan, ancak Batı'da önemli savaşlar bittikten sonra ordusu savaşmaya başlayan bir ülke tarafından harekete geçirilmiş oldu. Diğer taraftan, Avusturya'nın hazırlığı ne safhada olursa olsun, eğer Rusya Avusturya'yı tehdit etmek istiyorsa bazı birliklerini seferber etmesi gerekirdi ki, bu davranış da Almanya'yı geri dönülmez bir şekilde harekete geçirecekti. (Ancak hiçbir politik lider bu tehlikeyi kavramış görünmemektedir.) Temmuz 1914'teki paradoks, savaşmak için politik nedeni olan ülkeler, katı seferberlik plânlarına bağlı değilken, Almanya ve Rusya gibi katı planları olan ülkelerin savaşmak için politik nedenleri olmaması idi.

Bu olaylar zincirini durdurmak için en iyi konumda olan Büyük Britanya ise tereddüt etti. Her ne kadar Üçlü itilafı korumada önemli çıkarı varsa da, Balkan krizinde hemen hemen hiçbir çıkarı yoktu. Savaştan ürküyordu; Almanya'nın zaferinden ise daha da çok korkuyordu. Büyük Britanya niyetini açıkça ilan etseydi ve genel bir savaşa gireceğini Almanya'nın anlamasını sağlasaydı, Kaiser çatışmadan kaçınabilirdi. Sazonov'un sonradan açıkladığı görüş böyle idi:

> "1914'te Sir Edward Grey benim ısrarla talep ettiğim gibi, Büyük Britanya'nın Fransa ve Rusya ile dayanışma içinde olduğunu açıkça ve zamanında ilan etmiş olsa idi, sonuçları Avrupa uygarlığının varlığını tehlikeye sokan bu korkunç felaketten insanlığı kurtarmış olabilirdi."{273}

İngiliz liderler, müttefiklerini desteklemekte tereddüt ettikleri izlenimini vererek Üçlü itilafı riske etmek istemiyorlardı ve bununla ters olarak tam zamanında arabulucu olarak müdahale seçeneğini açık tutmak için Almanya'yı da tehdit etmek istemiyordu. Sonuç olarak, Büyük Britanya iki işi birden yapmaya çalışırken hiçbirini başaramamak durumuyla karşılaştı. Fransa ve Rusya'nın yanında savaşa girmek için hukuken bir taahhüdü yoktu. Grey, 11 Haziran 1914'te, Arşidük'ün katlinden iki haftadan biraz fazla bir zaman önce, Avam Kamarası'na böyle bir güvence veriyordu:

> "Avrupa devletleri arasında savaş çıkması halinde, Büyük Britanya'nın savaşa katılıp katılmayacağı konusunda karar verecek, Hükümet'in veya Parlamento'nun hareket serbestisini kısıtlayacak veya engelleyecek herhangi bir yayınlanmamış anlaşma yoktur..."{274}

Kuşkusuz bu hukuken doğru idi. Fakat sorunun bir de görülmeyen moral boyutu vardı. Fransız donanması, Büyük Britanya'yla yapılan deniz anlaşması dolayısıyla Akdeniz'de idi; sonuç olarak Britanya savaş dışında kalırsa, Kuzey Fransa kıyıları Alman donanmasına açık kalacaktı. Kriz geliştikçe, Bethmann-Hollweg, Büyük Britanya tarafsız kalmaya söz verirse Alman donanmasının Fransa'ya karşı kullanılmayacağı sözünü verdi. Fakat Grey, 1909'da bir Avrupa savaşında, Britanya'nın tarafsız kalması şartıyla, Almanya'nın donanmasını kuvvetlendirme çalışmalarını yavaşlatacağı şeklindeki Alman önerisini reddetmesiyle, bu pazarlığı reddetmiş oldu. Fransa'nın yenilmesinden sonra, Büyük Britanya'nın Almanya'nın insafına terk edilmiş olacağı konusunda endişeleri vardı:

> “Böyle şartlar altında kendimizi tarafsızlığa bağlamayı içeren önerisini bir an bile düşünemeyeceğimizi Alman Başbakanı’na bildirmelisiniz.
>
> …Fransa’nın aleyhine böyle bir pazarlığı kabul etmemiz, bu ülkenin asla yeniden elde edemeyeceği iyi ününü kirletecektir.
>
> Başbakan aynı zamanda, Belçika’nın tarafsızlığı karşılığında ne gibi bir yükümlülük veya çıkar üzerinde pazarlık edebileceğimizi de soruyor. Bu pazarlığı da düşünemeyiz.”{275}

Grey’in çıkmazı, ülkesinin kamuoyu baskısı ile geleneksel dış politikası arasında kapana kısılmış olmasıydı. Bir tarafta, bir Balkan sorunu için savaşa girmenin kamuoyu tarafından desteklenmemesi, bir arabuluculuğu akla getiriyordu; öbür tarafta, Fransa yenilirse veya İngiliz ittifakına güvenini yitirirse, Almanya İngilizlerin daima karşı olduğu hâkim pozisyona geçebilirdi. Sonuçta, İngiliz halkının savaşa verdiği desteğin kristalize olmasına kadar zaman gerekecekse de, Almanya Belçika’yı istila etmese bile, Büyük Britanya’nın, Fransa’nın askeri çöküşünü önlemek için savaşa girmesi yüksek bir olasılıktı. Bu arada, Büyük Britanya arabuluculuk girişiminde bulunabilirdi. Ancak Almanya’nın İngilizlerin en yerleşmiş dış politika prensiplerinden biri olan Benelüx Ülkeleri’nin bir büyük devletin eline düşmemesi prensibine meydan okuma kararı, İngilizlerin kuşkularını sona erdirdi ve savaşın bir uzlaşmayla bitmemesini garanti etti.

Grey, krizin ilk safhalarında taraf tutmamakla, Büyük Britanya’nın, kendisine bir çözüm için araya girme imkânı verebilecek bir tarafsızlık iddiasını koruyabileceğine inanıyordu. Geçmiş deneyim de bu stratejiyi destekliyordu. Yirmi yıl boyunca gittikçe yükselen gerilimlerin sonucu, değişmez bir şekilde bir konferans olmuştu. Ancak önceki krizlerin hiçbirinde bir seferberlik olmamıştı. Bütün Büyük Devletler seferberlik için hazırlanırken, geleneksel diplomatik metotlar için gerekli zaman kalmamıştı. Böylece, seferberlik planlarının diplomatik manevra olanaklarını ortadan kaldırdığı kritik doksan altı saat içinde İngiliz Kabinesi seyirci rolünü üstlendi.

Avusturya’nın ültimatomu, zaten kendisine haksızlık edildiğini düşündüğü sırada Rusya’yı duvara sıkıştırdı. Türk yönetiminden, Rusya tarafından yapılan birkaç savaşla kurtarılan Bulgaristan, Almanya’ya yanaşıyordu. Bosna-Hersek’i topraklarına katan Avusturya’nın, Balkanlar’da Rusya’nın son önemli müttefiki olan Sırbistan’ı himayesi altına almaya çalıştığı görülüyordu. Son olarak, Almanya’nın İstanbul’a yerleşmesi ile Rusya Panslavizm çağının, her şeyi

kapsayan ‘Tentonic” hegemonyası ile son bulup bulmayacağını merak eder oldu.

Bu durumda bile, Çar II. Nikola, Almanya’ya karşı bütün kozlarını oynamak hevesinde değildi. 24 Temmuz’da yapılan Bakanlar Kurulu toplantısında Rusya’nın bütün seçeneklerini gözden geçirdi. Maliye Bakanı Peter Bark, Çar’a şöyle rapor verdi: “Savaş dünya için bir felaket olacaktır ve bir kez patladıktan sonra durdurmak çok zordur.” Bark şunu da ekledi: “Alman imparatoru, birçok kez, samimi arzusunun Avrupa barışını korumak olduğu hususunda bana güvence verdi.” Bakanlara “Alman İmparatoru’nun Rus-Japon Savaşı’ndaki ve ondan sonraki dönemde Rusya’nın yaşadığı iç karışıklıklar süresince çok sadık davrandığını” hatırlattı.{276}

Bu görüşleri çürüten güçlü Tarım Bakanı Alexsander Krivoşin oldu. Krivoşin Rusya’nın kendisine karşı gösterilen küçümsemeyi unutmama eğilimini bir kez daha göstererek, Kaiser’in kuzeni Çar Nikola’ya yazdığı nazik mektuplara rağmen, 1908 Bosna krizinde Almanya’nın Rusya’ya karşı zorbalık yaptığını ileri sürdü. O halde “kamuoyu ve Parlamento, Rusya’nın hayati çıkarlarının söz konusu olduğu kritik anda, İmparatorluk Hükümeti’nin niçin cesaretle hareket etmediğim anlamayabilir... Bizim aşırı basiretli davranışlarımız, maalesef Orta Avrupa Devletleri’ni yatıştırmaya yeterli olmadı.”{277}

Krivoşin’in iddiası, Rusya’nın Bulgaristan Büyükelçisinin gönderdiği mesajla da desteklendi. Eğer Rusya geri adım atarsa “Slav dünyası ve Balkanlar’daki saygınlığımız bir daha geri dönmemek üzere yok olacaktır.”{278} Hükümet başkanları, kendilerinin cesaretlerini sorgulayan argümanlara karşı olağanüstü bir duyarlılık gösterirler. Sonuçta Çar, felaket önsezisini bastırarak, savaş riskine rağmen, Sırbistan’ı desteklemeye karar verdi, fakat seferberlik emrini durdurdu.

Sırbistan, 25 Temmuz’da Avusturya’nın ültimatomuna beklenmeyen ölçüde yatıştırıcı şekilde cevap verdiği ve birisi hariç Avusturya’nın bütün isteklerini kabul ettiği zaman deniz gezisinden henüz dönen Kaiser, krizin sona erdiğini düşündü. Fakat Avusturya’nın, düşüncesizce yapmış olduğu destekleme önerisini kullanma kararlılığını hesaba katmamıştı. Hepsinden önemlisi, Büyük Devletlerin savaşın eşiğine bu kadar yaklaştığı bir sırada, seferberlik planlarının diplomasiyi ezip geçmesi olasılığının yüksek olduğunu unutmuştu.

12 Ağustos’a kadar askeri harekâta hazır olamayacağı halde, Avusturya 28 Temmuz’da Sırbistan’a savaş ilan etti. Aynı gün, Çar Avusturya’ya karşı kısmi seferberlik emrini verdi ve şaşkınlıkla gördü ki, son elli yıldan beri Avusturya, Rusya’nın Balkanlar üzerindeki emellerinin önünden duran ülke olduğu halde ve

tüm bu zaman içinde askeri kurmay okullarında okutulanların temelini bir bölgesel Avusturya-Rus savaşı oluşturmasına rağmen, genelkurmayın hazırladığı tek plan, aynı anda hem Almanya, hem de Avusturya'ya karşı yapılacak genel bir seferberlik planı idi. Bir aptallar cennetinde yaşadığının farkında olmayan Rus dışişleri bakanı, 28 Temmuz'da Berlin'e şöyle bir güvence vermeye çalıştı: "Aldığımız askeri tedbirler Avusturya'nın savaş ilanının bir sonucudur... bir tanesi dahi Almanya'ya yöneltilmiş değildir."{279}

Obruçev'in teorilerini takip edenler dâhil Rus askeri liderleri, Çar'ın kısmi seferberlik istemesi karşısında dehşete düştüler. Onlar genel bir seferberlik ve şimdiye kadar askeri hiçbir adım atmamış olan Almanya ile savaş istiyorlardı, ileri gelen generallerden biri Sazonov'a şunları söyledi: "Savaş kaçınılmaz oldu ve daha kılıcımızı çekmeye vakit bulamadan savaşı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyayız."{280}

Çar generallerine göre ne kadar tereddütlü ise, Almanya'ya göre de o kadar kararlı idi. Bütün Alman planları, altı hafta içinde Fransa'yı devirmek ve sonra büyük bir olasılıkla henüz seferberliğini tamamlamamış olan Rusya'ya dönmek varsayımına dayanıyordu. Herhangi bir Rus seferberliği, hatta kısmi olanı dahi, bu zaman tarifesini kısaltacak ve Almanya'nın zaten riskli olan kumarını kazanma şansını azaltacaktı. Buna uygun olarak, 29 Temmuz'da Almanya Rusya'dan seferberliğini durdurmasını istedi ve aksi takdirde Almanya'nın da aynı şeyi yapacağım söyledi. Herkes de biliyordu ki, Alman seferberliği savaş demekti.

Çar, bu öneriyi kabul edemeyecek kadar zayıftı. Kısmi seferberliği durdurmak, bütün Rus askeri planlamasını çorap söküğü gibi çözerdi ve generalleri de onu iş işten geçtiğine inandırdılar. 30 Temmuz'da Nikola tam seferberlik ilan etti. 31 Temmuz'da, Almanya bir kez daha Rus seferberliğinin durdurulmasını talep etti. Bu talep yerine getirilmeyince, Almanya Rusya'ya savaş ilan etti. Tüm bunlar, krizin özü hakkında St. Petersburg ile Berlin arasında tek bir ciddi politik fikir alışverişi yapılmadan ve Almanya ile Rusya arasında elle tutulur, gözle görülür bir sorun yokken oldu.

Almanya şimdi, savaş planlarının, derhal Fransa'ya saldırmasını gerektirdiği sorunuyla karşı karşıyaydı. Fransa, ülkesinin kayıtsız şartsız desteğini vererek Rusya'yı uzlaşmayı kabul etmemesi için cesaretlendirmesi dışında tüm kriz boyunca sessiz kalmıştı. Sonunda, yirmi yıldır düzmece duygusallığın onu nereye getirdiğini kavrayan Kaiser, Alman seferberliğini Fransa'dan Rusya'ya

çevirmeye gayret etti. Askerleri dizginleme gayreti, Çar'ın evvelce benzer şekilde Rusya'nın seferberlik alanını sınırlama çabası kadar boşuna idi. Alman Genelkurmayı, yirmi yıllık plânlamayı çöpe atmak konusunda Rus meslektaşlarından daha arzulu değildi; gerçekte, tıpkı Rus meslektaşları gibi onların da alternatif bir planları yoktu. Hem Çar, hem de imparator, savaşın eşiğinden dönmek istedilerse de bunu nasıl yapacaklarını bilmiyorlardı: Çar'ın kısmi seferberlik yaptırması önlenmişti; Kaiser'in ise, yalnızca Rusya'ya karşı seferberlik yaptırması engellenmişti. Her ikisi de, kendileri tarafından kurulmamış olan ve bir kez harekete geçince artık durdurulamayan askeri mekanizma tarafından kösteklenmişti.

1 Ağustos'ta, Almanya, Fransa'ya, tarafsız kalma niyetinde olup olmadığını sordu. Fransa olumlu cevap verirse, Almanya iyi niyetinin bir işareti olarak Verdun ve Toulon kalelerini isteyecekti. Fakat Fransa, oldukça anlaşılmaz bir şekilde, ülkesinin ulusal çıkartan doğrultusunda hareket edeceği cevabını verdi. Kuşkusuz, Almanya'nın Fransa ile savaşmayı haklı gösterecek özel bir sorunu yoktu. Fransa, Balkan krizinde seyirci kalmıştı. Burada bir kez daha, seferberlik planları itici güçtü. Böylece, Almanya bazı Fransız sınır ihlallerini bahane ederek 3 Ağustos'ta savaş ilan etti. Aynı gün, Schlieffen planını uygulayan Alman birlikleri Belçika'yı işgal etti. Ertesi gün, 4 Ağustos'ta, Büyük Britanya, Alman liderler hariç, hiç kimseyi şaşırtmayan bir karar aldı ve Almanya'ya savaş ilan etti.

Büyük devletler, ikinci derecede bir Balkan krizini bir dünya savaşına dönüştürmeyi başardılar. Bosna ve Sırbistan sorunu yüzünden çıkan sorun, Avrupa'nın diğer tarafındaki Belçika'nın işgaline ve Büyük Britanya'nın kaçınılmaz bir şekilde savaşa girmesine neden oldu. İşin komik olan tarafı, Batı cephesinde önemli çatışmalar yapılana kadar, Avusturya birliklerinin henüz Sırbistan'a saldırmamış olmaları idi.

Almanya, savaşta kesinlik olmadığını, çabuk ve kesin bir zafer tutkusunun işi, kendisini tüketen bir yıpratma savaşına götürdüğünü çok geç öğrendi. Schlieffen planını uygulamakla, Almanya risk almasının esas amacı olan Fransız ordusunun ortadan kaldırılmasını gerçekleştiremeden İngiliz tarafsızlığı ümitlerini ortadan kaldırdı, işin şaşılacak tarafı, Almanya'nın yaşlı Moltke'nin öngördüğü gibi, Batı'daki saldırı savaşını kaybetmesi ve Doğu'daki savunma savaşını kazanması idi. Sonunda Almanya, önce Moltke'nin stratejisinin üzerine kurulmuş olduğu uzlaşma yoluyla barış ihtimalini ortadan kaldıran bir politika izledikten sonra, Batı'da da Moltke'nin savunma stratejisini benimsemeye mecbur kaldı.

Avrupa Konferansı Düzeni, siyasi liderler çekildiği için başarısız oldu. Sonuç olarak, bütün XIX. yüzyıl boyunca bir soğuma dönemi sağlayan veya gerçek çözüme kavuşturan Avrupa Düzeni yöntemi denenmedi bile. Avrupalı liderler, diplomatik arabuluculuk için gerekli olan zaman hariç, her ihtimali düşündüler. Ayrıca Bismarck'ın özdeyişini de unuttular: "Yazıklar olsun o lidere ki, savaşın sonundaki düşünceleri savaşın başındakiler kadar makul değildir."

Olaylar birbirini izlerken 20 milyon insan öldü; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ortadan kalktı; savaşa giren dört hanedandan üçü - Alman, Avusturya ve Rusya - devrildiler. Yalnızca İngiliz krallık hanedanı ayakta kaldı. Sonradan, bu büyük yangını tam olarak neyin başlattığını hatırlamak çok zordu. Herkesin bildiği şey, bu çok büyük aptallığın oluşturduğu küllerden, her ne kadar katliamın yarattığı ihtiras ve yorgunluklar arasında yeni sistemin doğasını ayırt etmek zor ise de, bir Avrupa sisteminin kurulması gerektiğiydi.

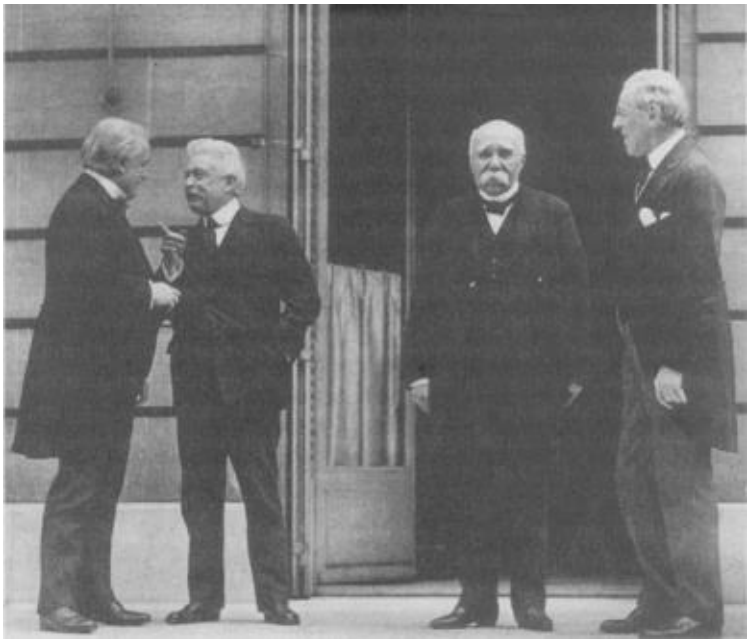

Woodrow Wilson, George Clemanceau, Vittorio Emanuelle Orlando ve David Lloyd George Versay'da (1919)

9
Diplomasinin Yeni Yüzü: Wilson ve Versay Antlaşması

11 Kasım 1918 tarihinde, İngiliz Başbakanı David Lloyd George, Almanya ile itilaf Devletleri arasında bir ateşkes anlaşması imzalandığını şu sözlerle açıkladı: "Bu tarihi sabahta, öyle ümit ediyorum ki, bütün savaşları sona erdirdiğimizi söyleyebiliriz."{281} Gerçekte, Avrupa daha da felaketli bir savaştan sadece yirmi yıl uzaktaydı.

Birinci Dünya Savaşı'nda hiçbir şey planlandığı gibi gitmediğinden, ulusların, kendilerini gözü kapalı felaketin içine attıkları umutların boşluğu kadar, barış arayışının da yine boş ve verimsiz olması kaçınılmazdı. Savaşa katılan her ülke, bu savaşın kısa bir savaş olacağını tahmin etmişti ve barış anlaşmasının şartlarının da, son yüzyılda bütün Avrupa anlaşmazlıklarını sona erdiren diplomatik bir kongre yoluyla kararlaştırılmasını istemişlerdi. Fakat kayıplar

dehşet verici boyutlara ulaşınca, aralarındaki çatışmanın başlangıcındaki Balkanlar'da nüfuz çekişmesi, Alsace-Lorraine'nin kimin olacağı ve donanma yarışı gibi siyasi sorunları unuttular. Avrupa devletleri, çektiklerinin sorumlusu olarak düşmanlarının doğasında bulunan kötülüğü gösteriyorlar ve uzlaşmanın gerçek barışı getirmeyeceğine inanıyorlardı; düşman ya toptan yenilmeliydi veya savaş iyice tükeninceye kadar sürdürülmeliydi.

Avrupa liderleri, savaş öncesi uluslararası düzenin uygulamalarına devam etmiş olsalardı, uzlaşma barışı 1915 yılı baharında yapılmış olurdu. Tarafların karşılıklı saldırıları çok kan akıtmıştı ve bütün cephelerde taraflar kımıldayamaz hale gelmişlerdi. Fakat savaşın patlamasından bir hafta önce, seferberlik planlarının diplomasiyi sindirmesi gibi, şimdi de kayıpların derecesi akılcı bir uzlaşmanın önünde bir engel oluşturuyordu. Bunun yerine, Avrupa'nın liderleri barış şartlarını ağırlaştırmaya devam ettiler ve bu suretle onları savaşa sürükleyen yetersizlik ve sorumsuzluklarını artırmakla kalmadılar, aynı zamanda uluslarının bir yüzyıla yakın bir zaman beraber yaşadıkları dünya düzenini de yok ettiler.

1914-15 kışında, askeri strateji ile dış politikanın birbirleriyle olan teması kayboldu. Çatışanların hiçbirisi, bir uzlaşma barışı aramaya cesaret edemedi. Fransa, Alsace-Lorraine'i geri almadan anlaşmaya razı olamazdı; Almanya ise, elde ettiği toprakları geri vermeyi öngören bir barış düşünemezdi. Bir kez savaşa daldıktan sonra, Avrupa'nın liderleri kardeş katili olmaktan o kadar etkilenmişler, genç kuşaklarının tamamının yok edilmesinden dolayı o kadar çılgına dönmüşlerdi ki, zaferin kendisi, bu zaferin üzerinde kurulduğu, yıkıntılar, ne kadar büyük olursa olsun, bir ödül oldu. Katliam derecesindeki saldırılar, tarafların askeri bakımdan kımıldayamaz duruma geldiğini gösterdi ve modern teknolojinin gelişinden önce mümkün olmayan kayıplar verdirdi. Yeni müttefikler bulma çabaları, politik çıkmazı iyice derinleştirdi. Her yeni müttefik, İtilaf Devletleri yanında İtalya ve Romanya, İttifak Kuvvetleri yanında Bulgaristan, tahmin edilen ganimetten payını istedi ki, bu durum, diplomasi için ne kadar esneklik kalmışsa sonunda onu da ortadan kaldırdı.

Barış şartları, gittikçe nihilistik bir karakter almaya başladı. XIX. yüzyılın gizli işler çeviren aristokrat diplomasisi, kitlesel seferberliklerin olduğu çağda anlamsız kaldı, İtilaf Devletleri tarafı, özellikle de Amerika savaşa girdikten sonra, savaşı tanımlarken moral sloganlar kullanıyorlardı: "Bütün savaşlara son verecek savaş" veya "Dünyayı, demokrasi için güvenli bir yer yapmak." Bu amaçlardan ilki, çok şey vaat etmesine karşın anlaşılabilirdi. Çünkü, uluslar değişik kombinezonlar içinde bin yıldan beri savaş yapıyorlardı. Bu sloganın

pratik yorumu, Almanya'nın tam olarak silahtan arındınlması idi. ikinci slogan – demokrasiyi yaymak– Alman ve Avusturya iç kurumlarının devrilmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla İtilaf Devletleri'nin her iki sloganı da, sonuna kadar savaş anlamına geliyordu.

Napoleon Savaşları'nda Pitt Planı ile Avrupa dengesi üzerine damgasını vuran Büyük Britanya, tam bir zafer için yapılan baskıları destekliyordu. 1914 Aralığında, Almanların Belçika'dan çekilme karşılığında Belçika Kongosu'nun verilmesi konusunda yaptıkları nabız yoklaması, İngiliz Dışişleri Bakanı Grey tarafından, İtilaf Devletleri'nin ileride "Almanya'dan gelecek bir saldırıya karşı güvence"[{282}] verilmesinin gerektiği gerekçesi ile reddedildi.

Grey'in sözü, İngilizlerin tavrında bir değişikliğe işaret etmekteydi. Savaşın patlamasından kısa bir süre önceye kadar, Büyük Britanya, güvenliğini, güçlüye karşı zayıfı desteklemek suretiyle koruduğu güç dengesi ile bir tutmuştu. 1914'te Büyük Britanya gittikçe artan bir şekilde bu rolden rahatsız olmaya başlamıştır. Almanya'nın tek başına, kıtanın geri kalan devletlerinin bir arada sahip olduklarından daha kuvvetli bir duruma geldiğini sezinleyen Büyük Britanya, Avrupa'daki kavganın dışında kalmak şeklindeki geleneksel rolünü artık oynayamayacağını hissetti. Almanya Avrupa'da bir hegemonya tehdidi oluşturduğu için *status quo ante*'ye dönmenin ana problemi hafifletmeye yaramayacağını anladı. Böylece, Büyük Britanya da artık uzlaşma kabul etmeyecek ve Almanya'nın devamlı zayıf konumda kalması, özellikle de Alman Açık Deniz Filosu'nda büyük bir azaltma ile sonuçlanacak kendi "güvenceleri" üzerinde ısrar etti ki, bu, Almanya'nın tamamen yenilmeden hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir şeydi.

Almanya'nın şartları ise, daha belirli ve daha jeopolitik idi. Ancak yine karakteristik oran duygusundan yoksunluklarıyla, Alman liderlerinin istedikleri de aşağı yukarı kayıtsız şartsız teslim anlamına geliyordu. Batı'da, Kuzey Fransa'nın kömür madenlerinin ilhakını ve Anvers Limanı dâhil Belçika üzerinde askeri kontrol istiyorlardı ki, bunlar İngiltere'nin amansız düşmanlığı için yeterli idi. Doğu'da, Almanya yalnızca 5 Kasım 1916'da "irsi ve anayasal hanedana dayalı, bağımsız bir devlet"[{283}] kurmayı vaat ettiği Polonya için resmi koşullar belirtti ki, bu suretle Rusya ile bir uzlaşma barışı ümidini ortadan kaldırmış oluyordu. (Almanya'nın ümidi, Polonya'ya bağımsızlık vaadi ile beş tümene yetecek kadar Polonyalı bir gönüllüler ordusu toplayabileceği idi; fakat çıka çıka 3000 gönüllü çıktı).[{284}] Rusya'yı yendikten sonra, Almanya 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nı empoze etti ki, buna göre, Rusya'nın üçte

birini topraklarına katıyor ve Ukrayna üzerinde himaye oluşturuyordu. Sonunda *Weltpolitik* ile ne demek istediğini tanımlayan Almanya, Avrupa üzerinde en azından bir hegemonya kurmaya karar verdiğini gösteriyordu.

Birinci Dünya Savaşı, fiili savaşa kadar bütün kararlardan önce bir büyükelçilikten diğer büyükelçiliğe notaların ve krallar arasında telgrafların alınıp verilmesi şeklinde tipik bir kabine savaşı olarak başladı. Fakat savaş ilan edildikten sonra ve Avrupa başkentleri bağırıp çağıran kalabalıklarla dolup taşınca, artık sorun başbakanlıklar arasındaki bir sorun olmaktan çıkmış, halk kitlelerinin kavgası haline dönüşmüştü. Savaşın ilk iki yılından sonra, her iki taraf da denge nosyonu ile uzaktan yakından ilgisi olmayan şartlar ileri sürmeye başlamışlardı.

Herkesin hayalinin ötesinde olan şey, her iki tarafın da aynı zamanda hem yenen ve hem de yenilen taraf olabileceğiydi: Almanya Rusya'yı yenecek ve Fransa ve İngiltere'yi ciddi şekilde zayıflatacaktı; fakat sonunda, çok ihtiyaç duyulan Amerikan yardımı ile Batı İtilaf Devletleri savaştan muzaffer olarak çıkacaktı. Napoleon savaşlarının sonrası, dengeye dayanan ve ortak değerlerle korunan barış içinde geçen bir yüzyıl olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası ise, sosyal çalkantılar, ideolojik çatışma ve bir başka dünya savaşı oldu.

Savaşın başlangıcındaki heyecan, Avrupa halkları hükümetlerinin, kan dökme yeteneklerinin zafer veya barış yapma yetenekleri ile orantılı olmadığını anlamaya başlayınca kendiliğinden uçtu gitti. Sonuç olarak ortaya çıkan girdapta, birliktelikleri Kutsal ittifak günlerinde Avrupa barışını ayakta tutan Doğu Sarayları devrildi. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, tamamen tarihten silindi. Rusya imparatorluğu Bolşevikler tarafından devralındı ve yirmi yıl boyunca Avrupa'nın dışına çekildi. Almanya, birbiri ardına gelen yenilgi, ihtilal, enflasyon, ekonomik çöküntü ve diktatörlüklerle çalkalandı durdu. Fransa ve Büyük Britanya da düşmanlarının zayıf durumundan yararlanamadı. Düşmanı, savaştan önceki jeopolitik durumuna göre daha da kuvvetli yapan bir barış için, genç kuşaklarının en iyilerini feda etmişlerdi.

Bu büyük sorun tam boyutları iyice belirginleşmeden önce, Avrupa Konferansı Düzeni'nden bu zamana ne kalmışsa onu bir kerede ve tamamen ortadan kaldırmak üzere yeni bir oyuncu sahneye çıktı. Savaşın yıkıntıları ve üç yıl boyunca kan dökmenin yarattığı düş kırıklığı arasında, Amerika yorgun Avrupalı müttefikler için hayal edilemeyecek bir güven, güç ve idealizm ile uluslararası arenaya adımını attı.

Amerika’nın savaşa girmesi teknik bakımdan toptan zaferi sağladı fakat Avrupa’nın üç yüzyıldan beri tanıdığı ve korumak için savaşa girdiği dünya düzeni ile çok az ilişkisi olan amaçlar için bunu yapmıştı. Amerika güç dengesi kavramını beğenmiyordu ve *Realpolitik* uygulamasını ahlak dışı buluyordu. Uluslararası düzen için Amerika’nın kriteri, demokrasi, ortak güvenlik ve self-determinasyon idi ki, bunların hiçbirisi, daha önceki hiçbir Avrupa anlaşmasında yer almış şeyler değildi.

Amerikalılar için, kendi felsefeleri ile Avrupa düşünce tarzı arasındaki uyumsuzluk kendi inançlarının değerini gösteriyordu. Wilson’ın dünya düzeni düşüncesi, Eski Dünya’nın kural ve deneyimlerinden radikal bir kopuşla, Amerika’nın insanlığın esas olarak barışsever bir doğası olduğu ve dünyanın temelinde uyum olduğu inancından kaynaklanmaktaydı: Demokratik devletlerin, tanım olarak barışsever oldukları ve self-determinasyon hakkı olan insanların artık savaşmaya veya diğerlerine baskı yapmaya gerek duymayacakları da bunu takip ediyordu. Dünyanın bütün halklarının, bir kez barış ve demokrasinin nimetlerini tattıktan sonra, kazançlarını savunmak için tek bir vücut halinde ayağa kalkacakları açıktı.

Avrupalı liderlerinin, böyle fikirleri içine alan düşünce kategorileri yoktu. Ne iç kurumları, ne de uluslararası düzenleri, insanın özünde iyi olduğunu kabul eden politik teoriler üzerine oturtulmuştu. Gerçekte bu kurumlar, insanın açık bencilliğini, daha yüksek bir iyiliğin hizmetine koymak üzere düşünülmüştü. Avrupa diplomasisi, devletlerin barışsever doğasına değil, kırılması veya dengelenmesi gereken savaş eğilimine dayandırılmıştı, ittifaklar, soyut bir barışı korumak için değil, belirli ve tanımlanabilir hedeflere varmak için oluşturulmuştu

Wilson’ın self-determinasyon ve ortak güvenlik doktrinleri, Avrupalı diplomatları, tamamen yabancısı oldukları bir sahaya çekmiştir. Bütün Avrupa düzenlemelerinin gerisindeki varsayım, sınırların güç dengesini daha iyi hale getirmek için düzenlenebileceğiydi; çünkü güç dengesinin gerekleri, düzenlemeden etkilenen halkın tercihlerinden önce gelmekteydi. Pitt’in, Napoleon Savaşları’nın sonunda, Fransa’yı çevrelemek için “büyük halk topluluklarını öngörmesi de, bu şekilde mümkün olmuştu.

Örneğin bütün XIX. yüzyıl boyunca, Büyük Britanya ve Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasına karşı koydular; çünkü ortaya çıkacak küçük ulusların, uluslararası düzeni bozacağı inancında idiler. Onların düşüncelerine

göre, küçük ulusların deneyimsizliği, bölgesel etnik çekişmeleri büyütecek ve göreceli zayıflıkları da büyük devletlere onlara sataşma cesareti verecekti, İngiliz ve Avusturyalıların görüşüne göre, küçük devletlerin ulusal hırslarının, daha önemli olan barıştan sonra düşünülmesi gerekirdi. Denge adına, Fransa'nın, Belçika'nın Fransızca konuşan Wallon bölgesini topraklarına katması önlendi ve Almanya'nın Avusturya ile birleşme cesareti kırıldı. (Bismarck'ın ise, Almanya'nın Avusturya ile birleşmemesi için kendi nedenleri vardı.)

Wilson, bu yaklaşımı tamamen reddetti ve o tarihten beri de Birleşik Devletler bu düşünceyi reddetmektedir. Amerika'nın görüşüne göre, savaşlara neden olan self-determinasyon prensibinin varlığı değil, bu prensibin yokluğudur; istikrarsızlığı güç dengesi yokluğu değil, onun peşinden koşmak yaratır. Wilson, barışın ortak güvenlik prensibi üzerine kurulmasını önerdi. Kendisinin ve takipçilerinin görüşüne göre, dünya güvenliği için ulusal çıkarların değil, hukuki bir kavram olarak barışın savunulması gerekliydi. Barışın bozulup bozulmadığını belirlemek için de uluslararası bir kuruma gereksinim vardı ki, bu da Wilson'ın Milletler Cemiyeti'ydi.

Böyle bir kuruluşun ilk kez güç dengesi diplomasisinin kalesi sayılan Londra'da ortaya çıkması hayret vericidir. Bu fikrin arkasındaki amaç, yeni bir dünya düzeni için girişimde bulunmak değil, fakat İngiltere'nin Amerika'yı, eski düzenin savaşına girmeye ikna edecek akılcı bir neden bulma arayışıdır. 1915 Eylülü'nde, Dışişleri Bakanı Grey, İngiliz uygulamasında devrim sayılabilecek bir şekilde, Wilson'ın yakın arkadaşı Albay House'a bir mektup yazarak, idealist Amerikan başkanının reddetmeyeceğine inandığı bir öneride bulundu:

Grey, başkanın, silahsızlandırmayı zorla uygulayacak ve anlaşmazlıkları barışçı yollardan çözecek bir Milletler Cemiyeti ile ne derecede ilgilendiğini sordu:

> "Başkan, antlaşmayı bozan herhangi bir devlete karşı durmayı üstlenen bir Milletler Cemiyeti mi öneriyor... yoksa anlaşmazlık halinde, savaştan başka bir çözüm metodu benimseyen bir Milletler Cemiyeti mi düşünüyor?"{285}

200 yıl boyunca sonu nereye varacağı belli olmayan ittifaklardan uzak duran Büyük Britanya'nın, böyle birdenbire bu tür bağlantılara hevesli olması olacak şey değildi. Ancak Büyük Britanya'nın Alman tehdidine karşı hemen galip gelme arzusu o kadar büyüktü ki, dışişleri bakanı hayal edilebilecek sonu belirsiz bir ortak güvenlik doktrinini gözü kapalı ileri sürebildi. Önerdiği dünya kuruluşunun her üyesi, nerede ve nereden gelirse gelsin, saldırıya karşı koymak

ve anlaşmazlıklarını barış yoluyla çözmeyi reddeden ulusları cezalandırma yükümlülüğü altına da giriyordu.

Grey, adamını iyi tanıyordu. Wilson gençliğinden beri, Amerikan federal kurumlarının, nihai bir "insanlık parlamentosu" için bir model olması gerektiğine inanıyordu; başkanlığının ilk zamanlarında, Batı yarımküresinde bir Pan-Amerikan paktı için zemin yoklamıştı. Grey, tam olarak oldukça açık olan düşüncesini kabul eden çabuk bir cevap alınca, herhalde şaşırmamış, bilakis minnettar olmuştur.

Bu karşılıklı mektup alıp verişi, Büyük Britanya ile Amerika arasındaki "özel ilişki"nin en erken göstergesi olup, Büyük Britanya savaştan sonra eski gücünü kaybetmesine rağmen, bu ilişki dolayısıyla Washington üzerinde özel nüfuzunu koruyabilmiştir. Ortak dil ve kültür mirası incelikle birleşince, İngiliz liderler kendi fikirlerini Amerikan karar verme sürecine öyle bir aşıladı ki, bunlar Washington'un kendi düşüncelerinin bir parçası olarak göründüler. Böylece Mayıs 1916'da, Wilson ilk kez olarak bir dünya kuruluşu için planını, kendi fikri olduğuna hiçbir şüphesi olmadan ileri sürmüştür. Aslında öyleydi de, çünkü Grey Wilson'ın benzer inançlarından tamamen haberdar olarak o öneride bulunmuştu.

İlk doğuşuna bakılmazsa, Milletler Cemiyeti fikri, özünde bir Amerikan kavramıdır. Aslında Wilson'ın tasarladığı şey, "denizlerin bütün dünya ulusları tarafından ortak olarak ve engellenmeden kullanılması güvencesinin bozulmamasını sağlayacak ve anlaşmalara aykırı olarak uyarmadan veya dünya kamuoyunu nedenleri hakkında bilgilendirmeden çıkarılacak savaşlara engel olacak –bu, toprak bütünlüğü ve politik bağımsızlık demektir– bir evrensel uluslar birliği"{286} kurmaktı.

Ancak başlangıçta, Wilson, Amerika'nın bu "evrensel birlik"e katılmasını önermekten kaçındı. Sonunda Ocak 1917'de hayret uyandıracak bir şekilde Monroe Doktrini'ni bir model gibi kullanarak, ilk hareketi yaptı ve Amerika'nın üyeliğini savundu:

> "Ulusların uyum içinde, Başkan Monroe'nun doktrinini bir dünya doktrini olarak kabul etmelerini öneriyorum: Hiçbir ulus kendi politikasını başka bir ulusa veya halka kabul ettirme peşinde olmasın... Bütün uluslar bundan böyle, kendilerini kuvvet çekişmesine götürecek karmaşık ittifaklar yapmaktan kaçınsın..."{287}

Meksika, XIX. yüzyılda topraklarının üçte birini alan ve birliklerini Meksika'ya gönderen ülkenin başkanının, şimdi kardeş ülkelerin toprak bütünlüğü ve uluslararası işbirliğinin klasik bir örneği olarak Monroe Doktrini'ni sunmasına büyük olasılıkla çok şaşırmıştır.

Wilson idealizminin, görüşlerinin doğasındaki değer yargıları dolayısıyla, Avrupa'da başarılı olacağı inancı kısa ömürlü oldu. Wilson, baskı ile ilave argümanlar ileri sürmeye tamamen hazır olduğunu gösterdi. Amerika'nın Nisan 1917'de savaşa girmesinden hemen sonra Albay House'a şöyle yazıyordu: "Savaş bitince onları kendi düşünce tarzımıza zorlayabiliriz; çünkü o zaman, diğer şeylerle birlikte mali bakımdan da avucumuzun içinde olacaklardır."{288} İtilaf Devletleri'nin birkaçı, Wilson'ın fikrine cevap verme işini ağırdan aldılar. Her ne kadar geleneklerine bu kadar karşıt görüşleri onaylamak zorlarına gidiyorsa da, açıkça karşı tavır alamayacak kadar da Amerika'ya muhtaçtılar.

1917 Ekimi kadar geç bir tarihte, Wilson, House'u, ilan etmiş olduğu bir dünya otoritesi tarafından korunan toprak ilhakı ve tazminat olmaksızın barışçıl düşünceleri yansıtan savaş amaçları formüle etmelerini istemek maksadıyla Avrupalılara gönderdi. Birkaç ay Wilson, kendi görüşlerini ileri sürmekten kaçındı; çünkü House'a açıkladığı gibi, Amerika toprak taleplerinin adil olup olmadığı hakkında kuşku ifade ettiği takdirde, Fransa ve İtalya'nın karşı çıkacağından çekiniyordu.{289}

Sonunda 8 Ocak 1918'de Wilson kendi görüşlerini ortaya koydu. Kongre'nin bir ortak oturumunda yaptığı konuşmada, olağanüstü bir belagatle Amerika'nın savaş amaçlarını iki kısma ayrılan 14 nokta şeklinde açıkladı. Sekiz noktayı yapılması zorunlu hususlar olarak şöyle sıraladı: Açık diplomasi, denizlerin serbestliği, genel silahsızlanma, ticari engellerin kaldırılması, sömürgecilikle ilgili taleplerin tarafsız bir şekilde çözümlenmesi, Belçika'nın yeniden kurulması, Rus topraklarının boşaltılması ve taçtaki en değerli mücevher olarak Milletler Cemiyeti'nin kurulması.

Wilson, geri kalan daha spesifik altı noktayı yapılması "zorunlu" değil de "gerekli" şeklinde sundu. Alsace-Lorraine'in Fransa'ya geri verilmesi sürpriz bir şekilde zorunlu olmayan kategorideydi. Çünkü bu bölgenin geri alınması yarım yüzyıldan beri Fransız dış politikasının esasını oluşturuyordu ve savaşta benzeri görülmemiş fedakârlıklara sebep olmuştu. Diğer "arzu edilen" amaçlar, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorluklarının azınlıklarına özerklik verilmesi, İtalya'nın sınırlarının yeniden düzenlenmesi, Balkanlar'ın

boşaltılması, Boğazlar'ın uluslararası statüye kavuşturulması ve denize çıkışı olan bağımsız Polonya'nın yeniden kurulması şeklinde belirlenmişti. Acaba Wilson, bu altı şartın uzlaşma konusu yapılabileceğini mi söylemek istemişti? Polonya'nın denize çıkışının ve İtalya'nın sınırlarının düzeltilmesinin, self-determinasyon prensibi ile uzlaştırılması gerçekten zor olacaktı ve bu nedenle de Wilson'ın planının moral simetrisindeki ilk çatlaklar bunlardı.

Wilson sunuşunu, Amerika'nın yeni dünya düzenini kurarken yararlanacağı uyum sağlama ruhu adına Almanya'ya hitap ederek tamamladı ki, bu, tarihi savaş amaçlarını dışarıda bırakan bir tavırdı:

> "Biz onun (Almanya) başarılarını veya bilgi düzeyini yahut barışçı girişimlerini kıskanmıyoruz ki. Bu konulardaki durumu çok parlak ve imrenilecek düzeydedir. Onu incitmek veya hukuka uygun nüfuz ve gücünün önüne set çekmek de istemiyoruz. Bizimle ve diğer barışsever dünya ulusları ile adil, hukuka uygun ve dürüst anlaşmalarla işbirliğine istekli oldukça, biz onunla ne silahlarla, ne de düşmanca ticaret düzenlemeleri ile savaşmak niyetindeyiz. Ondan tek istediğimiz, dünya halkları arasında eşit bir yer kabul etmesidir..."{290}

Şimdiye kadar hiç böyle devrim yaratacak amaçlar, bunların nasıl uygulanacağını gösteren bu kadar az yol gösterici ilke ile ileri sürülmemişti. Wilson'ın tasarladığı dünya, yenen veya yenilen fark etmeksizin, güce değil, prensiplere; çıkarlara değil, hukuka dayanacaktı; diğer bir deyişle, tarihi deneyimin ve büyük devletlerin çalışma metodunun tam tersi yapılacaktı. Bunun bir sembolü, Wilson'ın kendisinin ve Amerika'nın savaştaki rolünü tanımlama şekliydi. Amerika, Wilson "müttefik" kelimesinden nefret ettiği için, tarihin en vahşi savaşlardan birisinin "bir tarafı" lehine savaşa katılmıştı ve sanki başlıca arabulucuymuş gibi hareket ediyordu. Şunu söylemek ister gibiydi: Savaş, belli özel şartların gerçekleşmesi için yapılmadı; fakat Almanya'nın belli bir tavır takınmasını sağlamak için yapıldı. Yani savaş jeopolitik nedenlerle değil, bir tavır değişikliği için yapıldı.

Ateşkesten sonra, 28 Aralık 1918'de Londra'da Guildhall'da yaptığı bir konuşmada Wilson, güç dengesini, istikrarsız ve "kıskanç bir gözlemciliğe ve çıkarların çatışmasına" dayalı bir sistem olarak açıkça kınadı:

> "Onlar (İtilaf Kuvvetleri askerleri) eski düzenden kurtulmak ve yeni bir düzen kurmak için savaştılar. Eski düzenin merkezi ve karakteristiği, güç dengesi denilen istikrarsız bir şeydi, bir kılıcın şu

> veya bu tarafta çekilmiş olması ile sağlanan bir denge; birbiri ile çatışan çıkarların sağladığı bir denge... Bu savaşta çatışan insanlar, bazı şeylerin şimdi son bulmasını ve bir daha hiç olmamasını isteyen özgür ulusların insanlarıydı.”{291}

Wilson, Avrupa uluslarının her şeyi yüzlerine gözlerine bulaştırdıkları konusunda kuşkusuz haklı idi. Ancak I. Dünya Savaşı çöküntüsünün nedeni güç dengesinin kendisinden çok, Avrupa’nın güç dengesi uygulamasından çekilmiş olmasıdır. I. Dünya Savaşı öncesinin Avrupa liderleri, tarihi güç dengesi prensiplerine önem vermediler ve son kozların oynanmasını önleyebilecek olan periyodik düzenlemeleri de yapmadılar. Onun yerine, geleceğin Soğuk Savaş’ından daha da az esnek iki kutuplu bir dünya ortaya koydular ki, bu sistem, nükleer çağın felaket önleyici sisteminden de yoksundu. Dengeye sahte bağlılık gösteren Avrupa liderleri, kendi kamuoylarının en milliyetçi unsurlarını hoşnut etmeye çalıştılar. Ne politik, ne de askeri düzenlemeleri esneklik sağlayabildi. *Status quo* ile büyük yangın arasında bir güvenlik supabı yoktu. Bu durum çözülemeyecek krizlere yol açtı ve halkların kesin tutum almaları sonucunda geri çekilmeyi de önledi.

Wilson, XX. yüzyılın bazı önemli sorunlarını isabetle tespit etti. Özellikle de kuvvetin nasıl barışın emrine verilebileceğini buldu. Fakat onun bulduğu çözümler, çok kez belirlenen problemleri de içeriyordu. Çünkü devletler arasındaki rekabeti, öncelikle self-determinasyon ve ekonomik hareketi teşvik edecek nedenlerin yokluğuna bağlamıştı. Oysa tarih, birçok başka çatışma nedeni olduğunu gösteriyor. Bunlardan en sık görüleni ve en belirgin olanı, ulus olarak kendini dev aynasında görmek ve yöneticisini veya yönetici grubunu yüceltmektir. Böyle davranışlarla alay eden Wilson, demokrasinin yaygınlaştırılmasının bunları önleyeceğini ve self-determinasyonun da onları odak noktasından yoksun bırakacağı kanısındaydı.

Wilson’ın ortak güvenlik önlemi, dünya uluslarının saldırı, adaletsizlik ve aşırı bencilliğe karşı birleşeceği varsayımına dayanıyordu. 1917’nin başlarında Senato’da Wilson, devletler arasında eşit hakların kurulmasının, her bir devletin temsil ettiği güce bakılmaksızın ortak güvenlik yoluyla barışı korumanın ön şartı olduğunu söyledi:

> “Hak, tek bir kuvvete değil, barışın onların uyumlarına dayandığı uluslararası ortak güce dayanmalıdır. Toprak veya kaynakların eşitliği elbette söz konusu değildir. Halkların, normal barışçı yollarla

> ve hukuka uygun gelişmelerle kazanılmamış haklarında da eşitlik olamaz. Fakat kimse, hakların eşitliğinden başka bir şey talep etmiyor veya beklemiyor, insanlık şimdi yaşama özgürlüğü bekliyor, karşılıklı güç dengesi değil."[{292}]

Wilson, saldırıya karşı direnmenin, jeopolitik gereklere değil, moral gereklere dayanacağı bir dünya düzeni öneriyordu. Uluslar, yapılan hareketin tehdit edici olup olmadığını değil, adil olup olmadığını soracaklardı. Her ne kadar Amerika'nın müttefikleri bu yeni düzenlemeye inanmamış iseler de, karşı koyamayacak kadar kendilerini zayıf hissediyorlardı. Amerika'nın müttefikleri, güce dayanan dengenin nasıl hesaplanacağını biliyorlardı veya bu konuyu düşünmüşlerdi; ancak moral kurallar bazına oturtulan dengenin nasıl değerlendirileceğini bilmedikleri gibi, bunu başka kimse de bilmiyordu.

Amerika savaşa girmeden önce, Avrupa demokrasileri, Wilson'ın düşünceleri hakkında kuşku duyduklarını açıkça söylemeye hiçbir zaman cesaret edemediler; gerçekte Wilson'ın suyuna giderek onu savaşa sokuncaya kadar ellerinden gelen her şeyi yaptılar, İtilaf Devletleri Amerika kendi taraflarında yer alıncaya kadar çok kötü durumda idiler. Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın birleşmiş kuvvetleri, Almanya'yla başa çıkmakta yeterli değildi ve Rus Devrimi sonrasında, Amerika'nın savaşa girmesinin, Rusya'nın çöküşünü dengelemekten başka bir faydası olmayacağından da korkuyorlardı. Rusya ile yapılan Brest-Litovsk Antlaşması da, Almanya'nın, kaybedenlerin geleceği hakkında ne düşündüğünü ortaya koydu. Bir Alman zaferi korkusu, Büyük Britanya ve Fransa'yı, idealist Amerikan ortağı ile savaşın amaçlarını görüşmekten alıkoydu.

Ateşkesten sonra, İtilafçılar, kendilerini, çekincelerini belirtecek kadar iyi durumda hissettiler. Bir Avrupa ittifakının, zafer sonrasında zorlandığı veya kopma noktasına geldiği de ilk kez görülmüyordu. (Örneğin, Viyana Kongresi'nde öyle bir an geldi ki, galip devletler birbirlerini savaşla tehdit ettiler.) Yine de I. Dünya Savaşı'nın galipleri verdikleri kayıplarla o kadar zayıflamış ve Amerikan devine o kadar muhtaç durumda idiler ki, onunla hırçın bir diyaloga girmeyi veya Amerika'nın barış anlaşmasından çekilmesini göze alamadılar.

Bu durum, şimdi kendini gerçekten acıklı bir durumda bulan Fransa için özellikle doğru idi. İki yüzyıl boyunca Avrupa'nın efendisi olmak için savaşan Fransa, savaş sonrasında artık sınırlarını yenilmiş bir düşmana karşı bile koruyabilme yeteneği olduğuna güvenmeyen bir devlet haline düşmüştü. Fransız

liderleri, içgüdüsel olarak Almanya'yı zapt etmenin bu harap olmuş toplumun olanakları dışında olduğunu anladılar. Savaş Fransa'yı tüketmişti ve barışın daha da çok felaket getireceği önsezisi vardı. Var olmak için savaşan Fransa, şimdi de kişiliği için kavga veriyordu. Fransa yalnız kalmaya cesaret edemedi; ancak en güçlü müttefiki de güvenliği hukuki bir sürece döndürecek olan prensipler üzerine dayalı bir barış kurulmasını öneriyordu.

Zafer, Fransa'yı, rövanşın ülkeye çok pahalıya mal olduğu ve hemen hemen yüzyıllık bir sermayeyi tükettiği acı gerçeğiyle yüz yüze getirdi. Fransa, Almanya ile karşılaştırıldığı zaman kendisinin ne kadar zayıf olduğunu biliyordu; fakat başkaları, özellikle Amerika buna inanmaya hazır değildi. Böylece, zaferin hemen öncesinde, Fransa'nın moralinin bozulması sürecini çabuklaştıran bir Fransız-Amerikan diyalogu başladı. Modern dönemdeki İsrail gibi Fransa da, panik içinde zayıf tarafını, aşırı hassasiyet ve inatçılıkla sakladı ve yine İsrail gibi, sürekli olarak yalnızlık tehlikesi içinde yaşadı.

Her ne kadar müttefikleri, Fransa'nın korkusunu abarttığında ısrar ettilerse de, Fransız liderler durumlarını daha iyi biliyorlardı. 1880'de, Fransızlar Avrupa nüfusunun % 15,7'sini oluştururken, bu oran 1900'de % 9.7'ye düştü. 1920'de Fransa'nın nüfusu 41 milyon iken, Almanya'nınki 65 milyon idi. Bu durum, Almanya'ya karşı yatıştırıcı politikasını eleştirenlere Fransız devlet adamı Briand'ın, Fransa'nın doğum oranına göre dış politikayı yürüttüğü argümanıyla cevap vermesine sebep oluyordu.

Fransa'nın göreceli ekonomik gerilemesi ise, daha da içler açışıydı. 1850'de Fransa, kıtadaki en büyük sanayi devleti idi. 1880'de, Almanya'nın çelik, kömür ve demir üretimi Fransa'nınkini geçti. 1913'te Fransa, Almanya'nın 279 milyon tonuna karşı, 41 milyon ton kömür üretti; 1930'larm sonunda eşitsizlik, Fransa'nın 47 milyon tonuna karşı Almanya'nın 351 milyon tonuna kadar büyüdü.[{293}]

Yenilen düşmanın hâlâ güçlü olması, Viyana sonrası ile Versay sonrası uluslararası düzenler arasındaki en önemli farklılığa işaret etmekteydi; bunun nedeni, Versay'dan sonra galipler arasında birlik olmamasıydı. Bir kuvvetler koalisyonu Napoleon'u yendi ve imparatorluk Almanya'sına üstün gelmek için de bir kuvvetler koalisyonuna ihtiyaç vardı. Yenildikten sonra, hem Fransa 1815'te, hem de Almanya 1918'de, koalisyon devletlerinden herhangi biriyle, belki de ikisiyle tek başına baş edebilecek kadar güçlü kalmışlardı. Aradaki fark, 1815'te Viyana Kongresi'ndeki barış mimarlarının birliklerini koruyup Dörtlü

İttifak'ı kurmuş olmalarıydı ve bu ittifak herhangi bir revizyonist rüyayı, kâbusa döndürecek kadar karşı konulmaz güçte bir koalisyondu. Versay sonrası dönemde, galipler müttefik olarak kalmadılar; Amerika ve Sovyetler Birliği tamamen çekildiler ve Büyük Britanya da Fransa'yla ilgili konularda çok kararsızdı.

Versay sonrası döneme kadar, Fransa, 1871'de Almanya'ya yenilmesinin bir istisna olmadığını anlayamamıştı. Fransa'nın Almanya ile eşitliğini ve tek başına dengeyi koruması için tek yol, Almanya'yı küçük devletlere bölmekti; belki de XIX. yüzyıl Alman Konfederasyonu'nu yeniden oluşturmaktı. Gerçekten de Fransa, Ren bölgesinde ayrılıkçılığı cesaretlendirerek ve Saar maden ocaklarını işgal ederek bu amacı takip de etti.

Ancak Almanya'nın bölünmesine iki engel vardı. Birincisi, Bismarck Almanya'yı çok iyi bir şekilde kurmuştu. Onun kurduğu Almanya, iki dünya savaşı yenilgisine, 1923'te Fransızların Ruhr'u işgaline ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetlerin Doğu Almanya'da kurdukları ve bir kuşak yaşayan uydu devlete rağmen, birlik duygusunu korudu. Berlin Duvarı 1989'da yıkıldığında, Fransız Cumhurbaşkanı Mitterand, Almanya'nın birleşmesini engellemek için bir ara Gorbaçov'la işbirliği yapmayı da düşündü. Fakat Gorbaçov böyle bir serüvene girmeyecek kadar iç sorunlarla meşguldü ve Fransa da tek başına bir girişimde bulunacak kadar güçlü değildi. Benzer bir Fransız zayıflığı, 1918'de de Almanya'nın bölünmesini engelledi. Fransa bu işe hazır olsa bile, müttefikleri, özellikle de Amerika, self-determinasyon prensibinin bu kadar kabaca bozulmasına hoşgörü ile bakamazdı. Fakat aynı şekilde, Wilson da bir uzlaşma barışı konusunda ısrarlı olmaya hazır değildi. Sonunda, Wilson, Ondört Nokta'da söz verilen eşit işlem prensibi ile bağdaşmayan, cezai nitelikli birkaç hükmü kabul etti.

Amerikan idealizmi ile Fransa'nın kâbuslarını uzlaştırma girişimini, insan yaratıcılığının çaresiz kaldığı bir durum olduğu anlaşıldı. Wilson, Milletler Cemiyeti'nin oluşturulması için Ondört Nokta doktrininde, barış antlaşmasından arta kalan bazı hukuki sorunları çözeceğini düşündüğü değişiklik yapmayı kabul etti. Fransa, güvenliği için uzun süreli bir Amerikan taahhüdünü sağlamak ümidiyle, yaptığı fedakârlıklara karşılık birkaç cezai hükümle yatıştırılmış oldu. Nihai olarak, hiçbir ülke amacını gerçekleştiremedi: Almanya uzlaştırılamadı, Fransa güvenliğe kavuşturulamadı ve Birleşik Devletler de düzenlemeden çekildi.

Wilson, Ocak-Haziran 1919 tarihleri arasında Paris'te toplanan Barış Konferansı'nın yıldızı idi. Avrupa'ya seyahatin gemi ile bir hafta aldığı o günlerde, Wilson'ın danışmanları, Amerikan başkanının aylarca Washington'dan uzak kalamayacağı uyarısında bulundular. Gerçekten de Wilson'ın yokluğunda Kongre'deki gücü gittikçe zayıfladı ki, bunun bedeli özellikle barış antlaşmasını onaylanması safhasında çok ağır oldu. Wilson'ın Washington'dan uzak kalması bir tarafa, devlet başkanlarının görüşmelerin detayıyla bizzat uğraşmaları, hemen hemen her zaman yanlış bir şeydir. Böylece, normalde dışişlerinin uğraşacağı konulara hâkim olmaya çalışırlar ve ikinci derecede memurların ilgilenmeleri gereken konulara çekilirler; fakat yalnız devlet başkanlarının karar verebileceği konulardan uzak kalırlar. Egosu iyice gelişmemiş hiç kimse en yüksek makamlara ulaşamayacağına göre, uzlaşma güçleşir ve kilitlenmeler de tehlikeli hale gelir, iç pozisyonları, en azından görünürde başarı elde edilmesine bağlı olan temsilcilerle yapılan görüşmelerde, çabalar çoğunlukla problemin özüne değil, farklılıkları gözden saklamak üzerine yoğunlaşır.

Paris'te Wilson'ın kaderi de buydu. Her geçen ay, onu daha önce hiç ilgilenmediği detaylar üzerinde sıkı pazarlıklar yapmaya itti. Paris'te kalışı uzadıkça, sorunları bir sonuca bağlama arzusundaki acelecilik de arttı ve tamamen yeni bir uluslararası düzen arzusunun da önüne geçti. Ortaya çıkan sonuç, barış antlaşması görüşmelerinde kullanılan prosedürün kaçınılmaz sonucuydu. Zamanın çoğu toprak ayarlamaları görüşmeleri ile geçtiğinden, Milletler Cemiyeti, Wilson'ın moral prensipleri ile anlaşmanın fiili şartları arasında gittikçe genişleyen açıklığı giderecek bir çeşit *deus ex machina* olarak ortaya çıktı.

İngiltere'yi temsil eden kurnaz Galli David Lloyd George, Barış Konferansı'ndan çok kısa zaman önce halkına "Almanya'yı kemikleri çatırdayıncaya kadar sıkıştıracağım" diye söz vermişti. Fakat, uçarı bir Almanya ve sinirli bir Fransa ile karşılaşınca, bütün dikkatini, Clemenceau ile Wilson arasında manevra yapmaya yoğunlaştırdı. Sonuçta, herhangi bir haksızlığın daha sonra düzeltileceği mekanizma olarak Milletler Cemiyeti'ni ileri sürerek bazı cezai hükümlerle yetindi.

Fransa adına tartışmalara katılan Georges Clemenceau, hem yaşlı hem de savaşlarla yıpranmış bir şahsiyet idi. Lakabı "kaplan" olan Clemenceau, III. Napoleon'un tahttan indirilmesinden, Yüzbaşı Dreyfuss'un kurtarılmasına kadar onlarca yıl süren iç savaşlarda yer almıştı. Ancak Paris Konferansı'nda, yırtıcı yeteneklerinin yeterli olmayacağı bir görev üstlenmişti. Bismarck'ın eserini bir

şekilde bozacak bir barış için çaba harcayan ve kıta üzerinde Richelieu tarzı üstünlük iddiasını tekrarlayan Clemenceau, hem uluslararası sistemin hoşgörüsünü zorladı, hem de kendi toplumunun yeteneklerini aştı. Zaman, 150 yıl önceye çevrilemezdi. Hiçbir devlet Fransa'nın amaçlarını paylaşmadı ve tam olarak da kavrayamadı. Clemenceau'nun elde ettiği şey, hayal kırıklığı ve Fransa'nın geleceği hakkında gittikçe artan moral bozukluğu idi.

İtalya Başbakanı Vittorio Orlando, "Dört Büyüklerin" sonuncusunu temsil ediyordu. Her ne kadar başarılı ise de, sık sık enerjik Dışişleri Bakanı Sidney Sonni-no'nun gölgesinde kalıyordu, İtalyan görüşmecilerin Paris'e yeni bir dünya düzenini kurmak için değil, ganimet toplamak için gelmiş oldukları açıktı, itilaf Devletleri, 1915 Londra Antlaşması ile Güney Tirol'ü ve Dalmaçya kıyılarını vaat ederek İtalya'yı savaşa girmeğe ikna etmişlerdi. Güney Tirol, Avusturya-Alman hâkimiyetinde ve Dalmaçya kıyıları da Slav olduğundan, İtalya'nın istekleri doğrudan doğruya self-determinasyon prensibi ile çatışıyordu. Yine de Orlando ve Sonnino, büyük bir kızgınlık içindeki devletler, Güney Tirol'ü (Dalmaçya değil) İtalya'ya verene kadar konferansı kilitlediler. Bu "uzlaşma" gösterdi ki, Ondört Nokta kaya üzerine kazılmamıştı ve böylece diğer birtakım düzenlemeler için set kapakları açılmış oldu. Bu düzenlemeler, eski güç dengesi sistemini geliştirmediği veya yeni bir denge yaratmadığı gibi self-determinasyon prensibine de tamamen ters düşüyordu.

Paris Konferansı'nda, Viyana Kongresi'nin aksine, yenilen devletler temsil edilmiyordu. Sonuç olarak, görüşmelerle geçen aylar, Almanları kasvetli bir belirsizlik havası içine sokuyor galip gelselerdi hayali kurmalarına neden oluyordu. Wilson'ın Ondört Nokta doktrinini ezbere tekrarlıyorlardı galip gelselerdi kendi barış programlarının acımasız olacağı kesin olmakla beraber, İtilaf Devletleri'nin nihai anlaşmasının nispeten yumuşak olacağı hususunda kendilerini aldatıyorlardı. Bu sebeple, Haziran 1919'da barışın mimarları eserlerini açıkladıkları zaman Almanlar büyük bir şaşkınlığa düştüler ve düzenlemeyi yıkmak için yirmi yıl süren sistematik bir çalışmaya giriştiler.

Paris Konferansı'na davet edilmeyenler arasında bulunan Lenin'in Rusya'sı, nihai amacı Rusya'daki iç savaşa müdahale etmek için bazı ülkeler tarafından oluşturulan bir kapitalist oyunu olduğu gerekçesi ile tüm anlaşmaya karşı saldırıya geçti. Böylece, bütün savaşlara son vermek için yapılan savaşı sonuçlandıran barış, Avrupa'nın en güçlü iki devletini içermiyordu: Almanya ve Rusya. Bu ülkeler, Avrupa'nın nüfusunun yarıdan fazlasını ve en büyük askeri potansiyelini oluşturuyorlardı. Yalnızca bu gerçek bile, Versay düzenlemesini

başarısızlığa mahkûm edebilirdi.

Konferansın prosedürü de, geniş kapsamlı bir yaklaşım için cesaret vermiyordu. Dört Büyükler –Wilson, Clemenceau, Lloyd George ve Orlando– konferansa hâkim kişiler idi; fakat yüzyıl önce Viyana Kongresi'nde büyük devletlerin bakanlarının yaptığı gibi Paris Konferansı'nda görüşmelerin gidişi üzerinde tam kontrol kuramıyorlardı. Viyana'daki görüşmeciler, her şeyden önce bütün çabalarını yeni bir güç dengesi oluşturulması üzerine yoğunlaştırmışlardı ve bunun için de Pitt planı genel bir taslak görevi görüyordu. Paris'teki liderlerin dikkatleri ise, sahnede oynanan esas oyun dışındaki bitmez tükenmez oyunlara çekildi durdu.

Konferansa yirmi yedi ülke davet edilmişti. Bütün dünya halkları için bir forum olarak tasarlanan konferans, sonunda herkesin katıldığı bir kavgaya dönüştü. Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Birleşik Devletler'in hükümet başkanlarından oluşan Yüksek Konsey konferansı oluşturan sayısız komisyon ve komite üzerindeki en yüksek organdı. Buna ek olarak bir de Beşler Konseyi vardı ki, bu konsey de Yüksek Konsey ile Japon hükümet başkanından ve Onlar Konseyi de, Beşler Konseyi ve onların dışişleri bakanlarından oluşuyordu. Daha küçük ülkelerin delegeleri, ilgilendikleri konular üzerinde daha elit gruplara seslenmekte serbest idiler. Bu durum, konferansın demokratik doğasını belirtmekte ise de, aynı zamanda çok zaman alıyordu.

Konferanstan önce gündem kararlaştırılmadığından, delegeler sorunların hangi sıra içinde görüşüleceği hususunda herhangi bir bilgi sahibi olmadan geldiler. Böylece, Paris Konferansı elli sekiz komiteyle işe başladı ve çoğu da toprak sorunlarıyla uğraştı. Her bir ülke için ayrı bir komite kuruldu. Buna ek olarak, savaş suçları ve savaş suçluları, tazminatlar, limanlar, suyolları ve demiryolları ve son olarak Milletler Cemiyeti için birer komite oluşturuldu. Hepsi birlikte konferansın komite üyeleri 1646 oturum yaptılar.

İkinci derecedeki konular üzerinde yapılan bitmez tükenmez tartışmalar, barışın istikrarlı bir barış olması için düzenlemenin kapsayıcı bir kavrama dayanması ve özellikle de Almanya'nın gelecekteki rolü hakkında uzun vadeli bir görüş belirlenmesi gerektiği gerçeğini belirsizleştirdi. Teorik olarak Amerikan ortak güvenlik ve self-determinasyon prensipleri bu rolü oynayacaktı. Pratikte ise, konferansın asıl konusu, yani çözülemeyen konu, Amerika'nın uluslararası düzen kavramı ile Avrupalıların özellikle de Fransızların uluslararası düzen kavramı arasındaki fark idi. Wilson, uluslararası anlaşmazlıkların bünyesel

nedenleri olduğu görüşünü reddetti. Uyum içinde yaşamayı doğal kabul eden Wilson, birbirleri ile çatışan çıkarlar yanılsamasını ortadan kaldıran ve dünya toplumu duygusunun gelişmesine izin veren kurumlar oluşturmaya çaba sarf etti.

Birçok Avrupa savaşı toprakları üzerinde yapılan ve birçoğuna da bizzat katılan Fransa'yı, çatışan ulusal çıkarların hayali olduğuna veya bu zamana kadar insanlıktan gizlenmiş olan büyük bir uyum olduğuna inandırmak mümkün değildi. Elli yıl içinde tanık olduğu iki Alman işgali, Fransa'yı bir başka işgal olasılığından korkar hale getirmişti. Güvenliği için elle tutulur gözle görülür güvenceler istiyor, insanlığın ahlaki gelişmesini sağlamayı başkalarına bırakıyordu. Ancak bu tür güvenceler, ya Almanya'nın zayıflatılması veya bir savaş olduğunda diğer ülkelerin, özellikle Birleşik Devletler'in ve Büyük Britanya'nın, Fransa'nın yanında yer alacağına dair güvence vermesi idi.

Almanya'nın parçalanmasına Amerika karşı koyduğuna ve ortak güvenlik ise, Fransa için şimdilik pek belirsiz olduğuna göre, Fransa'nın problemlerine tek çözüm, Amerika'nın ve İngiltere'nin Fransa'yı savunacaklarına dair taahhütte bulunmaları idi. Ancak her iki Anglosakson ülke de bu sözü vermekte son derece isteksizdiler. Görünürde böyle bir güvence olmadığına göre, Fransa bu problemine çare aramak zorunda bırakıldı. Amerika'yı coğrafya koruyordu ve Alman donanmasının teslim olması, İngilizlerin denizlerin kontrolü konusundaki endişesini gidermişti. Galipler arasında yalnızca Fransa'dan, güvenliğini dünya kamuoyuna bırakması isteniyordu. Fransa'nın baş görüşmecisi Andre Tardieu şöyle diyordu:

> "Büyük Britanya ve Birleşik Devletler için olduğu gibi, Fransa için de bir güvenlik bölgesi yaratmak zorunluluğu vardır... Bu bölgeyi, deniz kuvvetleri güçlü olan ülkeler, Alman donanmasını bertaraf etmek suretiyle sağlayabilirler. Okyanus tarafından korunmayan ve savaşa hazırlanan milyonlarca Almanı bertaraf edemeyecek olan Fransa için bu bölge, Ren'in müttefik kuvvetler tarafından işgali ile sağlanabilir."{294}

Ren Havzası'nın Almanya'dan ayrılması şeklindeki Fransız talebi, Amerikan inançlarına ters düşüyordu: "Böyle bir barış, savunduğumuz bütün prensiplere karşı olur."{295} Amerikan delegeleri, Ren Havzası'nın Almanya'dan ayrılmasının ve oraya sürekli bir müttefik kuvvetinin yerleştirilmesinin, devamlı bir Alman düşmanlığı yaratacağını söylediler, İngiliz delegesi Philip Kerr, Tardieu'ya Büyük Britanya'nın bağımsız bir Ren devletini "bir karışıklık ve zayıflık

kaynağı olarak" gördüğünü söyledi, "...bölgesel anlaşmazlıklar olursa nereye yönelecekler? Bu anlaşmazlıklardan savaş çıkarsa, ne İngiltere, ne de Dominyonlar, son savaşta olduğu gibi, Fransa ile derin bir dayanışma içinde olmayacaktır."{296}

Fransız liderler, Almanların küskünlüklerinden değil büyük güçlerinden endişe ediyorlardı. Tardieu görüşünü değiştirmedi:

> "Siz İngiltere'nin askerlerini vatan topraklarından uzakta kullanmak istemediğini söylüyorsunuz. Bu bir sorundur, İngiltere her zaman Hindistan'da ve Mısır'da birlikler bulundurmaktadır. Neden? Çünkü İngiltere biliyor ki sınırları Dover'da başlamıyor... Bizden işgalden vazgeçmemizi istemenin, İngiltere ve Birleşik Devletler'den donanmasının savaş gemilerini batırmasını istemekten farkı yoktur."{297}

Fransa'nın tampon bölge gereksinimi karşılanmazsa, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'le ittifak yapmak gibi bir güvenceye ihtiyacı olacaktı. Eğer gerekli ise, Fransa ortak güvenlik kavramının geleneksel bir antlaşma ile aynı sonuçları doğuran bir sistem olarak yorumlanmasına da hazırdı.

Wilson Milletler Cemiyeti'ni kurmaya o kadar hevesliydi ki, zaman zaman Fransızların umutlarını arttıran teoriler ileri sürdü. Birkaç kez, Milletler Cemiyeti'ni anlaşmazlıkları karara bağlayan, sınırları değiştiren ve uluslararası ilişkilerde çok ihtiyaç olan esnekliği telkin eden bir uluslararası yüksek mahkeme olarak tanımladı. Wilson'ın danışmanlarından biri olan Dr. Isaiah Bowman, 1918 Aralığında onları Paris Konferansı'na getiren gemide Wilson'ın düşüncelerini bir memorandumda özetledi. Milletler Cemiyeti şunları sağlayacaktı:

> "Toprak bütünlüğü, buna ek olarak bir adaletsizlik yapıldığı veya şartların değiştiği kanıtlanabilirse, sonradan şartların ve sınırların değiştirilebilmesi. İhtiraslar zamanla yatışacağından böyle bir değişikliği zaman içinde yapmak daha kolay olacaktır ve sorunlar uzun bir savaştan hemen sonra yapılan bir barış konferansının ışığından çok, adaletin ışığı altında tekrar görülebilir... Böyle bir yöntemin karşıtı, Büyük Devletler ve güç dengesi düşüncesini korumak demektir ki, böyle bir düşünce daima saldırı, bencillik ve savaş getirmiştir. "{298}

14 Şubat 1919'da yapılan ve bütün üyelerin hazır bulunduğu toplantıda Wilson Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ni açıkladıktan sonra, karısına hemen hemen aynı kelimelerle şöyle dedi:

> "Şimdi eskiden olduğundan daha çok farkına varıyorum ki, bu bizim, şimdi yapmaya çalıştığımız antlaşmada kaçınılmaz olan hata ve yanlışları düzeltebilecek olan Milletler Cemiyeti'ni kurmaya doğru attığımız ilk gerçek adımdır."{299}

Wilson'ın tasarladığı gibi, Milletler Cemiyeti'nin barışı koruma ve adaletsizlikleri düzeltmek olmak üzere iki görevi olacaktı. Ancak Wilson büyük bir kararsızlık içinde idi. Avrupa sınırlarının, bir mahkemeye başvurularak veya sadece hukuki yollarla değiştirildiğine, tarihte bir tek örnek bulmak dahi olanaksızdı; hemen hemen her olayda sınırlar ulusal çıkar adına değiştirilmiştir veya savunulmuştur. Diğer taraftan, Wilson, Amerikan halkının Versay Antlaşması hükümlerini savunmak için askeri bağlantılar yapmaya henüz hazır olmaktan çok uzak olduğunun da iyice farkında idi. Aslında, Wilson'ın düşünceleri uygulamaya konulursa bir dünya hükümetine benzer kurumlara dönüşüyordu ki, Amerikan halkı bu fikre küresel bir polis gücü olmak fikrinden daha da az hazırdı.

Wilson, dünya hükümeti veya saldırıya karşı nihai yaptırım olarak askeri kuvvetten çok, dünya kamuoyunu devreye sokarak bu problemi aşmak istedi. 1919 Temmuzunda Barış Konferansı'nda şöyle diyordu:

> "Bu araçla (Milletler Cemiyeti) biz, öncelikle ve özellikle bir büyük güce dayanıyoruz ki, bu da dünya kamuoyunun moral gücüdür."{300}

Kamuoyunun baş edemediği durumlarda ise, ekonomik baskının sorunu halledeceği kesindi. Bowman memorandumuna göre:

> "Disiplini gerektiren durumlarda, savaşın alternatifi boykottur; suçlu görülen devletle, posta ve telgraf hizmetleri dâhil tüm ticaret durdurulabilir."{301}

Hiç bir Avrupa devleti daha önce böyle bir mekanizmayı çalışırken görmemişti ve çalışabileceğine de inanmıyordu. Ne taraftan bakılırsa bakılsın, bu Fransa'dan çok şey bekleniyor demekti. Fransa, yalnız ayakta kalabilmek için savaşta çok can ve servet kaybına uğramıştı ve sonuçta Doğu Avrupa'da bir boşluk ve kendisinden daha güçlü bir Almanya ile karşı karşıya kalmıştı.

O halde Fransa için Milletler Cemiyeti'nin yalnızca bir amacı vardı, o da gerektiğinde Almanya'ya karşı askeri yardımı harekete geçirmekti. Eski ve zamanla tükenmiş bir ülke olan Fransa, ortak güvenliğin temel varsayımına inanamıyordu. Bu varsayıma göre, bütün devletler, tehdidi aynı şekilde değerlendirecek ve buna karşı nasıl karşı koyulacağı konusunda da aynı sonuçlara varacaktı. Ortak güvenlik sistemi başarısız olursa, Amerika ve belki Büyük Britanya son çare olarak kendilerini tek başına savunabilirlerdi. Fakat Fransa için son çare diye bir şey yoktu; başlangıçta doğru karar vermesi gerekecekti. Ortak güvenliğin esas varsayımı yanlış çıkarsa, Fransa, Amerika'nın aksine, başka bir geleneksel savaş yapacak durumda olmayacak ve haritadan silinecekti. Bu nedenle, Fransa genel bir güvence değil, fakat özel durumuna uygun bir garanti istiyordu. Bunu da vermeyi Amerikan delegasyonu kararlılıkla reddediyordu.

Her ne kadar Amerika'nın prensiplerini ilan etmekten öteye bir taahhüt altına girme konusunda gösterdiği isteksizlik, iç baskıların ışığı altında anlaşılır gibi ise de, bu durum, Fransa'nın kötü bir şey olacağı önsezisini kuvvetlendirmekten başka bir işe yaramadı. Wilson'ın devamlı olarak yeni uluslararası düzen modeli olarak ileri sürdüğü Monroe Doktrini'ni savunmak için Amerika, kuvvet kullanmakta tereddüt etmemişti. Ancak Birleşik Devletler, Avrupa'nın güç dengesinin Almanya tarafından tehdit edilmesinde çekingen davranmıştı. Bu durum, Birleşik Devletler için Avrupa dengesinin, Batı yarımküresindeki şartlardan daha az önemli bir güvenlik çıkarı olduğunu göstermiyor muydu? İlgili komitedeki Fransız temsilcisi Leon Bourgeous, bu farklılığı ortadan kaldırmak için, Almanya'nın Versay Antlaşması'nı çiğnemesi halinde, Milletler Cemiyeti'ne bir uluslararası ordu veya herhangi bir askeri mekanizma sağlayacak bir otomatik uygulama sistemi üzerinde ısrarlı oldu. Fransa'nın ilgilendiği tek savaş nedeni buydu.

Bir an Wilson, önerilen Milletler Cemiyeti Antlaşmasından söz ederken, bunu, "dünya tapu senetleri"nin{302} güvencesi olarak bahsederek bu kavramı onaylar gibi oldu. Ancak Wilson'ın etrafındakiler dehşete düştüler. Çünkü biliyorlardı ki Senato, hiçbir zaman devamlı bir uluslararası ordu veya daimi bir askeri bağlantıyı onaylamayacaktı. Wilson'ın danışmanlarından birisi, saldırıya karşı koymak için güç kullanılmasını şart koşan bir hükmün Anayasa'ya karşı olacağını bile ileri sürdü:

> "Böyle bir hüküm Birleşik Devletler'in imzaladığı bir antlaşmada varsa, Anayasa'ya göre savaş ilan etme yetkisi yalnız Kongre'ye ait

> olduğundan geçersiz olacaktır. Bir anlaşma hükmünün kaçınılmaz sonucu olarak otomatik bir şekilde çıkacak bir savaş, Kongre tarafından ilan edilen bir savaş olmayacaktır. “{303}

Bu demekti ki, Birleşik Devletler’le yapılan hiçbir ittifak, bağlayıcı değildir.

Wilson süratle yön değiştirerek, su katılmamış ortak güvenlik doktrinine döndü. Fransız önerisini redderken, Wilson devamlı bir yaptırım mekanizmasının gerekli olmadığını, çünkü cemiyetin bütün dünyada büyük bir güven duygusu yaratacağını söyledi. Ayrıca şunu ekledi:

> “Tek metot... bizim cemiyete üye olan devletlerin iyi niyetine inanmamızdır... Tehlike geldiği zaman biz de geleceğiz; fakat bize güvenmeniz gerek.”{304}

Güven, diplomatlar arasında bol bulunan bir şey değildir. Devletlerin ayakta kalmaları tehlikede iken, özellikle bu ülke Fransa gibi tehlikeli bir yerde bulunuyorsa, devlet adamları elle tutulur gözle görülür güvenceler ararlar. Amerikan argümanının inandırıcılığı, alternatif yokluğundan kaynaklanıyordu; Cemiyetin taahhütleri her ne kadar belirsiz olursa olsun, hiç yoktan iyiydi, İngiliz delegesi Larol Cecil, Leon Bourgeois’nın, anlaşmada bir yaptırım mekanizması olmazsa, cemiyete girmenin reddedileceği tehdidine karşı verdiği ters cevapta, “Amerika’nın Milletler Cemiyeti’nden bir çıkarı yoktur... Avrupa işlerini kendi haline bırakıp kendi işine bakabilir; Amerika’nın destek önerisi, gerçekte Fransa için bir armağandır...”{305} dedi.

Birçok şüphe ve önseziyle etrafı kuşatılmış olsa da, Fransa sonunda İngilizlerin kabulü zor mantığına boyun eğdi ve Milletler Cemiyeti’nin Ana Sözleşmesi’nin 10. maddesindeki gereksiz yere tekrarlanan sözlerden ibaret olan hükme razı oldu: “Konsey, bu taahhüdün (yani toprak bütünlüğünün korunması) hangi vasıtalarla yerine getirileceği hakkında öneride bulunacaktır.”{306} Yani acil bir durumda, Milletler Cemiyeti mutabık olabileceği konuda mutabık olacaktı. Kuşkusuz bu, dünya uluslarının bu sözleşme olmadan da yapabileceği bir şeydi ve özellikle tanımlanan şartlarda karşılıklı yardım yükümlülüğünü getirerek geleneksel ittifakların çözüm bulmaya çalıştığı sorun da buydu.

Fransız memorandumu, güvenlik konusunda cemiyetin önerilen hükümlerinin yetersiz olduğunu vurguladı:

> “1914’te Büyük Britanya ile Fransa arasında etkili olmuş ve gerçekten de çok sınırlı savunmaya dönük askeri anlaşma yerine, iki

> ülke arasında Cemiyetin ana sözleşmesinde genel hükümlerden başka bir bağ olmasaydı,, İngilizlerin müdahalesi bu kadar hızlı olmayacak ve böylece Almanya'nın zaferi kaçınılmaz olacaktı. O halde, bugünkü koşullarda Milletler Cemiyeti ana sözleşmesinin getirdiği yardım çok geç kalacaktır."{307}

Amerika'nın Cemiyet ana sözleşmesine, güvenlikle ilgili somut herhangi bir hüküm koymayacağı iyice anlaşıldıktan sonra, Fransa çabalarını Almanya'nın parçalanması için harcamaya başladı. Askerden arındırılmış bir tampon bölge olarak bağımsız bir Ren Cumhuriyeti'nin kurulmasını önerdi ve böyle bir devletin kuruluşunu teşvik için de onun savaş tazminatından muaf tutulmasını istedi. Birleşik Devletler ve Büyük Britanya duraklayınca, Fransa en azından cemiyet kurumlarının gelişmesine ve yaptırım mekanizmasının denenmesine kadar Ren Devleti'nin Almanya'dan ayrılmasını önerdi.

Fransa'yı yatıştırma gayreti ile, Wilson ve İngiliz liderler, Almanya'nın parçalanması yerine, yeni düzenlemeyi güvence altına alan bir antlaşma önerdiler. Amerika ve Büyük Britanya, Almanya anlaşmayı bozduğu takdirde savaşa gitmeyi kabul edebilirlerdi. Bu, Viyana Kongresi'nde müttefiklerin kendilerini Fransa'ya karşı güvence altına almak için yaptıkları anlaşmanın aynısı idi. Fakat arada önemli bir fark vardı. Napoleon savaşlarından sonra, müttefikler gerçekten bir Fransız tehdidine inanmışlardı ve ona karşı bir güvence oluşturmak peşinde idiler; I. Dünya Savaşı'ndan sonra Büyük Britanya ve Birleşik Devletler, Alman tehdidine gerçekten inanmıyorlardı; bunun gerekli olduğuna inanmadan veya uygulamaya kesin kararlı olmadan güvence veriyorlardı.

İngilizlerin verdiği güvenceyi "benzeri görülmemiş" olarak nitelendiren Fransız baş görüşmecisi çok sevinçli idi. Büyük Britanya'nın ara sıra geçici anlaşmalara girdiğini, fakat şimdiye kadar hiçbir zaman devamlı yükümlülük altına girmediğini söylüyordu: "İngiltere zaman zaman yardım yapmıştır; fakat hiçbir zaman önceden bu konuda kendisini bağlamamıştır."{308} Tardieu, Amerika'nın önerdiği taahhüdü de tam bir yalnızlık politikasından önemli bir ayrılma olarak değerlendirmiştir.{309}

Resmi güvence konusunda çok ısrarlı olan Fransız liderleri, "benzeri görülmemiş" Anglosakson kararlarının, Fransa'yı, Almanya'nın parçalanması talebinden vazgeçirmek için başvurulan bir taktik olduğunun farkında olmadılar. Dış politikada, "benzeri görülmemiş" terimi her zaman kuşku uyandıran bir

terimdir. Çünkü yeniliğin fiili alanı, tarih, iç kurumlar ve coğrafya ile sınırlıdır.

Tardieu, Amerikan delegasyonunun reaksiyonunu bilseydi, güvencenin ne kadar yüzeysel olduğunu anlayacaktı. Wilson'ın danışmanları, şeflerine karşı direnişte birlik içindeydiler. Yeni diplomasi, özellikle de bu tip ulusal taahhütten kurtulmak için yaratılmamış mıydı? Amerika sonunda geleneksel bir ittifaka girmek için mi savaşmıştı? House günlüğüne şöyle yazıyor:

> "Başkanın dikkatini, böyle bir antlaşmanın tehlikelerine çekmem gerektiğini düşündüm. Diğer hususlarla birlikte, bu antlaşma Milletler Cemiyeti'ne doğrudan doğruya bir darbe olabilirdi. Cemiyetin, tam da bu antlaşmanın önerdiği işi yapması gerekiyordu ve devletlerin birbirleriyle böyle antlaşmalar yapmaları gerekli ise, o zaman Milletler Cemiyeti'ne ne gerek vardı?"{310}

Bu haklı bir soruydu. Çünkü Milletler Cemiyeti reklam edildiği gibi çalışacak ise, özel güvence gereksizdi ve güvence gerekli ise, cemiyet kuruluş amacına uygun çalışmıyor demekti ve bütün savaş sonrası kavramlar şüpheli demekti. Birleşik Devletler Senatosu'ndaki yalnızlık politikası taraftarlarının da kendi kuşkuları vardı. Cemiyetin prensiplerine karşı güvence verme konusundan çok, her işi çapraşık olan Avrupalıların, Amerika'yı çürümüş eski bağlantılar ağına düşüreceklerinden korkuyorlardı. Güvence çok uzun ömürlü olmadı. Senato'nun Versay Antlaşması'nı onaylamayı reddetmesi, güvenceyi de tartışmalı hale getirdi ve Büyük Britanya kendisini bu bağlantıdan kurtarmak için fırsatı ganimet bildi. Bu suretle Fransa taleplerinden sürekli olarak vazgeçmiş oldu ve güvencenin ömrü de kısa sürdü.

Bütün bu zıt akımların sonucunda adını, imzalandığı Versay Sarayı'nın Aynalı Salon'undan alan Versay Antlaşması ortaya çıktı. Antlaşmanın imzalandığı yer de, gereksiz aşağılanma içeriyordu. Elli yıl önce, Bismarck nezaketsiz bir şekilde, Almanya'nın birleşmesini orada ilan etmişti. Şimdi galipler intikamlarını alıyorlardı. Onların ortaya koyduğu sonucun da, uluslararası ortamı sakinleştirmesi pek olası değildi. Uzlaşma için çok cezalandırıcı, Almanya'ya yeniden toparlanması için fırsat verecek kadar yumuşak olan Versay Antlaşması, tükenmiş demokrasileri, daimi dikkat göstermeye ve uzlaşmaz, revizyonist Almanya'ya karşı daimi bir yaptırım ihtiyacına mahkûm etti.

Ondört Nokta'ya rağmen, antlaşma, toprak, ekonomik ve askeri konularda cezalandırıcıydı. Almanya, savaş öncesi topraklarının %13'ünü terk etmeye mecbur kalmıştı. Ekonomik bakımdan önemli olan Yukarı Silezya, yeni

oluşturulan Polonya'ya verilmişti. Polonya'ya, Doğu Prusya'yı Almanya'nın geri kalan kısmından ayıran "Polonya Koridoru"nu yaratan Posen civarındaki topraklar verilmiş ve ayrıca Baltık Denizi'ne çıkış sağlanmıştı. Eupen-Et-Malmédy adındaki küçük bir toprak parçası Belçika'ya verilmiş ve Alsace-Lorraine Fransa'ya iade edilmişti.

Almanya, kolonilerini de kaybetmişti ki, bunların hukuki durumu, bir tarafta Wilson diğer tarafta ganimeti topraklarına katmak isteyen Fransa, Büyük Britanya ve Japonya arasında anlaşmazlık yaratmıştı. Wilson, böyle doğrudan doğruya bir transferin self-determinasyon prensibine ters düşeceğinde ısrar ediyordu, İtilaf Devletleri sonunda, dâhiyane olduğu kadar, ikiyüzlü de olan manda prensibi denen bir prensip üzerinde anlaştılar. Alman kolonileri ve Ortadoğu'daki bazı Osmanlı toprakları, bağımsızlıklarını kolaylaştırmak için cemiyetin gözetimi altındaki "Manda" rejimi adı altında bazı galip devletlere verilmiştir. Mandanın ne olduğu özel olarak tanımlanmamış olduğu gibi, bunların bağımsızlıklarına kavuşması da diğer kolonilerden daha hızlı olmamıştır.

Antlaşmanın askeri kısıtlamalarına göre, Alman ordusu, yüz bin gönüllüye ve donanması da altı kruvazör ve birkaç küçük gemiye indirilmişti. Almanya'nın denizaltı, uçak, tank ve ağır top gibi saldırı silahlarına sahip olması yasaklanmış ve genelkurmayı da dağıtılmıştı. Almanya'nın silahsızlandırılmasını kontrol etmek için bir İtilaf Kuvvetleri Askeri Kontrol Komisyonu kuruldu. Ancak bu komisyonun otoritesinin çok belirsiz ve etkisiz olduğu zamanla anlaşıldı.

Lloyd George'un seçimi kazanmak amacıyla söylediği Almanya'yı "sıkıştırmak" sözüne karşı, İtilaf Devletleri, ekonomik bakımdan halsiz kalmış bir Almanya'nın kendi toplumlarını da etkileyen bir dünya ekonomik krizi doğuracağının zamanla farkına varmaya başladılar. Fakat galip devletlerin halkları, kuramsal ekonomistlerin bu konudaki uyarılarına aldırmadılar, İngilizler ve Fransızlar, Almanya'dan, sivil halkın zararlarının ödenmesini talep ettiler. Daha makul düşünmesine rağmen, Wilson da sonunda Almanya'nın savaş kurbanlarına ve ailelerine maaş ve bazı tazminatlar ödemesine razı oldu. Böyle bir şey şimdiye kadar hiç duyulmamıştı; önceki hiçbir Avrupa barış antlaşmasında böyle bir hüküm yoktu; bu talepler için herhangi bir rakam da belirtilmemişti, sonu gelmez tartışmalara sebep olacak şekilde sonradan bir rakam belirlenecekti.

Diğer ekonomik cezalar, nakit veya mal olarak 5 milyar doların hemen

ödenmesini içeriyordu. Fransa, Doğu Fransa'nın işgali sırasında Almanların kömür ocaklarını tahrip etmeleri nedeniyle tazminat olarak büyük miktarlarda kömür alacaktı. Alman denizaltıları tarafından batırılan gemilerine karşılık, Büyük Britanya'ya Alman ticaret filosunun büyük kısmı verilecekti. Alman patenti ile birlikte (Versay Antlaşması nedeniyle Bayer Aspirini, bir Alman değil Amerikan ürünüdür) Almanya'nın 7 milyar doları bulan dış varlıklarına el kondu. Almanya'nın belli başlı nehirleri, uluslararası statüye kavuştu ve gümrük tarifelerini yükseltme hakkı sınırlandırıldı.

Bu şartlar, yeni uluslararası düzeni yaratacak yerde, onu ipotek altına sokuyordu. Galipler Paris'te toplandıkları zaman, tarihte yeni bir devrin başladığını ilan etmişlerdi. Viyana Kongresi'nin hataları olarak kabul ettikleri hususlardan kaçınmakta o kadar kararlı idiler ki, İngiliz delegasyonu tanınmış tarihçi Sir Charles Webster'i bu konuda bir yazı hazırlamakla görevlendirdi.{311} Oysa sonunda ortaya çıkan şey, Amerikan ütopyacılığı ile Avrupa paranoyası arasında iğreti bir uzlaşma idi ki, Amerika'nın rüyalarını gerçekleştiremeyecek kadar çok şarta bağlı ve Avrupa'nın korkularını yatıştıramayacak kadar deneme niteliğinde idi. Yalnız kuvvet yoluyla korunabilecek uluslararası bir düzen, hele de uygulamada esas yükü taşıması gereken ülkelerin –bu olayda Büyük Britanya ve Fransa– araları açık ise, bir darbede yıkılabilecek kadar nazik bir konumda demektir.

Kısa zamanda anlaşıldı ki, pratik bir sorun olarak self-determinasyon prensibinin, Ondört Nokta Doktrini tarafından öngörülen şekilde açık seçik uygulanması özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yerine geçen devletler arasında olanaksızdır. Çekoslovakya'nın 15 milyon nüfusunun hemen hemen üçte biri ne Çek, ne de Slovak idi: 3 milyon Alman, l milyon Macar, 500 bin Polonyalıdan oluşuyordu. Üstelik Slovakya, Çeklerin egemen olduğu bu ülkede halinden pek memnun değildi; bunu 1939'da ve tekrar 1992'de ayrılarak göstermiş oldu.

Yeni Yugoslavya, Güney Slav entelektüellerinin beklentilerine cevap vermiştir. Fakat bu devleti yaratmak için, Avrupa tarihinin hata çizgisini geçmek gerekli idi. Bu çizgi, Batı ve Doğu Roma İmparatorluğu'nu, Katolikleri ve Ortodoksları, Latin ve Slav alfabelerini bölmekte ve Hırvatistan ile Sırbistan arasından geçmektedir. Bu iki ulus, karışık tarihlerinde, hiçbir zaman aynı politik birliğin bir parçası olmamışlardır. Bunun faturası, 1941'den sonra ve 1991'de başlayan kanlı bir savaşla ödenmek üzere geldi.

Romanya'da milyonlarca Macar, Polonya'da milyonlarca Alman ile birlikte Doğu Prusya'yı Almanya'nın geri kalan bölümünden ayıran bir koridorun bekçiliği kaldı. Self-determinasyon adına yapılan bu sürecin sonunda, Avusturya-Macaristan imparatorluğu zamanındaki nüfusu eşit sayıda halk toplulukları, yabancı yönetimi altında yaşamaya başladılar. Şu farkla ki, bu insanlar daha çok sayıda ve daha zayıf ulus-devletler arasında bölünmüş olup, bu devletler istikrarı bozacak şekilde birbiriyle devamlı anlaşmazlık halindeydiler.

Lloyd George, İtilaf Devletleri'nin kendilerini içine soktukları çıkmazı anladığı zaman vakit çok geçti. Wilson'a yazdığı 25 Mart 1919 tarihli memorandumda şöyle diyordu:

> "Gelecek bir savaş için, Alman milletinin düşündüğünden daha iyi bir neden düşünemiyorum. Bu millet, dünyanın en dinamik ve kuvvetli ırklarından birisi olduğunu kanıtladı. Şimdi Almanya'nın etrafı bir sürü küçük devletlerle çevrilmiş olup, bunların halklarının çoğu evvelce hiçbir zaman istikrarlı bir hükümet kurmuş değildir. Üstelik bu devletlerden her birinde, kendi anavatanları ile birleşmeye can atan kalabalık Alman toplulukları vardır."{312}

Fakat o zamana kadar konferans çok ilerlemiş, Haziran ayında kapanış tarihine yaklaşmıştı. Ayrıca güç dengesi prensibi de bir kenara atılmışken, dünya düzenini yeniden örgütlemek için alternatif bir prensip de yoktu.

Sonradan birçok Alman lideri, ülkelerinin, daha sonra sistematik olarak ihlal edilen Ondört Nokta'ya kanarak ateşkesi kabul ettiğini ileri sürdüler. Bunlar, kendine acındırma saçmalığından başka bir şey değildi. Almanya, savaşı kazanma şansı olduğuna inandığı müddetçe, Ondört Nokta'ya aldırmadı ve Ondört Nokta'nın ilânından hemen sonra, Rusya'ya, Wilson'ın prensiplerinin her birini tek tek ihlâl eden Brest-Litovsk'da bir Kartaca barışı empoze etti. Almanya'nın sonunda savaşı bitirmesi, sadece ince güç hesapları ile ilgilidir. Amerikan ordusu savaşa karıştığına göre, Almanya'nın nihai yenilgisi, yalnızca bir zaman meselesi idi. Almanya, ateşkes istediği zaman tükenmişti, savunması kırılıyordu ve itilaf orduları Alman topraklarına girmek üzere idi. Gerçekte Wilson prensipleri, Almanya'yı daha ağır cezalardan kurtarmıştır.

Tarihçiler, Versay Antlaşmasının kötü kaderinin nedeninin, Birleşik Devletler'in cemiyete katılmayı reddetmesi olduğunu daha iyi temellere dayanarak savundular. Amerika'nın antlaşmayı onaylamayı reddetmesi veya Fransız sınırları için güvence vermeği kabul etmemesi, kuşkusuz Fransa'nın moralinin

bozulmasına katkıda bulunmuştur. Fakat ülkelerinin yalnızlık taraftarı ruh hali göz önüne alındığında, Amerika'nın cemiyete üyeliği veya güvence vermesi o kadar önemli bir fark oluşturmayacaktı. Her iki halde de, Amerika saldırıya karşı koymak için kuvvet kullanmayacaktı veya saldırıyı öyle terimlerle tanımlayacaktı ki, Doğu Avrupa'ya uygulanamayacaktı. Bunu Büyük Britanya 1930'larda yapmıştı.

Versay Antlaşmasının çöküş nedeni bünyeseldi. Viyana Kongresi'nin yarattığı yüzyıllık barışı ayakta tutan ve her biri vazgeçilmez olan üç direk vardı: Fransa'yı tatmin eden bir barış, güç dengesi ve paylaşılan bir meşruiyet duygusu. Göreceli olarak Fransa'yı tatmin eden barış, kendi başına Fransız revizyonizmine engel olamazdı; fakat Fransa biliyordu ki, Dörtlü İttifak veya Kutsal İttifak daima üstün kuvvetleri bir araya getirebilirdi ve bu da Fransız yayılmacılığını çok riskli yapardı. Aynı zamanda, periyodik Avrupa konferansları Fransa'ya Avrupa düzenine eşit düzeyde katılma olanağı sağladı. Hepsinden önemlisi, bütün büyük devletler, var olan kırgınlıkların, uluslararası düzeni yıkacak bir girişime dönüşmesini önleyecek kadar ortak değerleri paylaşıyorlardı.

Versay Antlaşması bu şartların hiçbirisini gerçekleştirmedi. Şartları, tarafları uzlaştıramayacak kadar ağırdı; fakat devamlı itaati sağlayacak kadar da sert değildi. Gerçekte, Almanya'yı tatmin etmekle, ona boyun eğdirmek arasında dengeyi bulmak kolay bir iş değildi. Savaş öncesi dünya düzenini çok sınırlayıcı bulan Almanya'nın, yenilgiden sonra mevcut hiçbir şarttan memnun olması olanaksızdı.

Fransa'nın üç stratejik seçeneği vardı: Almanya karşıtı bir koalisyon kurabilirdi; Almanya'nın bölünmesine çaba harcayabilirdi veya Almanya'yı yatıştırmaya çalışabilirdi, ittifak için yapılan bütün girişimler sonuçsuz kaldı çünkü Büyük Britanya ve Amerika bunlara katılmayı reddetti ve Rusya artık dengenin bir parçası değildi. Almanya'nın bölünmesine de, yine ittifakı reddeden ülkeler karşı oldular; fakat olağanüstü bir durum ortaya çıktığında Fransa yine onların desteğine güvenmek zorundaydı. Almanya'yı yatıştırmak ise, hem çok geç, hem de çok erkendi: Çok geçti, çünkü yatıştırma Versay Antlaşması'na uygun düşmüyordu; çok erkendi, çünkü Fransız kamuoyu henüz buna hazır değildi.

Paradoksal olarak, tüm cezalandırıcı hükümlerine karşın, Fransa'nın zayıflığı ve Almanya'nın stratejik avantajı Versay Antlaşması tarafından büyütülmüştü: Savaştan önce, Almanya doğuda ve batıda kuvvetli komşularla karşı karşıya idi:

Fransa, Avusturya, Macaristan İmparatorluğu veya Rusya. Her iki yönde büyük bir devletle karşılaşmadan genişlemesi olanaksızdı. Fakat Versay Antlaşması'ndan sonra artık doğuda Almanya'ya karşı bir ağırlık yoktu. Zayıflamış bir Fransa, dağılmış bir Avusturya-Macaristan imparatorluğu ve bir müddet fotoğraf dışında kalmış bir Rusya ile, özellikle de Anglosakson devletleri, Versay Antlaşması'na güvence vermeyi reddettikten sonra eski güç dengesini yeniden yapılandırmak olanaksızdı.

1916'da, o zamanki İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Balfour, Avrupa'nın önündeki tehlikenin hiç olmazsa bir bölümünü önceden gördü ve yeni bir savaşta, bağımsız Polonya'nın Fransa'yı savunmasız bırakabileceği uyarısında bulundu: Eğer "Rusya ve Almanya arasında tampon bir devlet Polonya bağımsız krallık yapılırsa, Fransa, gelecek savaşta Almanya'nın insafına terk edilir; çünkü Rusya, Polonya'nın tarafsızlığını ihlal etmeden Fransa'nın yardımına koşamaz."{313} 1939'daki çıkmaz da aynen buydu. Almanya'yı çevrelemek için, Fransa'nın, Almanya'yı iki cephede savaşmak zorunda bırakacak olan doğuda bir müttefike gereksinimi vardı. Rusya bu rolü yapabilecek kuvvette tek ülke idi; fakat, Rusya ile Almanya'yı birbirinden ayıran Polonya dolayısıyla, Rusya yalnız Polonya'nın tarafsızlığını ihlal ederek Almanya üzerine baskı yapabilirdi; fakat Polonya, Rusya'nın rolünü oynayamayacak kadar zayıftı. Versay Antlaşması'nın yaptığı şey, Polonya'yı bölmek için Almanya ve Rusya'yı teşvik etmesi olmuştur ki, gerçekten yirmi yıl sonra olanlar da aynen böyle idi.

Doğuda kendisine müttefik olabilecek büyük bir devletten yoksun olan Fransa, Almanya'ya karşı iki cepheli bir meydan okuma izlenimini vermek için yeni devletleri kuvvetlendirme çabası peşine düştü. Yeni Doğu Avrupa devletlerini, Almanya'dan daha çok toprak koparmak veya Macaristan'dan geriye ne kaldıysa onları almak çabalarında destekledi. Şu husus da açıktır ki, yeni devletler, Fransa'nın, Almanya'ya karşı mukabil bir ağırlık olmak üzere görev yapabilecekleri şeklindeki yanlış hesabını cesaretlendiriyorlardı. Oysa henüz çocuk yaştaki bu devletler, o zamana kadar Avusturya ve Rusya'nın oynadığı rolü üstlenemezlerdi, iç karışıklıklar ve birbirleriyle rekabet dolayısıyla çok zayıf düşmüşlerdi. Doğuda ise, kaybettiği topraklar yüzünden kızgın bir Rusya, kâbus gibi tepelerinde duruyordu. Eski kuvvetini bulur bulmaz, Rusya bu küçük devletlerin bağımsızlıklarına karşı Almanya kadar büyük bir tehlike oluşturacaktı.

Böylece kıtanın istikrarı, Fransa üzerine yüklenmişti. Oysa ancak Amerika, Büyük Britanya, Fransa ve Rusya'nın bir araya gelmiş kuvvetleri Almanya'yı

kontrol altına alabilmişti. Bu ülkelerden Amerika tekrar yalnızlık politikasına döndü. Rusya, bir devrim olması ile Avrupa'dan kopmuştu ve ayrıca *cordon sanitaire* (sağlık kordonu) denilen küçük Doğu Avrupa devletlerinden oluşan bir devletler topluluğu Rusya'nın doğrudan doğruya Fransa'ya yardım yolu üzerinde bulunuyordu. Barışı korumak için Fransa, bütün Avrupa üzerinde polis rolü oynamak zorunda kalacaktı. Oysa Fransa'nın böyle müdahaleci bir politika izlemeye ne hevesi, ne de gücü vardı; ama böyle bir işe girişse bile Amerika ve Büyük Britanya tarafından terk edildiğinden kendisini yapayalnız bulacaktı.

Yine de Versay Antlaşması'nın en tehlikeli zayıflığı psikolojikti: Viyana Kongresi ile yaratılan dünya düzeni, güç dengesi şartları ile yoğrulmuş, muhafazakâr birlik prensibinin çimento görevi gördüğü bir düzendi; her şeyden önemlisi, antlaşmayı ayakta tutacak olan güçler, bu antlaşmanın âdil olduğuna inanmışlardı. Versay Antlaşması ise ölü doğmuştu çünkü antlaşmanın dile getirdiği değerler ile onu uygulamak için gereksinim duyulan teşvikler birbiriyle çatışıyordu. Anlaşmayı savunacak olan devletlerin çoğunluğu, anlaşmanın bu yönünün âdil olmadığını düşünüyorlardı.

I. Dünya Savaşı'nın paradoksal yönü, savaşın, Almanya'nın gücünün ve üstünlüğünün kontrol altına alınması için yapılmış olması ve bunun, kamuoyunun baskısını bir uzlaşma barışının yapılmış olması önleyecek derecede yükseltilmesiydi. Sonuçta, Wilson prensipleri Almanya'nın gücünü kontrol altına alacak bir barış yapılmasını önlemiş oldu; ortada ortak bir adalet duygusu da yoktu. Soyut prensipler bazına oturtulan bir dış politika uygulamanın bedeli, bireysel olayları birbirinden ayırmanın olanaksızlığıdır. Versay'da liderler, galiplerin kesin hakkı olarak yahut güç dengesi hesapları dolayısıyla Alman gücünü azaltmayı istemediklerinden, genel bir silahsızlanma planının ilk uygulaması çerçevesinde Alman silahsızlanmasını ve savaş suçunun kefareti olarak tazminatları haklı göstermek zorunda kaldılar.

Alman silahsızlanmasını bu surette haklı gösteren İtilaf Devletleri, anlaşmalarını desteklemek için gereken psikolojik hazırlığın da altını oydular. Başlangıçtan beri Almanya, kendisine karşı farklı işlem yapıldığını ileri sürebilirdi, nitekim sürdü de. Almanya, ya tekrar silahlanmasına izin verilmesini, yahut diğer devletlerin silah bakımından kendi düzeyine indirilmesini talep etti. Bu süreç içinde, Versay Antlaşması'nın silahsızlanma hükümleri, galiplerin morallerinin bozulmasına neden oldu. Her silahsızlanma konferansında, Almanya, moral yönden daha yüksek konumda oluyordu ve genellikle Büyük Britanya da onu destekliyordu. Fakat Fransa, silahlanma konusunda Almanya'ya eşitlik

sağlasaydı, Doğu Avrupa devletlerinin bağımsızlıklarını koruma olasılığı da ortadan kalkacaktı. Dolayısıyla silahsızlanma ile ilgili hükümlerin, ya Fransa'nın silahsızlanmasına veya Almanya'nın silahlanmasına sebep olacağı kesindi. Her iki halde de, Fransa Doğu Avrupa'yı, hatta uzun vadede kendisini savunacak kadar kuvvetli olamayacaktı.

Benzer şekilde, Avusturya ve Almanya'nın birleşmesi yasağı, self-determinasyon prensibini ihlal ettiği gibi, Çekoslovakya'daki büyük Alman azınlığını ve daha az olmakla beraber, Polonya'daki Alman azınlığını açıklayamıyordu. Almanya'nın kaybettiği toprakları geri istemesi, demokrasilerin suçluluk psikolojisi ile güçlenmiş olarak Versay Antlaşması'nın temel prensibi ile de desteklenmiş oluyordu.

Antlaşmadaki en tehlikeli psikolojik felaket, Savaş Suçu ile ilgili 231. madde idi. Bu maddede, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında tek sorumlu devlet olarak Almanya gösterilip, ağır bir şekilde kınanıyordu. Antlaşmadaki Almanya'ya karşı uygulanacak cezai önlemlerin çoğu –ekonomik, askeri ve politik– büyük yangının esas nedeninin Almanya'nın hatası olduğu iddiasına dayandırılmıştı.

XVIII. yüzyıl barış kurucuları, "savaş suçu" hükümlerini gülünç bulurlardı. Onlar için savaşlar, birbiri ile çatışan çıkarların sebep olduğu ahlakla ilgisi olmayan kaçınılmaz olaylardı. XVIII. yüzyıl savaşlarının sonunda imzalanan antlaşmalara göre kaybedenler, ahlaki bakımdan doğru olup olmadığına bakılmaksızın, bir bedel öderdi. Fakat Wilson ve Versay'daki barış kuruculara için, 1914-18 savaşının nedeni olarak cezalandırılması gereken bir kötülüğün belirlenmesi gerekiyordu.

Karşılıklı nefret duyguları hafifledikten sonra, aklı başında olan gözlemciler gördüler ki, savaşın çıkmasının sorumluluğunu tespit etmek o kadar kolay bir iş değildi. Kuşkusuz, Almanya bu işte ağır bir sorumluluk taşıyordu; ancak cezai önlemler için yalnız Almanya'yı seçmek hakkaniyete uygun muydu? 231. madde gerçekten yerinde bir hüküm müydü? Bu sorular, özellikle de Büyük Britanya'da 1920'lerde sorulmaya başlanınca, antlaşma içindeki Almanya için belirlenen cezai önlemlerin uygulanması görüşünde bazı tereddütler belirdi. Vicdanlarının baskısı altında kalan barış kurucuları, yaptıklarının adil olup olmadığını düşünmeye başladılar ve bu durum, antlaşmayı korumak hususunda bir kararsızlık yarattı. Doğal olarak Almanya bu konuda sorumsuzca hareket etmişti. Halk arasında, 231. madde "Savaş Suçu Yalanı" olarak adlandırıldı. Güç dengesi oluşturmaktaki fiziki güçlük, moral bir denge oluşturmaktaki psikolojik güçlüğe

eşitti.

Böylece, Versay Antlaşması'nı düzenleyenler yapmak istediklerinin tamamen zıttı bir durumu gerçekleştirmeyi başarmış oldular. Almanya'yı fiziki olarak zayıflatmak istediler; fakat jeopolitik olarak daha da güçlendirdiler. Uzak bir perspektif içinde bakıldığında, Almanya Versay'dan sonra Avrupa'ya hâkim olmak için savaştan önceki durumundan daha da iyi bir pozisyona gelmişti. Almanya'nın, sadece bir zaman meselesi olan silahsızlanma zincirlerini atar atmaz, eskisinden daha da güçlü olarak ortaya çıkması kaçınılmazdı. Harold Nicolson durumu şöyle özetledi: "Biz Paris'e, yeni düzenin kurulacağı inancıyla geldik; ayrılırken gördük ki, yeni düzen eski düzeni kirletmekten başka bir şey yapmamıştır."{314}

Clemenceau, Wilson, Baron Sidney Sonnino ve Lloyd George
Versay Antlaşması imzalandıktan sonra (28 Haziran 1919)

10
Galiplerin Karşı Karşıya Bulunduğu Çıkmazlar

Versay Antlaşması'nın korunması, birbirini geçersiz hale getiren iki kavrama dayandırılmıştı. İlki çok geniş, ikincisi de çok nefretle dolu olduğu için başarısız oldu. Ortak güvenlik kavramı, barışı bozma olasılığı olan şartlara uygulanamayacak kadar genel nitelikteydi. Ortak güvenlik yerine geçen Fransız-İngiliz işbirliği ise, büyük Almanya'nın meydan okumalarına direnemeyecek kadar hafif ve kararsızlık içinde idi. Beş yıl geçmeden, savaşta yenilen iki büyük devlet Rapallo'da bir araya geldi. Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki artan işbirliği, Versay sistemine indirilen önemli bir darbe oldu; moralleri çok bozulduğu için, demokrasiler bu durumun önemini hemen kavrayamadılar.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, uluslararası uygulamalarda ahlak ve çıkarların rolü hakkındaki bir yüzyıllık çatışma, hukuk ve ahlakın üstünlüğü lehine sonuçlanmış gibi görünüyordu. Savaş felaketinin yarattığı şokun etkisi altında, birçok insan bir kuşağın bütün gençlerini yok eden *Realpolitik* türünden bir politikadan olabildiğince uzak, daha iyi bir dünya ümit ettiler. Amerika yalnızlık politikasına çekildi ise de, bu süreçte bir katalizör rolü oynamak üzere

ortaya çıktı. Wilson'ın bıraktığı miras, Avrupa'nın, Amerika olmasa da istikrarı, geleneksel Avrupa tarzı ittifaklar ve güç dengesi yerine, ortak güvenlikle sağlamak şeklindeki Wilson görüşünü kabul etmesi idi.

Sonraki yıllarda Amerika kendisinin de katıldığı (NATO gibi) ittifaklar, genel olarak ortak güvenlik vasıtaları olarak tanımlandı. Bununla beraber, terimin orijinal algılanması böyle değildi; çünkü özünde ortak güvenlik kavramı ile ittifak kavramı taban tabana zıt kavramlardır. Geleneksel ittifaklar, belirli bir tehdide yönelmiştir ve paylaşılan ulusal çıkarlar veya ortak güvenlik endişeleri ile birbirine bağlanan bazı ülke grupları için kesin taahhütler içerir. Ortak güvenlik sistemi ise, herhangi bir belirli tehdidi tanımlamaz, hiçbir ülkeye güvence vermez ve ülkeler arasında ayırımcılık yapmaz. Bu sistem, teorik olarak barışa yönelen her tehdide direnmek amacıyla oluşturulmuştur; tehdidi kimin yaptığı ve kime karşı yapıldığı hiç önemli olmaksızın, ittifaklar daima olası bir düşmana karşı oluşturulur. Ortak güvenlik sistemi ise, soyut olarak uluslararası hukuku savunur. Ülke içi ceza kanunu, iç hukuk sisteminde ne işlev görüyorsa, uluslararası hukuk sisteminde de aynı işlevi görür. Bir ittifakta, tarafların çıkarlarına ve güvenliğine karşı saldırı, yani *casus belli* (Savaş nedeni)'dir. Ortak güvenlik sisteminde *casus belli* ise, bütün dünya halklarının ortak çıkarı olduğu kabul edilen sorunların, barışçıl yollarla çözülmesi prensibinin ihlalidir. Bu nedenle, kuvvet, her olayda barışı korumada ortak çıkarı olan değişik ülke gruplarından oluşturulur.

Bir ittifakta amaç, bir ulusal çıkar analizinden çok, önceden tahmin edilebilir, kesin bir yükümlülük ortaya koymaktır. Ortak güvenlik ise tamamen ters şekilde çalışır; prensiplerinin uygulanmasını, olay patlak verdiğinde ortaya çıkan özel şartların yorumuna bırakır ve bu da istemeden o anın ruh hali dolayısıyla ulusal iradeye fazla hoşgörülü davranır.

Ortak güvenlik, bütün devletler veya hiç değilse ortak savunma ile ilgili bütün devletler, sorunun doğası hakkında hemen hemen benzer görüşlere sahip ve olayın değerlendirilmesine göre güç kullanmaya veya yaptırım uygulamaya hazır iseler, güvenliği sağlarlar ve bunu yaparken, karşı karşıya bulunulan olaydaki özel ulusal çıkarları göz önüne almamaları gerekir. Ancak şartlar yerine getirilmişse, bir dünya organizasyonu yaptırım uygulayabilir veya uluslararası uygulamalarda hakem rolü oynayabilir. Wilson'ın, 1918 Eylülü'nde savaşın sonu yaklaşırken, ortak güvenlik sisteminden anladığı buydu:

"Ulusal amaçlar gittikçe geride kalmaya başladı ve aydınlanmış

> insanlığın ortak amaçları, onların yerini aldı. Sıradan insanların fikirleri, hâlâ bir güç oyunu oynadığını, hem de yüksek oynadığını sanan sofistike insanlarınkinden daha anlaşılır, ileri ve tutarlıdır."{315}

Uluslararası anlaşmazlıkların nedenlerinin Wilsoncu yorumu ile Avrupa yorumu arasındaki önemli fark, bu sözlerde yansımaktadır. Avrupa tarzı diplomasi, ulusal çıkarların çatışma eğiliminde olduğunu kabul eder ve diplomasiyi, bunları uzlaştırmak için bir araç görür; diğer tarafta Wilson, uluslararası uyumsuzluğu gerçek bir çıkar çatışması olarak değil, "berrak olmayan düşüncenin" bir sonucu kabul eder. *Realpolitik* uygulamasında, devlet adamları özel çıkarlarla genel çıkarlar arasında, özendirmeler ile cezalar arasında bir denge ile bağlantı kurma görevini üstlendiler. Wilson'ın görüşüne göre, devlet adamlarının, evrensel prensipleri, özel olaylara uygulamaları gerekir. Bunun da ötesinde, devlet adamlarının kendileri anlaşmazlıkların sebebi olarak kabul edilmiştir; çünkü insanların uyumluluğa olan doğal eğilimlerini, anlaşılması zor ve bencil hesaplarla çarpıtanlar onlardır.

Versay'da birçok devlet adamının hareket tarzı, Wilson'ın beklentilerini yalancı çıkarmıştır, istisnasız, devlet adamlarının hepsi, ulusal çıkarları üzerinde ısrarlı oldular, ortak amaçların savunmasını, toprak sorunlarında Avrupai anlamda her hangi bir ulusal çıkarı olmayan Wilson'a bıraktılar, insafsız gerçek karşısında davadan vazgeçmemek ve çabalarını iki katına çıkartmak, peygamberlerin doğasında vardır. Wilson'ın Versay'da karşılaştığı engeller, kuşkusuz, onun kafasında yeni düzenlemenin geçerliliği konusunda kuşku yaratmadı. Tam tersine, bu yeni düzenin gerekliliği konusundaki inancını daha da kuvvetlendirdi. Cemiyetin ve dünya kamuoyunun, Antlaşmanın kendi koyduğu prensiplerden ayrılmış olan birçok hükmünü düzelteceği inancında idi.

Gerçekten de Wilson'ın ideallerinin gücü, güç dengesi politikasının doğduğu yer olan Büyük Britanya üzerindeki etkisi ile kendini gösterdi. Cemiyet Anasözleşmesi hakkındaki resmi İngiliz yorumunda, "nihai ve en etkili yaptırımın, uygar dünyanın kamuoyu olması gerektiği"{316} belirtildi. Lord Cecil Avam Kamarası önünde şöyle söylüyordu: "Bizim dayanağımız kamuoyudur... eğer bu konuda hatalı isek, bütün sistem hatalı demektir."{317}

Pitt, Canning, Palmerston ve Disraeli'nin politikasını izleyenlerin, kendiliklerinden bu inanca ulaşması olası görünmüyor. Başlangıçta, savaşta Amerikan desteğini sağlamak için Wilson politikası ile uyumlu gittikleri anlaşılıyor. Zaman geçtikçe, Wilson prensipleri İngiliz kamuoyunda akis

bulmaya başladı. 1920’lerde ve 1930’larda, Büyük Britanya’nın ortak güvenliği savunması artık taktik gereği değildi. Wilsonizm, gerçek bir değişiklik yaratmıştı.

Sonunda ortak güvenlik, temel varsayımının, yani bütün ulusların belirli bir saldırı hareketine karşı direnmede aynı çıkara sahip olduğu ve ona karşı koyarken aynı riskleri göze almaya hazır olduğu varsayımının zayıflığının kurbanı oldu. Deneyim göstermiştir ki, bu varsayımlar yanlıştı. Büyük bir devletin taraf olduğu hiçbir saldırı hareketi, ortak güvenlik prensibinin uygulanması ile yenilmiş değildir. Dünya toplumu, ya bu hareketi saldırı olarak değerlendirmeyi reddetmiştir veya uygun yaptırım konusunda anlaşmazlığa düşmüştür. Yaptırım uyguladığı zaman ise, bu önlemler, mümkün olan en az ortak önlemler olmuştur ve bunlar öyle etkisiz kalmıştır ki, hiç alınmasa daha iyi olurdu.

Japonlar 1932’de Mançurya’yı işgal ettiği zaman, cemiyetin bir yaptırım mekanizması yoktu. Bu noksanlık giderildi ve Habeşistan’da İtalyan saldırısı ile karşılaşıldı. Cemiyet yaptırım uygulama kararı verdi; fakat “savaştan başka bütün yaptırımlar” sloganı ve petrol kesintisi tehdidi ile ilgili uygulama yapılmadı. Avusturya kuvvet zoruyla Almanya ile birleştirilince ve Çekoslovakya’nın özgürlüğü ortadan kalkınca, cemiyetin hiçbir tepkisi olmadı. Milletler Cemiyeti’nin son eylemi, Almanya, Japonya ve İtalya’nın ayrılmasından sonra, 1939’da Finlandiya’ya saldırısı nedeniyle Sovyetler Birliği’nin cemiyetten atılması oldu. Bu işlemin, Sovyetlerin hareketinde hiçbir etkisi olmadı.

Soğuk Savaş boyunca, Birleşmiş Milletler de büyük bir devletin saldırısını içeren her olayda aynı şekilde etkisiz kaldı. Bu hareketsizliğin nedeni, ya komünistlerin Güvenlik Konseyi’ndeki vetoları veya küçük devletlerin kendilerini ilgilendirmeyen sorunlar karşısında üzerlerine risk almaktan kaçınmaları idi. Birleşmiş Milletler, Berlin krizlerinde ve Sovyetlerin Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan’a müdahalelerinde ya etkisizdi, yahut saha kenarında idi. İki süper güç aralarında anlaşana kadar, Küba, Füze Krizi ile hiç ilgilenmedi. Amerika 1950’deki Kuzey Kore saldırısında Birleşmiş Milletler’in otoritesini göstermesini sağlayabildi çünkü Sovyet temsilcisi Güvenlik Konseyi’ni boykot etmişti ve Avrupa’da Sovyet saldırısı tehdidine karşı Amerika’yı yanlarına almak isteyen devletler Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda hâlâ çoğunluğu oluşturuyorlardı. Birleşmiş Milletler, diplomatlarının buluşması için uygun bir yer ve fikir alışverişi için faydalı bir forum olduğunu

gösterdi. Önemli teknik fonksiyonları da yerine getirdi. Fakat savaşı engelleme ve saldırıya karşı ortak direnme anlamına gelen temel varsayımını, ortak güvenliği yerine getirmekte başarılı olamadı.

Birleşmiş Milletler için bu söylenenler Soğuk Savaş sonrası devrede de doğrudur. 1991 Körfez Savaşı'nda, gerçekten de Amerika'nın hareketini onayladı; fakat Irak'ın saldırısına karşı direnmenin ortak güvenlik doktrininin bir uygulaması olduğunu söylemek zordur. Amerika uluslararası bir konsensüsün oluşmasını beklemeden tek taraflı olarak büyük bir seferi kuvveti harekete geçirdi. Diğer devletler, Amerika'nın hareketleri üzerinde etkiyi ancak sonuçta bir Amerikan girişimi olan harekete katılmakla sağlayabilirlerdi; veto hakkını kullanarak çatışma riskinden kaçınamazlardı. Bunlara ek olarak, Sovyet Birliği'nde ve Çin'deki iç ayaklanmalar, Güvenlik Konseyi'nin devamlı üyelerine Amerika'nın iyi niyetini sağlamak için bir fırsat yarattı. Körfez Savaşı'nda ortak güvenlik sistemi, Amerikan liderliğinin yerine geçmesi için değil, haklı çıkarılması için ileri sürüldü.

Kuşkusuz, ortak güvenlik kavramının ilk olarak diplomasiye sokulduğu o masum günlerde, henüz bu olaylardan ders alınmamıştı. Versay sonrası devlet adamları, silahlanmanın, gerginliklerin nedeni olduğuna, onun bir sonucu olmadığına kendilerini yarı yarıya ikna ettiler. Uluslararası diplomaside, şüpheciliğin yerini iyi niyet alırsa, uluslararası anlaşmazlıkların kökünden sökülüp atılacağına da ikna oldular. Savaştan duygusal bir çöküntü içinde çıkmasına rağmen, Avrupa liderleri, karşılaştıkları diğer bütün engelleri aşsalar bile, ortak güvenlik genel doktrininin işlemesinin, dünyanın en güçlü üç ülkesi sisteme dâhil edilmediği sürece mümkün olmadığını fark etmiş olmalıdırlar. Bu ülkeler; Birleşik Devletler, Almanya ve Sovyetler Birliği'ydi. Birleşik Devletler, Milletler Cemiyeti'ne girmeyi reddetti. Almanya, cemiyet dışında tutuldu ve parya muamelesi gören Sovyet Rusya, cemiyeti küçük görüyordu.

Savaş sonrası düzenden en çok acı çeken ülke, galip Fransa idi. Fransız liderleri, Versay Antlaşması hükümlerinin Almanya'yı devamlı olarak zayıf durumda tutamayacağını biliyorlardı. Son Avrupa savaşı olan 1854-56 Kırım Savaşı'ndan sonra, galip devletler olan Büyük Britanya ve Fransa, askeri hükümleri, yirmi yıldan az bir zaman süresince koruyabildiler. Napoleon Savaşları'nın hemen ardından, Fransa Avrupa Düzeni'nin tam üyeliğini elde etti. Her ne kadar Versay'dan sonra bütün Avrupa'ya askeri bakımdan hâkim gibi görünüyorsa da, Fransa'nın yalnızca üç yıl sonra Almanya karşısındaki devamlı zayıflaması gittikçe daha belirgin hale gelmişti. Fransa'nın muzaffer başkumandanı Mareşal

Ferdinand Foch, Versay Antlaşması hakkındaki sözlerinde haklı idi: “Bu bir barış değildir, olsa olsa yirmi yıllık bir ateşkestir.”{318}

1924’te İngiliz kara kuvvetlerinin kurmayları, Almanya’nın İngiltere ile “bizi son savaşa getiren aynı şartların tekrarından ibaret”{319} nedenlerle savaşa gideceği tahminini yaparken aynı sonuca vardılar. Versay Antlaşması’nın kısıtlayıcı hükümlerinin, Almanya’nın silahlanmasını, Almanya’nın kendisini politik bakımdan Versay zincirlerini kıracak kadar kuvvetli hissetmesinden sonra en çok dokuz ay geciktireceğini savundular. Versay zincirlerini atması için de en fazla on yılın yeterli olacağı değerlendirmesini aynı kurmaylar yaptı. Fransız analistleri ile birlikte İngiliz kurmayları da Fransa’nın, bir “birinci sınıf büyük devlet”le askeri ittifak yapmadığı müddetçe çaresiz kalacağı görüşüne vardılar.

Ancak var olan tek birinci sınıf büyük devlet Büyük Britanya idi ve bu ülkenin politik liderleri, askeri danışmanlarının görüşlerini kabul etmiyorlardı. Aksine, politikaları, Fransa’nın zaten çok güçlü olduğu ve gereksinimi olan en son şeyin bir İngiliz ittifakı olduğu yanlış inancına dayandırılmıştı. Büyük Britanya liderleri, demoralize olmuş Fransa’yı, olası egemen güç olarak görüyor ve revizyonist Almanya’yı da kırgın ve teselliye gereksinimi olan taraf olarak değerlendiriyorlardı. Hem Fransa’nın askeri bakımdan hâkim olduğu, hem de Almanya’nın kötü muamele gördüğü konusundaki her iki varsayım da kısa vadede doğru idi; fakat İngiliz politikasının temel varsayımı olarak uzun vadede felaket yaratacak nitelikteydiler. Devlet adamları, olayların gidişini algılamalarına göre başarılı veya başarısız olurlar, İngiliz savaş sonrası liderleri, önlerindeki uzun vadeli tehlikeyi kavramakta başarısız oldular.

Fransa, Birleşik Devletler Senatosu’nun Versay Antlaşması’nı onaylamayı reddetmesi sonucu kaybettiği güvencenin yerini doldurmak için umutsuz bir şekilde Büyük Britanya ile askeri bir ittifak yapmak istiyordu. Kıtadaki en güçlü devlet olarak gördüğü bir devletle asla bir askeri ittifak yapmayan İngiliz liderler, Fransa’yı, kıtada hâkim olma tarihi tehdidini tekrarlıyor gibi algıladılar. 1924’te, İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nın Merkez Dairesi, Fransa’nın Ren havzasını işgalini “Orta Avrupa’ya bir saldırı için bir sıçrama noktası”{320} olarak tanımladı ki, bu görüş, o zamanki Fransız psikolojisi ile taban tabana zıttı... Daha da ileri giderek, Dışişleri Bakanlığı memorandumu, bu işgali Belçika’nın etrafını çevirme hareketi olarak değerlendirmek şeklinde aptalca bir yargıya vardı. Bu işgal “Scheldt ve Zuider Zee bölgesine doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır ve dolayısıyla bu ülkeye dolaylı bir tehdit yaratmaktadır.”{321} Fransız karşıtı şüpheler yaymakta geri kalmış olmamak için, Amirallik de doğrudan İspanyol

taht kavgası ve Napoleon Savaşları'ndan kalma bir argüman ortaya attı: Ren Bölgesi, Hollanda ve Belçika limanlarına hâkimdir ve bu limanların kontrolü, Fransa'yla bir savaş halinde, İngiliz Kraliyet Donanması'nın planlamasını ciddi bir şekilde tehlikeye sokar."{322}

Büyük Britanya, esas tehdidin dış politikası, Almanya'dan gelecek başka bir saldırıyı uzaklaştırmak üzerine odaklaşmış panik içindeki bir ülkeden geldiğini düşündüğü sürece, Avrupa'da güç dengesini koruma ümidi yoktu. Gerçekten de Büyük Britanya'da birçok insan, bir çeşit tarihi refleksle Almanya'ya Fransa'yı, dengeleyecek bir ülke olarak bakmaya başlamışlardı. Örneğin, Berlin'deki İngiliz Büyükelçisi Vikont D'Abernon, Almanya'yı Fransa'ya karşı mukabil bir ağırlık olarak tutmanın İngiltere'nin çıkarına olduğunu ülkesine rapor etmişti. 1923'te şöyle yazıyordu: "Almanya, ahenkli bir bütün olarak kaldığı sürece, Avrupa'da aşağı yukarı bir denge var demektir." Almanya dağılırsa, Fransa "ordusuna ve askeri ittifaklarına dayanan askeri ve politik bir kontrolün tartışmasız sahibi"{323} olacaktır. Bu doğru olabilir, fakat sonraki on yıllarda, İngiliz diplomasisinin karşısına böyle bir senaryo çıkması olasılığı yoktu.

Her zaman olduğu gibi, Büyük Britanya zaferden sonra uluslararası düzenin yeniden kurulmasının eski düşmanın uluslar topluluğuna dönmesini gerektirdiği yargısında haklı idi. Ancak güç dengesi, karşı konulmaz bir şekilde Almanya yönünde değişmeye devam ettiği sürece, Almanya'nın kırgınlıklarını yatıştırmak yoluyla istikrarı yeniden kurmak mümkün değildi. Denge için gerçekten tehdit oluşturan Almanya ve Sovyetler Birliği bir kenarda asık suratla beklerken, birliktelikleri Avrupa güç dengesinin son parçasını korumak için gerekli olan Fransa ve İngiltere birbirlerine kızgınlık ve anlayışsızlıkla bakıyordu. Büyük Britanya, Fransa'nın gücünü büyük ölçüde abartıyordu; Fransa ise, Almanya'ya karşı zayıflığını karşılamak için Versay Antlaşması'nı kullanmak yeteneğine fazla güveniyordu. Büyük Britanya'nın kıta üzerinde bir Fransız hegemonyası korkusu gülünçtü; Fransa'nın, Almanya'yı takati tükenmiş vaziyette tutma esasına dayalı dış politikasını yürütebileceği inancı da ümitsizlikle karışık bir hayaldi.

Büyük Britanya'nın Fransa ile bir ittifakı reddetmesinin belki de en önemli nedeni, İngiliz liderlerinin kalplerinde Versay Antlaşması'nın adil olmadığı, hele Doğu Avrupa için hiç adil olmadığı inancının olması ve Doğu Avrupa ülkeleri ile anlaşmaları olan Fransa ile bir ittifakın, onları yanlış konular üzerinde çatışmaya ve yanlış ülkelerin savunmasının içine çekeceği korkusuydu. Lloyd George, zamanın görüşünü şöyle açıklıyordu:

> “İngiliz halkı... Polonya veya Yukarı Silezya’nın Danzig’i konusunda çıkabilecek bir kavgaya karışmaya hazır değildir... İngiliz halkı, Avrupa’nın bu bölümünde yaşayan halkların istikrarsız ve heyecanlı olduğunu düşünmektedir; bunlar her an savaşa tutuşabilirler ve anlaşmazlığın doğrularını ve yanlışlarını ayırt etmek de çok zor olabilir.”{324}

Bu tutumunu koruyan İngiliz liderler, bir Fransız ittifakı olasılığı tartışmalarını, öncelikle Fransa’nın Almanya üzerindeki baskısını hafifletmek için taktik bir araç olarak kullandılar; yoksa uluslararası güvenceye ciddi bir katkı olarak görmediler.

Fransa böylece Almanya’yı zayıf durumda tutmak gibi ümitsiz istekler peşinde koşarken, İngiltere de Fransızların korkusunu yatıştırmak için İngilizleri taahhüt altına sokmayacak güvenlik önlemleri geliştirmeye çalıştı. Bu asla kınlamayacak bir döngüydü; çünkü Büyük Britanya, Fransa’nın Almanya’ya karşı daha sakin ve daha uzlaşmacı bir dış politika izleyebilmesi için istediği tek güvenceyi, yani tam askeri bir ittifakı vermeye kendisini hazır hissetmiyordu.

1922’de İngiliz Parlamentosu’nun, resmi bir askeri ittifakı desteklemeyeceğini anlayan Fransız Başbakan Briand, askeri hükümleri olmayan bir Anglo-Fransız diplomatik işbirliği olan 1904 Entente Cardiale örneğine geri döndü. Fakat 1904’te, Büyük Britanya, Almanya’nın deniz kuvvetleri programı ve sürekli rahatsız edilmesi dolayısıyla kendini tehdit altında hissediyordu. 1920’lerde, İngiltere, Almanya’dan çok, hareket tarzını korkudan çok kendini beğenmişliğe bağladığı Fransa’dan çekinmeğe başladı. Her ne kadar Büyük Britanya dişlerini gıcırdatarak Briand’ın önerisini kabul etti ise de, böyle yapmaktaki gerçek amacı, Büyük Britanya’nın Almanya ile ilişkilerini kuvvetlendirecek bir vasıta olarak Fransız anlaşmasını savunan alaycı bir dille yazılmış kabine notunda görülmektedir:

> “Almanya, yalnızca onunla ticaretimiz dolayısıyla değil, aynı zamanda Rusya’daki durumun anahtarı da olması nedeniyle bizim için Avrupa’daki en önemli ülkedir. Almanya’ya yardım etmekle, mevcut şartlar altında kendimizi Fransa’nın onları terk ettiğimiz suçlamalarının karsısında bulacağız, fakat Fransa müttefikimiz olursa böyle suçlamalar olmayacaktır.”{325}

Fransız Cumhurbaşkanı Alexandre Millerand İngilizlerin isteksizliğini

hissettiğinden dolayı mı, yoksa öneriyi çok anlamsız bulduğundan mı bilinmez, Briand'ın planını reddetti ve bu hareketi başbakanın istifasına sebep oldu.

Geleneksel bir İngiliz ittifakı sağlamakta hayal kırıklığına uğrayan Fransa, bu kez Milletler Cemiyeti kanalıyla saldırıyı kesin bir şekilde tanımlatarak aynı sonucu almak girişiminde bulundu. Böylece, Milletler Cemiyeti çerçevesinde yardım, kesin bir yükümlülüğe dönüşebilirdi ve Milletler Cemiyeti de küresel bir ittifak niteliğini alırdı. 1923'ün Eylülü'nde, Fransız ve İngilizlerin zorlaması ile Cemiyet Konseyi, evrensel bir karşılıklı yardım antlaşması oluşturdu. Buna göre, bir anlaşmazlık olduğunda konsey, hangi ülkenin saldırgan, hangi ülkenin kurban olduğunu belirlemeye yetkili kılınacaktı. Cemiyetin her üyesi, olayda kurban olan ülkeye, bulunduğu kıta üzerinde gerekirse kuvvet kullanmak suretiyle yardım etmek yükümlülüğü altına girmiş olacaktı. (Sömürge anlaşmazlıklarına cemiyeti karıştırmamak için, anlaşmazlığın, antlaşmaya imza koyanların bulunduğu kıtada olması gerektiği eklendi.) Ortak güvenlik doktrininden doğan yükümlülüğün geçerli olması için, anlaşmazlığın ulusal çıkarlardan çok, genel sebeplerden ileri gelmesi gerektiğinden, antlaşmaya bu yardımı hak edebilmek için, kurbanın cemiyet tarafından onaylanan bir silahsızlanma antlaşmasını önceden imzalamış ve mutabık kalınan plana göre silahlı kuvvetlerini azaltmakta olması gerektiği şartı kondu.

Kurban, genellikle zayıf taraf olacağından, cemiyetin Karşılıklı Yardım Antlaşması, daha çok tehlikede olan zayıf tarafın güçlüklerini daha da artırmasını isteyerek, gerçekte saldırganlığı özendirmiş oluyordu. Öneride anlamsız olan şey, uluslararası düzenin, artık hayati ulusal çıkarlar adına değil de, eksiksiz silahsızlanma yapanlar adına savunulacağı görüşüydü. Bundan başka, genel bir silahsızlanma antlaşmasının silah azaltma planlananın görüşülmesinin yıllar alacağı gerçeği karşısında, Karşılıklı Yardım Antlaşması, geniş bir boşluk yaratıyordu. Saldırıya direnme taahhüdü uzak ve belirsiz bir geleceğe, Fransa ve diğer tehdit altındaki herhangi bir ülke, tehlikelere karşı tek başlarına bırakılmış oluyorlardı.

Kaçış için kullanılabilecek kaypak hükümlerine rağmen, antlaşma gerekli desteği sağlayamadı. Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, antlaşma üzerinde düşünmeyi bile reddettiler. Almanya'nın fikri hiçbir zaman sorulmadı. Antlaşma taslağının, her kıtada sömürgesi olan İngiltere'yi her yerdeki kurban durumundaki devlete yardım etme zorunda bırakacağı anlaşılınca, İşçi Partisi'nden başbakan olan Ramsay MacDonald, hazırlanmasında emeği geçmiş olmasına rağmen, antlaşmayı İngiltere'nin de kabul edemeyeceğini açıklamak

zorunda kaldı.

Artık Fransa'nın güvence arayışı bir nevi tutkuya dönüşmüştü. Gayretlerinin boşuna olduğunu kabul etmekten çok uzak olan Fransa, Ramsay MacDonald, yönetimindeki İngiliz hükümetinin, Milletler Cemiyeti'nin temsil ettiği ilerlemeci amaçlar olan ortak güvenlik ve silahsızlanmayı bu kadar kuvvetle desteklemesinden özellikle cesaret alarak ortak güvenlikle uyumlu bir kriter arayışını sürdürdü. Sonunda, MacDonald ve yeni Fransız Başbakanı Edvard Herriot, önceki önerinin değişik bir şeklinde mutabık oldular. 1924 Cenevre Protokolü, bütün uluslararası anlaşmazlıklarda cemiyetin hakemliğini şart koşmakta ve saldırının kurbanı olan devlete evrensel yardım yükümlülüğü için üç kriter belirlemekteydi: Saldırganın, konseye, anlaşmazlığı uzlaşmayla çözme izni vermemesi; saldırganın sorunun yargı veya hakemlik kararı ile çözülmesine izin vermemesi ve kurban durumundaki devletin genel silahsızlanma planına taraf olması. Anlaşmaya imza koyan her bir üye, bu şekilde tanımlanan saldırgana karşı, bütün mevcut olanakları ile kurbanın yardımına koşmak yükümlülüğü altındaydı.[{326}]

Karşılıklı Yardım Antlaşması ve 1920'lerin bütün diğer ortak güvenlik anlaşmaları hangi nedenle başarısız oldu ise, Cenevre Protokolü de aynı nedenle başarısız oldu. Büyük Britanya için düşünüldüğünden daha ileri gitmiş, Fransa için ise, aksine çok geri kalmıştı. Büyük Britanya bu antlaşmayı, Fransa'yı silahsızlanmaya çekmek için önermişti, yoksa ek bir savunma taahhüdü yaratmak için değil. Fransa, protokolü öncelikle bir karşılıklı yardım taahhüdü olarak istemişti. Silahsızlanma konusuyla eğer bir ilgisi varsa, bu ancak ikinci derecedeydi. Faydasızlığını iyice belirtmek için, Birleşik Devletler, Cenevre Protokolü'nü tanımadığını veya bu protokolün hükümlerine göre Birleşik Devletler'in ticaretine herhangi bir müdahaleyi hoşgörü ile karşılamayacağını ilan etti. İngiliz imparatorluk genelkurmay başkanı, protokolün, İngiliz kuvvetlerini tehlikeli bir şekilde genişleteceğini söyleyince, kabine 1925'in başlarında protokolden çekildi.

Bu durum, akla mantığa aykırı bir durumdu. Saldırıya karşı direnme, kurbanın önceden silahsızlandırılmış olmasına dayandırılıyordu. Bölgenin jeopolitik durumu ve stratejik önemi ve yüzyıllardan beri ulusları savaşı göze almaya iten sebepler, meşruiyetten yoksun bırakılıyordu. Bu yaklaşıma göre, Büyük Britanya Belçika'yı, stratejik yönden hayati öneme sahip olduğundan değil, silahsızlandırıldığından dolayı savunacaktı. Aylar süren görüşmelerden sonra demokrasiler, ne silahsızlanmada, ne de güvenlikte bir ilerleme kaydedebildiler.

Ortak güvenliğin, saldırıyı soyut ve hukuksal bir sorun haline getirme eğilimi ve herhangi bir belirli tehdit veya yükümlülüğü göz önünde tutmayı reddetmesi, güvence vermekten çok demoralize eden bir etki yarattı.

Büyük Britanya, kavrama bağlılığını gösteren açıklamalarına rağmen, ortak güvenliğin getirdiği yükümlülüklerin, geleneksel ittifakların getirdiği yükümlülüklerden daha az bağlayıcı olduğunu açıkça görüyordu. Çünkü Bakanlar Kurulu, on beş yıl sonra çıkacak savaşın hemen öncesine kadar, Fransa ile resmi bir ittifak yapmayı katı bir şekilde reddederken, ortak güvenlik için çeşitli formüller icat etmeyi sürdürdü. Kuşkusuz İngiltere, ortak güvenlik yükümlülüklerinin ittifaklara göre uygulanma olasılığının daha az ve gerektiğinde kaçınma olanağının daha kolay olduğunu düşünmeseydi, arada bu kadar fark gözetmezdi.

İtilaf Devletleri için izlenecek en akıllıca yol, Almanya'yı Versay Antlaşması'nın en ağır hükümlerinden kendi istekleri ile kurtarmak ve sağlam bir Fransız-İngiliz ittifakı oluşturmaktı. "Eğer (evet eğer) Fransa, Almanya'ya karşı davranışını tamamen değiştirir ve İngilizlerin, Almanya'ya karşı yardım ve dostluk politikasını samimi bir şekilde kabul ederse..."[{327}] Fransa ile bir ittifak yapılmasını savunurken Winston Churchill'in kafasındaki düşünce buydu. Fakat böyle bir politika hiçbir zaman istikrarlı olarak izlenmemiştir. Fransız liderler, hem Almanya'dan, hem de Almanya'ya karşı derin bir düşmanlık duyan kendi kamuoyundan korkuyorlardı, İngiliz liderler ise, Fransız planlarından büyük kuşku duyuyorlardı.

Versay Antlaşması'nın silahsızlanma hükümleri, Anglo-Fransız ayrılığını daha da derinleştirdi. Hayret edilecek şey, Doğu Avrupa'nın zayıflığı göz önüne alındığında, Almanya için uzun vadede jeopolitik üstünlük anlamına gelen askeri eşitliğe giden yolu onların kolaylaştırmış olmalarıdır. Öncelikle, İtilaf Devletleri, silahsızlanma hükümlerinin yerine getirilip getirilmediğini kontrol edecek bir mekanizma oluşturmayı ihmal ederek, beceriksizliği ayırımcılıkla bir araya getirdiler. Fransızların Versay'daki baş görüşmecilerinden olan Andre Tardieu, 1919'da Albay House'a yazdığı mektupta, kontrol mekanizmasının oluşturulmamış olmasının, antlaşmanın silahsızlanma hükümlerini sakatladığını belirtmişti:

> "...zayıf bir araç oluşturuluyor, tehlikeli ve saçma... Cemiyet, Almanya'ya 'Benim bilgimin yanlış olduğunu kanıtla' veya hiç değilse 'Denetlemek istiyoruz' diyebilecek mi? Bu gözetim demektir

> ve Almanya ‘Hangi hakla?’ diye cevap verecektir.
>
> Almanya’nın cevabı böyle olacaktır ve antlaşmasıyla denetleme hakkını tanımaya zorlanmadıkça, Almanya bu cevabında haklı da olacaktır.” {328}

Silahların kontrolünün akademik bir konu olmasından önceki o masum günlerde, kimse Almanya’dan silahsızlanmasının miktarını kanıtlamasını istemeyi garip bulmadı. Emin olmak için bir İtilaf Devletleri Askeri Kontrol Komisyonu oluşturuldu. Fakat bu komisyonun bağımsız bir denetleme yetkisi yoktu; yalnızca Alman hükümetinden antlaşma hükümlerinin ihlaliyle ilgili bilgi isteme yetkisi vardı ki, bu pek öyle kusursuz bir prosedür değildi. Komisyon 1926’da dağıtıldı ve Almanya’nın antlaşma hükümlerine uyup uymadığının denetlenmesi, İtilaf Devletleri’nin haber alma servislerine bırakıldı. Hitler’in resmen bu denetlemeyi reddetmesinden önce, silahsızlanma hükümlerinin geniş çapta ihlal edildiğine şaşmamak gerek.

Politik düzeyde, Alman liderleri, Versay Antlaşması’nda vaat edilen ve kendilerinin ilk sırada olduğu genel silahsızlanma üzerinde becerikli ısrarla durdular. Zamanla, bu öneri için İngiliz desteğini de sağladılar ve bu desteği, antlaşma hükümlerini uygulamamayı haklı göstermek için kullandılar. Fransa üzerinde baskı yapmak için, Büyük Britanya, kendi kara kuvvetlerinde büyük indirim yaptı (İngiltere’nin güvenliği hiçbir zaman kara kuvvetlerine dayanmamıştı), fakat donanmasında yapmadı (İngiltere’nin güvenliği için çok önemli olan donanma idi). Fransa’nın güvenliği ise, Almanya’nın sanayi potansiyeli ve nüfusu çok daha fazla olduğundan, büyük ölçüde hazır kara kuvvetlerinin Almanya’nın ordusundan açık bir şekilde büyük olmasına dayanıyordu. Bu dengeyi değiştirmek için yapılan baskı –Almanları tekrar silahlandırmak veya Fransızları silahsızlandırmak yoluyla– savaşın sonuçlarını ters çevirmek gibi pratik bir sonuç olurdu. Hitler iktidara geldiği zaman, antlaşmanın silahsızlanma ile ilgili hükümlerinin kısa zamanda paçavra olacağı ve Almanya’nın jeopolitik avantajlarının çok belirgin bir şekilde ortaya çıkacağı belliydi.

Fransa ile Büyük Britanya arasında diğer bir uyuşmazlık konusu tazminatlardı. Versay Antlaşması’na kadar, savaşta yenilenin tazminat ödeyeceği tartışma götürmezdi. 1870 Fransa-Prusya Savaşı’ndan sonra, Almanya tazminat ödeme yükünü Fransa’ya yüklemek için zafer kazanmış olmanın dışında herhangi bir prensip koyma zorunluluğu hissetmedi; bunun gibi Brest-Litovsk

Antlaşması'nda Rusya'ya sunduğu faturada da böyle yaptı.

Ancak Versay'in yeni dünya düzeninde, İtilaf Devletleri tazminatın moral bir haklılığı olması gerektiğine inandılar. Aradıklarını, 231. maddede veya bir evvelki bölümde tanımlanan savaş suçu maddesinde buldular. Bu hükme, Almanya'da şiddetle saldırıldı ve esasen çok gönülsüz bir şekilde yapılan barış anlaşmasındaki çok az olan işbirliğini de ortadan kaldırdı.

Versay Antlaşması'nın insanı şaşırtan taraflarından biri, antlaşmayı kaleme alanların, savaş suçu hakkında bu derece hiddet uyandıran kesin cümleyi, ödenecek tazminatın toplam miktarını belirlemeden metne koymuş olmalarıydı. Tazminat miktarının belirlenmesi, gelecek uzman komisyonlara bırakılmıştı. Çünkü itilaf Devletleri'nin kamuoylarını ümitlendirdikleri miktar o kadar yüksekti ki, bu miktarın Wilson'ın eleştirisinden veya ciddi mali uzmanların gözünden kaçması olanaksızdı.

Böylece, silahsızlanma gibi tazminat da Alman revizyonistlerinin elinde silah haline geldi; uzmanlar, isteklerin yalnızca moral yönü değil, olabilirliği üzerinde de artan bir şekilde şüphe duymaya başladılar. John Maynard Keynes'in *Barışın Ekonomik Sonuçları Üzerine Tez* adlı eseri temel bir örnekti.{329} Sonunda, galiplerin pazarlık yapma şansı gittikçe kayboldu. Yenilginin şoku arasında elde edilemeyen şeylerin sonradan elde edilmesi zordur. 1991 Körfez Savaşı sonunda, Amerika da bu dersi Irak'la ilgili olarak öğrenmek zorunda kalmıştır.

Versay Antlaşması'nın imzalanmasından iki yıl sonra, 1921'de tazminat miktarı sonunda belirlendi. Bu miktar saçma derecede yüksekti: 132 milyar altın mark (40 milyar dolar, bugünkü değerle aşağı yukarı 323 milyar dolar). Bu miktarı ödemek Almanya'nın yüzyılın sonuna kadar ödeme yapması demek olurdu. Tahmin edilebileceği gibi Almanya moratoryum istedi; uluslararası mali sistem böyle geniş kaynak transferine olanak tanısaydı bile, hiçbir demokratik Alman hükümet, bunu kabul ettikten sonra ayakta kalamazdı.

1921'in yazında, Almanya tazminatın ilk taksiti olan l milyar markı (250 milyon doları) ödedi. Fakat ödemeyi kâğıt mark basarak ve açık piyasada onları dövizle değiştirerek yaptı; başka bir deyişle dolaşımda olan para miktarını o kadar çok artırdı ki, sonuçta hiçbir önemli kaynak transferi yapmamış gibi oldu. 1922 yılı sonunda Almanya, tazminat için dört yıllık bir moratoryum önerdi.

Versay uluslararası düzeni ve onun Avrupa'daki başlıca dayanağı olan Fransa'nın demoralizasyon süreci artık son safhadaydı. Tazminat için hiçbir

zorlama ve silahsızlanma için hiçbir denetleme mekanizması işlemiyordu. Fransa ve Büyük Britanya, her iki konuda da anlaşmazlığa düştüklerinden, Almanya'nın sıkıntısı da devam ediyordu; Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği ise resim dışında idi. Versay, gerçekte bir dünya düzenine değil, uluslararası bir gerilla savaşma neden oldu. İtilaf Devletleri'nin zaferinden dört yıl sonra, Almanya'nın pazarlık yapma şansı, Fransa'nınkinden daha kuvvetli duruma geliyordu. Bu atmosfer içinde, İngiliz Başbakanı Lloyd George, tazminat, savaş borçları ve Avrupa'nın toparlanmasını içine alan bir paketin tartışılması için makul bir teklif olan 1922 yılı Nisan ayında Cenova'da toplanacak uluslararası bir konferans çağrısında bulundu. Bir kuşak sonraki Marshall Planı da buydu, iki en büyük Avrupa devleti (aynı zamanda borçlu durumunda olan başlıca devletler) olmaksızın Avrupa'nın ekonomik toparlanmasını gerçekleştirmek olanaksız olacağından, Avrupa diplomasinin iki paryası olan Almanya ve Sovyet Rusya, savaştan sonra ilk defa olarak bir uluslararası konferansa davet edildiler. Sonuç, Lloyd George'un uluslararası düzen umutlarına bir fayda sağlamadı; fakat dışlanmış iki devletin bir araya gelmesi fırsatını yarattı.

Fransız Devrimi'nden beri, Avrupa diplomasisinin ufkunda, Sovyetler Birliği'ne uzaktan yakından benzeyen bir şey görülmemişti. Bir yüzyıldan fazla bir zaman içinde ilk kez, bir ülke, kendisini resmen var olan düzeni yıkmaya adamıştı. Fransız devrimcileri devletin karakterini değiştirmeğe gayret etmişlerdi; fakat Bolşevikler bir adım daha ileri giderek devleti toptan ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdi. Lenin'in deyimiyle, bir kez devlet yok olduktan sonra, ne diplomasiye, ne de dış politikaya gereksinim olacaktı.

İlk önce, bu tavır hem Bolşevikler, hem de onların ilişki kurmaya zorunlu oldukları devletler arasında bir tedirginlik yaratı. İlk Bolşevikler, savaşın nedeni olarak sınıflar arasındaki kavga ve emperyalizmi gösteren teoriler geliştirdiler. Ancak egemen devletler arasındaki dış politikanın nasıl yürütüleceği konusu ile hiçbir zaman ilgilenmediler. Rusya'daki zaferlerini izleyen birkaç ay içinde dünya devrimi olacağına o kadar emindiler ki, çok kötümser olanlar, bu sürecin birkaç yıl alacağını düşünüyorlardı, ilk Sovyet Dışişleri Bakanı Leon Troçki, kendi görevini, kapitalistlerin saygınlığını zedelemek için savaş ganimetlerini aralarında nasıl paylaşacaklarını içeren birçok gizli anlaşmayı kamuoyuna açıklayan bir memurun görevinden farklı görmüyordu. Rolünü "birkaç devrimci ilanla dünya halklarına hitap etmek ve sonra dükkânı kapatmak"{330} olarak tanımlıyordu. İlk komünist liderlerin hiçbiri, bir komünist devletin onlarca yıl kapitalist ülkelerle bir arada yaşayabileceğinin mümkün olduğunu düşünmediler.

Mademki birkaç ay veya birkaç yıl sonra devlet tamamen ortadan kalkacaktı, ilk Sovyet dış politikasının esas görevinin, devletler arasındaki ilişkileri yönetmek değil, dünya devrimini özendirmek olduğuna inanmışlardı.

Böyle bir ortam içinde Sovyetler Birliği'nin Versay'daki barış görüşmeleri dışında tutulması anlaşılır bir şeydi, İtilaf Devletleri, Almanya ile ayrı bir barış yapan ve mensupları, kendi devletlerini devirme peşinde olan bir ülkeyi, kendi düzenlemelerine katmanın bir anlamı olmadığını düşünüyorlardı. Lenin ve arkadaşları da, yıkmak istedikleri uluslararası düzene katılma konusunda herhangi bir istek göstermediler.

Sonu gelmeyen ve anlaşılmaz iç tartışmalardaki hiçbir şey, Bolşevikleri kendilerine miras kalan savaş durumuna hazırlamamıştı. Belirli bir barış programları yoktu; çünkü ülkelerini bir devlet olarak değil, yalnızca bir dava olarak düşünüyorlardı. Bu nedenle, savaşı bitirmek sanki Avrupa Devrimi'ni başlatmak anlamına geliyormuş gibi hareket ettiler. Gerçekten de 1917 Devrimi'nden bir gün sonraki ilk dış politika kararnamesi, Barış Kararnamesi adını taşıyordu ve bu kararla dünya hükümetlerine ve halklarına demokratik bir barış olarak tanımladıktan barış için çağrıda bulunuyorlardı.{331}

Bolşeviklerin hayalleri çabuk söndü. Alman Başkumandanlığı, Brest-Litovsk'ta bir barış antlaşması için görüşmeler yapmayı ve görüşmeler devam ederken ateşkes yapılmasını kabul etti. İlk önce, Troçki, dünya devrimi tehdidini, pazarlık için bir silah olarak kullanabileceğini düşündü ve bir çeşit proletarya avukatlığına soyundu. Troçki'nin şanssızlığı, karşısındaki Alman görüşmecinin, bir filozof değil, zafer kazanmış bir general olması idi. Doğu Cephesi Kurmay Başkanı Max Hoffmann, kuvvet dengesini biliyordu ve Ocak 1918'de acımasız şartlar ortaya koydu. Bütün Baltık bölgesinin ve Beyaz Rusya'nın bir parçasının topraklarına katılmasını, bağımsız Ukrayna üzerinde bir de facto himaye tesisini ve çok yüklü bir tazminat istiyordu. Troçki'nin işi ağırdan almasından usanan Hoffmann, sonunda Almanya'nın isteklerini kalın mavi çizgilerle gösteren bir harita ortaya çıkardı ve Rusya seferberliği sona erdirmediği, başka bir deyişle savunmasız hale gelmediği sürece, Almanya'nın bu çizgilerin gerisine çekilmeyeceğini açıkça söyledi.

Hoffmann'ın ültimatomu, dış politika üzerinde ilk önemli komünist tartışmalarını Ocak 1918'de başlattı. Stalin'in de desteğini alan Lenin, yatıştırma politikası uygulanmasında ısrar etti; Buharin devrim savaşı yapılmasını savundu. Lenin, eğer bir Alman devrimi olmaz veya başarısızlıkla sonuçlanırsa, Rusya'nın

“korkunç bir yenilgiye” uğrayacağını ve bu durumun barış şartlarını daha da aleyhlerine çevirebileceğini, “bundan başka, barışın sosyalist bir hükümet değil, başkaları tarafından yapılabileceğini” söyledi. “Durum böyle olunca, Rusya’da başlayan sosyalist devrimin, yakın bir gelecekte Almanya’da devrimin başlayabileceği ihtimali üzerine tehlikeye atılmasına”{332} kesin olarak izin verilemeyeceğini belirtti.

Özünde ideolojik bir dış politikayı savunan Troçki “ne savaş, ne barış”{333} politikasını savundu. Ancak zayıf tarafın, sadece görüşmelerin iç mantıklarına uygun olarak yürüdüğünü düşünen düşmanlara karşı zaman kazanma seçeneği vardır. Birleşik Devletler sık sık bu hataya düşmüştür. Almanya’nın böyle bir görüşü yoktu. Troçki ne savaş ne barış politikasını ve tek taraflı olarak savaşın bittiğini ilan edince, Almanlar askeri harekâtı yeniden başlattılar. Toptan bir yenilgi ile karşı karşıya gelen Lenin ve arkadaşları, Hoffmann’ın şartlarını kabul ettiler ve Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzalayarak İmparatorluk Almanya’sı ile bir arada yaşamayı kabullendiler.

Bir arada yaşama prensibi, gelecek altmış yıl boyunca Sovyetler tarafından sık sık tekrar edildi. Demokrasiler, Sovyetlerin barış içinde bir arada yaşama prensibini devamlı bir barış politikasına dönüş işareti olarak her zaman selamlamışlardır. Ancak komünistler, barış içinde bir arada yaşama devrelerini kendi açılarından kuvvetlerin kıyaslanmasının çatışmaya uygun olmadığı temelinde açıklamışlardır. Kıyaslama değişince, Bolşeviklerin barış içinde bir arada yaşama prensibine bağlılığının da değişeceği bunun açık sonucudur. Lenin’e göre, kapitalist düşmanla bir arada yaşama, gerçekliğin emridir:

> “Ayrı bir barış anlaşması yapmakla, şimdilik kendimizi savaşan her iki emperyalist gruptan da mümkün olduğu ölçüde koparmış oluyoruz; onların karşılıklı düşmanlıklarından yararlanırken, savaştan da yararlanıyoruz; savaş onların kendi aralarında bize karşı anlaşmalarını güçleştiriyor.”{334}

Bu politikanın en tepe noktası, kuşkusuz 1939 Hitler-Stalin Paktı’dır. Olası aykırılıklara, kolayca mantıklı bir açıklama bulunmuştur. Bir komünist açıklama da, “Biz inandık ki, en tutarlı sosyalist politika, en ciddi realizm ve soğukkanlı uygulama ile uyumlu hale getirilebilir”{335} deniliyordu.

1920’de Dışişleri Bakanı Georgi Çiçerin şunları söylediği zaman, Sovyet politikası, Batı’ya karşı daha geleneksel bir politika uygulaması gerektiğini kabul etme konusunda son adımını atmış oldu:

> “Kapitalist sistemin devamı konusunda düşünce ayrılıkları olabilir; fakat şimdi kapitalist sistem vardır. Öyleyse, bir Modus Vivendi (geçici anlaşma) bulunmalıdır...”{336}

Komünist retoriğe rağmen, sonuçta ulusal çıkar en önde tutulan Sovyet amacı olmuştur. Ancak ulusal çıkar kavramı şimdiye kadar kapitalist devletlerin politikalarının merkezini oluştururken, bu kavram şimdi bir sosyalist gerçekliğe yükseltilmiştir. Şimdi, hayatta kalmak, yakın amaçtır, bir arada yaşama ise, taktikti.

Ancak sosyalist devlet, 1920 yılının Nisanında Polonya tarafından saldırıya uğrayınca, kısa sürede başka bir askeri tehditle karşı karşıya gelmiş oldu. Polonya kuvvetleri yenilmeden önce, Kiev civarına kadar gelmişlerdi. Kızıl Ordu, karşı hücumda Varşova’ya yaklaşınca, Batılı Müttefikler araya girdiler ve saldırıya son verilmesini ve barış istediler, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, Polonya ile Rusya arasında Sovyetlerin kabul etmeye hazır olduğu bir sınır çizgisi önerdi. Fakat Polonya reddetti ve son çözüm savaş öncesi askeri sınırların kabulüyle sağlandı ki, bu, sınırın Curzon’un önerdiğinden daha da doğuya kayması demekti.

Polonya böylece, iki tarihi düşmanının husumetini daha da tahrik etmeyi başarmıştı: Almanya’dan yukarı Silezya’yı alması ve Sovyetler Birliği’nden, Curzon Hattı olarak bilinen toprakların daha doğusunu ele geçirmiş olması. Duman dağılınca, Sovyetler Birliği artık kendisini savaşlardan ve devrimden kurtulmuş buldu; ancak bunun için Çarların Baltık’ta, Finlandiya’da, Besarabya’da ve Türk sınırı boyunca fethettikleri toprakları bedel olarak ödemişlerdi. 1923’te Moskova, Ukrayna’nın ve Gürcistan’ın kontrolünü yeniden talep etti ki, buralar karışıklıkta Rus İmparatorluğu’nun elinden çıkmış ve bu olay çağdaş Rus liderleri tarafından unutulmamıştı.

İç kontrolü sağlamak için, Sovyetler Birliği, devrimci kampanyalar ile *Real-politik*, dünya devrimi bildirisi ile barış içinde bir arada yaşama arasında pragmatik bir uzlaşma yapmaya mecbur kalmıştı. Her ne kadar dünya devrimini ertelemek kararını vermişse de, Sovyetler Birliği var olan düzenin destekçisi olmaktan da çok uzaktı. Barışta, kapitalistleri birbirine düşürmek için bir fırsat görüyordu. Hedefi özellikle, Sovyet düşüncesinde daima önemli bir rol oynayan Almanya idi. 1920 Aralığında Lenin, Sovyet stratejisini şöyle açıklıyordu:

> “Varlığımız, birinci olarak emperyalist güçler arasındaki köklü

> ayrılığa ve ikinci olarak, itilaf Devletlerinin zaferinin ve Versay barışının Alman ulusunun büyük çoğunluğunu yaşayamayacağı bir duruma getirmesi gerçeğine dayanmaktadır...
>
> Alman burjuva hükümeti Bolşeviklerden delice nefret ediyor, fakat uluslararası durum, Almanya'yı kendi iradesine rağmen, Sovyet Rusya ile barış yapmaya itiyor."{337}

Almanya da aynı sonuca varıyordu. Rus-Polonya Savaşı sırasında, savaş sonrası Alman ordusunun mimarı olan General Hans von Seeckt şöyle yazıyordu:

> "Şimdiki Polonya devleti, itilaf Devletleri'nin yarattığı bir devlettir. Önceden Rusya tarafından Almanya'nın doğu sınırına yapılan baskıyı, şimdi Polonya'nın yapması amacına yöneliktir. Sovyet Rusya'nın Polonya ile savaşması, yalnız Polonya'ya değil, hepsinden çok itilaf Devletleri'ne, İngiltere ve Fransa'ya dokunmaktadır. Eğer Polonya çökerse, Versay Antlaşması'nın bütün yapısı sallanır. Bundan açıkça anlaşılıyor ki, Rusya ile savaşında Polonya'ya yardım etmekte Almanya'nın hiçbir çıkarı yoktur."{338}

Von Seeckt'in görüşü, birkaç yıl önce Lord Balfour'un belirttiği korkuları doğrular nitelikte idi. (Son bölümde değinilmiştir). Buna göre Polonya, Rusya ve Almanya'ya ortak bir düşman durumunda idi ve XIX. yüzyıl boyunca yaptıkları gibi, birbirlerine karşı dengelenmelerini önledi. Versay sisteminde, Almanya yalnızca Üçlü itilafla karşı karşıya kalmadı; fakat birbiriyle çeşitli anlaşmazlık safhalarında olan birçok devletle de karşı karşıya kaldı. Bu devletlerin hepsi, Almanya'nın toprak sorunlarına benzer sorunlar dolayısıyla Sovyetler Birliği'yle de karşı karşıyaydılar. Bu iki dışlanmış ülkenin, bütün kızgınlıklarını bir araya getirmesi, ancak zaman meselesi idi.

Fırsat, 1922'de İtalya'nın Cenova'ya yakın bir kıyı kasabası ve Lloyd George'un uluslararası konferansının yeri olan Rapollo'da ortaya çıktı. Rastlantıya bakın ki, bu fırsat, Versay Antlaşması'ndan beri devam etmekte olan ve itilaf Devletleri'nin tazminatla ilgili taslağı konferansa sunmalarından sonra daha da şiddetlenen ve Almanya'nın ödeyemeyeceğini söylediği tazminat konusundaki çekişmeler sürerken kendini gösterdi.

Konferansın başarılı geçmesine en önemli engel, Lloyd George'un, sonradan Birleşik Devletler Dışişleri Bakanı George Marshall gibi kendi kalkınma programını gerçekleştirmesini sağlayan bir güce ve de beceriye sahip

olmamasıydı. Fransa, son anda, toplam miktarın düşürülmesi için kendisine baskı yapılacağı haklı endişesi ile tazminat konusunun gündeme konulmasına karşı çıktı. Öyle görünüyordu ki, Fransa uluslararası kabul görmüş, fakat yerine getirilmesi olanaksız olan talebini her türlü uzlaşmanın üzerinde görüyordu. Almanya tazminat için moratoryum peşinde idi. Sovyetler, İtilaf Devletleri'nin kördüğümü çözmek için Alman tazminatını Çarların borçları ile ilgilendireceklerinden endişe duyuyordu. Sovyetler Birliği'nden, Çarların borçlarını tanımaları ve Alman tazminatlarından bu miktar düşürülmesi istenebilirdi. Versay Antlaşması'nın 116. maddesi, bu olasılığı kesimlikle açık bırakmıştı.

Sovyetler Birliği'nin, ne Çarların borçlarını, ne de İngiliz ve Fransız finansal taleplerini tanıma niyeti vardı. Tazminat kısır döngüsü içine girmek suretiyle Almanya'yı zaten kalabalık olan düşmanları listesine eklemek de istemiyordu. Cenova Konferansı'nın bu sorunu Sovyetlerin aleyhine olarak sonuçlandırmasını önlemek için, Moskova, konferans öncesinde, iki paryanın aralarında diplomatik ilişkiler kurmasını ve birbirlerinden olan isteklerinden karşılıklı olarak vazgeçmelerini önerdi. Sovyet Rusya ile ilk diplomatik ilişki kuran Avrupa ülkesi olmak ve tazminat faturasından bir şey alma şansını tehlikeye sokmak istemeyen Almanya öneriyi kabul etmedi. Öneri, Cenova'daki olaylar bir tavır değişikliğini zorunlu hale getirene kadar masada kaldı.

Doğuştan aristokrat ve Bolşeviklerin davasının ateşli bir savunucusu olan Sovyet Dışişleri Bakanı Georgi Çiçerin, Cenova'da sağlanan fırsattan yararlanarak devrimci inançlarını *Realpolitik*'in hizmetine sundu. Pratik işbirliğini ideolojinin üstünde tutan "barış içinde bir arada yaşama" önerisini şöyle ilan etti:

> "... Rus delegasyonu, eski sosyal düzenle şimdi doğmakta olan yeni sosyal düzenin bir arada yasamasına izin veren tarihin içinde bulunduğumuz döneminde, bu iki mülkiyet sistemini temsil eden devletler arasında ekonomik işbirliğinin, genel ekonomik kalkınma için kaçınılmaz bir şekilde zorunlu olduğuna inanmaktadır."{339}

Çiçerin, aynı zamanda demokrasilerdeki karışıklığı daha da şiddetlendirecek önerilerle işbirliği çağrısında da bulundu. O kadar geniş bir gündem önerdi ki, bu gündemin demokratik hükümetler tarafından, ne uygulanması, ne de göz ardı edilmesi olası idi. Bu, Sovyet diplomasisinin devamlı olarak uygulayacağı bir taktikti. Bu gündem, kitle imha silahlarının ortadan kaldırılmasını, bir dünya ekonomik konferansını ve bütün suyollarının uluslararası kontrolünü içeriyordu.

Amaç, Batı kamuoyunu harekete geçirmek ve demokrasilerde Moskova'ya, Kremlin'in korkulu rüyası olan anti-komünist bir kampanya organize etmesini güçleştirmek için barışçıl bir enternasyonalizm imajı kazandırmaktı.

Çiçerin Cenova'da kendisini, Alman delegasyonu üyelerinden daha çok olmasa da, oyun dışında buldu. Batılı İtilaf Devletleri, sanki kıtadaki bu en güçlü iki devlete basitçe aldırmamak mümkünmüş gibi, Almanya ve Sovyetler Birliği için yaratmakta oldukları kışkırtmaların farkında değil göründüler. Alman Başbakanının ve dışişleri bakanının Lloyd George ile randevu talebi üç kez reddedildi. Aynı zamanda, Fransa Almanya'yı dışarıda tutarak Büyük Britanya ve Rusya ile özel bir danışma toplantısı önerdi. Bu toplantıdan amaç, Çarların borçlarını Alman tazminatı ile trampa etmek şeklindeki eski yöntemi yeniden canlandırmaktı. Öyle bir öneri ki, Sovyetlerden daha az şüpheci diplomatlar bile, bunun gelişen Alman-Sovyet ilişkilerinin mayınlanması anlamına gelen bir tuzak olduğunu anlayabilirdi.

Konferansın ilk haftası sonunda, Almanya ve Sovyetler Birliği, birbirlerine karşı kırıldıklarını düşünüyorlardı. Çiçerin'in yardımcılarından birisi, 16 Nisan 1922'de gece yarısından sonra 01.15'te Alman delegasyonuna telefon edip, o gün daha geç saatte Rapallo'da bir araya gelme önerisini yaptığı zaman, Almanlar önerinin üzerine atladılar. Onlar da izole edilmiş olmaktan, Rusların Almanya'ya kredi açan ülke olmanın şüpheli ayrıcalığından kurtulmak istediği kadar çok kurtulmak istiyorlardı. İki dışişleri bakanı, Almanya ve Sovyetler Birliği arasında tam bir diplomatik ilişki kuran, birbirlerine karşı taleplerinden vazgeçen ve birbirlerine En Çok Müsaadeye Mazhar Devlet Ulus statüsü tanıyan bir anlaşma hazırlamakta hiç vakit kaybetmediler. Toplantıdan geç haberdar olan Lloyd George, telaş içinde Alman delegasyonuna ulaşmaya ve onları evvelce tekrar tekrar reddettiği görüşmeye davet etmeye çalıştı. Mesaj Alman görüşmeci Rathenau'ya, Sovyet-Alman anlaşmasını imzalamak üzere tam evden çıkarken ulaştı. Rathenau bir an tereddüt etti ve "Le vin est tiré; il faut le boire" (Şarap bardağa dökülmüştür; içmek gerek)[{340}] dedi.

Bir yıl geçmeden, Almanya ve Sovyetler Birliği, askeri ve ekonomik işbirliği için gizli görüşmelere başladılar. Her ne kadar Rapallo, sonradan Alman-Sovyet yakınlaşması tehlikesinin sembolü haline geldiyse de, gerçekte sadece geriye bakıldığında kaçınılmaz gibi görünen talihsiz kazalardan birisiydi: Kaza idi, çünkü bunu hiçbir taraf önceden planlamış değildi; kaçınılmazdı, çünkü kıtanın iki en büyük devletinin ilişkilerini kesmeleri için sahneyi Batı itilaf Devletleri hazırlamıştı. Aralarına birbirine düşman bir zayıf devletler kuşağı koymuşlardı

ve hem Almanya'yı, hem de Sovyetler Birliği'ni bölüp parçalamışlardı. Bütün bunlar Almanya ve Sovyetler Birliği üzerinde, aralarındaki ideolojik düşmanlığı ortadan kaldırmak ve Versay Antlaşması'nı yıkmak için işbirliği yapmak yolunda doping etkisi yapmıştı.

Rapallo'nun kendisi bu sonucu yaratmadı; fakat Sovyet ve Alman liderlerini, iki savaş arasındaki dönem boyunca birbirine yaklaştıran ortak temel bir çıkarın sembolü oldu. George Kennan bu anlaşmayı, kısmen Sovyetlerin ısrarlı tutumuna, kısmen de Batı'nın dağınıklığına ve gevşekliğine bağladı.{341} Şu husus açıktır ki, Batı demokrasileri kısa görüşlü ve akılsızdı. Fakat Versay Antlaşması'nı yapma hatasını işledikten sonra, onlara yalnızca son derece tehlikeli seçimleri yapmak kalmıştı. Uzun vadede, Sovyet-Alman işbirliği, ancak onlardan birisi ile bir İngiliz ve Fransız anlaşması yoluyla önlenebilirdi. Fakat, Almanya ile böyle bir anlaşma yapılmasının en düşük bedeli, Polonya sınırının düzeltilmesi ve hemen hemen kesin olarak Polonya Koridoru'nun ortadan kaldırılması olacaktı. Böyle bir Avrupa'da, Fransa'nın, Alman hegemonyasından kaçınmak için Büyük Britanya ile sağlam bir ittifak yapması gerekmekteydi ki, İngilizler bunu düşünmeyi bile reddettiler. Bunun gibi, Sovyetler Birliği ile yapılacak herhangi bir anlaşma da pratik olarak Curzon Hattı'nın yeniden oluşturulması anlamına gelecekti ki, Polonya ve Fransa bunu kabul etmeyecekti. Demokrasiler, bu bedellerden herhangi birini ödemeye, hatta Almanya veya Sovyetler Birliği'ne önemli bir rol vermeden, Versay Antlaşması'nı nasıl savunacakları konusundaki çıkmazı kabul etmeye bile hazır değildiler.

Durum böyle olunca, iki kıta devinin diğerine karşı oluşturulacak bir koalisyona katılmaktan çok, Doğu Avrupa'yı aralarında bölüşme kararına varmaları bir olasılık olarak daima vardı. Böylece, iki savaş arası dönemin iyi niyetli, barışsever ve özellikle korkak devlet adamlarının oyun kâğıtlarından yaptıkları evi üfleyerek yıkmak işi, eski bağlardan kurtulmuş ve kuvvet elde etme ihtirasıyla hareket eden iki adama, Hitler ve Stalin'e kalmıştı.

Hans Luther, Anstide Briand ve Gustav Stresemann
Milletler Cemiyeti'nde Alman Delegeleri ile

11
Stresemann ve Yenilenin Tekrar Doğrulması

III. William'dan beri Avrupa'da uygulanan güç dengesi diplomasisinin bütün prensipleri, Büyük Britanya ve Fransa'nın huzursuz komşularının revizyonist davranışlarını dizginlemek için bir Alman karşıtı ittifak oluşturmasını gerektiriyordu. Nihai olarak, Büyük Britanya ve Fransa, yenilmiş bir Almanya'dan bile daha zayıftılar ve dengesizliği ancak bir koalisyonla giderebileceklerini ümit edebilirlerdi. Fakat bu koalisyon hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Büyük Britanya, üç yüzyıllık politikasının özelliğini oluşturan denge politikasını izlemekten vazgeçti, İngiltere, Fransa'yı hedef alan güç dengesi prensibinin yüzeysel uygulaması ile yeni ortak güvenlik sistemine gittikçe artan bağlılığı arasında bir saat rakkası gibi gitti geldi. Fransa, Almanya'nın kalkınmasını geciktirmek için bir taraftan Versay Antlaşması'nı kullanırken, diğer taraftan meşum komşusunu yatıştırmak için isteksiz çabalarda

bulunarak ümitsizlik içeren bir dış politika izliyordu. 1920'lerin diplomatik manzarasına en etkili tarzda şekil verecek devlet adamı, Gustav Stresemann'ın, yenen devletlerden değil de yenilen Almanya'dan çıkması böyle mümkün oldu.

Ama Stresemann ortaya çıkmadan önce, kendi çabaları ile güvenliğini sağlamak için başarısızlığa mahkûm bir hareket daha Fransa tarafından yapıldı. 1922 sonunda ele geçmeyen tazminata, tartışmalı silahsızlanmanın, ortada görülmeyen İngiliz güvenlik garantisinin ve Alman-Rus yakınlaşmasının yer aldığı ortamda, Fransa kendisini sabrının son kertesinde buldu. Savaş dönemindeki Cumhurbaşkanı Raymond Poincare, başbakanlığı devraldı ve Versay Antlaşması'nın tazminat maddesini tek taraflı olarak uygulama yönünde karar verdi. Ocak 1923'te, Fransız ve Belçika birlikleri diğer itilaf Devletleri'ne danışmadan, Alman sanayinin kalbi olan Ruhr'u işgal etti.

Yıllar sonra, Lloyd George şöyle diyecekti: "Rapallo olmasaydı, Ruhr da olmayacaktı."{342} Fakat şu da doğrudur ki, Büyük Britanya, Fransa'nın istediği güvenlik garantilerini vermiş olsa idi, Fransa böyle ümitsiz bir şekilde Almanya sanayinin kalbi durumundaki Ruhr'u işgal etmeyecekti. Aynı şekilde, Fransa tazminat ve silahsızlanma konularında daha uzlaşmacı bir tutum takınsa idi, Büyük Britanya bir ittifak yapma konusunda daha istekli olabilirdi, İngiliz kamuoyunun pasifist tutumu karşısında bu ittifakın ne derece anlamlı olacağı, sorulması gereken başka bir sorudur.

Fransa'nın tek taraflı askeri hareketi, tam tersine Fransa'nın tek başına hareket etme yeteneğini kaybettiğini gösterdi. Fransa Ruhr bölgesi sanayinin kontrolünü, Almanların ödemeyi reddettiği savaş tazminatı yerine geçmek üzere çelik ve kömür kaynaklarını kullanmak için almıştı. Alman hükümeti, çelik ve kömür işçilerine pasif direniş emrini verdi ve çalışmamaları için ücret ödedi. Her ne kadar bu politika Alman hükümetini iflas ettirmiş ve yüksek enflasyonu ateşlemiş ise de, Fransa amacına ulaşamadı ve Ruhr'un işgali Fransa için büyük bir başarısızlık oldu.

Fransa şimdi büsbütün yalnızlığa itilmişti. Birleşik Devletler, kendi işgal ordusunu Ren'den çekmek suretiyle hoşnutsuzluğunu gösterdi. Büyük Britanya öfkelendi, itilaf Devletleri arasında bu ayrılığı gören Almanya, Büyük Britanya'ya yaklaşmak için bu fırsatı kullandı. Fransız işgaline karşı gösterilen sert ulusal direniş, bazı Alman liderlerine eski Anglo-Alman ittifakı projesini yeniden canlandırma ilhamı verdi. Bu da Almanya'nın, seçenekleri olduğundan fazla tahmin etmek konusunda kökleşmiş eğiliminin başka bir örneğidir.

Berlin'deki İngiliz Büyükelçisi Lord D'Abernon, ileri gelen bir Alman devlet adamı ile yaptığı bir konuşmayı Londra'ya rapor etti. Bu konuşmada, İmparatorluk Almanya'sı ile İngiltere arasında bir ittifak yapılması argümanları yeniden canlandırılıyor ve "1914'deki durum bugün tersine dönmüştür" deniliyordu. "1914'te İngiltere, Avrupa'nın askeri bir hegemonya altına girmemesi için Almanya ile savaştığına göre, birkaç yıl içinde aynı nedenle Fransa'yla da savaşabilir. Sorun, İngiltere'nin bu savaşı tek başına mı yapacağı, yoksa müttefike gereksinimi olup olmayacağıdır."{343}

Sorumluluk taşıyan hiçbir İngiliz lider, ülkesini Almanya ile müttefik yapacak kadar ileri gitmeyi düşünmemiştir. Bununla beraber, Ağustos 1923'te Dışişleri Bakanı Curzon ve bakanlık yetkililerinden Sir Eyre Crowe (1907 Crowe Memoramdumu'nun yazarı), Fransa'dan, Ruhr'daki hareketini gelecekte olabilecek bir Alman krizinde Büyük Britanya'nın desteğini kaybetme riski karşısında yeniden gözden geçirmesini istedi. Poincare hiç etkilenmedi, İngiltere'nin desteğinin Fransa'ya bir iyilik değil, gerçekte İngilizlerin, ulusal çıkarlarının bir gereği olarak görüyordu: "... İngiltere, kendi çıkarları bakımından eskiden aldığı aynı önlemleri yine almak zorunda kalacaktır."{344}

Poincare'nin, 1914'tekine benzer bir durumla karşılaşınca Büyük Britanya'nın son seçiminin ne olacağı hakkındaki düşüncesi doğru çıktı. Fakat, Büyük Britanya'nın gerçekten aynı krizle karşı karşıya olduğunu fark etmesinin ne kadar zaman alacağı konusunda hesap hatası yaptı ve aradan geçen zamanda, zaten ayakta zor duran Versay sistemi altüst oldu.

Ruhr'ın işgali 1923'ün sonbaharında sona erdi. Fransa Ruhr'da, hatta Versay Antlaşması şartlarına göre Alman ordusunun girmesine izin verilmeyen ve bu nedenle bir ayrılıkçı hareketi bastırmak için hiçbir şey yapamayacağı Ren bölgesinde bile önemli bir ayrılıkçı hareket başlatmayı başaramadı, işgal boyunca çıkarılan kömür, ancak bölgenin yönetim masraflarına yetti. Bu esnada Almanya'nın etrafı, Saksonya (Politik soldan) ve Bavyera'da gelişen (Politik sağdan) ayaklanmalarla çevrilmişti. Başını almış giden enflasyon, Alman hükümetinin taahhütlerinden herhangi birini yerine getirme yeteneğini tehdit eder olmuştu. Fransa'nın tazminat konusundaki ısrarı, yine Fransa'nın hareketleri dolayısıyla gerçekleştirilemez durumda idi.

Fransa ve Büyük Britanya, birbirlerini mat etmeği başardılar: Fransa, tek taraflı hareket ederek Almanya'yı zayıf düşürmek konusundaki ısrarı ve bu nedenle İngiliz desteğini kaybetmesi ile; Büyük Britanya, güç dengesi üzerindeki etkisini

düşünmeden uzlaşma konusundaki ısrarı ve böylece Fransa'nın güvenliğini tehlikeye sokması ile. Silahsızlanmış Almanya bile, Fransa'nın tek taraflı hareketini önleyecek kadar güçlü idi. Almanya, Versay zincirlerini parçalayıp atınca neler olacağını tahmin etmek için kâhin olmaya gerek yoktu.

1920'lerde demokrasiler, ne zaman bir çıkmaz sokağa geldilerse, jeopolitik gerçeklerle yüz yüze gelmektense, Milletler Cemiyeti'ni devreye sokmayı yeğlediler, İngiliz genelkurmayı bile bu konuda tuzağa düştü. Önceki bölümde aktarılan Almanya'yı başlıca tehlike sayan ve Fransa'nın etkili direnme yapmaktan yoksun olduğunu belirten memorandum bile bilinen görüşlere yenik düştü. Sonuç bölümünde genelkurmay, cemiyeti "kuvvetlendirmekten" (ne anlama geliyorsa) ve "Almanya çılgın gibi sağa sola saldırdığı zaman... bu durumlara uyacak *ad hoc* ittifaklar"[{345}] yapılmasından başka bir görüş ileri sürmüyordu.

Bu öneri, başarısızlığı tam olarak garanti ediyordu. Cemiyet çok bölünmüştü ve Almanya kontrolden çıktığı zaman, ittifakları oluşturmak için vakit çok geç olacaktı. Şimdi savaş öncesinden daha sağlam bir uzun vadeli pozisyonu güvence altına alması için Almanya'nın tek ihtiyacı olan şey, yeterince ileri görüşlü ve Versay Antlaşması'nın ayırımcı hükümlerini aşındıracak sabra sahip bir devlet adamı idi.

Böyle bir lider 1923'te ortaya çıktı. Gustav Stresemann, önce dışişleri bakanı sonra da başbakan oldu. Stresemann'ın Almanya'nın gücünü yenileme metodu, sonradan "yerine getirme" politikası olarak anılmıştır. Bu politika, önceki Alman politikasının tamamen tersi ve Versay Antlaşması hükümlerine karşı kendisinden öncekilerin açtığı diplomatik gerilla savaşının terki anlamına gelmekteydi. "Yerine getirme" politikası, Büyük Britanya ile Fransa'nın, kendi ilkeleriyle Versay şartları arasındaki farklılıktan duydukları rahatsızlıktan yararlanma prensibine dayanıyordu. Kolaylaştırılmış tazminat takvimine uyma konusundaki Almanya'nın çabasına karşılık olmak üzere, Stresemann, Versay'ın en tatsız politik ve askeri hükümlerinden, itilaf Devletleri'nin yardımıyla kurtulmak için çaba harcadı.

Savaşta yenilmiş ve yabancı kuvvetler tarafından kısmen işgal edilmiş bir ulusun karşısında iki seçenek vardır: Barışın uygulanmasını galip devletler için zorlaştırmak ümidiyle onlara meydan okumak veya sonradan hesaplaşmak için kuvvet kazanırken galip devletlerle işbirliği yapmak, iki stratejinin de riskli taraftan vardır. Askeri bir yenilgiden sonra direnmek, en zayıf bulunulduğu

zamanda bir kuvvet denemesini davet eder; işbirliğinin riski ise, galibe karşı izlenen politikaların halkın kafasını karıştırarak demoralize olmasına sebep olmasıdır.

Almanya Stresemann'dan önce direnme politikası izlemiştir. Çatışma taktikleri, Almanya'yı Ruhr krizinde başarılı kıldı; fakat Fransa'nın Ruhr'dan çekilmesi, Almanya'nın üzüntüsünü pek yatıştırmadı. Alsace-Lorraine'in Fransa'ya geri verilmesinin çok sorun yaratmaması hayret vericiydi. Fakat Almanya'nın sınırlarının yeniden belirlenmesi, yani Polonya'ya geniş Alman toprakları verilmesi, ateşli bir ulusal direnişle karşılaştı. Son olarak, Alman askeri gücü üzerindeki sınırlamaların kaldırılması için de büyük bir baskı vardı, itilaf Devletleri'nin tazminat taleplerinin bir skandal olduğu üzerinde ise hemen hemen bütün Almanya'da oybirliği vardı.

Milliyetçilerin aksine Stresemann, Versay Antlaşması ne kadar nefret edilesi olursa olsun, gerçekte kendisi de ondan ne kadar nefret ederse etsin, Versay'ın en ağır hükümlerini kaldırmak için İngilizlerin ve kısmen de Fransızların yardımına gereksinimi olduğunu biliyordu. Rapallo Anlaşması, Batı demokrasilerinin sinirlerini bozmak için faydalı bir taktikti. Fakat Sovyetler Birliği, Almanya'nın ekonomik kalkınmasına yardım edemeyecek kadar fakirleşmiş ve diplomatik hesaplaşmada destek sağlayamayacak kadar yalnızlaştırılmıştı; Rusya'nın etkisi, ancak Almanya kendisi Versay Antlaşması'na açıkça meydan okuyacak kadar kuvvetlenince hissedilecekti. Hepsinden önemlisi, ekonomik toparlanma Almanya'nın dış borç almasını gerektiriyordu ki, bir hesaplaşma atmosferinde Almanya'nın bu krediyi bulması çok zordu. Böylece, Stresemann'ın yerine getirme politikası, Almanya'nın politik ve ekonomik toparlanmasının gereksinimlerinin realist bir değerlendirmesini yansıtıyordu: "Almanya'nın başlıca askeri zayıflığı, Alman dış politikasının da sınırlarını, doğasını ve metotlarını belirlemektedir"{346} diye yazıyor Stresemann.

Her ne kadar yerine getirme politikası gerçekçilik üzerine oturtulmuş ise de, gerçekçilik, savaş sonrası Almanya'sında (özellikle muhafazakâr çevrelerde), muhafazakâr politikaların I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olduğu günlerden daha sık rastlanan bir kavram değildi. Alman kuvvetleri hâlâ İtilaf Devletleri topraklarında iken savaşa son verilmesi, Almanya'nın savaşa sokulmasından sorumlu kişilere aptallıklarının sonucundan kurtulmak ve bu sorumluluğu, yerlerine gelen daha ılımlı yöneticilerin sırtlarına yüklemek için fırsat verdi. Lloyd George, 26 Ekim 1918'de Savaş Kabinesi'ne, Almanya'nın ilk barış girişimlerinden söz ettiği zaman bu sonucu önceden görmüştü:

> “Başbakan, sanayici Fransa’nın yerle bir edildiğini ve Almanya’nın bundan kurtulduğunu söyledi. Bizim kamçıyı Almanya’nın sırtına vuracak duruma geldiğimiz ilk anda, Almanya “vazgeçiyorum” dedi. Sorun, onun Fransa’ya yaptığı gibi, bizlerin de onu kamçılamaya devam edip etmeyeceğimizdi.”{347}

Ancak arkadaşları, Büyük Britanya’nın böyle bir yol izleyemeyecek kadar bitkin olduğunu söyledi: Dışişleri Bakanı Austen Chamberlain, yorgun bir şekilde şöyle cevap verdi: “Öç almak bugünlerde çok pahalıya mal olmaktadır.”{348}

Lloyd George’un tahmin ettiği gibi, yüksek askeri kumandanlık tarafından elde edilemeyecek kadar cömert barış şartları sağlanmışsa da, daha kuruluşundan itibaren yeni Weimar Cumhuriyeti, çevresi milliyetçi kışkırtıcılar tarafından kuşatılmış durumdaydı. Almanya’nın yeni demokratik liderleri, çok güç şartlar altında ülkelerinin özünü korumayı başardıklarından dolayı ödüllendirilmediler. Politikada, zararı hafifletenler için çok az ödül vardır; çünkü daha kötü sonuçların olabileceğini kanıtlamak, çok seyrek olarak mümkündür.

İki kuşak sonra Amerika’nın Çin’e açılmasını muhafazakâr bir başkanın sağlaması gibi, ancak Stresemann gibi tam muhafazakâr bir lider, Alman dış politikasını nefret edilen Versay düzenlemesi ile belirsiz de olsa bir işbirliği üzerine oturtmayı düşünebilirdi. Bir bira distribütörünün oğlu olan Stresemann, 1878’de Berlin’de doğdu ve politik kariyerini, muhafazakâr iş dünyası taraftarı olan burjuva Milliyetçi Liberal Parti’nin görüşlerini benimseyerek yaptı. 1917’de parti liderliğine yükseldi. Çok neşeli, edebiyat ve tarihi seven ve konuşmalarında Alman klasiklerinden alıntılar yapan bir insandı. Ancak dış politika hakkındaki ilk görüşleri, geleneksel muhafazakâr anlayışı yansıtıyordu. Örneğin Almanya’nın, üstünlüğünü korumaya kararlı kıskanç bir İngiltere tarafından kandırılarak savaşa sokulduğu inancında idi.

1917 gibi geç bir tarihte, Stresemann Doğu’da ve Batı’da geniş fetihler yapılmasını, Fransız ve İngilizlerin Asya ve Afrika’daki sömürgelerinin Alman topraklarına katılmasını savunuyordu. Aynı zamanda sınır tanımayan denizaltı savaşını da destekliyordu ki, bu karar Amerika’yı savaşa sokmuştur. Versay Antlaşması’na “tarihin en büyük dolandırıcılık olayı”{349} diyen adamın, yerine getirme politikasını başlatması, *Realpolitik*’in ılımlı olmanın faydalarını öğretemeyeceğine inanan kimseler için olayların garip bir tecellisi olacak görülmektedir.

Stresemann, savaş sonrası Almanya'nın Versay düzenlemesinin Almanya'ya sağladığı jeopolitik avantajları kullanan ilk lideri ve içlerinde tek demokratik olan liderdi. Fransız-İngiliz ilişkilerinin kolay bozulabilir doğasını çok iyi kavramıştı ve bunu iki savaş müttefiki arasındaki açıklığı genişletmek için kullandı, İngilizlerdeki, Fransa ve Sovyetler Birliği'ne karşı Almanya'nın tamamen çökmesi korkusunu akıllıca bir şekilde işledi. Resmi bir İngiliz analist, Almanya'yı Bolşevizm'in karşı yayılmasına hayati bir siper olarak tanımlarken "yerine getirme" politikasının ilerlemekte olduğunu gösteren argümanlar kullandı. Alman hükümeti, "Ulusal Meclis'in çoğunluğu tarafından desteklenen, gerçekten demokrat bir hükümet olup Barış Antlaşması'nı gücü yettiğince yerine getirmek niyetindedir ve İtilaf Devletleri'nin samimi desteğini hak etmiştir." İngiliz desteği sağlanamazsa, Almanya "kaçınılmaz bir şekilde Bolşevizm'e çekilecek ve nihai olarak tekrar mutlak krallığa dönecektir."{350}

Büyük Britanya'nın Almanya lehine yardımı savunan argümanları, Yeltsin döneminde Rusya'ya yardım konusunda Amerika'nın önerilerine çok benzemektedir. Her iki olayda da savunulan politikanın "başarısı"nın sonuçlarının değerlendirilmesi yapılmamıştır. Eğer "yerine getirme" başarılı olsaydı, Almanya gittikçe güçlenecek ve Avrupa dengesini tehdit eden bir pozisyonda olacaktı. Bunun gibi, Soğuk Savaş sonrası Rusya'ya uluslararası yardım programının amacı gerçekleşirse, büyüyen Rus gücü eski Rus İmparatorluğu'nun geniş çevresinde jeopolitik sonuçlar yaratacaktı.

Her iki olayda da, uzlaşma taraftarlarının olumlu, hatta ileri görüşlü amaçları vardı. Batı demokrasileri, Stresemann'ın yerine getirme politikasına uygun hareket etmekle akıllılık yapmışlardır. Fakat, kendi aralarındaki bağları kuvvetlendirmediklerinden dolayı hatalıdırlar. Yerine getirme politikasının, General von Seeckt tarafından tanımlanan günü daha da yakınlaştırması kaçınılmazdı: "Eski gücümüzü yeniden kazanmalıyız ve bunu yapar yapmaz, kaybettiğimiz her şeyi doğal olarak geri alacağız."{351} Amerika, savaş sonrası Rusya'ya yardım etmekle ileri görüşlü davranmıştır fakat Rusya'nın ekonomik bunalımı atlatınca komşu ülkelere baskısını artıracağı kesindir. Bu belki ödenmesi gereken bir bedel olarak kabul edilebilir; fakat bu işin bir bedeli olacağını kabul etmemek hatadır.

Stresemann'ın yerine getirme politikasının başlangıcında nihai amacının ne olduğu önemli değildir. Devamlı bir uzlaşma mı arıyordu, yoksa var olan düzeni yıkmak mı istiyordu veya olasılıkla her iki seçeneği de açık tutmak mı istiyordu, ne olursa olsun, ilk önce Almanya'yı bu tazminat anlaşmazlığından kurtarması

gerekiyordu. Fransa hariç, İtilaf Devletleri de bu sorunu çözüp bir an evvel tazminatı almaya başlamak istiyorlardı. Fransa'ya gelince, o Ruhr'u işgal etmekle yarattığı ve kendisine zararı dokunan tuzaktan bir an evvel kurtulmak amacındaydı.

Stresemann, uluslararası bir forumun tazminat konusunda Fransa'dan daha anlayışlı olacağı ümidiyle tazminatın ödenmesinde yeni bir takvim belirlenmesi için sorunun uluslararası hakemliğe götürülmesini önerdi. 1923 Kasımında Fransa, Amerikalı bankacı Charles G. Dawes'un, Fransa'nın tazminat talebini indirecek bir "tarafsız hakem" olarak atanmasını kabul etti. Bu da, savaş zamanı ittifakının dağılışını simgelemektedir. Dawes Komitesi'nin ödeme planını beş yıla uzatan önerisi Nisan 1924'te kabul edildi.

Sonraki beş yıl içinde, Almanya tazminat olarak l milyar dolar ödedi ve çoğu Birleşik Devletler'den olmak üzere 2 milyar dolar kredi aldı. Gerçekte Almanya'nın tazminatını Amerika ödüyordu ve Almanya Amerikan kredisinden arta kalanı sanayini modernize etmek için kullanıyordu. Fransa, Almanya'yı zayıf tutmak için tazminat konusunda ısrar ediyordu. Zayıf bir Almanya ile tazminatı ödeyebilecek güçte bir Almanya arasında seçim yapmak zorunda kalan Fransa, ikinci Almanya'yı seçti; fakat tazminat sistemi, Almanya'nın ekonomisini ve nihai olarak askeri gücünü yeniden yapılandırırken, seyirci kalmaya da mahkûm oldu.

1923 yılının sonunda, Stresemann, başarısını açıklayacak duruma gelmişti:

> "Bütün politik ve diplomatik önlemlerimiz, iki Anglosakson devletle isteyerek yaptığımız işbirliği, İtalya'nın komşusundan (Fransa) uzaklaştırılması ve Belçika'nın kararsız duruma getirilmesi; bütün bunlar bir arada Fransa için öyle bir durum yarattı ki, bu ülke uzun dönemde desteksiz ayakta duramayacaktır. "{352}

Stresemann'ın değerlendirmesi doğruydu. Yerine getirme politikası, hem Fransa, hem de tüm Avrupa düzeni için aşılamaz bir çıkmaz yarattı. Fransa'nın güvenliği için, askeri alanda Almanya'ya karşı bir miktar farklılık şarttı; aksi halde, Almanya'nın insan gücü bakımından üstün potansiyeli ve kaynakları galip gelecekti. Fakat eşitlik olmayınca –yani herhangi bir Avrupa ülkesi gibi silahlanma olanağı olmazsa– Almanya, hiçbir zaman Versay sistemini kabul etmeyecek ve yerine getirme politikası işlemeyecekti.

Yerine getirme politikası, İngiliz, diplomatlarını da zor duruma soktu. Büyük

Britanya, Almanya'nın askeri bakımdan eşitliğini, Almanya'nın tazminat paralarını ödemesi için bir karşılık olarak tanımazsa, Almanya eski uyuşmaz tavrına tekrar dönecekti. Fakat Almanya için askeri eşitlik, Fransa'yı tehlikeye sokacaktı. Almanya'yı dengelemek için Büyük Britanya, Fransa ile ittifak yapabilirdi fakat Fransa'nın Doğu Avrupa'daki ittifaklarına bulaşmak veya bir parça Polonya veya Çek toprağı için kendisini Almanya ile savaşta bulmak istemiyordu. Austen Chamberlain, 1925'te Bismarck'ın Balkanlar hakkındaki sözlerini başka şekilde söyleyerek şöyle dedi: "Polonya koridoru için hiçbir İngiliz hükümeti, tek bir İngiliz bombacı askerinin kemiklerini feda etmeyi göze alamaz."[{353}] Bismarck gibi onun tahminini de olaylar doğrulamadı: Almanya'nın yüzyılın başında savaşa girmesi gibi, Büyük Britanya da savaşa girdi ve bunu devamlı olarak reddettiği bir sebepten dolayı yaptı.

Bu çıkmazdan kaçınmak için, Austen Chamberlain, 1925'te Büyük Britanya, Fransa ve Belçika arasında ve bu devletlerin yalnızca Almanya ile olan sınırlarını güvence altına alan sınırlı bir ittifak fikri geliştirdi. Bu, özünde, batıda Alman saldırısına karşı koymak üzere yapılacak bir askeri ittifaktı. Ancak bu sırada yerine getirme politikası o kadar ilerleme kaydetmişti ki, Stresemann itilaf Devletleri'nin bu inisiyatifi üzerinde neredeyse veto gücüne sahipti. Almanya'nın olası bir saldırgan olarak tanımlanmasını önceden önlemek için, Stresemann Almanya'sız bir paktın Almanya'ya karşı bir pakt olacağını ilan etti.

Almanya'nın savaş öncesi kavgacı politikasının nedeninin çevrelenmek korkusu olduğuna yarı yarıya inanan Chamberlain, geleneksel ittifak ile yeni ortak güvenlik prensibini bir araya getiren garip bir melez anlaşma formülüne döndü, ilk önerilen ittifak kavramını koruyan yeni pakt, İsviçre'de Locarno'da imzalandı. Bu pakt, Fransa, Belçika ve Almanya arasındaki sınırları saldırıya karşı güvence altına alıyordu. Ortak güvenlik sistemine uygun olarak da, ne saldırgan, ne de kurban tahmini yapıyor, fakat hangi yönden gelirse gelsin saldırıya karşı direnme vaadinde bulunuyordu. *Casus belli* artık belli bir ülke tarafından yapılan belirli bir saldırı fiili değil, herhangi bir ülke tarafından hukuki kuralın bozulması olarak tanımlanıyordu.

1920'lerin ortalarında, yenilmiş Almanya'nın başbakanı Stresemann, galip devletlerin temsilcileri olan Briand ve Chamberlain'den çok daha fazla dümenin başındaydı. Batıda revizyonizmden vazgeçmenin karşılığı olarak, Stresemann, Briand ve Chamberlain'a, Versay Antlaşması'nın doğuda revizyona gereksinimi olduğunu kabul ettirdi. Ülkesi ile Fransa-Belçika devletleri arasındaki batı sınırını ve Ren'in devamlı olarak askerden arındırılmasını kabul etti; Büyük

Britanya ve İtalya, ne taraftan gelirse gelsin, Ren'in sınırlarının bozulmasında veya işgalinde yardım etme taahhüdünde bulunarak bu anlaşmayı güvence altına aldı. Aynı zamanda Stresemann, Polonya ile olan sınırı da reddetti ve bu sınırın güvence altına alınması diğer imza sahipleri tarafından da reddedildi. Almanya, bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi sözü vererek, doğu komşuları ile hakemlik anlaşmaları yaptı. Büyük Britanya, güvencesini, bu sözü de içine alacak şekilde genişletmeyi bile reddetti. Son olarak, Almanya, Milletler Cemiyeti'ne girmeyi kabul etti. Bu suretle, Almanya bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi genel yükümlülüğünü kabul ediyordu ki, teoride bu hüküm doğudaki sınırları da kapsıyordu.

Locarno Paktı yeni dünya düzeninin şafağı olarak coşku ile karşılandı. Üç dışişleri bakanı –Fransa'nın Aristide Briand'ı, Büyük Britanya'nın Chamberlain'i ve Almanya'nın Gustav Stresemann'ı– Nobel Barış Ödülü aldılar. Fakat bütün bu kutlamalar arasında kimse, devlet adamlarının gerçek sorunlara parmak basmadıklarına dikkat etmedi; Locarno Avrupa'yı sakinleştirmekten çok, bundan sonraki savaş alanı olarak belirledi.

Almanya'nın resmen batı sınırlarını kabul etmesi ile demokrasilerde hissedilen rahatlık, uluslararası uygulamalarda eski ve yeni görüşlerinin karışıklığının neden olduğu şaşkınlık ve demoralizasyonun boyutlarını da gösterdi. Çünkü bu tanımada, zaferle biten bir savaşı sona erdiren Versay Antlaşması'nın galiplerinin, barış şartlarının uygulanmasını sağlayamadığı ve Almanya'nın anlaşmanın ancak kendisine uygun gelen hükümlerine uymak seçeneğini elde ettiğini gösterdi. Bu anlamda, Stresemann'ın Almanya'nın doğu sınırlarını tanımak istememesi kötüye işaretti; Büyük Britanya'nın hakem anlaşmalarına güvence vermeyi bile reddetmesi de Avrupa'da iki sınıf sınır kavramı yaratmış oldu: Almanya tarafından kabul edilen ve diğer devletler tarafından güvence verilen sınırlar ve ne Almanya tarafından kabul edilen, ne de diğer devletler tarafından güvence verilen sınırlar.

Sorunları daha da karıştırmak için, şimdi Avrupa'da üç çeşit bağlantı vardı, ilki, geleneksel diplomatik konuşmalar ve politik görüşmeler ile desteklenmiş geleneksel ittifaklardı. Bunlar, Fransa'nın Doğu Avrupa'daki yeni zayıf devletlerle yaptığı ittifaklardı ve artık itibarda değildiler, İngiltere de bunlara katılmayı reddetmişti. Doğu Avrupa'ya bir Alman saldırısı halinde, Fransa istenmeyen alternatifler arasında bir seçim yapmak zorundaydı: Polonya'yı ve Çekoslovakya'yı terk etmek veya tek başına savaşmak ki, bu 1870'ten beri Fransa'nın devam eden korkulu rüyasıydı ve Fransa'nın bu alternatifi seçmesi

pek olası değildi, ikinci çeşit bağlantılar, Locarno'da olduğu gibi, özel güvencelerden oluşuyordu ve ittifaklardan daha az bağlayıcı görülüyorlardı. Bu özelliği, bu anlaşmaların Avam Kamarası'nda hiçbir engelle karşılaşmadan onaylanmasını açıklamaktadır. Son olarak, üçüncü çeşit bağlantı statüsünde Milletler Cemiyeti'nin kendisinin ortak güvenlik sözü vardı ki, uygulamada Locarno örneği ile değeri düşürülmüştü. Çünkü ortak güvenliğe gerçekten güvenilirse, Locarno'ya lüzum yoktu; Locarno gerekli idiyse, o zaman Milletler Cemiyeti başlıca kurucu üyelerinin dahi güvenliğini sağlamakta yetersiz kalıyor demekti.

Ne Locarno tipi güvence, ne de genel ortak güvenlik kavramı, olası bir saldırganı tanımlamadığından, her ikisi de askeri planlamayı olanaksızlaştırıyordu. Kararlaştırılmış bir hareket mümkün olsa bile, ki cemiyet tarihinde bunun örneği görülmemiştir, bürokratik mekanizma ve cemiyetin uzlaşma prosedürleri olayların belirlenmesinde sonsuz gecikmeleri garanti ediyordu.

Bütün bu daha önce benzeri görülmemiş diplomatik şartlar, kendilerini en çok tehdit altında gören devletlerin huzursuzluğunu daha da artırdı, İtalya, tarihinde hiçbir zaman ulusal güvenliğiyle ilgili olmayan Ren boyunca uzanan sınırlara güvence verdi. Locarno'da İtalya'nın başlıca ilgilendiği konu, Büyük Devlet olarak tanınmaktı. Bu amacını gerçekleştiren İtalya, gerçek bir risk göze almak için herhangi bir neden görmemiştir. On yıl sonra Ren sınırlarına saldırıldığı zaman bunu fazlasıyla yaşadı. Büyük Britanya için Locarno, bir büyük devletin yaptığı ve eski bir müttefik ile henüz yenilmiş bir düşmana, aralarında tarafsız davranıldığını iddia ederek aynı zamanda güvence veren ilk anlaşma olarak bir anlam ifade etmektedir.

Locarno'nun, son savaşın sonucunun onaylanması olarak, Fransa ile Almanya arasında tam bir uzlaşma sağladığı söylenemez. Almanya batıda yenilmiş, fakat doğuda Rusya'ya üstün gelmişti. Locarno, her iki sonucu da doğrulamış ve Almanya'nın doğu anlaşması düzenlemesine yapacağı nihai saldırı için zemin hazırlamıştır.

1925'te, Locarno devamlı barış için bir dönüm noktası olarak alkışlandı; fakat gerçekte Versay uluslararası düzeninin sonunun başlangıcı olmuştur. O tarihten itibaren, galiple mağlup arasındaki farklılık gittikçe belirsizleşmiştir. Öyle bir durum ki, galibin güvenlik duygusu yükseltilebilse veya mağlubun değişen düzene uyumu sağlanabilse faydalı olabilirdi, ikisi de olmadı. Fransa'nın hayal kırıklığı ve tatminsizlik duygusu her geçen yıl biraz daha arttı. Almanya'daki

milliyetçi kışkırtmalar da şiddetlendi. Savaş zamanı müttefiklerinin hepsi sorumluluktan kaçtılar. Amerika barışın planlanmasındaki rolünden çekildi; Büyük Britanya tarihi dengeleyici rolünü reddetti ve Fransa, Versay Antlaşmasının koruyucusu sorumluluğunu bıraktı. Yalnızca Stresemann'ın, yenilmiş Almanya'nın liderinin uzun vadeli bir politikası vardı ve ülkesini karşı konulmaz bir şekilde uluslararası sahnenin merkezine doğru itti.

Barışçı bir yeni dünya düzeni için geri kalan tek ümit, "Locarno ruhu" sloganı ile de özetlendiği gibi, anlaşmanın kendisinin ve ondan beklentilerin yarattığı duygusal iyileşmenin onun bünyesel kusurlarını ortadan kaldırmasıydı. Wilson'ın öğretilerine aykırı olarak, bu yeni atmosferi geniş halk toplulukları değil, şüphecilikleri ve rekabetleri savaşa neden olan ve barışın sağlamlaştırılmasını önleyen ülkelerin dışişleri bakanları –Chamberlain, Briand ve Stresemann– yayıyorlardı.

Versay düzeni için jeopolitik bir temel olmadığına göre, kendilerinden öncekilerin hiçbir zaman denemedikleri bir yol olan devlet adamları arasındaki şahsi ilişkileri geliştirmeye yöneldiler. XIX. yüzyılda dış politikayı yöneten aristokratlar, elle tutulmaz gözle görülmez şeylerin aynı şekilde algılandığı bir dünyaya aittiler. Birbirleriyle ilişkilerinde rahattılar. Ancak şahsi ilişkilerinin, ülkelerinin ulusal çıkarlarının değerlendirilmesinde etkili olacağına inanmıyorlardı. Anlaşmalar hiçbir zaman yaydıkları "atmosfer" nedeniyle açıklanmamış ve ödünler hiçbir zaman tek tek liderleri görevde tutmak için verilmemişti. Bunun gibi, hiçbir zaman kendi kamuoylarına, ilişkilerinin ne kadar iyi olduğunu göstermek amacıyla birbirlerine ilk isimleri ile hitap da etmemişlerdi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra diplomasinin bu üslubu da değişti. O zamandan beri, ilişkileri şahsileştirmek eğilimi hızlandı. Briand, Almanya'nın Milletler Cemiyeti'ne girişini selamlarken, Stresemann'ın insani niteliklerini vurguladı ve Stresemann da aynı şekilde bir cevap verdi. Bunun gibi, Austen Chamberlain'in Fransa tarafını tuttuğunun söylenmesi, Stresemann'ın yerine getirme politikasını hızlandırmasına ve yine Chamberlain 1924'te dışişleri bakanı olarak daha çok Almanya yanlısı olan Lord Curzon'un yerine geçtiği zaman Almanya'nın batı sınırını tanımasına neden oldu.

Austen Chamberlain tanınmış bir ailenin çocuğu idi. Zeki ve parlak fikirli Joseph Chamberlain'in oğlu olan Austen, yüzyılın başında Almanya ile anlaşma yapılmasına taraftar olmuştu ve sonradan Münih düzenlemesinin mimarı olan

Neville Chamberlain'in üvey kardeşiydi. Babası gibi Austen da Büyük Britanya'nın koalisyon hükümetlerinde çok güçlü bir konumdaydı. Fakat yine babası gibi, hiçbir zaman politikada en yüksek yer olan başbakanlığa ulaşamadı; gerçekte XX. yüzyılda Muhafazakâr Parti lideri olup da başbakan olamayan tek kişidir. Onun için şöyle nükteli bir söz vardır: "Austen oyunu her zaman oynadı ve her zaman kaybetti." Harold Macmillan, Chamberlain'den şöyle söz eder: "İyi konuşurdu, fakat hiçbir zaman muhteşem bir üslupla değil; açık konuşurdu, fakat derin değildi... Saygı görürdü, fakat kimse ondan korkmazdı."{354}

Chamberlain'in en büyük diplomatik başarısı, Locarno Paktı'nın kabul edilmesinde oynadığı roldür. Chamberlain, Fransız hayranı olarak tanındığından ve bir keresinde onun "Fransa'yı bir kadını sever gibi sevdiği" söylendiğinden, Stresemann bir Fransız-İngiliz ittifakından korkuyordu. Stresemann'ın Locarno ile sonuçlanan süreci başlatmasına neden olan da bu korkudur.

Geriye bakıldığında, Avrupa'da iki sınıf sınır yaratan politikanın zayıflığı açıktır. Fakat Chamberlain bunu, İngiliz kamuoyunun kabul edebileceği limite kadar Büyük Britanya'nın stratejik taahhütlerinin sınırlarının kaçınılmaz olarak genişletilmesi olarak görmüştür. XVIII. yüzyıl başlarına kadar Büyük Britanya'nın güvenlik sınırı Manş Denizi'ne kadardı. XIX. yüzyıl boyunca, güvenlik sınırı Benelüx Ülkeleri'nin sınırlarındaydı. Austen Chamberlain, güvenlik sınırını Ren'e kadar uzatmaya çaba gösterdi; fakat sonunda 1936'da Almanya meydan okuyunca, bu politika kabul görmedi. Polonya'ya güvence vermek, 1925'te İngiliz devlet adamlarının akıllarının almayacağı bir şeydi.

Aristide Briand, Üçüncü Cumhuriyet'in klasik bir politik lideri idi. Kariyerine ateşli bir sosyalist olarak başlayan Briand, zamanla Fransız kabinelerinin demirbaşı durumuna geldi. Ara sıra başbakan, fakat çoğunlukla dışişleri bakanı olarak görev yaptı (On dört hükümette görev aldı). Almanya'ya karşı Fransa'nın göreceli pozisyonunun gittikçe zayıfladığını ve uzun vadeli güvenlik için Almanya ile uyuşmasının en iyi yol olduğunu önceden gördü. Sevimli şahsiyetine güvenerek, Almanya'yı Versay Antlaşması'nın ağır hükümlerinden kurtarabileceğini ümit ediyordu.

Alman orduları tarafından yerle bir edilen bir ülkede Briand'in politikasının sevilmesi beklenemezdi. Aynı zamanda Briand'ın yüzyıllık bir düşmanlığı ne derece sona erdirmeye çalıştığını veya bu politikanın isteksiz bir *Realpolitik* olup olmadığına karar vermek zordu. Kriz zamanlarında, Fransızlar, Versay hükümlerinin katı bir şekilde uygulanmasında ısrarlı olan sert ve hoşgörüsüz

Poincare'yi yeğlediler. Kriz dayanılamayacak kadar sıkıntı verdiği zaman – Ruhr'un işgalinden sonraki devrede olduğu gibi– Briand tekrar ortaya çıktı. Dış politika tutumundaki devamlı değişikliğin yarattığı zorluk, Fransa'nın, bu taban tabana zıt iki şahsiyetin politikalarından birisini sonuna kadar izleme yeteneğini kaybetmesi olmuştur. Fransa artık Poincare'nin politikasını izleyecek kadar güçlü değildi; ancak Fransız kamuoyu Briand'a, Almanya'yla devamlı bir uzlaşma yapmak için bu ülkeye herhangi bir öneride bulunamayacağı kadar az yetki vermişti.

Nihai amacı ne olursa olsun, Briand şunu anladı ki, Fransa uzlaşma yolunu izlemezse, Anglosakson baskısı ve Almanya'nın gittikçe artan gücü bunu Fransa'ya zorla yaptıracaktır. Versay Antlaşması'nın ateşli bir muhalifi olmasına rağmen, Stresemann, Fransa'yla gerginliğin giderilmesinin silahsızlanma hükümlerinin revizyonunu çabuklaştıracağına ve Almanya'nın doğu sınırlarının revizyonu için de bir temel oluşturacağına inanıyordu.

Briand ve Stresemann 27 Eylül 1926'da, Cenevre yakınında Fransız Jura Dağları'ndaki Thoiry köyünde buluştular. Almanya, Milletler Cemiyeti'ne henüz kabul edilmiş ve Briand tarafından sıcak, veciz ve samimi bir hoş geldiniz konuşması ile karşılanmıştı. Bu atmosfer içinde, iki devlet adamı savaşı sonsuza kadar ortadan kaldıracak bir paket anlaşma hazırladılar. Fransa, Versay Antlaşması'nın öngördüğü plebisit yapılmadan Saar'ı geri verecekti. Fransız askerleri, bir yıl içinde Ren bölgesini boşaltacaklar ve Müttefiklerarası Askeri Kontrol Komisyonu da Almanya'dan çekilecekti. Bunlara karşılık, Almanya Saar madenleri için 300 milyon mark ödeyecek, Fransa'ya savaş tazminatı ödemelerini hızlandıracak ve Dawes Planı'na uyacaktı. Briand gerçekte, Versay'ın en çok kızgınlık yaratan hükümlerinden Fransa'nın ekonomik kalkınması için vazgeçiyordu. Anlaşma, iki tarafın eşit olmayan pazarlık pozisyonunu da belirledi. Almanya'nın kazançları devamlı ve geri çevrilemez nitelikteydi; Fransa'nın kazançları ise, bir kerelik geçici finansal yardımlardı ki, esasen Almanya daha önce bunlara birçok kez söz vermişti.

Anlaşma her iki başkentte de zorluklarla karşılaştı. Alman milliyetçiler, avantajlı özel şartlar ne olursa olsun, Versay'la herhangi bir şekilde işbirliğine şiddetle karşı çıktılar. Briand da, Ren tampon bölgesini kaldırmakla suçlanıyordu. Ek Alman masraflarını finanse etmek için tahvil çıkarma işi de problem yarattı. Kasımda Briand birdenbire görüşmeleri kesti ve "Thoiry fikrinin hemen uygulanması, teknik sorunlar nedeniyle engellenmiştir."{355} şeklinde açıklamada bulundu.

Bu, iki savaş arasındaki devrede Fransa ile Almanya arasında bir genel anlaşma için son girişimdi. Uygulanmış olsaydı, büyük farklılık yaratıp yaratmayacağı da belli değildi. Çünkü Locarno diplomasisinin ortaya koyduğu ana sorun olan uzlaşmanın, Almanya'nın Versay uluslararası düzenini kabul etmesine mi neden olacağı, yoksa Versay'ı tehdit etmek için Almanya'nın kapasitesini mi artıracağı sorunu yine cevaplanmamıştı.

Locarno'dan sonra bu soru sık sık tartışıldı. Büyük Britanya uzlaşmanın tek pratik yol olduğuna inanıyordu. Amerika da bunun ahlaki bir zorunluluk olduğu düşüncesinde idi. Stratejik ve jeopolitik analizlerin modası geçmiş olduğundan, uluslar, tanımlanmasında kesin ayrılığa düştükleri zaman bile adaletten söz ettiler. Cemiyetin genel prensiplerini doğrulayan ve cemiyete başvurmalar içeren antlaşmalar yağmur gibi yağmaya başladı. Bunun nedeni, kısmen inanç, kısmen de yorgunluk ve kısmen de rahatsızlık veren jeopolitik gerçeklerden kaçınmak arzusuydu.

Locarno sonrası dönem, kendi isteğinin tam tersi olmasına rağmen, Fransa'nın daha ileri gitmek için İngiliz ve Amerikan baskısı altında adım adım Versay Antlaşmasından uzaklaşmasına tanık oldu. Locarno'dan sonra, çoğu Amerikan olan sermaye, Almanya'ya akmaya başladı ve sanayinin modernizasyonunu hızlandırdı. Alman silahsızlanmasını denetlemek üzere kurulan Müttefiklerarası Askeri Kontrol Komisyonu 1927'de lağvedildi ve fonksiyonları, elinde denetleme araçları olmayan Milletler Cemiyeti'ne devredildi.

Almanya'nın gizliden gizliye silahlanması hız kazandı. 1920'lerde, o zamanki Sanayi Bakanı Walther Rathenau, Versay'ın ağır Alman silahlarının yok edilmesini emreden hükümlerinin, zaten herhangi bir savaş olduğunda kullanılamayacak kadar modası geçmiş silahları kapsamadığını ileri sürerek askerleri teselli etti. Hiçbir şeyin, modern silahlar üzerinde araştırma yapılmasını veya onları çabucak yapacak sanayinin kapasitesinin yaratılmasını engelleyemeyeceğini söyledi. Locarno onaylandıktan hemen sonra ve Briand ve Stresemann Thoiry'de görüşürlerken, savaşın son üç yılında ordu kumandanı olan ve son seçimde cumhurbaşkanı seçilen Mareşal von Hindenburg, 1926 ordu manevralarını izlerken şunu söyledi: "Bugün şunu gördüm ki, Alman ordusunun geleneksel ruh ve beceri standardı korunmuştur..."[{356}] Eğer durum böyle ise, Fransa'nın güvenliği, Alman ordusunun büyüklüğünü sınırlayan hükümler ortadan kalkar kalmaz tehlikede demekti.

Silahsızlanma konusu, uluslararası diplomasinin ön sırasına geçtiğinden bu

tehdit daha da yakınlaştı. Politik eşitlik isteyen Almanya, dikkatli bir şekilde sonradan askeri eşitlikte ısrar etmek için de bir psikolojik çerçeve yaratıyordu. Fransa ek güvenlik garantileri elde etmeden silahsızlanmayı reddetti; güvence verebilecek durumdaki tek ülke olan Büyük Britanya, doğu sınırlarına güvence vermeyi kabul etmedi ve batı sınırları konusunda da, Locarno anlaşması hükümlerinden daha ileri gidemezdi. Böylelikle, Locarno'nun bir ittifaktan daha az bağlayıcı olduğu gerçeği de vurgulanmış oldu.

Resmi Alman eşitliğinin geleceği günden kaçınmak veya hiç değilse geciktirmek için, Fransa, Milletler Cemiyeti silahsızlanma uzmanlarının benimsedikleri şekilde silahların azaltılması kriterlerinin geliştirilmesi için oyun oynamaya başladı. Cemiyetin Hazırlık Komisyonu'na analitik bir rapor sundu. Rapor, fiili kuvvet, potansiyel kuvvet, eğitilmiş yedekler, demografik eğilimler ve var olan silahlar-teknolojik değişiklik oranı konularını kapsıyordu. Bu titizlikle geliştirilmiş teoriler arasında hiç birisi esas sorunu çözmüyordu. Ne kadar düşük miktarda olursa olsun, eşit silahlanma durumunda Fransız güvenliği, Almanya'nın üstün seferberlik potansiyeli karşısında tehlikedeydi. Fransa, Hazırlık Komisyonu kurallarını ne kadar çok kabul ederse, kendisi üzerinde o kadar çok baskı yaratmış oluyordu. Sonuçta, bütün bu Fransız manevraları, Anglosaksonların, kafasında Fransa'nın silahsızlanmaya ve dolayısıyla barışa engel oluşturduğu hususundaki inancını güçlendirmekten başka bir işe yaramadı.

Fransa'nın karşı karşıya bulunduğu çıkmazın acı tarafı, Locarno'dan sonra Fransa'nın artık kendi inançları doğrultusunda hareket edecek durumda olmamasından ve oturup korkularını yatıştırmak zorunda olmamasından kaynaklanıyordu. Fransa'nın politikası, zaman geçtikçe tepkisel ve savunmaya dönük olarak gelişti. Fransa'nın bu ruh halinin işareti, Locarno'dan iki yıl sonra Fransa'nın Majino Hattı inşa etmeye başlamasıdır ki, bu sırada Almanya, halen silahlardan arındırılmış durumdaydı ve Doğu Avrupa'daki yeni devletlerin bağımsızlığı, Fransa'nın onların yardımına gelmesine bağlıydı. Bir Alman saldırısı halinde, Doğu Avrupa, ancak Fransa'nın askerden arındırılmış olan Ren bölgesini bir rehine gibi kullanacağı bir saldırı stratejisi kabul etmesi ile kurtarılabilirdi. Oysa Majino Hattı, Fransa'nın kendi sınırları içinde savunmaya çekilmiş olduğunu gösteriyordu ve böylece Almanya'yı doğuda istediğini yapmakta serbest bırakıyordu. Artık Fransa'nın politik ve askeri stratejileri uyum içinde değildi.

Akılları karışmış liderler, yön duygusunun yerine, halkla ilişkiler manevralarını koyma eğilimi gösterirler. Bir şey yapıyormuş gibi görünmek isteyen Briand,

Amerika’nın savaşa girmesinin onuncu yıldönümünü fırsat bilerek, 1927 Haziranında, Washington’a bir anlaşma taslağı sundu. Buna göre, iki hükümet birbirleriyle ilişkilerinde savaşı reddettiklerini ve aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözeceklerini beyan edeceklerdi. Amerikan Dışişleri Bakanı Frank B. Kellogg, kimsenin korkmadığı bir şeyi reddeden ve esasen var olan bir şeyi öneren böyle bir belgeye ne şekilde cevap verebileceğini bilemedi. 1928 seçimlerinin yaklaşması, Kellogg’un karar vermesini kolaylaştırdı; “barış” sözcüğü popülerdi ve Briand’ın taslağının herhangi bir somut sonuç içermemek gibi bir avantajı da vardı.

Kellogg 1928’in başlarında sessizliğini bozdu ve anlaşma taslağını kabul etti. Fakat Briand, savaşı reddetmenin mümkün olduğu kadar çok devleti kapsamasını önererek bir adım öteye gitti. Öneri, karşı konulmaz olduğu kadar anlamsızdı da. 27 Ağustos 1928’de ulusal politikanın bir aracı olarak savaşı reddeden Paris Paktı (Daha çok Briand-Kellogg Paktı olarak bilinir) on beş ülke tarafından coşkulu bir şekilde imzalandı. Anlaşma bütün dünya devletleri tarafından onaylandı ki, bu devletler arasında, saldırganlıkları gelecek on yılı mahvedecek olan Almanya, Japonya ve İtalya da vardı.

Paktın imzalanışından hemen sonra, dünya devlet adamları konu üzerinde bir kez daha düşünmek gereğini hissettiler. Fransa, orijinal önerisine, meşru savunmadan, Milletler Cemiyeti Anasözleşmesi’nden, Locarno güvencelerinden ve Fransa’nın diğer ittifaklarından ileri gelen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinden doğacak savaşların meşruluğunu sağlayacak bir cümle ekledi. Böylece tekrar başa dönülmüştü; çünkü istisnalar, düşünülebilecek her pratik olayı kapsıyordu. Ardından, İngiltere imparatorluğunu savunmak için hareket serbestisi istedi. Amerika’nın çekinceleri, hepsinin en kapsamlı olanıydı; Monroe Doktrini’ni savunuyor, meşru savunma hakkından ve her ülkenin meşru savunma şartlarının oluştuğuna kendisinin karar vereceğinden söz ediyordu. Her olası kaçamağı kullanmak isteyen Birleşik Devletler, her hangi bir yaptırım eylemine katılmayı da peşinen reddetti.

Birkaç ay sonra Senato’nun Dış ilişkiler Komisyonu’nda Kellogg, bu pakta göre Birleşik Devletler’in saldırı kurbanlarına karşı herhangi bir yükümlülüğü bulunmadığı ve böyle bir saldırının esasen paktın lağvedilmiş olduğunu göstereceği gibi olağandışı bir teori ileri sürdü. Montana Senatörü Walsh’ın “Varsayalım ki bir başka devlet bu antlaşmayı bozdu; biz niçin bununla ilgilenelim?” sorusuna, dışişleri bakanının cevabı şöyle oldu: “En küçük bir neden yok.”{357}

Kellogg Paris Paktı'nı, "barış korunduğu sürece paktın barışı koruyacağı" şeklinde anlamsız, kelimelerin gereksiz tekrarlarından ibaret bu hale soktu. Önceden görülebilenler hariç, savaş bütün şartlar altında yasaklanmıştı. D.W. Brogan'ın Briand-Kellogg Paktı hakkında söylediği şu söze şaşmamak gerek: "Onsekizinci Tadil Tasarısı ile içkinin kötülüklerini ortadan kaldırmış olan Birleşik Devletler, yemin ederek dünyayı savaşa son vermeye davet etti. İnanmaya veya şüphe etmeğe cesaret edemeyen dünya, buyruğa uydu."{358}

Bu olayda, Briand'ın orijinal fikri, eski müttefikleri tarafından Fransa'ya baskı yapmak için yeni bir araç haline dönüştürüldü. Bundan böyle savaş yasaklanmış olduğuna göre, Fransa'nın silahsızlanmasını hızlandırma yükümlülüğünü yerine getirmesi gerektiği konusu geniş çapta tartışılır oldu. İyi niyet dönemini sembolize etmek üzere İtilaf Devletleri, 1928'de planlanandan beş yıl önce Ren bölgesinin işgaline son verdiler.

Bunlara paralel olarak, Austen Chamberlain Büyük Britanya'yı ilgilendirdiği kadarıyla Almanya ile Polonya arasındaki sınırın, Almanya bu konuda uygar şekilde hareket ederse değiştirilebileceğini, gerçekte değiştirilmesi gerektiğini söyledi:

> "Eğer (Almanya) Milletler Cemiyeti'ne gelir ve burada görevini dostane ve uzlaşma bilinci içinde yaparsa, ben şuna inanıyorum ki, birkaç yıl içinde Almanya kendini öyle bir durumda bulacaktır ki, Polonya için onun ekonomik ve ticari desteği çok gerekli ve politik dostluğu da çok arzu edilir olacaktır. Bu durumda, cemiyet mekanizmasını işletmeye bile gerek olmadan, doğrudan doğruya Polonyalılarla dostça düzenlemeler yapabilecektir... Alman halkı ve basını, doğu sınırları hakkında bu kadar çok konuşmasa, sonuca daha çabuk ulaşabilirler."{359}

Stresemann, Almanya'nın cemiyete girişini, hem Sovyetler Birliği'ne karşı seçeneğini artırmak, hem de silahlanmada eşitlik konusunda Fransa üzerindeki baskıyı artırmak için beceri ile kullandı. Örneğin, silahsızlanmış bir Almanya'nın, yaptırımın riskleri ile karşı karşıya bulunamayacak durumda olduğu gerekçesiyle Cemiyet Anasözleşmesi'nin (madde 16) hükümlerinin uygulanmasına Almanya'nın katılmamasına izin verilmesini istedi ve talebi kabul edildi. Bundan sonra, Bismarck tarzı bir hareketle Moskova'ya, bu isteğinin nedeninin, Almanya'nın herhangi bir Sovyetler Birliği karşıtı koalisyona girmekte isteksiz olması olduğu haberini ulaştırdı.

Moskova ima edilen şeyi anladı. Locarno'dan bir yıl geçmeden, Nisan 1926'da Sovyetler Birliği ile Almanya arasında Berlin'de bir tarafsızlık antlaşması imzalandı. Taraflar, diğer taraf saldırıya uğradığı zaman tarafsız kalmayı taahhüt ediyorlardı ve konu ne olursa olsun, diğeri aleyhine bir politik birliğe ve ekonomik boykota katılmamayı kabul ediyorlardı. Sonuçta bu durum, her iki ülkenin birbirlerine karşı ortak güvenlik sisteminin uygulanmasında kendilerini sistem dışında tuttukları anlamına geliyordu. Almanya, esasen kendisini, bütün diğer devletlere karşı yaptırım uygulamasından hariç tutmuştu. Alman Başbakanı Wirth'in Moskova'daki Büyükelçisi Ulrich von Brockdorff-Rantzau'ya dediği gibi, Berlin ve Moskova Polonya'ya karşı düşmanlıkta birleşmişlerdi: "Size açıkça bir şey söylemek isterim; Polonya ortadan kaldırılmalıdır... Polonya'yı güçlendirecek herhangi bir antlaşmaya katılmam."{360}

Yine de Fransız liderleri, özellikle de Briand, yerine getirme politikasının Fransa'nın tek gerçekçi seçeneği olarak kaldığına karar verdi. Fransa'nın korkuları gerçekleşir ve Almanya, eski düşmanca politikasına geri dönerse, İngiliz desteğini kazanmak ve Amerika'nın iyi niyetini sağlamak ümidi, Fransa'nın uzlaşmayı bozduğu gerekçesi ile suçlanması halinde tehlikeye girerdi.

Yavaş yavaş Avrupa'nın ağırlık merkezi Berlin'e kaydı. Bu sırada, en azından geriye bakıldığında şaşılacak bir şekilde Stresemann'ın içteki durumu dağılmaya yüz tutmuştu. Hâkim olan milliyetçi tutum, Young Planı denilen plana gösterilen reaksiyonda da görülüyordu. Bu planı, İtilaf Devletleri, 1929'da Dawes Planı'nın beş yıllık devresi sona erdiği zaman onun yerine geçmek üzere önermişlerdi ve Almanya'nın tazminat miktarını daha da azaltıyor ve uzak olmakla birlikte, bu tazminatlar için bir son tarih belirtiyordu. 1924'te Dawes Planı, Alman muhafazakârlarının desteği ile kabul edilmişti; daha iyi şartlar sunan Young Planı ise, yeni çıkan Nazi Partisi ve komünistler tarafından desteklenen muhafazakârların amansız saldırısına uğradı. Sonunda Reichstag'da yalnızca yirmi oy çoğunlukla kabul edildi.

Locarno ruhu, Birinci Dünya Savaşı'nın düşmanları arasında birkaç yıl için iyi niyet arzusunun bir belirtisi olmuştur. Fakat Almancada, "ruh" kelimesi, "hayalet" anlamına da gelir ve on yılın sonunda, milliyetçi çevrelerde Locarno "hayaleti" hakkında espri yapmak moda olmuştu. Versay uluslararası düzeninin ana unsuruna karşı takındıktan bu alaycı tavır, ekonomik depresyonun, Alman

politikasını tamir edilemez ölçüde radikalleştirmesinden önce, Alman ekonomik kalkınmasının en bereketli günlerinde de vardı.

Stresemann 3 Ekim 1929'da öldü. Yeri doldurulamadı. Almanya'nın artık onun kadar yetenekli ve zeki lideri yoktu ve hepsinden önemlisi, Almanya'nın rehabilitasyonu ve Avrupa'nın pasifize edilmesi büyük ölçüde Batı devletlerinin, onun şahsına olan güvenleri sonucunda gerçekleşebilmişti. Oldukça uzun bir zaman, Stresemann'ın "iyi bir Avrupalının" bütün vasıflarını şahsında toplamış bir şahsiyet olduğu düşüncesi, Avrupa'da egemen olmuştur. Bu anlamda, Fransa'nın ve Almanya'nın tarihi rekabetlerinin yarattığı ayrılığın etrafında ortak bir kaderi paylaştıklarını kabul eden büyük Konrad Adenauer'ın bir öncüsü gibi görülmüştü..

Ancak Stresemann'ın evrakları incelendiği zaman, onun göründüğü gibi olmadığı anlaşılmıştır. Bu evraklar, onun geleneksel Alman milli çıkarlarını acımasız bir ısrarla izleyen *Realpolitik*'in çok dikkatli ve hesaplı bir uygulayıcısı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Stresemann için bu çıkarlar açıktı: Almanya'yı 1914 öncesi durumuna getirmek, tazminatların mali yükünden kurtulmak, Fransa ve Büyük Britanya ile askeri bakımdan eşit olmak, Almanya'nın doğu sınırını tekrar gözden geçirip düzeltmek ve Avusturya ile Almanya'nın birliğini (Anschluss) sağlamak. Stresemann'in yardımcılarından Edgar Stern-Rubarth, şefinin amaçlarını şöyle açıklıyor:

> "Stresemann'm nihai amacı, bir keresinde bana itiraf ettiği gibi, Ren bölgesini özgürlüğüne kavuşturmak, Eupen-Malmedy'yi ve Saar'ı geri almak, Avusturya ile birliği (Anschluss) gerçekleştirmek, önemli hammaddeleri sağlayacak ve genç kuşağın enerjisine bir çıkış yolu olacak manda altında veya diğer bir şekilde bir Afrika sömürgesi elde etmek idi."{361}

Bu nedenle Stresemann, o zaman her ne kadar bu ölçü yoksa da, II. Dünya Savaşı sonrasındaki anlamda "iyi bir Avrupalı" değildi. Birçok Avrupalı devlet adamı, Versay'ın özellikle de doğuda gözden geçirilmesi gerektiği ve Locarno'nun bu yönde bir aşama olduğu konusunda Stresemann'la aynı görüşü paylaşıyordu. Kuşkusuz, büyük kayba uğradığı bir savaştan sonra Fransa'ya yeniden canlanan bir Almanya ile uğraşmak dayanılmaz bir acı veriyordu. Bununla beraber, bu aynı zamanda yeni kuvvetler dağılımının doğru bir yansımasıydı. Stresemann anladı ki, Versay'ın sınırları içinde dahi, Almanya, Avrupa'nın potansiyel bakımdan en güçlü ülkesiydi. Bu değerlendirmeden şu

Realpolitik sonucunu çıkardı: Önünde Almanya'yı yeniden inşa ederek onu en aşağı 1914 seviyesine ve hatta daha da ilerisine götürmek fırsatı vardı.

Milliyetçilere benzemeyen bir şekilde ve Nazilerin tamamen aksine, Stresemann sabır, uzlaşma ve Avrupa konsensüsünün lütufları ile amacına ulaşma yolunu seçti. Zekâ çevikliği ile özellikle hassas ve sembolik olan tazminatlar konusunda kâğıt üzerinde ödün vererek, Almanya'nın askeri işgaline son vermiş ve ülkesini Avrupa'nın önemli ülkesi yapacak uzun vadeli değişiklikler olanağını sağlamıştır. Alman milliyetçilerinin aksine, Versay'ın şiddet kullanılarak değiştirilmesine gerek görmüyordu.

Stresemann'ın politikasını uygulama şansı, Alman kaynaklarının ve potansiyelinin doğasında vardı. Savaş, Alman gücüne zarar vermemişti ve Versay Almanya'nın jeopolitik durumunun önemini daha da artırmıştı. II. Dünya Savaşı'ndaki çok daha felaketli bir yenilgi bile, Almanya'nın Avrupa'daki etkisini ortadan kaldırmayı başaramadı. Stresemann'ı, Batı değerlerine saldıran Nazilerin bir habercisi olarak görmekten çok, Nazilerin aşırılıklarını, Avrupa'da Almanya için belirleyici bir rol elde etmek amacına yavaş, fakat hemen hemen kesinlikle ve barışçıl yollarla ulaşma sürecinin yanda kesilmesi olarak görmek daha doğru olacaktır.

Stresemann için, zamanla taktik bir stratejiye ve çare olarak görülen şey de bir inanca dönüşebilirdi. Kendi zamanımızda, Başkan Sedat'ın İsrail'e yaklaşmasının asıl nedeni, Batı'da, Arapların kavgacı olduğu imajını ortadan kaldırmak ve İsrail'i psikolojik yönden savunmaya çekmekti. Stresemann gibi Sedat da, düşmanı ile onun dostları arasına bir takoz koymaya çalıştı. Makul İsrail isteklerini yerine getirmekle, İsrail'in Arap, özellikle de Mısır topraklarını geri vermeyi reddini yumuşatmayı ümit ediyordu. Sedat'ın başlangıçta gösteriş gibi görünen tutumu, zaman geçtikçe onu bir barış havarisi ve uluslararası ayrılıkların iyileştiricisi durumuna getirdi. Zamanla, barış ve uzlaşma Sedat için ulusal çıkarın araçları olmaktan çıktı ve kendileri birer değer oldular. Stresemann da benzer bir yol mu izliyordu? Erken ölümü, bize tarihin çözülmemiş problemlerinden birini bıraktı.

Stresemann öldüğü zaman, tazminat konusu çözülmek üzereydi ve Almanya'nın batı sınırı konusunda anlaşmaya varılmıştı. Almanya, doğu sınırları ve Versay Antlaşması'nın silahsızlanma hükümleri konularında revizyonist kaldı. Topraklarını işgal etmek suretiyle Almanya üzerinde baskı yapmak girişimi, başarısızlıkla sonuçlandı ve Locarno'nun değiştirilmiş ortak güvenlik yaklaşımı,

Almanya’nın eşitlik konusundaki arzularını tatmin etmedi. Avrupa devlet adamları, bu sefer barış için en iyi umut olarak herkesin silahsızlanması yükümlülüğüne sarıldılar.

Almanya’nın eşitliğe hak kazandığı fikri, şimdi de İngilizlerin kafasına takılmıştı. 1924’te ilk kez iktidara geldiği zaman işçi Partisi Başbakanı Ramsay MacDonald, en öncelikli iş olarak silahsızlanmayı ilan etti. 1929’da başlayan ikinci iktidar döneminde, Singapur’da bir donanma üssü inşasını ve yeni kruvazörler, denizaltılar yapılmasını durdurdu. 1932’de MacDonald hükümeti, uçak imalinde bir moratoryum ilan etti. Konu hakkında MacDonald’ın başlıca danışmanı olan Philip Noel-Baker, yalnızca silahsızlanmanın bir savaşı önleyebileceğini belirtiyordu.

Ancak Almanya için eşitlik ile Fransa için güvenliğin birbirine zıt olması sorunu, çözülmemiş olarak kalmıştır; belki de bunun nedeni sorunun çözülemez olmasıydı. 1932’de Hitler iktidara gelmeden bir yıl evvel, Fransız Cumhurbaşkanı Edvard Herriot şöyle bir tahmin yaptı: “Bu konuda hiçbir hayalim yok. Almanya’nın tekrar silahlanmak istediği kanısındayım... Biz tarihin bir dönüm noktasındayız. Bugüne kadar Almanya, bir teslimiyet politikası uygulamıştır... Şimdi olumlu bir politikaya başlıyor. Yarın toprak talep etme politikası başlayacaktır.”{362} Bu sözün en ilginç tarafı, pasif ve kabuğuna çekilmiş tonudur. Herriot hâlâ Avrupa’nın en büyük ordusu olan Fransız ordusundan, Locarno’ya göre askerden arındırılmış Ren bölgesinden, halen silahsızlanmış durumda olan Almanya’dan veya Doğu Avrupa’nın güvenliğinden Fransa’nın sorumluluğundan hiç söz etmiyordu, inançları için savaşmakta isteksiz olan Fransa, şimdi sadece oturup kaderini bekliyordu.

Büyük Britanya, kıta üzerindeki sorunları, tamamen başka bir görüş açısından görmüştür. Almanya’yı yatıştırmak isteyen İngiltere, silahlanmada Alman eşitliğine razı olması için Fransa üzerinde amansız bir baskı uyguladı. Silahsızlanma uzmanlarının, esasını belirlemeden güvenlik sorunlarının şekli tarafına cevap veren planlar hazırlamakta, yaratıcılıklarının üzerine yoktu. Böylece İngiliz uzmanlar, askere alma hariç Almanya’ya eşitlik sağlayan bir öneri getirdiler; böyle yapmakla, teorik olarak Fransa’ya, kalabalık, eğitilmiş yedekleri dolayısıyla bir avantaj tanımış oldular. (Sanki buraya kadar ilerlemiş Almanya, bu engeli de atlayacak bir araç bulamazmış gibi.)

Hitler’in iktidara gelmesinden önceki kader yılında, Alman demokratik hükümeti, Fransız ayırımcılığını protesto etmek üzere Silahsızlanma

Konferansı'nı terk edecek kadar kendinden emindi. "Bütün devletlere güvenlik sağlayacak bir sistem içinde hak eşitliği"{363} vaat edilerek, Almanya'nın geri dönüşü sağlanmaya çalışıldı. Bu kaçamaklı söz, "güvenlik" hükümlerinde teorik eşitlik sağlamakla beraber, bunun gerçekleştirilmesi hemen hemen olanaksızdı. Halkın ruhsal durumu, bunun da ötesindeydi, İngiliz İşçi Partisi'nin organı olan *The New Statesman* gazetesi, bulunan formülü, "devletlerin eşitliği prensibinin koşulsuz kabulü" olarak selamladı, İngiliz politik yelpazesinin diğer ucundaki *Times*, "eşitsizliğin zamanında yapılmış bir düzeltmesi"{364} olarak onaylayan bir değerlendirme yaptı.

"Bir güvenlik sistemi içinde eşitlik" formülü, esasında terimleri bakımından çelişkilidir. Fransa, artık kendisini Almanya'ya karşı koruyabilecek güçte değildi ve Büyük Britanya, kabaca jeopolitik eşitliğe yaklaşabilecek olan Fransa ile askeri bir ittifak önerisini reddetmeye devam ediyordu (Savaş deneyimine dayandırıldığında, bu eşitlik de şüphelidir). Büyük Britanya, Almanya'nın farklı işlem görmesine bir son vermek için, eşitliği, sırf şekilci terimlerle tanımlamakta ısrar ederken, böyle bir eşitliğin Avrupa dengesi üzerindeki etkisi konusunda sessiz kaldı. 1932'de, öfkelenen Başbakan MacDonald, Fransız Dışişleri Bakanı Paul-Bouncour'a şunları söyledi: "Fransız istekleri, daima İngiltere'nin daha çok taahhüt altına girmesini gerektirmektedir ki, şu anda bu düşünülemez."{365} Bu moral bozucu kördüğüm, Hitler'in 1933 Ekim'inde silahsızlanma görüşmelerini terk etmesine kadar devam etti.

Diplomasinin Avrupa üzerinde odaklaştığı bir on yıl geçtikten sonra, ortak güvenliğin ve Milletler Cemiyeti'nin aldatıcılığını âdeta göstermek için, beklenmeyen bir şekilde Japonya, on yıl içinde birçok şiddet hareketinde bulundu.

1931'de, Japon kuvvetleri, hukuken Çin'in bir parçası olmakla beraber Çin merkezi hükümetinin herhangi bir faaliyet göstermediği Mançurya'yı işgal etti. Cemiyetin kuruluşundan beri bu çapta bir müdahale olmamıştı. Fakat, 16. maddede belirlenen ekonomik yaptırımlar için bile, cemiyetin bir yaptırım mekanizması yoktu. Cemiyet, tereddüt içinde ortak güvenlik sisteminin başlıca çıkmazını ortaya koydu: Hiçbir ülke, Japonya'ya karşı savaşmaya hazır değildi (veya hiçbir ülke Amerika'nın katılımı olmadan bunu yapacak durumda değildi; çünkü Japon donanması Asya denizlerine hâkimdi.) Ekonomik yaptırım mekanizması olsaydı bile, hiçbir ülke ekonomik bunalımın ortasında Japonya ile ticaretini kesmek arzusunda değildi; diğer taraftan, hiçbir ülke Mançurya'nın işgalini kabul etmek de istemiyordu. Cemiyetin hiçbir üyesi, kendilerinin

yarattığı bu çelişki ile nasıl baş edeceklerini bilemiyordu.

Sonunda, hiçbir şey yapmamak için bir mekanizma kuruldu. İş olayları saptama görevi şeklini aldı. Bu, diplomatlar tarafından izlenen standart bir yoldu ki, arzu edilen sonuç, hareketsizlikti. Böyle komisyonların toplanması, araştırmalar yapılması ve bir fikir birliğine varılması zaman alır ve bu zaman içinde, eğer şans yardım ederse, problem de ortadan kalkmış olurdu. Japonya bu usulden o kadar emindi ki, böyle bir araştırmayı önerenlerin başında kendisi vardı. Lytton Komisyonu'ndan çıkan sonuç, Japonya'nın yakınmalarında haklı olduğu, ancak durumun düzeltilmesi için bütün barışçı yolları tüketmeden harekete geçmesinin hatalı olduğu merkezinde idi. Kendi topraklarından büyük bir toprağı işgal etmesine karşılık işittiği bu en yumuşak azarlama bile Japonya'ya çok geldi ve Milletler Cemiyeti'nden çekilmekle karşılık verdi. Bu, tüm kurumun çözülmesine doğru ilk adımdı.

Avrupa'da bütün olay, uzak kıtalara özgü bir çeşit sapma olarak değerlendirildi. Silahsızlanma görüşmeleri, sanki Mançurya krizi yokmuş gibi devam etti; öyle ki, eşitliğe karşı güvenlik üzerine yapılan konuşmalar büyük ölçüde törensel bir gösteriye dönüştü. Sonra 30 Ocak 1933'te, Hitler Almanya'da iktidara geldi ve Versay sisteminin gerçekten de iskambil kâğıtlarından yapılmış bir ev olduğunu gösterdi.

Adolf Hitler ve Benito Mussolini Münih’te, 1937

12
Hayal Görmenin Sonu: Hitler ve Versay’ın Yıkılışı

Hitler’in iktidara gelişi, dünya tarihinin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. Fakat Hitler için Versay uluslararası düzenini temsil eden iskambil kâğıtlarından yapılmış evin yıkılışı, sessizce ve bir faciaya yol açmayacak bir tarzda olabilirdi. Almanya’nın bu süreçten, kıta üzerindeki en güçlü devlet olarak ortaya çıkması kaçınılmazdı; ancak isteri nöbeti halindeki öldürme ve yakıp yıkmalar yarı şeytani olan bir insanın eseridir.

Hitler, söz söyleme yeteneği ile yükselmiştir. Diğer devrimci liderlere benzemeyen Hitler, herhangi bir büyük politik düşünce ekolünü temsil etmeyen, yalnız bir politik maceracı idi. *Mein Kampf*’ında açıkladığı üzere, felsefesi, alelade sıkıcı fikirlerden fantastiğe kadar giden bir yelpazedeydi ve sağ, köktenci ve geleneksel düşünce tarzının popülerleştirilmiş bir yeniden ifadesi niteliğindeydi. Düşünceleri tek başına, Marx’ın *Das Kapital*’i veya XVIII. yüzyıl filozoflarının eserleri gibi, bir devrim hareketi ile sonuçlanacak entelektüel bir akım başlatacak gibi görünmüyordu.

Demagojik yeteneği Hitler'i Almanya'nın başına getirmiş ve siyasi hayatında da en büyük sermayesi olmuştur. Toplumdan dışlanmış bir kişinin içgüdüleriyle ve psikolojik zayıflıkları hemen fark eden gözüyle, düşmanlarını yenilgiden yenilgiye uğratmıştır. Demokrasilerin Versay Antlaşması için duydukları suçluluğu acımasız bir şekilde kullanmıştır.

Hükümetin başı olarak, Hitler, analizlerden çok içgüdülerine göre hareket etmiştir. Kendisini sanatçı sanan Hitler, bir türlü yerinde duramayan, daima hareket halinde olan bir kişiliğe sahipti. Berlin'i sevmez, sık sık Bavyera'daki köşesine çekilir, aylarca tamir işleri ile uğraşır, ancak kısa zamanda ondan da bıkardı. Düzenli bir çalışma prosedürü sevmediğinden, bakanları ona ulaşmakta zorluk çekerdi. Politika oluşturması düzensizdi. Parlayıp sönen coşkulu karakterine uygun olan işler yürür, üzerinde düşünülmesi, kafa yorulması gereken işler kalırdı.

Demagojinin esası, kişinin duyguyu ve hayal kırıklığını tek bir anda toplama yeteneğinde yatar. Bu anı yakalamak ve yakın çevresi, geniş halk kitleleri ile neredeyse duygusal ve hipnotizmaya benzer yakın ilişki kurmak Hitler'in özelliğiydi. Almanya dışında dünya, onu normal sınırlı hedefler peşinde koşan bir politikacı olarak gördüğü sürece başarılıydı. Büyük dış politika zaferlerinin hepsi, iktidarının ilk beş yılında 1933-38 gerçekleştirilmiş ve kurbanlarının, Hitler'in amacının, Versay sistemi ile prensiplerini uyumlu hale getirmek olduğu inançlarına dayanmıştır.

Hitler, adaletsizliği düzeltmek iddiasını terk edip, gerçek yüzünü gösterince inanılırlığını kaybetti. Kendisi için fetih yapma işine girişince, temasını yitirdi. 1940'ta Fransa'ya karşı harekete girişmek ve 1941'de Moskova önünde geri çekilmeyi reddetmek gibi, ara sıra parlayan sezgileri vardı; ama bu son hareketi kuşkusuz Alman ordusunun çöküşüne neden oldu. Bununla beraber, Hitler'in en önemli deneyimi, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisi olmuştur. Askeri bir hastanede, hardal gazı ile yarı kör olmuş vaziyette yatağa bağlı yatarken, Almanya'nın yenilgisini ilk defa nasıl duyduğunu anlatmaktan usanmazdı. Almanya'nın çöküşünü, ihanete, Yahudilerin karşı planına ve irade eksikliğine bağlayan Hitler, Almanya'nın yabancılar tarafından değil, ancak kendisi tarafından yenilebileceği görüşünü bütün hayatı boyunca korumuştur. Bu düşünce biçimi, 1918 yenilgisinin nedenini de ihanet olarak belirledi ve Alman liderlerinin sonuna kadar savaşmaması, Hitler'in tekrarlana tekrarlana zihni uyuşturan monologlarının bitmez tükenmez sermayesi oldu.

Hitler, hiçbir şekilde zaferleri ile tatmin olmayan bir kişiliğe sahipti; sonunda kaçınılmaz çöküntüyü sarsılmaz irade gücü ile önleyebileceği fikrine kendisi de inandı. Psikologlar, savaşı, Almanya'nın bütün kaynaklarını boşu boşuna tüketinceye kadar strateji ve akılcı bir politikadan yoksun olarak yönetmesine ve hemen hemen her tarafı işgal edilmiş ülkenin etrafı sarılmış başkentinde, bir sığınak içinde, hâlâ yenilgiyi kabul etmeyip dünyaya meydan okumaya devam ederek kendisini öldürmesine bir açıklama bulabilirler.

Demagojik yetenek ve bencillik, aynı madalyonunun iki yüzüdür. Hitler'in normal bir diyalog kurması olanaksızdı; ya uzun monologlara girişir veya muhatabı lafı kapmayı başarabilirse, can sıkıcı bir sessizliğe bürünür, hatta zaman zaman uyurdu.{366} Hitler'in, Viyana'nın yeraltı dünyasından, Almanya'nın rakipsiz liderliğine kadarki mucizevi yükselişi, gerçekten de çağdaşlarında olmayan şahsi yeteneklerine dayanır. Böylece Hitler'in iktidara yükselişi hikâyesinin tekrarlanması, müritlerinin kullandıkları isimle Hitler'in "masa başı konuşmalarının insanın beynini uyuşturan bir parçası olmuştur.{367}

Hitler'in kendine hayranlığı öldürücü sonuçlar da doğurmuştur. Kendisini ve daha önemlisi çevresini, eşsiz olan yetenekleri dolayısıyla bütün amaçlarının o hayatta iken gerçekleştirilmesi gerektiğine inandırmıştı. Aile tarihi nedeniyle hayatının çok uzun olmayacağını hesaplayan Hitler, herhangi bir başarısının olgunlaşmasına hiçbir zaman izin vermemiş ve fiziki gücü hakkındaki değerlendirmesine uygun olarak belirlediği takvime göre daima ileriye doğru hareket halinde olmuştur. Tarihte, tıbbi varsayıma dayandırılarak başlatılan başka bir büyük savaş örneği yoktur.

Hitler'in özellikle küçümsediği Stresemann gibi kendinden önceki liderlerin güttüğü politikalar için yaratılan fırsatlardan yararlanarak elde ettiği hayret verici başarılar gittikçe artmaya başladı. Vestfalya Barışı gibi Versay Antlaşması da güçlü bir ülkeyi, doğu sınırında bir grup küçük ve korumasız devletle karşı karşıya bıraktı. Ancak aradaki fark, Vestfalya'da bu durum bile bile yaratılmışken Versay'da bunun tam tersinin doğru olmasıdır. Versay ve Locarno, Almanya için Doğu Avrupa'ya giden yolu düzeltmiştir. Sabırlı Alman liderliği, zamanla barışçı yollarla veya belki de Batı tarafından sağlanan şartlarla orada üstünlüğünü kurabilirdi. Fakat Hitler'in pervasız megalomanisi, barışçıl bir evrimi bir dünya savaşına dönüştürmüştür.

İlk önce, Hitler'in gerçek kişiliği, görünüşteki sıradanlığı ile gözlerden saklanmıştı. Her ne kadar Hitler, bu konudaki niyetlerini sık sık açıklamış ise de,

ne Alman, ne de Batı Avrupa kurumları var olan düzeni gerçekten devirmeyi amaçladığına inanmamışlardı. Gittikçe gelişen Nazi Partisi'nin tacizlerinden bıkan, ekonomik bunalım ve politik karışıklık nedeniyle demoralize olan Alman muhafazakâr liderliği, Hitler'i başbakan olarak atadı ve kendini güvence altına almak için de bakanlar kurulunu saygıdeğer muhafazakârlarla doldurdu. (Hitler'in 30 Ocak 1933 tarihinde kurulan ilk kabinesinde sadece üç Nazi Partisi üyesi vardır.) Ancak Hitler, o kadar yolu parlamento manevralarıyla önü kesilsin diye kat etmemişti. Birkaç sert darbe ile (30 Haziran 1934'te yapılan bir temizlik hareketi ile bazı rakiplerini ve muhaliflerini öldürtmüştü) iktidara geldikten on sekiz ay sonra Almanya'nın diktatörü olmuştu.

Batı demokrasilerinin Hitler'in bu çıkışına karşı ilk tepkisi, silahsızlanma yükümlülüklerini hızlandırmak oldu. Şimdi Almanya hükümetinin başında, Versay Antlaşması'nı yıkmak, tekrar silahlanmak ve genişleme politikası izlemek niyetinde olduğunu açıkça ilan eden bir başbakan vardı. Buna rağmen, demokrasiler özel önlemler alma gereksinimi duymadılar. Hitler'in iktidara gelmesi, Büyük Britanya'nın silahsızlanma işindeki kararlılığını kuvvetlendirdi. Hatta bazı İngiliz diplomatlar, Hitler'in kendinden önceki istikrarsız hükümetlere göre barış için daha çok ümit verdiğini düşündüler, İngiliz Büyükelçisi Phipps, Dışişleri Bakanlığı'na "Hitler'in imzası, bütün geçmişinde hiçbir Almanın bağlamadığı kadar Almanya'yı bağlayacaktır."{368} diye yazıyordu; Ramsay MacDonald'a göre, İngilizlerin Fransa'ya güvence vermesine artık gerek yoktu, çünkü Almanya silahsızlanma anlaşmasını bozarsa "dünyanın Almanya'ya karşı tepkisi çok fazla olacaktı."{369}

Kuşkusuz, Fransa böyle yatıştırıcı sözlerle tatmin olmamıştı. Başlıca problemi, hâlâ Almanya silahlanmaya ve İngiltere de güvence vermemeye devam ederse, ülkesinin nasıl güven altında olacağıydı. Dünya kamuoyu anlaşmayı bozanlara karşı bu kadar kararlı ise, Büyük Britanya güvence vermekte neden bu kadar isteksizdi? İngiliz Dışişleri Bakam Sir John Simon şöyle cevap veriyordu: "Çünkü İngiliz kamuoyu bunu desteklemez." Böylece Fransa'nın korkulu rüyası olan bir Alman saldırısı karşısında, İngilizlerin yardıma gelmeyeceği iyice anlaşılmış oldu.{370} Fakat niçin İngiliz kamuoyu Fransa'ya güvence vermeyi desteklemeyecekti? Muhafazakâr Parti'nin Başkanı ve İngiliz hükümetinin gerçek lideri Stanley Baldwin, bu soruya böyle bir saldırının olası olmadığı şeklinde cevap verdi:

> "Eğer Almanya'nın yeniden silahlandığı ispatlanırsa, bu durumda, Avrupa'nın karşı karşıya geleceği yeni bir durum ortaya çıkacaktır...

> Böyle bir durum ortaya çıkarsa, Majesteleri'nin hükümeti sorunu ciddiyetle ele alacaktır; fakat böyle bir durum henüz ortada yoktur..."[{371}]

Bu argüman, bitmeyen bir döngü ve bitmeyen bir çelişkiler yumağı idi: Güvence, hem riskli, hem de gereksizdi; eşitlik sağlandıktan sonra Almanya tatmin olacaktı. Oysa Almanya henüz tehdit etmekte iken güvence verilmesi durumu, her ne kadar dünya kamuoyunun lanetinin saldırganı daha işin başında durduracağı varsayılsa bile, çok tehlikeli olabilirdi. Sonunda Hitler'in kendisi, kaçamaklara ve ikiyüzlülüğe son verdi. 14 Ekim 1933 tarihinde Almanya, Silahsızlanma Konferansı'nı kesin olarak terk etti. Hitler taleplerinin reddedilmesinden dolayı değil, aksine Almanya'nın eşitlik talebinin kabul edilmesinden ve böylece hiçbir engel tanımadan silahlanmasına engel olunacağından korktuğu için bunu yaptı. Bir hafta sonra da Milletler Cemiyeti'nden çekildi. 1934'ün başında Almanya'nın yeniden silahlanmasını ilan etti. Dünya toplumundan kendisini bu şekilde ayıran Almanya, bu işten herhangi bir görünür zarar da görmedi.

Hitler açıkça meydan okumuştu; ama demokrasiler bunun ne anlama geldiği konusunda bir fikir sahibi değildiler. Hitler, yeniden silahlanmak suretiyle cemiyetin birçok üyesinin esasen prensip olarak kabul ettiği bir şeyi uygulamıyor muydu? Hitler belirgin bir saldırı hareketine girişmeden tepki göstermeye ne gerek vardı? Aslında, ortak güvenlik bu gibi işler için değil miydi? Bu tutumları ile, Batı demokrasilerinin liderleri belirsiz kararlar vermek zorunluluğundan kendilerini kurtarmış oluyorlardı. Hitler'in kötü niyetinin açık bir işaretini görünceye kadar beklemek onlar için daha kolaydı; çünkü bu işaretin yokluğu, güçlü önlemler almak için gerekli kamuoyu desteğinin yokluğu demekti. Yahut demokrasilerin liderleri böyle düşünüyorlardı. Kuşkusuz, Batı demokrasilerinin etkili herhangi bir direnme göstermeleri için artık çok geç olacağı zamana kadar, gerçek niyetini ustaca bütün dünyadan saklamak için Hitler'in her türlü nedeni vardı, iki savaş arasındaki dönemin demokratik devlet adamları, güç dengesinin zayıflamasından çok, savaştan korkuyorlardı. Ramsay MacDonald, "güvenliğin askeri önlemlerle değil, moral araçlarla sağlanması" gerektiğini savunuyordu.

Hitler, zaman zaman olası kurbanlarının hayal kurmalarını sağlayan barış saldırıları yaparak demokrasilerin bu tutumlarını beceri ile kötüye kullanıyordu. Silahsızlanma görüşmelerinden çekildiği zaman, Alman ordusunun 300.000 kişiyle sınırlandırılmasını ve hava kuvvetlerinin Fransa'nın hava kuvvetlerinin

yarısı kadar olmasını önermişti. Bu öneri, Almanya'nın Versay'da belirlenen 100.000 kişilik sınırı aştığını dikkatlerden gizledi. Yeni sınıra birkaç yıldan önce erişilemeyeceği izlenimi verildi ki, kuşkusuz bu limit kısa zamanda geçilebilirdi.

Fransa, kendi güvenliğini kendisinin sağlayabileceğini söyleyerek bu öneriyi reddetti. Bu cevabın kibirli tonu, Fransa'nın korkulu rüyası olan Almanya'yla askeri eşitliğin veya daha kötüsünün şimdi gerçek olduğunu saklayamadı. Büyük Britanya, silahsızlanmanın her zamankinden daha çok önem kazandığı sonucuna vardı ve kabine şöyle bir açıklama yaptı: "Politikamız, Milletler Cemiyeti Anasözleşmesi çerçevesindeki dünya silahlanma yarışını sınırlamak ve azaltmaktır. Bunun için tek araç uluslararası işbirliğidir."{372} Geçekten kabine, kendi tahminlerine göre gittikçe zayıflayan durumdan ne kurtarılabilirse onu kurtarmanın en iyi seçenek olduğu kararına vardı. Hitler, Alman delegasyonuna Silahsızlanma Konferansı'nı terk etme emri verdikten altı hafta sonra, 29 Kasım 1933'te Baldwin kabineye şunları söylüyordu:

> "Silahlanmaya bir sınır koyma ümidimiz olmasaydı, yalnızca hava kuvvetlerimiz için değil, donanma için de huzursuzluk duymakta çok haklı olurduk, (İngiltere) Almanya'yı da içine alacak şekilde, bir silahsızlanma planı gerçekleştirmek için her türlü çabayı harcamaktadır."{373}

Almanya, silahlanmakta ve İngiliz savunmasının durumu da, Bakdwin'in deyimi ile huzursuzluk verici ise, daha büyük İngiliz savunma çabasının gösterilmesi gerekmekteydi. Oysa Baldwin aksi yönü seçti. 1932'de başlatılan uçak üretimini durdurdu. Bu tutum "Majesteleri hükümetinin Silahsızlanma Konferansı'nın sonucunu daha ciddi bir şekilde desteklemek arzusundan"{374} doğmuştu. Baldwin, Büyük Britanya tek taraflı olarak silahsızlanmaya devam ettiği sürece, Hitler'in silahsızlanma görüşmelerine katılmasının nasıl sağlanacağı sorusuna açıklık getirmedi. (Baldwin'in hareketinin başka bir açıklaması, Büyük Britanya'nın yeni uçak modelleri geliştirdiği ve bunlar hazır olana kadar üretim yapılmaması şeklindedir. Bu da, Baldwin'in zorunlu olarak yapması gereken bir işi, bir iyi niyet jesti olarak gösteriyor demektir.)

Fransa'ya gelince, Fransa teselliyi gerçeklerden kaçmakta buldu. Paris'teki İngiliz büyükelçisi, Londra'ya şöyle rapor gönderiyordu: "Fransa son derece dikkatli bir politikaya döndü; herhangi bir askeri macera içeren ve kuvvete dayanan önlemlerin alınmasına karşıdır."{375} Sonradan Savaş Bakanı olan Eduard Daladier'e gönderilen bir rapor, Fransa'nın bile Cemiyet prensiplerine

dayanmaya başladığını göstermektedir. Berlin'deki Fransız Askeri ataşesi, Hitler'den daha tehlikeli olan fanatiklerin partinin kanatlarında gizlendiğine kendisini inandırarak, Hitler'i dizginlemek için en etkili yolun silahsızlanma olduğunu açıkladı:

> "Almanya'nın askeri gelişmesini... hiç değilse bir süre engellemek için bir uzlaşmaya varmaktan başka bizim için bir yol yoktur... Hitler barış arzusunu ilan ederken samimi ise, anlaşmaya ulaştığımız için kendimizi kutlayabileceğiz. Başka niyetleri varsa veya bir gün bazı fanatiklere izin vermek zorunda kalırsa, hiç olmazsa savaşın çıkışını bir müddet geciktirmiş olacağız ki, bu da gerçekten bir kazançtır."{376}

Büyük Britanya ve Fransa, Alman silahlanmasına dokunmamaya karar verdiler, çünkü başka yapacakları bir şey yoktu. Büyük Britanya ortak güvenlikten ve Milletler Cemiyeti'nden vazgeçmeğe henüz hazır değildi. Fransa'nın morali o kadar bozuktu ki, kendini toparlayıp önsezilerine göre hareket etmek gücünden yoksundu. Fransa, tek başına hareket etmeye cesaret edemiyordu ve Büyük Britanya da birlikte hareket etmeyi reddediyordu.

Sonradan geriye bakıldığında, çağdaşlarının, Hitler'in hareket nedenlerini değerlendirmekte ne kadar aptalca hareket ettiklerini söylemek kolaydır. Ama, suçluluğu bir tarafa, Hitler'in ihtirasları bile, daha başlangıçta apaçık ortada değildi, iktidarının ilk iki yılında, yönetimini güçlendirmek başlıca ilgilendiği şeydi. Fakat Hitler'in dış politikadaki haşinliği, sert anti-komünizmi ve Alman ekonomisini yeniden canlandırması düşünülürse, birçok İngiliz ve Fransız liderinin gözünde fazlasıyla dengeleniyordu.

Devlet adamlarının her zaman karşı karşıya bulunduğu çıkmaz, hareket alanlarının en fazla olduğu zaman, bilgilerinin en az seviyede olmasıdır. Yeteri kadar bilgi topladıkları zaman ise, belirleyici bir eylem için fırsat kaçırılmış olur. 1930'larda İngiliz liderler, Hitler'in hedeflerinin ne olduğu konusunda kesin bilgiye sahip değillerdi. Fransız liderler ise, kanıtlayamadıkları değerlendirmelere dayanarak harekete geçmek konusunda kendilerine güvenemiyorlardı. Hitler'in kişiliği hakkında bilgi sahibi olmak için ödenmesi gereken ders ücreti, Avrupa'nın bir ucundan diğer ucuna kadar uzanan mezarlar oldu. Diğer taraftan, demokrasiler yönetiminin ilk yıllarında Hitler'e karşı bütün kozlarını oynamış olsalardı, bu kez tarihçiler, Hitler'in anlaşılmayan bir milliyetçi mi, yoksa dünya hegemonyasını amaç edinmiş bir manyak mı olduğu

hususunu tartışıyor olacaklardı.

Batı'nın, Hitler'in niyetleri hakkındaki takıntısı, daha baştan yanlış yönlendirilmişti. Güç dengesi ilkeleri, doğuda küçük ve zayıf devletlere komşu olan büyük ve güçlü bir Almanya'nın tehlikeli bir tehdit oluşturacağını açıkça göstermeliydi. Real-politik bize şunu öğretir ki, Hitler'in niyetleri ne olursa olsun, Almanya'nın komşuları ile ilişkileri onların karşılıklı güçlerine göre belirlenecektir. Batı, Hitler'in niyetlerini değerlendirmeye zaman harcayacağına, Almanya'nın gittikçe büyüyen gücüne karşı denge oluşturmaya çaba harcamalıydı.

Kimse, Batılı Müttefikler'in Hitler'le hesaplaşma konusunda tereddüt etmelerinin sonucunu, Hitler'in şeytani propaganda şefi Joseph Goebbels'den daha iyi anlatamaz. Goebbels, Nisan 1940'ta Nazilerin Norveç'i işgal etmesinin arifesinde gizli bir brifingde şöyle diyordu:

> "Şimdiye kadar, Almanya'nın gerçek hedeflerinin ne olduğu hususunda düşmanlarımızı karanlıkta bırakmayı başardık. 1932'den önce, iç düşmanlarımız da, nereye gittiğimizi veya hukuka bağlılık yeminimizin sadece bir aldatmaca olduğunu anlayamadılar... Bize engel olabilirlerdi. 1925'te birkaçımızı tutuklayabilirlerdi ve bu işin sonu olurdu. Hayır, onlar bizim tehlikeli bölgeye girmemize izin verdiler. Dış politikada da aynen böyle oldu... 1933'te bir Fransız başbakanı şunu söylemeli idi (yahut ben Fransız başbakanı olsam söylerdim): "Yeni Reich Başbakanı, *Mein Kampf*'ı yazan adamdır. Kitabında şöyle söylüyor. Bu adamın yakınımızda bulunmasına hoşgörü ile bakılamaz. Ya o ortadan kaybolmak veya biz yürümeliyiz!" Fakat bunu yapmadılar. Bizi kendi başımıza bıraktılar; tehlikeli bölgeye girmemize izin verdiler ve biz bütün o tehlikeli kayalıklardan sıyrılmayı başardık. *Biz işimizi bitirip onlardan daha iyi silahlandıktan sonra, bize savaş açtılar!* [italikler orijinaldir.]"[{377}]

Demokrasilerin liderleri, bir kez Almanya belirli bir silahlanma seviyesine eriştikten sonra, Hitler'in niyetinin şu veya bu olmasının hiçbir önemi olmadığını kabul etmeyi reddettiler. Engel olunmadıkça veya dengelenmedikçe, Alman askeri kuvvetinin hızlı büyümesinin, var olan dengeyi altüst edeceği açıktı.

Gerçekten de, Churchill'in bir tek mesajı vardı. Fakat 1930'larda, peygamberleri önceden tanıyabilmek için henüz vakit çok erkendi. İngiliz liderler, bütün politik

yelpazeyi kapsayan bir oybirliği ile ki, bu çok seyrek görülen bir şeydi, Churchill'in uyarılarını reddettiler. Hazırlıklı olmak değil de, silahsızlanmanın barışın anahtarı olduğu varsayımından hareket ederek, Hitler'i stratejik bir tehlike değil, psikolojik bir sorun olarak kabul ettiler.

1934'te Churchill, Almanya'nın silahlanmasına karşı Büyük Britanya'nın, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin güçlendirilmesiyle cevap vermesini ısrarla istediği zaman, hükümet ve muhalefet liderleri bu öneriyi alaya almakta birleştiler. Liberal Parti adına konuşan Herbert Samuel şunu söyledi: "Göründüğü kadarıyla, bize mantıklı ve sağlıklı bir tavsiyede bulunmuyor... pervasız bir briç oyununda gibi... görünüyor... Bütün bu formüller tehlikelidir."{378} Sir Stafford Cripps ise, İşçi Partisi'nin görüşünü kibirli ve alaycı bir şekilde şöyle belirtti:

> "İnsan onu, ülkesinin baronluklarında silahsızlanma olasılığı düşüncesine gülen ve kendisinin ve feodal halkının ve ineklerinin güvenliğini sağlamak için tek yolu, mümkün olduğu kadar çok silahlanma olarak gösteren bir Ortaçağ baronu olarak canlandırabiliyor."{379}

Muhafazakâr Başbakan Baldwin, "bazı tür silahların sınırlandırılması veya kısıtlanması hususundaki ümidini henüz yitirmediğini" söyleyerek Churchill'in önerisinin Avam Kamarası'nda reddini sağladı. Baldwin'e göre, Alman hava kuvvetlerinin gücü hakkında doğru ve kesin bilgi almak "olağanüstü zor" idi; ama bunun niçin böyle olduğunu açıklamadı.{380} Bununla beraber, Baldwin "Almanya'nın hızla İngiltere ile eşitliğe doğru yaklaştığının doğru olmadığına" emindi. "Bu anda gereksiz telaşa ve paniğe sebep yoktur"{381} dedi. Churchill'in rakamlarının "abartılmış" olduğunu söyleyerek "şu anda bizim ve Avrupa'da herhangi bir ülkenin karşı karşıya bulunduğu yakın bir tehlike veya acil durum yoktur"{382} diye vurguladı.

Fransa, 1920'lerde Çekoslovakya, Polonya ve Romanya'ya verdiği tek taraflı güvenceleri ortak savunma anlaşmalarına dönüştürmek suretiyle gönülsüz yapılan ittifaklar topluluğunun arkasına sığınmayı yeğledi. Bu, Almanya doğuya dönmeden önce Fransa ile sorunlarını çözmek yolunu seçerse bile, şimdi bu ülkelerin Fransa'nın yardımına koşmak yükümlülüğü altında bulundukları anlamına geliyordu.

Bu boş ve gerçekten dokunaklı bir jestti. Anlaşmalar, Fransa'nın yeni ve zayıf Doğu Avrupa ülkelerine güvence vermesi bakımından mantıklıydı. Fakat Almanya'yı, iki cepheli savaş riski ile karşı karşıya getirecek karşılıklı

yardımlaşma olarak pek uygun değildi. Bu devletler, doğuda Almanya'yı dizginleyemeyecek kadar zayıftılar; Fransa'yı kurtarmak için Almanya'ya saldırı hareketi yapmaları söz konusu olamazdı. Bu paktları daha da zayıflatan bir şekilde, Polonya, Almanya ile bir saldırmazlık anlaşması yaparak Fransa'ya karşı yükümlülüklerini dengeledi; öyle ki, Fransa'ya saldırılması halinde Polonya'nın resmi taahhütleri birbirini iptal edecek, daha doğrusu kriz anında Polonya kendisine en fazla avantaj sağlayacak yolu seçmekte serbest olacaktı.

1935'te imzalanan yeni Fransız-Sovyet anlaşması, Fransa'nın psikolojik ve politik moral çöküntüsünün ne kadar büyük olduğunu gösterdi. I. Dünya Savaşı'ndan önce, Fransa, Rusya ile politik bir ittifak yapmaya çok istekli olmuş ve bu politik uzlaşmayı askeri bir pakta dönüştürünceye kadar da rahat etmemişti. Fransa'nın konumu, 1935'te stratejik bakımdan daha da zayıftı ve Sovyet askeri desteğine olan gereksinimi hemen hemen ümitsizdi. Oysa Fransa, Sovyetler Birliği ile kerhen politik ittifak yaparken, kurmay subayların görüşmelerini sert bir şekilde reddetmişti. 1937'ye kadar geç bir tarihte, Fransa yıllık askeri manevralarında Sovyet gözlemcilerinin bulunmasına izin vermemiştir. Fransız liderlerinin bu davranış tarzının, Stalin'in başlangıçtan beri var olan Batı demokrasilerine güvensizliğini daha da büyüten üç nedeni vardı: Birincisi, Sovyetler Birliği ile çok yakın bir ilişkinin Fransa'nın Büyük Britanya ile olan vazgeçilmez bağlarını zayıflatacağı korkusu idi. İkincisi, Fransa'nın Sovyetler Birliği ile Almanya arasında bulunan Doğu Avrupalı müttefiklerinin, Sovyet birliklerinin topraklarına girmelerine izin vermeye hazır olmamalarıydı. Bu durum, Fransız-Sovyet askeri görüşmeleri için anlamlı bir konu bulmayı da çok güçleştiriyordu. Son olarak, 1938'de bile, Almanya, Fransız liderlerinin gözünü o kadar korkutmuştu ki, Sovyetler Birliği ile askeri görüşmelerin, Başbakan Chautemps'ın kelimeleri ile "Almanya'nın savaş ilanına neden olacağı"ndan[{383}] endişe ediyorlardı.

Sonuçta Fransa, kendisine yardım edemeyecek kadar zayıf ülkelerle askeri ittifaklar, askeri işbirliği yapmağa cesaret edemediği Sovyetler Birliği ile politik bir ittifak ve kendisi ile askeri yükümlülük içeren bir ittifak yapmayı düşünmediğini açıkça söyleyen Büyük Britanya'ya stratejik bağımlılıkla işi noktaladı. Bütün bu düzenlemeler, büyük bir stratejiye değil, sinirsel çöküntüye doğru gidecek düzenlemelerdi. Fransa'nın artan Alman gücüne karşı tek ciddi hareketi, İtalya yönünde olmuştur. Mussolini'nin kendisini ortak güvenliğe adamış bir kimse olmadığı bir gerçekti; fakat özellikle Almanya söz konusu olduğu zaman, İtalya'nın olanaklarının sınırları hakkında çok gerçekçi görüşleri

vardı. Almanya'nın Avusturya'yı topraklarına katması halinde, bu durumun etnik bakımdan Alman olan Güney Tirol'ün geri verilmesine gidebileceğinden korkuyordu. Ocak 1935'te, o zamanki Dışişleri Bakanı Pierre Laval, askeri bir ittifaka çok yaklaşan bir ittifak yaptı. Avusturya'nın bağımsızlığına bir tehdit oluştuğunda, İtalya ve Fransa'nın birbirlerine danışacaklarını kabul ettiler ve askeri kurmayların görüşmelerinde, Ren bölgesine İtalyan birliklerinin ve Avusturya sınırlarına da Fransız birliklerinin yerleştirilmesini tartışacak kadar işi büyüttüler.

Üç ay sonra Hitler'in zorunlu askere alma ilanından sonra, Büyük Britanya, Fransa ve İtalya arasında bir ittifak gelişmek üzereydi. Hükümet başkanları, İtalyan tatil kasabası Stresa'da toplanarak Almanya'nın, Versay Antlaşması'nı kuvvet kullanarak değiştirmeye girişmesi halinde, ona karşı direnme konusunda görüş birliğine vardılar, işin tarih bakımdan hayret edilecek tarafı, uzun zamandan beri Versay Antlaşması'nı İtalya'ya haksızlık yapıldığı gerekçesi ile eleştiren Mussolini'nin, bu anlaşmayı savunan bir konferansa ev sahipliği yapmasıydı.

Stresa, I. Dünya Savaşı'nın galiplerinin ortak bir hareket için bir araya geldiği son olay olacaktı. Konferanstan iki ay sonra, Büyük Britanya Almanya'yla deniz kuvvetleri anlaşması yaptı. Bu da gösteriyordu ki, kendi güvenliği söz konusu olduğunda Büyük Britanya, Stresa'daki ortaklarına değil, düşmanı ile yapacağı iki-taraflı uzlaşmaya dayanmayı yeğliyordu. Almanya, gelecek on yıl içinde donanmasını Büyük Britanya'nın donanmasının yüzde otuz beşi düzeyinde tutmayı kabul ediyordu; denizaltılarının sayısı ise, eşit olabilirdi.

Deniz Kuvvetleri Antlaşması, şartlarından çok, demokrasilerin içinde bulundukları ruh halini ortaya koyması bakımından önemliydi. Kuşkusuz İngiliz Kabinesi, Deniz Kuvvetleri Antlaşması'nın, Versay Antlaşması'nın deniz kuvvetleri ile ilgili hükümlerinin Almanya tarafından ortadan kaldırılması anlamına geldiğinin farkındaydı; dolayısıyla anlaşma en azından Stresa cephesinin ruhuna karşıt idi. Anlaşmanın pratik sonucu, ikili temeller üzerine yeni tavanlar belirlemesiydi ve bu tavan, Almanya'nın inşa kapasitesinin üst sınırındaydı. Bu yöntem, Soğuk Savaş zamanında gittikçe popüler olan bir silahların kontrolü yöntemidir. Ayrıca Deniz Kuvvetleri Antlaşması, Büyük Britanya'nın Stresa cephesindeki ortaklarına güvenmekten çok, düşmanı ile uzlaşma yolunu yeğlediğini gösteriyordu ve bu da sonradan yatıştırma politikası olarak tanınacak politikanın psikolojik çerçevesiydi.

Bu gelişmelerin hemen sonrasında, Stresa cephesi toptan çöktü. *Realpolitik*'in bir taraftarı olan Mussolini, I. Dünya Savaşı'ndan evvel rutin bir iş olan sömürgeci genişleme için kendisini serbest hissetti. Bunun sonucunda, 1935'de Afrika'nın son bağımsız devleti Habeşistan'ı işgal ederek kendisine Afrika'da bir imparatorluk kurma işine koyuldu. Bu süreç içinde, yüzyılın başında Habeş güçleri tarafından İtalya'nın aşağılanmasının öcünü de almış olacaktı.

Ancak Mussolini'nin saldırısı I. Dünya Savaşı'ndan önce kabul edilmişti; ama şimdi ortak güvenlik ve Milletler Cemiyeti'ne yönelen bir dünyada yapılıyordu. Özellikle Büyük Britanya'da, kamuoyu Japonya'nın Maçurya'yı işgaline engel olmayı "başaramadığı" için Milletler Cemiyeti'ni kınıyordu. Bu iki olay arasındaki süre içinde ekonomik yaptırım mekanizması yürürlüğe konmuştu, İtalya 1935'te Habeşistan'ı işgal ettiği zaman, cemiyetin böyle saldırılara karşı resmi bir önlemi vardı. Bundan başka, Habeşistan, şartların garip şekilde ters dönmesi sonucunda da olsa, cemiyetin üyesi bir ülkeydi. 1925'te, İtalya, İngilizlerin var olduğunu sandığı niyetlerine engel olmak için Habeşistan'ın Milletler Cemiyeti'ne alınmasını desteklemişti. Büyük Britanya, Habeşistan'ın uluslararası toplumun tam üyesi olamayacak kadar barbar olduğunu ileri sürmekle beraber, istemeye istemeye razı olmuştu.

Şimdi iki ülke de kendi kazdıkları kuyuya düşmüşlerdi: İtalya, ortada hiçbir tahrik yokken bir cemiyet üyesine karşı saldırıda bulunmuştu; Büyük Britanya ise başka bir Afrika sömürgecilik problemi ile değil, ortak güvenlik sistemine bir meydan okuma ile karşı karşıya idi. Durumu daha da güçleştiren şey, Büyük Britanya ve Fransa'nın Stresa'da Habeşistan'ın İtalya'nın çıkar alanı içinde olduğunu kabul etmiş olmaları idi. Laval sonradan, İtalya'nın Habeşistan'da, Fransa'nın Fas'ta oynadığına benzer bir rol almasını düşündüğünü söylemişti, yani dolaylı kontrol şekli söz konusu idi. Fakat Mussolini'nin Habeşistan'ı topraklarına katma ile dolaylı kontrol arasındaki fark yüzünden, bu kadar ödün vermiş olan Fransa ve Büyük Britanya'nın Almanya'ya karşı oluşmakta olan ittifakı feda edeceklerini anlamaları beklenemezdi.

Fransa ve Büyük Britanya, hiçbir zaman iki eşit derecede tehlikeli seçenekle karşı karşıya olduklarını gerçekten anlamadılar. Eğer İtalya'nın, Avusturya'yı korumak için gerekli ve dolaylı olarak Locarno'da güvence altına alınan silahtan arındırılmış Ren bölgesinin devamına yardımcı olduğu sonucuna varmış olsalardı, Afrika'da İtalya'nın durumunu kurtarabilecek bazı ödünlerle ortaya çıkabilecek ve Stresa'yı da zedelenmemiş tutabileceklerdi. Diğer taraftan, eğer Milletler Cemiyeti, Almanya'yı dizginlemek ve Batı kamuoyunu saldırıya karşı

bir araya getirmek için gerekli ve en iyi araç ise, saldırının bir şey kazandırmayacağını göstermek için yaptırımlarda ısrar etmek gerekirdi. Bir orta yol yoktu.

Ancak artık tercihlerini belirleyecek kadar kendilerine güvenleri olmayan demokrasiler, orta bir yol bulmak peşinde idiler. İngilizlerin öncülüğünde, cemiyetin ekonomik yaptırım mekanizması harekete geçirildi. Aynı zamanda Laval, gizlice, İtalya'nın petrole ulaşmasının engellenmeyeceği hususunda Mussolini'ye güvence verdi. Büyük Britanya, Roma'ya, nazik bir şekilde petrol yaptırımlarının savaşa sebep olup olmayacağını sordu. Mussolini, beklenildiği gibi ve yanlış olarak olumlu cevap verince, İngiliz Kabinesi yaygın savaş korkusunu kullanarak cemiyette destek sağlamak çabası için gerekli olan mazereti bulmuş oldu. Bu politika "savaş hariç bütün yaptırımlar" sloganı ile ifadesini buldu.

Sonradan, Başbakan Stanley Baldwin işe yaraması mümkün olan her yaptırımın savaşa da yol açabileceğini söyleyecekti. Böylece, saldırıya karşı direnmede ekonomik yaptırımların, güç kullanmaya alternatif olduğu kabul edildi. Bu görüş, Amerika'da elli yıl sonra Irak'ın Kuveyt'i topraklarına katması dolayısıyla da tekrarlandı, fakat mutlu sonla bitti.

Dışişleri Bakanı Samuel Hoare, Büyük Britanya'nın stratejisinin yolundan sapmış olduğunu anlamıştı. Yakın Alman tehdidine karşı direnmek için, Büyük Britanya liderlerinin, Hitler'le hesaplaşmaları ve Mussolini ile uzlaşmaları gerekliydi. Bunun tamamen aksini yaptılar: Almanya'yı yatıştırdılar ve İtalya ile çatıştılar, işlerin acayipliğini fark eden Hoare ve Laval, 1935 Aralığında bir uzlaşma planladılar: İtalya, Habeşistan'ın verimli ovalarını alacak; Haile Selasiye krallığının tarihi mekânı olan dağlık bölgede egemenliğini sürdürecekti. Büyük Britanya, denize çıkışı olmayan Habeşistan'a İngiliz Somali'sinden bir çıkış vermek suretiyle bu uzlaşmaya katkıda bulunacaktı. Mussolini'nin bu planı kabul etmesi bekleniyordu. Hoare da planı cemiyetin onayına sunacaktı.

Hoare-Laval planı boşa çıktı; çünkü Milletler Cemiyeti'ne sunulmadan önce basına sızdırılmıştı ve o günlerde bu gibi şeyler çok seyrek görülürdü. Çıkan gürültü, Hoare'u istifa etmek zorunda bıraktı. Kamuoyunun şiddetli tepkisi karşısında, pratik bir uzlaşma arayan bir kişi böylece kurban verilmiş oldu. Yerine geçen Anthony Eden, hızla ortak güvenlik sistemi kozasına ve ekonomik yaptırımlara döndü. Ancak kuvvete başvurma konusunda isteksizdi.

Birbirini izleyen krizlerde tekrarlandığı gibi, demokrasiler, düşmanın askeri

gücünü olduğundan çok tahmin ederek, kuvvet kullanmaktan kaçınmalarını haklı göstermeye çalıştılar. Londra, Fransa'nın yardımı olmadan İtalyan donanmasını kontrol edemeyeceğine kendisini inandırdı. Fransa, gönülsüz olarak donanmasını Akdeniz'e gönderdi ve böylece, Locamo garantörü ve Stresa ortağı olarak İtalya ile ilişkilerini tehlikeye atmış oldu. Bu karşı konulmaz güç birikimine karşın, petrol yaptırımı hiçbir zaman konmadı. Alışılmış yaptırımlar da Habeşistan'ın yenilgisini önleyecek kadar hızlı çalışmadı, gerçekten çalışıp çalışmayacağı da ayrıca şüpheli idi.

İtalya'nın Habeşistan'ı işgali 1936 Mayısında tamamlandı ve Mussolini, İtalya Kralı Victor Emmanuel'i yeni verilen unvanıyla Etiyopya İmparatoru ilan etti. İki aydan daha az bir zaman sonra, 30 Haziran'da Milletler Cemiyeti Konseyi bu *fait accompli*'yi (oldubittiyi) görüşmek için toplandı. Haile Selassie, ümitsiz kişisel başvurusunda ortak güvenliğin ölüm çanını herkese duyuruyordu:

> "Bu, yalnızca İtalyan saldırısı sorununun çözülmesinden ibaret bir sorun değildir. Bu, bir ortak güvenlik sorunudur; Cemiyet'in var oluş sorunudur; devletlerin uluslararası anlaşmalara güvenmeleri sorunudur; küçük devletlere verilen toprak bütünlüklerine ve bağımsızlıklarına saygı gösterileceği ve güvence altına alınacağı sözünün değeri sorunudur. Bu, devletlerin eşitliği prensibi ile küçük devletlere kölelik zincirleri vurma arasında bir tercih yapılması sorunudur."{384}

15 Temmuz'da cemiyet, İtalya'ya karşı bütün yaptırımları kaldırdı, iki yıl sonra Münih'in hemen ardından, Büyük Britanya ve Fransa, Almanya korkusunu moral itirazların önüne geçirerek Habeşistan'ın işgalini tanıdılar. Ortak güvenlik sistemi, Haile Selassie'yi, Hoare-Laval'ın *Realpolitik* planına göre yarışını kaybedeceği ülkesinin tümünü kaybetmeye mahkûm etmişti.

Askeri güç bakımından İtalya, Büyük Britanya, Fransa ve Almanya'yla karşılaştırılamayacak kadar küçüktü. Fakat Sovyetler Birliği'nin kendisini uzakta tutmasının yarattığı boşluk, İtalya'yı, Avusturya'nın ve bir dereceye kadar askerden arındırılmış Ren bölgesinin bağımsızlığını korumak için faydalı bir yardımcı pozisyonuna soktu. Büyük Britanya ve Fransa, Avrupa'nın en güçlü devletleri olarak görüldükleri sürece, Mussolini özellikle Almanya'ya karşı derin bir güvensizlik duydu ve önceleri Hitler'in kişiliğinden hiç hoşlanmadığından Versay düzenlemesini destekledi. Fiili güç ilişkilerinin analizi ile birleşen Etiyopya yüzünden duyduğu kızgınlık, Mussolini'yi, Stresa cephesi üstünde ısrar

edildiği takdirde, Alman saldırganlığının bütün hışmını İtalya'nın karşılamak zorunda kalacağına inandırdı. Bu nedenle, Etiyopya, İtalya'nın karşı konulmaz bir şekilde Almanya'ya yaklaşmasının başlangıcını oluşturmuştur; korku ve yeni çıkarlar isteği, bu hareketi eşit şekilde etkileyen iki neden olmuştur.

Ancak Almanya üzerinde en devamlı etki bırakan, Etiyopya fiyaskosu olmuştur. Berlin'deki İngiliz büyükelçisi şöyle yazıyor: "İtalyan zaferi yeni bir dönem açtı. Kuvvete tapılan bir ülkede, İngiliz prestijinin yok olması kaçınılmazdır."{385} İtalya, Stresa cephesinden çıktıktan sonra, Almanya'nın Avusturya'ya ve Orta Avrupa'ya giden yolda karşısına çıkacak tek engel, askerden arındırılmış Ren bölgesi ile sağlanmış olan açık kapıydı. Hitler, bu kapıyı da kapatmak için hiç zaman kaybetmedi.

7 Mart 1936 pazar sabahı, Hitler ordusuna Versay Antlaşması'nın geride kalan son önlemi olan askerden arındırılmış Ren bölgesine girme emri verdi. Versay'a göre, Alman askeri kuvvetlerinin Ren bölgesine ve onun doğusundaki elli kilometrelik toprak şeridine girmesi yasaktı. Almanya bu hükmü Locarno'da doğrulamıştı; Milletler Cemiyeti Locarno'yu onaylamıştı ve Büyük Britanya, Fransa, Belçika ve İtalya Locarno'ya güvence vermişti.

Hitler Ren bölgesine egemen olursa, Doğu Avrupa da onun insafına kalmış demekti. Doğu Avrupa'nın yeni devletlerinin hiçbirinin tek başına veya diğer devletlerle birlikte revizyonist Almanya'ya karşı kendisini savunma şansı yoktu. Tek ümitleri, Fransa'nın Ren bölgesine yürüme tehdidinde bulunarak Alman saldırganlığını caydırmasıydı.

Batı demokrasileri, bir kez daha Hitler'in niyetleri hakkında emin değillerdi. Teknik gözle bakılırsa, Almanya yalnızca Alman topraklarını yeniden işgal ediyordu. Aynı anda da Fransa'ya bir saldırmazlık antlaşması dâhil her çeşit güvenceyi vermeyi öneriyordu. Almanya'ya, diğer Avrupa devletlerinin öz hakları olarak kabul ettikleri kendi sınırlarını savunma hakkı tanınırsa, bu ülkenin tatmin olacağı bir kez daha ileri sürüldü, İngiliz ve Fransız liderleri, bu kadar açık ve haksız bir ayırımcı işlemi korumak için kendi halklarının hayatlarını riske atma hakkına sahip miydi? Diğer taraftan, Almanya tam silahlanmamışken Hitler'le hesaplaşmak ve böylece sayısız hayatı kurtarmak moral görevleri değil miydi?

Tarih bu sorulara cevap verdi. Ancak çağdaşları şüphe içinde kıvranıyorlardı. 1936'da Hitler, psikolojik sezgi ve şeytani irade gücünün birleşiminden yararlanmaya hâlâ devam ediyordu. Demokrasiler, hâlâ Avrupa'da ülkesini eşit

bir pozisyona getirme çabası içinde olan ve biraz aşırı olmakla beraber, normal bir milliyetçi liderle karşı karşıya olduklarını sanıyorlardı. Büyük Britanya ve Fransa, Hitler'in aklından geçenleri okumaya çalışıyordu. Samimi miydi? Gerçekten barış istiyor muydu? Bunlar kesinlikle geçerli sorulardı; fakat dış politika, fiili güç karşılaştırmasına bakılmaksızın yönetilirse ve karşı tarafın niyetlerini kehanetle tahmin etmeye dayanırsa, bataklık üzerine inşa edilmiş gibi olur.

Düşmanlarının zayıflığını kötüye kullanma konusunda olağanüstü yeteneği olan Hitler, Ren bölgesini tekrar işgal etmek için en uygun zamanı seçti, İtalya'ya uygulanacak yaptırımlar konusunda bataklığa gömülmüş olan Milletler Cemiyeti, başka bir büyük devletle çatışacak durumda değildi. Habeşistan savaşı, Locamo'nun garantörlerinden biri olan İtalya ile Batılı devletler arasında bir ayrılık yaratmıştı. Egemen olduğu denizlerde İtalya'ya petrol ambargosu uygulamaktan geri duran diğer garantör Büyük Britanya, ulusal sınırları ihlal etmeyen bir dava için kara savaşını göze almayacak kadar soruna ilgisizdi.

Hiçbir ülkenin, Ren bölgesinin askerden arındırılmış statüsünde Fransa kadar çıkarı olmadığı halde, hiçbirisi Almanya'nın ihlaline kaşı direnmek konusunda onun kadar kararsız değildi. Majino Hattı, Fransa'nın stratejik savunma takıntısını ortaya koyuyordu; askeri donatımı ve Fransız ordusunun eğitimi de Birinci Dünya Savaşı'nın, Fransızlardaki geleneksel saldırı ruhunu öldürmüş olduğu konusunda hiçbir şüphe bırakmıyordu. Fransa, Majino Hattı'nın gerisinde kaderini beklemeye razı ve sınırlarının ötesinde başka hiçbir risk almayı göze almayacak gibi görünüyordu; ne Doğu Avrupa, ne de o anda Ren bölgesi için risk alamazdı.

Yine de Ren bölgesinin yeniden işgali, Hitler için cüretli bir kumardı. Zorunlu askerlik, bir yıldan daha az bir zamandan beri yürürlükteydi. Alman ordusu savaşa hazır olmaktan henüz çok uzaktı. Gerçekten de askerden arındırılmış bölgeye giren küçük Alman öncü birliğine, Fransız direnişi ile karşılaşıldığında, çarpışarak geri çekilme emri verilmişti. Ancak Hitler, askeri gücünün yokluğunu, bol psikolojik cesaretle kapatmayı başardı. Demokrasileri, Ren bölgesindeki asker sayısına sınır koyma ve Almanya'yı tekrar Milletler Cemiyeti'ne sokma isteğini üstü kapalı surette belirten sayısız önerilerle boğdu. Hareketinin, 1935 Fransız-Sovyet Paktı'na bir cevap oluşturduğunu söyleyerek, Sovyetler Birliği'ne karşı duyulan yaygın güvensizliği kullandı. Alman sınırının her iki tarafında elli kilometrelik askerden arındırılmış bölgeler oluşturulmasını ve yirmi beş yıllık saldırmazlık antlaşması imzalanmasını önerdi. Askerden

arındırılmış bölge önerisinin iki özelliği vardı: Devamlı barışın bir kalem darbesi uzakta olduğunu ima ediyordu ve Alman sınırına dayanan Majino Hattı'nı da ortadan kaldırıyordu.

Hitler'in görüştüğü kişilerin de, pasif bir tutum izlemek için çok fazla cesaretlendirilmeye gereksinmeleri yoktu. Şurada burada uygun bir kendisini savunma dışında, hiçbir şey yapmıyorlardı. Locarno'dan beri, Fransız politikasının en önemli prensibi, Almanya silahsızlandırılmış olarak kaldığı sürece, İngiliz yardımı teknik bakımdan gereksiz olsa bile, Büyük Britanya ile bir ittifak yapılmadan Almanya ile savaşı göze almamaktı. Fransız liderleri, bu amacın peşinde koşarken sayısız hayal kırıklığına uğradılar ve içlerinden kötü maksatlı olduklarını bildikleri birçok silahsızlanma girişimine destek verdiler.

Fransa'nın karşı konulmaz bir şekilde Büyük Britanya'ya bağımlı olması, niçin hiçbir askeri hazırlık yapmadığını da açıklamaktadır. Berlin'deki Fransız Büyükelçisi André François-Poncet, 21 Kasım 1935'te, yani işgalden lam üç buçuk ay önce, Almanya'nın Ren bölgesini yeniden işgalinin kaçınılmaz olduğu uyarısında bulunduğu zaman bile, Fransa bir hazırlık yapmadı.{386} Fransa ne seferberliğe, ne de gerçekle korktuğu şeyi teşvik ediyor diye suçlanmamak için önleyici askeri tedbirler almaya cesaret edebildi. Bu konuyu Almanya ile görüşmelerde de ortaya atmadı; çünkü Almanya, Fransa'nın uyarılarına aldırmaz veya niyetlerini açıkça söylerse ne yapacağını bilemiyordu.

Fransa'nın 1935'teki anlaşılmaz tutumu, François-Poncet'nin uyarısından sonra bile Fransız genelkurmayının niçin kendi iç planlamasında hiçbir hazırlık yapmamasıdır. Fransız genelkurmayı kendi diplomatlarına mı inanmıyordu? Bunun nedeni, Fransa'nın askerden arındırılmış Ren bölgesinin yarattığı hayati tampon bölge için bile tahkimatının güvenliğini terk etmeyi kabul edememesi miydi? Yoksa artık Fransa kendisini, kendi eylemleriyle böyle bir değişimi yaratamasa bile, kendi lehine önceden öngörülemeyen bir değişiklik gerçekleşene kadar savaşı ertelemenin tek amacı haline gelecek kadar çaresiz mi hissediyordu?

Bu ruh halinin en üst derecedeki sembolü, Fransa'nın on yılda büyük masraflarla inşa ettiği Majino Hattı'ydı. Yani Fransa, Polonya ve Çekoslovakya'ya güvence verdiği aynı yıl, kendisini stratejik savunmaya mahkûm etmişti. Anlaşılmayan başka bir husus da, Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı'nın bütün deneyimlerini inkâr edercesine, Belçika sınırında Majino Hattı'nın inşasını durdurmaya karar vermesi idi. Çünkü bir Fransız-Alman savaşı gerçekten olası ise, Alman saldırısı

niçin Belçika üzerinden olmasındı? Eğer Fransa, savunma hallinin bu ülkeyi dışarıda bıraktığını açıkladığı takdirde, Belçika'nın çökeceğinden korkuyorsa, Belçika'ya, Majino Hattı'nın Belçika-Almanya sınırı boyunca uzatılmasını kabul etme şansı verebilirdi ve bu reddedilirse, Majino Hattı, Fransa-Belçika sınırı boyunca denize kadar uzatılabilirdi. Fransa ikisini de yapmadı.

Politik liderler bir şeye karar verdikleri zaman, haber alma servisleri bu kararın haklılığını kanıtlamaya çalışırlar. Popüler kitaplar ve filmler genellikle bunun aksini anlatır, yani politika yapanları haber alma uzmanlarının elinde oyuncak gibi gösterirler. Gerçek dünyada, haber alma değerlendirmeleri politik kararları yönlendirmekten çok, bu kararları uygularlar. Bu durum, Fransız askeri tahminlerini bozma etkisi gösteren Alman gücünün aşırı abartılmasını da açıklamaktadır. Almanya Ren bölgesini yeniden işgal ettiği zaman, Fransız Genelkurmay Başkanı General Maurice Gamelin, sivil liderlere Almanya'nın eğitilmiş askeri insan gücünün Fransa'nınkine eşit olduğunu ve Fransa'nınkinden daha çok teçhizata sahip olduğunu söylemiştir. Alman silahlanmasının henüz ikinci yılında bu saçma bir tahmindi. Politik öneriler, Alman askeri gücünün bu hatalı tahmininden doğdu. Gamelin, Fransa'nın genel bir seferberlik kararı vermeden önce herhangi bir askeri karşı harekâta girişmemesini önerdi ki, Fransız liderleri İngiltere'nin desteğini sağlamadan, seferberlik ilanı gibi bir girişimde bulunmayı göze alamıyorlardı ve bu, Ren bölgesine giren Alman birliklerinin sayısı 20.000 ve seferberlik ilan etmeden önce bile Fransa'nın var olan hazır kuvvetlerinin sayısı 500.000 olduğu halde böyleydi.

Şimdi her şey, yine demokrasilere yirmi yıl boyunca ıstırap veren aynı çıkmaza gelip dayanmıştı. Büyük Britanya, Avrupa güç dengesine karşı yalnızca bir tehdit tanıyordu, o da Fransız sınırlarının ihlali idi. Doğu Avrupa için hiçbir zaman savaşmamaya karar veren İngiltere'nin, Batı'da bir nevi rehine işlemi gören askerden arındırılmış Ren bölgesinde hayati bir çıkarı yoktu, İngiltere, Locarno güvencesini yerine getirmek için de savaşa girmezdi. Eden, Ren bölgesinin işgalinden bir ay önce bunu açıklamıştı. 1936'nın Şubat'ında Fransız hükümeti, Hitler, François-Poncet'nin haber verdiği işi yaparsa, Büyük Britanya'nın tutumunun ne olacağı konusunda zemin yoklamaya girişti. Eden'in iki uluslararası anlaşmanın –Versay ve Locarno– olası ihlali konusunu ele alışı, bir ticari pazarlığın başlangıcı gibiydi:

> "...bölge, özellikle Fransa ve Belçika'ya güvenlik sağlamak için oluşturulduğuna göre, her şeyden önce bu iki ülke bu bölgenin

> korunmasına ne derece değer verdiklerine ve bunun için hangi bedeli ödemeye hazır olduklarına karar vermeleri gerek... Büyük Britanya ve Fransa'nın, bu konu henüz pazarlık değerine sahipken, zaman kaybetmeden Alman hükümeti ile bölgedeki haklarından vazgeçme şartlarını, görüşmeye başlaması yeğlenir."[387]

Aslında Eden, Müttefikler'in kesin ve tanınmış haklarından (Büyük Britanya kendi verdiği güvenceden vazgeçmiş oluyordu) vazgeçeceği bir görüşme karşılığında, en iyi ihtimalle ne elde etmeyi umuyordu? Zaman mı, yoksa başka güvenceler mi? Büyük Britanya *quid pro quo* sorusunun cevabını Fransa'ya bıraktı; fakat Ren bölgesindeki taahhütleri için savaşmanın, İngiliz stratejisinde yer almadığını tavrıyla açıkça ortaya koydu.

Hitler Ren bölgesine yürüdükten sonra Büyük Britanya'nın tavrı daha da açıklık kazandı. Alman hareketinden bir gün sonra İngiltere savaş bakanı Alman büyükelçisine şunları söyledi:

> "... her ne kadar İngiliz halkı, Fransız topraklarına bir Alman saldırısı olduğunda Fransa için savaşmaya hazır ise de, son Ren işgali dolayısıyla İngilizler silaha sarılmayacaklardır... İngiliz halkının çoğunluğu, büyük bir olasılıkla Almanların kendi topraklarını yeniden işgali dolayısıyla duyulan 'iki yuh' sesine aldırmayacaklardır."[388]

Büyük Britanya'nın kuşkuları, kısa süre sonra savaşa varmayan karşı önlemlere de yayıldı. Dışişleri Bakanlığı, Amerikan işgüderine şöyle dedi: "İngiltere, Almanya'ya karşı askeri ve/veya ekonomik yaptırım uygulanmasına engel olmak için her türlü çabayı gösterecektir."[389]

Dışişleri Bakanı Pierre Flandin, Fransa'nın davasını boşu boşuna herkese duyurmaya çalıştı, İngilizlere, sanki olacakları önceden biliyormuş gibi, Almanya Ren bölgesini tahkim ettikten sonra Çekoslovakya'nın kaybedilmiş olacağını ve bundan hemen sonra da genel bir savaşın kaçınılmaz olduğunu söyledi. Her ne kadar haklı çıktı ise de, Flandin'in bir Fransız askeri harekâtı için İngiliz desteği peşinde mi olduğu, yoksa Fransa'nın hareketsizliğine bir mazeret mi aradığı açıklık kazanmadı. Churchill, açıkça ikinci olasılığın ağır bastığım düşündü: "Bunlar, cesur sözlerdi, fakat hareket daha cesurca sözdür."[390]

Büyük Britanya Flandin'in girişimlerine karşı sağırdı, İngiliz liderlerin büyük bir çoğunluğu, hâlâ barışın silahsızlanmaya dayandığına ve yeni uluslararası

düzenin, Almanya ile uzlaşmayı gerektirdiğine inanıyorlardı, İngilizler, Locarno taahhütlerini yerine getirmekten çok, Versay'ın hatalarını düzeltmenin daha önemli olduğu inanandaydılar. Hitler'in hareketinden on gün sonra, 17 Mart tarihli kabine tutanağında şöyle deniliyor: "Bizim tavrımızı, Bay Hitler'in kalıcı bir çözüm elde etmek için yaptığı önerilerden yararlanma arzusu yönlendirmektedir."{391}

Kabinenin *sotto voce* (alçak sesle) söylemek zorunda kaldığı şeyi, muhalefet hiçbir engel tanımadan yüksek sesle söyledi. Aynı ay, Avam Kamarası'nda savunma ile ilgili konular konuşulurken, İşçi Partisi üyesi Arthur Greenwood şöyle diyordu:

> "Bay Hitler, bir eliyle günah işlerken, öbür elinde zeytin dalı tutan bir açıklama yaptı. Bu, ciddiye alınmalıdır. Şimdiye kadar yapılan en önemli jest olabilir... Bu sözlerin samimi olmadığını söylemek boştur. Sorun savunma değil, barış sorunudur."{392}

Başka bir deyişle, muhalefet açıkça Versay'ın gözden geçirilmesini ve Locarno'nun terk edilmesini savunmaktaydı. Büyük Britanya'nın geri çekilmesini ve Hitler'in amacının ne olduğunun açıklığa kavuşmasını beklemesini istiyorlardı. Bu, savunucuları, uygulanan politika iflas ederse, direnmenin maliyetinin her geçen yıl artmaya devam edeceğini anladıktan takdirde makul bir politikaydı.

Fransa ve Büyük Britanya'nın stratejik bakımdan değersiz şeyleri politik bakımdan altına dönüştürme veya yatıştırma politikası için bir fırsat haline getirme çabalarını adım adım izlemeye gerek yoktur. Önemli olan, bu süreç sonunda Ren bölgesinin tahkim edilmiş olması, Doğu Avrupa'nın Fransız askeri yardımının erişemeyeceği bir durumda kalması ve İtalya da, Hitler Almanya'sının ilk müttefiki olmak üzere gittikçe Almanya'ya yaklaşmasıdır. Fransa'nın belirsiz İngiliz güvencesi ile İngilizlerin gözünde resmi bir anlaşmadan daha az önemli bir belge olan Locarno'yu kabul etmesi gibi, Locarno'nun ortadan kaldırılması, daha da belirsiz bir İngiliz taahhüdüne neden oldu. İngilizler, Fransız sınırı ihlal edilirse, Fransa'yı savunmak için iki tümen göndermeyi kabul etti.

Bir kez daha, Büyük Britanya, Fransa'yı tam savunma taahhüdünden beceri ile kendini sıyırmıştı. Fakat tam olarak ne elde etmişti? Kuşkusuz Fransa kaçamağı gördü; fakat bunu, uzun zamandır istenen resmi ittifaka doğru gönülsüz bir adım olarak kabul etti. Büyük Britanya, iki tümenlik yardım önerisini, Fransa'nın Doğu Avrupa'yı savunmayı üstlenmesini engellemek için bir araç olarak

açıkladı. Çünkü Fransız ordusu, Çekoslovakya veya Polonya'yı savunmak için Almanya'yı istila ederse, İngiliz taahhüdü geçerli değildi. Diğer taraftan, iki İngiliz tümeni, Almanya'nın Fransa'ya saldırma niyeti varsa, onu bu niyetinden caydıracak kadar büyük bir kuvvet değildi. Güç dengesi politikasının ana ülkesi olan Büyük Britanya, onun ilkeleriyle olan ilişkisini tamamen koparıyordu.

Hitler için Ren bölgesinin yeniden işgali, hem askeri, hem de psikolojik bakımdan Orta Avrupa yolunu açmıştı. Demokrasiler bunu bir *fait accompli* (oldubitti) olarak kabul ettikten sonra, Doğu Avrupa'da Hitler'e karşı direnişin stratejik dayanağı kayboldu. Romanya Dışişleri Bakanı Nicolae Titulescu, Fransız meslektaşına şunu sormuştu: "7 Mart'ta kendinizi savunamadığınıza göre saldırgana karşı bizi nasıl savunacaksınız?"{393} Ren bölgesinin tahkimi ilerledikçe bu soruya cevap vermek gittikçe zorlaştı.

Demokrasilerin pasif tutumunun etkisi, psikolojik olarak çok daha derindi. Yatıştırma artık resmi politika, Versay'ın haksızlıklarını düzeltmek de genel kabul gören görüş olmuştu. Batı'da artık düzeltilecek bir şey kalmamıştı. Fransa ve Büyük Britanya güvence verdikleri Locamo'yu savunmayacak iseler, Doğu Avrupa'daki Versay düzenlemesini savunma ihtimalleri ise hiç yoktu. Esasen Büyük Britanya bunu baştan beri sorguluyordu ve güvence vermeyi açıkça birden çok kez reddetmişti; son olarak Fransa'ya iki tümen gönderme taahhüdünde bulunurken de reddetmişti.

Şimdi Fransa artık Richelieu geleneğini terk etmiş durumdaydı. Artık kendine de güvenmiyordu ve Almanya'nın iyi niyeti sayesinde tehlikelerden uzak rahat nefes alma çabası içinde idi. 1936 Ağustosu'nda, Ren bölgesinin işgalinden beş ay sonra, Almanya'nın Ekonomi Bakanı Dr. Hjalmar Schacht, Paris'te komünistleri ve bir Yahudi'yi de içine alan Popüler Cephe hükümetini Başbakanı Léon Blum tarafından kabul edildi. Blum şöyle dedi: "Ben hem Marksist, hem de Yahudi'yim," fakat "ideolojik engelleri aşılmaz kabul edersek hiçbir şey yapamayız."{394} Blum'un Dışişleri Bakanı Yvon Delbos, bu sözün pratikteki anlamını "savaşı savuşturmak için Almanya'ya parça parça ödünler vermekten"{395} başka ne anlama geldiğini açıklamakta zorluk çekti. Bu sürecin bir son noktası olup olmadığına da açıklık getirmedi. Kendi kaderini elinde tutmak için Orta Avrupa'da 200 yıldan beri sayısız savaşlar yapan bir ülke olan Fransa, daha fazla zaman elde etmek için tek tek ödünler vererek güvenlik elde etmek ve bu arada Almanya'nın doyması veya son anda imdada yetişecek ilahi bir yardımla tehlikenin ortadan kalkmasını umut etme durumuna düştü.

Fransa'nın sakınarak uyguladığı yatıştırma politikasını Büyük Britanya hevesle uyguladı. 1937'de, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Halifax, Hitler'i Berctesgaden'deki kartal yuvasına benzer konutunda ziyaret ederek, demokrasilerin moral bakımından geri çekilmesini simgeledi. Nazi Almanya'sından "Bolşevizm'e karşı Avrupa'nın siperi" olarak övgü ile söz etti ve "zamanla değiştirilebilecek" birtakım konuların bir listesini çıkardı. Danzig, Avusturya ve Çekoslovakya'dan özellikle söz edildi. Halifax'ın tek uyarısı, değişikliklerin yapılacağı metoda ilişkindi: "İngiltere, her değişikliğin barışçı bir süreç içinde olmasına ve büyük karışıklıklara neden olacak metotlardan kaçınılmasına önem vermektedir."{396}

Bu sözler, Hitler'den daha az kararlı bir liderin kavrayışına engel olabilirdi; çünkü Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya koridoru konularında düzeltme yapmaya rıza gösteren Büyük Britanya, niçin Almanya'nın bu düzeltmeleri yapma metoduna karşı çıksındı? İşin esasını kabul ettiğine göre, Büyük Britanya niçin yöntem konusunda bir çizgi çizsindi? Halifax, kurbanları intiharın erdemlerine hangi olası barışçı argümanın inandıracağını umuyordu? Cemiyetin prensipleri ve ortak güvenlik doktrini, direnilmesi gereken şeyin, değişikliğin yöntemi olduğunu vurguluyordu; fakat tarih bize, ulusların değişiklik gerçeğine direnmek için savaşı göze aldığını öğretmektedir.

Halifax'ın Hitler'i ziyaret ettiği günlere kadar Fransa'nın stratejik durumu daha da kötüleşti. 1936 Temmuz'unda, General Francisco Franco tarafından yapılan askeri darbe, İspanya iç Savaşı'nı başlattı. Franco, Almanya ve İtalya'dan gönderilen büyük çapta silahla açıkça destekleniyordu; bir süre sonra da Almanya'dan ve İtalya'dan "gönüllüler" gönderilmeye başlandı ve faşizm, düşüncelerini kuvvet yoluyla yaymaya başlıyor gibi göründü. Fransa şimdi, Richelieu'nün 300 yıl önce direndiği aynı sorunla karşı karşıyaydı: Bütün sınırlarını düşman hükümetlerin çevirmesi olasılığı. Ancak büyük seleflerinin aksine, 1930'ların Fransız hükümetleri kararsızlığa düştüler; karşı karşıya kaldıkları tehlikelerden mi, yoksa onları düzeltmek için gerekli olan araçlardan mı daha çok korktuklarına karar veremediler.

Büyük Britanya, XVIII. yüzyıl başlarında İspanyol taht savaşlarına karışmış ve bir yüzyıl sonra da İspanya'da Napoleon'a karşı savaşmıştı. Her iki olayda da Büyük Britanya, Avrupa'nın en saldırgan gücünün, İspanya'yı kendi yörüngesine çekme girişimine karşı direnmişti. Şimdi İspanya'da bir faşist zaferinde, güç dengesine karşı bir tehdit görmüyordu veya faşizmi, Sovyet Rusya'ya bağlı bir radikal sol kanat İspanya'sından daha az tehlikeli görüyordu ki, birçok kişiye göre en olası alternatif buydu. Fakat Büyük Britanya her şeyden

çok savaştan kaçınmak istiyordu, İngiliz kabinesi, Fransa'nın İspanyol Cumhuriyetçilerine silah vermesi dolayısıyla savaş çıkması halinde, Büyük Britanya'nın tarafsız kalma hakkını saklı tutacağı uyarısında bulundu. Oysa uluslararası hukuka göre Fransa meşru İspanya hükümetine silah satma hususunda her türlü hakka sahipti. Fransa, ilk önce bir karar veremedi, sonra zamanla bu ambargonun çiğnenmesine izin verirken, silah gönderilmesine ambargo koyduğunu ilan etti. Bu politika, Fransa'nın dostlarının morallerini bozduğu gibi, düşmanlarının Fransa'ya duyduğu saygıya da ortadan kaldırıldı.

Bu hava içinde Fransız ve İngiliz liderler, ortak bir hareket tarzı planlamak üzere 1937'de 29-30 Kasım tarihleri arasında Londra'da bir araya geldiler. Baldwin'in yerine geçen Başbakan Neville Chamberlain, doğrudan doğruya sorunun esasına girdi. Fransa'nın Çekoslovakya ile yapmış olduğu anlaşmadaki yükümlülüklerini görüşmeyi talep etti. Görüşmelere bu şekilde başlamak, yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçmak için bahane arayan diplomatların kullandıktan bir yöntemdir. Anlaşılan Avusturya'nın bağımsızlığı görüşmeye bile değer değildi.

Fransız Dışişleri Bakanı Delbos'un cevabı, sorudaki amacın ne olduğunu gayet iyi anladığını gösteriyordu. Çek sorununu politik veya stratejik olmaktan çok, hukuki bir sorunmuş gibi ele aldı ve Fransa'nın yükümlülüklerini tamamen hukuki yorumlarla anlatmaya özen gösterdi:

> "...bu antlaşma, Fransa'yı, Çekoslovakya'nın bir saldırının kurbanı olması halinde bağlamaktadır. Çekoslovakya'nın Alman halkı içinde bir ayaklanma olur ve bu ayaklanma Alman askeri müdahalesi ile desteklenirse, antlaşma Fransa'ya olayların ciddiyetine göre hareket tarzını belirleme olanağı sağlar. "{397}

Delbos, Çekoslovakya'nın jeopolitik önemi veya Fransa'nın bir müttefikini terk etmesi durumunda, bunun Doğu Avrupa'daki diğer ülkelerin bağımsızlıklarının korunmasında ülkesinin güvenilirliğine yapacağı etki konusuna hiç dokunmadı. Onun yerine, var olan tek gerçek tehdide karşı, yani Alman askeri gücü tarafından desteklenen Çekoslovakya'nın Alman azınlığı içindeki ayaklanmalara karşı Fransa'nın yükümlülüğünün hem geçerli olabileceğini, hem de olmayabileceğini vurguladı. Chamberlain da ileri sürülen kaçamağı fark ederek, bunu yatıştırma politikası için bir gerekçeye çevirdi:

> "Orta Avrupa konusunda amacı ne olursa olsun, hatta bazı komşularını yutmak niyetinde olsa bile, Almanya ile bir uzlaşmaya varma konusunda çaba harcamak arzu edilir görünmektedir; sonuçta

> Alman planlarının uygulanmasının geciktirilmesi ümit edilebilir ve hatta Reich öyle bir süre için kısıtlanır ki, uzun vadede bu planların uygulanması pratik olmaktan çıkabilir."{398}

Fakat geciktirme planı yürümezse Büyük Britanya ne yapacaktı? Almanya'nın doğu sınırlarını düzeltmesine rıza gösteren Büyük Britanya, zamanlama sorunu yüzünden savaşa mı girecekti? Cevap açıktır: Ülkeler, önceden razı oldukları bir şeyin gerçekleşmesi sürecinde, değişimin büyüklüğü dolayısıyla savaşa gitmezler. Çekoslovakya'nın kaderi Münih'te değil, bir yıl önce Londra'da çizilmişti.

Bu durumda Hitler, uzun vadeli stratejisinin ana hatlarını hazırlamaya karar verdi. 5 Kasın 1937'de bütün generallerini toplayarak onlara stratejik görüşlerini açıkça ortaya koyan samimi bir konuşma yaptı. Emir Subayı Hossbach detaylı bir tutanak tuttu. Toplantıda bulunan hiç kimse, sonradan liderinin hangi yöne gittiğini bilmediğini söylemek için bir gerekçeye sahip değildi. Çünkü Hitler, amacının Almanya'yı I. Dünya Savaşı'ndan önceki durumuna getirmenin ötesinde olduğunu açıkça söylemişti. Ana hatlarını çizdiği program *Mein Kampf*'ın programıydı, yani Doğu Avrupa'dan ve Sovyetler Birliği'nden koloni yapmak için geniş topraklar elde etmekti. Hitler böyle bir projenin direnişle karşılaşacağını çok iyi biliyordu: "Alman politikası, bizden nefret eden iki düşman ülke, İngiltere ve Fransa'yı hesaba katmak zorundadır."{399} Almanya'nın silahlanmada Büyük Britanya ve Fransa'yı geçtiğini, ancak bu avantajın geçici olduğunu ve 1943'ten sonra ortadan kalkacağını vurguladı. Dolayısıyla savaş 1943'ten önce başlamak zorundaydı.

Hitler'in generalleri, planlarının genişliğinden ve uygulanmasının yakın olmasından rahatsız oldular. Fakat Hitler'in isteklerini, ondan çekindikleri için kabul ettiler. Bazı askeri liderler, Hitler savaş emrini verir vermez, bir hükümet darbesi yapılması fikri üzerinde belirsiz bir şekilde durdular. Fakat Hitler daima çok süratli hareket etmiştir. Anayasal otoriteye karşı darbe düzenlemek, Alman generallerinin alışık olduğu bir şeydi. Hitler'in şaşırtıcı ilk başarıları, generallerin gözünde böyle bir adım için moral haklılıklarını sarstı.

Batılı demokrasilere gelince, onlar kendilerini Alman diktatöründen ayıran büyük ideolojik farklılığı henüz kavrayamamışlardı. Bir amaç olarak barışa inanıyorlardı ve olası bir savaştan kaçınmak için her çabayı gösterdiler. Diğer taraftan, Hitler barıştan korkuyor ve bir an önce savaşın çıkmasını şiddetle istiyordu. *Mein Kampf*'ında şöyle yazıyordu: "insanlık ebedi çatışmalarla

güçlendi ve ancak ebedi barışla yok olacaktır.”{400}

1938’de Hitler kendini, Versay ile belirlenen ulusal sınırları geçebilecek kadar güçlü hissetti. İlk hedefi, 1919’da St. Germain ve 1920’de Trianon Antlaşmaları ile (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Versay’ı) anormal bir durumda bırakılan kendi doğduğu ülke Avusturya idi. 1806’ya kadar Avusturya Kutsal Roma İmparatorluğu’nun merkeziydi. 1866’ya kadar önde gelen (kimileri için en önde gelen) Alman devleti idi. Bismarck tarafından Almanya’daki tarihi rolünden edilen Avusturya, onları da I. Dünya Savaşı’nda kaybedene kadar Balkan ve Orta Avrupa toprakları üzerinde yoğunlaştı. Bir zamanların imparatorluğu, Almanca konuşan küçük merkezine kadar küçüldü. Avusturya’nın Almanya’yla birleşmesi Versay Antlaşması ile yasaklanmıştı ve bu yasak self-determinasyon prensibine taban tabana zıttı. Almanya ile *Anschluss* (birleşme), Avusturya-Alman sınırının her iki tarafındaki bir çok kimsenin amacı ise de, (Stresemann dâhil) bu birleşme yine 1930’da İtilaf Devletleri tarafından önlenmişti.

Böylece, Hitler’in ilk meydan okumalarının başarısında çok önemli bir rol oynamış olan belirsizlik, Almanya ile Avusturya’nın birleşmesinde fazlasıyla vardı. Avusturya işinde, devlet adamlarının kuvvet kullanmak için giderek daha az ileri sürdükleri güç dengesinin altını oyarken, self-determinasyon prensibini de gerçekleştirdi. Bir ay süren Nazi tehditlerinden ve Avusturya’nın ödüllerinden sonra, 12 Mart 1938’de Alman birlikleri Avusturya’ya yürüdü. Direniş yoktu ve Avusturya halkının çoğunluğu kendilerini, imparatorluklarından mahrum edilmiş ve Orta Avrupa’da yardımsız kalmış hissederken, Orta Avrupa sahnesinde küçük bir rol oynamaktansa, gelecekte Almanya’nın bir parçası olmayı yeğliyorlardı.

Demokrasiler, Almanya’nın Avusturya’yı topraklarına katmasını gönülsüz bir şekilde protesto ettiler ve herhangi bir önlem almaktan kaçındılar. Ortak güvenliğin ölüm marşı çalınırken ve Milletler Cemiyeti bir üye ülke, güçlü bir komşusu tarafından yutulurken sessiz kaldı. Demokrasiler, Hitler’in bütün etnik Almanları anavatanında topladıktan sonra ilerlemesine son vereceği ümidiyle yatıştırma politikasına daha da fazla bağlandılar.

Kader, deneme konusu olarak bu kez Çekoslovakya’yı seçti. Avusturya Macaristan İmparatorluğu’nun yerine geçen diğer devletler gibi Çekoslovakya da imparatorluk zamanındaki kadar çok uluslu idi. 15 milyon nüfustan, hemen hemen üçte biri ne Çek, ne de Slovak’tı ve Slovakların devlete bağlılığı da iğreti idi. Üç buçuk milyon Alman, bir milyona yakın Macar ve yarım milyon

civarındaki Polonyalı yeni devlet içinde bir arada yaşıyorlardı. Sorunları daha da kötüleştirmek için, bu azınlıklar, kendi anayurtlarına bitişik bölgelere yerleşmiş durumdaydılar ve bu durum, Versay'in self-determinasyon kurallarının ışığı altında bu azınlıkların anayurtları ile birleşme taleplerine daha da çok ağırlık kazandırıyordu.

Aynı zamanda Çekoslovakya, imparatorluğun yerine geçen devletler içinde politik ve ekonomik bakımdan en gelişmiş olanıydı. Gerçekten demokratikti ve hayat standardı İsviçre'ye yakındı. Büyük bir ordusu vardı ve mükemmel teçhizatının çoğu Çek dizaynı ve yapımıydı. Fransa ve Sovyetler Birliği ile askeri ittifakları vardı. Yani geleneksel diplomasi kurallarına göre Çekoslovakya'yı terk etmek kolay bir iş değildi ve self-determinasyon ilkesine göre savunmak da aynı şekilde zordu. Ren bölgesinin başarılı bir şekilde silahlandırılmasından cesaret alan Hitler, etnik Almanlar adına Çekoslovakya'yı tehdide 1937'de başlamıştı, ilk önce, bu tehditler görünüşte Alman propagandasının verdiği isimle Südetler'de yaşayan Alman azınlığa özel haklar verilmesi yolunda Çeklere baskı yapılması ile başladı. Fakat 1938'de Hitler, esas amacının, Südetler'i kuvvet yoluyla Alman Reich'ına katmak olduğunu anlatacak kadar baskıyı artırdı. Fransa'nın, Çekoslovakya'yı savunma yükümlülüğü vardı; Sovyetler Birliği'nin de böyle bir taahhüdü vardı fakat Sovyetlerin taahhüdü, Fransızların daha önce harekete geçmesine bağlıydı. Bundan başka, Polonya ve Romanya'nın, Sovyet birliklerinin Çekoslovakya'yı savunmak için topraklarından geçmelerine izin vereceği de çok şüpheliydi.

Büyük Britanya, işin başından beri yatıştırmadan yanaydı. 22 Mart'ta, Avusturya'nın Almanya tarafından topraklarına katılmasından hemen sonra, Halifax, Fransız liderlere, Locarno güvencesinin yalnızca Fransız sınırları için geçerli olduğunu ve Fransa'nın Orta Avrupa'daki antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi halinde hükümsüz olabileceğini hatırlattı. Dışişleri Bakanlığı'nın bir memorandumu şöyle bir uyarı yaptı: "Bu taahhütler (Locarno güvencesi), onların görüşüne göre, Avrupa'da barışın korunmasına yardım için az katkı sağlamamaktadır ve onlardan çekilmek niyetleri olmamasına rağmen, eklenecek taahhütleri de mevcut değildir."{401} Büyük Britanya'nın tek güvenlik sının, Fransa'nın sınırlarındaydı; Fransa'nın güvenliği daha ileri gidiyorsa ve özellikle Çekoslovakya'yı savunmaya girişecekse, bunu kendi olanakları ile yapacaktı.

Birkaç ay sonra, İngiliz kabinesi Lord Runciman başkanlığında bir heyeti, uzlaşma olanaklarını araştırmak üzere Prag'a gönderdi. Bu heyeti göndermenin

pratik sonucu, Büyük Britanya'nın Çekoslovakya'nın savunulmasındaki isteksizliğini dünyaya duyurmak oldu. Olayları herkes zaten biliyordu; akla uygun bir uzlaşmanın Çekoslovakya'nın parçalanmasını gerektireceği de ortada idi. Bu bakımdan, Münih, bir teslim değil, bir ruh hali ve demokrasilerin, ortak güvenlik ve self-determinasyon hakkındaki nutuklarla beslediği jeopolitik yönden hatalı çözüm şeklini ayakta tutmak için sarf ettikleri çabaların kaçınılmaz bir sonucuydu.

Çekoslovakya'nın yaratılmasında en çok emeği geçen ülke olan Amerika bile kendisini daha krizin başlangıcında uzak tuttu. Eylülde, Başkan Roosevelt, tarafsız bir ülkede görüşmeler yapılmasını önerdi.{402} Ancak Amerikan sefaretleri doğru bilgi veriyorlarsa, Roosevelt'in, Fransa ve hatta Büyük Britanya'nın böyle bir konferanstaki tutumları hakkında hayal kurması mümkün değildi. Gerçekten Roosevelt, "Birleşik Devletler hükümeti... şimdiki görüşmelerin yürütülmesinde hiçbir sorumluluk üstlenmeyecektir"{403} şeklinde bir açıklama yaparak bu tutumları daha da güçlendirdi.

Durum Hitler'in psikolojik savaş yürütme yeteneği için biçilmiş kaftandı. Bütün yaz boyunca, herhangi bir tehdit yapmadan savaşın kaçınılmaz olduğu konusundaki histeriyi büyüttü. Sonunda, 1938 yılı Eylül başlarında Nüremberg'de yapılan yıllık Nazi Partisi toplantısında Hitler, Çek liderliğine kişisel şiddetli bir saldırı yapınca, Chamberlain'in zaten gergin olan sinirleri koptu. Önceden resmi istekte bulunulmamasına ve diplomatik görüşmeler yapılmamasına rağmen, Chamlerlain 15 Eylül'de Hitler'i ziyaret ederek gerginliği gidermeye karar verdi. Hitler, karşı tarafı aşağılamak için Londra'dan en uzak ve ulaşılması zor Alman toprağı olan Berchtesgaden'i görüşme yeri olarak seçti. O günlerde Londra'dan Berchtesgaden'e uçmak beş saat alıyordu ve aksiliğe bakın ki, bu yolculuk 69 yaşındaki Chamberlain'in ilk uçak yolculuğu idi.

Hitler'in Südet Alınanlarının kötü muamele gördüğü konusundaki atıp tutmalarına birkaç saat katlandıktan sonra, Chamberlain Çekoslovakya'nın bölünmesine razı oldu. Halkının yüzde ellisinden fazlası Alman olan Çekoslovak bölgeleri, Almanya'ya geri verilecekti. Ayrıntılar, Ren bölgesinde Bad Godesberg'de birkaç gün içinde yapılacak ikinci bir toplantıda belirlenecekti. Sonraki toplantı yerini bir "ödün" olarak göstermek, Hitler'in görüşme yönteminin bir göstergesiydi; çünkü burası, Londra'ya ilk görüşme yerinden daha yakın ise de, Alman topraklarının oldukça içlerindeydi. Bu arada Chamberlain, Çekoslovak hükümetini öneriyi kabule ikna etti. Çekoslovak

liderler bu öneriyi, kendi sözleriyle “üzüntü” ile kabul ettiler.{404}

22 Eylül’de Bad Godesberg’de, Hitler Çekoslovakya’yı iyice aşağılamak niyetini ortaya koydu. Bölge bölge plebisit yapılmasına ve sınırların belirlenmesine, bu işlerin çok zaman alacağı gerekçesi ile karşı çıktı; onun yerine, bütün Südet topraklarının derhal boşaltılmasını ve bu işin 26 Eylül’de –dört gün sonra– başlatılmasını ve kırk sekiz saat içinde sonuçlandırılmasını istedi. Çek askeri tesisleri, Alman silahlı kuvvetleri için dokunulmadan bırakılacaktı. Çekoslovakya’nın arta kalan kısmını daha da zayıflatmak için, kendi azınlıkları adına Macaristan ve Polonya’yla ilgili sınırların da düzeltilmesini talep etti. Chamberlain kendisine ültimatom verilmesine karış çıkınca, Hitler hemen kendi sunuş yazısının üstündeki “memorandum” kelimesini gösterdi. Saatler süren sert tartışmalardan sonra, Hitler bir başka “ödün” daha verdi: Çekoslovakya’ya 28 Eylül saat 14.00’e kadar cevap için süre tanıdı ve 1 Ekime kadar Südet topraklarından çekilmeğe başlamasını istedi.

Chamberlain Çekoslovakya’nın bu kadar aşağılanmasını hazmedemedi. Fransız Başbakanı Daladier, daha da sert bir çizgi çizdi, birkaç gün boyunca savaş koptu kopacak gibi göründü, İngiliz parklarında siperler hazırlanmaya başladı. Chamberlain, Büyük Britanya’dan, hakkında hiçbir şey bilmediği uzak bir ülke için savaşa girmesinin istendiği şeklindeki melankolik yorumu bu sırada yaptı. Bu yorum, yüzyıllarca Hindistan’a yapılan her yaklaşıma karşı gözünü kırpmadan savaşmış bir ülkenin liderinden geliyordu.

Fakat *casus belli* (savaş sebebi) neydi? Büyük Britanya, Südet Almanları için self-determinasyon ilkesi ile birlikte Çekoslovakya’nın bölünmesini zaten kabul etmişti. Büyük Britanya ve Fransa, bir müttefiki korumak için savaşa girmiyorlardı, birkaç haftalık zaman farkı ve kabul edilmiş olanlara göre önemsiz birkaç küçük toprak düzenlemesi için savaşa gidiyorlardı. Mussolini, İtalya ve Alman dışişleri bakanları arasında daha önce planlanmış olan konferansın Fransa (Daladier), Büyük Britanya (Chamberlain), Almanya (Hitler) ve İtalya (Mussolini) hükümet başkanlarını da içine alacak şekilde genişletilmesini önermek suretiyle herkesi sıkıntıdan kurtardı.

Dört lider, 29 Eylül’de Nazi Partisi’nin doğduğu yer olan ve savaş galiplerinin kendileri için bir çeşit sembol kabul ettikleri Münih’te toplandılar. Görüşmeler üzerinde fazla zaman kaybedilmedi: Chamberlain ve Daladier, ilk önerilerine dönmek için gönülsüz girişimde bulundular; Mussolini, Hitler’in Bad Godesberg önerisini içeren bir yazı çıkardı; Hitler meseleleri alaycı bir ültimatom şeklinde

açıkladı. Son tarih olan 1 Ekim, Hitler'in şiddet atmosferi içinde görüşmeleri sürdürmekle suçlanmasına neden olduğundan, Hitler asıl işin "bu nitelikteki bir eylemin haklı çıkarılması"[{405}] olduğunu söyledi. Başka bir deyişle, konferansın tek amacı, Hitler'in Bad Godesberg programının savaş yoluyla empoze edilmeden önce, barışçı bir şekilde kabulünü sağlamaktı.

Chamberlain ve Daladier'in önceki aylardaki hareket tarzları, Mussolini'nin karar taslağını kabul etmekten başka gerçek bir seçenek bırakmıyordu. Çek temsilcileri, ülkeleri bölünürken bekleme odasında yenilgiye terk edilmişlerdi. Sovyetler Birliği zaten konferansa davet edilmemişti. Büyük Britanya ve Fransa, vicdan azaplarını hafifletmek için silahsızlandırılmış Çekoslovakya'nın geri kalan bölümü için güvence vermeyi teklif ettiler. Silahlanmış, bütünlüğünü koruyan demokratik bir ülkeye verdikleri güvenceyi yerine getirmeyen devletler için akıl almaz bir jestti bu. Söylemeye gerek yok ki, bu güvence de hiçbir zaman yerine getirilmemiştir.

Münih, sözlüğümüze, şantaja boyun eğmenin bedeli anlamında spesifik bir sapma olarak girmiştir. Bununla beraber, Münih tek bir hareket değildi; 1920'lerde başlayan ve her yeni ödünle hız kazanan hareketler dizisinin bir sonucuydu. On yıldır Almanya, Versay engellerini teker teker atıyordu. Weimar Cumhuriyeti, Almanya'yı tazminat ödemekten, Müttefiklerarası Askeri Kontrol Komisyonu'ndan ve Ren bölgesindeki müttefik işgalinden kurtarmıştı. Hitler, Alman silahlanması üzerindeki kısıtlamayı, zorunlu askerlik yasağını ve Locarno'nun silahtan arındırılma hükümlerini ortadan kaldırdı. Daha 1920'lerde bile, Almanya, doğu sınırlarını kabul etmemişti ve İtilâf Devletleri de kabul etmesi için bir ısrarda bulunmamışlardı. Sonunda, çoğu zaman olduğu gibi, kararlar birbiri üzerine birikerek bir ivme kazandı.

Galipler Versay Antlaşması'nın haksız olduğunu kabul etmek suretiyle, onu savunmak için psikolojik temeli de aşındırmışlardı. Napoleon Savaşları'nın galipleri cömert bir barış yapmışlardı fakat aynı zamanda barış anlaşmasını savunma konusunda herhangi bir belirsizliğe yer vermemek için aralarında Dörtlü İttifak'ı oluşturmuşlardı. I. Dünya Savaşı'nın galipleri cezalandırıcı bir barış yaptılar ve revizyonizm için en büyük nedeni kendileri yarattıktan sonra, kendi düzenlemelerini yıkmak için işbirliğinde bulundular.

Yirmi yıl boyunca güç dengesi sırasıyla reddedildi ve alaya alındı; demokrasilerin liderleri, halklarına, dünya düzeninin bundan böyle daha yüksek ahlak üzerinde kurulacağını söylediler. Sonra, yeni dünya düzenine meydan

okumalar başlayınca, demokrasilerin –Büyük Britanya inançla, Fransa ümitsizlikle karışık kuşkuyla– halklarına Hitler'in yatıştırılacak bir insan olmadığını göstermek için bütün olası ödünleri vermekten başka yolları kalmadı.

Bu durum, Münih anlaşmasının çağdaşların büyük çoğunluğu tarafından niçin bu derece coşkuyla karşılandığını açıklamaktadır. Chamberlain'i kutlayanlar arasında Franklin Roosevelt de vardı ve onun için "iyi adam" diyordu{406}, İngiliz Milletler Topluluğu daha da coşkuluydu. Kanada başbakanı şöyle yazıyordu:

> "Size, Kanada halkının samimi tebriklerini ve aynı zamanda, dominyonun bir ucundan öbür ucuna kadar hissedilen minnettarlıklarını sunmak isterim, iş arkadaşlarım ve hükümetim, insanlığa yaptığınız bu hizmet dolayısıyla sınırsız hayranlığını belirtmekte bana katılmaktadırlar."{407}

Avustralya başbakanı aşağı kalmamak için şöyle diyordu:

> "İş arkadaşlarım ve ben, Münih görüşmelerinin sonucu dolayısıyla en samimi tebriklerimizi belirtmek isteriz. Avustralyalılar, bütün İngiliz İmparatorluğu'nun halkları ile ortak bir şekilde size, barışı korumak için yorulmak bilmeyen çabalarınızdan dolayı derin minnettarlık duygularım sunarlar."{408}

İşin garibi, Münih Konferansı'na bizzat tanık olan herkesin, Hitler'in muzaffer tavırlar takınmak şöyle dursun, asık suratlı ve somurtkan olduğunu söylemekte adeta ağız birliği yapmalarıdır. Hitler aşırı isteklerinin gerçekleşmesi için şart olarak gördüğü savaşı istiyordu. Büyük olasılıkla psikolojik nedenlerle de savaşa gereksinimi vardı; politik yaşamının en hayati aşaması olarak gördüğü halka yaptığı bütün konuşmaları, şu veya bu şekilde hep savaş deneyimleri ile ilgiliydi. Her ne kadar Hitler'in generalleri savaşa şiddetle karşı iseler de, saldırı emri verdiği takdirde, onu devirmek dâhil, her türlü planlamayı yapmışlardı. Hitler, Münih'i aldatılmış olduğu hissiyle terk etti. Kendi ters mantığına göre haklı da olabilirdi. Çünkü Çekoslovakya için bir savaş çıkarmayı başarmış olsaydı demokrasilerin bu savaşı kazanmak için gerekli özverileri göstereceği şüpheliydi. Sorun, self-determinasyon prensibine tersti ve kamuoyu böyle bir savaşta olağan olan ilk tersliklere karşı yeter derecede hazır değildi.

Paradoksal olarak, Münih, Hitler'in stratejisinin psikolojik sonu da oldu. O zamana kadar Hitler, demokrasilerin, Versay'ın haksızlıkları dolayısıyla hissettikleri suçluluğa hitap etmişti; bundan sonra tek silahı olan acımasız

kuvvetinin ve savaştan en çok korkanların dayanabileceği şantajının bile bir sınırı vardı.

Bu, Özellikle Büyük Britanya için doğruydu: Bad Godesberg'deki ve Münih'teki hareket tarzı ile Hitler, İngiliz iyi niyetini sonuna kadar kullanmıştı. Londra'ya dönüşte "zamanımız için barış" getirdiği şeklindeki hatalı sözüne rağmen, Chamberlain kendisine şantaj yapılmasına bir daha hiçbir zaman izin vermemeye kararlıydı ve önemli bir silahlanma programı başlattı.

Gerçekte Chamberlain'in Münih krizindeki hareket tarzı, sonradan anlatılanlardan daha karmaşıktı. Münih'i izleyen günlerde çok popüler olan Chamberlain'in ismi, ondan sonraki günlerde hep teslimiyetçilikle birlikte anılmıştır. Demokratik halk, bu sonuç kendi ani, geçici isteklerinin uygulanmasının bir sonucu da olsa yenilgileri kolay kolay affetmez. Chamberlain'in şöhreti, "zamanımız için barış" yapamadığı iyice anlaşılınca, çöktü. Hitler kısa zamanda savaş için başka bir bahane buldu ve o zamana kadar İngiltere'nin fırtınayı bütün halinde, birleşmiş bir halk topluluğu olarak ve sağlamlaştırılmış hava kuvvetleri ile geçiştirmesini sağlamış olması bile Chamberlain'a prestij sağlamadı.

Geriye bakıldığında, yatıştırma politikası taraftarlarının çoğunlukla naif beyanlarını kötülemek çok kolaydır. Ancak onlar, ruhen ve bedenen yorgun ve geleneksel Avrupa demokrasisi genel düş kırıklığı içinde, Wilson ideallerine uygun yeni düzenlemeyi uygulamak için ciddi bir çaba harcayan dürüst insanlardı. Daha önce hiçbir zaman bir İngiliz başbakanı yaptığı bir anlaşmayı Chamberlain'in Münih'te yaptığı gibi açıklamamıştır: "Uzun zamandan beri havayı zehirleyen şüphe ve düşmanlıkları ortadan kaldıran bir anlaşma."{409} Sanki dış politika, psikolojinin bir alt dalıydı. Yine de, bütün bu görüşler, *Realpolitik*'in Avrupa tarihi mirasını, akıl ve adalete seslenerek aşmak için gösterilen idealist bir çabadan kaynaklanmıştı.

Yatıştırma yanlılarının hayallerini parçalamak, Hitler'in çok fazla vaktini almadı ve böylece kendi sonunu da hazırlamış oldu. 1939 Mart'ında, Münih'ten bu yana daha altı ay geçmemişken, Hitler Çekoslovakya'nın geri kalan bölümünü de işgal etti. Ülkenin Çek bölümü Almanya himayesi altına girdi; Slovak bölümü bir Alman uydusu ise de, teknik bakımdan bağımsız oluyordu. Her ne kadar Büyük Britanya ve Fransa Münih'te Çekoslovakya'ya güvence önermiş iseler de, bu taahhüt hiçbir zaman resmileştirilmedi ve resmileştirilemezdi de.

Çekoslovakya'nın ortadan kaldırılması jeopolitik olarak bir anlam ifade

etmiyordu; bu son hareketi, Hitler'in mantıklı düşünme sınırının ötesinde olduğunu ve açıkça savaş istediğini gösteriyordu. Savunmadan ve Fransız Sovyet ittifaklarından yoksun bırakılan Çekoslovakya'nın, Alman yörüngesine girmesi kaçınılmazdı ve Doğu Avrupa'nın yeni güç gerçeklerine karşı kendini ayarlayacağı da kesindi. Sovyetler Birliği, ülkesinin yüksek bütün politik ve askeri tabakasını henüz temizlemişti ve bir müddet için sahnede olmayacaktı. Hitler'in yapması gereken tek şey, beklemekten ibaretti. Çünkü Fransa tarafsızlaştırılmış olduğuna göre, Almanya zamanla Doğu Avrupa'da egemen güç olarak ortaya çıkacaktı. Ancak beklemek, Hitler'in duygusal olarak en yapamayacağı şeydi.

İngiliz ve Fransızların, Londra tarafından yönlendirilen kesin bir çizgi çekme şeklindeki tepkisi de, geleneksel güç politikası çerçevesinde eşit şekilde anlamsızdı. Prag'ın ele geçirilmesi, ne güç dengesini ne de görüldüğü kadar olayların akışını değiştirmiştir. Fakat Versay prensiplerine göre, Çekoslovakya'nın işgali Hitler'in self-determinasyon veya eşitlik değil, Avrupa hegemonyası peşinde olduğunu göstermesi bakımından dönüm noktasıydı.

Hitler'in hatası, İngilizlerin savaş sonrası dış politikasının dayandığı ahlaki kuralları ihlal ettiği kadar, tarihi denge prensiplerini ihlal etmemiştir. Saldırganlığı ile Alman olmayan halkları Reich'de bir araya getiriyordu ve bu suretle self-determinasyon prensibini bozmuş oluyordu ki, önceki tek taraflı toprak işgalleri bu ilke nedeniyle hoşgörüyle karşılanmıştı. Büyük Britanya'nın sabrı ne tükenmezdi ne de zayıf bir ulusal kişilik sonucuydu ve sonunda Hitler İngiliz hükümetinin değilse bile, İngiliz kamuoyunun saldırı tanımına uygun bir hareket gerçekleştirmişti. Tereddütle geçen birkaç günden sonra, Chamberlain de politikasını İngiliz kamuoyunun isteğiyle aynı çizgiye getirdi. Bu noktadan sonra Büyük Britanya Hitler'e tarihi denge teorilerine uymak için değil, fakat artık ona güvenilemeyeceği basit gerçeği nedeniyle direnecekti.

Hayret edilecek husus, Hitler'in sınır tanımaz hareketlerinin önceki herhangi bir Avrupa sistemine göre kabul edilemez olan bir noktaya kadar gitmesine olanak tanıyan uluslararası ilişkilere Wilsoncu yaklaşım, belli bir noktadan sonra Büyük Britanya'nın çizgiyi, *Realpolitik*'e dayalı bir dünyada yapılmayacak ölçüde sert bir şekilde çizmesine neden oldu. Wilsonizm, Hitler'e karşı daha önce direnmeyi önlemiş ise, moral kriteri açıkça ihlal edildikten sonra, ona karşı amansız bir karşı koyma gerçekleştirilmesinin temelini de atmış oldu.

Hitler 1939'da Danzig üzerinde iddiasını ortaya attığı ve Polonya koridorunun

düzeltilmesini istediği zaman, karşı karşıya bulunulan sorunlar esasen bir yıl önceki sorunlardan farklı değildi. Danzig tamamen bir Alman kasabasıydı ve serbest şehir statüsü, self-determinasyon prensibi karşısında Südetler'in Çekoslovakya'ya ait olmasından farklı değildi. Her ne kadar Polonya koridorunun halkı daha çok karışık ise de, self-determinasyon prensiplerine cevap verecek şekilde sınır düzeltmesi yapılması hiç olmazsa teorik olarak mümkündü. Ancak Hitler'in kavrayamadığı değişiklik, ahlaken hoş görülemeyecek çizgiyi geçince, önceden demokrasilerde görülen esnekliği yaratan aynı moral kusursuzluğun, bu esnekliği o zamana kadar görülmemiş bir inatçılığa dönüştürmüş olmasıydı. Almanya, Çekoslovakya'yı işgal ettikten sonra İngiliz kamuoyu artık daha başka bir ödüne hoşgörü ile bakamazdı; o andan sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi artık bir zaman meselesiydi. Hitler hareketsiz kalırsa durum değişebilirdi; ancak Hitler'in psikolojik yapısı da bunu olanaksız kılıyordu.

Ancak beklenen an gelmeden önce uluslararası sistem bir şok daha yaşadı. Bu kez şok, 1930'ların çalkantılı yıllarının büyük kısmında ihmal edilen diğer büyük revizyonist devletten geliyordu: Stalin'in Sovyetler Birliği.

Joseph Stalin, Yüksek Sovyet'in ilk toplantısında yardımcıları ile beraber.
Nikolai Bulganin, Andrei Zdanov, Stalin, Kliment Voroşilov ve Nikita Kruşçev (26 Ocak 1938)

13
Stalin'in Pazarı

Eğer ideoloji dış politikayı belirliyorsa, Hitler ile Stalin'in de tıpkı üç yüzyıl önce Richelieu ile Türk sultanının yaptığı gibi el sıkışmamaları gerekirdi. Fakat ortak jeopolitik çıkar güçlü bir bağdır ve Hitler ile Stalin gibi iki eski düşmanı karşı konulmaz bir şekilde birbirine doğru itmiştir.

Olay gerçekleştiği zaman, demokrasiler duyduklarına inanamadılar; şaşkınlıktan taş kesilmeleri, onların Stalin'in mantalitesini, Hitler'inkinden daha iyi anlayamadıklarının işaretidir. Hitler gibi Stalin'in kariyeri de, toplumun fakir kesimlerinde şekillenmişti; şu farkla ki, meslek hayatında en yukarılara kadar çıkması daha uzun zaman almıştır. Hitler'in, demagojideki parlaklığına olan güveni, her şeyini tek bir zar atışına bırakmayı göze almasına neden olmuştur. Stalin, başarısını, komünist bürokrasinin içinde rakiplerinin ayağını kaydırma yeteneğine borçluydu. Güce talip olan diğer rakipler, Gürcistan'dan gelen bu meşum kişiye ilk nazarda rakip gözü ile bakmadıklarından onu ihmal etmişlerdi. Hitler, temel bir tek amaçlılıkla arkadaşları üzerinde baskı kurarak başarılı olurken; Stalin perde arkasından kendini belli etmemek yoluyla güç kazanmıştır.

Hitler, Bohem çalışma alışkanlıklarını ve kurnaz kişiliğini karar verme

mekanizmasına uyarladı ve bu da hükümetine kriz dolu ve kimi zaman da amatörce bir hava verdi. Stalin, hayatının gençlik yıllarındaki sert dini eğitiminin katı disiplinini, Bolşevik dünya görüşünün acımasız yorumlarıyla birleştirdi ve ideolojiyi politik kontrol aracı haline getirdi. Hitler, kitlelerin hayranlığını kazanarak başarılı oldu. Stalin, bu kadar kişisel bir yaklaşıma güvenemeyecek kadar paranoyaktı. Nihai zaferi, gelip geçici sevgiden çok daha fazla istiyordu ve bu amacına ulaşmak için olası bütün rakiplerini tek tek ortadan kaldırmak yolunu seçti.

Hitler'in ihtiraslarının, yaşadığı süre içinde gerçekleşmesi gerekliydi; kendi sözlerine göre, o yalnızca kendisini temsil ediyordu. Stalin de onun gibi megalomandı; fakat kendisini tarihi gerçeğin bir hizmetkârı gibi görüyordu. Stalin'in, Hitler'e benzemeyen tarafı inanılmaz sabrıydı. Demokrasilerin liderlerine benzemeyen bir başka özelliği de, her zaman çok büyük bir titizlikle güç analizi yapmaya hazır olmasıydı, ideolojisinin tarihi gerçeği temsil ettiğine kesinlikle inandığı için ikiyüzlü ahlak veya duygusal bağlılıklar dediği bağlarla kısıtlanmadan Sovyet ulusal çıkarlarının acımasız bir takipçisi oldu.

Stalin gerçekte bir canavardı; fakat uluslararası ilişkilerin yönetiminde çok iyi bir realistti; sabırlıydı, kurnazdı ve amansızdı, zamanının Richelieu'suydu. Onu tanımayan Batı demokrasileri, Stalin ile Hitler arasındaki uzlaşmaz ideolojik çatışmaya güvenerek kadere meydan okudular. Stalin'i askeri işbirliğini öngören Fransız paktı ile sıkıştırdılar, Sovyetler Birliği'ni Münih Konferansından dışladılar ve onun Hitler'le bir anlaşma yapmasını engellemekte artık çok geç olunduğu bir zamanda, Stalin'le askeri görüşmelere giriştiler. Stalin'in, can sıkıcı ve hafifçe dinsel konuşmaları, düşünce ve politikadaki katılığı, demokrasi liderlerinin akıllarını karıştırdı. Oysa Stalin'in katılığı, yalnızca komünist ideoloji ile ilgili idi. Komünist inançları, taktiklerinde olağanüstü bir esneklik göstermesine olanak tanıdı.

Bu psikolojik hususların ötesinde, Stalin'in karakterinin Batı liderleri tarafından hemen hemen hiç anlaşılmayan felsefi bir merkezi daha vardı, iktidara gelmeden önce, eski bir Bolşevik olarak düşünceleri nedeniyle yıllarca hapis ve sürgün hayatı yaşamış, yoksulluk çekmişti. Tarihin dinamiklerini çok iyi bildiklerinden dolayı kendileri ile gurur duyan Bolşevikler, objektif tarihi sürecin gerçekleşmesine yardımcı olduklarına inandılar. Görüşlerine göre, kendileri ile komünist olmayanlar arasındaki fark, bir bilim adamı ile sıradan insan arasındaki fark gibiydi. Fiziksel olayları analiz ederken, bilim adamı, fiilen bu olaylara sebep olan değildir; bu olayların nasıl oluştuğunu bilmesi ona ara sıra sürece

müdahale etme olanağı sağlar. Fakat hiçbir şekilde olayın doğal yasalarına aykırı bir şekilde müdahale edemez. Bunun gibi, Bolşevikler de kendilerini tarihin bilim adamları olarak düşünmekteydiler: Tarihin dinamiklerinin ortaya çıkmasına yardım etmekte, belki bunları hızlandırmakta, fakat hiçbir zaman onların sabit yönlerini değiştirmemekte idiler.

Komünist liderler, kendilerini şaşmaz, acımanın ötesine geçmiş, tarihi görevden kaçmayan ve özellikle davaya inanmayanların geleneksel argümanlarından etkilenmeyen kimseler olarak tanıttılar. Komünistler, diplomasi uygulamasında kendilerinin avantajlı olduğuna inanmışlardı. Çünkü diplomatik karşıtlarını, onların kendilerini anladığından çok daha iyi anladıklarını düşünürlerdi. Komünist düşüncesine göre, ödünler eğer verilmeliyse, ancak "objektif realite" gerektirdiğinde verilir, yoksa görüşülen diplomatların ikna yeteneklerinin etkisi altında kalınarak verilmez. Yeni diplomasi, sonunda mevcut dünya düzenini yıkacak olan sürecin bir parçasıdır; barış içinde bir arada yaşama diplomasisi ile mi, yoksa askeri çatışmayla mı yıkılacağı ise güçlerin ilişkilerinin değerlendirilmesine bağlıdır.

Ancak Stalin'in insanlık dışı ve soğukkanlı hesaplar evreninde değişmez bir tek prensip vardı: Hiçbir şey, şüpheli davalar için ümitsiz savaşlar yapmayı haklı gösteremez. Felsefi olarak, Nazi Almanya'sı ile olan ideolojik anlaşmazlık, Stalin'i ilgilendirdiği kadarıyla, Fransa ile İngiltere'yi de içine alan kapitalistlerle olan genel anlaşmazlığın bir parçasıydı. Sovyet düşmanlığının saldırısına hangi ülkenin hedef olacağı, Moskova'nın herhangi bir zamanda hangi devleti en büyük tehdit olarak kabul ettiğine bağlıydı.

Stalin, moral bakımdan çeşitli kapitalist devletler arasında hiçbir fark gözetmemiştir. Evrensel barışçı erdemleri öven ülkeler hakkındaki gerçek düşüncesi, 1928'de Briand-Kellogg Paktı'nın imzalanmasına karşı gösterdiği tepkide görülmektedir:

> "Barışseverlikten bahsediyorlar; Avrupa devletleri arasındaki barıştan söz ediyorlar. Briand ve (Austen) Chamberlain birbirlerini kucaklıyorlar... Bütün bunlar saçmalık. Avrupa tarihinden biliyoruz ki, yeni savaşlar için kuvvetleri yeniden düzenleyen antlaşmaların her imzalanmasında, aslında asır sonraki savaşın yeni faktörlerini tanımlamak amacıyla imzalandıkları halde... bu antlaşmalar barış antlaşmaları olarak adlandırılmıştır..."{410}

Kuşkusuz Stalin'in korkulu rüyası, bütün kapitalist ülkelerin Sovyetler Birliği'ne

aynı zamanda saldırmak için koalisyon kurması olasılığı idi. 1927'de Stalin, Sovyet stratejisini Lenin'in on yıl önce tanımladığı şekilde tamamladı... "Pek çok şey... kapitalist dünyayla kaçınılmaz olan savaşı, kapitalistler birbirleri ile savaşmaya başlayıncaya kadar geciktirmekte başarılı olup olmayacağımıza bağlıdır."{411} Bu beklentiyi kolaylaştırmak için Sovyetler Birliği 1922'de Almanya ile Rapallo Anlaşması'nı ve 1926'da Berlin ile tarafsızlık antlaşması yaptı ve bu antlaşma 1931'de yenilendi. Bu bir kapitalist savaştan uzak durmak sözünün açıkça verildiği anlamındaydı.

Stalin bakımından, Hitler'in küfürbaz komünist düşmanlığı, Almanya ile iyi ilişkiler kurma konusunda aşılmaz bir engel oluşturmadı. Hitler iktidara geldiğinde, Stalin, uzlaşma için bazı girişimlerde bulunmakta zaman kaybetmedi. Stalin, 1934'ün Ocak ayında yapılan Onyedinci Parti Kongresi'nde şöyle diyordu: "Almanya'daki faşist rejimle pek dost değiliz. Burada sorun faşizm değildir; örneğin İtalya'daki faşizm, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin bu ülke ile iyi ilişkiler kurmasına engel olmamıştır... Bizim temel aldığımız nokta, eskiden olduğu gibi şimdi de yalnız ve yalnız SSCB'dir. SSCB'nin çıkarları, barışı bozmayacak bir ülke ile yakınlaşmayı gerektiriyorsa, hiç tereddüt etmeden bunu yaparız."{412}

Büyük bir ideolog olan Stalin, gerçekte ideolojiyi *Realpolitik*'in hizmetine koyuyordu. Richelieu ve Bismarck, onun stratejisini anlamakta herhangi bir zorlukla karşılaşmazlardı, ideolojik at gözlüğü takanlar, demokrasileri temsil eden devlet adamlarıydı; güç politikalarını reddeden demokrasileri temsil eden devlet adamları, uluslar arasında iyi ilişkilerin ön şartı olarak bu ülkelerin ortak güvenlik kurallarına genel olarak inanmaları gerektiğini ve ideolojik düşmanlığın, faşistler ve komünistler arasında pratik işbirliği olasılığına engel olduğunu düşünüyorlardı.

Demokrasiler, her iki görüşlerinde de yanılıyorlardı. Stalin, Nazi Almanya'sını hedef alan ilk girişimleri reddedildikten sonra, istemeye istemeye Hitler karşıtı kampa yaklaştı. Hitler'in Bolşevik aleyhtarı slogan ve nutuklarının ciddi olabileceğine sonunda inanan Stalin, onu çevrelemek için mümkün olan en geniş koalisyonu oluşturmaya girişti. Stalin yeni stratejisini, Komünist Enternasyonal'in 1935 Temmuz ve Ağustos aylarında yapılan Yedinci (ve sonuncu) Kongre'sinde açıkladı.{413} Bütün barışsever halkların birleşik cephe oluşturması çağrısında bulunarak, Avrupa parlamenter kurumlarını çalışamaz hale getirmek için komünist partilerin, tutarlı bir şekilde, faşistler dâhil, antidemokratik gruplarla birlikte oy kullandığı 1920'lerin komünist taktiklerinin

terk edilmesi işaretini verdi.

Yalnızca bu rolü oynamak üzere atanan yeni Dışişleri Bakanı Maxim Litvinov, yeni Sovyet dış politikasının başlıca sözcüsüydü. Medeni, İngilizce ve İbraniceyi kusursuz konuşan Litvinov burjuva kökenli idi ve bir İngiliz tarihçisinin kızı ile evliydi. Resmi kimliği, Sovyet diplomasisinde kariyer yapacak bir adamdan çok, bir halk düşmanı olmaya daha uygundu. Litvinov'un liderliğinde, Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyeti'ne girdi ve ortak güvenliği en yüksek sesle savunan ülkelerden birisi oldu. Stalin, Hitler'in *Mein Kampf*'ında yazdığı şeyleri gerçekleştirmesi ve Sovyetler Birliği'ni de birinci hedefi haline getirmesi olasılığına karşı kendini güvence altına almak için, Wilson'un retoriğini tekrarlamaya hazırdı. Bir siyaset bilimci olarak Robert Legvold, Stalin'in amacının kapitalist dünyayla barış yapmak değil, onlardan olabildiğince çok yardım koparmak olduğuna işaret etmiştir.{414}

Karşılıklı derin itimatsızlık duygusu, demokrasiler ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilere egemendi. Stalin, 1935'te Fransa ile ve onu izleyen yıl Çekoslovakya ile paktlar yaptı. Fakat 1930'lu yılların Fransız liderleri, karşıt bir yön izleyerek askeri görüşmeleri reddettiler. Stalin kaçınılmaz olarak bu tutumu, Hitler'e, ilk önce Sovyetler Birliği'ne saldırması için bir davetiye olarak yorumladı. Kendini güvence altına almak için, Çekoslovakya'ya Sovyet yardımını, önce Fransa'nın Çekoslovakya'ya yardım yükümlülüğünü yerine getirmesine bağladı. Kuşkusuz bu tavır, Stalin'e, emperyalistleri, bu sorun için kendi aralarında savaşmaya bırakma seçeneği tanıdı. Fransız-Sovyet ittifakı cennette yapılmış bir ilişki değildi.

Fransa'nın Sovyetler Birliği ile askeri ittifakı reddederken politik bağlar kurmaya istekli olması, demokrasilerin dış politikasının, iki savaş arası dönemde sürüklendiği hayal dünyasını göstermektedir. Demokrasiler, ortak güvenlikle ilgili ateşli nutuklara değer vermişler, fakat onu işler bir duruma getirmekten kaçınmışlardır. I. Dünya Savaşı, Büyük Britanya ve Fransa'ya, ittifak halinde de olsalar, Almanya ile savaşmanın tehlikeli bir girişim olduğunu öğretmeliydi. Amerika'nın savaşa katılmasına rağmen 1918'de Almanya nerdeyse galip geliyordu. Sovyet veya Amerikan yardımı olmadan Almanya'yla savaşmayı düşünmek, Majino Hattı mantalitesini, kendi güçlerinin olduğundan çok fazla görülmesiyle de bir araya getirdi.

Demokrasi liderlerinin, tam bir Bolşevik, objektif ve maddeci faktörlerin yılmaz bir inananı olan Stalin'in, ortak güvenliğin hukuki ve moral doktrinine

kayabileceğine inanmaları için ancak aşırı ölçüde tek taraflı düşünmeleri gerekirdi. Çünkü Stalin ve arkadaşlarının, kurulu uluslararası düzenden hoşnut olmamalarının ideolojiden başka nedenleri vardı. Her şeyden önce, Sovyetlerin Polonya ile sınırları kuvvet kullanılarak empoze edilmişti ve Sovyetlerin kendilerine ait olduğunu düşündükleri Besarabya'yı da Romanya almıştı.

Doğu Avrupa'daki olası Almanya kurbanları da Sovyet yardımını istemiyorlardı. Versay Antlaşması ile Rus Devrimi birlikte, Doğu Avrupa'da herhangi bir ortak güvenlik sistemi için çözülemez bir problem yaratmışlardı: Sistem Sovyetler Birliği olmadan askeri bakımından işleyemezdi; Sovyetler Birliği olunca da politik bakımdan işlemez oluyordu.

Batı diplomasisi de, Stalin'in, Sovyet karşıtı kapitalist entrika paranoyasını rahatlatacak hiçbir şey yapmadı. Sovyetler Birliği ile Locarno Paktı'nın sona erdirilmesine ilişkin olarak hiçbir diplomatik temas yapılmadı ve Sovyetler Münih Konferansı'ndan da tamamen dışlandı. Doğu Avrupa'da bir güvenlik sistemi oluşturulması için görüşmeye de isteksizce ve ancak 1939'da Çekoslovakya'nın işgalinden sonra çok geç olarak çağrıldı.

Bununla beraber, Hitler-Stalin Paktı'nın yapılmış olması kabahatini Batı politikasına yüklemek, Stalin'in psikolojisinin yanlış okunması anlamına gelir. Stalin'in paranoyası, olası bütün rakiplerini ortadan kaldırması ve ancak fantezilerinde kendisine karşı olan milyonları öldürmesi veya sürgüne göndermesi ile fazlasıyla kendisini göstermişti. Bütün bunlara rağmen, dış politika konusunda Stalin çok soğukkanlı ve hesaplı olduğunu gösterdi ve özellikle güç dengesini anlama düzeylerini, kendisinden çok aşağı gördüğü kapitalist liderlerin kışkırtmalarına kapılarak acele hareket etmekten kaçındığı için büyük gurur duyuyordu.

Münih Konferansı esnasında Stalin'in ne yapmak niyetinde olduğunu, insan ancak tahmin edebilir. Bununla beraber, birbiri ardına yaptığı siyasi temizliklerle ülkesini şiddetle sarsan Stalin'in en son izleyeceği yol, ortak bir yardım anlaşmasının otomatik ve intihar sayılabilecek bir şekilde uygulaması olurdu. Çekoslovakya ile yapılan antlaşma, Sovyetler Birliği'ni, ancak Fransa'nın savaşa girmesinden sonra bağladığından, Stalin'e birçok seçenek sağladı. Örneğin, Çekoslovakya'ya yardım için Romanya ve Polonya'dan geçiş hakkı isteyebilir ve bu ülkelerin neredeyse kesin olan retlerini bir mazeret olarak kullanarak Orta ve Batı Avrupa'da savaşın gelişmesini öğrenecek kadar bekleyerek zaman kazanabilirdi. Savaşın sonucunun değerlendirilmesine bağlı olarak, Rus

Devrimi'nden hemen sonra Polonya'ya ve Romanya'ya kaptırılan Rus topraklarını geri alabilirdi ki bunu bir yıl sonra yapacaktı. Sovyetler Birliği'nin, ortak güvenlik adına Versay toprak düzenlemesinin son savunucusu olarak barikatlar kurması, en az olası sonuç olabilirdi.

Kuşkusuz Münih, Stalin'in demokrasiler hakkındaki kuşkularını doğruladı. Bununla beraber, hiçbir şey Stalin'i, ne pahasına olursa olsun kapitalistleri birbirine düşürmek ve Sovyetler Birliği'ni onların bu savaşının kurbanı olmaktan uzak tutmak gibi bir Bolşevik olarak görev kabul ettiği bir işten alıkoyamazdı. Böylece, Münih'in etkisi, öncelikle Stalin'in taktiklerini değiştirmesi oldu. Şimdi Stalin, bir Sovyet paktı için pazarı açmıştı. Bu, Hitler'in ciddi bir öneri yapması durumunda demokrasilerin kazanma ümidi olmayan bir açık artırmaydı. Ekim 1938'de, Münih Antlaşması'nı açıklamak için Sovyet Dışişleri Bakanlığı'na çağrılan Fransa büyükelçisi, Dışişlerinin Yardımcı Komiseri Vladimir Potemkin tarafından şu felaketli sözlerle karşılandı: "Zavallı dostum, ne yaptınız? Bizim için, Polonya'nın dördüncü kez bölünmesinden başka bir sonuç göremiyorum."{415}

Bu nükteli söz, Stalin'in dış politikaya olan soğuk yaklaşımını bir an için gözler önüne sermiş oldu. Münih'ten sonra, Almanya'nın bundan sonraki hedefinin Polonya olacağı kesindi. Stalin, ne Sovyet sınırında Alman ordusu ile karşılaşmak, ne de Hitler'le savaşmak istediğine göre, Polonya'nın dördüncü kez bölünmesi tek alternatif olarak kalıyordu. (Gerçekten 1772'de Polonya'nın Prusya ve Avusturya arasındaki bölünmesini ilk defa öneren Büyük Katerina da aynı mantıkla hareket etmiştir). Stalin'in ilk hareketi Hitler'in yapması için bütün bir yıl beklemesi, dış politikasını yönetirken çelik gibi sinirlere sahip olduğunu da göstermektedir.

Hedefini sağlam bir şekilde yerine oturttuktan sonra, Stalin ikinci hareket olarak Sovyetler Birliği'ni sessizce ön cephe hattından çekmeğe başladı. 27 Ocak 1939'da, Londra'da News Chronicle gazetesi, Moskova Büyükelçisi Ivan Malsky'ye yakınlığı ile tanınan diplomatik muhabirinin bir yazısını yayınladı. Yazısında Almanya ile Sovyetler Birliği arasında olası bir yakınlaşmadan bahseden yazar, Batı demokrasileri ile faşist diktatörler arasında önemli bir fark olmadığı şeklindeki Stalin'in standart tezini tekrar ediyor ve bunu, Sovyetler Birliği'ni ortak güvenliğe herhangi bir otomatik bağlılıktan kurtarmak için kullanıyordu:

> "Şu anda Sovyet hükümetinin, Büyük Britanya ve Fransa'ya,

> Almanya ve İtalya ile herhangi bir anlaşmazlığa düşmeleri durumunda yardım etmeye hiç niyeti olmadığı açıktır... Sovyet hükümetinin görüşüne göre, bir tarafta İngiliz ve Fransız hükümetleri, diğer tarafta Alman ve İtalyan hükümetleri olmak üzere iki tarafın konumları arasında Batı demokrasisinin savunulması için ciddi özverilerde bulunulmasını haklı çıkaracak büyük bir fark yoktur."{416}

Sovyetler Birliği, ideoloji bazında, çeşitli kapitalist ülkeler arasında birisini seçmeye gerek görmediğinden, Moskova ile Berlin arasındaki anlaşmazlıklar, pratik bir temel üzerinde çözülebilirdi. Bu görüşün dikkatten kaçmaması için, Stalin, örneği görülmeyen bir şekilde yazıyı kelimesi kelimesine, Komünist Partisi'nin resmi gazetesi olan Pravda'da yayınlattı.

Hitler'in Prag'ı işgalinden beş gün önce, 10 Mart 1939'da, Stalin Moskova'nın yeni stratejisinin kendisine ait açıklaması ile ileri doğru bir adım attı. Stalin'in beş yıl önce ortak güvenliği ve "birleşmiş cepheler"i benimsemesinden sonra yapılan ilk toplantı olan Onsekizinci Parti Kongresi'nde fırsat ortaya çıktı. Siyasi temizlik hareketleri, arkadaşlarını ortadan kaldırdığından saflar oldukça seyrekleşmişti ve hayatta kalanlar bundan dolayı mutlu olmalıydılar. Beş yıl önceki 2000 delegeden yalnızca 35'i oradaydı. 1100 delege karşı devrim faaliyetleri dolayısıyla tutuklanmıştı; 131 üyeli Merkez Komitesi'nin 98 üyesi, Kızıl Ordu'nun 5 mareşalinden 3'ü, Savunma Bakanlığı'nın 11 komiser yardımcısının hepsi, bütün askeri bölge komutanları, Yüksek Askeri Konsey'in 80 üyesinden 75'i tasfiye edilmişlerdi.{417} Onsekizinci Parti Kongresi, bir devamlılığın kutlanması olmaktan çok uzaktı. Kongre'de hazır olanlar, dış politikanın inceliklerinden çok, hayatta kalabilme çaba ve endişesi içindeydiler.

1934'te olduğu gibi, korkudan yılmış bu dinleyicilere Stalin'in sunduğu ana tema, düşman bir uluslararası çevre içinde Sovyetler Birliği'nin barışçıl niyetleri idi. Ancak vardığı sonuçlar, bir önceki parti kongresinin ortak güvenlik kavramından köklü değişiklikleri içeriyordu. Sonuçta Stalin, kapitalistler arasındaki çatışmada Sovyetlerin tarafsızlığını ilan etti:

> "Sovyetler Birliği'nin dış politikası şeffaf ve açıktır. Biz, barış ve bütün ülkelerle iş ilişkilerimizin kuvvetlenmesini istiyoruz. Bizim konumumuz budur ve bu ülkeler Sovyetler Birliği ile benzer ilişkileri devam ettirdikleri ve ülkemizin çıkarlarına tecavüz etme girişiminde bulunmadıkları sürece bu konumumuza bağlı kalacağız."{418}

Pek zeki olmayan kapitalist liderlerin ne demek istediğini anlamaları için, Stalin *News Cronicle'*daki yazının ana temasını hemen hemen kelimesi kelimesine tekrarladı: Demokrasiler ile Almanya aynı sosyal bünyeye sahip olduklarına göre, Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki farklılıklar, başka herhangi bir kapitalist ülke ile Sovyetler Birliği arasındaki farklılıklardan daha büyük değildir. Özetlerken Stalin, hareket serbestliğini korumak ve yakın bir savaşta Moskova'nın iyi niyetini en yüksek fiyatı verene satmak hususlarındaki kararlılığını seslendirdi. Bir başka cümlede, Stalin "dikkatli olmaya ve ülkesinin ateş üzerindeki kestaneleri başkalarına aldırmaya alışmış savaş kışkırtıcılarının yarattığı anlaşmazlıkların içine çekilmesine izin vermemeye"{419} yemin etti. Aslında Stalin, açıkça Nazi Almanya'sını bir öneride bulunmaya davet ediyordu.

Stalin'in yeni politikasının eskisinden farklılığı, temelde sözlerinin vurgusundaydı. Ortak güvenlik ve "birleşmiş cepheler" kavramlarını en kuvvetli şekilde savunduğu günlerde bile Stalin, Sovyet bağlantılarını öyle bir şekilde yaptı ki, savaş başladıktan sonra ayrı bir anlaşma yapmak seçeneğini daima elinde bulundurdu. Fakat şimdi, 1939'un baharında, Çekoslovakya'nın geri kalan parçası henüz Almanya tarafından işgal edilmemişken, Stalin bir adım daha ileri gidiyordu. Savaştan önce ayrı bir anlaşma yapmak için birtakım manevralar yapmaya başladı. Kimse Stalin'in niyetlerini gizli tuttuğu konusunda bir yakınmada bulunamaz; demokrasilerin geçirdiği şok, muhteris bir ihtilalci olan Stalin'in, her şeyden önce soğukkanlı bir stratejisi olduğunu anlama yeteneklerinin olmamasından ileri geliyordu.

Prag'ın işgalinden sonra, Büyük Britanya Almanya'ya karşı yatıştırma politikasını terk etti. İngiliz kabinesi, önceden olduğundan küçük gösterdiği Nazi tehlikesinin yakınlığını şimdi de abartıyordu; Hitler'in Çekoslovakya'dan hemen sonra başka bir ülkeye saldıracağına inanıyordu; bazılarına göre Belçika'ya, bazılarına göre Polonya'ya bir saldırı olacaktı. 1939 Mart'ının son günlerinde, hedefin Almanya ile sınırı bile olmayan Romanya olduğu söylentisi yayıldı. Oysa ikinci ve alakasız bir hedefe hemen saldırmak Hitler'in karakterine hiç uymuyordu. Kendisine uygun olan taktik, bir daha vurmadan önce son kurbanım iyice demoralize etmek için birinci darbenin etkisinin iyice yerleşmesine izin vermekti. Ne olursa olsun, geçmişe baktığımızda, Büyük Britanya'mı stratejisini planlamak için liderlerinin sanıldığından fazla zamanları olduğunu görüyoruz, İngiliz kabinesi, Stalin'in Onsekizinci Parti Kongresi'nde yaptığı açıklamaları dikkatlice analiz etmiş olsaydı, Büyük Britanya'nın ne kadar şevkle Hitler'e karşı direnmeyi organize ederse, Stalin'in her iki tarafa karşı elinde

bulundurduğu manivelayı olduğundan daha etkili göstermek için kendini o kadar çok uzakta tutacağının farkına varacaktı.

Şimdi İngiliz kabinesi, önemli bir stratejik karar almak zorundaydı. Hitler'e karşı direnişte yaklaşımı, bir ortak güvenlik sistemi oluşturmak şeklinde mi olacaktı, yoksa geleneksel bir ittifak mı organize edecekti? Birincisini seçerse, pek çok ülke, Nazi karşıtı direnişe katılmaya davet edilebilirdi; ikincisini seçerse, Britanya, Sovyetler Birliği gibi olası müttefiklerle çıkarlarını uygun hale getirmek için ödün vermek zorunda kalacaktı.

Kabine ortak güvenlikten yanaydı. 17 Mart'ta Yunanistan, Yugoslavya, Fransa, Türkiye, Polonya ve Sovyetler Birliği'ne notalar gönderilerek, Romanya'ya karşı olası bir tehdit karşısında tutumlarının ne olacağı soruldu. Temel varsayım, herkesin aynı çıkarı paylaştığı ve tek bir tutum takınılacağı merkezinde idi. Britanya, birdenbire 1918'den beri yapmadığı bir şeyi yapıyor, bütün Doğu Avrupa için toprak güvencesi öneriyordu.

Bu ülkelerin cevapları, ortak güvenlik doktrininin temel zayıflığını, yani bütün ulusların, hiç değilse bütün olası kurbanların saldırıya karşı direnmede aynı çıkarları olduğunu gösterdi. Her Doğu Avrupa devleti kendi problemlerini özel bir sorun olarak ortaya koydu ve ortak değil, kendi ulusal endişelerini vurguladı. Yunanistan tepkisini, Yugoslavya'nın tepkisine bağladı. Yugoslavya, Büyük Britanya'nın niyetinin ne olduğunu sordu ve böylece tekrar başa dönülmüş oldu. Polonya, Büyük Britanya ile Almanya arasında taraf tutmaya hazır olmadığına işaret etti veya Romanya'nın savunmasına katılmayacağını söyledi. Polonya ve Romanya, ülkelerinin savunmasına Sovyetlerin katılmasına razı değillerdi. Sovyetler Birliği'nin cevabı ise, İngiliz notalarının gönderildiği bütün ülkelerin Budapeşte'de bir konferansta toplanmaları önerisiydi.

Bu, zekice bir manevraydı; konferans toplanmış olsa idi, Berlin'den korktukları kadar, Moskova'dan da korkan ülkelerin savunmasına Sovyetlerin katılması prensibi kabul edilmiş olacaktı; bu öneri reddedilirse, Kremlin'in, Almanya ile başka bir çözüm arama tercihini gerçekleştirirken uzakta durmak için bir mazereti olacaktı. Moskova gerçekte, Doğu Avrupa ülkelerinin, var oluşlarına yönelik başlıca tehdit olarak Almanya'yı tanımlamalarını istiyor ve bunu kendi niyetlerini netleştirmeden önce yapmalarını istiyordu. Hiçbir Doğu Avrupa ülkesi bunu yapmak istemediğinden Budapeşte konferansı da hiçbir zaman toplanamadı.

Bu isteksiz cevaplar, Neville Chamberlain'i başka kombinezonlar aramaya

yöneltti. 20 Mart'ta Büyük Britanya, Fransa, Polonya ve Sovyetler Birliği tarafından bir niyet deklarasyonu yayınlanarak bir Avrupa devletinin bağımsızlığının tehdit edilmesi durumunda "ortak hareket etmek amacıyla" danışma yapılmasını önerdi. I. Dünya Savaşı öncesi Üçlü İtilafın yeniden canlandırılması anlamındaki bu öneri, caydırıcılık etkili olmazsa uygulanacak askeri strateji veya doğal kabul edilen Polonya ile Sovyetler Birliği arasındaki işbirliğinin gerçek olması olasılığı hakkında hiçbir şey söylemiyordu.

Kendi askeri kapasitesini olduğundan büyük gören ve bu görüşüne Büyük Britanya'nın da katıldığı Polonya, Sovyetler Birliği ile ortak hareket fikrine karşı çıkarak, Büyük Britanya'yı, Polonya ile Sovyetler Birliği'nden birini seçmek zorunda bıraktı. Polonya'ya güvence verse, Stalin'in ortak savunmaya katılması olasılığı azalacaktı. Polonya, Almanya ile Sovyetler Birliği arasında olduğundan, Büyük Britanya, Stalin'in karar vermesine fırsat bırakmadan savaşa girmek zorunda kalacaktı. Diğer taraftan, Büyük Britanya, bir Sovyet paktı konusunda çabalarını yoğunlaştırsa, bu kez Stalin, Polonyalılara yardım etmenin bedelini talep edecek ve sınırlarını, batıya, Curzon Hattı'na doğru genişletmek isteyecekti.

Halkın kızgınlığından etkilenen ve geri çekilmenin, Büyük Britanya'nın durumunu daha da zayıflatacağına inanan İngiliz kabinesi, jeopolitik gerekler ne olursa olsun başka ülkeleri feda etmeyi reddetti. Aynı zamanda, İngiliz liderler, Polonya'nın askeri bakımdan Sovyetler Birliği'nden daha kuvvetli olduğu ve Kızıl Ordu'nun hücum gücü olmadığı gibi yanlış bir kanıya sahiptiler. Sovyet askeri liderlerinin, geniş bir siyasi temizliğe konu edildiği son olayların ışığında bu doğru bir değerlendirme olabilirdi. Her şeyden önemlisi, İngiliz liderler, Sovyetler Birliği'ne karşı çok derin bir itimatsızlık besliyorlardı. Chamberlain şöyle yazıyordu: "İtiraf etmeliyim ki, Rusya'ya karşı çok derin bir itimatsızlık içindeyim. Rusya'nın, istese bile, etkili bir hücum yapma yeteneği olduğuna inanmıyorum. Bizim özgürlük anlayışımız ile uzaktan yakından ilgisi olmayan ve herkesi kulağından yakalamak çabasında olan niyetlerinden de kuşkuluyum."{420}

Kendisini ciddi bir zaman darlığı içinde hisseden Büyük Britanya harekete geçti ve Versay Antlaşması'ndan beri devamlı olarak reddettiği bir çeşit barış zamanı kıta güvencesi ilan etti. Almanya'nın Polonya'ya her an saldırabileceği şeklindeki raporlardan endişelenen Chamberlain, Polonya ile ikili bir ittifak yapmak için görüşmelere başlamakta bir an tereddüt etmedi. 30 Mart 1939'da Polonya'ya güvence veren tek taraflı garanti taslağını kendi eliyle hazırladı ve

ertesi gün Parlamento'ya sundu. Güvence, sonradan yanlış bilgiye dayandığı anlaşılan bir Nazi saldırısını caydırmak için alınan geçici bir önlemdi. Verilen güvenceyi, daha bol zamanda hazırlanacak geniş bir ortak güvenlik sistemi izleyecekti. Kısa bir zaman sonra, aynı mantığa dayanan tek taraflı güvenceler Yunanistan ve Romanya'ya da verildi.

Moral kızgınlık ve stratejik karışıklığın etkisi ile hareket eden Büyük Britanya, böylece bütün savaş sonrası başbakanlarının savunamayacaklarını ve savunmayacaklarını ısrarla söyledikleri ülkelere güvence vermiş oluyordu. Doğu Avrupa'nın Versay sonrası gerçekleri İngiliz deneyimine o kadar uzak hale gelmişti ki, kabine, Stalin'in Almanya'ya karşı seçeneklerini çoğaltan ve önerilen ortak cepheden çekilmesini kolaylaştıran bir seçim yaptığının farkında bile olmadı.

Büyük Britanya liderleri, Stalin'in kendi stratejilerine katılacağını o kadar doğal kabul ediyorlardı ki, bunun zamanlamasını ve alanını da kontrolleri altında tutabileceklerine inandılar. Dışişleri Bakanı Lord Halifax, Sovyetler Birliği'nin yedek kuvvet olarak bulundurulmasını ve "belli durumlarda en uygun şekilde yardım etmeye çağrılmasını"{421} istedi. Halifax'ın kafasındaki varsayım, Sovyet birliklerinin, kendi ülke sınırlarının ötesine geçmesi değil, onlardan yalnızca cephane sağlanmasıydı. Sovyetler Birliği'nin böyle ikinci derecede bir rolü kabul etmek için ne gibi bir nedeni olduğunu açıklamadı.

Gerçekte, İngilizlerin Polonya'ya ve Romanya'ya verdiği güvenceler, eğer varsa, Sovyetlerin Batı demokrasileri ile bir ittifak yapmak için ciddi görüşmeler içine girmesini teşvik edecek şeyleri ortadan kaldırmış oldu. En başta, Baltık devletleri hariç, Sovyetler Birliği'nin bütün Avrupa komşularının sınırları, hiç değilse kâğıt üzerinde güvence altına alınıyor ve Alman ihtiraslarına olduğu gibi Sovyet ihtiraslarına da set çekiliyordu. (Büyük Britanya'nın bu gerçeğin farkında olmaması, "barışsever uluslar birleşmiş cephesinin" Batı kafalarında ne derecede yer tutmuş olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.) Fakat daha önemlisi, tek taraflı İngiliz güvenceleri Stalin'e sunulmuş bir hediye gibiydi; çünkü bu durum Stalin'e, başlayacak herhangi bir görüşmede talep edebileceğinin en çoğunu kendiliğinden sağlamış oldu. Eğer Hitler doğuya hareket ederse, Büyük Britanya'nın, daha Sovyet sınırına varılmadan savaşa başlayacağı güvencesi verilmişti. Bu suretle Stalin, karşılık olarak hiçbir yükümlülük altına girmeden Büyük Britanya ile de facto bir ittifaktan yararlanmış oluyordu.

İngiltere'nin Polonya'ya verdiği güvence dört varsayıma dayanıyordu ve zamanla bu varsayımların hepsinin yanlış olduğu anlaşıldı: Polonya, önemli bir askeri güçtü, hatta Sovyetler Birliği'nden daha güçlüydü; Fransa ve Büyük Britanya birlikte, başka bir müttefikin yardımı olmadan Almanya'yı yenebilecek kadar güçlüydü; Sovyetler Birliği'nin, Doğu Avrupa'daki *status quo*'nun korunmasında çıkarı vardı; Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki ideolojik uçurum o kadar genişti ki, er veya geç, Sovyetler Birliği Hitler karşıtı koalisyona girecekti.

Polonya cesurdu, fakat önemli bir askeri güç değildi. Fransız Genelkurmayının bir çeşit Fransız saldırısının beklendiği şeklindeki imaları ile yanıltılması nedeniyle görevini daha da yapamaz hale sokuldu. Fransa'nın takip ettiği savunma stratejisi, Polonya'yı Alman şiddetli saldırısı ile tek başına karşı karşıya bırakacaktı ve Batılı liderlerin de Polonya'nın askeri kapasitesinin, bu görevin altından kalkamayacağını bilmeleri gerekirdi. Aynı zamanda, Polonya Sovyet yardımını kabul etmeye ikna edilemezdi; çünkü Polonya liderleri, "kurtarıcı" Sovyet ordusunun "işgalci" Sovyet ordusuna dönüşeceğine inanıyorlardı. (Bunun doğruluğu da sonradan ortaya çıktı.) Ayrıca, demokrasilerin değerlendirmesi, Polonya, yenilse bile Almanya'ya karşı savaşı yalnız başlarına kazanabilecekleri merkezinde idi.

Sovyetlerin, Doğu Avrupa'da *status quo*'mm korunmasındaki çıkarı da, eğer bir zamanlar var olduysa bile, Onsekizinci Parti Kongresi ile son bulmuş oldu. İşin can alıcı noktası, Stalin'in artık Hitler'e dönme seçeneğine sahip olması ve Polonya'ya verilen İngiliz güvencesinden sonra elindeki Nazi kartını emin bir şekilde kullanabileceği gerçeği idi. Stalin'in işi kolaylaştırılmıştı; çünkü Batı demokrasileri onun stratejisini kavramayı reddetmişlerdi. Oysa bu strateji, Richelieu, Metternich, Palmerston veya Bismarck için çok açık olurdu. Çok basit olarak, bu strateji, Sovyetler Birliği'nin herhangi bir düzenlemede kendisini en son taahhüt altına sokan büyük ülke olmasını garanti etmek ve böylece Sovyet işbirliğini veya Sovyet tarafsızlığını, en yüksek fiyatı verene satmak için pazarı sağlayan hareket özgürlüğüne kavuşmaktı.

Polonya'ya İngiliz güvencesi verilmeden önce, Stalin, Almanya'ya yaptığı kurların, demokrasilerin Doğu Avrupa'dan ellerini çekmesine neden olup, kendisini Hitler'le karşı karşıya bırakmaları korkusu ile çok dikkatli hareket etmek zorundaydı. Verilen güvenceden sonra, Büyük Britanya'nın, Sovyetlerin batı sınırı için savaşacağından emin olmakla kalmayıp, savaşın 600 mil batısında, Almanya-Polonya sınırında başlayacağı güvencesini de almış oldu.

Stalin’in yalnızca iki endişesi daha vardı: Birincisi, Polonya’ya verilen İngiliz güvencesinin sağlam olduğundan emin olmak istiyordu; ikincisi, Alman seçeneğinin gerçekten mevcut olup olmadığının öğrenmek zorundaydı. Paradoksal olarak, Büyük Britanya, Hitler’i caydırmak amacıyla Polonya ile ilgili olarak ne kadar çok iyi niyet gösterirse, Stalin Almanya ile ilgili olarak o kadar çok manevra alanı kazanıyordu. Büyük Britanya, Doğu Avrupa’da *status quo*’nun korunması peşindeydi. Stalin ise, en geniş seçenekleri ve Versay Antlaşması’nı bozmayı istiyordu. Chamberlain savaşı önlemek arzusunda idi. Savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Stalin ise, savaşa katılmadan onun faydalarından nasıl yararlanacağını düşünüyordu.

Stalin, iki taraf arasında, bir sağa bir sola dönüp durdu. Fakat sonuçta bu bir yarışma değildi. Yalnızca Hitler ona Doğu Avrupa’da istediği toprak kazançlarını önerebilirdi ve bunun karşılığında, Sovyetler Birliği’ni dışta tutmak koşuluyla bir Avrupa savaşı bedelini ödemeğe hazırdı. 14 Nisan’da, Büyük Britanya, Sovyetler Birliği’ne tek taraflı olarak “Sovyetler Birliği’nin Avrupalı komşularından birine bir saldırı olduğunda ve saldırı o ülke tarafından direnişle karşılandığında, Sovyet hükümeti yardımı hazır olacaktır”{422} şeklinde bir deklarasyon yayınlanmasını önerdi. İlmiğin içine başını sokmayı reddeden Stalin, bu tek taraflı ve naif öneriyi kabul etmedi ve 17 Nisan’da üç parçalı karşı önerisi ile cevap verdi: Sovyetler Birliği, Fransa ve Büyük Britanya arasında bir ittifak, bu ittifaka işlerlik kazandırmak için askeri bir sözleşme ve Baltık Denizi ile Karadeniz arasındaki bütün ülkelere güvence verilmesi.

Stalin’in böyle bir önerinin asla kabul edilmeyeceğini bilmesi gerekirdi. Her şeyden önce, Doğu Avrupa ülkeleri böyle bir şey istemiyorlardı; ikincisi, detaylı bir askeri sözleşmenin görüşülmesi çok fazla zaman alacak bir işti ve son olarak, Büyük Britanya’nın son on beş yıldan beri Fransa’dan esirgediği bir ittifakı, şimdi olası bir savaşta cephane sağlayıcı olarak bir rol vermekten daha fazla bir önem vermeyi düşünmediği bir ülkeye vermesi düşünülemezdi. Chamberlain, “Küçük Doğu Avrupa ülkelerinin cephane ihtiyacını karşılamak için böyle bir ittifaka gerek olduğu ileri sürülemez...”{423} dedi.

Bu çekinceleri aşan İngiliz liderler, her hafta biraz daha Stalin’in şartlarına yaklaştıkça, o da ortaya koyduğu bedeli devamlı olarak artırıyordu. Mayısta, Stalin’in güvendiği adamı Vyacheslav Molotov Dışişleri Bakanı olarak Litvinov’un yerine geçti. Bu da görüşmelerin şahsen Stalin tarafından yürütüleceğine ve görüşmeciler arasında iyi kişisel ilişkiler olmasının artık

Sovyetler için önceliği olan bir şey olmadığını gösteriyordu. Bilgiç bir tavır ile Molotov, Sovyetler Birliği'nin batı sınırındaki bütün ülkelere, tek tek adları belirlenerek ve böylece bazılarının resmen reddetmeleri olasılığı sağlanarak, her iki tarafça da güvence verilmesini talep etti. Aynı zamanda "saldırı" teriminin "dolaylı saldırı" terimini de, yani kuvvet kullanılmamış olsa da Alman tehditleri nedeniyle boyun eğme durumlarını da içine alacak şekilde genişletilmesinde ısrar etti. Sovyetler Birliği, "boyun eğme" terimi ile neyin anlaşılması gerektiğinin tanımlanmasını kendisine ayırdığına göre, Stalin gerçekte Sovyetler Birliği'nin bütün Avrupalı komşularının iç işlerine karışmak için sınırsız bir hak talep ediyor demekti.

Temmuza kadar Stalin yeteri kadar şey öğrenmişti, İngiliz liderlerin, pek istekli olmasalar da, kendi ileri sürdüğü şartlara yakın bir ittifaka evet diyeceğini biliyordu. 23 Temmuz'da, Sovyetler ve Batı görüşmecileri, görünüşe göre her iki taraf için de tatminkâr bir ittifak taslağı üzerinde görüş birliğine varmışlardı. Şimdi Stalin, Hitler'in ne önereceğini belirlemek için bir güvenlik ağı elde etmiş durumdaydı.

Bütün bahar ve yaz ayları boyunca, Stalin dikkatli bir şekilde herhangi bir Alman önerisini değerlendirmeye hazır olduğu sinyalini vermişti. Ancak Hitler ilk hareketi yapmaktan korkuyordu; çünkü Stalin'in bunu Büyük Britanya ve Fransa'dan daha iyi şartlar elde etmek için kullanmasından endişe ediyordu. Stalin'in de aynı şekilde korkuları vardı. O da ilk hareketi yapmakta isteksiz davranıyordu; çünkü bu duyulursa, Büyük Britanya Doğu yükümlülüklerini terk edebilir ve onu Hitler'e karşı yalnız başına bırakabilirdi. Acelesi de yoktu; Hitler gibi vadeli işleri mevcut değildi ve sinirleri çok sağlamdı. Böylece Stalin, Hitler'in endişelerini artıracak bir şekilde bekledi.

26 Temmuz'da Hitler göz kırptı. Eğer sonbahar yağmurlarından önce Polonya'ya saldıracaksa, Stalin'in ne yapacağını l Eylül'den önce bilmek zorundaydı. Sovyetler Birliği ile yeni bir ticaret anlaşmasını görüşen Alman heyetinin başı Kari Schnurre'ye hafifçe politik konulara da değinilmesi talimatı verildi. Kapitalist Batı'ya karşı ortak düşmanlığı bir bağ gibi kullanarak Sovyet meslektaşına "Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar veya Uzakdoğu'da iki ülke arasında çözülemeyecek hiçbir problem olmadığı"{424} güvencesini verdi. Schnurre'ye, bu tartışmalara daha yüksek seviyedeki politik bir toplantıda devam edilmesi önerildi.

İstekli ve hevesli görünmek, çok seyrek olarak görüşmeleri hızlandırır, hiçbir

deneyimli devlet adamı, sadece muhatabının acelesi olduğu için uzlaşmaya varmaz; bilakis, bu sabırsızlığı daha iyi şartlar elde etmek için kullanır. Ne olursa olsun, Stalin paniğe kapılacak bir adam değildi. Böylece Molotov'a Schnurre'nin tam olarak ne önerdiğini belirlemek üzere bir dizi soru sormak için Alman Büyükelçisi Von der Schulenburg'u kabul etmesi talimatı verildiğinde ağustosun ortası olmuştu. Schnurre ne öneriyordu? Sibirya'yı tehdit etmemesi için Japonya üzerinde baskı mı? Bir saldırmazlık paktı mı? Baltık devletleri üzerine bir pakt mı? Polonya ile ilgili bir anlaşma mı?

Bu esnada Hitler o kadar büyük bir telaş içindeydi ki, bunu yapmaktan nefret else de her noktada taviz vermeye hazırdı. 11 Ağustos'ta Danzig yüksek komiserine şunları söyledi:

> "Yaptığım her şey Rusya aleyhinedir. Batı bunu anlamayacak kadar ahmak ve kör ise, o zaman Batı'yı yerle bir etmek ve onun yenilgisinden sonra bütün topladığım güçlerle Sovyetler Birliği'ne yönelmek için Rusya ile anlaşmaya zorlanacağım."{425}

Bunlar, Hitler'in önceliklerini, aslına yakın olarak ortaya koyuyordu: Büyük Britanya'dan kıta işlerine karışmamasını ve Sovyetler Birliği'nden *Lebensraum* (yaşam alanı) istiyordu. Stalin'in ne kadar büyük bir başarı gösterdiği, geçici de olsa Hitler'in önceliklerini tersine çevirmeyi başarmış olmasından anlaşılabilir.

Molotov'un sorularına cevap olarak, von der Schulenburg, Hitler'in Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'u aralarındaki bütün belli başlı sorunları görüşmek üzere tam yetki ile derhal Moskova'ya göndermeye hazır olduğunu bildirdi. Stalin, Hitler'in Büyük Britanya'nın şimdiye kadar devamlı olarak kaçındığı bir seviyede görüşmeye hazır olduğunu ister istemez fark etti. Çünkü görüşmelerin sürdüğü aylar boyunca, bazıları Varşova'ya kadar gelebildilerse de, hiçbir İngiliz bakan, Moskova'yı ziyarete layık görmedi.

Kendisine kesin olarak ne önerileceğini bilene kadar elindeki kâğıtları göstermek istemeyen Stalin, Hitler üzerindeki baskısını biraz daha artırdı. Molotov'a, Ribbentrop'a bu konudaki içtenliğinden dolayı teşekkür edilmesi, fakat bir ziyaretin faydalı olması için önce prensipte anlaşmaya varılmasının gerekli olduğunun söylenmesi talimatını verdi. Hitler, özel toprak sorunları ile ilgili gizli bir protokol de içeren kesin bir öneri yapmaya davet edildi. Pek zeki olmamakla beraber, Ribbentrop'un bile Molotov'un isteğindeki amacı anlamış olması gerekir. Önerinin dışarı sızması halinde bunun Alman taslağı olduğu söylenecek ve Stalin'in elleri temiz kalacaktı ve görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması

halinde ise, bu başarısızlık, Sovyetler tarafından Alman genişlemesinin reddedilmesine bağlanacaktı.

Artık Hitler'in asabiyeti had safhadaydı. Polonya'yı vurma konusundaki kararın birkaç gün içinde verilmesi gerekiyordu. 20 Ağustos'ta, Hitler doğrudan doğruya Stalin'e yazdı. Mektubun kendisi, Alman protokol memurları için bir sorun yarattı. Stalin'in tek titri "Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri" olduğundan ve herhangi bir hükümet görevi de üstlenmemiş bulunduğundan ona nasıl hitap edeceklerini bilemiyorlardı. Sonuçta, mektup basitçe "Bay Stalin, Moskova" şeklinde gönderildi. Mektup şöyle diyordu:

> "Yetkili bir Alman devlet adamı görüşmeler için Moskova'ya gelebilirse, Sovyetler Birliği tarafından arzu edilen ek protokolün esaslarının en kısa zamanda açıklığa kavuşturulabileceği kanısındayım."{426}

Stalin, Sovyet seçeneklerini son saniyeye kadar açık tutarak kumarı kazandı. Çünkü açıkça Hitler, Büyük Britanya ve Fransa ile bir ittifak yaparsa, ancak kanlı bir savaştan sonra kazanabileceği şeyi Stalin'e karşılıksız olarak önermek üzereydi. 21 Ağustos'ta Stalin, "Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın ülkelerimiz arasında daha iyi politik ilişkiler için bir dönüm noktası olacağı..."{427} ümidini açıklıyordu. Ribbentrop, kırk sekiz saat sonra 23 Ağustos'ta Moskova'ya davet edildi.

Ribbentrop Moskova'ya geleli henüz bir saat olmadan Stalin'in huzuruna çıkarıldı. Sovyet lideri, saldırmazlık paktı ile çok az ve Ribbentrop'un dostluk sözleri ile daha da az ilgilendi, ilgilendiği konu, Doğu Avrupa'yı bölen gizli protokoldü. Ribbentrop, Polonya'nın 1914 sınırlarına göre nüfuz bölgelerine ayrılmasını öneriyordu; başlıca fark, Varşova'nın Alman tarafında kalmasıydı. Bağımsızlığa benzer bir şeyin Polonya için korunup korunmayacağı veya Almanya ve Sovyetler Birliği'nin nüfuz bölgelerindeki toprakları kendi topraklarına katıp katmayacakları noktası açık bırakılmıştı. Baltık devletlerine gelince, Ribbentrop, Finlandiya ve Estonya'nın Rus nüfuz bölgesinde kalmasını (böylece Stalin'e uzun zamandan beri arzuladığı Leningrad etrafında bir tampon bölge sağlanıyordu) ve Litvanya'nın Almanya'ya bırakılmasını, Letonya'nın ise paylaşılmasını önerdi. Stalin Letonya'nın hepsini isteyince, Ribbentrop Hitler'e telgraf çekti. Hitler, Rusya'nın Romanya'dan Besarabya'yı almasına razı olduğu gibi buna da boyun eğdi. Ribbentrop mutlu bir şekilde Berlin'e dönünce, Hitler onu "ikinci bir Bismarck"{428} hitabıyla karşıladı. Hitler'in Stalin'e gönderdiği ilk

mesaj ile diplomatik bir devrimin tamamlanması arasında yalnızca üç gün geçmişti.

Sonradan, olayların herkesi şoka sokan bu gelişmesinden kimin sorumlu olduğu konusunda olağan otopsi yapıldı. Bazıları, kerhen görüşme tarzı dolayısıyla Büyük Britanya'yı suçladı. Tarihçi A.J. P. Taylor, Büyük Britanya ile Sovyetler Birliği arasındaki mesaj teatisinde, alışılmışın aksine Sovyetlerin İngiliz mesajlarına, İngiltere'nin Sovyet mesajlarına verdiğinden daha çabuk cevap verdiğini gösterdi. Bu gerçekten harekede Taylor, Kremlin'in bir ittifak yapmaya Londra'dan daha hevesli olduğu sonucunu çıkarmaktadır ki, bence bu görüş doğru değildir.{429} Kanımca bu durum, Stalin'in İngiltere'yi oyun içinde tutma ve işin olgunlaşmasından önce bırakmama, hiç olmazsa Hitler'in niyetlerinin ne olduğunu öğrenene kadar oyalama taktiğinden ileri gelmiştir.

İngiliz kabinesi, açıkça bir sürü ciddi psikolojik hata yapmıştır. Moskova'ya bakan düzeyinde bir yetkili göndermedikten başka, Londra, ortak askeri planlamaya katılmayı da ağustos ayının başına kadar ertelemiştir. O zaman da, tek değilse bile, esas konu kara savaşı olduğu halde –hiç değilse Sovyetler böyle düşünüyorlardı– İngiliz delegasyonunun başında bir amiral vardı. Üstelik delegasyon, Sovyetler Birliği'ne deniz yoluyla gitti ki, bu seyahat beş gün sürdü; bu da, işin ivediliğinin farkında olunmadığını göstermektedir. Son olarak, moral düşünceler ne kadar değerli olursa olsun, Büyük Britanya'nın Baltık devletlerine güvence vermekteki isteksizliğinin, Moskova'daki paranoyak lider tarafından, Polonya'yı atlayarak, Sovyetler Birliği'ne saldırması için Hitler'e davetiye çıkarmak gibi yorumlanacağı açıktı.

Ancak Nazi-Sovyet Paktı'na yol açan neden, beceriksiz İngiliz diplomasisi değildi. Gerçek sorun, Büyük Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan beri savunduğu bütün prensipleri terk etmeden Stalin'in şartlarını kabul edemeyecek durumda olmasıydı. Aynı ayrıcalık Sovyetler Birliği'ne tanınacaksa, Almanya tarafından küçük devletlerin ırzına geçilmesine engel olmanın bir anlamı yoktu. Ahlak kurallarına göz yuman bir İngiliz liderliği, hattı Polonya sınırı yerine, Sovyet sınırına çekebilir ve böylece Büyük Britanya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı pazarlık şansını büyük ölçüde artırabilir ve görüşmelerde Polonya'yı savunmak için Stalin'e ciddi bir gerekçe sağlayabilirdi. Ahlaken, demokrasiler kendi güvenlikleri için bile olsa, yeni bir saldırılar paketini kabullenemediler. *Realpolitik* doktrinine göre, Büyük Britanya'nın Polonya'ya verdiği güvencenin stratejik bakımdan ne anlama geldiğini analiz etmesi gerekirdi. Versay uluslararası düzeni ise, Büyük Britanya'nın hareket tarzının esas olarak ahlaki ve

hukuki düşüncelere uygun olmasını şart koşuyordu. Stalin'in bir stratejisi vardı ama prensipleri yoktu; demokrasiler ise, bir strateji geliştirmeden prensibi savundular.

Polonya, Majino Hattı gerisinde hareketsiz duran Fransız ordusu ve kendi sınırları içinde bekleyen Sovyet ordusu ile savunulamazdı. 1914'te Avrupa devletleri, askeri ve politik planlamalar birbiri ile bağlantılarını yitirdikleri için savaşa girmişlerdi. Kurmay subaylar planlarını cilalarken, politik liderler, ne olanı anladılar, ne de öngörülen askeri çabanın büyüklüğü ile orantılı politik hedefler hazırladılar.

1939'da, askeri ve politik planlama, bu kez tamamen aksi nedenle birbiriyle bağlantısını yitirdi. Batılı güçlerin çok mantıklı ve ahlaki bir siyasi hedefi vardı: Hitler'i durdurmak. Fakat bu amaca ulaşmak için hiçbir askeri strateji geliştirememişlerdi. 1914'te stratejistler çok umursamazdılar; 1939 da ise, kendilerini çok fazla geri planda tuttular. 1914'te, her ülkenin askeri kanadı savaş için adeta çıldırıyordu; 1939'da o kadar kuşkuları vardı ki (Almanya'da bile), değerlendirme işini tamamen politik liderlere bıraktılar. 1914'te strateji vardı, ama politika yoktu; 1939'da politika vardı, fakat strateji yoktu.

Her iki savaşın çıkmasında da Rusya belirleyici bir rol oynadı. 1914'te, Rusya'nın Sırbistan'la yaptığı ittifaka ve esneklikten yoksun seferberlik takvimine kati bir şekilde bağlı kalması, savaşın çıkmasına yardımcı oldu. 1939'da, Stalin, Hitler'i iki cephede birden savaşmak korkusundan kurtardığı zaman, genel bir savaşı kaçınılmaz hale getirdiğinin de farkında olması gerekirdi. 1914'te, Rusya onurunu korumak için savaşa girmişti; 1939'da, Hitler'in elde edeceği toprakları paylaşmak için savaşı teşvik etti.

Almanya her iki dünya savaşının çıkmasından önceki hareket tarzını aynen korudu: Sabırsızlıkla ve perspektiften yoksun davrandı. 1914'te Almanya, Alman tacizleri olmasaydı, bir arada tutulması esasen olanaksız olan bir ittifakı yıkmak için savaşa girdi; 1939'da, Avrupa'nın belirleyici ulusu olmasına giden kaçınılmaz evrimi beklemeye tahammül gösteremedi. Bu, Hitler'inkinin tam aksi bir strateji gerektiriyordu. Münih sonrası jeopolitik gerçeklerin iyice yerleşmesine izin vermek için bir dinlenme devresi zorunlu idi. 1914'te, Alman İmparatoru'nun duygusal dengesizliği ve açık bir ulusal çıkar kavramından yoksun bulunması onu beklemekten alıkoydu; 1939'da, fiziki gücünün en üst noktasında iken bir dengesiz dahi, bütün mantıki hesapları bir tarafa iterek savaş yapmakta kararlıydı. Her iki olayda da Almanya'nın savaşa girme kararının

gereksizliği, iki büyük yenilgiye ve I. Dünya Savaşı öncesi topraklarının hemen hemen üçte birinden yoksun bırakılmasına karşın, Almanya'nın Avrupa'nın yine de en güçlü ve olasılıkla en etkili ulusu olmaya devam etmesiyle de görülmektedir.

1939'daki Sovyetler Birliği'ne gelince, gerçekleşecek savaş için yeter derecede donanımlı değildi. Oysa, II. Dünya Savaşı'nın sonunda bir küresel süper güç sayıyordu. Richelieu'nün XVII. yüzyılda yaptığı gibi, Stalin de XX. yüzyılda Orta Avrupa'daki dağınıklıktan yararlandı. Amerika'nın süper güç statüsüne çıkması, sanayi gücünün doğal bir sonucuydu. Sovyet yükselişinin kaynağında ise, Stalin'in pazarının acımasız manevraları yatar.

Vyaçeslav Molotov Rus-Alman Saldırmazlık Paktı'nı imzalarken, Ağustos 1939. Arkada, Joachim von Ribbentrop ve Stalin

14
Nazi - Sovyet Paktı

1941'e kadar, Hitler ve Stalin, geleneksel araçları kullanarak geleneksel olmayan amaçlar peşinde koştular. Stalin, komünist bir dünyanın Kremlin'den yönetileceği günü bekledi. Hitler Alman üstün ırkı tarafından yönetilecek, ırk bakımından saflaştırılmış bir çılgın imparatorluk hayalini, kitabı *Mein Kampf*'ta ana hatları ile açıkladı. Bunlardan daha devrimci hayaller düşünülemezdi. Diğer taraftan, Hitler ve Stalin'in kullandığı ve 1939 Paktı ile zirve noktasına varan araçlar, XVIII. yüzyıl devlet yönetimi ile ilgili herhangi bir bilimsel incelemeden alınabilirdi. Nazi-Sovyet Paktı, bir yönden Polonya'nın Büyük Frederick, Büyük Katerina ve İmparatoriçe Maria Teresa tarafından 1772'deki bölünmesinin bir tekrarıydı. Ancak bu hükümdarlara benzemeyen bir şekilde, Hitler ve Stalin, ideolojik bakımdan birbirlerine düşmandılar. Polonya'nın ortadan kaldırılmasındaki ortak ulusal çıkarları, bir müddet için ideolojik farklılıklarını

ezip geçti. 1941 ‘de paktları yıkılınca, insanlık tarihinin en büyük kara savaşı, hem de tek bir insanın kararı ile patlamış oldu. XX. yüzyıl gibi halk iradesi ve kişisel olmayan güçlerin egemen olduğu bir yüzyılın, birkaç kişi tarafından şekillendirilmesi ve tek bir kişinin bertaraf edilmesi ile en büyük felaketinin önlenebileceği gerçeği az şaşılacak şey değildir.

Alman ordusu bir aydan daha az bir zaman içinde Polonya’yı yerle bir ederken, kuvvetleri azaltılmış Alman tümenleri karşısındaki Fransız kuvvetleri, Majino Hattı’nın gerisinden hareketsiz seyrediyorlardı. Uygun olarak “sahte savaş” adıyla anılan bir dönem başladı ki, bu dönemde Fransa’nın morali tam olarak bozuldu. Yüzlerce yıl boyunca Fransa belli politik amaçlar uğruna –örneğin Orta Avrupa’yı bölünmüş olarak tutmak veya I. Dünya Savaşı’nda olduğu gibi Alsace-Lorraine’i geri almak gibi– savaşlar yapmıştı. Şimdi Fransa’nın tamamen istila edilmiş ve savunmak için parmağını bile oynatmadığı bir ülke için savaş yapması bekleniyordu. Gerçekte, Fransa’nın morali bozulmuş halkı bir *fait accompli* ile ve stratejiden yoksun bir savaşla karşı karşıyaydı.

Büyük Britanya ve Fransa, Birleşik Devletler ve Rusya yanlarında olduğu halde hemen hemen savaşı kaybettikleri bir ülkeye karşı yeni bir savaşı kazanmayı nasıl ümit edebiliyorlardı? Fransızlar, sanki İngilizlerin, Almanya’yı abluka altına alıp Hitler’i teslim olana kadar sıkıştırması için Majino Hattı’nın gerisinde beklemek mümkünmüş gibi davranıyorlardı. Fakat Almanya, bu yavaş yavaş boğulma karşısında niçin hareketsiz duracaktı? Belçika üzerinden yol tamamen açık tüm bir Alman ordusu ile alınabilecek durumda iken ve artık Doğu Cephesi olmadığına göre, niçin Majino Hattı’na saldıracaktı? Polonya harekâtından alınan ders tamamen bunun aksi olsa da eğer savunma, savaşta Fransız kurmaylarının inandığı kadar belirleyici bir rol oynayacaksa, Fransa’yı, birincinin yaraları henüz sarılmamışken, bir kuşak içinde ikinci bir yıpranma savaşından başka ne gibi bir kader bekleyebilirdi?

Fransa beklerken, Stalin stratejik fırsatı yakaladı. Doğu Avrupa’nın bölünmesi ile ilgili gizli protokol daha uygulamaya konmadan, Stalin revize edilmesini istedi. Stalin, topraklarını dağıtan bir XVIII. yüzyıl prensi umursamazlığı ile ve self-determinasyona hiç aldırmadan, Nazi-Sovyet Paktı’nın imzalanmasından bir ay geçmeden Almanya’ya yeni bir anlaşma öneriyordu: Gizli Protokol’e göre, Almanya’ya bırakılan Litvanya karşılığında, Sovyetlere bırakılan Varşova ile Curzon Hattı arasındaki Polonya topraklarını takas etmek istiyordu. Doğal olarak Stalin’in amacı, Leningrad için ek bir tampon bölge oluşturmaktı. Stalin, jeostratejik manevralarının, Sovyet güvenliğinin gerekleri dışında, her hangi bir

haklılık unsuru taşıyıp taşımadığı üzerinde hiç durmuyordu. Hitler, Stalin'in önerisini kabul etti.

Stalin, Gizli Protokol'ün sonuçlarını toplamakta zaman kaybetmedi. Daha Polonya'daki savaş bütün şiddeti ile devam ederken, Sovyetler Birliği üç küçük Baltık ülkesine, toprakları üzerinde askeri tesisler kurmak hakkı dâhil, askeri bir ittifak yapma önerisinde bulundu. Batı'dan herhangi bir yardım görmeyen küçük cumhuriyetlerin, bağımsızlıklarını yitirme yolundaki bu ilk adımı atmaktan başka alternatifleri yoktu. 7 Eylül 1939'da, savaş patladıktan üç haftadan daha az bir zaman sonra, Kızıl Ordu, Polonya'nın Sovyet nüfuz bölgesine ayrılmış olan dilimini işgal etti.

Kasımda sıra Finlandiya'ya gelmişti. Stalin, Finlandiya toprakları üzerinde askeri üs talebinde bulundu ve Leningrad'a yakın Karelya Isthmus'un teslim edilmesini istedi. Fakat Finlandiya çetin ceviz çıktı. Sovyet talebini reddetti ve Stalin savaş açınca da savaştı. Her ne kadar Fin kuvvetleri, Stalin'in geniş siyasi temizlik hareketinden zarar görmüş olan Kızıl Ordu'ya ağır kayıplar verdirdiyse de, sonucu sayısal üstünlük belirledi. Birkaç aylık kahramanca direnişten sonra, Finlandiya Sovyetler Birliği'nin ezici üstünlüğüne dayanamadı.

İkinci Dünya Savaşı'nın büyük stratejisi kavramı içinde düşünüldüğünde, Rus-Fin savaşı, esas oyunun dışında kalan küçük bir oyundu. Bununla beraber, bu savaş Fransa ve Büyük Britanya'nın stratejik gerçeklerle olan bağlantılarını ne derece kaybettiklerini göstermesi bakımından faydalı oldu. Finlilerin bastırması sonucu düşmanın geçici bir süre için kımıldanamaz hale gelmesiyle gözleri kamaşan Londra ve Paris, Sovyetler Birliği'nin belki de Mihver Devletleri'nin (ki aslında Sovyetler Birliği Mihver'e bağlı değildi) yumuşak karnı olduğu şeklindeki tehlikeli spekülasyona vardılar, İsveç ve Kuzey Norveç üzerinden Finlandiya'ya 30.000 kişilik bir kuvvetin gönderilmesi için hazırlıklar yapıldı. Bu birlikler, yol üzerinde Kuzey Norveç limanı Narvik'ten Almanya'ya gönderilen Kuzey Norveç ve İsveç demir cevherinin de yolunu keseceklerdi. Bu ülkelerden hiçbirinin onlara transit geçiş hakkı vermeye hazır olmaması gerçeği ise, Fransız ve İngiliz planlamacılarının şevkini kıramadı.

Müttefiklerin müdahale tehdidi, Finlandiya'ya, ilk Sovyet taleplerinden daha iyi bir anlaşma sağlamış olabilir; fakat sonuçta, hiçbir şey Stalin'in Sovyet savunma hattını Leningrad yakınlarından ileriye sürmesini önleyemezdi. Tarihçiler için çözülemeyen bilmece, Büyük Britanya ile Fransa'nın, Fransızların bütün planlarının boş birer hayal olduğunu gösteren çöküşünden üç ay önce, Sovyetler

Birliği ve Nazi Almanya'sı ile nasıl olup da aynı anda savaşa tutuşmaya ramak kalacak duruma gelmeleridir.

1940 Mayıs'ında "sahte savaş" sona erdi. Alman ordusu, 1914'teki manevrasını tekrarlayarak Belçika üzerinden ilerledi. Harekâttaki en önemli fark, esas hücumun sağ kanattan değil de cephenin ortasından yapılmasıydı. On beş yıl süren şüphe ve baştan savmanın bedelini ödeyen Fransa derhal çöktü. Her ne kadar Alman askeri mekanizmasının etkinliği iyi biliniyorsa da, gözlemciler, Fransa'nın bu kadar çabuk bozguna uğramasından şok olmuşlardı. I. Dünya Savaşı'nda, Alman orduları Paris yolunda boşu boşuna dört yıl kaybetmişlerdi; elde edilen her mil çok büyük insan kayıplarına neden olmuştu. 1940'ta, Alman Blitzkrieg'i (yıldırım savaşı) Fransa'yı boydan boya kat etti ve haziran sonunda, Alman birlikleri Champs-Elysees boyunca yürüyordu. Hitler Avrupa'nın efendisi gibi görünüyordu.

Fakat, kendisinden önceki fatihler gibi, Hitler de, bu kadar pervasızca başlattığı savaşı nasıl sona erdireceğini bilmiyordu. Üç seçeneği vardı: Büyük Britanya'yı da yenmeye çalışabilirdi; Büyük Britanya ile barış yapabilirdi veya Sovyetler Birliği topraklarını ele geçirip sonra geniş kaynaklarını kullanarak bütün gücü ile Batı'ya yönelerek Büyük Britanya'nın yıkımını sağlayabilirdi.

1940 yılının yazında, Hitler ilk iki yaklaşımı denedi. 19 Temmuz'da yaptığı kendini öven bir konuşmada, Büyük Britanya ile bir uzlaşma barışı yapmaya hazır olduğunu dolaylı olarak söyledi. Aslında İngiltere'den, savaş öncesi Alman kolonilerini terk etmesini ve kıta işlerine karışmaktan vazgeçmesini istiyordu. Karşılık olarak, İngiliz İmparatorluğu'na güvence verecekti.{430}

Hitler'in önerileri, I. Dünya Savaşı'ndan önceki yirmi yıl boyunca imparatorluk Almanya'sının Büyük Britanya'ya önerdiği şeylerin bir benzeriydi. Tek fark, o zamanki önerilerin dil bakımından daha uzlaştırıcı bir çerçeve içinde kaleme alınmış olması ve İngilizlerin stratejik durumunun çok daha elverişli bulunmasıydı. Belki Hitler, Almanya'nın organize ettiği bir Avrupa'nın nasıl bir şey olacağı hususunda açıklama yapmış olsa idi Almanya ile görüşme yapılması düşüncesi ile ilgilenen Lord Halifax gibi bazı İngiliz liderleri (fakat hiçbir zaman Churchill değil) bununla ilgilenebilirlerdi. Hitler, Büyük Britanya'dan, Almanya için kıta üzerinde tam bir hareket serbestliği isterken, buna verilen geleneksel İngiliz cevabının bir kez daha verilmesine neden oldu. Sir Edward Grey, 1909'da Hitler'den daha aklı başında Alman liderleri tarafından o zaman yapılan benzeri bir öneriye verdiği cevapta (Fransa o zaman da Avrupa'nın başlıca büyük

devletlerinden biriydi), Büyük Britanya'nın kıta devletlerini Almanya'ya kurban etmesi halinde, er veya geç kendisinin de İngiliz Adaları'nda saldırıya uğrayacağını belirtmişti. (Bkz. Bölüm 7) Büyük Britanya, imparatorluğu için verilen "güvenceyi" de pek ciddiye alamazdı. Hiçbir Alman lideri, imparatorluğu korumaya gücü yeten herhangi bir devletin onu ele de geçirebileceği şeklindeki İngiliz görüşünü anlayamadı. Bu görüşü, Sir Eyre Crowe meşhur 1907 Memorandumu'nda belirtmişti. (Bkz. Bölüm 7).

Kuşkusuz, Churchill, çok daha sofistike bir adamdı ve savaşın sonunda, Büyük Britanya'nın yine birinci dünya gücü olacağı, hatta ön safta bulunabileceği konusunda hayalleri olamayacak kadar da çok tarih okumuş bir insandı. Almanya veya Birleşik Devletler bu konuda iddialı olacaklardı. 1940 yazında Churchill'in Almanya'ya karşı gösterdiği antipati, Alman hegemonyasına karşı Amerikan hegemonyası lehine bir karar olarak yorumlanabilir. Amerika'nın üstünlüğü de zaman zaman rahatsızlığa neden olabilirdi; fakat en azından onun kültürü ve dili yabancı değildi ve iki ülkenin kaçınılmaz olarak çatışma çıkartan da yoktu. Son olarak, Büyük Britanya ile Amerika arasında, Nazi Almanya'sı ile düşünülemeyecek bir şey olan "özel" bir ilişki kurulması olasılığı da her zaman vardı. 1940 yılının yazında, Hitler bizzat kendisinin *casus belli* olduğu bir duruma düştü.

Hitler şimdi ikinci seçeneğe döndü ve İngiliz Hava Kuvvetleri'ni yok etmeyi ve gerekirse İngiliz Adaları'nı istila etmeyi düşündü. Fakat bunu ancak düşünmekle kaldı. Çıkarma harekâtı, Almanya'nın savaş öncesi planlamasına dâhil değildi ve plan, çıkarma araçlarının azlığı ve Lufhvaffe'nin (Alman Hava Kuvvetleri) İngiliz Hava Kuvvetleri'ni yok edecek güçte olmaması yüzünden terk edildi. Yaz sonunda, Almanya kendisini Birinci Dünya Savaşı'ndakinden çok farklı olmayan bir konumda buldu: Bütün önemli başarıları kaydetmişti; ancak bunları nihai zafere dönüştüremiyordu.

Kuşkusuz, Hitler stratejik savunma yapmak için çok iyi bir durumdaydı. Büyük Britanya, tek başına Alman ordusuna karşı koyabilecek kadar güçlü değildi; Amerika'nın savaşa girmesi hemen hemen olanaksızdı ve Stalin, her ne kadar müdahale etmeyi düşünebilirse de, sonunda bunu ileri bir tarihe atmak için nasıl olsa bir mazeret bulurdu. Fakat başkalarının harekete geçmesini beklemek Hitler'in doğasına aykırıydı. Bu nedenle, sonunda Sovyetler Birliği'ne saldırıda karar kılması kaçınılmazdı.

1940 Temmuz'unda, Hitler Sovyet saldırısı için ilk kurmay planlarının

hazırlanmasını emretti. Generallerine, Sovyetler Birliği yenilir yenilmez, Japonya'nın bütün silahlı kuvvetlerini Amerika üzerine salabileceğini ve bu suretle Washington'un dikkatinin Pasifik'e yönelmiş olacağını söyledi. Amerikan desteği olasılığından yoksun kalacak Büyük Britanya da izole edilmiş olacağından savaşı bırakmak zorunda kalacaktı: "İngilizlerin ümidi, Rusya ve Birleşik Devletler'dedir" diyordu Hitler doğru olarak. "Rusya ümidi hayal kırıklığına uğradığı takdirde, Amerika da elimine edilmiş olacaktır; çünkü Rusya'nın ortadan kaldırılması Uzakdoğu'daki Japon gücünü müthiş artıracaktır..."[{431}] Ancak Hitler saldırı emrini vermeye henüz tam olarak hazır değildi, ilk önce, Sovyetleri, İngiliz İmparatorluğu'na ortak bir saldırı yapmak için kandırmak ve doğuya dönmeden önce İngilizleri dağıtmak olasılığını araştıracaktı.

Stalin, durumunun nezaketini çok iyi anladı. Fransa'nın çöküşü, Stalin'in ve bütün Batılı askeri uzmanların görüşünün aksine, savaşın I. Dünya Savaşı gibi uzun bir yıpratma savaşı olacağı beklentisini sona erdirdi. Stalin'in en çok ümit ettiği şey olan Almanya ve Batı demokrasilerinin kendilerini tüketmeleri beklentisi boşa çıktı. Büyük Britanya da düşseydi, Alman ordusu doğuya saldırı için serbest kalacaktı ve Hitler, *Mein Kampf*'ında söylediği gibi Avrupa'nın bütün kaynaklarını kullanabilecek duruma gelecekti.

Stalin, hemen hemen basmakalıp bir tepki gösterdi. Kariyerinin hiçbir döneminde Stalin, tehlike karşısında gerçekten korkmuş olması gereken zamanlarda bile korkuya kapılarak tepki göstermemiştir. Zayıflık belirtisi göstermenin düşmanın şartlarını ağırlaştıracağına inanan Stalin, daima inatla stratejik çıkmazları saklamaya çalışmıştır. Hitler, batıdaki zaferini Sovyetler Birliği üzerinde baskı yaparak kullanmaya kalkışmış olsaydı, Stalin, kendisinden ödün alınmasının çok zor ve acı verici olduğunu ona gösterecekti. Ancak insana işkence edecek derecede bir hesap adamı olan Stalin, Hitler'in nevrotik kişiliğini hesaba katmadı ve onun bu yol ne kadar pervasız olursa olsun, iki cephede birden savaşı göze alabileceğini hiç düşünmedi.

Stalin iki uçlu bir strateji seçti. Gizli protokolle kendisine vaat edilen ganimetin geri kalan bölümünü toplamayı hızlandırdı. Haziran 1940'ta, Hitler, Fransa ile uğraşırken, Stalin, Romanya'ya bir ültimatom vererek Besarabya'yı boşaltmasını ve ayrıca Bukovina'yı istedi. Sonuncusu Gizli Protokol'e dâhil değildi ve Rusya burayı alırsa, Sovyet güçleri Tuna Nehri'nin Romanya sınırı boyunca yerleşmiş olacaktı. Aynı ay, halkın ancak yüzde yirmisinin katıldığı uydurma bir seçimle Baltık devletlerini Sovyetler Birliği'ne kattı. Bu süreç tamamlandığında, Stalin

Rusya’nın Birinci Dünya Savaşı sonunda yitirmiş olduğu bütün toprakları geri almıştı ve böylece İtilaf Devletleri, Almanya ve Sovyetler Birliği’ni 1919 Barış Konferansı dışında tutmanın bedelinin son taksitini de ödemiş oluyordu.

Stratejik durumunu kuvvetlendirmekle uyumlu olarak, Stalin, Hitler’in savaş makinesine hammadde sağlayarak komşusunu yatıştırma çabalarına devam etti. 1940 yılının Şubat ayında, Almanya Fransa’yı yenmeden önce, Stalin’in de hazır bulunduğu bir ticaret anlaşması yapılarak, Sovyetler Birliği’nin Almanya’ya büyük miktarda hammadde vermesi sağlanmıştı. Almanya, karşılık olarak kömür ve mamul eşya veriyordu. Sovyetler Birliği anlaşma hükümlerini çok titiz bir şekilde uyguluyordu ve hatta teslim ettiği hammaddenin miktarını artırıyordu bile. Gerçekten de Almanya’nın saldırısını başlattığı son ana kadar, hammadde yüklü Sovyet demiryolu vagonları gümrük kapısından Almanya’ya giriyordu.

Ancak Stalin’in hiçbir hareketi, Almanya’nın Orta Avrupa’da egemen güç olması jeopolitik gerçeğini değiştiremezdi. Hitler, Gizli Protokol hükümleri ötesinde herhangi bir Sovyet genişlemesine hoşgörü ile bakmayacağını açıkça belirtti. 1940 Ağustosu’nda, Almanya ve İtalya, Stalin’in artık kendi nüfuz bölgesinde saydığı Romanya üzerinde baskı yaparak Mihver Devletleri’nin neredeyse müttefiki olan Macaristan’a Transilvanya’nın üçte ikisini geri vermesini istediler. Romanya’nın petrol kaynaklarını korumaya kararlı olan Hitler, eylül ayında Romanya’ya güvence vererek duruma daha da açıklık getirdi ve güvencesini desteklemek için bir motorize birliği ve hava kuvvetini Romanya’ya gönderdi.

Aynı ay, Avrupa’nın diğer ucunda gerginlik iyice arttı. Gizli Protokol’ün Finlandiya’yı Sovyet nüfuz alanına bırakmasına rağmen, Finlandiya Alman birliklerinin Kuzey Norveç’e gitmek üzere topraklarından geçmesine izin verdi. Bundan başka, Finlandiya’yı Sovyet baskısına karşı kuvvetlendirmekten başka amacı olamayacak önemli Alman silah yardımları da oluyordu. Molotov Berlin’den daha somut bilgiler istediği zaman kendisine kaçamak cevaplar verildi. Sovyet ve Alman birlikleri, Avrupa’nın bir ucundan öbür ucuna birbirlerini itip kakmaya başladılar.

Stalin için en uğursuz gelişme, 27 Eylül 1940’ta yaşandı. Almanya, İtalya ve Japonya aralarında bir Üçlü Pakt imzaladılar. Buna göre, taraflar İngiliz tarafına katılacak herhangi bir yeni ülkeye savaş açmayı taahhüt ediyorlardı. Emin olmak için, tarafların her birinin Sovyetler Birliği ile ilişkileri bu anlaşma dışında tutulmuştu. Bu, Japonya’nın ilk darbeyi kim vurmuş olursa olsun, bir Alman-

Sovyet savaşına katılma yükümlülüğü olmaması, fakat Amerika'nın Almanya'ya savaş açması halinde Amerika ile savaşmak zorunda olduğu anlamına geliyordu. Her ne kadar Üçlü Pakt görünürde Washington'u hedef almışsa da, Stalin'in kendisini güvencede hissetmesi için bir neden yoktu. Hukuki hükümler ne olursa olsun, Üçlü Pakt üyelerinin bir noktada kendisine döneceklerini beklemek durumundaydı. Pakt tamamlanıncaya kadar bu konudaki görüşmeler hakkında kendisine bilgi bile verilmemiş olması, Stalin'in bu işten dışlandığının kanıtıydı.

1940 yılının sonbaharında gerginlik o derece hızla yükseldi ki, iki diktatör birbirlerini açığa düşürmek için son diplomatik çabalarını harcıyorlardı. Hitler'in amacı, Stalin'i kandırıp İngiliz İmparatorluğu'na ortak bir saldırı düzenleyerek Almanya'nın arkasını güvenceye aldıktan sonra daha emin bir şekilde Stalin'e yönelmekti. Stalin, Hitler'in amacı doğrultusunda ilerlerken bir yerde ayağının dolanacağı ümidiyle zaman kazanmaya bakıyordu ve aynı zamanda bu süreçten ne kurtarabileceğini düşünüyordu. Üçlü Pakt'ın hemen sonrasında Hitler ile Stalin'in yüz yüze gelmesi için harcanan çabalardan bir sonuç çıkmadı. Her iki lider de ülkesini terk edemeyeceği gerekçesi ile bu toplantıdan kaçınmak için ellerinden geleni yaptılar. Mantıki buluşma yeri olan sınırdaki Brest-Litovsk'un sırtında ise çok ağır bir tarihi yük vardı.

13 Ekim 1940 tarihinde, Ribbentrop, Stalin'e uzun bir mektup yazarak bir yıl önceki Moskova ziyaretinden sonra gelişen olayların yorumunu yaptı. Bir dışişleri bakanının, kendisi ile aynı düzeydeki meslektaşına değil de, hükümette resmi bir görevi bile olmayan lidere mektup yazması alışık olunmayan bir protokol ihlaliydi. (Stalin'in tek titri, Komünist Partisi Genel Sekreteri'ydi).

Ribbentrop'un mektubu, diplomatik incelik yoksunluğunu, debdebeli bir üslupla gidermeye çalışıyordu. Finlandiya ve Romanya konularında Alman-Sovyet anlaşmazlıklarının suçunu İngilizlerin üzerine atıyor, fakat Londra'nın böyle bir marifeti nasıl becerdiğini açıklamıyordu. Israrla Üçlü Pakt'ın Sovyetler Birliği aleyhine olmadığım söylüyordu. Gerçekte, Sovyetler Birliği, savaştan sonra, ganimetin Avrupalı diktatörler ile Japonya arasında paylaşılmasına katılabilecekti. Ribbentrop mektubunu, Molotov'u iade-i ziyaret için Berlin'e davetle sonuçlandırdı. Bu vesileyle, Sovyetler Birliği'nin Üçlü Pakt'a katılma olasılığının tartışılabileceğini ileri sürdü.{432}

Stalin, henüz alınmamış toprakların ganimetinin paylaşılmasına katılmayacak veya başkaları tarafından düzenlenmiş bir çatışma cephesine girmeyecek kadar tedbirliydi. Ancak Büyük Britanya'nın yenilmesi halinde ganimeti Hitler'le

paylaşma seçeneğini açık tutmak istiyordu. Nitekim, 1945'te savaşın son aşamasında Japonya'ya yüklü bir bedel karşılığında savaş açtığı zaman böyle yapmıştı. 22 Ekim'de, Stalin Ribbentrop'un mektubuna neşeli bir üslupla yazılmış bir mektupla cevap verdi. Mektubunda "son olaylar hakkında bilgi veren analizlerinden dolayı" Ribbentrop'a teşekkür eden Stalin, bu olaylar hakkında kişisel değerlendirmesini yapmaktan kaçındı. Belki de protokol kurallarını zorlamakta onunla yarışabileceğini göstermek için Molotov'un Berlin'e davetini kabul ediyor ve tek taraflı olarak çok erken bir tarihi, 10 Kasım'ı (üç haftadan daha az bir zaman sonra) seçiyordu.{433}

Hitler, başka bir yanlış anlama yaratacak şekilde öneriyi hemen kabul etti. Stalin, Hitler'in çabuk kabulünü şuna yordu: Sovyetlerle olan ilişkileri Almanya için bir yıl önceki kadar önemlidir; dolayısıyla sert taktikleri meyvesini vermektedir. Oysa Hitler'in aceleciliğinin nedeni, 1941 baharında Sovyetler Birliği'ne saldıracaksa, planını uygulamaya devam etmesinin gerekli olmasıydı.

Bu iki olası ortağın birbirlerine karşı duydukları güvensizliğin derinliği, daha toplantılar başlamadan ortaya çıktı. Molotov, kendisini Berlin'e götürmek için sınıra gönderilen trene binmeyi reddetti. Sovyet delegasyonu, açıkça Almanların lüks vagonlarının bu lükse karşılık dinleme aletleriyle dolu olacağını düşünüyordu. (Sonuçta, Alman vagonları Sovyet vagonlarının arkasına bağlandı. Sovyet vagonları, sınırdan itibaren daha dar olan Avrupa raylarına göre ayarlanabilecek şekilde yapılmıştı).

Görüşmeler 12 Kasım'da başladı. Hitler'den daha dengeli kimseleri bile sinirlendirme yeteneğine sahip olan Molotov, yıpratıcı taktiklerini Nazi liderliğinin önünde fazlasıyla sergilemeye başladı. Doğuştan olan merhametsizliği, Hitler'den daha çok çekindiği Stalin korkusu ile de kuvvetlenmişti. Molotov'un asıl ilgili olduğu şey, bütün Sovyet dönemi boyunca tipik olarak bütün Sovyet diplomatlarında görülen bir kaygı olan kendi iç konumuydu ve durum Stalin döneminde özellikle en had safhada idi. Sovyet görüşmeciler, uluslararası arenanın değil, kendi iç kısıtlamalarının daha çok farkında göründüler.

Dışişleri bakanları pek seyrek olarak Politbüro üyesi olduğundan (Gromiko, on altı yıl dışişleri bakanlığı yaptıktan sonra 1973'te Politbüro üyesi olmuştur), içerideki durumları zayıftı ve görüşmeler ters giderse daima günah keçisi olmak tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Bundan başka, Sovyetler, tarihin nihai olarak onların yanında olduğunu varsaydıklarından, sorunlara açık bir çözüm

bulmaktan çok, onlar karşısında bir duvar kesilerek uzlaşmaz bir tavır takınmak eğiliminde olurlardı. Sovyet diplomatlarla yapılan her görüşme bir dayanıklılık testine dönüşürdü; Sovyet görüşmecinin, karşı taraftan koparılabilecek en son ödünü de kopardığı inancına varmadan ve Moskova'da telgrafları okuyanlar da bu kanıya varmadan bir ödün vermesi olanaksızdı. Bu bir çeşit diplomatik gerilla savaşında, Sovyet diplomatlar, ısrar ve baskı ile koparabilecekleri şeyleri koparmışlar, fakat gerçek bir hamle yapma fırsatını kaçırmışlardır. Sovyet görüşmeciler ve bu oyunun üstadı olan Gromiko, önceden belirlenmiş fikirleriyle sorunu çözmek için sabırsızlanan karşı taraf görüşmecilerini kullandıkları taktiklerle yıpratmakta uzmandılar. Diğer taraftan, ormanı değil ağaçları görmek eğilimindeydiler. Bu yüzden, 1971'de Nixon'ın Beijing'e açılmasını geciktirebilecek olan bir zirve toplantısı fırsatını, anlamsız ön şartlar üzerinde aylarca çekişmek suretiyle kaybettiler. Washington Çin seçeneğini elde eder etmez, bütün bu çekiştikleri ön şartların hepsinden hemen vazgeçtiler.

Dünyada Hitler ile Molotov kadar birbiriyle konuşması olanaksız olan iki insan yoktu. Hitler hiçbir zaman görüşmeye uygun bir yapıda değildi; uzun monologlarla karşısındakini baskı altına alır, karşı tarafın cevap vermesine izin verirse de verilen cevaplan hiç dinlemezdi. Yabancı liderlerle görüşürken, Hitler, genellikle genel prensibi heyecanlı bir şekilde ifade etmekle yetinirdi. Gerçek görüşmelere katıldığı birkaç olayda –Avusturya Başbakanı Kurt von Schuschnigg veya Neville Chamberlain ile yapılan görüşmeler– kabadayı bir tavır sergilemiş, önceden hazırladığı talepleri ortaya koymuş ve bunlarda çok seyrek olarak değişiklik yapmıştır. Diğer taraftan Molotov, prensiplerden çok onların uygulanması ile ilgiliydi ve uzlaşma olasılığı da yoktu.

Kasım 1940'ta Molotov kendisini gerçekten zor bir durumda buldu. Stalin, hoşnut olması zor bir liderdi; hem bir Alman zaferine yardım etmekte isteksizdi, hem de Almanya Sovyet yardımı olmadan Büyük Britanya'yı yenerse Hitler'in zaferlerinden payını alma fırsatını kaçırmak istemiyordu. Sonuç ne olursa olsun, Stalin Versay düzenlemesine hiçbir zaman dönmeme kararında idi ve her adımını dikkatle atarak durumunu korumaya çalıştı. Gizli protokol ve onu izleyen olaylar, kendince uygun olan düzenlemenin ne olduğu hakkında Almanlara açık, hem de çok açık bir fikir vermişti. Bu anlamda Molotov'un Berlin seyahati, konunun daha iyi incelenmesi için bir fırsat olarak görülmüştür. Demokrasilere gelince, Stalin 1940 Temmuz'unda yeni İngiliz Büyükelçisi Sir Stafford Cripps'in ziyaretinin yarattığı fırsatı, Versay düzenine dönme olasılığını reddetmek suretiyle kullanmıştı. Cripps, Fransa'nın düşüşünün, Sovyetler

Birliği'nin güç dengesinin korunması için devreye girmesini zorunlu duruma getirdiğini söyleyince, Stalin soğuk bir şekilde şöyle cevap verdi:

> "Adına Avrupa güç dengesi denilen şey, yalnızca Almanya'yı değil Sovyetler Birliği'ni de baskı altında tutmuştur. Bu nedenle, Sovyetler Birliği eski Avrupa güç dengesinin yeniden kurulmasını önlemek için elinden gelen her önlemi alacaktır."{434}

Diplomatik dilde, "her önlem" genellikle savaş tehdidini de kapsar.

Molotov için göze alınan riskler çok yüksekti. Hitler'in geçmişi, onun 1941 yılını büyük bir kampanya başlatmadan geçirmeyeceğine en küçük bir şüphe bırakmadığından, Stalin, İngiliz İmparatorluğu'na saldırıda ona katılmazsa Sovyetler Birliği'ne saldırabilirdi. Her ne kadar Stalin vadenin bu kadar kısa olduğunun farkında değilse de, Molotov ödünlerle kandırma gibi gösterilen de facto bir ültimatom ile karşı karşıyaydı.

Ribbentrop konuşmaya, Almanya'nın zaferinin niçin kaçınılmaz olduğunu anlatmakla başladı. Molotov'dan Üçlü Pakt'a katılmasını ısrarla istedi. Paktın, başlangıçta Anti-Komintern Pakt olarak planlanmış olması gerçeği onu caydırmadı. Ribbentrop, bu baz üzerinde "dünyada çok geniş hatlar üzerinde Rus, Alman, İtalyan ve Japon nüfuz bölgelerinin saptanmasının"{435} olası olduğunu belirtti. Ribbentrop'a göre, bu durum, anlaşmazlığa neden olmayacaktı; çünkü ortakların her biri her şeyden önce güneye doğru genişlemek arzusundaydı. Japonya Güneydoğu Asya'ya, İtalya Kuzey Afrika'ya doğru uzanacak, Almanya ise Afrika'daki eski sömürgelerini geri isteyecekti. Ribbentrop son olarak, zekâsını vurgulamak için yaptığı birtakım dolambaçlı konuşmalardan sonra, Sovyet Rusya'ya ayrılan ödülü açıkladı: "... uzun zamandan beri Rusya için önemli olan açık denizlere doğal bir çıkış yolu bulmak maksadıyla Rusya'nın da güneye yönelip yönelmeyeceği..."{436}

Hitler'in konuya ilişkin açıklamaları hakkında aşağı yukarı bir fikir sahibi olan herkes bilirdi ki bunlar saçmaydı. Afrika, Nazilerin ilgilendiği konular arasında aşağı sıralarda yer alırdı. Hitler de Afrika'ya özel bir ilgi göstermediği gibi *Mein Kampf*'ı yeter derecede okumuş olan Molotov da farkındaydı ki, Hitler'in peşinde olduğu *Lebensraum* (Yaşama alanı) Rusya'daydı. Ribbentrop'un açıklamasını sessizce dinleyen Molotov, sanki önemsiz bir şeymiş gibi bu açık denize çıkışta hangi denizin kastedildiğini cüretkâr bir şekilde sordu. Bir kez daha dolambaçlı ve can sıkıcı bir şekilde cevap veren Ribbentrop, sanki burası Almanya'nın mülküymüş gibi Basra Körfezi'nin adını verdi:

> “Sorun, şimdi onların gelecekte de birlikte iyi işler yapıp yapmayacakları... uzun vadede Rusya için en avantajlı denize çıkışın Basra Körfezi ve Arap Denizi yönünde bulunup bulunmayacağı ve aynı zamanda Almanya’nın ilgilenmediği Asya’nın bu bölgesinde Rusya’nın bazı emellerinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği sorunudur.”{437}

Molotov, bu kadar abartmalı bir öneri ile ilgilenmedi. Almanya önerilen toprakların sahibi değildi ve Sovyetler Birliği’nin bu toprakların fethedilmesinde Almanya’ya ihtiyacı yoktu. Üçlü Pakt’a girmeye prensipte istekli olduklarını söyleyen Molotov, “nüfuz bölgelerinin çizilmesinin dikkat isteyen bir iş olduğu ve uzun zamanı gerektirdiği”{438} sözleri ile olumlu görüşüne derhal bir rezerv koymuş oldu. Kuşkusuz bu iş bir Berlin seyahati ile tamamlanamazdı ve Ribbentrop tarafından Moskova’ya bir iade ziyareti dâhil geniş görüşmeleri gerektiriyordu.

O gün öğleden sonra, Molotov yeni tamamlanan mermer başbakanlık binasında Hitler tarafından kabul edildi. Moskovalı proleter bakanın hayranlığını kazanmak için her çeşit önlem alınmıştı. Molotov, iki tarafında birkaç metre arayla uzun boylu SS’lerin siyah üniformaları içinde hazır ol vaziyetine geçip kollarını kaldırarak Nazi selamı ile konuğu selamladıkları geniş bir koridordan geçirildi. Hitler’in odasının kapısı tavana kadar yükseliyordu ve özellikle uzun boylu iki SS kapıyı açarken kollarını kaldırınca oluşturulan takın altından geçirilen Molotov, Hitler’in huzuruna kabul edildi. Muazzam büyüklükteki odanın en uzak köşesine yerleştirilmiş masasında oturan Hitler, birkaç dakika sessizce konuklarını süzdükten sonra ayağa fırladı ve hala tek kelime söylemeden Sovyet delegasyonunun her bir üyesinin elini sıktı. Konuklar gösterilen yerlere oturtulurken bazı perdeler aralandı ve Ribbentrop ile birkaç danışmanı da gruba katıldılar.{439}

Konuklar Nazi usulü ihtişamla etkilendikten sonra, Hitler toplantının amacıyla ilgili düşüncesini söyledi. Ortak uzun vadeli strateji konusunda anlaşmayı önerdi; çünkü Almanya ve Sovyetler Birliği’nin “yöneticileri, ülkelerini belli bir yöne götürecek şekilde bağlantı yapmaları için yeterli yetkiye sahiptirler.”{440} Hitler’in aklındaki, Sovyetlerle birlikte bütün Avrupa ve Afrika için bir nevi ortak bir Monroe Doktrini kurmak ve sömürge topraklarını aralarında bölüşmekti.

Viyana operetlerinin ihtişam anlayışından esinlenen karşılanmasından hiç

etkilenmemiş olduğunu gösteren Molotov, birtakım kesin sorular sormaya başladı: Üçlü Pakt'ın nihai amacı nedir? Hitler'in kendi kendine ilan ettiği *Yeni Düzen*'in tanımı nedir? Büyük Asya Nüfuz Bölgesi ne demektir? Balkanlar'daki Alman niyetleri nedir? Finlandiya'yı Sovyet nüfuz bölgesinde bırakan anlayış hâlâ geçerli midir?

Şimdiye kadar kimse Hitler'le bu şekilde konuşmamıştı veya onu soru cevap şeklinde bir konuşmaya tabi tutmamıştı. Hitler ordularının erişebileceği herhangi bir bölgede, –kuşkusuz Avrupa'da asla– Alman hareket serbestliğine bir sınır getirmek istemiyordu.

Hitler, ertesi gün yapılan görüşmeden önce Spartalılara özel bir debdebe ile verilen bir öğle yemeği verdi; fakat herhangi bir ilerleme kaydedilmedi. Hitler, kendine özgü uzun monoloğu ile başlayan görüşmede dünyayı Stalin'le nasıl bölüşeceğini açıkladı:

> "İngiltere'nin fethedilmesinden sonra, İngiliz imparatorluğu, iflas eden dünya çapındaki dev bir mülk gibi parçalara bölünecek... iflas eden bu mülkte, Rusya için kışları buzlanmayan bir limandan açık okyanusa çıkış olacaktır. Şimdiye kadar, 45 milyonluk İngiliz azınlığı, 600 milyonluk İngiliz imparatorluğu çoğunluğunu yönetti. Kendisi bu 45 milyonluk azınlığı ezmek üzere idi...
>
> Bu şartlar altında dünya çapında bir perspektif ortaya çıktı... Bu problemlerin çözülmesine Rusya'nın katılması bir düzenlemeyi gerektirmektedir, iflas eden mülkle ilgilenen bütün ülkeler, aralarındaki bütün anlaşmazlıklara bir son verecek ve dikkatlerini İngiliz İmparatorluğu'nun bölünmesine yoğunlaştıracaklardır. "{441}

Aynı fikirde olduğunu alaycı bir şekilde söyleyen Molotov durumu Moskova'ya bildireceği sözünü verdi. Hitler'in, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında birbiri ile çatışan çıkarlar olmadığı görüşünü paylaşan Molotov, bunu uygulamada denemek için Almanya'nın Romanya'ya verdiğine benzer şekilde Sovyetler Birliği de Bulgaristan'a güvence verirse Almanya'nın tepkisinin ne olacağını sordu (Böyle bir güvence, Almanya'nın Balkanlar'da bundan sonraki genişlemesini önleyecekti.) Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı topraklarına katması hakkında Almanya ne düşünüyordu? Self-determinasyonun, Sovyet dış politikasının bir ilkesi olmadığı açıktı ve Stalin, Alman müdahalesi olmayacaksa Rus olmayan halkları topraklarına katmakta herhangi bir tereddüt göstermeyecekti. Yalnız topraklarla ilgili düzenleme değil, Versay

düzenlemesinin ahlaki prensipleri de ölmüştü.

Toplantıdaki gergin hava, Hitler'in Bulgaristan'ın bir Sovyet ittifakı istediğine dair elde bir bilgi olmadığına işaret etmesi ile de dağılmadı. Finlandiya'nın ilhakını da Gizli Protokol'e dâhil olmadığı gerekçesiyle reddetti. Oysa Molotov'un Berlin'i ziyaretinin esas amacı, Gizli Protokol'ün dışına çıkma olasılığını araştırmaktı. Toplantı tatsız bir şekilde sona eriyordu. Hitler ayağa kalkarken, bir İngiliz hava saldırısı olasılığı hakkında bir şeyler mırıldandı, Molotov da "Sovyetler Birliği'nin, büyük bir devlet olarak Avrupa ve Asya'nın büyük sorunlarından uzak kalamayacağı"{442} esas mesajını tekrarladı. Hitler, isteklerini kabul etseydi Sovyetler Birliği'nin nasıl karşılık vereceği konusu üzerinde durmadan, Stalin'e durumu rapor ettikten sonra liderinin uygun nüfuz bölgesi hakkındaki fikirlerini Hitler'e aktaracağı sözünü verdi.

Hitler'in canı o kadar çok sıkılmıştı ki, Sovyet Büyükelçiliği'nde Molotov'un verdiği akşam yemeğine katılmadı. Diğer Nazi liderlerinin çoğu gelmişti. Ziyafet bir İngiliz hava saldırısı ile yanda kesildi. Sovyet Büyükelçiliği'nin sığınağı olmadığı için konukların her biri bir tarafa kaçıştı. Nazi liderler limuzinlerle uzaklaştılar, Sovyet delegasyonunu Bellevue Kalesi'ne taşıdılar (Alman cumhurbaşkanının Berlin'deyken kullandığı konut). Ribbentrop da Molotov'u yakındaki sığınağına götürdü. Orada Ribbentrop, Sovyetlerin Üçlü Pakt'a girmesiyle ilgili karar taslağım Molotov'a gösterdi; fakat anlamıyordu ki, Molotov'un Hitler'e söyledikleri dışında bir şey söylemeye ne eğilimi, ne de yetkisi vardı. Molotov kendi açısından, karar taslağı üzerinde durmayarak, Hitler'in cevap vermekten kaçındığı her konuyu tekrar gündeme getirdi ve Sovyetler Birliği'nin herhangi bir Avrupa sorunundan dışlanamayacağını ısrarla tekrarladı. Özellikle Yugoslavya, Polonya, Yunanistan, İsveç ve Türkiye'yi belirtirken, Ribbentrop ve Hitler'in önüne koyduğu Hint Okyanusu etrafındaki büyük topraklardan dikkati çekecek bir şekilde uzak durdu.{443}

Molotov'un cüretkâr ve inatçı tutumunun nedeni, hemen hemen çözülemeyecek bir durumu çözmek için Stalin'e zaman kazandırmaktı. Hitler ona, Büyük Britanya'yı yenmek için ortaklık öneriyordu. Fakat bu işten sonra, Sovyetler Birliği'nin hepsi eski Anti-Komintern Pakt üyesi olan Üçlü Pakt'ın ortakları ile yapayalnız kalacağını düşünmek için hayal gücünü çok kullanmasına gerek yoktu. Diğer taraftan, Sovyet yardımı olmadan Büyük Britanya yenilirse, Hitler'le kaçınılmaz olan çatışma için Sovyetler Birliği'nin stratejik durumunu iyileştirmesi iyi olurdu.

Sonunda, Stalin hangi yolu izleyeceğine karar vermedi. 25 Kasım'da, Molotov Üçlü Pakt'a katılmak için Stalin'in öngördüğü şartları Ribbentrop'a bildirdi: Almanya Finlandiya'dan birliklerini çekecek ve bu ülkede Sovyetler Birliği'ne hareket serbestliği tanıyacak; Bulgaristan Sovyetler Birliği ile bir askeri ittifaka katılacak ve Sovyet üslerine izin verecek; Türkiye'den, Çanakkale Boğazı dâhil toprakları üzerinde Sovyet üsleri kurulmasını kabullenmesi istenecekti. Sovyetler Birliği'nin stratejik amaçlarını kuvvet kullanarak yerine getirmek istemesi halinde, Almanya karışmayacaktı. Hitler'in kendi önerisi olan Batum ve Bakü'nün güneyinin Sovyet çıkar alanı olması teklifini ise, Stalin, İran ve İran Körfezi'ni de içine alacak şekilde tanımlıyordu. Japonya'ya gelince, bu ülke Sahalin adası üzerindeki maden çıkarma hakkı iddiasını terk edecekti.{444} Stalin, bütün bunlarla orantılı olarak herhangi bir Sovyet ödünü önermediği için Almanya'nın doğuya doğru genişlemesini önleyecek olan bu şartların kabul edilmeyeceğini biliyordu.

Dolayısıyla Stalin'in Hitler'e cevabı, Sovyet çıkar bölgesinin neresi olduğu hususunda Hitler'e bir işaret vermesi ve hiç olmazsa diplomatik yolla bu amacın gerçekleşmemesi için direnileceği yolunda bir uyarıda bulunması bakımından faydalı olmuştur. Sonraki on yıl içinde, çarların taktiğini kullanan Stalin, yerine göre anlaşmalarla yerine göre kuvvetle bu çıkar bölgesini kurmak için çalışmıştır. 25 Kasım memorandumunda ana hatları belirtilen hedeflerin izleyicisi olmuştur; önce Hitler'e karşı ve son safhada da demokrasilere karşı bunları izlemiştir. Sonra, hayatının sonuna doğru Stalin, her zaman Sovyet nüfuz bölgesi olarak tanımladığı alanları korumak için demokrasilerle büyük bir pazarlığın tam kıyısında görülmüştür (Bkz. Bölüm 20).

Hitler için artık ok yaydan çıkmıştı. Molotov'un Berlin'e gelişi gibi erken bir tarihte, Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırı için bütün hazırlıkların yapılması emrini vermiştir. Uygulama planı onaylanana kadar nihai karar ertelenecekti.{445} Hitler'in aklına takılan soru, Sovyetler Birliği'ne, Büyük Britanya'yı yendikten sonra mı, yoksa yenmeden önce mi saldırılacağıydı. Molotov'un ziyareti de bu konuyu çözümledi. 14 Kasım'da, Molotov'un Berlin'den hareket ettiği gün, Hitler, kurmay planlarının, 1941 yılının yazında Sovyetler Birliği'ne saldırı yapılacak şekilde harekât planlarına dönüştürülmesi emrini verdi. 25 Kasım'da Stalin'in cevabını alınca buna cevap verilmemesini emretti. Zaten Stalin de cevap verilmesini istememişti. Rusya'yla savaş için yapılan Alman askeri hazırlıkları hız kazanmaya başladı.

Stalin'in uyguladığı taktiklerin, Hitler kişiliğindeki birisi üzerinde etkilerini tam

olarak anlayıp anlamadığı konusu çok tartışılmıştır. Büyük olasılıkla, düşmanının öldürücü sabırsızlığını, olduğundan daha az tahmin etmişti. Öyle görünüyor ki, Stalin Hitler'in de kendisi gibi serinkanlı ve dikkatli bir hesap adamı olduğunu düşünmüş ve batıdaki savaşı bitirmeden Rusya'nın geniş topraklarına ordularını salmayacağını hesaplamıştı. Stalin, bu tahmininde yanıldı. Hitler, irade gücünün bütün zorlukların üstesinden geleceğine inanıyordu. Hitler'in direnmeye karşı tipik reaksiyonu, konuyu kişisel bir çatışmaya dönüştürmesiydi, Hitler, hiçbir zaman şartların olgunlaşmasını bekleyemezdi; çünkü bekleme sonucunda oluşacak şartların kendi iradesine üstün geleceği endişesini duyardı.

Stalin, yalnızca daha sabırlı değildi, aynı zamanda bir komünist olarak tarihi güçlere karşı daha saygılı idi. Hemen hemen otuz yılı bulan iktidarında, hiçbir zaman her şeyi bir tek zar atışına bırakmamıştır ve hatalı olarak Hitler'in de böyle yapacağını sanmıştır. Bu sırada Stalin, Sovyet birliklerinin acele olarak konuşlandırılmasının Almanların bir erken saldırısına neden olacağından endişe ediyordu. Hitler'in, onu Üçlü Pakt'a sokmak için gösterdiği aceleciliği de, Nazilerin 1941 yılını Büyük Britanya'yı dize getirmek için daha çok çaba harcamaya harcayacakları şeklinde yanlış yorumladı. Göründüğü kadarıyla, Stalin 1942 yılının Almanya ile savaş yapmaya karar verme yılı olacağına inanmıştı. Stalin'in biyografisini yazan Dmitri Volkogonov'un bana söylediğine göre, Stalin 1942 yılında Almanlarla bir erken savaş yapma olasılığını açık tutuyordu ki, bu da Sovyet ordularının 1941 yılında batı sınırına yakın konuşlandırılmasını açıklıyor. Hitler'in, saldırıdan önce başlıca taleplerini sıralamasını bekleyen Stalin, hiç değilse 1941'de bu talepleri karşılamak için bazı ödünler vermeyi de göze almıştı.

Bütün bu hesaplamaları yanlış çıktı; çünkü Hitler'in akılcı bir hesap adamı olduğu varsayımından hareket ediyordu. Hâlbuki Hitler, kendisini normal risk hesaplarıyla bağlı saymıyordu. Hitler'in yönetim döneminde hiçbir yıl yoktu ki, etrafındakilerin çok tehlikeli olduğunu söylemediği bir iş yapılmasın: 1934-35'te silahlanma; 1936 Ren bölgesinin yeniden işgali; 1938 Avusturya ve Çekoslovakya'nın işgali; 1939'da Polonya'ya saldırı ve 1940'ta Fransa'ya karşı sefer. Hitler'in 1941'i bir istisna yapmaya niyeti yoktu. Kişiliği düşünülürse, Sovyetler Birliği'nin en az düzeydeki şartlarla Üçlü Pakt'a girmesi ve Ortadoğu'da Büyük Britanya'ya karşı askeri bir harekâta katılması halinde, Hitler tatmin olabilirdi. Sonra da Büyük Britanya yenilmiş ve Sovyetler Birliği de izole edilmiş olacağına göre, Hitler'in bütün hayatının tutkusu olan şeyi

gerçekleştirmek için doğuya yöneleceği kesindi.

Stalin tarafından yapılacak en zekice manevra bile, sonunda ülkesini Polonya'nın bir yıl önce düştüğü duruma düşmekten kurtaramadı. Polonya hükümeti, 1939'da Polonya koridoru ve Danzig'e rıza göstererek ve sonra Sovyetler Birliği aleyhindeki Nazi kampanyasına katılarak Alman saldırısından korunabilirdi; ama bütün bunların sonrasında, Polonya yine Hitler'in merhametine terk edilmiş bir durumda olurdu. Şimdi bir yıl sonra, öyle görünüyordu ki Sovyetler Birliği Nazi önerilerine boyun eğmek (tam izolasyon ve Büyük Britanya'ya karşı riskli bir savaşa katılmak) suretiyle Alman saldırısına karşı biraz süre kazanabilirdi Ancak, sonunda yine de bir Alman saldırısı ile karşı karşıya kalacaktı.

Çelikten sinirlere sahip olan Stalin, Almanya'ya karşı ikili politikasını sürdürdü: Hem hiçbir tehlike yokmuş gibi savaş hammaddesi sağlayarak Almanya ile işbirliği yaptı, hem de jeopolitik bakımdan Almanya'ya karşı tavır aldı. Her ne kadar Üçlü Pakt'a girmeye niyeti yoksa da, bu pakta girmesinin Japonya'ya sağlayacağı tek faydayı bu ülkeye tanıdı ve Japonya'nın arkasını serbest bırakmak suretiyle onun Asya'da maceralar aramasını olası kıldı.

Hitler'in generallerine verdiği brifingde Sovyetler Birliği'ne yapılacak bir saldırının, Japonya'ya, Birleşik Devletler'e karşı açıkça meydan okuma imkânı vereceğini söylediğinden habersiz olsa da, Stalin, aynı sonuca kendisi vardı ve bu özendirici durumu ortadan kaldırmaya koyuldu. 13 Nisan 1941'de, Moskova'da Japonya ile bir saldırmazlık antlaşması imzaladı. Artan Asya gerginliği karşısında, 18 ay önce Polonya krizi zamanında uyguladıklarıyla temelde aynı olan taktikleri kullandı. Her iki olayda da saldırganın iki cephede birden savaşma riskini ortadan kaldırdı ve başka bir yerde kapitalist iç savaşı körükleyerek, savaşın Sovyet toprakları dışında olmasını sağladı. Hitler-Stalin Paktı ona iki yıllık bir zaman kazandırmıştı ve Japonya ile yaptığı saldırmazlık antlaşması ise, altı ay sonra Uzakdoğu ordusunu Moskova savaşına sokmasını olası kıldı ki, bu durum savaşın kendi lehine dönmesinde en önemli etken oldu.

Saldırmazlık paktını yaptıktan sonra, Stalin şimdiye kadar görülmemiş bir şey yaptı ve Japon Dışişleri Bakanı Yosuke Matsuoka'yı tren istasyonunda uğurlamaya geldi. Stalin'in anlaşmaya verdiği önemi gösteren bu jest, aynı zamanda ona bu fırsattan yararlanarak bütün kordiplomatiğin huzurunda artan pazarlık gücü ile birlikte Almanya ile görüşme çağrısında bulunma olanağı sağladı. Stalin Matsuoka'ya istasyonda herkesin işitebileceği bir şekilde şunları

söyledi: “Japonya ve Sovyetler işbirliği yaparlarsa, Avrupa problemi doğal bir yoldan çözülebilir.” Bunu söylerken Stalin belki de doğu sınırı güvenlik içindeyken Avrupa’daki pazarlık gücünün iyileşmiş olduğunu söylemek istiyordu; ama belki de Almanya’nın, Japonya’nın arkasını Birleşik Devletler’le savaş yapması amacıyla serbest bırakması için Sovyetler Birliği ile savaşa tutuşmasına gerek olmadığını söylemek istiyordu.

Japon Dışişleri Bakanı “yalnız Avrupa problemi değil” diye cevap verince, Stalin “Bütün dünya problemleri çözülebilir...” diye doğruladı. Başkaları savaştığı ve Sovyetler Birliği onların başarıları dolayısıyla ödüllendirildiği sürece, diye düşünmüş olmalı.

Stalin, Berlin’e mesajının gitmesini sağlamak için, Alman Büyükelçisi von der Schulenburg’a koluyla sarılarak şunu söyledi: “Biz dost kalmalıyız ve siz şimdi bu amaç için her şeyi yapmalısınız.” Askeriye dâhil her kanalı kullandığına emin olmak için de bu kez Alman askeri ataşesine doğru yürüyerek yüksek sesle, “Ne olursa olsun, biz sizinle daima dost kalacağız”{446} dedi.

Stalin’in Almanya’nın tavrıyla ilgilenmek için her türlü nedeni vardı. Molotov’un Berlin’de üstü kapalı olarak söylediği gibi, bir Sovyet güvencesini kabul etmesi için Bulgaristan üzerinde baskı yapıyordu. Stalin, Nisan 1941’de, hem Yugoslavya ile bir dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalamak için, hem de Almanya, Yunanistan’a saldırmak için Yugoslavya’dan transit geçit hakkı istediği zaman görüşmeler yaptı. Bu, Alman baskısına karşı direnmek için Yugoslavya’ya cesaret veren bir hareketti. Olaylar öyle gelişti ki, Alman orduları Yugoslavya sınırını geçmeden birkaç saat önce Yugoslavya-Sovyet anlaşması imzalandı.

Stalin’in bir devlet adamı olarak başlıca zayıf tarafı, bütün düşmanlarının kendisi gibi soğukkanlı bir hesap adamı olduğunu sanma eğilimiydi. Kendisi bu özelliğinden çok gurur duyardı. Stalin’in bu eğilimi, onun uzlaşmaz tutumunun, karşı taraf üzerindeki etkisini olduğundan az tahmin etmesine ve çok seyrek olmakla beraber, uzlaşma konusundaki çabalarının alanını olduğundan çok tahmin etmesine neden olmuştur. Onun bu tavrı, savaştan sonra demokrasilerle ilişkilerini de bozmuştur. 1941’de Almanların Sovyet sınırını geçeceği son ana kadar, bir görüşme başlatarak saldırıyı savuşturacağına çok inanmıştı. Yapılabilseydi, bu görüşmelerde birçok ödün vermeye hazır olduğunu gösteren birçok gösterge de vardı.

Kuşkusuz, Stalin için Almanya’dan gelebilecek bir saldırıyı saptırmak için çaba

göstermedi denemez. 6 Mayıs 1941'de, Sovyet halkına Stalin'in başbakanlık görevini Molotov'dan aldığı ve Molotov'un başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak kaldığı bildirildi, ilk kez olarak Stalin, devlet işlerinin günlük yürütülmesinde sorumluluk üslenmek için Komünist Partisi kovuğundan dışarı çıkıyordu.

Yalnızca çok tehlikeli şartlar, yeğlediği hükümet etme metodu olan esrarengiz felaket havasını terk etmek için Stalin'i harekete getirebilirdi. O zamanki Dışişleri Bakanı Müsteşarı Andrei Vişinski'nin Vichy Fransa'sı büyükelçisine söylediğine göre, Stalin'in başbakanlığa gelmesi, "Kuruluşundan beri Sovyetler Birliği'nde olan en büyük tarihi olaydır."{447} Von der Schulenburg, Stalin'in amacını tahmin ettiğini düşünmüştür. Ribbentrop'a şunları söylemişti: "Bence Stalin'in, kendi kişisel çabasıyla Sovyetler Birliği için en önemli yeri elde etmeyi dış politika hedefi olarak belirlemiş olduğu kesinlikle varsayılabilir. Kesinlikle şuna inanıyorum ki, ciddi olarak gördüğü bir uluslararası durumda, Stalin, Sovyetler Birliği'ni Almanya ile bir çatışmadan uzak tutmayı kendisi için bir gaye olarak ortaya koymuştur."{448}

Bundan sonraki birkaç hafta, Alman büyükelçisinin tahminlerinin ne kadar doğru olduğunu göstermiştir. Almanya'ya bir güvence sinyali göndermek için, TASS Ajansı, 8 Mayıs'ta, batı sınırları boyunca olağan dışı bir Sovyet askeri yığınağı yapıldığını inkâr etmiştir. Sonraki haftalarda, Londra'da sürgündeki Avrupa hükümetlerinin her biri ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Tamamen incitici bir açıklamayla, bundan böyle onların işlerinin Alman Büyükelçiliği kanalıyla yapılması gerektiği belirtilmiştir. Stalin aynı anda işgal edilen ülkelerin bazılarında Almanya tarafından kurulan kukla hükümetleri tanımıştır. Özetle, Stalin bütün Alman toprak işgallerini tanıyarak Almanya'ya güvence vermek yolunu izlemiştir.

Stalin, saldırı için herhangi olası bir bahaneyi ortadan kaldırmak istediğine göre, ileri hatlardaki Sovyet askeri birliklerinin en üst alarma geçirilmesine izin veremezdi, İngiliz ve Amerikalıların, bir Alman saldırısının yanında olacağı uyanlarına aldırış etmemiştir. Bu tutumunda, Anglosaksonların onu Almanya ile savaşa tutuşturmak istemelerinden kuşkulu olmasının da kısmen etkisi vardır. Her ne kadar Stalin, Rus toprakları üzerinde uçan Alman keşif uçaklarına ateş açılmasını yasakladı ise de, cephenin çok gerisinde sivil savunma egzersizlerine ve yedeklerin askere çağrılmasına izin verdi. Göründüğü kadarıyla Stalin, herhangi bir son dakika anlaşması için en iyi şansının, özellikle de karşı önlemler alındığından, belirleyici bir fark yaratmayacak olan güvenceler

vermekte olduğuna karar vermişti.

13 Haziran'da, Alman saldırısından dokuz gün önce, TASS Ajansı, tekrar savaşın yakın olduğu yolundaki yaygın söylentileri yalanlayan resmi bir açıklama yayınladı. Açıklamada, Sovyetler Birliği'nin Almanya ile olan mevcut anlaşmalarına sadık kalmayı planladığı belirtildi. Açıklamada ayrıca, bütün anlaşmazlık konusu sorunların yeni görüşmelerle daha iyi düzenlenmesi olasılığının her zaman var olduğu da ima ediliyordu. Stalin'in önemli ödünler vermeye hazır olduğu, 22 Haziran'da von der Schulenburg, Molotov'a, Alman savaş ilanını getirdiği zaman Molotov'un gösterdiği tepkiden de anlaşılabilirdi. Molotov, Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya güvence vermek için bütün birliklerini sınırdan çekmeye hazır olduğunu söyleyerek durumu protesto etti. Bütün diğer talepler de görüşülebilirdi. Molotov, karakteri olmayan bir şekilde savunma durumuna geçerek "Biz bunu kesinlikle hak etmedik"{449} dedi.

Görünüşe göre, Stalin, Alman savaş ilanı ile o derece şok olmuştu ki, on gün depresyona benzeyen bir duruma düştü. Ancak 3 Temmuz'da kumandayı tekrar eline alarak önemli bir radyo konuşması yaptı. Stalin, Hitler'in aksine doğuştan iyi bir hatip değildi. Çok seyrek olarak halka hitap eder ve bunu yaparken de çok fazla bilgiçlik taslardı. Bu konuşmasında, Rus halkının önünde çok büyük bir görev olduğunun vurgulanması üzerinde durdu. Onun bu tavrı, işin büyüklüğüne rağmen yapılabileceği duygusunu ve kararını açığa vurdu.

Stalin, "tarihte, ne geçmişte, ne de şimdi yenilmez ordu olmadığını" söyledi. Bütün makinelerin, lokomotif ve vagonların tahrip edilmesi ve Alman hatları gerisinde gerilla kuvvetleri oluşturulması konusunda emirler çıkaran Stalin, bir muhasebeci gibi bir sürü rakam okudu. Retoriğe tek kayışı konuşmanın başındaydı. Stalin daha önce hiçbir zaman halkına kişisel düzeyde hitap etmemişti ve bundan sonra da etmedi: "Yoldaşlar, vatandaşlar, kardeşlerim, kara ve deniz kuvvetlerimizin çarpışan mensupları! Dostlarım, size hitap ediyorum!.."{450}

Hitler, sonunda her zaman istediği savaşa kavuşmuştu. Böylece, büyük bir olasılıkla yine istediği kötü kaderini de belirlemiş oldu. Şimdi bir kuşak içinde ikinci kez iki cephede birden savaşan Alman liderler, ikinci kez başarısız oluyorlardı ve 70 milyon Alman 1941 Aralık'ında Amerika'nın da katılımı ile 700 milyona varan bir düşman kalabalığı ile çarpışıyordu. Görünüşe göre, Hitler bile önlerindeki işin büyüklüğü karşısında korkudan dehşete düşmüştü. Saldırı başlamadan birkaç saat önce etrafındakilere şunları söylemiştir: "Önceden

görülmemiş, arkasında ne olduğu bilinmeyen karanlık bir odanın kapısını açıyor gibi hissediyorum kendimi."[{451}]

Stalin, Hitler'in mantıklılığı üzerine kumar oynadı ve kaybetti; Hitler, Stalin'in hemen çökeceği varsayımı üzerine kumar oynadı ve o da kaybetti. Ancak Stalin'in hatası düzeltilebilir nitelikteyken, Hitler'in hatası değildi.

Franklin Delano Roosevelt ve Winston Churchill
Atlantik Bildirisi Toplantısı'nda, Ağustos 1941

15
Amerika Tekrar Arenaya Giriyor: Franklin Delano Roosevelt

Kamuoyu yoklamalarıyla yöneltilen çağdaş politik liderler için, Roosevelt'in yalnızlık politikasını benimseyen halkını bir savaşa katılmaya ikna etmekteki rolü, bir demokraside liderliğin etkisi hakkında bir ders vermektedir. Eninde sonunda Avrupa güç dengesine yöneltilen tehdide son vermek ve Almanya'nın dünya hegemonyası amacına ulaşmasına engel olmak için Amerika'nın müdahalesi gerekecekti. Amerika'nın büyüyen gücünün, onu bir gün uluslararası arenaya iteceği esasen beklenen bir şeydi. Bu işin bu kadar hızlı ve kesin olmasını sağlamak ise, Franklin Delano Roosevelt'in başarısıdır.

Bütün büyük liderler yollarında yalnız yürürler. Yalnızlıkları, çağdaşlarının görmediği sorunları zamanında farkına varma yeteneklerinden ileri gelmektedir. Roosevelt, yalnızlık politikasını benimseyen halkını, aralarındaki anlaşmazlıklar, daha birkaç yıl önce Amerikan güvenliğini ilgilendirmeyen ve Amerikan

değerlerine uygun düşmeyen ülkeler olarak görülen ülkeler arasındaki bir savaşa soktu. 1940'tan sonra, Roosevelt, daha birkaç yıl önce büyük bir çoğunlukla bir dizi tarafsızlık yasası çıkaran Kongre'yi, Büyük Britanya'ya devamlı olarak artan bir şekilde Amerikan yardımı yapılması yetkisini vermeye ikna etti ki, bu yardım, açıkça savaşan durumundan, bir adım geride ve bazen de bu sınırı geçen nitelikteydi. Son olarak, Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırısı Amerika'nın son tereddütlerini de ortadan kaldırdı. Roosevelt, kendisinin dokunulamaz olduğu görüşünü iki yüzyıldır bir hazine gibi koruyan bir toplumu, bir Mihver Devletleri zaferinin korkunç tehlikelerine inandırmayı başardı. Bu kez, Amerikan müdahalesinin, devamlı uluslararası bağlantıların ilk adımı olmasını da sağladı. Savaş esnasında Roosevelt'in liderliği, ittifakı bir arada tuttu ve bugüne kadar uluslararası topluma hizmet etmeye devam eden çokuluslu kurumları şekillendirdi.

Belki Abraham Lincoln hariç, hiçbir başkan Amerikan tarihinde bu kadar kesin bir değişiklik yapamamıştır. Roosevelt yemin ederek işe başladığı zaman ulusal bir kararsızlık devri yaşanıyordu; Amerikalıların, Yeni Dünya'nın sonsuz gelişme yeteneğine duyduğu inanç, Büyük Ekonomik Depresyon'la sarsılmıştı. Etrafındaki demokrasiler aksıyordu ve Sağ'da Sol'da antidemokratik hükümetler çoğalıyordu.

Roosevelt içeride ümidi yerleştirdikten sonra, kader ona dünyada demokrasiyi savunma görevini de vermişti. Kimse, Roosevelt'in bu konuda yaptıklarını Isaiah Berlin kadar iyi anlatamamıştır:

> "(Roosevelt) geleceğe sakin bir gözle bakıyordu; sanki şöyle diyor gibiydi: Gelsin, ne olursa olsun sonuçta hepsi bizim büyük değirmenimizin öğüteceği un olacaktır. Hepsini, yararlı hale getireceğiz! Ümidini kaybetmiş dünya, bir tarafta kötü karakterli ve öldürücü derecede etkili olan ve her şeyi mahvetmeğe hazır fanatikler, öbür tarafta kaçışan korkmuş insanlar, amacını tanımlayamayan ve şevkten yoksun vatanperverler olarak ikiye ayrılmıştı. Roosevelt, kontrol elinde olduğu müddetçe, bu müthiş akıma göğüs germe yeteneğine inandı. Diktatörlerin karakterlerine, enerjilerine ve becerilerine sahipti ve bizim tarafımızdaydı."{452}

Roosevelt, Wilson yönetiminde deniz kuvvetleri bakan yardımcılığı görevinde bulunmuş ve 1920 seçimlerinde Demokratların başkan yardımcısı adayı olmuştu. De Gaulle, Churchill ve Adenauer gibi birçok lider, kamu hayatından çekildikten

sonraki devrede yalnızlıkla uzlaşmak durumunda kalmışlardı. Roosevelt, 1921'de çocuk felcine yakalandığı zaman yalnızlıkla karşılaştı. Çok büyük bir irade gücü göstererek sakatlığını yendi ve kol değneklerinin yardımıyla ayakta durmayı, hatta bir iki adım atmayı öğrendi. Bu hareketi, onun sanki felçli değilmiş gibi halkın karşısına çıkmasını sağlıyordu. 1945'teki Yalta Konferansı'na kadar, nutuklarını hep ayakta durarak söylerdi: Medya da Roosevelt'in çabalarına katkıda bulunarak onun rolünü vakarla oynamasına yardımcı olduğundan Amerikan halkının büyük çoğunluğu onun sakatlığının derecesini fark edemedi veya algılanması acımayla karışmadı.

Kendi farklı konumunu korumak için çekiciliğini kullanan coşkulu bir lider olan Roosevelt'in, politik bir yönetici ve hayalperest karışımı bir kişiliği vardı. Çoğu zaman ülkeyi analizlerden esinlenerek değil, içgüdülerine göre yönetti ve birbirinin zıttı kuvvetli duygular uyandırdı.{453} İsaiah Berlin tarafından özetlendiği üzere, Roosevelt'in ciddi karakter kusurları vardı ve bunlar ilkesizliği, vicdansızlığı ve alaycılığı da içeriyordu. Yine de Berlin, sonuçta Roosevelt'in olumlu özelliklerinin dramatik şekilde daha ağır bastığını söylüyor:

> "Onu izleyenleri çeken şey, ender görülen ve ilham veren özellikleriydi: iyi kalpliydi ve geniş bir politik ufka, hayal gücüne ve içinde yaşadığı zamanı ve XX. yüzyılda işleyen büyük yeni güçlerin yönünü anlama yeteneğine sahipti..."{454}

Amerika'yı uluslararası liderlik rolüne götüren başkandı; bütün dünyada savaş veya barış, ilerleme veya yerinde sayma onun vizyonuna ve kararına bağlıydı.

Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na karışmadan ikincisine aktif olarak katılmaya gidişi uzun ve zor bir süreç oldu. Bunun nedeni, Amerikan ulusunun, tekrar yalnızlık politikasına dönmüş olmasıdır. Amerikan halkının, uluslararası işlere karşı duyduğu nefretin derinliği de Roosevelt'in başarısının büyüklüğünü daha iyi göstermektedir. Roosevelt'in politikalarını yürüttüğü geçmiş tarihe kısa bir bakış bu bakımdan gereklidir.

1920'lerde Amerika'nın tavrı kararsızdı; evrensel olarak uygulanabilir prensiplerini ortaya koymak isteği ile bu prensipleri yalnızcı dış politika yönünde doğrulama gereksinimi arasında saat sarkacı gibi gidip geliyordu. Amerikalılar, dış politikalarının geleneksel temalarını daha fazla vurguyla tekrarlamaya başladılar: Özgürlüğün uygulayıcısı olarak Amerikan misyonunun tek olması, demokratik dış politikanın moral üstünlüğü; kişisel ve uluslararası ahlak arasındaki kesin ilişki; açık diplomasinin önemi ve güç dengesinin yerine

Milletler Cemiyeti’nde ifade edildiği şekliyle uluslararası konsensüsün geçmesi.

Bütün bu evrensel ilkeler, Amerikan yalnızlık politikasını savunmak için sayılmıştır. Amerikalılar, hâlâ Batı yarımküresi dışında olan herhangi bir şeyin kendi güvenliklerini etkileyebileceğine inanma yeteneğine sahip değillerdi. 1920 ve 1930’ların Amerika’sı, uzak, savaşan toplumların çatışmalarına katılmayı zorunlu kıldığından, kendi ortak güvenlik doktrinini reddetmişti. Versay Antlaşması’nın hükümleri intikamcı ve tazminatlar da kendine zarar verici nitelikte değerlendirilmişti. Fransızlar Ruhr’u işgal ettikleri zaman, Amerikalılar Ren bölgesinde kalan işgal kuvvetlerini geri çekmek için bunu fırsat bildi. Amerika’nın farklılığına olan Wilsoncu inanç, hiçbir uluslararası düzeninin gerçekleştiremeyeceği bir kriter getirdiğinden, hayal kırıklığı da bu düzenin doğasının bir parçası haline geldi.

Savaş sonuçlarının yarattığı düş kırıklığı, enternasyonalizm taraftarları ile yalnızcılık politikası taraftarları arasındaki farkı oldukça törpüledi. En liberal enternasyonalizm taraftarları bile, kusurlu savaş sonrası düzenlemesinin korunmasında Amerika’nın bir çıkan olmadığını fark etmişlerdi. Hiçbir önemli grup, güç dengesi hakkında söylenebilecek iyi bir söz bulamıyordu. Enternasyonalizm diye adlandırılan şey, uluslararası günlük diplomasiye katılmaktan çok, Milletler Cemiyeti üyeliği olarak tanımlanıyordu. En koyu enternasyonalizm taraftarları bile, Monroe Doktrini’nin Milletler Cemiyeti’nin yerine geçtiğini ileri sürdüler ve Amerika’nın, ekonomik olanlar dâhil, yaptırımlara katılması düşüncesinden kaçındılar.

Yalnızlık politikası taraftarları, bu tutumlarını mantıklı sonuçlarına kadar götürdüler. Milletler Cemiyeti’ne, Amerikan dış politikasının iki direği olan Monroe Doktrini’ni ve yalnızcılık politikasını tehlikeye soktuğu için saldırdılar. Cemiyetin Monroe Doktrini’ne aykırı olduğuna inanılıyordu, çünkü ortak güvenlik cemiyete Batı yarımküresi içindeki anlaşmazlıklara müdahale hakkı tanıyor, hatta bunu gerektiriyordu. Cemiyet, yalnızcılık politikasına da aykırıydı; çünkü Amerika’ya Batı yarımküresi dışındaki anlaşmazlıklara da karışmak zorunluluğu getiriyordu.

Yalnızlık politikası taraftarları bu tutumların, nihai kararlarına kadar korudular. Bütün Batı yarımküresi, bir şekilde ortak güvenliğin işleme alanı dışında tutulursa, diğer dünya uluslarının da kendi bölgesel gruplarını kurmalarına ve onları cemiyetin alanı dışında tutmalarına kim engel olacaktı? Bu durumda, Milletler Cemiyeti, bölgesel olmakla beraber, yeniden güç dengesi sistemini

canlandırmış olacaktı. Pratikte, enternasyonalizm ve yalnızlık politikası taraftarları, aynı dış politikada birleşiyorlardı. Her iki taraf da Batı yarımküresinde yabancı müdahaleye ve cemiyetin bu alan dışında zorlama mekanizmasına katılmaya karşıydılar. Silahsızlanma konferansını destekliyorlardı çünkü savaşa, silahların neden olduğu ve silahların azaltılmasının barışa yardımcı olacağı noktasında açık bir uzlaşma vardı. Briand-Kellogg Paktı gibi, zorlama öğesini içermeyen, uluslararası kabul görmüş genel barışçı çözüm ilkelerine taraftardılar. Son olarak, Birleşik Devletler, derhal politik sonuç doğurmayacak ve üzerinde uyuşma sağlanmış olan tazminat ödeme planları hazırlamak gibi teknik ve genellikle mali konularda yardım yapmaya her zaman hazırdı.

Amerikan düşüncesindeki bir ilkeyi onaylamakla, onun uygulanmasının zorlanmasına katılma arasındaki boşluk, 1921-22 Washington Deniz Konferansı'ndan sonra dramatik bir şekilde belirgin hale geldi. Konferans, iki yönden önemliydi: Birincisi, deniz silahlanmasında Birleşik Devletler'e, Büyük Britanya'ya ve Japonya'ya bir tavan getiriyordu. Birleşik Devletler'in deniz gücü, Büyük Britanya'nın deniz gücü kadar olabilecekti; Japonya'nınki ise, Birleşik Devletler'in deniz gücünün beşte üçünü geçemeyecekti. Bu hüküm, Pasifik'te Japonya'nın yanında Amerika'nın egemen bir güç olarak rolünü doğruluyordu. Bu bölgede Büyük Britanya'nın rolü ikinci derecedeydi. Daha önemlisi, Japonya, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Fransa'dan oluşan ve Dörtlü Antlaşma denilen anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü antlaşması, 1902 İngiliz-Japon İttifakı'nın yerini alacak ve Pasifik'te bir işbirliği dönemi başlatacaktı. Fakat Dörtlü Antlaşma'nın imzacılarından birisi antlaşmanın hükümlerine uymazsa, diğerleri ona karşı harekete geçecekler miydi? "Dörtlü Antlaşma'da savaş yapma zorunluluğu getiren hükümler yoktur... Silahlı güç, ittifak veya savunmaya katılmak için yazılı veya moral hiçbir yükümlülük yoktur..." Başkan Harding, şüpheci Amerikan Senatosu'na bu kelimelerle açıklıyordu antlaşmayı.[{455}]

Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes, Amerika'nın, şartları ne olursa olsun antlaşmanın uygulanması için alınacak önlemlere katılmayacağını bütün imzacılara ayrıca bildirerek Başkan'ın sözlerini kuvvetlendirdi. Fakat Senato hâlâ tatmin olmamıştı. Dörtlü Antlaşmayı onaylarken, bu antlaşmanın Birleşik Devletler'i saldırıya karşı koymak için silah kullanma konusunda hiçbir şekilde bağlamadığını açıkça belirten çekinceler koydu.[{456}] Başka bir deyişle, antlaşma kendi erdemine terk edilmişti; uymamanın herhangi bir sonucu yoktu. Amerika,

sanki bir antlaşma yokmuş gibi, her olay çıktığında konuyu karara bağlayacaktı.

Diplomasinin yüzyıllardan beri rutin olarak kullandığı terminoloji çerçevesinde, ciddi bir antlaşmanın yaptırım hakkı içermediği ve yaptırımın her seferinde Kongre'de olay bazında görüşüleceği önerisi olağandışı bir şeydi. Bu durum, 1973 Ocak ayında imzalanan Vietnam Barış Antlaşması dolayısıyla Nixon yönetimi ile Kongre arasındaki görüşmelerin habercisi gibi idi. Bu görüşmelerde Kongre, Amerika'nın her iki partiden üç yönetimi boyunca devam eden savaş için yapılan bir anlaşmanın, uygulama ile ilgili herhangi bir hak getirmediğini ileri sürdü. Bu teoriye göre, Amerika ile yapılan anlaşmalar Washington'un o andaki ruh halini yansıtır; bu anlaşmalardan ne sonuçlar çıkacağı yine Washington'un başka bir zamandaki ruh haline bağlıdır ki, bu tavrın Amerika'nın yükümlülüklerine karşı güveni artıracak bir tavır olmadığı açıktır.

Senato'nun koyduğu çekince, Başkan Harding'in Dörtlü Antlaşma'ya duyduğu ilgiyi azaltmadı. Başkan, Filipinler'i koruması nedeniyle ve "beşeri gelişmede yeni ve daha iyi bir çağın başlangıcının işareti olduğu" gerekçesiyle imza töreninde antlaşmayı övdü. Uygulama hükmü içermeyen bir antlaşmanın, Filipinler gibi büyük bir ödülü koruması nasıl mümkün olacaktı? Politik yelpazenin karşı ucunda olmasına karşın, Harding, standart Wilson mesajını veriyordu. Dünya, bu antlaşmayı çiğneyenleri "aldatma veya alçaklığın iğrençliğini"[{457}] ilan ederek cezalandıracaktı. Bununla beraber Harding, Amerika, Milletler Cemiyeti'ne girmeyi reddettiği sürece dünya kamuoyunun bu konuda nasıl karar vereceğini açıklamadı.

Onbirinci bölümde, Avrupa üzerindeki etkisi tartışılan Briand-Kellogg Paktı, Amerika'nın, ilkelerin kendi kendine uygulanacağını düşünme eğilimini sergileyen başka bir örnektir. Amerikan liderleri, altmış iki devletin ulusal politikanın bir aracı olarak savaşı reddetmeleri dolayısıyla antlaşmanın tarihi niteliğini ilan ettilerse de, uygulanmasını zorlamak bir yana, bir uygulama mekanizması kabul edilmesine bile razı olmadılar. Aralık 1928'de, Kongre karşısında Başkan Calvin Coolidge heyecanla şunu belirtti: "Bu antlaşmaya uymak... şimdiye kadar uluslar arasında yapılmış herhangi bir anlaşmadan daha çok dünya barışı vaat etmektedir".[{458}]

Ama bu ütopya nasıl gerçekleştirilecekti? Coolidge'nin Briand-Kellogg Paktı'nı heyecanla savunması, enternasyonalistleri ve Milletler Cemiyeti taraftarlarını kışkırttı ve haklı olarak, savaş hukuk dışı ilan edildiğine göre tarafsızlık kavramının büsbütün anlamını yitirdiğini ileri sürdüler. Buna göre, mademki

Milletler Cemiyeti saldırganı belirlemek için kurulmuştu, o halde uluslararası toplum onları hak ettikleri şekilde cezalandırmak zorundaydı. Bu görüşün taraftarlarından biri şöyle soruyordu: “Mussolini’nin saldırgan niyetlerinin, yalnızca İtalyan halkının iyi niyeti ve kamuoyunun gücü ile kontrol altında tutulabileceğine inanan kimse var mı?”{459}

Bu sorunun cevabının önceden bilinmesi, cevabın kabul edilebilirliğini arttırmadı. Adını taşıyan antlaşma daha tartışılırken, Dışişleri Bakanı Kellogg, Dışilişkiler Komisyonu önünde yaptığı bir konuşmada, anlaşmaya uymayı sağlamak için hiçbir zaman kuvvet kullanılmayacağım vurgulamıştı. Kuvvete dayanmanın, barışa doğru attığımız adımları ortadan kaldırmak ihtiyacında olduğumuz bir nevi askeri ittifaka dönüştüreceğini söyledi. Paktta saldırının bir tanımı da olmamalıydı; çünkü her tanımın yine de bir eksiği olacaktı ve paktın üslubunu bozacaktı.{460} Kellogg için üslup yalnızca başlangıç değil, aynı zamanda bir hedefti:

> “Meşru savunma içinde hareket ettiğini ileri süren bir devlet, antlaşmanın imzacıları önünde olduğu kadar, dünya kamuoyu önünde de haklı olduğunu kanıtlamalıdır. Bu nedenle antlaşmaya, saldırganın veya meşru savunmanın tanımını koymayı reddettim; çünkü şuna inanıyordum ki, her şeyi kapsayan hukuki bir tanımlama önceden yapılamaz... Bunu yapmak, saldırgan devletin kendisinin masum olduğunu kanıtlamasını kolaylaştırmaz, tersine zorlaştırır.”{461}

Senato, Kellogg’un açıklamalarından altı yıl önce, Harding’in Dörtlü Antlaşma’nın niçin yazılan şeyi kastetmediğini açıklayan yorumundan etkilendiğinden daha fazla etkilenmedi. Senato antlaşmaya kendine ait üç “anlayış” ekledi: Senato’nun görüşüne göre, antlaşma ne meşru savunma hakkını, ne de Monroe Doktrini’ni sınırlamakta, saldırı kurbanlarına yardım etme yükümlülüğü de yaratmamaktadır. Bu demekti ki, her öngörülebilen çatışma, antlaşmanın kapsamı dışında tutulmuştu. Senato, Briand-Kellogg Paktı’nı bir prensip açıklaması olarak onaylarken, pratikte etkileri olmadığında ısrar etti. Bu tutum şöyle bir soruya da neden oldu: Amerika’yı bir niyet açıklamasına katmak, kaçınılmaz olarak ortaya çıkardığı çekincelere değer miydi?

Birleşik Devletler, ittifakları reddeder ve Milletler Cemiyeti’nin etkinliği hakkında kuşkular yaratırsa, Versay sistemi nasıl korunacaktı? Kellogg’un cevabı, kendisini eleştirenlerinkinden daha da az orijinaldi ve bu da yine

kamuoyunun gücü denen eski dosttu:

> “Bu antlaşma ile, bütün devletler, ciddi olarak uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde savaşın bir kurum olarak kullanılmasını reddederlerse, dünya bir adım daha ileri gidecek, bir kamuoyu yaratacak, antlaşmaya uymak için büyük moral güçleri bir araya toplayacak ve dünyayı bir başka büyük çatışmaya sokmayı daha zor hale getirecek kutsal bir yükümlülük altına girecektir.”{462}

Dört yıl sonra, Kellogg’un yerine geçen Amerika’nın iki savaş arasında yetiştirdiği seçkin ve kültürlü devlet adamı Henry Stimson, saldırıya karşı Briand-Kellogg Paktı’ndan daha iyi bir çare ortaya koyamadı. Kuşkusuz o da kamuoyu gücünden destek alacaktı:

> “Briand-Kellogg Paktı, kuvvet kullanılan yaptırımlar içermemektedir... Onun yerine, kamuoyu yaptırımına dayanmaktadır ki, bu dünyanın en güçlü yaptırımından biri olabilir... Onunla alay edenler, Büyük Savaş’tan sonra dünya düşüncesindeki gelişmeyi doğru olarak takdir edemeyenlerdir.”{463}

Avrupa ve Asya’yla karşılaştırıldığı zamanki konumu, uzak bir ada olan Birleşik Devletler için, Avrupa’nın anlaşmazlıkları, anlaşılması güç ve kendilerini ilgilendirmeyen şeylerdi. Amerika, kendi güvenliğini etkilemeden Avrupa ülkelerini tehdit eden sorunlardan soyutlanmasını sağlayan geniş bir güvenlik mesafesine sahip olduğundan, gerçekte Avrupa ülkeleri, Amerika’nın emniyet supapları görevini görüyorlardı. Aynı mantık, “şahane yalnızlık” döneminde İngiltere’nin günlük Avrupa politikalarından uzak yaşamasını sağlamıştı.

Ancak Büyük Britanya’nın XIX. yüzyıldaki “şahane yalnızlığı” ile Amerika’nın XX. yüzyıldaki yalnızlık politikası arasında temel bir fark vardır. Büyük Britanya, Avrupa’nın günlük kavgalarından uzak kalmaya çalışmıştır. Ancak kendi güvenliğinin güç dengesine dayandığını anlamış ve Avrupa diplomasisinin geleneksel metotlarını kullanarak güç dengesini savunmaya her zaman hazır olmuştur. Bunun aksine, Amerika, hiçbir zaman kuvvet dengesinin ve Avrupa tarzı diplomasinin önemini kabul etmemiştir. Tanrı’nın lütfuyla benzeri olmayan ve nihai olarak üstün bir konuma sahip olduğuna inanan Amerika, açıkça uluslararası uygulamalarla ilgilenmedi ve ilgilendiği zaman da bunu yalnızca genel amaçlar için ve kendi özel diplomasi tarzına uygun olarak yaptı. Bu tarz, Avrupa’nınkinden daha geniş bir şekilde halka dönük, daha hukuki ve daha ideolojikti.

Dolayısıyla, iki savaş arası dönemde Avrupa ve Amerikan tarzı diplomasilerin birbirine etkisi, her ikisinin en kötü yanlarının birleşimi olmuştur. Kendilerinin tehdit edildiğini hisseden Avrupa ülkeleri, özellikle Fransa ve Doğu Avrupa'nın yeni devletleri, Amerika'nın ortak güvenlik sistemini ve uluslararası hakemliği veya savaş ve barışın hukuki tanımımı kabul etmemişlerdir. Başta Büyük Britanya olmak üzere, Amerika'nın gündemini kabul eden devletler de, politikalarını bu baz üzerinden yönetme deneyimine sahip değildiler. Bununla beraber, bütün bu devletlerin hepsi şunu da çok iyi biliyorlardı ki, Amerikan yardımı olmadan Almanya yenilemezdi. Savaş sona erdiğinden beri, güç dengesi, savaş zamanı müttefikleri için daha da az elverişli duruma gelmişti. Almanya ile yeni bir savaşta, özellikle Sovyetler Birliği'nin de artık sahnede olmaması dolayısıyla, Amerikan yardımına daha acele ve daha büyük ve olasılıkla geçen seferkinden daha erken ihtiyaç olacaktı.

Korku ve umudun karışımının pratik sonucu, Avrupa diplomasisinin, geleneksel olarak demirlediği yerden gittikçe uzaklara sürüklenmesi ve bu sürüklenmenin, duygusal olarak daha çok bağlanılan Amerika'ya doğru olmasıdır. Bu durum çifte veto yaratıyordu. Fransa, Büyük Britanya olmadan hiçbir şey yapamaz ve Büyük Britanya da, Washington tarafından kuvvetle savunulan görüşlere aykırı hareket edemezdi. Amerikan liderlerinin, hangi şartlar altında olursa olsun, Avrupa sorunları dolayısıyla savaş riskini hiçbir şekilde göze alamayacaklarına dair tükenmek bilmeyen konuşmalarına rağmen, bu böyleydi.

Amerika'nın 1920'li yıllar boyunca Versay sistemini savunma yükümlülüğünü devamlı olarak reddetmesi, uluslararası gerginliğin birdenbire patladığı 1930'lu yıllar için korkunç bir psikolojik hazırlık yarattı, ilerideki yıllarda olacakların korkusu, 1931 yılında, Japonya Mançurya'yı istila edip, Çin'den ayırdığı ve bir uydu devlet yaptığı zaman ortaya çıktı. Birleşik Devletler, Japonya'nın hareketini kınadı; fakat yaptırımlara katılmayı reddetti. Amerika, Japonya'yı suçlarken kendisine özgü bir yaptırım getirdi. O zaman bu görevden kaçış gibi göründü ise de, on yıl sonra bu yaptırım Roosevelt'in elinde Japonya ile hesaplaşmak için bir silaha dönüştü. Bu yaptırım, kuvvet kullanılarak yapılan toprak değişikliklerinin tanınmaması politikasıydı. 1932'de Stimson ile başlatılan bu politika, 1941 yılının sonbaharında Roosevelt tarafından hayata geçirilerek, Japonya'dan, Mançurya ve işgal ettiği diğer yerlerden çekilmesi istendi.

Dünya krizi, 30 Ocak 1933'te Hitler'in Alman Şansölyesi konumuna gelişi ile

gerçekten başladı. Tarihin şu cilvesine bakın ki, Hitler'i yere sermek için çalışan Franklin Delano Roosevelt de, bu tarihten bir aydan biraz fazla olan bir zaman sonra yemin ederek göreve başladı. Ancak Roosevelt'in ilk iktidar döneminde hiçbir şey böyle bir sonuca işaret etmiyordu. Roosevelt, iki savaş arası dönemin beylik nutuklarını söylemekten ve eski başkanlar tarafından bırakılan yalnızlık politikasının temalarını tekrar etmekten çok seyrek ayrıldı. 20 Aralık 1933'te Woodrow Wilson Vakfı'nda yaptığı bir konuşmada, Roosevelt 1920'lerin Deniz Antlaşmalarının süresinin bitimine yakında gelineceğinden bahsetti ve bu antlaşmaların uzatılmasını, bütün saldırı silahlarının kaldırılmasını ve Kellogg'a geri dönerek hiçbir ülkenin, diğer bir ülkenin topraklarına girmemesi yükümlülüğünü kabul etmesini önerdi.

Konu, önerdiklerinin olası ihlallerine karşı, Roosevelt'in önerdiği çözüm kadar bilinen bir konuydu. Bir kez daha, kamuoyunun kınaması, mevcut tek çare olarak önerildi:

> "İstisnasız her devlet ciddi bir yükümlülük ile böyle bir anlaşmaya girmediği sürece, saldırının veya saldırı savaşı silahlarının ortadan kaldırılması hakkındaki genel bir anlaşma hiçbir değer ifade etmez... (O halde) dostlarım, koyunları keçilerden ayırmak daha kolaydır... Bizim için yapılacak şey, bu yeni kuşağa, bu andan itibaren, hükümetler tarafından yapılan savaşların yerine halklar tarafından yapılan barışın gelmesini önermek şeklinde Woodrow Wilson'un meydan okumasını devam ettirmekten başka bir şey değildir."{464}

Koyunlardan ayrıldıktan sonra keçilerin başına ne geleceği konusundan ise hiç bahis yoktu.

Roosevelt'in önerisi, ileri sürüldüğü zaman gerçekleşmesi tamamen olanaksız bir öneriydi. Çünkü Hitler, Silahsızlanma Konferansı'nı iki ay önce terk etmiş ve geri dönmeyi de reddetmişti. Ne olursa olsun, saldırı silahlarını yasaklamak, Hitler'in gündeminde yoktu. Aynı zamanda Hitler, yeniden silahlanmayı seçmesi nedeniyle global bir ayıplamayla da karşılaşmadı.

Roosevelt'in ilk iktidar dönemi, Birinci Dünya Savaşı üzerindeki revizyonizmin en kuvvetli olduğu döneme rastlar. 1935'te Kuzey Dakota Senatörü Gerald Nye başkanlığında kurulan özel Senato Komisyonu, yayınladığı 1400 sayfalık raporda, Amerika'nın savaşa girmesinin suçunu silah üreticilerine yükledi. Hemen ardından çıkan Walter Millis'in *The Road to War* (Savaşa Giden Yol) adlı kitabı bu tezi yaygınlaştırdı.{465} Bu düşünce ekolünün etkisi altında,

Amerika'nın savaşa katılması, önemli veya daimi çıkarlarının ihlali, kötülük ve fesatlık olarak nitelendirildi.

Amerika'nın kandırılarak tekrar savaşa sokulmasını önlemek için, 1935-1937 arasında Kongre Tarafsızlık Yasaları denilen üç yasayı kabul etti. Nye Raporu'ndan esinlenen bu yasalar, savaşın sebebi ne olursa olsun, savaşanlara kredi veya başka herhangi bir şekilde mali yardım yapılmasını yasaklamakta ve kimin kurban olduğuna bakılmaksızın taraflara silah ambargosu konulmasını öngörmekteydi. Peşin para ile satın alınan askeri olmayan ticari eşyanın verilmesine ise, ancak Amerikan olmayan gemilerle taşınması koşuluyla izin verilmekteydi.{466} Kongre riski reddetmekle beraber, ticari çıkarlara engel çıkarmak da istemiyordu. Saldırganlar Avrupa'yı ezerken, Amerika yasayla hepsine tek bir sınırlamalar dizisi getirerek saldırganla kurban arasındaki farkı ortadan kaldırdı.

Ulusal çıkar, jeostratejik terimlerden çok hukuki terimlerle tanımlanmaya başladı. 1936 yılının Mart'ında, Dışişleri Bakanı Hull, Avrupa askeri dengesini altüst eden ve Doğu Avrupa ülkelerini savunmasız bırakan Ren bölgesinin tekrar askerleştirilmesinin önemini Roosevelt'e tamamen hukuki terimlerle anlattı:

> "Bu kısa analiz gösteriyor ki, Alman hükümetinin hareketi, hem Versay, hem de Locarno paktlarını ihlal etmektedir; fakat Birleşik Devletler'i ilgilendirdiği kadarıyla, Almanya ile yapılan 25Ağustos 1921 tarihli anlaşmamızın{467} ihlal edilmesi söz konusu değildir..."{468}

1936 büyük seçim zaferinden sonra, Roosevelt mevcut çerçeveden yavaş yavaş çıktı. Gerçekte, her ne kadar ekonomik depresyonla çok uğraştı ise de, Roosevelt, Churchill hariç, herhangi bir Avrupa liderinden daha çok diktatörlerin meydan okumalarının özünü kavradığını gösterdi, ilk önce, sadece Amerika'nın demokrasilerin davasına moral yönden bağlılığını ilan etti. Roosevelt, bu eğitim sürecine 5 Ekim 1937'de Chicago'da yaptığı Karantina Konuşması olarak anılan konuşma ile başladı. Bu konuşma, onun Amerika'ya yaklaşan tehlikeyle ilgili olarak ilk uyarışıydı ve bu konuda Amerika'nın bazı sorumluluklar üstlenebileceği yönündeki ilk resmi açıklamasıydı. Japonya'nın Çin'deki tekrarlanan askeri saldırısının, bir önceki yıl Berlin-Roma ekseninin açıklanması ile birleşmesi de Roosevelt'in endişelerinin küresel bir boyut kazanmasına zemin hazırladı:

> "Dünya halkının %10'u, %90'ının barış, özgürlük ve güvenliğini,

> bütün uluslararası hukuku ve düzeni bozmakla tehdit ederek tehlikeye sokmaktadır... Üzülerek söylüyorum ki, dünyada yasa tanımazlığın bir bulaşıcı hastalık gibi yayıldığı doğrudur. Bir bulaşıcı hastalık yayılmaya başladığı zaman, toplum sıhhatini korumak ve yayılmayı durdurmak için hasta olanların karantinaya alınmasını onaylar ve buna katılır."{469}

Roosevelt, "karantina" ile ne kastettiğini ve eğer varsa aklından bu konuda ne gibi önlemler geçtiğini açıklamayacak kadar dikkatliydi. Konuşma, herhangi bir hareketi, üstü kapalı olarak söyleseydi, bu durum Kongre'nin büyük bir çoğunlukla kabul ettiği ve Başkan'ın yeni imzaladığı Tarafsızlık Yasaları ile bağdaşmazdı.

Karantina Konuşması'nın, Başkan'ın niyetlerinin açıklığa kavuşturulmasını isteyen yalnızlık politikası taraftarlarınca saldırıya uğraması sürpriz olmadı. Ateşli bir şekilde, "barışsever" uluslar ile "savaşçı" uluslar arasında ayrım yapılmasının, bir Amerikan değer yargısı anlamına geldiğini ve bunun da müdahale etmeme politikasının terk edilmesine gidebileceğini, Roosevelt'in ve Kongre'nin ise bu politikaya bağlılık yükümlülüğü altında olduklarını ileri sürdüler, iki yıl sonra, Roosevelt konuşmanın sebep olduğu gürültünün nedenini şöyle açıklıyordu:

> "Ne yazık ki bu öneri sağır, hatta düşman ve kızgınlık içinde olan kulaklara düştü... Savaş kışkırtıcılığı olarak tanıtıldı; dışişlerine müdahale girişimi olarak kınandı; hatta, olmayan savaş tehlikesini 'yatak altında' aramak gibi bir sinirlilik göstergesi olduğu biçiminde gülünç duruma düşürüldü."{470}

Roosevelt tartışmayı, kendisine atfedilen niyetleri inkâr etmekle sonuçlandırabilirdi. Ancak şiddetli eleştiri saldırısına karşın, bir basın toplantısında Roosevelt bir çeşit ortak savunma seçeneğini açık tutmak için belirsiz bir şekilde konuştu. O zamanın gazetecilik uygulamasına göre, Başkan sık sık basınla "Off-the-record" (yazılmamak koşuluyla) bir araya gelirdi ve Başkan'ın isminin geçmemesi ve kendisinden alıntı yapılmaması koşuluna uyulurdu.

Yıllar sonra, tarihçi Charles Beard bu toplantılarla ilgili bir notu yayınladı. Bu notta görüldüğü üzere, Roosevelt sorular karşısında kaçamak cevaplar veriyor, zikzaklar çiziyor, fakat hiçbir zaman Karantina Konuşması'nı inkâr etmiyordu; ancak yeni yaklaşımın ne olduğunu açıklamaktan da kaçınıyordu.{471} Roosevelt,

konuşmasının saldırıyı ahlaken kınamanın ötesinde bir harekete işaret ettiğini ısrarla söylüyordu: “Dünyada henüz denenmemiş birçok metot vardır.”{472} Bunun, bir plânı olduğu anlamına mı geldiği kendisine sorulduğu zaman, Roosevelt “Size bir ipucu verememem. Siz bir tane icat etmek zorundasınız. Bir planım var.”{473} Hiçbir zaman bu planın ne olduğunu açıklamadı.

Devlet adamı Roosevelt, yaklaşan tehlikeyi haber verebilirdi; ancak politik lider Roosevelt Amerikan kamuoyunun üç akımı arasında yürümek zorundaydı: Bütün “barışsever” uluslar için açık destek verilmesi taraftarı olan küçük bir grup, böyle bir desteğin işi savaşa kadar götürmeyecek bir şekilde yapılmasından yana olan daha büyük bir grup ve Tarafsızlık Yasaları’nın kendisini ve ruhunu destekleyen büyük çoğunluk. Becerikli bir politik lider, daima mümkün olduğu kadar çok seçeneği açık tutmaya çaba gösterir; nihai yönünü, olayların zoruyla gidilen bir yön değil, kendisinin en iyi tercihi olarak göstermek ister. Hiçbir Amerikan başkanı, bu çeşit bir taktik kullanmakta Roosevelt’ten daha iyi değildi.

Roosevelt, 12 Ekim 1937’de yaptığı ve çoğunlukla iç sorunlar üzerinde durulan Ocakbaşı Sohbeti’nde –Karantina Konuşması’ndan bir hafta sonra– üç grubu da tatmin etmeye çalıştı. Barışa bağlılığını vurgulayan Roosevelt, 1922 Washington Deniz Antlaşması imzacılarının yaklaşan konferansından olumlu bir şekilde bahsederek Amerika’nın buna katılmasını “Çin ve Japonya dâhil, Amerika’nın diğer imzacılarla işbirliği yapmak amacının”{474} bir işareti olarak açıkladı. Uzlaştırıcı bir dille Japonya dâhil herkesle barış içinde yaşama arzusunu belirtirken, Japonya ile işbirliği mümkün olmazsa, bu girişim hiç değilse iyi niyetlerini gösterecekti. Roosevelt, Amerika’nın uluslararası rolü konusunda da aynı derecede belirsizdi. Dinleyicilerine, Deniz Kuvvetleri Bakan Yardımcısı olarak savaş deneyimlerini hatırlattı:

> “...1913-1921 yıllarını hatırlıyorum; şahsen dünya olaylarına çok yakındım ve bu dönem içinde, ne yapmak gerektiğini olduğu kadar, ne yapılmaması gerektiğini de iyice öğrenmiş oldum...”{475}

Roosevelt, eğer dinleyicileri, onun bu belirsiz sözlerini, savaş zamanı deneyimlerinin, ona başka işlere bulaşmamanın önemini öğrettiği şeklinde yorumladıklarını söyleseydi bunu reddetmeyecekti. Diğer taraftan, Roosevelt’in demek istediği gerçekten bu idiyse, bunu açıkça söyleseydi popülaritesi daha çok artacaktı. Sonraki hareketlerinin ışığında, Roosevelt’in, Wilson geleneğini daha gerçekçi metotlarla izleyeceğini işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Açıklamalarına karşı gösterilen düşmanca tepkilere rağmen, Roosevelt Wil-

son'un eski samimi arkadaşı Albay Edward House'a 1937 yılının Ekim'inde "sokağa çıkıp ayaklanmayı durdurmak için etkimizi kullanacağımız yerde, evde kalıp bütün kapı ve pencerelerimizi kapamamız durumunda, savaşın bizim için daha tehlikeli olacağını halkın fark etmesi için"{476} çok zaman geçmesi gerektiğini söylemişti. Bu, Birleşik Devletler'in saldırıyı ortadan kaldırmak için henüz tanımlanmamış bir şekilde uluslararası işlere katılması gerektiğinin başka bir şekilde ifadesidir.

Roosevelt'in önündeki ilk sorun, yalnızlık politikası taraftarı duygulardaki patlamaydı. Ocak 1938'de Temsilciler Meclisi ülkenin istila edilmesi olayı hariç, savaş ilanı için referandum gerektiren bir anayasa değişikliğini neredeyse kabul ediyordu. Roosevelt bunu engellemek için kişisel ağırlığını koymak zorunda kaldı. Bu şartlar içinde, Roosevelt, basiretin cesaret anlamına geldiği bir örnek vermiş oldu. Mart 1938'de, Birleşik Devletler Avusturya'nın Almanya'ya *Anschluss*'una. (katılmasına) karşı tepki göstermedi; baştan savma protestolarla yetinen Avrupa demokrasilerinin yolunu izledi. Münih Konferansı'na yol açan kriz sırasında, Roosevelt Amerika'nın Hitler'e karşı ortak cepheye girmeyeceğini defalarca vurgulamak zorunluluğunu hissetti. Böyle bir olasılığı üstü kapalı söyleyen yardımcılarının ve hatta yakın arkadaşlarının görüşünü de reddetti.

1938 Eylül ayının başlarında, Fransız-Amerikan ilişkilerini kutlamak için verilen bir akşam yemeğinde, Amerika'nın Fransa'daki Büyükelçisi William C. Bullitt, gereksiz ve tatsız bir laf etti: "Fransa ve Birleşik Devletler savaşta da barışta da beraberdirler"{477} dedi. Bu söz yalnızlık politikası taraftarlarının yaygara koparmasına yetti. Bu sözden haberi olmayan Roosevelt bu tür konuşmaların büyükelçileri tarafından yapıldığını, Birleşik Devletler'in demokrasilerle ittifak yaptığı anlamının çıkarılmasının "yüzde 100 yanlış"{478} olduğunu söyleyerek durumu düzeltmeye çalıştı. Aynı ay daha sonra, savaşın yakınlığı hissedilirken ve Chamberlain, Hitler'le iki kez görüştükten sonra, Roosevelt 26 ve 28 Eylül tarihlerinde Chamberlain'e, ilgili taraflar arasında, mevcut şartlar altında Çekoslovakya üzerindeki baskıyı artırmaktan başka bir işe yaramayacak olan bir konferans yapılmasını öneren iki mesaj gönderdi.

Münih, Roosevelt'i, Amerika'yı Avrupa demokrasileri ile önce politik, sonra da maddi olarak ittifaka sokmaya sevk eden bir dönüm noktası oldu. Bundan sonra, diktatörleri engellemek, onun karşı konulmaz bir prensibi haline geldi ve üç yıl sonra Amerika'nın ikinci Dünya Savaşı'na girmesi ile sonuçlandı. Demokrasilerde siyasi liderlerle halk arasında karşılıklı etkileşim daima

karmaşıktır. Karışıklık dönemlerinde kendisini bütünüyle halkının isteklerine teslim eden liderler, geçici olarak popülaritelerini arttırırlar. Ancak bunun bedeli, gereksinimlerini ihmal ettiği için kendisinden sonra gelecek olanların kınamasıdır. Halkından çok ileride olan bir lider ise, etkisiz kalacaktır. Büyük bir lider eğitici olmalıdır, vizyonu ile etrafındakiler arasında köprü görevi görmelidir; fakat aynı zamanda, halkının kendi seçtiği yolda onu izlemesini mümkün hale getirmek için gerektiğinde yalnız yürümeyi de göze alabilmelidir.

Her büyük liderde, kaçınılmaz bir şekilde bir aldatıcılık tarafı vardır. Bu özellik, bazen işin hedeflerini, bazen de büyüklüğünü basit gösterir. Fakat liderliğin nihai testi, halkın değerlerinin özünü ve gereklerini hayata geçirmekte yatmaktadır. Roosevelt'de bu özellikler fazlasıyla vardı. Amerika'ya kesinlikle inanıyordu. Nazizm'in, hem kötü bir şey olduğuna, hem de Amerikan güvenliğine karşı bir tehdit oluşturduğuna inanıyordu ve olağanüstü bir kurnazlığı vardı. Tek başına verdiği kararların yükünü omuzlamaya da hazırdı. Bir ip cambazı gibi, her adımını dikkatli ve endişeli bir şekilde atarak boşlukta ilerlemek zorundaydı. Bu boşluğun bir tarafında kendi amacı, öbür tarafında da halkının gerçekliği vardı. Liderin görevi, uzak sahilin, üzerinde bulunulan kayalık sahilden daha güvenli olduğunu halkına göstermekti.

26 Ekim 1938'de, Münih Paktı'nın imzalanmasından dört haftadan daha az bir zaman geçmişti ki, Roosevelt Karantina Konuşması'na geri döndü. Herald-Tribune Forumu'na radyo kanalıyla hitap eden Roosevelt, adını vermediği, fakat kolayca bulunabilecek saldırganlara karşı uyarıda bulunarak onların "ulusal politikalarının, savaş tehdidini bilinçli bir araç olarak kabul ettiğini"[{479}] söyledi. Bundan sonra, prensip olarak silahsızlanmayı desteklerken, Amerika'nın savunmasının kuvvetlendirilmesi çağrısında bulundu:

> "...ısrarla şuna işaret ettik ki, ne biz, ne de başka bir devlet, komşu ülkeler dişlerinden tırnaklarına kadar silahlanırken, silahsızlanmayı kabul edemez. Genel bir silahsızlanma yoksa, bizim de silahlanmaya devam etmemiz gerekir. Bu, atmaktan hoşlanmadığımız bir adımdır ve bu adımı atmayı istemiyoruz. Fakat saldırı silahlarından genel olarak vazgeçilmesi tarihine kadar, normal ulusal basiret kuralları ve sağduyu hazır olmamızı emreder."[{480}]

Roosevelt gizlice biraz daha ileri gitti. 1938 Ekim ayı sonunda İngiliz hava kuvvetleri bakanı ve şahsi dostu Başbakan Neville Chamberlain ile yaptığı iki ayrı konuşmada, Tarafsızlık Yasaları'nı etkisiz hale getirmek için bir proje ileri

sürdü. Yakın zamanda imzaladığı kanunları etkisiz hale getirmek için, Kanada'da Amerikan sınırına yakın bir yerde, İngiliz-Fransız ortak yapımı uçak montaj fabrikaları kurmayı önerdi. Birleşik Devletler bütün parçaları sağlayacak, montaj işini ise, İngiltere ve Fransa'ya bırakacaktı. Böyle bir düzenleme teknik olarak Tarafsızlık Yasaları'nın metnine uygun olacaktı; çünkü parçalar askeri olmayan sivil ticari eşya sayılacaktı. Roosevelt Chamberlain'in temsilcilerine "diktatörlerle savaş olduğunda Amerikan ulusunun sınai kaynaklarının kendi arkasında olduğunu"{481} söyledi.

Roosevelt'in demokrasilere yardım planı, onların çökmüş olan hava kuvvetlerini yeniden canlandıracaktı. Çünkü bu çapta bir projeyi gizli olarak yapmak mantıken olası değildi. Fakat o andan sonra, Roosevelt'in Britanya ve Fransa'ya yardımı, ancak Kongre ve kamuoyu etkisiz hale getirilemediği veya durdurulamadığı zaman sınırlandırılabilirdi.

1939'un başlarında, Roosevelt Ulusa Sesleniş konuşmasında, saldırgan devletleri İtalya, Almanya ve Japonya olarak açıkça isimlendirdi. Karantina Konuşması konusuna değinerek "savaşı gerektirmeyen birçok başka yöntem vardır, bizim halkımızın duygularını, saldırgan hükümetlere duyuracak sade kelimelerden daha kuvvetli ve daha etkili metotlar."{482}

1939 Nisan'ında, Prag'ın Nazi işgaline girmesinin birinci ayı içinde, Roosevelt, ilk kez, küçük ülkelere karşı yapılan saldırıların Amerikan güvenliğine genel bir tehdit oluşturduğunu söyledi. 8 Nisan 1939 tarihindeki basın toplantısında, Roosevelt gazetecilere "Dünyadaki her küçük devletin politik, ekonomik ve sosyal bağımsızlığının devam etmesi, ulusal güvenlik ve refahımız üzerinde etkilidir. Kaybolan her bir ülke, bizim ulusal güvenliğimizi ve refahımızı zayıflatır"{483} dedi. 14 Nisan'da Pan-Amerikan Birlik önünde yaptığı konuşmada, bir adım daha ileri giderek Birleşik Devletler'in güvenlik çıkarlarının, artık Monroe Doktrini ile sınırlanamayacağını ileri sürdü:

> "Kuşkusuz, birkaç yıl içinde, hava filolarımız, kapalı Avrupa denizleri üzerinde uçtuğu kadar, özgür olarak okyanus üzerinde de uçacaklardır. Bu nedenle zorunlu olarak dünyanın ekonomik işleyişi bir tek birim oluşturuyor; herhangi bir yerde bu işleyişin kesintiye uğraması, gelecekte her yerdeki ekonomik yaşamı da kesintiye uğratacaktır.
>
> Pan-Amerikan sorunlarında, geçmiş kuşak bu yarımkürenin birlikte çalışması için ilkeler ve mekanizmalar üretmiştir. Fakat gelecek

> kuşak, Yeni Dünya ‘nın Eski Dünya ile barış içinde birlikte yaşayabilmesini sağlayacak yöntemlerle ilgilenecektir.”{484}

1939 Nisan’ında, Roosevelt’in doğrudan doğruya Hitler ve Mussolini’ye hitap eden, fakat onlar tarafından alaya alınan mesajı, Amerikan halkına Mihver ülkelerinin gerçekten saldırgan emeller beslediğini göstermesi bakımından çok zekice hazırlanmıştı. Kuşkusuz Amerika’nın en kurnaz ve en anlaşılması güç başkanlarından biri olan Roosevelt, Büyük Britanya ve Fransa’dan değil de, diktatörlerden, gelecek on yıl içinde Avrupa ve Asya’daki adlarını saydığı otuz bir ülkeye saldırmayacakları hakkında güvence istedi.{485} Sonra da bu otuz bir ülkeden, Almanya ve İtalya’ya karşı aynı anlamda güvence almaya girişti. Son olarak, gerginliğin giderilmesinden sonra herhangi bir silahsızlanma konferansına Amerika’nın da katılmasını önerdi.

Roosevelt’in notası, diplomasi tarihine titiz bir çalışma ürünü olarak geçmeyecek bir belgedir. Örneğin, Fransız ve İngiliz mandaları olan Suriye ve Filistin, bağımsız devlet olarak listeye girmişlerdir.{486} Hitier, Reichstag’daki konuşmalarından birinde Roosevelt’in mesajını ele alarak çok eğlendi. Hitler, Roosevelt’in kendisinden dokunmamasını istediği ülkelerin adlarını içeren uzun listeyi yavaş yavaş okudu. Hitler bu ülkelerin adlarını, komik bir ses tonuyla art arda okurken, bütün Reichstag kahkahadan çınlıyordu. Hitler, Roosevelt’in notasında adları geçen ülkelerin her birine Almanya tarafından tehdit edilip edilmediklerini sordu. Bu ülkelerin birçoğu, Hitler karşısında titrerken, cevaplarında kati olarak böyle bir endişeleri olmadığını bildirdiler.

Her ne kadar Hitler işin konuşma kısmında başarılı olduysa da, Roosevelt politik amacına ulaşmıştı. Yalnızca Hitler ve Mussolini’den güvence istemekle, Roosevelt onları, o sırada kendisi için tek önemli dinleyici olan Amerikan halkının önünde saldırgan olarak damgalamış oldu. Amerikan halkını demokrasileri desteklemeye çağırırken, sorunları güç dengesinin ötesine giden bir çerçeve içine sokması ve bunları, kötü niyetli bir saldırgana karşı masum kurbanların savunulması mücadelesi olarak halka sunması gerekiyordu. Hem kendi notası, hem de Hitler’in tepkisi, bu amacının gerçekleşmesine yardımcı oldu.

Roosevelt, Amerika’nın yeni psikolojik durumunu, stratejik sonuca çevirmekte çok hızlı davrandı. Aynı ay içinde, Nisan 1939’da Birleşik Devletler’i Büyük Britanya ile de facto askeri işbirliğine biraz daha yaklaştırdı, iki ülke arasında yapılan bir anlaşma, Birleşik Devletler’in donanmasının büyük kısmını Pasifik’e

kaydırması ile, Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin bütün gemilerinin Atlantik'te toplanmasını mümkün kıldı. Bu işbölümü, Büyük Britanya'nın Asya'daki sömürgelerinin Japonya'ya karşı savunulmasını Birleşik Devletler'in üstlendiği anlamına geliyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, benzer bir düzenleme Büyük Britanya ile Fransa arasında yapılmış ve Fransız donanmasının Akdeniz'de toplanması sağlanmıştı. Bu durum, Büyük Britanya'nın, Fransa'nın Atlantik kıyılarını savunmak için moralman savaşa girmek zorunda olduğu argümanına neden olmuştu.

Roosevelt'in bu hareketlerini izleyen yalnızlık politikası taraftarları, derin bir şekilde rahatsız oldular. 1939 Şubat'ında, savaş patlamadan önce Senatör Arthur Vandenberg yalnızlık politikası tezini veciz bir şekilde şöyle ortaya koydu:

> "Bugün, George Washington dönemiyle karşılaştırıldığında daha küçülmüş bir dünyada yaşadığımız doğrudur. Bununla beraber, bizi izole eden iki okyanus için Tanrı'ya şükrederim; her ne kadar onlar da küçülmüş ise de, geniş bir şekilde ve basiretle kullanılırsa yine de onlar Yüce Tanrı'nın bize birer lütfudur.
>
> Bütün dünyada cereyan eden ulusal ve uluslararası zulmün kurbanlarının acılarını ve duygularını paylaşıyoruz. Fakat biz dünyanın muhafızı veya polisi değiliz ve olamayız da."{487}

Büyük Britanya, Almanya'nın Polonya'yı istilasına cevap olarak 3 Eylül 1939'da savaş ilan etti. Roosevelt'in Tarafsızlık Yasaları'na sığınmaktan başka çaresi yoktu. Aynı zamanda, mevzuatın Büyük Britanya ve Fransa'nın Amerikan silahları satın almasına olanak tanıyacak şekilde değiştirilmesi için harekete geçti.

Roosevelt, Japonya ile Çin arasındaki savaşta Tarafsızlık Yasaları'nı uygulamaktan kaçındı, görünüşteki neden, iki taraf arasında resmen savaş ilan edilmemiş olmasıydı; gerçekte neden ise, silah ambargosunun Japonya'dan çok Çin'e zarar vereceğine inanması idi. Fakat savaş Avrupa'da patlarsa resmen savaş ilan edilecek ve Tarafsızlık Yasaları'nı atlamak için bahane bulamayacaktı. Bu nedenle, 1939'un başlarında Tarafsızlık Yasaları'nın değiştirilmesi çağrısında bulundu. Gerekçe olarak "bu yasaların eşit ve adil olmayan bir şekilde işleyebileceğini ve saldırgana yardımda bulunup bunu mazlumdan esirgeyebileceğim"{488} gösterdi. Kongre, Avrupa savaşı fiilen başlayana kadar hiçbir şey yapmadı. Yalnızlık politikası taraftarlarının gücünü göstermek bakımından, Roosevelt'in önerisinin aynı yıl içinde Kongre'de üç kez yenilgiye

uğradığını söyleyebiliriz.

Büyük Britanya'nın savaş ilan ettiği gün, Roosevelt Kongre'yi 21 Eylül'de yapılacak özel bir oturuma davet etti. Bu kez başarılı oldu. 4 Kasım 1939 tarihli Dördüncü Tarafsızlık Yasası denen bu yasa, savaşanların parasını peşin vererek silah ve cephane almalarına izin veriyor, ancak bunların kendi veya tarafsız ülke gemileri ile taşınmasını şart koşuyordu, İngiliz ablukası dolayısıyla yalnızca Büyük Britanya ve Fransa bunu yapabilecek durumda olduğu için "tarafsızlık" gittikçe teknik bir terim haline geldi. Tarafsızlık Yasaları üzerinde tarafsız kalınacak hiçbir şey kalmayıncaya kadar yaşadı.

Sahte savaş denilen savaş süresince, Amerikan liderleri, onlardan yalnızca maddi yardım istendiğine inanmaya devam ettiler. Geleneksel düşünceye göre, Majino Hattı gerisindeki ve Kraliyet Deniz Kuvvetleri tarafından desteklenen Fransız ordusu, kara savunma savaşı ve deniz ablukası yoluyla Almanya'yı boğabilirdi.

Şubat 1940'ta, Roosevelt Dışişleri Bakanı Yardımcısı Sumner Welles'i "sahte savaş" sırasında barışın sağlanması olasılıklarını araştırmak göreviyle Avrupa'ya yolladı. Fransız Başbakanı Daladier, Welles'in temaslarından, Almanya ile bir uzlaşma barışı yapılarak Orta Avrupa'nın kontrolünün Almanya'ya bırakılmasını öneriyormuş gibi bir anlam çıkardığını söyledi.{489} Welles'le konuşan diğer yetkililerin çoğunluğu, konuşmalardan böyle bir anlam çıkarmadıklarını söylediler. Daladier'nin böyle düşünmesinin nedeni kendi isteğinin bu yönde olması olabilir. Roosevelt'in Welles'i Avrupa'ya göndermesindeki amaç, arabuluculuk yapmaktan çok, yalnızlık taraftarı olan halkına barışa ne kadar bağlı olduğunu göstermekti. Aynı zamanda, "sahte savaş", bir barış düzenlemesi ile sonuçlanırsa, Amerika'nın bu sürece katılmasını da sağlamak istedi. Birkaç hafta sonra Almanya'nın Norveç'e saldırması Welles'in özel misyonuna son verdi.

10 Haziran 1940'ta, Fransa, Nazi istilacıların önünde gerilerken, Roosevelt, resmi tarafsızlığı bırakarak Büyük Britanya'nın yanında yer aldı. Charlotteville, Virginia'da yaptığı şiddetli bir konuşmada, orduları o gün Fransa'ya saldıran Mussolini'yi sert bir şekilde suçladı ve Amerika'nın Alman saldırganlığı karşısında direnen her ülkeye maddi yardımda bulunmaya kararlı olduğunu söyledi. Aynı zamanda, Amerika'nın kendi savunmasını kuvvetlendireceğini de ilan etti:

> "1940 yılının 10 Haziran'ına rastlayan bu günde, ilk büyük Amerikan demokrasi öğretmeninin kurmuş olduğu bu üniversitede, dualarımın

> ve ümitlerimizi, denizlerin öbür ucunda özgürlükleri için fevkalade kahramanca savaşan insanlara gönderiyoruz.
>
> Kendi Amerikan birliğimizde, iki açık ve eş zamanlı yol izleyeceğiz; güce maruz olanlara bu ulusun maddi olanaklarını göndereceğiz ve aynı zamanda, kendimizin Amerika'da görevin gerektirdiği herhangi bir tehlikeli durumun ve savunmanın gerektirdiği yeterli donanım ve eğitime sahip olmamız için bu olanakların kullanılmasını hızlandıracağız."{490}

Roosevelt'in Charlottesville konuşması bir dönüm noktasıydı. Büyük Britanya'nın olası yenilgisi ile karşı karşıya olan herhangi bir Amerikan başkanı, Batı yarımküresinin güvenliğinin en önemli öğesinin Kraliyet Deniz Kuvvetleri olduğunu hemen anlayabilirdi. Fakat, hangi politik partiden olurlarsa olsunlar, Roosevelt'in çağdaşları, cesaret ve ileri görüşlülükle meydan okumayı kavrayabilecek olsalar bile, yalnızlık politikası taraftarı halkı adım adım Nazi Almanya'sını yenmek için her şeyi yapma noktasına götürecek irade gücüne sahip değillerdi.

Amerika'nın er veya geç Büyük Britanya'nın müttefiki olacağı beklentisi, Churchill'in tek başına savaşa devam etme kararının en belirleyici unsurlarından birisiydi:

> "Sonuna kadar gideceğiz... Bir saniye için bile olsa inanmıyorum ama, bu ada veya onun geniş bir bölümü zapt edilip açlığa mahkûm edilirse, o zaman İngiliz Filosu tarafından korunan ve silahlandırılan denizlerin ötesindeki imparatorluğumuz, mücadeleyi, Tanrı'nın inayetiyle, Yeni Dünya bütün gücü ve kudreti ile Eski Dünya'yı kurtarmak için ileri atılacağı zamana kadar, sürdürecektir. "{491}

Roosevelt'in metotları karmaşıktı; amaçların anlatımında veciz, taktikte karışık, sorunları tanımlamada açık, tek tek olayların ayrıntılarını açıklarken samimi olmaktan uzaktı. Roosevelt'in birçok hareketi, anayasayı hemen hemen ihlal ediyordu. Çağdaş herhangi bir başkanın, Roosevelt'in metotlarına başvurup da yerinde kalması olanaksızdı. Ancak Roosevelt Amerika'nın güvenlik payının gittikçe daraldığını ve Mihver Devletleri'nin zaferinin bu güvenliği ortadan kaldıracağını açıkça görüyordu. Her şeyden önemlisi, Hitler'i, Amerika'nın bütün tarihi boyunca savunduğu değerlere karşı bir insan olarak görüyordu.

Fransa'nın düşüşünden sonra, Roosevelt artan bir şekilde Amerikan güvenliğine

yapılan yakın tehdidi vurgular oldu. Roosevelt'e göre, Manş Denizi İngiliz devlet adamlarına göre neyse, Atlantik de Amerikalılara göre öyleydi. Atlantik'in Hit-ler'in egemenliği altında olmamasını hayati bir ulusal çıkar olarak görüyordu. Bu nedenle, 6 Ocak 1941 tarihli Ulusa Sesleniş konuşmasında, Amerikan güvenliğini Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin ayakta kalmasına bağladı:

> "Geçenlerde söylediğim gibi, yakınlarda, eğer diktatör devletler savaşı kazanırsa, modern savaşın hızla gelişen temposu, fiziksel saldırıyı her an beklememizi gerektiriyor.
>
> Deniz dolayısıyla hemen ve doğrudan doğruya bir istiladan masun olduğumuza dair boş konuşmalar yapılıyor. Açıktır ki, İngiliz donanması gücünü korudukça böyle bir tehlike yoktur."{492}

Doğaldır ki, eğer bu doğru ise, Amerika'nın, Büyük Britanya'nın yenilmesini önlemek için her çabayı göstermesi ve en kötü durumda da savaşa girmesi gerekirdi.

Roosevelt, aylarca Amerika'nın savaşa girmek zorunda kalabileceği varsayımı üzerinde çalıştı. 1940 Eylülü'nde, Büyük Britanya ile bu ülkeye elli adet güya yaşları geçmiş destroyer verilmesini, karşılığında da Newfoundland'den Güney Amerika kıtasına kadar İngiliz egemenliği altında bulunan yerlerde sekiz Amerikan üssü kurulması hakkını sağlayan dâhiyane bir anlaşma yaptı. Winston Churchill, sonradan bu hareketin "kesin olarak tarafsız olmayan bir hareket" olduğunu söyledi. Çünkü İngiltere için destroyerler, Amerika için üslerin taşıdığından çok daha fazla önem taşıyordu. Çoğu herhangi bir olası savaş alanından çok uzaktaydı, hatta bazıları mevcut Amerikan üslerinin hemen yakınındaydı. Her şeyden önemlisi, destroyer anlaşması Roosevelt'in kendi atadığı Başsavcı Francis Biddle'ın hukuki görüşüne dayanan bir anlaşmaydı ki, onun da pek objektif bir gözlemci olduğu söylenemez.

Roosevelt, üsler karşılığında destroyer anlaşması için ne Kongre'nin onayını ne de Tarafsızlık Yasaları'nın değiştirilmesini istedi. Çağdaş uygulamanın ışığı altında imkânsız olsa da, kimse ona bu konuda bir itirazda bulunmadı. Başkanlık seçimi kampanyası tam başlarken yapılan bu hareket, olası bir Nazi zaferine ve İngilizlerin moralinin yükseltilmesine Roosevelt'in ne kadar önem verdiğini gösteriyor. (Roosevelt'in rakibi Wendel Willkie'nin dış politika görüşünün esas itibariyle Roosevelt'inkinden çok farklı olmaması, Büyük Britanya ve Amerikan birliği davası için bir şanstı.)

Roosevelt aynı zamanda Amerikan savunma bütçesini büyük ölçüde arttırdı ve 1940 yılında Kongre'yi, barış zamanı askere alma konusunda ikna etti. Yalnızlık politikası taraftarlarının hisleri o kadar kuvvetliydi ki, askere alma yasası 1941 yazında, ancak bir oy farkla Temsilciler Meclisi'nde kabul edilebildi; Amerika'nın savaşa karışmasına dört aydan daha az bir zaman kalmıştı.

Seçimlerden hemen sonra, Roosevelt Dördüncü Tarafsızlık Yasası'nın aradığı savaş malzemelerinin ancak peşin para ile satın alınabileceği şartını kaldırmak için harekete geçti. Bir Ocakbaşı Sohbeti'nde, Wilson'un bir deyimini kullanan Roosevelt Birleşik Devletler'in "demokrasinin kalesi"{493} olmasını önerdi. Bunu gerçekleştirmek için gerekli hukuki araç, Ödünç Verme-Kiralama Yasası idi. Bu yasa, "savunulması Birleşik Devletler'in savunması için hayati önemi taşıdığı başkanca kararlaştırılan herhangi bir ülke hükümetine" herhangi bir savunma malzemesini, kendince uygun görülen şartlarla ödünç vermek, kiralamak, satmak veya takas etmek konusunda Başkan'a takdir yetkisi veren bir yasaydı. Dışişleri Bakanı Hull, normalde ateşli bir Wilson taraftarı ve ortak güvenlik sisteminin savunucusu olmasına karşın, kendisinden beklenilmeyen bir şekilde Ödünç Verme-Kiralama Yasası'nı stratejik nedenlerle açıkladı. Büyük çapta Amerikan yardımı yapılmadığı takdirde Büyük Britanya'nın yenilgiye uğrayacağını ve Atlantik'in kontrolünün Batı yarımküresinin güvenliğini tehlikeye düşürecek şekilde düşman kuvvetlerin eline geçeceğini ileri sürdü. {494}

Ancak bu sav doğru olsaydı bile, Amerika eğer Büyük Britanya tek başına Hitler'le baş edebilirse, savaşa girmekten kaçınabilirdi; ama Churchill bile bunun olabileceğine inanmıyordu. Senatör Taft bu nokta üzerinde durarak Ödünç Verme-Kiralama Yasası'na karşı çıktı. Yalnızlık politikası taraftarları Amerika Birinci Komitesi isimli bir komite kurdular. Başkanlığını General Robert E. Wood (Sears, Roebuck and Company'nin Yönetim Kurulu başkanı) yapıyordu. Komite, birçok alanda tanınmış kişiler tarafından da destekleniyordu. Bunlar arasında, Kathleen Norris, Irvin S. Cobb, Charles A. Lindbergh, Henry Ford, General Hugh S. Johnson, Chester Bowles ve Theodore Roosevelt'in kızı Mrs. Nicholas Longworth de vardı.

Yalnızlık politikası taraftarlarının Ödünç Verme-Kiralama Yasası'na karşı çıkmasının arkasındaki neden, en makul sözcülerinden birisi olan Senatör Arthur Vandenberg tarafından 11 Mart 1941'de yapılan bir yorumda şöyle belirlendi: "Washington'un Veda Konuşması'nı çöpe attık. Kendimizi güç politikalarına ve Avrupa, Asya ve Afrika'nın kuvvet savaşlarının içine attık. Artık geri

dönemeyeceğimiz bir yolun ilk adımını attık."{495} Vandenberg'in analizi doğruydu, fakat bu zorunluluğu getiren dünyanın o günkü durumuydu; bu durumu anlamak ise, Roosevelt'in başarısıydı.

Roosevelt Ödünç Verme-Kiralama Yasası'nı önerdikten sonra, Nazileri yenme kararlılığını her geçen ay daha açık bir şekilde belirtmeye başladı. Hatta, Yasa henüz kabul edilmeden İngiliz ve Amerikan kurmay başkanları bir araya gelerek, yasanın nasıl olsa kabul edileceği varsayımıyla ihtiyaç duyulan malzemeleri hazırlamak için organizasyon yapmaya başladılar. Bir aradayken, Birleşik Devletler'in ne zaman savaşta aktif bir katılımcı olacağını planlamaya koyuldular. Bu planlamacılara göre, kararlaştırılması gereken sorun, Amerika'nın savaşa girişi değil, ne zaman gireceğinin belirlenmesiydi. Savaş durumunda Almanya'ya karşı mücadeleye öncelik verilmesini öngören ABC-1 Anlaşması'nı ilk öneren Roosevelt değildi. Fakat bunun iç zorunluluklardan ve anayasal kısıtlamalardan ileri geldiği açıktı, yoksa amaçta herhangi belirsizlik yoktu.

Nazi zulümleri de Amerikan değerlerini savunmak için savaşmak ile Amerikan güvenliği için savaşmak arasındaki farkı gittikçe aşındırdı. Hitler her türlü kabul edilebilir ahlak normunun o kadar gerisine düştü ki, ona karşı yapılan savaş, iyinin kötü üzerindeki zaferini, yaşamı sürdürmek amacının bir parçası haline getirdi. Böylece, 1941 Ocak ayında Roosevelt Amerika'nın amaçlarını Dört Özgürlük olarak şöyle özetledi: Konuşma özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, ihtiyaçtan uzak olma özgürlüğü ve korkudan uzak olma özgürlüğü. Bu hedefler önceki hiçbir Avrupa savaşının öngörmediği hedeflerdi. Wilson bile, ihtiyaçtan uzak olma özgürlüğü gibi bir sosyal sorunu bir savaş amacı olarak ilan etmemişti.

1941 Nisan'ında Roosevelt, Danimarka'nın Washington'daki temsilcisi ile (bakan düzeyinde) bir anlaşma yapılmasına yetki vererek savaşa doğru bir adım daha attı. Bu anlaşma, Amerikan kuvvetlerinin Grönland'ı işgaline izin veriyordu. Danimarka Alman işgali altında olduğundan ve sürgünde bir Danimarka hükümeti henüz kurulmadığından, ülkesi olmayan bir diplomat, Danimarka topraklarında Amerikan üsleri kurma "izni verme" yetkisini kendi üzerine alarak bu kararı verdi. Aynı zamanda Roosevelt özel olarak Churchill'e, bundan sonra Amerikan gemilerinin İzlanda'nın batısındaki Atlantik Okyanusu'nda devriye gezeceğini –bu bölge tüm okyanusun üçte ikisini içine alıyordu– bildirdi. "Amerikan devriye bölgesinde tespit edilen saldırgan gemi ve uçakların durumunu da açıklayacağını"{496} bildirdi. Üç ay sonra, Amerikan

birlikleri İngiliz kuvvetlerinin yerine yöresel hükümetin çağrısı ile başka bir Danimarka toprağı olan İzlanda'ya çıktı. Böylece Roosevelt, Kongre'nin onayını almadan bu Danimarka toprakları ile Kuzey Amerika arasındaki bütün bölgeyi Batı yarımküresinin savunma sisteminin bir parçası olarak ilan ediyordu.

Roosevelt 27 Mayıs 1941'deki uzun radyo konuşmasında olağanüstü hal ilan etti ve Amerika'nın sosyal ve ekonomik gelişmeye bağlılığını yineledi:

> "Hitler'in hegemonyası altındaki bir dünyayı kabul etmeyeceğiz. Hitlerizm tohumlarının tekrar ekilip yeşerebileceği 1920'lerin savaş sonrası dünyasını da kabul etmeyeceğiz.
>
> Ancak söz ve ifade özgürlüğünü, herkesin kendi istediği şekilde Tanrı'ya ibadet etme özgürlüğünü, ihtiyaçtan uzak olma özgürlüğünü ve korkudan uzak olma özgürlüğünü kutsayan bir dünyayı kabul edebiliriz...."{497}

Bu, "...kabul etmeyeceğiz" sözü ile Roosevelt, başka herhangi bir şekilde elde edilmediği takdirde, Amerika'yı Dört Özgürlük için savaşa girme yükümlülüğü altına sokuyordu.

Ancak birkaç Amerikan başkanı halkının duygularını kavramakta Franklin Delano Roosevelt kadar hassas ve anlayışlı olabilmiştir. Roosevelt, halkın, ancak güvenliklerine karşı bir tehdit oluştuğu zaman askeri hazırlıklara destek vermek için harekete geçeceğini anlamıştı. Fakat, onları savaşa sokmak için Wilson'ın yaptığı gibi onların idealizmine hitap etmek gerektiğini biliyordu. Roosevelt'in görüşüne göre, Amerika'nın güvenlik gereksinimleri, Atlantik'in kontrolünün elde tutulması ile sağlanabilirdi; fakat savaş hedefleri, yeni bir dünya düzeni vizyonu gerektiriyordu. Bu nedenle, "güç dengesi" deyimi, aleyhindeki konuşmalar hariç, Roosevelt'in açıklamalarında bulunabilecek bir sözcük değildi. Onun aradığı, barışın en iyi güvencesi olarak Amerikan demokratik ve sosyal idealleri ile uyumlu bir dünya toplumu oluşturmaktı.

Bu atmosfer içinde, teknik bakımdan tarafsız bir Birleşik Devletler'in başkanı ile Büyük Britanya'nın savaş zamanı lideri Winston Churchill, 1941'in Ağustosu'nda Newfoundland açıklarında bir kruvazörde buluştular. Büyük Britanya'nın durumu, Hitler, haziranda Sovyetler Birliği'ni istila ettiği zaman biraz düzelmişti; fakat İngiltere henüz zaferden çok uzaktaydı. Yine de, bu liderlerin yayınladıkları ortak tebliğ, geleneksel bir savaş amaçları açıklaması değildi; fakat Amerikan damgasını taşıyan tamamen yeni bir dünya modeli

yansıtıyordu. Atlantik Beyannamesi, Başkan ve Başbakan'ın "dünya için daha iyi bir gelecek ümitlerini" dayandırdıktan bazı "ortak ilkeler"[{498}] dünyaya ilan ediyordu. Bu ilkeler, Roosevelt'in Dört Özgürlüğünü, hammadde kaynaklarına ulaşmada eşitlik ilkesi ve dünyanın sosyal durumunu iyileştirmek için ortak çaba harcanmasını da ekleyerek genişletiyordu.

Atlantik Beyannamesi, savaş sonrası güvenlik problemlerini tamamen Wilson terimleri ile açıklıyor ve hiçbir jeopolitik unsur içermiyordu. "Nazi diktatörlüğünün nihai olarak ortadan kaldırılmasından sonra" hür uluslar, kuvvet kullanımını reddedecekler ve "saldırı... tehdidinde bulunan" uluslar üzerinde devamlı silahsızlanma yaptırımı uygulanacaktı. Bu durum barışsever halkları "silahlanmanın ezici yükünden kurtaracak ve diğer bütün uygulanabilir önlemleri alma"[{499}] cesaretlerini de artıracaktı, iki çeşit ulus öngörülmekteydi: Saldırgan uluslar (özellikle Almanya, Japonya ve İtalya) devamlı olmak kaydıyla silahsızlandırılacaklardı ve "barışsever ülkeler"in askeri kuvvetlerinin muhafaza edilmesine izin verilecekti; ancak büyük ölçüde azaltılmış düzeyde olacağı umulmaktaydı. Ulusal self-determinasyon, yeni dünya düzeninin temel taşı olarak hizmet edecekti.

Atlantik Beyannamesi ile Büyük Britanya'nın Napoleon Savaşları'nı sona erdirmek için önerdiği Pitt Planı arasındaki fark, Büyük Britanya'nın, ne ölçüde Ang-lo-Amerikan ilişkisinin küçük ortağı konumuna geldiğini de göstermiştir. Atlantik Beyannamesi, bir kez olsun güç dengesine gönderme yapmamışken, Pitt Planı güç dengesinden başka bir şeyden bahsetmemiştir. Bunun nedeni, Büyük Britanya'nın uzun tarihinde yapmakta olduğu en ümitsiz savaştan hemen sonra güç dengesinden habersiz olması değildi; Churchill, Amerika'nın savaşa katılmasının güç dengesini Büyük Britanya lehine çevireceğinin farkındaydı. Aynı zamanda, uzun vadeli İngiliz hedeflerini ikinci plana iterek, hemen karşılanması gereken ihtiyaçları ön plana aldı ki, Büyük Britanya Napoleon Savaşları sırasında hiçbir zaman kendisini buna zorunlu hissetmemişti.

Atlantik Beyannamesi ilan edildiği sırada Alman orduları Moskova'ya yaklaşıyorlardı ve Japon kuvvetleri Güneydoğu Asya'ya doğru hareket hazırlığı içindeydiler. Churchill, her şeyden çok Amerika'nın savaşa katılması için önündeki engelleri kaldırmak için çaba harcıyordu. Çünkü şunu iyice anlamıştı ki, Sovyetler Birliği'nin savaşa katılmasına ve Amerika'nın maddi desteğine karşın, Büyük Britanya'nın kesin bir zafer kazanması olanaksızdı. Bunlara ek olarak, Sovyetler Birliği çökebilirdi ve Hitler ile Stalin arasında bir uzlaşma olasılığı daima vardı; böyle bir durum Büyük Britanya'yı yeniden yalnızlığa

itebilirdi. Bu nedenlerle, Churchill daha bir savaş sonrası yapısının olup olmayacağından bile emin değilken, bu yapının nasıl olacağını tartışmakta bir fayda görmedi.

Birleşik Devletler, 1941 yılının Eylül'ünde kendisini savaşan devlet konumuna sokan hattı geçti. Roosevelt'in, İngiliz Deniz Kuvvetleri'ne, Alman denizaltılarının bulunduktan yerlerin bildirilmesi emri, bir çatışmayı er veya geç kaçınılmaz yapmıştı. Eylül 1941'de Amerikan destroyeri Greer bir Alman denizaltısının yerini İngiliz uçaklarına bildirirken torpillendi. 11 Eylül'de Roosevelt durumu açıklamadan Alman "korsanlığını" ilan etti. Alman denizaltılarını, düşmanı vurmak için yerinde kıvrılmış birer çıngıraklı yılana benzeten Roosevelt, İzlanda'ya kadar uzanan önceden belirlenmiş Amerikan savunma alanında görülen herhangi bir Alman veya İtalyan denizaltısının "görülür görülmez" batırılma emrini Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'ne verdi. Pratik yönden, Amerika denizde Mihver devletleri ile savaş halindeydi. {500}

Aynı sırada Roosevelt Japonların meydan okumasını da kabul etti. 1941 Temmuz'unda Japonya'nın Hindi Çini'yi işgal etmesine cevap olarak Amerika'nın Japonya'yla yaptığı ticaret anlaşmasını yürürlükten kaldırdı, hurda maden satışını yasakladı ve sürgündeki Hollanda hükümetini, Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan (şimdiki Endonezya) Japonya'ya petrol ihracatını durdurmaya teşvik etti. Bu baskılar 1941 Ekim'inde Japonya ile görüşmelerin başlamasına yol açtı. Roosevelt Amerikan görüşmecilerine, Amerika'nın daha önce bu eylemleri "tanımayı" reddetmesine dayanarak, Japonlardan işgal ettiği bütün topraklardan çekilmesi (Mançurya dâhil) talebinde bulunulması talimatını verdi.

Roosevelt, Japonya'nın bu şartı kabul etmesi olasılığının olmadığını biliyordu. 7 Aralık 1941'de, Rus-Japon Savaşı'na benzer şekilde, Japonya, Pearl Harbor'a sürpriz bir baskın düzenleyerek, Amerika'nın Pasifik filosunun önemli bir kısmını tahrip etti. 11 Aralık'ta, Hitler, Tokyo ile yapılan antlaşmayı geçerli sayarak Birleşik Devletler'e savaş ilan etti. Hitler'in Roosevelt'in, işin başından beri en önemli düşmanı olarak gördüğü Almanya'ya karşı bütün savaş gücünü yoğunlaştırmasına imkân tanıması nedeni, şimdiye kadar herkesi tatmin edecek bir şekilde açıklanamadı.

Amerika'nın savaşa girmesi, büyük ve cesur bir liderin olağanüstü diplomatik girişimlerinin birikiminin bir sonucunu işaret etmektedir. Üç yıldan daha az bir zaman içinde, Roosevelt yalnızlık politikasını ödün vermez bir şekilde şiddetle

savunan halkını, küresel bir savaşa soktu. 1940 yılı Mayıs'ında, Amerikalıların yüzde 64'ü barışın korunmasının, Nazilerin yenilmesinden daha önemli olduğunu düşünüyordu. On sekiz ay sonra, Aralık 1941'de, Pearl Harbor baskınından hemen önce oranlar tersine dönmüştü, halkın yalnızca yüzde 32'si barışı korumaktan yana oldu.[{501}]

Roosevelt gayesine, sabırlı ve karşı konulmaz bir irade gücü ile ve halkını, önlerindeki zorunluluklar üzerinde adım adım eğiterek kavuştu. Dinleyicileri onun sözlerini önyargılarının süzgecinden geçirdiler ve nihai hedefinin savaş olduğunu anlayamadılar. Ancak sonuçta bir hesaplaşma olacağını anlamışlardı. Gerçekte Roosevelt, başlangıçta savaş konusunda Nazileri yenmek için ısrarlı olduğu kadar ısrarlı değildi; ancak, zaman geçtikçe Nazilerin yalnızca Amerika savaşa girerse yenilebileceğini gördü.

Amerika'nın savaşa girişinin Amerikan halkına bu kadar ani görünmesinin üç nedeni vardı: Amerikalıların Batı yarımküresi dışındaki bir güvenlik endişesi ile savaşa girme deneyimleri yoktu; birçoğu, Avrupa demokrasilerinin kendi olanakları ile başarılı olacaklarına inanıyordu; pek azının, Japonların Pearl Harbor baskınından veya Hitler'in Birleşik Devletler'e acele savaş ilanından önceki diplomasinin doğası hakkında bir fikirleri vardı. Amerika'nın Pasifik'te savaşa girmesi için, Birleşik Devletler'in Pearl Harbor'da bombalanması gerekti; Avrupa'da ise, sonunda Amerika Hitler'e değil, Hitler Amerika'ya savaş ilan etti. Bu, yalnızlık politikasının Amerika'da ne kadar derinlere kök salmış olduğunu göstermektedir.

Amerikan halkını savaşa nasıl razı edeceğini düşünen Roosevelt'in sorununu, çatışmayı başlatarak Mihver Devletleri çözdüler. Japon saldırısının odak noktası Güneydoğu Asya olsaydı ve Hitler, Birleşik Devletler'e savaş ilan etmeseydi, Roosevelt'in halkını kendi düşünceleri yönünde sevk etmesi çok daha zor olacaktı. Ancak Roosevelt'in açıklanan ahlaki ve stratejik düşüncelerinin ışığı altında, sonunda Amerika'yı, hem özgürlüğün geleceği, hem de Amerika'nın güvenliği için belirleyici olduğuna inandığı savaşa sokmayı başaracağına kuşku yoktur.

Ondan sonra gelen Amerikan kuşakları, liderlerinin dürüstlük ve açık kalpliliğine daha çok değer verdiler. Bununla beraber, Roosevelt de Lincoln gibi, ülkesinin ve değerlerinin hayatta kalmasının tehlikede olduğunu ve tarihin tek başına yaptığı girişimlerden dolayı kendisini sorumlu tutacağını hissetti. Lincoln için olduğu gibi, özgür insanların Franklin Delano Roosevelt'e ne kadar çok şey

borçlu oldukları, onun yalnız başına izlediği yolun, artık şimdilerde alelade bir iş olarak görülmesinden de anlaşılabilir.

Churchill, Roosevelt ve Stalin Yalta’da, Şubat 1945

16
Barışa Üç Farklı Yaklaşım: II. Dünya Savaşı’nda Roosevelt, Stalin ve Churchill

Hitler, Sovyetler Birliği’ne saldırdığı zaman, insanlık tarihinin en büyük kara savaşını da başlatmış oldu. Bundan önceki Avrupa savaşları ile kıyaslanamayacak barbarlık örnekleri, savaşın dehşetini, benzeri görülmemiş bir şekilde artırıyordu. Bu savaş, adeta bir soykırım kavgası idi. Alman orduları Rusya’nın içlerine doğru ilerlerken, Hitler, Birleşik Devletler’e de savaş ilan ederek, bir Avrupa savaşım global bir kavgaya, küresel bir çatışmaya dönüştürdü. Alman ordusu, Rusya’yı yerle bir ediyor, fakat öldürücü darbeyi bir türlü vuramıyordu. 1941 kışında, Moskova’nın varoşlarında durduruldular. Sonra, 1942-43 kışında, bu kez Güney Rusya’ya yönelen Alman saldırısı da durduruldu. Buzlarla kaplı Stalingrad’da yapılan şiddetli savaşta, Hitler, bütün Altıncı Ordu’sunu yitirdi. Alman savaşının beli kırılmıştı. Müttefik liderler – Churchill, Roosevelt ve Stalin– şimdi zaferi ve dünyanın geleceğini nasıl şekillendireceklerini düşünmeye başlayabilirlerdi.

Galiplerin her biri, kendi ulusal tarihi deneyimlerinin şartlarını ortaya koyuyorlardı. Churchill, Avrupa'da geleneksel güç dengesini yeniden kurmak istiyordu. Bu, Büyük Britanya, Fransa ve hatta yenilmiş Almanya'nın Birleşik Devletler'le birlikte doğudaki Sovyet devine karşı denge oluşturacakları anlamına geliyordu. Roosevelt'e göre, savaşın üç galibinin Çin'le birlikte dünyanın yönetim kurulu gibi hareket ederek, herhangi bir olası zalime (Roosevelt'e göre Almanya'ya) karşı barışı korumaları gerekiyordu. Bu görüş "dört polis" görüşü diye tanınır. Stalin'in yaklaşımı, hem komünist ideolojiyi, hem de geleneksel Rus dış politikasını yansıtıyordu. Savaşta kazandığı zaferin bedelini hemen almak için Orta Avrupa'ya doğru Rus nüfuzunu genişletmek istiyordu. Niyeti, Sovyet orduları tarafından ele geçirilen ülkelerin Rusya'yı gelecekteki bir Alman saldırısından korumak için tampon bölgelere dönüştürülmesiydi.

Roosevelt, bir Hitler zaferinin Amerikan güvenliğini tehlikeye sokacağını söylerken, halkının ilerisinde bir lider olduğunu göstermişti. Fakat Avrupa diplomasisinin geleneksel dünyasını reddetmekle de halkıyla birlikteydi. Bir Nazi zaferinin Amerika'yı tehdit edeceği üzerinde ısrarla dururken, aynı Amerika'nın, Avrupa güç dengesini yeniden kuracağını düşünmüyordu. Roosevelt'e göre, savaşın amacı, denge üzerine değil de, uyum üzerine kurulacak bir uluslararası düzene karşı olan Hitler'i ortadan kaldırmaktı.

Bu yüzden Roosevelt, tarihin derslerini somutlaştırdığı iddia edilen gerçekler konusunda sabırsızlık gösteriyordu. Almanya'nın tamamen yenilmesinin bir boşluk yaratacağı ve bu boşluğun, savaştan galip çıkan Sovyetler Birliği tarafından doldurulmaya çalışılacağı düşüncesini kabul etmedi. Galipler arasında olası bir savaş sonu rekabetine karşı önlem alma taleplerini reddetti. Çünkü böyle bir durum güç dengesinin yeniden kurulması demekti ki, gerçekte bu dengeyi yıkmak istiyordu. Barış, savaş zamanı Müttefiklerinin, karşılıklı iyi niyet ve dikkatliliğe dayanan uyumuyla korunan ortak güvenlik sistemi ile sağlanacaktı.

Evrensel barış durumu dışında korunması gerekecek bir denge olmayacağına göre, Roosevelt, Almanya'nın yenilmesinden sonra Birleşik Devletler'in askeri kuvvetlerini Amerika'ya geri çağırmaya karar vermişti. Roosevelt'in, Amerikan kuvvetlerini Avrupa'da devamlı olarak üslendirmek niyeti yoktu; Sovyetlere kaşı denge oluşturmak için bunu yapmayı ise Amerikan kamuoyunun desteklemeyeceği görüşündeydi. Amerikan birlikleri Fransa'ya ayak basmadan önce, 29 Şubat 1944'te Churchill'e şöyle yazıyordu:

> “Lütfen benden herhangi bir Amerikan kuvvetinin Fransa’da bırakılmasını istemeyin. Bunu yapamam! Onların hepsini vatana geri getirmek zorundayım. Daha önce de söylediğim gibi, ben Belçika, Fransa ve İtalya’ya babalık yapmayı kabul etmiyorum. Kendi çocuklarınızı kendiniz yetiştirmek ve disiplin içinde tutmak zorundasınız. Gelecekte size destek olmaları isteniyorsa, şimdi hiç olmazsa onların okul masraflarını karşılamanız gerekir...”{502}

Başka bir deyişle, Büyük Britanya, Amerika’dan hiçbir yardım görmeden Avrupa’yı yalnız başına savunmak durumunda kalacaktı.

Aynı ruh hali ile Roosevelt, Avrupa’nın ekonomik kalkınması için herhangi bir Amerikan sorumluluğu kabul etmeyi de reddetti:

> “Birleşik Devletler’in, Fransa, İtalya ve Balkanlar’ın savaş sonrası kalkınmasının yükünü taşımasını istemiyorum. 3500 mil uzakta olan bizim için, bu doğal bir görev değildir. Bu iş, bizim değil, burada hayati ilişkisi olan İngilizlerin işidir.”{503}

Roosevelt’in aynı anda Avrupa’nın hem savunmasını ve hem de kalkınmasını yapmasını İngiltere’den istemesinden, Büyük Britanya’nın savaş sonu olanaklarını, olduğundan çok fazla tahmin ettiği anlaşılıyor. Büyük Britanya’nın bu plandaki yeri, Roosevelt’in Fransa’ya karşı duyduğu hor görme dolayısıyla biraz şişirilmişti. 1945 Şubat’ında Yalta’da, galipler arasındaki en önemli konferansta, Roosevelt, Stalin’in de hazır bulunduğu bir toplantıda, Churchill’i, Fransa’yı “yapay olarak” büyük bir devlet yapmak için çaba harcamasından dolayı paylamıştı. Böyle bir çabanın anlamsızlığı daha fazla bir açıklama gerektirmezmiş gibi, Churchill’in, Fransa’nın doğu sınırı boyunca bir savunma hattı oluşturarak İngiliz ordusunu onun arkasına koymak olarak tanımladığı niyeti ile alay etti.{504} O sırada, Sovyet yayılmacılığına karşı akla gelen tek önlem buydu.

Roosevelt, Amerika devamlı bir rol almaya hazır değilken, galip Müttefikleri, Almanya’nın silahtan arındırılmasını, bölünmesini ve çeşitli ülkelerin kontrolü altında tutulmasını istedi. (Şaşılacak şey, Roosevelt’in kontrol altında tutulacak ülkeler arasında Fransa’yı da saymış olması idi.) 1942 yılının baharı gibi erken bir tarihte, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov’un bir Washington ziyareti dolayısıyla, Roosevelt, savaş sonrası dünyasında barışı kurmak için “Dört Polis” düşüncesinin ana hatlarını anlatma fırsatını buldu. Harry Hopkins, Başkan’ın

düşüncelerini Churchill'e yazdığı bir mektupta şöyle özetliyordu:

> "Roosevelt Molotov'a, yalnız büyük devletlere –Büyük Britanya, Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği ve Çin'e– silahlara sahip olma izni verilmesini öngören bir sistem anlattı. Bu "polisler" barışı korumak için birlikte çalışacaklardır. "{505}

Son olarak Roosevelt, İngiliz ve Fransız sömürge imparatorluklarına da bir son vermekte kararlıydı:

> "Savaşı kazanınca. Birleşik Devletler'in, Fransa'nın emperyalist emellerini tatmin etmek veya İngiliz İmparatorluğu'na kendi imparatorluk arzularını gerçekleştirmesinde yardım etmek veya cesaret vermek konularında herhangi bir planı kabul etmek durumunda kalmaması için bütün gücümle elimden geleni yapacağım."{506}

Roosevelt'in politikası, Amerika'nın geleneksel farklı olma duygusu, Wilsoncu idealizm ve kendisinin Amerikan psikolojisini çok iyi anlamış olmasının çok iyi bir karışımıydı. Amerikan psikolojisi, kazançlar ve kayıplar üzerinde ince hesaplar yapmaktan çok, evrensel amaçlara karşı daha duyarlıydı. Churchill, Sovyetlerin yayılmacılığına karşı Büyük Britanya'nın kendi başına karşı koyabilecek güçte büyük bir devlet olduğu imajını vermekte çok başarılı olmuştur. Çünkü ancak böyle bir inanç, Roosevelt'in, Amerikan birliklerinin denizaşırı ülkelerden geri çağrılması, silahtan arındırılmış bir Almanya, ikinci sınıf devlet statüsüne düşürülmüş bir Fransa ve önünde doldurulacak büyük bir boşluk bırakılan bir Sovyetler Birliği'nden oluşan bir dünya düzenini savunmasını açıklayabilir. Böylece, savaş sonrası dönem, Amerika'ya, yeni güç dengesi için ne kadar gerekli olduğunu öğretmek için iyi bir egzersiz olmuştur.

Roosevelt'in küresel barışı sağlamak ve güvence altına almak konusunda öne sürdüğü Dört Polis planı, Churchill'in geleneksel güç dengesi yaklaşımı ile Dışişleri Bakanı Cordell Hull'ın temsil ettiği ödün vermeyen Wilsonculuk arasında bir uzlaşmayı yansıtmaktadır. Roosevelt, Milletler Cemiyeti'nin ve savaştan hemen sonra kurulan sistemin noksanlık ve kusurlarından kaçınmakta kararlıydı: Bir çeşit ortak güvenlik istiyordu; ancak 1920'lerin deneyimlerinden, bu sistemin uygulayıcılara gereksinimi olduğunu biliyordu ve bunu da *Dört Polis*'in yerine getirebileceğini düşünüyordu.

Roosevelt'in Dört Polis kavramı, Amerikalı liberaller bu düşünceden dolayı

dehşete düşebilirlerse de, yapı itibariyle Metternich'in Kutsal İttifak'ına çok benziyordu. Her sistem, paylaşılan değerleri üstün tutarak galiplerin koalisyonu yoluyla barışı korumak için gösterilen bir çabayı simgelemektedir. Metternich'in sistemi işledi, çünkü gerçek bir güç dengesini koruyordu; anahtar ülkeler ortak değerleri benimsiyordu ve her ne kadar Rusya bazen anlaşmazlık çıkarıyor idiyse de, genellikle işbirliği yapıyordu. Roosevelt'in kavramı uygulanamadı; çünkü savaştan gerçek bir güç dengesi ortaya çıkmamıştı, galipler arasında derin bir ideolojik uçurum vardı ve Almanya tehdidinden kurtulan Stalin, eski müttefikleri ile çatışmayı da göze alarak Sovyet ideolojik ve politik çıkarlarının peşinden koşmaktan vazgeçmiyordu.

Roosevelt, kendisine polislik görevi verilen devletlerden biri bu rolü oynamayı reddederse, hele de bu devlet Sovyetler Birliği ise ne olacağını hiç düşünmedi. Çünkü, bu durumda aşağılanan güç dengesinin yeniden kurulması gerekecekti. Geleneksel dengenin unsurları sistemden ne kadar çok çıkarılırsa da yeni güç dengesini kurmak işi o kadar güçleşecekti.

Roosevelt bütün dünyayı araştırmış olsa, Stalin kadar kendisine ters düşen başka bir muhatap bulamazdı. Roosevelt, Wilson'ın uluslararası uyum kavramını ne kadar çok uygulamak istiyorsa, Stalin'in dış politika yönetimi hakkındaki fikirleri de o kadar Eski Dünya *Realpolitik*'ine kayıyordu. Potsdam Konferansı'nda, bir Amerikalı General Stalin'e iltifat etmek için Rus ordularını Berlin'de görmenin ne kadar gurur verici olması gerektiğini söyleyince, Stalin'in tepkisi şöyle oldu: "Çar I. Aleksandr Paris'e ulaşmıştı."

Stalin, barış koşullarını, yüzyıllardan beri Rus devlet adamlarının tanımladığı gibi tanımlıyordu: Sovyetler Birliği'nin geniş çevresi etrafında en geniş güvenlik kuşağını oluşturmak. Roosevelt'in kayıtsız şartsız teslim üzerindeki ısrarını destekledi; çünkü bu, Mihver Devletleri'ni barış antlaşmasında birer faktör olarak silecekti ve barış konferansında bir Alman Talleyrand'ının ortaya çıkmasını önleyecekti.

İdeoloji, geleneği kuvvetlendirdi. Bir komünist olarak, Stalin her ne kadar demokrasileri daha az haşin ve belki de daha az korkunç buluyorsa da, demokratik ve faşist devletler arasında herhangi bir ayrım yapmayı reddetti. Stalin'in kafasında, iyi niyet adına toprak elde etmekten veya o anın havası adına "objektif gerçeklikten vazgeçmesini mümkün kılacak bir kavramsal mekanizma yoktu. Bu nedenle, demokratik müttefiklerine de, bir yıl önce Hitler'e yaptığı aynı öneriyi götürmesi kaçınılmazdı. Hitler'le işbirliği Nazilere daha sempatiyle

bakmasına neden olmadığı gibi, demokrasilerle ittifakı da onu özgür kurumların erdemini takdir etmeye ikna edemedi. Her geçici ortaktan diplomasi kanalıyla ne koparabilirse onu koparır ve karşılıksız olarak kendisine verilmeyenleri de, savaşa neden olmadığı sürece, kuvvet kullanmak suretiyle alırdı. Stalin'in yol gösterici yıldızı, komünist ideolojinin prizmasından yansıyan Sovyet ulusal çıkarı olmuştur. Palmerston'un sözleriyle, onun dostları yoktu, yalnızca çıkartan vardı.

Stalin, askeri durumunun en zor olduğu dönemlerde bile savaş sonrası hedeflerin görüşülmesine daima istekli ve hazırlıklı olmuştur. 1941 Aralık'ında, bıçak boğazına dayanmış durumdayken Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in Moskova'yı ziyareti sırasında böyle yapmıştı; yine 1942 Mayıs'ında Molotov'u Londra ve Washington'a gönderdiği zaman da böyle hareket etmişti. Ancak bu çabalar, Roosevelt'in barış amaçlarının detaylı olarak tartışılmasına şiddetle karşı çıkması sonucunda engellenmiştir. Stalingrad Savaşı'ndan sonra, Stalin savaşın, kime ait olduğu tartışmalı topraklarını çoğunun Sovyetler Birliği'nin elinde olarak sonuçlanacağından emindi. Görüşmelerden gittikçe daha az şey elde eden Stalin, savaş sonrası dünyanın haritasına şekil vermeyi ordularının ulaştığı noktaya bıraktı.

Churchill, Stalin aslan payını alacak durumda değilken, savaş sonrası düzen hakkında Stalin'le görüşmelere başlamaya hazırdı. Stalin gibi yayılmacı müttefikler, İngiliz tarihinde çok görülmüştü ve birçok kez de yenilmişlerdi. Büyük Britanya daha güçlü olsaydı, kuşkusuz Churchill, tıpkı Castlereagh'ın Napoleon Savaşları'nın sonundan önce müttefiklerinin Benelüx Ülkeleri'nin özgürlüğünü tanımalarını sağlaması gibi, Stalin'den henüz yardıma gereksinimi varken, pratik anlaşmalar elde edebilirdi.

Churchill, diğer ortaklarından daha uzun süredir savaşın içindeydi. 1940 Haziran'ında, Fransa'nın düşüşünden bir yıl sonraya kadar Büyük Britanya, Hitler'e karşı tek başına kafa tutmuştu ve savaşın sonuçlarını belirleyecek bir durumda olmamıştı. Bütün enerjisini hayatta kalabilmek için harcıyordu ve savaşın sonucunun ne olacağı henüz belli değildi. Büyük Amerikan maddi yardımlarına karşın Büyük Britanya, kazanacağını ümit edemiyordu. Amerika ve Sovyetler Birliği savaşa girmemiş olsalardı, Büyük Britanya ya ödün vermeye zorlanacak veya yenilecekti.

Hitler'in 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırması, Japonya'nın 7 Aralık 1941'deki Pearl Harbor baskını ve Hitler'in Birleşik Devletler'e savaş

ilanı, savaş ne kadar uzarsa uzasın ve ne kadar acı verirse versin, Büyük Britanya'nın kazanan tarafta olmasını garantiledi. Churchill ancak bu andan başlayarak realist bir şekilde savaş sonuçları ile ilgilenebilirdi. Böyle yapmış olsaydı, Büyük Britanya geçmişinde benzeri görülmemiş bir iş yapmış olacaktı. Savaş devam ederken, Büyük Britanya'nın, Avrupa'da geleneksel dengeyi koruma amacının gittikçe elden kaçırıldığı ve Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olması sağlandıktan sonra Sovyetler Birliği'nin, özellikle de Birleşik Devletler kuvvetlerini çekerse kıtada egemen devlet olarak ortaya çıkacağı açıkça belli oldu.

Bu nedenle Churchill'in savaş zamanı diplomasisi, iki dev arasında manevra yapmaktan ibaretti. Aksi yönlerden olmakla beraber, her ikisi de Büyük Britanya'nın konumunu tehdit ediyordu. Roosevelt'in tüm dünyada self-determinasyon prensibini savunması, İngiliz İmparatorluğu'na yapılmış bir meydan okumaydı; Stalin'in Sovyetler Birliği'ni Avrupa'nın ortasına sokma projesi de İngiliz güvenliğini tehdit ediyordu.

Wilsoncu idealizm ile Rusya'nın yayılmacılığı arasında sıkışıp kalan Churchill, ülkesinin zayıf durumunu da göz önüne alarak İngiltere'nin eski politikasını uygulamak için elinden geleni yaptı: Eğer dünya en kuvvetli ve en acımasız olana terk edilmeyecekse, barış bir çeşit denge üzerine oturtulmalıdır. Churchill şunu da açıkça anladı ki, savaşın sonunda büyük Britanya artık hayati çıkarlarını bile tek başına savunamayacak haldeydi. Dışarıya karşı kendinden emin görünse de, Churchill, Büyük Britanya'nın Avrupa dengesini tek başına koruyabileceğine inanan Amerikalı dostlarından daha iyi biliyordu ki, ulusunun savaş zamanındaki rolü, gerçekten bağımsız küresel bir Büyük devlet olarak oynayacağı son rol olacaktı. Bu nedenle müttefik politikasının başka hiçbir yönü, Churchill için, Amerika ile Büyük Britanya'nın savaş sonrası dünyada tek başına kalmamasını sağlayacak kadar güçlü dostluk bağları kurmaktan daha önemli değildi. Böylece sonunda Amerikan tercihlerine boyun eğdi. Ancak çoğu zaman, Amerikalı ortağını, Washington'un stratejik çıkarlarının, Londra'nınkilere çok yakın olduğuna ikna etmeyi başardı.

Bu çok büyük bir işti. Çünkü Roosevelt ve arkadaşları, İngiliz niyetlerinden derin bir şekilde kuşku duyuyorlardı. Özellikle, Churchill'in her şeyden çok İngiliz ulusal ve imparatorluk çıkarları ile ilgilendiğinden ve dünya düzenine kendi yaklaşımlarından çok, güç dengesine taraftar olduğundan kuşkulanıyorlardı.

Diğer ülkelerin çoğu için, İngilizlerin ulusal çıkarları peşinde koşması doğal bir şey olurdu. Fakat Amerikan liderlerine göre, bu durum İngiliz karakterinde doğuştan var olan bir kusurdu. Pearl Harbor baskınından hemen sonra verilen özel bir akşam yemeğinde Roosevelt bunu şöyle ifade etti:

> "Bu rol hakkındaki yaygın düşüncemiz tam anlamı ile objektif olmayabilir, İngilizlerin görüş açısından yüzde yüz doğru olmayabilir, ancak böyle düşünüyoruz. O'na (Churchill'e) bunu düşünmesi gerektiğini söylemeye çalıştım, İngilizlere bu güvensizlik, bu onlardan hoşlanmama ve hatta İngiltere'ye karşı nefret duyma, Amerikan geleneğinde vardır..."{507}

Roosevelt, Stalingrad'dan önce savaş sonuçlarını tartışmak istemediği için ve Stalin de savaş sonrası politik durum yerine, savaş hatlarının kararlaştırmasını yeğlediğinden, savaş sonrası düzen hakkında en çok fikir üreten lider Churchill olmuştur. Bunlara karşı Amerikan tepkisi, Dışişleri Bakanı Hull tarafından 1943 Kasım'ında geleneksel İngiliz gerçekleri hakkında hayli eleştirici bir terminoloji ile dile getirilmiştir:

> "...acılı geçmişte ulusların güvenliklerini ve çıkarlarını ona karşı korumaya çalıştığı nüfuz kürelerine, ittifaklara, güç dengesine veya özel herhangi bir düzenlemeye artık gereksinim olmayacaktır."{508}

Savaş boyunca Roosevelt, insani düzeyde hiçbir Amerikalıya yakın olmadığı kadar Churchill'e yakındı. Ancak belli sorunlarda Başbakan'a karşı Stalin'e karşı olduğundan daha sert olabiliyordu. Churchill'i bir askerlik arkadaşı gibi görüyor; Stalin'i ise, savaş sonrası barışı koruyacak bir ortak olarak düşünüyordu.

Amerika'nın Büyük Britanya'ya karşı beslediği karışık hisler üç sorun üzerinde odaklaşıyordu: Amerika'nın kendi geleneksel sömürge karşıtı düşünceleri; savaş stratejisinin doğası ve savaş sonrası Avrupası'nın şekli. Rusya'nın da büyük bir imparatorluk olduğu doğruydu; fakat onun sömürgeleri topraklarına bitişikti ve Rus emperyalizmi Amerikan vicdanında hiçbir zaman İngiliz sömürgeciliği kadar akis bulmamıştı. Churchill, Roosevelt'in, XX. yüzyılda İngilizlerin elinde bulunan topraklarla On Üç Koloni'yi karşılaştırmasından "neredeyse tüm maddi gerçeklerin farklı olduğu, farklı yüzyıllarda ve farklı sahnelerde ortaya çıkan durumların karşılaştırılmasının zorlukları nedeniyle"{509} şikâyetçiydi. Ancak Roosevelt tarihi benzetmeleri mükemmelleştirmekten çok, Amerikan prensiplerini ortaya koymakla ilgileniyordu, iki liderin Atlantik Beyannamesi'ni

ilan ettikleri ilk buluşmalarında, Roosevelt beyannamenin yalnızca Avrupa'ya değil, sömürgeler dâhil her yerde uygulanmasında ısrar etti:

> "Şuna kesinlikle inanıyorum ki, eğer biz kalıcı bir barış istiyorsak, buna geri kalmış ülkelerin kalkınmasını da dâhil etmeliyiz... Faşist köleliğe karşı bir savaş yaparken, aynı zamanda bütün dünyadaki insanları geri sömürge politikasından kurtarmak için de çalışmayacağımıza inanamam."{510}

İngiliz Savaş Kabinesi böyle bir yorumu kesin olarak reddetti:

> "... Atlantik Beyannamesi… Nazi diktatörlüğünden kurtarmayı ümit ettiğimiz Avrupa ulusları ile ilgilidir ve İngiliz İmparatorluğu'nun içişlerine veya Birleşik Devletler'le örneğin Filipinler arasındaki ilişkilere karışmak amacı yoktur."{511}

Filipinler'e gönderme yapılmasındaki amaç, Amerikan liderlerine bu tartışmada çok ısrar edilirse, Amerika'nın neyi kaybedeceğini göstererek Londra'nın Amerikan işgüzarlığı olarak gördüğü tavrı sınırlandırmaktı. Ancak tehdit işlemedi; çünkü Amerika neyi öneriyorsa onu yapıyordu ve tek sömürgesi olan Filipinler'e savaş sona erer ermez bağımsızlığını vermeye karar vermişti.

Sömürgecilik üzerinde yapılan İngiliz-Amerikan tartışmasının kolay kolay biteceği yoktu. 1942'deki bir Anma Günü konuşmasında Roosevelt'in yakın dostu ve sırdaşı Dışişleri Bakanı Yardımcısı Sumner Welles, Amerika'nın sömürgeciliğe tarihten gelen karşı çıkışını şöyle açıkladı:

> "Bu savaş gerçekten insanların kurtuluşu için yapılan bir savaş ise, Amerikalıların dünyası dâhil olmak üzere, bütün dünyadaki halklara bağımsız eşitlik konusunda güvence verilmelidir. Bizim zaferimiz, yanında halkların özgürleştirilmesini de getirmelidir... Emperyalizm çağı son bulmuştur..."{512}

Roosevelt, bu konuşmanın hemen ardından Dışişleri Bakanı Hull'a bir not göndererek Welles'in sözlerinin geçerli olduğunu bildirmiştir. Bu davranış, dışişleri bakanı ile yardımcısı arasındaki ilişkilere olumsuz etki yapan bir davranış biçimiydi; çünkü bakan yardımcısının Başkan'la daha yakın ilişki içinde olduğunu gösteriyordu. Hull, bunun üzerine yardımcısının işine son verdi.

Roosevelt'in sömürgecilik hakkındaki görüşleri önceden biliniyordu.{513} Self-determinasyon arzusunun bir ırksal çatışmaya dönüşmemesi için, Amerika'nın

sömürge bölgelerinin kaçınılmaz kurtuluşunda öncülük yapmasını istemiştir. Roosevelt, danışmanı Charles Taussig'e bu konuda şöyle itirafta bulunmuştur:

> "Başkan, Doğu'daki kahverengi derili insanları düşündüğünü söyledi. Bu insanların sayısı bir milyar yüz milyondu. Birçok Doğu ülkesinde bir avuç beyaz insan tarafından yönetiliyorlar ve bundan hoşlanmıyorlar. Bizim amacımız, onların bağımsızlıklarına kavuşmalarına yardımcı olmak olmalıdır: Bir milyar yüz milyon olası düşman çok tehlikeli olabilir."{514}

Sömürgecilik üzerindeki tartışma savaş sonuna kadar pratik bir sonuca varamazdı; o zaman da Roosevelt artık hayatta değildi. Fakat strateji konusundaki çatışma, savaş ve barış kavramları hakkındaki ulusal görüşlerin farklılığını ortaya koyarak hemen bir etki yarattı. Amerikalı liderler, askeri zaferin bir son olduğuna inanmak eğilimindeyken, İngiliz meslektaşları, askeri harekât ile savaş sonrası dünyası için belirli bir diplomatik plan arasında bağ kurmak peşindeydiler.

Amerika'nın en önemli askeri deneyimleri, sonuna kadar çarpışılan kendi iç savaşı ve Birinci Dünya Savaşı idi. Her ikisi de kesin zaferle sonuçlanmıştı. Amerikan düşüncesinde, dış politika ve strateji ulusal politikanın birbirini izleyen aşamaları olarak ayrı bölümlere ayrılmıştı. İdeal Amerikan evreninde, diplomatlar, stratejiden uzak dururlar ve askerler de diplomasi başladığı zaman görevlerini bitirirler. Öyle bir görüş ki, Amerika, bunun bedelini, Kore ve Vietnam savaşlarında çok pahalı ödedi.

Bunun tam tersi, Churchill için strateji ve dış politika çok yakın ilişki içindeydi. Büyük Britanya'nın olanakları Birleşik Devletler'den daha kısıtlı olduğundan, stratejistleri sonuçlar üzerinde olduğu kadar, araçlar üzerinde de odaklaşmak zorunda olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'nda çok kan kaybettiklerinden, İngiliz liderler benzer bir başka katliamdan kaçınmaya kararlıydılar. Kayıpları en aza indirecek herhangi bir strateji onlar için çekiciydi.

Bu yüzden Amerika savaşa girer girmez, Churchill, Mihver Devletler'in yumuşak karnı dediği Güney Avrupa'dan saldırıya geçilmesini önerdi. Savaşın sonunda, Eisenhower'dan boşu boşuna Berlin'i, Prag'ı ve Viyana'yı Rus ordularından önce almasını ısrarla istedi. Churchill'e göre bu hedeflerin çekiciliğinin nedeni, ne Balkanlar'ın tehlikeli durumu (gerçekten de son derece zor bir arazi yapısı vardır), ne de Orta Avrupa başşehirlerinin askeri potansiyelleriydi; fakat savaş sonrası Sovyet nüfuzunu sınırlamakta faydalı

olmalarından ileri geliyordu.

Amerikan askeri liderleri, Churchill'in önerilerine hiddete varan sabırsızlıkla tepki gösterdiler. Yumuşak karın stratejisini, kendi ulusal çıkarları uğruna Amerikalıları kullanmak için başka bir İngiliz oyunu olarak değerlendirerek, böyle bir ikinci derecede hedefler için insanların hayatlarını riske edemeyecekleri gerekçesi ile öneriyi reddettiler. Amerikan komutanları, ortak planlamanın başlangıcından itibaren Fransa'da bir ikinci cephe açmak için çok istekliydiler. Savaş tam bir zaferle sonuçlandığı sürece cephe hatlarının yerlerini önemli görmüyorlardı ve ancak bu şekilde bir hareketle, Alman ordusunun esas kuvvetlerini savaşa sokacaklarını ileri sürdüler. 1942'nin Mart'ında, İngilizlerin kendi ikinci cephe planlarına direnmelerine çok öfkelenen Birleşik Devletler Genelkurmay Başkanı General George Marshall, İngilizleri bir yıl önceki Avrupa'ya öncelik tanıyan ABC-1 kararını ters çevirerek esas Amerikan çabasını Avrupa'dan alıp Pasifik'e kaydırmakla tehdit etti.

Roosevelt burada, ülkesini savaşa götürürken olduğu kadar, kuvvetli bir savaş zamanı lideri de olduğunu gösterdi. Marshall'ı susturarak, kavga eden generallere Almanya'yı yenmenin önceliğinin ilk kararları olduğunu ve bunun Büyük Britanya'ya bir iyilik olmadığını, herkesin ortak çıkan olarak kabul edildiğini hatırlattı:

> "Japonya'nın yenilişinin Almanya'nın yenilmesi anlamına gelmediğinin ve Amerika'nın bütün kuvvetlerini bu yıl veya 1943'te Japonya'ya karşı toplamasının. Almanya'nın, Avrupa ve Afrika'daki tam hegemonya kurma şansını artıracağının bilincinde olmamız çok büyük önem taşımaktadır... Almanya'nın yenilmesi, büyük olasılıkla bir kurşun atmadan veya bir hayat kaybetmeden Japonya'nın da yenilişi anlamına gelecektir."{515}

Roosevelt, Churchill'in stratejilerinin çoğuna uygun hareket etti; fakat Balkanlar'a bir çıkarma yapılmasına karşı çıktı. Roosevelt 1942 Kasım'ında Kuzey Afrika'ya çıkarma yapılmasını destekledi ve Akdeniz'in güney kıyılarının ele geçirilmesinden sonra, 1943 baharında İtalya'yı savaş dışı bırakan İtalya çıkarmasını destekledi. Normandiya'da açılan ikinci cephe, ancak 1944 Haziran'ında gerçekleşebildi ki, o zaman da Almanya o kadar zayıflamıştı ki Müttefikler'in kayıpları çok az oldu ve kesin zafer de yakındı.

Stalin, Amerikan askeri liderleri kadar hararetle ikinci cepheyi savunuyordu, fakat onun nedenleri askeri olmaktan çok jeopolitikti. 1941'de kuşkusuz

Almanya'yı Rus cephesinden bir an önce uzaklaştırmayı istiyordu. Gerçekte, askeri yardıma o kadar çok gereksinimi vardı ki, Büyük Britanya'dan bir askeri birliğin Kafkaslar'a gönderilmesini istemişti.{516} 1942'de, Güney Rusya'nın içlerine doğru Alman ilerlemesi sırasında ise, artık Müttefik birliğinden hiç söz etmese de bir ikinci cephenin açılması için ısrarlarına devam etti.

Stalin'in ikinci cephe istekleri, savaşın artık Almanya'nın aleyhine döndüğünün işareti olan 1942 sonlarındaki Stalingrad Savaşı'ndan sonra bile devam etti. Stalin için ikinci cepheyi bu kadar çekici kılan şey, onun Batı ve Sovyet çıkarlarının büyük olasılıkla çatışacağı Doğu ve Orta Avrupa ve Balkanlar'dan uzaklığı idi. Ayrıca kapitalistlerin bu savaştan yara almadan çıkmamalarını da güvence altına alacaktı. Stalin Batı'daki Müttefik planlamaları üzerinde söz sahibi olmakta ısrar ederken, demokrasilerin Sovyet planlaması hakkında en küçük bir fikir sahibi olmasını bile önlüyor, Sovyet birliklerinin dağılımı hakkında hiçbir bilgi vermiyordu.

Stalin, Fransa'da bir ikinci cephe açılmasını ısrarla isterken, otuz-kırk Alman tümeninin buraya çekileceğini bekliyordu ve olaylar öyle gelişti ki, Müttefikler İtalya'ya 33 kadar Alman tümeni çektiler.{517} Yine de Stalin, Güney stratejisine karşı protestolarına artırarak devam etti. Kendi görüş açısından bu stratejinin kusurlu tarafı, üzerinde Sovyet emelleri beslenen ülkelere coğrafi yakınlığı idi. Stalin, 1942 ve 1943'te bir ikinci cephe için bastırırken, Churchill de aynı sebeplerle bunu geciktirmeye çalıştı: Bu cephe, Müttefikler'i, politik anlaşmazlık konusu olan bölgelerden uzak tutacaktı.

Soğuk Savaş'ın sebepleri üzerinde yapılan tartışmalarda, Stalin'in Doğu Avrupa'daki inatlaşmasının nedeni olarak, daha önce bir ikinci cephenin geç açılması gösterilmektedirler. Bu mantığa göre, ikinci bir cephenin açılmasındaki gecikme, Sovyetlerin hiddetlenmesine diğer her şeyden daha çok neden olmuştur.{518} Ancak Hitler'le yeni pakt yapmış ve Nazi lideri ile dünyayı bölüşmek için anlaşmış olan ihtiyar Bolşevik'in, eğer Müttefikler'in politikası bu ise, *Realpolitik* nedeniyle "hayal kırıklığına uğratılacağını" düşünmek safdillik olur. Politik karşıtlarını yok etmek için temizlik mahkemelerini ve Katyn Ormanı katliamını organize eden bir kişinin, askeri ve politik hedefleri birbirine bağlamak yönündeki bir stratejik karar dolayısıyla inatlaşacağını hayal etmek oldukça zordur. Stalin, ikinci cephe kozunu da diğer şeyleri kullandığı gibi, soğukkanlılıkla, inceden inceye hesaplayarak ve gerçekçi bir şekilde kullandı.

Gerçekte genelkurmay başkanları, Amerikan politik liderliğinin zafer elde edilene kadar savaş sonrası dünya ile ilgili bütün tartışmaların ertelenmesi şeklindeki görüşünü yansıtmaktan başka bir şey yapmıyordu. Bu, savaş sonrası dünyasının kaderini belirleyen çok önemli bir karardı ve Soğuk Savaş'ı kaçınılmaz yapan da buydu.

Genel bir kural olarak, istikrar ve denge için çaba harcayan ülkeler, daha savaş devam ederken, kendi barış şartlarını gerçekleştirmek için güçlerinin yettiği her şeyi yapmalıdırlar. Düşman savaş alanında olduğu müddetçe, gücü dolaylı olarak daha barışçı tarafın ağır basmasını sağlar. Bu prensip ihmal edilirse ve ana sorunlar çözülmemiş olarak barış konferansına bırakılırsa, en kararlı devlet ödülleri toplar ve ancak büyük bir çatışmayla bu ödüller elinden alınabilir.

Savaş sonrası sonuçları üzerinde bir Müttefikler anlaşması veya hiç değilse bunların tartışılması, 1943 Ocak ayında Kazablanka'da Roosevelt ile Churchill tarafından ilan edilmiş olan kayıtsız-şartsız teslim politikası nedeniyle özellikle yapılması gereken bir şeydi. Roosevelt çeşitli nedenlerle bu politikayı önermişti. Almanya ile barış şartlarının önceden konuşulmasının, anlaşmazlık çıkaracağından korkuyordu ve Müttefikler'in bütün enerjisinin savaşı kazanmak noktasında odaklaşmasını istiyordu. Aynı zamanda Stalingrad Savaşı'nın acıları içinde kıvranan Stalin'e ayrı bir barış olmayacağı yönünde güvence vermek istiyordu. Fakat Roosevelt, her şeyden çok Almanya'nın yerine getirilmeyen vaatlerle kandırılarak savaşa son verildiği gerekçesiyle daha sonra yeniden Alman revizyonist istekleri ile karşılaşılmasına engel olmak istedi.

Bununla beraber Roosevelt'in, savaş devam ederken savaş sonrası dünyasının şekillendirilmesi konusunu tartışmaktan kaçınması, Amerika'nın geniş nüfuzunu, güç dengesi veya politik çözümler gibi herhangi bir kriter veya hayati elemandan yoksun bir sonucun arkasına koymuştur. Wilsoncu temel uyum varsayımına dayanan bütün sorunlarda, Roosevelt savaş sonrası dünyanın şekillendirilmesinde en büyük rolü oynadı. Savaş sonrası düzenin ortak elemanlarını belirleyen taslakları hazırlayan bir dizi uluslararası konferans onun koruması altında yapıldı: Birleşmiş Milletler için (Dumbarton Oaks'da), dünya finansmanı için (Bretton Woods'da) gıda ve tarım için (Höt Springs'de), yardım ve rehabilitasyon için (Washington'da) ve sivil havacılık için (Chicago'da) konferanslar yapıldı.{519} Fakat Sovyetlerle bu konuda anlaşmazlık yaratmamak için savaş sonuçlarını tartışmaktan kaçınmakta kararlıydı.

İlk önce, Stalin, Roosevelt'in, jeopolitik düzeyde savaş sonrası düzenlemeyi

görüşmekten kaçınmasını, Sovyetlerin askeri güçlüklerini kötüye kullanmak için taktik bir manevra olarak yorumladı. Stalin'e göre, savaş, Mihver Devletler'in kaçınılmaz bir şekilde dağılmasının ardından ortaya çıkacak boşluktan yeni ve daha uygun bir güç dengesi yaratacaktı. Batı'nın nihai barış şartlarını, askeri harekâtın sonucuna bırakacağını beklemeyecek kadar geleneksel olan Stalin, 1941'in Aralık ayında Alman birlikleri Moskova'nın dış mahallerine doğru ilerlerken bile Eden'le savaş sonrası düzenleme için görüşmeye çalıştı. Stalin'in ilk sözlerinden, Atlantik Beyannamesi'nden bahsetmediği açıktı. Prensip deklarasyonlarının cebire benzediğini, hâlbuki kendisinin pratik aritmetiği yeğlediğini söyledi. Stalin, soyutlamalar üzerinde zaman harcamak istemiyordu ve toprak şeklindeki karşılıklı ödünler verilmesini tercih ediyordu.

Stalin'in aklındaki, basit, eski moda *Realpolitik*'ti. Almanya parçalanmalı ve Polonya batıya itilmeliydi. Sovyetler Birliği 1941 sınırlarına geri dönecekti ki, bunun anlamı, özellikle Polonya ile Curzon Hattı'nın sınır kabul edilmesi ve Baltık devletlerinin de elde tutulmasıydı ve bu durum, Atlantik Beyannamesi'nde ilan edilen self-determinasyon prensibinin açık ihlaliydi. Karşılığında, Büyük Britanya'nın hepsi de müttefiki olan Fransa, Belçika, Hollanda, Norveç ve Danimarka'da üsler kurmak istemesi halinde Sovyetler Birliği'nin buna destek olmasını öneriyordu.{520} Stalin durumu, bir XVIII. yüzyıl prensinin gördüğü gibi görüyordu: Ganimetler galibe aittir.

Diğer taraftan, Stalin, Doğu Avrupa ülkelerinin politik geleceği için henüz herhangi bir istekle bulunmuyordu; yalnızca Polonya'yla olan sınırda birkaç belirgin olmayan esnekliğe işaret etmekle yetinmişti. Ancak Büyük Britanya ilanından ancak üç ay geçmiş olan Atlantik Beyannamesi'ni toptan ihlal edemezdi. Amerikan liderleri de Birinci Dünya Savaşı diplomasisini mahveden gizli anlaşmalara dönülmüş gibi görünen böyle bir durumu kabullenemezlerdi. Böyle bile olsa, Stalin tarafından önerilen şartlar acımasız olmakla beraber, savaş sonucunda ortaya çıkacak olan durumdan yine de daha iyiydi ve görüşmelerle daha da iyileştirilebilirdi. Eden, Stalin'le konuştuklarını Churchill ve Roosevelt'e rapor edeceğini ve ondan sonra diyaloga devam edileceğini vadederek çıkmazdan kurtuldu.

Askeri durumunun çok kritik olmasına karşın, belki de bu yüzden, Stalin 1942 baharında tekrar konuya döndü. Churchill, Sovyetlerin *quid pro quo*'sunun ne olduğunu keşfetmek için 1941 sınırlarını tanımaya tamamen hazırdı. Fakat Roosevelt ve danışmanları, güç dengesi anlaşmalarına benzeyen düzenlemelerden kaçınılmasını salık vererek, savaş sonrası sorunlarının

tartışılmasını reddetti. Hull, Roosevelt adına Churchill'e şunları yazdı:

> "…bu durum, geniş temel politikamızı, ilkeleri ve uygulama ile ilgili bildirilerimizi terk etmek, şüpheli bir yön seçmek anlamına gelir. Bu iki önemli olayda, sizin önerdiğiniz gibi, bunlardan bir sapma yapılırsa, iki ülkeden hiçbirisi, dayanacakları herhangi bir nokta veya kendilerinin uygulayabileceği ve karşı taraftan ısrarla uygulanmasını isteyebilecekleri istikrarlı bir kural bulamazlar. "{521}

Stalin 1942 Mayıs'ında Molotov'u Londra'ya göndermek suretiyle konuyu yeniden ön plana getirmeye çalıştı. 1942 Nisan'ında yapılan hazırlık görüşmelerinde, Sovyet Büyükelçisi İvan Maisky, Stalin'in dört ay önceki şartlarını yeniden ortaya koydu.{522} Sovyetler Birliği şimdi savaş sonrası dönem için Romanya ve Finlandiya ile karşılıklı yardım anlaşması yapmak istiyordu. Alman ordularının o sıralarda Sovyetler Birliği'nin derinliklerinde olduğu düşünülürse, bu durum Stalin'in uzun vadeli amaçlarının bir başka belirtisi olarak ele alınabilir. Yine de belirtilmelidir ki, bunlar, savaş sonucunda henüz bir anlaşma yokken ortaya çıkan uydu kuşağına nazaran daha az isteklerdi.

Bu konuşmaları devam ettirmek isteyen Churchill, Washington'un sert muhalefetiyle karşılaştı. Hull, İngiliz-Sovyet temaslarını Atlantik Beyannamesi ve Amerika'nın kuvvet yoluyla toprak değişikliklerine tarihten gelen karşı görüşüne aykırı ve değerini yitirmiş, geçmişin güç politikasına geri dönüş olarak nitelendirdi.{523} Roosevelt, hemen hemen aynı içerikli bir mektubu da Stalin'e gönderdi. Stalin ters ve kısa bir notla Roosevelt'in mesajını aldığını cevap olarak bildirdi. Notta hiç görüş belirtilmemesi, mesajın hiç de iyi karşılanmadığının açık bir göstergesi idi. Aynı zamanda Churchill'e gönderilen bir notta, Stalin "Amerikan müdahalesine" aldırmamasını istiyordu.{524}

Savaşın başlarında, Stalin 1941 sınırları üzerinde bir düzenleme yapmaya açıkça istekliydi ve kendisinden *quid pro quo* olarak bir talepte bulunulmayacağını bilecek kadar kurnazdı. Hiçbir şey, tarihle ilgili olarak "Ah keşke şu da yapılsa idi" pişmanlığından daha değersiz değildir; Stalin'in ödemeyi göze aldığı bedel hiçbir zaman bilinemeyecektir; çünkü Roosevelt, Molotov'u Washington'a davet ederek İngiliz-Sovyet diyalogunu yarıda kesti.

Stalin Polonya sınırları sorunundaki esnekliğini, 1941 Aralık'ında Eden'in Moskova ziyareti sırasında buna "açık bir sorun"{525} diyerek göstermiş oldu. Stalin, 1941 sınırlarının tanınması karşılığında, sürgündeki Doğu Avrupa ülkeleri hükümetlerini tanımaya (henüz bunlara karşı çıkmamıştı) ve topraklarında

Sovyet üsleri kurulmasına izin vermek şartıyla Baltık devletlerinin 1940'taki bağımsız statülerine kavuşmalarını kabul etmeye hazır olabilirdi. Bunun sonucunda Fin modeli Doğu Avrupa devletleri doğabilirdi: Sovyet güvenliğine saygılı, fakat aynı zamanda demokratik ve tarafsız bir dış politika izlemekte özgür devletler olurlardı. Hiç değilse Doğu Avrupa ülkelerinin, hatta sonuçta Sovyetler Birliği'nin halkları bugünkünden daha iyi bir durumda olurdu.

Molotov 1942 Mayıs sonunda Washington'a gelip de Amerika'nın Sovyetler Birliği'nden istediği şeyin, politik düzenlemeler değil, dünya düzenine yeni yaklaşım konusunda bir anlaşma olduğunu öğrenir öğrenmez bütün bu ihtimaller kayboldu. Roosevelt Molotov'a, Stalin'in (ve Churchill'in) nüfuz küreleri düşüncesinin Amerikan alternatifini sundu. Formül basitçe, Wilson'ın Dört Polis fikri ile biraz değiştirilmiş olan ortak güvenlik kavramına bir geri dönüştü. Roosevelt, böyle bir düzenlemenin Sovyetler Birliği'ni güvenlik bakımından geleneksel güç dengesinden daha iyi koruyacağını ileri sürdü.{526}

Roosevelt'in, Churchill'e böyle Makyavelci önerilerde bulunan Stalin'in, nasıl olup da dünya hükümetini cazip bulacağına inandığı anlaşılır gibi değildir. Belki Roosevelt, en kötü ihtimal gerçekleşir de Stalin işgal ettiği toprakları elinde tutmakta ısrar ederse, iç politika açısından bir *fait accompli*'yi kabul etmenin, şimdi savaşın askeri sonucu henüz tam olarak belli değilken, Stalin'in tekliflerini kabul etmekten daha iyi olacağını düşünmüş olabilir.

Roosevelt'in sömürgelerle ilgili sorunlarda daha somut önerileri vardı. "Zayıf ulusların elinden alınması kendi güvenliğimiz açısından gerekli olan" bütün eski sömürgeler için uluslararası bir vesayet sisteminin getirilmesini önerdi. Fransa da bu zayıf uluslar kategorisine dâhildi.{527} Sovyetler Birliği'ni de Vesayet Konseyi'nin kurucu üyesi olmaya davet etti.

Molotov bir filozof olsaydı, tarihin tekerrürden ibaret olduğunu düşünürdü; çünkü on sekiz aylık bir zaman dilimi içinde iki defa, hem de birbirine karşıt iki grup tarafından ittifak üyeliğine davet edilmişti: Hitler ve Ribbentrop tarafından, Almanya, İtalya ve Japonya'dan kurulu üçlü pakt üyeliğine ve Roosevelt tarafından, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Çin'i içine alan bir koalisyona. Her iki davette de, davet edenler Molotov'u güneyde egzotik topraklarla kandırmaya çalıştılar: Berlin Ortadoğu'yu; Washington, sömürge vasiliğini önerdi. Bu önerilerin hiçbirinde, Molotov, Sovyet ordularının ulaşabileceği Sovyet hedeflerinin ele geçirilmesi amacından saptırılamadı.

Molotov, karşısındaki görüşmeciye göre taktiklerini değiştirmek gereksinimini

de duymadı. Washington'da, tıpkı daha önce Berlin'de yaptığı gibi, önerilen düzenlemeye katılmayı prensip olarak kabul etti. Dört Polis'e katılma önerisi ile on sekiz ay önce katılmayı prensip olarak kabul ettiği grubun yeminli düşmanları ile bir arada olacağı gerçeği onu rahatsız etmedi. Molotov'un, Berlin'de olduğu gibi Washington'da da ilke olarak evet demesi, Stalin'in Avrupa'daki toprak taleplerinden vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Hem Washington'da, hem de Berlin'de, Molotov 1941 sınırlan, Bulgaristan, Romanya ve Finlandiya'da Sovyet nüfuzunun egemen olması ve Boğazlar'da özel haklar konularında ödün vermiyordu. Her iki görüşmede de sömürgeler sorununu sonraki bir tarihe attı.

Büyük olasılıkla, Molotov, kendisine Washington'un savaş devam ettiği sürece politik bir düzenlemenin görüşülmesini reddettiği haberini verince, Stalin talihine inanamamıştır. Çünkü bu, Alman ordusu savaş meydanında olduğu müddetçe Stalin'in ödün vermek zorunda kalmayacağı anlamına geliyordu, işin dikkat çeken tarafı, Amerika'nın politik düzenlemeyi savaş sonrası döneme ertelediğini anlar anlamaz, Stalin, bilinen ısrarlı, rahatsız edici tutumunu terk ederek, bir daha bu konuyu hiç açmamasıdır. Müttefikler zafere yaklaşırken, her adımda pazarlık şansını artıran Stalin politik görüşmeleri geciktirerek kazancını çoğaltmaya ve barış konferansı masasında pazarlık için kullanabilmek amacıyla mümkün olduğu kadar çok ganimet elde etmeye çalıştı. Kimse, Stalin kadar "Mülkiyet, hukukun onda dokuzudur" atasözünü benimsemiş değildir.

Roosevelt'in, Sovyetlerle savaş sonuçlarını erken görüşmeyi reddetmek suretiyle bu devletle savaş sonrası işbirliğini tehlikeye atmak istememesinin, Wilsoncu bir mantığı olduğu kadar, stratejik bir nedeni de olabilir. Roosevelt, Sovyetlerin savaş sonrası yayılmacı emellerinin farkında olmakla beraber, kendisini, halkının inançları ile kâbus gibi üzerine çöken stratejik tehlike arasında sıkışmış kalmış durumda hissetmiş olabilir. Roosevelt'in savaş çabasını devam ettirmek için her şeyden çok Amerikan ideallerine başvurması gerekliydi ve bu idealler, nüfuz kürelerini ve güç dengesini kabul etmiyordu. Kongre, Tarafsızlık Yasaları'nı kabul edeli daha birkaç yıl olmuştu ve bu yasaların kabul edilmesini sağlayan düşünceler henüz canlıydı. Roosevelt, Sovyet niyetleri ne olursa olsun, en uygun stratejinin, Stalin'e tutunacağı bir ün vermek olduğuna karar vermiş olabilir. Çünkü ancak böyle bir durumda, Amerika'yı, Sovyet yayılmacılığına karşı direnmek için harekete geçirme şansı olabilirdi.

Roosevelt'in Sovyet Amerikan ilişkileri tatsızlaşırsa, bir geri çekilme pozisyonu hazırladığını düşünen Arthur Schlesinger Jr., şu görüşteydi: "Büyük bir ordu, bir denizaşırı üsler ağı, barış zamanı için evrensel askeri eğitim planları ve atom

bombasında İngiliz-Amerikan tekeli."{528}

Roosevelt'in elinde bütün bu araçların bulunduğu doğruydu. Fakat bunları bir araya getirmekteki amacı, Sovyet yayılmacılığına karşı yığınak yapmaktan çok savaş çabalarına çeki düzen vermekti. Üsler, destroyerlerin Büyük Britanya'ya transferini olası hale getirmek için kurulmuştu; atom bombası, Nazileri ve Japonları hedef almıştı ve bütün işaretler gösteriyordu ki, Roosevelt orduyu hızla terhis edebilecek ve askerleri ülkeye geri getirebilecek durumdaydı, birçok kez bunu söylemişti. Kuşkusuz Roosevelt, Stalin'in kötü niyetine inanır inanmaz Sovyet yayılmacılığının yetenekli ve kararlı bir muhalifi olabilirdi ve sayılan araçları bunun için elinde tutabilirdi. Ancak ortada onun bu sonuca vardığını veya askeri olanaklarını olası bir Sovyetler Birliği ile çatışma için elinde tuttuğunu gösteren pek kanıt yoktu.

Savaşın sonu yaklaşırken, Roosevelt, Stalin'in taktiklerinden tedirgin olduğunu açığa vurdu. Oysa savaş boyunca Roosevelt, Sovyet-Amerikan işbirliğinde hayret uyandıracak bir şekilde istikrarlı, hatta açık davranmıştır ve Stalin'in güvensizliğini yenme işine, hiçbir işe vermediği kadar önem vermiştir. Walter Lippmann "Kimseye güvenmedi. Stalin'i yenebileceğini düşünüyordu ki, bu tamamen farklı bir şeydi"{529} derken doğru söylüyor olabilir. Roosevelt'in niyeti bu idiyse, bunu başaramadı.

Roosevelt, Churchill'in hiçbir zaman yapmadığı şekilde Stalin'le kişisel ilişkilerine güveniyordu. Hitler, Sovyetler Birliği'ni istila ettiği zaman, Churchill Büyük Britanya'nın Stalin'i destekleme kararını açıklarken, hiçbir kişisel veya moral söz sarf etmedi: "Eğer Hitler Cehennem'i istila etseydi, o (Churchill) Şeytan'a da olumlu bir atıfta bulunabilirdi!"{530} Roosevelt bu kadar ihtiyatlı değildi. Amerika'nın savaşa girişinden kısa bir süre sonra, Stalin ile Bering Boğazı'nda Churchill'siz bir toplantı yapmaya girişti. "Bir fikir alışverişi sağlamak için sizinle benim aramda, birkaç gün sürecek tamamen gayri resmi ve basit toplantı" olacaktı. Roosevelt tercümanı ve stenografı olarak Harry Hopkins'i getirecek, foklar ve martılar tanıkları olacaktı.{531}

Bering Boğazı toplantısı hiçbir zaman gerçekleşmedi. Onun yerine iki zirve toplantısı yapıldı: 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihlerinde Tahran'da ve 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde Yalta'da. Her iki toplantıda da Stalin, bu toplantılara kendisinden çok onların gereksinimi olduğunu göstermek için elinden geleni yaptı; hatta ortam bile, İngiliz ve Amerikalıların ondan bir ödün koparacakları konusunda kendine güvenlerini azaltacak bir şekilde hazırlanmıştı. Tahran

Sovyet sınırından sadece birkaç yüz mil uzaklıkta idi; Yalta ise esasen Sovyet toprakları içindeydi. Her ikisinde de, Batılı liderler binlerce mil yol kat etmek zorunda kaldılar ve bu özellikle Roosevelt gibi özürlü bir adam için Tahran toplantısı sırasında bile çok çetin bir yolculuktu. Yalta toplantısı sırasında ise, Başkan ölümcül derecede hastaydı.

Yalta, savaş sonrası dünyasının şekli bakımından bir yüz karasıdır. Ancak konferansın yapıldığı sırada Sovyet orduları bütün 1941 sınırlarını geçmişlerdi ve tek taraflı olarak, Doğu Avrupa'nın geri kalan bölümünü Sovyetlerin politik kontrolü altına alabilecek bir duruma gelmişlerdi. Eğer savaş sonrası düzenlemesinin bir zirvede görüşülmesi gerekiyorsa, uygun zaman on beş ay önceki Tahran Konferansı olabilirdi. Ondan önce Sovyetler Birliği yenilmemek için büyük çaba harcıyordu; Tahran Konferansı zamanında ise Stalingrad Savaşı kazanılmıştı, tam zafer kesindi ve ayrı bir Sovyet-Nazi anlaşması olasılık dışıydı.

Roosevelt, Tahran'da önce Amerikan temsilciliğinde kalmayı planlamıştı. Temsilcilik, sırt sırta dayanan iki bina olan Sovyet ve İngiliz büyükelçiliklerinden biraz uzaktaydı. Roosevelt'in, Sovyet veya İngiliz temsilciliklerine giderken bir Mihver sempatizanın bombalı suikastına kurban gitmesinden korkuluyordu. Bu nedenle Amerikan temsilciliğinde yapılan ilk toplantıda, Roosevelt, Stalin'in Sovyet temsilciliği bahçesinde bulunan bir villada kalması önerisini kabul etti. Villa, yüksek Sovyet şahsiyetleri için Sovyet iç dekorasyonu stilinde gösterişli; fakat zevksiz bir şekilde döşenmiş bir bina idi ve kuşkusuz, bu vesile ile uygun bir şekilde her tarafına alıcı mikrofonlar yerleştirilmişti.

Roosevelt, Sovyetlere karşı ne kadar büyük bir güven ve iyi niyet içinde olduğunu göstermek için Stalin'in önerisini kabul etmekten daha büyük bir şey yapamazdı. Ancak yapılan jest Stalin'in stratejisinde hiçbir önemli etki yapmadı; o yine Churchill ve Roosevelt'i ikinci cephenin açılmasındaki gecikme dolayısıyla eleştiriyor, sıkıştırıyordu. Stalin muhataplarını hep savunmada bırakmak isterdi. Bu olayda, yakın gelecekte çekişme konusu olacak bölgelerden uzakta olan bir yerde dikkati odaklaştırmanın faydası vardı. 1944 baharında, ikinci cephenin Fransa'da açılması konusunda resmi bir vaatte bulunulmasını sağladı. Üç müttefik aynı zamanda Almanya'nın tamamen askerden arındırılması ve işgal bölgeleri konusunda da anlaşmaya vardılar. Bir keresinde Stalin 50.000 Alman subayının idam edilmesini ısrarla isteyince Churchill salonu terk etti ve Stalin arkasından gidip, onu şaka yaptığına ikna edinceye kadar dönmedi. Polonyalı subayların Katyn Ormanı'nda katledilmesi hakkındaki

bugünkü bilgimizin ışığı altında, bu belki de bir şaka değildi.[{532}] Sonra, özel bir toplantıda Roosevelt, Dört Polis sisteminin ana hatlarını şüpheci Stalin'e anlattı.

Bütün bu sorunlar, konferansın son gününe bırakılan savaş sonrası düzenlemesinin görüşülmesini geciktirdi. Roosevelt. Polonya sınırlarının Batı'ya doğru kaydırılması konusundaki Stalin planını kabul etti ve ayrıca Baltık sorununda Stalin'i çok sıkıştırmayacağı işaretini verdi. Sovyet orduları Baltık devletlerini işgal ederse, ne Birleşik Devletler, ne de Büyük Britanya "onları dışarı atmayacaklardı"; bununla beraber Roosevelt bir plebisit yapılmasını önerdi. Gerçek şuydu ki, Roosevelt, on sekiz ay önce Molotov'un Washington'u ziyaretindeki kadar savaş sonrası dünyasını görüşmekte isteksizdi. Bu nedenle, Stalin'in Doğu Avrupa için ortaya koyduğu savaş sonrası planları üzerindeki görüşlerini açıklarken adeta özür diler gibiydi. Roosevelt Stalin'in dikkatini yurtlarından kovulan Polonyalı üzerine çekerek, 6 milyon Polonya asıllı Amerikan seçmeninin bir sonraki yıl yapılacak olan Başkanlık seçiminde yeniden seçilmesini etkileyebileceğini söyledi. Her ne kadar "kişisel olarak, Polonya Devleti'nin yeniden kurulması gerektiği konusunda Mareşal Stalin'in görüşlerine katılıyorsa da ve doğu sınırının daha batıya ve batı sınırının da Öder Nehri'ne kadar kaydırılmasından memnun olacaksa da, yukarıda açıklanan politik sebepler dolayısıyla burada Tahran'da alınacak herhangi bir karara katılamayacağını, hatta gelecek kış da bu konu üzerinde duramayacağını ve şu anda böyle bir düzenlemeye resmen iştirak edemeyeceğini Mareşal'in anlayışla karşılayacağını ümit ettiğini" söyledi.[{533}] Bu tarz bir konuşmanın, tek taraflı hareket ederse Stalin'in riskle karşılaşacağı anlamına geldiğini söylemek hayli zordur; gerçekte öyle bir izlenim doğdu ki, seçimden sonra Amerikan mutabakatı bir formaliteden ibaret olacaktı.

Roosevelt'in Amerikan politik hedeflerini bu derece gönülsüz bir şekilde ortaya koymasının nedeni, Tahran'daki en önemli amacının Dört Polis kavramını kabul ettirmek olduğunu düşünmesiydi. Roosevelt'in, eski dostu ve Çalışma Bakanı olan Frances Perkins'e sonradan söylediğine göre, Stalin'in güvenini kazanmak için başvurduğu metotlardan birisi de kendisini Churchill'den gösterişli bir şekilde ayırmak olmuştur:

> "Winston kıpkırmızı olup kaşlarını çattı, o böyle yaptıkça Stalin daha fazla gülümsüyordu. Sonunda dayanamadı ve güçlü bir kahkaha patlattı. Üç gündür ilk kez bir ışık görüyordum. Stalin benimle birlikte gülene kadar bu metodumu uyguladım ve işte o zaman ona 'Joe Amca' diye hitap ettim. Bir gün önce bana yabancı muamelesi

> yapıyordu, fakat o gün güldü, yanıma geldi ve elimi sıktı.
>
> O zamandan beri ilişkilerimiz kişiselleşti... Buzlar eridi ve biz iki erkek ve kardeş gibi konuşmaya başladık."{534}

Siyasi temizlik hareketlerinin organizatörü ve yakın zamana kadar Hitler'in işbirlikçisi olan Stalin'in, "Joe Amca" adıyla ılımlılığın mükemmel bir örneği olarak yeniden keşfedilmesi, kuşkusuz ancak ümidin deneyime galip gelmesiydi. Ancak Roosevelt'in Stalin'in iyi niyetini vurgulaması, onun kişisel bir özelliğinden kaynaklanmıyordu; insanların, bireylerde doğuştan var olan iyiliğe, jeopolitik analizlerden daha çok inanmasının bir belirtisiydi. Stalin'i totaliter bir diktatörden çok, akrabadan bir dost gibi görmeyi yeğlediler. Mayıs 1943'te Stalin, Komünist Partisi'nin dünya devrimi için kurulmuş olan organı Komintern'i dağıttı. Bu da zaten dünya devrimi Sovyetlerin gündeminde en ön sırada gelen veya gerçekleşmesi büyük olasılık taşıyan bir durumda değilken oldu. Yine de Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin önemli bir üyesi ve sonradan başkanı olan Teksas Senatörü Tom Connally, Stalin'in bu hareketim Batı değerlerine dönüşte önemli adım olarak selamladı: "Ruslar, yıllardan beri ekonomilerini değiştirmekte ve komünizmi terk etmeye hazırlanmaktadırlar ve bütün Batı dünyası onların çabalarının mutlu sonucundan yalnızca memnun olacaklardır."{535} Amerikan kapitalizminin kalesi olan Fortune dergisi de aynı anlamda yazılar yazdı.{536}

Bu nedenle, Tahran Konferansı sonunda Amerikan halkı, başkanlarının başarılarını özetlerken, bunları Sovyet diktatörünün kişisel değerlendirmeleri ile sunmasında bir gariplik görmedi:

> "Mareşal Stalin'le 'iyi anlaştığımızı' söyleyebilirim. Müthiş ve amansız bir azimle, yürekli bir mizah duygusunu kişiliğinde birleştiren bir şahsiyettir. Rusya'nın kalbini ve ruhunu gerçekten temsil ettiğine inanıyorum ve hem onunla, hem de Rus halkı ile çok iyi anlaşacağımıza, gerçekten çok iyi anlaşacağımıza inanıyorum."{537}

1944 Haziran'ında, Müttefikler Normandiya'ya çıktığı ve doğuya doğru harekete geçtiği zaman Almanya'nın sonu da belli olmuştu. Askeri durum geri çevrilmez bir şekilde lehine dönünce, Stalin şartlarını gittikçe ağırlaştırdı. 1941'de, 1941 sınırlarının kabulünü istemişti (bazı değişiklikler yapmak olasılığı ile) ve Londra'da yerleşen özgür Polonyalıları tanımaya istekli olduğu işaretini vermişti. 1942'de, sürgündeki Polonya hükümetinin kompozisyonundan şikâyet

etmeye başladı. 1943'te, özgür Lublin Komitesi denen alternatif bir hükümet yarattı. 1944'ün sonlarında, komünistlerin hâkim olduğu Lublin grubunu geçici hükümet olarak tanıdı ve Londra'daki Polonyalıları yasakladı. 1941'de Stalin'in en önemli sorunu sınırlardı, 1945'te ise, sınırların ötesindeki toprakların politik kontrolü asıl sorun oldu.

Churchill, ortalıkla neler döndüğünü anlıyordu. Fakat Büyük Britanya tek başına hiçbir girişimde bulunamayacak kadar Birleşik Devletler'e bağımlıydı. Büyük Britanya, Stalin'in Doğu Avrupa'da gittikçe belirginleşen bir Sovyet nüfuz küresi yaratmasına karşı koyacak kadar da güçlü de değildi. 1944 Ekim'inde Churchill, Doğu Avrupa'nın geleceğini doğrudan doğruya Stalin'le görüşmek gibi nerdeyse Don Kişotvari bir girişimde bulundu. Sekiz gün süren bir Moskova ziyaretinde, Churchill bir kâğıt parçasına nüfuz küreleri düzenlemesini çizerek bunu Stalin'in eline verdi. Bu düzenlemede nüfuz bölgeleri krokide yüzde olarak gösteriliyordu; Büyük Britanya, Yunanistan'ın % 90'ını, Sovyetler Birliği Romanya'nın %90'ını ve Bulgaristan'ın %75'ini alıyor; Macaristan ve Yugoslavya %50-50 bölüşülüyordu. Stalin hemen orada bu bölüşmeyi kabul etti; fakat Sovyetlerin geleneksel at pazarlığının en iyi temsilcisi olan Molotov, İngiliz yüzdesini biraz daha azaltmak için Eden'le bir diyalog başlatmak istedi; böylece Macaristan hariç, her Doğu Avrupa ülkesinde Sovyetlere daha büyük avantaj koparma peşindeydi.{538}

İngiliz çabası sempati uyandırıyor. Daha önce hiç nüfuz küreleri yüzdelerle belirlenmemişti. Ne buna uyulup uyulmadığım ölçecek ne bir kriter, ne de uygulama aracı vardı. Nüfuz bölgeleri rakip orduların bulundukları yerlere göre belirlenebilirdi. Buna göre, Yunanistan anlaşma olsun veya olmasın, İngiliz nüfuz küresine düşüyordu. Yugoslavya hariç diğer ülkeler ise, yüzdelere bakılmaksızın Sovyet uyduları oluyorlardı. Yugoslavya'nın hareket serbestliği Churchill-Stalin anlaşmasından değil, Sovyet işgali altında çok kısa bir müddet kalmış ve kendi gerilla savaşları ile Alman askeri işgalinden kurtulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

1945 Şubat'ında yapılan Yalta Konferansı'nda, Churchill-Stalin anlaşmasından hiçbir eser kalmamıştı. Sovyet ordusu bütün anlaşmazlık konusu toprakları ele geçirmiş, sınırlar sorununu büyük ölçüde tartışmalı hale getirmişti. Bundan başka, Sovyet ordusu bütün işgal edilen ülkelerin içişlerine yoğun bir şekilde karışıyordu.

Sıhhatinin ciddi bir şekilde kötüleşmesine karşın, Roosevelt, Malta'dan

Kırım'daki karlı Saki havaalanına uçmak zorunda kalmış ve oradan da doksan mil uzaklıktaki Yalta'ya karla kaplı yollarda beş saat süren yorucu bir kara yolculuğu yapmıştı. Livadia Sarayı'ndaki dairesi, üç odadan ibaret bir süitti. (XIX. yüzyılda, Livadia, çarların çok sevdikleri kışlık dinlenme yeriydi; 1877'de II. Aleksandr Balkan istilasını orada planlamıştı; 1911'de Çar II. Nikola, kayalık dik yamacın üzerine Karadeniz'e bakan beyaz granitten bir saray yaptırmıştı ki, Üç Büyükler'in konferansı burada yapılıyordu.)

Konferansa katılanların taktikleri, yeni ortama göre değişmedi. Churchill, savaş sonrası politik düzenlemeyi tartışmak arzusundaydı; fakat her biri kendi farklı gündemini uygulamak peşinde olan iki lider bunu kabul etmediler. Roosevelt, Birleşmiş Milletler için oy verme prosedürü konusunda bir anlaşma peşindeydi ve ayrıca Sovyetlerin Japon savaşına katılmasını kesin olarak garantiye almak istiyordu. Stalin her iki konuyu da tartışmaya gönüllüydü; çünkü bu iki konuyu konuşmakla harcanacak zaman Doğu Avrupa konusundan çalınmış olacaktı ve aynı zamanda Japonya'ya karşı savaşa katılmak hususunda, bazı Amerikalıların aksi düşüncesine rağmen istekliydi; çünkü bu zaferin de ganimetlerini bölüşmek olasılığı doğacaktı.

Churchill, her şeyden çok Avrupa'nın güç dengesiyle ilgiliydi. Fransa'yı büyük devlet statüsüne yeniden kavuşturmak, Almanya'nın parçalanmasına karşı direnmek ve aşırı Sovyet tazminat taleplerini aşağıya çekmek istiyordu. Her ne kadar Churchill üç konuda da başarılı olmuşsa da, bunlar, Doğu Avrupa düzenlemesi yanında ikinci derecede konulardı. Esasen, Kızıl Ordu'nun hareketleri ile her gün bu düzenleme daha olanaksız hale geliyordu. O zamana kadar Stalin, Roosevelt'in muhaliflerinin gazabından kurtulmak için Sovyetler Birliği'nin bir ödün vermesi ricasına bir cevap hazırlamıştı: Roosevelt, Amerika'daki Polonya asıllı seçmenlerini yatıştırmak için Lvov şehrinin Polonya'da kalmasını istediği zaman, Stalin bunu yapmaktan memnun olacağını, fakat kendi Ukrayna halkının da onun başına bu yüzden iç sorunlar çıkaracağını söyledi.{539}

Sonunda, Churchill ve Roosevelt Rusya'nın 1941 sınırlarını kabul ettiler. Bu, Churchill için acı bir geri adımdı; çünkü ülkesi Polonya'nın toprak bütünlüğünü korumak için savaşa girmişti. Aynı zamanda, Polonya'nın batı sınırının Öder ve Neisse nehirlerine kadar çekilmesinde görüş birliğine varmışlardı. Ancak iki tane Neisse nehri olduğundan, nihai sınırın çizilmesi işi çözülmemiş olarak kaldı. Churchill ve Roosevelt, Moskova'nın yarattığı Lublin hükümetini, Londra'daki sürgündeki Polonya hükümetinden birkaç demokrat politikacının katılması

şartıyla kabul etti.

Stalin'in müttefiklerine verdiği ödün, Kurtarılmış Avrupa Ortak Bildirisi'ne katılmak oldu. Bu bildiri, Doğu Avrupa ülkelerinde hür seçimler yapılması ve demokratik hükümetler kurulması sözünü veriyordu. Anlaşıldığına göre Stalin'in söz verdiği hür seçimler, özellikle de söz konusu ülkelerin esasen Kızıl Ordu'nun işgali altında olduğu göz önüne alınırsa, Sovyet tarzı hür seçimlerdi. Stalin Amerikalıların, hukuki belgelere, geleneksel olarak verdiği önemi olduğundan az tahmin etmişse de, gerçekte olan da bu idi. Sonradan Sovyet yayılmacılığına karşı direnişin organize edilmesi kararlaştırıldığında, Amerika bunu, Yalta'da verildiği ve Amerikan liderlerinin ve halkının anladığı şekliyle Stalin'in verdiği sözü tutmadığı gerekçesine dayandırdı.

Roosevelt'in Japonya'ya karşı yapılan savaşa katılması çağrısına Stalin'in tepkisi, koalisyon oyunundaki kurallarının Roosevelt'inkinden ne kadar farklı olduğunu ortaya koydu. Her ne kadar Büyük Britanya, Japon saldırısının ilk kurbanı olmuşsa da, Churchill'in hariç tutulduğu bir toplantıda, Müttefikler'in birlikteliğinden veya Dört Polis sistemi için uygun ön şartların yaratılması için politik sorunlara değinmekten kaçınılması konularından söz edilmedi. Stalin, daha savaş devam ederken, kendisine duygusal olarak değil, stratejik gerçek para ile ödeme yapılmasında ve özel çıkarlarından söz etmekte hiçbir sakınca görmedi. Utanılmadan yapılan *quid pro quo* talebi, çarların eski günlerinden kalmış gibiydi.

Stalin'in Sahalin Adası'nın güneyini ve Kuril Adaları'nı istemesi, belirsiz dahi olsa Sovyet güvenliği ve tarihi ile bir derecede ilişkiliydi. Fakat Darien'de ve Port Arthur'da serbest limanlar ve Mançurya demiryollarının yönetim hakkını istemesi, çarların yüzyılın başından kalmış emperyalist el kitaplarından fırlamış örnekler gibiydi. Roosevelt'in Yalta'da en anlaşılmayan kararı, Rus-Japon savaşı sonrasında Rusya'nın Mançurya'da kaybetmiş olduğu üstünlüğünü, ona geri veren gizli bir anlaşma ile bu talepleri kabul etmiş olmasıdır. Bu üstünlüğü, 1949'da Çin Komünistleri Pekin'i alıncaya kadar sürdü.

Yalta Konferansından sonra kutlamalar yapıldı. Kongre'ye verilen bilgide, Birleşmiş Milletler için anlaşmaya varıldığı vurgulanıyor, fakat Avrupa veya Asya'nın politik geleceği ile ilgili karardan bahsedilmiyordu. Bir kuşak içinde ikinci kez, bir Amerikan başkanı Avrupa'dan tarihin sonunu ilan ederek dönüyordu. Roosevelt şöyle diyordu:

> "...Yalta Konferansı, tek taraflı eylem sisteminin, özel ittifakların,

> nüfuz kürelerinin, güç dengelerinin ve yüzyıllarca denenen, fakat başarısızlıkla sonuçlanan diğer önlemlerin sonunun geldiğini göstermektedir. Bütün bunların yerine, bütün barışsever ulusların katılma şansı olan bir evrensel kurum öneriyoruz. Kongre'nin ve Amerikan halkının, devamlı bir barışın başlangıcı olarak bu konferansın sonuçlarını kabul edeceğine inanıyorum."{540}

Başka bir deyişle Roosevelt, nüfuz kürelerini gereksiz kılacak olan bir dünya düzenine katılmasını sağlamak için Stalin'e Kuzey Çin'de bir nüfuz küresi vermiş oldu.

Yalta Konferansı son bulduğu zaman, yalnızca savaş zamanı ittifakının birliği kutlanıyordu; birliği sonradan bozacak olan çatlaklar henüz büyük ölçüde anlaşılmamıştı. Ümitler hâlâ en yüksek noktada idi ve "Joe Amca" uyumlu, işleri zorlaştırmayan bir ortak olarak görülüyordu. Yalta'dan bahsederken, Harry Hopkins ılımlı kabul edilen Stalin'in Kremlin'deki aşırıların baskısı ile ödün vermesinden endişe duyduğunu söylüyordu:

> "Ruslar makul ve uzak görüşlü olabileceklerini kanıtladılar ve bizim onlarla hayal edebileceğimiz en uzak geleceğe kadar birlikte barış içinde yaşayabileceğimiz ve iyi geçinebileceğimiz konusunda ne Başkan'ın kafasında, ne de bizim herhangi birimizin kafasında en küçük bir kuşku var. Fakat burada bir değişiklik yapmak zorundayım. Sanırım hepimizin kafasında, Stalin'e bir şey olursa sonucun ne olacağı konusunda bir soru işareti vardı. Onun aklı başında ve anlayışlı biri olacağına güvenebileceğimizden emindik, fakat Kremlin 'de, onun arkasında, kimin veya neyin olduğundan hiçbir zaman emin olamazdık. "{541}

Barışçıl ve ılımlı sorumlunun, Kremlin'deki inatçı, uyuşmaz meslek arkadaşlarına karşı korunma gereksinimi içinde olduğu teması, Sovyet lideri kim olursa olsun, o zamandan beri Amerika'nın devamlı tartışma konusu olmuştur. Gerçekten de bu değerlendirmeler komünizm sonrası dönemde de yaşadı ve ilk önce Mihail Gorbaçov'a, sonra da Boris Yeltsin'e uygulandı.

Liderler arasındaki kişisel ilişkilerin ve uluslar arasında uyumun mevcudiyetinin önemi, savaş sona erene kadar Amerika tarafından tekrarlanmaya devam etmiştir. 20 Ocak 1945 tarihinde kendisinin dördüncü kez başkanlık görevine başlama konuşmasında, Roosevelt Emerson'dan alıntı yaparak yaklaşımını şöyle açıkladı: "...bir dost edinmek için tek yol, dost olmaktır."{542} Yalta'dan çok kısa

bir zaman sonra, Roosevelt Stalin'i kabinesine şöyle tanımladı: "Bir devrimci Bolşevik olmaktan başka, sanki onun içinde başka bir şey daha var." O, Stalin'deki bu özel niteliği, onun gençliğindeki papazlık eğitimine yormakta idi: "Sanırım bu onun karakterine, bir Hıristiyan centilmenin nasıl hareket etmesi gerektiği düşüncesi yoluyla girdi."{543}

Ancak Stalin bir Hıristiyan centilmen değil, *Realpolitik*'in usta bir uygulayıcısı idi. Sovyet orduları ilerlerken, Stalin o zamanki Yugoslav lideri Milovan Djilas'a özel olarak söylediklerini uyguluyordu:

> "Bu savaş, geçmişteki gibi değil; kim bir toprak elde ediyorsa, onun üzerine kendi sosyal sistemini empoze ediyor. Herkes, ordusunun erişebileceği yere kadar kendi sistemini empoze ediyor. Zaten başka türlü de olmaz."{544}

Stalin'in oyun kuralları, savaşın son aşamalarında kendisini dramatik bir şekilde gösterdi. Nisan 1945'te, Churchill Müttefik Kuvvetleri Komutanı Eisenhower üzerinde baskı yaparak Berlin, Prag ve Viyana'nın ilerleyen Sovyet ordularından önce ele geçirilmesini istedi. Amerikan Genelkurmayı öneriyi göz önüne almadı ve bunu, İngiliz müttefikine askeri planlamanın politik görüşlerle değiştirilemeyeceği dersini vermek için son bir fırsat olarak kullandı: "Berlin'in Ruslardan önce alınması gibi psikolojik ve politik avantajlar, emredici askeri düşüncelerin üzerine çıkamaz. Bizim için en önemli askeri düşünce, Alman silahlı kuvvetlerinin ortadan kaldırılması ve parçalanmasıdır."{545}

Ortadan kaldırılacak veya parçalanacak önemli Alman silahlı kuvvetleri kalmadığına göre, Churchill'in isteğinin reddedilmesinin Amerikan Genelkurmayı için bir ilke sorunu olduğu açıkça anlaşılıyor. Gerçekten de Amerikan kurmayları görüşlerine o kadar kuvvetle inanıyorlardı ki, General Eisenhower 28 Mart 1945'te doğrudan doğruya Stalin'e mektup yazmayı görev bilerek, Berlin üzerine ilerlemeyeceğini bildiriyor ve Amerikan ve Sovyet birliklerinin Dresden yakınında buluşmasını öneriyordu.

Bir generalin bir devlet başkanına, herhangi bir konuda, hele de önemli bir politik konuda mektup yazmasının şaşılacak bir şey olduğu kesinse de, Stalin de öyle bedava politik armağanları geri çevirecek karakterde birisi değildi, l Nisan'da Eisenhower'a cevap vererek görüşlerini kabul ettiğini ve kendisinin de Berlin'i ikinci derecede stratejik bir hedef olarak gördüğünü ve alınması için küçük bir Sovyet birliği ayıracağını bildirdi. Aynı zamanda, Dresden bölgesi içindeki Elbe boyunca iki tarafın birliklerinin buluşmasını kabul ettiğini söyledi.

En azından, ödülü eline teslim edilen Stalin politik önceliklerinin ne olduğunu gösterdi. Eisenhower'a verdiği güvenceyi bozarak Sovyet kara kuvvetlerinin esas saldırısının Berlin'e yönelmesi emrini verdi. Eisenhower'a mayısın ikinci yarısından önce yapamayacağını söylediği saldırı için Mareşal Zukov ve Koniyev'e iki haftalık bir süre tanıdı.{546}

1945 Nisan'ında, Yalta'dan iki ay sonra, Stalin'in Kurtarılmış Avrupa Bildirisi'ni, özellikle Polonya ile ilgili olarak ihlal ettiği açıkça anlaşıldı. Churchill durumdan şikâyet eden bir mektubu "Dostum Stalin'e" başlığı ile Stalin'e gönderecek duruma düşürüldü. Yeni Polonya hükümetinde, Sovyetler Birliği'ne düşman olan hiçbir kişinin bulunamayacağı konusunda Stalin'in önerisini kabul eden Churchill, Londra'da sürgündeki Polonya hükümetinin bu testten geçen bazı üyelerinin yeni hükümete dâhil edilmesi ricasında bulundu. Bu kez, Stalin için Sovyetler Birliği'ne düşmanca hisler beslemek şartı da yeterli değildi; tamamen dostane bir hükümet olması şarttı. 5 Mayıs 1945'te Stalin şöyle cevap verdi:

> "... Gelecek Polonya hükümetinin oluşturulmasında, bu hükümete sizin ifade ettiğiniz gibi, 'esas bakımdan Sovyet karşıtı olmayan' kişilerin alınması veya 'Rusya'ya aşırı derecede dostça davranmayan' kimselerin bu hükümet dışında bırakılması formülü. Bu kriterlerden hiçbiri bizi tatmin edemez. Gelecek Polonya hükümetinin oluşturulmasında, Sovyetler Birliği'ne aktif olarak dostça tavır gösteren ve Sovyet devleti ile namuslu bir şekilde ve samimi olarak işbirliği yapmaya hazır kişilerin, yalnızca bu kişilerin görüşülmesinde ısrar ediyoruz ve ısrar edeceğiz."{547}

"Aktif" ve "dostça" sıfatlarının uygulanabileceği kişiler, kuşkusuz yalnızca Polonya Komünist Partisi üyeleri ve bunlardan da sadece Moskova'ya tamamen köle gibi itaat etmeye hazır olanlardı. Dört yıl sonra, hayatı boyunca komünist olanlar arasında bile, milliyetçi hisler taşıdığı şüphesiyle temizliğe tâbi tutulanlar olmuştur.

Stratejik olarak bir alternatif var mıydı? O zamanki coğrafi ve askeri gerçekler düşünülürse, demokrasiler ellerinden gelenin en iyisini yapmışlar mıydı? Bunlar dönüp dolaşıp tekrar sorulacak sorulardır; çünkü geriye bakıldığında, bütün bu olanlar kaçınılmaz gibi geliyor insana. Ara ne kadar açılırsa, alternatif bir sonuç tahmin etmek veya bunun tutarlılığını kanıtlamak da o kadar güçleşiyor. Tarih, bir film şeridi gibi geriye sarılıp arzu edildiği şekilde yeni sonlar eklenebilecek

bir şey değildir.

1941 Sovyet sınırlarının yeniden kabulü önlenmesi hemen hemen olanaksız bir şeydi. Batılıların daha dinamik bir politika izlemeleri belki bazı değişiklikler sağlayabilirdi. Hatta Baltık devletleri için bir çeşit bağımsızlığa dönülmesi, karşılıklı yardım ve Sovyet askeri üs anlaşmaları ile ilişkilendirilerek sağlanabilirdi. Ancak bunlar sadece 1941 veya 1942'de Sovyetler Birliği felaketin eşiğinde sallanırken yapılacak şeylerdi. Fakat şu da anlayışla karşılanabilir ki, Amerika daha savaşa girmemişken ve Sovyetlerin kaçınılmaz çöküşü en çok korkulan şeyken, Roosevelt bu tatsız önerileri Sovyet yetkililerinin sırtına yüklemekten kaçınmıştır.

Ancak Stalingrad Savaşı'ndan sonra, Doğu Avrupa ülkelerinin geleceği sorunu, Sovyetlerin çöküşü veya Hitler'le ayrı bir barış anlaşması yapması riski olmadan tartışılabilirdi. Sovyet sınırlarının ötesindeki toprakların politik yapısının kararlaştırılması ve bu ülkeler için Finlandiya'nınkine benzer bir statü sağlaması için bir çaba gösterilmeliydi.

Demokrasiler daha ısrarlı olsalardı, Stalin, Hitler'le ayrı bir barış anlaşması yapabilir miydi? Stalin hiçbir zaman böyle bir tehditte bulunmadı; fakat böyle bir olasılığın daima mevcut olduğu izlenimini bırakmayı başardı. Yalnız iki olay, Stalin'in ayrı bir anlaşma yapmayı düşündüğüne işaret etmektedir, İlki, savaşın ilk günlerine, paniğin yaygın olduğu günlere rastlamaktadır, iddiaya göre, Stalin, Molotov ve Kaganoviç, Bulgar Büyükelçisinden, Baltık devletleri, Besarabya ve Beyaz Rusya ile Ukrayna'nın bazı parçaları –Rusya'nın 1938 sınırları– karşılığında Hitler ile uzlaşma olasılığının araştırılmasını istemişler, fakat büyükelçi mesajı iletmeyi reddetmiş.{548} Hitler'in orduları, Moskova, Kiev ve Leningrad'a doğru ilerlerken ve "barış önerisi" ile vaat edilen toprakların daha da ilerisine gitmişken böyle bir öneriyi reddeceği kuşkusuzdu. Nazi planı, Moskova'dan çok uzak olan Archangel'den Astrahan'a kadar Sovyetler Birliği'ni boşaltmak ve nüfusun azaltılması için imha yerine halka köle muamelesi yapmayı öngörüyordu.{549}

İkinci olay daha da belirsizdir. 1943 Eylülü'nde, Stalingrad'dan sekiz ay ve Alman zırhlı hücum birliklerinin büyük kısmını yok eden Kursk Savaşı'ndan iki ay sonra oldu. Ribbentrop Hitler'e gerçekten garip bir hikâye anlattı. Buna göre, bir vakitler Berlin'de büyükelçi olan bir Sovyet dışişleri bakan yardımcısı Stockholm'ü ziyaret ediyormuş ve Ribbentrop da bu olayı 1941 sınırları ile ayrı bir barış anlaşması için bir zemin yoklama fırsatı olarak yorumlamış. Bunlar

kuşkusuz kuruntuydu; çünkü o sıralarda Sovyet orduları zaten kendi güçleri ile 1941 sınırlarına yaklaşıyorlardı.

Hitler bu sözde fırsatı reddederken dışişleri bakanına şunları söylemiş: "Ribbentrop, biliyorsun ki bugün Rusya ile bir anlaşma yapsam, ertesi gün onlara yine saldırırım, elimde değil." Goebbels'le de aynı şekilde konuştu: "Zamanlama tamamen uygunsuzdu"; görüşmelerin kesin bir askeri zaferden sonra başlaması gerekiyordu.{550} 1944'te bile, Hitler hâlâ ikinci cepheyi püskürttükten sonra Rusya'yı istila edebileceğine inanıyordu.

Her şeyden önce, 1941 sınırları doğrultusunda yapılacak ayrı bir barış anlaşması bile, ne Stalin'in, ne de Hitler'in sorunlarını çözebilirdi. Böyle bir şey, Stalin'i güçlü Almanya ile karşı karşıya bırakacak ve başka bir anlaşmazlıkta, demokrasilerin bu güvenilmez ortaklarını terk etmeleri olasılığı yaratacaktı. Ayrıca Hitler de bu durumu, Sovyet ordularını ilk fırsatta savaşı yeniden başlatmayacakları şeklinde bir güvence almadan Almanya'ya sokmak olarak yorumlayabilirdi.

Roosevelt'in Dört Polis kavramı da, Wilson'ın daha genel olan ortak güvenlik sisteminin işlememesine neden olan aynı engel yüzünden işlemedi. Dört Polis küresel amaçlarını aynı şekilde algılamıyorlardı. Stalin'in kafasındaki paranoya, komünist ideoloji ve Rus emperyalizminden oluşan tehlikeli bileşim, paylaşılan evrensel değerlere dayanan dünya barışı uygulamasını, ya Sovyet fırsatçılığına veya kapitalist tuzağa çevirdi. Stalin, Büyük Britanya'nın tek başına Sovyetler Birliği'ne denk ağırlıkta olmadığını ve bu durumun ya Sovyetler Birliği'nin önünde büyük bir boşluk yaratacağını veya sonradan Birleşik Devletler'le olacak çatışmaya bir başlangıç yaratacağını biliyordu (İlk kuşak Bolşeviklerden olan Stalin, daha olası sonucu düşünmeye mahkûmdu). Her iki varsayım bazında, Stalin'in hareket tarzı açıktı: Sovyet gücünü gidebildiği kadar batıya doğru itecek, ya ganimetleri toplayacak, ya da sonraki bir diplomatik çatışma için kendisini en iyi pazarlık yapacak pozisyona getirecekti.

Amerika da, Başkan'ın Dört Polis sisteminin sonuçlarını kabul etmek için hazır değildi. Bu kavram işleyecek idiyse, Amerika nerede barış tehdit edilmiş ise orada müdahale etmeye istekli olmak zorundaydı. Oysa Roosevelt müttefiklerine, Avrupa'da barışı tekrar kurmak için, ne Amerikan birliklerinin, ne de Amerikan kaynaklarının hazır olacağını sanmamaları, barışı koruma görevinin İngilizlerin ve Rusların işi olduğunu tekrarlamaktan yorulmadı. Yalta'da onlara, Amerikan birliklerinin işgal görevinde iki yıldan daha fazla

kalamayacağını söyledi.{551}

Bu doğru idiyse, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'yı hegemonyası altına alması kaçınılmazdı ve bu durum Büyük Britanya'yı büyük bir şaşkınlık içine sokuyordu. Bir yandan, Sovyetler Birliği'ne karşı kendi kuvveti ile güç dengesini koruyacak güce sahip değildi. Diğer yandan, Büyük Britanya, kendi inisiyatifi ile bazı işlere girişse, karşısında geleneksel Amerikan itirazlarını bulacaktı. Örneğin 1945 Şubat'ında, *The New York Times*, Yunanistan'da, komünist olmayan bir hükümetin kurulması konusunda İngiliz girişimi için Roosevelt'le Churchill arasında gizli bir haberleşme geçtiğini yazdı. Habere göre, Roosevelt savaş sonrası İngiliz-Amerikan işbirliğine Amerikan kamuoyunun olumlu bakışının kolay bozulabileceğini açıkça söyledi: "...İngilizlere, Amerikan halkı, bu savaşın... rakip emperyalizmler arasında bir başka çatışma olduğu düşüncesine kapılırsa, Amerika'nın ruh halinin İngiliz havası gibi aniden değişebileceğini kuvvetle ve ciddiyetle söylendi."{552}

Ama eğer Amerika, Avrupa'yı savunmayı reddeder ve İngilizlerin girişimlerini de emperyalizm olarak damgalarsa, Dört Polis doktrini 1930'lardaki ortak güvenlik kavramının yarattığı aynı boşluğu yaratacaktı. Amerika'nın bu konudaki algılaması değişene kadar, Sovyet yayılmacılığına direnmek mümkün olmayacaktı. Amerika tehlikeyi kavrayıp kavgaya yeniden girene kadar, sonuç savaş zamanında büyük bir çabayla kaçındığı nüfuz kürelerinin ta kendisi olacaktı ve tek fark sınır çizgisinin daha az elverişli olmasıydı. Sonunda, jeopolitiğin inkâr edilemeyeceği anlaşıldı. Amerika Avrupa'ya geri çekildi; Japonya ve Almanya dengeyi tekrar oluşturmak için yeniden kuruldu ve Sovyetler Birliği sonunda çöküşe giden kırk beş yıllık bir gerginlik ve imkânlarının ötesinde stratejik genişleme dönemine girdi.

Asya başka bir zorlu sorun yarattı. Roosevelt, Çin'i Dört Büyükler arasına kısmen nezaket gereği kısmen de kendi küresel düşüncesinde bir Asya ayağı olsun diye sokmuştu. Oysa Çin Roosevelt'in onun için öngördüğü görevi yapmakta Büyük Britanya'dan da güçsüzdü. Savaş sonunda, Çin iç savaşın eşiğinde geri kalmış bir ülkeydi. Bu durumda nasıl bir dünya polisliği görevi yapabilirdi? Roosevelt Tahran'da Dört Polis fikrini ortaya attığı zaman, Stalin haklı olarak, Avrupalıların kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için Çin'in müdahalesini nasıl karşılayacakları sorusunu sordu. Sonra kendi düşüncesini ekleyerek, Çin'in böyle bir küresel rol için yeter derecede kuvvetli olmadığını söyledi ve barışı korumak için bölgesel komiteler kurulmasını önerdi.{553} Roosevelt, böyle bir şeyin tekrar nüfuz küreleri yaratabileceği ve barışın, ya

küresel çapta korunabileceğini, yahut hiç korunamayacağım söyleyerek bunu reddetti.

Roosevelt'in etrafını saran bütün bu belirsizlikler alt alta yazıldığı zaman, başka bir tür yaklaşımın Amerikan halkının desteğini kazanıp kazanmayacağı yine sorun olarak ortada kalıyor. Amerikalılar, hiçbirisi, gerçek dünyada denge olmadan başarılı olamayan veya moral bir düşünce birliği olmadan çok yaşayamayan önceki barış anlaşmalarından bir şey öğrenebileceklerine inanmaktansa, demokratik ilkelerin açıkça reddedilmesine dayanan bir sistemin aniden yön değiştirebileceğine inanmaya çok daha fazla hazır olmuşlardır.

Churchill'in jeopolitik analizlerinin, Roosevelt'inkinden daha doğru olduğu görülmüştür. Ancak Roosevelt'in dünyayı jeopolitik terimler içinde görmekteki isteksizliği, Amerika'yı savaşa iten ve onun özgürlük davasını korumasını sağlayan aynı idealizmin diğer yüzüydü. Roosevelt Churchill'in önerilerine uysaydı, Amerika'nın pazarlık gücünü artırabilirdi; fakat gelecekteki Soğuk Savaş'ın hesaplaşmalarına dayanma gücünü feda etmiş olurdu.

Roosevelt'in, savaşta, herkesin bildiğinden daha fazla mesafe katetmiş olması, (Amerika yaptığının bu olduğunu daima reddetmişse de) Amerika'nın küresel dengenin restore edilmesi için gerekli olan büyük girişimlerinin ön şartıydı. Roosevelt'in savaş sonrası dünya düşüncesi, gereğinden fazla iyimser olabilir. Fakat Amerikan tarihinin ışığında, bunun Amerika'nın gelecekteki bunalımların üstesinden gelmesi için geçmesi gereken zorunlu bir aşama olduğu kuşkusuz söylenebilir. Sonuçta, Roosevelt halkını tarihin en büyük iki bunalımından sağ salim geçirmeyi başarmıştır. Tarihi gerçekler duygusu daha gelişmiş olsaydı, o çabalarında bu kadar başarılı olamayacaktı.

Ancak bu kaçınılmaz olsa da, sonuçta savaş, jeopolitik bir boşlukla son buldu. Güç dengesi yok edilmişti ve geniş çaplı bir barış anlaşması ulaşılamaz bir şeydi. Dünya şimdi ideolojik kamplara ayrılmıştı. Savaş sonrası dönem, savaş sona ermeden liderleri düşündüren düzenlemeye ulaşmak için daha da geniş ve sancılı bir mücadeleye dönüşecekti.

Churchıll, Truman ve Stalin Clement Attlee, Truman ve Stalin
Potsdam’da, 1945 Potsdam’da, Ağustos 1945

17
Soğuk Savaş’ın Başlaması

Musa gibi Franklin Delano Roosevelt de Vadedilen Topraklar’ı gördü; fakat bu topraklar ona verilmedi. Öldüğü zaman, Müttefik orduları derinlemesine Almanya’nın içlerinde idiler ve Japonya’nın Müttefikler tarafından planlanan işgaline bir başlangıç olmak üzere yapılan Okinawa Savaşı henüz başlamıştı.

Roosevelt’in 12 Nisan 1945 tarihindeki ölümü beklenmeyen bir şey değildi. Ocakta, hastasının ani tansiyon değişikliklerinden korkuya kapılan Roosevelt’in doktoru, hastasının ancak gerginlikten kaçınırsa yaşayabileceği sonucuna vardı. Başkanlık makamının baskıları göz önüne alındığında, doktorun değerlendirmesi ölüm fermanı gibi bir şeydi.{554} Etrafı çevrilmiş Berlin’de, Hitler ve Goebbels Alman tarih kitaplarında anlatılan Brandenburg Sarayı mucizesinin tekrar edeceğine kendilerini neredeyse inandırmışlardı. Yedi Yıl Savaşları sırasında, Rus orduları Berlin kapılarında iken, Rus Çarı’nın ani ölümü ve dost bir çarın yerine geçmesi, Büyük Frederick’i kurtarmıştı. Fakat tarih 1945’te tekerrür etmedi. Nazi suçları en azından bir tek sarsılmaz ortak amaç sağlamıştı: Nazizm belasını ortadan kaldırmak.

Nazi Almanya’sının çöküşü ve bunun sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunun

doldurulması gereksinimi, savaş ortaklığının dağılmasına neden oldu. Müttefikler'in amaçları çok farklıydı. Churchill, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'yı hegemonyası altına almasını önlemek peşinde idi. Stalin, Sovyet askeri zaferleri ve Rus halkının çektiği acıların karşılığının toprak şeklinde ödenmesini istiyordu. Yeni başkan Harry S. Truman, başlangıçta Roosevelt'in miras bıraktığı ittifakın devamı için çaba harcadı. Başkanlık döneminin sonunda, savaş zamanı uyumlu çalışmasından hiçbir iz yoktu. Dünyanın iki ucundaki iki dev, ABD ve Sovyetler Birliği şimdi Avrupa'nın tam göbeğinde karşı karşıyaydılar.

Harry S. Truman'ın geçmişi, büyük selefininkinden tamamen farklıydı. Roosevelt, kuzeydoğulu kozmopolit ve zengin bir aileden geliyordu. Truman ise, orta-batıdan, kırsal orta sınıftandı. Roosevelt en iyi okullarda ve üniversitelerde okumuştu, Truman, her ne kadar Dean Acheson ondan sevgi ve hayranlıkla söz ederken, onun kelimenin tam anlamı ile bir Yale'li olduğunu söylerse de, hiçbir zaman eğitimi ortaokul düzeyini geçmedi. Roosevelt'in bütün yaşamı en yüksek makam için hazırlıktı. Truman, Kansas City'nin politik mekanizmasının bir ürünüydü.

Roosevelt'in başkan yardımcısı olarak ilk tercihi olan James Byrnes, işçi hareketi tarafından veto edilince, başkan yardımcılığına getirilen Harry Truman'ın önceki politik kariyeri, onun olağanüstü bir başkan olacağına dair hiçbir işaret vermiyordu. Hiçbir gerçek dış politika deneyimi olmayan ve Roosevelt'ten kendisine ancak çok belirsiz yol göstericiler kalan Truman, Yalta ile kurulan düzen parça parça dökülürken yeni bir uluslararası düzeni kurmak görevini miras olarak devraldı.

Olayların bir sonucu olarak, Truman Soğuk Savaş'ın başlangıcının ve bu savaşı kazanacak olan sınırlandırma politikasının geliştirilmesi döneminin başkanı oldu. Birleşik Devletler'i, ilk barış zamanı askeri ittifakına soktu. Onun rehberliği altında, Roosevelt'in Dört Polis kavramı yerini, sonraki kırk yıl boyunca Amerikan dış politikasının çekirdeğini oluşturan daha önce görülmemiş koalisyonlara bıraktı. Kendi değerlerinin evrenselliğine olan Amerikan inancını kabullenen bu ülkenin, Amerika'nın orta kısmından gelen iddiasız adam, takati tükenmiş düşmanları dahi demokratik uluslar topluluğuna katılmak için cesaretlendirdi: Marshall Planı'nı ve Dört Nokta programını destekledi. Bunlarla Amerika, uzak toplulukların kalkınması ve gelişmesi için kendi kaynaklarını ve teknolojisini seferber etti.

Truman'la sadece bir kez 1961'in başlarında Harvard'da genç bir profesör iken

karşılaştım. Kansas City'deki bir konuşması dolayısıyla Independence (Missouri) yakınındaki Truman Başkanlık Kütüphanesi'nde eski Başkan'la görüşme fırsatı buldum. Geçen yıllar, Başkan'ın rahatlığını ve fütursuzluğunu etkilememişti. Kütüphaneyi gezdirdikten sonra, beni başkanlık yaptığı zamanki Beyaz Saray Oval Ofisi'nin bir modeli olan çalışma odasına götürdü. Benim Başkan Kennedy'nin part-time danışmanı olduğumu duymuş olan Truman, bu işte ne öğrendiğimi sordu. Standart Washington kokteyl parti ukalalığı içinde, bürokrasinin dördüncü kuvvet gibi çalışarak başkanın hareket serbestisini ciddi bir şekilde daralttığı izlenimi edindiğimi söyledim. Truman bu cevabımı ne komik, ne de öğretici buldu. "Profesör konuşması" dediği şeye maruz kalmaktan rahatsızlık duyarak heyecanla başkanın rolü hakkındaki kendi görüşünü söyledi: "Bir başkan ne istediğini bilirse, hiçbir bürokrat onu durduramaz. Bir başkan, ne zaman öneri almayı bırakması gerektiğini bilmek zorundadır."

Konuyu süratle değiştirerek daha tanıdık bir alana kaydım ve ona en çok anılmayı istediği dış politika başarısının ne olduğunu sordum. Hiç tereddüt etmedi: "Düşmanlarımızı tamamen yendik ve onları teslim aldık. Sonra onlara, kalkınmaları, demokratik olmaları ve uluslar topluluğuna yeniden girmeleri için yardım ettik. Yalnızca Amerika bunu yapabilirdi." Sonra eşi Bess'le tanışmam için birlikte Independence sokaklarında konuşa konuşa yaşadığı basit eve geldik.

Bu kısa konuşmayı anlattım; çünkü Truman'ın özünde Amerikalı doğasını tam olarak yansıtıyordu: Başkanlığın görkemini ve başkanın sorumluluklarını algılama şekli, Amerika'nın gücünden duyduğu gururu ve hepsinden önemlisi Amerika'nın bütün insanlığın gelişmesi ve özgürlüğü için kaynak olduğuna inancı.

Truman Roosevelt'in ağır gölgesi altında başkanlığa başladı. Roosevelt'in ölümü, ona efsanevi bir hüviyet kazandırmıştı. Truman içtenlikle Roosevelt'e hayranlık duyuyordu; fakat sonunda her yeni başkanın yapması gerektiği şekilde, bürosuna kendi deneyimleri ve değerlerinin perspektifi çerçevesinde şekil verdi.

Truman'ın müttefiklerinin birliğine olan bağlılığı, Roosevelt'inkinden daha az heyecanlı idi. Yalnızlık politikası taraftarı Orta Batı Amerika'nın bu çocuğu, müttefiklerin birliğini hissi veya moral bir gereklilik olarak değil, pratik bir tercih olarak görüyordu. Truman, savaş zamanı ortağı Sovyetleri de hiçbir zaman yüceltmemiş, onlara daima kuşkulu bir gözle bakmıştır. Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırdığı zaman, senatör olarak görev yapan Truman, iki diktatörü moral bakımdan eşit görmüş ve Amerika'nın onları ölünceye kadar birbirleriyle

savaşmaları için cesaretlendirmesi önerisinde bulunmuştu:

> “Hangi şartlar altında olursa olsun Hitler’i galip görmek istemezsem de, Almanya’yı kazanıyormuş gibi görürsek Rusya’ya yardım etmeliyiz ve Rusya’yı kazanıyormuş gibi görürsek Almanya’ya yardım etmeliyiz. Böylece onların mümkün olduğu kadar çok adam öldürmesine izin vermeliyiz, ikisi de sözlerine sadık değiller.”{555}

Roosevelt’in gittikçe kötüleşen sıhhatine rağmen Truman üç aylık başkan yardımcılığı süresince önemli hiçbir dış politika kararına katılmaya davet edilmedi. Atom bombası yapılması projesi hakkında da kendisine herhangi bir bilgi verilmedi.

Truman’a, bölünme hattı, doğu ve batıdan ilerleyen orduların pozisyonları üzerine oturan uluslararası bir çevre miras kaldı. Müttefik orduları tarafından kurtarılan ülkelerin politik kaderleri henüz kararlaştırılmamıştı. Geleneksel büyük devletlerin çoğu, kendilerini değişen rollerine henüz uyduramamışlardı. Fransa yere serilmişti; her ne kadar savaştan galip çıkmış ise de, Büyük Britanya tükenmişti; 1871’den beri kuvveti Avrupa’nın aklından çıkmayan, güçsüzlüğü ise, şimdi Avrupa’yı kaosla tehdit eden Almanya dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Stalin, Sovyet sınırını Elbe’nin 600 mil batısına kaydırmıştı. Batı Avrupa’nın zayıflığı ve Amerikan kuvvetlerinin planlanan çekilmesi dolayısıyla Sovyet ordularının önündeki boşluk gittikçe açılıyordu.

Truman’ın ilk içgüdüsel davranışı, Stalin’le iyi geçinme çabası oldu. Çünkü Amerikan Genelkurmayı, Sovyetlerin Japon savaşına katılıp katılmayacağından yana endişeliydi. Her ne kadar Nisan 1945’teki ilk karşılaşmalarında Sovyet dışişleri bakanının uyuşmaz tavrı dolayısıyla toplantı ertelenmişse de, Truman bu durumu tarihi deneyim farklılığına yormuştu. Şunu söyledi:

> “Ruslara sert davranmamız gerekiyor. Onlar nasıl davranmaları gerektiğini bilmiyorlar. Zücaciye dükkânındaki boğa gibiler. Ancak yirmi beş yaşındalar. Biz yüz ve İngilizler yüzlerce yıl daha yaşlıyız. Nasıl davranacaklarını onlara öğretmek zorundayız.”{556}

Bu tipik bir Amerikan yargısı idi. Temel bir uyum olduğu varsayımından hareket eden Truman, Sovyetlerle anlaşmazlığı jeopolitik çıkar farklılıklarına değil, “kötü davranış” ve “politik acemilik”e yoruyordu. Diğer bir deyişle, Stalin’i “normal” hareket etmeye yöneltme olanağının mevcut olduğuna inanıyordu. Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler arasındaki gerginliğin yanlış anlamadan

değil, doğal farklılıklardan doğduğu gerçeğini kavradıktan zaman Soğuk Savaş da başlamış oldu.

Truman Roosevelt'in bıraktığı üst düzey danışmaları ile çalışıyordu ve selefinin Dört Polis doktrinini izleme niyetiyle başkanlığına başladı. 16 Nisan 1945'te, başkanlığı devraldıktan dört gün sonra yaptığı bir konuşmada, dünya topluluğu ile kaos arasında karanlık bir zıtlık tablosu çizdi ve küresel ortak güvenliğin alternatifi olarak anarşiden başka bir şey göstermedi. Truman, yeni bir barışçı uluslararası düzen kurmak ve onu korumak için savaş zamanı Müttefikler arasında birliğin korunması özel yükümlülüğüne ve her şeyden çok uluslararası anlaşmazlıklarının kuvvet yoluyla çözülmesi ilkesine inanan Roosevelt'in bu inancını benimsedi:

> "Dünya barışının geleceği için, hiçbir şey. Mihver Devletleri'nin dünyayı sultaları altına almak için çıkardıkları fesadı ortadan kaldırmak için ulusların devamlı işbirliği yapmasından dana önemli değildir.
>
> Bu büyük devletlerin barışı uygulamak için özel sorumlulukları vardır ve bu sorumluluk, büyük küçük tüm devletlerin, meşru müdafaa hariç, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmama yükümlülüğüne dayanır."{557}

Görünüşe göre, Truman'ın konuşmalarını yazanlar yeni başkana bir değişiklik borçlu olduklarını hissetmediler; belki de standart metinlerinde bir iyileştirme yapılmasını mümkün görmediler. Çünkü 25 Nisan'da San Francisco'daki Birleşmiş Milletler örgütlenme konferansında Truman'ın yaptığı konuşma kelimesi kelimesine aynı idi.

Heyecanlı nutuklara karşın, sert jeopolitik gerçekler yeryüzündeki şartları şekillendiriyordu: Stalin dış politikayı yürütmede eski yöntemlerine döndü ve zaferlerinin karşılığının, ciddiye aldığı tek ödeme aracı olan toprakla ödenmesini istedi. Pazarlık yapmayı biliyordu ve bunu yapmaya istekli de olabilirdi; fakat yalnızca *quid pro quo* prensibi içinde olmak kaydıyla, yani çıkar küreleri veya büyük ekonomik yardımlar gibi özel yararlar için Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki komünist nüfuzuna sınır getirilmesini tartışabilirdi. Büyük bir devleti yöneten en ilkesiz liderlerden birisi için dış politikayı karşılıklı iyi niyet veya uluslararası hukuk temeline dayandırmak aklın almayacağı bir şeydi. Stalin'in görüşüne göre, dünya liderlerinin buluşmaları, kuvvetlerinin karşılıklı kıyaslanmasını veya ulusal çıkarların hesaplanmasını sağlayabilirdi, fakat

bunları değiştiremezdi. Bu nedenle, Stalin hiçbir zaman Roosevelt ve Churchill'in savaş zamanı yoldaşlığına geri dönmek için yaptığı çağrılara cevap vermedi.

Roosevelt'in kazandığı çok büyük prestij, Stalin'in yaklaşımım kısa bir müddet ılımlı yapmış olabilir. Sonuçta Stalin, yalnızca "somut" gerçekler karşısında boyun eğecekti; ona göre diplomasi, kuvvetlerin kıyaslamasını ortaya koymak için yapılan daha geniş ve kaçınılmaz olan kavganın bir evresinden başka bir şey değildi. Amerikan liderleri ile ilişkilerinde Stalin'in sorunu, onların dış politika düşüncelerindeki ahlaklılık ve hukuka uygunluk prensiplerinin önemini anlamakta büyük zorluk çekmesiydi. Stalin, samimi olarak, Amerikan liderlerinin görünüşte stratejik çıkarları olmadığı halde, Doğu Avrupa ülkelerinin iç politik yapılan üzerinde bu kadar çok gürültü çıkarmalarını bir türlü anlayamamıştır. Amerikalıların somut herhangi bir çıkarları olmadığı halde prensipler üzerinde durmaları, Stalin'i başka gizli sebepler aramaya yöneltmiştir. Moskova'da Büyükelçi olan Averell Harrimann şöyle yazıyor:

> "Korkarım ki Stalin, bizim prensip olarak hür bir Polonya'yla ilgilenmemizi anlamamaktadır, hiçbir zaman da tam olarak anlayacak değildir. Stalin, bir realisttir... ve bizim soyut ilkelere olan inancımızı anlamak onun için çok zordur. Stalin için, başka gizli niyetlerimiz yoksa, bizim Rusya'nın güvenliği bakımından çok önemli gördüğü Polonya gibi bir ülkeyle ilgili Sovyet politikasına neden karışmak istediğimizi anlamak çok güçtür..."{558}

Realpolitik'in bu kadar usta bir uygulayıcısı olan Stalin'in, Amerika'nın Kızıl Ordu tarafından Avrupa Kıtası'nın ortasında kurulan yeni jeopolitik dengeye direneceğini tahmin etmesi gerekirdi. Çelik gibi sinirleri olan bu adamın kendisinden istenmeden bir şey vermesi beklenemezdi; pazarlıkta kozları önünde toplayarak ilk hareketin Müttefikler tarafından yapılmasını beklemenin daha akıllıca bir hareket olduğunu düşünmüş olmalıdır. Stalin'in ciddiye alacağı yegâne hareketler de sonuçları kâr ve zarar terimleri ile analiz edilebilecek olanlardı. Müttefikler hiçbir baskı yapmayınca, Stalin de yerinden kıpırdamadı.

Stalin, Birleşik Devletler'e karşı da, 1940'ta Hitler'e karşı takındığı tavrın aynısını sergiledi. 1945'te Sovyetler Birliği, on milyonlarca kayıp dolayısıyla takatten düşmüş, ülkesinin üçte biri harap olmuş olduğu halde, atom bombası tekelini elinde tutan, savaştan zarar görmemiş Amerika'nın karşısında cesaretle duruyordu. 1940'ta da, kıtanın geri kalan kısmı elinde olan Almanya'nın

karşısında idi. Her iki olayda da, Stalin ödün vermek yerine, Sovyet kuvvetlerini bir araya topladı ve olası düşmanlarına blöf yaparak, savaş olursa geri çekilmeyeceği, batıya doğru ilerleyeceği izlenimini verdi. Fakat her iki olayda da karşısındakilerin tepkisini yanlış hesapladı. 1940'ta Molotov'un Berlin ziyareti, Hitler'in Rusya'yı istila etmek kararını kuvvetlendirdi. 1945'te de aynı dışişleri bakanı, Amerika'nın iyi niyetini, Soğuk Savaş hesaplaşmasına dönüştürmeyi başardı.

Churchill Stalin'in diplomatik hesaplarını kavradı ve onları karşılamak için kendisi de iki hareket yaptı. Sovyet nüfuz küresi iyice kuvvetlenmeden sorunları konuşmak için üç müttefikin erken bir zirve toplantısı yapmasını ısrarla istedi. Bunu beklerken de Müttefikler'in ellerinde pazarlık için mümkün olduğu kadar çok koz toplamalarını istiyordu. Müttefik ve Sovyet ordularının, daha önce öngörülen yerden daha doğuda buluşmalarını da bu yönde bir fırsat olarak gördü ve sonuç olarak, sanayileşmiş olan bölge dâhil, Sovyet işgal bölgesi olarak ayrılan bölgenin hemen hemen üçte biri Müttefik kuvvetlerinin kontrolünde kaldı. Churchill, bu toprakları gelecek görüşmelerde kullanmayı önerdi. 4 Mayıs 1945'te, Washington'da Truman'la görüşecek olan Dışişleri Bakanı Eden'e telgrafla şu talimat verdi:

> "Müttefikler, Polonya ve Almanya'nın Rus işgali altında olmasının geçici niteliği ve Tuna Nehri boyundaki Ruslaştırılmış veya Rus kontrolü altındaki ülkelerin, özellikle de Avusturya, Çekoslovakya ve Balkanlar'ın yeniden tesis olunacak şartları hakkında tatmin olmadıkları sürece işgal ettiği yerlerden çekilmemelidir."{559}

Ancak yeni Amerikan yönetimi de İngiliz *Realpolitik*'ine Roosevelt'ten daha hoşgörülü değildi. Bu nedenle, savaş zamanı diplomasisi örnekleri tekrar edildi. Amerikan liderleri, Berlin yakınındaki Potsdam'da, temmuzun ikinci yarısında bir zirve toplantısı yapılacağından dolayı memnundu. Fakat Truman, Churchill'in Stalin'le başa çıkmak ve arzu edilen sonucu almak için ödülleri ve cezalan toplamak şeklindeki önerisini kabul etmeye henüz istekli değildi. Gerçekte, Truman yönetimi de Churchill'e güç dengesi diplomasisinin bir daha geri gelmemek üzere geçmişte kaldığı dersini vermekte selefi kadar istekliydi.

Haziran sonunda, planlanan zirveye bir aydan daha az bir zaman kala, Amerikan kuvvetleri kabul edilmiş sınır çizgisine çekildiler ve Büyük Britanya'yı da kendilerini izlemek zorunda bıraktılar. Bundan başka, Roosevelt'in, İngilizlerin olanaklarını olduğundan fazla tahmin ettiği gibi, Truman Yönetimi de kendisini

Büyük Britanya ile Sovyetler Birliği arasında bir arabulucu rolünde görmeğe başladı. Stalin'e karşı bir işbirliği oluşturuyormuş izlenimini vermemek için, Truman Churchill'de düş kırıklığını yaratarak İngiliz-Amerikan zaferini kutlamak için Postdam'a giderken Londra'ya uğrama önerisini reddetti.

Truman, Stalin'le Churchill olmadan konuşmakta da herhangi bir sakınca görmüyordu. Roosevelt'in Bering Boğazı toplantısı için gösterdiği mazeretin aynısını göstererek, Churchill'in aksine, kendisi hiç Stalin'le görüşmemişti; Sovyet lideri ile ayrı bir toplantı yapmayı önerdi. Fakat, Churchill, Sovyet-Amerikan diyalogu dışında tutulmasına, Truman'ın damşmanlarının Washington ve Londra'nın işbirliği içinde olduğu izlenimini vermemekte gösterdikleri hassasiyet kadar hassasiyet gösterdi. Truman'ın hatıralarına göre, Churchill, sert bir şekilde, Truman-Stalin konferansının devamı niteliğindeki herhangi bir zirve toplantısına katılmayacağını Washington'a bildirdi.{560} Truman, kendi kendine verdiği aracı rolünü yerine getirmek ve müttefik liderler arasında doğrudan doğruya ilişkiyi sağlamak amacıyla Londra ve Moskova'ya özel elçiler göndermeye karar verdi.

Roosevelt'in eski arkadaşı Harry Hopkins Moskova'ya gönderildi; garip bir şekilde, Churchill'e gönderilen elçinin ise, İngiliz Başbakanı'nın kafasında neler olduğunu öğrenebilecek bir kişi olmaktan çok, Stalin'e güven verecek bir kişi olmasına dikkat edildi. Bu kişi, savaş öncesi Moskova'da büyükelçilik yapan ve çok satan *Mission to Moscow* (Moskova Görevi) kitabının yazan Joseph E. Davies idi.

Her ne kadar Davies, bir yatırım bankacısı olup, komünistlerin gözüne en büyük kapitalist olarak görünse de, meslekten gelmeyen birçok Amerikan elçisinde görüldüğü gibi, akredite oldukları ülkelerin gönüllü sözcülüğünü yapmak eğiliminde idi. Davies'in kitabı büyükelçilik maceralarını anlatırken, temizliğe tâbi tutulan kurbanların suçlulukları dâhil, her konuda papağan gibi Sovyet propagandasını yapıyordu. Savaş zamanı bir görevle Roosevelt tarafından Moskova'ya gönderilen Davies, olağanüstü bir duyarsızlık sergileyerek senaryosu kitabından uyarlanan bir filmi Amerikan Büyükelçiliğinde bir grup yüksek Sovyet liderine göstermiştir. Konu hakkındaki resmi raporda, Sovyet misafirlerin eski arkadaşlarının suçluluktan perdede yansıtılırken gösteriyi "asık yüzlü bir merakla" seyrettikleri belirtiliyordu.{561} (Büyük bir olasılıkla bu doğruydu. Misafirler olanların doğrusunu bildiklerinden dolayı değil, perdede gösterilen filmin aynı zamanda kendi olası geleceklerini de yansıtması nedeniyle.) Yani Truman, Downing Street'e göndermek için Churchill'in savaş

sonrası dünya hakkındaki görüşlerini Davies kadar az takdir edecek birini zor bulurdu.

Davies'in 1945 Mayıs'ının sonralarına doğru yaptığı Londra ziyareti, hemen hemen savaş zamanı Moskova ziyareti kadar gerçeküstüydü. Davies, İngiliz-Amerikan ilişkilerini geliştirmekten çok, Amerikalıların Sovyetler Birliği ile ortaklığının devamıyla ilgileniyordu. Churchill Amerikan elçisine, Stalin'in Orta Avrupa'yı yutmak niyetinden endişe ettiğini söyledi ve bir birleşik İngiliz-Amerikan cephesi oluşturarak buna karşı direnme zorunluluğu üzerinde ısrarla durdu. Davies, Churchill'in Sovyet meydan okuması ile ilgili analizine tepkisini, alaylı bir üslûpla ihtiyar Arslan'a "Churchill ve Britanya, belki de Hitler'i desteklememekle büyük bir hata yaptı. Anladığım kadarıyla, Hitler ve Goebbels'in Müttefikler'in birliğini dağıtmak ve (böl ve yönet) doktrinini uygulamak için dört yıldan beri tekrarladığı doktrini şimdi Churchill ifade etmektedir" dedi.{562} Davies'e göre, Doğu-Batı diplomasisi, Stalin'in iyi niyetine inanılmadığı sürece hiçbir ilerleme kaydedemeyecekti.

Davies, durumu bu şekilde Truman'a rapor etti. Davies'e göre "ilk, son ve bütün zamanların en büyük İngiliz'i" olarak Churchill ne kadar büyük olursa olsun, barışı korumaktan çok, İngiltere'nin Avrupa'daki konumunu korumakla ilgilenmekteydi.{563} Başlangıçta Roosevelt'in, sonradan Truman'ın genelkurmay başkanı olan Amiral Leahy, Davies'in görüşünün büyük ölçüde savunulduğunu Davies raporundaki alınan şu cümle ile doğruladı: "Bu rapor, savaş boyunca Churchill'in hareket tarzı hakkında bizim bir kurmayımızın düşünceleriyle de uyumludur."{564}

Hiçbir şey, Amerika'nın *Realpolitik*'e karşı gayri ihtiyari gösterdiği tepkiyi bu kadar açıkça ortaya koyamaz. Davies ve Leahy, Churchill'in öncelikte İngiliz ulusal çıkarları peşinde olmasından hoşnut olmadılar; hâlbuki ulusal çıkarlarına öncelik tanımak, başka herhangi bir ülke devlet adamı tarafından yapılması dünyanın en doğal şeyi olarak görülürdü. Churchill'in kıta üzerinde güç dengesi peşinde olması, üç yüzyıllık İngiliz tarihini yeniden canlandırmış ise de, Amerikalılar bu tutumu bir nevi hata olarak görmüşler ve sanki araçlar ve sonuçlar birbirini tamamlayan değil de, zıt şeylermiş gibi, böyle bir dengeyi korumak çabasının barış arayışlarına ters düştüğünü düşünmüşlerdir.

Moskova'yı savaş zamanında özel görevle birkaç defa ziyaret etmiş olan Hopkins, paralel misyonunun atmosferini son derece samimi buldu. Böyle olmakla beraber, Stalin'le konuşmalarında, Doğu Avrupa üzerindeki çıkmazın

daha da derinleşmiş ve Soğuk Savaş'ın başlangıcını çabuklaştırmış olması mümkündür. Çünkü Hopkins, karşılıklı çatışma yerine, savaş zamanında olduğu gibi uyum içinde işbirliği yapılmasının önemi üzerinde durdu. Fakat Stalin'e, izlediği yolun Amerikan kamuoyunun aleyhine dönmesi halinde ciddi sorunlar yaratabileceğini söylemedi. Bütün diplomatik kariyeri boyunca Hopkins, anlayış ve iyi niyet havası içinde çözümlenemeyecek hiçbir anlaşmazlık olmadığı varsayımıyla çalışmıştı ki, Stalin için her ikisi de çok az anlam taşıyordu.

Stalin, Hopkins'le mayısın sonlarına doğru ve haziranın başında altı ayrı zamanda görüştü. Muhatabını devamlı savunma durumunda bırakmak şeklindeki olağan tekniğini kullanarak Ödünç Verme-Kiralama sisteminin sona erdirilmesinden ve Sovyet-Amerikan ilişkilerindeki genel bir soğumadan şikâyetçi oldu. Sovyetler Birliği'nin baskıya boyun eğmeyeceğini bildirdi. Bu, sanki ödün vermeye hiç razı değilmiş gibi bir hava takınarak, zor duruma düşmeden hangi ödünlerin istendiğini öğrenmek için başvurulan standart diplomatik yöntemdir. Stalin, Polonya'da serbest seçimler yapılması konusundaki arzu ve endişeyi anlamamazlıktan geldi. Sovyetler Birliği, henüz seçim yapılmamış olan İtalya ve Belçika hakkında benzer sorunlar çıkarmamıştı. Batılı devletler, Sovyet sınırlarına bu kadar yakın olan Polonya ve Tuna Nehri havzasındaki ülkelerle neden bu kadar çok ilgileniyorlardı?

Hopkins ve Stalin, Amerikalıların Doğu Avrupa ülkelerinde self-determinasyon prensibinin uygulanması üzerinde çok ciddi oldukları bile iletilmeden konuştular, fakat sonuçsuz olarak. Gerçekte Hopkins, birçok Amerikan görüşmecinin sergilediği bir tavır olan, en güçlü oldukları konumda bile konuyu herhangi bir uyuşmazlık yaratmayacak bir tarzda ortaya koyma eğilimini sergiledi. Bu diplomatlar, karşı taraftan uzlaşma beklerken, muhataplarına zarif bir çıkış yolu bırakmaya çalışırlar. Bu yaklaşımın öbür yüzü, Amerikalı görüşmecilerin karşı tarafın iyi niyetinden ümidini kesince inatçı ve zaman zaman çok katı olmaları şeklinde görülür.

Hopkins'in görüşme tarzındaki zayıflık, savaş zamanından kalan Stalin'in ve Sovyetler Birliği'nin iyi niyetine karşı beslenen olağanüstü güven nedeniyle daha da arttı. 1945 Haziran'ında, Stalin Polonya'nın hem doğu, hem de batı sınırlarını tek taraflı olarak belirlemiş, hükümetteki Sovyet kuklalarını teşvik etmiş ve serbest seçim yapılacağı hakkında Yalta'da verdiği sözü tutmamıştı. Buna rağmen Harry Hopkins Stalin'e, Sovyet-Amerikan anlaşmazlıklarından söz ederken "sonunda Polonya sorunu haline gelen ve her biri kendi içinde önemsiz bir dizi olay" olduğunu söyleyebilmiştir.{565} Tahran ve Yalta günlerinden kalma

Roosevelt taktiğine başvuran Hopkins, Stalin'den Truman Yönetimi üzerindeki baskıyı hafifletmek için Doğu Avrupa'daki taleplerinin değiştirilmesini rica etmiştir.

Stalin, yeni Polonya hükümetinin, Amerikan ilkelerine uygunluğunu sağlayacak önerilere açık olduğunu söyledi. Sovyetler Birliği tarafından askeri gereksinimlerin ortaya koyduğu "zorunluluk" dolayısıyla oluşturulduğunu iddia ettiği Varşova hükümetine, demokratik kanattan girmesini önerdikleri dört beş isim vermesini Hopkins'den istedi.{566} Kuşkusuz, gerçek sorun komünist bir hükümete göstermelik birkaç kişinin katılması değil, serbest seçimler idi. Üstelik, komünistler şimdiye kadar koalisyon hükümetlerini yıkmakta olağanüstü bir beceri göstermişlerdi. Sonuçta Hopkins yeni hükümet için belli isimler önerecek durumda olmadığını söylediğinde, Amerika'nın, Polonya'nın durumunu kavrayışıyla da Stalin'i etkileyemeyeceği açıktı.

Stalin, komşuları ile birebir ilişkilerinde serbest hareket etme isteğini geleneksel Rus uygulamasından almıştı, İki yüzyıl önce Rusya'nın uluslararası sahneye çıkmasından beri, Rus liderleri, komşularıyla anlaşmazlıklarını, uluslararası konferanslardan çok, iki taraflı olarak çözmeyi uygun bulmuşlardır. Ne 1820'lerde I. Aleksandr, ne otuz yıl sonra I. Nikola, ne de 1878'de II. Aleksandr, Büyük Britanya'nın, Rusya ile Türkiye'nin arasına girmekteki ısrarını anlayabilmiştir. Birbirini izleyen bu olaylarda, Rus liderler komşuları ile ilişkilerinde serbestçe hareket etme hakkına sahip olduklarına inanmışlardı. Engellendiklerinde de kuvvete başvurma eğilimindeydiler. Bir kez kuvvete başvurduklarında da, savaşla tehdit edilene kadar geri çekilmeyi bilmiyorlardı.

Truman'ın elçilerinin Londra ve Moskova ziyaretleri şunu kanıtladı ki, Truman halâ, bir taraftan Roosevelt'in Amerika'nın hiçbir ortağı olmadan barışı korumak görüşü ile, diğer yandan henüz karşı bir politika geliştirmemiş olduğu Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki hareket tarzından duyduğu rahatsızlık arasında bir yol bulmaya çalışıyordu. Truman, zaferin önüne koyduğu jeopolitik gerçeklerle yüz yüze gelmeye veya Roosevelt'in Dört Polis'i ile yönetilen bir dünya düzeni görüşünü kaldırıp atmaya henüz hazır değildi. Aynı zamanda Amerika, güç dengesinin uluslararası düzenin bir gereği olduğunu ve Avrupa diplomasisinin bir ayıbı olmadığını teslim edecek durumda da değildi.

Roosevelt'in Dört Polis rüyası, 1945'in 17 Temmuz'undan 2 Ağustos'una kadar devam eden Potsdam Konferansı'nda sona erdi. Üç lider, son Alman veliahdının resmi konutu olan geniş bir park içindeki İngiliz stili bir kır evi şeklinde

yapılmış Cecilienhof ta buluştular. Potsdam, Sovyet işgal bölgesinde olduğu, demiryolu ile ulaşılabildiği (Stalin uçak yolculuğundan nefret ederdi) ve Sovyet güvenlik kuvvetleri tarafından korunduğu için konferans yeri olarak seçilmişti.

Amerikan delegasyonu Potsdam'a geldiği zaman hâlâ savaş zamanındaki dünya düzeni görüşünü koruyordu. Amerikan delegasyonu için temel belge hizmeti gören Dışişleri Bakanlığı bilgilendirme evrakında, çıkar küreleri oluşturulmasının dünya barışına en büyük tehdit olacağından söz ediliyordu. Wilsoncu görüşü öne süren bu evrakta, çıkar kürelerinin "basit ve açık bir şekilde kuvvet politikalarını temsil ettiği ve bu politikaların bütün dezavantajlarını beraberinde getirdiği,.. bizim en önemli amacımızın, bir ülkenin diğerine karşı kuvvet yığmasına yardım etmek değil, ulusların güvenliklerini sağlamak için böyle nüfuz kürelerinin gerekli olduğu hakkındaki düşüncelerin nedenlerini ortadan kaldırmak olduğu"{567} belirtilmektedir. Dışişleri Bakanlığı, kuvvet politikası olmazsa neyin Stalin'i uzlaşmaya zorlayacağı veya çatışan çıkarlar değilse, neyin anlaşmazlık sebebi olacağını açıklamıyordu. Bununla beraber Sovyet liderleri hakkında Başkan'ın danışmanı olarak gelen, her yerde hazır ve nazır Joseph Davies, Stalin'e boyun eğmek anlamına gelen kendi önerilerinden memnun görünüyordu. Havanın iyice gerginleştiği bir anda, Davies Truman'a gizlice bir not uzattı. Bu notta şöyle deniliyordu: "Sanırım Stalin'in duyguları incindi, lütfen ona karşı nazik olun."{568}

Fazla duygusal davranan kişiler, özellikle de komünistler, Truman'a doğal gelmiyordu. Bununla beraber kahramanca çaba gösterdi. Başlangıçta, Churchill'in veciz üslûbundan çok, Stalin'in sert ve kısa konuşma tarzını beğeniyordu. Annesine yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Churchill devamlı konuşuyor, Stalin ise yalnızca homurdanıyor, fakat ne demek istediğini anlıyorsunuz."{569} 21 Temmuz'da özel bir akşam yemeğinde, Truman Davies'e içini döktü:"... Barışla ve iyi bir dünya ile ilgilendiğimize ve onlara karşı düşmanca bir duygu beslemediğimize onu inandırmak istiyorum; kendimiz için, ülkemizin güvenliğinden ve ortak görevimiz olan barış, dostluk ve komşuluktan başka bir şey istemediğimize onu inandırmak istiyorum. Bunu ısrarla söyledim ve sanırım bana inanıyor. Söylediğim her kelimeyi bilerek ve isteyerek söyledim."{570} Ne yazık ki, önlerine konulan sorunlara ilgisizliğini belirten muhatapların Stalin'in gözünde hiçbir değeri yoktu.

Potsdam'da liderler, Versay Konferansı'nda tıkanıklığa neden olan organizasyon sorunlarından kaçınmaya çalıştılar. Detay bataklığına batmak ve zaman sınırlamaları içinde çalışmaktan çok, Truman, Churchill ve Stalin yalnızca genel

ilkelerle ilgilendiler. Dışişleri bakanları, yenilen Mihver Devletleri ile Müttefikler arasındaki barış anlaşmalarının detayları üzerinde sonra çalışacaklardı.

Bu kısıtlamaya rağmen konferansın çok geniş bir gündemi vardı. Tazminatlar, Almanya'nın geleceği, İtalya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya ve Finlandiya gibi Alman müttefiklerinin statüsü konuları vardı. Stalin, Molotov'un 1940'ta Hitler'e ve bir yıl sonra Eden'e verdiği istekler listesini de ortaya çıkardı. Bu isteklerin içinde, Rusların Boğazlar'dan transit geçişini iyileştirmek, Boğaz'da bir Sovyet askeri üssü bulundurmak ve İtalyan sömürgelerinden pay almak gibi konular da vardı.

Böyle geniş bir gündem, iki haftalık bir zamanda acele içindeki hükümet başkanlarının görüşebilecekleri bir şey değildi.

Potsdam Konferansı hızla bir sağırlar diyaloguna dönüştü. Stalin, kendi nüfuz küresinin sağlamlaştırılmasında ısrarlı olurken, Truman, daha az olarak da Churchill, ilkelerinin doğruluğunun kabul edilmesini istediler. Stalin, Sovyetler tarafından empoze edilen Bulgar ve Romen hükümetlerinin tanınmasına karşılık, İtalya'yı tanımayı önerdi. Bu sırada, Doğu Avrupa'da serbest seçimler yapılması için demokrasilerin talepleri karşısında kulağını tıkamaya devam etti.

Sonuçta, her bir taraf, bunu yapmaya gücü olan her konuda vetosunu kullandı. Birleşik Devletler ve Büyük Britanya, Almanya'dan talep edilen 20 milyon dolarlık savaş tazminatını (yansı Sovyetler Birliği'ne gidecekti) veya kendi işgal bölgelerindeki mevcut varlıkları bu maksat için ayırma talebini reddetti. Diğer taraftan, Stalin bütün Doğu Avrupa ülkelerindeki komünist partilerin durumlarını güçlendirmeye devam etti.

Stalin, Yalta anlaşmasındaki Öder ve Neisse nehirleri ile ilgili belirsizlikten de yararlanarak Polonya'nın sınırlarını biraz daha batıya kaydırdı. Yalta'da, Polonya ile Almanya arasındaki nehirlerin sınır çizgisi olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat kimse "Neisse" adı taşıyan iki nehir olduğunun farkında değildi. Churchill sınır olarak doğudakini anlıyordu. Fakat Stalin, Potsdam'da doğu ve batı Neisse nehirleri arasındaki bölgeyi Polonya'ya ayırdığını açıkladı. Stalin açıkça, Polonya ve Almanya arasındaki düşmanlığın, Polonya'nın eski Alman şehri Breslau'yu içine alan tarihi Alman topraklarının Polonya'nın eline geçmesi ve 5 milyon Alman'ın daha tahliye edilmesi halinde daha da şiddetleneceğini hesaplamıştı. Amerikan ve İngiliz liderler, Stalin'in oldubittisini, anlaşmaya koydukları, barış konferansına kadar sınır problemi

hakkındaki nihai pozisyonlarını saklı tuttukları şeklindeki anlamsız bir şartla kabul ettiler. Bu rezerv, Polonya'nın Sovyetler Birliği'ne bağımlılığını artırdı ve Alman halkının sınır dışı edilmekte olduğu topraklarla ilgili olduğundan boş bir jestten başka bir şey değildi.

Churchill Potsdam'a, iç durumu kuvvetli bir pozisyonda gelmemişti. Gerçekten de, İngiliz delegasyonu 1935'ten sonra yapılacak ilk genel seçimin sonucunu almak için İngiltere'ye dönmelerini ve konferansa ara verilmesini isteyince, konferansın ritmi 25 Temmuz 1945'te tehlikeli bir şekilde kesildi. Churchill ezici bir yenilgiye uğradığı için bir daha Potsdam'a dönmedi. Yeni başbakan olarak yerini Clement Attlee aldı ve Ernest Bevin de Dışişleri Bakanı oldu.

Potsdam çok şey yapamadı. Stalin'in isteklerinin çoğu reddedildi: Boğazlarda üs, İtalya'nın bazı Afrika topraklarının Rus vesayeti altına konulması, Ruhr'un dört devlet tarafından kontrol edilmesi ve Moskova tarafından kurulan Romanya ve Bulgaristan'daki hükümetlerin Batı tarafından tanınması. Truman'ın da bazı istekleri engellendi ki, en önemli olanı Tuna'nın uluslararası statüye kavuşturulmasıydı. Yine de üç lider bazı anlaşmalar yaptılar. Alman sorunları ile ilgilenecek dört üyeli mekanizma oluşturuldu. Truman, savaş tazminatı ile ilgili yaklaşımım Stalin'e kabul ettirmeyi başardı: Her devlet; kendi işgal ettiği bölgeden alacaktı tazminatını. Hayati sorun olan Polonya'nın batı sınırı konusu geçiştirildi. Birleşik Devletler ve Büyük Britanya Stalin'in Oder-Neisse hattını kabul ettiler; fakat değişikliği sonradan gözden geçirme hakkı için anlaşmaya bir rezerv koydular. Son olarak, Stalin Japonya'ya karşı yapılan savaşa yardım etmeye söz verdi. Her zaman olduğu gibi, liderlerin üzerinde anlaşamadığı birçok çetrefil sorun bir şey yapılmadan belirsiz bir halde bırakıldı ve üzerinde biraz daha tartışılmak üzere dışişleri bakanlarına devredildi.

Potsdam'ın belki de en önemli olayı, resmi gündemde bulunmayan bir konuyla ilgiliydi. Bir ara Truman, Stalin'i bir kenara çekerek ona atom bombasının varlığından söz etti. Stalin, kuşkusuz Sovyet casusları kanalıyla zaten bu bilgiyi almıştı; gerçekte bundan, Truman'dan çok önce haberdar olmuştu. Stalin, paranoyası dolayısıyla Truman'ın bu hareketini gözdağı vermek için açık bir jest sanmıştır. Yeni teknoloji ile ilgilenmiyormuş gibi davrandı ve hiçbir özel ilgi göstermedi. Truman hatıralarında şöyle yazıyor: "Rus Başbakanı hiçbir özel ilgi göstermedi. Bütün dediği, bunu duyduğuna memnun olduğu ve onu Japonlara karşı iyi bir şekilde kullanacağımızı ümit ettiğinden ibaretti."{571} Nükleer silahlarla ilgili olarak Sovyetlerin kullandığı taktik, kendi atom bombalarını yapana kadar buydu.

Churchill tekrar seçilmiş olsaydı, sorunları Potsdam'da ortaya koyacağını ve bir çözümü zorlayacağını söyledi.[572] Aklında ne olduğunu hiçbir zaman tam olarak belirtmedi. Stalin, bir konuda anlaşmaya, ancak çok aşırı bir baskı altında ve o da en son anda ikna edilebilirdi. Gerçekte, Churchill'in kapsamlı bir çözüm elde etmek isteği, Amerika'nın handikabını da ortaya koydu: Hiçbir Amerikalı devlet adamı, Churchill'in tahayyül ettiği ve Stalin'in anlayabileceği tehdit veya baskıyı göstermeye hazır değildi. Amerikalı liderler, henüz Stalin'e Doğu Avrupa'da tek partili devletler yaratmak için ne kadar zaman tanınırsa, onu bu yoldan döndürmenin de o kadar zorlaşacağını kavrayamamışlardı. Savaş sonunda, Amerikan halkı savaştan ve çatışmalardan yorgun düşmüştü ve her şeyden çok çocuklarının eve dönmesini istiyorlardı. Doğu Avrupa'da çok partili bir politik sistem veya Doğu Avrupa sınırları uğruna çatışmayı sürdürmeye, hele de bir nükleer savaşla kimseyi tehdit etmeye hazır değildi. Başka komünist ilerlemelerine karşı direnme konusunda oybirliği, herhangi bir askeri riskle karşılaşmamak konusundaki oybirliği ile çatışıyordu.

Üstelik Stalin'le hesaplaşma, bir çay partisi değildi. Andrei Gromiko'nun, 1989'da görevden ayrıldıktan sonra bana anlattığı şeyler, Stalin'in diplomasisini kabul ettirmek için ne kadar çetin ve uzun bir kavgaya hazır olduğunu göstermektedir.

Ona, Sovyetler Birliği'nin her şeyi yerle bir eden savaştan hemen sonra ve Amerika'nın nükleer bomba tekeline rağmen, nasıl olup da Berlin ablukası riskini göze alabildiklerini sordum. Emeklilikten sonra daha olgunlaşmış ve yumuşamış olan Gromiko, bazı danışmanların aynı endişeyi Stalin'e ilettiklerini ve onun üç nedenle bu endişeyi bertaraf ettiğini söyledi: Birincisi, Birleşik Devletler'in hiçbir zaman Berlin üzerinde nükleer silah kullanmayacağı; ikincisi, eğer Birleşik Devletler otoyoldan bir konvoyu Berlin'e sokmaya çalışırsa Kızıl Ordu'nun direneceği; son olarak da eğer Birleşik Devletler bütün cephe boyunca saldırıya geçecek gibi görünürse, son kararı Stalin verecekti. Anlaşıldığına göre yalnızca son durumda Stalin çözüme razı olacaktı.

Potsdam'ın pratik sonucu, Amerika'nın savaş zamanı liderlerinin gerçekleşmemesi için çok kararlı oldukları, Avrupa'nın iki nüfuz küresine ayrılması sürecinin başlangıcı olmasıdır. Dışişleri bakanları toplantısının, liderlerinin zirve toplantısından daha fazla verimli olmamasına şaşmamak gerek. Daha az yetkileri olduğu için esneklikleri de o oranda azdı. Molotov'un politik olduğu kadar, fiziki geleceği de Stalin'in talimatlarına en katı bir şekilde

uymasına bağlı idi.

Dışişleri bakanlarının ilk toplantısı, 1945'in Eylül ayında ve Ekim'in başlarında Londra'da yapıldı. Amacı, Almanya safında çarpışan Finlandiya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'la barış anlaşması yapmaktı. Amerikalıların ve Sovyetlerin konumlarında, Potsdam'dan bu yana herhangi bir değişiklik olmamıştı. Dışişleri Bakanı James Byrnes serbest seçim istiyordu; Molotov bunu duymak bile istemiyordu. Byrnes, atom bombasının Japonya'da insanı dehşete düşüren sonucunun Amerikalıların pazarlık gücünü arttıracağı ümidinde idi. Aksine, Molotov eski yaygaracılığını aynen korudu. Konferans sonunda anlaşıldı ki, atom bombası Sovyetleri hiçbir şekilde yumuşatmamıştı daha fazla işbirliğine yöneltmemişti, en azından tehditkâr bir diplomasinin yokluğunda bunu yapamamıştı. Byrnes, selefi Edward R. Stettinius'a şöyle diyordu:

> "...bir yıl önceki Rusya'dan tamamen farklı bir Rusya ile karşı karşıyaydık. Savaşta bize ihtiyaçtan olduğu ve bizim onlara gerekli malzemeleri verdiğimiz müddetçe iyi ilişkilerimiz vardı; fakat şimdi savaş sona erdiğinden saldırgan bir tavır alıyorlardı ve savunulamayacak politik toprak sorunları üzerinde ayak diriyorlardı."{573}

Dört Polis rüyası kesin olarak ölmüştü. 27 Ekim 1945'te başarısızlıkla biten Dışişleri Bakanları Konferansından birkaç hafta sonra, bir Donanma Günü kutlaması dolayısıyla yaptığı bir konuşmada Truman, Amerika'nın tarihi dış politika temalarını özetlerken, Sovyet-Amerikan işbirliği çağrısında da bulundu. Birleşik Devletler'in, toprak ve üs gibi "başka bir ülkeye ait hiçbir şeyin" peşinde olmadığını söyledi: Ulusun moral değerlerini yansıtan Amerikan dış politikası, "doğruluk ve adalet ana ilkelerine" ve "şeytana ödün vermeyi reddetmeye" sıkıca bağlıydı. Bireylerin ve devletlerin ahlaklarının aynı olduğu şeklindeki geleneksel Amerikan görüşünü öne süren Truman "hiçbir zaman, bu Altın Kural'ı dünyanın uluslararası işlerine uygulamak çabasından bir saniye geri durmayacağız" sözünü veriyordu. Truman'ın dış politikanın moral tarafı üzerinde durması, Sovyet-Amerikan uzlaşması için yeni bir çağrının başlangıcını oluşturmuştur. Truman, savaş zamanı müttefikleri arasında "ümitsiz veya uzlaştırılamaz" farklılıklar olmadığını söyledi. "Galip devletler arasında, çözülemeyecek kadar köklü çıkar çatışması yoktur."{574}

Öyle değildi. Aralık 1945'te yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı'nda, bazı konularda Sovyet "ödünleri" sağlandı. Stalin 23 Aralık'ta Byrnes'i kabul ederek,

üç Batılı demokrasinin, Romanya ve Bulgaristan'a kabinelerine bazı demokratik şahsiyetleri alarak hükümetlerini genişletmeleri önerisinde bulunacak bir komisyon göndermeleri önerisinde bulundu. Önerideki ahlak dışı durum, Stalin'in demokratik gerçekleri kabul etmesinden değil, uydu devletlerdeki komünist egemenliğine duyduğu güvenden kaynaklanmaktaydı. Bu görüş, Stalin'in ödünlerini "Stalinist diktatörlüğün çıplaklığını örtmek için demokratik prosedürün incir yaprakları"{575} olarak alay eden George Kennan'ın da görüşüdür.

Oysa Byrnes, Stalin'in girişimini, Yalta anlaşmasının bazı demokratik tavırlar alması gerektirdiğini anladığının bir işareti olarak yorumlamış ve kendileri ile barış anlaşmaları yapılmamış ise de Bulgaristan ve Romanya'yı tanıma işlemini başlatmıştır. Truman, Byrnes'in kendisine danışmadan ödün vermesine çok kızdı. Bir süre tereddüt ettikten sonra Byrnes'e uymuşsa da, bu olay Başkan'la dışişleri bakanı arasındaki uzaklaşmanın başlangıcı olmuş ve Byrnes'in bir yıl içinde istifası ile sonuçlanmıştır.

1946'da Paris'te ve New York'ta yapılan iki dışişleri bakanları toplantısı daha olmuştur. Bu toplantılarda ek anlaşmalar tamamlanmış, fakat Stalin'in Doğu Avrupa'yı Sovyetler Birliği'nin politik ve ekonomik uzantısı haline dönüştürmesi gerginliği daha da artırmıştır.

Amerikan ve Sovyet liderleri arasındaki kültür farklılığı da Soğuk Savaş'ın ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Amerikan görüşmeciler, hukuk ve ahlak bakımından haklı sözler söylenir söylemez, arzu ettikleri sonuç alınacakmış gibi davrandılar. Fakat Stalin'in tutumunu değiştirmesi için daha başka inandırıcı nedenlere gereksinimi vardı. Truman Altın Kural'dan söz edince, Amerikalı dinleyicileri sözlerini kelimesi kelimesine aynen kabul ediyorlar ve yasal normlarla yönetilen bir dünyaya samimi olarak inanıyorlardı. Stalin'e göre, Truman'ın sözleri, hileli değilse bile anlamsız laf kalabalığı idi. Stalin'in kafasındaki yeni dünya düzeni, komünist ideoloji ile kuvvetlendirilmiş Panslavizm'di. Yugoslav rejim muhalifi komünist Milovan Djilas bir sohbetinde Stalin'in şöyle söylediğini naklediyor:

> "Stalin Slavlar birlik olur ve dayanışmalarını sürdürürlerse, gelecekte kimse parmağını kımıldatamaz, bir parmağını dahi! diye tekrarlarken, düşüncesini kuvvetlendirmek için işaret parmağını havaya kaldırdı."{576}

Paradoksal bir şekilde, Stalin'in, ülkesinin ne kadar zayıf bir durumda olduğunu

bilmesi, Soğuk Savaş'a doğru kayışı hızlandırdı. Ülkenin Moskova'nın batısındaki bölümü tamamen harap olmuştu geri çekilen orduların standart yöntemi olarak –ilk önce Sovyet, sonra Alman orduları– geriden gelenlerin Rusya'nın acımasız iklimi karşısında korumasız bir şekilde açıkta kalması için her bir bacayı havaya uçurmuşlardı. Siviller dâhil, Sovyetlerin savaş kayıpları 20 milyonun üzerindeydi. Bu rakama, Stalin'in temizlik hareketlerinde, esir kamplarında, mecburi kolektifleştirmelerde ve isteyerek yaratılan açlıktan ölenlerin sayısı olan bir 20 milyonu daha eklemeniz gerekir. Ayrıca Gulag'da mecburi çalışma kamplarındaki esirlikten kurtulan 15 milyonu daha sayabiliriz. {577} Şimdi bu tükenmiş ülke, birdenbire kendini Amerika'nın atom bombası yapma teknolojik başarısı ile karşı karşıya buluyordu. Bu, Stalin'in uzun zamandan beri korktuğu anın geldiği ve kapitalist dünyanın kendi iradesini empoze etmeyi başarabileceği anlamına mı geliyordu? Rusya'nın uranlık standartlarına göre bile insanlık dışı olan bütün bu çekilen ıstıraplar ve sarf edilen çabalar, onlara, tek taraflı kapitalist avantajından daha iyi bir şey getirmemiş miydi?

Stalin, neredeyse pervasız bir gözü peklikle Sovyetler Birliği'nin zayıflıktan değil, kuvvetlilikten dolayı böyle hareket ettiği imajını vermeyi tercih etti. Stalin'in düşüncesine göre, kendi isteği ile ödün vermek, zayıflığını itiraf etmekti ve o, bunların yeni taleplerde bulunmak ve baskı yapmak için kullanılabileceğini düşünüyordu. Böylece, Sovyet kukla hükümetleri kurarak ordusunu Avrupa'nın ortasında tuttu. Daha da ileri giderek öyle amansız bir yırtıcılık imajı yarattı ki, sanki Manş Denizi'ne hemen saldırıya geçecekmiş korkusu doğdu, gerçek olmayan fakat hayli yaygın bir korkuydu bu.

Stalin, Sovyetlerin kuvvetini ve savaşçılığını abartmaya, Amerikan gücünü özellikle de en etkili silahı olan atom bombasını küçük göstermeye sistemli olarak çalıştı. Stalin, Truman kendisini atom bombasının varlığından haberdar edince de aynı kayıtsızlığı göstermişti. Dünyadaki iyi niyetli akademik takipçiler tarafından da desteklenen komünist propagandası, atom bombasının icadının askeri stratejiyi değiştirmediği ve stratejik bombalamanın etkisiz olacağı temasını işledi. 1946'da, Stalin resmi doktrinini şöyle ortaya koydu: "Atom bombaları sinirleri zayıf kimseleri korkutmak niyetiyle yapılmıştır, bu bombalar savaşın sonucunu belirleyemez..."{578} Sovyet resmi açıklamalarında, Stalin'in sözleri çabucak "geçici" ve "daimi' strateji faktörleri arasındaki farklılığa kadar genişletilerek, atom bombası geçici bir faktör olarak sınıflandırıldı. 1949'da Hava Mareşali Konstantin Verşinin şöyle yazıyordu:

> “Savaş kışkırtıcıları... Sovyetler Birliği’nin ve Halk Demokrasilerinin halklarının gözünü ‘atom bombaları’ veya ‘bir düğmeye basılarak yapılan savaşlarla’ korkutabilecekleri hesabıyla hava kuvvetlerinin rolünü çok abartıyorlar.”{579}

Normal bir lider, savaştan ve bundan önceki insanlık dışı mecburi çatıştırmadan yorgun düşmüş bir toplumun huzurunu ve dinlenmesini ister. Fakat iblis Sovyet Genel Sekreteri, halkına dinlenmeyi çok gördü; gerçekte, belki de doğru olarak, eğer halkına dinlenme fırsatı verirse, komünist yönetiminin dayandığı ilkeler üzerine soru sormaya başlayacaklarını hesapladı. Mayıs 1945’te, ateşkesten kısa bir süre sonra, Muzaffer Kızıl Ordu kumandanlarına yaptığı bir konuşmada, Stalin son kez olarak savaş zamanı heyecanlı nutuklarından birini söyledi. Gruba, “Dostlarım, vatandaşlarım” diye seslenen Stalin, 1941 ve 1942 geri çekilme hareketlerini şöyle açıkladı:

> “Başka bir ulus olsa hükümetine şunu söylerdi: Bizim beklentilerimizi gerçekleştirmedin, defol; biz Almanya ile barış yapacak ve bizi huzura kavuşturacak yeni bir hükümet kuracağız. Fakat Rus halkı bu yolu seçmedi; çünkü hükümetinin politikasına güveniyordu. Büyük Rus halkı, sana gösterdiğin güven için teşekkür ederim.”{580}

Bu konuşma, Stalin’in yanıldığını son kez kabul edişi ve başbakan olarak halkına son seslenişi idi. (Enteresan olan, konuşmasında Stalin’in yalnızca Rus ulusunu övmesi, Sovyet İmparatorluğu’nun diğer herhangi bir etnik grubundan hiç söz etmemesidir) Birkaç ay içinde, Stalin, otoritesinin dayanağı olarak Komünist Partisi Genel Sekreterliği görevine geri döndü. Sovyet halkına seslenirken kullanılan standart komünist deyimine dönerek “yoldaşlar” diye hitap etmeğe başladı ve Sovyet zaferinin şerefinin Komünist Partisi’ne ait olduğunu vurguladı.

9 Şubat 1946’da, Stalin bir başka önemli konuşmasında savaş sonrası dönemin ilerleme emirlerini şöyle sıraladı:

> “Şimdi zaferin anlamı, her şeyden önce, Sovyet sosyal sisteminin savaşı kazandığı ve bu sistemin savaş ateşinden başarı ile çıktığı ve canlılığını koruduğudur... Sovyet sosyal sistemi, diğer sistemlerden daha hayat dolu ve daha istikrarlı olduğunu kanıtlamıştır... Sovyet sosyal sistemi, diğer herhangi bir sosyal sistemden daha iyi bir toplumsal örgütlenme seklidir.”{581}

Savaşın sebeplerini açıklarken, Stalin gerçek komünist inancını dile getirerek savaşın sebebinin Hitler değil, kapitalist sistem olduğunu söyledi:

> “Bizim Marksistlerimiz, dünya ekonomisinin kapitalist düzeninin kriz ve savaş unsurlarını içinde gizlediğini, dünya kapitalizminin gelişmesinin, istikrarlı ve ileriye doğru düz bir yol izlemediğini, krizler ve felaketler içinde ilerlediğini belirtmektedirler. Kapitalist ülkelerin düzenli olmayan gelişmesi, zamanla aralarında şiddetli çatışmalara yol açmakta ve hammadde kaynaklarının ve ihraç pazarlarının yetersiz olduğunu düşünen ülkeler grubu, bu durumu değiştirmeye çalışmakta ve durumu lehlerine çevirmek için silahlı kuvvetleri kullanmaktadırlar.”{582}

Stalin’in analizi doğru ise, Bitler ile Hitler’e karşı savaşan Sovyetler Birliği’nin müttefikleri arasında önemli bir fark yoktu. Er veya geç yeni bir savaş kaçınılmazdı ve şimdi Sovyetler Birliği’nin denediği şey ateşkesti, gerçek bir barış değildi. Stalin’in Sovyetler Birliği’nin önüne koyduğu görev, savaştan öncekinin aynıydı: Kaçınılmaz olan çatışmayı bir kapitalist iç savaşa dönüştürecek ve komünist anayurdundan uzak tutacak kadar güçlü olmak. Sovyet halklarının bugünden yarına barış içinde rahat yaşama ümidi böylece kalmadı. Ağır sanayie önem verilecek, tarımın kolektifleştirilmesi devam edecek ve iç muhalefet ezilecekti.

Stalin’in konuşması, savaş öncesi standart formatta yapılmış olup, komünist uygulamaya paralel olarak kendi sorularını kendisi sorup kendisi cevapladı. Tüyleri ürperen dinleyiciler için, kendini her şeyden uzak tutmak en doğal yoldu; sosyalist sistemi engellemek peşinde olan henüz belirlenmemiş düşmanlar ortadan kaldırılmakla tehdit edilmekteydiler. Her Sovyet vatandaşının kişisel deneyimine bakıldığında, bunları boş tehditler sanmak mümkün değildi. Aynı zamanda Stalin yeni hırslı hedefler de ortaya koyuyordu: Pik demir üretimini on katına, çelik üretimini on beş katına ve petrol üretimini dört katına çıkarmak gerekiyordu, “yalnız bu şartlar altında ülkemiz herhangi bir tehlikeye karşı güven altında olabilecektir. Belki üç yeni Beş Yıllık Plan, belki de daha fazlası bunları gerçekleştirmek için gerekecektir. Ancak bu yapılabilir ve yapmalıyız...”{583} Üç tane Beş Yıllık Plan, temizlik hareketlerinden ve ikinci Dünya Savaşı’ndan sağ kalan vatandaşlar için normal bir hayat olmayacak demekti.

Stalin bu konuşmayı yaptığı zaman, muzaffer ittifakın dışişleri bakanları düzenli

aralıklarla toplanıyorlardı; Amerikan birlikleri hızla Avrupa'dan çekiliyordu ve Churchill henüz Demir Perde konuşmasını yapmamıştı. Stalin yeniden Batı ile bir hesaplaşma politikası belirliyordu; çünkü şekil verdiği Komünist Partisi'nin, barış içinde bir arada yaşamayı amaç edinmiş bir uluslararası veya iç çevrede tutunamayacağını anlamıştı.

Hatta belki de Stalin, kaçınılmaz olan kozların paylaşılması zamanına kadar elini kuvvetlendirmek amacıyla sonradan uydu yörüngesi dediğimiz sistemi kurmak için de yola çıkmadı. Gerçekte, Stalin'in Doğu Avrupa üzerindeki mutlak kontrolüne karşı demokrasiler, ancak heyecanlı nutuklarla karşı çıkmışlar, fakat Stalin'in ciddiye alacağı bir şekilde bunu yapmamışlardı. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği, askeri işgali, bir uydu rejimler ağına dönüştürmeyi başardı.

Batı'nın kendi nükleer bomba tekeline karşı tepkisi de hareketsizliği daha fazla derinleştirmiştir. Hayret uyandıran bir dönüşle kendilerini nükleer savaştan kaçınmaya adayan bilim adamları, nükleer silahların II. Dünya Savaşı'ndan alınan dersi değiştirmediğini, yani stratejik bombalamanın bir savaşın sonucunu değiştirmeyeceği şeklinde şaşılacak bir öneriyi desteklemeye başladılar.{584} Aynı zamanda, Kremlin'in değişmeyen stratejik çevre hakkındaki propagandası da gittikçe yaygın bir şekilde kabul görüyordu. 1940'lı yılların sonlarındaki Amerikan askeri doktrininin de bu görüşü benimsemesi, kendi bürokratik dinamikleri ile ilgilidir. Amerikan askeri şefleri, hangi silahın savaşın sonucu hakkında kesin etkili olduğunu belirlemekten kaçınarak, kendi organizasyonlarının daha gerekli olduğunu göstermeye çalıştılar. Böylece, nükleer silahların, İkinci Dünya Savaşı deneyimine dayanarak, genel bir stratejide daha etkili patlama gücü olan bir silahtan başka bir şey olmadıkları havasını vermeye çalıştılar. Demokrasilerin en güçlü olduğu bir dönemde yaratılan bu hava, Sovyetler Birliği'nin geleneksel ordularının daha büyük olması dolayısıyla askeri bakımdan daha üstün olduğu şeklinde genel bir yanlış kanı yarattı.

Muhalefete düşmüş olan Churchill 1930'larda olduğu gibi, şimdi de demokrasilere gereksinimlerini hatırlatmaya çalışan kişiydi. 5 Mart 1946'da, Fulton, Missouri'de yaptığı konuşmada, Sovyet genişlemesi{585} hakkında tehlike çanını çalarak "Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar bir Demir Perde" indiğini söyledi. Sovyetler, Kızıl Ordu'nun işgal ettiği her ülkede ve Almanya'nın kendi işgal bölgesinde, komünist yanlısı hükümetler oluşturdular. Churchill, Almanya'nın en iyi bölümünün, Birleşik Devletler tarafından Sovyetlere verildiğini söylemekten de geri kalmadı. Sonuçta bu durum "yenilmiş

Almanlara, kendilerini, Sovyetlerle Batı Demokrasileri arasında bir açık artırmaya sunma gücü verebilirdi.”

Churchill, yakın tehdidi karşılamak için, Birleşik Devletler’le İngiliz Milletler Topluluğu’nun ittifakının gerekli olduğu sonucuna vardı. Uzun vadeli çözüm ise Avrupa birliği olup “hiçbir ulus daimi olarak bu birlikten dışlanmamalıdır.” 1930’ların Almanya’sının ilk ve önde gelen muhalifi olan Churchill, şimdi 1940’ların Almanya’sıyla uzlaşmanın ilk ve önde gelen savunucusu olmuştu. Churchill’in ana teması, zamanın, demokrasilerin aleyhine işlediği ve tam bir çözüme acele gereksinim olduğu idi:

> “Sovyet Rusya’nın savaş istediğine inanmıyorum, istediği, savaşın meyveleri ve gücünün ve doktrinlerinin sınırsız bir şekilde genişlemesidir. Şimdi burada henüz zaman varken, savaşı tam olarak önlemek ve bütün ülkelerde mümkün olduğu kadar hızla özgürlük ve demokrasinin kurulması şartlarını düşünmek zorundayız. Güçlüklerimiz ve karşı karşıya bulunduğumuz tehlike, onlara gözümüzü kapamakla ortadan kalkmayacak. Ne olacağını görmek için beklemekle de ortadan kalkmayacak; yatıştırma politikası ile de ortadan kalkmayacak. Gerekli olan şey bir düzenlemedir ve ne kadar gecikirse, çözüm o kadar zorlaşacak ve tehlike o kadar büyüyecektir.”{586}

Peygamberlerin kendi ülkelerinde kabul görmemelerinin nedeni, onların rolünün çağdaşlarının deneyim ve hayal güçlerinin sınırlarını aşmasıdır. Görüşlerinin gerçek olduğu, yani onun ileri görüşlülüğünden yararlanmak için artık çok geç olduğu zaman anlaşılırlar. Yaşamlarının tehlikede olduğu kısa bir süre hariç, Churchill’in de kaderi vatandaşları tarafından reddedilmesidir. 1930’larda, çağdaşları görüşme peşindeyken, o ülkesinin silahlanması gerektiğini söylüyordu. 1940 ve 1950’lerde, zayıf oldukları şeklindeki kendi yarattıkları yanılgıyla hareketsiz kalan çağdaşları güçlerini artırmaya uğraşırken, Churchill diplomatik çatışmayı savundu.

Sonunda, Sovyet uydu yörüngesi yavaş yavaş ortaya çıktı. George Kennan meşhur “Long Telegram”ında üç yeni Beş Yıllık Plan yapılmasını isteyen Stalin’in konuşmasının analizini yaparken, Stalin’in yabancı baskısını nasıl ciddi değerlendirdiğini şöyle açıklıyor: “SSCB’ye müdahale, buna cesaret edecekler için felaketli sonuçlar verebilir; ancak Sovyet sosyalizminin ilerlemesinde de yeni gecikmelere neden olacaktır ve bu nedenle ne pahasına olursa olsun

engellenmelidir.”{587} Stalin, bir yandan Sovyetler Birliği’ni yeniden inşa ederken, öte yandan Birleşik Devletler’le çatışmaya giremezdi. Sovyetlerin Batı Avrupa’yı istila etmesi, reklamı çok yapılan, fakat gerçekleşmeyecek bir fanteziydi; daha büyük olasılık, ciddi bir Amerikan çatışmasından önce Stalin’in geri çekilmesiydi. Bununla beraber, Batılıların kararının ciddiyetini ölçmek için her türlü deneyi yaptıktan sonra bu kararı alacaktı.

Stalin, Doğu Avrupa sınırları içindeki baskısını, üzerine herhangi bir aşırı risk almadan başardı; çünkü orduları zaten bu bölgeleri işgal altında tutuyorlardı. Fakat sıra Sovyet tipi rejimler empoze etmeye gelince, daha dikkatli hareket etmeye başladı. Savaştan sonraki ilk iki yıl içinde, yalnız Yugoslavya ve Arnavutluk’ta komünist diktatörlükler kurulmuştu. Sonradan Sovyet uydusu olan beş ülkede –Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya– koalisyon hükümetleri vardı ki, bu hükümetlerde en kuvvetli kanat komünistlerse de henüz tam kontrol onlarda değildi. Bu ülkelerden ikisi –Çekoslovakya ve Macaristan– savaştan sonraki ilk yıl içinde gerçek çok partili sistemler oluşturan seçimler yaptılar. Özellikle Polonya’da, komünist olmayan partililere yönelik sistematik tacizler kaydedilmişti; fakat onlar üzerinde açık Sovyet baskısı henüz yoktu.

1947 yılının Eylül ayında, bir süre Stalin’in en yakın arkadaşı olan Andrei Zdanov, Doğu Avrupa’da “Anti-faşist cephe” dediği devletleri iki kategoriye ayırıyordu. Komintem’in yerini alan dünya komünist partileri resmi grubu Kominform’un kuruluşunu ilan eden konuşmada Zdanov, Yugoslavya, Polonya, Çekoslovakya’da ve Arnavutluk’u “yeni demokrasiler” olarak adlandırmıştı. (Gariptir ta, o zaman Çekoslovakya’da henüz komünist hükümet darbesi yapılmamıştı.) Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Finlandiya, kesin tam bir adı olmamakla beraber, bir başta kategoride sayılıyordu.{588}

Bu, Stalin’in Doğu Avrupa’dan çekilmesi durumunda, bu ülkelerin Finlandiya’nın statüsüne benzer demokratik, ulusal, fakat Sovyet ilgi ve çıkarlarına karşı saygılı olacakları bir statü kazanacakları anlamına mı geliyordu? Sovyet arşivleri açılana kadar tahmin etmekten başka bir şey yapamayız. Bununla beraber, şunu biliyoruz ki her ne kadar Stalin, 1945’te Hopkins’e, Polonya’da komünist olması şart olmamakla beraber dost bir hükümet kurulmasını istediğini söylemişse de, bürokratları, tam tersi bir uygulama içinde idiler, iki yıl sonra, Amerika, Yunanistan ve Türkiye’ye yardım programını başlattığı ve Almanya’nın üç Batı işgal bölgesini sonradan Alman Federal Cumhuriyeti olarak tanınan bir devlet şeklinde bir araya getirmeye

başladığı zaman (Bkz. Bölüm 18) Stalin Amerikan dışişleri bakanı ile bir görüşme yaptı. 1947 Nisan'ında, 18 aylık tıkanıklık, dört devlet dışişleri bakanının gittikçe artan sertlikteki toplantıları ve bir dizi Sovyet tehdidi ve tek taraflı hareketinden sonra, Stalin her konuyu görüşmek üzere Dışişleri Bakanı Marshall'ı uzun bir toplantı için davet etti ve bu arada Birleşik Devletler'le tam bir anlaşmaya verdiği önemi vurguladı. Stalin, tıkanıklığın ve çatışmanın "keşif kuvvetlerinin ilk hafif sürtünme ve çarpışma hareketleri olduğunu"{589} söyledi. Stalin "bütün ana sorunlarda" uzlaşmanın mümkün olduğunu ileri sürdü ve "sabırlı olmak ve karamsar olmamak gerektiği"{590} üzerinde ısrarla durdu.

Stalin ciddi idiyse, bu usta hesap adamı yanlış bir hesap yapmıştı. Çünkü Amerika'nın onun iyi niyetine güveni kalmayınca bu güveni tekrar kazanması da çok zordu. Stalin pozisyonunu çok zorlamıştı; çünkü hiçbir zaman demokrasilerin özellikle de Amerika'nın psikolojisini gerçekten anlamamıştı. Sonuç, Marshall Planı, Atlantik ittifakı ve Batı'nın askeri hatamdan toparlanması idi ki, bunların hiçbirisi onun oyun planında yoktu.

Churchill politik anlaşma için en iyi zamanın hemen savaştan sonraki zaman olduğunu söylerken kuşkusuz çok haklıydı. Stalin'in o zaman herhangi bir anlamlı ödün verip vermeyeceği, büyük çapta önerinin ve bu önerinin reddi halinde doğacak sonuçların birlikte Stalin'e sunulacağı zamanlamaya ve ciddiyete bağlı olurdu. Bu, savaştan sonra ne kadar erken yapıldı ise, başarı şansı da o kadar yüksek olacaktı.

Amerika'nın Avrupa'dan çekilmesi hızlanırken Batı'nın pazarlık gücü de azaldı, hiç olmazsa Marshall Planı ve NATO'nun gelişine kadar böyle oldu.

Stalin 1947'de Marshall'la görüştüğü zamana kadar elini aşırı zorlamıştı. Ona Amerika ne kadar güveniyorsa, o da zamanında Amerika'nın iyi niyetini o kadar kötüye kullanmıştı. Amerika'nın safiyane iyi niyetten vazgeçip, herkesten şüphe eder hale gelmesi, yeni uluslararası gerçekleri yansıtmıştır. Teorik olarak, tam bir anlaşma için Sovyetler Birliği ile görüşmeler sürdürülürken, bir yandan da demokrasiler arasındaki cephe sağlamlaştırılabilirdi. Fakat Amerikan liderleri ve Batı Avrupa'daki meslektaşları, Batı'nın tutumunun ve moralinin, iki alternatifli stratejinin belirsizliklerine dayanamayacak kadar zayıf olduğuna inanmışlardı. Komünistler, Fransa ve İtalya'da ikinci büyük parti durumundaydılar. Oluşmakta olan Federal Alman Cumhuriyeti, tarafsızlık yoluyla ulusal birlik arayışına girip girmemek konusu üzerinde ayrılığa düşmüştü. Büyük Britanya'da ve Birleşik Devletler'de, sesini yükselten barış hareketi taraftarları ortaya çıkmakta olan

sınırlandırma politikasına meydan okuyorlardı.

28 Nisan'da yaptığı bir radyo konuşmasında, Dışişleri Bakanı Marshall, Batı'nın Sovyetler Birliği'ne karşı politikasında, geriye dönülmez noktayı geçmiş olduğuna işaret etti. Stalin'in uzlaşma konusundaki üstü kapalı sözlerini, "burada zaman faktörünü görmemezlikten gelmemiz olası değildir. Avrupa'nın toparlanması, beklendiğinden yavaş gidiyor. Dağılma açığa çıkıyor. Doktorlar konsültasyon yaparken hasta elden gidiyor. Bu nedenle, harekete geçmek için, bitkinlik sonucunda elde edilecek uzlaşma beklenemez... Bu önemli ve acele sorunları karşılamak üzere ne yapılması gerekiyorsa, gecikmeden yapılmalıdır."{591}

Amerika, seçimini, Doğu-Batı görüşmeleri yerine, Batı birliği yönünde kullandı. Başka yapacak bir şeyi de yoktu; çünkü Stalin'in üstü kapalı sözlerine uyup, onun bu görüşmeleri Amerika'nın kurmaya çalıştığı yeni uluslararası düzeni baltalamak için kullandığını görme riskini göze alamadı. Sınırlandırma politikası, Batı politikasının yol gösterici prensibi oldu ve sonraki kırk yıl süresince de böyle kaldı.

John Poster Dulles, Avusturya Devlet Antlaşması'nın imzalanmasından sonra diğer delegelerle birlikte (Mayıs 1955)

18
Sınırlandırma Politikasının Başarıları ve Sancıları

1945'in sonlarında, Amerika'da politika üretenler, ne yapacaklarını bilemez bir durumdaydılar. Potsdam ve birbirini izleyen dışişleri bakanları konferansları bir sonuç vermemişti. Stalin, Amerika'nın demokrasiye bağlılığına hiç aldırış etmeden, Doğu Avrupa üzerindeki hegemonyasını koruyordu. Polonya, Bulgaristan ve Romanya'da, Amerikan diplomatları devamlı olarak Sovyet uyuşmazlıklarıyla karşı karşıya geliyorlardı. Yenilen Almanya ve İtalya'da, Moskova, "ortaklık" kelimesinin anlamını unutmuş görünüyordu. Amerika'da politika üretenler buna karşı ne yapacaklardı?

1946 baharında, Truman, Sovyetlerin Azerbaycan'ı terk etmesi talebinde bulunarak "sertleşme" politikasını başlatmak suretiyle bu soruna çare buldu. Fakat bunu Wilsoncu bir şekilde yaptı. Roosevelt gibi Truman da, güç dengesini reddediyor, Amerika'nın hareketlerini, güvenlik kavramları içinde açıklamayı doğru bulmuyor ve şartlar uygun oldukça bu hareketleri yeni Birleşmiş Milletler Antlaşması'na ve bütün insanlığa uygulanabilecek genel ilkelere bağlamaya

çalışıyordu. Truman, Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasındaki mücadeleyi, politik nüfuz kürelerine hiç atıfta bulunmadan iyi ile kötü arasındaki bir çatışma olarak algıladı.

Ancak Amerikalı devlet adamları ona ne ad takarsa taksın, nüfuz küreleri gerçekte yavaş yavaş ortaya çıkıyordu ve kırk yıl sonra komünizm çökene kadar da yerinde kalacaktı. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkelerini kendi uzantıları haline getirirken, Almanya'nın Batı işgal bölgeleri Birleşik Devletler'in liderliği altında birleşti. Eski Mihver Devletler –İtalya, Japonya ve 1949'dan sonra Federal Alman Cumhuriyeti– yavaş yavaş Birleşik Devletler'le ittifak yapmaya yöneldiler. Her ne kadar Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'daki hegemonyasını Varşova Paktı aracılığı ile sağlamlaştırdı ise de, bu sözde ittifakın baskı ile bir arada tutulduğu açıktı. Aynı zamanda Kremlin, Batı'nın bu güçlenme ve toparlanma sürecini sekteye uğratmak için, Yunanistan'da gerilla savaşını destekleyerek ve özellikle Fransa ve İtalya'da, Batı Avrupa komünist partilerinin büyük çapta gösteri yapmalarını teşvik ederek elinden gelen gayreti gösteriyordu.

Amerikan liderleri, Sovyetlerin daha da yayılmasına karşı direnmek zorunda olduklarını biliyorlardı. Fakat ulusal gelenekleri, onların bu direnmeyi, ne olursa olsun, fakat geleneksel güç dengesinden başka bir baz üzerine oturtmalarını zorunlu kılıyordu. Bunu yaparken, ikiyüzlülük yapmıyorlardı; Roosevelt'in Dört Polis doktrininin uygulanamayacağını iyice anlayınca, bu gelişmeyi, temel olarak uyum içinde çalışacak olan bir dünya düzenine giden yolda bir duraklama olarak yorumladılar. Burada, felsefi bir sorunla karşı karşıyaydılar. Acaba Sovyet inadı, geçici bir aşama mıydı? Washington biraz daha bekleyebilir miydi? Eski Başkan Yardımcısı Henry Wallace ve arkadaşlarının söylediği gibi, Amerikalılar barış niyetlerini Stalin'e yeter ölçüde iletemediklerinden dolayı Sovyetlerin kendilerini paranoyak hissetmelerine mi neden olmuştu? Gerçekten Stalin, dünyanın en güçlü devleti ile savaş sonrasında işbirliği yapmayı reddetmiş miydi? Stalin Amerika'nın dostu olmayı gerçekten istememiş miydi?

Washington'daki politika üreten çevreler bu sorular üzerinde düşünürken, Moskova'daki Amerikan Büyükelçiliğinde Rusya uzmanı olan göreceli olarak küçük bir diplomat sayılan George Kennan'dan Washington'a bir doküman geldi. Bu doküman, Stalin'in dış politikasının felsefi ve kavramsal çerçevesini yorumluyordu. "Long Telegram"{592} olarak tanınan bu doküman, Washington'un dünya görüşüne yeniden şekil veren az bulunan elçilik raporlarından biriydi. Kennan raporunda, Birleşik Devletler'in, Sovyetlerin uyuşmaz tutumundan

dolayı kendini suçlamaktan vazgeçmesi gerektiğini, Sovyet dış politikasının kaynaklarının, Sovyet sisteminin derinliklerinde yattığını ileri sürüyordu. Özünde Kennan, Sovyet dış politikasının komünist ideolojik gayretkeşliği ile eski moda çarist yayılmacılığın bir karışımı olduğunu ileri sürüyordu.

Kennan'a göre, Stalin'in dünyaya yaklaşımının tam kalbinde komünist ideoloji yatıyordu. Stalin, Batılı kapitalist devletleri değişmez bir şekilde düşman olarak görüyordu. Sovyetler Birliği ile Amerika arasında bir sürtüşme, bu nedenle bazı yanlış anlamaların veya Washington ile Moskova arasındaki hatalı iletişimin sonucu değildi, Sovyetler Birliği'nin dış dünyayı algılama tarzından kaynaklanıyordu:

> "Bu amaç için fedakârlığı öngören (komünist) dogmada, içgüdüsel dış dünya korkusu için, onsuz ülkeyi nasıl yöneteceklerini bilmedikleri diktatörlük için, kabul etmeme cesaretini gösteremedikleri zulüm için, halktan istemek zorunda olduklarını sandıkları fedakârlıklar için bir gerekçe bulmuşlardır. Marksizm adına, metotlarındaki ve taktiklerindeki bütün moral değerleri feda etmişlerdir. Bugün bundan vazgeçemezler. Bu dogma onların moral ve entelektüel saygınlığının incir yaprağıdır. Onsuz tarih karşısında duramazlar; en iyi ihtimalle, içteki zayıf rejimlerinin dış güvenliğini garanti altına almak için, ülkelerini acımasızca askeri gücün yeni noktalarına doğru sürükleyen zalim ve savurgan eski Rus yöneticilerinin sonuncusu gibi görünürler..."{593}

Kennan raporunda, çok eski zamanlardan beri çarların topraklarını genişletmek peşinde olduklarını belirtiyor. Polonya'yı alarak onu Rusya'ya bağlı bir devlet durumuna getirmek istemişlerdir. Bulgaristan'a Rus nüfuz küresinde bir devlet olarak bakmışlardır. Karadeniz Boğazı'nı kontrolleri altına alarak Akdeniz'de bir sıcak liman elde etmek peşinde olmuşlardır:

> "Kremlin'in nevrotik dünya işleri görüşünün altında, Rusların geleneksel ve içgüdüsel güvende olmama duygusu yatar. Orijinal olarak bu güvensizlik duygusu, geniş ovalarda, sert göçebe halkların oluşturduğu komşularla beraber yaşayan barışçı ve tarımla uğraşan insanların güvensizlik duygusudur. Buna, Rusya'nın ekonomik bakımdan gelişmiş Batı ile ilişki kurması sonucunda, daha yeterli, daha güçlü, daha iyi organize olmuş toplumların korkusu eklendi. Fakat bu sonuncu güvensizlik duygusu, Rus halkından çok, Rus

> yöneticilerini endişelendiriyordu. Çünkü Rus yöneticileri her zaman, yönetimlerinin şeklen modası geçmiş olduğunu, psikolojik temel açısından zayıf ve yapay olduğunu, Batı ülkelerinin politik sistemleri ile ilişkiye veya kıyaslamaya dayanamayacağını hissediyorlardı. Bu nedenle, her zaman yabancıların işlerine karışmasından, kendi sistemleri ile Batı'nın sistemlerinin doğrudan doğruya ilişkiye girmesinden, Rus halkının dıştaki dünya hakkında bilgi sahibi olmasından veya yabancıların Rus dünyası hakkındaki gerçekleri öğrenmesinden daima korkmuşlardır. Güvenliği, yalnızca sabırla, anlaşma yapmadan ve ödünler vermeden, rakip gücün tam olarak ortadan kaldırılmasını sağlayacak ölümcül mücadele ile sağlamayı öğrenmişlerdir."{594}

Kennan'a göre, Sovyetlerin amaçları böyleydi ve Amerikalıların onları kandırarak bu tutumlarını değiştirmelerini sağlaması olası değildi. Amerika'nın uzun bir mücadeleye hazır olması gerekiyordu; Birleşik Devletler'in ve Sovyetler Birliği'nin hedefleri ve felsefeleri hiçbir şekilde uzlaştırılamazdı.

Yeni yaklaşımın ilk sistematik açıklaması, l Nisan 1946 tarihinde bir bakanlıklar arası komiteye sunulmak üzere Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı memorandumda görüldü. Dışişleri Bakanlığı mensuplarından H. Freeman Matthews tarafından hazırlanan memorandum, Kennan'ın temelde felsefi olan gözlemlerini pratik dış politikaya çevirme amacı güdüyordu, ilk kez olarak bir Amerikan politik belgesi Sovyetler Birliği ile olan anlaşmazlığı, Sovyet sistemine özgü bir olay olarak değerlendiriyordu. Moskova "ilk önce diplomatik yolla, bunda başarılı olunamazsa son çare olarak gerekirse askeri güç kullanılarak, Sovyetler Birliği'nin, bugünkü dış politikasının onu ancak felakete götüreceği konusunda ikna edilmek zorundaydı."{595}

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten bir yıldan daha az bir zaman sonra söylenen bu cesur sözler, Birleşik Devletler'in geniş Sovyet sınırları boyunca tehdit edilen her bölgeyi savunacağı anlamına mı geliyordu? Matthews kendi cesaretinden korktu ve buna iki şart ekledi. Amerika denizde ve havada egemendi; Sovyetler Birliği ise karada üstündü. "Avrupa-Asya toprakları üzerindeki askeri yetersizliğimize" dikkati çeken Matthews memorandumu, kuvvet kullanılmasını, "Sovyet ordularına karşı Amerika'nın ve olası müttefiklerinin deniz, amfibi ve hava kuvvetleri ile savunmanın mümkün olduğu"{596} bölgelere ayırdı, ikinci şart, tek taraflı hareketlere karşı uyarı niteliğindeydi: "Birleşmiş Milletler Antlaşması, bu konuda, Birleşik Devletler'in bunlarla Sovyet fizik

yayılmacılığına karşı koyabileceği en iyi ve doğruluğundan şüphe edilemez araçları getirmiştir."[597]

Bu şartlar nerede yerine getirilebilirdi? Matthews raporu, şu ülkelerin veya toprakların tehlikede olduğunu belirtiyor: "Finlandiya, İskandinavya, Doğu, Orta ve Güneydoğu Avrupa, İran, Irak, Türkiye, Afganistan, Sincan ve Mançurya."[598] Sorun, bunların hiçbirinin Amerikan gücünün ulaşabileceği yakınlıkta olmamasıydı. Amerika'nın, Büyük Britanya'nın olanaklarını abartılı bir şekilde tahmin ettiğini gösteren memorandum, İngiltere'den, Amerikan liderlerinin birkaç yıl önce şiddetle karşı koydukları dengeleyici rolünü üstlenmesini istiyordu. (Bkz. Bölüm 16).

> "Sovyet Rusya'nın Avrupa üzerinde hegemonya kurmasına izin verilmeyecekse, Birleşik Krallık, Batı Avrupa 'da ekonomik ve askeri bakımdan başlıca güç olarak varlığını sürdürmelidir. Bu nedenle Birleşik Devletler... Birleşmiş Milletler çerçevesinde mümkün olan her türlü politik, ekonomik ve gerektiğinde askeri yardımı Birleşik Krallık'a yapmalıdır."[599]

Matthews memorandumu, Büyük Britanya'nın stratejik bakımından ulaşabileceği uzaklığın, nasıl olup da Birleşik Devletler'inkini geçtiğini açıklamamaktadır.

İkinci şartın yerine getirilmesi de kolay değildi. Milletler Cemiyeti'nin kısa ve faydasız ömrü, büyük bir devlete karşı ortak bir hareketin organize edilmesinin hemen hemen olanaksız olduğunu göstermişti. Üstelik Matthews raporunda güvenlik için başlıca tehdit olarak belirtilen ülke, Birleşmiş Milletler üyesiydi ve veto hakkına sahipti. Birleşmiş Milletler harekete geçmezse ve Birleşik Devletler de harekete geçemeyecekse, Büyük Britanya'nın rolü, ancak geçici bir rol olacaktı.

Başkanlık danışmanı olarak uzun ve üstün bir meslek hayatı olan Clark Clifford, kendisine verilen ilk görevlerden birinde Matthews memorandumunun belirsizliklerini ve sınırlamalarını ortadan kaldırdı. 24 Eylül 1946 tarihli çok gizli kaydıyla hazırladığı bir raporda Clifford, Kremlin'in politikalarının, ancak Sovyet gücünün karşısına onu dengeleyecek bir güç çıkarıldığı zaman tamamen tersine döneceği görüşünü ileri sürdü: "Sovyetlerin, Birleşik Devletler'e veya dünyanın bizim güvenliğimiz açısından hayati önemi olan başka bir bölgesine saldırısına karşı tek caydırıcı güç, bu ülkenin askeri gücüdür."[600]

Şimdi bu görüş, genel kabul gören görüş olmuştur. Fakat Clifford, bu görüşü, "SSCB tarafından herhangi bir şekilde tehdit edilen veya tehlike içine sokulan bütün demokratik ülkeleri"{601} kapsayacak şekilde Amerikan küresel güvenlik misyonunu ilan etmek için bir sıçrama tahtası olarak kullandı. "Demokratik" sözcüğünden ne amaçlandığı açık değildi. Bu sıfat Amerika'mı savunmasını Batı Avrupa ile mi sınırlıyordu, yoksa savunma, tehdit edilen herhangi bir bölgeye kadar uzanıyor muydu? Eğer ikinci seçenek doğru ise, o zaman Birleşik Devletler, Güneydoğu Asya'nın ormanlarını, Ortadoğu'nun çöllerini ve kalabalık Orta Avrupa'yı aynı zamanda savunmak zorundaydı. Zamanla, ikinci yorum baskın çıktı.

Clifford, yeni ortaya çıkan sınırlandırma politikası ile geleneksel diplomasi arasında herhangi bir benzerlik olduğu iddiasını reddetti. Görüşüne göre, Sovyet-Amerikan anlaşmazlığının nedeni, çatışan ulusal çıkarlar değil –bunlar tanımı gereği görüşülebilirdi– Sovyet liderlerinin moral noksanlıkları idi. Bu nedenle, Amerikan politikasının hedefi, Sovyetler Birliği'ni değiştirmek için güç dengesini yeniden oluşturmak olamazdı. 1917'de Wilson'ın savaş ilan etme gereğinin suçunu, Almanya'nın Amerikan güvenliğini tehdit etmesine değil de, Kaiser'e yüklemesi gibi, Clifford da Sovyet-Amerikan gerginliğinden "Sovyet halkının değil, küçük bir yönetici kliğin"{602} sorumlu olduğunu söylüyordu. Tam bir Sovyet-Amerikan anlaşması için, Sovyetlerin önemli bir şekilde değişmesi, olasılıkla yeni bir Sovyet yöneticileri takımı gerekliydi. Bu yeni liderler, "bizim yenilemeyecek kadar güçlü ve korkutulamayacak kadar kararlı olduğumuzu fark edince, oturup bizimle adil ve tarafsız bir anlaşma yapacaklardır."{603}

Ne Clifford, ne de sonraki Amerikalı devlet adamları, çatışmayı sona erdirmek için özel şartları içerir şekilde Soğuk Savaş'ın tartışılmasına katılmışlar veya böyle bir görüşme yapmak için bir süreç başlatmışlardır. Sovyetler Birliği, ideolojisinde ısrarlı olduğu sürece, görüşmeler anlamsız kabul edilmiştir. Sovyetlerin özü değiştikten sonra ise, anlaşma hemen hemen otomatik olarak gerçekleşecekti. Her iki durumda da önceden böyle bir anlaşmanın şartlarını açığa vurmanın Amerika'nın hareket serbestisini sınırlayacağı düşünülmüştür ki, aynı argüman savaş sonrası dünyasını konuşmaktan kaçınmak için II. Dünya Savaşı sırasında da kullanılmıştır.

Amerika artık Sovyet genişlemesine karşı pratik direnmesini haklı gösterecek kavramsal çerçeveye de sahiptir. Savaşın sonundan beri, Sovyet baskıları, tarihi Rus örneklerini aynen izledi. Sovyetler Birliği Balkanlar'ı kontrol altına almıştı (Yugoslavya hariç) ve Yunanistan'daki gerilla savaşı, Komünist Yugoslavya'daki

üslerden ve Sovyet uydusu olan Bulgaristan'dan destek alarak bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türkiye'den toprak istenirken, Boğazlar'da da Sovyet üsleri kurulması talep ediliyordu. Tüm bunlar, Stalin'in 25 Kasım 1940 tarihinde Hitler'e yaptığı önerideki çizgilere çok benzeyen çizgilerdi. (Bkz. Bölüm 14).

Savaş sona erdiğinden beri, Büyük Britanya, hem ekonomik olarak, hem de askeri bakımdan Yunanistan ve Türkiye'yi destekliyordu. 1946-47 kışında, Attlee hükümeti, Washington'a bu yükü artık kaldıramayacağını bildirdi. Truman, Büyük Britanya'nın Rusya'nın Akdeniz'e doğru ilerlemesini önlemek şeklindeki tarihi rolünü üstenmeye hazırdı; fakat ne Amerikan halkı, ne de Kongre, İngilizlerin geleneksel jeopolitik mantığını destekleyemezdi. Sovyet genişlemesine karşı direnmenin, dış politikada Amerikan yaklaşımına dayalı ilkelerden doğması gerekliydi.

Bu zorunluluk, 27 Şubat 1947'de Oval Ofıs'te yapılan önemli bir toplantıda açık olarak ortaya çıktı. Truman, Dışişleri Bakanı Marshall ve Bakan Yardımcısı Dean Acheson, Michigan Cumhuriyetçi Senatörü Arthur Vandenberg'in başkanlığındaki bir Kongre heyetine, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımın önemini anlatmaya çalışıyorlardı. Geleneksel olarak yalnızlık politikası taraftarı olan Cumhuriyetçiler, hem Temsilciler Meclisi'nde, hem de Senato'da çoğunlukta oldukları için bu toplantı çok önemliydi.

Marshall, sakin ve serinkanlı bir analizle, önerilen yardımla Amerikan çıkarları arasındaki ilişkiyi ortaya koydu, "İngiliz kestanelerini ateşten alma", güç dengesinin haksızlığı ve dış yardım yükü hakkındaki basmakalıp homurdanmalara bir açıklık getirdi. Yönetim'in davayı kaybetmekte olduğunu hisseden Dean Acheson, Marshall'ın kulağına eğilerek bu tartışmanın özel bir kavga mı, yoksa herkesin katılabileceği bir kavga mı olduğunu sordu. Kendisine söz verilince, Acheson cesur bir şekilde, gruba komünist kuvvetlerinin üstün olacağı gelecekle ilgili kasvetli bir tablo çizdi:

> "Dünyada yalnız iki büyük devlet kalmıştır... Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği. Biz antik zamanlardan beri görülmemiş bir durumla karşı karşıyayız. Roma ve Kanaca'dan beri dünya üzerinde böyle bir güç kutuplaşması görülmemiştir... Birleşik Devletler için Sovyet saldırganlığı veya komünist baskısı ile tehdit edilen ülkeleri kuvvetlendirmek yolunda atılacak adımlar... Birleşik Devletler'in güvenliğini sağlayacaktır. Bu da özgürlüğün kendisinin savunulması demektir."{604}

Acheson'un konuşmasının grubu harekete getirdiği gözlenince, Yönetim onun temel yaklaşımını korudu. Bundan sonra, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım programı, demokrasi ile diktatörlük arasındaki küresel mücadelenin bir parçası olarak sunuldu. 12 Mart 1947'de, Truman daha sonra kendi adını alan doktrini açıklarken, Acheson'un analizinin stratejik safhasına değinmedi ve iki çeşit hayat şekli arasındaki çatışma şeklindeki geleneksel Wilsoncu terimler çerçevesinde konuştu:

> "Birinci çeşit hayat, çoğunluğun iradesine dayanır ve hür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınması, ifade ve din özgürlüğü ve politik baskıdan uzak olma özgürlüğü ile kendisini belli eder. İkinci çeşit hayat ise, zorla çoğunluğa kabul ettirilen küçük bir azınlığın iradesine, terör ve baskıya, kontrol altındaki basın ve radyoya, sonucu önceden belli seçimlere ve bireysel özgürlüklerin baskı altında tutulmasına dayanır."{605}

Bundan başka, Sovyet vetosu bu hareketin Birleşmiş Milletler tarafından resmen onanmasını engelliyorsa da, Birleşik Devletler bağımsız ülkeleri savunurken demokrasi ve dünya toplumu adına hareket ediyordu: "Hür ve bağımsız ulusların özgürlüklerini korumaları için onlara yardım eden Birleşik Devletler, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilkelerini etkili duruma getirecektir."{606}

Sovyet liderlerinin Amerikan tarihi hakkında biraz daha bilgileri olsaydı, Başkan'ın söylediği şeylerin uğursuz niteliğini anlarlardı. Truman Doktrini bir dönüm noktasıydı; çünkü Amerika bir kez moral meydan okumayı yapınca, Stalin'in anladığı türdeki *Realpolitik* sonsuza kadar bitmiş olacaktı ve karşılıklı ödünler üzerinde pazarlık şansı da ortadan kalkacaktı. Bundan böyle çatışma ancak Sovyet amaçlarında değişme, Sovyet sisteminin çökmesi veya her ikisinin birlikte olması halinde çözülebilecekti.

Truman, doktrinini "Birleşik Devletler'in silahlı azınlıklar veya dış baskılarla boyun eğdirilmeye çalışılan özgür halkların direnişlerinin desteklenmesi politikası"{607} şeklinde ilan etti. Demokrasileri savunma hedefi, entelektüel yelpazenin her iki ucundan da kaçınılmaz olarak eleştiriler almaya başladı: Bazıları, Amerika'nın önemli olmakla beraber moral bakımdan değersiz ülkeleri savunmasını protesto ettiler; diğerleri, özgür veya değil, Amerika'nın kendi güvenliği için hayati değeri olmayan ülkeleri savunmayı üzerine almasına karşı çıktılar. Bir türlü açıklığa kavuşmayan belirsizlik, hemen hemen her krizde

Amerika’nın niyetleri hakkında tartışmalara neden oldu ki, bugün bile bu tartışmalar devam ediyor. O zamandan beri, Amerikan dış politikası, onu ahlaka aykırı bulanların saldırısı ile ulusal çıkarların dışına çıktığı için eleştirenlerin eleştirileri arasında yoluna devam etmek zorunda bulunmaktadır.

Bir kez sorun, demokrasinin yakın geleceği olarak belirlenince, Amerika’nın, Yunanistan’da olduğu gibi bir iç savaşın çıkışına kadar beklemesi gereksizdi; tedavi etmeye çalışmak, Amerikalıların ulusal karakterinde vardı. 5 Haziran’da, Truman Doktrini’nin açıklanmasından üç aydan daha az bir süre sonra, Bakan *Marshall, Harvard Üniversitesi’nin açılış töreninde yaptığı bir konuşmada, saldırıya cesaret verecek sosyal ve ekonomik şartları kökünden söküp atmak görevini Amerika adına üstlenirken bunu yapmış oldu. Amerika’nın “politik karışıklıklardan ve umutsuzluktan kaçınmak”, dünya ekonomisini restore etmek ve özgür kurumları destelemek için Avrupa kalkınmasına yardım edeceğini açıkladı. Bu nedenle, “Kalkınma görevinde yardım almak isteyen herhangi bir hükümetin, Birleşik Devletler Hükümeti’ni tam bir işbirliği içinde bulacağından kuşkusu olmamalıdır.”{608} Başka bir deyişle, Marshall Planı’na katılmak Sovyet yörüngesindeki hükümetlere bile açıktı. Varşova ve Prag ilgilendilerse de, hemen Stalin tarafından susturuldular.

Sosyal ve ekonomik refah platformuna dayanmış olan Birleşik Devletler, Avrupa’nın kalkınma sürecine engel olmak isteyen herhangi bir hükümete veya kuruluşa karşı olacağını açıkladı. Marshall, bunları Komünist Partisi ve onun paravan kuruluşları olarak tanımladı: “...politik veya başka amaçlarla insanların sefalet içinde yaşamalarının devamını isteyen hükümetler, politik partiler veya gruplar karşılarında Birleşik Devletler’i bulacaklardır.”{609}

Ancak Birleşik Devletler kadar idealist, ilerici ve göreceli olarak deneyimsiz bir devlet, küresel bir ekonomik kalkınma planını yalnızca kendi kaynaklarına dayandırabilirdi. Ancak yine bu görüş, Soğuk Savaş kuşağının nihai zaferine kadar ulusal tutumunu devam ettirdi. Marshall ekonomik kalkınma programının “herhangi bir ülke veya doktrine karşı değil, açlık, sefalet, ümitsizlik ve kaosa karşı”{610} olacağım söyledi. Atlantik Beyannamesi ilan edildiği zaman olduğu gibi, Amerikalılar için yakın özel çıkar veya güç dengesinden çok, açlık ve ümitsizliğe karşı küresel bir savaşın etkili olacağı düşünülmüştü.

Bütün bu rastlantı sayılabilecek girişimlerin sonunda, bu politikaya adını veren ve bir kuşaktan daha uzun bir süre sınırlandırma politikasının İncil’i olarak yararlanılan bir belge ortaya çıktı. Amerika’nın savaş sonrası değişen

düşüncelerinin tümünü bir araya getiren olağanüstü bir yazı, *Foreign Affairs* dergisinin 1947 Temmuz sayısında yayınlandı. Her ne kadar yazı anonim olarak "x" imzasını taşıyorsa da, yazar sonradan Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Dairesi'nin başı George F. Kennan olarak belirlendi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayınlanan binlerce yazı arasında Kennan'ın "The Sources of Soviet Conduct" (Sovyet Hareket Tarzının Kaynaklan) yazısı kendi başına bir kategori oluşturur. "Long Telegram"ı makale şekline getiren, açık, berrak bir üslupla yazılan, heyecanlı ifadeler içeren bu yazıda, Kennan Sovyet meydan okumasını tarih felsefesi düzeyine çıkarıyordu.

Kennan'ın yazısı yayınlandığı zaman, Sovyet çatışmacılığı tüm politik belgelerde yer alıyordu. Kennan'ın katkısı, Sovyetlerin demokrasilere karşı duyduğu düşmanlığın, içyapısından ileri geldiğini ve bu yapının Batı politikaları ile neden uyuşamayacağını açıklaması olmuştur.

Dış dünya ile gerginlik komünist felsefenin doğasında ve her şeyden önemlisi Sovyet sisteminin işleyişinde vardır, içeride, Parti tek örgütlenmiş grup olup, toplumun geri kalan bölümü parçalara bölünmüş, geri kalmış bir kalabalıktan oluşmuştur. Yani Sovyetler Birliği'nin dış dünyaya karşı amansız düşmanlığı, uluslararası uygulamaları, kendi iç ritmine uydurmak çabasından başka bir şey değildir. Sovyet politikasının esas endişesi,

> "dünya gücü kazanındaki her çatlak ve kuytu köşeyi iyice tıkamış olduğuna emin olmaktır. Fakat yolu üzerinde aşılamaz engeller bulursa, bunları filozofça kabul eder ve kendini onlara uydurur... Sovyet psikolojisinde, bu amaca belli bir zamanda ulaşılması gerektiği biçiminde bir duygudan herhangi bir iz yoktur."{611}

Sovyet stratejisini yenmenin yolu, "ciddi bir sınırlandırma politikası ile Rusların barışsever ve istikrarlı bir dünyanın çıkarlarına saldırı işareti gösterdiği her yerde, değişmez bir karşı kuvvetle karşılarına dikilmektir."{612}

Diğer her çağdaş dış politika dokümanı gibi Kennan'ın "x" imzalı yazısı da kesin bir diplomatik amacı gerçekleştirmek için etraflı bir çalışma yapmayı gereksiz görüyordu. Kabataslak bir şekilde ana hatlarını çizdiği şey, dili daha süslenmiş ve ifadesi çağdaş herhangi bir kimseninkinden daha etkili ise de, düşmanı yolundan çevirerek barışa ulaşmak şeklindeki yüzyıllık Amerikan rüyası idi. Kennan'ın diğer uzmanlardan ayrıldığı nokta, er veya geç bir güç mücadelesi ile Sovyet sisteminin kökten dönüştürüleceği bir mekanizma tanımlamasıydı. Bu sistem hiçbir zaman "hukuka uygun" bir iktidar devri

sağlamadığına göre, birden fazla olan iktidar talipleri bir noktada," bu politik bakımdan olgunlaşmamış, deneyimsiz kitlelere, düşüncelerine destek bulmak için yanaşabileceklerdir. Eğer böyle bir şey olursa, Komünist Partisi için garip sonuçlar oluşacaktır: Şimdiye kadar üyelik, demir gibi bir disiplin ve itaat içinde yapılmıştı, yoksa ödün verme sanatı ve uyum ile değil... Politik bir araç olarak partinin birliğini ve etkisini önleyecek bir şey olursa, Sovyet Rusya bir gecede en güçlü devletlerden birisi konumundan en zayıf devletlerden birisi konumuna, ve ulusal toplumlar içinde en acınacak hale düşecektir."{613}

Mihail Gorbaçov'un gelmesinden sonra neyin olacağını bu kadar doğrulukla tahmin eden başka bir yazı yoktur. Sovyetler Birliği'nin toptan çöküşünden sonraki kötü sonuçları gördükten sonra, Kennan'ın halkına ne kadar büyük ve ağır bir görev yüklediğini söylemek boşuna şikâyet etmek olarak görünebilir. Çünkü Kennan Amerika'ya, Sovyet baskılarına karşı belirsiz bir gelecek boyunca Asya, Ortadoğu ve Avrupa kültürlerini kucaklayan geniş bir çevre etrafında savaşma görevi verdi. Bundan başka, Kremlin saldırı noktasını seçmekte serbestti ve büyük bir olasılıkla kendisine en fazla avantaj sağlayacağını hesapladığı yere saldıracaktı. Birbiri ardına gelen krizler boyunca, Amerika'nın politik hedefi, *status quo*'nun korunması olarak kabul edilmiştir. ABD, görünürde sonuçsuz olan uzun çatışmalar dizisinden sonra komünizmin kesin çöküşü etkisini yaratacak bir çaba harcıyordu. Bu, kuşkusuz Amerika'nın ulusal iyimserliğinin ve hırpalanmamış kendine güven duygusunun bir ifadesiydi ve George Kennan gibi sofistike bir gözlemci bile toplumuna, böyle küresel, sert ve aynı zamanda aksi etki yaratabilecek bir görev yükleyebilmişti.

Bu, devamlı mücadele gerektiren katı, hatta kahramanca doktrin, Amerikan halkını, kuralı, inisiyatifi düşmana bırakmak olan sonu gelmez çekişmeleri kabul etme yükümlülüğü altına sokmuş ve Amerika'nın rolünü, zaten taraftarı ayıran çizginin kendi tarafında kalan ülkeleri kuvvetlendirme olarak belirlemiştir. Bu da klasik çıkar küreleri politikasıdır. Görüşmelerden vazgeçmekle, sınırlandırma politikası, Amerika'nın gücünün göreceli olarak en yüksek olduğu dönemde – atom bombası tekelini elinde tutarken– çok kıymetli zamanın boşu boşuna harcanmasına neden olmuştur. Gerçekten de sınırlandırma politikasının temel varsayımı olan kuvvet pozisyonlarının henüz kurulmakta olduğu düşünülürse, Soğuk Savaş hem askerileşmiş oldu, hem de Batı'nın göreceli olarak zayıf olduğu şeklinde doğru olmayan bir izlenim verdi.

Böylece Sovyetler Birliği'ni kurtarmak politikanın nihai hedefi oldu; istikrar ancak kötülük kovulduktan sonra ortaya çıkabilirdi. Kennan'ın yazısında,

sabırsız barışsever vatandaşlarına sabırlı olmanın erdemlerini önermesi ve uluslararası rollerini ülkelerinin değerinin denenmesi olarak yorumlaması bir tesadüf değildir:

> “Sovyet-Amerikan ilişkileri sorunu, temelde Birleşik Devletler’in uluslar arasında bir ulus olarak tam değerini test etmektedir... Rus-Amerikan ilişkilerinin dikkatli bir gözlemcisi, Kremlin’in Amerikan toplumuna meydan okumasından yakınmak için bir neden bulamaz. Daha çok Amerikan halkını bu amansız meydan okumayla karşı karşıya bırakan ilahi takdire müteşekkir edilmelidir. Bu meydan okuma, güvenliğini bir ulus olarak birbirine kenetlenmelerine bağlı hale getirmiş ve tarihin açıkça onların taşımasını istediği ahlaki ve politik liderlik sorumluluğunu kabul etmelerini sağlamıştır.”{614}

Bu soylu duyguların en önemli özelliklerinden birisi, göze çarpan anlaşılmazlığıdır; Amerika’yı küresel bir misyonun içine sokmasıdır; fakat görevi o kadar karmaşık duruma getirmektedir ki, Amerika bu görevi yerine getirmek için adeta kendini parçalamaktadır. Bununla beraber, sınırlandırma politikasının belirsizliğinin, Amerikan politikasına olağanüstü bir hız kazandırdığı da bir gerçektir. Sovyetler Birliği ile diplomasi konusunda pasif olan sınırlandırma politikası, iş askeri ve ekonomik alanlarda “kuvvet pozisyonu” sağlamaya gelince, azimli bir yaratıcılık sağladı. Bunun nedeni, bir evvelki kuşağın iki çok önemli Amerikan deneyiminden alınan ders ve inançların, sınırlandırma politikası içinde birleştirilmesidir: New Deal’den, politik istikrara yönelik tehditleri, öncelikle ekonomik ve sosyal beklentiler ile gerçekler arasındaki farktan ileri geldi ve Marshall Planı ortaya çıktı; ikinci Dünya Savaşı’ndan, Amerika saldırıya karşı en iyi korunmanın ezici kuvvete sahip olmak ve onu kullanmaya istekli olmak olduğunu öğrendi ve buradan da Atlantik Antlaşması ortaya çıktı. Marshall Planı, Avrupa’yı ekonomik olarak ayakları üzerinde durabilir hale getirmek için düşünülmüştü. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü ise (NATO) güvenliği sağlamak için kurulmuştu.

NATO, Amerikan tarihindeki barış zamanında yapılan ilk askeri ittifaktır. Kurulmasının yakın nedeni, 1948 Şubat’ında komünistlerin Çekoslovakya’da yaptıkları darbeydi. Marshall Planı açıklandıktan sonra, Stalin Doğu Avrupa’daki komünist kontrolüne hız kazandırdı. Doğu Avrupa ülkelerinin Moskova’ya sadık kalması konusunda paranoya derecesinde katıydı. Bütün hayatı komünist olarak geçen liderlerden milliyetçi duygular beslediğinden en küçük bir şüphe duyulanlar hemen temizliğe tabi tutuldular. Çekoslovakya’da,

komünistler hür seçimlerden en kuvvetli parti olarak çıkmışlardı ve hükümeti kontrol ediyorlardı. Stalin için bu bile yeterli değildi. Seçimle gelen hükümet devrildi ve komünist olmayan Dışişleri Bakanı Jan Masaryk (Çekoslovak Cumhuriyeti'nin kurucusunun oğlu) komünist katiller tarafından itildiğine şüphe olunmayacak bir şekilde çalışma odasının penceresinden düşerek öldü. Prag'da bir komünist diktatörlük kurulmuştu.

On yıl içinde, ikinci kez Prag, totalitarizme karşı direnme hareketinin etrafında organize edildiği sembol bir şekil oldu. Nasıl ki Prag'ın Naziler tarafından işgali, 1939'da Büyük Britanya'nın sınırı çizmesine neden olan olay olduysa, dokuz yıl sonraki hükümet darbesi de, Birleşik Devletler'in ve Batı Avrupa demokrasilerinin diğer herhangi bir Avrupa ülkesinin benzer bir akıbete uğramasına karşı direnmek için birleşmesine neden oldu.

Çek hükümet darbesinin yapılış şeklindeki acımasızlık, Sovyetlerin buna benzer başka darbeler yapabileceği korkusunun tekrar uyandırdı. (Örneğin, komünist darbesini desteklemek, yeni komünist hükümeti tanımak ve askeri güçle desteklemek şeklinde.) Böylece, 1948 Nisan'ında birkaç Avrupa ülkesi, demokratik hükümetleri kuvvet kullanmak yoluyla devirmek girişimlerini önlemek için savunma amaçlı bir pakt olan Brüksel Paktı'nı kurdu. Ancak kuvvetlerin kıyaslanması konusunda yapılan bütün analizler, Batı Avrupa'nın bir Sovyet saldırısını püskürtecek yeterli güce sahip olmadığını göstermiştir. Bu suretle, Batı Avrupa savunmasına Amerika'yı da katmanın yolu olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü doğmuştur. NATO, Amerikan politikasında benzeri görülmemiş bir farklılık sağladı: Amerika ve Kanada birlikleri, Uluslararası NATO Komutanlığı altında Batı Avrupa orduları ile birleşti. Sonuçta, Orta Avrupa'daki iki tarafı bölen çizgi boyunca iki nüfuz küresi ve iki askeri ittifak karşı karşıya geldiler.

Bununla beraber, sürecin algılanma şekli Amerika'da böyle değildi. Wilsonculuk, Amerika'ya, Avrupa'da toprak *status quo*'sunun korunması için bazı tertipler içine girmesine izin vermeyecek kadar güçlüydü. Bu yüzden Truman yönetiminin bütün sözcüleri, NATO'nun, güç dengesini korumak için kurulan geleneksel koalisyonlara benzer bir yanı olmadığı konusunda çok dil döktüler. Sık sık tekrarladıkları "kuvvet pozisyonu" yaratmak hedefi düşünülünce, bu işin çok beceri istediği açıktı. Yönetimin sözcüleri, görevlerinin adamı olduklarını gösterdiler. Birleşmiş Milletler'de büyükelçi olan eski Senatör Warren Austin, NATO için Senato Dışilişkiler Komitesi'nde Nisan 1949'da verdiği ifadede, güç dengesinin artık ölmüş olduğunu söyleyerek sorunu çözdü:

> “Birleşmiş Milletler kurulduktan sonra emektar güç dengesine terhis izni verilmiştir. Birleşmiş Milletler halklarının, uluslararası barış ve güvenliği korumak için uluslararası organizasyon yoluyla bu konudaki çalışmaları bir araya getirme ve bu amaçla etkili ortak önlemler alma yükümlülüğü, barış için kuvvet üstünlüğü gereğini ortaya koydu. Böylece ihtiyar güç dengesi çekip gitti.”{615}

Senato Dışilişkiler Komitesi memnuniyetle bu açıklama tarzını kabul etti. Atlantik Antlaşması için ifade veren yetkililerin çoğu, Dışişleri Bakanlığı’ndan gelen ve “Kuzey Atlantik Antlaşması ile Geleneksel Askeri ittifaklar Arasındaki Fark”{616} başlıklı bir belgeye dayandılar. Bu olağanüstü belge, 1815 tarihli Kutsal İttifak’tan başlayıp 1939 Nazi-Sovyet Paktı’na kadar XVIII. yüzyılın başlarından başlamak üzere yedi ittifakın tarihi bir etüdünü yapıyordu. Sonuç, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın bütün bunlardan hem söz, hem ruh bakımından farklı olduğuydu. Her ne kadar geleneksel ittifakların birçoğunda “saldırganlık veya yayılma niyetleri” inkâr ediliyorsa da, çoğunlukla savunma olmayan amaçları vardı.

Hayret uyandıracak şey, Dışişleri Bakanlığı belgesinde, NATO’nun Avrupa’da *status quo*’yu korumak için kurulmadığının belirtilmiş olmasıdır. Amerika’nın müttefikleri herhalde bunu duyunca şaşırmışlardı. Atlantik Antlaşması’nın, toprağa değil, prensiplere değer verdiği; değişikliklere değil, değişiklikleri yapmak için kuvvet kullanmaya karşı olduğu vurgulanmıştır. Dışişleri Bakanlığı analizi, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın “kimseye karşı değil, yalnızca saldırıya karşı olduğu” belirtilerek sonuçlanmaktadır. Güç dengesindeki değişikliğe etki yapma amacında değildir; fakat ilkeler dengesini kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Belge, Batı yarımküresinin savunmasında “ortak güvenlik kavramındaki gelişme olarak” hem Rio Paktı’nı, hem de Atlantik Antlaşması’nı övmekte ve Senato Komitesi Başkanı Tom Conally’nin antlaşmanın “askeri bir ittifak olmayıp, savaşın kendisine karşı bir anlaşma olduğu”{617} sözlerini onaylamaktadır.

Hiç bir tarih dersi öğrencisi, böyle bir analizle geçer not alamaz. Tarihi olarak ittifaklar, pek seyrek olarak hangi ülkelere karşı yapıldığını açıklar. Bunun yerine, ittifakın işlemesi için gereken şartlar belirtilir ki, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü’nün de yaptığı budur. 1949 yılından beri, Sovyetler Birliği, Avrupa’da tek olası saldırgan olduğuna göre, ülkelerin adlarını belirtmek geçmişte olduğundan daha da az gerekliydi. Birleşik Devletler’in toprakları

değil, prensipleri savunduğunu vurgulamak tam Amerikanvari bir şey olmakla beraber, en büyük korkusu Sovyet toprak genişlemesi olan ülkeler için hiç de güven verici değildi. Amerika'nın kuvvet yoluyla yapılacak değişikliklere karşı olduğu, değişiklik fikrine karşı olmadığı da aynı derecede rahatsızlık ve huzursuzluk veriyordu. Avrupa'nın uzun tarihinde kuvvet kullanılmadan yapılan toprak değişikliği, eğer varsa da çok azdı.

Bununla beraber, Dışişleri Bakanlığı'nın ancak birkaç belgesi, normalde çok titiz olan Senato Dış ilişkiler Komitesi'nde bu belge kadar memnuniyetle karşılanmış ve onaylanmıştır. Senatör Connally, yönetimin NATO'nun niyetinin saldırıya karşı direnme olduğu, herhangi bir belirlenmiş devlete karşı olmadığı şeklindeki temasını bütün gücüyle destekledi. Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un komitedeki beyanları, Connally'nin konuya karşı olağanüstü bir ilgi duyduğunu göstermektedir (Tutanaklardan):

> BAŞKAN (Senatör Connally): Sayın Bakan, oldukça açık bir şekilde ifade ettiniz ama biraz daha üzerinde durmakta sakınca yok. Bu anlaşma özellikle herhangi bir devleti hedef almıyor. Hedef yalnızca, bu anlaşmaya imza koyan üye devletlere karşı silahlı bir saldırı tasarlayan veya böyle bir saldırıya girişen her hangi bir ulus veya devlettir. Bu doğru mu?
>
> BAKAN ACHESON: Doğrudur, Senatör Connally. Herhangi bir ülke hedef alınmamıştır; hedef, yalnızca silahlı saldırıdır.
>
> BAŞKAN: Başka bir deyişle, imzalayanlar dışında bir ulus, bir başka ulusa karşı saldırı veya silahlı saldırı yapmayı tasarlamadığı, düşünmediği veya ileriye doğru planlar yapmadığı takdirde bu antlaşmadan korkmasına neden yoktur.
>
> BAKAN ACHESON: Doğrudur, Senatör Connally. Bana öyle geliyor ki, bu antlaşmanın kendisini hedef aldığım ileri süren bir ulusa İncil'deki şu söz hatırlatılmalıdır: "Ardında kimse olmadığı halde kaçan kimse suçludur."{618}

Komite konunun ruhunu kavrayınca, bütün diğer tanıklar adına cevaplar verilmeye başladı. Örneğin Savunma Bakanı Louis Johnson'un ifadesi şöyle idi (Tutanaklardan):

> BAŞKAN: Sonuçta, bu antlaşma hiçbir anlamda genel bir ittifak değildir. Silahlı saldırıya karşı savunma ile sınırlandırılmıştır.

BAKAN JOHNSON: Doğrudur, Efendim.

BAŞKAN: Askeri ittifakın tam tersidir.

SENATÖR TYDINGS: Tamamen savunmaya yönelik.

BAŞKAN: Bu bir barış ittifakıdır, eğer ittifak demek istiyorsanız.

BAKAN JOHNSON: Deyiminizi beğendim.

BAŞKAN: Silahlı saldırıya karşı bir ittifaktır, savaşa karşı bir ittifaktır ve bildiğimiz kadarıyla askeri bir ittifakın başlıca yükümlülüğü olan esaslara katılma anlamında değildir; bu doğru mu?

BAKAN JOHNSON: Doğrudur, Efendim.[{619}]

Kısacası, gerçekte bir ittifak olmayan Atlantik ittifakı moral evrensellik iddiasına sahipti. Dünyada azınlık olan karışıklık çıkaranlara karşı, dünya çoğunluğunu temsil etmekteydi. Bir anlamda, Atlantik İttifakı'nın rolü Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi "barış ve güvenlik için gerekli önlemleri alıncaya kadar"[{620}] eylemde olmaktı.

Dean Acheson, tarihini bilen, son derece sofistike bir dışişleri bakanı idi. insan, komite başkanının kendisini soru yağmuruna tutmasına izin verirken gözlerindeki alaycı kıvılcımı görür gibi oluyor. Acheson'un birçok jeostratejik sorunda yaptığı zekice analizlerinde görüldüğü gibi, güç dengesinin şartları hakkında da açık fikirleri vardı.[{621}] Fakat diplomasiye yaklaşımı bakımından, Avrupa'nın kendi haline bırakıldığında güç dengesini berbat ettiği ve denge kavramının Amerikalılara bir anlam ifade etmesi için, içerisinde daha yüksek idealler olması gerektiği görüşünde de tam bir Amerikalıydı. Antlaşmanın Kongre tarafından onaylanmasından çok sonra, Harvard Mezunlar Birliği'nde yaptığı bir konuşmada, Acheson hâlâ Atlantik İttifakı'nı bir Amerikalıya uygun şekilde, uluslararası ilişkilere yeni bir yaklaşım olarak savunuyordu:

> "...barışı korumak için, insan haklarını geliştirmek için, yaşam seviyesini yükseltmek için ve eşit haklar ve halkların self-determinasyon hakkı prensibine saygıyı yaygınlaştırmak için uluslararası işbirliğini artırdı."[{622}]

Kısacası, Amerika, Atlantik ittifakı için her şey yapmaya hazırdı, fakat ona ittifak diyemezdi, ittifak sistemine karşı Wilson'ın ilk defa alternatif olarak ortaya koyduğu ortak güvenlik doktrinince doğrulandığı sürece, tarihi koalisyon

politikası uygulayabilirdi. Böylece, Avrupa güç dengesi, benzeri olmayan bir Amerikan retoriği ile yeniden canlandırılıyordu.

Atlantik ittifakı kadar önemli olmakla beraber, Amerikan halkının daha az dikkatini çeken olay, Amerikan, İngiliz ve Fransız işgal bölgelerinin birleştirilmesi ile yaratılan Federal Alman Cumhuriyeti'dir. Bu yeni devlet, bir taraftan Bismarck'ın kendi elleri ile yarattığım bozmaktaydı; çünkü, belirsiz bir tarihe kadar Almanya bölünmüş olarak kalacaktı. Diğer taraftan, Federal Cumhuriyet, hiçbir zaman Komünist Doğu Alman Sovyet Devletini (Sovyetlerin kendi işgal bölgesinde yarattığı devlet) kabul etmeyeceğine göre, onun varlığı Orta Avrupa'da Sovyet mevcudiyetine karşı devamlı bir meydan okuma olarak algılanacaktı. Yirmi yıl boyunca, Federal Cumhuriyet sonradan kendisine Demokratik Alman Cumhuriyeti adını veren devleti tanımayı reddetmiştir ve bu devleti tanıyacaklarla her türlü diplomatik ilişkileri keseceği tehdidinde bulunmuştur. 1970'ten sonra, Federal Cumhuriyet Hallstein Doktrini denilen bu tutumu terk etmiş ve Doğu Alman uydu devleti ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. Fakat hiçbir zaman bütün Alman halkı adına konuştuğu iddiasından vazgeçmemiştir.

Amerika'nın Avrupa'daki kuvvet boşluğunu doldurmaktaki kararlılığı, sınırlandırma politikasının en koyu taraftarlarını bile şaşırtmıştır. Churchill sonradan şöyle diyordu: "1944 sonunda hâkim Amerikan düşüncesinin desteğini almış olan Dışişleri Bakanlığı'nın, iki yıldan daha az bir süre içinde bizim açtığımız yolu kabul ederek bu yolda ilerlemekle kalmayıp, böyle ateşli bir gayret sarf edeceğini, çalışmalarının meyvesini almak için askeri çabalar bile harcayacağını düşünemezdim."{623}

Mihver Devletleri'nin kayıtsız şartsız tesliminden dört yıl sonra, uluslararası düzenin Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dönemle birçok benzer özellikler taşıdığı görülüyordu: Aralarındaki diplomatik manevra alanı çok dar olan iki katı ittifak, bütün dünyayı içine almış şekilde karşı karşıyaydı. Bununla beraber, en azından birçok önemli fark vardı: Birinci Dünya Savaşı öncesi ittifaklar, ortaklardan birinin taraf değiştirmesi halinde bütün ittifak binasının çökeceği korkusu ile bir arada tutuluyordu. Pratikte, en kavgacı ortağın, diğerlerini felaketin içine çekmesine izin verilmişti. Soğuk Savaş boyunca, her iki tarafta da, bütün ittifaka egemen ve ortakların her birinin bir dünya savaşını başlatabilmesi riskini göze almakta isteksiz birer süper güç vardı. Nükleer silahların var oluşu ise, savaşın kısa ve ağrısız olacağı şeklindeki 1914 Temmuz yanılgısına imkân bırakmadı.

İttifakın Amerikan liderliği altında olması, yeni uluslararası düzenin ahlak bakımından ve zaman zaman Mesihvari bir şekilde açıklanmasına neden oldu. Amerikalı liderler, Avrupa diplomasisinin karakteristiği olan ulusal güvenlik ve denge hesapları yerine, temel değerler ve kapsamlı çözümler çağrısı adına barış zamanı koalisyonlarında şimdiye kadar görülmemiş bir çaba harcadılar ve fedakârlıklar yaptılar.

Sonradan, eleştirmenler bu ahlaki sözlerin samimi olup olmadığı üzerine duracaklardır. Fakat kimse sınırlandırma politikasının yaratıcılarının samimiyetlerinden kuşku duymadı. Aynı zamanda, Amerika da en derin değer yargıları ve ideallerini yansıtmayan bir politika adına kırk yıl boyunca bu kadar yorucu çabalara girişmezdi. Bu durum, hiçbir zaman halka açıklanmaması düşünülen Amerikan çok gizli belgelerinde de ahlaki değerlerin büyük ölçüde yer almasıyla fazlasıyla göz önüne serilmiştir.

Bu konuda iyi bir örnek olarak Ulusal Güvenlik Konseyi belgesi (NSC-68) gösterilebilir. 1950 Nisan tarihli bu belge, Soğuk Savaş stratejisi hakkında Amerika'nın resmi açıklaması olarak kabul edilmiştir. NSC-68, ulusal çıkarları büyük ölçüde moral ilke terimleri ile tanımlamaktadır. Buna göre, moral çöküş maddi çöküşten çok daha fazla tehlikelidir:

> "...herhangi bir yerde özgür kurumların yenilgisi, dünyanın her yerinde yenilgi demektir. Çekoslovakya'nın yıkılışının bizde yarattığı şok, Çekoslovakya'nın bizim için maddi önemi ile ölçülecek bir şey değildir. Maddi anlamda, Çekoslovakya'nın olanakları Sovyetlerin emrinde idi. Fakat Çekoslovak kurumlarının bütünlüğü tahrip edilince, karşı karşıya bulunduğumuz elle tutulup gözle görülmeyen manevi değerlerin kaybı, maddi olanından çok daha tahrip edici oldu,"{624}

Hayati çıkarlar bir kez moral prensiplerle eşitlenince, Amerika'nın stratejik hedefleri, kuvvetten çok, değerlilik terimleri ile ifade edilir oldu: "hem ulusal hayatımızı yaşarken kendi değerlerimize uyma şeklimiz, hem de politik ve ekonomik gücümüzün gelişmesinde kendimizi kuvvetli kılmamız."{625} Amerikan Kurucu Babalarının, uluslarının bütün insanlık için bir özgürlük feneri olduğu doktrini, Amerikan Soğuk Savaş felsefesinin iyice içine işlemiştir. John Quincy Adams'ın "yabancı ülkelere gidip yok etmek için canavar arama"ya karşı uyarısında ifade edilen Amerikan düşüncesini reddeden NSC-68'i kaleme alanlar, Amerika için bir haçlı sefercisi rolünü seçmişlerdir: "içte ve dışta kendi

bütünlüğümüzü koruyabilmemiz, ancak belli başlı değerlerimizin uygulamada doğrulanmasına bağlıdır ve bu da Kremlin'in niyetlerine engel olunması demektir."{626}

Bu sözlere göre, Soğuk Savaş'ta amaç düşmanın bizim yanımıza çekilmesidir: "Özgür kurumların yeşerebileceği ve Rus halklarının kendi kaderlerim tayin için yeni bir şans elde edecekleri bir uluslararası çevrenin önkoşulu olan özel ve sınırlı koşulların Sovyetler tarafından kabul edilmesi" olarak tanımlanan "Sovyet sisteminin doğasında temel bir değişiklik yaratılmaktır."{627}

Her ne kadar NSC-68 kuvvetli duruma gelmek için çeşitli askeri ve ekonomik önlemler öneriyorsa da, esas teması, ne geleneksel diplomasinin alışveriş ilkeleri, ne de nihai olarak bütün kozların oynanması idi. Amerika'nın atom bombasının tekeline sahip olduğu dönemde nükleer silahların kullanılmasında veya kullanılacağı tehdidinin yapılmasındaki isteksizliğin Amerikalılara özgü eşsiz bir mantığı vardı: Böyle bir savaşta kazanılacak zaferin sonucu geçici ve tatmin etmeyen bir sonuç olacaktı. Görüşmeler yoluyla varılacak sonuca gelince, "... genel bir uzlaşma için tek anlaşılabilir baz, nüfuz küreleri ve nüfuz altında olmayan küre olacaktır ki, böyle bir uzlaşma, Kremlin tarafından kolayca kendi avantajı için kullanılabilecektir."{628} Diğer bir deyişle, Amerika, savaşı kazanmayı ve hatta düşmanı değişmemiş olarak bırakan kapsamlı bir çözümü bile reddetmektedir.

Görünüşteki bütün makul gerçekçiliği ile NSC-68, demokrasi ilkelerinden söz ederek başlamakta ve tarihin nihai olarak Amerika'nın lehine gelişeceği iddiası ile bitmektedir. Bu belgede benzersiz olan şey, evrensel iddialar ile kuvvet kullanmanın reddinin birbirine bağlanmasıdır. Şimdiye kadar hiçbir büyük devlet, kendi kaynaklarını bu kadar çok kullanmasına karşın, karşı taraftan ulusal değerlerinin yaygınlaştırılmasından başka bir karşılık beklemeyen böyle hedefler belirlememiştir. Bütün bunlara da haçlıların izlediği yol olan küresel fetihle değil, küresel reformla ulaşılabilirdi. Amerika, kendisini askeri bakımdan zayıf olduğuna inandırmışsa da, Amerikan kuvvetinin bu girişimi, kısa bir süre için benzeri görülmemiş bir üstünlüğe erişti.

Amerika'nın sınırlandırma politikasının ilk aşamalarında, hiç kimse, düşmanın iç dönüşümünü başlıca amaç olarak benimseyen ve her ara adımın başarılı olup olmadığını değerlendirmekte işe yarayacak bir kriterden yoksun olan Amerikan çatışmalarının, Amerikan psikolojisi üzerinde ne kadar çok baskı yapacağını tahmin edemedi. Bütün o kendinden emin Amerikan liderlerine, ülkelerinin,

yirmi yıl içinde komünizmin çökeceği tahmininden önce duyguları körleştiren bir kendinden şüphe ve iç anlaşmazlıklar geçidinden geçeceği düşüncesi inanılmaz gelirdi. Şimdilik bir yandan Amerika'nın dış politikasında oluşan devrim niteliğindeki dönüşü eleştirenlere cevap verirken, diğer yandan Amerika'yı yeni uluslararası rolüne hazırlamakla uğraşıyorlardı.

Sınırlandırma politikası yavaş yavaş şekil alırken, karşılaştığı eleştiriler üç farklı düşünce ekolünden gelmekteydi. Birincisi, Walter Lippmann gibi "gerçekçiler"den geliyordu. Onlara göre sınırlandırma politikası Amerika'nın kaynaklarını kuruturken, psikolojik ve jeopolitik aşırı genişlemeye neden olmuştu, ikinci düşünce ekolünün sözcüsü Churchill olup, kuvvetli bir duruma gelinceye kadar görüşmelerin ertelenmesine karşı çıkıyordu. Churchill'in argümanı, Batı'nın durumunun hiçbir zaman Soğuk Savaş diye anılan dönemin başlangıcında olduğu kadar kuvvetli olamayacağı, bu nedenle pazarlık yapma şansının zamanla aleyhlerine döneceği merkezinde idi. Son olarak Henry Wallace, Amerika'nın en başta sınırlandırma politikası diye adlandırılan bu politikayı uygulamaya moral bakımdan hakkı olmadığını savundu, iki tarafın da moral bakımdan eşit durumda olduğunu varsayan Wallace, Orta Avrupa'daki Sovyet nüfuz küresini hukuka uygun bularak, Amerika'nın buna direnmesinin gerginliği artıracağını söylemiştir; Amerika'nın, Roosevelt'in politikası olarak gördüğü politikaya dönmesini istedi: Tek taraflı bir kararla Amerika'nın Soğuk Savaş'a son vermesi.

Gerçekçilerin en kuvvetli sözcüsü olarak Walter Lippmann, Kennan'ın Sovyet toplumunun kendisini yok edecek tohumlan içinde taşıdığı görüşüne katılmadı. Bu teoriyi, Amerikan politikasının dayanağı olamayacak kadar spekülatif buluyordu:

> "Bay X'in tahminlerinde, yağmurlu bir gün için hiçbir ihtiyat payı bırakılmamış. Şanssızlık, kötü yönetim, hata ve beklenmedik olaylar için bir emniyet payı düşünülmemiş. Bizden, Sovyet gücünün halen çürümekte olduğunu kabul etmemizi istiyor. En büyük ümitlerimizin yakından gerçekleşeceğine inanmamızı istiyor."{629}

Lippmann, sınırlandırma politikasının Amerika'yı, Sovyet İmparatorluğu'nun aşırı geniş çevresi içine çekeceğini ve kendi görüşüne göre, bu çevrenin modern anlamda devlet niteliği taşımayan birçok ülkeyi içine aldığını söyledi. Ülkeden uzakta birtakım askeri işlere bulaşmak, Amerika'nın güvenliğini artırmayacak, aksine Amerika'nın kararlılığını zayıflatacaktır. Lippmann'a göre, sınırlandırma

politikası, Sovyetler Birliği'ne, diplomatik ve askeri inisiyatifi elinde tutarken, Birleşik Devletler'e en çok rahatsızlık verecek noktaları seçme olanağı da sağlamıştır.

Lippman, Sovyet genişlemesine karşı koymanın hayati Amerikan çıkarı oluşturan bölgeleri belirlemekte kullanılacak kriterler saptamanın önemini vurguladı. Bu kriter olmadan, Birleşik Devletler, "müttefikler, müşteriler, bağımlılar ve kuklalardan oluşan heterojen bir düzenleme" organize etmeye mecbur bırakılacaktır ki, bu durum Amerika'nın yeni bulduğu müttefiklerinin sınırlandırma politikasını kendi amaçları için kullanmalarına yol açacaktır. Böylece Birleşik Devletler, yaşama şansı olmayan rejimleri desteklemek zorunda kalacak, Washington "ödün vermek, yenilgi ve saygınlığını yitirmek... veya hesaplanamaz bir bedel karşılığında onları (Amerika'nın müttefiklerini) desteklemek arasında zor bir seçim yapmaya mecbur olacaktır."{630}

Gerçekten de, Lippmann'ın önerdiği çözüm yolu, Kennan'ın felaket beklentisine daha yakın olan Amerika'nın evrensel geleneğine uygun değilse de, Birleşik Devletler'i bekleyen kehanet düzeyinde bir analizdi. Lippmann, Amerikan dış politikasının evrensel olarak uygulanabileceği varsayılan genel prensiplerden çok, Amerikan çıkarlarının tek tek olay bazında analizlerine göre yönlendirilmesini istemektedir. Görüşüne göre, Amerikan politikası, komünist sistemi devirmekten çok, Avrupa'da savaşın ortadan kaldırdığı güç dengesini yeniden kurmak peşinde olmalıdır. Sınırlandırma politikası, Avrupa'nın belirlenmeyen bir süre için bölünmesi anlamına gelmektedir; hâlbuki Amerika'nın gerçek çıkarı, Sovyet gücünün Avrupa Kıtası'nın ortasından uzaklaştırılması olmalıydı:

> "Yüzyıldan daha uzun bir zamandan beri, bütün Rus hükümetleri Doğu Avrupa'ya doğru yayılma peşinde olmuşlardır. Fakat ancak Kızıl Ordu Elbe Nehri'ne ulaştığından beridir ki, Rusya'nın yöneticileri, Rus İmparatorluğu'nun arzularını ve komünizmin ideolojik amaçlarını gerçekleştirme olanağı bulmuşlardır. Bu nedenle, gerçek bir politika, Avrupa'nın Ruslardan boşaltılmasını ana amaç olarak belirlemelidir... Amerikan gücü, Rusları yayıldıkları yerlerde 'sınırlandırma' için değil, fakat tüm Rus askeri mekanizmasını kontrol altında tutmak ve somut hedefi, Rusların tamamen çekilmesi olan diplomatik politikayı desteklemek için artan bir şekilde baskı uygulamak olmalıdır. "{631}

Kader, savaş sonrası dönemde Amerika'ya bahşettiği olanaklar konusunda kuşkusuz cömert davrandı. Amerikan politik liderleri, üstün vasıflı ve deneyimli insanlardı. Aralarında, John McClay, Robert Lovett, David Bruce, Ellsworth Bunker, Averell Harriman ve John Poster Dulles gibi seçkin şahsiyetlerden oluşan bir takım vardı ki, bu kişiler parti farkı gözetmeksizin zaman zaman hükümetin içinde ve dışında başkana hizmet etmek için göreve hazır olmuşlardır.

Entelektüelleri arasında, Amerika, güçlerinin zirvesinde olan Lippmann ve Kennan gibi düşünürlerin ikisine de başvurabildi. Kennan, komünizmin temelinde yatan zayıflığı doğru olarak anlamıştı; Lipmann, sınırlandırmaya dayanan ve aslında bir tepki dış politikası olan politikanın yaratacağı düş kırıklığını önceden isabetle söyledi. Kennan, tarihin kaçınılmaz eğilimlerini göstermesi için sabırlı olunması çağrısında bulundu; Lippman, Amerika'nın, hâlâ üstünlüğünü korurken, bir Avrupa düzenlemesi oluşturmak için diplomatik inisiyatif kullanmasını önerdi. Kennan, Amerikan toplumunun ana hareket gücünü içgüdüsel olarak kavramakta daha başarılı oldu; diğer yandan Lippmann, görünüşe göre sonu olmayan hareketsizliğin yol açacağı gerilimi ve sınırlandırma politikasının Amerika'yı desteklemeye yönelteceği sorunları daha iyi anladı.

Sonuçta, Lippmann'ın analizleri, Sovyetler Birliği ile bir çatışmaya karşı olanların çoğunluğunu oluşturduğu önemli bir taraftar kitlesi buldu. Onların fikirleri, Lippmann'ın düşüncelerinin bir bölümüne dayanıyordu. Önerilerine aldırmamakla beraber, eleştirilerini vurguluyorlardı. Lippmann'ın daha sınırlı hedefler seçilmesi konusundaki çağrısını dikkate alırken, daha enerjik bir diplomasi önerilerini önemsememişlerdir. Böylece 1940'ların sınırlandırma doktrinine karşı en zorlayıcı alternatif strateji, o zamanlar Parlamento'da muhalefet lideri olan Winston Churchill'den geldi.

Churchill'in Fulton, Missouri'de yaptığı Demir Perde konuşması ile Soğuk Savaş'ı başlattığı büyük ölçüde kabul edilmiştir, İkinci Dünya Savaşı'nın her aşamasında Churchill, demokrasilerin pazarlık pozisyonlarını güçlendirmek için Sovyetlerin yayılmacılığını sınırlamak peşinde olmuştur. Churchill sınırlandırma politikasını desteklemiş, fakat onun için bu hiçbir zaman bir amaç olmamıştır. Oturup komünizmin kendiliğinden yıkılışını beklemek istemiyor, tarihin kendi işini yapmasını beklemek yerine, tarihe şekil vermek istiyordu, istediği, görüşmeler yoluyla bir düzenlemeye varmaktı.

Churchill'in Fulton konuşması, görüşmeler yapılmasını yalnızca ima ediyordu. 9

Ekim 1948 tarihinde Llandudno, Galler'de yaptığı konuşmada Churchill, eski argümanına dönerek Batı'nın pazarlık pozisyonunun hiçbir zaman şimdiki kadar elverişli olmayacağım söyledi. Çok ihmal edilen bu konuşmada şunları söyledi:

> "Şöyle bir soru soruldu: Onlar da atom bombası yapar ve bu atom bombalarını yığarlarsa durum ne olacaktır? Şimdi olanlara bakarak o zaman neler olabileceğine kendiniz karar verebilirsiniz. Yaş ormanda bunu yaparlarsa, kuru ormanda neler yapmazlar?.. Aklı başında hiç kimse önümüzde sonsuz bir zaman olduğunu düşünemez. Sorunları ortaya koyup nihai bir çözüm bulmalıyız. Hiçbir önlem almadan, yetersiz bir şekilde bir şey olmasını beklememeliyiz ki, bu olacak şeyin de kötü bir şey olacağını sanıyorum. Batılı ülkelerin ellerinde atom bombaları varken ve Komünist Ruslar bu bombaya henüz sahip değilken, Batılıların adil taleplerini formüle ederek kan akıtılmadan bir anlaşmaya varma olasılığı halen yüksektir."{632}

İki yıl sonra aynı çağrıyı Avam Kamarası'nda da yaptı: Demokrasiler görüşmeler yapabilecek kadar güçlüdürler ve beklemekle durumlarını ancak zayıflatırlar. 30 Kasım 1950'de NATO'nun silahlanmasını savunan bir konuşmada, Batı'nın silahlanmasının sonuçta ABD'nin atom bombası tekeline dayanan pazarlık gücünü değiştirmeyeceği uyarısında bulundu:

> "...mümkün olduğu kadar hızla silahlı kuvvetlerimizi kuvvetlendirmemiz doğru sayılacak bir tutum iken, söylediğim dönemde, hiçbir şey bu süreç içinde Rusya'nın konvansiyonel silahlar denilen silahlarda etkili üstünlüğünü önleyemez. Silahlanmanın yapacağı şey, bize Avrupa'da artan bir birlik sağlaması ve saldırıya karşı caydırma gücünün büyütülmesidir... Bu nedenle, Birleşik Devletler'in atom bombası, Sovyetlerin diğer her çeşit askeri alandaki üstünlüğünü dengelerken, ilk uygun fırsatın ortaya çıkışında Sovyet Rusya ile bir uzlaşmaya varmak için çaba harcanmasının lehindeyim."{633}

Churchill için kuvvet pozisyonu zaten mevcuttu; fakat Amerikan liderlerine göre henüz oluşturulacaktı. Churchill görüşmeleri, gücün diplomasiye aktarılması olarak görüyordu. Her ne kadar açıkça söylemediyse de, konuşmalarından Batı demokrasileri tarafından bir çeşit ültimatom verilmesini düşündüğü anlaşılmaktadır. Amerikalı liderler atom bombası tekelini kullanmaktan, hatta ondan tehdit aracı olarak yararlanmaktan bile kaçındılar. Churchill, Sovyet nüfuz

bölgesini daraltmak istemişti ve o daralmış sınırlar içinde Sovyet devleti ile bir arada yaşamaya razıydı. Amerikan liderlerinin ise, nüfuz kürelerine karşı içten gelen bir hoşnutsuzluktan vardı. Düşmanın nüfuz küresini daraltmak değil, ortadan kaldırmak istiyorlardı. Tercihleri, uzak bir olasılık olsa da tam bir zaferi veya komünizmin çöküşünü beklemek ve dünya düzeni sorununa Wilsoncu bir çözüm getirmekti.

Anlaşmazlık, Büyük Britanya ile Amerika arasındaki tarihi deneyim farkından kaynaklanıyordu. Churchill'in toplumu, kusursuz olmayan sonuçlara alışkındı; Truman ve danışmanlar ise, öyle bir gelenekten gelmişlerdi ki, bir problemle karşılaşıldığı zaman, geniş kaynakların kullanılması suretiyle o problemin üstesinden gelmek isterlerdi. Bu nedenle Amerika her zaman nihai çözümden yana olmuş ve İngilizlerin bir özelliği olan ödün vermeye inanmamıştır. Churchill, çözümü zorlayan aktif bir diplomasi ile kuvvet yığınağı yapmayı bir arada götürmekte herhangi bir kavramsal güçlükle karşılaşmadı. Amerikalı liderler, II. Dünya Savaşı'nda yaptıkları, Kore'de ve Vietnam'da yapacakları gibi, bu çabaları birbirini izleyen aşamalar olarak düşünüyordu. Amerika'nın görüşü üstün geldi; çünkü Amerika, Büyük Britanya'dan daha kuvvetliydi ve Churchill, İngiliz muhalefet lideri olarak stratejisini zorlayacak pozisyonda değildi.

Sonunda, Amerikan politikasına karşı en çok ses çıkaran ve en ısrarlı çıkış, ne Lippmann'ın gerçekçi ekolünden, ne de Churchill'in güç dengesi düşüncesinden geldi; Amerikan radikal düşüncesi içinde derin kökleri olan bir gelenekten geldi. Lippmann ve Churchill, Truman yönetiminin Sovyet yayılmacılığının ciddi bir sorun olduğu görüşünü kabul eder ve ancak buna karşı koyma stratejisinde anlaşmazlığa düşerken, köktenci eleştirmenler, sınırlandırma politikasının her yönünü reddettiler. Roosevelt'in üçüncü dönem başkanlığı sırasında başkan yardımcısı olan Truman zamanında, tarım ve ticaret bakanlıkları yapmış olan Henry Wallace da bu görüşün önde gelen sözcüsüydü.

Amerikan popülist geleneğinin bir ürünü olan Wallace'ta Büyük Britanya'ya karşı güvensizlik, bir sabit fikir halindeydi. Jefferson'dan sonraki birçok Amerikan liberali gibi, "özel hayatımızı yönlendiren aynı ahlaki kuralların uluslararası işleri de yönetmesi gerektiği"[{634}] fikrinde ısrarlı idi. Wallace'a göre, 12 Eylül 1946'da Madison Square Garden'da söylediği gibi, Amerika moral pusulasını kaybetmişti ve "Makyavelci aldatma, güç ve güvensizlik" bir dış politika olarak uygulamaktaydı.[{635}] Önyargı, nefret ve korku uluslararası anlaşmazlığın temel nedenleri olduğuna göre, bu kötülükleri kendi toplumundan

kovmadıkça Birleşik Devletler'in dış ülkelere müdahale etmeye moral bakımından hakkı yoktu.

Yeni köktencilik, Amerika'nın özgürlük ışıldağı olduğu şeklindeki tarihi görüşü doğrulamaktadır; fakat süreç içinde bunu kendi aleyhine kullanmıştır. Amerikan ve Sovyet hareketlerinin moral bakımdan birbirine eşit olduğu varsayımı, bütün Soğuk Savaş boyunca köktenci eleştirilerin ortak özelliği olmuştur. Amerika'nın uluslararası sorumluluğu olduğu düşüncesinin kendisi, Wallace'in gözünde gücün verdiği bir haddini bilmezlik örneğidir, İngilizlerin, saf Amerikalıları aldatarak onları kendi işleri için kullandığını ileri sürmüştür: "İngiliz politikası, açıkça Birleşik Devletler'le Rusya arasında güvensizliği körüklemek ve III. dünya savaşı için zemin hazırlamaktır."{636}

Wallace'a göre, Truman'ın çatışmayı demokrasi ile diktatörlük arasında bir çatışma olarak sunması tamamen hayal ürünüdür. 1945'te, Sovyetlerin savaş sonrası baskısı açık bir şekilde artmışken ve kolektifleştirmenin acımasızca uygulandığı büyük ölçüde kabul edilmişken, Wallace "Ruslar bugün, hiçbir zaman sahip olmadıkları kadar politik özgürlüklere sahiptirler" demiştir. Aynı zamanda, SSCB'de "giderek artan dini hoşgörü işaretleri" keşfetmiş ve "Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasında temel bir çatışma olmadığını"{637} ileri sürmüştür.

Wallace, Sovyet politikasını, yayılmacılığın değil, korkunun etkilediğini düşünüyordu. Mart 1946'da, o sıralarda hâlâ Ticaret Bakanı olan Wallace, Truman'a şunları yazmıştır:

> "Son birkaç ayın olayları, Sovyetleri, 'etraflarının kapitalistler tarafından çevrildiği' şeklindeki 1939 dönemi korkularına ve ABD dâhil Batı dünyasının değişmez bir şekilde ve bütün olarak kendilerine karşı düşmanca bir tutum içinde olduğu hatalı inancına döndürmüştür."{638}

Altı ay sonra Madison Square Garden'da yaptığı bu konuşmada Wallace, Başkan'ın kendisinden istifa etmesini istemesine yol açan bir şekilde doğrudan doğruya Truman'a meydan okumuştur:

> "Rusya'nın Doğu Avrupa'da yaptıklarından hoşlanmayabiliriz. Onun toprak reformu, endüstriyel kamulaştırma yapması ve temel özgürlükleri baskı altında tutması, Birleşik Devletler'in halkının büyük çoğunluğunu kızdırmaktadır. Fakat bundan hoşlanalım veya

> hoşlanmayalım, bizim kendi nüfuz küremizi demokratikleştirmeye çalışmamız gibi, Ruslar da kendi nüfuz küresini sosyalistleştirmeye çalışacaktır... Sosyal-ekonomik adaletle ilgili Rus görüşleri, hemen hemen dünyanın üçte birini yönetecek. Bizim özgür, girişimci demokrasi düşüncelerimiz de geri kalan ülkelerin çoğunu yönetecek, iki düşünce tarzı da, kendi egemen oldukları bölgelerdeki insanlara en çok tatmini kendilerinin sağladığını ispatlamaya çalışacaklar."{639}

Rollerin insanı şaşırtacak bir şekilde değişmesi ile, dış politikada moraliteyi savunan bir kimse, pratik nedenlerle Doğu Avrupa'da Sovyet nüfuz küresini kabul ederken, sinsice kuvvet politikası uyguladığı için hücum ettiği yönetim, ahlaki nedenlerle Sovyet küresini reddediyordu.

Wallace'a göre, Amerika'nın dünyada hiçbir ülkeye tek taraflı olarak müdahale etme hakkı yoktu. Savunma, ancak Birleşmiş Milletler'in onayı ile hukuka uygundu (Sovyet vetosunu göz önüne almadan) ve ekonomik yardım uluslararası kurumlar tarafından dağıtılmalıydı. Marshall Planı bu kritere uymadığına göre, Wallace bu durumun nihai olarak Amerika'ya insanlığın düşmanlığını kazandıracağını tahmin etmekteydi.{640}

Wallace'ın karşı çıkışı, Çekoslovakya'daki komünist darbesi, Berlin ablukası ve Güney Kore'nin istilası ile çöktü. Başkan adayı olarak 1948'de Truman'ın 24 milyon oyuna karşılık, ancak çoğu New York'tan 1 milyon oy aldı ve Dixiecrat(*) aday Strom Thurmond'dan sonra dördüncü sıraya düştü.

Yine de Wallace, Soğuk Savaş boyunca, Amerikan köktenci eleştirmenler için temel oluşturan ve Vietnam Savaşı'nda ön plana çıkan temalar geliştirmeye devam etti. Bunlar, Amerika'nın ve onu destekleyen dostlarının moral yetersizliği; Amerika ile ona meydan okuyan komünistler arasındaki temel moral eşitliği; Amerika'nın, çoğunlukla hayati olan tehditlere karşı dünyanın herhangi bir bölgesini savunma yükümlülüğünde olmadığı ve dünya kamuoyunun, dış politika için jeopolitik kavramlardan çok daha iyi bir kılavuz olduğu görüşlerini vurguluyordu. Yunanistan ve Türkiye'ye yardım ilk kez önerildiği zaman, Wallace sorunu Birleşmiş Milletler'e götürmesi için Truman'ı sıkıştırdı. "Ruslar vetolarını kullanırlarsa, ahlaki sorumluluk onlara aittir... Biz bağımsız olarak hareket edersek bu sorumluluk bize ait olur."{641} Yüksek bir ahlaki platform yakalamak, Amerika'nın jeopolitik çıkarlarının korunmasından daha önemliydi.

Her ne kadar Amerika'nın savaş sonrası dış politikasına, Wallece tarafından yapılan köktenci eleştiriler 1940'lı yıllarda yenilgiye uğradıysa da, onun temel

ilkelerinin, ulusun ruhunu cezbetmeye devam eden Amerikan idealizminin derin etkisini yansıtmakta olduğu açıktır. Amerika'nın uluslararası yükümlülüklerine enerji veren aynı moral inançlar, dış dünyada duyulan düş kırıklığı veya Amerika'nın mükemmel olmaması dolayısıyla içe dönme olasılığına da sahipti. 1920'li yıllardaki yalnızlık politikası, dünya için çok iyi olduğu gerekçesi ile Amerika'nın kabuğuna çekilmesine neden olmuştu; Wallace Hareketi ile bu politika, bu kez Amerika'nın dünya için yeterince iyi olmadığı gerekçesi ile yeniden canlandı.

Ancak Amerika ilk kez barış döneminde devamlı olarak uluslararası işlere katılmaya başladığı zaman, kendinden emin olmama duygusunu henüz tatmamıştı ve Deal'ı yapan ve İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan kuşak, kendisine ve Amerikan girişiminin genişliğine karşı çok büyük bir güven duygusu içindeydi. Ulusun idealizmi de, iki kuvvetli devletten oluşan dünyayı yönetmeye çok uygundu; fakat geleneksel güç dengesi diplomasisi bu dünyaya hiç uygun düşmüyordu. Ancak başarılarına ve geleceğine karşı çok büyük bir güven duygusu içinde olan bir toplum, yenilmiş düşmanların uzlaştırılacağı, felakete uğramış müttefiklerin yaralarının sarılacağı ve düşmanların doğru yola getirileceği bir dünya düzeni kurmak için gerekli kaynak ve özveriyi sağlayabilirdi. Büyük girişimler, genellikle saf ve deneyimsiz kişilerin eseridir.

Sınıflandırma politikasının bir sonucu, Birleşik Devletler'in gücünün doruğunda olduğu bir dönemde, temelde pasif olan bir diplomasiyi yeğlemesidir. Bu nedenle, sınırlandırma politikası, başka bir yönden artan eleştiri yağmuruna tutuldu. John Poster Dulles, bu bölgenin en kuvvetli sesi idi. Bunlar sınırlandırma politikasının kurallarını kabul eden, fakat izlenmesindeki yavaşlığı sorgulayan muhafazakârlardı. Sınırlandırma politikası, sonuçta Sovyet toplumunun altını oymakta başarılı olsa dahi, çok zaman kaybedilip çok pahalıya mal olacaktır. Sınırlandırma politikası hangi başarıyı kazanırsa kazansın, kuşkusuz bir kurtarma stratejisi hızla devreye girebilirdi. Truman'ın başkanlık döneminin sonunda, sınırlandırma politikası iki taraftan ateş altında kaldı; bir tarafta onu çok çatışmacı bulanlar (Wallace taraftarları), öte tarafta onu çok pasif bulanlar (muhafazakâr Cumhuriyetçiler) vardı.

Bu tartışma gittikçe hızlandı; çünkü Lippmann'ın tahmin ettiği gibi uluslararası krizler kürenin kenar bölgelerine doğru artan bir şekilde yayılıyordu ve buralarda moral sorunlar karışıktı ve Amerikan güvenliğine doğrudan doğruya tehdidi kanıtlamak zordu. Amerika, ittifaklarla korunmamış bölgelerde muğlak nedenlerle ve kesin olmayan sonuçlarla yapılan savaşların içine çekildi.

Kore'den Vietnam'a kadar, bu girişimler köktenci eleştirileri canlı tuttu ve onlar da sınırlandırma politikasının moral geçerliliğini sorgulamaya devam ettiler.

Böylece Amerika'nın farklılığı görüşünün yeni bir varyasyonu su yüzüne çıktı. Bütün eksikliklerine karşın, XIX. yüzyıl Amerika'sı kendisini bir özgürlük ışıldağı olarak düşünüyordu; 1960 ve 1970'li yıllarda, meşalenin sönmeğe yüz tuttuğu ve Amerika'nın, özgürlük davasının ilham vericisi olarak tarihi rolüne dönmesi için meşalenin tekrar yakılmasına gerek olduğu söylendi. Sınırlandırma politikası, Amerika'nın ruhu için verilen bir mücadeleye dönüştü.

1957'de, George Kennan bile sınırlandırma politikasını, bu ışık altında yeniden yorumlamaya başladı:

> "Sovyet tehdidini karşılamak için müdahale edilecek en uygun yerin neresi olduğunu bana sık sık soran vatandaşlarıma cevabım şudur: Amerikalıların başarısızlıkları, kendimizden utandığımız veya üzüldüğümüz şeyler, ırkçılık sorunu, büyük şehirlerimizin içinde bulunduğu durum, gençlerin eğitim durumları ve çevreleri, uzmanlaşmış bilgi ile halk anlayışı arasındaki gittikçe büyüyen fark."{642}

On yıl önce, yani buluşunun askerileştirilmesinden dolayı düş kırıklığına uğramasından önce, Geroge Kennan böyle bir seçim yapılamayacağını kabul ederdi. Dış politikası için kendisinin moral kusursuzluğunu isteyen bir ülke, ne kusursuz olabilir, ne de güvenliğini sağlayabilir. 1957'de bütün özgür dünyanın siperleri koruma altına alınırken, görüşlerinin belirleyici katkıda bulunmuş olması Kennan'ın başarısının büyüklüğünü göstermektedir. Gerçekten de siperler o kadar kesin bir şekilde el değiştirmiştir ki, Amerika oldukça ağır özeleştirilerde bulunmuştur.

Sınırlandırma politikası olağanüstü bir teoriydi, aynı anda hem makul, hem de idealistti. Sovyet motivasyonlarını değerlendirmekte derinliği olan bu politika, tarif ve önerilerinde, şaşılacak derecede soyut idi: Ütopikliğinde tam anlamıyla Amerikan olan bu teori, totaliter düşmanın çöküşünün iyi huylu bir şekilde sağlanabileceğini varsayıyordu. Her ne kadar bu doktrin Amerika gücünün doruğunda iken formüle edilmiş ise de, Amerika'nın göreceli zayıflığını ileri sürmüştür. Mücadelenin en şiddetli noktasında büyük bir diplomatik hesaplaşma olacağını varsayan sınırlandırma politikası, siyah şapkalı adamların, beyaz şapkalı adamlar tarafından kendi yollarına dönmelerinin kabul edileceği son sahneye kadar diplomasiye hiç yer vermemiştir.

Bütün iyi özellikleriyle, sınırlandırma politikası Amerika'yı kırk yıldan fazla bir süre imar, mücadele ve nihai olarak zafer geçidinden başarı ile geçirmiştir. Onun muğlaklığının kurbanı, korumak istediği Amerikan halkı değil –onu başarı ile korumuştur– fakat Amerikan vicdanı olmuştur. Geleneksel olarak moral kusursuzluk arayışı içinde kendini adeta harap eden Amerika, bir kuşaktan daha uzun süren mücadeleden sonra, büyük çaba ve anlaşmazlıklar sonucunda yaralı, fakat yapmak için yola çıktığı hemen hemen her şeyi başarmış olarak ortaya çıkacaktı.

Dulles Kore cephesinde, Haziran 1950

19
Sınırlandırma Politikasının Çıkmazı: Kore Savaşı

Birleşik Devletler, Roosevelt'in düşündüğü gibi, Avrupa'dan "çocuklarını vatana geri getirmedi." Onun yerine, Sovyet saldırılarına karşı durmak için kurumlar ve programlar oluşturarak, Sovyet küresine baskı yapmaya başladı.

Üç yıl süresince sınırlandırma politikası istendiği gibi işledi. Marshall Planı Avrupa'yı ekonomik ve sosyal yönden güçlendirirken, Atlantik İttifakı da Sovyet yayılmacılığına karşı askeri bir siper görevi gördü. Yunanistan ve Türkiye'ye yardım programı Doğu Akdeniz'de Sovyet tehdidini önledi ve Berlin'e yapılan havadan ulaşım, demokrasilerin, kabul edilmiş haklarına karşı tehdit söz konusu olduğu zaman savaşı göze almaya hazır olduklarını gösterdi. Her iki olayda da Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler'le çatışmak yerine geri çekilmeyi yeğledi.

Fakat sınırlandırma teorisinin temel bir kusuru vardı ve Amerikalı liderlerin iki yanlış varsayıma dayanarak hareket etmelerine neden oluyordu: Birincisi,

meydan okumalar İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi belirli bir şekilde devam edecekti; ikinci olarak da komünist yönetim, sınırlandırma teorisinde öngörüldüğü şekilde hareketsiz bir şekilde oturarak kendi yönetiminin dağılmasını bekleyecekti. Komünistlerin, Birleşik Devletler için stratejik veya politik bakımdan çok karışık bir bölgeyi hedef alarak bu beklentiyi denemeyi seçebilecekleri akıllarına gelmedi.

Sınırlandırma politikası, Avrupa adına isteksiz bir Kongre'ye devredilmişti. Akdeniz'e yönelen bir Sovyet saldırısı korkusu, Yunan ve Türk yardım programını yarattı ve Batı Avrupa'ya Sovyet saldırısı tehlikesi ise, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün kurulmasına neden oldu. Bir Sovyet baskısının başka bir yerde ortaya çıkması olasılığı ancak sonradan akla geldi.

28 Haziran 1950'de Amerika Washington'un savunma alanı dışında ilan ettiği ve bir önceki yıl bütün kuvvetlerini geri çektiği bir bölgedeki bir ülkeye bir komünist devleti tarafından yapılan bir saldırıyla karşılaşınca, birdenbire sınırlandırma politikasının belirsizlikleriyle sınırlandırma zorunda kaldı. Saldırgan Kuzey Kore, kurban ise Güney Kore'ydi. Her iki ülke de Amerikan stratejisinin odak noktası olan Avrupa'dan çok uzaktaydı. Yine de Kuzey Kore saldırısından sonraki birkaç gün içinde, Truman Amerikan planlamasında veya Kongre'ye yapılan açıklamalarda öngörülmemiş bir bölgesel savunma stratejisi uygulamak üzere acele Japonya'daki iyi eğitim görmemiş işgal birliklerinden bir öncü kuvvet oluşturdu. Amerika'nın savaş sonrası politik ve stratejik doktrini, bu tür bir saldırı olasılığını hiç hesaba katmamıştı.

Amerikalı liderler bir savaş için ancak iki olası neden belirlemişlerdi: Birleşik Devletler'e bir sürpriz Sovyet saldırısı veya Batı Avrupa'nın Kızıl Ordu tarafından istilası. Kara Kuvvetleri Başkanı General Omar N. Bradley, 1948'de Kongre'de verdiği ifadede şöyle diyordu:

> "Ulusal güvenlik planları, Birleşik Devletler'in hava ve karadan indirme ile yapılacak bir saldırıyla karşı karşıya kalabileceği olasılığını göz önüne almak zorundadır. Böyle bir saldırı olasılığı ve uygulanabilirliği her geçen gün artıyor...(Bu nedenle) düşmanın bize saldırabileceği yerlerde acele üsler kurmak zorundayız. Bundan sonra, büyük ölçüde havadan süratle karşı saldırıya geçmemiz gerekecektir... Karşı vuruşları yapmak için şimdi sahip olmadığımız üslere gereksinimimiz vardır. (Bu) üsleri elde etmek ve korumak... Ordu'nun savaş unsurlarını gerektirecektir."{643}

Bradley, her şeyi yerle bir eden bir savaştan tam üç yıl sonra, Birleşik Devletler'in elinde atom bombası tekeli varken ve Sovyetler Birliği'nin elinde uzun menzilli hava gücü olup olmadığı bilinmezken, Sovyetler Birliği'nin nasıl ve neden böyle bir strateji izleyebileceğini açıklamadı.

Amerika'nın davranış biçimindeki hiçbir şey, Moskova ve Pyongyang'daki (Kuzey Kore'nin başkenti) politika üretenlerin, Kuzey Kore birlikleri 38. paraleli geçtiği zaman diplomatik protestodan daha fazla bir tepki beklemelerini gerektirmiyordu. Amerika'nın 1980'lerdeki uzlaşmacı tutumunu bırakarak, 1990'da Basra Körfezi'nde büyük bir askeri yığınak yapmasının Saddam Hüseyin'i şaşırtması kadar şaşırmış olmalılar. Moskova ve Pyongyang'daki komünistler, ileri gelen Amerikalıların, Kore'nin Amerikan savunma alanı dışında kaldığı sözlerine olduğu gibi kanmış olmalılar. Amerika'nın, Çin gibi karşılaştırılamayacak kadar büyük bir ülkenin komünistlerin eline geçmesine razı olduktan sonra, Kore'de de böyle bir şeye direnmeyeceğini düşündüler. Komünist saldırısına karşı direnmenin moral bir görev olduğunu tekrarlayan Amerikan açıklamalarının, Amerika'da politika üretenler üzerindeki ağırlığının, stratejik analizlerden daha fazla olduğunu anlayamadıkları açıkça belliydi.

Böylece, Kore Savaşı her iki taraftaki karşılıklı yanlış anlamadan çıkmış oldu. Bölgeyi Amerikan çıkarları açısından değerlendiren komünistler, Amerika'nın Asya topraklarının esas kesiminin komünistlerin eline geçmesine ses çıkarmazken, bir yarımadanın ucu için direnmesini mantıklı bulmadılar. Sorunu prensipler açısından algılayan Amerika ise, Kore'nin Amerikan liderleri tarafından açıkça sözü edilmeye değmez bulunan jeopolitik öneminden çok, komünist saldırısının karşılıksız kalmamasıyla ilgiliydiler: Truman'ın Kore'de ödün vermeme yönündeki cesur kararı, Amerikan liderlerinin bir yıl önce söyledikleri ile taban tabana zıttı. 1949 Mart'ında, Amerika'nın Pasifik Kuvvetleri Komutanı General Douglas MacArthur bir gazeteye verdiği bir demeçte, Kore'yi açık bir şekilde Amerikan savunma alanı dışında tutmuştu:

> "...bizim savunma çizgimiz, Asya kıyısı boyunca uzanan adalar zincirinden geçmektedir.
>
> Bu çizgi Filipinler'den başlayarak Okinawa dâhil Ryukyu Takımadaları'na kadar gider. Sonra Japonya'ya, Aleut Adaları zincirinden Alaska'ya doğru kıvrılır."{644}

12 Ocak 1950 tarihinde Ulusal Basın Kulübü'nde yaptığı bir konuşmada, Dışişleri Bakanı Dean Acheson daha da ileri gitti. Kore'nin Amerikan savunma

alanı dışında olduğunu belirtmekle kalmadı, Asya kıtası ana toprakları üzerinde bulunan bölgeleri güvence altına almak gibi bir niyetleri olmadığını özellikle vurguladı:

> “Pasifik’teki diğer bölgelerin askeri güvenliği ile ilgili olarak, kimsenin bu bölgelere askeri saldırıya karşı güvence veremeyeceği açık olmalıdır. Ancak şu da iyice anlaşılmalıdır ki, böyle bir güvence vermek, sağduyuya uygun olmadığı gibi, pratik ilişkiler bakımından gerekli de değildir.”{645}

1949’da Truman, Genelkurmay’m önerisine uyarak, Kore’den bütün Amerikan askeri kuvvetlerini çekmişti. Güney Kore ordusu donatım ve eğitim bakımından ancak polis fonksiyonunu yapacak kadar yeterliydi. Çünkü Washington, Güney Kore’nin kendisine en küçük olanak verilirse ülkesini kuvvet yoluyla birleştirmeye girişeceğinden korkuyordu.

Kruşçev’in anılarında, Kore’yi istila etme fikrinin Kuzey Kore diktatörü Kim II Sung’un buluşu olduğu belirtilmektedir. Başta tereddütlü olan Stalin sonradan plana uydu çünkü bu girişimin kolayca başarılı olacağı konusunda inandırılmasına izin verdi.{646} Ne Moskova, ne de Pyongyang Amerika’nın uluslararası ilişkilere yaklaşımında değer yargılarının oynadığı rolü anladılar. MacArthur ve Acheson, Amerikan stratejisinden söz ederken, Sovyetler Birliği ile genel bir savaşı düşünüyorlardı; Amerikan liderlerinin düşündükleri tek savaş buydu. Böyle bir savaşta, Kore, gerçekten de Amerikan savunma alanı dışında kalacak ve sonucu belirleyecek olan savaşlar başka bir yerlerde olacaktı.

Amerikan liderleri, yalnızca Kore’ye veya benzer bir yere yöneltilmiş bir saldırı karşısında nasıl hareket edeceklerini hiç düşünmemişlerdi. Berlin ablukası, Çek hükümet darbesi ve Çin’deki komünist zaferinden sonra gelen böyle bir durumla karşılaşınca, bunu komünizmin her yerde ilerleme halinde olduğu ve strateji bazından önce, prensip bazında durdurulması gerektiği kanısına vardılar.

Truman’ın Kore’de direnme kararı, geleneksel ulusal çıkar kavramları bakımından da sağlam bir temele sahiptir. Yayılmacı komünizm, savaş sonrasındaki geçen her yılda meydan okumasını tırmandırmaktaydı. 1945’te Doğu Avrupa’da Kızıl Ordu işgalinin bir yan ürünü olarak kendisine ayak basacak sağlam bir yer bulmuştu. 1948’de bir iç hükümet darbesiyle Çekoslovakya’da başarılı olmuştu. 1949’da Çin’de bir iç savaşta iktidarı ele geçirmişti. Şimdi komünist orduları uluslararası tanınan sınırları çiğneyerek ilerleyebilirse, dünya savaş öncesi şartlara dönecekti. Münih’i yaşamış olan

kuşak tepki göstermek zorundaydı. Kore'nin başarılı bir şekilde işgali, dar Japon Denizi'nin hemen karşısındaki Japonya için de felaketli bir etki yapacaktı. Japonya, daima Kore'yi Kuzeydoğu Asya'nın stratejik anahtarı olarak görmüştür. Karşı konulmayan bir komünist yayılması Asya'nın blok halinde komünist olması tehdidini bir kâbus gibi bölge üzerine çökertecek ve Japonya'nın Batı taraftarı eğiliminin altını oyacaktı.

Çok az dış politika kararı bu kadar çabuklukla alınmıştır. Önceden hiç öngörülmemiş bir askeri harekât planı geliştirmek bundan daha zor bir iştir. Ancak Truman sorunun üstesinden gelmeyi bildi. 27 Haziran'da, Kuzey Kore kuvvetleri 38. paraleli geçtikten iki gün sonra Amerikan deniz ve hava birliklerine harekete geçme emri verdi. 30 Haziran'da, Japonya'nın işgali görevinde bulunan kara birliklerini de buna ekledi.

Sovyetlerin katılığı da, Truman'ın ülkesini savaşa sokma işini kolaylaştırmıştır. Birleşmiş Milletler nezdindeki Rus büyükelçisi, Güvenlik Konseyi'ni ve Birleşmiş Milletler'in diğer kurumlarını BM'nin Çin'in sandalyesini Pekin'e vermeyi reddetmesi nedeniyle protesto etmek için aylardan beri boykot ediyordu. Sovyet büyükelçisi Stalin'den daha az korkuyor olsaydı veya daha hızlı talimat alabilseydi, kuşkusuz Güvenlik Konseyi'nin Amerika'nın önerisiyle kabul ettiği ve Kuzey Kore'nin çatışmalara son vermesini ve 38. paralele dönmesini isteyen kararını veto edecekti. Oturuma gelmemek ve vetosunu kullanmamak suretiyle, Truman'a, direnişi dünya toplumunun kararı olarak örgütlemek ve Amerika'nın rolünü, özgürlüğün diktatörlüğe, iyiliğin kötülüğe karşı olduğu şeklindeki Wilsoncu terimlerle açıklamak fırsatı verdi. Truman, Amerika'nın Güvenlik Konseyi'nin emirlerini yerine getirmek için savaşa girdiğini söyledi.{647} Bu nedenle, bu savaş uzak bir bölgesel anlaşmazlığa karışmak olarak değil, tüm hür dünyaya karşı yapılan saldırıya karşı koymak anlamına geliyordu:

> "Kore'ye yapılan saldırı, komünizmin bağımsız devletleri ele geçirmek için baskı ve yıkım metodunu artık bırakıp silahlı istila ve savaşa yöneldiğini bütün kuşkuları ortadan kaldıracak şekilde göstermektedir. Bu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliği korumak için verdiği emirlere de karşı gelmek demektir."{648}

Her ne kadar Truman'ın, Kore'ye müdahale konusunda kuvvetli jeopolitik argümanları varsa da, Amerikan halkına kendi öz değerlerine dayanarak çağrıda

bulundu ve müdahalenin Amerikan ulusal çıkarları için değil, evrensel ilkelerin savunulması için yapıldığını söyledi: "Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasına dönüş, çok geniş çaplı sonuçlar yaratır. Birleşik Devletler, hukukun üstünlüğünü savunmaya devam edecektir."{649} İki dünya savaşından 1965'te Vietnam ve 1991'de Körfez Savaşı'na kadar, askeri kuvvetlerini kullanırken Amerika'nın çıkarları değil ilkeleri, kuvveti değil, hukuku savunduğu düşüncesi, Amerikan düşünce biçiminin neredeyse kutsal varsayımı olmuştur.

Sorun bir kez güç politikasının ötesinde bir şey olarak sunulunca, savaşın pratik amaçlarını belirlemek olağanüstü zor hale geldi. Amerika'nın stratejik doktrininin öngördüğü şekilde genel bir savaşta amaç, tıpkı II. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi toptan zafer ve düşmanın kayıtsız şartsız teslimiydi. Ama sınırlı bir savaşın politik amacı neydi? En basit ve en kolay anlaşılabilir savaş hedefi, Güvenlik Konseyi kararlarının harfiyen uygulanması, yani Kuzey Kore güçlerinin başlangıç noktası olan 38. paralele geri itilmesi olabilirdi. Fakat saldırıya ceza verilmeyecekse, gelecek saldırılar nasıl caydırılacaktı? Saldırganlar, en kötü olasılığın *staus quo ante* olduğunu anlarlarsa, sınırlandırma politikası Lippmann'ın öne sürdüğü gibi bitmez tükenmez sınırlı savaşlarla Amerika'nın gücünü tüketebilirdi.

Diğer yandan, sınırlı bir savaşı başlatmanın cezası ne olmalıydı? Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak büyük devletlerin karıştığı sınırlı savaşların stratejisinin doğasında, tarafların masada ortaya sürülenleri yükseltmeye yeterli fiziksel kapasitelerinin olması vardır; onları büyük devlet yapan da budur. Bu nedenle, bir denge sağlanması gerekir. Hangi taraf, diğer tarafı daha büyük riskleri göze almaya hazır olduğuna inandırırsa, o taraf avantajlı olacaktır. Avrupa'da kuvvet dengesinin rasyonel analizine karşılık, Stalin demokrasilere son noktaya belki de onun da ötesine gitmeye hazır olduğu blöfünü yapmayı başardı. Asya'da, komünistler tarafından yeni ele geçirilen ve Sovyetler Birliği olmadan da ortaya konanları artırma olanağı olan Çin'in bir kâbus gibi çöken tehdidi de komünist tarafı kuvvetlendirdi. Bu nedenle, demokrasiler düşmanlarından çok, tırmanmadan korkuyorlardı veya en azından demokrasiler buna inanıyorlardı.

Amerikan politikasını frenleyen diğer bir faktör, Birleşmiş Milletler yoluyla yapılacak birçok taraflı yaklaşıma Amerika'nın bağlılığıydı. Kore Savaşı'nın başlangıcında, Birleşik Devletler, büyük miktarda asker gönderen Büyük Britanya ve Türkiye gibi NATO devletlerinin büyük desteğini görmüştür.

Kore'nin kaderiyle ilgili olmayan bu ülkeler, sonradan kendi savunmalarında yararlanabilecekleri ortak eylem ilkesini desteklemişlerdir. Bu amaç gerçekleşince, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun çoğunluğu, daha çok ceza uygulamanın yaratabileceği ek riskleri göze almakta daha az istekli oldular. Böylece Amerika kendisini, doktrini olmayan bir savaş içinde ve stratejik çıkarı olmadığını daha önce ilan ettiği bir ülkenin savunmasını yaparken bulmuştur. Belirsizlik içindeki Amerika, Kore yarımadasında, herhangi bir ulusal stratejik çıkar algılamıyordu, başlıca amacı saldırının cezasız kalmayacağını göstermekti. Daha geniş başka bir savaşı başlatmadan önce Kuzey Kore'ye yaptığı işin bedelini ödetmek için, Amerika'nın, savaşı tırmandırma olanağı olan ülkeleri özellikle de Sovyetler Birliği ve Çin'i Amerika'nın hedeflerinin gerçekten sınırlı olduğuna inandırması gerekiyordu.

Ne yazık ki Amerika'nın kendisini bağladığı sınırlandırma politikası tamamen zıt bir eğilime yol açtı: Truman ve arkadaşlarının politik savaş alanını genişlemesine neden oldu. Truman Yönetimi'nin anahtar üyelerinin hepsi, küresel bir komünist planının varlığına inandılar ve Kore saldırısını, genel bir saldırıya başlangıç olabilecek ortak bir Çin-Sovyet stratejisinin ilk hareketi olarak gördüler. Amerikan birlikleri Kore'de konuşlandırılırken, bütün Pasifik bölgesinde komünist saldırısına karşı direnmekteki Amerikan kararlılığını göstermek için yollar aramaya başladılar. Yedinci Filo'ya, Tayvan'ı Komünist Çin'e karşı koruma emri verildi: "Formosa'nın komünist kuvvetler tarafından işgali, Pasifik bölgesinin güvenliğine ve o bölgede hukuki ve gerekli fonksiyonları yerine getiren Birleşik Devletler kuvvetlerine karşı doğrudan doğruya tehdit anlamına gelecektir."{650} Bundan başka Truman, Vietnam'da komünistler tarafından başı çekilen bağımsızlık mücadelesinde, Fransız kuvvetlerine askeri yardımı da artırdı. (Hükümet kararlarının çoğunlukla birden fazla nedeni vardır: Bu hareketlerin, Truman'ın bakış açısından, Birleşik Devletler Senatosu'nda Yönetim'in Kıta Çini'ni "terk etmesini" eleştirenlerin oluşturduğu Çin Lobisi'nin desteğini almak gibi bir avantajı da vardı.)

Çin iç savaşından henüz zaferle çıkmış Mao Tse-tung için, Truman'ın açıklamaları Amerika'nın bir komünist komplosundan duyduğu korkunun Çin versiyonuydu: Bu açıklamaları, Çin'deki komünist zaferini tersine çevirmek için bir Amerikan girişiminin ilk hareketleri olarak yorumladı. Truman Tayvan'ı korurken, Amerika'nın halen meşru Çin hükümeti olarak tanıdığı bir devleti desteklemiş oluyordu. Vietnam'a yardım programının artırılması, Pekin'de etrafının kapitalistler tarafından çevrilmekte olduğu izlenimini yarattı. Bütün

bunlar, Pekin'i Amerika'nın arzu ettiği hareket tarzının zıddını takınmaya özendirdi: Mao, Amerika'yı Kore'de durduramazsa Amerika ile Çin topraklarında çarpışmak zorunda kalacağını düşünmek için nedenlere sahipti; başka şekilde düşünmesi için bir neden yoktu. *People's Daily* gazetesi şöyle yazıyordu:

> "Amerikan emperyalistleri, Tayvan'a yapılan silahlı saldırının, bizim onu kurtarmamızı önleyeceğini ümit ediyor. Çin'in etrafını ablukaya alma niyetleri, Güney Kore'den başlayarak Japonya, Ryukyu Adaları, Tayvan ve Filipinler'e uzanan ve sonra Vietnam'a kıvrılan bir yılan şeklini alıyor."{651}

Amerika'nın askeri stratejisi de, Çin'in Amerika'nın niyetlerini yanlış algılamasını artırdı. Önceden de işaret edildiği üzere, Amerikalı liderler geleneksel diplomasi ile stratejiye ayrı etkinlikler olarak bakıyorlardı. Amerika'nın askeri kesiminin geleneksel görüşüne göre, önce onlar sonucu alırlardı, sonra diplomasi devreye girerdi, hiçbir taraf diğerine hedeflerine nasıl erişeceğini söylemezdi. Sınırlı bir savaşta askeri ve politik amaçlar başlangıçtan itibaren uyumlaştırılmazsa yapılan işin dozunun kaçırılması veya yeter dozda yapılmaması tehlikesi daima vardır. Dozun kaçırılması ve askeri kanadın her şeye egemen olması, büyük bir savaşın sınırını belirsizleştirir ve düşmanı ortaya konanları artırmaya iter. Dozun yeterli olmaması ve diplomatik kanadın egemen olması, görüşme taktikleri içinde savaşın amacının ortadan kalkması sonucunu doğurur ve çözüm bulma eğilimini tehlikeye sokar.

Amerika Kore'de bu her iki tuzağa da düştü. Savaşın ilk aşamasında, Amerikan öncü kuvveti Kore yarımadasının en güneyindeki Pusan liman şehri alanı ile sınırlı olarak savaştı. Savaştan sağ çıkmak başlıca amaçtı; savaşla diplomasi arasındaki ilişki, Amerikalı liderlerinin kafalarında hiç yoktu. Amerika'nın bu yüzyıldaki en yetenekli generali olan Douglas MacArthur komutanlık görevini yürütüyordu. Arkadaşlarının tersine, MacArthur, Amerika'nın benimsediği yıpratma stratejisine taraftar değildi. II. Dünya Savaşı'nda, Avrupa savaş alanına öncelik verilmesine karşılık "adadan adaya sıçrama" stratejisini geliştirdi. Bu strateji, Japonların kuvvetli oldukları noktaları atlayıp zayıf oldukları adaları alarak Amerikan kuvvetlerini iki yılda Avustralya'dan Filipinler'e getirdi.

MacArthur şimdi aynı stratejiyi Kore'de uyguluyordu. Washington'daki tutucu üstlerinin önerilerine karşın, Kuzey Kore'nin Pyongyang'dan ikmal hattını kesmek üzere düşman hatlarının 200 mil gerisindeki Inchon'a (Seul limanı)

Amerikan birlikleri indirdi. Kuzey Kore ordusu çöktü ve kuzeye giden yol açıldı.

Zafer, Kore Savaşı'nın kaderini belirleyen en önemli kararın alınmasına yol açtı. Amerika, askeri hedeflerle, politik hedefleri arasında bir bağ kurmayı istiyor ise, uygun zaman, bu zamandı. Truman'ın üç seçeneği vardı. 38. paralelde dur emri verebilirdi ve *status quo* ante'yi kurabilirdi. Saldırıyı cezalandırmak için ordunun daha kuzeye doğru ilerlemesini emredebilirdi. MacArthur'a Çin sınırına kadar Kore'yi birleştirme emri verebilirdi; başka bir deyişle savaşın sonucunu tamamen askeri durumun belirlemesine izin verebilirdi. En iyi karar, Kore yarımadasının Çin sınırına 100 mil mesafede olan daralan bölümüne kadar ilerlemek olurdu. Bu hat, yarımadanın nüfusunun %90'ıyla birlikte Kuzey Kore başkenti Pyongyang'ı da içine alan savunulabilir bir hat oluşturur ve Çin'e meydan okumadan büyük bir politik başarı kazanılmış olurdu.

Her ne kadar MacArthur parlak bir stratejisi ise de, bir politik analist olarak o kadar kavrama yeteneği yoktu. Çin'in Japonya'nın Mançurya'yı işgali deneyimini göz ardı ederek, Yalu Nehri'ndeki Çin sınırına kadar yürümeyi sürdürdü. Komutanının Inchon'daki beklenmeyen zaferiyle gözleri kamaşan Truman da bu işe rıza gösterdi. *Status quo* ante ile tam zafer arasında herhangi bir orta yol bırakmayan Truman, Kore yarımadasının ince boynunun sunduğu coğrafi ve nüfus avantajlarını bir kenara itti. Çin sınırına makul bir uzaklıkta 100 mil genişliğindeki savunulabilir bir hat yerine, Çin komünist gücünün ana yığınak alanının hemen yanındaki 400 millik geniş cepheyi savunma zorunluluğunu yeğledi.

Japon istilası ve iç savaş dolayısıyla çok çekmiş, ülkesi harap olmuş, birçok insanını kaybetmiş olan Çin için, dünyanın en büyük askeri gücüne karşı meydan okumak kolay karar verilebilecek bir şey değildi. Çin arşivleri açılana kadar Mao'nun, Amerikan kuvvetleri 38. paraleli geçer geçmez, ilerlemenin sınırlı olmasına bakılmadan veya ilerlemeye izin verilecek belli bir nokta saptanmadan derhal müdahale edilip edilmeyeceği konusunda karar verip, vermediği bilinmeyecektir. Fakat politika sanatı, düşmanın hesaplarına etki eden risk ve ödül hesaplarını yaratma sanatıdır. Çin'in müdahale kararını etkileyebilecek bir yol, Amerikan ilerlemesini Kore yarımadasının dar boynunda durdurmak ve bir çeşit uluslararası kontrol altında ülkenin geri kalanını askerden arındırmak olabilirdi.

Washington MacArthur'a Koreli olmayan kuvvetlerle Yalu Nehri'ne yaklaşmama emri verdiği zaman sözünü ettiğimiz kararı vermiş gibiydi. Fakat

emir Pekin'e bir politik öneri olarak hiçbir zaman anlatılmadığı gibi, halka da açıklanmadı. Zaten MacArthur "uygulanamaz" bularak direktifi göz ardı etti ve Washington da, bir savaş komutanını eleştirmemek şeklindeki geleneksel tutumuyla, ısrar etmedi. MacArthur Inchon'da o kadar beklenmeyen bir şekilde başarılı olmuştu ki, Amerikan politik liderleri onun Asya'yı kendilerinden daha iyi anladığına inanmışlardı.

Çin Halk Ordusu cevap verince, sürprizin şoku, Amerikan kuvvetlerinin hemen hemen panik halinde Yalu'dan çekilerek Seul'un güneyine kadar inmesine neden oldu ki, bu bölge altı ay içinde ikinci kez terk ediliyordu. Sınırlı bir savaş doktrini yokken bu kriz, Truman Yönetimi'nin politik amaçlar üzerindeki kontrolünü tamamen yitirmesine yol açtı. Savaşın seyrine göre, politik hedefler, saldırıyı durdurmak, Kore'yi birleştirmek, Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak, 38. paralel boyunca ateşkesi garanti altına almak ve savaşın yayılmasını önlemek biçiminde açıklandı.

Amerikan kara birlikleri 1950 Temmuz ayının başlarında savaşa girişti̇ği zaman, bu deyime hiçbir zaman somut bir anlam verilmemişse de hedef, "saldırıyı püskürtmek" şeklinde açıklanmıştı. Eylülde Inchon'a çıkarma yapılıp Kuzey Kore ordusu çökertilince, hedef "birleştirme" olarak değiştirildi. Truman bunu 17 Ekim 1950'de ilan etti; fakat Çin'le ilişkiler için bir politik çerçeve ortaya koymadı. Truman'ın Pekin'e ulaştırmak istediği mesajlar, Mao'ya göre de temel sorun olan iyi niyet açıklamalarını tekrarlamaktan öteye gitmedi. Truman Kuzey'e ilerleme emri verirken şöyle diyordu:

> "Kore'deki tek hedefimiz, barış ve bağımsızlığı kurmaktır. Birliklerimiz orada, Birleşmiş Milletler'in onlara bu amaçla gereksinimi olduğu sürece kalacaktır. Ne Kore'de ne de başka bir yerde toprak veya özel ayrıcalık talebimiz vardır. Kore'de veya Uzakdoğu'da, yahut herhangi bir yerde saldırgan niyetlerimiz yoktur."{652}

Mao, o anda, Tayvan'daki can düşmanlarını koruyan en büyük kapitalist hasımlarının bu çeşit teminatlarına güvenecek bir insan değildi. Truman da reddettiği "saldırgan niyetler" ile neyi kastettiğini somut olarak belirlemediği gibi, Amerikan birliklerinin Kuzey Kore'den ne zaman çekileceği konusunda da bir süre sınırı koymadı. Birleşik Devletler'in, eğer önlenebilirse, Mao'nun savaşa karışmasını önlemek için yapabileceği tek şey, Çin sınırı boyunca bir tampon bölge oluşturmak önerisi olabilirdi ki, buna da hiçbir zaman

kalkışılmadı.

Ondan sonraki aylar boyunca Amerikan güçleri, Çin liderlerinin ne kadar büyük bir riski göze aldığını kanıtladı. Yalu boyunca ilk zaferleri, sürpriz unsuruna ve Amerikan kuvvetlerinin dağınık olmasına bağlı olarak gerçekleşmişti. Kısa zamanda, Çin ordusunun, siperlere iyice yerleşmiş olan Amerikan birliklerini söküp atacak ateş gücü olmadığı ve sürpriz unsuru olmadan iyi korunan bir hatta, örneğin yarımadanın boynu boyunca uzanan bir hatta gedik açamayacağı anlaşıldı. Amerikan kuvvetleri, yeniden organize olunca, Çin'in o sıradaki gelişme düzeyinde ateş gücü olarak kendilerine rakip olamayacağını kanıtladılar.

Çin'in savaşa girmesinden hemen sonraki birkaç gün içinde Amerikan hedefleri tekrar değişti. 26 Kasım'da Çinliler karşı saldırıya geçtiler. 30 Kasım'da Truman iki Kore'nin birleştirilmesi amacından "vazgeçen ve bu konuyu "sonraki görüşmelere" bırakan bir açıklama yaptı. "Saldırıyı durdurmak" şeklinde ifade edilen belirsiz kavram yemden Amerika'nın başlıca amacı oldu:

> "Birleşmiş Milletler güçlerinin Kore'de bulunmasının nedeni, yalnızca Birleşmiş Milletler dokusunu değil, bütün insanların barış ve adalet ümitlerini tehdit eden saldırıyı bastırmaktır. Birleşmiş Milletler saldırgan karşısında geri çekilirse, hiçbir ulus emin ve güven içinde olmayacaktır."{653}

1951 Ocağı'nda, cephe hattı 38. paralelin 50 mil güneyindeydi ve Seul tekrar komünistlerin elindeydi. Bu noktada, Çinliler üç ay önce MacArthur'un yaptığı aynı hatayı yaptı. 38. paraleli anlaşmak için önerselerdi, Washington kuşkusuz bu öneriyi kabul edecekti ve Çin iç savaşı kazandıktan bir yıl sonra Birleşik Devletler ordusunu yenmiş olmak gibi bir itibara kavuşacaktı. Fakat Truman'ın yaptığı gibi Mao da beklenmedik zaferden dolayı gururlandı ve Amerikan kuvvetlerinin hepsini yarımadadan söküp atmak hevesine kapıldı. O da önemli bir yenilgi tattı. Çinliler Seul'un güneyindeki sabit Amerikan mevzilerine saldırdıkları zaman çok sayıda kayıp verdiler.

1951 Nisan'ında savaş bir kez daha döndü ve Amerikan kuvvetleri ikinci defa 38. paraleli geçtiler. Fakat dönen yalnızca savaş değildi. Çünkü Çin'in savaşa karışması şokunu yiyen Truman Yönetimi, riskten kaçınmayı başlıca hedefi olarak belirledi.

Oysa Washington'un risk değerlendirmesi bazı yanlış kavramalara dayanıyordu. Amerika, on yıl sonra Vietnam'da da yapacağı gibi, dünyayı ele geçirmek için

bir komünist komplosuyla karşı karşıya olduğu inancındaydı. Eğer Moskova liderse, bundan Sovyetlerin desteğinden emin olmadan ne Çin'in, ne de Kore'nin savaşa giremeyeceği sonucu çıkıyordu. Washington Kremlin'in yenilgiyi kabul etmeyeceğine inanıyordu ve yandaşlarının her yenilgisinde de taleplerini artıracaktı. Amerika sınırlı bir zafer elde edeyim derken, Sovyetler Birliği'yle genel bir savaş başlatabilirdi. Bu nedenle, Amerika'nın sınırlı bir savaş da olsa kazanmaması gerekiyordu çünkü komünist blok savaşı kaybetmemek için her bedeli ödemeye hazırdı.

Gerçek bundan çok farklıydı. Stalin, ancak Kim II Sung kendisine çok az savaş riski olduğuna güvence verince Kuzey Kore'nin saldırısını kabul etmişti. Stalin'in Çin'i savaşa girmeye teşvik etmesinin nedeni ise, belki de Çin'in Sovyetler Birliği'ne bağımlılığını artırmaktı. Bu konuda gerçekten fanatik olanlar Pekin ile Pyongyang'dı; Kore Savaşı, Kremlin'in Amerika'yı Asya'ya çekip, kendisinin Avrupa'ya saldırmak için hazırladığı bir oyun değildi. Sovyetleri Avrupa'ya saldırmaktan alıkoyan şey, Stratejik Hava Komutanlığı'ydı ve o da Kore'de kullanılmıyordu. Sovyetler Birliği'nin, eğer varsa, çok küçük bir nükleer vuruş gücü vardı. Nükleer güçteki eşitsizliği bilen Stalin'in, genel bir savaşta Amerika'dan daha çok kaybedeceği şey vardı. Avrupa'da kara kuvvetlerindeki üstünlüğü ne kadar büyük olursa olsun, Stalin, çok büyük olasılıkla Kore'de Birleşik Devletler'le bir savaş riskini göze alamazdı. Zaten Stalin'in Çin'e yardımı isteksizdi ve sattığı malzemeler için peşin ödeme istedi, böylece de Çin-Sovyet anlaşmazlığının tohumlan atılmış oldu.

Amerikan liderleri, savaşı tırmandırmanın tehlikelerini öğrendiklerine inandılar ama kımıldanamaz hale gelmenin cezasını anlamakta güçlük çektiler. Truman Nisan 1951'de "Kore'deki insafsız saldırıya karşı koymak için savaşıyoruz" dedi.

> "Kore çatışmasının diğer bölgelere yayılmasını önlemek için çaba harcıyoruz. Fakat aynı zamanda aktivitelerimizi, kendi kuvvetlerimizin güvenliğini sağlayacak şekilde devam ettirmek zorundayız. Düşman, Kore Cumhuriyeti'ni yok etmek için yaptığı merhametsiz girişimini terk edene kadar savaşa devam edeceklerse, bu strateji en temel şeydir."{654}

Ancak "kendi kuvvetlerimizin güvenliği için" savaş yapmak stratejik yönden anlamsızdı. Savaşın kendisi onların güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne göre, "kuvvetlerimizin güvenliği"ni hedef yapmak gereksiz laftan başka bir şey

değildi. Truman, düşmanı, çabalarını durdurmaya zorlamaktan başka bir savaş hedefi ortaya koymadığına göre –başka bir deyişle *status quo* ante'ye dönmek– sonucundaki düş kırıklıkları zafer elde edilmesi yönündeki baskıyı artırıyordu. Mac Arthur, düşmanı kımıldayamaz hale getirmeyi anlamlı bir hedef olarak görmedi. Savaşın tırmanması tehlikesinin ilk müdahalenin doğal bir sonucu olduğunu ve askeri operasyonları sınırlamak suretiyle bir tırmanışı önlemenin mümkün olmadığını büyük bir çabayla savundu. Eğer bir etkisi olursa, bu savaşı uzatmak anlamına gelirdi. 1951'de ifade veren MacArthur şöyle diyordu: "Önümüzde bir savaş var ve 'Ben başka bir savaşa hazırlanırken bırakın bu savaş sonsuza kadar devam etsin' diyemezsiniz..."{655} Yönetim'in, Sovyetlerin eline tam bir genel savaş başlatmak için fırsat vermekten kaçınarak Kore Savaşı'nın yürütülmesi gerektiği görüşünü kabul etmeyen MacArthur, Çin ordularının hiç değilse Kore'de yenilmesi stratejisini savundu.

MacArthur'un önerisi, Çin'e, "makul bir zaman içinde ateşkes şartları konuşmaya yanaşması, aksi takdirde Kore'deki eylemlerinin orada savaşan uluslara karşı bir savaş ilanı olarak kabul edileceği ve bu ülkelerin sorunu bir çözüme bağlamak için gerekli görecekleri her türlü önlemi almakta serbest olacaklarını"{656} belirten bir ültimatom verilmesini de içeriyordu. Çeşitli zamanlarda, Mac Arthur Mançurya'daki üslerin bombalanmasını, Çin'in ablukaya alınmasını, Kore'deki Amerikan birliklerinin takviye edilmesini ve Milliyetçi Çin kuvvetlerinin Tayvan'dan Kore'ye getirilmesini istedi. Bunlar MacArthur'un "bütün potansiyelimizi kullanarak en az kayıpla ve mümkün olan en kısa zamanda haklı ve şerefli bir barışa kavuşmak için normal olarak gördüğü yollar"{657} idi.

MacArthur'un bazı önerileri, bir savaş komutanının yetki alanını çok aşıyordu. Örneğin Milliyetçi Çin kuvvetlerinin Kore'ye sokulması Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı açık bir savaş ilanı demekti. Bir kez Çin iç savaşı Kore'ye transfer edildikten sonra, Çin tarafı tam zafer kazanana kadar savaşı sona erdiremezdi ve Amerika sonunun ne olacağı belli olmayan bir anlaşmazlık ağına kendi kendine düşmüş olacaktı.

Bununla beraber temel sorun, MacArthur'un önerilerinin yerinde olup olmaması değil, onun sorduğu önemli soruydu: Genel bir savaşla hiçbir şey yapmadan hareketsiz durmak arasında seçim yapma olanağı var mıydı? Truman nisanda MacArthur'u görevden alınca tartışmayı herkes öğrenmiş oldu. Karakterine uygun bir cesaretle hareket eden Truman'ın, açıkça itaatsizlik gösteren bir komutanı azletmekten başka bir alternatifi yoktu. Ancak Truman aynı zamanda

Amerika'yı, inisiyatifi düşmanın ellerine bırakan bir stratejiye bağladı. Açıklama yaparken Truman Amerika'nın savaş hedeflerinde yeniden değişiklik yaptı. İlk kez "saldırıyı püskürtmek" hedefi, nerede olursa olsun mevcut ateşkes hattı boyunca bir uzlaşmaya varmak şeklinde tanımlandı. Böylece Çinlilerin en elverişli hattı elde etmek amacıyla askeri çabalarını artırmaları için başka bir teşvik yaratılmış oluyordu:

> "Gerçek barış aşağıdaki faktörlere dayanan bir anlaşma ile gerçekleşebilir:
>
> 1- Çatışma durmalıdır.
>
> 2- Çatışmanın tekrar başlamayacağını güvence altına alacak somut adımlar atılmalıdır.
>
> 3- Saldırıya bir son verilmelidir."{658}

Altı ay önce silah kullanılarak Birleşik Devletler tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan Kore'nin birleştirilmesi işi geleceğe bırakılıyordu: "Bu faktörler üzerine kurulacak bir düzenleme, Kore'nin birleştirilmesi ve bütün yabancı kuvvetlerin Kore'den çekilmesi yolunu açacaktır."{659}

MacArthur Amerika'ya dönüşünde bir kahraman gibi karşılandı ve Senato'da ifade verirken bütün Amerika onu izledi. MacArthur, davasını, dış politikayla askeri strateji arasındaki geleneksel ilişki dediği ilişkiye oturttu:

> "Onlarca yıldan beri kabul edilmiş genel tanıma göre, savaş politikanın son noktasıdır; bütün diğer politik araçlar sonuçsuz kalınca kuvvete başvurursunuz ve bunu yaptığınız zaman kontrolün dengesi, kavramın dengesi, ilgili temel çıkar, öldürme aşamasına geldiğimiz an artık askeriyenin kontrolü altındadır. Kesin olarak şunu ifade etmek isterim ki, askerler savaşa kilitlendiği zaman politika adına hiçbir oyun oynanamaz. Böyle bir şey, kendi askerleriniz için bir handikap olur, kazanma şanslarını azaltır ve kayıplarını artırır."{660}

MacArthur, ulusal politika olarak hiçbir şey yapmadan hareketsiz durma aleyhinde konuşurken haklıydı. Ancak bölgesel bir zafer sağlamak için, gereksinim duyulanlar da dâhil, herhangi bir politik hedef ortaya konulmasına karşı yaptığı konuşmalarla politik sınırlamaları kaçınılmaz hale getirdi. Eğer diplomasi, savaş hedeflerini belirlemekten alıkonulursa, her anlaşmazlık,

getireceği kazançlara ve risklere bakılmaksızın otomatik olarak genel bir savaşa dönüşür. Bu da nükleer silahlar yüzyılında göz ardı edilebilecek bir şey değildir. Ancak Truman Yönetimi, daha da ileri gitti; MacArthur önerilerini reddetmekle kalmadı, aynı zamanda kendi hareketsizlik stratejisinin hiçbir alternatifinin işlemeyeceğini de ileri sürdü. Genelkurmay Başkanı olan Bradley üç askeri seçenek ortaya koydu:

> "Güney Kore'den çıkmak; çok fazla kuvvet ayırmadan genel olarak bir sonuç almaya çalışmak veya gerekli bütün kuvvetleri toplayarak bu insanları Kore'den sürüp çıkarmak. Şu anda ikinci seçeneği uyguluyoruz."{661}

Amerikan hükümetlerinde, seçeneklerle ilgili raporlar, hemen hemen her zaman ortadaki seçeneğin uygulanmasını önerir. Dış politika departmanı, önerilerini hiçbir şey yapmamak ile genel bir savaş yapmak arasındaki orta yola koymak eğiliminde olduğundan, deneyimli bürokratlar bilirler ki, orta yolu seçerlerse alt kademe bürokratların morali yükselir. Bradley'in seçtiği yol da bu yoldu. Çünkü "çok fazla kuvvet ayırmadan şimdiki savaşı devam ettirmek" cümlesi açık seçik hedefleri olmayan bir politikanın çıkmazını ortaya koyuyordu.

Dean Acheson, diplomatik bir dille, Amerika'nın Kore'deki amacının, gerçekten de hareketsizlik olduğunu doğruladı. Kore'deki Amerikan hedefleri "saldırıya son vermek, yinelenmesini önlemek ve barışı kurmak"{662} idi. Bu deyimlerin hiçbirinin anlamını belirlemeyerek Acheson, MacArthur tarafından yapılan önerileri eleştirmeye devam etti.

> "Başlangıçta sınırlı olan bir savaşı Kıta Çini'ne yaymanın belirsiz avantajlarına karşı, Çin'le genel bir savaş riskini, Sovyet müdahalesi ve Üçüncü Dünya Savaşı riskini ve hür dünya koalisyonuna olası etkileri de düşünmek gerek. Kıta Çini'ne doğrudan doğruya bir saldırıya karşı, Sovyetler Birliği'nin hareketsiz kalacağını düşünmek zordur."{663}

Birleşik Devletler'in savaşı kazanacak cesareti yoksa, fakat yenilgiyi de kaldıramazsa o zaman seçenekleri nelerdi? Genel nitelikteki sözlerden çıkan anlam, savaş alanında ve dolayısıyla görüşme masasında hareketsizlikti. Truman, hatıralarında askeri ve sivil bütün yardımcı ve danışmanlarının görüşlerini şöyle özetliyor:

> "Kore anlaşmazlığıyla ilgili olarak aldığım her kararda daima

> aklımda belli bir düşünce vardı: Bir üçüncü dünya savaşını ve onun medeni dünyaya yapabileceği tahribatı önlemek. Bu, Sovyetler tarafından bir bahane olarak kullanılabilecek ve bütün hür ulusları toptan bir savaşın içine sokacak herhangi bir şey yapmamamız gerektiği anlamına geliyordu."{664}

Sovyetler Birliği'nin toptan bir savaşa her zaman hazır bir durumda beklediği inancı, gerçek güç ilişkileriyle bağların kopuk olduğunu açığa vurdu. Stalin, toptan bir savaş çıkarmak için bahane aramıyordu; aksine bundan kaçınmak istiyordu. Bir çatışma peşinde olsaydı, Avrupa'da ya da Kore'de cereyan eden askeri harekâtlarda gereğinden fazla bahane bulabilirdi. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Sovyetler Birliği, savaşın hiçbir aşamasında savaşa karışma veya askeri eyleme girme tehdidinde bulunmadı. Stalin, dikkatli ve şüpheci karakteriyle, hiçbir zaman pervasız bir macera adamı değildi; daima gizliliği ve dolaylı mücadeleyi, fiili çatışmaya tercih etti ve Birleşik Devletler'le savaş riskini göze almamakta özellikle çok dikkatli hareket etti. Böyle davranmakta da haklıydı, iki taraf arasındaki nükleer eşitsizlik ortadayken, toptan bir savaşta her şeyini kaybedecek taraf Sovyetler Birliği olacaktı.

Yönetimde bulunan herkesin görüşünün bunun aksi olması şaşılacak bir şeydir. Marshall, toptan bir savaşa hazırlanmanın Birleşik Devletler'in iki-üç yılını alacağını iddia etti.{665} Bradley, "küresel bir savaşı karşılamak için pek iyi bir durumda değiliz"{666} dedi: Böylece Kore yüzünden çıkacak toptan bir savaş "bizi yanlış yerde, yanlış zamanda, yanlış bir düşmanla, yanlış bir savaşa sokacaktır."{667} Acheson da "etkili bir caydırıcı güç meydana getirmek için"{668} daha fazla zamana gereksinim olduğunu düşünüyordu.

Sovyetlerin yavaş yavaş ortaya çıkmakta olan nükleer kapasitesi karşısında, Amerikan liderlerinin nasıl olup da zaman geçtikçe Amerikan caydırıcı gücünün daha da artacağına inandıktan sınırlandırma teorisinin garip varsayımlarının yeni bir belirtisi olarak açıklanabilir: Amerika'nın nükleer tekele sahipken zayıf olduğu ve Sovyetler Birliği kendi atom bombalarını yaparken Amerikan kuvvet durumunun geliştirilebileceğine inanmak. Stalin, Amerika'nın bu kendi kendine yarattığı uyutma taktiğini kullanarak ve özel olarak tehdit edici hiçbir şey yapmadan ABD'yi Kore'de sınırlı bir zafer elde etmekten vazgeçirmeyi başardı.

Çin'in savaşa karışmasından sonra, Amerika hiçbir zaman sınırlı bir zafer elde etme olasılığını ciddi olarak araştırmadı. Truman Yönetimi'nin, hareketsizliğin ötesine geçen bir şey yapmaya çalışmanın imkânsız olduğu veya toptan bir savaş

tehlikesi yaratacağı varsayımı, gerçekte bütün mevcut seçenekleri tüketmemişti. Daha önce açıkladığım gibi ara bir yol, yani ülkenin geri kalan kısmım uluslararası gözetim altında askerden arındırarak yarımadanın dar boğazı boyunca bir hat çizilmesi yolu izlenebilirdi veya bunun reddedilmesi halinde tek taraflı olarak empoze edilebilirdi. Büyük olasılıkla Çin'in bunu önleyecek olanaktan yoktu. MacArthur'un yerine gelen General Matthew Ridgeway de böyle düşünüyordu ama hiçbir zaman böyle bir öneride bulunmadı.{669}

MacArthur "Çin bize karşı gücünün azamisini kullanıyor"{670} derken çok haklıydı. Sovyetler Birliği'ne gelince, Amerikan nükleer üstünlüğü ve Sovyet ekonomik zayıflığının ışığı altında, Amerika'nın 38. paralel ile yarımadanın dar boğazı arasındaki kısa mesafede ilerlemesinin bir toptan savaş tehlikesi yaratıp yaratmayacağına kendisinin karar vermesi gerekecekti. Kuşkusuz Çin, duruma rıza göstermeden ve savaşmadan, hattın çekildiği yerde tehditkâr duruşunu koruyabilirdi. Fakat bu durum, nihai olarak 38. paralel boyunca ortaya çıkan durumdan pek farklı olmazdı. Çin'in politikasına Sovyet saldırısı korkusunun egemen olmasından ve Birleşik Devletler yönünde hareket etmeye başlamasından sonra ise, Çin hemen hemen kesin olarak tehditten vazgeçerdi. Birleşik Devletler'e karşı ilk komünist askeri meydan okuma açık bir yenilgiyle sonuçlansaydı, Hindiçini gibi başka bölgelerdeki diğer militanlar daha dikkatli hareket etmek zorunda kalırlardı. Çin-Sovyet ayrılığı da kuşkusuz hızlanırdı.

1951 ilkbaharında General Ridgeway kumandası altındaki yeni bir Amerikan saldırısı, geleneksel Amerikan aşındırma taktiğini kullanarak Kuzey'e doğru yoluna devam ediyordu. Seul kurtarıldı ve 38. paralel geçilince Haziran 1951'de komünistler ateşkes görüşmeleri önerdiler. Bu noktada Washington saldırı harekâtına son verilmesi emrini verdi; bundan böyle tabur ve daha yukarı düzeydeki bütün birliklerin harekâtının başkomutanın onayına sunulması zorunluluğu getirildi. Bu jestin, Çinlilere Washington'un zafer peşinde olmadığını göstererek görüşme atmosferini yumuşatacağına inanıyorlardı.

Bu klasik bir Amerikan jestiydi. Barışın normal ve iyi niyetin doğal olduğu inancına sahip olan Amerikan liderleri, genellikle baskıyı ortadan kaldırarak ve tek taraflı iyi niyet gösterisi yaparak görüşmeleri teşvik etmek istediler. Gerçekte, görüşmelerin çoğunda tek taraflı jestler görüşmelerdeki önemli bir kozu ortadan kaldırır. Genellikle diplomatlar, özellikle de savaş zamanlarında zaten verilmiş ödünlerin bedelini ödemezler. Tipik olarak görüşmeleri sağlayan şey, savaş alanındaki baskıdır. Bu baskının azaltılması, düşmanın ciddi bir şekilde görüşme isteğini azaltır ve başka tek taraflı jestlerin olup olmayacağını

anlamak için görüşmeleri uzatmaya yöneltir.

Kore'de olanlar da tam olarak böyleydi. Amerika'nın durması, Amerika'nın teknik ve malzeme üstünlüğü ile ordusunu yere seren süreci sona erdirme olanağını Çin'e sağladı. Bundan sonra, Çinliler önemli bir risk almadan kayıp verdirmek ve Amerika'nın düş kırıklığını ve savaşı sona erdirmek yönünde yapılan baskıları artırmak için askeri operasyonları kullanabilirlerdi. Duraklama esnasında, komünistler, çetin dağlık arazide ulaşılması mümkün olmayacak bir şekilde siperlere girdiler ve böylece yavaş yavaş Amerika'nın çatışmaları yeniden başlatma tehdidini ortadan kaldırdılar.{671} Bu durum uzayıp giden yıpratma savaşına yol açtı ve Çin'in fiziki olanakları ile Amerika'nın psikolojik kısıtlamaları arasında ortaya çıkan ıstıraplı denge buna bir son verdi. Hareketsizliğin bedeli, görüşmeler esnasındaki Amerikan kayıplarının, savaşın bütün şiddetiyle devam ettiği dönemdekinden daha fazla olması oldu.

Amerika'nın güttüğü hareketsizlik politikası, askeri ve diplomatik uygulamaları da yukarıdan aşağıya etkiledi. Askeri hareketsizliğin birlikler üzerindeki etkisi, resmi İngiliz gözlemcisi Tuğgeneral A. K. Ferguson tarafından şöyle açıklandı:

> "Kore'deki Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin bilinen hedefi olan 'saldırıyı püskürtmek, bölgede barış ve güvenliği sağlamak' bana, bugünkü şartlar altında Baş Kumandana çatışma alanında askeri bir amaç sağlamak için çok belirsiz görünüyor ki, böyle bir amacın gerçekleştirilmesi çatışmalara bir son verebilir... Şimdiden birçok İngiliz ve Amerikan subayı ve askerleri şu soruları sormaktadırlar: 'Kore'deki savaş ne zaman bitecek? Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin ne zaman Kore'den çekilebileceğini düşünüyorsunuz? Kore'de amacımız nedir?' Bu tür sorular, Kore'deki İngiliz ve Amerikan kuvvetlerine ulaşılacak belirli bir hedef verilmezse, komutanın askerin moralini yüksek tutmakta çok zorluklarla karşılaşacağına inanmasına neden oldu..."{672}

Hareketsizliği seçmekle, Amerika dış politika üzerindeki fikir birliğine, savaş sonrası ilk büyük sıkıntısını yaşattı. MacArthur ve onu destekleyenlere göre, Kore Savaşı bir hayal kırıklığıydı; çünkü bu savaşın sınırları hem politik, hem de askeri hareketsizliğe neden olmuştu. Truman Yönetimi için Kore Savaşı bir kâbustu; çünkü politik hedefleri için çok büyük, stratejik doktrini için çok küçük bir savaştı. MacArthur, Çin'le bir savaş riski içerse de Kore'de bütün kozların oynanmasından yanaydı. Yönetim ise, Amerika'nın gücünü sınırlandırma

politikasının varsaydığı Avrupa'ya karşı Sovyet baskısına karşı direnmek için kullanmak istiyordu.

Böylece Kore Savaşı sınırlandırma politikasının hem hudutlarını, hem de güçlü taraflarını ortaya çıkardı. Geleneksel devlet adamlığı terimleri içinde, Kore, daha sonra süreç içinde oluşacak olan iki rakip nüfuz küresini birbirinden ayıran sınır çizgisini belirleyen bir denemeydi. Fakat Amerikalılar bunu tamamen farklı, iyi ile kötü arasındaki bir çatışma ve hür dünya adına bir mücadele olarak algıladılar. Bu yorum, Amerika'nın eylemlerine büyük bir itici güç ve feragatle çalışma şevki vermiştir. Fakat aynı zamanda, sınırlandırma teknik ve kıyamet anlamları arasında gidip gelmesine de neden olmuştur. Avrupa'nın ve Japonya'nın toparlanması gibi yapılan büyük imar işleri yanında, Sovyet olanaklarını olduğundan fazla tahmin etmek ve ayrıntılan anlayamamak gibi birtakım hatalar da yapılmıştır. Moral veya hukuki bir formüle bağlanabilecek sorunlar, iyi ve akıllı bir şekilde yönetilmiştir; fakat bu formülün hizmet edeceği amaç yerine, formül üzerine yoğunlaşma eğilimi de vardır. Kore'de Amerika'nın başarısını ölçerken, Acheson savaş alanında alınan sonuçtan çok, ortak güvenlik kavramının yerleştirilmesi üzerinde duruyordu: "Ortak güvenlik düşüncesi deneye tabi tutuldu ve başarılı oldu. Ortak güvenliğe inanan uluslar, birbirlerine kenetlenebileceklerini ve birlikte savaşabileceklerini göstermişlerdir."{673} Ortak hareket prensibini yerleştirmek, yenilgiden kaçınıldığı sürece savaşın sonucundan daha önemliydi.

Sınırlandırma politikasının bu yönleri, politik liderler bu terimlere bir tanım getirmeden saldırıya direnme ile toptan bir savaştan kaçınma arasındaki dar geçitten kazasız belasız geçmek çabası içinde idiler. Bu durum, ağır savaş kayıplarına tahammül göstermeleri istenilen Amerikan halkı üzerine belki de aşırı bir yük getirmiştir. Bu yaklaşımın sonucu, bir düş kırıklığı patlaması ve günah keçisi aranması oldu. Marshall ve özellikle Acheson eleştirildi. Washington'a komünistlerin sızdığı iddiası, Senatör Joseph McCarthy gibi demagoglar tarafından sistematik bir şekilde kullanıldı.

Ancak Kore Savaşı'na Amerikan halkının gösterdiği tepkinin en önemli yönü, kesin sonucu olmayan savaşa karşı duyulan huzursuzluk değil, fakat ona tahammül etmesiydi. Bütün bu düş kırıklığına karşın, Amerika belirli bir sonucu olmadan ağır kayıplara neden olan ve görünürde sonu olmayan bir çatışmada küresel sorumluluk yükünü taşımakta dayanıklılık gösterdi. Sonunda, Amerika, gereğinden yüksek bedel ödemesine ve fazla zaman kaybetmesine karşın amacına ulaşmıştır. On beş yıl sonra Amerikalılar, tekrar Çinhindi'ndeki

anlaşmazlık dolayısıyla daha da derin bir ıstırap içine gireceklerdir.

Ancak Kore'deki iç sorun ile Amerika'nın Çinhindi'de yaşadığı sarsıntı arasında önemli bir fark vardır. Kore Savaşı'nı eleştirenler zafer isterken, Vietnam Savaşı'nı eleştirenler yenilginin kabul edilmesini ve zaman zaman da yenilginin önemini vurgulamışlardır. Kore Savaşı üzerindeki tartışma, Truman Yönetimi'nin eline bir pazarlık aracı vermiştir; Truman ve danışmanları iç muhalefeti Kuzey Kore ve Çin'e karşı kullanabilirlerdi çünkü yapılan uygulamanın alternatifi olarak savaşın daha enerjik bir şekilde sürdürülmesini istiyorlardı. Çinhindi savaşında ise, bunun tersi söz konusuydu. Amerikan kuvvetlerinin kayıtsız şartsız Vietnam'dan çekilmesini savunan savaş karşıtları, Amerika'nın pazarlık şansını zayıflattılar.

Son analizde, Kore Savaşı'ndaki bütün taraflar bundan önemli dersler almışlardır. O dönemin Amerikan devlet adamları, birkaç ay önce Amerikan güvenliğini ilgilendirmediğini ileri sürdükleri uzak bir ülkeye askeri kuvvet göndermekle gösterdikleri vizyonla hatırlanmayı hak ediyorlar. Meydan okuma yapıldığı zaman, tutumlarını değiştirme cesaretini göstermişlerdir. Çünkü komünistlerin Kore'yi işgaline rıza gösterdikleri takdirde, Amerika'nın Asya'daki durumunu, özellikle de çok önemli olan Japon-Amerikan ilişkisini zayıflatmış olacaklarını anladılar.

Bir dünya liderliği kuşağının başında Amerika çok yoruldu ise de, ilk sınavını başarıyla verdi. Ancak Amerika'nın masumiyeti, olağanüstü bir fedakârlıkla kendisini davaya adama yeteneğinin diğer yüzüydü ve bu kendini adama ile Amerika, herhangi bir kesin sonucu olmayan bir savaşa ölü ve yaralı 150 bin civarında evladını feda etti. Kore krizi Avrupa'nın kuvvetlenmesine ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün kurulmasına yol açtı ki, bu da artık geleceği kesin olan Soğuk Savaş'ın getirdiği uzun dayanıklılık yarısında ayakta kalabilmeyi sağladı. Amerika'nın bedel ödediği yer, Güneydoğu Asya ve başka yerlerdeki geniş çaplı kara savaşından kaçınarak savaşma yöntemini ve böylece süper gücü yavaş yavaş kuvvetten düşürmenin mümkün olduğunu keşfeden devrimci liderler arasındaydı.

Çin'in aldığı ders daha karışıktı. Malzeme noksanlarına karşın, Çin askeri ve diplomatik manevralar kombinezonuyla, Amerikan süper gücünü hareketsiz kılmayı başardı. Fakat aynı zamanda Amerikan askeri gücüyle yüz yüze gelerek çatışmanın bedelini de öğrenmiş oldu. Bundan sonra Soğuk Savaş sırasında başka Çin-Amerika askeri çarpışması olmayacaktı. Sovyetler Birliği'nin Pekin'e

isteksizce ve cimrice yaptığı destek de, Çin-Sovyet anlaşmazlığının tohumlarını ekmişti.

Kore'de en çok kayba uğrayan devlet, Amerikan liderlerinin bütün bu işlerin beyni saydıkları Sovyetler Birliği'dir. Kore'nin işgal altında kaldığı iki yıl boyunca, Amerika, küresel bölünme hattının kendi tarafını harekete geçirmişti. Birleşik Devletler savunma masraflarını üçe katladı ve Atlantik İttifakı'nı, politik bir koalisyondan bir Amerika Baş Kumandanı altında birleştirdiği askeri bir örgüte dönüştürdü. Alman silahlanması yoldaydı ve bir Avrupa ordusu kurma girişimi başlatılıyordu. Orta Avrupa'da Sovyet orduları önündeki boşluk dolduruluyordu. Amerika'nın Kore'de daha başarılı olabileceğini düşünsek bile, Sovyetler bundan sonra başarılarını, kayıplarını azaltmak ve belki de özellikle Çinhindi'ndeki komünist maceracılara cesaret vermek çerçevesinde ölçmeye mecbur kalacaktı. Karşılığında Sovyetler, müttefik silahlanması ve birbirlerine bağlılığın artması sonucunda harekete geçirilen güç dengesinin yarattığı büyük bir baskıyla yüz yüze geldi.

Marksistlerin kuvvetlerin karşılıklı ilişkisi dedikleri bu değişiklik, politikasını böyle analizlere dayandırmakla kendisini gösteren liderin gözünden kaçmadı. Güney Kore'nin işgalinden sonra geçen 18 ay içinde, Stalin, Sovyet politikalarının bir yeniden değerlendirilmesi hareketini başlattı ki, bu hareket savaş sonrası dönemin hemen başlangıcındaki en önemli Sovyet diplomatik girişimine dönüşecekti.

Dwight D. Eisenhower ve Churchill Londra’da, 1959

20
Komünistlerle Görüşme: Adenauer, Churchill ve Eisenhower

1952 Mart’ında Kore Savaşı bitmeden, Stalin Soğuk Savaş’ı sona erdirmek için sınırlandırma politikası yaratıcılarının beklentilerinin tamamen zıttı gerekçelerle diplomatik bir girişim yaptı. Bu girişim, onların beklediği gibi Sovyet sistemindeki bir dönüşüm nedeniyle olmuş bir şey değildi. Aksine, komünizmin en büyük ideoloğu, kazanamayacağını bildiği silahlanma yarışından komünist sistemi korumak çabası içinde idi. Gerçekten de Marksizm’inin ve paranoyasının karışımı göz önüne alındığında Stalin, Amerika’nın bu kadar büyük bir gücü temelde savunma amacıyla seferber edeceğine inanamazdı.

Stalin’in önerisi, uyumlu bir dünya düzeni kurulmasından hiç söz etmiyordu. Soğuk Savaş’a neden olan şartları ortadan kaldırmak yerine, Amerikan düşüncesinin nefret ettiği bir şeyin, yani iki nüfuz küresinin karşılıklı olarak tanınmasını istiyordu. Batı Avrupa’da Amerika için bir küre, Doğu Avrupa’da Sovyetler Birliği için bir küre ve her ikisinin arasında birleştirilmiş ve silahlanmış olarak tarafsız bir Almanya bulunacaktı.

O zamandan beri tarihçiler ve politik liderler, Stalin’in bu hareketinin Soğuk

Savaş'ı çözmek için kaçırılan bir fırsat mı, yoksa demokrasileri, başlaması Almanya'nın silahlanmasını durduracağı açık olan görüşmelere çekmek için zekice hazırlanmış oyun mu olduğunu tartışmaktadırlar. Stalin, Batı'yı, aralarındaki bağlılığı zayıflatacak eylemlere mi çekmek istiyordu, yoksa gittikçe derinleşen Doğu-Batı çatışmasını, tersine mi çevirmek peşindeydi?

Batı ile olan gerginliği yumuşatmak için ne kadar ileri gitmeye hazır olduğunu belki Stalin bile bilmiyordu. Her ne kadar dört yıl önce yapılsa, demokrasilerin hevesle kabul edeceği önerilerde bulunduysa da, aradan geçen zaman içinde yaptıkları, samimiyetinin tekrar denenmesini mümkün kılmıyordu, gerçekte bu aradaki tutumu Stalin'in samimiyetini anlamsız hale getirmişti. Çünkü Stalin'in nihai amaçları ne olursa olsun, onları sınamak Atlantik İttifakı'nın tutumunu ciddi bir şekilde zorlayacak ve bu nedenle öneriye sebep olan teşviki ortadan kaldıracaktı.

Her ne olursa olsun, büyük hesap adamı önemli bir faktörü düşünmeyi ihmal etmişti: Kendi faniliği. Öneriyi yaptıktan bir yıl sonra Stalin öldü. Yerine gelenler, kapsamlı bir görüşme yapılması konusunda ısrarlı olacak kararlılığa sahip olmadıkları gibi, görüşmeleri sürdürmek için gerekli olabilecek ödünleri vermeye yetkileri de yoktu. Sonuçta, barış girişimi, Soğuk Savaş'ta iki tarafı harekete geçiren, çok farklı temelleri gözler önüne seren ve boşuna ümit veren bir dönem olarak gelip geçti.

Hukuki bağların, kendi gerçekliğini yaratacağı prensibine gönülden bağlı olan Amerika, Stalin'den Yalta ve Potsdam anlaşmalarını uygulamasını bekledi. Bir anlaşmayı, ancak kuvvet dengesini yansıtıyorsa bağlayıcı kabul eden Stalin, demokrasilerin kendi hakları konusunda kendisine anlaşmanın uygulanmamasının yaratacağı risk ve kazançları analiz etme olanağı sağlayacak şekilde ısrar etmelerini bekledi. Bu zaman içinde Stalin, acele etmeden demokrasilerin yapacağı somut bir hareket için beklerken, pazarlıkta kullanılmak üzere elinde mümkün olduğu kadar çok koz biriktirecekti.

Böyle bir an 1950'lerin başlarında gelmiş gibi göründü. Birleşik Devletler 1947'de Marshall Planı'nı ve 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü başlatmıştı. Batı'nın gözetimi altında federal Alman devleti meydana gelmişti. Stalin'in ilk tepkisi karakteristik olarak sertti: Berlin ablukası, Çek darbesi ve Güney Kore'nin işgali için onay. Ancak Birleşik Devletler adım adım dünyanın bütün ileri sanayileşmiş ülkelerini içine alan bir nüfuz küresi yaratmayı başardı.

Stalin de kendisi adına Doğu Avrupa'da bir güvenlik kuşağı oluşturdu; fakat bu

başarı zayıflığının bir uzantısı haline geldi. Bir hesap adamı olarak kazandıklarının gerçek bir güç artırımı anlamına gelmediğini, denge halinde uydu yörüngesinin Sovyet kaynaklarını tüketen bir faktör olduğunu anlayacaktı. NATO ülkeleri ve Japonya ise, aksine geniş bir endüstriyel potansiyeli temsil ediyorlardı. Marksistlerin çok sevdiği uzun vadeli eğilimler, Amerikan nüfuz küresi lehineydi. *Realpolitik* terimleri içinde düşünülürse, Stalin'in imparatorluğu çok büyük sıkıntı içindeydi.

Amerika'nın önderliğini yaptığı grup, Kore Savaşı esnasında deyim yerindeyse askeri dişlerini göstermiş ve geniş bir askeri potansiyel geliştirmişti. Stalin, demokrasiler arasındaki bağlılığı yıkma çabasının geri teptiğini anlamış görünüyordu. Doğu Avrupa'daki sert ve güçlü politikaları, Batı koalisyonu içindeki birliği perçinlemiş ve silahlanmış bir Almanya ortaya çıkarmıştı.

Amerika'nın savaş zamanı düşünceleri içinde yer alan uyumlu bir dünya varsayımı, sonradan gereksiz olduğu anlaşılan korkularla hareket eden iki silahlı kampa dönüşmüştü. Kore Savaşı'nda Amerikalılar, Avrupa'daki müttefik mevzilerine saldırıyı kolaylaştırmak için Amerika'yı uzak Asya anlaşmazlıklarına çekmek isteyen bir Sovyet stratejisi algıladılar ki, bu hem Sovyet gücünün, hem de Stalin metotlarının olduğundan daha büyük görülmesi anlamına geliyordu. Bu dikkatli ve kurnaz analist, kariyerinin hiçbir devresinde, her şeyi bir tek zar atışına bağlamamıştı. Aynı zamanda Stalin, gerçekten de amacı bu olan Batı'nın silahlanmasının savunma maksadıyla yapıldığını asla kabul etmemiş, daima beklediği, fakat devamlı olarak kaçınmaya çalıştığı nihai kapışma için bir kamuflaj olarak görmüştür. İki taraf, gerçekte hiçbir tarafın niyet etmediği, doğrudan doğruya toptan bir çatışma için hazırlanıyorlardı.

Stalin, gördüğü kâbusun gerçek olup olmadığım sınamak istemiyordu. Amerika ile askeri bir çatışma olasılığı ile her karşılaştığında, Stalin geri çekilmiştir. Truman 1946'da Sovyet birliklerinin İran Azerbaycan'ından çekilmesini istediği zaman ve 1948-49 Berlin ablukasının sıcak bir savaşa dönüşmesi olasılığı karşısında ablukayı kaldırdığı zaman böyle yapmıştır. Şimdi, enerjik bir şekilde, alametifarikası olan yuvarlak açıklamalarla yeni bir değişiklik mesajı vererek kendi yarattığı çatışma tehlikesini önlemeye çalışıyordu.

Bu olayda Stalin'in yaklaşımı, özellikle duygusuzdu; çünkü politikasını kuvvete dayandırma süreci içinde olan bir düşmana zayıflığı hakkında en küçük bir ipucu vermek istemiyordu. Amacı, çekiniyormuş gibi bir izlenim bırakmadan çatışmadan kaçınmaktı. Stalin'in bahanesi, ekonomist Yevgeni Varga tarafından

birkaç yıl önce yayınlanan oldukça teorik bir kitapta ortaya konmuş bir görüşe dayanıyordu.{674} Yazar, kapitalist sistemlerin gittikçe daha istikrarlı olduğunu ve aralarındaki savaşın kaçınılmaz olduğu iddiasının artık doğru olmadığını ileri sürüyordu. Varga haklı ise, Stalin'in 1920'li yıllardan beri uyguladığı kapitalistleri birbirine düşürme stratejisi artık işlemeyecekti. Birbiri ile savaşmayan kapitalistler, sosyalist anavatana karşı birleşebilirlerdi ki, NATO ve Japon-Amerikan ittifakı bunu haber veriyordu.

Stalin bu argümana, yaklaşmakta olan Parti Kongresi için bir kılavuz kitap olan ve 1952 Ekim'inde yayınlanan kendi eseri "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Problemleri" adlı ayrıntılı bir araştırma ile cevap verdi.{675} Stalin yazısında, 1934, 1939 ve 1946'da resmen ilan etmiş olduğu şekliyle gerçek komünist inancını, kapitalizmin, değil istikrar içinde olmak, aksine gittikçe hızlanan bir krizle karşı karşıya olduğunu söyleyerek doğruladı:

> "Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çelişkilerin, kapitalist ülkeler arasındaki çelişkiden daha güçlü olduğu söylenmektedir. Kuşkusuz teorik olarak bu doğrudur. Bu, yalnızca şimdi değil, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de doğruydu. Kapitalist ülkelerin liderleri de bunun az, ya da çok farkındaydılar. Yine de ikinci Dünya Savaşı, SSCB ile bir savaş şeklinde değil, kapitalist ülkeler arasında bir savaş şeklinde başlamıştır."{676}

Stalin, kapitalistler arasında savaşın kaçınılmaz olduğu şeklindeki bilinen nakaratını ne zaman tekrarlasa, davalarına inanan komünistler, onun kendilerine güvence vermek için bunu yaptığını anlarlardı. Stalin'in zor anlaşılır mantığına göre, kapitalistler arasında bir savaş olasılığı, onlarla Sovyetler Birliği arasında bir savaşın yakın olmadığı anlamına gelmektedir. Bu bakımdan, Stalin'in yazısı Sovyet diplomatlarına, kapitalistler aralarındaki anlaşmazlıklar dolayısıyla iyice zayıflayıncaya kadar toptan bir savaşı geciktirmek görevi veren bir talimat niteliğindedir.

1939'da benzer bir açıklama, Stalin'in Hitler'le bir anlaşmaya hazır olduğu işaretini vermiştir. Stalin 1952'de, yaptığı bu analizin, hâlâ doğru olduğunu ileri sürdü; çünkü savaş eğilimleri ile kapitalistler, birbirleriyle savaşırlarsa, Sovyetler Birliği ile savaşma durumundan daha az tehlike göze almaktaydılar. "...çünkü kapitalist ülkeler arasındaki savaş bazı kapitalist ülkelerin diğerleri üzerindeki üstünlüğünü sorgularken, SSCB ile savaş, kapitalizmin hayatta kalıp kalmayacağını sorgular."{677}

Bu ağır ve teorik olarak değersiz söz, Stalin'in kapitalistlere, özellikle de Amerika'ya yatıştırıcı mesaj gönderme şekliydi. Sonuçta, kapitalistlerin önleyici savaşa tutuşmalarına gerek olmadığını, çünkü Sovyetler Birliği'nin askeri bir meydan okumada bulunma niyeti olmadığını söylüyordu:

> "...her ne kadar kapitalistler 'propaganda' amacıyla Sovyetler Birliği'nin saldırgan olduğu yaygarası koparıyorlarsa da, kendileri de buna inanmıyorlar; çünkü, Sovyetler Birliği'nin barışçı politikasından haberdardırlar ve kapitalist ülkelere saldırmayacağım biliyorlar."{678}

Başka bir deyişle, kapitalistlerin, Stalin'in oynadığı oyunun kurallarını yanlış anlamamaları gerekliydi: Stalin Sovyet gücünü ve nüfuzunu artırmak istiyordu; fakat baskılarını savaştan önceki son noktadan önce sona erdirecekti.

Stalin ideolojik açıklamalarının yoldaşları için yeterli olduğunu biliyordu; ama kapitalist düşmanlarının daha sağlam güvenceler istediğini de biliyordu. Gerginlik yumuşatılacaksa ve kapitalistleri birbiri aleyhine kışkırtmak şeklindeki eski oyuna dönüş ümidi olacaksa, Moskova'nın Stalin'in kapitalist dünyadaki yapay birlik duygusu dediği duruma yol açan bazı baskıları gevşetmesi gerekliydi.

Stalin, 10 Mart 1952'de Almanya Üzerine Barış Notası denilen girişimiyle, diplomatik seviyede demokrasilerin anlayabileceği bir dille böyle bir çabada bulundu. Yıllar süren çatışmalardan ve engellemelerden sonra, Sovyetler Birliği birdenbire uzlaşmayla ilgilenir olmuştu. Almanya ile bir barış anlaşmasının yokluğuna dikkati çeken Stalin, üç işgal kuvvetine, "bütün ilgili hükümetlerin katılımı ile bir uluslararası konferansta görüşülmesi" ve "kısa zamanda sonuçlandırılması"{679} çağrısıyla bir anlaşma taslağı sundu. Barış Notası, hür seçimlerle gelen, birleşmiş, bağımsız bir Almanya'nın bir an evvel kurulmasını ve tüm yabancı askerlerin bir yıl içinde çekilip Almanya'nın kendi askeri güçlerini oluşturmasını öneriyordu.

Ancak Barış Notası, Batı Almanya'nın tarafsızlığı ilkesini kabul etmiş dahi olsa, anlaşmayı ebediyen engelleyecek yeterli kaçış hükümleri içeriyordu. Örneğin, taslak "demokrasiye ve barışın korunmasına karşıt organizasyonları" yasaklıyordu ki, bu Sovyet terminolojisinde bütün Batı tipi partileri içerebilirdi ve Doğu Avrupa'da gerçekten de böyle olmuştu. Yani, bir kez demokrasiler görüşme masasına gelmeye razı olunca, Molotov veya benzeri inatçı birisi olacak olan Sovyet görüşmecisi, Almanya'nın Batı ile bağlarını gevşetmek için

elinden gelen her şeyi yapacaktı. Bu durum, Sovyetler için Almanya'nın birleştirilmesinin bedelini ödemeden, tarafsızlık ilkesinin kabulünün getirdiği kesin bir fayda sağlayacaktı.

Yine de Stalin'in notasının tonu ve kesinliği, amacının propagandanın ötesinde olduğu izlenimini vermekteydi, tersine savaş sonrası dönemde ilk kez Sovyetler Birliği'nin gerginliğin yumuşatılması amacıyla bir bedel ödemeye istekli olabileceği bir görüşme için ilk hareket gibi görünüyordu. Stalin'in Barış Notası, karakterine uymayan bir şekilde biraz esnekliğe işaret eden bir paragraf içermekteydi: "Bu taslağın üzerinde düşünülmesini öneren Sovyet hükümeti... bu konu üzerinde diğer olası önerileri de incelemeye hazır olduğunu ifade eder."{680}

Stalin, Barış Notası denen bu belgeyi dört yıl önce, Berlin ablukasından, Çek darbesinden ve Kore Savaşı'ndan önce vermiş olsa idi, kuşkusuz Almanya'nın gelmekte olan NATO üyeliğini durdururdu. Gerçekten de büyük bir olasılıkla, Almanya'nın Atlantik İttifakı'na üyeliği düşünülmeyecekti bile. Çünkü nota, Churchill'in savaş esnasında ve savaştan sonra ısrarla söyleyegeldiği türde Avrupa'nın geleceği ile ilgili görüşmeler yapılmasını öngörüyordu.

Ancak 1948'den sonraki ara dönemde Atlantik ittifakı kurulmuştu ve Alman silahlanması başlatılmıştı. Almanya'nın silahlanmasına politik bir çerçeve hazırlamak için kurulan Avrupa Savunma Topluluğu (EDC), Avrupa parlamentolarında görüşülüyordu. Federal Cumhuriyet'te Adenauer, Parlamento'da gizli oyla yapılan seçimlerde bir oy farkla (olasılıkla kendi oyu ile) başbakan seçildi. Tamamen demokratik olan muhalif Sosyal Demokratlar, Batı ile ittifak yerine, Almanya'nın birleştirilmesine çaba harcanmasını istiyorlardı.

Batılı liderler, Sovyet önerisinin arkasında ne olduğunu keşfetmeğe çalışırlarsa bütün bu girişimlerin duracağını ve bir kez durursa hiçbir zaman tekrar çalıştırılamayacağını fark ettiler. Bazı Avrupa parlamentolarında, en belirgin olarak Fransa ve İtalya'da komünist partiler, sandalye sayısının hemen hemen üçte birini ellerinde bulunduruyorlardı. Çekoslovakya'da da darbeden önce komünistlerin sandalye sayısı aynı orandaydı. Ayrıca Batı Avrupa Komünist Partileri, Atlantik ve Avrupa entegrasyonu ile ilgili bütün önlemlere karşı şiddetle muhalefet ediyorlardı. Bundan başka, Avusturya'nın geleceğini belirleyecek olan anlaşma görüşmeleri yedinci yılına girmişti ve Kore ateşkes görüşmeleri de ikinci yılına yaklaşıyordu. Bütün demokrasiler ve bu kitapta

yazılanlardan biz de biliyoruz ki, Stalin'in görüşmelerin başlamasını istemekteki amacı müttefikler arasındaki birliğini zayıflatmak ve uydu yörüngesini kuvvetlendirmek olabilirdi.

Stalin'in optimum hedefi kuşkusuz buydu. Ancak kanıtlar gösteriyor ki, aynı zamanda toptan bir uzlaşma olasılığını araştırmaya da hazırdı. Bu seçeneği açık tuttuğunun bir işareti, Barış Notası'na Batılıların verdiği cevaplar karşısındaki tepkisiydi. 25 Mart'ta üç Batı işgal kuvveti, Fransa, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler, görüşmelerin başlatılmasını değil, konunun kapatılmasını isteyen birbirine benzer cevaplarını gönderdiler. Almanya'nın birleştirilmesi ilkesini kabul ettiler; fakat tarafsızlık düşüncesini reddettiler. Birleşmiş bir Almanya'nın, "Birleşmiş Milletler ilkelerine ve amaçlarına uygun ortaklıklara" girmekte, diğer bir deyişle NATO içinde kalmakta serbest olması gerektiğini vurguladılar. Batılıların cevabı serbest seçimler ilkesini kabul ediyordu; ancak bu seçimleri hemen sağlanacak toplanma ve ifade özgürlüğü koşullarına bağlıyorlardı ki, bu iki özgürlük, büyük bir olasılıkla, daha seçim zamanı gelmeden Doğu Alman komünist rejimi üzerindeki Sovyet egemenliğini zayıflatacaktı.{681} Batı'nın notalarının amacı, bir pazarlık için cesaret vermek değil, notayı cevapsız bırakmamaktı.

Stalin, karakterine uymayan bir şekilde derhal ve yatıştırıcı bir tonla cevap verdi. Demokrasiler tarafından verilen her ters cevaba aynı hızla tepki verdi. Batılıların 25 Mart tarihli notası 9 Nisan'da, 13 Mayıs notası 24 Mayıs'ta, 10 Temmuz notası 23 Ağustos'ta cevaplandırıldı. Her Sovyet cevabı Batılıların tutumuna biraz daha yaklaşıyordu. Yalnızca 23 Eylül tarihli notaya herhangi bir cevap verilmedi.{682} O sırada Stalin yaklaşmakta olan 19. Parti Kongresi ile uğraşıyordu ve kuşkusuz Amerikan başkanlık seçimlerinin sonucunu bekliyordu.

Sıhhati gittikçe zayıflayan Stalin, Parti Kogresi'nde kısa bir konuşma yaparak barış içinde bir arada yaşama doktrinini kavgacı ideolojik bir dille gizleyerek tekrarladı.{683} Hemen Parti Kongresi'nden sonra, 1952 Aralık'ında, Stalin Başkan seçilen Dwight D. Eisenhower ile görüşmeye hazır olduğunu açıkladı. Böyle bir zirve toplantısı önerisi, Stalin'in yaptığı manevralarla ilk hareketi yapmak zorunda bıraktığı Roosevelt, Truman ve Churchill'den esirgediği bir davetti.

Aynı sıralarda Sovyetler Birliği'nde iç temizlik hareketlerinin yeniden başlaması da politikada beklenen değişimi gösteren tanıdık ve korkunç bir damga idi. Stalin yeni bir politikayı, tamamen farklı bir yol izlemek için kullandığı aynı

kadro ile uygulamaktan, bu kadrolar emirlerini bir köle itaati ile yapmış olsalar dahi, hatta belki de bu yüzden daima büyük bir rahatsızlık duymuştur. Stalin, sonradan akla gelen düşüncelerin ihanet tohumları olduğunu düşünmüş ve değiştirilecek politikayı uygulama sorumluluğunu taşımış bütün kadroların toptan ortadan kaldırılmasını kesin bir çare olarak görmüştür. 1952'de bu çerçevede bir şeyler oluştuğu açıktı; önceki yılların sadık kadroları görünüşe göre yeni kurbanlar olacaktı; yani Dışişleri Bakanı Vyçeslav Molotov; Politbüro'nun eski Bolşevik üyesi Lazar Kaganoviç, gizli polisin şefi Lavrenti Beria. Yeni birtakım yüzler Stalin'in diplomatik planlarını gerçekleştirmeye çalışacaklardı.

Stalin'in diplomatik saldırısının amacı, en azından Doğu Alman komünist rejim terk edildiği takdirde ne elde edilebileceğinin araştırılması idi. Stalin, bu rejimi hiçbir zaman tam bağımsız bir devlet olarak tanımamıştı ve ona diğer Doğu Avrupa uydu devletlerinden farklı bir statü vermişti. Bunun da amacı, Doğu Almanya'yı Almanya'nın birleştirilmesi işi ciddi olarak görüşme masasına geldiği zaman pazarlık için bir koz olarak elinde tutmaktı.

Stalin için bu fırsat 1952'de gelmiş olabilirdi. Serbest seçimlere dayalı birleştirme önerisi ile, Stalin Doğu Alman komünist rejiminin feda edilebilir olduğu işaretini veriyordu. Çünkü Komünistler Batılı müttefiklerin korktuğu gibi Doğu Alman seçimlerine hâkim olsalar bile, Federal Cumhuriyet'in daha büyük nüfusu Batı taraftarı demokratik partilerin kesin bir zafer kazanmalarını sağlayacaktı. Yalnızca Stalin'in kendisi, yorgun halkını demokrasilerle çatışmaya götürecek irade gücüne ve merhametsizliğe sahipti. Aynı zamanda bir Sovyet uydusunu bir pazarlık konusu yapabilecek otoriteye sahip tek komünist lider de Stalin'di.

Bu olayda olduğu gibi, Stalin, yanlış hesap yaptığı zaman bunun nedeni, karşısındakilerin de kendisi gibi *Realpolitik*'i soğukkanlılıkla kullandıklarını varsayması idi. Hemen savaş sonrası dönemde, Stalin açıkça onların gözlerini korkutabileceğini veya Sovyetler Birliği'nden ödün koparmanın çok ağrılı ve çok uzun olabileceğini onlara öğretebileceğini düşündü. Fakat aynı zamanda, Birleşik Devletler de uzlaşma vakti geldiği zaman, daha önce olanların etkisi altında kalmadan mevcut koşulların hesaplanması temelinde uzlaşacakmış gibi davrandı. Stalin, demokrasilere gaddarca davranmanın bedelini ödemeyeceğine inanıyor gibi göründü.

Bu varsayımlar ciddi ölçüde yanlış çıktı. Birleşik Devletler, *Realpolitik*

uygulamıyordu, en azından Stalin'in anladığı şekilde uygulamıyordu. Amerikan liderlerine göre ahlaki kurallar gerçekti ve hukuki yükümlülükleri bir anlam ifade ediyorlardı. Stalin, Berlin ablukasını, Almanya üzerindeki pazarlıkta durumunu kuvvetlendirmek veya bir görüşmeyi başlatmak için düşünmüş olabilirdi ve Kore Savaşı'na sınırlandırma politikasının hudutlarını sınamak için bir yöntem olarak bakmış olabilirdi. Fakat Amerika, bu saldırı hareketlerine, prensip adına direnmiştir, yoksa çıkar küresini korumak için değil; Amerika, evrensel bir davaya yapılan bir hakarete karşılık olarak kendisini tüketmiştir, yoksa bölgesel *status quo*'ya yapılan meydan okumayı uzaklaştırmak için değil.

Stalin, Amerika'nın iyi niyetini bitmeyen bir hazine gibi kullandığı 1945'te olduğu gibi, 1952'de de aradan geçen zaman içinde hareketlerinin yarattığı düş kırıklığının büyüklüğünü olduğundan az tahmin etmiştir. 1945-1948 devresinde Amerikan liderleri Sovyetler Birliği ile bir uzlaşmaya varmak için çok istekliydiler; fakat Stalin'in ciddiye alacağı baskıları yapmaya ne istekliydiler, ne de bunu yapabildiler. 1952'de Stalin Amerika'nın baskılarını gerektiği kadar ciddiye alıyordu; fakat Amerikan liderlerini kendi kötü niyetine inandırmakta çok fazla başarılı olmuştu. Bu nedenle, Batılılar Stalin'in girişimini ancak zafer veya yenilgi ile sonuçlanacak Soğuk Savaş mücadelesinde bir taktik olarak yorumladılar. Stalin'le uzlaşmak artık gündemde değildi.

Stalin'in zamanlaması da daha uygunsuz olamazdı. Barış Notası, Truman'ın aday olmadığı bir başkanlık seçiminden sekiz aydan daha az bir zaman önce verilmişti. Büyük bir olasılıkla Truman ve Acheson, Stalin'le görüşmek istemeyecekler, isteseler bile süreci tamamlamak için yeterli zamanlan olmayacaktı.

Truman Yönetimi'ne göre, Barış Notası'nın göz boyamaktan başka bir faydası yoktu. Problem değiştirilebilecek terimlerde değil, tasarladığı yeni dünya modelinde yatıyordu. Almanya silahlanmış olmasına karşın tarafsız olacak ve bütün yabancı birlikler bir yıl içinde Alman topraklarından çekilecekti. Ancak bu şartların gerçek anlamı neydi? "Tarafsızlık" nasıl tanımlanacaktı ve kim tarafından denetlenecekti? Böylece Sovyetler Birliği Almanya'nın işlerinde devamlı bir söz hakkı mı kazanacaktı? Belki de Almanya'nın tarafsızlık statüsünü denetleme adına bir veto hakkı elde edecekti. Yabancı birlikler nereye çekileceklerdi? Batı işgal kuvvetleri için cevap oldukça basitti, onlar için Avrupa'da konuşlanabilecek bir coğrafi üs yoktu. 1950'li yıllarda Fransa büyük bir Amerikan kuvvetini kabul edebilirdi; ancak bunu kısa bir süre için ve bazı kısıtlamalarla yapabilirdi. Amerikan Kongresi de, Sovyet ve Amerikan birlikleri

arasında tarafsız bir tampon bölge yaratıldıktan sonra böyle bir geri çekilmeyi onaylamazdı. Amerikan kuvvetleri Amerika'ya dönerken, Sovyet birlikleri yalnızca Polonya sınırına kadar (yani doğuya doğru yüz mil) çekilmek zorunda kalacaktı. Kısacası, Stalin'in önerisinin uygulanması, yeni oluşmakta olan NATO'nun dağıtılmasına karşılık, Sovyet kuvvetlerinin yalnızca yüz mil çekilmesi anlamına geliyordu.

Birliklerin çekilmesi ile ilgili hüküm, Sovyet birliklerin Sovyet topraklarına kadar çekilmesi şeklinde bile yorumlansa, yine de bazı yeni karışıklıklar çıkacaktı. Çünkü herhangi bir uydu rejimin, bir Sovyet kuvveti veya bir ayaklanma halinde Sovyet müdahalesinin kaçınılmazlığı olmadan o ülkede ayakta durması olası değildi. Stalin, komünist hükümetlerin dağılması durumunda, Sovyet ordularının tekrar Doğu Avrupa'ya girmesinin yasaklanmasına razı olabilir miydi? 1952'de egemen olan şartlara bakıldığında, soru kendiliğinden cevaplanmış olacaktır. Eski Bolşevik Stalin'in böyle bir karışıklığı kabul etmesi, demokratik liderlerin akıllarının alacağı bir şey değildi.

Fakat, Truman ve Acheson'un Stalin'in girişimini soğuk karşılamasının en önemli nedeni, Almanya'nın Barış Notası'nda öngörülen uzun vadeli geleceğiydi. Alman tarafsızlığının tanımlanması, daimi Sovyet müdahalesini önleyecek şekilde de yapılsa ve Almanya Sovyetler Birliği'nin insafına bırakılmayacak şekilde silahlandırılsa bile, bu ancak 1871'de Almanya'nın birleşmesinden beri Avrupa'nın çıkmazı olan bir durumun yeniden yaratılması anlamına gelecekti. Kıtanın ortasında, tamamen ulusal bir politika uygulayan kuvvetli, birleşmiş bir Almanya'nın Avrupa barışına ters düştüğü ispatlanmıştı. Böyle bir Almanya, Batı Avrupa'nın herhangi bir ülkesinden ve büyük olasılıkla onların hepsinin toplamından da daha güçlü olacaktı. Üstelik 1950'li yıllarda birçok Alman tarafından ülkelerinin bir bölümü olarak kabul edilen topraklardan gelen 15 milyon mültecinin kışkırttığı Doğu'daki revizyonist rüyalar da, bu Almanya'nın aklını çelebilirdi. Hemen savaştan sonra birleşmiş, bağımsız bir Almanya'yı böyle başı boş bırakmak kaderle oynamak gibi bir şeydi. Hepsinden çok, böyle bir sonuç, Bismarck'tan beri en büyük devlet adamı olarak kabul edilen birisinin saygınlığını azaltacaktı. Bu kişi, Almanya'yı Bismarck'ın mirasından uzağa yönlendirmekle tarihi bir şöhret kazanmıştı.

Konrad Adenauer, 1876'da Viyana Kongresi'nden beri Prusya'nın bir parçası olan ve Berlin'den yönetilen merkezileştirilmiş Alman Reich'ına karşı tarihi olarak kuşku duyan Katolik Ren bölgesinde doğdu. Adenauer, 1917'den 1933'te Naziler tarafından başkanlıktan alınana kadar Köln belediye başkanlığı yaptı.

Hitler döneminde politikadan çekildi; bir müddet bir manastırda yaşadı. 1945 Mart'ında Müttefikler tarafından tekrar Köln belediye başkanlığına getirilen Adenuer, 1945 sonlarında bu kez İngiliz işgal bölgesi yetkilileri tarafından bağımsız hareketlerinden dolayı görevinden alındı.

Bir Romalı imparatorun granit gibi sert yüz hatlarına sahip olan Adenauer, çıkık elmacık kemikleri ve çekik gözleri ile bin yıl önce yük arabası ile Ren Bölgesi'ne göç eden Hun fatihlerini andırıyordu. I. Dünya Savaşı öncesi gençliğinden kalma nazik tavırlı Adenauer, erişkin vatandaşları arasında pek azının gururla hatırlayabileceği bir siyasi geçmişe ve işgal edilmiş bir ülkenin liderinde görülmesi insanı şaşırtan bir serinkanlılığa sahipti.

Wilhelm döneminden kalma beyaz, süslü bir bina olan Schaumburg Sarayı'ndaki bürosunda perdeler daima çekik dururdu, içeri girenler, kendilerini zamanın durdurulmuş olduğu bir koza içindeymiş gibi hissederdi. Geçmişinden kuşku duymak için her nedene sahip olan ülkesini belirsiz bir geleceği cesaretle baktırmakla görevlendirilmiş bir liderde en çok aranacak özellik, serinkanlılıktı. Adenauer yetmiş üç yaşında başbakan olduğunda, sanki bütün hayali, işgal edilmiş, demoralize olmuş ve bölünmüş halkına, yeniden kendine saygı kazandırmak sorumluluğunu üstlenmek hazırlığı içinde geçmiş gibiydi.

Adenauer'daki kendine güven duygusu, analizlerden çok, inançtan geliyordu. Kitap okuyan bir kimse veya Churchill veya de Gaulle gibi bir tarih okuyucusu değildi. Fakat sürgün hayatını tefekkürle geçirdi; ülkesinin şiddetli sarsıntılar içinde eğitildi ve döneminin eğilimleri hakkında olağanüstü bir sezgisi vardı. Aynı zamanda, çağdaşlarının psikolojisini ve özellikle de zayıf taraflarını çok iyi biliyordu. Bir keresinde, Adenauer'in, 1950'lerin Almanya'sında kuvvetli liderlerin yokluğundan yakındığını hatırlıyorum. Onun daha dramatik çağdaşlarından birinden bahsederek cevap verince, Adenauer sakin üslubuyla söyle dedi: "Enerji ile kuvveti hiçbir zaman birbirine karıştırmayın."

Adenauer, tarihi aşırılıklar ve romantik eğilimlerle dolu olan ülkesine güvenilirlik kazandırmak suretiyle, Almanya'nın çalkantılı ihtiraslarına gem vurmaya çalıştı. Adenauer, Başbakan Bismarck'ı hatırlayacak kadar yaşlı idi. Ren Bölgesi'nden dindar bir Katolik'in oğlu olan Adenauer, Almanya'nın birleşmiş olduğu zaman da dâhil *Realpolitik*'ten hiçbir zaman hoşlanmadı ve Kaiser'in tumturaklı *Weltpolitik*'ini de kendi ciddi ve gerçekçi üslubuna aykırı buldu, imparatorluk Almanya'sını yaratan Junker (*) sınıfına karşı da bir eğilimi yoktu. Bismarck'ın en büyük hatasının, Alman güvenliğini Doğu ile Batı

arasında manevra yapma yeteneği üzerine oturtması olduğuna inanırdı. Ona göre, Avrupa'nın ortasında güçlü ve ağırlığını bir o yana, bir bu yana koyan bir Almanya, kendi güvenliği uğruna herkese karşı bir tehdit oluşturuyordu.

Adenauer'in savaş sonrası dünyasının kaosuna cevabı şuydu: Bölünmüş, işgal edilmiş ve tarihi köklerinden koparılmış bir ülkenin, geleceği üzerinde kontrol sağlamak istiyorsa, istikrarlı bir politika uygulaması gerekir. Adenauer, izlediği bu yoldan, ne geçmişe duyulan hasret, ne de Rusya ile geleneksel Alman sevgi-nefret ilişkisi ile döndürülmeyi reddetmiştir. Alman birliğini geciktirmesi pahasına kayıtsız şartsız Batı yanlısı tutumu seçmiştir.

Adenauer'in içerdeki muhalifleri olan Sosyal Demokratlar, Nazilere karşı muhalefette lekesiz bir geçmişe sahiptiler. Tarihi destek üssü, sonradan zorla komünistleştirilen Sovyet işgal bölgesi idi ki; bu gelişmeye Sosyal Demokratlar cesaretle karşı koymuşlardır. Demokrasiye bağlılıkları kadar sınırlandırma politikasından kuşku duyan Sosyal Demokratlar, Atlantik ilişkilerinden çok Almanya'nın birleşmesine öncelik veriyorlardı. Adenauer'in Batı yanlısı tutumuyla savaşmışlardır ve Almanya'nın ulusal amaçlarına kavuşması için tarafsızlık bedelini de hoşnutlukla ödeyebilirlerdi. 1960'lı yılların ortalarında Sosyal Demokratlar yön değiştirdiler: Atlantik İttifakı'nı onayladılar ve Hıristiyan Demokratlarla 1966'da "büyük bir koalisyona" girdiler. Ancak Adenauer'in Hristiyan Demokratlarından daha çok Doğu'ya karşı taktik esneklik gösterdiler.

Adenauer, tarafsızlık konusunda Sosyal Demokratların yapmaya istekli oldukları pazarlığı yapmayı. kısmen felsefi nedenlerle, kısmen de makul pratik sebeplerle reddetti. Yaşlı başbakan ulusal heyecanları yeniden uyandırmak istemiyordu. Özellikle de Churchill'in Demir Perde konuşmasında uyardığı gibi, şimdi iki Alman devleti vardı ve kendilerini arttırmaya koyabilirlerdi. Muhaliflerinden daha iyi anlıyordu ki, zamanın tarihi şartları içinde, birleşmiş ve tarafsız bir Almanya, ancak Almanya'ya karşı bir barış düzenlemesinden çıkabilirdi. Yeni devlet üzerine ağır kısıtlamalar ve uluslararası kontroller konulurdu. Güçlü komşular daima müdahale etme hakkına sahip olabilirlerdi. Adenauer, Almanya için bu kesin boyun eğmeyi psikolojik bakımdan bölünmeden daha tehlikeli buldu. Ülkesinin saygınlığını, eşitliği ve Batı ile bütünleşmeyi seçti.

Stalin'in, Adenauer'in ve diğer demokratik liderlerin rezervlerinin üstesinden gelmeyi başarıp başaramayacağı, büyük bir diplomatik konferansa gidip gitmeyeceği veya eğer ödün verecekse, hangi ödünleri vereceği hiçbir zaman

bilinmeyecek.

Büyük bir konferans yapılması önerisi, kuşkusuz Churchill tarafından desteklenecekti. Ancak Stalin'in ölümü, bütün bu spekülasyonları anlamsızlaştırdı. Beraber film seyrettiği arkadaşlarından ayrıldığı 1953'ün 1 Mart'ının erken saatleri ile 2 Mart sabahı 3.00 arasında bir zamanda Stalin büyük bir kriz geçirdi ve odasının zemininde yerde yatar vaziyette bulundu. Felcin ne zaman geldiği kesin olarak bilinmiyor; çünkü muhafızları belirlenmiş saatten evvel odasına girmekten korkarlardı. Dolayısıyla bulunmadan önce yerde saatlerce yatmış olabilir. Malenkov ve Beria dâhil arkadaşları, üç buçuk gün sonraki ölümüne kadar gece gündüz onun başında beklediler.{684} Doktorlar çağrıldı; işlerini görürken karışık hisler içindeydiler. Ne de olsa onlar da Stalin'in gelecek "Kremlin doktorları" temizliğinin belirlenmiş kurbanlarıydılar.

Stalin'in yerine gelenler, Batı ile gerginliğe bir müddet ara verme gereksinimini, eski liderlerinden daha da ümitsizce hissediyorlardı. Ancak onun otoritesine, kurnazlığına, azmine ve hepsinden önemlisi bu kadar karışık bir yol izlemek için politik birliğe sahip değildiler. Stalin'in halefleri, şimdi kaçınılmaz olan bir koltuk kavgasının peşindeydiler. Herkesin herkesle savaştığı bu ümitsiz savaşta, her biri hiziplerin kendi haleflik iddiasını desteklemelerini isterken, kimse kapitalistlere ödün verme sorumluluğunu üstlenebilecek durumda değildi. Beria'nın temizlenmesinin açıklanması tarzından bu durum iyice anlaşılıyordu. Gerçekte Beria'nın günahı çok şey bilmesi ve birçok güçlü arkadaşını tehdit etmiş olması idi. Beria bir Politbüro toplantısında tutuklandı ve kısa bir müddet sonra Doğu Almanya'yı gözden çıkarmak için plan yapmak suçundan idam edildi. Oysa Stalin'in bir önceki yılki Barış Notası ve Batı ile bu olayı izleyen bütün temaslar esasen bu yönde idi.

Kruşçev'in hatıralarına göre, Stalin'in halefleri, Batı'nın Stalin'in ölümünü fırsat bilerek komünist dünyası ile uzun zamandır beklenilen tam hesaplaşmaya girişmelerinden çekiniyorlardı. Büyük olasılıkla bir hükümet darbesi ihtimaline karşı cesaret kırmak amacıyla, diktatör, arkadaşlarına sık sık kendi ölümünden sonra Batı'nın onların başlarını tavuk başı gibi koparacağı uyarısında bulunmuştu.{685} Aynı zamanda, Stalin'in mirasçılarının Batı'dan kuşku duymaları, birbirleriyle yaptıkları amansız kavga ile dengelenmişti. Yeni liderlik Soğuk Savaş'ı sona erdirmek için can atıyorsa bile, her yarışmacı aday biliyordu ki, diplomatik esneklik bütün gücü ele geçirmeden çok tehlikeli olabilirdi. Fakat gerginliğin devamından da rahatsızdılar. 1946'da Churchill, Stalin'in savaş yapmadan savaşın meyvelerinden yararlanmak istediğine işaret etmişti; 1953'te

Stalin’in yerine geçenler, ödün vermeye istekli olmadan veya ödün vermeden gerginliğin gevşetilmesinin meyvelerini toplamak istiyorlardı. 1945’te Stalin, Batı ile karşılıklı pazarlık şansını korumak için diplomatik bir çıkmaz yaratmıştı; 1953’te mirasçıları, birbirlerine karşı seçeneklerini korumak için diplomatik kilitlenmeye sığınıyorlardı.

Devlet adamları zaman kazanmak istedikleri zaman görüşme önerirler. 16 Mart’ta, diktatörün ölümünden bir haftadan biraz fazla bir zaman sonra başbakan olan Malenkov, içeriğini belirlemeden bir görüşme davetinde bulundu:

> “Şu anda ilgili ülkelerin karşılıklı anlaşmalarına dayanan barışçı araçlarla halledilemeyecek hiçbir çözülmemiş veya çekişmeli sorunu yoktur. Bu, Amerika Birleşik Devletleri dâhil bütün devletlerle ilişkilerimizi kapsamaktadır.”{686}

Fakat Malenkov hiçbir somut öneri yapmıyordu. Yeni Sovyet liderleri gerginliğin nasıl giderileceği konusunda emin değildiler ve yeni yaklaşımları zorlayamayacak kadar Stalin’den az otoriteye sahiptiler. Aynı zamanda, yeni Eisenhower yönetimi, Sovyetler Amerika’ya ödün vermekte ne kadar isteksiz ise, onlar da o kadar Sovyetlerle görüşmekte isteksizdi.

Endişe ve isteksizliğin nedenleri, hattın her iki tarafında da aynı idi: Hem Sovyetler Birliği, hem de Birleşik Devletler, haritası çizilmemiş topraklardan korkuyorlardı. Her iki taraf da savaşın bitmesinden beri uluslararası çevrede oluşan değişiklikleri özümsemekte zorlanıyorlardı. Kremlin, Doğu Almanya’yı terk etmemin uydu yörüngesinin çözülmesine neden olacağından korkuyordu ki, bir kuşak sonra bu oldu. Doğu Almanya’dan vazgeçilmemesi durumunda ise, gerçek bir rahatlama olanağı yoktu. Birleşik Devletler, Almanya üzerine tartışma açmanın NATO’yu yıkacağından, bir konferans için İttifak’ı satmaktan endişe ediyordu.

Stalin’in ölümünden sonra Batı’nın gerçekten herhangi bir fırsat kaçırıp kaçırmadığının anlaşılması için üç sorunun cevaplandırılması gerekir. Atlantik ittifakı parçalanmadan Sovyetler Birliği ile büyük bir görüşme yapabilir miydi? Baskı yapılsa idi, Sovyetler Birliği anlamlı öneriler yapacak mıydı? Sovyet liderliği Doğu Alman uydusundan vazgeçmeden veya Doğu Avrupa’daki hâkimiyetini gevşetmeden, Alman silahlanmasını ve Batı ile entegrasyonunu durdurmak için görüşmeleri kötüye kullanabilir miydi?

Amerikan liderleri, görüşmelerdeki fiili hareket alanının son derece dar olduğu

şeklindeki değerlendirmelerinde haklı idiler. Tarafsız bir Almanya, ya tehlike oluşturacaktı, ya da şantajı davet edecekti. Diplomaside, başarısızlığın sonucunun tamir edilemez risk yaratması nedeniyle teşebbüs edilemeyecek deneyimler vardır. Atlantik İttifakı'nda oluşturulan her şeyin çökmesi riski önemli idi.

Gerçekte, Federal Cumhuriyet'in, Batı ile bütünleşme sisteminin bir parçası olarak kalması, Sovyetler Birliği dâhil, herkesin çıkarına idi; fakat kendilerini güvencede hissetmeyen hiçbir Sovyet lideri, bunu kabullenecek durumda değildi. Eğer Almanya, Atlantik ittifakı içinde kalırsa, yeni sınır çizgileri boyunca askeri konuşlandırmanın sınırlandırmalarına razı olması olası idi. (Böylece, gerçekte birleşmiş Almanya'nın askeri potansiyeli azaltılmış oluyordu.) Fakat tarafsız topraklar bütün Almanya'yı içine alırsa, NATO kuvvetten düşürülmüş olacak ve Orta Avrupa, ya bir boşluğa dönüşecek veya potansiyel bir tehdit oluşturacaktı.

Demokrasiler, askeri sonuçlarla veya en azından Soğuk Savaş'ı biraz daha yoğunlaştırmakla tehdit etselerdi, Stalin'in mirasçıları, NATO'ya dâhil bir birleşmiş Almanya'yı (askeri sınırlamalarla birlikte) kabule ikna edilebilirlerdi. Bu düşünce, özel sekreter John Colville'in belirttiği gibi, 1951'de yeniden başbakan olan Churchill'in Stalin hayatta iken aklından geçen şey olabilir:

> "W(inston) birkaç kez bana, Stalin'e ortak bir yaklaşımda bulunulması ümidi taşıdığını, belki Viyana'da bir konferans toplanabileceğini ve bu konferansın Potsdam Konferansı'nı yeniden gündeme getireceğini ve sonuçlandıracağını düşündüğünü söyledi. Ruslar işbirliği yapmazsa, Soğuk Savaş tarafımızdan biraz daha yoğunlaştırılabilirdi: Bizim gençlerimiz gerçek için ölebilirler."{687}

Fakat Batı liderlerinden hiçbirisi, böyle bir riski göze almaya istekli değildi veya Atlantik İttifakı'nı eleştirenler tarafından tek taraflı olmakla kolayca suçlanacak bir şekilde öneriler ileri sürmek istemediler. Amerikan liderleri bu nedenle her türlü büyük inisiyatife karşı çıktılar ve bu süreçte, Stalin'in ölümünden hemen sonra ortaya çıkan karışıklığı kullanma girişimini de önlediler. Diğer yandan, Atlantik İttifakı'ndaki bağlılığı korudular.

Bu hareketsizliğin bedeli, tartışmanın, görüşmelerin esasından görüşme istenip istenmediği sorununa kaydırılması oldu. Kariyerinin sonuna yaklaşmış olan Churchill, içeriğini hiçbir zaman açıklamadığı görüşmelerin baş sözcüsü olarak ortaya çıktı. Bütün ömrü güç dengesi politikasının sembolü olarak geçen seksen

yaşındaki Churchill'in, sonuncu olacak bir zirve konferansı yapılması üzerinde ısrar etmesinde buruk bir acılık vardı.

Amerikan liderleri, Churchill'in görüşmeler üzerindeki ısrarını, haksız olarak, yaklaşan ihtiyarlığına yordular. Gerçekte, Churchill savaş boyunca ve hemen savaştan sonra olduğu gibi sınırlandırma politikasının ilk olarak formüle edildiği zaman da görüşmeleri savunarak, dikkati çekecek bir şekilde tutarlı davranmıştı. (Bkz. Bölüm 17 ve 18). Değişen şey, bu önerilerin yapıldığı zamanlardaki şartların farklı olmasıdır. 1950'li yıllarda, Churchill, hiçbir zaman üzerinde ısrar ettiği küresel uzlaşmanın detayları hakkında bir şey söylememişti. Savaş sırasında Churchill, Roosevelt'in bu konuda sık sık söylediği sözlere göre, Amerika'nın çekileceği veya en azından Avrupa'da hiç asker tutmayacağı yolundaki tahmine dayanıyordu. Sonra, 1945-1951 arasında muhalefet lideri olarak Sovyetler Birliği ile tam bir uzlaşmanın unsurları olarak şunları öngörüyordu: Tarafsız, birleşmiş bir Almanya, Fransa-Almanya sınırı boyunca bir batı ittifakı sistemi, Sovyet kuvvetlerinin Polonya-Sovyet sınırına çekilmesi ve Sovyetler Birliği'ni çevreleyen devletlerde Fin modeline dayalı hükümetlerin kurulması, yani Sovyet çıkarlarına karşı saygılı, fakat kendi bağımsız dış politikalarını izlemekte tamamen serbest, tarafsız, demokratik hükümetler.

1948'den önce bu çerçeve dâhilinde yapılacak bir düzenleme, Avrupa'nın tarihi boyutlarını yeniden kurabilirdi. Savaş sırasında ve savaştan birkaç yıl sonra, Churchill, zamanının ilerisindeydi. 1945 seçimlerini kaybetmese idi, Amerika ve diğer müttefiklerinin Churchill'in yeğlediği stratejinin temelini teşkil eden çatışma riskini göze almaya istekli olmaları şartıyla, ortaya çıkmakta olan Soğuk Savaş'a başka bir boyut kazandırabilirdi.

Ancak 1952'de, Churchill'in öngördüğü düzenleme, politik bir deprem dolayısıyla hemen hemen olanaksız hale geldi. Adenauer'in büyüklüğü, 1949'dan önce hayal bile edilemeyecek bir çeşit Federal Cumhuriyet yaratmasında görülmektedir. Üç yıl sonra, Churchill'in 1944'ten sonra öngördüğü dünya, Federal Cumhuriyet'in Batı ile bütünleşmesine son vermeyi gerektirecek ve Almanya'yı önceki statüsüne, yani tamamen hür bir ulus-devlet statüsüne dönmek zorunda bırakacaktı. 1945'te Fin tipi rejimler Doğu Avrupa'da normale dönüş olacaktı. 1952'de ise, görüşmelerle böyle bir şeyi gerçekleştirmek artık olası değildi; böyle bir şey ancak Sovyet rejiminin çökmesi veya büyük bir çatışma sonunda olabilirdi. Üstelik bu çatışmanın Almanya'nın birleştirilmesi sorunu üzerinde olması gerekirdi ve hiçbir Batı Avrupa ülkesi, savaştan bu kadar kısa bir müddet sonra yenilmiş bir düşman için böyle bir riski

göze almaya hazır değildi.

Atlantik ittifakı, birleşmiş bir politika uygulamaya gücü yeten tek bir ulustan ibaret olsa idi, Churchill'in çizdiği çerçeve içinde toptan bir uzlaşma peşinde olan bir diplomasi uygulayabilirdi. Fakat 1952'de Atlantik ittifakı, böyle bir kumar oynayamayacak kadar hassastı. Amerika'nın her iki politik partisinden gelen başkanların, kuvvet pozisyonlarının gerisinde, Sovyetlerde temelde bir değişiklik olana kadar sancılı bir şekilde beklemekten başka çareleri yoktu.

Eisenhower'ın yeni Dışişleri Bakanı John Poster Dulles, Doğu-Batı anlaşmazlığını moral bir sorun olarak algılıyor ve Sovyet sisteminde temelden bir değişiklik olana kadar görüşmelerden kaçınmayı yeğliyordu. Bu suretle İngilizlerin uzun zamandan beri benimsediği görüşe de karşı çıkıyordu. Bütün tarihi boyunca Büyük Britanya, daima dost veya ideolojik olarak kendisine yakın ülkelerle görüşme yapmak lüksüne pek sık sahip olmamıştır. Gücünün en yüksek olduğu zamanlarda dahi Amerika'nın güvenlik marjına sahip olmayan Büyük Britanya, birlikte yaşamayı sağlayan pratik sonuçlar elde etmek için ideolojik düşmanları ile bile görüşmeler yapmıştır.

Ulusal çıkarın açık ve pratik bir şekilde tanımlanması, İngiliz halkına devlet adamlarının etkinliği hakkında bir karar verme olanağı tanımıştır, İngilizler, belli bir uzlaşmanın şartları konusunda zaman zaman iç tartışmalar yapabilirler; fakat hiçbir zaman görüşmelerin faydası üzerinde tartışmamışlardır.

İngiliz geleneğine uygun olarak, Churchill hemen hemen daimi bir görüşme sistemi ile Sovyetler Birliği ile daha tahammül edilebilir bir şekilde bir arada yaşama olanağı peşinde olmuştur. Amerikalı liderler ise, Sovyetlerle görüşmek yerine Sovyet sistemini değiştirmeyi istemişlerdir. Böylece İngiliz-Amerikan tartışması gittikçe görüşmelerin içeriğinden çok, arzu edilip edilmediği konusundaki bir diyaloga dönüşmüştür. Yenilgi ile biten 1950 seçim kampanyasında Churchill, Soğuk Savaş'ın o aşamasında devrim niteliğinde bir Dörtlü Zirve önermiştir:

> "Sovyet Rusya ile en üst düzeyde bir başka görüşme yapma düşüncesine geri dönmekten kendini alamıyorum. Bu iki dünya arasında bir köprü oluşturma düşüncesi bana çekici geliyor; böylece her bir dünya, dostluk içinde olmasa da, hiç olmazsa Soğuk Savaş'ın nefreti olmadan kendi hayatlarını yaşayabilirler. "{688}

Atlantik İttifakı'nı yeni kurmuş olan Dean Acheson, böyle bir girişimi erken

bulmuştur:

> “Çetin deneyimlerden sonra öğrendik ki, Sovyetler Birliği ile başa çıkmanın tek yolu kuvvetli olmaktır... bütün zayıf bölgeleri ortadan kaldırdıktan sonra Ruslarla işleyen anlaşmalar geliştirmeyi başarabileceğiz... Bu noktada görüşme için girişimde bulunmamızın hiçbir yararı olmayacaktır...”{689}

Churchill 1951 Ekim’ine kadar tekrar başbakan olamadı ve Truman döneminin geri kalan bölümü için bir zirve toplantısı yapılması konusunda ısrar etmemeyi tercih etti. Bunun yerine, eski savaş arkadaşı Dwight D. Eisenhower başkanlığındaki yeni yönetimi beklemeye karar verdi. Bu arada, zirve toplantılarını yorumlayan yaygın eğilime uyarak, Sovyet lideri kim olursa olsun onun yüksek seviyede bir anlaşmayı kabul edeceğine inanmıştı. 1952’de bu lider Stalin idi. O yılın haziranında Churchill, John Colville’e Eisenhower seçilirse “bir Üç Büyükler toplantısı yoluyla barış yapmayı bir kez daha deneyeceğini...” söyledi. “Stalin yaşarken daha çok güvende olduğumuzu, ölürse ve arkadaşları yerine çıkma kavgası verirse, durumun daha tehlikeli olacağını düşünüyordu.”{690}

Eisenhower başkan olduktan hemen sonra Stalin ölünce, Churchill yeni Sovyet lideri ile görüşmeyi savunmaya başladı. Ancak Eisenhower görüşmeleri yeniden başlatmak fikrine selefinden daha sıcak bakmıyordu. 17 Mart 1953’te Malenkov’un önerisine karşı Churchill, 5 Nisan’da Eisenhower’a “Malenkov rejiminin, sorunları yumuşatmaya ne ölçüde hazır olduğunu anlamak için”{691} fırsatı kaçırmamasını söyledi. Eisenhower cevabında, Churchill’den 6 Nisan’da Amerikan Gazete Editörleri Derneği’nde yapacağı konuşmada ortaya koymayı planladığı politika açıklamasını beklemesini istedi ve bu konuşmada Churchill’in önerisini reddetti.{692} Eisenhower, gerginlik sebeplerinin çareler kadar iyi bilindiğini söyledi: Kore’de ateşkes, Avusturya Devlet Antlaşması ve “Çinhindi ve Malaya’nın güvenliğine doğrudan doğruya ve dolaylı saldırıya bir son verilmesi.” Böylece Çin’le Sovyetler Birliği’ni aynı kefeye koydu ki, bu Çin-Sovyet ilişkilerinin yanlış bir değerlendirilmesi idi. Sonradan olaylar gösterdi ki, Malezya ve Çinhindi’nde olan olaylar büyük ölçüde Sovyet kontrolü dışındaydı ve bu koşul yerine getirilemezdi. Eisenhower, görüşmelerin gereksiz olduğunu söyledi: Şimdi laf değil, icraat zamanıydı.

Eisenhower’ın konuşma taslağını önceden gören Churchill, “birdenbire gelen donun tomurcuğu dondurması”ndan endişe etti. Sonra, Eisenhower’ın

argümanlarının kendisini ikna etmediğini göstermek için Potsdam devletlerinin – Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve SSCB– bir toplantı yapmasını ve bu toplantıya hazırlık niteliğindeki bir ön toplantının, kendisi ile Molotov arasında yapılmasını önerdi.(Molotov'a, yeniden dışişleri bakanlığı verilerek itibarı iade edilmişti) Eisenhower'a yazdığı mektuba, yardımcı olur düşüncesiyle bir de toplantıya davet mektubu taslağı ekleyen Churchill, kendisi ile Molotov arasında olmayacak olan bir dostluk bağına dayanıyordu:

> "...savaş zamanı ilişkilerimizi yenileyebiliriz… ve Bay Malenkov ve diğer önde gelen kişilerle görüşebilirim. Doğal olarak, dünyanın yakın geleceğini tehdit eden ağır sorunların herhangi birini hemen çözümleyebileceğimizi hayal etmiyorum... Açıkça söylemeliyim ki, bu resmi olmayan toplantıdan önemli bir karar çıkacağını beklemiyorum; fakat aramızdaki rahat ve dostluğa dayanan ilişkiyi canlandırabiliriz..."[{693}]

Ancak Eisenhower için, bir zirve toplantısı Sovyetlere tehlikeli bir ödün vermekle aynı anlama gelmekte idi. Sovyetlerin bazı ön şartları yerine getirmeleri gerektiğini tekrarladı:

> "Size gönderdiğim 25 Nisan tarihli notumda, çok acele etmememiz gerektiğini ve devlet ve hükümet başkanları arasındaki toplantının, ülkelerimizde, bizi tehlikeli girişimlere zorlayacak bir hissiyat yaratmasına izin vermememiz gerektiğini açıklamıştım..."[{694}]

Her ne kadar Churchill aynı görüşü paylaşmıyorsa da, ülkesinin Amerika'ya olan bağımlılığının, Washington'un çok kararlı olduğu konularda inisiyatifini serbestçe kullanma lüksüne olanak tanımadığını biliyordu. Malenkov'la doğrudan doğruya iletişim kurmadan, Avam Kamarası'na, Sovyet başbakanına özel olarak söyleyebileceği şeylerin çoğunu söyledi. 11 Mayıs 1953'te, analizlerinin, Eisenhower ve Dulles'inkinden ne derece farklı olduğunu ortaya koydu: Amerikan liderleri, Atlantik İttifakı'nın yarattığı bağlılığın ve Alman silahlanmasının tehlikeye düşmesinden korkarken, Churchill, Sovyetler Birliği içinde ümit veren bir gelişmenin tehlikeye sokulmasından çekiniyordu:

> "...uluslararası politikanın genel bir uzlaşmaya varması doğal arzusu, eğer Rusya içinde olabilecek ani ve sağlıklı gelişmeyi engellerse yazık olur. İçerideki bazı gelişmelere ve açık tavır değişikliklerine, dışarda olanlardan çok daha fazla önem ve anlam veriyorum. NATO güçlerinin dış politika açıklamalarındaki hiçbir şeyin, Rusya'nın

> duygularında büyük bir değişiklik anlamına gelebilecek bir değişikliğin yerini almaması veya bundan gözleri uzaklaştırmaması gerektiği kanısındayım."{695}

Churchill, Stalin ölmeden önce görüşmeler yapılmasında ısrar etti; çünkü Stalin'in söz verdiği bir şeyi yerine getirmeyi garanti edebilecek tek Sovyet lideri olduğuna inanıyordu. Churchill'in şimdi zirve önermesinin nedeni ise, diktatörün ölümünden sonraki ümit veren gelişmelerin devamını sağlamaktı. Diğer bir deyişle, Sovyetler Birliği'nde ne olursa olsun veya Sovyet hiyerarşisini kim kontrol ederse etsin, görüşmelere gereksinim vardı. Churchill, yüksek düzeyde bir konferansın gelecek görüşmelerin ilke ve yönünü belirleyebileceğini ileri sürdü:

> "Bu konferansın ağır ve katı bir gündemi olmamalı, veya uzmanlar ve bürokratlar ordusunu harekete geçirerek tartışacakları teknik detay labirentleri ve ormanları bulunmamalıdır. Konferansta en az sayıda devlet ve kişi olmalıdır... Bu somut bir anlaşmaya ulaşılamaması anlamına gelebilir; fakat bir araya gelen insanlar arasında, kendileri de dâhil, insan ırkını parçalamaktan daha iyi şeyler yapabilecekleri yönünde bir hava yaratabilir."{696}

Fakat Churchill'in aklındaki gerçekte neydi? Liderler, hep birlikte intihar etmeme kararlarını nasıl ortaya koyacaklardı? Churchill'in ileri sürdüğü tek somut öneri, 1925 Locarno Paktı'na benzer bir anlaşma idi. Bu anlaşmada, Almanya ve Fransa birbirlerinin sınırlarını kabul ediyorlar ve Büyük Britanya da her iki tarafa, diğer tarafın saldırısına karşı güvence veriyordu. (Bkz. Bölüm 11)

Bu anlaşma iyi bir örnek değildi. Locarno ancak on yıl dayanmıştı ve tek bir krizi bile çözmemişti. Büyük Britanya'nın veya herhangi bir devletin, olası bir uyuşmazlık hakkında bu kadar tarafsız olması, bir müttefik ile bir büyük düşmanın birbirlerine saldırmayacaklarına dair güvence vermesi fikri 1925'te bile oldukça garipti ve daha sonra otuz yıl boyunca ideolojik anlaşmazlığa sahne olan çağda hiçbir şeye yararı olmazdı. Kim, hangi sınırı, kime karşı garanti edecekti? Postdam devletleri, Avrupa'daki bütün sınırları bütün saldırılara karşı mı garanti edecekti? Bu durumda diplomasi, Roosevelt'in Dört Polis fikrine dolaşarak gelmiş olurdu. Yoksa bütün Potsdam devletleri aynı fikirde olmadıkça, direnmenin yasak olduğu mu söylenmek isteniyordu? Bu durumda fikir, Sovyet saldırısına karşı bir açık çek anlamına gelecekti. Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği birbirlerine temel güvenlik sorunu olarak baktıkça, ortak bir garanti her

iki taraf için nasıl bir çözüm olabilirdi? Locarno, Fransa ile Büyük Britanya arasında askeri bir ittifaka alternatif olarak düşünülmüştü ve parlamentoya ve halka böyle açıklanmıştı. Locarno modelini benimseyen yeni anlaşma, mevcut ittifaktan sona erdirecek miydi?

Ancak Churchill'in davası, herhangi bir özel görüşme konumuna bağlı değildi, 1 Temmuz 1953'te, Kremlin'in politikalarının değişmez ve Sovyetler Birliği'nin tarihin aşındırmasına karşı bağışıklığı olan ilk toplum olduğu şeklindeki teoriyi reddetmişti. Churchill'e göre, Batı'nın çıkmazı, Sovyet uydu yörüngesini kabul etmemesi ve diğer taraftan bu yörüngeyi bozmak için savaş tehlikesini göze almakta isteksiz davranmasında yatmaktaydı. Tek çıkış yolu, yeni Sovyet gerçekliğinin etkilerini belirlemek için "kuvvet yoluyla kesifi başlatmaktı. Eisenhower'a söyle yazıyordu:

> "Fulton'dakinden veya 1945'te olduğundan daha çok Ruslar tarafından aptal yerine konmaya niyetim yok. Ancak geniş çapta Amerikan faaliyetleri ve silahlanması dolayısıyla, dünya dengesinde bir değişiklik olmuştur. Fakat aynı zamanda, komünist felsefesinde, bir arada ve kuvvetli bir şekilde duran özgür ülkeler tarafından olaylara dayalı ve soğukkanlı bir inceleme yapılmasını gerektiren zayıflama da bu değişikliği sağlamıştır."{697}

Churchill'in ümidi, "on yılık rahatlık ve üretken bilimin farklı bir dünya yaratabileceği"{698} idi. Churchill artık global bir uzlaşma değil, sonradan "yumuşama" diye adlandırılan bir politika öneriyordu. Churchill, sınırlandırma politikasının, analizleri ne kadar güçlü olursa olsun, pratikteki uygulanmasının, Sovyet sistemi bir şekilde ve uzak bir tarihte kendini değiştirene kadar dayanma zorluğu getirdiğini anladı. Sınırlandırma politikası, çekici bir hedef vaat ediyor, fakat bütün geçen zaman boyunca dayanak olarak pek bir şey vermiyordu. Alternatifi, daha az çekici bir hedefe doğru kolay bir yolculuk demek olan kapsayıcı bir anlaşma yapılmasıydı. Fakat bu, Atlantik İttifakı'nın kenetlenmesinin ve Almanya'nın Batı ile bütünleşmesinin de tehlikeye atılması anlamına geliyordu ve Alman liderlerin kendileri talep etmedikleri müddetçe, görünür herhangi bir karşılık için oldukça aşırı bir bedeldi. Churchill'in şimdi önerdiği şey orta yoldu: Zamanın aşındırmasına ve Sovyetlerin uzun vadeli politikasının rahatlamasına izin vermek için barış içinde bir arada yaşama formülü.

Ortada belli bir sorun yokken karşılıklı hesaplaşma döneminin yarattığı

psikolojik gerginlik, George F. Kennan'ın değişen tutumu ile de kanıtlanmış oldu. Sovyetler Birliği'ne orijinal yaklaşımının, sonu gelmeyen askeri çatışma için bir gerekçeye dönüşmekte olduğunun farkına varan Kennan, Churchill'in 1944-45'te aklında olana çok benzeyen bir genel düzenleme için bir görüşme kavramı geliştirdi.

Kennan'ın ilgiyi kesme planı denilen planının başlıca amacı, Sovyet birliklerinin Orta Avrupa'dan çıkarılması idi. Bunun için Kennan, Amerikan kuvvetlerinin kıyaslanabilir bir miktarının Almanya'dan çekilmesi bedelini ödemeye hazırdı. Özellikle Alman sınırlarına gelmeden önce Sovyet ordularının Doğu Avrupa'yı baştanbaşa geçmeleri gerekiyorsa, Almanya'nın kendisini eskiden olduğu gibi konvansiyonel silahlarla savunabileceğini ileri süren Kennan, nükleer stratejiye aşırı dayanılmasına karşı çıktı. Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapacki'nin, Orta Avrupa'da Almanya, Polonya ve Çekoslovakya'yı içine alan bir nükleer serbest bölge oluşturulması önerisini destekledi.{699}

Kennan ve Rapacki planlarıyla ilgili sorun, Stalin'in Barış Notası'nın aynısı idi: Sovyetlerin Doğu Almanya'dan ve Doğu Avrupa'nın bir kısmından çekilmesi karşılığında, Almanya'nın Batı ile bütünleşmesinden vazgeçiliyordu ve eğer Doğu Almanya ve Doğu Avrupa'ya Sovyet müdahalesine karşı güvence verilmezse ikili bir kriz doğacaktı: Bir tanesi Doğu Avrupa'da, öbürü ise, 1871'de Almanya'nın birleşmesinden beri çetinliğini göstermiş olan Almanya için sorumlu bir ulusal rol bulmaktı.{700} Zamanın kabul gören görüşü ışığında, Rapacki-Kennan'ın, Amerikan birliklerinin 3.000 mil çekilmesine karşılık Sovyetlerin birkaç yüz mil çekilmesi formülü, silahlar kategorisine prim vermek suretiyle ek tehlike yaratıyordu. Bu silahlarda Sovyetler Birliği ağır basıyor ve nükleer silahlar kötüleniyordu ki, bu durum en azından saldırıyı hesaplanamaz hale getiriyordu. Bu benim, o zamanki görüşümdür.{701}

Churchill, daha önce olduğu gibi bu kez de uygun çözümü bulamadıysa da, çoğunlukla doğru bir kavrama yeteneğine sahipti. Demokratik ülkelerin halkları, hükümetlerinin kuşku bırakmayacak bir şekilde bütün alternatiflerin araştırıldığını göstermedikçe, çatışmayı sonsuza kadar devam ettirmek istemezdi. Demokrasiler Sovyetlerle olan gerginliği yumuşatmak için somut bir program geliştirmeyi başaramadılarsa, bunun nedeni, hem halkların, hem de hükümetlerin, Sovyet toplumundaki uzun zamandan beri beklenen dönüşümün sadece Sovyetlerin tonundaki değişikliğe dayanılarak ilan edileceği varsayımı idi. Barış saldırılan ve kandırılma tehlikesiyle karşı karşıya idiler. Demokrasiler, sarkaç gibi çatışma ile uzlaşma arasında gidip gelmeden kaçınmak istiyorlarsa,

diplomasilerini dar bir alanda yürütmek zorunda kalacaklardı: Nükleer stoklar her iki tarafta da büyüdükçe, daha da bunaltıcı bir duruma gelen sonsuz hesaplaşmayla, fiili durumu daha iyiye götüremeden, Soğuk Savaş'ın halk tarafından algılanmasını yatıştıran bir çeşit diplomasi arasında gidip geleceklerdi.

Demokrasiler, gerçekte bu dar alanda çalışabilecek kadar güçlü bir durumdaydılar; çünkü nüfuz küreleri Sovyetlerinkinden çok daha kuvvetliydi ve büyük devletler arasındaki ekonomik ve sosyal farkın gittikçe büyüyeceği belliydi. Hayal güçlerini disiplinle bir araya getirebilirlerse, tarih onlardan yanaydı. Nixon'ın daha sonra izlediği yumuşama politikasının ardındaki mantık da buydu. (Bkz. Bölüm 28) Bu, Churchill'in Eisenhower'a yazdığı, l Temmuz 1953 tarihli "on yıllık rahatlık ile birlikte üretken bilimin" daha iyi bir dünya yaratacağından bahsettiği mektubundaki geri çekilme pozisyonunun bir işaretiydi.

Adenauer'le birlikte Batı'nın zor kazanılmış birliğinin tehlikeye atılmasına cesaretle karşı koyan Batılı devlet adamı, John Poster Dulles idi. Dulles, Stalin'in önerdiği şeyin tehlikesini ve ilgiyi kesme planı teorisyenlerinin sonradan ileri sürdükleri görüşleri temelde doğru olarak değerlendirmişti. Ancak aynı zamanda, Batı'nın birbirine bağlılığının korunması için en iyi yolun, görüşmelerden büsbütün kaçınmak olduğunu söyleyerek psikolojik bir hassasiyet yaratmıştı. Nisan 1953'te Beyaz Saray'dan konuşma yazarına gönderilen aşağıdaki uyan notu bunun kanıtıdır:

> "...bu Sovyet girişimlerine kanıyor gibi görünmemizde bile gerçek bir tehlike vardır. Yaptıklarının dış baskıların bir sonucu olduğu açıktır ve ben bu baskıları devam ettirmekten daha iyi bir yol bilmiyorum."{702}

Böyle açıklamalarla, Dulles sınırlandırma politikasının sınırlarına varmış oldu. Demokratik toplumların, Soğuk Savaş'ı haklı göstermek için, bu işe katlanmanın ötesinde bir amaca gereksinimi vardı. Her ne kadar masa üzerindeki politik programlar demokrasilerin çıkarlarına uygun düşmüyorsa da, Orta Avrupa'nın barışçı bir şekilde gelişmesi için alternatif bir politik görüş gerekliydi. Avrupa'yı boydan boya bölen hat boyunca gerginliği gidermek için bütün önlemlerle birlikte, Almanya'yı Batı kurumları içinde tutmayı savunan bir program gerekiyordu. Dulles bu gereksinimi açıklamaktan kaçındı ve Atlantik İttifakı'nın kuvvetlenmesi ve Almanya'nın silahlanması için zaman kazanmak amacıyla

dışişleri bakanlarının görüşmelerini bloke etmeyi yeğledi. Dulles'a göre, böyle bir politika, müttefikler arasındaki ahenksizliği önledi; karışık olan Stalin sonrası liderliği için ise, onları alınması zor olan kararları almaktan kurtardı.

Sovyet liderleri, demokrasilerin, Orta Avrupa sorunları için baskı yapmayacaklarının farkına varınca, Eisenhower ve Dulles'ın iyi niyet testi olarak tanımladığı hareketler üzerinde dikkatlerini yoğunlaştırarak (Kore, Çinhindi ve Avusturya Devlet Antlaşması) Batı ile ilişkilerinde çok gerekli gördükleri bir dinlenme dönemi olasılığı için zemin yokladılar. Churchill'in 1953'te önerdiği gibi Avrupa üzerindeki görüşmelere bir başlangıç sağlamak yerine, bu anlaşmalar onun yerini aldılar. 1954 Ocağı'nda, Almanya konusu ile ilgili dışişleri bakanları toplantısı kısa zamanda bir tıkanıklıkla sonuçlandı. Dulles ile Molotov aynı sonuca vardılar. Hiçbir taraf akışkan bir diplomasi uygulamak istemedi; her iki taraf da daha maceracı bir dış politika izlemek yerine kendi nüfuz kürelerini kuvvetlendirmeyi yeğledi.

Ancak iki tarafın pozisyonları simetrik değildi. Hareketsizlik, Moskova'nın anlık taktik ve iç amaçlarına yaradı. Fakat, bütün Amerikan liderleri bunu anlamadılarsa da, sonuç Amerika'nın uzun vadeli stratejisi lehine de oldu. Birleşik Devletler ve müttefikleri silahlanma yarışını kazanacaklarından ve onların nüfuz küreleri daha büyük bir ekonomik potansiyele sahip olduğundan, Sovyetlerin doğru şekilde algılanan uzun vadeli çıkarları gerginliğin gerçekten yumuşatılmasını ve Orta Avrupa sorunlarının gerçekçi bir çözüme bağlanmasını gerektiriyordu. Molotov, Sovyetler Birliği'nin stratejik olarak gereğinden fazla genişlemesini ve bunun sonucunda çökmesini önleyebilecek ödünleri vermekten kaçındı; Dulles esneklik göstermekten çekindi ve bunun bedelini ülke içinde bazı gereksiz tartışmalarla ve gerçek olmayan Sovyet barış saldırılarıyla ödedi; fakat aynı zamanda Amerika'nın nihai stratejik zaferi için temel de sağlamış oldu.

Dulles, dinlenme devresini, Almanya'nın NATO ile bütünleşmesi amacını gerçekleştirmek için kullandı. Federal Cumhuriyet'in, Batı askeri yapısına nasıl uydurulacağı sorunu çetrefil bir sorundu. Fransızlar, tamamen silahlanmış bir Almanya'dan hoşlanmadıkları gibi, Almanya'yı içine alan bir Batı entegre savunması için kendi savunmalarından fedakârlık yapmak da istemediler. Çünkü bu, ülkelerin savunmasını, daha on yıl önce Fransa'yı harap eden ellere teslim etmek anlamına geliyordu ve Fransa'nın sömürge savaşları yapma yeteneğini de kısıtlayacaktı. Bir Avrupa Savunma Topluluğu planına Fransa'nın karşı koymasının nedeni buydu. Bu sebeple, Dulles ve Anthony Eden, Federal Alman Cumhuriyeti'ni NATO'ya entegre etme alternatifine döndüler. Paris baskı altında

bu işe onayını verdi; fakat Büyük Britanya'nın birliklerinin bir kısmının devamlı olarak Alman topraklarında üslenmesi yükümlülüğü altına girmesinde ısrar etti. Eden bu öneriyi kabul edince, Fransa İngilizlerin I. Dünya Savaşı'ndan beri devamlı olarak reddettiği somut askeri güvenceye kavuşmuş oldu. Bundan böyle, İngiliz, Fransız ve Amerikan birlikleri Federal Cumhuriyet'in birer müttefiki olarak Almanya'da üslenmiş oldular. Almanya'nın bölünmesini durdurmak için Stalin'in inisiyatifi olarak başlayan şey (bir zamanlar Churchill de belirsiz bir şekilde bu fikri savunuyordu) Avrupa'nın bölünmesinin doğrulanması şeklinde son buldu. Nüfuz kürelerinin peygamberi olan Churchill, şaşılacak bir şekilde, bu kürelerin etkilerinin yumuşatılması ve belki de onların tamamen ortadan kaldırılması peşine düştü; buna karşılık baştan beri nüfuz kürelerine karşı olan bir ülkenin Dışişleri Bakanı Dulles, onları yerlerinde dondurma politikasının başlıca sözcüsü haline geldi.

Kendi küresinin dayanışmasından emin olan Amerika, artık Ruslarla konuşmakta bir sakınca görmemeye başladı. Ancak gerçek şuydu ki, Avrupa'da iyice sağlamlaşmış Amerikan ve Sovyet blokları varken konuşulacak şeyler de günden güne azalıyordu, iki taraf da bir zirve toplantısı yapmakta kendilerini yeter derecede rahat hissediyorlardı. Çünkü böyle bir toplantı Soğuk Savaş'ı sona erdirmek için olmayacaktı bütün temel sorunların görüşülmesinden kesin olarak kaçınılacaktı. Churchill emekli oldu; Federal Cumhuriyet NATO'ya yerleştirildi ve Sovyetler Birliği, Federal Cumhuriyet'i Batı birliğinden ayartmak yerine, Doğu Avrupa'da kendi nüfuz küresini korumanın daha güvenli olduğuna karar verdi.

Böylece, 1955 Temmuz'unda Cenevre'de yapılan zirve Churchill'in ilk önermiş olduğu şeyden çok uzaktı. Zirveye katılan liderler, gerginliğin sebeplerini görüşeceklerine, yalnızca Soğuk Savaş'ı meydana getiren sorunları saydılar. Gündem, propagandada kazanılan puanların hesabını yapmak ile Doğu-Batı problemlerini amatör psikolojiye havale etmek arasında gidip geldi. Eisenhower'ın, her ülkenin topraklarının havadan keşfedilmesi ile ilgili "açık gökler" projesi pek tehlike yaratmadı; çünkü Sovyet imparatorluğunu Amerikan keşiflerine açarken, onların gizli haber alma servisleri ve kamu kaynaklarından elde ettikleri bilgiden daha fazlasını açıklamıyordu. Kendi şahsi deneyimimden biliyorum ki, bu öneri kabul edilseydi, o zaman başkanın danışmanı olan Nelson Rockefeller'in gözetiminde çalışan Eisenhower'ın etrafındaki politika planlamacılarının çoğu buna en çok kendileri şaşıracaklardı. Bu önerinin Kruşçev tarafından reddi de Sovyetler Birliği için herhangi bir ceza getirmedi.

Orta Avrupa'nın geleceği sorunu, herhangi bir yönlendirici direktif verilmeden dışişleri bakanlarına havale edildi.

Zirve'nin en önemli sonucu, on yıllık bir hesaplaşma döneminden sonra, demokrasilerin psikolojik olarak bir dinlenmeye gereksinimleri olduğunu göstermesiydi. Stalin'in başlangıçtaki özel önerileri karşısında yumuşamayan demokrasiler, şimdi Sovyet tonundaki bir değişikliğe yenilmişlerdi. Bitiş çizgisi görünmüşken, yorgunluktan bitkin vaziyette yolun kenarına oturan ve diğer koşucuların kendisini geçmesine izin veren bir maraton koşucusuna benziyorlardı.

Eisenhower ve Dulles, Stalin'in Barış Notası'ndan geriye kalanlarla, Churchill'in özel problemlere özel çözümler sağlanması üzerinde ısrar eden zirve çağrılarını beceri ve azimle reddettiler. Sovyetlerde bir iç değişiklik olmasını beklemenin çok sert bir mesaj verdiği ve alternatif görüşme pozisyonları oluşturmanın çok fazla ihtilaf çıkaracağı sonucuna vardılar. Sınırlandırma politikası, ancak halka Soğuk Savaş'a bir son verileceği ümidi verdiği sürece ayakta durabilirdi. Fakat, kendilerine ait bir politik programla ortaya çıkacakları yerde, her zaman korktuktan şey başlarına geldi; Kruşçev'in ve Bulganin'in, daha az meydan okuyan tarzını, Sovyet tutumunda temel bir değişiklik olarak yorumlama eğilimi gittikçe büyüdü. Bir sonuç elde edilmemekle beraber, çatışma da olmayan bir zirve toplantısı yapılması bile, uzun zamandır beklenen Sovyet dönüşümünün yolda olduğu ümidini ateşledi.

Daha zirve yapılmadan önce, Eisenhower toplantının tonunu belirledi. Yönetim'inin önceden ısrarla üstünde durduğu somut ve detaylı ilerlemeyi terk ederek, Doğu-Batı diplomasisinin amaçlarını büyük ölçüde psikolojik terimlerle açıkladı:

> "Birçok savaş sonrası konferansımızın özelliği, detaya çok önem verilmesi, özel problemlere yaklaşımda bir ruh ve tavır oluşturmak yerine, bu özel problemler üzerinde çok çaba harcamasıydı."{703}

Medyanın tepkisi aşırı sevinç ve bunun ne olduğu tam olarak belli değilse de, zirve konferansında önemli bir şeyin olduğu şeklindeydi. *The New York Times*'ın bir başyazısında şöyle deniyordu:

> "Mr. Eisenhower, on yıl önceki savaşta düşmanı yenmekten çok daha iyi bir iş yaptı, bundan sonra savaşların olmasını önlemek için bir şey yaptı... Başkaları kuvvete karşı kuvvetle oynayabilirlerdi. Diğerlerini

> kendi iyi niyet çemberi içine çeken ve Elbe'nin diğer yakasından gelen az sayıdaki ziyaretçinin politikalarını değilse de, tutumlarının değiştiren Mr. Eisenhower'ın Tarın vergi yeteneğiydi."[{704}]

Dulles bile Cenevre "ruhu" ile büyülenmişti, iki ay sonra, İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan'a şöyle diyordu: "Cenevre'ye kadar, Sovyet politikası, Sovyet doktrininin esas ilkesi olan hoşgörüsüzlüğe dayanıyordu. Şimdi ise, herkesle iyi ilişkiler içinde olmayı içeren hoşgörüye dayanıyor..."[{705}] Yani zirve ve etrafındaki atmosferin kendisi bir sonuç haline geldi.

Kendisi de olayların havasına giren Harold Macmillan, Cenevre zirvesinin en önemli tarafının özel herhangi bir anlaşma değil, liderler arasında oluşturduğu kişisel ilişkilerde yattığını söyledi. Güç dengesi diplomasinin anavatanı olan ülkede bile, yaratılan atmosfer, dış politikanın anahtar unsuru düzeyine yükseltiliyordu:

> "Bu toplantı, niçin bütün dünyada ümit ve beklenti heyecanı yarattı? Yapılan tartışmaların özellikle dikkati çeken şeyler olması değil... dünyanın hayal gücünü harekete geçiren şey, dünyayı ikiye bölen iki büyük grubun başları arasında dostça bir toplantı yapılması gerçeğiydi. Çok büyük bir yük taşıyan bu insanlar, alelade ölümlü insanlar gibi bir araya geldiler, konuştular, şakalaştılar... Geçen yaz Cenevre'de gerçekleşen rüyanın belirsiz veya gerçek dışı bir şey olmadığını düşünmekten kendimi alamıyorum."[{706}]

Tarih daha affedici olsaydı bu doğru olabilirdi. Amerikan liderleri, Soğuk Savaş'ın Sovyet ateşli nutuklarının veya kişisel yönetimlerinin değil, Sovyet, eylemlerinin bir sonucu olduğu yolundaki değerlendirmeyi yaparken haklıydılar. Her iki taraftaki liderlerin de gerginliğin nedenlerine dokunmamaktaki ısrarları, onların ebedileşmesine ve iltihaplanmasına sebep oldu. Yalnızca bir toplantı Batı kamuoyunda böyle bir etki yaparsa, geriye Sovyetlerin ödün vermelerini sağlayacak ne kalırdı? Gerçekten de sonraki on beş yıl içinde hiçbir politik sorun ele alınmadı.

Almanya'nın bölünme çizgisinin her iki tarafındaki nüfuz küreleri donduruldu. NATO'nun kurulmuş tarihi ile demokrasilerle Sovyetler Birliği arasında 1975 Helsinki Anlaşması'na giden görüşmelerin başlaması tarihi arasındaki dönemde görüşme, Berlin için verilen Sovyet ültimatomlarının başlattığı görüşmelerdir. Diplomasi hızla silahların kontrolü alanına kaymaya başladı ki, bu da "kuvvet pozisyonları" yaklaşımının diğer yüzü idi. Bunun savunucuları, silahlanmanın

sınırlandırılması veya kontrolünü politik diyalogun bir alternatifi haline getirmeğe çalıştılar veya sınırlandırma politikası diliyle, kuvvet pozisyonlarını caydırıcılık görevi yapacak en az düzeyle tehdit etmek istediler. Fakat nasıl kuvvet pozisyonları otomatik olarak görüşmelere çevrilemiyorsa, silahların kontrolü de otomatik olarak gerginliğin yumuşatılmasına dönüştürülemiyordu.

Cenevre zirvesi, Batı'da Soğuk Savaş buzlarını eritmenin başlangıcı olarak alkışlanırken, aynı zamanda, Soğuk Savaş'ın en tehlikeli aşamasını getiriyordu. Çünkü Sovyet liderleri, bu zirveden, demokrasi liderlerinden tamamen farklı sonuçlar çıkarmışlardı. Stalin'in mirasçıları, demokrasilerin genel karışıklık ve belirsizlik ortamından faydalanarak, Sovyetlerin savaş öncesi toprak kazançlarını geri alınacağı endişesinden kurtulup kendilerine geldiler. Haziran 1953'te, diktatörün ölümünden yalnızca üç ay sonra, teknik bakımdan bir dört-devlet şehri olan Berlin'de, Doğu Berlin'deki bir ayaklanmayı, Batı'dan herhangi bir tepki gelmeden bastırmayı başardılar. Direnişle karşılaşmadan Almanya'nın birleştirilmesini geciktirdiler ve Orta ve Doğu Avrupa'da komünist politik kontrole yalnızca konuşmalarla karşı çıkıldı. Son olarak, Cenevre Zirvesi'nde, Soğuk Savaş'a yol açan sorunların hiçbirisi üzerinde ciddi bir inceleme yapılmadan iyi halleri onaylandı.

Bunlardan, kendilerini davaya adamış Marksistler, ideolojileri ile uyumlu tek sonucu çıkardılar: Kuvvetlerin karşılıklı ilişkilerinde, durum onların lehine gelişiyordu. Kuşkusuz bu inancı, Sovyetlerin nispeten küçük olmakla beraber, gittikçe büyüyen nükleer silah stokları ve hidrojen bombasını geliştirmeleri de kuvvetlendirmiştir. Kruşçev hatıralarında zirveyi şöyle anlatıyor: "...düşmanlarımız şimdi iyice anladılar ki, baskılarına direnebiliriz ve oyunlarını gördük."{707} 1956 Şubat'ında, zirveden yedi ay sonra, Stalin'i eleştirdiği aynı Parti Kongresi'nde Kruşçev, uluslararası ortamı demokrasileri küçümseyen bir tarzda şöyle değerlendirdi:

> "Kapitalizmin içinde bulunduğu genel kriz, gittikçe derinleşiyor... Uluslararası sosyalizm kampı, dünya olaylarının gidişinde gittikçe büyüyen bir etki yaratıyor... Emperyalist kuvvetlerin durumu günden güne zayıflıyor..."{708}

Demokrasilerin liderleri ile SSCB'deki meslektaşları arasındaki yanlış anlamanın temel nedeni, demokrasilerin, kendi iç deneyimlerine dayanan bir kriteri Sovyet nomenklatura'sına da uygulamakta ısrar etmesidir. Bu, çok derin bir yanlış kavramaydı. Sovyet liderlerinin ikinci kuşağı, demokrasilerde hayal

bile edilemeyen bir geçmişle şekillenmişlerdi. Stalin'e çıraklık yapmak, psikolojik olarak kötü şekillenme demekti. En küçük bir yanlış adım veya hatta diktatörün politikasını değiştirmesi sonucunda ölüm cezası veya Gulag'a sürgün gitmekten doğan yaygın terör duygusunu dayanılabilir hale getirebilecek tek şey, hudutsuz ihtiras merhemiydi.

Stalin'in yönetimi altında yetişen kuşak, tehlikeyi ancak efendilerinin kaprislerine uşaklık yapmak ve sistematik şekilde arkadaşlarını ihbar etmek suretiyle asgariye indirebilirdi. Kariyerlerini borçlu oldukları sisteme ihtiraslı inançtan da, kâbusa benzer hayatlarını çekilebilir hale getiriyordu. Gelecek kuşağa kadar, Sovyet liderleri, düş kırıklığı şokunu yaşamayacaklardı.

Gromiko'nun hatıralarında açıklandığına göre, Stalin'in altındakiler, komünizm adına yapılan gaddarlıklarının farkında idiler.{709} Ancak zaten çok da fazla gelişmemiş olan vicdanlarını, Stalinizm'i, komünist sistemin hatasından çok, bireylerin hatasına bağlayarak susturdular. Bundan başka, sistematik bir şekilde düşünme fırsatları da yoktu; çünkü Stalin, liderliğini daimi bir değişim içinde tutuyordu. Stalin rejiminde işini kaybetmek ise "özel sektör"de normal bir hayatin başlaması anlamına gelmiyordu; hayatta kalmayı başarabilen birkaç şanslı kişi için bu hayat, toplumsal yaşamda gözden düşme ve eski arkadaşlarından tamamen soyutlanma anlamına geliyordu.

Sovyet nomenklatura'sı içinde bir hayat biçimi olan hastalık halindeki şüphecilik, Stalin'den hemen sonraki dönemde de hareketlerini karakterize eden bir olguydu. Stalin'in yerine gelenler, bulunduktan yerlere gelmek için hemen hemen beş yıl mücadele ettiler: 1953'te Beria idam edildi; 1955'te Malenkov görevinden alındı; 1957'de Kruşçev parti aleyhtarı dediği grubun elemanları olan Molotov, Kaganoviç, Şepilov ve Malenkov'u yendi ve 1958'de Zukov'un görevden alınmasından sonra mutlak üstünlüğünü kurdu. Bu arada Mısır'a silah satmayı ve Macar İhtilali'ni bastırmayı da ihmal etmediyse de, bu karışıklık, Kremlin liderliği için Batı ile ilişkilerde gerginliğin gevşemesini bir zorunluluk haline getirdi.

Sovyet liderliğindeki ton değişikliği, Batı'nın barış içinde bir arada yaşama nosyonunun kabul edildiği anlamına gelmiyordu. 1954'te Malenkov ilk kez nükleer savaşın tehlikesinden söz ederken, Nükleer Çağ'ın gerçeklerini Sovyetlerin de bildiğini sergiledi. Ancak Malenkov'un, demokrasilerin güvenliklerim dayandırdıktan silaha güvenlerini sarsmak çabası içinde olması da olasıdır. Kruşçev'in Stalin'i kınaması, komünizmin yumuşadığı yolunda bir

işaret vermiş olabilirdi; fakat Kruşçev, bu taktiği, başlıca muhalifleri olan Stalin'in önceki arkadaşlarına karşı bir silah ve Komünist Parti üzerinde kontrolü sağlamak aracı olarak da kullanmıştır.

Kruşçev'in Beria'yı temizlemesinin bir cesaret işi olduğu doğrudur veya en azından kendi hayatı için bunu yapmak zorunda olduğunu anlamıştır. Ayrıca entelektüel alandaki buzların erimesini ve Doğu Avrupa'yı Stalinizm'den arındırmayı da sağladı. Yaptıklarının etkilerini anlamadan ve sonunda istemediği bir yöne giden bir değişim süreci başlatmakla, Gorbaçov'un öncüsü olmuştur. Fakat yaptığı işin ne anlama geldiğini ve beğenmeyeceği bir yöne gittiğini anlayamamıştır. Bu bakış açısından, komünizmin çöküşünün, Kruşçev'le başladığı söylenebilir.

Bu çöküş o kadar toptan bir çöküştü ki, insan Kruşçev'in nasıl pervasızca uluslararası topluma meydan okuduğuna şaşıyor, ideolojisinin emperyalist dediği ülkelerin zayıf noktalarını bulmakta bir köylü içgüdüsüne sahipti. Bir Ortadoğu krizini kışkırttı; Berlin üzerine bir dizi ültimatom verdi; ulusal kurtuluş savaşlarını teşvik etti ve Küba'ya füzeler yerleştirdi. Batı için çok rahatsızlık verecek şeylere neden olduysa da, Sovyetler Birliği için herhangi bir devamlı kazanç sağlayamadı; çünkü krizleri başlatmakta başarılı olmasına karşılık, bu krizleri nasıl bitireceğini bilemedi. Ayrıca Batı, bütün kafa karışıklığına karşın sonunda direndiğinden, Kruşçev'in saldırgan eylemlerinin sonucu, hiçbir devamlı stratejik kazanç sağlayamadığı halde, Sovyet kaynaklarının geniş şekilde harcanması ve Küba füze krizinde büyük ölçüde prestij kaybına uğraması oldu.

1955 Cenevre Zirvesi bütün bu serüvenlerin başlangıç noktası oldu. Cenevre'den ülkesine dönerken, Kruşçev Doğu Alman komünist rejiminin bağımsızlığını tanımak için Doğu Berlin'e uğradı. Bu, Stalin'in yapmaktan kaçındığı bir şeydi. Soğuk Savaş'ın geri kalan yıllarında, Almanya'nın birleştirilmesi konusu uluslararası gündemden çıktı; çünkü Moskova bu konuyu iki Alman devleti arasındaki görüşmelere bırakmıştı. Bu devletlerin politik değerleri uzlaşmaz nitelikte olduğundan ve bu devletlerden hiçbirisi intihar etmek niyetinde olmadığından, birleşme ancak onlardan birisinin siyasi yönden çökmesi halinde gerçekleşebilecekti. Yani 1958-62 Berlin krizinin kaynağı Cenevre Zirvesi'ydi.

1955'te, Roosevelt'in ölümünden on yıl sonra, Avrupa'da savaş sonrası uzlaşma, II. Dünya Savaşı'nın galipleri arasında yapılan görüşmelerle değil, aksine görüşme yapamamalarının bir sonucu olarak nihayet ortaya çıkıyordu. Bu düzen

tam da Roosevelt’in kesin olarak kaçındığı bir düzendi: Kıtanın ortasında karşı karşıya iki silahlı kamp ve Avrupa’ya karşı büyük bir Amerikan askeri yükümlülüğü; yani tam anlamıyla bir nüfuz küreleri düzenlemesi. Ancak bu düzenleme, belli bir istikrar sağlayan bir düzenlemeydi. Alman sorunu çözülmemiş olsa da, hiç olmazsa dondurulmuş oluyordu. Sovyetler, tanımasa da Batı Alman devletini kabul etmek zorundaydı ve Amerikalılar da aynısını Doğu Almanya için yapmak zorundaydı.

Fakat Nikita Kruşçev, mücadele etmeden Amerikan küresinin gelişmesine izin verecek insan değildi. Stalin’in, Sovyet çıkar küresi dışında olarak gördüğü alanlarda da Batı’ya meydan okuyacaktı ve böylece Sovyet-Amerikan yarışmasının sıcak noktalarının Avrupa’nın ötesine gitmesine neden olacaktı. Bu sıcak noktalardan birincisi ise, 1956’da Süveyş Krizi olarak patladı.

Kruşçev ve Cemal Abdul Nasır Moskova’da, 1952

21
Sınırlandırma Politikasının Üzerinden Atlanması: Süveyş Krizi

1955 Cenevre Konferansı’ndaki bütün barış içinde bir arada yaşama konuşmaları temel gerçeği değiştiremezdi: Dünyanın birbirinden uzak iki süper gücü, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği, coğrafi bir rekabet içine kilitlenmişlerdi. Bir taraf için kazanç olan şey, diğer taraf için bir kayıp olarak değerlendiriliyordu. 1950’li yılların ortalarında, Batı Avrupa’daki Amerikan nüfuz küresi gelişiyordu ve Amerika’nın bu küreyi askeri güçle korumaya hazır olması Sovyet serüvenciliğini caydırdı. Fakat Avrupa’daki hareketsizlik, dünyada da hareketsizlik anlamına gelmiyordu. 1955’te, Cenevre Zirvesi’nden iki ay sonra, Sovyetler Birliği pamuk karşılığında Mısır’a büyük çapta silah satışı anlaşması yaptı. Sonra, Sovyet nüfuzunun Ortadoğu’ya doğru genişlemesi için cesurca bir hareketle daha da çoğunu verdi. Mısır’da nüfuz kazanmak için ilk hareketi yapan Kruşçev, Birleşik Devletler’in Sovyetler Birliği etrafında oluşturduğu “Cordon sanitaire” [Bir ülkenin çevresinde, o ülkeyi tecrit eden ve saldırganlığını kontrol altında tutan veya nüfuzunu azaltan bir ülkeler kuşağı (mütercimin notu)] “üzerinden atlamış” oluyordu. Böylece Washington, şimdiye kadar Batı küresi

içinde güvende sandığı bölgelerde de Sovyetleri kontrol etmek görevi ile karşı karşıya kaldı.

Stalin, hiçbir zaman Sovyet güvenilirliğini, gelişmekte olan ülkelerde ortaya koymaya yanaşmamıştı. Bu ülkeleri, çok uzakta ve istikrarsız, liderlerini de kontrol edilmesi zor kimseler olarak görüyordu ve Sovyetler Birliği zamanla Sovyet askeri gücünün büyümesi ile bu tutumu değişebilirse de, uzak ülkelerde serüvenlere girişecek kadar kuvvetli de değildi: 1947 gibi geç bir tarihte, o zamanlar Stalin'in en yakın danışmanlarından olan Andrei Zdanov, Ortadoğu'yu halâ birbiri ile çekişen Amerikan ve İngiliz emperyalistlerinin egemen olduğu bir bölge olarak tanımlıyordu.{710}

Sovyet liderlerinin gelişmekte olan bir ülkeye ilk silah satışlarının Arap milliyetçiliğini ateşleyeceğini, Arap-İsrail anlaşmazlığını büsbütün çığırından çıkaracağını ve Ortadoğu'da Batı egemenliğine karşı büyük bir meydan okuma olarak değerlendirileceğini anlamaması olanaksızdı. Duman dağılıncaya kadar, Süveyş krizi, Büyük Britanya ve Fransa'nın büyük devlet statüsünü ortadan kaldırdı. Bundan böyle, Avrupa dışında Soğuk Savaş surlarını ABD tek başına koruyacaktı.

Kruşçev'in açış hareketi çok ihtiyatlıydı. Sovyetler Birliği ilk silah satışlarında ortada görünmüyordu. Çünkü, sonradan bu kamuflaja da gerek görülmediyse de, işlem teknik bakımdan Çekoslovakya'nın silah satışıydı. Ortadoğu'ya Sovyet silahı satılması, Batı Avrupa'nın özellikle de Büyük Britanya'nın hassas noktasına dokunmuştu. Hindistan'dan sonra Mısır, Büyük Britanya'nın imparatorluk geçmişinin en önemli mirası idi. XX. yüzyılda, Batı Avrupa'ya petrol sevkiyatının başlıca arteri Süveyş Kanalı olmuştu, ikinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki en zayıf zamanında bile, Büyük Britanya, ülkesini Ortadoğu'nun üstün gücü olarak görmüştü. Hâkimiyetinin iki dayanağı vardı: Ortak bir İngiliz-liran şirketiyle petrol gönderen İran ve stratejik üs olarak hizmet eden Mısır. Arap Birliği, 1945'te Anthony Eden tarafından Ortadoğu'da yabancı sızmalara karşı direnecek bir politik çerçeve olarak kurulmuştu. Önemli miktarda İngiliz kuvveti Mısır, Irak ve İran'da kalmıştı. Bir İngiliz subayı olan General John Glubb (Glubb Paşa) Ürdün'ün Arap Lejyonu'na kumandanlık yapıyordu.

1950'li yıllarda bu dünya dağıldı. Yeni bağımsızlıklarına kavuşmuş ülkelerin ilk kuşağının alkışları ile İran Başbakanı Musaddık 1951'de İran petrol endüstrisini millileştirdi ve Abadan'daki petrol kompleksini koruyan İngiliz birliklerinin

ülkeyi terk etmesini istedi. Artık Büyük Britanya, kendisini Sovyet sınırına çok yakın bir yerde Amerikan yardımı olmadan askeri harekâta girişecek kadar güçlü hissetmiyordu ve bu yardım da yoktu. Bundan başka, Süveyş Kanalı boyunca yer alan ana üssünde bir gerileme durumunda olduğunu düşündü.

Musaddık tarafından yapılan meydan okuma, iki yıl sonra Birleşik Devletler, onu devirmek için bir hükümet darbesini teşvik edince sona erdi. (O günlerde Washington, gizli operasyonları, askeri müdahaleden daha çok hukuka uygun buluyordu.) Ancak Büyük Britanya'nın İran'daki hâkimiyeti, hiçbir zaman eski haline dönmedi. 1952'de, Büyük Britanya'nın Mısır'daki durumu da kötü idi. Bölgede yaygın olan milliyetçi ve sömürgecilik aleyhtarı havayı yansıtan bir grup genç subay, yolsuzluk yapan Kral Faruk'u devirdi. Başlarındaki kişi, Albay Cemal Abdül Nasır idi.

İnsanlarda sevgi uyandırabilen kuvvetli bir şahsiyeti olan Nasır, Arap milliyetçiliğine hitap ederek karizmatik bir nitelik kazandı. Nasır 1948'de İsrail ile yapılan savaştaki Arap yenilgisinden sonra kendisini çok aşağılanmış hissetti. Yahudi Devleti'nin kuruluşunu da Batı sömürgeciliğinin en son aşaması olarak gördü. Büyük Britanya ve Fransa'yı bölgeden atmaya kararlıydı.

Nasır'ın ortaya çıkışı, Birleşik Devletler ile başlıca NATO müttefikleri arasında uykuda olan sömürgecilik sorununu açığa çıkarttı. 1951 Nisan'ında, o zaman hâlâ muhalefet lideri olan Churchill, Ortadoğu'da ortak eylem çağrısı yaptı:

> "Biz artık Akdeniz'de şimdiye kadar taşıdığımız bütün politik yükü taşıyacak, hatta bu bölgenin diplomatik kontrolünde başlıca rolü üstlenecek kadar kuvvetli değiliz. Fakat Fransa'nın da yardımı ile Birleşik Devletler ve Britanya,.. üçümüz, örneğin Mısır problemi ve Süveyş Kanalı'nın savunulması sorunu ile baş edecek kadar güçlü bir durumda oluruz."{711}

Ancak sıra Ortadoğu'ya gelince, Amerika, Yunanistan ve Türkiye'de oynadığı rolü reddetti; ne Avrupa politik üstünlük mirasını üstlendi, ne de sömürgecilik geleneği ile ortaklık yapılmasına izin verdi. Hem Truman, hem de Eisenhower, İngilizlerin İran veya Mısır'da askeri hareket yapmasına, bu çeşit anlaşmazlıkların Birleşmiş Milletler'ce karara bağlanması gerektiği gerekçesi ile sert bir şekilde karşı çıktı. Gerçekte, haklı olarak, Büyük Britanya'nın sömürgeci mirası ile birlikte tanımlanmak istemediler.

Ama Amerika'nın da kendi hayalleri vardı ve bunlardan birisi, kalkınmakta olan

ülkelerin bağımsızlık hareketlerinin Amerikan deneyimine paralel olduğunu ve Birleşik Devletler'in sömürgecilik hakkındaki tutumunun eski Avrupa büyük devletlerinden tamamen farklı bulunduğunu gören yeni devletlerin Amerikan dış politikasını destekleyecekleri düşüncesiydi. Fakat bağımsızlık hareketlerinin liderleri, Amerika'nın Kurucu Babalan'ndan farklıydılar. Demokrasinin söylemini kullanırken, gerçekten kontrol ve dengeler sistemine inanmış olan Amerikan Anayasası'nı kaleme alanların ona bağlılığına sahip değildiler. Büyük çoğunluğu, otoriter tarzda yönetimler kurdular. Birçoğu Marksist idi. Hemen hemen hepsi, Doğu-Batı anlaşmazlığını, eski emperyalist sistem olarak tanımladıkları sistemi devirmek için bir araç olarak gördüler. Amerika, kendisini Avrupa sömürgeciliğinden ne kadar uzak tutmaya çalışsa da, Amerikan liderleri, düş kırıklığıyla, kalkınmakta olan ülkelerin, kendilerini gerçek bir ortak olarak değil, emperyalist kamptan faydalı yardımcılar olarak algıladığını gördüler.

Sonunda Amerika, her bölgede Sovyet genişlemesine karşı koymayı gerektiren sınırlandırma teorisi ile ve fiili veya olası askeri tehditlere karşı NATO benzeri organizasyonlar yaratmayı teşvik eden ortak güvenlik doktrini ile Ortadoğu'ya çekildi. Ancak Ortadoğu'daki devletler çoğunlukla Amerika'nın stratejik görüşünü paylaşmadılar. Moskova'yı, bağımsızlıklarına yönelik bir tehdit olarak değil, Batı'dan ödün koparmak için yararlı bir araç olarak düşündüler. Yeni devletlerden birçoğu, rejimlerinin komünistlerin eline geçmesinin, kendilerinden çok Birleşik Devletler için tehdit oluşturacağı izlemini yaratmayı başardılar. Bu durumda da Amerikan koruması için herhangi bir bedel ödemelerine gerek yoktu. Hepsinden önemlisi, Nasır gibi popülist yöneticiler, Batı ile birlikteymiş gibi görünmekte gelecek görmediler. Uçarı kamuoylarının, onları, yalnızca bağımsızlık için değil, demokrasiler dışında hareket özgürlüğü için de kavga verdikleri şeklinde algılamasını istediler. Bağlantısızlık, onlar için bir dış politika tercihi olduğu kadar, bir iç ihtiyaçtı.

İlk önce, ne Büyük Britanya, ne de Amerika, Nasır'ın neyi temsil ettiğini kavradılar. Her iki devlet de Nasır'ın onların politikalarına direnmesinin düzeltilebilecek bazı özel sorunlardan ileri geldiğini sandılar. Bu hipotezi sınamak için mevcut olan küçük fırsat da, demokrasilerin birbirinden farklı varsayımlarla hareket etmeleri nedeniyle bozuldu. Büyük Britanya, Nasır'ı, kendi tarihi egemenliğini kabul etmeye ikna etmek için uğraşırken, Birleşik Devletler de büyük sınırlandırma stratejisi içine çekmeye çalıştı. Sovyetler Birliği, "kapitalist çemberin" arkasından dolaşmak ve (Doğu Avrupa'da olduğu gibi) iç yönetimlerinde sorumluluk almadan onlara silah satmak yoluyla yeni

müttefikler edinmek fırsatını yakaladı. Nasır, bu itici kuvvetlerin birleşmesini, değişik rakiplerini birbirine düşürmek için kullandı.

Sovyet silahlarının, dengesiz Ortadoğu'ya akıtılması bu süreci hızlandırdı. Büyük Britanya ve Amerika'nın en iyi karşı hamlesi, Nasır'ı, Sovyet silahlarının kendisine bir şey kazandırmadığını iyice anlayana kadar izole etmek ve sonra Nasır Sovyetlerle bağlantılarını terk eder veya daha iyisi, yerine daha ılımlı bir lider geçerse, o zaman cömert bir diplomatik girişim başlatmak olabilirdi. Bu, yirmi yıl sonra Enver Sedat'a uygulanan Amerikan stratejisiydi. 1955'te demokrasiler tam tersi taktiği seçtiler; Nasır'ın isteklerinin çoğunu karşılayarak onunla uzlaşmaya çaba harcadılar.

Dış güçlerin ümitleri, onları uygulamak için her çaba harcanmasında çöldeki serap gibi uçup gitti. Büyük Britanya, bölgedeki askeri mevcudiyetini ne kadar şirin göstermeye çalışırsa çalışsın, bunu bölge liderleri için hoş karşılanan bir şey yapamayacağını anladı. Amerika'nın, Nasır'ı Büyük Britanya ile birlikte Sovyet karşıtı stratejiye ortak yapmak için Ortadoğu sorunlarında İngiltere ile işbirliği yapmama şeklindeki şizofrenik politikası hiçbir zaman başarılı olamadı. Nasır'ın Sovyetlerle bağları koparması için özendirici hiçbir şey yoktu. Ona verilen Amerikan olanaklarını dengelemek için Sovyetlerden veya radikal Bağlantısızlar'dan, ya da tercihan her ikisinden benzer olanaklar sağlamaya çalıştı. Washington Nasır'ı ne kadar çok tatmin etmeğe çalıştı ise, bu kurnaz Mısırlı, o kadar çok Sovyetlere doğru kaydı ve böylece önceki konumuna dönerek Birleşik Devletler'den daha çok yardım koparmaya çalıştı.

Kısa zamanda, Sovyetler Birliği de bu Bağlantısız ülkelerle iş yapmanın yarattığı düş kırıklığını tattı. Sovyetlerin Ortadoğu'ya sızmasının ilk aşamasında her şey net kâr sayıldı. Moskova, önemsiz bir maliyetle demokrasileri savunmaya itti. Batı nüfuz bölgesine ayrılan bölgelere Sovyet mevcudiyetinin girmesi, içteki anlaşmazlıkları artırdı. Ancak zaman geçtikçe, Sovyetlerin ihtiraslı Ortadoğulu müşterileri, Moskova'yı kazancı ile kıyaslanamayacak bir büyüklükte bir tehlike içine soktu. Sovyetler Birliği bu tehlikeleri ne zaman kendi ulusal çıkarlarına bağlamak istediyse, yeni bulduğu müşterilerinin nefreti, değilse bile memnuniyetsizlikleriyle karşılaştı. Bu durum, Batı diplomasisine, Sovyetler Birliği'nin müşterilerinin amaçlarını yerine getiremediğini herkese gösterme olanağı tanıdı ve 1972'de başlamak üzere Sedat'ın Moskova'dan yüz çevirmesine yol açtı.

Büyük Britanya, Ortadoğu üzerindeki hayallerini terk etmek zorunda kalan ilk

ülke oldu. Süveyş Kanalı boyunca yerleştirilmiş olan üssü, 80.000 askerden oluşan garnizonu ile İngiltere'nin son önemli imparatorluk ileri karakoluydu. Ancak Büyük Britanya, Mısır'ın muhalefetine rağmen ve Amerika'nın desteği olmadan Kanal Bölgesi'nde büyük bir kuvvet bulunduracak durumda değildi. 1954'te, Birleşik Devletler'in baskısı ile kuvvetlerini Süveyş üssünden 1956 yılında çekmeye razı oldu.

Amerikan liderleri, birbiriyle çatışan iki politikayı birbirine uydurmaya çalışıyorlardı: Ortadoğu'da bir sınırlandırma yapısı yaratmak ve Büyük Britanya'nın nüfuzundan geriye kalanları kullanmasına bir son vermek. Eisenhower Yönetimi, Türkiye, Irak, Suriye, Pakistan ve sonradan İran'dan oluşan bir Kuzey Seddi kavramı oluşturdu. NATO'nun bu Ortadoğu versiyonunun amacı, Sovyetler Birliği'ni güney sınırları boyunca çevrelemekti.

Bu kavram, İngiliz destekli Bağdat Paktı şeklinde gerçekleşti; fakat birçok yönden çatlak verdi. Bir ittifakın etkili olması için, ortak bir amacı yansıtması, ortak bir tehlike algılamış olması ve kuvvetleri bir arada toplama kapasitesi bulunması zorunludur. Bu öğelerden hiçbiri Bağdat Paktı'nda yoktu. Bölgedeki uluslar arasındaki bölünmüşlük ve düşmanlık, Sovyet yayılmacılığı korkusundan daha büyüktü. Suriye, pakta katılmayı reddetti; iki yıl paktın genel merkezliğini yapan Irak, bu sürede bile Sovyet saldırganlığından çok, Arap köktenciliğini uzlaştırmakla ilgiliydi; Pakistan güvenliğine tehdidin Sovyetler Birliği'nden değil, Hindistan'dan geldiğini düşünüyordu.

Bağdat Paktı üyelerinin askeri kuvvetleri de, bir süper güç tarafından saldırıya uğratıldığı zaman komşularına nasıl yardım edileceğine göre oluşturulmamıştı; temel amaçları iç güvenlikti. Her şeyden önemlisi, bölgedeki en dinamik kuvvet olan Nasır, Ortadoğu'da sömürgeciliği yeniden canlandırmak ve onu ve köktenci arkadaşlarını izole etmek için dolambaçlı bir manevra olarak gördüğü paktı yıkmaya kararlı idi.

Bölgedeki Sovyet nüfuzuna karşı cezalandırıcı önlemler alamayacak kadar bölünmüş olan Büyük Britanya ve Birleşik Devletler, bundan sonra Batı kampına bağlı kalmanın avantajlarını anlatarak, Mısır'ı tatlı dille Moskova'dan koparmaya çalıştılar. Bu amaçla iki politika izlediler: Mısır'la İsrail arasında barışı teşvik etmek ve Nasır'a Asvan Barajı'nı inşa etmesi için yardım etmek.

Barış girişimi, Arap köktenciliğinin başlıca kaynağının 1948'de silahların gücü ile Yahudi Devleti'nin kurulması olduğu inancına dayanıyordu. Şerefli bir barışın, bu aşağılanma duygusunu ortadan kaldıracağı düşünüldü. Fakat bu

noktada, Arap köktencileri ve milliyetçileri, şerefli veya başka bir şekilde İsrail ile barış peşinde değillerdi. Onlara göre Yahudi Devleti, 2000 yıllık bir iddiaya dayanılarak ve Arap halkının sebep olmadığı olaylar dolayısıyla Yahudilerin çektiklerinin bir kefareti olarak geleneksel Arap topraklarına enjekte edilmiş yabancı bir devlet idi.

Nasır, İsrail ile gerçek bir barış yapsaydı, yani bir arada yaşamaya razı olsaydı, Arap dünyasındaki liderlik iddiasını kaybederdi. Arap ırktaşları karşısında mahcup olmamaya kararlı olan Nasır, İsrail'den, bütün Negev'den vazgeçmesini (1948'de İsrail tarafından alınan ve İsrail topraklarının yarıdan fazlasını oluşturan güney çöl bölgesi) ve 1948'de topraklarını terk etmek zorunda bırakılan yüzbinlerce Filistinli mültecinin dönmelerine izin vermesini istedi.{712}

İsrail ülkenin yarısından vazgeçmek veya devletinin ortadan kaldırılması anlamına gelen bütün Arap mültecilerinin geri dönmelerine izin vermeye hiçbir zaman yanaşmazdı, İsrail'in çıkış noktası, açık sınırlarla birlikte resmi barış antlaşması idi. Bu zararsız bir talep gibi görünüyordu; fakat aynı zamanda Arap liderleri tarafından kabul edilmesi en zor talepti de; çünkü yeni devletin devamlı olarak tanınması anlamına geliyordu, İsrail'in toprak ödünü vermeden barış istemesi ve Arap ülkelerinin barışı tanımlamadan toprak istemeleri karşısında çıkmaz, kaçınılmazdı, ilk görüşmeler, Mısır'da, Sedat'ın gelişine kadar bağlı kalınan bir yazılı metin ortaya çıkardı ve Arap dünyasının geri kalan kısmında yirmi yıl bir şey olmadı, ta ki 1993 yılının Eylül ayında Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasında bir anlaşma imzalanıncaya kadar.

Bu arada Birleşik Devletler ve Büyük Britanya birçok konuda birbiriyle kavgalıydılar. Her ne kadar Dulles Kuzey Şeddi politikasını destekliyorsa da, Büyük Britanya'nın bunun liderliğini üstlenmesinden hoşlanmadı ve Bağdat Paktı'nın merkezinin Mısır'da olmasını istedi. Oysa Mısır, Bağdat Paktı'na karşı dişi tırnağı ile mücadele etmişti. Büyük Britanya, Nasır'ı devirmeyi yeğlerdi; Amerika her ne kadar Sovyetlerle yapılan silah anlaşmasından rahatsız ise de, onu hoş tutmanın daha akıllıca bir şey olduğunu düşünüyordu.

Parçalanmış birlikteliklerini tekrar oluşturmak endişesi ile İngiliz-Amerikan liderleri, bundan sonra dikkatlerini Asvan Barajı denilen büyük inşaat projesine çevirdiler: 111 metre yüksekliğinde ve 3.8 kilometre uzunluğundaki bu baraj, Yukarı Nil üzerinde Mısır'ın Sudan sınırına yakın bir yerde yapılacaktı. Baraj, Nil Vadisi'nin sulamasını düzenleyecekti ki, Mısır halkının yaşamı artık unutulmuş eski zamanlardan beri buna bağlı idi ve aynı zamanda Mısır'ı, her yıl

olan su baskınlarına bağımlılıktan da kurtarmış olacaktı.

Nasır'ın en amansız düşmanı Anthony Eden, baraj için bir İngiliz-Amerikan ortak yardım projesini ilk ortaya atan kişiydi. Buna göre yükün aslan payını (%90'ını) Amerika taşıyacaktı. Nasır'dan kurtulmaya can atan Eden'in, Asvan Barajı'nın önde gelen savunucusu olmasının nedeni, Ortadoğu politikasının yapıcısı olarak tanınmak istemesi ve Sovyetlerin, askeri yardımlarından sonra ekonomik yardımlarla da Mısır'a sızmasını engellemek arzusu ile açıklanabilir. 14 Aralık 1955'te, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler, barajı iki aşamada yapmak için resmi bir öneride bulundular: Hazırlık aşaması için sınırlı kaynaklar hemen hazır hale getirilecek, bu arada barajın fiili inşaatını içine alan ikinci aşama için yapılacak yardımların genişliği ve niteliği kararlaştırılacaktı.{713}

Garip bir karardı bu. İki hükümet, Nasır'ın değişmesini yeğlerken ve onun Sovyet yörüngesine kaymasından derin bir endişe duyarlarken, devasa bir mühendislik ve finansal projenin yükümlülüğünü üstleniyorlardı. Aralarında uyumsuzluk bulunan iki müttefik kendilerini şu düşünce ile rahatlattılar: ilk verilen yardım Nasır'ı kazanmaya yetmezse bile, ikinci safha Mısır'ı, tıpkı XIX. yüzyılda Süveyş Kanalı'nın inşasının, Batı'ya Mısır üzerinde mali kontrol sağlaması gibi, onlara bağımlı hale getirecekti.

Asvan Barajı projesi Nasır'ı ılımlı hale getirmek şöyle dursun, onda önemli bir adam olma duygusunu harekete geçirdi. Pazarlık araçlarını korumak için birtakım dengeleme hareketleri yapmaya başladı. Mali şartlar üzerinde çetin bir pazarlığa girişen Nasır, Arap-Israil görüşmelerinin kolaylaştırılması için Amerika'nın yaptığı ricaları geri çevirdi. Büyük Britanya, Ürdün'ü Bağdat Paktı'na katılmaya ikna etmeye çalışırken, Mısır yanlısı ayaklanmalar başladı. Bu durumda, Kral Hüseyin 1956 Mart'ında Arap Lejyonu'nun İngiliz Kumandanı Glubb Paşa'yı görevden almak zorunda kaldı.{714}

16 Mayıs'ta, Nasır, Chiang Kai-shek hükümetinden tanımasını geri çekti ve Çin Halk Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkiler kurdu. Bu hareket, Birleşik Devletler'in ve özellikle Tayvan için büyük yükümlülükler altına giren Dulles'ın yüzüne indirilmiş bir tokat demekti. Haziranda yeni Sovyet Dışişleri Bakanı Dmitri Şepilov, Asvan Barajı'nın inşası ve finansmanı önerisi ile Mısır'a geldi. Böylece, Nasır'ın çok sevdiği süper güçleri birbirlerine karşı oynamak fırsatını yaratmış oldu.

19 Temmuz'da, Dulles bu oyuna bir son vermeye karar verdi. Mısır liderinin sorunun üzerine tüy dikercesine Komünist Çin'i tanıması, Dulles'ı Nasır'a bir

ders vermeğe ikna etti. Mısır büyükelçisi, bütün Amerikan teknik yardımı tekliflerinin kabul edilmesi talimatıyla Kahire'den dönünce, Dulles Washington'un, Mısır'ın ekonomik kapasitesinin bu barajın yükünü karşılamayacağı kararına vardığını kendisine söyledi. Hiçbir yardım yapılmayacaktı.

Dulles, kuvvetli bir cevaba kendisini hazırlamıştı. *Time*'ın yayımcısı Henry Luce'e, Asvan Barajı kararının, "ABD diplomasisinin uzun zamandan beri yaptığı en büyük satranç hareketi olduğunu" söyledi. Nasır, "şimdi cehennemin ortasında, ne yaparsa yapsın bu, Amerika'nın lehine kullanılabilir. Şimdi Ruslara döner ve Ruslar da ona 'hayır' derse, bu durum Sovyetlerin son günlerde bütün dünyada yaptığı ekonomik dolandırıcılık yapısının altını oymuş olacaktır... Sovyetler Nasır'a barajını vermeyi kabul ederse, biz de Sovyet milyonları Mısır'a akıtılırken uydu ülkelerin hayat şartlarının neden bu kadar düşük olduğunu sorarız."[{715}] Dulles'ın gözleminde göze çarpan eksiklik, "büyük bir hareketi" tehlikeyi göze alarak destekleme isteğinin olmaması idi. Bu, Dulles'ın özellikle Demir Perde gerisinde propagandaya olduğundan fazla önem vermek eğiliminin bir başka örneğiydi.

Barajın politik mantığı ne kadar zayıf olsa da, Amerikan yardım önerisinin geri çekiliş tarzı büyük bir krize davetiye çıkardı. Washington'daki Fransız Büyükelçisi Couve de Murville (Sonradan de Gaulle'ün dışişleri bakanı olmuştu) ne olacağını doğru olarak tahmin etti: "Süveyş üzerinde bir şey yapacaklar. Batı ülkelerine dokunmalarını sağlayacak tek yol budur."[{716}]

26 Temmuz 1956'da, Nasır İskenderiye'de büyük bir kalabalığın önünde Dulles'a cevabını Arap milliyetçiliğine başvurarak verdi:

> "Vatandaşlarım, içinde olduğumuz şey bir savaştır. Bu savaş, emperyalizme, emperyalist metot ve tekniklere, emperyalizmin öncüsü İsrail'e karşı savaştır...
>
> Arap milliyetçiliği gelişmektedir. Arap milliyetçiliği zafer kazanmaktadır. Arap milletçiliği ileriye doğru gitmektedir; yolunu ve gücünü biliyor. Arap milliyetçiliği, kimin dost kimin düşman olduğunu biliyor..."[{717}]

Açıkça Fransa'ya çatarak kalabalığa şunu söyledi: "Hiçbir zaman Cezayir savaşının bizim savaşımız olmadığını söylemeyiz." Konuşmasının ortasında, Nasır Süveyş Kanalı'nı yapan Fransız Ferdinand de Lesseps'in adından bahsetti.

Bu, Mısır askeri kuvvetlerinin kanalın kontrolünü ele geçirmeleri için parolaydı. Böylece konuşmasının sonunda, Nasır çılgına dönen topluluğa şunu söyledi: "Şu anda size hitap ederken, Mısırlı kardeşlerinizden bir kısmı... kanal şirketini, varlıklarını ve kanaldaki gemi geçişinin kontrolünü ele geçirmeye başlamıştır. Mısır toprakları üzerinde bulunan kanal... Mısır'ın bir parçasıdır ve mülkiyeti Mısır'a aittir..."{718}

Süveyş krizinin başlangıcını belirleyen demokrasiler arasındaki perspektif farklılığı, onların bu olaya tepkisini de etkiledi. Uzun bir bekleyişten sonra bir yıl önce başbakanlık makamına yükseltilen Eden, yaratılış bakımından baskı altında karar vermeye alışık değildi. Churchill'in halefi olmak yeteri kadar ağır bir yüktü; fakat bu durum, onun psikolojik ve gerçekte fiziksel zayıflığına ters düşen güçlü adam imajına sahip olması nedeniyle daha da ağırlaştı. Birkaç ay önce önemli bir ameliyat geçirmişti ve devamlı ilaçla tedavi devresi içinde idi. Hepsinden önemlisi, Eden gelişme yıllarının eseriydi. Güzel Arapça konuşan Eden, Ortadoğu'nun İngiliz hâkimiyetinde olduğu dönemde yetişmişti ve gerekirse tek başına Nasır'ı durdurmaya kararlı idi.

Fransa Nasır'a karşı daha da düşmanca hisler besliyordu. Fransa'nın Arap dünyasında ilgilendiği ülkeler eskiden Fransa'nın himayesinde olan Fas ve Cezayir idi ve Cezayir, Metropolitan Fransa'nın bir milyon Fransız'ı barındıran bir eyaletiydi. Her iki Kuzey Afrika ülkesi de bağımsızlık peşindeydiler ve Nasır'ın politikaları onlara duygusal ve politik destek sağlıyordu. Sovyet silah anlaşması, Mısır'ın Cezayirli gerillalara gönderilecek silahlar için bir yol olması olasılığını da ortaya çıkardı. Fransa'nın yeni Başbakanı Guy Mollet, "Bütün bunlar Nasır'ın işi" dedi. "Nasıl Hitler'in politikası *Mein Kampf*'ında yazılıysa, Nasır da İslam'ın fetihlerini yeniden canlandırmak ihtirası içindedir."{719}

Hitler benzetmesi, pek isabetli değildi. Nasır'ın, Mısır'ın yabancı ülkeleri fethetmekte kararlı olduğunu ima ederek, Ortadoğu sınırlarına Arap milliyetçilerinin tanımadığı bir geçerlilik veriyordu. Avrupa'daki sınırlar, Balkanlar hariç, esas olarak ortak bir tarihi ve kültürü yansıtmaktadır. Bunun aksine Ortadoğu'daki sınırlar, geniş çapta yabancılar, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede hâkimiyetlerini kurmak isteyen Avrupalılar tarafından çizilmiştir. Arap milliyetçilerinin zihninde, bu sınırlar, Arap ulusunu birbirinden ayırmakta ve ortak Arap kültürünü inkâr etmekteydi. Bu sınırları silmek, bir ülkenin diğer bir ülkeye egemen olması demek değildi; bu, Cavour'un İtalya'yı kurması ve Bismarck'ın, birçok bağımsız devletten bir Almanya yaratması gibi, bir Arap ulusu yaratma yoluydu.

Benzetme yerinde olmamakla beraber, Eden ve Mollet bir kez yatıştırma politikasına karşı bayrak açınca, artık geri çekilmeyecekleri açık olmalıydı. Onlar her şeyden önce, yatıştırma politikasını büyük bir günah olarak gören ve Münih'i devamlı bir yüz karası olarak hatırlayan bir kuşağa mensuptular. Bir lideri Hitler'le veya hatta Mussolini ile kıyaslamak demek, uzlaşma olasılığının ötesine geçmek demekti. Ya başarılı olacaklar, ya da en önemlisi kendi gözlerinde bütün yönetim iddialarını kaybedeceklerdi.

Eden ve Mollet'in Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine tepkileri çok şiddetli oldu. Eden, Nasır'ın konuşmasının ertesi günü Eisenhower'a bir telgraf gönderdi: "Sağlam durmazsak, bizim ve sizin Ortadoğu'daki nüfuzumuzun nihai olarak ortadan kalkacağına inanıyoruz."{720} Üç gün sonra, Avam Kamarası'nda herhangi bir çekilme olasılığını tamamen kapadı:

> "Bu büyük uluslararası suyolunun geleceğinin, olayların gösterdiği gibi, onu ulusal politika amaçları için kullanabilecek tek bir devletin yönetimine hiçbir kontrol olmadan bırakılması anlamına gelen hiçbir düzenleme Majesteleri Hükümetince kabul edilemez-"{721}

Fransa da en az İngiltere kadar kararlıydı. 29 Temmuz'da, Londra'daki Fransız büyükelçisi İngiliz dışişleri bakanına, Fransa'nın kuvvetlerini İngiliz kumandanlığı emrine vermeye ve birliklerini Cezayir'den çekerek Mısır'a karşı ortak harekâta sokmaya hazır olduğunu bildirdi.{722}

Dulles, fikir alışverişi için 1 Ağustos'ta Londra'ya geldiği zaman bu görüşleri paylaştığı izlenimini verdi. Herhangi bir ulusun, hele bu ulus Mısır ise, kanalı kontrol etmesinin kabul edilemeyeceğini ilan etti:

> "Nasır'ın yutmaya çalıştığı şeyi geri çıkarmasını sağlayacak bir yol bulunmalıdır... Kanal'da uluslararası bir operasyon lehinde kamuoyu oluşturmak için gerçek bir çaba harcamalıyız. Nasır'a karşı o kadar düşmanca bir kamuoyu oluşmalı ki, o kendisini izole edilmiş hissetmeli. Sonra askeri harekâta girişilirse, bu daha başarılı olacak ve acele ile yapılandan daha az ciddi ters etkileri olacaktır."{723}

Kanaldan serbest geçiş için uluslararası bir sistem kurmak üzere yirmi dört başlıca denizci ülkenin katılımıyla on beş gün içinde Londra'da başlayacak bir Deniz Konferansı toplanmasını önerdi.

Dulles'ın konferans çağrısı, şaşkınlık yaratan ve Büyük Britanya ve Fransa için

aşağılayıcı bir sürecin başlangıcı oldu. Dulles'ın açış sözleri bile, sert dil kullanılması ile zaman öldüren diplomasinin birleştirilmesi için bir çaba niteliğindeydi. Kısa zamanda, müttefiklerin kriz hakkında aynı görüşü paylaşmadıkları su yüzüne çıktı. Eden ve Mollet, Nasır'ın devrilmesini veya aşağılanmasını bir amaç olarak görüyorlardı. Eisenhower ve Dulles ise, krize, Arap dünyası ile uzun vadeli ilişkiler açısından bakıyorlardı. Her iki taraf da hatalı önyargılardan yola çıkıyorlardı. Eden ve Mollet, Nasır devrilirse durum onun iktidara gelmesinden önceki duruma dönecekmiş gibi davranıyorlardı; Eisenhower ve Dulles ise, Nasır olmazsa, bölgedeki başka bir milliyetçi liderin NATO benzeri bir Ortadoğu güvenlik sistemine ikna edilebileceğine inanıyor gibi görünüyorlardı. Aynı zamanda, Nasır'a karşı askeri bir harekâtın Arap milliyetçiliğini ateşleyeceği ve bu durumun Ortadoğu'daki Batı nüfuzunu bir kuşak boyunca mahvedeceği görüşünde idiler. Bu, kanal üzerindeki kontrolü kaybetmekten daha karanlık bir senaryoydu.

Bu varsayımlardan hiçbirisi doğru çıkmadı. Nasır öncesi Mısır artık yoktu. Nasır'ı kendilerine örnek alan diğer milliyetçi liderler de sınırlandırma politikasının güzel sözlerine karşı bağışıklığa sahiptiler. Ellerindeki esas pazarlık kozu, Soğuk Savaş'ın kendisi idi. Onu, lanetledikleri derecede de kullandılar. Ayrıca gerçek sorun, Arap milliyetçiliğini daha da alevlendirecek şeyin, Nasır'ın zaferi mi, yoksa yenilgisi mi olduğuydu.

Tamamen analitik bir görüş açısından hareket edildiğinde, Amerika'nın, Nasır tipi militan milliyetçiliğin, yapıcı bir Ortadoğu politikası için başa çıkılmaz bir engel oluşturduğu hakkındaki İngiliz ve Fransız görüşünü paylaşması gerekirdi. Sovyet silahlarına bağımlılığın bir işe yaramadığının gösterilmesi, kalkınmakta olan dünyada onlarca yıldan beri görülen ayaklanmaları engelleyebilirdi. Bu görüş açısından, Nasır'ı sindirmek arzu edilebilirdi. Fakat, Birleşik Devletler onun yenilgisini sağladıktan sonra, İngiltere ve Fransa'nın sömürge egemenliğini tekrar kurmalarına katkıda bulunamazdı. Eğer kesin olarak gerekli ise, Amerika'nın müttefiklerinden ayrılması gereken zaman Süveyş krizinin başladığı zaman değil, onun başarılı sonucunun alındığı zaman olmalıydı. Sovyet desteğine dayanmanın Mısır için bir felaket olduğu gösterildikten sonra, Nasır'ın yerine geçecek daha ılımlı bir liderin makul milliyetçi amaçlarının desteklenmesi de gerekirdi ki 1970'li yıllarda Amerika'nın Sedat'a yaptığı buydu.

Ancak demokrasiler bu kadar karışık stratejilere hazır değildiler. Büyük Britanya ve Fransa, Nasır'ı devirmenin ön şartı olarak, yerine geçecek daha ılımlı lidere

onun istediklerini vermeyi kabul etmediler. Amerika, iki yakın NATO müttefikinin Büyük Devlet imajına zarar vermeden, yeni şartlara kendilerini ayarlamalarına izin verilmesinin, kendi politikası bakımından ne kadar önemli olduğunu anlayamadı. Çünkü bir kez bir ulusun kendi hakkında sahip olduğu imaj tahrip edilirse, onun önemli uluslararası rol oynamak isteği de tahrip edilmiş olur. Bu nedenle, Maliye Bakanı Harold MacMillan Büyükelçi Robert Murphy'ye (Dulles'ın temsilcisi) "Büyük Britanya şimdi Nasır'la hesaplaşmazsa, yakında başka bir Hollanda olacaktır"{724} dedi. Ancak köktenci milliyetçileri kazanmak isteyen Amerikan liderleri, ilk önce Büyük Britanya ve Fransa ile diplomatik işbirliğinden kaçındılar, sonra açıkça onlara karşı tavır koydular ve onların Ortadoğu olaylarına şekil verme kapasitelerinin sınırlarını gösterdiler, başka bir deyişle Büyük Devlet olarak rollerinin bittiği gerçeğini onlara kabul ettirdiler.

Kanal rejimini hukuki bir sorun olarak kabul eden Dulles, denizyollarının olası kesilmesi üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırdı ve kanaldan serbestçe geçişe karşı olan engelleri kontrol etmek için verimli bir hukuki formülle geldi. Ancak Eden ve Mollet, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini kabul etmemekte kararlı idiler; bu durumu, Nasır'ı devirmek veya en azından onu aşağılamak için bir bahane olarak kullanmaya çalıştılar. Nasır, oldubittiden sonra bütün ihtilalcilerin yaptığı gibi zaman kazanmaya çalıştı. Süveyş'teki durum ne kadar uzun müddet korunursa, özellikle kuvvet kullanmak yoluyla aksini yapmak o kadar zor olacaktı.

Eisenhower, Dulles'ın Londra'da açıkça desteklediği Süveyş Kanalı'ndan serbest geçiş prensibini uygulamak amacıyla da olsa, kuvvet kullanmasına şiddetle karşı idi. Dulles, Londra'yı ziyaretinde Eden'e Başkan Eisenhower'dan bir mektup getirmişti. Mektupta, "şu anda kuvvet kullanmayı düşünmenin akıllıca bir şey olmadığı" vurgulanıyordu. Eisenhower, tek taraflı İngiliz hareketinin, Amerika'nın NATO'yu destekleme arzusunu tehlikeye sokacağını ve Amerika'nın müttefiklerinin Moskova'nın merhametine terk edileceğini ima edecek kadar ileri gitti. Mektupta, İngiltere krizi çözümlemek için bütün barış yollarını denediğini göstermeden savaş çıkarsa, bu durumun "halkımızın Batılı müttefiklerine karşı hislerini ciddi bir şekilde etkileyeceği" belirtiliyordu. "Abartmak istemiyorum, fakat sizi temin ederim ki, bu durum, en beklenmedik sonuçlara varabilecek şekilde yoğunlaşabilir."{725}

İlk bakışta, birçok savaş zamanı deneyimini birlikte yaşayan kimseler tarafından yönetilen Büyük Britanya ve Birleşik Devletler kadar birbirine ters düşme

olasılığı az olan iki devlet bulunamazdı. Eden, Eisenhower'ın tek taraflı İngiliz ve Fransız harekâtı hakkındaki kuşkularını, açık bir muhalefete dönüştürebileceğine inanamazdı. Eisenhower ise Fransa ve Büyük Britanya'nın, sonuçta Amerika'nın desteği olmadan bir harekete girişmeye cesaret edemeyeceklerine inanıyordu, İngiliz ve Amerikan liderleri, savaş zamanı ortaklığı ve kişisel dostluklarla kuvvetlenmiş "özel ilişkilerine" çok değer veriyorlardı. Fakat, Süveyş krizi sırasında kişiliklerinin farklılığı nedeniyle birbirlerine muhalefet ettiler, İngiliz liderler, Dulles'ı, antipatik bir görüşmeci olarak buluyor, Eden ise ondan hoşlanmıyordu.

John Poster Dulles, aile geleneği ve kişisel ilgisi dolayısıyla dışişleri bakanlığına çok uygun görünüyordu. Büyükbabası John Poster, Başkan Benjamin Harrison'a dışişleri bakanı olarak hizmet etmişti; dayısı Robert Lansing, Versay Barış Konferansı'nda Wilson'un dışişleri bakanı idi. Her ne kadar John Poster Dulles orta yaşına kadar bir şirket avukatı ise de, devamlı olarak zihnini meşgul eden konu dış politika idi.

Amerikan dışişleri bakanları, geleneksel olarak Amerika'nın istisnai durumunun ve değerlerinin evrensel geçerliliğini iddia ederler. Dulles da farklı değildi. Fakat Amerika'nın istisnai konumu, felsefeden çok dine dayanıyordu. Uluslararası ilişkilerde ilk deneyimi, dünya barışını gerçekleştirmekle uğraşan bir Protestan Komisyonu'nun başı olarak bulunması idi. Bir keresinde gururla şöyle söyledi: "Dışişleri Bakanlığı'nda kimse, İncil hakkında benim kadar bilgiye sahip değildir."{726} Sert presbiteryen inancı prensiplerini Amerika'nın günlük dış politikasına uygulamaya çalıştı. 1950'de şöyle yazmıştı: "Şuna inanıyorum ki, bizim burada politik düşünce ve uygulamalarımızın, insanın yaradılışının ve kaderinin Tanrı'nın elinde olduğu inancını daha sadık bir şekilde yansıtmasına ihtiyacımız var."{727} Her ne kadar Dulles İngilizlerin Gladstone kuşağının kolaylıkla tanıyacağı bir klasik Amerikan fenomenini temsil ediyorsa da, İngiliz liderlerinin harp sonrası kuşağı, onun doğruculuğuna kızıyorlardı ve onu, spritüal değil, ikiyüzlü buluyorlardı.

Ne yazık ki, Dulles'in karşısındaki görüşmecilerle zaman zaman vaazda bulunur şekilde konuşma alışkanlığı, dışişleri hakkındaki üstün bilgisine ve özellikle Sovyet sisteminin dinamikleri hakkındaki derin analizlerine gölge düşürüyordu. Churchill, Dulles'ı "asık yüzlü bir püriten, bir ağızla lekelenmiş büyük, beyaz ve gözlüklü bir yüz" diye tanımlardı ve daha neşeli anlarında ondan ara sıra "Dullith" diye söz ederdi. Eden, başından beri Dulles'a güvenmezdi. 1952'de, Eisenhower Dulles'ı dışişleri bakanı olarak atamadan önce, Eden'in bir

meslektaşına şöyle söylediği biliniyor: “Onunla çalışabileceğimi sanmıyorum.”{728}

Dulles’ın, kendisini büyük ölçüde etkili kılan birçok özelliği vardı. Çalışma ahlakı ve prensiplere bağlılığı Eisenhower’ı etkilemişti. Konrad Adenauer Dulles’ı, tanıdığı insanlar içinde “en büyük adam” ve “sözünü tutan”{729} birisi olarak görürdü. Dulles’ın katı iki kutuplu dünya kavramı, kandırılmaya ve Moskova’ya ödün vermeye karşı uyanıklığı ve asık yüzlü kararlılığı, Adenauer’e ve ayrı bir Sovyet-Amerikan pazarlığından korkan diğer liderlere onu sevdirdi.

Ancak Londra’da, Dulles’ın daha yüksek ahlaklılık ricaları, Londra ve Washington’un artan bir şekilde birbirine ters düşen perspektiflerini daha da belirgin hale getirdi. Dulles, Büyük Britanya’nın ve Fransa’nın açıklanan hedeflerini yüksek sesle desteklemişse de, yine tutarlı bir biçimde bu hakları elde etmek için kuvvet kullanılmasına karşı çıkmıştır. Krizin üstesinden gelmek için fikir üretmekte olağanüstü yaratıcıysa da, daha yakından bakıldığında bunlar, İngiliz-Fransız savaş yönelimini körleştirmeye yönelik zaman israfına yol açan önerilere dönüşmüştür. Dulles kendi önerileri üzerinde ısrar etmeye hazır olsaydı, bunlar Süveyş Kanalı sorununa pratik bir çözüm olabilirlerdi. Belki Büyük Britanya ve Fransa’nın tam istediği gibi olmayacaktı; fakat onların razı olabilecekleri bir sonuç elde edilebilirdi.

Deniz Konferansı toplanması önerisi Nasır tarafından reddedildi. Dulles kuvvet kullanımını reddettiğinde Amerika’ya henüz dönmüştü. 3 Ağustos’ta şunları söyledi:

> “Biz... şiddeti şiddetle karşılamak istemiyoruz. Her şeyden önce, konu ile hayati derecede ilgili birçok devletin düşüncesini öğrenmek istiyoruz. Çünkü inanıyoruz ki, ilgili bütün ülkeler, Mısır dâhil, 1888 tarihli uluslararası anlaşmanın tarafı olan veya onun hükümleri sonucunda bazı çıkarlara sahip olan devletlerin düşüncesine saygı göstereceklerdir.”{730}

Moralite ile retoriğin, Dulles’ın kuvvet kullanılmasını reddetmesi gerçeğini değiştirememesi, müttefiklerin diplomasisini bir çıkmaz sokağa götürüyordu. Nasır’ın, Dulles’ın kanal rejimi önerisine ikna edilebilmesi için tek yol, reddederse İngiliz ve Fransız askeri müdahalesi ile onu tehdit etmekti. Ancak Dulles, kanalın uluslararası kontrolü için yaptığı planların her birini, kuvvet kullanımını yasaklayan bir ifade ile dengelemek istedi ve bu da Nasır’ın bunları reddetmesine yolu açmak demekti.

Dulles, Büyük Britanya ve Fransa'nın, Nasır'ın ortadan kaldırmaya çalıştığı 1888 İstanbul Sözleşmesi ile kurulan rejinin imzacıları olan sekiz devlet dâhil Süveyş Kanalı'nın başlıca kullanıcıları olan yirmi dört devletin katılması ile toplanacak olan konferans çağrısına katılmıştı. Birleşik Devletler, on sekiz ülkenin çoğunluğu ile yeni bir kanal rejimi önerisi lehine oy kullandı. Bu rejim, Mısır'ın egemenliğini ve Mısırlı personelin katılımını kabul ediyor; fakat kanalın de facto yöneticilerini, konferansa katılanlar olarak belirliyordu. Çare üretmek bakımından çok verimli olan Dulles, bunları uygulamak için kamuoyu dışında herhangi bir yaptırıma taraftar olmadı. Önerileri ile bunların uygulanmaması halinde ne yapılacağı sorunu arasında çelişkiyi reddeden Dulles, sonunda moral ikna yolunun Nasır'ı boyun eğmeye razı edeceği üzerinde ısrar etti. Görüşüne göre çoğu insan:

> "...insanlığın düşüncelerine dürüstçe bir saygı gösterir... Buna inandığım için eminim ki, bu konferanstan öyle bir moral güce sahip bir karar çıkacak ki, hepimiz Süveyş Kanalı'nın gelecek yıllarda da, son yüz yılda olduğu gibi, insanlığın yararına olarak barış içinde hizmet edeceğine emin olabileceğiz."{731}

Görüldüğü gibi, fiziksel baskının reddedildiği oranda moral baskı da işe yaramadı. 10 Eylül'de Nasır, Londra Deniz Konferansı önerisini reddetti.

Üç gün sonra, Dulles başka bir dâhiyane bir öneri ile geldi. Bu kez, Kanal'ı işletmek için ve geçiş ücretlerini Mısır'ın karasuları dışında, kanalın her iki ucundaki Port Sait ve Süveyş limanları açığında denizin üzerinde kurulacak karakol noktalarında tahsil edileceği bir Kullananlar Birliği önerdi. Nasır bunu da kabul etmezse, Kanalı Kullananlar Birliği onsuz yoluna devam edecek, eğer kabul ederse kanal gelirleri üzerindeki kontrol uluslararası bir organa bırakılacaktı. Bu karışık plan, Dulles Deniz Konferansı'nda olduğu gibi kendi önerisini baltalamasaydı işleyebilirdi. 2 Ekim'deki basın toplantısında bir kez daha kuvvet kullanılmasını reddetti. Fırsattan yararlanarak, Eden'in NATO'nun Süveyş tipi krizlerle de ilgilenmesi önerisinin uygunsuz olduğu konusunda da ona ders verir gibi konuştu:

> "Süveyş Kanalı problemine yaklaşımda bazı farklar vardır. Bu fark, belki de en temel noktadadır. Atlantik Paktı bölgesinde olduğu gibi, bazı bölgelerde bu üç devlet antlaşmalarla birbirine bağlıdır... buralarda üçü... birliktedirler.

> Başka bazı problemler başka bölgelerle ilgilidir ve öyle veya böyle sömürgecilik denilen sorunla bağlantılıdır. Bu problemlere ilişkin olarak, Birleşik Devletler bir çeşit bağımsız bir rol oynar."{732}

Dulles'ın hukuki yorumu, yeter derecede geçerliydi; fakat gelecekte ters bir durum ortaya çıkacaktı. Çünkü Amerika'nın müttefikleri, Kore'de ve diğer "bölge dışı" senaryolarda, Amerika onların desteğine gereksinim duyduğu zaman, aynı argümana başvuracaklardı. Böylece, 1973 Ortadoğu Savaşı'nda, Avrupalı müttefikler, Amerika'nın İsrail'e havadan yaptığı hava ikmalinin toprakları üzerinden yapılmasına izin vermeyi reddederken Süveyş'teki konumu tersine çevirdiler. Bundan böyle, NATO yükümlülüklerinin kesin bir şekilde ittifak alanı dışında kullanılmasına izin vermeyecek olan Amerika'nın müttefikleri olacaktı. 1956'da Büyük Britanya'yı ve Fransa'yı çok kızdıran şey Dulles'ın hukuki yorumu değil, Ortadoğu'da Birleşik Devletler'in hayati derecede önemli çıkarlarını, Avrupalı müttefiklerinden temelden farklı bir şekilde tanımlamasıydı.

Bu durum özellikle Londra'yı sinirlendiriyordu; çünkü Dulles'ın basın toplantısından sadece bir gün önce, Eden Eisenhower'a gönderdiği bir telgrafta sorunun artık Nasır değil, Sovyetler Birliği olduğunu yazmıştı:

> "Nasır'ın, tıpkı Mussolini'nin Hitler'in avucunun içinde olması gibi, bundan hoşlansanız da, haşlanmasınız da, Rusya'nın avucunun içinde olduğu hususunda kafamızda hiçbir kuşku yok. Mussolini'ye karşı gösterilen zafiyet ne kadar etkisiz olduysa, Nasır'ı yatıştırmak için gösterilecek zayıflık da o kadar etkisiz olacaktır."{733}

Eden'e göre, Dulles'ın sözleri, Amerika'nın, Mısır'a nihai tehlikenin Sovyetler Birliği'nden geldiği hakkındaki görüşünü kabul etmediği anlamına geliyordu. Eden, Mısır sorununu sınırlandırma politikası çerçevesine sokmayı isterken, Dulles bütün işi, Birleşik Devletler'in moral safiyetini korumak kararlılığı ile dokunmak istemediği karışık bir sömürgecilik sorunu imiş gibi silip atıyordu.

Dulles'ın oynadığı oyunun ne kadar tehlikeli olduğundan habersiz olduğuna inanmak zordur. Her ne kadar Dulles, Amerikan kamuoyunun, en iyi, yüksek düşünceli, dürüst ve ahlaki açıklamalara karşılık vereceğine inanmaktaysa da, aynı zamanda büyük bir pratik deneyime de sahipti. Süveyş krizi esnasında hareketlerini açıklayan bir beyanda bulunmadı. Ancak Süveyş krizi sırasında iki birbirine ters eğilim arasında kaldığını düşünmek akla yakındır. Komünizme karşı tutumu bilinen Dulles'ın, Sovyetlerin Ortadoğu'ya sızmasının yaratacağı

tehlike konusunda Eden ve Mollet'nin analizleri ile aynı görüşte olması büyük bir olasılıktı. Bu, Nasır'ın niyetleri hakkındaki yorumunun Eden'inkinden farksız olmasını ve Asvan Barajı hakkındaki acele ve sert kararının niçin İngiliz hükümeti için bile bir sürpriz olduğunu (ki genel bir uyan almıştı) açıklamaktadır.

Aynı zamanda Dulles, deneyimli bir askerin olabileceği kadar amansız bir şekilde savaşa karşı olan bir başkanın dışişleri bakanı idi. Eisenhower güç dengesinin nüansları ile ilgili değildi; Ortadoğu'da küresel dengeye karşı uzun vadeli bir tehlike mevcutsa bile, Amerika'nın, sonradan ve kendi varlığı tehlikeye girmeden önce direnebilecek kadar kuvvetli olduğuna inanıyordu. Eisenhower'a göre, Süveyş krizi kuvvet kullanılacak kadar büyük bir tehlike oluşturmuyordu. Dostça gülümsemesi yine de devam ediyordu; çok kuvvetli bir kişiliği vardı; fakat karşı gelindiği zaman o kadar sevimli değildi.

Dean Acheson'un bir keresinde söylediği gibi, bir dışişleri bakanının etkili olması kimin başkan olduğunu bilmeye bağlıdır. Dulles kuşkusuz biliyordu; ancak Eisenhower'ı sevimli bir şahsiyet olarak tanıyan Eden ve Mollet bilmiyorlardı. 2 Eylül'de Eisenhower'ın deniz konferansıyla ilgili olarak Eden'e yazdığı ve kuvvet kullanılması karşısında bir kez daha uyarıda bulunduğu mektubundaki işareti görmemezliğe geldiler:

> "...Ortadoğu ve Kuzey Afrika halkları ve bir dereceye kadar tüm Asya ve Afrika halkları, Batı'ya karşı öyle birleşebilirler ki, korkarım üzerinde bir kuşak, hatta Rusların zarar verme yeteneğini de göz önünde tutarsak bir yüzyıl geçmeden, bu düşmanlığın üstesinden gelinemez."{734}

Dulles, sert Eisenhower ile kızgın bir Avrupalı müttefikler grubu arasında kaldı. Eden ve Mollet, artık geri dönülmeyecek noktada idiler ve Dulles'ın açıklanan hedefleri ile bu hedefleri gerçekleştirmek için pratik araçların kullanılmasını birçok kez reddetmesi arasındaki tutarsızlığa çok kızıyorlardı. Eisenhower'ın kuvvet kullanılmasına ne kadar kuvvetli bir şekilde karşı olduğunu ve onun görüşlerinin ne kadar egemen olduğunu anlamadılar. Dulles için, müttefikleri ile Nasır arasındaki farklılık, başkan ile başkanın Avrupa'daki şahsi dostları arasındaki farklılık kadar önemli değildi. Yeteneği ile bu aradaki açıklığı kapatmaya çalışırken, zamanın, Eisenhower'ın veya onların durumunu değiştireceğini veya Nasır'ı herkesi çıkmazdan bir anda kurtaracak yanlış bir hareket yapmaya yönelteceğini ümit ediyordu. Bunun yerine, Fransa ve Büyük

Britanya'nın her şeyi tehlikeye atan tek bir zar atışını göze almalarına neden oldu.

Dulles'ın taktiklerinin çıkmazı, 13 Eylül'de yapılan basın toplantısında bir gazetecinin sorusu ile özetlenmiş oldu: "Sayın Bakan, Birleşik Devletler'in kuvvet kullanılmayacağı yolunda önceden yapılan açıklaması ve Sovyet Rusya'nın Mısır'ı propagandası ile desteklemesi karşısında, bütün kozlar Bay Nasır'ın elinde toplanmış olmuyor mu?"{735} Her ne kadar Dulles, moral kuvvetin galip geleceği şeklinde belirsiz bir cevap verdiyse de, soru tam yerinde sorulmuş bir soruydu.

Demokrasiler arasındaki büyüyen gedik, Kremlin'in ortadakileri arttırmasına neden oldu. Washington'u afallatan Kremlin, Asvan Barajı'na Batı'nın yapacağı yardımı kendi kaynaklarından karşılamaya başladı ve Ortadoğu'ya silah sevkiyatını arttırdı. Gürültücü Kruşçev, Yugoslav büyükelçisine şunları söyledi:

> "Unutmayın ki, savaş başlarsa bütün desteğimiz Mısır'a olacaktır. Oğlum gelip Mısır'da gönüllü olarak savaşmak istediğini söylerse, onu gitmesi için teşvik ederim."{736}

Dulles'ın ikinci kez kuvvet kullanılmasını engelleyen 2 Ekim'deki basın toplantısından sonra ümitsiz duruma düşen Büyük Britanya ve Fransa, bu işi kendi başlarına yapmaya karar verdiler, İngiliz ve Fransız askeri müdahalesi, artık birkaç taktik hareket ötedeydi. Bunlardan birisi, baştan beri garip bir rol üstlenen Birleşmiş Milletler'e son başvuruyu yapmaktı. Başlangıçta, Büyük Britanya ve Fransa, Amerikan desteği ile Bağlantısızlar grubunun Mısır'ı tutması korkusu nedeniyle Birleşmiş Milletler'e başvurmaktan tamamen kaçınmak istedi. Ancak diplomatik sınırın sonuna yavaş yavaş yaklaşırken, Fransa ve Büyük Britanya, dünya teşkilatının faydasızlığını ve bu nedenle kendi başlarına hareket etmekten başka çare kalmadığını herkese göstermek için formalite icabı olarak Birleşmiş Milletler'e başvurdu. Böylece Birleşmiş Milletler, uluslararası anlaşmazlıkları çözen bir vasıtadan, kuvvete başvurulmadan önce aşılması gereken bir engele, bir anlamda kuvvet kullanmak için bir mazerete dönüşmüş oluyordu.

Beklenmeyen bir şekilde ve kısa bir müddet için Birleşmiş Milletler canlandı. Mısır, İngiliz ve Fransız dışişleri bakanları ile yapılan özel görüşmeler, Deniz Konferansı'nın çoğunluğunun görüşüne çok yakın altı prensip üzerinde anlaşma sağladı. Bir Mısır işletme heyeti ve bir de denetleme işi için Kanalı Kullananlar Heyeti kuruldu, İki heyet arasında anlaşmazlıklar, hakemlik yoluyla çözülecekti.

Eisenhower, 12 Ekim'de televizyon seyircileri önünde yaptığı bir konuşmada sevinçliydi:

> "Bir açıklama yapmak istiyorum. Bu gece Amerika'ya yapabileceğim en iyi açıklamayı yapacağım.
>
> Süveyş anlaşmazlığının çözümünde bugün öğleden sonra sağlanan ilerleme çok memnuniyet veren bir gelişmedir. Mısır, İngiltere ve Fransa, dışişleri bakanları aracılığıyla bir araya gelerek üzerinde görüşme yapılabilecek birtakım prensipler üzerinde görüş birliğine vardılar. Öyle görünüyor ki, büyük bir kriz artık geride kalmıştır."{737}

Her ne kadar Eisenhower tam olarak "barış sağlanmıştır" demediyse de, açıklamasının uyandırdığı kutlamaların erken olduğu anlaşıldı. Hemen ertesi akşam, 13 Ekim'de, Güvenlik Konseyi'nden Altı Prensibi onaylaması istenince hoş olmayan bir sürprizle karşılaşıldı, iki ayrı oylamada, prensipler oybirliğiyle onaylandı; fakat uygulama önlemleri Sovyetler Birliği tarafından veto edildi.

Altı prensip, krizi barış yoluyla çözmek için son şanstı. Mısır üzerinde yapılacak Amerikan baskısıyla, Sovyetler Birliği'nden vetosunu çekmesi istenebilirdi. (Vetonun bu iki ülkenin görüş ayrılığından doğan bir şey olmadığı varsayılıyordu.) Sonra, Sovyetler Birliği üzerinde yapılacak nihai hesaplaşmada Amerika'nın müttefiklerinin yanında yer alacağı şeklinde uyarı niteliğinden bir baskı ile Sovyetlerin veto kullanması önlenebilirdi. Fakat Birleşik Devletler, müttefiklerinin dostluğunu korumakta ve Bağlantısızlar grubuna da açık kalmakta kararlı idi. Amerika'nın birbiri ile uyumsuz politikaları uzlaştırma çabası savaşı kaçınılmaz hale getirdi.

Eden ve Mollet, savaştan kaçınmak için her formüle razı oldular: Deniz Konferansı, Kanalı Kullananlar Birliği ve şimdi Altı Prensip. Her birine ümitle başlandı; ancak hiçbirinde Dulles"ın önerdiği veya onayladığı çözüm şekli için Amerika diplomatik nüfuzunu kullanmadı. Ayrıca Büyük Britanya ve Fransa'nın savaşa başvurmak için birçok anlaşılabilir nedenleri varken, mazeret olarak açıkça saçma manevralara girişmeleri de kendileri üzerine önemli bir yük getirdi. Fransa tarafından düzenlenen hileye göre, İsrail Mısır'ı işgal edip Süveyş Kanalı'na doğru ilerleyecek, bu esnada Büyük Britanya ve Fransa, deniz ulaşımı özgürlüğü adına Mısır'dan ve İsrail'den kanaldan onar mil uzaklığa çekilmelerini isteyecekti. Beklendiği şekilde Mısır'ın reddetmesi halinde, Büyük Britanya ve Fransa Kanal Bölgesi'ni işgal edeceklerdi. Bundan sonra ne yapılacağı belirsizdi. Bu plan Amerikan başkanlık seçiminden bir hafta önce

başlatılacaktı.

Herkes bu karışık plan içinde ne yapacağını şaşırdı. Bir kere, bu plan Nasır'ın kanalı ele geçirmesinden beri yürüyen ve kanalın işletmesi için uluslararası bir yönetim oluşturmaya ayarlanmış diplomasiye uygun değildi, kanalda serbest deniz ulaşımını güvence altına almak için çeşitli uluslararası onaylanmış planlar başarısızlıkla sonuçlandığına göre, mantık bakımından bundan sonra yapılması gereken şey, Büyük Britanya ve Fransa tarafından bu planlardan birinin kuvvet kullanılması yoluyla empoze edilmesi idi. Tek taraflı hareketleri kuşkusuz büyük bir muhalefetle karşılaşacaktı; ama hiç değilse önceki diplomasinin ışığı altında anlaşılabilir olacaktı. Aksine, uygulanan Fransız ve İngiliz manevrası çok şeffaf ve çok sinikti.

Her biri ortak hedefini tek başına gerçekleştirmeye çalışsaydı daha iyi durumda olabilirdi. Büyük Britanya ve Fransa, Mısır'ı yenmek için İsrail'e gereksinim duymalarıyla büyük devlet olma iddialarını sarstılar, İsrail, kendisinin sömürgeciliğin bir aracı olarak kullanılmasına izin vermekle, komşularının barış konusunu konuşmayı reddetmelerinin verdiği moral avantajı kaybetmiş oldu. İngiltere'nin Ortadoğu'daki kaleleri olan Ürdün ve Irak'taki durumu zayıfladı. Eisenhower, bu manevranın seçim kampanyasının son haftasında, bu kadar açıkça kendisinin Yahudi seçmenlerini gücendirmemeyi istediği zamanda ayarlanmış olmasına çok kızdı.{738} Her hareketin dezavantajlarını bir araya getiren bir politika bulmak veya her ortağı aynı zamanda zayıf duruma düşürecek bir koalisyon kurmak kolay bir iş değildir. Büyük Britanya, Fransa ve İsrail bu beceriyi gösterdiler.

Kendilerini bekleyen uluslararası kızgınlıktan görünüşe göre habersiz olan Büyük Britanya ve Fransa, işi sürüncemede bırakıyorlarmış izlenimi bırakan bir askeri strateji uygulayarak politik sorunlarını daha da artırdılar. 29 Ekimde, İsrail Sina'yı istila etti. 30 Ekim'de, Büyük Britanya ve Fransa her iki taraftan da kanaldan çekilmelerini istedi, İsrail birlikleri daha kanala varmamıştı bile. 31 Ekim'de Büyük Britanya ve Fransa karadan müdahale edeceklerini açıkladılar, İngiliz ve Fransız birlikleri ancak dört gün sonra karaya çıktılar ve karada oldukları birkaç gün içinde kanalı ele geçirme misyonlarını yerine getiremediler.

Kimsenin hesaplamadığı şey, Amerika'nın doğruculuğunun kabarmasıydı. 30 Ekim'de, İsrail'in ilk saldırısından yirmi dört saat sonra, Güvenlik Konseyi'ne İsrail silahlı kuvvetlerinin "derhal oluşturulan ateşkes çizgisinin gerisine... çekilmesini"{739} emreden sert bir karar taslağı sundu. Mısır tarafından

desteklenen terörizmin veya Akabe Körfezi'nin hukuka aykırı olarak Arap ablukası altına alınmasının kınanmasını isteyen bir talepte bulunulmadı. Büyük Britanya ve Fransa 31 Ekim'de çatışmaya girdikleri zaman, Eisenhower aynı gün yaptığı bir televizyon konuşması ile onlara döndü:

> "Bu devletlerin her birinin, böyle kararlar almaya ve hareket etmeye hakları olduğu gibi, bizim de eğer mantığımız bunu emrediyorsa kabul etmeme hakkımız vardır. Bu eylemlerin hatalı olduğuna inanıyoruz. Çünkü uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi için kuvvet kullanılmasının akıllıca ve doğru bir araç olduğunu kabul etmiyoruz."{740}

Bu kadar kesin bir şekilde kuvvet kullanılmasının reddedilmesi, Eisenhower yönetiminin kendisine uyguladığı bir prensip değildi. Örneğin iki yıl önce Guatemala hükümetinin devrilmesini Amerika düzenlemişti, İki yıl sonra, Eisenhower Amerikan birliklerinin Lübnan'a girmesini emrettiği zaman da buna uyulmadı. Birleşik Devletler'in Sovyetler Birliği ile birlikte en yakın müttefiklerine karşı oy kullandığı ilk ve tek olayda Eisenhower, Amerikan halkına, Güvenlik Konseyi'nde beklenen İngiliz ve Fransız vetolarına karşı, sorunu veto hakkının olmadığı Genel Kurul'a götüreceğini söyledi.

2 Kasım'da, Genel Kurul beşe karşı altmış dört oyla çatışmaların sona erdirilmesi talebinde bulundu. 3-4 Kasım'da, bir gece toplantısında daha kuvvetli bir karar aldı ve kanal için Birleşmiş Milletler barış gücü gönderilmesi konusunu görüşmeye başladı. Bu, İngiliz ve Fransızların çekilmesini kolaylaştırmak için hareketti; çünkü Birleşmiş Milletler kuvvetleri, herhangi bir egemen ülkenin topraklarında, o ülkenin izni olmadan bulunamazdı ve Nasır'ın da onların çekilmesini isteyeceği kesindi.

5 Kasım'da Birleşmiş Milletler barış gücü oluşturuldu. Aynı gün Büyük Britanya ve Fransa, Birleşmiş Milletler barış gücü gelir gelmez çekileceklerini açıkladı. Belki bir art fikirle kendi kuvvetlerinin de Birleşmiş Milletler gücünün bir bölümünü oluşturacağı ümidindeydiler. Amerika'nın en yakın müttefiklerinin aşağılanmasının tuzu biberi olarak, Sovyet kuvvetleri, aynı gün Macaristan'daki özgürlük savaşçılarının ayaklanmasını, en iyi halde göstermelik bir Birleşmiş Milletler muhalefeti ile karşılaşarak vahşice bastırdı.

5 Kasım gecesi, İngiliz ve Fransız ültimatomundan bir hafta ve Sovyet tanklarının Macaristan ayaklanmasını ezmeye başladığı tarihten yirmi dört saat sonra, Sovyetler Birliği'nin sesi duyulmaya başladı. Amerika ile müttefikleri

arasındaki belirgin kopukluk, Moskova'nın üzerine asgari risk alarak Mısır'ın koruyucusu gibi davranmasına olanak hazırladı ve her tarafa telgraflar yağdırmaya başladı. Dışişleri Bakanı Şepilov, Güvenlik Konseyi başkanına; Başbakan Bulganin Eden'e, Mollet'ye, Eisenhower'a ve İsrail Başbakanı Danid Ben-Gurion'a mesajlar gönderdi. Beş mesajda da tema aynıydı: Mısır'a yapılan "vahşi" saldırı durdurulmalıdır; Birleşmiş Milletler'in bu amaçla ortak bir çaba örgütlemesi gerekir; Sovyetler Birliği deniz ve hava kuvvetlerini vererek işbirliği yapabilir.

Sanki bütün bu açıklamalar yeterli tehdit oluşturmuyormuş gibi, Bulganin'in yukarıda adı geçenlere gönderdiği mektup, her biri için uygun uyarılar içeriyordu. Eden, retorik bir soruyla kamufle ediliyorsa da, bir Batı müttefikine karşı yapılan ilk açık Sovyet roket saldırısı tehdidi ile ödüllendirildi:

> "İngiltere, her çeşit tahrip edici modern silahlara sahip daha güçlü ülkeler tarafından saldırıya uğrarsa kendisini ne durumda bulacaktır? Bu ülkeler, şimdilik deniz veya hava kuvvetlerini Britanya kıyılarına göndermekten ve diğer silahları –örneğin, roketler– kullanmaktan kaçınıyor."{741}

Yanlış anlamayı önlemek için, Bulganin mektubuna bir tane daha tehdit edici cümle ekledi: "Kuvvet kullanmak suretiyle, saldırganları ezmeye ve Doğu'da barışı sağlamaya tam anlamıyla kararlıyız."{742} Benzer bir ihtar Mollet'ye de yapıldı. Daha az spesifikse de Ben-Gurion'a gönderilen mektup daha tehdit edici idi; çünkü İsrail'in hareketlerinin "bir devlet olarak İsrail'in mevcudiyetini tehlikeye soktuğu"{743} vurgulanıyordu.

Son olarak, Eisenhower'a gönderilen mektupta Bulganin, Ortadoğu'da düşmanlığa bir son vermek için ortak bir Sovyet-Amerikan harekâtı öneriyordu. Mektupta bir üçüncü dünya savaşından üstü kapalı söz edecek kadar ileri gitti: "Bu savaş önlenmezse, üçüncü bir dünya savaşı tehlikesi içeriyor ve buna dönüşebilir."{744} Tehdidin, böyle bir savaşı başlatabilecek tek ikinci ülkeden gelmesi gerçekten meşum bir şeydi.

Sovyet tehditleri sonradan Kruşçev'in diplomasisinin ayırıcı özelliği olan olağanüstü bir pervasızlık sergiliyordu. Sovyet birlikleri Macaristan'daki özgürlük savaşçılarını acımasız bir şekilde bastırırken, aynı anda Sovyetler Birliği'nin emperyalizmin sözde kurbanlarının kaderi ile ilgili üzüntüsünü belirtmesi çok cüret isteyen bir şeydi. Yalnızca pervasız bir tabiat, Sovyetler Birliği'nin özellikle nükleer alanda Amerika'dan daha zayıf olduğu 1956'da

üçüncü dünya savaşı tehdidinde bulunmak olanağı verebilirdi. Sovyetler Birliği nihai bir hesaplaşma durumunda olmadığı gibi, Kruşçev altı yıl sonraki Küba krizinde görüldüğü üzere utanç içinde geri çekilmeye de zorlanabilirdi.

Eisenhower, Sovyetler Birliği ile ortak askeri harekât fikrini şiddetle reddetti ve Birleşik Devletler'in herhangi bir tek taraflı Sovyet askeri harekâtına direneceği uyarısında bulundu. Sovyetlerin uyarısı, Washington'un Büyük Britanya ve Fransa üzerindeki baskısını artırdı. 6 Kasım'da, Sterlin'in değerindeki düşüş korkutucu bir seviyeye indi. Önceki uygulamaya aykırı olarak, Amerika karışmadı ve borsayı sakinleştirmek için araya girmeyi reddetti.

Avam Kamarası'nda iyice hırpalanan, İngiliz Milletler Topluluğu'ndan pek destek görmeyen ve Birleşik Devletler tarafından tamamen terk edilen Eden havlu attı. 6 Kasım'da, bir sonraki gün yürürlüğe girecek bir ateşkese razı oldu. İngiliz ve Fransız birlikleri savaş sahasında kırk sekiz saatten az kalmışlardı.

İngiliz ve Fransız seferi, kötü planlandı ve amatörce uygulandı. Asabiyet içinde hazırlanan ve açık-seçik bir hedefi olmayan bu sefer başarısızlığa mahkûmdu. Birleşik Devletler, hiçbir zaman böyle kusurlu bir girişimi desteklemezdi. Bununla beraber, Amerika'nın kendisini müttefiklerinden ayırması bu kadar acımasızca mı uygulanmalıydı sorusu akla geliyor. Gerçekten de Birleşik Devletler'in, Fransız ve İngiliz macerasını desteklemek veya tamamen karşı olmaktan başka bir seçeneği yok muydu? Hukuken, Birleşik Devletler'in, NATO bölgesi olarak açıkça tanımlanan alanlar dışında Büyük Britanya ve Fransa'ya karşı bir yükümlülüğü yoktu. Fakat sorun kesin şekilde hukuki bir sorun değildi. Amerika'nın, en vazgeçilmez iki müttefikine onların kendi başlarına hareket etme yeteneklerini kaybettiğini bu kadar acımasızca göstermesi Amerika'nın ulusal çıkarlarına ne derece uygundu?

Birleşik Devletler'in, Birleşmiş Milletler'i olağanüstü bir süratle karar almaya itmek yükümlülüğü olmadığı gibi, olayı çıkaran tarafı görmemezliğe gelip yalnızca o anki sorun üzerinde duran kararları desteklemek yükümlülüğü de yoktu. Kanal operasyonundan dikkatleri uzaklaştırmak için, çeşitli uluslararası planlara, Akabe Körfezi'nin hukuka aykırı olarak Araplarca abluka altına alınmasına veya Nasır'ın İsrail'e karşı terörist saldırıları kışkırtmasına dikkat çekebilirdi. Hepsinden önemlisi, İngiliz ve Fransız hareketlerinin kınanmasını, Sovyetlerin Macaristan'daki hareketlerinin kınanmasına bağlayabilirdi. Süveyş sorunu yalnızca moral ve hukuki bir sorunmuş gibi, jeopolitik bir esası yokmuş gibi davranmakla, Mısır'ın kanalın işletilmesi hakkında hiçbir garanti

vermemesini sağlayan Nasır'ın kayıtsız-şartsız zaferini göz ardı etmiş oldu. Bu, aynı zamanda, Sovyet silahları ile cesaretlendirilen ve Sovyet tehditleri ile desteklenen köktenci politikanın da zaferi idi.

Problemin özü kavramsaldı. Amerikan liderleri, Süveyş krizi esnasında her biri uzun vadeli gerçekleri yansıtan üç ilke ileri sürmüştü: Amerika'nın müttefiklerine karşı yükümlülüğünün belli hukuki belgelerle sınırlı olması; herhangi bir devletin kuvvet kullanmasının, dar bir çerçeve içinde tanımlanan meşru savunma hariç, kabul edilemez olması; hepsinden önemlisi, Süveyş krizinin Amerika'ya gelişen dünyanın liderliği gibi uzun zamandan beri peşinde olduğu bir fırsatı yakalamasını sağlaması.

İlk nokta, Eisenhower'ın Amerika'nın bütün diplomatik ağırlığını Büyük Britanya ve Fransa'ya karşı koyduğu 31 Ekim konuşmasında ortaya kondu: "Hukuksuz barış olmaz. Eğer biz, uluslararası ilişkilerde bize karşı olanlara uygulanmak için ayrı bir kanun, dostlarımız için ayrı bir kanun benimsersek hukuk diye bir şey olmaz."{745} Uluslararası ilişkilerin uluslararası hukukla tam olarak düzenlendiği, Amerikan tarihinde derin kökleri olan bir nosyondur. Amerika'nın, ulusal çıkardan, jeopolitikten yahut ittifaklardan etkilenmeden, devletlerin davranışlarında tarafsız bir moral hakem gibi hareket etmesi gerektiği de bu nostaljinin bir parçasıdır. Ancak gerçek dünyada, kısmen de olsa diplomasi, olaylar arasında seçme yapma ve dostla dost olmayanı ayırt etmeyi de içerir.

Savaş yapmak için tek meşru nedenin meşru savunma olduğu, 1956 Aralık'ında NATO Antlaşması'nın birinci maddesini bu yükümlülüğü yaratacak şekilde yorumlayan John Poster Dulles tarafından ileri sürüldü:

> "...önemli olan nokta, bizim düşüncemize göre bu şartlar altında böyle bir saldırının, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na ve bütün taraflardan kuvvet kullanmayı reddetmelerini ve anlaşmazlıklarını barışçı yollarla çözmelerini isteyen Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1. maddesine de aykırı olmasıdır. Şikâyet ettiğimiz husus budur: Antlaşmanın ihlal edilmiş olmasıdır, yoksa danışma yapılmamış olması değil."{746}

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1. maddesini kimse bu derece pasifist bir şekilde yorumlamamıştır; bir daha da kimse böyle yorumlamayacaktır. Bir askeri ittifakın kurucu sözleşmesinin, bütün anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi yükümlülüğünü getirmesi, kuşkusuz akıl karıştırıcı bir şeydi. Ne

olursa olsun, gerçek sorun hukuki değil, fakat bir ittifakın kesin şekilde belirlenen anlaşma bölgesi dışında da olsa bir müttefikin hayati çıkar tanımlamasına karşı biraz anlayış göstermeyi ve belki de karar verirken biraz daha hoşgörülü olmayı da içerip içermediğiydi.

Amerika'nın sınırlandırma politikası üzerinde yapılan ilk tartışmalarda iki büyük muhalif olan George Kennan ve Walter Lippmann açıkça böyle düşünüyordu. George Kennan sabır önerdi:

> "Geçmişte bazı beceriksizlikler yaptık ve dostlarımız bize kızmadılar. Bundan başka, Fransız ve İngiliz hükümetlerinin ümitsiz bir şekilde bu yanlış düşünülmüş, acıklı duruma sürüklenmesinde bizim çok ağır sorumluluğumuz vardır."{747}

Walter Lippmann daha da ileri giderek Amerika'nın, İngiliz ve Fransızların başarılı olmasında çıkarı olduğunu ileri sürdü:

> "Fransız-İngiliz harekâtı sonuca göre değerlendirilecektir... Bunu kabul etmek istemesek de, Amerika'nın çıkarı, Fransa ve Britanya'nın başarılı olmasındadır. Bu işe girişmemelerini çok istemiş de olsak, şimdi onların başarısız olmasını isteyemeyiz-"{748}

Amerikan politikasının üçüncü temeli olan kalkınmakta olan ülkelerin lideri olmak rüyasının ise, gerçekleşmeyeceği anlaşıldı. Büyük olasılıkla savaş sonrası Amerikan liderleri arasında en sofistike ulusal çıkar taraftan olan Richard Nixon, 2 Kasım'da, seçimden dört gün önce, Amerika'yı sömürgecilik karşıtı mücadelelerin ileri karakolu durumuna soktu:

> "Tarihte ilk kez, Asya ve Afrika'ya karşı sömürgeci geleneğini yansıtan İngiliz-Fransız politikalarına karşı bağımsızlık gösterdik. Bu bağımsızlık bildirisi bütün dünyayı elektriklendiren bir etki gösterdi."{749}

Nixon'ın sonraki açıklamalarının ışığında, emirleri yerine getirmekten başka bir şey yaptığına inanmak oldukça zordur.

Ancak fiilen olanlar bunlar değildi. Nasır, ne Batı'ya, ne de Arap müttefiklerine karşı politikasını ılımlı hale getirdi. Onun köktenci seçmenleri, kendisi böyle düşünmeye eğilimli olsa da, Amerikan baskıları sayesinde bu zor durumdan kurtulduğunu itiraf etmesine izin vermeyecekti. Aksine, onları etkilemek için Ortadoğu'daki ılımlı Batı yanlısı hükümetlere saldırısını arttırdı. Süveyş

krizinden sonraki iki yıl içinde, Irak'ın Batı yanlısı hükümeti devrildi ve yerine Arap dünyasında en köktenci rejimlerinden biri geldi ve Saddam Hüseyin de buradan çıktı. Suriye de gittikçe daha köktenci olmaya başladı. Beş yıl içinde, Mısır birlikleri mevcut rejimi devirmek için Yemen'e girdi; fakat başarılı olamadılar. Sonunda, Amerika, Büyük Britanya'nın terk etmiş olduğu stratejik pozisyonun mirasçısı olduğundan, Nasır köktenciliğinin en kızgın husumeti Amerika'ya çevrildi ve bu durum, 1967 yılında diplomatik ilişkilerin kesilmesi ile en yüksek noktasına erişti.

Amerika'nın, Bağlantısızların geri kalanlarının gözündeki konumu da iyileşmedi. Süveyş krizinden sonraki birkaç ay içinde, Amerika'nın Bağlantısız devletler gözündeki saygınlığı, Büyük Britanya'nınkinden daha iyi değildi. Bu demek değildi ki, Bağlantısızların çoğunluğu birdenbire Amerika'ya karşı kötü tutum takındılar; fakat bir araç olarak değerini anlamaya başladılar. Bu ulusların Süveyş krizi hakkında en çok hatırladıktan şey Nasır'ın Amerika tarafından desteklendiği değil, fakat Nasır'ın iki süper gücü birbirine karşı kullanmaktaki becerisiyle elde ettiği başarıydı. Süveyş krizi, Bağlantısız ulusların Soğuk Savaş'ın bir başka gerçeğine tanık olmalarına yol açtı: Birleşik Devletler üzerinde baskı yapmak, genellikle iyi niyet protestolarını ve açıklanan sorunun yatıştınlması gayretlerini sağlıyordu. Sovyetler Birliği üzerinde baskı yapmak ise tehlikeli olabilirdi; çünkü Sovyetlerin değişmeyen cevabı, daha sert bir dozda karşı baskı idi.

Süveyş krizini izleyen on yıllarda bu eğilimler daha da büyüdü. Amerikan politikalarını kınamak, Bağlantısızlar konferanslarının rutin işlerinden birisi oldu. Bağlantısız toplantılarının sonunda yayımlanan tebliğlerde Sovyetlerin kınanması ise pek seyrek rastlanan bir şeydi. Birleşik Devletler'in her zaman hatalı olması istatistik bakımdan olası olmadığına göre, Bağlantısızların eğiliminin moral bir karar değil, çıkar hesaplarını yansıttığı açıktır.

Süveyş krizinin en önemli sonucu, Orta Avrupa'yı kat eden hata çizgisinin her iki tarafında da hissedildi. O zamanlar Mısır'ın baş propagandacısı olan Enver Sedat 19 Kasım'da şöyle yazıyordu:

> "Bugünkü dünyada yalnızca iki Büyük Devlet vardır: Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği... ültimatom, artık ne büyük, ne de güçlü olan İngiltere ve Fransa'yı hak ettikleri yerlere oturttu."{750}

Amerika'nın müttefikleri de aynı sonuca vardılar. Süveyş krizi onlara, Atlantik İttifakı'nın temellerinden birisini öğretti: Avrupa ile Birleşik Devletler arasında

çıkar uyumluluğu. Bu noktadan sonra, Avrupa'nın nükleer silahlara gereksinimi olmadığı, çünkü daima Amerika'nın desteğine güvenebilecekleri argümanı Süveyş hatırasına çarptı. Kuşkusuz Büyük Britanya'nın daima bağımsız bir caydırıcılığı vardı. Fransa'ya gelince, günlük Fransız gazetesi Le Populaire sonradan Fransa'nın benimsediği bir tutumu şöyle ifade ediyordu:

> "Fransız hükümeti, kuşkusuz kısa zamanda nükleer silah üretme kararını alacaktır... Sovyetlerin roket kullanma tehditleri, bütün hayalleri yok etti."{751}

Süveyş oyuncuları, Amerika'nın en yakın müttefiklerini reddetmesinin sarsıntısını duyan devletler değildi. Başbakan Adenauer, savaş sonrası Avrupa'da Amerika'nın iyi bir dostu idi ve Dulles'a hayrandı. Ancak o bile Amerika'nın Süveyş diplomasisini, Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasında, Avrupa'nın sonradan bedelini ödeyeceği bir çeşit küresel düzenlemenin habercisi olarak değerlendirdi.

6 Kasım'da, Eden ve Mollet'nin Amerikan baskılarına boyun eğmeyi kararlaştırdıkları gün, rastlantı sonucu Adenauer da Paris'te idi. Fransız Dışişleri Bakanı Christian Pineau'ya göre Adenauer şunu söyledi:

> "Fransa ve İngiltere, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği ile kıyaslandığında hiçbir zaman büyük devlet sayılmayacak. Almanya da öyle. Onlar için dünyada belirleyici bir rol oynamanın tek yolu kalıyor ki, bu da tek Avrupa'yı kurmak için birleşmektir, İngiltere bu iş için henüz olgunlaşmamıştır; fakat Süveyş işi onun da olgunlaşmasına yardımcı olacaktır. Kaybedecek zamanımız yok: Avrupa, sizin intikamınız olacaktır."{752}

Bu sözler, de Gaulle'ün 1963 dostluk anlaşması ve Adenauer ile danışmalar yapmasına kadar giden sonraki Fransız-Alman politikasının arkasındaki mantığı aydınlatıyor.

Kendi zayıflığı konusunda Fransa ile aynı analitik sonuçlara varan Büyük Britanya, bunları tamamen farklı bir politika için kullandı. Avrupa birliğinden yüz çeviren Büyük Britanya, daimi olarak Amerikan politikasına boyun eğmeyi seçti. Süveyş'ten önce de, bir büyük devlet gibi hareket etmeye devam etmekle birlikte Birleşik Devletler'e olan sürekli bağımlılığının farkındaydı. Süveyş'ten sonra, Amerika ile "özel ilişkiyi," esas olarak Washington'da oluşturulan kararlar üzerinde etkili olmak için bir araç şeklinde yorumladı.

Süveyş krizinin en zararlı etkisi Sovyetler Birliği'ne oldu. "Cenevre ruhu"ndan sonra bir yıl içinde Sovyetler Birliği Ortadoğu'ya sızmayı başardı; Macaristan'da bir ayaklanma bastırdı ve Batı Avrupa'yı roket saldırıları ile tehdit etti. Süveyş krizi esnasında Büyük Britanya ve Fransa uluslararası ayıplama ve hakarete maruz kalırken, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'daki daha acımasız uygulamaları, sadece formalite icabı bir kınamayla karşılaştı.

Kruşçev'in ideolojisi ve kişiliği, Amerika'nın hareketini yüksek ilkelilik yerine, zayıflığına yormasına neden oldu. Deneme halinde Mısır'a yapılan Çek silah satışları, Atlantik İttifakı'nı bölen bir Sovyet stratejik hamlesine dönüştü ve kalkınmakta olan ülkelerin pazarlık gücünü arttırmak için Moskova'ya yönelmelerine neden oldu. Kruşçev kendini aşırı derecede güçlü hissetti. Bu hal onu bir çatışmadan, başka bir çatışmaya götürdü; 1958 Berlin ültimatomu ile başladı ve 1962 Küba füze krizindeki aşağılanmayla son buldu.

Sebep olduğu bütün acılara rağmen, Süveyş krizi, Amerika'nın dünya liderliğine yükselişini ortaya çıkarmıştır. Amerika, Süveyş krizinden yararlanarak *Realpolitik* belasından ve güç dengesine aşırı düşkünlükten sorumlu tuttuğu müttefiklerinden kopmak suretiyle derin bir nefes almıştır. Fakat hayat devam ediyordu ve Amerika'nın bozulmamış olarak kalmasına izin verilmeyecekti. Süveyş, Amerika'nın ilk defa küresel gücün gerçekleri ile karşılaşmasına sebep oldu. Bu gerçeklerin birisi, boşlukların daima doldurulacağı ve başlıca sorunun boşluğun doldurulup doldurmayacağı değil, kimin tarafından doldurulacağı olduğuydu. Büyük Britanya ve Fransa'nın, Ortadoğu'daki tarihi rollerinden uzaklaştırılmasından sonra, Amerika bu bölgedeki güç dengesinin sorumluluğunun kendi omuzlarına yüklendiğini gördü.

29 Kasım 1956'da, Birleşik Devletler hükümeti, Bağdat Paktı üyeleri olan Pakistan, Türkiye, Irak ve İran devletlerinin zirve toplantısını selamlarken şöyle bir açıklama da bulundu: "Üyelerin toprak bütünlüğüne ve politik egemenliğine yapılacak bir tehdidi, Birleşik Devletler hükümeti azami ciddiyetle ele alacaktır."[{753}] Bu, Birleşik Devletler'in Bağdat Paktı devletlerinin savunmasını üzerine alacağının diplomatik bir dille ifadesiydi. Bu rol, çok zayıflamış ve çok saygınlığını yitirmiş Büyük Britanya için artık uygun değildi.

5 Ocak 1957'de Eisenhower, sonradan Eisenhower Doktrini olarak anılan doktrini onaylaması için Kongre'ye bir mesaj gönderdi: Ortadoğu'ya ekonomik yardım, askeri yardım ve komünist saldırısına karşı koruma şeklinde üç katlı bir program.[{754}] 10 Ocak 1957'de yaptığı Ulusa Sesleniş konuşmasında,

Eisenhower daha da ileri giderek Amerika'nın bütün hür dünyayı koruma yükümlülüğünü üstlendiğini ilan etti:

> "Birincisi, Amerika'nın hayati çıkarları dünya çapındadır, her iki yarım küreyi ve her kıtayı içine alır.
>
> İkincisi, hür dünyadaki her ulusla çıkar birliğimiz vardır.
>
> Üçüncüsü, çıkarların karşılıklı bağımlılığı, bütün halkların haklarına ve barışa dürüst bir saygı gösterilmesini gerektirir."{755}

Amerika'nın kendisini Avrupa'dan koparması, onu, dünyanın her bölgesinde, her özgür (yani komünist olmayan) ulusun savunulması yükünü üzerine almak gibi bir durumla karşı karşıya getirmiştir. Her ne kadar Süveyş krizi esnasında Amerika hâlâ Birleşmiş Milletler aracılığı ile kalkınmakta olan dünyada dengenin belirsizlikleri ile uğraşmaya çalıştıysa da, iki yıl içinde Amerikan kuvvetleri, Eisenhower Doktrini'ni uygulamak için Lübnan'a gelecekti. On yıl sonra, Amerika tek başına Vietnam'da boğuşmaya başlayacak, müttefiklerinden çoğu Süveyş günlerinde Amerika'nın ortaya koyduğu argümanları ileri sürerek kendilerini uzak tutacaklardır.

Budapeşte ayaklanmasında Macar sokak savaşçıları, Ekim 1956

22
Macaristan: İmparatorlukta Ayaklanma

1956’da birbirini izleyen iki olay, uluslararası ilişkilerin savaş sonrası modelini değiştirdi. Süveyş krizi, Batı ittifakı için masumiyet döneminin sonunu belirlemiştir; bundan böyle, Batılı müttefikler çıkarların mükemmel simetrisi konusundaki kendi beyanlarına hiçbir zaman tam olarak inanmayacaklardır. Aynı anda Macaristan ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılması, Sovyetler Birliği’nin kendi nüfuz küresini gerekirse kuvvet kullanarak koruyacağını, kurtarma konuşmalarının boş olduğunu göstermiştir. Görülebilir bir gelecek için Avrupa’yı ikiye bölen çizginin her iki tarafında karşılıklı düşman ordularının bulunmasıyla, Soğuk Savaş’ın hem uzun hem de acı olacağı hakkında hiçbir kuşku kalmamıştır.

Macarların, Sovyet egemenliğine karşı başarısızlığa mahkûm mücadelesi, tarihi Rus emperyalizmi, Sovyet ideolojisi ve ateşli Macar milliyetçiliğinin patlayıcı

bir karışımından doğmuştur. Bir anlamda, Macaristan, Büyük Petro zamanından beri devam eden merhametsiz Rus yayılmacılığının bir kurbanıydı. Tarihi olarak Rus devleti, kendi sınırlarındaki devletlerden, gerçekten bağımsız bir politika izlemeye çalışanları baskı altında tutagelmiştir. Rusya'nın bu eğilimi Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam etmiştir. Fakat bu, genellikle Rusya'nın problemlerinin bir başlangıcıydı. Rusya, egemenliğini ortadan kaldırdığı komşu ülkelerde, Rusya'nın güvenliğini artırmadan hazinesini zayıflatan maliyeti yüksek askeri kuvveüer bulundurmak zorunda kalmıştır. George Kennan'ın yazdığı gibi, "... Çarlar rejimi, Avrupa'da delice bir iştahla yuttuğu Batı azınlıklarının yarattığı hazımsızlıktan çökmüştür."{756}

Aynı örnek, komünist yönetiminde de tekrarlanmıştır. Stalin, Birinci Dünya Savaşı sonunda kaybedilen bütün çarlık dönemi topraklarını geri almıştır, Kızıl Ordu tarafından işgal edilen ve Moskova tarafından empoze edilen Sovyet tipi hükümetlerin kontrol ettiği Doğu Avrupa'daki sonradan uydu yörüngesi diye anılan devletleri de bu topraklara eklenmiştir. Çarlar zamanında yeter derecede karışık olan imparatorluk yönetimi, komünistlerin döneminde savunulması güç bir ekonomik sistem empoze etmek suretiyle, buyruğu altındaki halkların yabancı yönetimden nefretini artırarak daha da problemli hale geldi.

Sovyet tipi merkezi planlama sistemi, uzun vadede Sovyetler Birliği'nde bile çekilmez hale geldi; hele uydu yörüngesinde başlangıçtan beri bir felaketti, ikinci Dünya Savaşı'ndan önce Çekoslovakya'daki hayat standardı İsviçre ile kıyaslanabilirdi. Sonradan bütün komünist küresinin karakteristiği olan karanlık ve monoton bir gerilemeye uğradı. Polonya'nın İtalya'nınki kadar büyük bir sanayi altyapısı vardı; fakat kısa zamanda Doğu Avrupa seviyesinde kurumlaşmış bir fakirlik içinde yaşamaya mahkûm oldu. Doğu Almanlar, komünist sistemi, Federal Cumhuriyet'in ekonomik refahını paylaşmaları önündeki tek engel olarak gördüler. Doğu Avrupa'daki her ülke halkı, komünist ideoloji ve Sovyet hegemonyası için refahlarından fedakârlık ettiklerine inanıyordu.

Sovyetler Birliği'nde komünizm, kendisini dahiyane bir fenomen olarak tanıtabilirken, Doğu Avrupa'da bu sistemin zorlama ile empoze edildiğine ve eski ulusal geleneklerin bozulduğuna şüphe yoktu. Polis, medya ve eğitim sistemini tam kontrol altında tutmasına karşın, uydu devletlerdeki komünistler, kendilerini, etrafları çevrilmiş azınlık olarak hissediyorlardı ve öyleydiler de. Lenin, Çar II. Nikola'nın, kendi yöntemlerini komşularına empoze etme politikalarının Bolşeviklerce uygulamasını delilik olarak vasıflandırmıştı. Fakat

Stalin öldüğü zaman komünist yönetimle müstebit çar yönetimi arasındaki temel fark, Stalin'in daha acımasız ve ağır elli olmasıydı. Nihai olarak Sovyet politikası, tarihinin ilk dönemlerinde Rusya'yı şaşırtan aynı problemle karşı karşıya gelmiştir: Sovyet devletinin güvenliğini artırmak için komünistleştirilen Doğu Avrupa, Sovyet kaynaklarını kurutmuştur ve stratejik bir ödül olmaktan çıkıp, bir yük haline gelecek kadar fazla dikkat istemektedir.

Stalin, Doğu Avrupa uydularının disiplin altında tutulabilmesinin tek yolunun, bu devletlerin Moskova'nın mutlak ve zora dayanan kontrolü altında olmasına bağlı olduğuna inanmıştı. 1948'de kendi çabaları ile iktidara gelen tek Doğu Avrupa komünist lideri olan Tito, Belgrad'ın Moskova'nın direktiflerinden bağımsız olarak kendi yolunu izleyeceğini belirtti. Stalin, misilleme yapmak için Yugoslavya'yı Kominform'dan attı. Stalin, Yugoslavya'nın çabucak çökeceğini beklerken, eski moda güç dengesi düşünceleriyle ideolojik itirazlarını askıya alan Tito, Batı demokrasilerinin yardımıyla ayakta kalmayı başardı.

Stalin, Tito'nun bağımsızlık gösterisine tepki olarak, disiplini yeniden kurmak için, denenmiş ve doğrulanmış metoduna başvurdu ve bütün uydu yörüngesindeki devletlerde bağımsız düşünme yeteneği olan herkesi darağacına gönderecek göstermelik mahkemeler kurdu. On yıl önceki Moskova temizlik hareketinde olduğu gibi, bu son terörün kurbanlarından belki birkaçı gerçekten muhalefet etmişlerdi. Üstelik hayat boyu komünist olan ve Sovyetler tarafından empoze edilen komünist yönetimin maşası olarak hizmet gören kimselerdi: Çekoslovakya'da Rudolf Slansky, Macaristan'da Laszlo Rajk, Bulgaristan'da Traicho Kostov ve Polonya'da Wladislaw Gomulka (Hayatta kalmayı başaran tek lider). Halklarının Moskova'nın maşası gözüyle baktığı bu adamların ortadan kaldırılması, komünizm prensiplerine hâlâ inanan küçük azınlığa da komünizmin çöküntüsünü gösterdi.

Diktatörün baskı altında tutma metodunu izleyecek kadar kendilerinden emin olmayan Stalin'in yerine geçenler, Sovyet bloku içinde çok sesliliğe izin veremeyecek kadar kendi aralarında parçalanmış durumdaydılar, iki çeşit korku onları sardı: Doğu Avrupa'da baskıya devam etmenin, çok gereksinim duyulan Batı ile ilişkilerin yumuşamasını önleyeceği ve uydu yörüngesinin liberalleşmesine izin vermenin bütün komünist yapının çökmesine sebep olacağı korkusu. (Ancak Batı'nın tepki göstereceği korkusu, onları 1953 Haziran'ında Doğu Almanya'daki bir ayaklanmayı bastırmak için tanklar göndermekten alıkoymadı.) 1955'te, ülkenin liderliği emin bir şekilde komünistlerin ellerinde bulunduğu sürece, Doğu Avrupa milliyetçiliği ile birlikte yaşamaya ve yeni

yaklaşımların uygun sembolü olan Tito ile uzlaşma yolunu seçmeye karar verdiler. 1955 Mayıs'ında Kruşçev ve Bulganin, kırılanları tamir için Belgrad'ı ziyaret ettiler. Ancak her reform girişiminde olduğu gibi, liberalleşme çabası sel sularını tutan kapıların açılmasına benzer bir işlev gördü.

1956 Şubat'ında yapılan Yirminci Parti Kongresi'nde Kruşçev'in Stalin'in işlediği cinayetlerden söz eden konuşmasından sonra komünizmin saygınlığı biraz daha azaldı. Tek istisna, kendisini milliyetçilik davasına iyice aşılanmış olan Yugoslavya'ydı. Titoist tehlikenin Sovyetler Birliği için ne anlama geldiğini Stalin'in çok iyi anlamış olduğu, sonradan ortaya çıktı. Uydu ülkelerin liderleri, halkın onayını elde etmek için milliyetçi bazı kimlikler elde etmeleri gerektiği paradoksuyla karşı karşıya kaldılar. Kendilerini Kremlin'in kuklaları değil, Polonyalı, Çek veya Macar komünistleri olarak göstermek zorundaydılar. Kruşçev'in Belgrad'ı ziyaretinden önce, Kremlin'in Doğu Avrupa uydu rejimler üzerindeki kontrolü gittikçe daha sorunlu hale geliyordu.

Bu olaylar olurken, Birleşik Devletler temelde pasif tutumunu korudu. Sınırlandırma politikası, Doğu Avrupa'nın özgürlüğünü zamanın aşındırmasına bırakmayı ve Sovyet kontrolüne cepheden meydan okumamayı emrediyordu. 1952 başkanlık kampanyası esnasında, John Poster Dulles bu politikaya *Life* dergisinde yayınlanan "Cesaret Politikası" adlı yazıda, çok pasif olduğu gerekçesi ile hücum etti. Dulles, kendilerine "esir uluslar" dediği Doğu Avrupa uluslarının, "özgürlük güçlerinin tarihi lideri olan Birleşik Devletler'in sınırlandırma ve hareketsizlik gibi negatif politikalara kendisini adamış olması dolayısıyla" ümitsizliğe düştüğünü ileri sürüyordu. Kendisi, Birleşik Devletler'in "özgürleşmeyi istediğini ve beklediğini açıkça belirtmesinde"{757} ısrarlı idi.

Ancak uygulamada "kurtarma" ne demekti? Dulles, Sovyetler Birliği'nin her hangi bir ayaklanmayı acımasız bir şekilde bastıracağından hiçbir kuşku duymayacak kadar Sovyet işlerini biliyordu. Dulles bu yazıyı yazdığı zaman henüz Stalin ölmemişti. Bu nedenle Dulles, "bir dizi ayaklanma ve misilleme olaylarının" teşvik edilmesini reddetti. Dulles'ın düşündüğü şey, Tito modeline göre "barışçı bir şekilde Moskova'dan ayrılma" idi ve Amerika bu sürece propaganda ve askeri olmayan önlemlerle yardım edecekti.

Acheson, Moskova ile bağları kopardığı zaman Tito'yu desteklerken *Realpolitik*'e dayanıyordu; Dulles temelde aynı politikayı izlerken ona, "kurtarma" adı altında evrensel bir idealizm havası verdi. Uygulamada, Dulles'ın kurtarma teorisi Amerika'nın riskini artırmadan, Moskova'nın

kazançlarını elinde tutmasının maliyetini arttırma amacına yönelikti. Dulles, Titoizmi teşvik ediyordu, demokrasiyi değil; onun fikirleri ile Acheson'ınki arasındaki fark, hatiplikle ilgili bir nüanstı.

Dulles'ı eleştirenler, ona aslında hiç açıklamadığı bir Doğu Avrupa'yı özgürlüğüne kavuşturmak niyeti atfettiler; ancak Dulles'ın sonradan bu düşünceyi düzeltmekten kaçındığı doğrudur. Dulles "Radio Free Europe" (Hür Avrupa Radyosu) ve "Radio Liberty" (Özgürlük Radyosu) gibi kurumların kurulmasına önayak olan başlıca kimse idi. Bu radyoların esas amacı, ayaklanmayı ateşleyecek hisleri cesaretlendirerek Doğu Avrupa'da özgürlük prensiplerini canlı tutmaktı. "Radio Free Europe"un yaklaşımında hiçbir hilekârlık yoktu. Teorik olarak haberlerinin resmi bir niteliği yoktu, kelimesi kelimesine ve kelimenin militan anlamı ile "kurtuluşu" savunuyordu. Yazık ki, devlet tarafından finanse edilen bu radyoların "özel" veya "resmi" olması ayınım Doğu Avrupa sokak savaşçıları tarafından anlaşılması zor bir ayırımdı.

Batı demokrasileri Süveyş krizi ile uğraşırken, Sovyetler Birliği de kendisini Polonya ve Macaristan gibi iki önemli uydusunun yarattığı dar bir boğaz içinde bulmuştur.

İlk patlayan Polonya oldu. Poznan sanayi şehrinde başlayan isyanlar, kanlı bir şekilde bastırıldı, düzinelerle ölü ve yüzlerce yaralıyla sonu alındı. Ekimde, önceki yıllarda Stalin temizliğinden kurtulmuş olan Polonya Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeleri, Polonya milliyetçiliği davasını savunmaya karar verdiler. 1951'de temizliğe maruz kalan ve gözden düşen Gomulka, Komünist Partisi'nin birinci sekreterliği görevine dönmeye çağrıldı ve ilk Politbüro toplantısına 13 Ekim 1956'da katıldı. Savunma bakanlığına getirilen ve 1949'dan beri Polonya Politbürosu üyesi olan Sovyet Mareşali Konstantin Rokossovski görevinden alındı ve bu suretle Sovyet vasiliğinin en aşağılayıcı sembollerinden birine son verilmiş oldu. Polonya Komünist Partisi, bir tebliğ yayınlayarak Polonya'nın bundan böyle "sosyalizme giden ulusal bir yol" izleyeceğini ilan etti. Polonya'nın ateşli milliyetçi duygularının sosyalizme karşı kayıtsızlığı düşünülürse, bu açıklama Moskova için güven verici olmaktan uzaktı.

Bir an Kremlin askeri müdahale fikrini aklından geçirdi. 19 Ekim'de Kruşçev, Politbüro arkadaşları Kaganoviç, Mikoyan ve Molotov'la birlikte Varşova'ya inerken Sovyet tankları da başlıca şehirlere doğru ilerlemeye başladılar.

Polonyalı liderler gözlerini bile kırpmadılar. Sovyet genel sekreterine, ziyaretinin

iki parti arasında bir toplantı olarak değerlendirilmeyeceği ve bu nedenle kendilerinin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Genel Merkezi'nde kabul edilmeyeceği bildirildi. Sovyet delegasyonundan, devlet misafirlerine ayrılan Belvedere Sarayı'nda kalmaları rica edildi.

Son anda Kruşçev geri çekildi. 20 Ekim'de Sovyet birliklerine üslerine çekilmeleri emri verildi. 22 Ekim'de, Kruşçev yeni liderlerin sosyalist sistemi koruyacakları ve Polonya'nın Varşova Paktı'ndaki üyeliğini devam ettirecekleri vaadine karşılık, Gomulka'nın Komünist Partisi genel sekreterliğini onayladı. Resmi olarak Sovyet savunma sistemi dokunulmamış olarak kaldı. Ancak Batı ile herhangi bir savaşta, Polonya birliklerinin güvenilirliği, artık kayıtsız şartsız değildi.

Sovyetler Birliği geri adım atmış ve ulusal komünizmin Polonya'da egemen olmasına izin vermişti. Çünkü bu hareketi bastırmak, tarihi Rus baskısı ve Sovyet gaddarlıklarına karşı gösterilen direnme ile cesaretini ve dövüşme azmini kanıtlamış olan 30 milyon insanla baş etmek demekti. Fakat daha önemlisi, Kremlin aynı anda daha ciddi bir şekilde Macaristan'da bir testten geçiyordu.

Dokuz milyonluk bu ülke de komşuları gibi aynı Sovyet baskısı döngüsünü yaşamıştı. 1940'lardan beri katı Stalinci olan acımasız Matyas Rakosi tarafından yönetiliyordu. 1930'lu yıllarda, Stalin onu, 1849'da çar ordusu tarafından ele geçirilen Macar sancaklarını fidye olarak vermek suretiyle Budapeşte'deki hapisten kurtarmıştı. Birçok Macar bu alışverişten sonradan çok pişmanlık duydu; çünkü Rakosi, Kızıl Ordu ile birlikte dönünce öyle bir baskı sistemi kurdu ki, Stalinist standartlara göre bile çok katıydı.

1953 Berlin ayaklanmasından hemen sonra Rakosi'nin zamanı da artık dolmuştu. Moskova'ya çağrılarak, kendisine Beria tarafından acımasız Stalinist biçimde, Macaristan'ın şimdiye kadar değişik milliyetteki liderlerce yönetildiği, fakat hiçbir zaman Yahudi bir kral tarafından yönetilmediği ve Sovyet liderliğinin buna izin vermeyeceği söylendi.{758} Yerine, reformcu bir komünist olarak tanınan İmre Nagy getirildi. Tesadüfe bakın ki, o da bir Yahudi idi; fakat daha az diktatörce metotlar kullandı, iki yıl sonra, Moskova'da Georgi Malenkov devrilince Nagy de görevden alındı ve Rakosi başbakan olarak geri döndü. Tekrar katı komünist prensipler empoze edilmeye başladı. Sanatçılar ve entelektüeller baskı altında tutuluyordu. Nagy, Komünist Parti'den ihraç edildi.

Ancak Stalin'in yerine geçenler onun ölümcül tek amaçlılığına sahip değildiler. Nagy'nin hayatta kalmasına izin verilmekle kalınmadı, aynı zamanda onun,

Sovyetler Birliği'nin komünist devletlerin iç işlerine karışması hakkına meydan okuyan bir kitap yayınlamasına da müsaade edildi. Bu sırada, iktidarda ikinci dönemini sürdüren Rakosi, halkının istek ve beklentilerine karşı birinci iktidar dönemindekinden daha fazla reaksiyon göstermek eğiliminde olmadığım gösterdi. Yirminci Parti Kongresi'nde Kruşçev'in Stalin'i suçlamasından sonra, Rakosi tekrar görevden alındı ve yerine bu kez yakın iş arkadaşı Emo Gero getirildi.

Her ne kadar Gero, kendini milliyetçi ilan etmiş ise de Rakosi ile o kadar uzun müddet çalışmıştı ki, ülkeyi kaplayan milliyetçi akıma göğüs geremedi. 23 Ekim'de, Gomulka'nın resmen iktidara dönüşünün ertesi günü Budapeşte'de halk galeyana geldi. Öğrenciler bir istekler listesi hazırladılar. Bu istekler, Polonya'da yapılmış reformların çok ilerisindeydi; konuşma özgürlüğü, Rakosi ve arkadaşlarının yargılanması, Sovyet birliklerinin ülkeyi terk etmesi ve Nagy'nin iktidara geri getirilmesi isteniyordu. Nagy, Parlamento Meydanı'nda çok büyük bir kalabalığın karşısına çıktığı zaman hâlâ reformcu bir komünistti ve programı komünist sisteme bazı demokratik yöntemler sokulmasıydı. Düş kırıklığına uğramış kalabalığa, Komünist Partisi'nin gereksinim duyulan reformları yapacağına inanmalarını istedi.

Fakat Macar halkından, nefret edilen Komünist Partisi'nin kendi aşırılarını düzeltmesine güvenmesini istemek için artık çok geçti. Bundan sonra olanlar, başrol oyuncusunun istemeden ve hatta ne olduğunu da iyice anlamadan bir misyonu üstlenmeye zorlandığı ve kendi seçmediği bu misyonun onun da kaderi olduğu bir film gibi gelişti. Reformist olmakla beraber bütün hayatı sağlam bir komünist olarak geçmiş bir insan olan Nagy, ayaklanma sırasında Gomulka'nın Polonya'da yaptığı gibi Komünist Partisi'ni kurtarmaya kararlı görünüyordu. Fakat günler geçtikçe, halkının ihtiraslı arzuları onu Tocqueville'in yüzyıl önce ortaya koyduğu gerçeğin yaşayan bir sembolüne dönüştürdü:

> "...deneyimler gösteriyor ki, kötü bir hükümet için en tehlikeli an, kendisini reforme etmeye başladığı andır. Uzun bir baskı rejiminden sonra tebaasına biraz nefes aldırmaya girişen bir prens, ancak büyük bir beceri ile kendisini kurtarabilir. Kaçınılmaz olarak kabul edilen, sabırla katlanılan acılar, bundan bir kaçış yolunun mevcut olduğu görüldüğü an, artık katlanılamaz olur. O zaman reform, halen mevcut olan baskıyı, onu daha da dayanılmaz yapan açık bir şekilde gözler önüne serer."{759}

Nagy, kendisine geç gelen demokrasi düşüncesini hayatı ile ödeyecekti. Sovyetler, ihtilali ezdikten sonra, ona sözünü geri almak fırsatı tanıdılar. Bunu reddetmesi ve onu izleyen idamı, ona Doğu Avrupa'da özgürlük uğruna şehit olanların tapınağında bir yer sağlamış oldu.

24 Ekim'de, halkın gösterileri tam bir ihtilale dönüştü. Aceleyle kavgaya dalan Sovyet tankları yakıldı ve hükümet binaları ele geçirildi. Aynı gün, Nagy başbakan olarak atandı ve Sovyet Politbürosu'nun iki üyesi, Mikoyan ve Suslov, durum değerlendirmesi yapmak için Macaristan'a geldiler. 28 Ekim'de, Sovyet konuklar Kruşçev'in Varşova'da yaptığına benzer bir anlaşmaya vardılar. Titoist bir Macaristan üzerinde uzlaştılar. Sovyet tankları Budapeşte'den çekilmeye başladı. Fakat bu hareket bile, Polonya'da olduğu gibi olayları yatıştırmadı. Göstericiler şimdi, bir çok partili sistem kurulması, Sovyet birliklerinin Macaristan'dan tamamen çekilmesi ve Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan çıkmasından daha azını istemiyorlardı.

Bu olaylar olurken, Amerikan politikası göze çarpacak bir şekilde ihtiyatlı kaldı. Bütün "kurtuluş" konuşmalarına rağmen, Washington açıkça bu kadar temelden bir patlama beklemiyordu. Amerika hem bu sürece elinden geldiği kadar yardım etmek istiyor, hem de çok ileri giderse Sovyetlerin eline müdahale için bir bahane vermekten korkuyordu. Hepsinden önemlisi, Washington iki önemli krizi aynı anda idare etmekten aciz olduğunu gösterdi. Macar öğrencileri ve işçileri Sovyet tankları ile sokaklarda çarpışırken, Washington sessizliğini koruyordu. Moskova'ya, kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinin Washington'la olan ilişkilerini tehlikeye düşüreceği yolunda hiçbir uyarı yapılmadı.

Birleşik Devletler, 27 Ekim'de Güvenlik Konseyi'ne "Macaristan'daki yabancı askeri kuvvetlerin hareketinin yarattığı durum"{760} hakkında başvuruda bulundu. Ancak başvuru o kadar gevşek bir şekilde ele alındı ki, 4 Kasım'a kadar Güvenlik Konseyi kararı oylanamadı; zaten o zamana kadar da Sovyet müdahalesi yapılmış bitmişti.

Aradaki boşluk "Radis Free Europe" tarafından doldurulduu. Radyo, Macarları ihtilallerini hızlandırmaya ve herhangi bir ödün vermemeye teşvik etme ve Amerikan tavrını açıklama işini üzerine aldı. Örneğin, 29 Ekim'de "Rario Free Europe", Imre Nagy'nin yeniden başbakanlığa getirilmesini şu düşmanca yayınla selamladı:

> "Imre Nagy ve destekleyicileri, Truva Atı bölümünü gözden geçirmek ve modernize etmek istiyorlar. Budapeşte'deki mevcut

> iktidarın mümkün olduğu kadar uzun müddet pozisyonunu korumak için ateşkese ihtiyacı var. Özgürlük için savaşanlar, onlara muhalif olan hükümetin planlarını bir saniye için bile olsa gözden uzak tutmamalıdır."{761}

30 Ekim'de, Nagy tek partili sistemi ortadan kaldırdı ve son hür seçim olan 1946 seçimlerine katılan bütün demokratik partilerin katılımı ile oluşan bir koalisyon hükümetini atadı; fakat "Radio Free Europe" hâlâ ikna olmamıştı:

> "Savunma ve içişleri bakanlıkları hâlâ komünistlerin ellerindedir. Özgürlük savaşçıları, bunun devamına müsaade etmeyin. Silahlarınızı duvara asmayın. "{762}

Her ne kadar "Radio Free Europe" Amerikan hükümeti tarafından finanse ediliyorsa da, hükümetten resmi bir direktif almayan bağımsız bir heyet ve yöneticiler tarafından yönetiliyordu. Ancak Macaristan'ın özgürlük savaşçılarından, Birleşik Devletler hükümeti ile "kurtuluş" politikasını duyurmak için kurulmuş olduğu açıklanan ve dışişleri bakanının kendi icadı olduğunu iddia ettiği politikanın aracı olan radyo istasyonunun yayınları arasındaki farkı kavramalarını istemek, onlardan çok şey istemekti.

Eisenhower Yönetimi, konuştuğu birkaç seferde de her şeyden çok Sovyetlere güvence vermeğe çalıştı. Kasıtlı olmamakla beraber, hükümetin açıklamaları da aşağı yukarı "Radio Free Europe" kadar tahrik edici nitelikteydi. 27 Ekim'de, Sovyet birlikleri Macar başkentinden çekilmekteyken, Dulles, Dallas'ta, Birleşik Devletler'in Macaristan'ı, Moskova farkına varmadan Sovyet yörüngesinden çıkarmak istiyormuş izlenimi yaratan bir konuşma yaptı. Dulles, Moskova ile bağları koparan herhangi bir Doğu Avrupa ülkesinin Amerikan yardımına güvenebileceğini söylüyordu. "Bu ülkelerin, herhangi bir özel toplum şeklini kabul etmeleri de" şart değildi. Diğer bir deyişle, Amerikan yardımı hakkının doğması için bir Doğu Avrupa ülkesinin demokratik olmasına da ihtiyaç yoktu; Titoist bir model seçmesi ve Varşova Paktı'nı terk etmesi yeterli idi. Tipik bir Amerikan tarzı açıklamada Dulles, bu yorumu fedakârlık iddiası ile de birleştirdi. Dışişleri bakanına göre, Birleşik Devletler'in "uydu ülkelerin bağımsızlıklarını arzu etmesinde herhangi bir gizli amacı" olmadığı gibi, bu ülkelere "olası birer askeri müttefik"{763} olarak da bakmıyordu.

Gizli bir niyetin olmadığı iddiasını ileri süren Amerikan diplomatik retoriği, güven vermekten uzaktı. Marksist olmayan liderler arasında bile, bu retorik, genellikle tahmin edilemezlik veya keyfi hareket olarak yorumlanmıştır. Her ne

ise, bu noktada Moskova, Amerikan niyetlerinden çok, Amerikan hareketlerinden endişeliydi. Sekiz yıl önce, Moskova, Doğu Avrupa'nın Marshall Planı'na katılmasını veto etmişti; çünkü Amerikan ekonomik yardımını, bir çeşit kapitalist tuzak olarak algılıyordu. Dulles'ın Varşova Paktı'nı terk edenlere ekonomik yardım önerisinin bu korkuyu tekrar yaratması doğaldı. Dulles'ın, Macaristan'ın askeri ittifakta saf değiştirmesi isteğinin, Amerika'nın kendisini tutması ile önlendiği yolundaki üstü kapalı sözleri ise, politik depremi daha da yakınlaştırdı.

Dulles'ın, Sovyetlere tahrik edici güvence vermesi şeklindeki tutumuna paralel olarak, Eisenhower de 31 Ekim'de, Sovyetler Birliği'ne, tekrar baskıya başvururlarsa ceza önlemleri ile karşılaşacağı imasında bulunmamasıyla dikkat çekici bir konuşma yaptı. Olasılıkla, Eisenhower uzlaşmacı bir ton kullanmaya ikna edilmişti; çünkü bir gün önce Sovyetler Birliği, belirsiz olmakla beraber, Sovyet birliklerinin Doğu Avrupa'da üslenmesi kriterlerini ilan etmişti. Aynı zamanda Eisenhower, Sovyetlerin yeni kuvvetlerinin, Macaristan'ın geri kalan bölgelerine doğru yaptığı o sıralarda başlayan büyük çapta hareketin de farkında olması gerekirdi. Eisenhower'ın Sovyetler Birliği'ne karşı çekingen davranması, aynı yayında Süveyş krizi dolayısıyla Büyük Britanya ve Fransa'nın maruz kaldığı azarlanma ile kıyaslandığında çok dikkati çekicidir.

Macaristan konusunda, Eisenhower, Birleşik Devletler her ne kadar Doğu Avrupa'da Sovyet hegemonyasının son bulmasını ümit ediyorsa da "kuşkusuz bu politikayı kuvvete başvurarak uygulayamayacağımızı"{764} vurguluyordu. Çünkü böyle bir tutum, "hem Doğu Avrupa halklarının çıkarlarına en iyi şekilde hizmet, hem de Birleşmiş Milletler prensiplerine aykırı olur"du.{765} Bu gerçek, hem "Radio Free Europe" hem de Amerikan yardımını heyecanla bekleyen özgürlük savaşçılarının gözünden kaçmıştı. Eisenhower konuşmasına devam ederek "bu Doğu Avrupa ülkelerinde Amerika'nın olası askeri müttefikler aradığı şeklindeki iddianın yarattığı gerçek dışı korkunun ortadan kaldırılması için" çok çaba harcadı. "Böyle bir gizli amacımız yoktur. Bu insanları dost olarak görüyoruz ve hür olan dostlar olmalarını diliyoruz."{766}

Amerika'nın gizli niyetler beslemediği yönünde başkan tarafından yapılan açıklama, Kremlin için dışişleri bakanınınkinden daha ikna edici değildi. Dış politikalarını, Marksist ideoloji ve Rus ulusal çıkarlarının karışımı doğrultusunda yürüten Sovyetler, Amerika'nın bencil bir niyet beslemediği açıklamasını bir türlü anlayamıyordu. Fakat kuvvet kullanımının reddedilmesi Politbüro'nun anlayabileceği bir şeydi; çünkü Sovyetler açıkça hazırlandığı gibi, Doğu

Avrupa’da kozları paylaşmaya karar verirse, büyük korkuyu ortadan kaldıracaktı.

Eisenhower yönetiminin Macar ayaklanmasının ortasında yaptığı her iki resmi açıklamanın da istenmediği halde kışkırtıcı olması şaşılacak şeydi. Amerika’nın Doğu Avrupa’da müttefik aramadığı yolunda verdiği güvence, sanki Doğu Avrupa ittifak cephesini değiştirme seçeneğine sahipmiş gibi bir izlenim yarattığından, Kremlin’deki liderlerin huzurunu kaçırdı. Amerika’nın kuvvet kullanmayı reddetmesi ise, Kızıl Ordu ayaklanmayı ezdiği takdirde, Amerika’nın tepkisinin ne olacağını merak eden Sovyetleri rahatlatarak krizi ateşledi.

Bu esnada, Budapeşte’deki olaylar reformist politik liderliğin bile kontrolünden çıkmıştı. 30 Ekim’de, ihtilalciler Komünist Partisi’nin Budapeşte’deki binasını ele geçirdiler ve Nagy’nin en yakın iş arkadaşı dâhil, içerideki herkesi öldürdüler. O gün öğleden sonra, Nagy 1945’teki demokratik partiler koalisyonu bazı üzerine oturan yeni hükümetin kurulduğunu açıkladı. Tek partili komünist rejimin son bulduğunu sembolize etmek üzere, burjuva Küçük İş Sahipleri Partisi’nin bir temsilcisi olan Bela Kovacz da kabinedeydi. Birkaç yıl önce, Kovacz vatana ihanetle suçlanmıştı. Buna ek olarak, uzun zamandan beri komünizme muhalefetin sembolü olan Kardinal Mindszenty hapisten çıkarılmıştı ve heyecanlı kalabalıklara hitap etti. Sovyet birliklerinin bütün Macar topraklarından çekilmesini talep eden Nagy, bu konuda Politbüro elçileri Mikoyan ve Suslov ile görüşmelere başladı. Birçok politik parti bürolar açtılar ve gazete veya broşür yayınlamaya başladılar.

Nagy’nin önerisinin görüşülebilir olduğu izlenimi veren Mikoyan ve Suslov, görünüşe göre bundan sonraki konuşmalara hazırlanmak için Moskova’ya döndüler. 31 Ekim akşamı, hem Pravda hem de İzvestia, yoldaş bir komünist ülkede yabancı birliklerin üslenmesinin ev sahibi ülkenin ve bütün Varşova Paktı’nın onayına bağlı olduğu hakkındaki Kremlin’in bir gün önce ilan edilen resmi açıklamasını yayınladı:

> “...Varşova Paktı üyesi olan bir devletin birliklerinin, yine antlaşma üyesi olan bir başka ülkenin toprakları üzerinde üslenmesi, bütün üyelerin anlaşması ve bu birliklerin topraklarında üslendiği ülkenin oluru veya talebi ile yapılır. “{767}

Bu sözlere dayanan Eisenhower, 31 Ekim tarihli konuşmasında Sovyet hükümetinin açıklamasını büyük bir iyimserlikle yorumladı: “... Sovyetler Birliği gerçekten açıklanan niyet doğrultusunda hareket ederse, dünya ulusları

arasında adalet, güven ve anlayışa doğru atılan en büyük ileri adıma, bizim kuşağımız da tanık olacaktır."{768}

Washington, Sovyetlerin genel ilke açıklamasındaki iki önemli uyarıyı görmezliğe geldi: Birincisi, birliklerin çekilmesi ile ilgili usul, onların üslenmesindeki aynı prosedüre tabi idi ki, bu prosedür Sovyetler Birliği'ne veto hakkı veriyordu; ikincisi de, özellikle uğursuz bir uyarı ile Macaristan'a hitap eden paragraflarda, Sovyetler Birliği'nin Macaristan'ın "sosyalist başarılarının" terk edilmesine "izin vermeyeceği" ve onları, gerekirse diğer sosyalist ülkelerle birlikte savunacağı bildiriliyordu:

> "Macar halk demokrasisinin sosyalist başarılarını savunmak, şu anda işçilerin, köylülerin, entelektüellerin, Macaristan'ın bütün çalışan insanlarının başlıca kutsal görevidir.
>
> Sovyet hükümeti, sosyalist ülkeler halklarının, yabancı ve iç reaksiyoner güçlerin halkın demokratik sisteminin temellerini sarsmalarına izin vermeyeceklerine inancını ifade eder... Onlar, barış ve sosyalizm davasını desteklemek için kardeşçe birliklerini ve sosyalist ülkeler arasındaki karşılıklı yardımı kuvvetlendireceklerdir."{769}

Kendisine "Macar Halk Demokrasisi" denilen bu devlet, artık bu adı kullanmıyordu ve ne kendisini, ne de sosyalist başarılar dediği şeyleri koruyabilecek durumda değildi. Komünist kadronun ömür boyu üyesi olan Nagy'nin, Sovyet uyarısının ve kendi desteklediği değişikliklerin ne anlama geldiğini anlamaması olası değildi. Ancak Nagy, kendisini halkın kızgınlığı ile komünist müttefiklerinin affetmezliği arasında bulmuş, ne kontrol edebildiği ne de yönlendirebildiği bir akıma kendini kaptırmıştı. Polonyalılara benzemeyen bir şekilde, Macarlar, komünist rejimi özgürleştirmek değil, yok etmek, Sovyetler Birliği ile eşit olmak değil, ondan toptan kopmak istiyorlardı.

Zaten bir koalisyon hükümeti kurmuş olan Nagy, 1 Kasım'da Macaristan'ın tarafsızlığını ilan eden ve Varşova Paktı'ndan çekildiğini bildiren son geri dönülemeyecek adımı attı. Bu da Gomulka'nın Polonya'da giriştiğinin ilerisinde bir şeydi. Nagy, Macar radyosundan ölüm fermanı demek olan aşağıdaki açıklamayı vakur bir tonla yaptı:

> "Macar halkına ve tarihine karşı derin sorumluluk içinde olan ve Macar milyonlarının bölünmez iradesini temsil eden Macar ulusal

hükümeti, Macar Halk Cumhuriyeti'nin tarafsızlığını ilan eder.

Macar halkı, bağımsızlık, eşitlik ve Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi ruhuna uygun olarak komşuları Sovyetler Birliği ve bütün dünya halkları ile birlikte gerçek dostluk içinde yaşamayı istiyor. Macar halkı hiçbir güç blokuna katılmadan ulusal ihtilalinin başarılarını geliştirmeyi ve kuvvetlendirmeyi arzu ediyor."{770}

Nagy, aynı zamanda Birleşmiş Milletler 'den Macaristan'ın tarafsızlığını tanımasını istedi. Fakat başvurusuna hiçbir zaman bir cevap alamadı.

Nagy'nin merhamet uyandırması gereken başvurusu, dünya toplumu üzerinde hiçbir etki yaratmadı. Ne Birleşik Devletler, ne de Avrupalı müttefikleri, Nagy'nin başvurusunun ivedilikle ele alınması konusunda Birleşmiş Milletler'i ikna edecek hiçbir adım atmadılar. Sovyetler Birliği ise, ılımlı hareket etmeyi düşünecek durumda değildi. 4 Kasım sabahı, günlerden beri Macaristan'a akan Sovyet kuvvetleri hiçbir uyan yapmadan vurmaya başladı ve vahşi bir şekilde Macar Devrimi'ni bastırdı. Stalin temizliğinin eski kurbanlarından olup Nagy tarafından Komünist Parti genel sekreterliğine yükseltilen ve birkaç gün önce esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolan Yanoş Kadar, Sovyet birlikleri ile beraber yeni komünist hükümeti kurmak için geri döndü. Macar ordusu kumandanı Pal Maleter, Macaristan'daki Sovyet kuvvetleri kumandanı ile Sovyet birliklerinin Macaristan'dan çekilmesini görüşürken tutuklandı. Yugoslav Büyükelçiliğine sığınan ve Yugoslavya'ya gitmesine izin verileceği vaat edilen Nagy, elçilik binasını terk eder etmez tutuklandı. Cardinal Mindszenty, 1971'e kadar kalacağı Amerikan Elçiliği'ne sığındı. Nagy ve Maleter, sonradan idam edildi. Stalin'in ruhu Kremlin'de halâ yaşıyordu.

4 Kasım'a kadar Sovyet yığınağının yapıldığı tüm kritik devreyi Büyük Britanya ve Fransa'yı Süveyş dolayısıyla azarlamakla geçiren Birleşmiş Milletler, sonunda Macaristan'daki trajediye döndü. Sovyetler Birliği'nin çekilmesini isteyen karar tasarısı Sovyet büyükelçisi tarafından derhal veto edildi. Genel Kurul'un özel bir oturumunda oylanan benzer bir karar, Macaristan'ın bağımsızlığını doğruluyor ve Macaristan'a Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin gönderilmesini öngörüyordu. Bu, o kader gününün ikinci kararıydı. Genel Kurul, Ortadoğu için bir Birleşmiş Milletler acil durum gücü kurmuştu. Büyük Britanya ve Fransa'nın da konsensüse katılımıyla Ortadoğu kararı oybirliği ile alınmıştı. Macar kararı ise, sekize karşı elli kabul oyuyla alınmıştı, on beş oy da çekimser çıkmıştı. Sovyet bloku karar aleyhine oy kullanırken, Hindistan ve Yugoslavya

gibi Bağlantısızlar ve Arap ülkeleri çekimser kaldılar. Ortadoğu kararı uygulandı; Macar kararı ise görmezlikten gelindi.

Macaristan ayaklanmasının acımasız bir şekilde bastırılması sonrasında, daha kuvvetli ve yaratıcı bir Batı diplomasisinin erken davranıp trajediyi önleyip önleyemeyeceği veya yumuşatıp yumuşatamayacağı sorusu ortaya atıldı. Macaristan'daki Sovyet birlikleri, günlerce geniş şekilde taze kuvvetlerle takviye edildiler. Onların saldırısını önlemek demokrasilerin gücü dâhilinde değil miydi? Amerikan hükümetinin kendisi, ilk kurtuluş bayrağını kaldıran devletti. "Radio Free Europe" kanalıyla yaptığı propaganda, Dulles'in 1952 *Life* dergisindeki yazısında tahmin ettiğinden fazla ümit yaratmıştı. Macaristan patladığı zaman, Budapeşte'deki Amerikan Elçiliği Dışişleri Bakanlığı'na, her gazetecinin bildiği şeyi bildirmiş olmalıydı: Komünist Macaristan'ın politik yapısı çözülüyordu. Charles Bohlen, Llewellyn Thompson, Foy Kohler ve George Kennan gibi birçok Kremlin uzmanına danışmak olanağı varken, Dışişleri Bakanlığı'nın Sovyet askeri müdahale olasılığını düşünmemiş olması inanılacak gibi bir şey değildir. Her ne ise, Eisenhower Yönetimi, Sovyet müdahalesini, onlara pahalıya mal etmek için herhangi bir çaba göstermedi.

Macaristan'daki ayaklanma sırasında, Amerika kendi sözlerini gerçekleştiremedi. Doğu Avrupa'daki komünist kontrolünü devirmek için savaş riskini göze almamak, on yıldan beri açık Amerikan politikası olmuştu. Fakat Washington'un olayları etkileyebilmek için savaş dışında her türlü seçeneği araştırmakta da başarısız olması, Washington'un ilan ettiği ilkeler ile desteklemeye hazır olduğu olaylar arasında çok büyük bir boşluk yaratmıştır. Birleşik Devletler, hiçbir zaman, yeni kurulan deneyimsiz Macaristan hükümetine desteğinin sınırını açıklamamıştı. Aynı zamanda, mevcut birçok kanalı kullanarak Macarlara geri dönülmez adımlar atmadan önce, kazançlarını nasıl sağlamlaştırabilecekleri yönünde de herhangi bir öneride bulunmamıştı. Sovyet liderliği ile yapılan haberleşmelerde de Birleşik Devletler büyük ölçüde resmi açıklamalara dayanıyordu ki, sonradan bunların Eisenhower Yönetimi'nin umduğu sonuçların tamamen zıddını verdiği anlaşıldı.

Daha kararlı ve açık bir Amerikan tutumu, Sovyetlerin müdahale kararını almadan daha çok düşünmesini veya hiç olmazsa sonuçsuz kararlar almamasını sağlayabilirdi. Kremlin'e, Macaristan'da yapılacak bastırmanın önemli politik ve ekonomik bedeli olacağı ve Doğu-Batı ilişkilerinin belli bir müddet dondurulabileceği uyarısı yapılabilirdi. Macaristan konusunda Amerika'nın ve Birleşmiş Milletler'in tutumunun Süveyş'e gösterilen tepkiyle uyumlu olması

sağlanabilirdi. Aksine, Amerika ve müttefikleri, bu olayda, sanki sonuçtan hiçbir şekilde etkilenmeyecek seyircilermiş gibi davrandılar.

Demokrasiler, Macaristan için savaşacak durumda değillerdi; fakat yapılan işin politik ve ekonomik bedeli olacağını ortaya koyabilirlerdi. Görüldüğü gibi, Kremlin ekonomik bakımdan bile herhangi bir bedel ödemedi. Macar trajedisinden iki yıldan biraz daha fazla bir zaman sonra ve Berlin konusundaki Sovyet ültimatomuna karşın, İngiliz Başbakan Harold Macmillan, savaştan sonra ilk kez başbakan düzeyinde Moskova'yı ziyaret etti; üç yıl içinde, Eisenhower ve Kruşçev Camp, David ruhunu kutladı.

Süveyş, Arap ulusları ve Hindistan ve Yugoslavya gibi Bağlantısız ülke liderlerinin Büyük Britanya ve Fransa'ya saldırması için bir fırsat yarattı. Oysa sıra Macaristan'a gelince, aynı gruptaki uluslar Sovyet hareketlerini kınama bir yana, Birleşmiş Milletler'de eleştirmeyi bile reddettiler. Birleşmiş Milletler'in Macaristan ve Süveyş oylamaları arasında bazı benzerlikler arzu edilirdi. Hiç olmazsa Amerika'nın Büyük Britanya ve Fransa'ya karşı aldığı önlemler, Bağlantısız ülkeler tarafından Sovyetlerin Macaristan'daki hareketlerine bağlanabilirdi. Sovyetler Birliği'nin Macaristan'da yaptıkları, Bağlantısız ülkeler nezdindeki nüfuzunu olumsuz yönde etkilemediği halde, Birleşik Devletler'in Süveyş konusundaki tutumu da aynı grup nezdinde Amerika'nın nüfuzuna ek bir şey kazandırmadı.

1950'li yıllarda, kendisine Bağlantısızlar grubu denen ülkeler uluslararası ilişkilere yeni bir yaklaşım getirdiler. Kuşkusuz tarafsız ülkeler her zaman var olmuştur; fakat onların belirgin özellikleri pasif bir politika izlemeleri idi. Soğuk Savaş döneminin Bağlantısızları ise, aksine tarafsızlıklarını hiç bir şeye karışmamak şeklinde algılamamışlardır. Kuvvetlerini bir araya toplamak ve nüfuzlarını arttırmak için yaptıkları forumlarda, aktif olarak bazen de hırçınlıkla gündemi oluşturmakta rol almışlar, sonuçta bir Bağlantısızlar ittifakı kurmuşlardır. Her ne kadar uluslararası gerginlik konusundaki yakınmalarında çok gürültü çıkardılarsa da, bu gerginlikten nasıl yararlanacaklarını da çok iyi biliyorlardı. Süper güçleri nasıl birbirlerine karşı kullanacaklarını öğrenmişlerdi. Sovyetler Birliği'nden Amerika'dan korktuklarından daha çok korktukları için, genellikle komünistlerin tarafında yer almışlar ve Birleşik Devletler'e uyguladıktan sıkı moral ilkeleri Sovyetler Birliği'ne uygulamak gereksinimini duymamışlardır.

16 Kasım'da, Başbakan Jawaharhal Nehru, Hint Parlamentosu'na Sovyetlerin

Macaristan'da yaptıklarını kınayan Birleşmiş Milletler kararına niçin olumlu oy kullanmadığını kendi tumturaklı mantığı ile açıklamıştır{771}: Olaylar *bulanık*tı, karar tasarısı uygun şekilde kaleme alınmamıştı ve Birleşmiş Milletler'in gözetiminde serbest bir seçim çağrısı Macaristan'ın ulusal egemenliğinin ihlali demekti.

Olaylar hakkında her şey söylenebilir, fakat bulanık oldukları söylenemez. Hindistan'ın tepkisi, tamamen bir *Realpolitik* uygulamasıydı. Basitçe, Hindistan uluslararası forumlarda Sovyetlerin desteğinden vazgeçmek istemiyordu; Çin ve Pakistan'a sınır komşusu iken ve Sovyetler Birliği de pek uzakta sayılmazken, uzak bir Avrupa ülkesi için Sovyet gazabını tahrik etmekte ve önemli silah ikmalini gözden çıkarmakta anlam yoktu.

Hindistan, her ne kadar Hint diplomattan kazananı moral erdeme dayalı olarak seçen farklı bir dinleyici kitlesi içinde olduklarını ileri sürebilirlerse de, dış politikayı Oxford Öğrenci Derneği'ndeki bir görüşme olarak algılamıyordu. Hintli liderler İngiliz okullarında yetişmişlerdi ve Amerikan klasiklerini okumuşlardı. Disraeli ve Theodore Roosevelt'in uygulamalarını, Wilson ve Gladstone'un retoriğiyle bir araya getirmişlerdi. Hintlilerin bakış açısına göre, görüşmecileri Hint retoriğinin, Hint uygulamasının rehberi olduğu veya Hint dış politikasının soyut, üstün bir moralite çizgisinde yönlendirildiğini düşünme yanılgısına düşmediği sürece hakim duygu buydu.

18 Aralık'ta, Macar trajedisinden altı hafta sonra, Dulles bir basın toplantısında ayaklanmaya karşı Amerika'nın takındığı tutumun arkasındaki mantığı açıkladı. Şaşılacak bir şekilde, hâlâ Amerika'nın barışçı niyetleri hakkında Sovyetler Birliği'ne güvence vermeye çalışıyordu:

> "...Sovyetler Birliği'nin etrafını düşman devletlerden oluşan bir kuşakla çevirmeye ve Fransa tarafından Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra geniş çapta geliştirilen ve Sovyetler Birliği'nin etrafını düşman kuvvetlerle çevirme amacı güden bir *cordon sanitaire*'i yeniden oluşturmayı arzu etmiyoruz. Bu konudaki politikamızı, uydu ülkelerin gerçek bağımsızlığa doğru barışçı bir evrimini kolaylaştırmak ümidiyle açıklığa kavuşturduk."{772}

Bu, hayret verici bir açıklamaydı. Sınırlandırma politikası, eğer Sovyetler Birliği'nin etrafını onun yayılmacılığını durdurabilecek kuvvetlerle çevirmek değilse neydi? Sovyetlerin Macaristan'daki acımasız gösterisinden ve Ortadoğu'da tehdit edercesine kılıç şakırdatmasından hemen sonra, Dulles'ın

özür diler gibi konuşma tonu aynı derecede şaşılacak bir şeydi 13 Mart 1957'de Dulles, Avusturalya'da yaptığı bir basın toplantısında, Amerika'nın tavrını kabaca özetledi. Meslekten bir avukat olarak, davasını herhangi bir hukuki yükümlülüğün yokluğuna dayandırdı:

> "...Macaristan'a askeri yardım yapmak için bir dayanağımız yoktu. Böyle bir yükümlülüğümüz yoktu ve yardım yaparsak bunun Macaristan halkına veya Avrupa halkına yahut dünyanın geri kalan kısmına herhangi bir yararı olacağını düşünmedik."{773}

Dulles devamlı olarak esas noktayı gözden kaçırıyordu. Sorun hukuki bir sorun değildi; Amerika'nın yükümlülüğünü yerine getirip getirmemesi sorunu değildi; fakat Amerika'nın beyanlarına sadık kalması sorunu idi.

Evrensel bir misyonu ilan ettikten sonra, Amerika'nın prensipleri ile ulusal çıkarları arasında boşluklarla karşılaşması kaçınılmazdı. Süveyş ve Macaristan olaylarının birbirine karışması bunun bir örneğiydi. Amerikan büyük rüyası, zorlayıcı ve evrensel kurallarıyla önündeki her şeyi sürükleyen bir dış politika olmuştur. Oysa on yıldan beri Amerikan politik karar organları, dünya liderliğinin karmaşıklığı, günlük diplomasi değirmeninin öğüttüğü mükemmel olmayan davalara ödün verilmesi ve çok değişik tarihi perspektifleri olan müttefiklerinin görüşlerine dikkat edilmesi gereği ile engellendiler. Süveyş, bu kusuru düzeltmek ve politikayı prensipleriyle uyumlu duruma getirmek için iyi bir fırsat yarattı. En yakın müttefiklerine sırtını dönmenin verdiği ıstırap, Amerika üzerinde ceza etkisi yaptı ve moral safiyetinin tekrar takdir edilmesine yaradı.

Macaristan, daha karmaşık bir olaydı; çünkü bir şekilde kuvvet kullanımını gerektiriyordu. Ancak Amerikalı liderler, vicdani bakımdan rahat değillerse de Amerikan güvenliğini doğrudan doğruya etkilemeyen böyle bir dava için Amerikan hayatlarını tehlikeye atmak istemiyorlardı, İlke, belirsizliğe ve basamaklara izin vermez. Süveyş'te Amerika ilkelerinin uygulanmasında ısrar edebilirdi; çünkü sonuçları hemen bir savaş riski getirmiyordu. Macaristan'da ise, diğer ülkelerin kabul ettiği gibi *Realpolitik*'i kabul etti; çünkü prensipte ısrar, kaçınılmaz şekilde bir savaş, belki de bir nükleer savaş tehlikesini yaratacaktı. Hayatlar söz konusu olduğu zaman, devlet adamları, ne kadar genişlikle ve cömertçe tanımlanırsa tanımlansın, risk ile çıkar arasındaki ilişkiyi halkına ve kendisine açıklamak zorundadır. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'da durumunu korumak için, Birleşik Devletler'in Macaristan'ı kurtarmak için göze

aldıklarından daha büyük riskleri göze almaya hazırdı. Kimse bu denklemi tersine çeviremezdi. Ayaklanmadan önceki retorik kapsamında Amerika'nın Macar politikası gerçekten zayıftı; çıkar terimleri içinde ise, savaş tehlikesini göze almanın reddedilmesi hem kaçınılmazdı, hem de uygundu. Ancak Amerika'nın tutumu, askeri olmayan yöntemlerle Sovyetlere Macaristan'a yaptıktan tecavüzün bedelinin fazlasıyla ödettirilmesindeki isteksizliğini açıklamıyor.

Macaristan ve Süveyş olaylarının aynı zamanda gerçekleşmesi, Soğuk Savaş'ın bundan sonraki aşamasının koordinatlarını belirledi. Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'daki durumunu korumayı başardı; Birleşik Devletler dâhil, demokrasiler Ortadoğu'daki durumlarında göreceli bir gerileme kaydettiler. Sovyetler Birliği, sınırlandırma politikasını atlamanın bir yolunu buldu. Birliklerinin Budapeşte'yi vurduğu günden bir gün sonra ve çatışmalar hâlâ devam ederken, Kruşçev Batı Avrupa'yı roket saldırıları ile tehdit ediyor ve hatta Birleşik Devletler'i Ortadoğu'da en yakın müttefiklerine karşı ortak askeri harekât yapmaya davet ediyordu. Birleşik Devletler, Macaristan'ı tarihi evrim denizine ve müttefiklerini de iktidarsızlık duygusuna terk etti.

O zaman belirgin olmayan şey, Sovyetler Birliği'nin doğal zayıflığı idi. Şaşılacak bir şekilde, komünistler devam ettiremeyecekleri bir girişimde bulunmuşlardı.

Komünist liderler gönüllerini hoşnut etmek için objektif faktörler hakkında ateşli nutuklar çekebilirlerdi; fakat kalkınmış ülkelerde devrimin sadece komünist dünyasında olduğu gerçeği ortadaydı. Uzun vadede, Sovyetler Birliği etrafında Fin tipi devletler kursaydı, hem daha fazla güvende olacak, hem de ekonomik bakımdan daha da kuvvetli olacaktı; çünkü bu ülkelerin iç istikrarı ve ekonomik gelişmesi sorumluluğunu üstlenmemiş olacaktı. Aksine, Doğu Avrupa'daki emperyalizm, Sovyetler Birliği'nin kuvvetini arttırmadan, Sovyet kaynaklarını tüketti ve demokrasileri ürküttü. Komünizm, hükümet ve medyadaki kontrolünü hiçbir zaman halkın kabulüne ve onayına çeviremedi. Doğu Avrupa'daki komünist liderler, devamlı olarak Sovyet süngüleri üzerinde oturmak istemiyorsa, er veya geç, ulusal muhaliflerinin programlarını kabul etmek zorunda kalacaklardı. Böylece, ilk kanlı terör döneminden sonra, Kadar adım adım Nagy'nin planladığı amaçlara doğru yöneldi; fakat Varşova Paktı'ndan çıkmak adımını atmadı. Bir kuşak sonra, o zamana kadar belirti göstermeyen Sovyet zayıflığı, Macar ayaklanmasının komünist sistemin nihai iflâsının habercisi olduğu işaretini verecekti. Bütün bu olanlara karşın, on yıl içinde

Macaristan içişleri bakımından Polonya'dan daha özgür ve dış politikası Sovyetler Birliği'nden daha bağımsızdı. Otuz beş yıl sonraki Moskova'nın özgürleşme hareketinin son safhasında ise, Sovyetler Birliği artık olaylar üzerindeki kontrolünü tamamen kaybedecekti.

1956'nın sonucu, bir kuşak daha ıstırap ve baskı altına alınmıştır. Tarihçilere göre nihai çöküşten önceki ara, kısa olmakla beraber, sistemin totaliter doğasının sayısız kurbanlara verdiği şiddetli ıstırabı ölçmek mümkün değildir. Bu olayların hemen arkasından, güç dengesini kapitalistler gibi yanlış okuyan Moskova, durumdan memnun olmak için her sebebin mevcut olduğunu sandı. Yılın olaylarını, güç dengesinin kendi lehine geliştiği şeklinde yorumlayan Politbüro, Soğuk Savaş döneminin en vahim meydan okumasını başlattı: Berlin ültimatomları.

John F. Kennedy ve Kruşçev Viyana’da, Haziran 1961

23
Kruşçev’in Ültimatomu: Berlin Krizi 1958-63

Potsdam Konferansı’nda, üç galip devlet Berlin’in dört işgal kuvveti –Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa ve Sovyetler Birliği– tarafından yönetilmesine karar vermişlerdi. Almanya’yı da bu dört devlet idare edecekti. Öyle oldu ki, Almanya’nın dörtlü yönetimi bir yıldan biraz fazla sürebildi. 1949’da Batı bölgeleri, Federal Cumhuriyet şeklinde birleşti ve Rus bölgesi de Demokratik Alman Cumhuriyeti oldu.

Berlin için yapılan dört-devlet düzenlemesine göre, bu şehir Almanya’nın bir parçası değildi. Doğu ve Batı Berlin resmen II. Dünya Savaşı’nın dört galip müttefikinin yönetiminde idi. Sovyetler şehrin doğusunda geniş bir yeri işgal etmişti; Amerika’nın güneyde bir sektörü vardı, İngiliz ve Fransızların batı ve kuzeyde birer sektörleri vardı. Tüm Berlin ise, Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin içinde bir ada gibiydi. Yıllar ilerledikçe, Doğu Almanlar ve Sovyetler, Berlin’in komünist blokun kasvetli griliği ortasında refah örneği olarak dikkati çeken üç bati sektörünü birer diken gibi görmeye başladılar. Her şeyden önemlisi, Batı Berlin batıya göç etmek İsteyen Doğu Almanlar için bir kanal vazifesi görüyordu: Şehrin üç sektöründen birine giden metroya biniyorlar ve sonra göç için başvuruyorlardı.

Berlin'in dört-devlet statüsüne karşın, şehre giriş için belirli bir düzenlemenin hiç görüşülmemiş olması şaşılacak bir şeydi. Her ne kadar dört devlet Berlin'e ulaşmak için çeşitli yollar ve hava koridorları belirlemiş iseler de, geçit mekanizması üzerinde açık bir anlaşmaya varmış değillerdi. 1948'de, Stalin bu boşluktan yararlanarak, Berlin'e giriş yollarının onarılmakta olduğu gibi teknik bir gerekçe ile Berlin ablukasını kurmaya çalıştı. Batı'nın bir yıl süren havadan ikmalinden sonra, giriş tekrar serbest bırakıldı; fakat hukuki yetki eskisi gibi belirsiz olarak kaldı.

Ablukadan hemen sonra gelen yıllarda Berlin o kadar büyük bir endüstri merkezi oldu ki, ihtiyaçları hele de bir olağanüstü durumda havadan ikmal ile karşılanması imkânsız hale geldi. Her ne kadar Berlin, teknik olarak hâlâ dört devletin kontrolündeki bir şehir ve Sovyetler Birliği de bu şehre girişten sorumlu ülke ise de, fiilen Doğu Alman uydu devleti, başkenti olan Doğu Berlin'den bu yolları kontrolü altında tutuyordu. Bu nedenle Berlin'in durumu çok hassastı. Karayolu, demiryolu ve hava bağlantıları o kadar kolaylıkla kesilebilir durumdaydı ki, bütün şehrin özgürlüğünü tehdit etmeden kuvvet kullanarak buna karşı koymak çok zordu. Teorik olarak, bütün askeri trafik Sovyet kontrolü altındaki bir kontrol noktasından geçmek zorundaydı, fakat gerçekte durum farklı idi; bir Doğu Alman nöbetçi kapıları kontrol ediyordu ve Sovyet subaylar bir anlaşmazlık olduğunda müdahale etmek üzere yakındaki bir derme çatma kulübede oturuyorlardı.

Kuvvetlerin karşılıklı durumundaki devamlı değişikliği göstermek için uygun bir yer arayan Kruşçev'in, Berlin'in bu hassas durumunu kullanmaya karar vermesi hiç de garip değildir. Hatıratında şöyle diyor:

> "Kabaca söylemek gerekirse, Avrupa'daki Amerikan ayağında ıstırap veren bir su toplaması vardı. Bu, Batı Berlin'di. Amerikalıların ayağına basıp acı vermek istediğimiz zaman yapmak zorunda olduğumuz tek şey, Alman Demokratik Cumhuriyeti toprakları boyunca Batı iletişimini engellemekti."{774}

Kruşçev'in, Batı'nın Berlin'deki durumuna meydan okuması, genel sekreterin barış için en çok ümit bağladıktan kişi olduğuna demokrasilerin kendilerini inandırdıktan bir anda geldi. John Poster Dulles gibi şüpheci bir Sovyet gözlemcisi bile, 1956 Şubat'ında Kruşçev'in Yirminci Parti Kongresi'ndeki konuşmasına Sovyet politikasında "önemli bir değişiklik" olduğunu fark ettiği şeklinde cevap verdi. Dulles, Sovyet yöneticilerinin "komünist olmayan dünyaya

yaklaşımlarını temelden değiştirme zamanının geldiğine" karar verdiklerini söyledi. "Artık dış politika hedeflerini daha az hoşgörüsüzlük göstererek ve daha az şiddet kullanarak gerçekleştirmeye çalışıyorlar."{775} Aynı nedenle, Eylül 1957'de, Süveyş ve Macaristan krizinden bir yıldan daha az bir zaman sonra, Büyükelçi Llevvellyn Thompson, Moskova'dan gönderdiği raporda, Kruşçev'in "Batı ile ilişkilerde yumuşamaya mecbur kaldığını ve bunu gerçekten istediğini"{776} vurguluyordu.

Kruşçev'in hareketleri bu iyimserliği doğrulamıyordu. Ekim 1957'de, Sovyetler ilk yapay uyduları Sputnik'i fırlatarak dünya yörüngesine yerleştirdiği zaman, Kruşçev bu bir atımlık başarıyı, Sovyetler Birliği'nin, demokrasileri, hem bilim, hem de askeri alanda geçtiğinin bir kanıtı olarak yorumladı. Batı'da bile, planlı ekonominin pazar ekonomisinden nihai olarak daha üstün olabileceği görüşü inanılırlık kazanmaya başladı.

Başkan Eisenhower, paniğe kapılmayan neredeyse tek kişiydi. Bir asker olarak, bir prototip ile kullanılmaya hazır bir askeri silah arasındaki farkı anlıyordu. Diğer yandan kendi övünmesini ciddiye alan Kruşçev, Sovyet füzelerinin sözde üstünlüğünü diplomatik bir hamleye çevirmek için saldırıya geçti. Ocak 1958'de, bir Danimarkalı gazeteciye şöyle diyordu:

> "Sovyet sputniklerinin atılması, her şeyden önce şunu gösteriyor ki... sosyalist ülkelerle kapitalist ülkeler arasındaki kuvvet dengesinde, sosyalist devletler lehine ciddi bir değişiklik olmuştur."{777}

Kruşçev'in fantezisine göre, Sovyetler Birliği bilimsel ve askeri alanlarda Birleşik Devletler'i geçtiği gibi, yakında sınai üretimde de geçecekti. 4 Haziran 1958'de, Bulgar Komünist Partisi'nin Yedinci Kongresi'nde şunları söyledi:

> "Kesin olarak şuna inanıyoruz ki, sosyalist ülkelerin en gelişmiş kapitalist ülkeleri dahi, yalnızca tempoda değil, endüstriyel üretim hacminde de geçmesi zamanı yaklaşmaktadır."{778}

Davasına inanmış bir komünist olarak, Kruşçev'in kuvvet dengesindeki bu varsayılan değişikliği, pratik diplomatik gerçeğe dönüştürmeye çalışması gerekirdi. Berlin ilk hedefiydi. Kruşçev, üç girişimle meydan okumayı başlattı. 10 Kasım 1958'de, Berlin'in dörtlü statüsüne son vermek istediği ve Sovyetler Birliği'nin şehre giriş kontrolünü Doğu Alman uydusuna bırakmak niyetinde olduğu uyarısında bulundu. O günden sonra, Kruşçev şöyle yemin etti: "ABD, Britanya ve Fransa Berlin'e ait bir sorunla ilgileniyor iseler, Demokratik Alman

Cumhuriyeti ile ilişkilerini kursunlar ve onunla anlaşsınlar."[{779}] 27 Kasım'da, bu konuşmasının esasını, Birleşik Devletler'e, Büyük Britanya'ya ve Fransa'ya gönderdiği resmi notalara aktararak, Berlin üzerindeki Dört Devlet Anlaşması'nın hükümsüz ve geçersiz olduğunu ilan etti ve Batı Berlin'in askerden arındırılmış bir "serbest şehir"e dönüştürülmesinde ısrar etti. Altı ay içinde herhangi bir anlaşmaya varılmazsa, Sovyetler Birliği, Doğu Almanya ile bir barış anlaşması imzalayacak ve işgal haklarını ve şehre giriş yollarının kontrolünü Demokratik Alman Cumhuriyeti'ne bırakacaktı.[{780}] Kruşçev Batılı müttefiklere, ültimatom olmamakla beraber ona benzer bir şey vermişti.

10 Ocak 1959'da, Kruşçev diğer üç işgal devletine Berlin'in ve Doğu Almanya'nın yeni statüsünü tanımlayan bir barış anlaşması taslağı verdi. Ayın sonuna doğru, Yirmi Birinci Komünist Parti Kongresi'nin önünde politikasının mantığını açıkladı. Mallarını öven bir sahtekâr gibi Sovyet gücünün değerlendirilmesini biraz daha abartarak, Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte Sovyetler Birliği'nin, zaten dünyanın endüstriyel üretiminin yarısını ürettiklerini, bu nedenle de "uluslararası durumun kökten değişeceğini"[{781}] söyledi.

Kruşçev, saldırı noktasını büyük bir beceri ile seçmişti. Berlin'e giriş yollarının Doğu Almanya'nın kontrolüne bırakılması, dolaylı bir meydan okumaydı. Bu durum demokrasileri, Doğu Almanya'yı tanıma veya geçiş belgelerini kimin mühürleyeceği teknik sorunu için savaş tehdidinde bulunma seçeneği ile karşı karşıya getirdi. Ancak Kruşçev'in doğasına uygun olarak çıkardığı yaygara, aslında Sovyetlerin durumundaki gerçek bir zayıflığı maskeliyordu. Doğu Almanya hızla insan gücü kaybediyordu. Yüzbinlerce vatandaşı, çoğu meslek sahibi yetenekli kişiler, Berlin yoluyla Batı Almanya'ya kaçıyorlardı. Berlin, Demir Perde'de dev bir delik olmuştu. Bu eğilim devam ederse, kendisini "işçi cenneti" ilan eden bu ülkede işçi kalmayacaktı.

Doğu Alman devleti, Sovyet nüfuz küresindeki en nazik halkayı oluşturuyordu. Sınırında daha büyük, daha müreffeh bir Batı Almanya ile karşı karşıya olan ve yalnız Sovyet uydu devletleri tarafından tanınmış olan Doğu Almanya, hukuka uygunluktan yoksundu. Berlin kanalıyla insan gücü kaçışı, devletin devamını tehdit ediyordu. Doğu Berlin liderleri, bir şey yapılmazsa birkaç yıl içinde bütün devletin çökebileceğini düşünüyorlardı. Böyle bir şey, Kruşçev'in kuvvetlendirmeye çalıştığı Sovyet nüfuz küresine indirilmiş mahvedici bir darbe olacaktı. Kaçış yolunu kesmekle, Kruşçev Doğu Alman uydusuna yeni bir hayat vermiş olacaktı. Ayrıca Batılıları geri çekilmeğe zorlamakla, Federal Cumhuriyet'in Batı ile bağlarını da zayıflatmayı amaçlanmıştı.

Kruşçev'in ültimatomu, Adenauer'in politikasını can damarından vurdu. Hemen hemen on yıldan beri, Adenauer Batı ile bağlarını feda etme karşılığında Almanya'nın birleşmesi ile ilgili bütün önerilere karşı çıkmıştı. Sovyetler Birliği, Stalin'in 1952 barış planı ile tarafsızlık madalyonunu Alman halkının gözleri önünde sallayıp durmuştu ve Adenauer'in muhalifleri bu planı desteklemişti. Adenauer, ülkesinin geleceğini Amerikan ve Alman çıkarlarının birbirinin aynı olduğu düşüncesine bağlanmıştı. Üstü kapalı pazarlık şöyleydi: Federal Cumhuriyet, Atlantik savunma sistemine katılacak ve müttefikler Alman birliğini, Doğu-Batı diplomasisinin bir unsuru yapacaklardı. Bu nedenle, Adenauer için Berlin krizi, Berlin'e giriş prosedürü probleminden çok daha fazla bir şeydi. Bu kriz, Federal Cumhuriyet'in Batı taraftarlığının doğru bir seçim olup olmadığının bir sınava tâbi tutulması idi.

Adenauer'ın şu gerçeği görmezlikten gelmesi mümkün değildi: Doğu Almanya'nın statüsündeki her gelişme, birliğin iki Alman devleti arasındaki görüşmelere bırakılması gerektiği yolundaki Sovyet iddiasını kuvvetlendiriyordu. Sosyal Demokrat Parti'nin hâlâ tarafsızlık yanlısı olduğu bir zamanda, müttefiklerin Alman Demokratik Cumhuriyeti'ni de facto olarak tanıması, Alman iç politikasında devrim yaratacak bir şeydi. De Gaulle'e göre Adenauer 1959 Aralık ayında yapılan bir Batı zirve toplantısında şöyle demişti:

> "Eğer Berlin kaybedilirse, benim politik durumum bir anda savunulamaz bir duruma düşer. Bonn'da sosyalistler iktidara gelirler. Moskova ile doğrudan doğruya bir düzenleme yapmak için harekete geçerler ve bu da Avrupa'nın sonu olur."{782}

Adenauer'in görüşüne göre, Kruşçev'in ültimatomu her şeyden önce Federal Cumhuriyet'i izole etmeye yönelikti. Görüşmeler için Sovyetler tarafından hazırlanan gündem, Bonn'u kazanması imkânsız bir duruma sokmuştu. Vereceği ödünlere karşılık, Batı'nın eline geçecek şey, en iyi tahminle esasen şimdi sahip olduğu şeydi: Berlin'e giriş. Aynı zamanda, Doğu Alman uydu devletine Almanya'nın birleştirilmesi konusunda bir veto hakkı verilecekti ki, bu veto ya bir hareketsizliğe götürecek veya Adenauer'ın hatıratında tanımladığı aşağıdaki sonucu doğuracaktı:

> "...Almanya'nın birleştirilmesini, Almanya'yı Batı blokundan ayırma ve Avrupa bütünleşmesinin başarılarından vazgeçme pahasına satın alamayız. Çünkü sonuç, Avrupa'nın ortasında kendini savunamayan, bağlardan yoksun bir Almanya olacaktır ve bu devlet, zorunlu olarak

Doğu‘yu Batı ‘ya karşı kullanma girişiminde bulunacaktır.”{783}

Kısacası, Adenauer, Kruşçev tarafından ana hatları çizilen şartlar altında yapılacak görüşmelerden hiçbir fayda çıkacağını sanmıyordu. Bununla beraber, eğer görüşmelerden kaçınmak mümkün olmazsa, bu fırsatı, Batı’ya güvenmenin daha akıllıca bir şey olduğunu kanıtlamak için değerlendirmeyi istedi. Kruşçev’in ültimatomuna ödün vererek cevap vermeyi şiddetle reddetti; Batı’nın birlik planlarını, hür seçimler üstüne oturtmasını yeğliyordu.

Ancak Adenauer’in görüşleri, İngiliz-Amerikan müttefikleri, en azından Büyük Britanya tarafından paylaşılmıyordu. Başbakan Harold Macmillan ve İngiliz halkı, ülkelerinin Büyük Devlet sıfatını kaybetmesinden büyük ölçüde sorumlu tuttukları yenilmiş düşmanlarının başşehri uğruna savaşı göze almakla isteksizdiler. Büyük Britanya, Fransa’ya benzemeyen bir şekilde, uzun vadeli güvenliğini Almanya’nın geleceği ile bir tutmuyordu. Bir kuşak içinde iki kez, Avrupa’nın çoğunu ele geçiren Alman saldırısından Amerika’nın müdahalesi ile son anda kurtulmuştu. Her ne kadar Büyük Britanya Atlantik ittifakı içinde korunmayı yeğlerse de, bir seçim yapmak zorunda kaldığında, Amerika’dan ayrılmaktansa, Avrupa’dan izole edilme riskini göze alabilirdi. Eisenhower’ın iç sorunları, İngiliz liderlerini, Adenauer’in iç sorunlarından daha çok ilgilendiriyordu. Nihai bir krizde, Eisenhower’ın iç destek sağlama yeteneği, Büyük Britanya’nın hayatta kalması üzerinde çok daha fazla etkili olacaktı. Bütün bu nedenlerle, İngiliz liderler Alman birliği üzerine pek fazla oynamadılar ve Adenauer’in kuşkularını, hukuki bilgiçlik taslamanın gerisinde saklanan milliyetçilik olarak yorumladılar.

Kalben pragmatist olan İngiliz liderler, bir transit geçiş damgasının vurulmasında yetkinin, Sovyet memurlarından Doğu Almanlara transferi yüzünden nükleer savaş tehlikesini göze almayı tuhaf buluyorlardı. Bir nükleer savaşın dehşet verici sonuçlarının ışığı altında, 1940’ta Fransa’nın demoralize olmasına katkıda bulunan “Pourquoi mourir pour Danzig?” (Danzig için neden ölelim?) sloganı, daha da haksız olan “Bir transit geçiş damgası için neden ölelim?” sloganı karşısında donuk kalırdı.

Macmillan böylece, Berlin’e giriş prosedürünü “iyileştirebilecek” en az zaman kaybettirecek her hangi bir görüşmenin en ateşli savunucusu oldu: “Eğer tüm devlet başkanları, diğerlerinin topraklarında dolaşıyorsa, insan ani ve ölümcül bir patlama olacağına inanamaz” dedi.{784}

Bütün müttefik liderleri içinde, Eisenhower en ağır sorumluluğu taşıyanıydı;

çünkü nükleer savaş riskini göze almak nihai olarak onun omuzlarında idi. Birleşik Devletler için Berlin krizi şu gerçeği oraya çıkardı ki, nükleer silahlar Amerika'nın nükleer tekeli veya yan tekelinin devam ettiği on yıl boyunca çabuk ve nispeten pahalı olmayan bir güvenlik sağlamıştır; ancak bu silahlar, yaklaşan nükleer eşitlik çağında Amerika'nın tehlikeyi göze almaktaki istekliliğini artan bir şekilde sınırlamakta ve diplomatik manevra özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

Amerika saldırıdan bağışık olduğu sürece, nükleer silahlar bu ülkeye, şimdiye kadar hiçbir ülkeye nasip olmayan bir avantaj sağlamıştı. Çoğunlukla olduğu gibi, bu avantajın en ayrıntılı biçimde ortaya konuşu, tam da bu avantaj kaybolmak üzereyken yapıldı. Amerika'nın nükleer tekeli veya yan tekeli döneminin sonuna doğru, Dulles gelecekte Sovyet saldırısını caydırmak ve Kore'de olduğu gibi uzun hareketsizliklerden kaçınmak için "toptan karşılık" kavramını geliştirdi. Saldırıya gerçekleştiği yerde direnme yerine, Birleşik Devletler sorunun çıktığı kaynağa karşı kendi seçeceği zamanda ve seçeceği silahla karşılık verecekti. Ancak toptan karşılık politikası daha yeni ilan edildiği sırada, Sovyetler Birliği kendi termonükleer silahlarını ve kıtalar arası stratejik füzelerini geliştirmeye başlamıştı. Bu stratejinin inanılırlığı, bu nedenle oldukça hızlı bir şekilde kayboldu. Genel bir nükleer savaş, Berlin krizi dâhil, birçok önceden öngörülebilir kriz için orantısız bir çözüm oluşturuyordu. Demokrasi liderleri, Kruşçev'in Sovyet füzelerinin gücü hakkında inanılmaz bir şekilde abartılmış iddialarını da çok ciddiye aldılar (Eisenhower hariç). Fakat 1958'de tartışmaya bile gerek yoktu ki, genel bir nükleer savaş, birkaç gün içinde her iki dünya savaşındakinden çok daha fazla kayba sebebiyet verecekti.

Bu basit denklem, nükleer savaş tehdidini inanılır yapmak için gerekli türden bir diplomasi ile tehlikenin doğasını karşılayacak demokratik kamuoyunun oluşması için gereksinim duyulanlar arasında bir çatışma yarattı. Ölüm-kalım sorunu karşısında inanılırlık, hiçbir saldırganın sınamaya hiçbir zaman cesaret edemeyeceği normal hesapların ilerisinde bir pervasızlık ve meydan okumalara karşı çok hassas bir reaksiyon gösterilmesi anlamına gelir. Demokratik halkın istediği ve elde etmeye hakkı olan politika ise, sakin, mantıklı, hesaplı ve esnek bir diplomasiydi. Ancak böyle bir diplomasi de Amerika'nın genel bir nükleer savaşa başvurma kararlılığının düşman tarafından sorgulanmasına sebep olurdu.

Berlin krizinin başında, Eisenhower Sovyet liderlerini şoke etmenin değil, Amerikan halkını sakinleştirmenin daha önemli olduğuna karar verdi. 18 Şubat ve 11 Mart 1959 tarihlerinde yaptığı basın toplantılarında, Amerikan stratejisinin içinde mevcut olan nükleer tehdide gerek göstermeyecek bazı öneriler ileri

sürdü. “Kuşkusuz Avrupa’da bir kara savaşı yapacak değiliz”{785} dedi ve özellikle Berlin’in savunulmasını bu kategori içine soktu. Birleşik Devletler “vuruşarak Berlin yolunu”{786} açmayacağını ilân etti. Bir boşluk bırakmamak için, Berlin’in nükleer silahla savunulmasını da hariç tuttu: “ Bir şeyi nükleer silahlarla nasıl kurtarabileceğimizi kesinlikle anlamıyorum.”{787} Bu açıklamalar, Amerika’nın Berlin yüzünden nükleer bir savaş tehlikesini göze almak isteğinin çok sınırlı olduğu izlenimi bıraktı.

Eisenhower’ın tepkisindeki yumuşaklığın bir nedeni, kendisinin ve birçok Amerikan liderinin, Kruşçev’i, barış için en iyi ümit olarak kabul etmeleriydi. Kruşçev’in Berlin ültimatomu, Büyükelçi Thompson’un iki yıl önceki görüşlerini değiştirmedi. 9 Mart 1959’da Thompson, Kruşçev’in asıl uğraşının iç sorunlar olduğunu tekrarladı. Büyükelçiye göre, belirli bir amaca ulaşmak için büyük bir tehlikeyi göze almak, Kruşçev’in ekonomik reform ve iç liberalleşme için ön şart olan barış içinde bir arada yaşama modeli geliştirme yöntemiydi.{788} Bir savaş tehdidinin, nasıl olup da bir arada yaşama örneği oluşturduğu ise, açıklanmadı.

Böyle analizler, uluslararası dörtlü grubun diğer üyeleri üzerinde bir etki yaratmadı: Fransız Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle, on iki yıllık bir politik boşluktan sonra iktidara dönmüştü. Kruşçev’i yönlendiren sebepler üzerindeki İngiliz-Amerikan analizlerine katılmıyordu ve Berlin krizinin Adenauer’e, Fransa’nın Federal Cumhuriyet’in ayrılmaz ortağı olduğunu göstermesini istiyordu. Kruşçev’in tehditlerinden çok, Alman milliyetçiliğinin yeniden uyanmasından korkuyordu. En azından Adenauer’e Batı’da bağlanacağı bir yer sağlamak istiyordu; mümkün olsa, düş kırıklığına uğramış Adenauer’den, Amerika’nın daha az sözünün geçtiği bir Avrupa yapısı oluşturulmasında yardımını isteyecekti.

Eisenhower ve Macmillan, kabulü önemsiz veya uzun vadede hiçbir zarar vermeyecek bazı Sovyetler taleplerini bulup onları tatmin etmeye çaba harcarken, de Gauelle böyle bir stratejiye sert bir şekilde karşı çıktı. İngiliz-Amerikan ortaklarının “ağız arama konuşmaları” yapılması önerilerini reddediyordu; çünkü bu konuşmaların Batı’ya bir yarar sağlamayacağı kanısındaydı. Washington ve Londra’da titizlikle hazırlanan ve Berlin’e girişte “iyileşme” sağlayabilecek prosedür değişiklikleri öngören planları küçümsüyordu. Her şeyden önce, Kruşçev Berlin’e girişi iyileştirmek için bir ültimatom vermemişti. De Gaulle’ün düşüncesine göre, meydan okumanın nedeni, Sovyetlerin içyapısıydı, herhangi bir belirli Sovyet yakınmasından ileri

gelmiyordu. Eisenhower, Sovyetler Birliği'nin askeri bakımdan ikinci derecede olduğunu anlıyordu; de Gaulle bir adım daha ileri giderek, Kruşçev'in ültimatomunu doğal olarak kusurlu, zayıf ve büyük ölçüde kötü bir politik sisteme bağlıyordu:

> "... Sovyetler tarafından organize edilen bu meydan okumalar ve anlamsız isteklerdeki artışta o kadar keyfi ve yapay bir şey var ki, insan doğal olarak bunun nedeninin, çılgın ihtirasların bilerek, isteyerek tahrik ve teşvik edilmesi veya dikkatleri bazı büyük problemlerden başka tarafa çekmek arzusu olduğunu düşünüyor, ikinci hipotez bana daha akla yakın geliyor. Çünkü komünist sistemin kendi boyunduruğu altındaki ülkelere uyguladığı baskı, izole etme ve kuvvet kullanma metotlarına karşın... sistemdeki boşluklar, eksiklikler, iç başarısızlıklar ve hepsinden çok gayri insani baskılar, gittikçe artan şekilde elit zümreler ve kalabalık topluluklar tarafından hissediliyor ve bunları kandırmak ve onlara boyun eğdirmek gittikçe güçleşiyor."[{789}]

O halde, Sovyet askeri gücü, Sovyet sisteminin doğasında mevcut olan bitmez tükenmez iç mücadeleleri gözlerden uzak tutmak için bir paravandı:

> "...onların kamplarında, politik eğilimler arasındaki kavgalar, klanların entrikaları, kişiler arasındaki çekişme periyodik olarak büyük krizlere neden oluyor ve bunların sonuçlan, hatta uyarıcı belirtileri bile onları huzursuz etmeye yetiyor..."[{790}]

Sovyet baskısına boyun eğmek, Kruşçev'in dikkatleri sisteminin temel iç bunalımlarından çekerek dış maceralar peşinde bir adım daha ileri gitmesine cesaret verecekti ve Almanya'nın "Batı güvencesinden ümidini keserek Doğu'da bir gelecek aramasına"[{791}] yol açabilecekti.

De Gaulle, böyle açık görüşlü bir ayak direme gösterebilirdi; çünkü onun, Amerikan Başkanı gibi bir nükleer savaşı başlatmak sorumluluğu yoktu. Karar vermek zamanı geldiğinde, de Gauelle'ün de nükleer savaş tehlikesini üzerine almaya Eisenhower'dan daha çok hazır olacağı çok kuşkuludur; ülkesinin nazik durumu düşünüldüğünde, bunu belki de daha az isteyecekti. Ancak, tam da başlıca savaş tehlikesinin Batı'nın kararsızlığından ileri geldiğine ve Amerika'nın Sovyetleri caydıracak tek devlet olduğuna inanmış olduğu için, de Gaulle Amerika'yı, sağlam durmak veya verilecek ne ödün varsa onları vermek sorumluluğunu üstlenmek zorunda bırakacak şekilde istediği gibi manevra

yapmakta kendisini serbest hissediyordu. Bu, güzel bir oyun değildi; fakat *raison d'état* çetin dersler öğretir. *Raison d'état* esası üzerinde, 300 yıldan beri Fransa'nın Orta Avrupa politikasının esasını oluşturmakta olan Almanya'nın zayıf ve parçalanmış olarak kalması şeklindeki Richelieu geleneğini de Gaulle tersine çevirdi.

De Gaulle'ün, Fransız-Alman dostluğuna bu kadar çok istemesi, birdenbire gelen aşırı bir duygusallık sonucu değildi. Richelieu zamanından beri, Fransız politikası meşum Alman komşusunu zayıf veya bölünmüş (tercihan ikisi bir arada) olarak tutmak amacına yönelmiştir. XIX. yüzyılda, Fransa, Almanya'yı tek başına zapt edecek kadar güçlü olmadığını anladı. Büyük Britanya, Rusya ve birçok küçük devletle yapılan ittifaklar bunun sonucuydu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu seçenekler de kayboldu. Büyük Britanya ve Fransa bir arada, iki dünya savaşında Almanya'yı yenecek kadar kuvvetli değillerdi. Sovyet orduları Elbe'de ve Doğu Almanya bir Sovyet uydusu iken, Moskova'yla bir ittifakın, Almanya'yı çevrelemek yerine, Avrupa'yı Sovyet hegemonyası altına sokması çok daha olası idi. Bu nedenle, de Gaulle geleneksel Alman düşmanlığını terk etti ve Fransa'nın geleceğini, kalıtsal düşmanı ile dostlukta gördü.

Berlin krizi, de Gaulle'e stratejisini uygulamak fırsatı sağladı. Fransa'yı dikkatli bir şekilde Avrupa kimliğinin koruyucusu rolüne soktu ve Berlin krizini, Fransa'nın Avrupa gerçeklerini anladığını ve Alman milli çıkarlarına karşı duyarlığını göstermek için kullandı. De Gaulle'unki karmaşık bir yaklaşım olup, Alman milli hedeflerine destek vermek ile Almanlara kendi olanaklarıyla veya Sovyetlerle bunları elde etme cesareti vermemek arasında çok kurnazca bir denge hareketi gerektiriyordu. De Gaulle, Moskova'nın Doğu Almanya'daki hâkimiyetinin, Sovyet liderlerini Alman birliğinin şampiyonları olarak ortaya çıkarmasından veya Fransız sınırında hiçbir yere bağlı olmayan bir Almanya'nın yaratılmasından korkmaya başlamıştı. Fransa'nın yüzyıllık Alman kâbusu, olası bir Alman-Sovyet anlaşması kâbusuna dönüşmüştü.

De Gaulle'ün tepkisi, karakterine uygun şekilde cesurcaydı. Fransa, Alman askeri ve ekonomik gücünü kabul edecek, hatta bu alanlardaki üstünlüğünü de teslim edecek ve Bonn'un Fransa'yı Avrupa'nın politik lideri olarak tanıması karşılığında Alman birliğini destekleyecekti. Bu, soğukkanlılıkta yapılan ince bir hesaptı, büyük bir ihtiras değildi; de Gaulle kuşkusuz başarısız olarak ölmedi; çünkü onun hayatı boyunca Almanya yeniden birleşmedi.

De Gaulle'ün aşırı uzlaşmazlığı ile Macmillan'ın görüşmeler yapılmasını isteyen

talebi arasında bir denge yakalamaya çalışan Dulles, bilinen taktiğini kullanarak sorunu hukuki detaya boğdu. Kendi düşüncesine göre, bu taktik, Süveyş krizi esnasında çok işe yaramıştı. 24 Kasım 1958'de, Kruşçev'in tehditkâr konuşmasından iki hafta sonra, Dulles esas hakkında teslim olmadan, Berlin'e giriş prosedüründe değişiklik yapma olanaklarını aramaya başladı. Adenauer'e, "Sovyetler Birliği'ni taahhütlerine sadık olmaya çağırırken", aynı zamanda "de facto olarak, mevcut düzenlemeye göre işlerini otomatik olarak yaptıkları sürece küçük Doğu Alman memurlarla"[{792}] da ilgileneceğini söyledi. 26 Kasım'daki basın toplantısında Dulles, Doğu Alman memurlarının Sovyetler Birliği'nin "temsilcileri" olarak hareket edebilecekleri formülünü ortaya attı. Bu, Süveyş krizi esnasındaki Kanalı Kullananlar Birliği'ni hatırlatan bir hileydi. (Bkz. Bölüm 21)[{793}]

13 Ocak 1959'daki bir basın toplantısında, Dulles bir adım daha ileri giderek, Amerika'nın, Almanya'nın birleştirilmesi konusundaki tarihi tutumunda bir değişiklik işareti verdi. Almanya'yı birleştirmek için serbest seçimlerin "doğal metot" olduğuna işaret ederek, "bunun, birleşmenin yapılması için tek metot olduğunu söylemek istemiyorum"[{794}] diye ekledi. Üstü kapalı bir şekilde, iki Alman devletinin bir çeşit konfederasyon şeklinde birleşmesinin kabul edilebileceğini bile ima etti: "Ülkeleri ve halkları bir araya getiren bir sürü metot vardır..."[{795}] Birleşme sorumluluğunun müttefiklerden alınıp Alman halkının kendisine verilmesini kuvvetle ima etti ve bu görüş Adenauer'ın politikasının esasını temelden yıkmak demekti.

Alman tepkisi tahmin edilebilirdi; fakat kimse böyle bir şey yapmadı. O zamanki Berlin Belediye Başkanı Willy Brandt "şok olduğunu ve dehşete düştüğünü" ifade etti. Brandt, Dulles'm temsilci teorisinin, Sovyetlerin daha az "uzlaşmacı" bir tutum takınmasına neden olacağını söyledi.[{796}]

Sertlik Adenauer'ın normal tarzı değildi. Dulles'a karşı da büyük bir hayranlık duyuyordu. Bununla beraber, Eden'in Süveyş esnasında yaptığı gibi Dulles'm ilhamlarına tepki gösterdi. Büyükelçi David Bruce'la yaptığı bir konuşmada Adenauer, Dulles'm açıklamalarının, hükümetinin politikasının altını oyduğunu duygusal bir şekilde söyledi. Bu politika, Batı kanalıyla ve serbest seçimlerle birleşmeyi öngörüyordu. Adenauer, "...ne şekilde olursa olsun, konfederasyon kesin olarak kabul edilemez"[{797}] diye ısrar etti.

1959 Ocak ayı ortalarında olaylara bakış açısındaki farklılık sancılı bir şekilde su yüzüne çıktı. Adenauer, Dışişleri Bakanlığı Politik işler Müsteşarı Herbert

Dittmann'ı, bir Alman barış antlaşması ile ilgili Sovyet önerisine karşı duydukları "şoku" aktarmak ve Batı'nın yerleşmiş politikasına dayalı görüşme olanaklarını zorlamak için Washington'a gönderdi. Dittmann'ın meslektaşı, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Livingston Merchant, bu krizde Adenauer'in, Dulles'ın geleneksel tam desteğine bel bağlamamasını açıkça söyledi. Dulles'ın herhangi bir "aşırı durum"dan kaçınmak ve "Rusları konferans masasına oturtmak" istediğini söyledi. Almanların yapabilecekleri en iyi katkı, "bizim için yeni fikirler üretmek"{798} olurdu. Kriz gelişirken, Amerika ve Büyük Britanya ne zaman "yeni fikirler" istediyse, Doğu Alman rejiminin statüsünü sağlamlaştıracak veya bazı Sovyet taleplerini karşılayacak formüller yaratmak için üstü kapalı deyimler buluyorlardı.

İşin hayret edilecek tarafı, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in, Almanya'yı daha yaygın bir Alman milliyetçiliğine götüreceği kesin olan bu yöne itmeleri idi. Vatandaşlara güveni azalmış olan Adenauer, onların bu hevese kapılmamaları için kararlı hareket ediyordu. Eisenhower ve Macmillan, Almanlardaki değişime güveniyorlardı; Adenauer ise, onların ilk günahlarını unutmamıştı.

Macmillan, safları ilk kıran kişi oldu. 21 Şubat 1959'da, kendi başına "ağız arama konuşmaları" için Moskova'ya gitti. Adenauer bütün girişimi onaylamadığından ve bu konuda müttefikler arasında bir fikir birliği de mevcut olmadığından, Macmillan'ın ne gibi ödünler verilebileceğini "araştırmak" için yaptığı bu girişim, bilinen Berlin'e giriş prosedüründe "iyileştirme" konusunu ve barışın dünya liderleri arasındaki kişisel ilişkilere dayandığı görüşünü de içermiş olmalıdır.

Kruşçev, Macmillan'ın ziyaretini, kuvvet dengesinde kendi lehine bir gelişmenin ve ileride daha iyi gelişmeler olacağının doğrulanması olarak yorumladı. Macmillan'ın ziyareti sırasında, Kruşçev, taleplerini ödün vermeyen bir tonda tekrarladığı sert bir konuşma yaptı. Başbakanın hareketinden sonra yaptığı başka bir konuşmada, Macmillan'ın dünya liderleri arasındaki kişisel iyi ilişkilerin, barışa giden yolu kolaylaştıracağı yolundaki görüşünü reddederek şöyle dedi: "Tarih bize şunu öğretiyor ki, devletlerin sınırlarını değiştiren şey, konferanslar değildir. Konferansların kararları, yalnızca kuvvetlerin yeni dizilişini aksettirir. Bu da, bir savaş, ya da başka olaylar sonundaki zaferin veya teslimiyetin bir sonucudur."{799} Bu sözler, *Realpolitik*'in küstah bir ifadesi olup, Richelieu veya Bismarck'ın ağzından da dökülüyor olabilirdi.

Adenauer'in patlamasından sonra Dulles geri çekildi. 20 Ocak'ta "temsilci teorisini" geri çekti ve Alman birliğine giden yol olarak konfederasyon imasına son verdi. Ancak Dulles'ın geri çekilmesi daha çok bir taktikti. Kanaatler değişmediği gibi, kişilikler de değişmemişti, iki yıl önceki Süveyş krizinde olduğu gibi, Amerikan politikası, Eisenhower ile Dulles'ın görüşleri arasındaki ince nüansları uzlaştırmaya dayanıyordu. Sovyet sistemini analiz etmiş olan Dulles, büyük bir olasılıkla Adenauer'in görüşünü anlıyor ve hatta bu görüşlerin çoğunu paylaşıyor olabilirdi. Fakat, önceden olduğu gibi, Dulles stratejisini, daha temel olan Eisenhower'ın yaklaşımına nasıl aktaracağını hesaplamak zorundaydı.

Çünkü her şeyden önemlisi, Adenauer'i endişelendiren sorunların çoğu Eisenhower'a, önemsiz değilse bile teorik geliyordu. Kruşçev'in, Eisenhower'ın kişisel düşüncelerinden haberdar olmaması gerçekten bir şanstır. 27 Aralık 1958'de, Kruşçev'in resmi ültimatomunu verdiği tarihte, Eisenhower Dulles'la yaptığı bir telefon konuşmasında, Berlin ve Berlin'e giden yolların, Birleşmiş Milletler'in hukuki yetkisi içinde olmak kaydıyla, Amerikan birliklerinin mevcut olmadığı bir tür serbest şehir olması fikrine yatkın olduğunu söyledi.

Başkanın danışmaları veya kabine üyeleri, bir konuda başkanları ile aynı fikirde olmadıkları zaman, anlaşmazlık henüz teorikken düşüncelerini açıkça ortaya koymak veya fiili karar anına kadar beklemek arasında bir seçim yapmak zorundadırlar. Cevap gelecekteki etkiyi de belirler; çünkü başkanlar genellikle kuvvetli irade sahibi kimselerdir. Danışmanlar kuramsal sorunlarda karşı çıkarlarsa, başkan, kendiliğinden fikrini değiştirebileceğinden, gereksiz bir tatsızlık çıkarmış olurlar. Diğer taraftan, olayların gelişmesini beklerlerse ayak altında ezilmek tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirler. Dulles orta yolu seçti. Eisenhower'ı "kâğıttan anlaşmalar"a karşı uyarırken, Berlin'i hür olarak korumak için Amerikan birliklerine gereksinim olduğuna dikkat çekti.{800} Olaylar öyle gelişti ki, fiilen karar verme fırsatı hiçbir zaman doğmadı. Bu sırada Dulles ölümcül derecede hasta idi ve altı ay sonra, 24 Mayıs 1959'da öldü.

1 Temmuz'da, Eisenhower kendi uzlaşma temasına döndü. Sovyet Başbakan Yardımcısı Frol Kozlov'la bir toplantıda, Amerika'nın Berlin'le ilgili tutumunun mantıksız olduğu yolundaki Sovyet savına cevap verirken şunu söyledi. "Mantıksız olduğunu itiraf ediyoruz; fakat haklarımızı ve sorumluluklarımızı terk etmeyeceğiz, ta ki bunu yapmamızı sağlayacak bir yol bize hazırlanıncaya kadar."{801} Birisinin, onları terk etmek için uygun bir düzenleme yapana kadar haklarını koruyacağını söylemesi, herhalde etkileyici bir savaş çığlığı değildi.

Eylül 1959'da, Camp David'de, Eisenhower Amerika'nın ebediyen Berlin'de kalmak niyetinde olmadığını Kruşçev'e söyledi. "Açıkça, orada 50 yıl işgalci olarak kalmayı düşünmedik."{802} Bir insanın boşaltmak istediği bir şehir için nükleer savaş tehlikesine işaret etmesi de, büyük bir savaş çığlığı değildi.

28 Eylül'de, Eisenhower biraz daha ileri giderek Sovyet meydan okumasındaki temel varsayımı kabul etti ki, bu da Berlin'deki durumun gerçekten "anormal" olduğu idi:

> "Bu durum, savaşın sona ermesinden sonra bir askeri anlaşma ile, bir ateşkesle sağlanmıştır ve bu anlaşma birtakım hür insanları çok tuhaf bir duruma sokmuştur."{803}

Kruşçev, biraz daha bastırsaydı veya aldığı birçok üstü kapalı önerilere dayanan bazı "ödünler" formüle etseydi, sonucun ne olacağını düşünmek bile zor. Neyse ki, Kruşçev'in ilgisinin sınırlı olması, kendi göreceli kuvvetini yanlış değerlendirmesi ve belki de Sovyet liderliğindeki bölünmeler, hepsi bir arada Sovyet hareketlerine garip bir sonuçsuzluk kazandırdılar. Kruşçev'in ültimatomlarını, kesik kesik ara vermeler izledi; bu arada ültimatomlarla verilen zaman doluyor ve geçiyor, fakat Sovyet liderleri taleplerinin yerine getirilmesinde veya görüşme yapılmasında hiçbir ısrar göstermiyorlardı. İsteklerinin yerine getirilmesini talep etse, müttefiklerin ne kadar kararlı olduklarını; görüşme istese, hiç olmazsa Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in Berlin'e giriş prosedürünü ve şehrin statüsünü değiştirme arzularında ne kadar samimi olduklarını görmüş olurdu. Kruşçev'in hedefine ulaşmakta o kadar ısrarlı olmaması, Atlantik İttifakı'nı en büyük krizi olabilecek bir olaydan kurtardı.

Kruşçev, ne çatışmayı, ne de görüşmeyi devam ettirmekte istikrarlıydı. Sadece bu bile Batılıların kafalarında Sovyet sisteminin tutarsızlığı konusunda bir soru işareti uyandırmış olmalıdır. Hiç değilse diplomatik bir hesaplaşmaya götürecek bir strateji geliştirmeden, nükleer savaş tehdidinde bulunmak ve Avrupa'nın *status quo*'sunu değiştirmek için meydan okumak, Sovyet sistemine yirmi yıl sonra musallat olacak olan felcin ilk işaretiydi. Görünüşe göre, Kruşçev, Politbüro'da kuvvet dengesinin lehlerine döndüğüne ve Batı'nın yeter derecede verici olmadığına inanan "şahinler"le, gerçek askeri durumlarının farkında olan ve Birleşik Devletler'le en küçük bir savaş tehlikesi yaratmak istemeyen "güvercinler" arasında sıkışıp kalmıştı.

Bu garip süreç içinde, Kruşçev nihai sürenin bitiminden iki hafta önceki dışişleri

bakanları toplantısından başka gösterecek bir şey olmadan ilk ültimatomunun süresinin geçmesine izin verdi. Bu toplantıda bir ilerleme kaydedilmedi; çünkü yeni Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko, zorluk çıkarmaktaki müthiş yeteneğini geliştirmek için bu toplantıyı kullandı. Gromiko, bu yeteneği ile bir kuşak boyunca demokrasilerin dışişleri bakanlarına kök söktürdü. Gerçekte, tıkanıklık, ültimatomun süresi geçmekte iken Sovyetlerin gereksinim duyduğu bir şey değildi. Bununla beraber, bu durum Kruşçev'i Amerika'ya davet etmek suretiyle Eisenhower'a zaman kazandırmaya yaradı.

Sovyet yöneticisi, 15-27 Eylül 1959 tarihleri arasında, dört yıl önceki Cenevre Zirvesi tarafından uyandırılan aynı halk tepkisini uyandırarak Birleşik Devletler'i dolaştı. Bir kez daha, iki hükümet başkanının toplantısı, "Camp David" ruhu biçiminde sloganlaştırılarak, konferansın esasının değil, atmosferin daha önemli olduğu vurgulandı. *Newsweek* dergisinin yayınlandığı bir puan cetveline göre, ziyaretin başarıları başarısızlıklarından daha çoktu. Başarısızlıklar olmuşsa, bunun nedeni, sanki bu sorun ikinci derecede önemli bir sorunmuş gibi, liderlerin Berlin sorunu üzerinde ilerleme kaydedememeleri idi. Başarıların listesine, hükümet başkanlarının toplantısını gerektirmeyen, karşılıklı kültür alışverişi, ticaret hacminin artırılması ve daha büyük çapta bilimsel işbirliği de dâhildi. Bu ziyaretin en sık bahsedilen yaran, Sovyet liderlerinin ev sahibi hakkında pek çok şey öğrendiği varsayımıdır. Bu varsayım, devletler arasındaki anlaşmazlıkların, çatışan çıkarlardan değil, birbirini yanlış anlamaktan ileri geldiği ve bir insanın Amerika'ya gelip görüp sonra düşmanca duygularla ayrılmasının olası olmadığı şeklindeki standart Amerikan inancının bir göstergesiydi.

Newsweek'in bir anketine göre, Amerikalılar, Kruşçev'in sonunda "Başkanından sokaktaki vatandaşına kadar, bütün Amerikalıların gerçekten barış istediğini"{804} anladığına inanıyorlardı. Eğer bu Kruşçev'in gerçek kanısı ise, sonuç iki tarafı da keskin bir bıçak gibiydi. Kanısı her ne ise, Kruşçev bunu bir devlet sırrı olarak tuttu. Birkaç hafta sonra, eylül ayının başındaki bir konuşmada Kruşçev, "kapitalist dünyanın, sosyalist kampın darbeleri altında sarsıldığını..." söyleyerek övündü. "Bizim kazanma irademiz var" dedi.{805}

Eisenhower'ın zirveye başladığı andaki inancında herhangi bir değişiklik olmadı: Hâlâ Berlin'in statüsünü değiştirmeğe istekliydi. Zirve sonunda 1 Ekim'de, Eisenhower, Ulusal Güvenlik Danışmanı Gordon Gray'e, krizden çıkmanın en uygun yolu hakkındaki görüşünü şöyle açıkladı:

> “Berlin‘in anormal bir durumda olduğunu, onunla yaşamak zorunda olduğumuzu, bu durumun liderlerimizin (Churchill ve Roosevelt) hatası sonucunda yaratılan bir durum olduğunu hatırlamalıyız. Bununla beraber, kendisi (Eisenhower) öyle hissediyordu ki, Batı Almanya’nın bir parçası olabilecek bir çeşit serbest şehir yaratmak olanağı olabilirdi. Buna göre, Birleşmiş Milletler’in polis kuvvetleri hariç, silahsız bir statüsü olacak şehrin serbestliği, güvenliği ve emniyetini güvence altına alan bir taraf olması şarttı. Zaman yaklaşmakta olup, belki de yakında buradan kuvvetlerimizi çıkarmak zorunda kalacağız. “{806}

Kruşçev, bu veya buna benzer diğer görüşleri araştırmakta isteksiz davranırken, Batılı müttefikler, savsaklamak suretiyle başlıca hedefleri olan zaman kazanmayı başarmışlardı. 1955’te, Cenevre Zirvesi Kruşçev’in önemli bir ödün vermeden gerginliğin yumuşatılması amacına ulaşmasını sağlamıştı; 1959’da, Eisenhower da Camp David ruhu denilen şeyi uyandırarak aynı sonucu elde etmeyi başarmıştı.

Camp David’in başlıca sonucu, bir başka ertelemeydi. Eisenhower ve Kruşçev, Berlin’i işgal eden dört devletin bir araya gelmesinde görüş birliğine vardılar. Fakat Eisenhower ilk önce müttefiklerine danışmak istedi. De Gaulle, Kruşçev’in Paris’i resmen ziyaret etmesine kadar zirve davetini reddetti. Bütün bu ön şartlar yerine getirildikten sonra, Paris’te toplanılmak üzere en erken zirve toplantısı tarihi Mayıs 1960 olabilirdi. Toplantıdan iki hafta önce bir Amerikan U-2 casus uçağı Sovyetler Birliği üzerinde düşürüldü. Bu olay, Kruşçev’e bütün konferansı yıkmak için bahane oluşturdu; esasen bir yıldan beri böyle bir şeyin hazırlığı içinde idi. Amerika’nın Berlin üzerinde geri adımı, Eisenhower’ın Gordon Gray’e anlattığı düşünceleri içeren bir “güvence altına alınmış serbest şehir” planı olduğundan bu da işe yaradı. Gerçekte, plan, Kruşçev’in serbest şehir önerisinden, sadece yeni statüye verilecek isim noktasında farklıydı.

Birkaç gün için Batılı müttefikler sonunda Kruşçev’in bir nihai hesaplaşma için eline bir bahane geçtiği endişesi içinde kaldılarsa da, kısa zamanda anlaşıldı ki, Sovyet lideri bunun tamamen aksi, yani nihai hesaplaşmaktan kaçınmak için bir bahane peşindeydi. Kruşçev’in tehdit ettiği kadar istikrarlı bir şekilde kaçındığı çatışmanın yerini, kullanılan sözlerdeki sertlik aldı. Paris zirvesinden dönüşte Berlin’e uğrayan Kruşçev, beklentilerin tamamen aksine olarak ültimatomda verdiği süreyi bir kez daha, bu kez Amerikan seçiminin sonuna kadar erteledi.

John F. Kennedy, göreve başladığı zaman, Kruşçev'in ilk ültimatomu verdiği tarihten itibaren hemen hemen üç yıl geçmişti. Geçen zaman, Kruşçev'in tehdidinin inanılırlığını ve tehlike duygusunu gittikçe azaltıyordu. Berlin sorunu tam yatışmışken, Kennedy Yönetimi'nin Domuzlar Körfezi harekâtında Castro'yu devirmekteki başarısız girişimi ve Yaos'taki kararsızlığı, Kruşçev'de Kennedy'nin yumuşak bir adam olduğu izlenimini bıraktı. 1961 yılı Haziran başlarında Viyana'da Kennedy ile yaptıkları bir zirve toplantısında, Kruşçev ültimatomunun süresini altı ay daha uzattı ve böylece bütün Soğuk Savaş'ın en yoğun çatışma dönemlerinden birisini başlatmış oldu.

15 Haziran'daki zirve ile ilgili olarak, Kruşçev dünyaya Alman barış antlaşmasının sonuçlandırılmasının artık daha fazla geciktirilemeyeceğini söyledi: "Bu yıl Avrupa'da bir barış düzenlemesi yapılmalıdır." Konuşmalarından birinde Kruşçev, savaş esnasında Stalin'in ona verdiği bir rütbe olan tuğgeneral üniforması ile göründü. Başka bir fırsatta, İngiliz büyükelçisine, İngiltere'yi tahrip etmek için altı ve Fransa'yı yok etmek için dokuz atom bombasının yeterli olduğunu söylemişti.{807} 1960 Eylülü'nde, Kruşçev, her iki tarafın üç yıldır uyduğu resmi olmayan nükleer test yasağına son verdi. Test programının bir parçası olarak Sovyetler Birliği elli megatonluk korkunç patlamalar başlattı.

Kruşçev'in savaş sonrası antlaşması talepleri yeni değildi, Churchill, ta 1943'te savaş sonrası anlaşmasının yapılmasını ısrarla istemişti; Stalin 1952 Barış Notası'nda bir öneride bulunmuştu; George Kennan, 1950'li yılların ortalarında Almanya için bir anlaşma yapılmasını savunmuştu. Fakat diğer savaşlara benzemeyen bir şekilde İkinci Duya Savaşı'ndan sonra, savaş sonrası bir antlaşma yapılmayacaktı. Amerikan ve Sovyet nüfuz küreleri, adım adım ve resmi anlaşmalardan çok *fait accompli*'lere rıza gösterilmesi suretiyle oluşacaktı.

Avrupa'nın nüfuz kürelerini tanımlayan son hareket, 1961'in 13 Ağustos günü erken saatlerde başladı. Batı Berlinliler uyandıklarında kelimenin tam anlamıyla kendilerini hapsedilmiş buldular. Doğu Almanlar, Berlin'in Sovyet sektörü ile üç Batılı sektör arasında dikenli telden barikatlar kurmuşlar ve bütün şehrin etrafına çit koymuşlardı. Duvarın iki tarafında olan aileler parçalanmışlardı. Günler geçtikçe duvar kuvvetlendiriliyordu; beton, mayınlar ve bekçi köpekleri, bölünmüş şehrin ve komünistlerin insanlık dışı tutumunun sembolü olmuştu. Kendi vatandaşlarını sınırları içinde kalmaya ikna edemeyen komünist rejimin iflası, şimdi bütün dünyaya açıklanmış oluyordu. Ancak komünist liderler, Sovyet blokunun setindeki deliği geçici de olsa tıkamış oluyorlardı.

Duvarın dikilmesi, demokrasilere Berlin çıkmazını gösterdi. Berlin'in özgürlüğünü, açıkça yapılacak saldırıya karşı korumak için hazırlanmışlardı; fakat bu sınırın altındaki hareketlere nasıl cevap verecekleri veya saldırıyı nasıl tanımlayacakları hususunda verilmiş bir kararları yoktu. Kennedy, duvarın inşasının Amerika'nın saldırı tanımlaması içine girmediğine, bu nedenle bu olaya askeri olarak karşı koymamaya hemen karar verdi. Amerika'nın duvarın inşasına önem vermediğini göstermek için, duvarın dikildiği gün deniz gezintisine çıktı ve Dışişleri Bakanı Rusk ise, beysbol maçına gitti. Washington'da bir kriz atmosferi yoktu.

Gerçekte, Kennedy'nin askeri seçenekleri çok sınırlıydı. Amerikan birlikleri sektör sınırında duvarları yıksalar bile, birkaç yüz metre geride yeniden duvar dikeceklerdi. O zaman Amerikalılar duvarı yıkmak için Doğu Berlin'e mi gireceklerdi? Batı kamuoyu, Berlin içinde seyahat özgürlüğü davası için savaşı destekleyecek miydi? Uygulamada, Doğu Berlin çok önceden Doğu Almanya komünist uydu devletinin başşehri olarak kabul edilmişti.

Amerika'nın duvar yapılmasına karşı kuvvet kullanarak direnme niyetinde olmadığı anlaşılınca, Batı Berlin ve Federal Cumhuriyet, insanın şuur altında mevcudiyetini hissettiği, fakat kendine itiraf etmekten korktuğu bir gerçekle yüz yüze gelmenin şokunu yaşadı. En son Macar Devrimi'nden sonra, Batı'nın mevcut nüfuz bölgelerine askeri olarak müdahale etmeyeceği iyice belirginleşmişti. Brandt'in sonradan dediğine göre, Doğu Alman rejiminin tanınmasına kadar gidecek olan *Ostpolitik,* Amerika'nın duvar dikilmesine karşı gösterdiği tepki dolayısıyla yaşanan düş kırıklığından kaynaklandı. Ancak duvarı yıkmak için savaş çıkmış olsaydı, Almanların şoku daha da büyük olacaktı. Adenauer'ın kendisi bile Acheson'a, Berlin'in bir nükleer savaşla savunulmasını istemediğini söyledi ve bu şehri savunacak başka araç olmadığını çok iyi biliyordu.

İki süper güç de yükümlülüklerini ve bunun sınırlarını tanımlamak çabası içinde manevra yapmaya devam ettiler. Temmuzda, Kennedy Amerikan savunma bütçesini önemli miktarda artırdı, yedekleri askere çağırdı ve Avrupa'ya ek kuvvetler gönderdi. 1961'in Ağustosu'nda, duvar dikildikten sonra, Kennedy 1.500 askeri Sovyetlerin onları durdurması beklentisiyle otoban üzerinden Sovyet bölgesinden geçirerek Berlin'e gönderdi. Hiçbir aksilik olmadan şehre ulaşan birliklere, önceden onları karşılamak için oraya gelen Başkan Yardımcısı Johnson, coşkulu bir konuşma ile hoş geldiniz dedi. Ardından, 1948 Berlin

ablukası kahramanı General Lucius Clay, başkanın özel Berlin temsilcisi olarak atandı. Kennedy, Berlin'in özgürlüğü için Amerika'nın inanılırlığını ortaya koyuyordu.

Kruşçev, bir kez daha, Eisenhower Yönetimi esnasında olduğu gibi, kendisini bir çıkmaz sokakta buldu. Tehdidi, karşı koymak istemediği bir Amerikan tepkisine neden olmuştu. Amerika'nın, Sovyet askeri haber alma teşkilatındaki olağanüstü köstebeği olan Albay Oleg Penkovsky, gönderdiği raporlarda, yüksek seviyedeki Sovyet subaylarının savaşa hazır olmadıklarının bilinci içinde olduklarını ve zaman zaman Kruşçev'in pervasızlığına karşı homurdandıklarını açıklamaktaydı.{808} 1960'Iarda Kruşçev'in blöfünü gören Eisenhower, bir ziyaretçiye, eğer bir savaş olursa, Sovyet misillemesinden çok, Amerika'nın kendi atom silahlarının serpintisinden korktuğunu söylemişti. Kennedy, başkan olur olmaz. Sovyetler Birliği'nin genel stratejik kuvvet kıyaslamasında ikinci derecede olduğunu hemen fark etti.

İşlerin bu durumu, *status quo*'yu korumak isteyen tarafın lehineydi. Aynı zamanda Kennedy, Berlin uğruna en küçük bir savaş tehlikesini dahi göze almakta Eisenhower'dan daha da isteksizdi. Viyana'da Kruşçev'le yaptığı zirve toplantısından dönüşünde şöyle düşünüyordu:

> "...bir otobana giriş konusunda bir tartışma yüzünden... veya Almanlar Almanya'nın birleşmesini istiyor diye bir milyon Amerikalının hayatını tehlikeye atmak aptalca bir şey gibi görünüyor... Eğer Rusya'yı bir nükleer savaşla tehdit edeceksem, bu, bundan daha büyük ve daha önemli sebepler yüzünden olmalıdır."{809}

Eisenhower'ın stratejisi, orijinal sınırlandırma planından alınmıştır. Eisenhower, Sovyetleri Batı'ya meydan okuduğu her yerde bloke etmeye çaba göstermişti. Kennedy'nin hedefleri daha ihtiraslı idi. Sovyet-Amerikan anlaşmazlığını nihai olarak bitirmek ve bunu, süper güçler arasında doğrudan doğruya görüşmeler ile yapmak ve Berlin krizini dönüm noktası olarak kullanmak istiyordu. Bu nedenle, Kennedy'nin Beyaz Saray'ı, Berlin üzerinde daha esnek ve gerekirse tek taraflı bir diplomasiden yana ağırlığını koydu. Eisenhower için, Berlin katlanılacak ve dayanılacak bir meydan okuma idi; Kennedy için ise, Berlin, kafasındaki yeni dünya düzenine giden yolda bir istasyondu. Eisenhower veya Dulles, belli bir tehdidi etkisiz hale getirmek için formül üretirlerdi; Kennedy ise, barışa daimi olarak engel olan şeyi ortadan kaldırmak istiyordu.

İki başkanın NATO'ya karşı tavırları da farklıydı. Eisenhower Avrupa'da savaş zamanı ittifakın kumandanlığını yaparken, Kennedy, Amerika'nın çabasının daha ulusal ve tek taraflı olduğu Pasifik savaşı içinde görev almıştı. Kennedy, müttefiklere, görüşmeler konusunda veto hakkı tanımaya hazır değildi ve gerçekte, doğrudan doğruya Sovyetler Birliği ile ilgilenmeyi yeğliyordu. 21 Ağustos 1961'de Berlin Duvarı dikildikten bir hafta sonra, Dışişleri Bakanı Dean Rusk'a verdiği aşağıdaki başkanlık direktifinden bu husus açıkça görülebiliyordu:

> "Hem görüşmenin takvimi, hem de Batı'nın konumu sonuca bağlanmamış olarak duruyor ve yalnızca Dört Kuvvet görüşmeleri ile tatmin edici ilerlemenin kaydedileceğine artık inanmıyorum. Sanırım, iki alanda da kuvvetli bir Amerikan konumu yaratmak için derhal harekete geçmeliyiz ve herhangi bir devletten veto kabul etmeyeceğimize de iyice açıklık getirmeliyiz... Müttefiklerimize maksadımızın bu olduğunu, bizimle beraber hareket etmek veya geride kalmak zorunda olduklarını bu hafta açıkça anlatmalıyız."{810}

Dean Rusk, bu direktifi yerine getirmek üzere Dört Kuvvet görüşmelerini, Moskova ile doğrudan doğruya diyaloga girmek için terk etti. Rusk ve Gromiko, o sonbahar Birleşmiş Milletler'de birkaç defa bir araya geldiler. Diğer görüşmeler, Büyükelçi Thompson ile Gromiko arasında Moskova'da yapıldı. Ancak Sovyetler, Berlin sorunu görüşmeleri için gündem üzerinde anlaşmaya pek istekli değildi.

Sorun, her iki tarafın da kendisini nükleer çağın kendisine özgü çıkmazının tuzağı içinde bulmalarıydı. Hayatta kalmak için nükleer kuvvetlerini kullanabilirlerdi; fakat bu silahlar olumlu dönüşümü sağlamak hususunda yardımcı olmuyorlardı. Üstünlüğün derecesi teorik olarak nasıl hesaplanırsa hesaplansın, nükleer savaş tehlikesi, kazanılacak hedefin değeri ile hiçbir şekilde kıyaslanamayacak kadar büyüktü. Yüzde beş oranındaki bir savaş tehlikesi bile, bir toplumun, hatta bir uygarlığın tamamen yok edilmesi tehlikesini içerdiğinden kabul edilemezdi. Bu nedenle, sonunda her iki taraf da savaş tehlikesi karşısında geri çekildi.

Aynı zamanda, hiçbir taraf güç yerine diplomasiyi koyacak durumda da değildi. Artan gerginliğe karşın, *status quo* lehine olan argümanlar, onu değiştirmek hevesinden daha ağır basmıştır. Demokrasilerde, müttefikler arasında bir fikir birliği gerçekleştirilemedi; komünist tarafta, Kruşçev'in övünmeleri, arkadaşları

arasında öyle bir beklenti yaratmış olabilirdi ki, Batı'nın vermeye hazır olduğu en önemli ödümler bile Kremlin'deki sertlik yanlıları için yetersiz sayılabilirdi. Sonunda Kruşçev, Küba'ya füzeler yerleştirmek gibi felaketli bir serüvene girişerek tıkanıklığı kırmaya çalıştı. Bu olay, askeri güç diplomasiyi etkileyene kadar, ne kadar çok şeyin ortaya konması gerektiğini gösterdi.

Bu durgunluk eğilimleri, Kennedy yönetiminin tıkanıklığı kırmak için yaptığı diplomatik girişimleri başarısızlığa mahkûm etti. Kruşçev tarafından kabul edilebilecek herhangi bir ödün, Atlantik İttifakı'nı zaafa uğratacak; demokrasilerce hoşgörü ile karşılanacak herhangi bir düzenleme de, Kruşçev'in durumunu zayıflatacaktı.

Kennedy Yönetimi'nin, Sovyetlerin istekler dizisinde neyin verilmesi halinde tehlike oluşturmayacağını keşfetme çabası da başarısızlığa mahkûmdu. 28 Ağustos 1961'de, Kennedy'nin Ulusal Güvenlik Danışmanı McGeorge Bundy, başkana verilen bir memorandumda Beyaz Saray'ın ne düşündüğünü şöyle özetledi: "Görüşme pozisyonumuzun esası üzerinde şimdi çalışmakta olanlar arasındaki hâkim düşünce, bizim Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni, Oder-Neisse çizgisini, bir saldırmazlık paktını ve hatta iki barış antlaşması fikrini kabule doğru politikamızı temelden değiştirebileceğimiz ve değiştirmemiz gerektiği merkezindedir."{811} Memorandum, bunların karşılığında Birleşik Devletler'in ne beklediğini açıklamıyordu.

Bu tavırlar, Washington'un yavaş yavaş Adenauer'den kopmasını kaçınılmaz kıldı. 22 Eylül'de, Yönetim'in sızdırdığı bir haber anlamlı şekilde şöyle diyordu:

> "Yetkili bir Birleşik Devletler kaynağı, Batı Almanya'ya bugün bir çağrıda bulunarak iki Alman devletinin mevcudiyeti 'gerçeğini' kabul etmesinin kendi çıkarları lehine olduğunu söyledi.
>
> Aynı kaynak, Batı Almanya'nın Doğu Almanları görmezlikten gelme yerine 'onlarla konuşmak' suretiyle Alman birliğini gerçekleştirme şansının daha çok olduğunu söyledi."{812}

1961 Aralık'ında, Bundy, Alman halkının "bize itimat etmekten dolayı pişman olacakları herhangi bir geçerli sebep bulamayacakları" şeklinde ifadesini bulan Amerika'nın "temel" amacına göndermede bulunarak Bonn'u yatıştırmaya çalıştı. Aynı zamanda, verilen güvencenin açık çek olduğu şeklinde yanlış bir yorum yapılmaması uyarısında da bulundu: "Batı'nın uyguladığı politika üzerinde Almanya'ya veto hakkı veremeyiz ve hiçbir Alman devlet adamı da

bunu istememiştir. Hür insanların ortaklığı, hiçbir zaman yalnızca bir üyenin çağrısı ile yürümez.”{813}

Sonuçta, bu uzlaştırıcı cümleler birbirini geçersiz duruma koydu. Açıklanan Amerikan ve Alman pozisyonları uzlaşmaz olduğundan ve Almanya, Berlin’in savunması için tamamen Birleşik Devletler’e bağımlı bulunduğundan, Bonn’a veto hakkı tanımamak, iki sonuçtan yalnızca birini yaratabilirdi: Kennedy Yönetimi’nin inanmadığını söylediği bir nedenin savaş tehlikesi doğurması veya Alman liderler tarafından reddedilen görüşlerin Bonn’a empoze edilmesi. Birinci yol, Amerikan Kongresi ve kamuoyu önünde savunulamazdı; ikinci yol ise, Almanya’nın Batı’ya bağlılığını ve Atlantik ittifakının birliğini yıkardı.

Washington ve Bonn arasındaki ilişkiler gittikçe hırçınlaşmaya başladı. Tıkanıklıktan ve Adenauer ile bağların kopmasından korkan Dışişleri Bakanlığı, birkaç ay ayak sürtmeye devam etti ve hatta Kennedy’nin Moskova ile doğrudan doğruya görüşmelere geçme direktifini de uygulamadı; daha doğrusu, hiçbir yeni fikri üretmeyen toplantılar yapmaya devam etti. Kruşçev’de bir az orantı duygusu olsaydı, çeşitli Batı imalarının hangisinin somut politik kazançlara dönüştürülme zamanının geldiğini anlar ve ona göre hareket ederdi. Hâlbuki gittikçe kumardaki bahsi arttırdı ve görüşmelerden kaçındı.

Bu askıya alınmış diplomasi ve müttefikler arasındaki gerginliğin devam ettiği dönemde, Ulusal Güvenlik Konseyi’nin bir danışmanı olarak Beyaz Saray’ın politika üretme işine kenarından bulaşmış oldum. Her ne kadar tartışılan sorunlardan ve başkanın etrafındaki çeşitli zıt akımlardan haberdar isem de, nihai kararların alınma aşamasında toplantılara kişisel olarak katılmadım. NATO gelenekçileri, özellikle de Dean Acheson –alaylı dili gözden düşmesine neden olmuştu ve ara dönemlerde dışarıdan danışmanlık yapıyordu– görüşmelere kesin olarak karşı idiler. De Gaulle ve Adenauer gibi onlar da Berlin’e giriş prosedüründe anlaşılabilir hiçbir gelişme olmayacağını görüyorlar ve Almanya’nın birleştirilmesi konusundaki görüşme çabalarından sertlikten başka bir şey beklemiyorlardı.

Acheson’a hayran olmakla beraber, zorluk çıkarma stratejisinin tutunabileceği kanısında değildim. Kruşçev istediği zaman görüşme yapılabilirdi; hiçbir Batılı lider, de Gaulle dâhil, böyle bir şeyden kaçınmak için her yolu denediğini kamuoyuna göstermedikçe, nihai bir çatışma gereksinimi olduğunu halkının önünde savunamazdı. Sovyet gündemine göre görüşme yapılmasının tehlikeli olduğunu düşünerek, Amerika’nın, Almanya’nın geleceği hakkındaki kendi

planı ile önceden davranmasının hayati önemde olduğunu düşündüm. Korkum, kararların bir konferansa veya görüşme sürelerinin insafına bırakılması durumunda müttefiklerin birliğinin tehlikeye düşmesiydi. Prosedür bakımından, ben görüşmeyi yeğliyordum; esas bakımdan ise, Adenauer'in ve Acheson'un geleneksel pozisyonlarına kendimi daha yakın hissediyordum.

Kennedy döneminde, Beyaz Saray'daki kısa görevim sırasında Adenauer'le birkaç defa karşılaşma olanağı buldum. Berlin krizinin, o zamana kadar yakın müttefik olan iki devletin arasında ne derecede bir güvensizlik yarattığını görerek çok üzüldüm. 1958'de, o zamanlar henüz pek tanınmamış küçük bir profesörken *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (Nükleer Silahlar ve Dış Politika) adlı kitabım yayınlandı{814} ve kısa bir müddet sonra Adenauer kendisini ziyaret etmemi istedi. Konuşma esnasında Adenauer, üzerine basa basa Baltık Denizi'nden Güneydoğu Asya'ya kadar yayılmış olan komünist blokun yekpare görünüşüne aldanılmaması gerektiğini söyledi: Kendisine göre Çin ile Sovyetler Birliği arasında bir kopukluk kaçınılmazdı. Bu olay olunca, demokrasilerin bundan yararlanmaya hazır olacağını ümit ettiğini söyledi.

Böyle bir düşünceyi o zamana kadar ne kimseden duymuştum, ne de buna inanmıştım. Adenauer, benim hayretten ileri gelen suskunluğumu aynı düşüncede olduğum şeklinde yorumlamış olmalı; çünkü üç yıl sonra Kennedy ile buluşunca Çin-Sovyet ayrılığının kaçınılmaz olduğundan bahsederken, benim de onunla aynı fikirde olduğumu söylemiş. Bir müddet sonra, Kennedy'den bundan böyle jeopolitik görüşlerimi yalnızca Alman başbakanı ile değil, kendisi ile de paylaşmamdan çok minnettar olacağı anlamında iğneli bir mesaj aldım.

Adenauer ile Kennedy arasında yapılan konuşmanın bir sonucu olarak beni Adenauer'e daha yakın sanan Beyaz Saray, 1962 yılının başlarında benden, Kennedy Yönetimi'nin Berlin politikası hakkında artan bir şekilde sesini yükselten Adenauer'i yatıştırmamı istedi. Adenauer'e, Amerika'nın görüşmelere yaklaşımı, Berlin için askeri ihtimal planlaması ve özel bir konu olarak, bana Büyük Britanya hariç hiçbir müttefik tarafından paylaşılmadığı söylenen, Amerika'nın nükleer kapasitesi hakkında bilgi verecektim.

Görev göründüğünden daha çetin çıktı. Daha ağzımı açar açmaz Adenauer sözümü kesti: "Bunları bana Washington'da da anlattılar. Bunlar orada beni etkilemediği halde, burada etkileyeceğini nereden çıkarıyorlar?" Ona sert bir şekilde bir hükümet memuru olmadığımı, endişelerinin giderilmesi için kendisi ile görüşmemin istendiğini ve bir sonuç çıkarmadan önce beni dinlemesi

gerektiğini söyledim.

Adenauer şaşırdı. Bir Beyaz Saray danışmanı olarak zamanımın ne kadarını bu işe ayırdığımı sordu. Yüzde 25'ini deyince, sakin bir şekilde şöyle cevap verdi: "Bu durumda, sizin bana gerçeğin yüzde 75'ini söyleyeceğinizi farz ediyorum." Bu söz, Amerika Büyükelçisi Walter C. Dowling'in yanında söylenmişti ki, Adenauer'in formülüne göre büyükelçi her zaman yalan söylemekteydi.

Alman-Amerikan ilişkilerinin bu kadar kötü olduğu bir zamanda bile, Adenauer kendisi için güvenilirliğin moral bir zorunluluk olduğunu gösterdi. Her ne kadar nükleer strateji kendisinin ilgi alanı değilse de, Washington'un onu bu konuda bilgilendirmek için beni göndermiş olmasını bir güven işareti olarak büyük bir memnuniyetle karşıladı. Almanya'dan, bundan yirmi beş yıl önce on beş yaşında iken Amerika'ya göç ettiğimden Almanca kelime bilgimin nükleer silahları tartışacak düzeyde olmadığını düşünerek, konuşmanın bana ait kısmını İngilizce yaptım. Tercümanımız başbakanın personelinden birisiydi. Yirmi beş yıl sonra, artık oldukça yaşlı ve emekli olmuş olan bu memur bana yazdığı mektupta, nükleer brifingin kaydını tuttuğunu ve bunu Adenauer'e sunduğunu, Adenauer'in cevabının bu brifingin gizli olması hakkında söz verdiği ve bu nedenle bir tek kopyanın bile saklanmasının bu sözüne ters düşeceği şeklinde olduğunu ve kendisine, konuşmanın bu kısmı ile ilgili bütün kayıtlan yok etmesini söylediğini bildirdi.

Ancak 1962 Nisan'ında Alman-Amerikan ilişkileri büsbütün kontrolden çıktı. 21 Nisan'da, Berlin'e giriş çıkış trafiğini kontrol etmek üzere bir Uluslararası Giriş idaresi yaratılması çağrısında bulunan bir Amerikan planı basına sızdırıldı. Bu kuruluş, beş Batılı (Üç Batı işgal kuvveti, artı Federal Cumhuriyet ve Batı Berlin) beş komünist (Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti ve Doğu Berlin) ve üç tarafsız (İsveç, İsviçre ve Avusturya) katılımcıdan oluşuyordu, iki Almanya'nın birleşmesi, eşit sayıdaki Batı ve Doğu Alman yetkililerinden oluşan komiteler tarafından görüşülecekti.

Beklendiği gibi, Adenauer sert bir şekilde bir Giriş idaresi kurulmasına, özellikle de Doğu ve Batı Almanya'nın eşit statüde olacağı böyle bir kuruluşa karşı çıktı. Bundan başka, Doğu ve Batı Berlin temsilcilerinin katılımı, şehrin esasen nazik olan dört-devlet statüsünü biraz daha zayıflatacak ve Doğu Almanya'nın rolünü artıracaktı. Giriş İdaresi'nde, komünistlerin sayısı ile demokrasilerin temsilcilerinin sayısının eşit olması sonucu, Sovyet şantajına maruz kalacak olan üç zayıf tarafsız devlet nihai kararı verebilecek durumda olacaklardı. Adenauer

bütün bunları, Amerikan yükümlülüğü yerine, zayıf bir sistemin getirilmesi olarak değerlendirdi.

Adenauer, hiç yapmadığı bir şekilde başlıca müttefikini kamuoyu önünde açıkça eleştirmek yolunu seçerek çıbanı deşmeye karar verdi. 7 Mayıs 1962'de, bir basın toplantısında Uluslararası Giriş İdaresi'ni şiddetle reddetti:

> "Bana öyle geliyor ki, bütün plan uygulanamaz durumda. Biliyorsunuz ki, Doğu ve Batı temsilcilerinin oyları birbirini dengeleyeceğine göre, üç ülkenin, İsveç, Avusturya ve İsviçre'nin oyları sonucu belirleyecektir. Bu ülkelere, kendilerine verilen görevi beğenip beğenmedikleri sorusuna olumlu bir cevap verip vermeyeceklerini sormak isterim. Hiç sanmıyorum!"{815}

Memnuniyetsizliğinin derecesini belirlemek için, Kennedy Yönetimi'nin gelişmekte olan ülkelere öncelik verme girişimine de acı bir söz dokundurdu:

> "Ben de kolonilere karşıyım ve kalkınma yardımlarından yanayım. Fakat aynı zamanda, 16.000.000 Almanın (Doğu Almanya'da) kendi hayatlarını yaşamalarına izin verilmesini de istiyorum. Bunu, dostlarımıza ve düşmanlarımıza söyleyeceğiz."{816}

Bu görüş farklılıkları hiçbir zaman giderilmedi. 17 Temmuz 1962'de, Kennedy yeni Sovyet Büyükelçisi Anatoli Dobrinin'e, "Berlin'e Giriş İdaresi'nin yapısı gibi Almanlara çok sert baskı yapmaya istekli olacağımız diğer konular olabileceğini"{817} söylüyordu. Adenauer, bir Giriş İdaresi'nin hem oluşturulmasına, hem de fonksiyonuna karşı görüşünü detaylı olarak açıklamış olduğundan, Kruşçev Atlantik ittifakı içinde önemli bir krizin anahtarını elinde tuttuğunun herhalde farkına varmıştır.

Sovyet başarısının yakında gerçekleşeceği beklenirken, Kruşçev şaşkınlık yaratacak bir şekilde yön değiştirdi. Üç yıldan beri aklını kurcalayan bir hamleyi bir darbede gerçekleştirmek için Küba'ya orta menzilli füzeler yerleştirdi. Kruşçev açıkça şu hesabı yapıyordu: Bu serüvende başarılı olursa, Berlin görüşmelerinde pazarlık şansı çok daha kuvvetli olacaktı. Aynı nedenle, Kennedy de, Sovyet stratejik gücünün Batı yarımküresine kadar genişlemesine izin veremezdi. Krizi cesaretle ve ustalıkla yönetmesi, Kruşçev'i yalnızca Sovyet füzelerini çekmeye mecbur etmedi; aynı zamanda, bu süreçte, Berlin diplomasisinin inanılırlığından geriye ne kaldı ise, onu da aldı götürdü.

Elindeki bütün kozların tükendiğini anlayan Kruşçev, 1963 Ocağı'nda Berlin

duvarının “başarısı”nın, Berlin’e ayrı bir barış anlaşması yapılmasını gereksiz hale getirdiğini açıkladı. Berlin krizi beş yıl sürdükten sonra sonunda bitmişti. Kriz boyunca müttefikler, birçok kararsız ve tereddütlü anlara karşın, bütün önemli konularda durumlarını korumuşlardı. Kruşçev ise, kendi bakımından Doğu Almanya vatandaşlarının komünist ütopyadan kaçmalarına engel olan bir duvar örmekten başka hiçbir başarı gösterememişti.

Kruşçev’in şansını fazla zorlaması, bütün Batı için bir şanstı; çünkü ittifak tehlikeli bir şekilde kopma ve dağılma noktasına gelmişti. Eisenhower ve Kennedy yönetimleri sırasında Amerika’nın konumu, Amerika’nın geleneksel varsayımına dayanıyordu. Buna göre, Amerika değişikliğe değil, kuvvet kullanma tehdidi ile yapılan değişikliğe karşıydı. Akademik bir açıklama olarak, krizin sonucunun metot bakımından değil de, esas bakımından değerlendirileceği konusunda genel bir anlayış olması şartıyla, bu istisna kabul etmez bir kuraldı.

İşin esasına ilişkin olarak Eisenhower ve Kennedy yönetimlerinin üzerinde düşündüğü planların çoğu çok tehlikeliydi. Hepsinde de Sovyetler tarafından baskı yapılan yönde mevcut çerçeveyi değiştirecek bir geri çekilme vardı. Sovyetler, sebep olduğu krizi sonuçta durumunu daha da kötüleştirmek için çıkarmadığına göre, başka türlü olamazdı. Her önerilen *quid pro quo*, Sovyetler Birliği’nin Doğu Almanya’nın statüsünde ve Berlin’e giriş prosedürünün değişmesi için hiçbir zaman yapmaması gereken tehditlere karşı verilen bir ödün olurdu. Adenauer’in ikili korkulu rüyası olan, Doğu Alman komünistlerinin Berlin’in tehlikeli durumunun kötüye kullanılmasına yardımcı olacak araçları ellerine geçirmesi ve Bonn’un ittifaka karşı yükümlülükleri ile ulusal birlik emelleri arasında bir fark meydana gelmesi korkulan, önerilen her görüşme planının içinde gizliydi.

Kendi sözlerine göre, savaş sonrası ittifak sisteminin “yaratılmasında hazır” bulunan Dean Acheson, bunu açıkça görmüştü. 21 Eylül 1961’de Truman’a gönderdiği bir mektupta, Berlin dolayısıyla Batı’yı utandıracak bu yenilgiyi öngörmüştü.{818} Acheson, böyle bir yenilgi kaçınılmaz olsaydı, Batı ittifakının geleceğinin, çöküntünün sorumlusuna bağlı olacağını söylüyor. Ocak 1962’de General Lucius Clay’e şöyle yazıyordu: “izleyicilerin lideri terk etmesi, liderin izleyicileri takip etmesinden iyidir. O zaman kim parçaları yerden toplayacak? Yeni bir başlangıçta, liderlik için kime güvenilecek?”{819} Bu, ters yönden de Gaulle stratejisiydi.

Berlin krizi esnasında, Alman öncelikleri değişti. Bütün savaş sonrası dönemde,

Adenauer'in başlıca dayanağı Birleşik Devletler idi. Kruşçev'in ültimatomundan bir yıl sonra, durum artık böyle değildi. 26 Ağustos 1959 tarihli bir Dışişleri Bakanlığı istihbarat raporunda, Adenauer'in müttefikler arasında fikir birliği olmamasından dolayı sıkıntı içinde olduğu belirtilmekteydi. Rapora göre, Adenauer müttefikler arasındaki birliğin yeniden kurulabileceğinden hâlâ ümitliydi. Fakat "Kruşçev ile bir anlayış birliğine doğru kayma gösteren Birleşik Devletler-Büyük Britanya kombinezonunda, Adenauer dayanak noktasını Fransa'ya kaydırmak zorunda kalacaktır."{820}

Bütün kriz boyunca, Kruşçev, açılışı parlak bir şekilde yapan ve sonra oturup muhatabının karşı karşıya bulunduğu çıkmazı görerek sonuna kadar oyunu oynamadan teslim olmasını bekleyen bir satranç oyuncusu gibi davrandı. Diplomatik kayıtları okuyanlar için, Kruşçev'in önerilen, tartışılan ve hatta çoğunlukla üstü kapalı söz edilen bu kadar çok görüşme seçeneklerini niçin değerlendirmediğini anlamak çok zordur. Bunlar arasında, Berlin'e Giriş İdaresi, iki ayrı barış antlaşması ve "güvence altındaki serbest şehir" kavramları vardı. Sonuçta Kruşçev, ültimatomları ile koyduğu sürelerin sonunda veya Batılı müttefiklerle yapılan görüşmelerde kullanabileceği birçok seçenek arasında hiçbir harekette bulunmadı. Üç yıllık ültimatomlar ve kanı donduran tehditlerden sonra, Kruşçev'in tek gerçek "başarısı", nihai olarak Sovyetlerin Berlin politikasının başarısızlığını sembolize eden Berlin Duvarı'nın inşası oldu.

Kruşçev, kendi ördüğü ağlardan oluşan tuzağın içine düştü. Tuzağa düştükten sonra gördü ki, savaş yapmadan isteklerini yerine getirme ümidi yoktu. Bu iş için de hiçbir zaman hazır değildi. Ancak Kremlin'deki "şahinler" ve Çinli dostları tarafından "az şeyle yetinmek"le suçlanmaktan korktuğu için Batılılarla görüşmeye de cesaret edemedi. "Güvercinlerini" bir çatışma yönüne sevk edemeyecek kadar zayıf, "şahinlerine" bazı ödünleri vermeyi kabul ettiremeyecek kadar yerinden emin olmayan Kruşçev, işi olabildiğince ağırdan aldı ve sonunda her şeyi Küba'ya füze yerleştirmeye bağladı.

Küba füze krizi ile zirve noktasına ulaşan Berlin krizi, o zaman böyle değerlendirilmemekle beraber, Soğuk Savaş'ın bir dönüm noktası idi. Demokrasiler iç sorunları ile bu kadar çok ilgilenmeseydiler, Berlin krizini olması gereken gizli Sovyet zayıflığının bir göstergesi olarak yorumlayacaklardı. Sonunda Kruşçev, krizi büyük bir gürültü ile başlattığı zamanki hedeflerinin hiçbirini gerçekleştiremeyerek, Sovyet topraklarının derinliklerinde bir Batı ileri karakolu ile birlikte yaşamaya devam etmek zorunda kalmıştır. Böylece 1956 Macar Devrimi'nde olduğu gibi, Avrupa'nın iki bloka ayrılması tekrar

doğrulanmıştır. Her iki taraf da bu durumdan şikâyetçiydiler; fakat ikisi de bunu kuvvet kullanarak değiştirme yoluna başvurmadı.

Kruşçev'in Berlin ve Küba girişimlerindeki başarısızlığının sonucu, bundan sonra Sovyetler Birliği'nin 1973'teki Ortadoğu Savaşı sonunda kısa bir alevlenme hariç, Birleşik Devletler'e karşı meydan okuma riskine girmemiş olmasıdır. Her ne kadar Sovyetler, uzun menzilli füzelerden oluşan büyük bir kuvvet birikimi sağlamış ise de, Kremlin, hiçbir zaman bunu kabul edilmiş Amerikan haklarına karşı doğrudan doğruya meydan okumak için yeterli görmemiştir. Bunun yerine, Sovyet askeri baskısı Angola, Etiyopya, Afganistan ve Nikaragua gibi gelişmekte olan dünyadaki sözde ulusal kurtuluş savaşlarına destek vermek yönünde kullanılmıştır.

On yıl boyunca Sovyetler, kurulu yöntem dâhilinde cereyan etmekte olan Berlin'e girişi engellemek için başka bir girişimde bulunmadı. Bu arada, Doğu Alman rejiminin tanınması gerçekleşti ve bu iş, Birleşik Devletler'in herhangi bir empoze edilmiş girişimi sonucunda yapılmadı.. Batı Almanya'nın bu kararı bütün başlıca Alman partileri tarafından desteklendi. Zamanla müttefikler, Sovyetler Birliği'nin Doğu Almanya'nın tanınması isteğini kullanarak bunun için ön şartlar ileri sürdüler. Bu ön şartlara göre, müttefikler Berlin'e giriş için kesin bir prosedür uygulanmasını ve kentin dört devlet statüsünün doğrulanmasını istediler. Sovyetler Birliği bu ön şartı, 1971 Dörtlü Anlaşma ile resmen kabul etti. 1989'da duvar yıkılana ve Alman birliğine giden yol açılana kadar, Berlin'le veya giriş yolları ile ilgili başka bir sorun olmadı. Sınırlandırma politikası sonunda işlemişti.

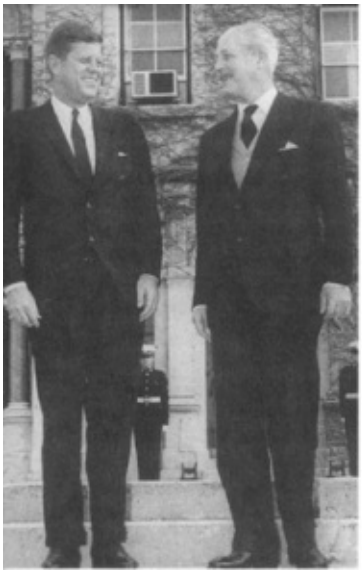

Kennedy ve Harold Macmillan Bermuda’da, Aralık 1961

24
Batı Birliği Kavramları: Macmillan, de Gaulle, Eisenhower ve Kennedy

Berlin krizi, Avrupa kıtasını bölen çizgi boyunca hemen hemen yirmi yıldan beri birbiri ile itişip kalkışan iki nüfuz küresinin kesinleşmesini işaretlemiştir. Bu sürecin ilk aşamasında, 1945-1948 döneminde, Stalin Doğu Avrupa ülkelerini uydu devletler haline dönüştürmek ve Batı Avrupa’yı tehdit etmek suretiyle Sovyet nüfuz küresini kurmuştur. İkinci aşamada, 1949-1956 döneminde, demokrasiler, NATO’yu kurmak, işgal bölgelerini Federal Alman Cumhuriyeti olarak bir araya getirmek ve Batı Avrupa bütünleşmesi sürecini başlatmak suretiyle tepki gösterdiler.

Bu bütünleşme dönemi sırasında, her iki kamptan da diğer küreyi dağıtmak için zaman zaman bazı girişimler olmuştur. Bütün bu planlar başarısızlıkla sonuçlandı. Stalin’in, Federal Cumhuriyet’i Batı kampından ayartmak amacıyla verdiği 1952 Barış Notası, kendisinin ölümü dolayısıyla başarılı olamadı. Dulles’ın, Doğu Avrupa’nın “kurtarılması” ile ilgili stratejisinin faydasızlığı, 1956 başarısız Macar ayaklanması esnasında görüldü. Kruşçev’in 1958 Berlin ültimatomu, Federal Cumhuriyet’i Batı’dan koparmak için bir başka girişimdi.

Fakat sonuçta Sovyetler, Doğu Alman uydusu üzerindeki kontrollerini sıkılaştırmaktan başka bir şey yapamadılar. Küba füze krizinden sonra, Sovyetler bütün dikkatini gelişmekte olan dünya ülkelerine sızmaya harcadı. Sonuç, Avrupa'da iki kutuplu bir istikrar idi ki, bu istikrarın paradoksal doğası, büyük Fransız filozofu ve siyaset bilimcisi Raymond Aron tarafından 1958'de şöyle özetlenmiştir:

> "Avrupa'nın bugünkü durumu anormal veya anlamsızdır. Fakat açıktır, sınır çizgilerinin nerede olduğunu herkes bilir ve ne olacağından da kimse endişe etmez. Demir Perde'nin öte tarafında bir şey olursa –bir yıl önce böyle bir deneyim geçirdik– bu tarafta hiçbir şey olmaz. Avrupa'nın, doğru veya yanlış, böyle açık bir şekilde bölünmüş olması, başka herhangi bir düzenlemeden daha az tehlikeli görülüyor."{821}

Atlantik Topluluğu içindeki farklılıkların su yüzüne çıkmasına imkân tanıyan da kesin olarak bu istikrardır. Berlin krizinden hemen sonra, Büyük Britanya'dan Macmillan, Fransa'dan de Gaulle ve Birleşik Devletler'den Kennedy, ittifakın doğası, atom silahlarının rolü ve Avrupa'nın geleceği üzerindeki çatışan bakış açılarını uzlaştırmak zorunda kalmışlardır.

Macmillan, ülkesinin artık büyük bir devlet olmadığı acı gerçeği ile açık bir şekilde karşı karşıya gelen ilk İngiliz başbakanıdır. Churchill, Amerika ve Sovyetler Birliği ile eşit statüde iş yapmıştı. Her ne kadar konumu gerçek güç dengesini yansıtmıyorsa da, Churchill istedikleri ile gerçek arasındaki farkı, dehası yoluyla ve Büyük Britanya'nın savaş zamanındaki kahramanca mücadelesini ileri sürerek kapatıyordu. Churchill savaştan hemen sonra muhalefet lideri iken ve 1953'te Stalin'in ölümünden sonra tekrar başbakan olunca Moskova ile görüşme yapılması için bastırırken, bunu, büyük bir devletin sözcüsü olarak yaptı; her ne kadar ön sırada değil ise de, bütün diğer liderlerin hesaplarını etkileyecek güçteydi. Süveyş krizi boyunca Eden, tek taraflı girişimlerde bulunacak kadar otonom büyük bir devletin hükümet başkanı gibi hareket ediyordu. Macmillan, Berlin krizi ile karşılaştığı zaman, Büyük Britanya'nın süper devletlerin stratejik hesaplarını değiştirebilecek kapasitede bir devlet olduğu hayali, artık mevcut değildi.

Uygar, zarif bir şüpheci olan Macmillan, eski tip İngiliz muhafazakâr politikacılarının son örneği idi. Büyük Britanya'nın, dünyanın üstün gücü olduğu ve bayrağının kürenin hemen hemen her köşesinde dalgalandığı Edward

döneminin bir ürünüydü. Her ne kadar şeytani bir mizah duygusuna sahip ise de, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gücün zirvesinden düşme deneyimi geçiren İngiltere'nin o zamandan beri devamlı inişte olmasının kendi zamanında da devam etmesi, Macmillan'da daimi bir melankoli havası yaratmıştı. Macmillan, Oxford'da Christ Church'de, sınıfından savaştan sağ kurtulan dört arkadaşı ile buluşması hikâyesini dokunaklı bir şekilde anlatırdı. 1984'te kömür işçilerinin grevinde –o zaman aktif politikadan çekileli yirmi yıl olmuştu– her ne kadar Mrs. Thatcher'a karşı büyük saygı duyuyor ve ne yapmak istediğini anlıyorsa da, kendisinin hiçbir zaman Birinci Dünya Savaşı'nda savaşa gönderdiği ve kendilerini feda eden insanların çocuklarına karşı sonuna kadar savaşamayacağını söyledi.

Macmillan, ülkesinin aşağıya doğru inişe geçen küresel rolünün başlangıcını işaret eden Süveyş yenilgisinden sonra 10 Downing Street'e adeta itilmişti. Macmillan elini, canlılıkla ancak biraz gönülsüzce oynadı. Eski bir maliye bakanı olarak, Büyük Britanya'nın ekonomisinin inişte olduğunu ve askeri rolünün, hiçbir zaman atom süper güçlerinin geniş askeri olanakları ile kıyaslanamayacağını biliyordu. Büyük Britanya, ilk kez kendisine önerildiği zaman, Ortak Pazar'a girmeyi reddetmişti. 1938'de Chamberlain'ın Çekoslovakya'dan söz ederken kullandığı "İngilizlerin az tanıdığı küçük, uzak bir ülke" deyimi, yüz elli yıl dünyanın diğer yüzünde sömürge savaşları yapan İngiltere'nin, birkaç yüz mil ötedeki Avrupa'da olan krizleri nasıl değerlendirdiğinin çok doğru bir açıklaması idi.

Fakat 1950'li yılların sonunda, Büyük Britanya, artık Avrupa'ya uzaktan bakan ve Avrupa'yı, zaman zaman kuvvetlerinin olası diktatörlere haddini bildirmek için müdahale etmeye gittiği bir yer olarak gören bir ülke değildi. Macmillan bu nedenle kendini uzakta tutma politikasını tersine çevirerek, Avrupa topluluğunun üyeliği için başvuruda bulundu. Ancak Süveyş yenilgisine karşın, Macmillan'ın en önde gelen arzularından birisi, Büyük Britanya'nın Birleşik Devletler'le olan "özel ilişkisini" geliştirmek olmuştur.

Büyük Britanya, kendisini yalnızca bir Avrupa devleti olarak görmedi. Olaylar şunu göstermişti ki, İngiltere'nin başına ne geldiyse hep Avrupa'dan, kurtuluşu da hep Atlantik Okyanusu'nun öte kıyısından gelmiştir. Macmillan, Avrupa'nın güvenliğinin Birleşik Devletler'Ie ilişkiyi azaltmakla artacağı şeklindeki Gaullist görüşü kabul etmemiştir. Her şeyden sonra, Büyük Britanya, en azından Fransa kadar Berlin için çarpışmaya hazır olacaktı. Fakat İngiltere'yi harekete geçiren neden, müttefiklerin işgal hakları denilen belirsiz bir kavramı doğrulamak değil,

Amerika'nın küresel güç dengesinin tehdit edildiği yolundaki değerlendirmesini desteklemek olurdu.

Süveyş'ten sonra, Fransa ve Büyük Britanya, Amerika'nın elinden tattıkları aşağılanmadan birbirine taban tabana zıt sonuçlar çıkardılar. Fransa bağımsızlığını hızlandırdı; Büyük Britanya Amerika ile ortaklığını kuvvetlendirmek yolunu seçti. İngiliz-Amerikan ortaklığı hayalleri, gerçekte İkinci Dünya Savaşı'ndan önceye dayanır ve o tarihten beri bu görüşe önem verilmiştir. 1935'te, Başbakan Stanley Baldwin Royal Albert Hall'da yaptığı bir konuşmada, bunları ana hatlarıyla şöyle tanımlamıştır:

> "Daima şuna inanmışımdır ki, dünyanın neresinde olursa olsun, ister Avrupa'da ister Doğu'da savaşa karşı en büyük güvenlik, İngiliz İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleri ile yakın işbirliğindedir... Arzu edilen sonuç oluşana kadar yüzyıl geçebilir veya hiçbir zaman gerçekleşmeyebilir. Fakat zaman zaman düşlerimiz gerçek olur. Geleceğe bakıyorum ve dünyada barış ve adalet kuvvetlerinin birliğini görüyorum ve insanlar henüz açıkça savunamasalar da, bir gün bizleri izleyenlerin bunu göreceklerini düşünmekten kendimi alamıyorum..."{822}

Bu düşün gerçekleşmesi için yüzyılın geçmesine gerek kalmadı, İkinci Dünya Savaşı ile başlayarak Büyük Britanya ve Birleşik Devletler, çok farklı tarih deneyimlerinin süzgecinden geçmiş olsalar da, ortak gereksinmeler nedeniyle birbirine bağlandılar.

Bu iki ulus arasındaki kuvvetli bağlantıyı sağlayan önemli bir faktör, Büyük Britanya'nın kendisini değişen şartlara uydurmaktaki olağanüstü yeteneğidir. Dean Acheson'ın işaret ettiği gibi, Büyük Britanya'nın, kendisini çok uzun süre imparatorluk hayaline kaptırdığı ve Avrupa'da kendisine çağdaş bir rol tanımlamakta başarısız olduğu doğru olabilir.{823} Diğer taraftan, Washington'la ilişkilerinde, Büyük Britanya, hemen hemen her gün göstermiştir ki, eski anayurt olarak temel sorunlarda kendisini aldatmamıştır. Geleneksel fayda ve risk dengeleme metodu ile Amerikan politikasına şekil veremeyeceklerini hesaplayan kurnaz İngiliz liderleri, özellikle Süveyş'ten sonra daha büyük etki yolunda yürümeyi tercih etmişlerdir. Her iki partiden İngiliz liderler, kendilerini Amerikan karar verme sürecinin öyle zorunlu bir paçası olarak kabul ettirmişlerdir ki, başkanlar ve çevreleri, Londra'ya danışma konusuna, zayıf bir müttefikin gönlünü olmak için yapılan bir iyilik olarak değil, fakat kendi

yönetimlerinin hayati bir parçası olarak bakmaya başlamışlardır.

Ancak Büyük Britanya'nın uluslararası ilişkilerde Amerikan felsefesini paylaştığı söylenemez, İngilizler, Amerikalıların, insanın kusursuz olduğu görüşünü hiçbir zaman paylaşmamışlar ve moral kesin yargılarda bulunmaya yanaşmamışlardır. Kendi felsefelerinin diliyle, İngiliz liderler genellikle Hobbes [*Kuvvetli bir hükümetin, özellikle mutlak bir monarşinin çarpışan kişisel çıkarları ve istekleri kontrol etmek için zorunlu olduğuna inanan İngiliz Thomas Hobbes felsefesi (mütercimin notu)*] taraftarı olmuşlardı, insanlardan daima kötü şeyler bekleyen bu insanlar, pek seyrek olarak düş kırıklığına uğramışlardır. Dış politikada, Büyük Britanya daima ahlaki egoizmin uygun bir biçimini uygulamak eğiliminde olmuştur: Büyük Britanya için iyi olan bir şey, dünyanın geri kalan bölümü için de iyidir.

Böyle bir kavramı taşımak için, doğuştan gelen bir üstünlük duygusu değilse bile, makul bir kendine güven duygusuna ihtiyaç vardır. XIX. yüzyılda, bir Fransız diplomat İngiliz Başbakanı Palmerston'a, Fransa'nın Palmerston'un gömleğinin manşetinden diplomatik kart çıkarmasına alışık olduğunu söyleyince (kâğıt oyununda hile yapmak anlamında) cesur İngiliz "Kartları oraya Tanrı koydu" demişti. Yine de Büyük Britanya, ulusal egoizmini öyle bir ılımlılık sezgisi ile uygulamaya koymuştur ki, bunun herkesin iyiliğine olduğu zannı, sık sık doğrulanmıştır.

Macmillan zamanında, Büyük Britanya, büyük devlet statüsünden, etkili devlet statüsüne geçişini tamamladı, Macmillan, İngiliz politikasını Amerikan politikasının içine koymaya ve Washington'la ilişkileri beceriyle idare ederek İngiliz seçeneklerinin çeşitliliğini artırmaya karar verdi. Hiçbir zaman felsefi veya kavramsal bir husus için kimse ile çatışmadı ve anahtar durumundaki Amerikan politikalarına açıkça pek seyrek karşı koydu. Drama perde gerisinden şekil vermeğe çalışırken, orta sahneyi memnuniyetle Washington'a bıraktı. De Gaulle, kendisini ihmal etmenin başkalarına zarar vereceğini sık sık ortaya koymuştu; Macmillan, Birleşik Devletler için Britanya'nın görüşlerini almayı o kadar kolaylaştırmıştı ki, onu ihmal etmek gerçekten utanç verici bir şey olurdu.

Berlin krizi esnasındaki taktikleri de bu yaklaşımı doğrular. Berlin'e giriş sorunu, ona göre bir nükleer felakete değmezdi. Diğer taraftan, Amerika ile bağlantının tehlikeye sokulması daha büyük bir felaketti. Bir nükleer çatışma da olsa Amerika'nın yanında olacaktı ki, bu davranış Amerika'nın birçok müttefikinin temin edebileceğinden fazla bir şeydi. Ancak Macmillan, bu nihai

seçenekten önce mevcut alternatifleri gözden geçirmeye de kararlıydı. Gerekli olan şeyi seve seve yapan Macmillan, hızlı Amerikan hareketlerini frenlemek ve İngiliz halkına "liderlerinin anlayış ve anlaşmaya ulaşmak için her çabayı göstermiş"{824} olduğunu ispatlamak amacıyla Batı'nın en önde gelen barış savunucusu olarak sundu.

Araçlar, son derece hızlı bir şekilde amaçları gerçekleştirdi. Macmillan, beceri ile yönetilen görüşmelere girişerek Sovyet meydan okumasının verdiği sıkıntıyı gidermeyi deneyecek kadar kendisine güveniyordu. Macmillan'ın düşünce tarzına göre, diplomatik sürecin kendisi, sonuçsuz bir görüşmeden başka bir görüşmeye geçerek, düşünmeden ve acele ile hareket eden Sovyet liderinin koyacağı süreleri uzatmak suretiyle Kruşçev'in ültimatomlarının yarattığı tehdidi etkisiz hale getirmeye yarayabilirdi.

Macmillan, Adenauer'in aşırı memnuniyetsizliğine karşın, Kruşçev, bu seyahat esnasında bile birkaç kez ilk ültimatomunu tekrarladıysa da, Sovyetler Birliği'ne 1959 Şubat-Mart aylarında on bir günlük uzun bir yolculuk yaptı.. Herhangi bir önemli sonuç elde edemezken, Kruşçev, onun mevcudiyetinden yararlanarak tehditlerini tekrarladı durdu. Ancak başbakan, yılmadan ve soğukkanlılıkla Kruşçev'in koyduğu süreleri geçirmek için en pratik araç olarak bir dizi konferanslar düzenlemek amacından vazgeçmedi. Hatıralarında şöyle yazıyor:

> "Barış içinde bir arada yaşamanın (o zamanın jargonu buydu) bütün dünyaya egemen olması için, bir noktadan ileriye başka bir noktaya doğru ilerleyecek bir dizi toplantı kavramını ileri sürdüm."{825}

Ancak hedef yalnızca konuşma olunca, bu konuşmalar, onları kesmek için en hazırlıklı olan tarafın veya bu izlenimi veren tarafın insafına kalmış oluyordu. Böylece Kruşçev, gerçekte neyin "görüşülebilir" olduğunu belirleme olanağını buldu. Diyalogun devam etmesini hararetle isteyen Macmillan, Sovyet gündeminde görüşülmesi nispeten zararsız olan maddeleri bulmakta büyük bir hüner gösterdi. 27 Kasım 1958'de Kruşçev'in Berlin hakkındaki resmi notasının alındığı tarihten bir gün sonra, Macmillan Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a şunu yazmıştı: "Görüşmelerden kaçınamayız. Bu görüşmeler nasıl yapılacak? Görüşmelerin bizi birleşmiş bir Almanya'nın geleceğinin tartışılmasına ve olasılıkla 'boşaltma planlan'na götürmesi zorunlu mu?"{826}

Çeşitli boşaltma planlarının ortak özelliği, Almanya, Polonya ve Çekoslovakya olarak tanımlanan Orta Avrupa'da sınırlı silahlar bulunan bölgeler oluşturmak ve nükleer silahları bu ülkelerden geri çekmekti. Macmillan ve daha az derecede

olmakla beraber Amerikan liderleri için bu silahların bulunduğu yerlerin sembolik bir önemi vardı. Nükleer strateji, Amerikan nükleer silahlarına (Büyük bölümü Avrupa'da değildi) dayanacağına göre, boşaltma planlarının Sovyetlerle tartışılması, Macmillan'a göre, zaman kazanmanın zararsız bir şekliydi.

Adenauer, bütün bu planlara karşı çıktı; çünkü bir kez Amerikan atom silahları Almanya'dan çekildikten sonra bunlar Amerika'ya gönderilecek ve böylece Adenauer'e göre Avrupa ile Amerika arasındaki nükleer savunmanın çok önemli politik bağlantısı kopmuş olacaktı. Onun veya savunma uzmanlarının mantığına göre, nükleer silahlar Alman topraklarında bulundurulduğu sürece, Sovyetler Birliği bu silahları ortadan kaldırmadan Orta Avrupa'ya saldırma riskini göze alamazdı. Böyle bir saldırı nükleer silahlar gerektirdiğinden, Amerika'nın karşı cevabı hemen hemen otomatik olacaktı.

Amerikan nükleer silahları sökülüp Amerika'ya gönderilirse, konvansiyonel silahlarla Almanya'ya saldırı her zaman olası olacaktı. Ülkesi üzerinde yapılacak tahribatın büyüklüğü ışığında, Adenauer, Amerikan liderlerinin nükleer savaşı ilk başlatan taraf olup olmayacağı hususunda emin değildi. Böylece, Berlin'le ilgili olarak görüşme seçeneklerinin araştırılması, Atlantik İttifakı'nın askeri stratejisi üzerinde devam eden tartışmanın bir şekli halini aldı.

Macmillan veya Eisenhower'ın tek başına diplomatik bir girişim başlattığı her durumda, diğerinin tepkisi, devlet adamlarının ilişkilerinde kibrin hiç de az görülen bir şey olmadığını gösteriyor. Her ne kadar ikisi iyi birer kişisel dost iseler de, 1959 yılının başlarında Eisenhower, Macmillan'ın Moskova'yı ziyaretinden rahatsızlık duydu; bunun gibi aynı yılın sonbaharında da, Macmillan Eisenhower'ın Kruşçev'i Camp David'e davet ettiğini öğrendiği zaman kabalık yaptı:

> "Dışişleri bakanları toplantısında bir ilerleme kaydedilmezse, zirve toplantısı yapılmaz kuralını koyan başkan, şimdi bundan kurtulmak istiyor. Düşünebildiği tek şey, tartışmanın yerine eğlenceyi koymak. Bu nedenle, Kruşçev'den Amerika'da kendisiyle birlikte kalmasını rica ediyor ve Rusya'yı ziyaret edeceğine söz veriyor. Bütün bunlar, oldukça tuhaf bir diplomasi gibi görünüyor. "{827}

Bu diplomasi tuhaf değil, kaçınılmazdı. Büyük Britanya'nın Amerika'dan ayrılmayacağını fark eden Kruşçev, çabalarını Eisenhower üzerinde yoğunlaştırdı. Kruşçev'in görüşüne göre, Macmillan Washington'u görüşmelere ikna etmekle amacına hizmet etmişti. Çünkü, nihai analizde, Kruşçev'in peşinde

olduğu şeyi verebilecek tek görüşmeci, Amerikan başkanı idi. Böylece, bütün önemli görüşmeler Camp David'de Kruşçev ile Eisenhower ve sonradan Viyana'da Kruşçev ile Kennedy arasında yapıldı. Ancak Amerika ve Sovyetler Birliği, uluslararası diyalogu ne kadar kendi tekellerine aldılarsa da, NATO müttefikleri arasındaki bazı devletler de kendileri için o kadar manevra serbestliği peşinde oldular. Sovyetlerin Batı Avrupa'yı tehdidi ve Moskova'dan korkma ortak duygusu azaldıkça, Atlantik İttifakı'ndaki uyuşmazlıklar daha az tehlikeli olmaya başladı ve de Gaulle bu fırsattan yararlanarak daha bağımsız bir Avrupa politikasını teşvik etmeye başladı.

Fakat Büyük Britanya'nın kimin yönetimini seçeceği belliydi. Macmillan, Avrupa yerine Amerika'dan sonra ikinci devlet olmayı yeğlediğinden, de Gaulle'ün düşüncesini desteklemesi için bir nedeni yoktu ve sebep ne olursa olsun, Avrupa'yı Amerika'dan ayıracak hiçbir harekete katılmadı. Bununla beraber, hayati İngiliz çıkarlarını savunurken Macmillan da de Gaulle kadar azimli idi. Bu durum, Skybolt olayı olarak bilinen olayda açıkça ortaya çıktı.

Büyük Britanya, gittikçe yaşlanan bombardıman filosunun ömrünü uzatmak için o zamanlar geliştirilme sürecinde olan Amerika'nın uzun menzilli havadan ateş edilen füzelerinden Skybolt'u satın almaya karar verdi. 1962 sonbaharında, Kennedy Yönetimi, hiçbir uyarıda bulunmadan Skybolt projesini görünüşe göre teknik nedenlerle iptal etti. Gerçekte, füzelerden daha fazla tehlikeye maruz olduğu düşünülen uçaklara bağımlılığı azaltmak ve İngilizlerin otonom İngiliz nükleer kapasitesi oluşturmak yönündeki çabalarını engellemek amacındaydı. Amerika'nın Büyük Britanya'ya önceden danışmadan aldığı bu tek taraflı karar, İngilizlerin bombardıman filolarının hızla eskimeye ve çürümeye terk edilmesi anlamını taşıyordu. Fransızların, Washington'a bağımlılıkla ilgili uyarıları doğrulanmış gibi görünüyordu.

Ancak Skybolt olayının bundan sonraki aşaması, Amerika ile "özel ilişkiler"in yararlarını gösterdi. Macmillan, uzun zamandan beri kuvvetlendirmeye çalıştığı Amerika ile bağlarının sağladığı olanakları bir araya getirerek ve bu konuda çok da nazik olmadan bu harekete cevap verdi:

> "Skybolt'un geliştirilmesinden doğan zorluklar, Britanya'nın bağımsız bir nükleer kapasite oluşturmasına engel olmak için kullanılıyor ise, veya böyle görünüyorsa, sonuçlar gerçekten çok ciddi olabilir. Bu durum, hem bağımsız bir nükleer kapasite oluşturmak isteyenler, hem de buna karşı olanlar arasında derin bir

> kızgınlık yaratacaktır. Bu, ulusal gururu incitecektir ve elimizdeki bütün olanaklarla buna karşı direnilmelidir."[{828}]

Kennedy ve Macmillan, 21 Aralık'ta Nassau'da buluştular ve İngiliz-Amerikan nükleer ortaklığının modernleştirilmesi için görüş birliğine vardılar. Amerika, Büyük Britanya'nın Skybolt projesinden doğan zararını, beş adet Polaris denizaltı ve füzeleri satmakla karşılayacaktı. Büyük Britanya, kendi nükleer savaş başlıklarını kendisi geliştirecekti. Nükleer stratejinin merkezi kontrolü konusundaki Amerikan endişesine cevap vermek üzere, Büyük Britanya, bu denizaltıları "yüksek ulusal çıkarların tehlikede olduğu durumlar hariç", NATO'nun "emrine vermeye" razı oldu.[{829}]

İngiliz kuvvetlerinin NATO ile bütünleşmesi büyük ölçüde önemsizdi. Büyük Britanya, "yüksek ulusal çıkarları" söz konusu olduğu zaman serbest olacağına ve nükleer silah kullanımı yüksek ulusal çıkarlar tehlikede olmadığı zaman düşünülemeyeceğine göre, Nassau Anlaşması, Fransa'nın çatışma yoluyla elde etmeyi düşündüğü hareket serbestisinin aynısını Büyük Britanya'ya etkili bir şekilde danışma yoluyla sağlamış oldu. İngiliz ve Fransızların kendi nükleer silahlarına olan tavırları arasındaki fark, Büyük Britanya'nın şekli, öze kurban etmesine karşılık, de Gaul'ün Fransa'nın kimliği üzerinde ısrarla durarak şekille özü eşit düzeye koyması olmuştur.

Kuşkusuz, Fransa tamamen farklı bir durumdaydı; çünkü bu ülkenin, Amerika'nın kararları üzerinde Büyük Britanya'nın sahip olduğu nüfuzu kullanması söz konusu olamazdı. Bu nedenle, de Gaulle'ün liderliği altında Fransa, Atlantik işbirliğinin doğası ile ilgili felsefi sorununu ortaya attı. Bu konu, Avrupa liderliği için bir yarışmaya ve Amerika için de Avrupa diplomasisi ile yeniden tanışmaya dönüşmüştür.

Birleşik Devletler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya işleri üzerinde daha önce hiçbir ülkeye nasip olmayan bir şekilde söz sahibi olmuştur. Bu dünya nüfusunun küçük bir bölümü ile dünya mal ve hizmet üretiminin hemen hemen üçte birini elinde tutma olanağının bir gerçeği idi. Nükleer teknolojide eriştiği düzey ile Amerika, herhangi bir rakip veya rakipler kombinezonuna karşı çok büyük bir üstünlük sağlamıştı.

Birkaç on yıl boyunca, şartların lehlerine olması Amerikan liderlerinin bir şeyi unutmalarına sebep oldu; o da, bu harap olmuş, zaman zaman güçsüz ve bu nedenle yumuşak Avrupa'nın bu tutumunun, iki yüzyıl boyunca dünyayı yöneten bu kıtanın doğal tutumu olmadığı gerçeği idi. Amerikalı liderler, endüstri

devrimini başlatan Avrupa dinamizmini, ulusal egemenlik kavramını doğuran politik felsefeyi ve üç yüzyıl boyunca karmaşık güç dengesi sistemini çalıştıran Avrupa tarzı diplomasiyi unuttular. Avrupa, Amerika'nın vazgeçilmez yardımı ile toparlanırken, diplomasisinin bazı geleneksel örneklerinin tekrar görülmesi doğaldı; özellikle de modern devlet yönetiminin Richelieu zamanında doğduğu ülke olan Fransa'da durum böyleydi.

Kimse bu gereksinimi Charles de Gaulle kadar kuvvetle hissetmedi. 1960'lı yıllarda, Birleşik Devletler'le çekişmenin en yüksek noktasına erişildiği zamanda, Fransa cumhurbaşkanına, büyüklük hayali ile hareket ettiği suçlamasını yapmak modaydı. Oysa sorun, kesinlikle bunun aksi idi: Başarısızlık ve zayıflık duygusunun yaygın olduğu bir ortamda, ülkenin kişiliğinin restore edilmesi nasıl mümkün olacaktı? Fransa, Amerika gibi üstün bir güç değildi; Büyük Britanya gibi ikinci Dünya Savaşı'na, birleştiren ve eğiten bir deneyim olarak bakmıyordu. Çok az ülke, Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'nın kaybettiği kadar gençlerini kaybetmenin acısını çekmişti.{830} Bu felaketten kurtulanlar, Fransa'nın bir kez daha böyle bir şeye katlanamayacağının farkındaydılar, İkinci Dünya Savaşı korkulu rüyayı gerçek haline getirdi. Fransa'nın 1940'taki çöküşü, askeri olduğu kadar da, psikolojik bir çöküştü. Fransa teknik olarak savaştan galip olarak çıktıysa da, Fransız liderler çok iyi biliyorlardı ki Fransa başkalarının çabaları ile kurtulmuştu.

Barış, huzur getirmedi. Dördüncü Cumhuriyet, bir öncekinin yaşadığı aynı hükümet istikrarsızlığını yaşadı ve buna ek olarak sömürgeleri terk etme döneminin ıstıraplarını çekti. 1940'ta aşağılanan Fransız ordusu, daha yeniden kurulmadan, her ikisi de yenilgi ile biten Çinhindi ve sonra da Cezayir savaşlarına girmek zorunda kaldı, istikrarlı bir hükümetten yana şanslı olan ve toptan zaferin verdiği bir kendine güven duygusu içinde olan Birleşik Devletler, kendisini, değerlerinin dikte ettiği herhangi bir göreve samimi olarak atabilirdi. Bir kuşak boyunca anlaşmazlıklarla sarsılan ve onlarca yılı aşağılanma ile geçiren bir ülkeyi yöneten de Gaulle, politikaları pragmatik kritere göre değil, Fransızların kendine saygı duygusunu yeniden canlandırmaya yararı bakımından değerlendiriyordu.

Fransa ile Birleşik Devletler arasındaki anlaşmazlık gittikçe acılaşmaya başladı; çünkü birbirlerini tamamen yanlış anlayan iki taraf, hiçbir zaman aynı konuyu konuşmuyorlardı. Her ne kadar gösterişe meraklı olmayan kişiler olsalar da, Amerikan liderleri kendi pratik reçetelerine çok güvenmek eğilimindeydiler. Halkı, birçok gerçekleşmeyen istek ve rüyadan sonra şüpheci olan de Gaulle,

Fransız toplumunun ruhunun derinliklerine işlemiş güvensizlik duygusunu, mağrur ve kabadayı tavırlı olmak suretiyle yenmeye çalıştı. Amerikan liderliğinin kişisel alçakgönüllüğü ve tarihi kibirliliği ile de Gaulle'ün kişisel kibirliliği ve tarihi alçakgönüllüğü arasındaki etkileşim, Amerika ile Fransa arasındaki psikolojik uçurumu belirlemiştir.

Washington, Batı ittifakı üyeleri arasında çıkarlar bakımından değişmez bir birlik olduğunu kabul ettiğinden, karşılıklı görüşmelerin her anlaşmazlığı çözecek sihirli formül olduğuna inanmıştı. Amerikan görüşüne göre, bir ittifak halkın gözü önünde olan bir şirket gibiydi; şirket içindeki nüfuz, her ortağın sahip olduğu pay oranına göreydi ve bir devletin ortak çabaya maddi katkısı ile orantılı olarak hesaplanmalıydı.

Fransa'nın yüzyıllar boyunca yürüttüğü diplomasi geleneğinde, onu bu sonuca götürecek hiçbir şey yoktu. Richelieu'den beri, Fransa'nın girişimleri değişmez bir şekilde hep tehlike ve ödül hesaplamalarına dayandırılmıştı. Bu geleneğin bir ürünü olarak, de Gaulle danışma mekanizmasının doğasından çok, anlaşmazlık olasılığına karşı seçenekleri bir araya getirmekle ilgileniyordu. De Gaulle, bu seçeneklerin pazarlık şansını arttıracağına inanırdı. De Gaulle'e göre, uluslar arasındaki sağlam ilişkiler, anlaşmazlıkları çözmek için resmi prosedürlere değil, çıkar hesaplarına dayanıyordu. Uyumluluğu doğal bir durum olarak kabul etmiyor, çıkar çatışmalarından doğan ve oluşturulan bir sonuç olarak görüyordu:

> " 'Doğa tarafından yetenekleri sınırlandırılmış' olan insan, 'isteklerinde hiçbir sınır tanımaz.' Dünya birbirine karşıt kuvvetlerle doludur. Kuşkusuz, insan aklı, bu rekabetin kanlı çatışmalara dönüşerek dejenere olmasını önlemekte çoğunlukla başarılı olmuştur. Fakat çabaların yarışması yaşamın bir gereğidir... Son analizler, her zaman olduğu gibi, dünyanın yalnızca denge kurulması halinde barışa kavuşacağını göstermektedir."{831}

De Gaulle'le olan kısa tanışmam, onun prensipleri ile de kati bir şekilde karşılaşmamı sağladı, ilk kez karşı karşıya gelmemiz, Nixon'ın 1969 Mart Paris ziyaretinde oldu. Elysee Sarayı'nda de Gaulle büyük bir resepsiyona ev sahipliği yapıyordu. De Gaulle'ün bir yardımcısı kalabalıkta beni buldu ve Fransız cumhurbaşkanının benimle konuşmak istediğini söyledi. Bir çeşit şaşkınlık içinde bu üstün şahsiyete yaklaştım. Beni görür görmez, etrafındaki gruptan ayrılarak tek kelime selamlama sözcüğü kullanmadan veya onun yerine geçecek nazik bir söz söylemeden bana şu soruyu sordu "Vietnam'dan niçin

çıkmıyorsunuz?” Biraz çekinerek, tek taraflı kararla çekilmenin Amerika’nın saygınlığını yitirmesine yol açacağını söyledim. De Gaulle etkilenmemişti ve böyle bir saygınlık yitirmenin nerede olabileceğini sordu. Ortadoğu’yu söyleyince mesafeli tutumu bir çeşit melankoliye dönüştü ve şunu söyledi: “Çok garip. Ben Ortadoğu’da güvenilirlik sorunu olanların sizin düşmanlarınız olduğunu düşünmüştüm.”

Ertesi gün, Fransız Cumhurbaşkanı ile bir toplantıdan sonra, Nixon beni, de Gaulle’ün ulus-devletlerden oluşan bir Avrupa görüşü (meşhur *Europe de patries*) üzerinde yorum yapmaya davet etti. Delice bir cesaretle (Çünkü de Gaulle ikinci derece adamlarla ve yardımcıları yanında bir konuyu tartışmazdı) de Gaulle’e, Almanya’nın, henüz tanımladığı Avrupa’yı hegemonyası altına almasını önlemek için Fransa’nın ne önerdiğini sordum. De Gaulle açıkça bu soruyu uzun bir cevaba değer görmeyerek, Adenauer’le devamlı bir dostluk anlaşması imzalamasının üzerinden yalnızca altı yıl geçmişken kısaca “*Par la guerre*” (Savaşla) diye cevapladı.

Fransız ulusal çıkarlarına aşırı derecedeki bağlanışı, de Gaulle’ün soğuk ve ödün vermeyen diplomasi tarzını şekillendirmiştir. Amerikan liderleri, ortaklık üzerinde dururken, de Gaulle devletlerin kendi güvenliklerini sağlama zorunluluğunu vurgulamıştır. Washington, ittifakın her üyesine genel görevin bir bölümünü yüklemek isterken, de Gaulle bu şekildeki bir işbölümünün Fransa’ya ikinci derece bir rol vereceğine ve Fransa’nın kimlik duygusunu yok edeceğine inanıyordu:

> “Bir büyük devletin, ne kadar dost olursa olsun, kaderini başka bir devletin kararlarına bırakması hoşgörü ile karşılanabilecek bir durum değildir... Başka bir ülkeyle bütünleşen bir ülke, ulusal savunmasına ilgisini kaybeder; çünkü artık ondan sorumlu değildir.”{832}

Bu sözler, de Gaulle’ün kısa açıklama ile öneriler yapmak ve reddedilmesi durumunda tek taraflı olarak uygulamaya gitmek şeklindeki hemen hemen klişeleşmiş diplomatik prosedürünü açıklamaktadır. De Gaulle için hiçbir şey, Fransızların kendileri ve başkaları tarafından kendi serbest iradeleri ile hareket ediyor görünmelerinden daha önemli değildi. De Gaulle, 1940 aşağılanmasını, katı ve ödün vermeyen bir liderlikle üstesinden gelinebilecek geçici bir gerileme olarak kabul etti. Onun düşünce tarzına göre, Fransa hiçbir zaman ikinci dereceye düşmüş olma görünümünü kabul edemez, çekindiği ve saygı duyduğu Amerikan müttefikine karşı bile böyle davranırdı:

> “...Birleşik Devletler’e gelince –zengin, aktif ve güçlü– (Fransa) kendisini bağımlı durumda buldu. Fransa, mali çöküntüden kaçınmak için sık sık onun yardımına gereksinim duydu. Askerlerine silah sağladığı ülke Amerika idi. Fransa’nın güvenliği, tamamen onun korumasına bağlı idi... Bütünleşme görüntüsü altındaki bütün bu işler, Amerikan otoritesini bir temel varsayım olarak kabul etmek demekti. Uluslar üstü Avrupa projesi denilen projede de durum buydu ve Fransa böyle bir Avrupa içinde kaybolacaktı... Politik gerçekliği, ekonomik atılımı, savunma kapasitesi olmayan bir Avrupa, bu nedenle, Sovyet bloku karşısında kendi politikası, ekonomisi ve savunması olan büyük bir Batı devletinin (Amerika Birleşik Devletleri’nin) bağımlısından başka bir şey olamazdı.”{833}

De Gaulle, prensip olarak Amerikan karşıtı değildi. Fransız ve Amerikan çıkarlarının gerçekten birbirine yakın olduğu zamanlar işbirliği yapmaya istekliydi. Örneğin Küba füze krizi esnasında, Amerikan yetkilileri müttefiklerinden gördüğü en kayıtsız şartsız desteği de Gaulle’den görünce çok şaşırmışlardı. Orta Avrupa’da çeşitli boşaltma planlarına da Amerikan askeri kuvvetlerini uzaklaştıracağı ve Sovyet ordusunu yaklaştıracağı gerekçesi ile karşı çıkmıştı:

> “...bu ‘ayırma’ veya ‘boşaltma’ planlarının bizim için değeri olan bir anlamı yoktur. Çünkü silahsızlanma, Atlantik’e yakın olduğu kadar Urallar’a da yakın olan bir bölgeyi içine almıyorsa, Fransa nasıl korunacaktır? Bir anlaşmazlık olduğunda, bir saldırganın savunulmayan Almanya’yı atlayarak veya uçarak geçmesine ne engel olacak?”{834}

De Gaulle’ün bağımsızlık üzerinde durması, pratik sonucu Amerika’nın Avrupa’daki durumunun zayıflatılması olan bir takım önerilerle ilişkisi olmasaydı, teorik düzeyde kalacaktı. Bu önerilerden birincisi, Amerika’nın sonsuza kadar Avrupa’da kalacağına güvenilemeyeceğinin vurgulanmasıydı. Avrupa, geleceğini Fransız liderliği altında yalnız başına karşılamaya hazırlanmalıydı. De Gaulle, böyle bir sonucu yeğlediğini ileri sürmedi; fakat kendi vurgulamalarının, kendi kendine gerçekleşecek kehanetlere dönüşebileceğini unutmuş görünüyordu.

1959 Paris ziyareti sırasında, Başkan Eisenhower konuyla ilgilenerek Fransız liderine şunu sordu: “Niçin Amerika’nın kaderini, Avrupa’nın kaderi ile bir

tuttuğundan şüphe ediyorsunuz?”{835} Eisenhower’ın Süveyş krizi sırasındaki tutumunun ışığı altında, bu soru garip bir soruydu. De Gaulle, Eisenhower’a tarihin uzak derslerini hatırlatarak nazik bir şekilde cevap verdi. Amerika, Birinci Dünya Savaşı’nda ölümcül tehlike içinde geçen üç yıldan sonra Fransa’nın yardımına gelmişti ve aynı Amerika, ancak Fransa tamamen işgal edildikten sonra İkinci Dünya Savaşı‘na girmişti. Atom Çağı’nda, her iki müdahale de çok geç kalmıştı.

De Gaulle, belirli konularda Amerika’nın değerlendirmesinin Fransa’nınkinden daha az Avrupai olduğunu göstermek için fırsatı kaçırmadı ve insafsız bir şekilde Kruşçev’in Berlin ültimatomunu kullandı. De Gaulle, Fransa’nın Bonn’da Amerika’dan çok daha güvenilir bir müttefik olarak kabul edilmesini ve Amerikan liderliği yerine yavaş yavaş Fransız liderliğinin geçmesini istiyordu. Tek taraflı Amerikan inisiyatifleri ile savaş sonrası Berlin politikasının diplomatik gündemine o zamandan bu yana dokunulmayan bazı ilkeler koyulunca, Adenauer’in gittikçe artan huzursuzluğu, Fransa için hem tehlike, hem de bir fırsat yarattı. Tehlike yarattı; çünkü “Alman halkı taraf değiştirirse Avrupa dengesi altüst olur ve bu savaş işareti demektir.” Fırsat yarattı; çünkü Alman korkuları, Avrupa’da Fransa’nın nüfuzunu kuvvetlendirebilirdi.{836}

De Gaulle’ün kafasındaki şey, Bismarck’ın Almanya’sına benzer bir şekilde organize edilmiş bir Avrupa’ydı. Devletler bazında birleşmiş bir Avrupa; bu devletlerden biri (Fransa), imparatorluk Almanya’sında Prusya’nın fonksiyonunu yerine getirerek hakim bir rol oynayacaktı. Richelieu’nün eski rüyası üstün Fransa’nın, De Gaulle tarafından yapılan bu yeniden tanımlanmasında herkesin bir rolü vardı: Sovyetler Birliği Almanya’nın bölünmesi işine; Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Avrupa’nın savunulması işine; Fransa, Alman ulusal isteklerinin Avrupa birliğine çevrilmesi işine bakacaktı. Fakat Fransa, Prusya gibi Batı Avrupa’nın en güçlü devleti değildi; diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmak için gerekli ekonomik kuvvete sahip değildi ve son olarak, iki süper devleti içeren bir dengeyi kontrolü altına alacak durumda değildi.

Bu anlaşmazlıklar, özellikle Adenauer’in ümitsiz bir şekilde Birleşik Devletler’e yakın olma çabası içinde olması nedeniyle, zamanın atasına bırakılabilirdi. Bundan başka, bütün Alman liderleri Fransa ile Birleşik Devletler arasındaki güç eşitsizliğinin çok iyi farkındaydılar ve Amerikan nükleer korumasını, Fransa’nın politik sorunlardaki uyanıklığı için gözden çıkaramazlardı.

Ancak Fransa ile Amerika arasındaki anlaşmazlığın esasını oluşturan ve

gecikmeye tahammülü olmayan bir sorun vardı: Nükleer çağda askeri stratejinin kontrolü. Burada, Amerika'nın bütünleşme üzerindeki ısrarı ile Fransa'nın özerklik çağrısı uzlaştırılamaz derecedeydi ve anlaşmazlığı yumuşatmak için arada tampon yoktu. Nükleer silahların gücünün başka örneği olmadığından, tarih bir askeri strateji formüle etmekte bize güvenli bir kılavuz oluşturmuyordu. Devlet adamları, yeni teknolojinin politika ve strateji üzerindeki etkisini değerlendirirken kör uçuş yapıyorlardı; bu konudaki sonuçlar, ampirik deneyim ve bilgiden yoksun olan akademik teorilerden çıkarılıyordu.

Savaş sonrası dönemin ilk on yılında, nükleer tekel Amerika'nın her şeye gücünün yeteceği görüşünü doğrular gibiydi. Fakat 1950'lerin sonunda açıkça görülüyordu ki, nükleer süper güçlerden her biri, tasa sürede diğeri üzerinde bundan önceki hiçbir toplumun tahayyül bile edemeyeceği tahribatı yapabilecek, hatta uygarlığın devamını bile tehlikeye atabilecek konuma gelecekti.

Bu gerçek, uluslararası ilişkilerin doğasını değiştiren devrimin en can alıcı noktasını oluşturuyordu. Her ne kadar silahlar gittikçe daha karmaşıklaşıyorsa da, tahrip güçleri İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar nispeten sınırlı kalmıştır. Savaşlar, kaynakları ve insan gücünün geniş bir şekilde seferber edilmesini gerektiriyor ve bunları yapmak çok zaman alıyordu. Kayıplar nispeten yavaş yavaş arttı. Teorik olarak bir savaş iyice kontrolden çıkmadan önce durdurulabilir.

Güç ancak azar azar arttırılabildiğine göre, bir devletin rasyonel politik amaçlar için gereğinden fazla kuvvete sahip olabileceği, mantığa aykırı görünebilir. Ancak Nükleer Çağ'da gerçekleşen durum, kesin olarak budur. Süper güçlerin temel stratejik çıkmazı, nasıl ek kuvvet sağlanacağı değil, ellerindeki büyük silah yığınağının nasıl sınırlanacağı olmuştur. Her iki taraf da bu soruna çare bulamamışlardır. Önceden savaşla sonuçlanacağından şüphe edilmeyen politik gerginlikler, nükleer felaket korkusu ile zapt edilmiş, barışı yarım yüzyıl boyunca koruyacak bir tehlike eşiği yaratmıştır. Fakat işlerin bu durumu politik asabiyet de yaratmış ve nükleer olmayan meydan okumalar daha olağan ve daha sık görülmeye başlamıştır. Bir süper güç ile nükleer olmayan bir devlet arasındaki askeri fark hiçbir zaman bu kadar büyük olmamıştır. Ne Kuzey Kore, ne de Kuzey Vietnam'ın amaçları peşinde koşmalarına, hatta Amerikan askeri kuvvetlerine karşı hareketlerine Amerika'nın nükleer silahları engel olmamıştır; bunun gibi, Afgan gerillaları da Sovyetler Birliği'nin nükleer kapasitesi tarafından önlenememiştir.

Tarihte ilk kez Atom Çağı, tamamıyla bir tek egemen devletin toprakları içinde yer alan gelişmeler yüzünden güç dengesinin değişmesini mümkün kılmıştır. Tek bir ülkenin atom bombasına sahip olması olayı, geçmişteki herhangi bir toprak kazancından daha önemli bir şekilde dengeyi değiştirmiştir. Ancak 1981'de İsrail'in bir Irak nükleer reaktörüne saldırısı hariç tutulursa, Soğuk Savaş sırasında hiçbir ülke düşmanının gücündeki böyle bir artışı önlemek için kuvvete başvurmamıştır.

Atom Çağı stratejiyi, caydırmaya ve caydırmayı da anlaşılması zor entelektüel bir egzersize dönüştürdü. Caydırma yalnızca olumsuz olarak, yani gerçekleşmeyen olaylar ile test edilebileceğine ve bir şeyin niçin oluşmadığını göstermek hiçbir zaman mümkün olmadığına göre, mevcut politikanın en iyi politika mı, yoksa kıl payı etkili olanı mı olduğunu saptamak özellikle zorlaşmıştır. Belki caydırma da tamamen gereksizdi; çünkü düşmanın saldırmaya niyetli olduğunu kanıtlamak da mümkün değildi. Konunun bu kadar ölçüye gelmez olması, nükleer konularda pasifizmden inatlaşmaya, hareketsizliğe yol açan şüphecilikten aşırı güç duygusuna ve doğruluğu kanıtlanmamış savunma teorilerinden gösterilmesi olanaksız silahların kontrolü teorilerine giden iç ve dış tartışmalara neden oldu.

Her ittifakta var olan potansiyel gerginlik (karşıt çıkarların olması olasılığı) bu belirsizlikler dolayısıyla şiddetlendi. Tarihi olarak, uluslar genellikle (her zaman değil) ittifaklara bağlı kalırlar; çünkü bir müttefiki terk etmek o ittifakın gereğini yerine getirmekten daha tehlikelidir. Atom Çağı'nda bu kural artık zorunlu olarak doğru kabul edilmemektedir; bir müttefiki terk etmek sonuçta bir felaket riski getirir; fakat bir müttefikle birlikte bir nükleer savaşa karışmak yakın bir felaketi kaçınılmaz yapar.

Nükleer caydırıcılığı kuvvetlendirmek için, Amerika ve müttefiklerinin meydan okumaya karşı kesin ve sert reaksiyon göstereceklerini vurgulamaları gerekliydi. Tehdidin inanılırlığını artırmak, fakat aynı zamanda caydırma başarısız olduğu takdirde, felaketin etkisini azaltmak için, Amerika'nın nükleer savaşı daha hesap edilebilir ve daha az tahribat yapacak boyutlara getirecek yöntemler bulması gerekiyordu. Hedefleme, merkezi kumanda, kontrol ve esnek karşılık verme stratejisi, Amerikan savunma entelektüelleri arasında gittikçe artan bir şekilde moda olmaya başladı. Ancak Amerika'nın müttefiklerinin hepsi, bu önlemlere karşı direndiler; çünkü nükleer savaş ne kadar hesaplanabilir ve toleransla karşılanabilir hale getirilirse getirilsin, saldırının da o kadar olası hale gelmesinden korkuyorlardı. Sonra, son anda Amerika nükleer silahları kullanma

izni vermekten kaçınabilirdi. Sınırlı seçenekleri, Avrupa'yı şöyle bir durumla karşı karşıya getirebilirdi: Azaltılmış caydırıcılık ve gerçekleştirilmeyen strateji.

Bu korkular hiç de önemsiz değildi. Aynı zamanda, Amerikan liderlerinin otonom Fransız ve İngiliz nükleer kuvvetlerinin savaşı başlatabilecek durumda olmalarından endişe etmeleri de önemsiz değildi. Avrupa kuvvetleri Sovyetler Birliği'ne saldırırlarsa, Amerika'yı bir atom savaşına karıştırmış olacaklardı. Çünkü Sovyet Rusya'nın, Amerika'nın onun zarar görmesinden yararlanmasını engellemek için Amerika'ya karşı misilleme yapması büyük bir olasılıktı. Daha olası bir başka senaryo da, Sovyet Rusya'nın Amerika'nın müttefiklerine karşılık vermesinin çok şiddetli olması durumuydu ve bu durumda, Amerika'nın pasif kalarak en yakın müttefiklerinin yerle bir edilmesine seyirci kalıp kalamayacağı sorunu doğardı.

Bu nedenle, Amerikan liderleri, kendi iradelerine rağmen bir atom savaşına sürüklenmekten kaçınmakta kararlıydılar. Toplumlarının ortadan kaldırılması tehlikesini göze almak, bu durumun müttefikleri tarafından başlatılması olasılığı yokken de yeter derecede kötüydü. Diğer taraftan bu çıkmaza Amerika'nın bulduğu "çözüm", müttefiklerini bağımsız hareket etmek olanağından mahrum etmek olunca, Avrupa tarihinin korkulu rüyasını yeniden hortlattı. Avrupalı liderler, nükleer tahribattan daha önemsiz sebeplerle, müttefiklerini terk etmek zorunda kalmaya veya müttefikleri tarafından terk edilmeye alışkındılar. Avrupalı liderlerin görüşlerine göre, yakın bir nükleer savaş durumunda hayatta kalmaları, Amerika'nın Avrupa'dan kopmasına engel olacak önlemleri almalarına veya bu başarısızlıkla sonuçlanırsa, bir çeşit güvence olarak ulusal nükleer kuvvetlerin kendi ellerinde olmasına bağlıydı.

Nükleer stratejiye Amerikan ve Avrupalı yaklaşımları arasındaki fark, çözümlenemez bir çıkmaz yarattı. Büyük Britanya'nın ve Fransa'nın kendi kaderlerini etkileyecek kararlar üzerinde kontrol sahibi olmak istemeleri hem anlaşılabilir, hem de tarihleri ile uyumlu bir istekti. Amerika'nın, müttefiklerinin tek taraflı inisiyatifleri ile Atom Çağı'nın tehlikelerini arttırmalarını istememesi de aynı derecede geçerli bir istekti. Caydırıcılık açısından, İngiliz ve Fransızların ek karar verme merkezlerinin oluşturulması ısrarında haklılık vardı; saldırganın, bağımsız nükleer kuvvetlerin mevcudiyetini göz önüne alması, hesaplamalarını daha karışık duruma sokacaktı. Bir savaşı yönetirken, katlanılabilir bir strateji sahibi olmak açısından bakıldığında ise, Amerika'nın birleştirilmiş tek kontrol merkezi olmasındaki ısrarı da aynı şekilde mantıklıydı. Birbiriyle çatışan endişeler giderilemiyordu; çünkü önceden belirlenmemiş şartlar altında ve

tahmin edilemeyen tehlikeler karşısında uluslar kendi kaderleri hakkında kendileri karar vermek istiyorlardı. Bu çıkmaza Amerika'nın tepkisi, sorunu "çözmek" şeklindeydi; sorunu çözülemez olarak gören de Gaulle ise Fransa'nın bağımsızlığını kuvvetlendirmeye çalışıyordu.

Amerikan politikası, iki farklı aşamada duyuruldu. Her bir aşama yönetimdeki başkanın kişiliğini yansıtıyordu. Eisenhower'ın yaklaşımı, yatıştırılamayan de Gaulle'ü bağımsız bir nükleer Fransız kuvvetinin gerekli olmadığına ikna etmekti. Böyle bir kuvveti yaratmak çabasını, bir güvensizlik işareti olarak yorumluyordu. İdealizm ile hukukiliğin karışımı olan karakteristik bir Amerikan tutumunu benimseyen Eisenhower, Amerika'nın korkulu rüyası olan müttefikleri tarafından kontrolden çıkarılabilecek bir nükleer savaş ihtimaline teknik bir çözüm bulmak çabası içindeydi. 1959 Paris ziyaretinden yararlanarak, ittifak içindeki çeşitli ulusal nükleer kuvvetlerin tek bir askeri plan içine nasıl entegre edilebileceğini de Gaulle'e sordu. Bu noktada Fransa bir nükleer program açıklamış, fakat hiçbir nükleer silah denemesi yapmamıştı.

Eisenhower bu soruyla kabul etmeye hazır olmadığı bir cevabı da almış oldu. De Gaulle için nükleer güçlerin entegrasyonu, teknik değil, politik bir sorundu. Eisenhower'ın, de Gaulle'in bir yıl önce kendi yaptığı bir Direktörlük kurulması önerisine de cevap verdiğinin farkında olmaması, bu iki kavrama şekli arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Eisenhower, stratejik seçenekler peşindeydi, de Gaulle ise, politik seçenekler. Eisenhower, her şeyden önce savaş zamanında etkili bir kumanda yapısı kurulmasıyla ilgileniyordu. De Gaulle, genel bir savaşı yönetme planlarından çok (o zamanlar bütün bu savaşların kaybedileceğini düşünüyordu), herhangi bir savaştan önce Fransa'nın hareket özgürlüğünü koruyacak diplomatik seçenekleri artırma ile ilgileniyordu.

17 Eylül 1958'de de Gaulle, Eisenhower ve Macmillan'a, NATO yapısı ile ilgili görüşlerini içeren birer memorandum verdi. Atlantik ittifakı içinde Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Fransa hükümet başkanlarından kurulu bir politik Direktörlük öneriyordu. Direktörlük belli aralıklarla toplanacak, ortak bir personeli olacak ve özellikle NATO bölgesi dışındaki krizler için ortak strateji belirleyecekti:

> "...dünyanın önemli politik ve stratejik sorunları, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa'dan oluşacak bu yeni kurula havale edilmelidir. Bu kurul dünya güvenliğini ilgilendiren bütün politik konularda ortak karar alma sorumluluğuna sahip olmalı,

> özellikle atom silahı kullanılmasını içeren stratejik planlar hazırlayarak zorunlu hallerde bunları uygulamaya koyabilmelidir. Aynı zamanda, Arktik, Atlantik, Pasifik ve Hint Okyanusu gibi münferit operasyon bölgelerinde, uygun olduğu durumlarda savunma organizasyonu yapmaktan sorumlu olmalıdır. Bu bölgeler, gerektiğinde ikinci derecedeki bölgelere ayrılabilir."

De Gaulle, Fransa'nın önerileri konusunda ne kadar ciddi olduğunu göstermek için, bu önerileri NATO'dan çekilme tehdidi ile birleştirdi:

> "Fransız hükümeti, güvenlik için böyle bir organizasyonu zorunlu görmektedir. Bundan böyle NATO'daki katılımının bütün gelişmesi buna bağlıdır."{837}

Bir düzeyde, de Gaulle Fransa için, Amerika'nın Büyük Britanya'yla olan özel ilişkilerine eşit bir statü istiyordu, işin daha derinine inilirse, Roosevelt'in Dört Polis fikrine benzer bir güvenlik düzenlemesi öneriyordu. Yalnız, oyunculardan biri olarak Fransa, Sovyetler Birliği'nin yerini alıyordu. Fransızların o günkü nükleer kapasitesi henüz başlangıç aşamasındaysa da, nükleer silahlara dayanan küresel bir ortak güvenlik kavramı ileri sürüyordu.

De Gaulle nükleer problemin can damarına değinmişti: Atom Çağı'nda, koordinasyonu sağlamak için kolay teknik bir yol yoktu; herhangi bir nükleer silahı kullanmanın potansiyel riski o kadar büyüktü ki, bundan kaçınmak için oyuncular son derece ulusal ve kendi işlerine gelen tutumlar takınmaya itildiler. Ortak hareket için tek ümit, çeşitli katılımcıların, danışma süreci içinde, kendilerini tek bir birlik gibi göreceği kadar sıkı politik ilişkiler kurmaları idi. Ancak egemen ülkeler arasında böyle bir ilişkiyi oluşturmak çok zordur ve de Gaulle'ün diplomatik tarzı da bunu hemen hemen olanaksız duruma getirmişti.

Acaba de Gaulle bu Direktörlük işini, Fransız nükleer kuvvetleri bağımsız hareket edebilecek çapta kuvvetleninceye kadar geçici bir önlem olarak mı düşünmüştü? Yoksa Fransa'yı, kıtada özel bir liderlik rolüne hazırlamak için yeni ve benzeri görülmemiş bir işbirliğini mi hedef alıyordu? Bu sorunun cevabı hiçbir zaman bilinmeyecekti; çünkü Direktörlük düşüncesi Eisenhower ve Macmillan tarafından çok soğuk karşılandı. Büyük Britanya, Birleşik Devletler'le olan "özel ilişkisini" sulandırmaya henüz hazır değildi; Amerika nükleer silahlar üzerinde yetkili bir direktörlük yaratmak suretiyle atom silahlarının yayılmasını, hele bu işe yeni başlamış olanlar arasında yapılmasını özendirmek niyetinde hiç değildi. Diğer NATO üyeleri de NATO üyeliğinde iki

sınıf olması düşüncesini reddediyorlardı: Nükleer güçler ve diğerleri... Amerikan liderleri, Atlantik İttifakı'nın sanki tek bir birimmiş gibi olmasını ve öyle hareket etmeyi istiyorlardı. Ancak Süveyş ve Berlin üzerinde meydana gelen son anlaşmazlıkların bu görüşle nasıl uzlaştırılacağı belli değildi.

Eisenhower ve Macmillan'ın resmi tepkileri biraz kaçamaklı oldu. Dördüncü Cumhuriyet'in nispeten uysal ve kısa ömürlü başbakanlarına alışık olduklarından, zamanla unutulup gider ümidiyle de Gaulle'ün önüne esas itibariyle bürokratik bazı planlar koymak suretiyle önerisini cevapladılar. Düzenli bir şekilde danışma prensibini kabul ettilerse de bu toplantılara hükümet başkanları düzeyinin altındaki kişilerin katılmasını ve gündemin daha çok askeri konulara ayrılmasını öngörmüşlerdi.

Eisenhower ve Macmillan'ın taktiği, sorunun esasını usul görüşmeleriyle geçiştirmekti. Ancak bu taktik, sadece boş ve gidecek yeri olmayan bir insan için geçerli olabilirdi, de Gaulle gibi bir şahsiyet için bu varsayımlar çok yanlıştı. De Gaulle engellenince, karşısındakilere başka seçenekleri olduğu gerçeğini kabul ettirmek için kendisine özgü taktiğine başvurdu. Amerikan nükleer silahlarının Fransız topraklarından kaldırılmasını emretti; Fransız Filosu'nu bütünleştirilmiş NATO kumandanlığından çekti ve 1966'da Fransa'yı NATO kumandanlığından tamamen çıkardı. Fakat Fransa'nın kaderini belirleyecek bu son adımı atmadan önce, Amerika'nın yeni dinamik Başkanı John F. Kennedy ile çatıştı.

Kennedy, yeni Amerikan liderleri kuşağını simgeliyordu. Bu kuşak, İkinci Dünya Savaşı'nda savaşmış, ama onu yönetmemişti. Savaş sonrası yapılanmayı desteklemiş, fakat onun yaratıcıları arasında olmamıştı. Kennedy'den önceki yöneticiler, yeni yapılanmanın "yaratılmasında hazır bulunmuş" olduklarından, inşa ettikleri yapının korunması için çaba harcamışlardı. Kennedy Yönetimi ise, yeni bir yapı üzerinde çalışmıştır. Truman'dan Eisenhower'a kadar, Atlantik İttifakı'nın amacı, Sovyetler Birliği'ne karşı direnmekti; Kennedy ise, sonradan yeni dünya düzeni olarak adlandırılacak düzene götürecek bir Atlantik Topluluğu oluşturmak istiyordu.

Bu amacın gerçekleştirilmesinde, Kennedy Yönetimi iki uçlu bir yaklaşım geliştirdi: Bir yandan atom silahlarının rasyonel bir şekilde kullanılması koşullarını belirlerken, diğer yandan da Atlantik Topluluğu'ndan ne anladığının politik bir tanımını geliştirmeye çalıştı. Kennedy, halen hâkim olan düşmana toptan karşılıkta bulunulması şeklindeki askeri doktrinin olası korkunç sonuçlarından dehşete düşmüştü. Parlak Savunma Bakanı Robert McNamara'nın

liderliği altında, Kennedy ölüm kalım savaşı ile teslimiyet dışında askeri seçenekler yaratacak bir strateji geliştirmeye çalıştı. Kennedy Yönetimi, konvansiyonel silahların önemini artırdı ve atom silahı için ayırımcı bir kullanma prosedürü bulmaya çalıştı. Amerika'nın, Sovyetler Birliği tarafından girişilebilecek bir nükleer saldırı karşısındaki gittikçe artan zayıflığı, esnek karşılık denilen bir stratejisinin oluşturulmasına yol açtı. Bu stratejinin kumanda sistemi ve birden çok seçenekleri, Amerika'ya düşmanın işbirliği ile orantılı olarak savaşın hangi silahla yapılacağı ve hangi şartlarla sonuçlandırılacağı konularında karar verme olanağı tanıyacak şekilde hazırlanmıştı.

Ancak böyle bir stratejinin işlemesi için atom silahlarının bir merkezi kontrol, yani Amerikan kontrolü altında bulundurulması gerekiyordu. Kennedy, Fransız atom programını, NATO'ya "ters düşen" bir program olarak değerlendirdi; savunma bakanı ise, Avrupa nükleer kuvveti nosyonunu, Büyük Britanya dâhil "tehlikeli", "pahalı", "eskimeye açık" ve "inanılırlıktan yoksun" gibi sivri sıfatlarla eleştirdi. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball, "nükleer silahların yayılmasının mantıklı bir sonu olmadığı"{838} şeklindeki argümanı ile araya girdi.

Böylece Kennedy Yönetimi, bütün NATO nükleer kuvvetlerinin "entegrasyonu" konusunda ısrar etti ve bu hedefi gerçekleştirmek için NATO Çok Taraflı Kuvveti (MLF) Projesi ile ortaya çıktı. Birkaç yüz orta menzilli füze (1500-2000 mil arasında) NATO kumandanlığı emri altındaki gemilere yerleştirilecekti. Bu kuvvetin ittifak kuvveti olma niteliğini vurgulamak için, gemilerin mürettebatı katılan ulusların askeri personelinden seçilecekti.{839} Ancak Birleşik Devletler'in vetosunu koruması dolayısıyla, MLF NATO'nun temel nükleer sorununu çözemedi; gereksiz veya işe yaramaz bir şey oldu.

4 Temmuz 1962'de Kennedy, Birleşik Devletler'le Birleşmiş Avrupa Arasındaki Karşılıklı Dayanışma Bildirisi'ni ilan etti. Politik ve ekonomik bakımdan bütünleşmiş bir Avrupa, dünya liderliğinin yükünü ve yükümlülüklerini paylaşmak suretiyle Birleşik Devletler'in eşit haklara sahip ortağı olabilirdi.{840} Bu konudaki görüşlerini 1848 liberal Alman Ulusal Meclisi'nin toplandığı Frankfurt'taki Paulskirche'de yaptığı konuşmada açıklayan Kennedy, daha sonra Atlantik ortaklığı için beklentilerini Avrupa entegrasyonu ile birbirine bağladı:

> "İttifakın parçalanmasına karşı hepimizi koruyabilecek tek şey, yalnızca üyeleri birbirine kenetlenmiş bir Avrupa'dır. Atlantik gündemine bakarsak, yalnız böyle bir Avrupa okyanusun iki kıyısında tam karşılıklı ilişkiye izin verir. Yalnız böyle bir Avrupa ile

> eşitler arasındaki alışverişi gerçekleştirebiliriz, sorumlulukları eşit şekilde paylaşabiliriz ve eşit düzeyde fedakârlık yapabiliriz."{841}

Kennedy'nin açıkça meydan okuması, Avrupa'nın gittikçe artan ekonomik güç ve özellikle nükleer alanda askeri yetersizlik duygusundan meydana gelen bir karışık hisler bataklığında karaya oturdu. Esnek karşılık stratejisini Birleşik Devletler için bu kadar çekici ve zorunlu yapan aynı nitelikler, NATO müttefikleri arasında kuşku yarattı. Bu stratejinin pratik sonucu, Washington'a, savaşa girip girmeme konusunda daha geniş politik seçim yapma olanağı vermesiydi. De Gaulle'ün 1960'lı yıllarda kurulan ve adına *force de frappe* (vuruş gücü) denilen Fransız nükleer gücü ile hedeflediği amaç da bu idi. Amerika için o kadar istenen bir şey olan esneklik, Fransa'nın bir kriz anında Amerika'nın art niyetleri olabileceği ihtimaline karşı nükleer bağımsızlık argümanlarını güçlendirdi. Her ne kadar Amerika'nın amacı nükleer tehdide inanılırlık kazandırmak suretiyle bu silahın caydırıcılığını artırmak ise de, müttefiklerden birçoğu, caydırıcılığı karşıt yönde oluşturmayı yeğliyorlardı: Sonuç ne kadar korkunç olursa olsun, toptan karşılık stratejisinde ısrar ederek düşmanın karşı karşıya bulunduğu riski daha büyük göstermek. Yapılan blöf karşı tarafça görülürse ne yapılacağı hiçbir zaman tartışılmadı, ancak teslimiyet seçeneği hariç tutulamazdı.

Askeri bütünleşme tartışmalarının teolojik bir niteliği olduğu kesindir. Barış zamanında, NATO kumandanlığının asıl işi planlama yapmaktır; operasyon yönünden her bir müttefikin askeri kuvvetleri kendi ulusal komutanlığı emri altındadır ve her müttefikin kuvvetlerini geri çekme hakkı o kadar kesindir ki, buna hiçbir zaman karşı konulmamıştır. Bunun örnekleri, Cezayir'de kullanılmak üzere Fransız kuvvetlerinin çekilmesinde ve Ortadoğu krizlerinde Amerikan kuvvetlerinin çekilmesinde –1958'de Lübnan'da, 1973 Arap-Israil Savaşı'nda ve 1991 Körfez Savaşı'nda– görülmüştür. "Bütünleşme"nin teolojisini ve erdemini tartışırken, ne Birleşik Devletler, ne de Fransa, Fransızların daha gevşek işbirliği kavramınca önlenen "bütünleşme" etiketi altında hangi ortak hareketin yapılabileceğini tanımlamışlardır. Hiçbir kumandanlık düzenlemesi, de Gaulle tarafından analiz edildiği gibi özünde politik olan problemi çözemezdi:

> "Amerikalılar, müttefiklerimiz ve dostlarımız, uzun zamandan beri yalnız başlarına atom silahlarına sahiptirler. Böyle silahlara sadece onlar sahip oldukları ve Avrupa'ya saldırıldığı zaman onları derhal kullanmaya istekli olduklarını gösterdikleri sürece... Fransa için istila

> edilme olasılığı ortaya çıkmadı; çünkü saldırı olasılığı yoktu... Sonradan Sovyetler de çok güçlü bir atom bombası stokuna sahip oldular ve bunların mevcudiyeti Amerika'daki hayatı toptan tehlikeye soktu... Doğal olarak ben bir değerlendirme yapmıyorum; bir ölümün derecesi ile diğer bir ölümün derecesi arasındaki ilişkiyi bulabilmek mümkün değildir; ama yeni ve dev gerçek karşımızda duruyor."{842}

Skybolt tartışması, şimdiye kadar belirti göstermeyen bütün bu anlaşmazlıkları su yüzüne çıkardı. Bütün siyasi hayatı boyunca, de Gaulle Büyük Britanya ile Amerika arasındaki "özel ilişkiye" kesin bir şekilde karşı oldu. Çünkü de Gaulle'e göre, bu ilişki Büyük Britanya'nın statüsünü Amerika'ya eşit büyük devlet statüsüne kavuştururken, Fransa'nınkini ikinci sınıf devlet statüsüne indiriyordu. Gerçekte, Kennedy, İngiltere'ye önerdiği füze programı yardımının aynısını Fransa'ya da önermişti. Fakat de Gaulle'e göre, bütünleşme ile işbirliği arasındaki ince ayırım, gerçekten bağımsız bir politikanın esasını oluşturuyordu. Nassau Anlaşması'nın İngiliz-Amerikan liderleri arasında görüşülmesi ve de Gaulle'e bu bilginin medya kanalıyla ulaştırılması, bu anlaşmanın de Gaulle tarafından reddedilmesi için yeterliydi. Ülkesinin nükleer olanağının, Skybolt gibi her an iptal edilebilecek bir teknolojiye bağlanmasını da kabul edemezdi. 14 Ocak 1963'teki bir basın toplantısında, Kennedy'nin önerisini, yine bu öneriyi aldığı medya kanalıyla sert bir şekilde reddetti:

> "Kuşkusuz, yalnızca bu öneri ve anlaşma hakkında konuşuyorum. Çünkü yayınlandığı için bunların içeriği biliniyor."{843}

De Gaulle çizgiyi çekerken, fırsattan yararlanarak Büyük Britanya'nın Ortak Pazar'a girmesini de veto etti ve bu süreç içinde, Kennedy'nin, ikiz sütunların Avrupa ucunun bir uluslar üstü çizgi yönünde organize edilmesi gerektiği görüşünü reddetti:

> "Egemenliğimizi uluslararası kongrelere bırakmaktan ibaret olan herhangi bir sistem, Fransız Cumhuriyeti'nin haklarına ve görevlerine uygun düşmeyen bir şeydir. Aynı zamanda, böyle bir sistem, halkları ve özellikle kendi halkımızı, ruhlarının ve bedenlerinin söz konusu olduğu alanlarda yönlendirmekte kuşkusuz yetersiz kalacaktır."{844}

De Gaulle'ün Amerikan liderliğine karşı koyuşunun en uç noktası, birkaç gün sonra oldu. De Gaulle ve Adenauer, bütün önemli konularda devamlı danışma

yapmayı öngören bir karşılıklı dostluk anlaşması imzaladılar:

> “İki hükümet, başta ortak çıkarları ile ilgili sorunlar olmak üzere tüm önemli dış politika sorunlarında, mümkün olduğu kadar ortak bir noktaya varmak niyetiyle bir karar almadan önce birbirlerine danışacaklardır.”{845}

Antlaşmanın esası çok önemli değildi. Gerçekte bu antlaşma, Fransız ve Alman liderlerinin ilerideki yıllarda istedikleri şeylerle içini dolduracakları boş bir kaptı. Ancak sembolik olarak çok önemli bir anlaşmaydı. 1890’da Bismarck’ın ayrılmasından beri, Fransa ve Büyük Britanya bütün uluslararası krizlerde Almanya’ya karşı tavır takınmışlardı. Oysa de Gaulle, Büyük Britanya’yı kuvvetli Amerikan baskısına karşın Ortak Pazar dışında tutunca, Fransa’nın izole edilmesini önleyen kişi bir Alman başbakanı olmuştur. Fransa önemli sorunlarda kendi çözümlerini empoze edecek kadar güçlü değildi; fakat Almanya’nın desteği ile diğerlerinin önünü kesebilecek kadar güçlü olacaktı.

Nihai olarak sorun, ulusların hangi nedenlerle işbirliği yaptıkları meselesine dayandı. Amerikan görüşüne göre, bütün aklı başında insanlar sonunda aynı karara varırlar; bu nedenle, ortak hedefler az çok belli kabul edilir ve asıl önem, temel uyumu hayata geçirmeye verilir. Avrupa’nın yaklaşımı ise, birbiriyle çatışan çıkarların uzun tarihinden kaynaklanır; bu çıkarları uzlaştırmak, Avrupa diplomasisinin esasını oluşturmuştur. Avrupalı liderlerin uyumluluktan anladığı şey, tek tek olay bazında devlet adamlığı ile oluşturulması gereken bir şeydi. Bu inanış, 1960’lı yıllarda, nükleer kontrolle ilgili sorunda aynen kendisini gösterdi; de Gaulle’ün uluslar üstü bir Avrupa’yı reddetmesindeki ana fikir bu idi ve 1990’lı yıllarda Maastricht Antlaşması üzerindeki tartışmalarda tekrar ortaya çıktı. Kuşkusuz, de Gaulle daha az felsefi nedenlerle de hareket etmişti. Richelieu’nün bir müridi olan de Gaulle, Fransa’nın Avrupa Topluluğu’ndaki egemen rolünün İngiltere’nin girişi ile tehdit edildiğine inanmıştı ve bunun nedeni, hem Büyük Britanya’nın temsil ettiği ağırlık, hem de Birleşik Devletler’e olan yakınlığıydı.

Cevapları ne kadar bencil olursa olsun, de Gaulle’ün soruları, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, Amerika’nın uluslararası rolünün kalbine işledi. Amerika’nın henüz öğreneceği en zor derslerden biri, ulusların ancak ortak politik amaçları paylaştıkları zaman uzun süreli işbirliği yaptıkları ve Amerikan politikasının bunlara erişmek için kullanılan mekanizmadan çok, bu amaçlar üzerinde odaklaşması gerektiği gerçeğiydi, işleyen bir uluslararası düzen,

birbirinden farklı ulusal çıkarlar için bünyesinde yeterli derecede yer ayırmalıdır. Her ne kadar bu ulusal çıkarların uzlaştırılmaya çalışılması gerekliyse de, hiçbir zaman onları yokmuş gibi kabul etmemelidir.

Kennedy'nin Atlantik ortaklığı vizyonu, ortak bir çatıyı destekleyen Avrupa ve Amerika'da çifte sütunlar fikrine dayanıyor olup, bu vizyona de Gaulle acımasızca karşı koymuş ve birtakım karmaşık ilişkiler içeren kendi kavramını oraya atmıştır. Her iki kavram da ülkelerin tarihlerini ve değerlerini yansıtmaktaydı. Kennedy'ninki, Wilson ve Franklin Delano Roosevelt'in mirasının güncelleştirilmiş bir versiyonuydu; de Gaulle'ünki ise, bölünmüş Almanya, Batı Alman ekonomik üstünlüğü, Avrupa Topluluğu'ndaki Fransız politik üstünlüğü ve güvence olarak Amerikan nükleer korumasına dayanan klasik Avrupa dengesinin karmaşık bir versiyonuydu.

Ancak her şey söylendikten ve yargılandıktan sonra de Gaulle, güçlü bir şekilde canlandırdığı eski moda ulusal çıkarın etkisi ile yenildi. Akıllı devlet adamlığı hedefine varamadı. De Gaulle'ün parlak analizleri, Fransız ulusal çıkarlarım, en azından Sovyetler Birliği bütünlüğünü korurken, Birleşik Devletler'le olan anlaşmazlıklarını, Amerika'nın Avrupa'yla olan bağlarını kopma noktasına getirmekle uyumlu olmadığını hesaba katmaması sonucunda işe yaramaz hale geldi. Fransa, Amerikan niyetlerini şurada burada engelleme kapasitesine sahipti; fakat kendi dediğini yaptıracak kadar da güçlü değildi.

De Gaulle bu gerçeği görmezlikten mi geliyordu, yoksa bunu kabullenmeyecek kadar gururlu muydu, bilinmez. De Gaulle, sık sık özünde felsefi olan önerilerini, Amerikan niyetlerine karşı bir saldırı şekline soktu; sanki ittifak içine sistematik güvensizlik tohumlan sokmak Fransa'nın politikasının temeliydi. Bu süreç içinde, De Gaulle kendi niyetinin hedefine ulaşmasına da engel oldu. Savaş veya barışla ilgili kararın politik olduğu şeklindeki görüşü doğruydu. Bir direktörlük oluşturulması fikri de, özellikle Atlantik ittifakı bölgesi dışında politik amaçların uyumlaştırılması zorunluluğuna dikkati çekti.

Ancak de Gaulle, geçerli argümanları kendi yenilgisi ile sonuçlanan aşırılıklara kadar devam ettirme eğilimi gösterdi. Görüş birliğini zorunlu hale getiren ve bağımsız hareketi çeşitli prosedür kuralları ile önleyen yapıyı reddetmek, başka bir şeydi; Atlantik ilişkilerini Avrupa ile Amerika arasında devamlı bir çatışma şeklinde yürütmek, başka bir şeydi. Yüksek düzeydeki taktikleri, Amerikalıların uluslararası ilişkiler ve özellikle ittifak ilişkileri anlayışına öyle aykırıydı ve NATO'nun diğer üyelerinin davranışları ile de o kadar tersti ki, Washington ile

Paris arasında bir tercih yapmak zorunda kalan üye, daima birinciyi seçti.

Bu, Fransa'nın Almanya ile olan ilişkilerinde özellikle doğruydu. De Gaulle, Fransız-Alman işbirliğini dış politikasının ana maddesi haline getirdi. Her ne kadar Berlin politikalarında Almanya'nın desteğini görmüş ve Almanlar, nükleer kontrol konusundaki görüşlerine sempati duymuşlarsa da, hiçbir Alman devlet adamının Birleşik Devletler'le ortaklığı bozmak söz konusu olduğunda daha ileri gidemeyeceği bir sınır vardı. Amerikan politikaları hakkındaki kuşkuları ne olursa olsun, Alman liderler arkalarına yalnızca Fransa'nın desteğini alarak Sovyetler Birliği ile yalnız başlarına karşı karşıya kalmak istemediler. Alman liderler nükleer silahların kontrolü ve Avrupa'nın bütünleşmesi sorunlarında İngiliz-Amerikan konumunun faydalarını nasıl değerlendirirse değerlendirsinler, hiçbirisi Amerika'nın geniş atom bombası stoklarına karşılık, küçük Fransız kuvvetlerine veya Birleşik Devletler'in politik desteğine karşılık, Fransa'nın politik desteğine dayanmayı yeğlemezlerdi. Bu nedenle, de Gaulle'ün Amerikan karşıtı tutum ile yapabileceği şeylerin doğal bir sınırı vardı; milliyetçi bir Almanya'nın doğuşuna engel olmak için harcadığı çabalar, Alman milliyetçiliğinin sahip olduğu birçok seçenek arasında manevra yapmaya teşvik etme tehlikesi taşıyordu.

1960'1ı yıllardaki krizlerin ortak özelliği, daima bir bataklığa saplanmaları olmuştur. 1958-1963 Berlin krizinden sonra, Avrupa'daki Batı çıkarları için artık Sovyet tehditleri ve meydan okumaları ortadan kalkmıştı. 1960-1966 Atlantik krizlerinden sonra, NATO sorunları Amerikan ve Fransız kavramları arasında barış içinde bir arada yaşamaya dönüşerek yatışmıştı. 1970'li yıllar boyunca, Nixon Yönetimi, "Avrupa Yılında" daha mütevazı öneriler bazında Kennedy'nin yaklaşımını bir dereceye kadar canlandırmaya çalıştı. Ancak yine aynı nedenlerle eski Gaullist muhalefete çarptı. Zaman zaman Fransa gerçekten bağımsız bir Avrupa askeri kapasitesi yaratmaya çaba harcadı; fakat Amerika'nın ihtiyatlı hareketi ve Alman kararsızlığı bu planları önemsizleştirdi. Yıllar geçtikçe, Amerikan ve Fransız yaklaşımları, olaylar arasında unutulup gitti.

Şaşılacak şey, Soğuk Savaş sonrası dünyada iki düşman kampın, yaratıcı bir Atlantik ve Avrupa ilişkisi için kendilerinin anahtar pozisyonda olduğu bir çevrede kalmış olmalarıdır. Ortak bir amaç için ve işbölümü içinde çalışan demokratik devletler topluluğu şeklindeki Wilsoncu vizyon, totaliter ideoloji, Amerika'nın hemen hemen tam nükleer silah tekeli ve ekonomik üstünlüğü ile şekillenen 1950 ve 1960'lı yılların uluslararası düzenine uygundu. Fakat tek ve

herkesi birbirine yaklaştıran tehdidin ortadan kalkması ve komünizmin ideolojik çöküşü, ekonomik gücün daha eşit dağılımıyla da birlikte, ulusal ve bölgesel çıkarların daha ustalıkla dengelenmesi gereksinimini uluslararası düzene empoze etti. Kennan, Acheson ve Dulles'ın tahmin ettikleri şekilde komünizm çöktü. Ancak, yolun sonunda, Wilsoncu ideal değil, Wilson ve talebelerinin "modası geçmiş" olarak damgaladıktan milliyetçiliğin çok tehlikeli bir şekli bekliyordu. Bu yeni dünya De Gaulle'ü şaşırtmazdı. Onun bu dünyayı "yeni" olarak niteleyeceği şüphelidir. Eski dünyanın yerli yerinde durduğunu, ancak üzerine iki büyük devletin hegemonyasının geçici olarak ince bir tül gibi örtülmüş olduğunu ileri sürerdi.

Komünizmin çöküşü ve Almanya'nın birleşmesi ise de, Gaulle'ün varsayımlarının da çoğunu çürüttü. Kendi ülkesinin uluslararası rolü dışında her şeyden kuşku duyan de Gaulle, Fransa'nın, tarihi süreçleri, kendi başına yönlendirecek kapasitesi olduğuna gereğinden fazla inanıyordu. "Yeni dünya düzeni", de Gaulle'ün Avrupa'da Fransız politik üstünlüğü rüyasını, Amerika'nın rakipsiz küresel liderliğini karşıladığından daha iyi karşılamadı. Birleşmiş bir Almanya'nın, bütün Almanya'nın varisi olarak artık Doğu Alman rakibi karşısında müttefiklerinin meşruiyet belgesine gereksinimi yoktu. Sovyetler Birliği'nin eski Doğu Avrupa uyduları ile birlikte, Fransa, şimdi kendisini yeni bir Avrupa dengesini organize edebilecek kadar kuvvetli hissetmemektedir. Fransa'nın Rusya'yla uzlaşmak suretiyle Almanya'yı dizginlemek şeklindeki geleneksel seçeneği de, eski Sovyetler Birliği'nin evriminin önceden görülebilen sonuçları yüzünden ihtimal dışı kalmıştır: Eğer sonuç kaos ve dağınıklık olursa, Rusya, Almanya'ya karşı bir ağırlık olarak hareket edemeyecek kadar zayıf olacaktır; Rus milliyetçiliği başarılı olur ve tekrar merkezileşme gerçekleşirse, yeni devlet binlerce atom bombası stoku ile, Fransa'nın ortağı olmayacak kadar çok güçlü olacaktır. Böyle bir devletin ortak olarak Fransa'yı seçeceği şeklindeki peşin hüküm de doğru olmayabilir. En azından bir Amerikan veya Alman ortaklığı da çekici gelebilir. Hepsinden önemlisi, Almanya'nın etrafını çevirme girişimi, liderlerinin şimdiye kadar uyuttukları ve Fransa'nın devam eden korkulu rüyası olan milliyetçilik duygularını yeniden uyandırabilir. Böylece, Fransa'nın fikren en zorlu ortağı olduğu kadar en güvenilir ortağı da Amerika olmaktadır ve onun Almanya ile zorunlu dostluk politikasının tek mevcut güvencesi budur.

Böylece, de Gaulle'ün Amerika'yı gözden çıkartmak için yaptığı ve Amerika'nın da Fransa'yı NATO'ya tam olarak dâhil edeceğini umduğu planlar

sonucunda, iki eski dost hasım olan Fransa ile Amerika arasında, Amerika'nın Büyük Britanya ile olan özel ilişkisine benzer bir işbirliği dengesinin anahtarı ortaya çıktı. Bunun, iki kuşak önce, Wilson, Eski Dünya'yı dar görüşlülüğünden kurtarmak ve ufkunu ulus-devlet sınırının ötesine götürmek için Fransa'ya ilk ayak bastığı zaman gerçekleşmesi gerekirdi.

Dien Bien Phu’daki Fransız piyadeleri, Nisan 1954

25
Vietnam:
Bataklığa Saplanış; Truman ve Eisenhower

Her şey iyi niyetle başladı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki yirmi yıl, Amerika, dağılmış dünyanın parçalarını bir araya getirip, yeni bir uluslararası düzen kurmak için liderliği üstlendi. Amerika Avrupa’yı iyileştirdi, Japonya’yı restore etti, Yunanistan, Türkiye, Berlin ve Kore’de komünist yayılmacılığı bastırdı, ilk barış zamanı ittifakını yaptı ve kalkınmakta olan dünyaya teknik yardım programını başlattı. Amerikan şemsiyesi altındaki ülkeler, barış, refah ve istikrarın tadını çıkarıyorlardı.

Ancak Çinhindi’nde, Amerika’nın önceki ülke dışı çalışmalarının gösterdiği tüm örnekler parçalandı. Amerika’nın XX. yüzyıldaki uluslararası deneyiminde ilk kez, Amerikan ulusunun değerleri ile başarıları arasındaki doğrudan doğruya ve nedensel ilişki yıpranmaya başladı. Kendi değerlerinin çok fazla evrensel uygulaması, Amerikalılar arasında bu değerlerin niçin Vietnam’a uygulandığını sorgulamalarına neden oldu. Amerika’nın ulusal deneyimlerinin farklığına olan inanç ile komünizmi çevrelemenin jeopolitiğinde doğal olarak bulunan ödünler

ve belirsizlikler arasında bir uçurum doğdu. Vietnam potasında, Amerika'nın kendi farklılığına olan inancı, kendine döndü. Amerikan toplumu, başkalarının yapabileceği gibi, politikalarının pratik eksikliklerini değil, Amerika'nın herhangi bir uluslararası rolü izleyecek kadar değerli olup olmadığını tartıştı. Vietnam tartışmasının bu yönü, Amerika'nın bünyesinde çok acı verici ve iyileşmesi çok zor yaralar açtı.

Bir devletin hareketlerinin sonuçları ile o hareketleri yaparken taşıdığı orijinal niyeti arasında ancak bu kadar çelişki olabilirdi. Vietnam'da Amerika, Richelieu'nün üç yüzyıl önce koyduğu temel dış politika prensibini kaçırdı: "...desteklenecek şey ile onu destekleyecek güç, geometrik olarak orantılı olmalıdır." (Bkz. Bölüm 3) Ulusal çıkar analizine göre ayarlanmış olan bir jeopolitik yaklaşım, stratejik bakımdan önemli olan ile yüzeysel olanı ayırt edebilmelidir. Sormak gerekir ki, 1948'de komünistler muazzam Çin ödülünü alırken, Amerika bir kenarda durup beklemeyi ulusal güvenliği bakımından niçin tehlikeli görmedi de, 150 yıldan beri bağımsız olmayan ve mevcut sınırları içinde hiçbir zaman bağımsız olmamış olan küçük bir Asya ülkesi için ulusal güvenliğini tehlikede gördü?

XIX. yüzyılda, *Realpolitik*'in en büyük uygulayıcısı olan Bismarck, iki en yakın müttefiki Avusturya ve Rusya'yı, Alman sınırlarından birkaç yüz mil ötedeki Balkanlar'da karışıklık yüzünden kavgalı olduklarını görünce, Almanya'nın Balkan sorunları yüzünden savaşa kalkışmayacağını açıkça anlattı; Bismarck'a göre, Balkanlar, kendi sözleri ile, tek bir Pomeranyalı askerin kemiklerine dahi değmeyecek bir bölgeydi. Birleşik Devletler hesaplarını aynı cebir üzerinde yapmadı. XIX. yüzyılda, kurnaz bir dış politika uygulayıcısı olan Başkan John Quincy Adams, vatandaşlarını, "uzak diyarlardaki canavarların" peşinde ülke dışında tehlikeli işlere girişilmemesi hakkında uyarmıştı. Ancak dış politikaya Wilsoncu yaklaşım, öldürülecek canavarlar arasında bir ayırım yapmaya izin vermiyordu. Dünya düzenine yaklaşımı evrensel olan Wilsonculuk, çeşitli ülkelerin nispi önemi ile ilgili herhangi bir analiz yapmadı. Amerika, bölgesel şartlar ne olursa olsun ve jeopolitikten bağımsız olarak doğru olan bir şey için çarpışma zorundaydı.

XIX. yüzyıl boyunca, başkanlar birbiri ardına Amerika'nın "bencil" çıkarları olmadığını; Amerika'nın başlıca uluslararası amacının, evrensel barış ve ilerleme olduğunu ilan etmişlerdi. Bu ruh hali içinde, Truman 20 Ocak 1949 tarihindeki ilk başkanlık konuşmasında, ülkesinin "bütün ulusların ve bütün halkların kendi kendilerini uygun gördükleri şekilde yönetmekte özgür

oldukları...” bir dünya hedefinin gerçekleşmesine kendisini adadığını söyledi. Ulusal hiçbir çıkar izlenmeyecekti: “Biz toprak kazancı peşinde olmadık. Kendi irademizi kimseye empoze etmedik. Diğerlerine vermediğimiz hiçbir ayrıcalık istemedik.” Birleşik Devletler “barış ve güvenliğin korunması için, bizimle işbirliği yapacak özgür ülkelere, askeri danışmanlık ve teçhizat sağlayarak özgürlüğü seven ülkeleri saldırının tehlikelerine karşı kuvvetlendirecektir.”{846} Her bağımsız ülkenin özgürlüğü, bu ülkelerin Birleşik Devletler için stratejik önemine bakılmaksızın ulusal hedef olmuştur.

Eisenhower, her iki başkanlığa başlangıç konuşmasında, aynı temayı biraz daha yüksek bir dille yaptı. Taçların devrildiği, geniş imparatorlukların haritadan silindiği ve yeni ulusların ortaya çıktığı bir dünya anlattı. Bu karışıklar içinde, kader Amerika’ya coğrafi endişelerden ve ulusal çıkar hesaplarından uzak olarak özgürlükleri savunma görevi vermişti. Gerçekte, Eisenhower böyle hesaplara bütün ulusların eşit görüldüğü Amerikan değerler sistemine zıt düştüğünü söylemiştir:

> “Özgürlüğün savunmasını, özgürlük gibi tek ve bölünmez olarak algılayarak, tüm kıtalara ve insanlara eşit gözle bakıyoruz, şeref bakımından aralarında bir ayırım gözetmiyoruz. Bir ırkı diğer bir ırka, bir halkı diğer bir halka karşı üstün tutmayı, diğerini aşağılamayı veya gözden çıkarmayı reddediyoruz.”{847}

Eisenhower Amerikan dış politikasını açıklarken, onun diğer herhangi bir ulusun dış politikasına benzemediğini; risklerin ve ödüllerin dengelenmesinin doğal bir sonucu olarak değil, Amerikan ahlaki yükümlülüklerinin bir devamı olduğunu söyledi. Amerikan politikalarının testi, değerlilik gibi bir değerlendirmeye dayanmıyordu: “Çünkü tarih, özgürlüğün korunmasını zayıf ve korkağa vermemektedir.”{848} Liderliğin kendisi bir ödüldür; Amerika’nın yararı, kendilerine yardım etmeleri için diğerlerine yardım etme ayrıcalığı olarak tanımlandı. Böyle algılanan bir fedakârlığın politik veya coğrafi bağları yoktur.

Başkanlığa seçildiği zaman yaptığı ilk konuşmada, Kennedy Amerika’nın dünyaya karşı fedakârlık ve görev anlayışını daha da ileri götürdü. Kendi kuşağının, dünyanın ilk demokratik devriminin torunları olduğunu ilan eden Kennedy, yüksek ve heyecanlı bir dille, yönetiminin “bu ulusun yurtiçinde ve dışında daima bağlı olduğu insan haklarının yavaş yavaş bozulmasına izin vermeyeceğini” taahhüt etti: “Hakkımızda iyi veya kötü şeyler düşünen her ulus bilsin ki, özgürlüğün yaşaması ve başarılı olması için her bedeli ödemeye, her

yükü taşımaya, her güçlüğe katlanmaya, her dostu desteklemeye, her düşmana karşı olmaya hazırız."{849} Amerika'nın genel küresel yükümlülüğü, herhangi bir özel ulusal güvenlik çıkarıyla bağlantılı değildi ve dünyanın hiçbir ülkesini veya bölgesini bu yükümlülüğün dışında tutmamıştı. Kennedy'nin bu konuşması, Palmerston'un Büyük Britanya'nın dostları değil, çıkarları olduğu sözünün tam tersidir; Amerika'nın, özgürlük yolundaki çabasında, çıkarları değil, dostları vardır.

Lyndon B. Johnson'un 20 Ocak 1965'teki başkanlık başlangıç konuşmasında, bu genel kabul gören görüş, Amerika'nın organik olarak demokratik hükümet sisteminden kaynaklanan dış politika yükümlülüklerinin, iç ve uluslararası sorumluluklar arasındaki farkı toptan silip attığı noktasına kadar gelmişti. Johnson, Amerika için hiçbir yabancının ümitsiz durumda olmadığını söyledi.

> "Bir zamanlar 'yabancı' dediğimiz müthiş tehlikeler ve sıkıntılar, şimdi devamlı olarak içimizde yaşıyor. Amerikalıların hayatları, çok az tanıdığımız ülkelerde sona erecek ve hazinesi tükenecek ise, o zaman bu, inancımızın ve ebedi anayasamızın istediği bir bedeldir."{850}

Çok sonraları, bu çeşit sözleri, kuvvetin verdiği gururun veya Amerika'nın hakim olma arzusundan doğan ikiyüzlülüğün bir ifadesi olarak kullanmak moda oldu. Böyle kolay sinisizm, Amerika'nın politik inancının özünün yanlış yorumlanması demektir; çünkü bir zamanlar "naif' olan bu politik inançtan, olağanüstü çabalarda gerekli olan ivme doğdu. Birçok ülke, güvenliğine karşı somut ve tanımlanabilir tehdit olduğunda savaşa girer. Bu yüzyılda, Amerika, I. Dünya Savaşı'ndan 1991'deki Körfez Savaşı'na kadar, ortak güvenliğin bir koruyucusu olarak saldırıya veya haksızlığa karşı koymak yönündeki ahlaki yükümlülükleri yüzünden savaşa girmiştir.

Amerikan liderleri kuşağı içinde, özellikle gençliklerinde Münih trajedisini yaşayanlar, bu çeşit yükümlülük sözlerini sık sık dile getirmişlerdir. Nerede ve ne zaman olursa olsun, saldırıya karşı koymakta gösterilen başarısızlıktan çıkardıkları ders, bu insanların psikolojisine öyle işlemiştir ki, böyle bir saldırıya sonradan daha kötü şartlar altında bile olsa karşı koyma zorunda kalmalarını sağlamıştır. Cordell Hull'dan başlayarak her Amerikan dışişleri bakanı bu temayı seslendirmiştir. Bu, Dean Acheson ve John Poster Dulles'ın üzerinde anlaştıkları bir konudur.{851} Uzak bir ülkenin komünistlerce ele geçirilmesinin doğurduğu özel tehlikelerin jeopolitik analizi, soyut saldırıya karşı koymak ve komünizmin

daha çok yayılmasını önlemek şeklindeki çifte slogana göre, ikinci derecede bir şey addedilmiştir. Çin'deki komünist zaferi, Amerikan politikacılarında, bundan sonra komünist genişlemesine hoşgörü ile bakılamayacağı inancını iyice kuvvetlendirdi.

O dönemin politik belgeleri ve resmi açıklamaları da bu inanca kimsenin karşı çıkmadığını göstermektedir. Şubat 1950'de, Kore anlaşmazlığının başlamasından dört ay önce, 64 numaralı NSC dokümanı, Çinhindi'nin "Güneydoğu Asya'nın bir kilit bölgesi olduğu ve yakın tehdit altında bulunduğu"nu belirtmiştir.{852} Memorandum, Domino Teorisi denilen ilk çıkışa işaret etmiştir ve buna göre Çinhindi'nin düşmesi durumunda, bunu kısa bir süre sonra Burma ve Tayland'ın izleyeceği ve "Güneydoğu Asya'daki dengenin büyük bir tehlike içine gireceği" tahmini yapılmıştır.{853}

1951 Ocağı'nda Dean Rusk şöyle bir açıklamada bulundu: "Elimizden gelen en büyük bir dikkatle izlemekte olduğumuz yolda ihmal göstermek, Çinhindi'ndeki ve sonuçta Güneydoğu Asya'nın geri kalan kısmındaki çıkarlarımız için felaket olur."{854} Bir önceki yılın nisanında 68 numaralı NSC dokümanı, Çinhindi'nde küresel dengenin tehlikede olduğu sonucuna işaret etmiştir: "Kremlin'in hegemonyası altındaki bölgede herhangi bir önemli genişleme, Kremlin'e karşı daha büyük bir güçle karşı koyabilecek uygun bir koalisyonun sağlanamaması ihtimalini ortaya çıkarır."{855}

Ancak bu belgenin işaret ettiği gibi her komünist kazancının Kremlin tarafından kontrol edilen bölgeyi daha da genişlettiği doğru muydu? (Özellikle de Titoizm deneyimi göz önünde tutulursa) Çinhindi'nin komünist kampa katılmasının kendiliğinden küresel güç dengesini bozması anlaşılır bir şey miydi? Bu sorular ortaya atılmadığından, Amerika, hiçbir zaman Güneydoğu Asya'daki jeopolitik realite olan küresel yükümlülüğünün gereğinden fazla genişleme noktasına eriştiğini kavrayamadı. Walter Lippmann önceden bu konuda dikkatli olunması uyarısında bulunmuştu. (Bkz. Bölüm 18)

Gerçekte tehdidin doğasında büyük farklılık vardı. Avrupa'da başlıca tehdit Sovyet süper gücünden geliyordu. Asya'da Amerikan çıkarlarına tehdit, en iyi koşulda, Sovyetler Birliği'nin taşeronları olan ikinci derecedeki kuvvetlerden geliyordu ki, bunların üzerinde Sovyet kontrolü olup olmadığı da ayrıca sorgulanabilirdi. Gerçekte, Vietnam savaşı ilerledikçe, Amerika, taşeronun taşeronu ile çarpıştı ve bunların her birisi kendisinden bir derece büyük olan ortağa tam bir güvensizlik duyuyordu. Amerikan analizine göre, küresel denge,

Kuzey Vietnam'ın saldırısı altındaydı. Kuzey Vietnam'ı Pekin kontrol ederken, Pekin'in de Moskova tarafından kontrol edildiği sanılıyordu. Avrupa'da, Amerika, tarihi devletleri savunuyordu; Çinhindi'nde ise, o günkü sınırlar içinde ilk kez olarak devlet kurmaya çalışan toplumlarla uğraşıyordu. Avrupalı uluslar, güç dengesinin savunulmasında, uzun zamandan beri belirlenmiş gelenekler sayesinde, nasıl işbirliği yapacaklarını biliyordu. Güneydoğu Asya'da ise, devlet kavramı yeni doğuyordu; güç dengesi kavramı yabancıydı ve var olan devletler arasında işbirliğinin örneği yoktu.

Avrupa'nın jeopolitiği ile Asya'nınki arasındaki temel farklılıklar, her ikisin-deki Amerikan çıkarları ile birlikte, dış politikadaki evrensel, ideolojik Amerikan yaklaşımı içinde birleşti. Çek hükümet darbesi, Berlin ablukası, bir Sovyet atom bombası denemesi, Çin'deki komünist zaferi ve komünistlerin Güney Kore'ye saldırması, Amerikan liderlerinin gözünde tek bir küresel tehdit olarak üst üste yığıldı; gerçekte tek bir merkezden yönetilen global bir komplo olarak görüldü. *Realpolitik* uygulansaydı, Kore Savaşı olası en dar ölçülerle sınırlandırılmaya çalışılırdı; Amerika'nın görüşü karşıt yönde çalıştı. Kore'ye küresel bir önem veren Truman, gönderilen Amerikan birliklerini bir kat artırırken, Çinhindi'nde komünist gerillalarla (o zamanlar Vietminh deniyordu) yaptığı savaş için Fransa'ya yaptığı askeri yardımı da fazlalaştırdığını açıkladı ve Yedinci Filo'yu Tayvan'ı korumak için harekete geçirdi. Amerikalı politik liderler, Almanya'nın ve Japonya'nın, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki saldırılarını Avrupa ve Asya'da aynı zamanda başlatması ile 1950'li yıllardaki Moskova ve Pekin'in manevraları arasında bir benzerlik buldu ve Sovyetler Birliği, Almanya'ya ve Çin de Japonya'ya benzetildi. 1952'de, Fransa'nın Çinhindi'ndeki masraflarının üçte biri Birleşik Devletler tarafından karşılandı.

Amerika'nın Çinhindi'ne girmesi tamamen yeni bir moral sorun getirdi. NATO demokrasileri savundu; Amerika'nın Japonya'yı işgali bu ulusa demokratik kurumları getirdi; Kore Savaşı küçük devletlerin bağımsızlıklarına karşı yapılan saldırıyı geri çevirmek içindi. Oysa Çinhindi'nde çevreleme olayı ilk başta özellikle jeopolitik terimlerle açıklandı ki, bu durum hakim Amerikan ideolojisinin içine alınmasını daha da zorlaştırdı. Çinhindi'nin savunulması, Amerika'nın geleneksel sömürgecilik karşıtı politikası ile taban tabana zıttı. Teknik bakımdan hâlâ Fransa'nın sömürgesi olan Çinhindi devletleri, ne demokrasi idiler, ne de bağımsızdılar. Her ne kadar Fransa 1950'de üç sömürgesini Vietnam, Laos ve Kamboçya adı altında "Fransız Birliği'nin Ortak Devletleri"ne dönüştürmüş ise de, bu yeni birime bağımsızlık verilirse, bunların

üç Kuzey Afrika sömürgesinden (Tunus, Cezayir ve Fas) başka bir şey olmayacağından korktuğu için bunlar bağımsız değildi.

Amerika'nın II. Dünya Savaşı sırasındaki sömürgecilik karşıtı duyguları, özel bir yoğunlukla Çinhindi üzerinde odaklaşmıştı. Roosevelt, de Gaulle'ü sevmemişti ve bu yüzden özellikle de 1940'taki çöküşünden sonra Fransa'nın büyük bir hayranı değildi. Savaş boyunca Roosevelt, her ne kadar bu planı Yalta'da hiç seslendirmemiş ise de, Çinhindi'ni Birleşmiş Milletler vesayeti{856} yönetimine bırakmak fikrini düşündü. Bu düşünce, Atlantik İttifakı'nın oluşmasında Fransız desteği peşinde oldukları için Truman yönetimi tarafından terk edildi.

1950'de, Truman Yönetimi, hür dünyanın güvenliğinin Çinhindi'nin komünistlerin ellerinden uzak tutulmasını gerektirdiğine karar verdiler. Bu tutum, uygulamada Çinhindi'ndeki Fransız mücadelelerini desteklemek suretiyle Amerika'nın kendi sömürgecilik karşıtı prensiplerini çiğnemesi demekti. Truman ve Acheson başka bir çare bulamadı; çünkü Genelkurmay Başkanlığı, Amerikan silahlı kuvvetlerinin NATO'da ve Kore'deki yükümlülükleri dolayısıyla olanaklarının son sınırına kadar zorlandığını ve Çinhindi'nin savunması için (Çin tarafından işgal edilse bile) herhangi bir kuvvet ayıramayacağını bildirdi. {857} Bu nedenle, Hindiçinili komünistlere karşı Amerikan mali ve lojistik desteği ile karşı koyan Fransız ordusundan başka dayanacakları bir kuvvet yoktu. Mücadele zaferle sonuçlanırsa, Amerika bağımsızlık konusunda baskı yaparak stratejik ve sömürge karşıtı inançtan mevcut durumla uzlaştırma yolunu seçmek niyetindeydi.

Olaylar öyle gelişti ki, Amerika'nın Çinhindi'ne karşı 1950'deki başlangıç mahiyetindeki yükümlülüğü, gelecek yıllarda bu işe iyice buluşmasına neden oldu. Bu yükümlülük Amerika'yı iyice işin içine çekecek kadar geniş çaplı, belirleyici olamayacak kadar da önemsizdi. Bataklığa saplanmanın ilk aşamalarında, bu durum, fiili şartların gerektiği kadar bilinmemesinin ve iki katlı Fransız sömürge yönetimi ile birlikte harekâtı yürütmenin hemen hemen olanaksız olmasının sonucu idi. Aynı zamanda, kurulmasına izin verilen Vietnam, Laos ve Kamboçya'dan oluşan Devletler Birliği'nin bölgesel yönetimlerini de saymak gerekir.

Sömürgecilik taraftarı olarak karalanmamak için, hem genelkurmay, hem de Dışişleri Bakanlığı, bu ülkelere bağımsızlık verilmesi yolunda Fransa üzerinde baskı oluşturdular.{858} Dışişleri Bakanlığı sonunda bu hassas denge hareketini kucağında buldu. Bakanlık bu işin ne kadar komplike olduğundan haberdar

olduğunu anlatmak için Çinhindi programına “Yumurta Kabuğu Harekâtı” adını taktı. Ne yazık ki, işin etiketi, programın içeriğinden çok daha iyi bir şekilde belanın büyüklüğünü ifade ediyordu. Düşünce şuydu: Bir taraftan Fransa’yı antikomünist savaşta desteklerken, diğer taraftan Çinhindi’ne bağımsızlık vermesi yönünde bu ülkeyi zorlamak.{859} Kimse, Fransa’nın o bölgede bulunmasını gereksiz duruma getirecek bir savaş için niçin Fransızların hayatlarını tehlikeye atması gerektiğini açıklamadı.

Acheson çıkmazı, karakteristik sert ifadesi ile açıkladı. Bir taraftan Birleşik Devletler’in Fransa’nın “modası geçmiş sömürgecilik davranışlarını desteklemeye devam ederse kaybedeceğini”; diğer taraftan bağımsızlık konusunda çok baskı yaparsa Fransa’nın şu argümanla Vietnam’dan tamamen çekilebileceğini söyledi: “Pekala, bütün ülkeyi size bırakıyoruz. Biz istemiyoruz.”{860} Acheson’un “çözümü”, Amerikan politikasındaki çelişkiyi yeniden ifade etmekten başka bir şey değildi: Fransa ve seçilmiş yöresel lider Bao Dai’den, “milliyetçileri yanına alması”nı{861} isterken, Çinhindi’ne Amerikan yardımını artırmak. Bu çıkmazı çözmek için hiçbir plan ileri sürmedi.

Truman Yönetimi iktidarı bırakma hazırlığı içinde iken, bu işten kaçınma resmi politika olarak olgunlaştı. 1952’de, bir Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) belgesi Domino Teorisi’ni resmileştirdi ve ona yaygın bir özellik verdi. “Çinhindi’ne askeri bir saldırıyı düşman ve saldırgan komünist Çin’in mevcudiyetinin doğasında var olan”{862} bir tehlike olarak tanımlayan belge “bir tek Güneydoğu Asya ülkesinin kaybının bile geri kalanların da kolayca komünizme teslim olmasına veya komünistlerle anlaşma yapmalarına yol açacağını” vurguluyordu. “Bundan başka, Güneydoğu Asya’nın ve Hindistan’ın ve daha uzun vadede Ortadoğu’nun (en azından Yunanistan ve Türkiye hariç) geri kalan ülkelerinin komünizmle anlaşma yapmasının izlemesi büyük bir olasılıktır.”{863}

Açıkça anlaşılıyordu ki, eğer bu tahmin doğru idiyse böyle bir tam çöküş Avrupa’nın güvenliğini ve istikrarını da toptan çöküş tehlikesiyle kaşı karşıya bırakacaktı ve “komünizmin sonunda Japonya’ya yerleşmesini önlemek, çok güç olacaktı.”{864} NSC memorandumu, çöküşün neden böyle otomatik veya küresel olacağı hakkında herhangi bir analiz yapmıyordu. Her şeyden önemlisi, bu belge Malaya ve Tayland sınırlarında bir hat çekme olasılığını da araştırmadı ki, İngilizler tarafından özel ilgi gösterilen bu ülkeler Çinhindi’nden daha istikrarlıydılar. Aynı zamanda, bu durumun Avrupa için uzun vadede tehlike oluşturacağı anlayışı da Avrupalı müttefikler tarafından paylaşılmadı ve sonraki yıllarda bu müttefikler Çinhindi’nin savunulmasına katılmayı reddettiler.

Çinhindi'nde olası bir felaketin için için kaynamakta olduğu analizine çare olarak ileri sürülen şey, felaketin büyüklüğü karşısında bir şey değildi, hatta bir çözüm bile değildi. Kore'de Amerikan kuvvetlerinin kımıldayamaz bir duruma gelmiş olması, en azından şimdilik Amerika'yı Asya'da başka bir savaş başlatmakta isteksiz kılmıştı. Acheson "başka bir Kore istemiyoruz; kara kuvvetlerimizi Çinhindi'ne gönderemeyiz" diyordu. "Çinhindi'ni Çinhindi'nde savunmak faydasız ve hatalı olur."{865} Bu örtülü sözle şu denilmek isteniyordu: Eğer Çinhindi küresel dengenin menteşesi olmuşsa ve Çin, gerçekten anlaşmazlığın kaynağını oluşturuyorsa, Amerika en azından hava ve deniz gücü ile Çin'in kendisine saldırmak zorunda kalabilirdi ve Acheson'un Kore'yle ilişkili olarak karşı olduğu şey de buydu. Cevabı verilmemiş başka bir soru ise, Fransız ve Hindiçinili müttefiklerine, Çin savaşa katılmadan yerli komünist kuvvetler tarafından yenilmesi halinde, Amerika'nın tutumunun ne olacağı idi. Hem Yönetim'in, hem de Kongre'nin inandığı gibi, Hanoi Pekin'in ve Pekin de Moskova'nın birer taşeronu ise, Birleşik Devletler ciddi bir şekilde jeopolitik ve sömürgecilik karşıtı inançları arasında seçim yapmak zorunda kalırdı.

Şimdi biliyoruz ki, iç savaşı kazandıktan kısa bir süre sonra komünist Çin, Sovyet Rusya'yı bağımsızlığına karşı en ciddi tehlike olarak düşünmeye başladı ve tarihi olarak Vietnam da Çin'den aynı şekilde endişeli idi. Bu nedenle, 1950'li yıllarda Çinhindi'nde bir komünist zaferi, büyük olasılıkla bütün bu rekabetleri canlandırmış olacaktı. Bu durum, Batı için bir sorun olacaktı; ama bir merkezden yönetilen küresel bir komplo olmayacaktı.

Diğer taraftan, NSC memorandumunun argümanlarının sonradan göründüğü kadar sığ olmadığı anlaşıldı. Merkezi bir komplo olmasa da, o zaman Batı'nın bütün bildikleri ışığında Domino Teorisi yine de geçerli olabilirdi. Singapur'un akıllı ve dikkatli Başbakanı Lee Kuan Yew, açıkça böyle düşünüyordu ve olaylar genellikle onu haklı çıkardı. Savaştan hemen sonraki dönemde, komünizm hâlâ önemli ideolojik dinamizme sahipti. Ekonomik yönetimdeki iflasının görülmesine daha bir kuşak vardı. Demokrasilerdeki birçok insan ve özellikle bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeler, komünist dünyasının endüstriyel kapasitede kapitalist dünyayı geçeceğine inanıyorlardı. Yeni bağımsız ülkelerin birçoğunda hükümetler tehlikedeydiler ve iç ayaklanma tehdidi altındaydılar. NSC memorandumunun hazırlandığı tarihte, Malaya'da bir komünist gerilla savaşı bütün şiddeti ile devam ediyordu.

Washington'da politika üretenler, Çin'i ve Doğu Avrupa'yı kaplamış olan bir

hareketin, Çinhindi'ni de eline geçirmesinden endişe duymakta haklıydılar. Komünist yayılmacılığının bir merkezden yönetilip yönetilmediğine bakılmaksızın, bu akımın yeni Güneydoğu Asya ülkelerini Batı karşıtı kampta toplayacak kadar hareket gücüne sahip olduğu görülüyordu. Gerçek soru, Güneydoğu Asya'da bazı domino taşlarının düşüp düşmeyeceği (düşmeleri olası idi) değil, bölgede çizgiyi çekmek için daha iyi yerler olup olmadığıydı. Örneğin, Malaya ve Tayland gibi politik ve güvenlik unsurlarının daha güçlü olduğu ülkeler etrafında çizgi çekilebilirdi Memorandumdaki, Çinhindi düşerse, Avrupa ve Japonya'nın bile komünist dalgasına direnemeyeceği kanaatine vararak buna göre hareket edecekleri sonucu ise, kesinlikle çok ileri gitmek olurdu.

Truman'ın, yerine gelen Dwight D. Eisenhower'a bıraktığı miras, Çinhindi'ne yıllık 200 milyon dolar civarında askeri yardım programı (1993'te l milyar dolar demektir) ve politika arayışında olan bir stratejik teoridir. Truman Yönetimi, stratejik doktrini ile moral inançları arasında olası bir farkla yüz yüze kalmak zorunda kalmadı veya jeopolitik mantıkla Amerikan olanakları arasında bir seçim yapmak gereği ile karşılaşmadı: Eisenhower ilk sorunla, Kennedy, Johnson ve Nixon ise ikinci sorunla uğraşmak sorumluluğunu yüklendi.

Eisenhower Yönetimi, kendisine miras kalan Amerika'nın Çinhindi'nin güvenliğini üstlenmesi yükümlülüğünü hiç sorgulamadı. Yönetim, stratejik doktrini ile moral inançlarını uzlaştırmak amacıyla Çinhindi'nde birtakım reformlar için baskı yapmakla işe başladı. 1953 Mayıs'ında –yeminle göreve başladıktan dört ay sonra– Eisenhower, Fransa'daki Amerikan Büyükelçisi Douglas Dillon aracılığı ile Çinhindi'nde "zaferi kazanacak" yeni liderler atanması için Fransızlara baskı yapmaya başladı ve aynı zamanda "komünistlere karşı yapılan savaşın zaferle bitmesinin hemen ardından, bağımsızlığın verileceğinin açık ve anlaşılır bir şekilde halka duyurulmasını, bunun sürekli tekrar edilmesini" istedi.{866} Temmuzda, Eisenhower Senatör Ralph Flanders'e yakınmada bulunarak, Fransız hükümetinin bağımsızlık yükümlülüğünün "net olmayan dolambaçlı ve yuvarlak sözlerle yapıldığını, cesur, direkt ve sık sık yapılmadığını" söyledi.{867}

Fransa için sorun politik reformun çok ilerisine gitmişti. Çinhindi'ndeki Fransız kuvvetleri, düş kırıklığı yaratan ve hiç deneyimleri olmayan bir gerilla savaşının ağına düşmüşlerdi. Konvansiyonel bir savaşta, belirgin cephe hatları içinde üstün ateş gücü olan taraf genellikle galip gelir. Bunun aksine, bir gerilla savaşı genellikle belirlenmiş pozisyonlardan yapılan bir savaş değildir ve gerilla ordusu

halkın içinde saklanmıştır. Konvansiyonel bir savaş bir toprak parçasının kontrolü için yapılır; bir gerilla savaşı ise, halkın güvenliği içindir. Gerilla ordusu belli bir toprak parçasını savunmaya bağlı olmadığından, savaş alanını kendisi istediği gibi belirler ve her iki tarafın kayıplarını düzenler.

Konvansiyonel bir savaşta, %75 başarı oranı zaferi garantiler; bir gerilla savaşında zamanın %75'i süresince halkın korunması yenilgiyi getirir. Ülkenin %75'inde %100 güvenlik, ülkenin %100'ünde %75 güvenlikten iyidir. Savunma yapan kuvvetler, hiç değilse önemli saydığı bir bölgede, halk için hemen hemen mükemmel bir güvenlik sağlayamazsa, gerilla er, ya da geç savaşı kazanır.

Uygulaması zor olmakla birlikte, gerilla savaşında esas denklem basittir: Gerilla ordusu kaybetmekten kaçındığı müddetçe kazanır; konvansiyonel ordu ise, kesin olarak kazanamazsa savaşı kaybetmeğe mahkûmdur. Tarafların kımıldayamaz duruma gelmesi hiçbir zaman olmaz. Bir gerilla savaşına girişen bir ülke, uzun bir mücadeleye hazır olmalıdır. Gerilla ordusu, vur kaç taktiğiyle iyice azaltılmış bir kuvvetle bile uzun zaman savaşa devam edebilir. Açık seçik bir zafer çok enderdir; başarılı gerilla savaşları tipik olarak uzun zamana yayılır. Gerilla kuvvetleri üzerinde en dikkati çeken zafer örnekleri Malaya ve Yunanistan'da görülmüştür. Bu ülkelerdeki gerillaların dışarıdan yapılan malzeme destekleri kesildiği için (Malaya'da arazi yapısı dolayısıyla, Yunanistan'da Tito'nun Moskova ile bağlarını koparması sonucunda) savunma yapan kuvvetler başarılı olmuşlardır.

Ne Fransız ordusu, ne de onlardan on yıl sonra onların izlerini takip eden Amerikan ordusu, gerilla savaşı bilmecesini çözebildi. Her iki ordu da eğitimini gördükleri ve ona göre teçhiz edildikleri tek savaş çeşidine göre savaştılar; klasik, cephe hatları belirlenmiş konvansiyonel savaş. Üstün ateş gücüne güvenen her iki ordu da bir yıpratma savaşına giriştiler. Her ikisi de, kendi ülkesinde, sabırla savaşan ve savaşı sona erdirmek yönünde iç baskılar yaratarak onları yorabilecek bir düşman tarafından savaş stratejisinin aleyhlerine döndürüldüğünü gördüler. Kayıplar her geçen gün artarken, ilerlemenin kriteri belirsiz kaldı.

Fransa yenilgiyi Amerikalılardan daha çabuk kabul etti; çünkü, ülkenin yüzeyine seyrek bir şekilde yayılan bir ordu ile bütün Vietnam'ı kontrolleri altında tutmaya çalışırken, Amerikalılar bu sayının üç katıyla Vietnam'ın yarışını savunma yükünü üstlenmişlerdi. Fransa Amerika'nın on yıl sonra yenilmesine neden olan aynı nedenle başarısız oldu: Ne zaman kuvvetlerini halkın kalabalık

olduğu yerlerde toplarsa komünistler kırsal alanlara hakim oluyorlardı; kırsal kesimi savunmak için şehirlerden çıktığı zaman ise, komünistler şehirlere ve askeri üslere birer birer saldırıyorlardı.

Vietnam'da öyle bir şey vardı ki, bu ülkeye girme cesaretini gösteren her yabancının mantıklı düşünme gücünü yok ediyordu. Fransızların Vietnam Savaşı'nda, savaşın tırmandığı en yüksek nokta, Dien Bien Phu diye anılan bir yol kavşağı oldu. Burası Laos sınırına yakın, Vietnam'ın uzak kuzeybatı köşesindeydi. Fransa, komünistleri kandırıp bir yıpratma savaşına sokmak ümidiyle en seçme birliğini buraya yerleştirdi ve bu süreç içinde öyle bir manevra yaptı ki, bu durumda savaşı kazanması olanaksızdı. Eğer komünistler Fransız konuşlandırmasına aldırmaz iseler, bu birlikler hiçbir stratejik önemi olmayan bir bölgede boşu boşuna tutulmuş olacaklardı. Eğer komünistler yemi yutarlarsa, bunu yapmaktaki tek nedenleri, düşmanlarına karşı kesin bir zafer kazanma ümitleri olurdu. Fransa seçeneklerini ikiye indirmiş oluyordu: Faydasız bir sonuç veya yenilgi.

Fransızlar, karşılarındakilerin çetinliğini ve yaratıcılığını gerçekte olduğundan daha az tahmin etmişlerdi. On yıl sonra Amerikalılar da aynı hataya düşeceklerdi. 13 Mart 1954'te, Kuzey Vietnamlılar, Dien Bien Phu üzerine bütün kuvvetleri ile saldırıya geçtiler. Bu arada, yüksek dağlık bölgeleri kontrol altında tutan iki askeri üssü de ele geçirmişlerdi. Vietnamlılar bunu yaparken, sahip olduklarından Fransızların haberdar bile olmadığı topçu bataryaları kullanmışlardı. Bu bataryaları, Çinliler Kore Savaşı'ndan sonra Vietnamlılara vermişti. O andan itibaren Fransız kuvvetlerinin geri kalan bölümünün yerle bir edilmesi, sadece bir zaman meselesiydi. Yıpratma savaşı ile yorulmuş ve Amerikan baskısı altında Çinhindi'nden çekilmek için savaşmanın hiçbir faydası olmadığım düşünen yeni Fransız hükümeti, Sovyetlerin, nisanda Cenevre'de başlayacak bir Çinhindi konferansı toplanması önerisini kabul etti.

Konferansın yakında toplanacak olması, komünistlerin askeri baskıyı artırmasına neden oldu ve Eisenhower Yönetimi'ni teorilerle olasılıklar arasında seçim yapmaya zorladı. Dien Bien Phu'nun düşüşü, Fransa'yı Vietnam'ın önemli bir bölümünü komünistlere vermeye mecbur edebilirdi. Bununla beraber, Dien Bien Phu, Fransa'nın önemli bir askeri harekâtla kurtarılabilirdi de, ancak Fransa, bu iş için ne yeterli kaynaklara, ne de iradeye sahipti. Birleşik Devletler, Domino Teorisi'ni doğrudan doğruya askeri bir harekâtla destekleyip desteklememek konusunda bir karar vermek zorundaydı.

Fransız Genelkurmay Başkanı General Paul Ely 23 Mart'ta Washington'u ziyaret ettiği zaman, Genelkurmay Başkanı Amiral Arthur Radford onun üzerinde öyle bir izlenim bıraktı ki, Dien Bien Phu'nun etrafındaki komünist mevzilerinin, nükleer silahların kullanılması dâhil, geniş bir şekilde havadan bombardıman edilmesini önerecekti. Ancak Dulles ortak güvenlik sistemine o kadar bağlıydı ki, diplomatik bazı hazırlıklar yapmadan böyle bir karar alması mümkün değildi. 29 Mart 1954'te yaptığı önemli bir konuşmada, Dulles yatıştırma politikası ekolünün geleneksel argümanı olan derhal harekete geçilmezse sonrasının daha pahalıya mal olacağı argümanını kullanarak Çinhindi'nin komünistlerin elinden kurtarılması için ortak askeri harekât yapılmasını istedi:

> "Güneydoğu Asya'ya, komünist Rusya'nın ve komünist Çin müttefikinin politik sisteminin empoze edilmesi bütün özgür toplum için vahim bir tehdit olur. Birleşik Devletler, bu olasılığın pasif bir şekilde kabul edilmemesi, fakat birleşik bir hareketle karşılanması gerektiğini düşünüyor. Bu hareket ciddi tehlikeleri içeriyor olabilir; ama bu riskler, bugün önlem almaya cesaret edemezsek, bundan birkaç yıl sonra karşı karşıya geleceğimiz tehlikelerden daha az olacaktır..."{868}

Dulles, "Birleşik Hareket" bayrağı altında Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa, Yeni Zelanda, Avustralya ve Çinhindi Devletleri Birliği'nden meydana gelecek bir koalisyon oluşturularak Çinhindi'ndeki komünist baskının durdurulmasını önerdi: Eisenhower, ortak hareket konusunda Dulles'a katıldı, müdahaleyi teşvikten çok engellemek istediği açıktı. Eisenhower'ın Genelkurmay Başkanı Sherman Adams, başkanın tutumunu şöyle açıklıyordu: "Birleşmiş Milletler'in desteği ile birlikte, bir yıl önce, Kore'de Kızıl Çin'le topyekûn bir savaştan kurtulan Eisenhower, Çinhindi'nde... İngiliz ve diğer Batılı müttefikleri olmadan bir başka savaşı teşvik edecek bir havada değildi."{869}

Eisenhower Amerikan politikasında garip bir fenomeni temsil eden bir başkandır. Bu fenomene göre, Amerikan başkanları içinde en samimi ve en saf görünenler, genellikle sonunda en karmaşık olanlardan birisi çıkıyorlardı. Bu anlamda Eisenhower, Ronald Reagan'ın bir habercisi gibiydi; çünkü olağanüstü manipülasyon yeteneklerini, yaldızlı, sıcak bir nezaket arkasında gizlemesini biliyordu, iki yıl tekrar Süveyş'te ve sonra Berlin'de yaptığı gibi, Dulles'ın sözleri sert bir tutum gösteriyordu. Bu olayda, havadan müdahaleyi öngören Radford Planı'nı veya onun birtakım değişik versiyonlarını öneriyordu.

Eisenhower'ın tercihi ise, neredeyse kesinlikle askeri harekâttan tamamen kaçınmaktı. Tek bir hava darbesinin belirleyici olabileceğine inanmayacak kadar askeri işleri biliyordu ve Çin'e toptan bir karşılık verilmesine (resmi strateji) başvurmak istemiyordu. Üstelik Güneydoğu Asya'da uzun sürecek bir kara savaşını göze alamıyordu. Bundan başka, Eisenhower, Dien Bien Phu'nun kaderinin belirleneceği kısa zaman zarfında Birleşik Hareket'in kararlaştırılması olasılığının çok az olduğunu bilecek kadar koalisyon diplomasisi deneyimine sahipti. Eisenhower için, bu durum uygun bir çıkış yolu sağladı. Çünkü sömürgecilik yanlısı olarak damgalanmak yerine, Çinhindi'ni kaybetmeyi tercih ediyordu. Hatıratının yayınlanmayan bölümünde şöyle yazıyordu:

> "...sömürgecilik karşıtı güçler arasında en kuvvetli güç olarak Birleşik Devletler'in konumu Hür Dünya için paha biçilmez bir değerdir... Birleşik Devletler'in moral durumu, Tonkin Deltası'ndan, hatta tüm Çinhindi'nden daha çok korunmaya değer bir şeydir."{870}

Özel çekinceleri ne olursa olsun, Dulles ve Eisenhower Birleşik Hareket'i gerçekleştirmek için büyük çaba harcadılar. 4 Nisan 1954'te, Eisenhower başbakanlığının son yılında olan Churchill'e gönderdiği uzun bir mektupta şöyle diyordu:

> "Eğer onlar (Fransa) bu işi başaramazlarsa ve Çinhindi komünistlerin eline düşerse bunun bizim ve sizin küresel stratejik pozisyonumuzdaki nihai etkisi, bütün Asya ve Pasifik'te güç orantısında olacak değişiklikle birlikte bir felaket olur ve bu durum biliyorum ki sizin ve benim kabul edebileceğimiz bir şey değildir. Tayland, Burma ve Endonezya'nın komünistlerin ellerine geçmesinin nasıl önleneceği yerinde bir sorudur. Bunu biz sağlayamayız. Malaya, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya karşı tehdit doğrudan doğruya olacaktır. Kıyı boyunca uzanan adalar zinciri kırılacaktır. Komünist olmayan pazarlardan mahrum edilecek ve gıda ve hammadde kaynakları kurutulacak olan Japonya üzerinde yapılacak ekonomik baskı, sonucunda, Japonya'nın Asya'nın insan gücü ve tabii kaynaklarını Japon sanayi potansiyeli ile bir araya getiren komünist dünyası ile bir uzlaşmaya varmasını kimin ve nasıl önleyebileceğini düşünmek zordur."{871}

Ancak Churchill ikna edilemedi ve Eisenhower da onu kazanmak için başka çaba harcamadı. Amerika ile olan "özel ilişki"sine sadık olan Churchill, ilk önce

bir İngiliz'di ve Çinhindi'nde, kazançtan çok tehlikeler görüyordu. Dominoların karşı konulmaz bir şekilde düşeceği veya sömürge işinde bir gerilemenin otomatik olarak küresel bir felakete yol açacağı görüşünü de kabul etmedi.

Churchill ve Anthony Eden, Güneydoğu Asya'yı savunmak için en iyi yerin Malaya sınırları olduğuna inanıyordu; bu nedenle Churchill fikrini açıklamayan cevabında, Eden'in, Londra'ya hareket etmekte olan Dulles'a kabinenin görüşünü ileteceğini bildirdi. Churchill'in ana konuyu tartışmaktan kaçınması Birleşik Hareket'i reddetmesinin yapacağı etkinin yumuşatılması amacını güttüğünü gösteriyordu. Kuşkusuz, haber olumlu olsaydı, bunu Churchill kendisi iletmek isteyecekti. Bundan başka, Eden'in Dulles'tan hoşlanmadığı da herkesçe bilinen bir şeydi. Hatta dışişleri bakanının Londra'ya varışından önce, Eden "yenilmemiş bir düşman üzerine galibin şartlarını empoze etmeyi beklemenin gerçekçi olmadığını" düşünüyordu.{872}

26 Nisan'da, Churchill, karşı görüşünü Londra'yı ziyaret etmekte olan Amiral Radford'a şahsen ifade etti. Resmi kayıtlara göre, Churchill "Milliyetçi ve baskı altında tutulan halkın ilgisini ve heyecanını harekete geçirebilecek kanat bölge savaşlarında Rusya'nın kuvvetli olduğu" uyarısında bulundu.{873} Gerçekte, Büyük Britanya için politik mantığı olmayan bir davaya karışmamayı Churchill şöyle açıklıyor:

> "İngiliz halkı, Güneydoğu Asya'nın uzak ormanlarında olan şeylerden kolayca etkilenmeyecektir; fakat onlar biliyorlar ki. Doğu Angola'da kuvvetli bir Amerikan üssü vardır ve Çin-Rus paktını harekete geçirecek olan bir Çin savaşı bu adalara karşı hidrojen bombası saldırısı anlamına gelecektir."{874}

Hepsinden önemlisi, böyle bir savaş, ihtiyar savaşçının iktidarının son yılında büyük rüyasını engelleyecekti: Stalin sonrası liderliği ile bir zirve düzenleyerek "Ruslara Batı'nın gücünü etraflı bir şekilde anlatmak ve bir savaş budalalığına karşı onları uyarmak ve savaşın aptalca olacağını göstermek"{875} (Bkz. Bölüm 20)

Zaten şimdiye kadar yeterli zaman geçmişti. Büyük Britanya'nın kararı bir tarafa, Birleşik Hareket dahi artık Dien Bien Phu'yu kurtaramazdı. Diplomatlar Cenevre'de Çinhindi'ni görüşürken, 7 Mayıs'ta Dien Bien Phu düştü. Bundan sonraki her ortak güvenlik konusunun açılmasında, bu "Birleşik Hareket" hiçbir şey yapmamak için bir mazeret olarak kullanılagelmiştir.

Dien Bien Phu'ya müdahale tartışması, her şeyden çok Vietnam politikası üzerine inmeye başlayan şaşkınlığı ve politik analizleri, stratejik doktrini ve moral inancı uzlaştırmanın gittikçe büyüyen güçlüğünü göstermiş oldu. Komünistlerin Çinhindi'ndeki zaferinin, Eisenhower'ın Churchill'e yazdığı mektupta ve 7 Nisan tarihli basın toplantısında tahmin ettiği gibi, Japonya'dan Endonezya'ya kadar bütün domino taşlarının düşmesine sebep olacağı doğru ise, Amerika diğer ülkelerin tepkisine bakmadan çizgiyi çekmek zorunda kalacaktı. Çünkü, özellikle Birleşik Hareket'e olası katılımcıların askeri kalkıları büyük ölçüde sembolik olacaktı. Her ne kadar ortak hareket tercih edilebilirse de, kuşkusuz eğer gerçekten tehlikedeyse bile bu küresel dengeyi savunmanın ön şartı değildi. Diğer taraftan, Yönetim, Birleşik Hareket'i organize etmek için çaba harcarken askeri doktrinini "toptan karşılığa" dönüştürdü. Saldırının kaynağını vurma önerisi, uygulamada Çinhindi'ndeki savaşın Çin'e yayılması demekti. Oysa dolaylı olarak Vietnam Savaşı'na katılan bir ülkeye karşı hava saldırılan düzenlemenin moral ve politik bir bazı yoktu. Ayrıca Churchill'in Radford'a söylediği gibi, çok tehlikeli olacak ve çok kenar bir bölgede yürütülecek böyle bir savaşın Batı kamuoyundan uzun süre destek bulması da şüpheliydi.

Kuşkusuz, Kremlin'deki Stalin sonrası liderler, iktidarlarının ilk yılında Çin için Amerika ile çatışmakta son derece isteksiz davranacaklardı. Ayrıca, Amerikan askeri liderleri, hedeflerini veya Çin'e karşı (veya Çinhindi içinde) toptan karşılığın olası sonuçlarını tanımlayamadıklarından ve Çinhindi'nin bağımsızlığı hâlâ bir plandan öteye gitmediğinden, müdahale için gerçekçi bir baz da mevcut değildi. Eisenhower, akıllıca bir şekilde Amerikan yaklaşımının çeşitli birimleri tam bir uyum içine sokulana kadar çatışmayı erteledi. Ne yazık ki, on yıl sonra Amerika, girişimin büyüklüğünden habersiz bir şekilde Fransa'nın aşağılanarak kaybettiği savaşı üstlenirken bile hâlâ bütün birimleri uyum içinde değildi.

Hem Sovyetler Birliği, hem de Çin Amerika'nın müdahalesinden çekindiği için, Eisenhower ve Dulles'ın tehditler savuran diplomasisi, Cenevre Konferansı'nda kâğıt üzerinde savaş alanındaki askeri durumdan daha iyi bir şekilde sonuç alınmasına katkıda bulundu. Temmuz 1954 tarihli Cenevre Anlaşması, Vietnam'ın 17. paralel boyunca bölünmesini sağladı. Birleşme yolunu açık tutmak için, bölünme bir "politik sınır" olarak değil, fakat uluslararası gözetim altında yapılacak seçimlerden önce askeri kuvvetlerin tekrar bir araya gelmesini kolaylaştıracak bir yönetim düzenlemesi olarak tanımlandı. Bunlar iki yıl içinde yapılacaktı. Bütün yabancı kuvvetler üç Çinhindi devletinden 300 gün içinde

çekileceklerdi; yabancı üsler ve diğer ülkelerle ittifak yapmak yasaktı.

Ancak çeşitli hükümlerin sıralanması, Cenevre Anlaşması'nın resmiliği ve ciddiliği yönünde yanlış bir izlenim veriyordu. Anlaşmanın çeşitli parçalarının birçok imzalayıcısı vardı; fakat esas anlaşma tarafları yoktu; bu nedenle "kolektif yükümlülükler" mevcut değildi.{876} Sonradan Richard Nixon bu karmakarışıklığı şöyle özetledi:

> "Konferansta dokuz ülke bir araya gelerek altı tek taraflı bildiri, üç iki taraflı ateşkes anlaşması ve bir tane imzalanmamış bildiri çıkardılar."{877}

Bütün bunların sonucu, çatışmayı sona erdirmek, Vietnam'ı bölmek ve politik sonucu geleceğe bırakmaktı. Amatör analistler, genellikle böyle anlaşmaların belirsizliğini, kafa karışıklığının veya görüşmecilerin ikiyüzlülüğünün bir göstergesi olarak görürler ki, sonradan 1973 Paris Barış Anlaşması da böyle bir ithamla karşılaştı. Oysa Cenevre Anlaşması gibi muğlak belgeler genellikle mevcut gerçekliği yansıtır: Çözüme kavuşturulabilecek bir şey varsa, onu çözer ve bunu yaparken, daha rafine sonuçların alınması için yeni gelişmelerin gerçekleşmesi gerektiği bilinir. Bazen, aradan geçen zaman, anlaşmazlık çıkarmayan yeni politik gelişmeleri ortaya çıkarır; bazen de iki tarafı, durumlarını gözden geçirmeye zorlayarak çatışma tekrar başlar.

19S4'te, hiçbir tarafın bozacak gibi görünmediği bir durgunluk ortaya çıktı. Sovyetler Birliği, Stalin'in ölümünden hemen sonra Amerika ile bir çatışmaya hazır değildi ve esasen Güneydoğu Asya'da önemli bir çıkarı da yoktu. Çin, Kore anlaşmazlığının sona ermesinden bir yıldan daha az bir zaman sonra Amerika ile yeni bir savaşa girmekten korkuyordu. (Hele Amerika'nın yeni toptan karşılık doktrininden sonra) Fransa, bölgeden çekilme hazırlığı içinde idi; Birleşik Devletler'in müdahale için stratejisi olmadığı gibi, Yönetim bu konuda halkın desteğine de sahip değildi ve Vietnamlı komünistler, henüz dış kaynaklardan lojistik destek görmeden savaşa devam edecek kadar kuvvetli değildiler.

Cenevre Konferansında olanların hiçbirisi, oyunun esas kahramanlarının temel görüşlerini değiştirmedi. Eisenhower Yönetimi, Çinhindi'nin Asya'nın (belki de bütün dünyanın) kuvvet dengesinin anahtarı olduğu şeklindeki görüşünü değiştirmediği gibi, askeri müdahale hakkındaki görüşünden de vazgeçmedi. Ancak sömürgeci Fransa'nın yanında yapılacak müdahaleye de yanaşmadı. Kuzey Vietnam, liderlerinin yirmi yıldan beri savaştıkları bütün Çinhindi'nin

komünist yönetimi altında birleştirilmesi hedefinden vazgeçmiş değildi. Yeni Sovyet liderliği, uluslararası sınıf kavgası yükümlülüğüne bağlılığını açıkça söylüyordu. Doktrin terimleri ile, Çin, komünist ülkelerin en radikal olanıydı. Ancak, onlarca yıl sonra, Çin'in ideolojik inançlarını, kendi ulusal çıkarları prizmasının süzgecinden geçirdiğini öğrendik. Çin'in ulusal çıkar algılaması, güney sınırında komünist de olsa büyük bir devletin oluşması olasılığından derin bir şekilde tedirgin olduğu merkezinde idi. Bu da Çinhindi'nin komünist bir yönetim altında birleşmesi halinde kaçınılmaz olan sonuçtu.

Dulles, bu ormanın içinde ustalıkla manevra yaptı. Askeri müdahaleye ve kuzey dâhil komünizmin yok edilmesine kesinlikle taraftardı. Örneğin, 13 Nisan 1954 tarihinde tek "tatmin edici" sonucun komünizmin Çinhindi'nden toptan çekilmesi olduğunu söylemişti.{878} Beklentisi böyle olmakla beraber, kendisini, tek olası sonucu Kuzey Vietnam'daki komünist yönetime meşruluk vermek olan bir konferansta buldu ki, bu devlet zamanla komünist nüfuzunu bütün Çinhindi'ne yayabilirdi. Dulles "kötü şöhretli bir evde yakalanan dindar bir adamın"{879} tavırları ile öyle bir çözüm gerçekleştirmeye çalıştı ki, bu bir taraftan "bizleri ağzımızı sıkı tutmaya mecbur ederken", diğer taraftan da "Fransız sömürgeciliğinin lekesinden kurtulmuş"{880} bir düzenleme olacaktı. Amerika'nın Vietnam işine karıştığı tarihten beri ilk kez stratejik analiz ve moral inanç buluştu. Dulles, Amerika'nın amacını "o bölgedeki ulusların istikrarlı ve hür hükümetlerin yönetimi altında ekonomilerini genişletme fırsatına sahip olarak barış içinde toprak bütünlüğünden ve politik bağımsızlıktan yararlanma konusunda bir karara varmalarına" yardım etmek olarak tanımladı.{881}

İlk güçlük, kuşkusuz Birleşik Devletler'in resmen Cenevre Konferansı'na katılmayı reddetmiş olması idi. Amerika, konferansta hem bulunmayı hem de bulunmamayı istiyordu; prensiplerini desteklemek için sahnede bulunmak istiyordu, aynı zamanda bu prensiplerin bir kısmının terki dolayısıyla içeride eleştiriden kaçınmak için sahneden mümkün olduğu kadar uzak olmak arzusunda idi. Amerika'nın tutumunun belirsizliği en iyi şekilde bir açıklamasında ifade edilmiştir ki, buna göre Birleşik Devletler, son bildirileri "not ettiğini" ve "onları bozmamak için her türlü kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınacağını" beyan etmektedir.{882} Aynı zamanda, bu açıklamada "söz konusu düzenlemelerin bozulması ile sonuçlanacak saldırıları kaygı ile ve bunların uluslararası barış ve güvenliği ciddi şekilde tehdit ettiği şeklinde ele alacakları" uyarısında bulunmuştur. Diplomasi tarihinde, bir devletin imzalamayı reddettiği bir anlaşmaya güvence vermesinin ve bunu

yaparken aynı devletin bu kadar kuvvetli çekinceler koymasının başka bir örneğini bilmiyorum.

Dulles, Kuzey Vietnam'da komünistlerin güçlenmesine engel olamadı; fakat Çinhindi'nin geri kalan yerlerinde domino taşlarının düşmesine engel olmak ümidindeydi. Kendisinin ve Eisenhower'ın ikiz felaket olarak algıladıktan sömürgecilik ve komünizmle yüz yüze gelen Dulles, Fransız sömürgeciliğini attıktan sonra, bütün çabasını komünizmi çevrelemeye harcamakta serbest olacaktı. Cenevre'nin faydasını, Amerika'nın politik ve askeri hedeflerini uyum içine sokan politik bir çerçeve yaratması ve bundan sonraki komünist hareketlere karşı direnmek için hukuki bir baz oluşturması olarak görüyordu.

Komünistler 17. paralelin kuzeyinde kendi hükümet sistemlerini oluşturmak amacıyla işe koyuldular. Kendilerine özgü bir vahşetle en az 50.000 kişiyi öldürdüler ve 100.000 kişiyi de toplama kamplarına sürdüler. 80.000-100.000 dolayında komünist gerilla kuzeye hareket ederken, l milyon Kuzey Vietnamlı, Güney Vietnam'a kaçtı. Birleşik Devletler, Güney Vietnam'da, Ngo Dinh Diem adında destekleyebileceği bir lider keşfetti. Bir milliyetçi olarak lekesiz bir geçmişi vardı; ne yazık ki, demokrasiye bağlılığı çok kuvvetli değildi.

Eisenhower'ın 1954'te Vietnam'a bulaşmamak şeklindeki akıllı kararının, stratejik değil, taktik olduğu anlaşıldı. Cenevre'den sonra, o ve Dulles, Çinhindi'nin belirleyici stratejik önemine olan inançlarını korudular. Çinhindi kendine çeki düzen verirken, Dulles yılın başlarında yanlışlıkla ortaya atılan ortak güvenlik çerçevesi üzerinde son rötuşları yapıyordu. 1954 Eylülü'nde kurulan Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı (SEATO), Birleşik Devletler'den başka, Pakistan, Filipinler, Tayland, Avustralya, Yeni Zelanda, Büyük Britanya ve Fransa'dan oluşuyordu. Bu teşkilatın eksik tarafı, ortak bir politik hedef veya karşılıklı destek için araçtan yoksun olmasıydı. Gerçekte, SEATO'ya katılmayı reddeden ülkeler katılanlardan daha anlamlıydı. Hindistan, Endonezya, Malaya ve Burma, güvenliklerini tarafsızlıkta aramayı tercih ettiler. Cenevre Anlaşması da üç Çinhindi devletinin katılımını önlüyordu. Amerika'nın Avrupalı müttefiklerine gelince, Fransa ve Büyük Britanya'nın, çok yakın bir geçmişte atıldıktan bir bölge yüzünden tehlikeyi göze alma olasılıkları pek yoktu. Gerçekte, Fransa ve daha az derecede Büyük Britanya, olası bir aceleci Amerikan hareketine karşı kendilerini korumak için bir veto yetkisi elde etmek amacıyla SEATO'ya girdiler.

SEATO'daki resmi yükümlülük biraz bulanıktı. Anlaşmayı imzalayanların

“ortak tehlikeyi” kendi “anayasal süreçleri” içinde karşılamalarını gerektiren antlaşma, ne ortak tehlikeyi tanımlamak için bir kriter oluşturdu, ne de NATO gibi müşterek hareket için bir mekanizma kurdu. Ancak SEATO, Çinhindi’nin savunulması için hukuki çerçeve olanağı sağladığından Dulles’in amacına hizmet etti. Bu, SEATO’ya üye olması yasak olan üç Çinhindi devletine karşı bir komünist saldırısının, neden imzacı devletlere karşı yapılacak bir komünist saldırısından daha önemli görüldüğünü açıklamaktadır. Ayrı bir protokol Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam’a yapılacak tehditlere ayrılmıştır ve bu tehditlerin, imzacıların barış ve güvenliğine ters düştüğü belirtilerek sonuçta bu devletlere tek taraflı güvence sağlanmaktadır.{883}

Şimdi her şey, yeni Çinhindi devletlerinin, özellikle de Güney Vietnam’ın işleyen birer devlet durumuna gelip gelmeyeceği meselesine dayanmaktaydı. Hiçbirisi, mevcut sınırlar içinde politik bir birim olarak yönetilmemişti. Hue, eski imparatorluk başkentiydi. Fransızlar, Vietnam’ı üç bölgeye ayırmışlardı - Tonkin, Annam ve Hindicini. Bu bölgeler sırasıyla Hanoi, Hue ve Saygon tarafından yönetiliyordu. Saygon ve Mekong Deltası etrafındaki bölge, XIX. yüzyılda Fransızların gelişine rastlayan tarihte, Vietnamlılar tarafından yeni yerleşim bölgesi yapılmıştı. Mevcut yönetim otoriteleri, Fransızlar tarafından eğitilmiş memurlar ve sayıları çok fazla olan gizli derneklerdi. Bunların bazılarının din ile sıkı ilişkileri vardı; fakat hepsi yalnızca kendilerini düşünürler ve halktan para sızdırarak bağımsız statülerini korurlardı.

Yeni yönetici Diem, Hue imparatorluk sarayının memurlarından birinin oğluydu. Katolik okullarında eğitim görmüş ve Hanoi’deki sömürge yönetiminde birkaç yıl çalışmış olan Hue, Fransızların önerdiği bazı reformları yapmayı reddettiğinden istifa etmişti. Sonraki yirmi yılını, kendi ülkesinde veya yurtdışında sürgünde (genellikle Amerika’da) inzivaya çekilmiş bir bilim adamı olarak geçiren Hue, çeşitli hükümetlere katılması için Japonlar, komünistler ve Fransızlarca desteklenen Vietnamlı liderler tarafından yapılan önerileri reddetmişti.

Özgürlük hareketleri denilen hareketlerin liderleri, genellikle demokratik kimseler değillerdir; sürgün ve hapis yıllarında iktidara kavuştuğu zaman yapacağı değişiklikleri düşünerek yaşarlar. Alçakgönüllülük onların niteliklerinden değildir; öyle olsalardı zaten devrimci olamazlardı. Liderin çok önemli olmadığı bir hükümet kurma –demokrasinin esası budur– onlar için bir çelişkiydi. Bağımsızlık mücadelelerinin liderleri, kahraman olmaya yatkındır ve kahramanlar genellikle rahat arkadaşlık yapılabilecek kimseler değildirler.

Diem'in kişiliğinin özellikleri, Vietnam'ın geleneksel Konfüçyüsçü politik geleneği tarafından kuvvetlendirilmişti. Gerçeğin, fikirlerin çatışmasında ortaya çıkacağını kabul eden demokratik teorinin aksine, Konfüçyüs teorisi, hedefin gerçek olduğunu, ancak yorulma bilmez bir çalışma ve eğitim ile elde edilebileceğini ve bunun da birkaç ender kişiye nasip olabileceğini savunur. Gerçeğin peşinde olmak, birbiriyle çatışan fikirleri demokrasilerde olduğu gibi eşit değerde kabul etmez. Tek bir gerçek olduğuna göre, gerçek olmayan bir düşüncenin ayakta kalması veya yarışma ile kuvvetlendirilmesi olağan değildir. Konfüçyüsçülük, özünde hiyerarşik ve seçkincidir, aileye, kurumlara ve otoriteye sadakate önem verir. Etkilediği toplumlardan hiçbirisi, işleyen çoğulcu bir sistem henüz oluşturamadı (1990'lı yılların Tayvan'ı, demokrasiye en çok yaklaşanı oldu.)

1954'te, Güney Vietnam'da bir milletin oluşması için hemen hemen hiçbir temel yoktu; demokrasi içinse, durum daha kötüydü. Ancak ne Amerika'nın stratejik değerlendirmesi, ne de Güney Vietnam'ın demokratik reformlarla kurtarılması gerektiği inancı, bu gerçekleri göz önüne almıştı. Eisenhower Yönetimi, saflığın heyecanı ile komünist saldırılarına karşı Güney Vietnam'ın savunulması ve Amerikan kültüründen tamamen farklı bir kültürü olan bir toplumdan, bir ulus yaratılması görevine balıklama dalmıştı. Amerika'nın amacı, bu ulusun yeni sağlanan bağımsızlığını koruması ve Amerika'daki anlamıyla özgürlüğün tadını çıkarmasını sağlamaktı.

Dulles, Diem'in her şeye karşın desteklenmesini istiyordu; çünkü Diem "mevcut tek attı." 1954 Ekim'inde Eisenhower Diem'e bir mektup yazarak "gerekli görülen reformların... yapılmasına" bağlı olarak kendisine yardım yapılacağına söz verdi. Amerikan yardımının koşulu, "halkının milliyetçi beklentilerine cevap verecek kadar... güçlü bir hükümeti olan" bağımsız bir Vietnam'dı.{884}

Birkaç yıl her şey iyi gitti. Eisenhower Yönetimi'nin sona ermesine kadar, Birleşik Devletler Güney Vietnam'a l milyar doların üstünde yardım yaptı; 1500 Amerikan personeli Vietnam'daydı; Saygon'daki Amerikan Büyükelçiliği dünyanın en büyük diplomatik misyonlarından birisiydi. Birleşik Devletler Askeri Danışma Grubu 692 kişiden oluşuyordu ki, bu rakam Cenevre Anlaşması ile yabancı askeri misyonlara tanınan sınırı aşıyordu.{885}

Bütün beklentilere karşın ve yoğun Amerikan desteği ile, Diem gizli dernekleri sindirdi, ekonomiyi istikrarlı bir hale getirdi ve merkezi kontrol sistemini kurmayı başardı. Bunlar, Birleşik Devletler'de iyi karşılanan parlak başarılardı.

1955’te Vietnam’ı ziyaret ettikten sonra, Senatör Mike Mansfield Diem’in “gerçek bir milliyetçi” olduğunu ve “kaybedilmiş özgürlük davasını ele alarak ona yeni bir soluk verdiğini” rapor etti.{886} Senatör John F. Kennedy ise, Vietnam’ı, yalnızca Güneydoğu Asya’da güvenlik takımının “kilit taşı” olarak değil, aynı zamanda “Asya’da demokrasinin başarılı olduğu bir yer” olarak tanımladı ve Amerika’nın, Vietnam politikasının ikiz sütunlarını (güvenlik ve demokrasi) uygun bulduğunu belirtti.{887}

Olaylar kısa zamanda meydana çıkardı ki, Amerika komünist baskının bir durgunluk dönemini yaşıyordu, yoksa devamlı bir başarı dönemi değildi. Amerika’nın kendine özgü demokrasi biçiminin kolayca ihraç edilebilir bir şey olduğu yolundaki varsayımın doğru olmadığı anlaşıldı. Batı’da politik çoğulculuk, devletin yaşamını tehdit etmeden muhalefete izin verecek kadar uzun yaşamış olan kuvvetli bir sosyal konsensüsün bulunduğu, birbirine bağlı toplumlarda başarılı olmuştur. Fakat bir ulusun henüz yaratılmakta olduğu bir ortamda, özellikle de güvenlik ağı görevi görecek medeni bir toplum yoksa, muhalefet ulusal varlığa karşı bir tehditmiş gibi algılanır. Bu koşullar altında, muhalefeti vatan hainliği ile bir tutma eğilimi çok kuvvetlidir.

Bütün bu eğilimler, bir gerilla savaşından daha da kötüydü. Çünkü gerillanın stratejisi, hükümet kurumlarının sağladığı bağlılığı sistematik bir şekilde yok etmekti. Vietnam’da gerilla hareketi hiçbir zaman durmadı ve 1959’da daha da arttı. Gerillanın ilk hedefi; istikrarlı, meşru kurumların güçlenmesini önlemekti. En sevdikleri hedefler en kötü ve en iyi devlet memurları idi. En kötü memurlara saldırmalarının nedeni, rüşvetçi veya zulüm yapan memurları “cezalandırmak” suretiyle halkın sempatisini kazanmaktı; en iyilerine saldırmalarının nedeni de, hükümetin meşruiyet elde etmesini engellemek ve etkili ulusal hizmeti önlemekti.

1960’ta, yılda aşağı yukarı 2.500 Güney Vietnamlı memur öldürülüyordu.{888} Ancak çok iyi motive olmuş olanların az bir miktarı ile çok rüşvetçi olanların daha büyük bir yüzdesi böyle bir tehlikeyi göze alabilirdi. Ulusu kurmak ile kaos arasında ve demokrasi ile baskı arasında gerçekleşen çatışmada, gerilla büyük bir avantaj elde etti. Eğer Diem, Amerikan modeli bir reformist olsaydı bile, onun reformları için ihtiyaç duyulan zaman cetveli ile kaos yaratmak için gereken zaman arasındaki eşit olmayan yarışı kazanıp kazanamayacağı belli değildir. Tabii ki ülkesi bir gerilla savaşı ağına düşmemiş olsaydı bile, Diem özellikle demokratik bir lider olmayacaktı. Bir mandarin olarak, Diem, konsensüsle değil, erdemle yöneten ve “göklerin fermanı” denilen meşruiyetini,

başarısından elde eden Konfüçyüsçü yöneticiyi kendisine model olarak almıştı. Diem, bir içgüdü ile meşru muhalefet kavramından irkilmiştir. Pekin'den Singapur'a kadar bütün Çinli liderler ve daha az ciddi iç güçlüklerle karşı karşıya olan bütün Güney Doğu Asya liderleri böyle davranmışlardır. Diem'in ulusu kurma işindeki başarıları, demokratik reformların gecikmesini bir müddet gölgeledi. Ancak Güney Vetnam'da güvenlik kötüleşince, Amerikan değerleri ile Güney Vietnam gelenekleri arasında alttan alta devam eden çatışma gittikçe derinleşti.

Güney Vietnam ordusunun Amerikan desteğiyle güçlendirilmesine karşın, güvenlik durumu gittikçe kötüleşmeye başladı. Amerikan askeri liderleri de Amerikan politik reformcularını karakterize eden aynı kendine güven duygusu ile motive edilmişti. Politik ve askeri liderler, coğrafi ve kültürel bakımdan Birleşik Devletler'den çok uzak, daima çekişme içinde olan bir ülkede başarı için şaşmaz bir çare bulduklarına inanmışlardı. Kendilerininkinin aynısı olan bir Vietnam ordusu kurmaya giriştiler. Amerikan silahlı kuvvetleri Avrupa'da savaş yapmak üzere ayarlanmıştı; kalkınmakta olan ülkeler içinde tek deneyimlerini Kore'de yaşadılar. Orada da görevleri uluslararası tanınmış sınır çizgisini geçen konvansiyonel bir orduya karşı savaşmaktı ki, halkı da onları destekliyordu. Kore'deki durum, askeri plancıların Avrupa'da olabileceğini düşündüklerine benzer bir durumdu. Fakat Vietnam'da savaşın iyice belirlenmiş cephe çizgileri yoktu. Hanoi'den destek gören düşman, belli bir şeyi savunmuyor, aksine fark gözetmeden her şeye saldırıyordu. Aynı anda hem her yerde, hem de hiçbir yerdeydiler.

Amerikan askeri gücü Vietnam'a ulaşır ulaşmaz, bilinen savaş metodunu uygulamaya başladı: Ateş gücü, mekanizasyon ve hareketliliğe dayanan yıpratma. Bütün bunlar Vietnam'da uygulanma olanağı olmayan şeylerdi. Amerikan eğitimi görmüş Güney Vietnam ordusu da, kısa sürede on yıl önce Fransız kuvvetinin düştüğü aynı tuzağa düştü. Yıpratma taktiği, hayati ödülü savunmaktan başka seçeneği olmayan bir düşmana karşı en iyi sonucu veriyordu. Fakat gerillaların savunmaları gereken bir mevzi çok ender olarak vardı. Tümenler halinde mekanizasyon ve organizasyon, Vietnam ordusunu kendi ülkesi için mücadelede hemen hemen etkisiz durumu getirdi.

Amerika'nın Vietnam işlerine karıştığı ilk günlerde, gerilla savaşı henüz emekleme dönemindeydi ve askeri problem çok büyük değildi. Bu nedenle, gerçek ilerleme sağlandığı gibi bir izlenim doğdu. Eisenhower yönetiminin bittiği güne kadar, Hanoi gerilla savaşını tırmandırmadı ve Kuzey Vietnam'ın

büyük bir gerilla savaşı için lojistik destek sistemini kurmasına kadar bir süre daha geçti. Bunun için küçük barışçı ve tarafsız bir ülke olan Laos'u işgal ettiler ve sonradan Ho Chi Minh Yolu denilen yolu bu ülkede açtılar.

Eisenhower başkanlığı bırakmaya hazırlanırken, en çok düşündüğü şey Laos'tu. Waging Peace'de bu ülkeyi "Domino Teorisi'nin" en önemli noktası olarak tanımlıyordu:

> "...Laos'un komünistlerin eline düşmesi, domino taşlarının düşmesi gibi, bunu başka ülkelerin izleyeceği anlamına gelir ki, bu ülkeler, halen hür olan komşuları Kamboçya, Güney Vietnam ve büyük bir olasılıkla Tayland ve Burma'dır. Böyle bir olaylar zinciri, bütün Güneydoğu Asya'nın komünistlerin eline geçmesine yol açacaktır."{889}

Eisenhower Laos'un bağımsızlığına o kadar önem veriyordu ki, bunun için "müttefikleri ile birlikte veya onlarsız... savaşmaya"{890} hazırdı. Başkan seçilen Kennedy'ye Ocak 1961'den önceki ara dönemde yaptığı en önemli öneri Laos'u savunmaktı.

Yönetim değişirken, Amerika'nın Çinhindi işine bulaşmasının düzeyi ve doğası, Amerika'nın küresel saygınlığının zedelenmesini onarılamaz bir noktaya getirecek derecede değildi. Amerikan çabaları, halen bir dereceye kadar bölgesel güvenlik hedefleriyle ilgiliydi ve henüz kendi başına bir amaç haline gelmemişti.

Domino Teorisi, genel kabul gören görüş oldu ve kimse de buna karşı çıkmadı. Fakat Wilsonculuğun kendisi gibi, Domino Teorisi de pek yanlış sayılmazdı. Vietnam'ın neden olduğu gerçek sorunlar, komünistlere karşı Asya'da direnme sorunu değil, 17. paralelin sınır çizgisi olarak doğru seçilip seçilmediği sorunuydu. Güney Vietnam domino taşı düşerse, Çinhindi'ne ne olacağı sorunu değil, başka bir savunma çizgisinin (örneğin Malaya sınırında) çekilip çekilemeyeceği sorunuydu.

Bu sorun, jeopolitik terimler içinde hiçbir zaman dikkatli bir şekilde incelenmedi. Münih, Amerikan liderleri kuşağının gözünü açan bir dersti. Geri çekilme, zorlukları arttıran bir şeydi ve hepsinden önemlisi moral yönünden yanlış kabul edilmişti. 1959'da, Eisenhower Vietnam işine karışmasını şöyle savunuyor:

> "...bizim kendi ulusal çıkarlarımız, Vietnam'da morali, ekonomik gelişmeyi ve özgürlük içinde varlığını devam ettirmek amacıyla

> gerekli askeri gücü ayakta tutmak için yardım yapmamızı emrediyor... Bu problemlerin devamlı olarak göz ardı edilmesinin bize maliyeti, şimdiki maliyetinden çok fazla olur, hatta kaldırabileceğimizden çok fazla olacaktır.”{891}

Amerika’nın evrenselci geleneği, stratejik gerekçelerle olası kurbanlar arasında ayırım gözetmeye izin vermez. Amerikan liderleri, kendi uluslarının fedakârlığını ileri sürdüler ve gerçekten inandıktan için bunu yaptılar. Bir ülkeyi savunurken, Amerika’nın ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmek için değil, o ülkenin haklı olduğuna inandıkları için o ülkeyi savundular.

Komünist yayılmacılığına bir çizgi çekmek için Vietnam’ı seçmekle, Amerika ilerideki yıllarda büyük çıkmazlarla karşı karşıya gelmeyi garanti etmiş oldu. Eğer politik reformlar, gerillaları yenmek için bir yol ise, onların gittikçe güçlenmesi Amerika’nın önerilerinin doğru olarak uygulanmadığı anlamına mı geliyordu, yoksa bu önerilerin hiç olmazsa mücadele aşamasında faydasız olduğunu mu kanıtlıyordu? Eğer Vietnam gerçekten küresel denge için, hemen hemen bütün Amerikan liderlerinin değerlendirdiği kadar önemli ise, bunun sonunda jeopolitik gereksinmelerin diğer gereksinmelerden daha baskın çıkıp, Amerika’nın ülkesinden 12.000 mil uzaktaki bir savaşa karışmak zorunda kalması mı demekti? Bu soruların cevabı, Eisenhower’ın yerine gelen John F. Kennedy ve Lyndon B. Johnson’a bırakıldı.

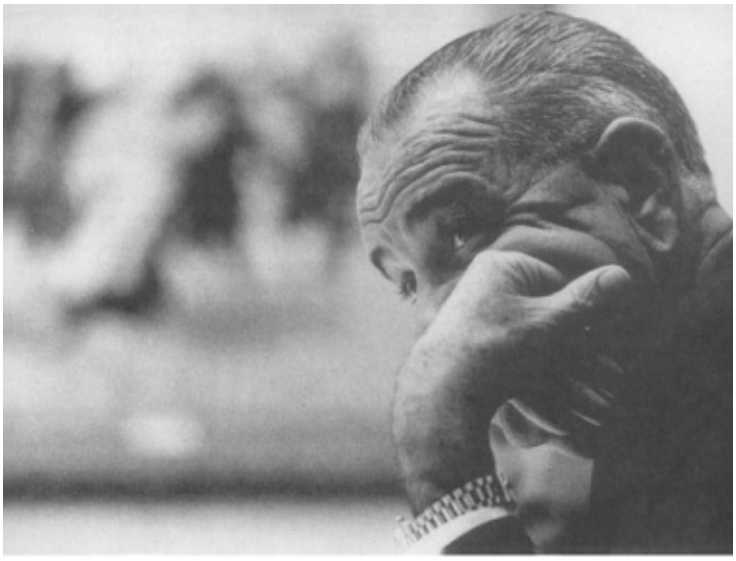

Lyndon B. Johnson, Aralık 1965

26
Vietnam:
Ümitsizlik Yolunda; Kennedy ve Johnson

Çinhindi ile uğraşmak zorunda kalan peş peşe üçüncü başkan olan John F. Kennedy, yerleşmiş birtakım politik kurallarla işe başladı. Kendisinden öncekiler gibi Kennedy de Vietnam'ı, Amerika'nın genel jeopolitik konumunda çok önemli bir halka olarak düşünüyordu. Truman ve Eisenhower gibi, bir komünist zaferini Vietnam'da durdurmanın Amerikan çıkarları açısından hayati önemde olduğuna inanıyordu. Yine kendisinden öncekiler gibi, Hanoi'deki komünist liderliğini, Kremlin'in bir taşeronu olarak görüyordu. Kısacası, Kennedy de tıpkı kendisinden önceki iki yönetim gibi, Güney Vietnam'ı savunmanın küresel çevreleme stratejisinin bir gereği olarak kabul etti.

Her ne kadar Kennedy'nin Vietnam politikası birçok yönden Eisenhower'ın politikasının bir devamı ise de, bazı önemli farklar da vardı. Eisenhower anlaşmazlığı bir asker gözü ile görüyordu: iki farklı devlet yani Kuzey ve Güney Vietnam arasında bir savaş. Oysa Güney Vietnam'a yapılan Vietkong saldırıları, Kennedy ekibine geleneksel bir savaş değil, gerilla savaşının yeni bir unsuru olarak yarı-sivil bir çatışma gibi görünüyordu. Kennedy takımının tercih ettiği çözüm yolu, Güney Vietnam'ı sosyal, politik, ekonomik ve askeri bakımdan bir devlet olarak kurmaktı. Öyle ki, kurulan bu yeni devlet Amerikalıların hayatını

tehlikeye atmadan gerillaları yenebilecekti.

Kennedy ekibi, anlaşmazlığın yorumunu da kendisinden öncekilerden daha fazla felaket terimleri içinde yapıyordu. Eisenhower Vietnam'a karşı yapılan askeri tehdide konvansiyonel bir gözlükle bakarken, Kennedy ekibi, vaktinden önce olmakla beraber, Savunma Bakanı Robert McNamara'nın sözleri ile, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasında bir genel savaşı düşünülemez duruma getiren bir nükleer dengenin var olduğuna inanıyordu. Yönetim, askeri bakımdan kuvvetlenmenin, Kore tipi sınırlı savaş yürütme fırsatını komünistlerin elinden alacağına inanıyordu. Bunun sonucu olarak, gerilla savaşını bir gelecek sorunu olarak kabul ediyorlar ve buna karşı direnmenin, Amerika'nın komünistleri çevreleme yeteneğinin nihai ölçütü olarak görüyorlardı.

6 Ocak 1961 'de, Kennedy'nin başkanlığa başlamasından iki hafta önce, Kruşçev "ulusal kurtuluş savaşlarının kutsal" olduğunu söyleyerek onlara yardım sözü verdi. Kennedy'nin genç Yeni Cephe hareketi, bu çağrıyı Amerika'nın kalkınmakta olan dünyayı önemseyen tutumuna karşı bir savaş ilanı olarak kabul etti. Bugün, Kruşçev'in konuşmasının hedefinin, Pekin'deki ideolojik işkencecisi olduğunu herkes biliyor. Pekin, Kruşçev'i Leninizm'e ihanetle suçluyordu; çünkü Berlin ültimatomunu üçüncü kez uzatmıştı ve nükleer savaş hakkında sık sık çekinceler ileri sürmüştü. Ancak Kennedy, 31 Ocak 1961'de yaptığı ilk ulusa sesleniş konuşmasında, Kruşçev'in konuşmasını Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in kısa bir süre önce büyük bir güçle yeniden belirttikleri "dünya hegemonyası ihtiraslarının" bir kanıtı olarak ileri sürmüştü.{892}

1965 Eylülü'nde, Johnson Yönetimi sırasında aynı yanlış anlama Çin'le ilgili olarak ortaya çıktı. Çin Savunma Bakanı Lin Piao'nun "Halkın Savaşı" hakkındaki manifestosu, Üçüncü Dünya'daki devrimler yoluyla dünyanın sanayici ülkelerinin "etrafının sarılması"ndan söz ediyordu.{893} Johnson Yönetimi, Lin'in konuşmasının sonundaki devrimciler arasında kendine güven duygusuna gereksinim olduğunu vurgulayan bölümünü atlayarak, bu konuşmayı, Çin'in Hanoi'ye müdahale edeceği hakkında bir uyarı olarak yorumladı. Bu, Mao'nun Çin ordularının yurtdışına çıkmadıkları yorumu ile birlikte düşünülürse, Çin'in artık komünist kurtuluş savaşlarına bulaşmak niyeti olmadığı anlamına geliyordu. Görünüşe göre, Kore Savaşı'ndan her iki taraf da aynı dersi almışlardı ve bu hatayı tekrarlamamakta kararlıydılar.

Kennedy ve Johnson yönetimlerinin komünist açıklamalarını yorumlamaları, Çinhindi'nin, Soğuk Savaş boyunca birçok savaş içinde herhangi bir savaş

olarak algılanmasını olanaksız duruma getirmişti. Yeni Cephe hareketine göre, Çinhindi Savaşı gerilla savaşının durdurulmasını ve Soğuk Savaş'ın kazanılmasını sağlayacak belirleyici savaş olarak kabul edildi. Kennedy'nin çatışmayı koordineli bir küresel fırsat olarak yorumlaması, 1961 Haziran'ında Viyana Zirvesi'nde Kruşçev'in sert çıkışları ile gözü yılan Kennedy'nin saygınlığını tekrar kazanmak için uygun yerin Güneydoğu Asya olduğuna karar vermesine neden oldu: O zamanki *The New York Times*'in başyazarı olan James Reston'a şunu söylemişti: "Şimdi gücümüzün inanılırlığını göstermek sorunumuz var ve Vietnam bunun için aradığımız yerdir."{894}

Kahramanın rastlantı gibi görünen olaylar sonunda geleceğini belirleyecek dikkatsiz bir adım attığı klasik trajedilerde olduğu gibi, Kennedy Yönetimi'nin Vietnam işine girmesi de kendinden öncekilerin kaçındıktan bir kriz dolayısıyla oldu: Laos'un geleceği. Dünyada Laoslular kadar çektikleri acıları hak etmeyen nazik, barışsever bir ulus daha yoktur. Vietnam'a bakan, geçilmez sıra dağları ile Tayland'la sınırı belirleyen geniş Mekog Nehri arasında sıkışıp kalan Laos halkının, savaşçı komşusundan istediği tek şey, kendisine dokunulmamasıydı. Ancak bu, Kuzey Vietnam'ın, hiçbir zaman yerine getirmediği bir istekti. Hanoi 1959'da Güney Vietnam'da gerilla savaşını başlattığı zaman, Laos üzerindeki baskı kaçınılmaz bir şekilde arttı. Hanoi, Güney'deki gerilla kuvvetlerine Vietnam topraklarından geçerek lojistik yardım yapsaydı, 17. paralel boyunca aşağı yukarı kırk mil genişliğindeki Vietnam'ı bölen sınır çizgisi olan askerden arındırılmış bölgeye sızmak zorunda kalacaktı. Bu bölge, Amerikan desteği ile Güney Vietnam ordusu tarafından tamamen kapatılmıştı. Ya da Kuzey Vietnamlıların 17. paralel boyunca organize askeri birliklerle bir saldırı başlatması gerekiyordu ki, böyle bir girişim hiç kuşkusuz Amerikan ve belki de SEATO'nun müdahalesini davet edecekti ve bu 1972'ye, yani Vietnam Savaşı'nın çok sonlarına kadar Hanoi'un göze alamayacağı bir şeydi.

Bütün savaş boyunca komünist stratejiyi damgalayan soğukkanlı bir mantıkla, Hanoi tarafsız Laos ile Kamboçya üzerinden Güney Vietnam'a sızmanın 17. paralel boyunca yapılacak bir saldırıdan daha zararsız uluslararası ceza ile savuşturulabilecek bir hareket olduğu sonucuna vardı. Her ne kadar Laos ve Kamboçya'nın tarafsızlığı 1954 Cenevre Anlaşması ile güvence altına alınmış ve SEATO anlaşması ile de doğrulanmış ise de, Hanoi kararını değiştirmedi. Sonuçta, egemen Laos'un bir kısmını topraklarına kattı ve hem orada, hem de Kamboçya'da dünya kamuoyundan önemli bir tepki almadan iki üs bölgesi kurdu. Gerçekte dünya kamuoyunun tepkisi Hanoi'nin tahmin ettiği gibi çıktı:

Geniş tarafsız topraklara sızma hareketinin durdurulması için Amerika'nın ve Güney Vietnam'ın harcadığı çabalar, savaşı "yaydığından" dolayı kınandı.

Laos'un topraklarına kattığı tava sapına benzeyen bölümü, Kuzey Vietnam'a Güney Vietnam'ın Laos ve Kamboçya ile olan bütün sınırı boyunca 650 millik bir orman örtüsü altında bir ulaşım olanağı sağladı. 1959'da 6000 Kuzey Vietnam askeri, görünüşte komünist Pathet Lao'yu desteklemek amacıyla Laos'a girdi. Pathet Lao'nun birlikleri, 1954 Cenevre Anlaşması'ndan beri Hanoi tarafından Vietnam sınırı boyunca kuzeydoğudaki bölgeye yerleştirilmişti.

Bir asker olarak, Eisenhower Güney Vietnam'ın savunmasının Laos'ta başlaması gerektiğini anlıyordu. Kennedy fiilen göreve başlamadan önce, Eisenhower Laos'a gerekirse tek taraflı olarak müdahaleye hazırlandığını söylemişti: Kennedy'nin Laos hakkındaki ilk açıklamaları Eisenhower'ın önerilerine uyuyor. 23 Mart 1961 tarihindeki basın toplantısında şöyle bir uyarıda bulundu: "Bütün Güneydoğu Asya'nın güvenliği, Laos tarafsız egemenliğini yitirirse tehlikeye girecektir. Onun güvenliği, hepimizin güvenliği demektir ve herkes tarafından dikkate alınması gereken gerçek bir tarafsızlıktır."{895} Ancak sadece beş gün sonra yeni savunma politikasını sunarken, Kennedy "Bugün dünyanın karşı karşıya bulunduğu temel problemler askeri çözümlerle halledilemez"{896} demiştir. Her ne kadar bu açıklama Laos'u savunma kararı ile tam olarak tutarsız değilse de, askeri harekât için bir çağrı da değildi. Hanoi hiçbir zaman savaşta olduğu konusunda hayal kurmadı ve savaşı kazanmak için de eline geçen her aracı kullanabilirdi. Kennedy daha kararsızdı. Komünistleri politik araçlarla çevrelemek ve mümkün olursa uzlaşmak yoluyla bunu başarmak ümidindeydi.

1961 Nisan'ında, Küba'ya karşı yaşanan Domuzlar Körfezi başarısızlığından sonra Kennedy müdahale aleyhine karar verdi ve Laos'un tarafsızlığını desteklemek için görüşmeler yolunu seçti. Amerikan müdahalesi tehdidi ortadan kalkar kalkmaz, tarafsızlık hakkındaki görüşmelerin Hanoi'nin kuvvetli pozisyonunu daha da güçlendireceği kesindi. Gerçekte, Hanoi 1954 Cenevre Konferansı'nda Laos'un tarafsızlığına saygı göstereceğini taahhüt ettikten sonra, şimdi aynı konuyu ikinci kez satışa sürüyordu.

Kuzey Vietnamlılar, sonradan Ho Chi Minh Yolu şeklinde isimlendirilen lojistik destek ağını iyice geliştirirken görüşmeleri bir yıl oyaladılar. Sonunda, Mayıs 1962'de Kennedy deniz piyadelerini komşu Tayland'a gönderdi. Bu hareket görüşmelerde çabuk karar alınmasını sağladı. Bütün yabancı askerlerin ve danışmanların, uluslararası kontrol noktaları yoluyla Laos'u terk etmesi

gerekiyordu. Her Taylandlı ve Amerikalı danışman planlandığı şekilde ülkeyi terk etti; Laos'a gelen 6000 Kuzey Vietnamlıdan ise yalnızca kırkı (evet, kırkı) uluslararası kontrol noktalarından Laos'u terk etti. Geri kalanlar için, Hanoi yüzsüzlükle başka kimse olmadığını iddia etti. Artık Güney Vietnam'a giden yol ardına kadar açılmıştı.

Eisenhower'ın haklı olduğu meydana çıktı. Eğer Çinhindi on yıldan beri Washington'daki liderlerin ileri sürdükleri gibi Amerika'nın Pasifik'teki güvenliğinin kilit taşı ise, bunu savunacak en iyi yer Vietnam değil, Laos'tu; gerçekte, Çinhindi'nin savunulabileceği belki de tek yer burasıydı. Her ne kadar Laos uzak ve denize çıkışı olmayan bir ülke ise de, korkulan ve nefret edilen yabancılar olan Kuzey Vietnamlılar Laos toprakları üzerinde gerilla savaşı yapamazlardı. Amerika burada, ordusunun eğitimini gördüğü bir konvansiyonel savaş yapabilir ve Taylandlı birlikler de kuşkusuz Amerikan çabalarını desteklerlerdi. Bu ihtimallerle karşı karşıya kalan Hanoi, geri çekilerek toptan bir savaşı başlatmak için daha elverişli bir zamanı bekleyebilirdi.

Ancak bu kadar soğukkanlı bir stratejik analiz, geniş çapta ideolojik terimlerle algılanan bir çatışma için uygun görülmedi. (O zaman, benim görüşüm de böyleydi.) On yıl boyunca, Amerikan liderleri Vietnam'ı savunmayı bir dava haline getirmişlerdi; çünkü Vietnam Asya savunma kavramında kilit unsuru temsil ediyordu; şimdi birdenbire uzak ve geri bir dağlık krallığın Domino Teorisi'nin merkezi olarak seçilmesi suretiyle stratejinin gözden geçirilmesi, iç konsensüsü bozabilirdi.

Bütün bu nedenlerle, Kennedy ve danışmanları komünist saldırılarına karşı savunmanın, Amerikalılar için bir anlam ifade eden Güney Vietnam'da, Çinhindi'nde yapılması gerektiğine karar verdiler. Ancak verdikleri karar, askeri bakımdan uygulanması hemen hemen olanaksız olan bir karardı. Çünkü yalnızca Laos'taki ikmal yolları açık değildi; Kamboçya'nın hilekâr ve kurnaz lideri Prens Sihanuk, artık işin bittiğine karar vererek Kamboçya'nın Güney Vietnam'la olan bütün sınırı boyunca komünist üslerin kurulmasına rıza göstermişti. Böylece şöyle bir döngü ortaya çıkmıştı: Kamboçya'daki komünist üslerine herhangi bir saldırı yapılmazsa, Kuzey Vietnamlılar Güney'e saldırdıktan sonra buralara çekilip ikmallerini yapacak ve dinleneceklerdi ve bu suretle Güney Vietnam'ın savunulması olanaksız hale gelecekti; eğer üslere saldırılırsa, Güney Vietnam ve müttefikleri "tarafsız" bir ülkeye "saldırı" düzenlemekle suçlanacaklardı.

Berlin krizi ile karşı karşıya iken, Amerikan halkının yüzde birinin bile işitmediği Çin sınırındaki bir ülke olan Laos için savaş riskini göze almakta Kennedy'nin isteksiz davranması anlaşılabilirdi. Bunun alternatifi olan, Çinhindi'nin tamamen terk edilmesi hiçbir zaman düşünülmedi. Kennedy, özellikle Domuzlar Körfezi başarısızlığından sonra, her iki partinin de desteklediği on yıllık bir yükümlülüğü tersine çevirmek-istemedi. Geri çekilmek, yeni komünist gerilla savaşı stratejisinin üstesinden gelmek için bir sınav olarak kabul edilen bu girişimde yenilgiyi kabul etmek anlamına gelecekti. Hepsinden önemlisi, Kennedy, Amerikan yardımının, Güney Vietnam askeri kuvvetlerinin komünist gerillaları yenmesine yeteceği yönündeki görüşlere inanmıştı. O masum günlerde, her iki siyasi partinin ileri gelenlerinin hiçbirisi, Amerika'nın gittikçe bataklığa saplandığı yönünde en küçük bir kuşku taşımıyordu.

Kennedy'nin Çinhindi hakkında on yıl öncesine ait kamuya mal olmuş sözleri vardı. 1951 Kasım'ında, sonuna kadar savunduğu ve terk etmediği bir tez ileri sürmüştü: Komünizmi durdurmak için tek başına kuvvet yeterli değildir; bu mücadelede Amerika'nın müttefikleri siyasi bir temel oluşturmak zorundadırlar:

> "Komünizmin güneye sarkmasını önlemenin bir mantığı vardır; fakat bu is yalnızca silahların gücüne dayanılarak yapılamaz. Görev, daha çok bu bölgelerdeki yerli halkta komünist olmayan duyguları kuvvetlendirmek ve savunmanın köprü başı olarak buna dayanmaktır; yoksa General de Lattre'in (Çinhindi'ndeki Fransız Kumandanı) lejyonlarına güvenmek değildir."{897}

Nisan 1954'te, Dulles'ın Dien Bien Phu'yu kurtarmak için başlattığı Birleşik Hareket kampanyası sırasında, Kennedy Senato'da yaptığı bir konuşmada, Çinhindi bir Fransız sömürgesi olarak kaldığı sürece müdahale etme fikrine karşı bir tavır almıştı.{898} 1956'da Fransa çekildikten ve Güney Vietnam bağımsızlığına kavuştuktan sonra, Kennedy de yaygın düşünceye katıldı: "Bu bizim çocuğumuzdur, onu terk edemeyiz." Aynı zamanda, anlaşmazlığın politik ve moral bir meydan okuma yönünün, askeri yönünden daha ağır bastığım söyledi. "Hür teşebbüs ve kapitalizmin anlamsız bir şey olduğu bu ülkede, sefalet ve açlığın, 17. paralelin karşı tarafındaki düşman değil, içlerindeki düşman olduğu bu ülkede... bizim onlara önermemiz gereken şey bir devrimdir. Komünistlerin verebileceğinden çok üstün politik, ekonomik ve sosyal bir devrimdir." Burada, Amerika'nın inanılırlığı tehlike altındaydı: "Eğer Güney Vietnam mevcudiyetini tehdit eden tehlikelerden birinin –yani komünizm, politik anarşi, yoksulluk ve diğerlerinin– kurbanı olursa, o zaman Birleşik

Devletler, kısmen de haklı olarak bundan sorumlu tutulacak ve Asya'daki prestijimiz tamamen yok olacaktır."{899}

Kennedy'nin söylemek istediği şey, kurbanı saldırıya karşı daha dirençli hale getirmek gibi görünüyor. Bu yaklaşım, diplomasi sözlüğünde daha önce olmayan ve halen kullanılan yeni bir kavram yarattı: "Ulus yaratma" nosyonu. Kennedy'nin yeğlediği strateji, Güney Vietnam'ı, komünizme kendisi direnecek kadar kuvvetlendirmekti. Sivil hareket ve iç reformlar üzerinde kuvvetle duruluyor ve resmi slogan, Amerika'nın güvenliğinin değil prestij ve saygınlığının Vietnam'la aynı paralelde olduğu şeklinde değiştiriliyordu.

Çinhindi ile uğraşmak zorunda kalan her yeni yönetim, gittikçe daha derin bir şekilde bataklığa saplanıyordu. Truman ve Eisenhower, askeri yardım programını kurmuştu; Kennedy'nin reformlar üzerinde ısrarla durması, Amerika'nın Güney Vietnam'ın iç politikasına daha çok bulaşmasına yol açmıştır. Problem, Güney Vietnam'da reformların ve bir ulus yaratma çabalarının meyvesini vermesi için onlarca yılın geçmesinin zorunlu olmasıydı. Avrupa'da 1940'lı ve 1950'li yıllarda, Amerika güçlü politik geleneği olan mevcut ülkeleri Marşal Planı yardımı ve NATO askeri ittifakı ile desteklemiştir. Fakat Vietnam yepyeni bir ülkeydi ve üzerine bina yapılabilecek kurumları yoktu. Temel çıkmaz, Güney Vietnam'da bir yandan politik olarak istikrarlı bir demokrasi kurarken, diğer yandan da askeri olarak gerillanın zaferini önlemek şeklindeki Amerikan amaçlarına aynı zamanda erişmenin olanaksız olmasıydı. Amerika, ya askeri, ya da siyasi amacını değiştirmek zorundaydı.

Kennedy işe başladığı zaman Güney Vietnam'da gerilla savaşı öyle bir şiddet düzeyine varmıştı ki, henüz hükümetin devamı konusunda şüpheler yoksa da, Ngo Dinh Diem hükümetinin durumunu kuvvetlendirmeyi imkânsız hale getirmişti. Gerilla aktivitesinin durgun olması, Kennedy Yönetimi'ne ek küçük bir çabanın tam zafer sağlamak için yeterli olacağı izlenimini verdi. Geçici durgunluk Hanoi'nin Laos'la meşgul olmasından kaynaklanıyordu ve fırtınadan önceki sessizliğe benziyordu. Laos'ta yeni ikmal yolları açılır açılmaz, Güney'deki gerilla savaşı yeniden tırmanmaya başladı ve Amerika'nın çıkmazı çözülemez bir şekilde gittikçe büyüdü.

Kennedy Yönetimi'nin Vietnam bataklığına doğru gidişi, Mayıs 1961'de Başkan Yardımcısı Johnson'un başkanlığındaki bir heyetin durum "değerlendirmesi" için Saygon'a yaptığı bir ziyaretle başladı. Böyle misyonlar, genellikle bu konuda kararın zaten verilmiş olduğu işaretini verir. Hiçbir başkan yardımcısı,

on yıldan beri devam eden bir gerilla savaşı hakkında iki üç günlük bir ziyaretle bağımsız bir karar verebilecek pozisyonda değildir. Her ne kadar (başkana bağlı olarak) haber alma ve bu konuda rapor ve mesajlara ulaşabilirse de, geniş analizler için yeterli bir danışmanlar heyetine sahip olmadığı gibi, alınan kararları izleyecek bir memur kadrosu da yoktur. Başkan yardımcılarının denizaşırı misyonları, genellikle ya Amerikan prestiji ile ilgilidir veya alınmış kararların inanılırlığını sağlamak içindir.

Johnson'un Vietnam'a yaptığı ziyaret, bu kuralların tam bir örneğiydi. Bu misyonu açıklamadan önce, Kennedy, Senato Dış ilişkiler Komitesi Başkanı Senatör J. William Fulbright'la buluşarak, Amerikan birliklerinin Vietnam ve Tayland'a gönderilebileceği uyarısında bulundu.{900} Senatör Fulbright destek sözü verirken, ilgili ülkelerin yardım talebinde bulunmalarını şart koştu. Bu, klasik Amerikan tepkisiydi. Bir Richelieu, bir Palmerston veya bir Bismarck, böyle bir durumda ilk önce bu işte ulusal çıkarımızın ne olduğunu sorardı. Fulbright ise, daha çok Amerika'nın hukuki ve moral konumuyla ilgiliydi.

Johnson'un hareket günü ile aynı zamana denk gelecek şekilde, Ulusal Güvenlik Konseyi 11 Mayıs tarihli bir direktifle Güney Vietnam'da komünist hegemonyasının engellenmesinin, Amerika'nın ulusal amacı olduğunu belirledi. Strateji, askeri, politik, ekonomik, psikolojik ve gizli faaliyetlerle "bu ülkede yaşama yeteneği olan ve gittikçe demokratikleşen bir toplum yaratmaktı".{901} Sınırlandırma politikası, bir ulusun yaratılması politikasına dönüşüyordu.

Johnson, Çinhindi'nde en büyük tehlikenin komünist meydan okuması değil – komünist tehlikesi, açıklanan sebeplerle "geçici" olarak tanımlıyordu– fakat açlık, bilgisizlik, yoksulluk ve hastalıklar olduğunu ileri sürdü. Johnson, Diem'i hayran olunacak bir kişi olarak değerlendiriyor; fakat halkından "uzak" olduğunu ve Amerika'nın tek seçiminin Diem'i desteklemek ile orayı terk etmek arasında olduğunu söylüyordu.{902} Güney Vietnam, Birleşik Devletler çabuk ve kararlı hareket ederse kurtulabilirdi. Johnson, gerilla savaşının gelişme hızı düşünülürse, Birleşik Devletler'in açlık, yoksulluk ve hastalıkları nasıl yok edeceğini açıklamıyordu.

Prensip böylece ortaya konduktan sonra, Yönetim'in bundan sonra yapması gereken şey politikayı oluşturmaktı. Ancak sonraki üç yıl Berlin kriziyle uğraşıldı. 1961 sonbaharında tekrar Vietnam'a dönüldüğü zaman, güvenlik durumu o kadar kötüleşmişti ki, bir çeşit Amerikan askeri müdahalesi olmadan düzeltilmesi olanağı kalmamıştı.

Başkanın askeri danışmanı General Maxwell Taylor ve Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Dairesi Direktörü Walt Rostow, uygun bir politika geliştirmek için Vietnam'a gönderildi. Taylor ve Rostow, Kennedy'nin iç kabinesi sayılan danışmanlar heyetinin üyeleriydiler, Johnson gibi değildiler. Onların da tıpkı Johnson gibi daha Washington'u terk etmeden Amerika'nın Vietnam politikası hakkında oluşturulmuş görüşleri vardı. Misyonlarının gerçek amacı, Amerika'nın yükümlülüğünü ne derecede ve hangi tarzda artırabileceğine karar vermekti.

Sonuçta Taylor ve Rostow, Vietnam yönetimine Amerika'nın danışmanlık rolünün bütün düzeylerde yoğun bir şekilde artırılması önerisinde bulundular. Böylece 8.000 kişilik askeri lojistik kuvvet Vietnam'a gönderilecekti; görünüşte Mekong Deltası'nda sel sularının kontrolü için gönderilen bu güç, kendilerini savunacak kadar silahla teçhiz edilmişti ve sivil danışmanlarda önemli bir miktarda artış yapılması da önerilerin içinde vardı.

Sonuç, Kennedy Yönetimi'nde, Amerika'nın Vietnam'a karışmasının yalnızca danışmanlık rolü çerçevesinde kalmasını isteyenlerin görüşü ile savaş birliklerinin hemen devreye girmesinden yana olanların görüşü arasında ara bir yoldu, ikinci grup, Amerikan savaş birliklerinin misyonu hakkında da aynı görüşte olmaktan çok uzaktılar; problemin büyüklüğünü olduğundan daha az tahmin etmekte ise, birleşiyorlardı. Savunma bakanı yardımcılığına vekâlet eden William Bundy'nin tahminine göre, 40.000 kişilik bir savaş birliğinin, Genelkurmay'ın fikrine göre "olayları kontrol altına alma" şansı yüzde 70'ti.{903} Gerilla savaşı zaferle yenilgi arasında ortada bir noktada durmayı bilmediğine göre, "olayları durdurma", Amerika'nın küresel saygınlığını tehlikeye sokarken, çöküntüyü yalnızca erteleyecekti. Bundy, önceden biliyormuş gibi, yüzde 30 başarısızlık ihtimali olarak tanımladığı durumun, Fransa'nın 1954'te başına gelenleri de içerdiğini ekledi. Aynı zamanda, Savunma Bakanı Robert McNamara ve genelkurmay başkanının tahminine göre, Hanoi ve Pekin açıkça müdahale ederlerse bu savaştan zaferle çıkmak için 205.000 Amerikalıya gereksinim olacaktı.{904} Olaylar öyle gelişti ki, bu rakam Amerika'nın nihai olarak yalnızca Hanoi ile savaşmak için ayırdığı kuvvetin yarısından da azdı.

Bürokratik uzlaşma, genellikle şuur altında var olan, bu arada bir olayın ortaya çıkıp sorunu kendiliğinden çözeceği ümidini yansıtır. Fakat Vietnam olayında, böyle bir umut inandırıcı bir temel yoktu. Olayları durdurmak için 40.000, zafer kazanmak için 205.000 asker arasında değişen resmi tahminlerle, Kennedy Yönetimi 8.000 kişilik askeri gücü, ya yetersiz görmek veya daima büyüyen

Amerikan rolünün, ilk kısmı olarak kabul etmek zorunda idi. “Olayları durdurmak” için yüzde 70 oranı cazip olsa da, bunun Fransa’nın başına gelene benzer küresel bir felaketin etkileri düşünülerek değerlendirilmesi gerekiyordu.

Kennedy, neyin tehlikede olduğu hakkındaki değerlendirmesini değiştirmediği için, ibre daha fazla artırımlar yönünü gösteriyordu. 14 Kasım 1961’de danışmanlarına, Birleşik Devletler’in “saldırıya” karşı reaksiyonunun “Demir Perde’nin her iki tarafında da... Yönetim’in niyetlerinin ve kararlılığının bir göstergesi olarak değerlendirileceğini” söyledi. Eğer Amerika takviye göndermek yerine görüşmeyi seçseydi “Laos’tan daha zayıf bir ülke olarak görülürdü.”{905} Chester Bosvles ve Averell Harriman’ın gerçekte Güney Vietnam’daki çabaları sona erdirmek için bir göz boyama olan, 1954 Cenevre Anlaşması’nın uygulanması için “göriişme”ler başlatmak yönündeki önerisini reddetti.

Fakat görüşme yöntemi reddedilip, askeri güçlerin takviyesi yolu tek yol olarak seçilirse, sonu belli olmayan Amerikan yükümlülüğünden ancak Hanoi geri adım atarsa kaçınılabilirdi. Ancak Hanoi’nin geri çekilmesi mümkünse bile, bunu yapmanın yolu askeri kuvvetleri azar azar değil, yoğun bir şekilde takviye etmekti. Amerika, gerçek seçimin, ya topyekûn bu işe girişmek veya tamamen çekilmek olduğunu ve en tehlikeli yolun, bu işin yavaş yavaş tırmanması olduğunu kabul etmeye hazır değildi.

Ne yazık ki, yavaş yavaş tırmanma, günün modasıydı. Saldırıyı çok fazla kuvvet kullanmadan durdurmak için düşünülen bu yol, politik kararlar yoluyla askeri planlamanın, I. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi kontrolsüz kalmasını önlemek anlamına gelir. Adım adım tepki göstermek, aslında nükleer savaş için kabul edilen bir stratejidir; savaşı yavaş yavaş tırmandırarak topyekûn felaketten kaçış yoludur. Bu prensip gerilla savaşına uygulandığı zaman, sonu belli olmayan bir tırmanmayı davet riski taşır. Her sınırlı girişimin, sonucu göze alarak hareket etmek yerine, çekingenlik olarak yorumlanması tehlikesi vardır ve bu durum, düşmanı savaşı tırmandırmaya devam etme konusunda cesaretlendirir ve ona, eğer riskler kabul edilemez hale gelirse de, araziye iyice yerleşmek için yeterli zaman tanır.

Tarihi kayıtların daha yakından incelenmesi, Hanoi’deki liderlerin, Amerika’nın özel stratejik teorileri nedeniyle cesaretlerinin kırılmayacağını, Batı teknolojisinin üstesinden gelmek konusunda bir dahi olduklarını ve demokrasinin ne hedeflerinden birisi, ne de hayran oldukları bir sistem olduğunu

gösterebilirdi. Barış içinde yapılanma zevki, bu Fransız döneminin hücre hapisleri ve onlarca yıllık gerilla savaşı deneyimiyle katılaşmış bu kıdemli gerillalar için bir şey ifade etmiyordu. Amerikan tarzı reformları küçük görüyorlardı. Yaşamları boyunca, birleşmiş bir komünist Vietnam kurmak ve yabancı etkisini kovmak için mücadele etmişler ve acı çekmişlerdi. Devrim savaşı onların tek mesleğiydi. Amerika, bütün dünyayı araştırsa onlar kadar inatçı bir düşman bulamazdı.

O zamanki Dışişleri Bakanlığı Haber Alma ve Araştırma Bürosu Direktörü Roger Hilsman'a göre, Amerika'nın hedefi Vietkong'u "bütün enerjilerini hayatta kalmak için harcayan aç çapulcu sürülerine"{906} dönüştürmekti. Fakat tarihte hangi gerilla savaşında böyle bir sonucun örneği vardı? Malaya'da, dışarıdan önemli bir yardım görmeyen ve emniyetli iletişim hatları olmayan ve yeni katılımlar için çok az imkânı olan 10.000 kişilik bir kuvveti yenmek için 80.000 İngiliz ve onun iki misli kadar Malayalı asker on üç yıl mücadele etmişlerdi. Vietnam'da, gerilla ordusu sayı bakımından onlarca bindi ve Kuzey Vietnam, mücadelenin arka cephesini oluşturmak için organize olmuştu. Yüzlerce mil sınır boyunca üsler oluşturulmuştu ve gerilla ordusu çok zor duruma düşerse, deneyimli Kuzey Vietnam ordusunun her an müdahale etme seçeneği vardı.

Amerika, Bundy'nin gerekli gördüğü 40.000 kişilik kuvvetle (ki bu da zaten az tahmin edilmiş bir sayıydı) en iyi koşullarda dengeyi sağlayabileceği bir konuma kendisini soktu. Kennedy başkanlığı aldığı zaman, Vietnam'daki Amerikalı askeri personel sayısı 900'e yakındı. 1961 yılı sonunda 3164, Kennedy 1963'te öldürüldüğünde 16.263 oldu, yolda olanlar da hariçti. 1960'ta Amerikan ölü sayısı 5; 1961'de 16; 1963'te 123 oldu ve 1964'te, Amerika'nın savaş birliklerinin bizzat savaşa katılmasından bir yıl önce 200'ü aşmıştı. Buna karşılık askeri durumda önemli bir iyileşme olmamıştı.

Güney Vietnam'da Amerikan askeri rolü ne kadar genişlediyse, Amerika'nın politik reform baskısı da o kadar arttı. Washington iç değişiklikler için ne kadar ısrarlı olduysa, savaşı da o kadar Amerikalılaştırdı. 28 Mart 1961'de, savunma konusundaki ilk konuşmasında Kennedy, esas tezini bir kez daha ifade etti: Amerika'nın stratejik silahları ne kadar güçlü olursa olsun, kenarlardan "yıkıcı hareketler, sızmalar, gözdağı vermeler, dolaylı veya açık olmayan saldırılar, iç ayaklanmalar, diplomatik şantaj, gerilla savaşlarıyla"{907} yavaş yavaş kemiriliyordu. Bunların üstesinden gelebilmenin tek yolu, olası kurbanların kendi kendisini kurtarmasını sağlayacak politik ve sosyal devrimleri

gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktı.

Kennedy Yönetimi herkesçe bilinen gerçeği seçerek, Çinhindi'nin birçok çözülemeyen çıkmazlarından birini belirledi: Aynı anda hem politik reformlar, hem de askeri zafer peşinde olmak bir kısır döngü yarattı. Geniş sınırlar içinde hareket eden gerillalar, savaşın yoğunluğunu ayarlayabilecek pozisyondaydılar ve bundan dolayı güvenliğin düzeyi, reformların gerçekleştirilmesinin hızından tamamen bağımsızdı. Güvensizlik ne kadar çoksa, Saygon hükümeti de o kadar ağır elli idi. Washington, gerillaların başarılarını, kısmen de olsa reformların ağırdan alınmasına bağladığı müddetçe, Hanoi Amerikalıların Saygon hükümeti üzerindeki baskılarını artıracak şekilde hareket ederdi. Hanoi'deki fanatik ideologlar ile Washington'daki deneyimsiz idealistler arasında kalan Diem'in hükümeti, donarak hareketsizleşti ve beklenilen şekilde yenilgiye uğradı.

Diem'den daha az mandarin gelenekleri ile yoğrulmuş bir politik lider bile, gerilla savaşı devam ederken bölgelere, mezheplere ve kabilelere ayrılmış bir toplumda çoğulcu demokrasiyi kurmanın olanaksızlığını görebilirdi. Amerika'nın bütün girişiminde inanılırlık noksanlığı vardı. Bunun nedeni, Amerikalı liderlerin halkı kandırması değil, aksine kapasiteleri üzerinde ve kendi kurumlarının başka kültürlere kolayca transfer edilebileceği şeklinde kendilerini kandırmalarıydı. Temelde, Kennedy Yönetimi Wilson felsefesini uyguluyordu. Wilson'ın, Amerika'nın demokrasi ve diplomasi nosyonlarının Ondört Nokta şeklinde Avrupa'ya aşılanabileceğine inanması gibi, Kennedy Yönetimi de Vietnamlılara kendilerini yönetecek temel Amerikan kurallarını vermek istedi. Güney'deki despotlar yerlerinden indirilir ve yerlerine iyi demokratlar geçirilirse, bütün Çinhindi'ni içine almış olan anlaşmazlık kuşkusuz yatışacaktı.

Her yeni Amerikan yönetimi, Vietnam'a artan yardımları, reformların gerçekleştirilmesi şartına bağladı. Eisenhower 1954'te böyle yaptı; Kennedy, 1961'de Vietnam hükümetine, her düzeyde danışman rolünün Birleşik Devletler tarafından yapılması koşuluyla yoğun şekilde artan yardımda bulunurken bu konuda hâlâ ısrarlıydı. Tahmin edilebileceği gibi Diem bunu reddetti; bağımsızlık savaşı veren liderler, çok ender olarak kendilerine öğretmenlik yapılmasından hoşlanırlar. 1962'nin sonlarında Vietnam'ı ziyaret eden Senatör Mansfield, önceki görüşünü değiştirerek (Bkz. Bölüm 25), Diem hükümetinin "sorumlu ve uyumlu hükümet imajından gittikçe uzaklaştığı" kanısına vardı.{908}

Bu kanaat doğruydu. Ancak anahtar soru, bu şartların oluşmasındaki nedenlerin ne dereceye kadar hükümetin yetersizliklerinden veya Vietnam ile Amerika

arasındaki kültür farkından ya da gerillaların tahribatından ileri geldiği sorusuydu. Yönetim ile Diem arasındaki ilişki 1963 yılı boyunca gittikçe kötüleşti. Saygon'dan haberler geçen medya, o zamana kadar Amerika'nın hareketlerinin daima destekleyicisi olmuşken, düşmanca bir tavır takınmaya başladı. Eleştiriler, Amerika'nın Vietnam'daki hedeflerini sorgulamıyordu (sonradan bunu da yaptılar); fakat Diem gibi baskıcı bir liderle işbirliği yaparak demokratik, komünist olmayan bir Güney Vietnam yaratmanın olası olup olmadığı tartışılıyordu. Diem'in Hanoi ile uzlaşmayı bile düşündüğünden kuşku duyuldu. Birkaç yıl sonra ise, yeni Güney Vietnam Başkanı Nguyen Van Thieu böyle bir öneriyi reddettiğinden dolayı kınandı.

Saygon ile bağların nihai olarak kopmasına neden olan olay, Güney Vietnamlı Budistlerle Diem arasında çıkan anlaşmazlıktı. Diem'in hükümeti, bir tebliğ çıkararak mezheplerin, dini grupların veya politik partilerin bayrak kullanmalarını yasakladı. Tebliğin uygulanması sırasında, 8 Mayıs 1963'te Hue'de birlikler, protestocu Budist göstericiler üzerine ateş açtı ve birkaçını öldürdü. Protestocuların şikâyetleri gerçekti (ancak demokratik eksiklik bunlardan birisi değildi) ve uluslararası medya bu durumu ele aldı. Diem gibi sıkı devlet yönetimine taraftar olan Budistler, Diem'e karşılık verebileceği herhangi bir şart ileri sürmeyi reddettiler. Nihai olarak, sorun demokrasi sorunu değil, kuvvet sorunu idi. Gerilla savaşları ve kendi yetersizlikleri ile hareket edemez hale gelmiş Diem hükümeti ödün vermeyi reddetti. Washington Diem üzerindeki baskısını artırarak ödün vermesini ve güvenlik kuvvetlerinden sorumlu kardeşi Ngo Dinh Nhu'nun görevden alınmasını istedi. Diem bu demarche'ı, kendisini düşmanlarının insafına terk eden bir iktidar oyunu olarak yorumladı. Son olay 21 Ağustos'ta oldu; Nhu'nun adamları bazı pagodalara baskın düzenleyerek 1400 rahibi tutukladılar.

24 Ağustos'ta, yeni Büyükelçi Henry Cabot Lodge'a, Nhu'nun görevden alınması ve bu reddedilirse Birleşik Devletler'in "Diem'in kendisinin korunamaması olasılığını"[{909}] kabul etmek zorunda kalacağı uyarısını Diem'e bildirmesi talimatı verildi. Ayrıca Saygon askeri liderlerine, gelecekteki Amerikan yardımının, Nhu'nun görevden alınmasına bağlı olacağı resmen bildirildi. Bu, Lodge'un Vietnamlı muhatapları için Diem'in devrilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Kennedy ve McNamara aynı talepleri açıkça tekrarladılar. Generallerin mesajı tam algılamaları için, onlara Birleşik Devletler'in "merkezi hükümet mekanizmasının bozulması halinde, ara devrede doğrudan doğruya yardım yapacağı" söylendi.[{910}] Güney Vietnamlı generallerin cesaretlerini

toplayıp ısrarcı müttefikinin önerisine göre hareket etmesi için hemen hemen iki ay geçti. Sonunda 1 Kasım'da Diem'i devirerek onu ve Nhu'yu öldürdüler.

Diem'in devrilmesini teşvik eden Amerika, Vietnam'daki müdahalesini somutlaştırdı. Nihai olarak her devrim savaşı, hükümetin hukuka uygunluğu ile ilgilidir; o hükümeti düşürmek gerillaların başlıca hedefidir; Diem'in devrilmesi ile bu hedef Hanoi'ye bedavadan hediye edilmiş oldu. Diem'in feodal tarzda hükümet etmesinin bir sonucu olarak, onun yıkılışı, sivil yönetimin köy düzeyine kadar bütün katlarını etkiledi. Otoritenin temelden yeniden inşa edilmesi gerekti. Tarih bize, devrimlerin şu demirden kanununu öğretiyor: Mevcut otoriteyi kökünden söküp atma ne kadar geniş çapta yapılırsa, yerine geçenler de egemenliklerini kurmak için o kadar çok çıplak kuvvete dayanmak zorunda kalırlar. Çünkü sonuçta, meşruiyet zorlama olmadan otoritenin kabulünü içerir; onun olmayışı, her rekabeti bir kuvvet denemesine dönüştürür. Hükümet darbesinden önce, hiç olmazsa teorik olarak Amerika'nın, hemen hemen on yıl önce Dien Bien Phu'da Eisenhower'ın son anda geri çekilmesinde olduğu gibi, askeri harekâta doğrudan doğruya katılmayı reddetmesi olasılığı vardı. Ancak hükümet darbesi savaşın daha etkili bir şekilde yapılması için göze alındığına göre, artık savaştan çekilme, bir politik seçenek olarak ortadan kayboldu.

Diem'in düşürülmesi, Washington'un ümit ettiği gibi generallerin halkın arkasında birleşmesini sağlamadı. Her ne kadar *The New York Times* hükümet darbesini "bütün Güneydoğu Asya'da komünist akımları geri püskürtecek"{911} bir fırsat olarak alkışlamışsa da, gerçekte tam aksi olmuştur. Çoğulcu bir toplumun dayandığı temel, temel değerler üzerindeki konsensüstür ve bu değerler rekabet halindeki kişiler veya grupların talepleri için bir sınır oluşturur. Vietnam'da bu konsensüs baştan zayıftı. Hükümet darbesi on senede inşa edilen bünyeyi yıktı ve yerine politik tecrübeden ve taraftardan yoksun bir çekişen generaller grubunu getirdi.

Yalnız 1964 yılı içinde yedi hükümet değişikliği daha oldu; hiçbirisi demokrasiye benzer bir şey getiremedi ve hepsi de şu veya bu şekilde yapılan hükümet darbelerinin sonucu idi. Diem'in yerine gelenler, onun bir milliyetçi olarak ve mandarin tarzı baba figürü ile sahip olduğu prestije de sahip değildiler ve savaşı Amerikalılara devretmekten başka yapacak bir şeyleri yoktu. Diem'in devrilmesinin ardından haklı olarak şu argüman ileri sürüldü: "Sorun, Güney Vietnam'da Amerika'nın destekleyeceği bir rejim kurmak değil, bayram yapan komünistlere karşı mücadeleyi devam ettirebilecek desteği sağlayacak bir rejim bulmaktı."{912}

Hanoi’deki liderler, ellerine geçen fırsatı hemen değerlendirdiler. 1963 Aralık’ında toplanan Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında yeni strateji ortaya kondu: Gerilla birlikleri kuvvetlendirilecek ve Güney Vietnam’a sızmalar hızlandırılacak. En önemlisi, Kuzey Vietnam düzenli birlikleri devreye sokulacak: “Kuzey için Güney’e yardımı artırma zamanı gelmiştir; Kuzey, bütün ülke için ihtilalci temel oluşturacak rolüne yeni bir canlılık getirmelidir.”{913} Hemen arkasından, 325. Kuzey Vietnam tümeni güneye hareket etmeye başladı. Darbeden önce, Kuzey’den sızmalar çoğunlukla 1954’te gruplaşan Güneylilerden oluşuyordu; bu tarihten 1968 Tet Saldırısı’na kadar Kuzeylilerin oranı düzenli bir şekilde arttı ve söz konusu saldırıdan sonra sızanların hemen hemen hepsi Kuzey Vietnamlıydı. Düzenli Kuzey Vietnam ordu birliklerini savaşa katılması ile her iki taraf da artık geri dönülemeyecek noktayı geçmiş oldular.

Diem’in devrilmesinden hemen sonra Kennedy öldürüldü. Yeni Başkan Lyndon Baines Johnson, düzenli Kuzey Vietnam birliklerinin savaşa karışmasını açıkça yapılan saldırının klasik bir örneği olarak yorumlandı. Hanoi belli bir strateji uygularken, Washington’un, hiç birisi bir kararla sonuçlanmayan teorileri olması talihsizlikti.

Askeri olmayan bir zafer kazanma hasreti ile askeri bir felaketin önsezisi arasında tercih yapmakta bocalayan Amerika, trajik bir şaşkınlık içindeydi. 21 Aralık 1963’te, McNamara yeni başkana, Güney Vietnam’da güvenlik durumunun çok rahatsızlık verici olduğunu rapor etti. Amerika artık uzun süredir ortada duran seçimi yapmaktan kaçınamazdı: Askeri müdahalesinin büyük ölçüde arttırılması veya Güney Vietnam’ın çöküşü. Kennedy Yönetimi demokrat olmayan bir müttefikin yanında savaşa katılmaktan çekinmişti; Johnson Yönetimi ise, savaşa katılmaktan çok, yine demokrat olmayan Saygon hükümetini terk etmekten çekiniyordu.

Geriye bakıldığında, Amerika’nın ağır olmakla beraber katlanılabilir bir bedelle Güney Vietnam’dan çekilmesi için en iyi zamanın, Diem’in devrilmesinden hemen önceki veya sonraki zaman olduğu görülüyor. Kennedy Yönetimi’nin Diem’le bu savaşı kazanamayacakları değerlendirmesi doğruydu. Johnson Yönetimi ise, Diem’in yerine gelenlerle savaşı kazanabileceği konusunda kendisini aldattı. Darbeden sonra olanlar düşünülürse, Amerika için Diem’in kendi yetersizlikleri yüzünden devrilmesine izin vererek veya en azından Diem’in Hanoi ile yaptığından şüphelendiği gizli görüşmelere karışmayarak

ilişkiyi kesmesi daha kolay olacaktı. Kennedy, bu işin sonunda komünistlerin hâkimiyeti ile sonuçlanacağı şeklindeki analitik tahmininde ve bu yüzden bazı planları reddetmekte haklıydı. Ancak sorun şuydu ki, Amerika ne uygulanacak bir çözümün sonuçları ile yüz yüze gelmeye, ne de olaylar kendi akışına bırakılırsa bunun olası sonucunu kabul etmeye hazırdı.

Kennedy Yönetimi'nin eski üyelerinden bazıları, 1964 başkanlık seçiminden sonra başkanlarının halen çoğalmakta olan Amerikan kuvvetlerini geri çekmeye niyetlendiğini iddia ettiler; onlar kadar önemli yerlerde olan başkaları ise, bunu inkâr ettiler. Burada insanın Kennedy'nin nihai niyeti hakkında söyleyebileceği tek şey, birbiri arkasından Vietnam'a yapılan takviyelerin onun seçim yapmasını çok zorlaştırdığı ve yükümlülüğünü devam ettirme veya çekilme kararını daha sancılı ve pahalı hale getirdiğidir. Amerika'nın ortaya koydukları, başlangıçta askeri açıdan sonra da Amerikan uluslararası prestiji bakımından her geçen ay daha da arttı.

Kennedy'nin öldürülmesi, Amerika'nın Vietnam'dan kurtulmasını daha da zorlaştırdı. Eğer Kennedy Amerika'nın devam edemeyeceği bir yola girdiği gerçeğini hissetmiş idiyse, yalnızca kendi kararını tersine çevirmesi gerekiyordu; diğer taraftan, Johnson'un kendinden önceki saygı duyulan başkanın açık politikasını fırlatıp atması gerekirdi. Özellikle Kennedy Yönetimi'nden devraldığı danışmanlardan hiçbirisi Johnson'a Vietnam'la ilgiyi kesme konusunda hiçbir öneride bulunmamıştı (Başkanın yakın çevresinden olmayan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball hariç). Görevine yeni başlamış bir lider için bu kadar büyük bir çekilme kararını vermek, gerçekten olağanüstü bir kendine güven duygusuna ve bilgiye sahip olmayı gerektirir ve dış politika konusunda Johnson hiç de kendinden emin değildi.

Yeni başkan, Amerika'nın bu kadar yatırım yaptığı askeri ve politik hedeflere ulaşılıp, ulaşılamayacağı, ulaşılacaksa hangi araçlarla ve ne kadar zamanda ulaşılabileceği konularında ve hatta bu bağlantıları doğuran ilkelerin doğru olup olmadığı konusunda kapsamlı bir analiz yaptırsaydı, iyi bir iş yapmış olurdu. Ancak Johnson'un Kennedy'den devraldığı sofistike danışmanların hepsinin, oybirliği etmişçesine Vietnam'da kazanmaktan yana olmaları bir tarafa (George Ball'un aynı fikirde olmadığını burada tekrarlayabiliriz) böyle bir analiz yapılmış bile olsa sonucun önemli ölçüde farklı olacağı kuşkuludur. McNamara'nın Savunma Bakanlığı ve Bundy'nin Beyaz Saray kadrosu analize doymazlardı. Her ikisi de olağanüstü zeki insanlardı. Sahip olmadıkları tek şey, Amerikan deneyim ve ideolojisiyle bu kadar çelişkili bir sorunu değerlendirmek

için gerekli olan kriterdi.

Amerika'nın Vietnam işine karışmasının ilk nedeni, Vietnam'ın kaybedilmesinin komünist olmayan Asya'nın çöküşüne yol açacağı ve Japonya'ya komünizmin yerleşeceği korkusuydu. Bu analizin şartlarına göre, Amerika Güney Vietnam'ı savunurken bu ülkenin demokratik olup olmamasına, ya da bir gün olup olmayacağına bakmaksızın esasen kendisi için savaşıyordu. Ancak böyle bir analiz, Amerikalılar için çok jeopolitik ve kuvvet merkezli olup kısa zamanda Wilson idealizmi tarafından yenilecekti. Yönetimler birbiri ardından şu ikili göreve soyundular ve bu görevin her iki parçasının da gerçekleştirilmesi çok zordu: Bütün çevresi güvenlik içindeki üslerle çevrili bir gerilla ordusunu yenmek ve çoğulculuk geleneği olmayan bir toplumun demokratikleştirilmesi.

Amerika, Vietnam kazanında en kutsal inanışların bile sınırları olduğunu öğrenecek ve kuvvet ile prensipler arasındaki farktan doğabilecek boşlukla uzlaşmaya mecbur bırakılacaktı. Amerika tarihi deneyimine karşıt olan dersleri kabul etmekte isteksiz olduğu için kayıplarını azaltmakta da olağanüstü derecede zorlandı. Böylece, her iki düş kırıklığı ile birlikte gelen acı, Amerika'nın en kötü değil, en iyi niteilklerinin bir sonucuydu. Amerika'nın dış politikanın temeli olarak ulusal çıkar anlayışını reddetmesi, ülkeyi fark gözetmeyen bir moralizm denizine sürükledi.

1964 Ağustosu'nda Maddox kruvazörüne yapılan Kuzey Vietnam saldırısı, hemen hemen oybirliği ile kabul edilen Tonkin Körfezi Kararı diye bilinen bir Senato kararına dayanılarak Kuzey Vietnam'a bir misilleme saldırısı düzenlenmesine yol açtı. Tonkin Körfezi Kararı, birkaç ay önce misilleme olarak hava akınları yapılmasına yetki veren karardı. 1965 Şubat'ında ülkenin orta kısmındaki yüksek bölgede bulunan Pleiku şehrindeki Amerikan danışmanlarının barakalarına yapılan bir saldırı Amerika'nın Kuzey Vietnam'a misilleme akınlarını başlattı ve kısa sürede *Rolling Thunder* (yuvarlanan şimşek) kod adı verilen sistematik bir bombardımana dönüştü. Temmuz 1965'te Amerikan savaş birlikleri tamamen devreye girdi ve Amerikan askeri mevcudiyeti gittikçe büyümeye başladı. 1969'un başlarında 543.000'e ulaştı.

Sonradan, Johnson Yönetimi'nin Maddox kruvazörüne saldırı konusunda Amerikan halkına dürüst davranıp davranmadığı sorunu Vietnam üzerinde gittikçe sertleşen tartışmaların bir parçası oldu. Bu tartışmalar, hem Tonkin Körfezi Kararı'nı, hem de Amerika'nın savaşa katılmasını eleştirmek için kullanıldı. Doğrusunu söylemek gerekirse, çatışmanın yaratacağı karışıklık

düşünülse bile, Tonkin Kararı olayla ilgili bütün gerçeklerin ortaya konulmasından sonra alınmış bir karar değildi. Fakat bunlar Amerika'nın Vietnam'da kara savaşına bulaşmasında önemli bir faktör değildi. Daha çok, bütün ileri gelen kişilerin inançlarına uygun, Amerika'yı aynı geleceğe sürükleyen küçük bir adımdı.

Tonkin Kararı'nı uygulamak için kullanılan yöntemler bugün kullanılamaz; Amerikan demokrasisi şimdi bunun için daha iyi durumdadır. Aynı zamanda, Johnson'un ne taktikleri, ne de dürüstlüğü, Amerika'yı II. Dünya Savaşı'na yaklaştıran Frank Delano Roosevelt'ten farklı değildi. Örneğin, Amerika'yı 1941'de Atlantik'te deniz savaşına sürüklemekte bahane olarak kullanılan Greer destroyerinin torpillenmesi hikâyesi de o kadar dürüst değildi. Her iki olayda da, bir başkan tek taraflı olarak Amerika'nın kabul edemeyeceği bir şeyi belirliyordu: 1940'larda bir Alman zaferi; 1960'larda Çinhindi'nin komünistlerin eline geçmesi, iki başkan da, ülkelerinin silahlı kuvvetlerini zarar görebileceği ve kendilerine zarar verilmesi söz konusu olduğu zaman karşılık verebileceği bir konuma getirmeye hazırdı. Her iki olayda da, savaşa girmek için nihai karar anlık olayları aşan düşüncelere dayanıyordu.

Vietnam korkulu rüyası, Amerika'nın savaşa giriş şekliyle ilgili değildir; ancak bu işi, savaşın olası maliyeti ve sonuçları hakkında daha dikkatli bir değerlendirme yapmadan yapmış olmasıdır. Bir ulus, yarım milyon gencini uzak bir kıtaya göndermeden veya uluslararası saygınlığını ve iç bağlılığını ortaya koymadan önce, liderleri, politik amaçlarını belirlemeli ve bu amaçlara nasıl ulaşılacağı hakkında gerçekçi bir strateji önermelidir. Başkan Bush, Körfez Savaşı'nda böyle yapmıştı. Washington kendine iki önemli soru sormalıydı: Vietnam'da demokrasiyi kurmak ve askeri zaferi kazanmak aşağı yukarı aynı zamanda yapılabilir miydi? Daha hayati bir soru olarak, bu harekâtla elde edilecek yarar ödenen bedele değecek miydi? Amerika'yı Vietnam'da kara savaşına sokan başkanlar ve danışmanları, bu sorulara olumlu cevap vermeyi doğal gördüler.

Bir gerilla savaşının başarılı bir şekilde yönetimi, askeri ve politik stratejilerin ustaca bir şekilde harmanlanmasını gerektirir. Oysa Amerikan askeri liderleri, askeri hedefleri politik hedeflere göre ayarlamakta hiçbir zaman rahat olamadılar. Vietnam Savaşı boyunca, araçlar ortaya konulan hedefler için yeterli değildi ve hedefler, o da erişilebilirse, ancak Washington'un göze almaya hazır olmadığı tehlikelerin göze alınması halinde gerçekleşebilirdi.

Kore Savaşı'ndan edinilmesi gereken en önemli ders, uzayan ve bir sonuca varmayan savaşların Amerika'nın iç konsensüsünü parçaladığıydı. Yine de Washington sanki bunun tam tersi bir ders almıştı: Kore'de Amerikan düş kırıklığının nedeni, MacArthur'un Yalu Nehri'ne ilerlemesi ve tam zafer kazanma ihtirası idi. Bunun ışığında, Kore Savaşı'nın sonucu, bir Çin zaferinin engellenmesi ve dolayısıyla başarı olarak yorumlandı. Amerika'nın Vietnam işine karışması da bilinçli olarak benzer bir amaçla sınırlanmıştı: Çin'in bu işe karışmasını önleyerek Kuzey Vietnam'a Güney Vietnam'ı eline geçirmesine izin verilmeyeceğini ve bu nedenle tek seçeneğin görüşmeler olduğunu göstermek. Görüşmeler, fakat özellikle ödün vermekle yenilgiyi eşit kabul eden bir düşmana karşı hangi sonuçlar için? Amerikan liderleri Kore Savaşı'nın son iki yılını ve uzadıkça uzayan hareketsizlikle sabırsızlanan Amerikan toplumunu neredeyse parçalayan McCarthy dönemini kesinlikle unutmuşlardı.

Teorik olarak, bir gerilla savaşında yalnızca iki stratejinin başarı şansı vardır. Birisi, savunmaya dönük, düşmanın halkı kontrol etmesini önlemeye yönelik stratejidir. Bu strateji, yeterli sayıda halk topluluğu için hemen hemen tam güvenlik sağlamayı gerektirir ki, gerillaların geride kalan halk üzerindeki hâkimiyeti politik bir baz olarak yeterli olmaz. General Maxwell Taylor Amerikan kuvvetleri tarafından korunan bir dizi yerleşim bölgesi kurulmasını önerirken, kafasındaki fikir bu stratejiydi. Güney Vietnam ordusu ise, açıkça belirlenmiş komünist bölgelerinde her uzak bölgeyi sürekli olarak elinde tutmaya çalışmadan, komünistlerin bütünleşmesine engel olmaya çaba harcayacaktı. İkinci olası strateji, gerillaların savunmak zorunda oldukları sığınaklar, silah ve cephane depolan ve üsler gibi hedeflere saldırı düzenlemekti. Örneğin, Ho Chi Minh Yolu'nu kara kuvvetleri ile kapatmak ve Kuzey Vietnam ve Kamboçya limanlarını ablukaya alarak buralardan gerilla sığınaklarına yapılan lojistik desteği kesmek gibi. Bu strateji, hiç değilse kavramsal olarak Amerikan askeri tarafının ümitsizce peşinde olduğu yıpratma savaşının çabuklaştırılmasını ve görüşmeler yoluyla bir sonuca ulaşılmasını sağlayabilirdi.

Amerika'nın gerçekte uyguladığı strateji ise işlemeyecek bir stratejiydi: Ülkenin yüzde 100'ünde yüzde 100 güvenlik sağlama hayali, arama ve imha harekâtı ile gerillaları yavaş yavaş tüketmek. Keşif kuvvetleri ne kadar kalabalık olursa olsun, ikmal hatları Vietnam dışında olan, geniş bir sığınak şebekesi bulunan ve vahşi bir inatçılığı olan düşmana karşı yeterli değildi. 1966'nın sonunda, Kuzey Vietnam Başbakanı Pham Van Dong, *The New York Times*'dan Harison Salisbury'ye Birleşik Amerika'nın askeri bakımdan çok daha güçlü olmasına

karşın, sonunda savaşı kaybedeceğini, çünkü Amerikalılardan çok daha fazla Vietnamlının Vietnam için ölmeye ve Amerikalıların hepsi bitene kadar savaşı devam ettirmeye hazır olduğunu söyledi.{914} Değerlendirmesi doğru çıktı.

Johnson, kararlılıkla savaşın "genişlemesini" reddetmişti. Komünistler yirmi yıldan beri bu dört devleti bir tek birim olarak kabul ediyor ve hepsini düşünerek koordineli bir strateji uyguluyorsa da, Washington, dört Çinhindi devletinin ayrı birimler olduğuna kendisini inandırmıştı. Bundan başka, Washington'un uluslararası çevre hakkındaki genel değerlendirmesi de Çin'in savaşa katılmasından endişe etmesine neden oldu. Bunu yaparken, Lin Piao'nun Çin ordusunun ülke dışına gönderilmeyeceği yönündeki sözlerine de aldırmamıştır ve aynı söz, Mao tarafından Çin komünistlerinin sempatizanı olan Amerikalı gazeteci Edgar Snow'a da tekrarlanmıştır: Mao Snow'a, Çin'in kendi sınırları dışında birliği olmadığını ve kendi topraklarına saldırılmadığı müddetçe kimseyle savaşma niyeti taşımadığını söylemişti.{915} Böylece, on beş yıl arayla yaptığı iki savaşta Amerika, Çin açıklamalarını ciddiye almadığı için bedelini ödemiştir: Kore'de Çin uyarılarına aldırış etmeden Yalu Nehri'ne yürümüş ve Çin'in müdahale etmesine neden olmuştur; Vietnam'da ise, Çinlilerin müdahale etmeyecekleri yönünde güvence vermelerini göz ardı ederek, savaşın kazanılmasını sağlayabilecek tek stratejiyi reddetmiştir.

Çin müdahalesinden endişeli, Sovyetler Birliği ile gerginliğin yumuşaması olasılığını korumakta kararlı ve Büyük Toplum iç programının gerisindeki konsensüsü korumak isteyen Johnson, açıklanan amaçlarını gerçekleştirmeden Amerika'nın uluslararası pozisyonunu tehlikeye atan orta yol önlemler almak yolunu seçti. Küresel komployu bertaraf etmek hedefi ile küresel bir çatışmadan kaçınmak arzusunu uzlaştırmaya çalışan Amerikan politikası, sonunda kendisini aptallaştırmayı başardı.

Gerilla ne zaman ve nerede savaşacağına kendisi karar verdiği sürece, yıpratma savaşı işlemez. Kuzey Vietnam'a giderek artan bir zarar ve acı vermek amacında olan hava harekâtı bu sonucu vermedi. Çünkü Kuzey Vietnam ulaştırma sistemi o kadar ilkel ve gelişmemişti ki, onu tahrip etmek veya etmemek hiçbir önem taşımıyordu. Her iki tarafın kımıldanamaz hale gelmesi ise, Hanoi'nin işine geliyordu.

Çünkü bu durum Güney Vietnam topraklarında oluyordu ve Amerikalıların ağır kayıplar vermesine yol açıyordu. Bütün bu düş kırıklıkları, Amerika'da savaşa karşı gittikçe artan bir muhalefet oluşturdu. Bu muhalefet, Hanoi'ye savaşı

kazanamayacağı mesajını vermeye yönelik bombardımanların durdurulması haykırışlarına dönüştü.

Washington, saldırganlığın bir yararı olmadığını ve gerilla savaşının geleceğin savaş yöntemi olamayacağını kanıtlamaya çalışıyordu. Anlayamadığı şey, düşmanın kâr ve zarar hesaplarını nasıl yaptığıydı. Johnson çıkış yolu olarak, ılımlılık göstermeyi, Hanoi'ye güvence vermeyi ve uzlaşma önermeyi düşünüyordu. Oysa bütün bunlar, Hanoi'ye izlediği yolda daha ısrarlı olmak ve ılımlılıkla bir şey kazanamayacağını Amerika'ya öğretmek için cesaret vermesi daha olası olan şeylerdi. Johnson Amerika'nın amaçlarını şöyle anlatıyordu:

> "Biz, Kuzey Vietnam'ı haritadan silmeye, hükümetlerini değiştirmeye çalışmıyoruz. Güney Vietnam'da devamlı üsler kurmak peşinde değiliz...
>
> ...oradayız, çünkü komünistlerin komşularına saldırmalarına bir son vermeye çalışıyoruz. Onlara, bir ulusun başka bir ulusa karşı yürüteceği gerilla savaşının başarılı olma şansının hiçbir zaman olmadığını göstermek istiyoruz... Kuzey Vietnam'daki komünistler, saldırının bedelinin çok yüksek olduğunu fark edene kadar yolumuza devam etmeliyiz. Barışçı bir çözüme razı olmaları veya savaşı durdurmaları gerek..."{916}

Hanoi'deki komünist liderlerin şunu anlamasını istedi:

> "...askeri bir zaferin olası olmadığını anladığınız ve kuvvet kullanmadan vazgeçtiğiniz an, bizi bu hareketlerinize karşılık verecek şekilde hazır ve niyetli bulacaksınız... Biz, Vietnam'da şerefli bir barış istiyoruz. Bu barışın anahtarı sizin ellerinizdedir. Yapacağınız tek şey, onu çevirmektir."{917}

Johnson, bu gibi hareketlerinin sonucunda karşılaştığı nefret ve alaya alınmayı hak etmedi. Her şeyden önce, geleneksel Amerikan gerçekliğini yeniden söylüyordu. Fakat ne o, ne de toplumu bu güvenceleri alayla karşılayan bir düşmanı anlamakta başarılı olabildiler; öyle bir düşman ki, uzlaşmanın Amerikan tanımı, onlar için bütün ömürleri boyunca yürüttükleri mücadelede teslim olmak anlamına geliyordu.

Hanoi'deki çetin ve davaya kendilerini adamış liderler için, istikrar kavramının fiili bir anlamı yoktu. Tüm yetişkinlik yıllarını, ilk önce Fransa'ya karşı, şimdi de bir süper devlete karşı zafer için mücadele ile geçirmişlerdi. Komünizm adına

halklarına inanılmaz acılar çektirmişlerdi. “Komşularını kendi hallerine bırakma” Hanoi liderlerinin yapabilecekleri bir şey değildi. Bismarck’ın bir tarihte söylediği, Alman birliğinin konuşma ile değil “kan ve çelikle” gerçekleşeceği sözü, kesinlikle Hanoi’nin Vietnam’ın birleşmesi konusundaki görüşünün aynısıydı.

Amerikalılar, bütün ikna metotlarını kullanarak demokratik bir sonuç elde etmek için işbirliği yapma çağrısında bulunmaya devam ettiler ve beyinlerini işleyebilir bir seçim sistemi oluşturmak için düşünmeye zorladılar. Ancak Amerikalıların uluslararası ilişkiler hakkındaki görüşlerinin hiçbirisi, en küçük şekilde de olsa Hanoi’nin dikkatini çekmedi, aksine bunları Amerikalıların aklını karıştırmak için araç olarak kullandılar. Dünyanın en sert diktatörlüğünü kuran Hanoi Politbürosu, Güney’de mevcut birçok siyasi parti arasında bir parti olmayı hiçbir zaman kabul etmeyecekti. Hanoi’yi kuvvet kullanmaya son vermeye ikna edecek hiçbir neden yoktu; ayrıca, kaybetmediği sürece kazanmaya mahkûmdu ve kaybetmediği de bir gerçekti. Hareketsizliği yeğleyen Amerikan stratejisi, Hanoi’nin kaybetmesi olasılığını ortadan kaldırıyordu. Johson’un, Kuzey Vietnam dâhil, herkese açık olan yoğun kalkınma programını duymadılar bile. {918} Hanoi zafer istiyordu, kalkınma yardımı değil ve karakteristik bir kendini beğenmişlikle ikisi arasında bir seçim yapmaya gerek yokmuş gibi davrandılar.

Amerikan kamuoyu savaş aleyhine dönünce, Johnson’u eleştirenler onu diplomatik hareketsizlik gösterdiği için daha sert bir şekilde tenkit eder oldular. O zamana kadar yöneltilen suçlamalar, Johnson’un görüşmeler konusunda isteksiz davrandığı merkezindeydi ve bu noktada haksızdılar. Johnson’un görüşmeleri başlatmak konusundaki istekliliği, kendi aleyhine olacak kadar açıktı. Hanoi işi ağırdan almanın daha cömert öneriler sağlayacağı kanısına varmıştı. Johnson, birbiri ardından bombardımanın durdurulması emrini veriyordu (Hatıralarında on altı kez olduğunu söylüyor). Bununla, Birleşik Devletler’in görüşmelerin başlaması için karşılık beklemeden çok yüksek bir bedel ödemeye hazır olduğu mesajını veriyordu ve Hanoi bu bedeli istediği kadar yükseltmek için her türlü nedene sahipti.

Johnson Yönetimi’nin görüşmelerin başlaması için çok istekli olduğu, buna karşılık Hanoi’nin bu istekliliği kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktaki becerisini gösteren bu girişimlerden birisinin içinde ben de bulundum. Benim Vietnam işine karışmam çok yavaş gelişti. 1950’li yıllar süresince, dış politika üzerindeki düşüncelerim daha çok Avrupa ve nükleer strateji üzerine odaklanmıştı. Kennedy Yönetimi içinde hayran olduğum birçok kişi vardı. Bu

Yönetim'in Çinhindi çabasını, sorun üzerinde çok da fazla durmadan destekliyordum. Vietnam hakkında ilk defa ciddi şekilde düşünmeye, 1965 ve 1966 yıllarında Büyükelçi Lodge'a danışman olarak Vietnam'a yaptığım üç ziyaretten sonra başladım. Bu ziyaretler bana, Güney Vietnam'ın birçok eyaletini görme ve Amerikan Büyükelçiliği'nin eyalet habercileri denilen mensupları ile görüşüp tartışma olanağı verdi. Bunlar ülkenin çeşitli bölgelerine dağılmış olağanüstü yetenekli ve kendilerini işlerine adamış genç diplomatlardı. Bu ziyaretler, beni, bu strateji ile bu savaşın kazanılamayacağı ve bu görüşmelerin içeriğine ilişkin kesin fikirlerim yoksa da, Amerika'nın buradan kurtulmak için Hanoi ile görüşmesi gerektiğine ikna etti.

1967 yazında, nükleer silahsızlanma ile ilgili bilim adamlarının katıldığı Pugwash Konferansları denilen konferanslardan birine katıldım. Benim Çinhindi'ni ziyaret ettiğimi duyan iki katılımcı, görüşlerine göre çekici bir öneri ile bana geldiler. Dünya Sağlık Teşkilatı'nın bir mensubu olan Raymond Aubrac, Fransa ile görüşmeler sırasında Paris'te onun evinde kalmış olduğu için Vietnam komünist lideri Ho Chi Minh'i tanıyordu. Aubrac, barış hareketinden bir bilim adamı olan Herbert Markoviç'le birlikte Hanoi'ye bir seyahat yapmayı ve görüşmeler konusunda bizzat Ho Chi Minh'le konuşmayı önerdi. Dışişleri Bakanı Yardımcısı Bundy ve Savunma Baknı McNamara'ya haber verdim. Bu öneriyi destekllediler; ancak iki bilim adamının herhangi bir sıfatları olmadan özel olarak seyahat etmeleri ve Amerikan resmi görüşünü temsil ediyormuş gibi hareket etmemeleri şartını koydular.

Aubrac ve Markoviç Hanoi'ye gittiler ve Ho Chi Minh tarafından kabul edildiler. Âdet olduğu şekilde Amerikan "saldırısının" lanetlenmesinden sonra, Ho Chi Minh Hanoi'nin Amerika'nın Kuzey Vietnam'ı bombalamasından vazgeçmesi kaydıyla görüşmelere istekli olduğu işaretini verdi. Hanoi'nin Paris'teki temsilcisi Mai Von Bo resmi temas adresi olarak belirlendi.

Karmaşık ve pek diplomatik olmayan bir prosedürle birkaç mesaj alınıp verildi. Hanoi, bombardımana son verilmeden Washington'la doğrudan doğruya iletişim kurmayacağından, özel bir şahıs olarak ben aracı rolü üslenmiş oldum. Böyle olduğu halde, sonuna kadar elindeki kozları arttırma peşinde olan Hanoi, temsilcisine resmi olmayan bir Amerikalı ile bile ilişki kurma yetkisini vermiyordu. Böylece, Washington'dan genellikle Bakan McNamara'dan bana mesajlar geliyordu; ben bunları iki Fransız'a gönderiyordum; onlar da bana izin verilen açıklamalarla birlikte Mai Van Bo'ya veriyorlardı. McNamara savaşı sona erdirmek konusunda istekli idi ve kaç kez benden, görünmeyen

muhataplarımdan herhangi bir işaret almanın mümkün olup olmadığı konusunda ricada bulundu. Ne kadar belirsiz olursa olsun, herhangi bir olumlu işaret, görüşmelerde sonuca gitmeyi sağlayacak stratejiyi takip etme olanağı verecekti.

Başkan Johnson'la danışmanları arasındaki son Amerikan önerisinin hazırlandığı toplantının bir bölümünde ben de bulundum. Bu, hüzün veren bir deneyim idi. Johnson açıkça bombalamaya ara verilmesine isyan ediyordu. Dış politika konularına hâkimiyetinden emin olmamakla beraber, Johnson tek taraflı ödün vererek başlatacağı bir görüşmenin yararından kuşku duyacak kadar da politikada deneyim sahibiydi. Ancak savaşı sona erdirmeyi ümitsizce istiyordu; içerideki eleştirmenleri tarafından hayli hırpalanmıştı ve diplomasi yolunun denenmesini isteyen danışmanlarını da kırmak istemiyordu. Sonunda Johnson teslim oldu. Sonuç, ben toplantıdan ayrıldıktan sonra karara bağlanan ve sonradan adına San Antonio Formülü denilen formüldü ki, Johson 29 Eylül 1967'de bu şehirde yaptığı bir konuşmada bunu ortaya attı:

> "Birleşik Devletler, hemen başlayacak verimli görüşmelere yol açacaksa, Kuzey Vietnam'a yapılan hava ve deniz bombardımanına son vermeye isteklidir. Kuşkusuz, görüşmeler devam ederken Kuzey Vietnam'ın bombardımanın kesilmesinden veya sınırlandırılmasından avantaj sağlamaya çalışmayacağını varsayıyoruz-"{919}

San Antonio formülü, savaşın önemli dönüm noktalarından birisidir. Amerika, Kuzey Vietnam'a karşı askeri harekâtı durdurmayı öneriyor –kesin bir taahhüt– ve karşılığında, Hanoi bombalamanın durmasından avantaj elde etmeğe çalışmadığı sürece "verimli" görüşmeler istiyordu. "Verimli" ve "avantaj" sözcüklerinin tanımlanması için hiçbir kriter ileri sürülmüyordu. Ancak Amerika'nın iç tartışmalarını manipüle etme yeteneğini kanıtlamış olan Hanoi, Amerika'nın bombalamayı durdurmaktan vazgeçmesi halinde, bunun anlaşmazlık yaratacağını ve zaman kaybına neden olacağını kesin olarak biliyordu. Bombardımanın durdurulmasından "avantaj" sağlamamak konusuna gelince, kuşkusuz bu şartla Hanoi gerilla savaşına son verme yükümlülüğü altına girmiyordu veya yapmakta olduğu bir şeyi terk etmek zorunda kalmıyordu; bu şart, olsa olsa Hanoi'nin savaşı kazanma stratejisini tırmandırmaması anlamına geliyordu.

Hanoi, görüşme taktiğinin bir özelliği olarak bu tek taraflı öneriyi bile reddetti. Gerçekte Hanoi, öneriyi tam saldırıyı başlatmak için bütün askeri hazırlıklarını

tamamlamak amacıyla bir emniyet ağı olarak kullandı. Birkaç gün içinde Hanoi ile bağlantım tamamen kesildi. Amerikalıların bombardımanın durdurmasına vermeleri gereken karşılığın çok yetersiz ve alçakgönüllü olduğunu kavrayan Kuzey Vietnamlılar, oturup konuşmaya başlamadan ve öneriyi ele almadan önce, Johnson üzerindeki baskıyı arttırdılar. Tet Saldırısı ise yalnızca birkaç ay sonra başlayacaktı.

Hanoi, Amerikalıların gittikçe artan hoşnutsuzluklarının, tıkanıp kalmayı, tıpkı Kore'de olduğu gibi, Vietnam'da da hoşgörü ile karşılanmayacağını doğru olarak hissetti. Ancak birbirini izleyen iç anlaşmazlıkların doğasında bir nitelik farkı vardı. Amerika'nın Kore işine karışmasının gerekliliği hiçbir zaman aksi bir görüşle karşılaşmadı, eleştirilmedi; anlaşmazlık, bu işin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması için alınması gereken önlemlerle ilgiliydi. Vietnam'a gelince, Birleşik Devletler'in politikasını destekleyen ilk genel konsensüs birdenbire buharlaştı. Kore'de, Yönetim'i eleştirenler Birleşik Devletler'den daha çok şey yapılmasını istediler; Truman'ın politikasının alternatifi, MacArthur'un tırmandırma stratejisiydi. Vietnam'da, eleştirilerin büyük çoğunluğu Amerika'nın çabalarının azaltılması yönündeydi ve Amerikan stratejisinde değişiklik yapılmasından Vietnam'ın tamamen ve kayıtsız şartsız terk edilmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılıyordu. Kore'de, muhalefet cephesi başarılı olsaydı Amerika'nın düşmanları daha kötü bir alternatifle yüz yüze geleceklerdi. Vietnam'da, iç anlaşmazlığın ne kadar geniş çaplı olduğu iyice anlaşılınca, Hanoi askeri baskı ile birlikte yürütülecek hareketsizlik diplomasisinin lehine işleyeceğini hemen fark etti. Karşılaşılacak çıkmazlar, Johnson Yönetimi'nin diplomatik inisiyatif kullanmamasının üzerine atılabilirdi ve devam eden Amerikan kayıpları, tamamen çekilmek değilse bile, savaşın yavaşlatılması çağrılarını artırırdı.

Amerika'nın Vietnam politikasının eleştirilmesi, savaşın kazanılıp kazanılamayacağı ve amaçlarla araçların tutarlı olup olmadığı gibi oldukça mantıklı soruların sorulmasıyla başladı. 11 Mart 1968'de, Walter Lippmann sınırlandırma politikası eleştirisini Vietnam'a uyguladı. Amerika'nın gereğinden fazla yayıldığını ve sınırlandırma politikasının, ulusal amaçlar ile kaynakları arasındaki mantıki dengeyi yok ettiğini ileri sürdü:

> "Gerçek şu ki onun (Lyndon B. Johnson) savaş hedefleri sınırsızdır: Bütün Asya'yı kontrol altına almaya söz verdiler. Böyle sınırsız amaçlar için, sınırlı araçlarla savaşı kazanmak olanağı yoktur. Hedeflerimiz sınırsız olduğu için 'yenileceğimizden' kuşku yok."{920}

Geleneksel düşünce kategorilerinin Vietnam'a uygulandığı zamanki tutarsızlığını göstermek için, Lippmann Vietnam'ın Amerikan güvenliği ile ilgili olmadığını göstermek amacıyla "yenileceğimiz" sözcüğünü tırnak içine aldı. Onun görüşüne göre, çekilmek Amerika'nın genel pozisyonunu kuvvetlendirecekti.

Aynı konu, 1966'da Senatör Fulbright Birleşik Devletler'i "kuvvet sarhoşluğuna" yenilerek "kuvvet ile erdemliliği ve evrensel bir misyonla başlıca sorumlulukları birbirine karıştırmak"{921} ile suçladığı zaman da ortaya atılmıştı, iki yıldan daha az bir zaman önce, Fulbright Vietnam'ın tarafsızlaştırılmasını öneren de Gaulle'ü "durumu karıştırmak"la suçlamıştı. O zaman Fulbright, böyle bir gelişmenin "önceden görülmesi mümkün olmayan olaylar zincirini harekete geçireceğini, çünkü Fransa'nın Uzakdoğu'da ne askeri, ne de ekonomik bakımdan büyük bir güç olmadığını ve bu nedenle kendi inisiyatifi ile başlattığı olayları kontrol altına almakta veya olaylara etki etmekte yetersiz olacağını" söylemişti. 1964'te Fulbright iki "realist" seçenek gördü: "çatışmanın şu veya bu şekilde genişletilmesi veya Güney Vietnam'ın olanaklarını, onun mevcut tempoda savaşı başarı ile sürdürmesini sağlayacak şekilde artırmak için yeni bir çaba harcamak."{922}

İki yıl içinde ne oldu ki, senatör, Vietnam'ın statüsünü hayati önemden, ikinci derecede önemli bir statüye düşürdü? Niçin Fulbright'ın her iki önerisini de uygulayan Johnson yönetimini kuvvet sarhoşluğu ile suçladı? Ulusal geleneklerine sadık Amerikan liderleri, Vietnam'a yardım sorununu güvenlik gerekçesi ile açıklamaktan hoşlanmıyordu. Çünkü er veya geç bu durum maliyet ve çıkar tartışmalarına yol açacaktı. Sorunu Güneydoğu Asya'ya demokrasiyi getirme sorunu haline getirince, herhangi bir mantıksal durma noktası şansını da kaybettiler.

Savaşı eleştirenler, savaşı yürütenlerle aynı yolda, ancak ters yönde yürüyorlardı. Kararlarını tamamen pratik gerekçelere dayandırmakla işe başladılar: Savaş kazanılamazdı, bedel sağlanacak faydaya göre çok yüksekti ve Amerika gereksiz yere yayılıyordu. Fakat aynı Amerikan idealizminin ürünü olan eleştirmenler, eleştirilerini iki aşamada moral düzeye kadar genişlettiler: Birincisi, savaş için ideolojik sebepleri birbirinden farklı olan Hanoi ile Saygon arasında gerçekte çok az fark vardı; ikincisi, Amerika'nın savaştaki ısrarı, hatalı pratik değerlendirmeden değil, Amerikan sisteminin özünde bulunan moral çürümeden geliyordu. Sonuç olarak, hemen hemen evrensel destek gören bir politika, iki yıl içinde tüm Amerikan dış politikasının moralitesinin suçlanmasına hedef oldu ve

çok kısa bir müddet sonra da Amerikan toplumunun kendisinin eleştirilmesine dönüştü.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Amerika, moral inançları ile stratejik analizleri arasında seçim yapmak zorunda kalmadığı için çok şanslıydı. Amerika'nın anahtar niteliğindeki bütün önemli kararları, aynı anda demokrasiyi desteklemek ve saldırıya direnmek çerçevesinde açıklanmıştı. Ancak Güney Vietnam, hayalinizi ne kadar zorlarsanız zorlayın, demokratik olarak tanımlanamazdı. Diem'den sonra gelen rejimlerin hepsi etraflarının çevrilmiş olduğunu hissettiler; halk tarafından o zamana kadar tanınmayan Güney Vietnamlı generaller, popülerliklerinin seçimlerde test edilmesine hevesli değillerdi. Saygon'un yeni yöneticilerinin, Hanoi'deki meslektaşlarından daha az baskıcı oldukları makul bir argüman olarak ileri sürülebilirdi. Gerçekte bu argüman sık sık ortaya atılmıştır; fakat hiçbir zaman ciddiye alınmamıştır. İyi ile kötü arasındaki mutlak farklılığa inanarak yetişmiş bir ulus için moral göreceliği kabul etmek olanaksızdı.

Eleştirmenler, gerçekte bunun imkânsız olduğunu bildikleri halde, Saygon'un demokratik standartlara uymakta başarısız olduğunu ve bu nedenle tamamen gözden çıkarılmayı hak ettiğini artan bir şekilde ileri sürdüler. Zaman geçince, hemen hemen yirmi yıldan beri Vietnam'ın savunulmasının üzerine oturduğu temel güvenlik kavramı olan Domino Teorisi ilk önce terk edildi, sonra da alaya alındı. Yale Üniversitesi profesörlerinden Richard Renfield çok kapsamlı makalelerinden birinde, Lippmann'ın stratejik olarak Amerika'nın gereğinden fazla yayılması eleştirisi ile Vietnam anlaşmazlığının iki tarafının moral yönden birbirine eşit olduğu iddiasını birleştirerek savaşın anlamsız olduğu sonucuna varıyordu. Renfield'a göre, Amerika Vietnam'da saldırıya direnmekten çok, sosyal değişikliğe karşı tutucu güçleri destekliyordu.{923}

Eleştirmenler, Amerikan girişiminin moral yönden kabul edilemezliğini göstermek için Saygon'un birçok kusurunu sayıp döktüler. 1968'de, James Reston birçok Amerikalının aklını kurcalayan şu soruyu sordu: "Bu katliamı haklı gösterecek sonuç nedir? Savaşta onu yok ediyorsak, Vietnam'ı nasıl kurtaracağız?"{924} 1972'de Fulbright, Johnson'un hiçbir zaman "sorunun hür insanlar ile totaliter insanlar arasında bir sorun değil, rakip totaliter rejimler arasında bir sorun olduğunu ve savaşın 'doğrudan doğruya' veya başka şekilde bir uluslararası saldırı savaşı değil, bir sömürgecilik karşıtı savaş ve dolayısıyla bir iç savaş olduğunu" anlayamadığını söyledi.{925}

O zamanlar televizyon yavaş yavaş gelişiyordu. Düzenli akşam haber yayınları onlarca milyon izleyici kitlesini kendisine çekiyordu. Bu kadar çok seyirciyi, yazılı basının en çok popüler gazeteleri bile bütün ömürlerince çekemezdi ve televizyonlar, hararetli yorumları destekleyecek görüntü avantajına sahiptiler. Haber programları, Vietkong'un kendi kontrolü altındaki bölgelerde yaptığı gaddarlıkların teknik bakımdan görüntülenemediği düşünülse bile, yine de dengelenemeyen bir drama ve şovmenlik özentisi içindeydiler. Haber yorumcusunun, yalnızca bir başkanın ulaşabildiği kadar çok insana ulaşabilmesi ve bunu da bir başkanda sık yaptığı düşünülürse, bu durum ona siyasi bir kişilik kazandırıyordu.

Bütün savaş sonrası dönemde, Amerikalılar liderlerinin uzak toplumlara yardım etmek için özveri gösterilmesi çağrılarına cevap vermişlerdi. Vietnam kazanında, Amerika'nın farklılığına olan inanç ve Amerikan değerlerinin evrensel olarak uygulanabileceği inancı –ki savaş sonrası kalkınma işlerine hareket gücü kazandırmıştı– kendi aleyhine dönmeye ve düşmanın yararlanmasını önlemek için bütün ürünü ve tarım araçlarını yok etme politikasına benzer moral bir politika olmaya başladı. Kayıplar arttıkça, Amerikan dış politikasının eleştirilmesi, politikanın etkili olmadığı konusundan böyle bir politikaya gerek olup olmadığının sorgulanmasına döndü. Amerika'nın Vietnamlı müttefikinin değerliliğine saldırıdan, Amerika'nın kendisinin değerliliğine (yalnız Vietnam'daki Amerika değil, bütün dünyadaki Amerika) yöneldi.

Amerika'nın küresel bir politika yürütebilecek kadar formda olmadığı konusunda yapılan eleştirilere özel bir çeşni veren şey, bunların, şimdiye kadar Amerikan uluslararası idealizminin savunulmasına kendilerini adamış olan üniversiteler ve entelektüel çevrelerden gelmiş olmasıdır.{926} Kennedy tarafından verilen kararların oluşmasında katkıda bulunan birçok entelektüel, onun bir suikasta kurban gitmesi sonucu Yeni Sınırlar politikasının sona ermesi üzerine çok sarsıldılar ve öğrencilerin savaş karşıtı protestoları onları daha da çok sarstı. Vietnam'dan çekilmenin nasıl olması gerektiği konusu artık onları çok ilgilendirmiyordu; kendi öğrencilerinin baskısı altında olan birçok profesör, Vietnam'dan tek taraflı, kayıtsız şartsız çekilme fikrine gittikçe daha çok yaklaştılar.

Yirmi yıl boyunca izlenen tarafsız dış politika varsayımlarına karşı çıkan Vietnam protestocularının radikal kanadı, komünizm karşıtı olmayı da alaya alarak, bu düşünceyi çağ dışı olarak nitelediler: Hanoi'yi ziyaret eden iki kişi Staughton Lynd ve Tom Hayden "Biz anti-komünist olmayı reddediyoruz"

dediler. “Biz, bu sözcüğün eski anlamını tamamen yitirdiğini iddia ediyoruz. Şimdi bu sözcük, Amerikalıların ırza geçmekten daha sofistike olmayan bir dış politikayı haklı göstermek için kullandığı soyut düşüncenin anahtar sözcüğüdür.”{927} Amerikan ulusal çıkarını savunan Amerikan filozoflarının en kıdemlisi olan Hans Morgenthau bile, Amerika’nın ahlaksızlığını ilan eden şöyle bir bildiri yayınladı: “Savaş kurallarının ihlal edildiğinden söz ederken, bütün diğer özel ihlal olaylarının izlediği temel ihlali aklımızdan çıkarmamamız gerekir ki, o da bu çeşit bir savaşı sürdürmektir.”{928}

Soğuk Savaş’ın gerçeklerinin olduğu gibi kabul edildiği şartlar içinde yetişmiş olan kuşağın liderlerine, bu çıkışlar şok etkisi yaptı. Savaş sonrası konsensüsün formüle edilmesinde başlıca rolü oynayan Lyndon Johnson, Amerika’nın önde gelen üniversitelerindeki erkek ve kadınlardan salvo şeklinde gelen bu saldırılar karşısında iyice şaşkına döndü ve onlarla nasıl mücadele edeceğini bilemedi. Oysa Johnson onların beğenisini kazanmak ve onlarla ortak bir dille konuşmak istiyordu. 1966 yılında savaşı en sert şekilde eleştiren kişilerden birisi olan David Halberstam’ın kendisi daha önceleri şöyle demişti: “Vietnam (Amerika’nın) küresel yükümlülüğünün meşru bir parçasıdır... Vietnam, Amerikan çıkarları bakımından hayati önemde olan dünyadaki beş-altı ulustan birisidir. Vietnam, bu kadar önemli ise, bu işe daha geniş çapta katılmamıza değer.”{929}

Johnson, Truman’dan Kennedy’ye kadar kendisinden önceki liderlerin ortaya koyduğu ilkelerin doğruluğu konusunu ortaya atarak tepkisini gösterdi. Bu ilkeler, eleştirmenler tarafından zaten artık eskimiş, geçersiz, hatta konu ile ilgisi olmayan ilkeler olarak görülüyordu. Johnson’un kayıtsız şartsız görüşme önerileri, Amerika’daki iç ayaklanmaya bir güvenlik supabı sağlamayacak kadar işlerinde usta olan Hanoi’deki liderler tarafından reddedildi. Johnson bu muhalefet akımına göğüs germek için yavaş yavaş görüşme pozisyonunu değiştirdi; Amerika’nın çatışmaya son vermesi için Kuzey Vietnamlıların çekilmesi şartından vazgeçerek, görüşmelerden önce San Antonio Formülü’nü uygulamak suretiyle bombardımanı durdurmak noktasına geldi; başlangıçta Hanoi’nin Ulusal Kurtuluş Cephesi (NLF) ile görüşmeyi reddederken, cephenin kişisel temsilcileri ile görüşmeyi kabul etti; son olarak da görüşmelerde politik bir tüzel kişilik olarak NLF’yi kabul etti. Ayrıca bütün Çinhindi’ni kapsayacak bir ekonomik yardım programı ile Hanoi’yi heveslendirmeye çalıştı. Bu hareketler, Hanoi tarafından yetersizlik ve Amerikan eleştirmenlerinin çoğunluğu tarafından da samimi olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Ulusal

tartışma iki noktada kutuplaştı: Zafer veya çekilme. Zafer için belli bir strateji, çekilme için de belli bir politika yoktu.

Yönetimin daha ılımlı eleştirmenleri, ki ben de bu gruba dâhildim, karşılıklı görüşülerek uzlaşma sağlanmasını istiyordu. Bunun önündeki engel Washington değil, Hanoi idi. Kuzey Vietnamlı komünistler, bütün ömürlerince yaptıkları ölümcül mücadeleye sadece iktidarı paylaşmak veya en etkili baskı vasıtası olan gerilla savaşını yavaşlatmak için son vermezlerdi. Vietnamlı komünistler, temel güç dengesine bakılmaksızın yapılacak görüşmeler hayalinin veya sürecin kendisinde ortaya çıkacak bir uzlaşmanın gerçek olamayacağını kabul etmekte bir kuşak önce Stalin'in olduğu kadar isteksizdiler. Johnson'un, yumuşak ve açık fikirli olacağı yolunda sık sık tekrarladığı güvenceler de Hanoi'e hem naif, hem de anlamsız göründü.

Hayret edilecek şey, Amerika'nın uzlaşmak için ödeyeceği bedel ile, zafer elde etmek için ödeyeceği bedelin aynı olması. Hanoi, uzlaşmayı ancak savaşı kazanamayacağını anladığı zaman yani yenildikten sonra kabul edecekti. Amerika ise, ancak savaştan sonra ılımlılık gösterebilecekti, savaş sırasında değil. Yönetimin ve ılımlı eleştirmenlerin çözümleri dâhil, bütün standart "çözümler" Hanoi'nin amansız inadı ile reddedildi. Ölümleri durduracağı için Amerika tarafından istekle karşılanabilecek bir ateşkes, Hanoi'nin görüşüne göre Amerika'nın tamamen çekilme nedenini ortadan kaldıracaktı. Komünizmin, her şeye hakim olmasına giden yolda bir incir yaprağı hükmündeki bir koalisyon hükümeti denemesini dahi, komünistlere Saygon'un yaşaması için bir güvence olarak göründü.

Amerika'nın yapması gereken seçim, zafer ile uzlaşma arasında değil, zafer ile yenilgi arasındaydı. Kuzey Vietnamlılar ile Amerikalılar arasındaki fark, Hanoi'nin bu gerçeği kavramasına karşın, ne Johnson'un, ne de ılımlı eleştirmenlerin bunu kabul etmemeleridir. Hanoi'deki *Realpolitik* uygulayıcıları, Vietnam'ın kaderinin konferans masasında değil, savaş alanındaki kuvvetler arasında var olan denge ile belirleneceğine inanıyorlardı.

Geriye bakınca, Amerika'nın görüşmelerin başlaması için bir bedel ödemesine gerek olmadığına hiç bir kuşku yok. Hanoi, iki politik partiyi de görüşmelerden çıkacak sonucu kabul etmeye zorlamak için olsa bile, 1968 Amerikan başkanlık seçiminden önce görüşmeye karar vermişti. Ancak Hanoi liderleri, askeri dengeyi kendi lehlerine çevirmek için önemli bir çaba harcamadan görüşmelere girmeyeceklerdi. Görüşme pozisyonlarını kuvvetlendirmek için araç Tet

Saldırısı'ydı; bu saldırı yeni ay yılında (Tefte) olmuştu. 1968 dâhil, her yıl bu dönemde bir ateşkes yapılmıştır. Ancak 30 Aralık'ta, komünist kuvvetler Güney Vietnam'ın otuz adet eyalet başşehrine büyük bir saldırı başlattı. Aniden yapılan bu saldırı büyük şaşkınlık yaratmış, Saygon'daki kilit hedefler ele geçirilmiş, hatta Birleşik Devletler Büyükelçiliği'nin sınırına ve General Westmoreland'ın karargâhına kadar ilerlemişlerdi. Eski başşehir Hue komünistlerin eline geçti ve yirmi beş gün onlarda kaldı.

Askeri bakımdan Tet, şimdi önemli bir komünist yenilgisi olarak kabul edilir,{930} ilk kez gerillalar yeryüzüne çıkmışlar ve karşı tarafla açık bir savaşa tutuşmuşlardı. Bütün ülke çapında saldırı yapma kararı, onları savaş alanlarında çarpışmaya zorlamıştı ki, normal zamanlarda bunu yapmıyorlardı. Üstün Amerikan ateş gücü, ABD Ordu ders kitaplarında gösterildiği gibi, gerilla altyapısının hemen hemen tamamını yok etmişti. Savaşın geri kalan bölümünde, Vietkong gerillaları artık etkili bir kuvvet olmaktan çıktılar ve bütün savaşlar bundan böyle Kuzey Vietnam düzenli ordu birlikleri tarafından yapıldı.

Tet, bir dereceye kadar Amerikan askeri doktrinin haklılığını doğrulamıştı. Her şeyi bir tek olaya bağlayan komünistler, Amerikan stratejisinin uzun zamandan beri beklediği yıpratma savaşını kabul etmişlerdi. Belki kayıpları resmi belirtilenden de fazla olmuştu, belki de Amerikalıların görüşmek için bu derece hevesli olmalarının onlara bir emniyet ağı sağlayacağına güvenmişlerdi.

Ancak Tet Saldırısı, Hanoi için önemli bir psikolojik zafere dönüştürüldü. Amerikan liderleri, baskılarını artık gerilla kalkanından mahrum kalmış olan Kuzey Vietnam birliklerine yönelttiler. Amerika baskıyı devam ettirip sonuna kadar gitseydi, Johnson büyük olasılıkla karşı tarafa önerdiği kayıtsız şartsız görüşmeyi kabul ettirebilecekti; hatta kayıtsız şartsız bir ateşkes de sağlayabilecekti. Böyle düşünülmesinin nedeni, Hanoi'nin Johnson'un yenilenen görüşme önerisini kabulde gösterdiği acelecilikti, (yetmiş iki saatten daha az bir süre), Johnson'un yeni önerisi, Sam Antonio Formülü'ne dayanan bombardımanı kısmen durdurmak şartını da içeriyordu.

Amerikan liderleri yeter derecede sıkıntı çekmişlerdi ve bunun nedeni kamuoyunun onları terk etmiş olması değildi. Anketler, Amerikan halkının % 61'inin kendilerini şahin, %23'ünün güvercin olarak gördüğünü gösteriyordu. Halkın % 70'i bombardımanın devam etmesinden yanaydı.{931} En çok sinirleri bozulan taraf, Vietnam'a müdahaleyi savunan kişilerin oluşturduğu gruptu. Johnson, önceki yönetimin çoğu şahin olan liderlerini bir grup olarak bir araya

getirdi. Cesur ve yürekli bu insanlar arasında, Dean Acheson, John McCloy, McGeorge Bundy ve Douglas Dillon da vardı. Büyük çoğunlukla savaşın tırmanmasının durdurulmasını ve tasfiyenin başlatılmasını önerdiler. Hanoi'nin henüz tam anlaşılmayan tutumu karşısında, bu karar yenilginin başlangıcıydı. Genellikle bu "akıllı adamlarla" aynı düşüncedeydim. Bu da bir kararın dönüş noktası olup olmadığının, o karar alınırken değil, sonradan geriye dönüp düşünülünce daha iyi anlaşıldığını gösteriyor.

27 Şubat 1968'de, o zamanlar etkisinin zirvesinde olan televizyonun önemli adamı Walter Cronkite başarısızlık tahmini ile Beyaz Saray'ı şoke etti:

> "Şimdi her zamankinden daha eminiz ki, kanlı Vietnam deneyimi bir hareketsizlik içinde son bulacaktır. Bu yaz hemen hemen mutlak olan beraberlik, ya gerçek al-ver görüşmeleri ile veya müthiş bir tırmanma ile son bulacak; eldeki bütün araçlarla savaşı tırmandırmak, düşman aynı şekilde bize uyacaktır..."{932}

Son önerme sorgulanmaya açıktı: Kuzey Vietnam'ın tarihte her türlü makul tehlike ve fayda hesaplarına karşı bu kadar duyarsız olan tek ülke olması mümkün değildir. Vietnam'ın acıya dayanma yeteneğinin, diğer herhangi bir ülkeden daha güçlü olduğu doğrudur; fakat bunun da bir sınırı vardır ve Hanoi'nin son ilgilendiği şey, al-ver görüşmeleri idi. Ancak Cronkite'ın abartmasının bir gerçek tarafı vardı: Hanoi'nin kırılma noktası, açıkça Amerika'nınkinden yüksekti.

Bu noktaya kadar Yönetim'in destekçisi olan *The Wall Street Journal* gazetesi, son gelişmeleri "desteklenen ilk hedeflerimiz başarısız mı kalıyor?... eğer devletten ve ulustan arkaya bir şey kalmayacaksa, ne, ne için kurtarılacak?" sorusunu sorarak gemiyi terk etti. *Journal*, "Amerikan halkı eğer hâlâ kabul etmediyse, bütün Vietnam çabalarının yok olmaya mahkûm olacağını kabul etmeye hazırlıklı olmalıdır"{933} dedi. 10 Mart'ta, NBC Vietnam hakkında yeni bir özel program hazırladı: "Bütün tartışmaları bir yana bırakarak, şimdi şuna karar vermemiz zamanıdır: Vietnam'ı kurtarmak için onu yok etmek faydalı mıdır?"{934} 15 Mart'ta *Time* dergisi de koroya katildi: "1968 bize şunu öğretti ki, Vietnam'da zafer veya daha uygun bir düzenleme, dünyanın en güçlü ülkesinin bile harcı değildir."{935}

Önde gelen senatörler de kavgaya karıştılar, Mansfield şöyle dedi: "Biz, yanlış yerdeyiz ve yanlış bir savaş yapıyoruz."{936} Fulbright ise, "Yönetim'in, Kongre'nin onayını almadan ve herhangi bir görüşme yapılmadan veya Kongre

tarafından üzerinde durulmadan savaşı genişletme yetkisi" olup olmadığı sorusunu ortaya attı.{937}

Johnson, bu saldırılar karşısında gittikçe eğildi. 31 Mart 1968'de, 20. paralelin kuzeyindeki bölgeye yapılan hava saldırılarını tek taraflı olarak kısmen durdurdu; görüşmeler başlar başlamaz bu saldırıları tamamen durduracaktı. Ayrıca, bundan böyle Vietnam'a önemli takviye birliklerinin gönderilmeyeceğine işaret ederek "Güney Vietnam'da amaçlarının düşmanı tamamen yok etmek olmadığı"{938} yolunda tekrar güvence verdi. Hanoi'nin resmi ateşkesi ihlal ederek Amerikan tesislerine büyük çapta saldırı düzenlemesinden ve yalnızca Hue'de binlerce sivili öldürmesinden altı hafta sonra, Johnson Hanoili liderleri Güneydoğu Asya'nın ekonomik kalkınmasına katılmaya davet etti ki, bu ekonomik yardım yapılacağının açık bir imasıydı. Ayrıca tekrar başkanlık seçimine girmeyeceğini de açıkladı. Güneydoğu Asya'ya 500.000 asker gönderen başkan, onların çekilmesini yeni başkana bırakıyordu.

Savaş sonrası dönemin başkanlık kararlarından tarihi önem taşıyan birisi de bu karardı. Johnson, başkanlık seçimine katılmayacağı hakkındaki dramatik açıklamasını yapmamış olsaydı, Vietnam sorunu ile birlikte seçimlere girer ve bir şekilde popülaritesini sağlayabilirdi. Sağlığı ikinci kez başkanlık seçimine girmeye izin vermediyse, Johnson döneminin geri kalan bölümü boyunca kendinden sonra gelecek başkana ve Kongre'ye en iyi seçeneği bırakmak için Hanoi üzerindeki baskısını sürdürmeliydi. Tet'in ardından Hanoi'nin zayıflığı göz önüne alındığında, 1968'de baskı politikası uygulamanın görüşmeler için sonunda ortaya çıkandan daha iyi bir çerçeve ortaya koyacağı kuşkusuzdu.

Aynı anda tırmanmayı yavaşlatan, görüşme öneren ve seçime girmeyeceğini açıklayan Johnson, bütün dezavantajları bir araya getirdi. Yerine geçmek isteyen adaylar, zamanını belirtmeden barış için söz veriyorlardı. Böylece, görüşmeler fiilen başlayınca halkın düş kırıklığına uğraması için bütün şartlar yaratılmış oldu. Hanoi, temelde prosedürle ilgili olan görüşmeleri başlatması karşılığında hava saldırılarının durmasını sağlamış ve Kuzey Vietnam personeliyle olsa da Güney'deki altyapısını restore etmek fırsatını elde etmiş oldu. Hanoi için artık Johnson'la bir çözüme gitmenin hiçbir çekiciliği yoktu ve aynı kuvvet denemelerini onun yerine gelecek olanla tekrarlamak için her türlü neden vardı.

Henry Kissinger ve Le Duc Tho, Paris’te. Ocak 1973

27
Vietnam: Kurtulma; Nixon

Birleşik Devletler’i ilk başarısız savaş deneyiminden ve Amerikan moral inançlarının fiili durumla çatıştığı ilk dış yükümlülükten kurtarmak görevi Nixon Yönetimi’ne düştü. Bu kadar sıkıntı veren dış politika görevine pek ender rastlanır; hiçbir ülke, böyle bir geçişi, şiddetli acı duymadan başaramamıştır.

Her ne kadar Fransızların Cezayir’den çekilmelerinin Amerikalılar için bir model oluşturduğu sık sık tekrarlanmış ise de, gerçekte bu iş de Gaulle’ün, Nixon Yönetimi’nce Amerika’nın Çinhindi’ndeki ilişkisine son vermek için gereken dört yıldan daha fazla zamanını almıştır. Fransa Cezayir’den çekilirken, de Gaulle, aileleri birçok kuşaktan beri orada yaşayan bir milyon Fransız göçmenini geride bırakmak yükünü omuzlamak zorunda kalmıştı. Nixon ise, Amerikan birliklerini Vietnam’dan çekerken, dört Amerikan başkanının yirmi yıllık bir zaman dilimi içinde, bütün hür insanların güvenliği için hayati önemi olduğunu ilan ettiği yükümlülükleri tasfiye etmek zorunda kaldı.

Nixon bu cesaret kinci görevi üslendiği zaman, Amerika iç Savaş’tan beri en şiddetli iç karışıklık içindeydi. Aradan yirmi beş yıl geçmesine karşın, Vietnam üzerindeki Amerikan ulusal konsensüsünün böyle birdenbire çökmesi, insanda

hâlâ şok etkisi yapmaktadır. 1965'te, Amerika genel bir halk onayıyla, küresel bir komünist komplosu olarak nitelediği bir gerilla savaşını kazanmaya ve Güneydoğu Asya'da hür kurumlar kurmaya kendisini adamıştı; iki yıl sonra, 1967'de, aynı girişim yalnızca başarısız olarak değil, aynı zamanda savaş delisi politikacıların sapkın siyaseti olarak algılanıyordu. Bakıyorsunuz bir ara entelektüel toplum ilerici genç bir başkanın gelişini alkışlıyor, hemen arkasından, yeni başkanın stratejisi –veya stratejistleri– esas bakımdan yas tutulan başkanınkiyle aynı olduğu halde, onu gaddarlık, yalancılık ve savaş delisi olmakla suçluyor. Başkanlığının sona erdiği 1968 yılında, Johnson ancak askeri üslerde veya çılgın protestocuların fiziksel olarak uzakta tutulabileceği diğer yerlerde halkın karşısına çıkabiliyordu. Hatta, fiilen başkan olduğu halde, kendi partisinin 1968 yılı ulusal kongresinde bile halkın karşısına çıkamadı.

Yalnızca beş aylık bir sessizlikten sonra, Johnson'un yerine gelen Richard Nixon zamanında şiddetli savaş aleyhtarı gösteriler yeniden başladı ve hatta hız kazandı, iç tartışmaları bu kadar acımasız ve hemen hemen çözümlenemez bir duruma getiren şey, yaygınlaşan anlaşmazlıkların aynı zamanda olayın temelinde yatan derin felsefi anlaşmazlığı da yansıtmasıdır. Nixon, Vietnam'dan şerefli bir çıkış sağlamak için görüşme yapmaya istekliydi. Ancak Amerika'ya güvenen eski Güney Vietnam yöneticileri tarafından yönetilen milyonlarca insanı, Kuzey Vietnamlı komünistlere teslim edemezdi. Nixon güvenilirliği ve şerefi ciddiye alıyordu; çünkü bunlar, Amerika'nın barışçı bir uluslararası düzen şekillendirme karakterini belirliyordu.

Diğer taraftan, Barış Hareketi'nin liderleri savaşı o kadar iğrenç buluyorlardı ki, Vietnam'dan şerefli bir şekilde ayrılmak fikri onlara anlamsız, gülünç bir şey gibi geliyordu. Nixon Yönetimi'nin olası bir ulusal aşağılanma olarak algıladığı şeyi, Vietnam protestocuları arzulanan bir ulusal boşalım olarak görüyorlardı. Yönetim, Amerika'nın hür halkların koruyucusu ve destekleyicisi şeklindeki savaş sonrası uluslararası rolüne devam etmesini mümkün kılacak bir sonuç peşindeydi; oysa Barış Hareketi içindeki birçok kişi, bu rolü kendini beğenmişlik ve kusurlu bir toplumun haddini bilmezliği olarak kabul ederek, buna bir son verilmesini istiyordu.

Amerika, bir kuşaklık bir zaman dilimi içinde İkinci Dünya Savaşı'nı, Kore Savaşı'nı ve on beş yıl süren Soğuk Savaş krizlerini yaşadı. Bunların içinde Vietnam en çok çaba harcanan, dayanılması zor fedakârlıklar isteyen dönem oldu; çünkü bu savaş Amerikan geleneksel değerlerine ve beklentilerine aykırıydı. Nixon ve Johnson kuşağının gençlik yıllarına rastgelen 1920 ve

1930’lu yıllarda, Amerikalılar kendilerini Avrupa’nın Makyavelci uygulamalarının üzerinde görüyorlardı. 1940 ve 1950’li yıllar sırasında bu kuşak yaşlanınca, Amerika’nın haklı bir küresel misyona davet edildiğine inandı; gerçekten de hür dünyanın tek lideri olarak ortaya çıktı. Bu insanlar, 1960’lı yıllarda politik kariyerlerinin doruğuna ulaştığı zaman, Vietnam Barış Hareketi bu küresel misyonu sorgulamaya başladı. 1970’li yıllarda, sahneye yeni bir kuşak çıktı ve bu kuşak artık Amerika’yı eski, temiz Amerika olarak görmüyordu. Onların görüşüne göre, Amerika’nın dünya işleri ile ilgilenmeye hakkı olabilmesi için, önce kendisini geliştirmek için bir konsantrasyon dönemine gereksinimi vardı.

Böylece, Amerika bütün savaş sonrası dönemdeki en çetrefil moral hesaplaşma zamanına doğru ilerlerken kuşaklar da değişiyordu. Eleştirmenler, savaşın vahşetini televizyon ekranlarında yansıtan resimlerle sarsılıyorlar ve Amerika’nın müttefikinin moral haklılığı hakkında gittikçe artan şüpheler besliyorlardı. Bu ölümlere hemen son verecek herhangi bir çözüm bulunması gerektiğine inanan bu eleştirmenlerin tavırları gittikçe daha acılaşmaya başladı Amerika, farklılığına olan inancı, idealizmi, masumiyeti ve kendini adamışlığı ile Amerikan politikasının büyük dönemlerinden birisini destekledi ve yaşattı; şimdi müttefiklerinden de aynı kusursuzluğu ve Amerikan tercihlerindeki belirginliği isteyecek kadar acımasız oldu. Bunların başarılamaması, Amerika için bir ayıp ve müttefiki için de başarısızlık getirecekti.

Amerika’nın moral erdemliliği, esnek bir diplomasi izlemesine engel oluşturdu. Vietnam, en iyi koşullarda kötü alternatifler ve yürek burkan seçimler sundu. Barış Hareketi’nin içgüdüsel davranışı, kendisini tertemiz bir erdem abidesi olarak gören ilk görüşü canlandırarak, Amerika’nın dünya işleriyle olan ilgisini kesmekti. Belki Franklin Roosevelt, John Kennedy veya Ronald Reagan gibi karizmatik liderler, bu nostalji ile başa çıkmak için bir yol bulabilirlerdi. Bu, Richard Nixon’ın, başka alanlarda çok fazla olan yeteneklerinin ilerisinde bir işti. Johnson’un aksine, Nixon uluslararası işlerde çok bilgili ve yetenekliydi. Başkanlığa başlarken, birçok savaş karşıtı kritikleri gibi o da, Vietnam’da bir zaferin artık olası olmadığına inanmıştı. Başlangıçtan itibaren, Nixon kaderin ona lütufkâr davranmadığını ve bu moral bozucu çatışmadan bir nevi kaçış niteliğindeki çekilmeyi omuzlarına yüklediğini anlamıştı. Bu görevi şerefle yapmak bir başkan için doğaldı. Duygusal veya entelektüel olarak kabul edemediği şey, en iyi okulları bitirmiş bazı kimselerin ve toplumun, hem hayran olduğu hem de kıskandığı ileri gelenlerinin, Amerika için aşağılayıcı bir çöküntü

ve müttefikine ihanetle eşdeğer bir yol önermeleriydi. Nixon, ayrıcalıklı saydığı kimseler tarafından yöneltilen şiddetli protestoların kişisel saldırıya dönüşmesini, bütün ömür boyu süren ideolojik bir düşmanlığa bağlamaktadır. Onun gözünde, Vietnam sorununu politik bir kavgaya dönüştürülmüştü. Diplomasinin yönetiminde duyarlı ve ince olan Nixon, iç politikaya gelince kendisinden önce gelenlerin de rutin bir şekilde kullandığına inandığı yöntemler kullanan yırtıcı bir sokak dövüşçüsü olabiliyordu.

Başkan olmadan çok önce oluşmuş olan hiddeti, becerikli bir hareketle geçiştirme olasılığı olup olmadığı hiçbir zaman bilinmeyecek. 1960'lı yılların sonunda, öğrencilerin şiddetle protestoları küresel çapta yaygınlaştı ve Fransa, Hollanda ve Almanya'ya da yayıldı. Üstelik bu ülkelerin hiçbirisi Vietnam'a benzer bir durumda değildi veya Amerikan anlamında ırkçılık sorunları yoktu. Nixon, hayatının bu döneminde köprüler kurmaya başlayacak kadar güvende değildi ve yara alabilecek durumdaydı.

Doğruyu söylemek gerekirse, Nixon elit toplumdan çok az yardım aldı; sonuçta onu problemleri ile yüz yüze bıraktılar. Amerika'nın Vietnam savaşına katılmasında payı olan bir önceki yönetimin yüksek memurları, Nixon yönetiminin birçok inançlarını aynen paylaşıyorlardı. Averell Harriman ve eski Savunma Bakanı Clark Clifford gibi insanlar, dış politika üzerinde savaş sonrasında oluşan ve iki partinin de paylaştığı konsensüsün önde gelen uygulayıcıları arasındaydılar; normal olarak, kriz zamanında bir dereceye kadar ulusal dayanışma gösterme zorunluluğunu hisseder ve asgari mutabakat sağlanmış barış programı için yönetim etrafında kenetlenirlerdi.

Ancak bu kez, savaş sonrası dış politika konsensüsüne şekil veren insanlar, başkanı desteklemediler. Sonuçta, onlar barış gösterilerindeki ilk hedeflerdiler. Başlarına gelenler elem vericiydi; çünkü Barış Hareketi'nin başında olan kadın ve erkekler, hayran oldukları ve kendi seçmen kitlesinin özü saydıkları kimselerdi. Bu kişiler, Yeni Sınır'ın piyade erleri idi ve gerçek değilse de mecaz anlamında protestocuları kendi soylarındanmış gibi görüyorlardı. Barış Hareketi'nin yöntemlerini uygun bulmamakla beraber, Johnson yönetiminin kilit üyeleri, protestocuların daha radikalleri ile de facto bir ittifaka yöneldiler. Yönetim'in politikalarına karşı sonu gelmeyen görünüşte ılımlı itirazları, onların pozisyonlarını Nixon'la tam mutabakattan biraz uzakta tutuyor ve ulusal konsensüsü erişilemez yaptıkları için başkanın kırgınlığını arttırıyorlardı.

Nixon şerefli bir barışı gerçekleştirmek için çalışmaya koyuldu. Bu işte onun

başlıca yardımcısı olduğum için, benim hikâyem kaçınılmaz bir şekilde oynadığım rolden ve temel varsayımlardaki mutabakatımdan etkilenmiştir.

Seçim ile yemin ederek göreve başlama arasında geçen sürede Nixon, benden Kuzey Vietnamlıları, görüşmeler yoluyla bir sonuç almak istediğinden haberdar etmemi rica etti. Kuzey Vietnamlıların cevabı, sonradan Hanoi'nin standart talebi olan şartı ilk kez ileri sürdü: Amerika'nın kayıtsız şartsız çekilmesi ile birlikte Saygon'daki Nguyen Van Thieu hükümetinin devrilmesi.

Hanoi, Nixon'ın sözlerinin samimi olup olmadığı üzerinde durmaya bile gerek görmedi. Nixon'ın yemin ederek göreve başlamasından sonraki üç hafta içinde yeni bir saldırıya geçti –Mini-Tet Saldırısı denen saldırı– ve dört ay süren bu saldırı boyunca, Amerikalılar her ay ortalama 1000 ölü verdiler. Açıkça görülüyordu ki, Nixon'ın uzlaşma önerisi karşı taraftaki amansız liderlerde herhangi bir karşılık verme duygusunu harekete geçirememişti. Johnson Yönetimi zamanında varılan "anlayış" çerçevesinde, hava saldırılarının durdurulmasından tarafların avantaj sağlamayacağı hakkındaki kurala da en küçük bir şekilde uymadılar.

Nixon Yönetimi işe başladığı zaman, makul uzlaşma önerileri ile ulusal bir konsensüs geliştirmek ümidindeydi ve bu şekilde birleşmiş bir ulus olarak Hanoi'ye karşı durmak istiyordu. Kısa zamanda anlaşıldı ki, Nixon da kendinden evvelkiler gibi Hanoi'nin inatçılığı ve kararlılığını olduğundan az tahmin etmişti. Saygon'un beceriksiz yöneticilerini ve Amerika'nın aksayan yükümlülüklerini göz önüne alınca, Ho Chi Minh kayıtsız şartsız bir zafer kazanacağından daha çok emin olmaya başladı. *Realpolitik*'in usta bir uygulayıcısı olarak Ho, kan ve kurşunun, ona savaş alanında zafer kazandıracağından eminken, görüşme masasına oturmaya razı olacak değildi.

Bir uzlaşma barışı için, Hanoi liderliğini oluşturan asık yüzlü kahramanlardan az ümit veren kimseler olamazdı. Nixon Yönetimi işe başladığı zaman, Vietnam macerasını başlatan Demokrat Parti resmi platform ile azınlıktaki "güvercin"ler kesin hatlarla ikiye ayrıldı. "Güvencin"leri Senatör Ted Kennedy, George McGovern ve Eugene Mc Carthy destekliyordu. Sonradan, bu azınlık Demokratik Parti Ulusal Kongresi'nde reddedildi, işe başladıktan sonra dokuz ay içinde, Cumhuriyetçi Nixon Yönetimi, Demokrat Parti'nin güvercin platformunu geçti. Hanoi, Amerikalıların verdiği her ödünü, karşılığında herhangi bir şey vermeye gereksinim duymadan cebine atıyordu ve değişmeyen bir şekilde taleplerini tekrarlıyordu: Amerika'nın kesin ve kayıtsız şartsız çekilmesi için bir

tarih belirlenmesi ve Saygon hükümetinin bir komünist hükümetle değiştirilmesi. Hanoi bu şartlar aynı zamanda yerine getirilmediği takdirde, Amerikan esirlerinin serbest bırakılmayacağında ısrarlı idi. Hanoi'nin istediği, onurunu kaybetmek ve birlikte tam bir teslimiyetten başka bir şey değildi.

Ancak başkanlar, üstlendikleri bir işi, sandıklarından daha çetin çıktı diye bırakamazlar. Yemin töreninden önce bile, Nixon savaşı sona erdirmek için sistematik bir inceleme yapılmasını emretmişti. Üç seçenek analiz edildi: Tek taraflı çekilme; askeri ve politik baskı ile birlikte Hanoi'ye karşı bütün kozları oynamak; Birleşik Devletler'in savaş sorumluluğunu yavaş yavaş Saygon hükümetine devrederek kademeli olarak çekilmek.

Tek taraflı bir kararla çekilme, sonradan birçok revizyonist spekülasyonun konusu olmuştur. Nixon'ın başkanlığa gelir gelmez hemen çekilme tarihi belirlemesi ve tek taraflı Amerikan kararı ile savaşı bitirmesi gerektiği ileri sürüldü.{939}

Eğer tarih gazetecilik kadar basit bir şey olsaydı bu gerçekleşebilirdi. Her ne kadar başkanların geniş bir takdir hakları varsa da, bu hak politik çevre ile bağlıdır ve pratik gerçekle de sınırlıdır. Nixon 1969'da başkan olduğu zaman, iki partiden hiçbirisi tek taraflı kararla çekilmeyi savunmadı ve bu görüşü destekleyen herhangi bir kamuoyu yoklaması da yoktu. Demokratların 1968 Ulusal Kongresi'nde reddedilen "güvercin" platformu, Birleşik Devletler'in saldırı operasyonlarının azaltılması, dış güçlerin (Kuzey Vietnam dâhil) karşılıklı olarak geri çekilmesi ve Saygon hükümeti ile Ulusal Kurtuluş Cephesi arasında uzlaşma politikasının teşvik edilmesi çağrısında bulundu. Bu işlerin karşılıklı olarak yapılması işin mantığında vardı ve tek taraflı bir kararla çekilmeden hiç söz edilmedi.

Johnson Yönetimi'nin barış programı Manila Formülü'nde belirlenmişti. Buna göre, Amerikan kuvvetleri Kuzey Vietnam kuvvetlerinin çekilmesinden altı ay sonra ve savaşın şiddet düzeyi azaltıldıktan sonra çekilmeye başlayacaktı. Bundan sonra bile, Kore modelinde olduğu gibi az bir miktar Amerikan kuvveti Vietnam'da kalacaktı. Resmi Demokrat platform, ancak askeri harekât durduktan sonra Güney Vietnam'da serbest bir politik seçim yapılması çağırısında bulundu. Son olarak, Cumhuriyetçi platform, savaşın "Amerikan niteliğinin azaltılması", askeri stratejide değişiklik yapılması ve "ne pahasına olursa olsun barış" veya kamufle edilmiş teslimiyete dayanmayan barış görüşmeleri yapılması çağrısında bulundu. Yani Nixon başkanlığa geldiği zaman, her iki partideki kanatlar,

Birleşik Devletler'in çekilmeden önce Hanoi'nin istenen şartları yerine getirmesini istiyordu. Herkes uzlaşılmasını istiyordu, teslim olunmasını değil.

Tek taraflı, derhal ve kayıtsız şartsız çekilme, uygulamada da birçok başa çıkılmaz problem çıkaracaktı. Yarım milyondan fazla Amerikalı, 700.000 civarındaki Güney Vietnam ordusu birlikleri ile beraber çarpışıyordu ve karşılarında en az 250.000 düzenli Kuzey Vietnam ordu birlikleri ve bir o kadar da gerilla vardı. Nixon Yönetimi'nin ilk günlerinde tek taraflı kararla acele çekilme, bu büyük Amerikan gücünü, ihanete uğradıklarını düşünecek olan Güney Vietnam birliklerinin gazabı ile Kuzey Vietnamlıların acımasız saldırısı arasında bırakacaktı.

Savunma Bakanlığı, düzenli bir çekilmenin on beş aydan daha az bir zamanda organize edilemeyeceğini söyledi ve bu müddet süresince Amerikan kuvvetlerinin durumu o kadar zayıflayabilirdi ki, geride kalan güçler iki Vietnam tarafının elinde rehine durumuna düşebilirdi. Güney Vietnam ordusunun, Amerikalı müttefiklerinden intikam almaya dönmek yerine, birdenbire çökeceği düşünülse bile, sonuçta çekilme anlatılması olanaksız bir kaos içinde yapılacaktı ve Hanoi bu avantajı barış şartlarını daha da sertleştirmekte kullanacaktı. Tek taraflı çekilme, korkutucu ve kanlı bir fiyaskonun bütün özelliklerini taşıyordu.

Bundan da önemlisi, Nixon Yönetimi tek taraflı çekilmenin jeopolitik bir felakete dönüşeceğinden emindi. Amerika'nın güvenilirliği, yirmi yılda büyük zorluklarla yaratılmıştı. Bu özellik hür dünya yapısının kilit unsuruydu. Dört yönetim dönemi boyunca korunan bir temel yükümlülüğünün, şimdiye kadar tutucu bir dış politika uygulamakla tanınan bir başkan tarafından tersine döndürülmediğinin, Amerika'nın müttefikleri arasında, özellikle de Amerika'nın Vietnam politikasını onaylasın, ya da onaylamasın, Amerikan desteğine en çok ihtiyaç duyan uluslar arasında derin bir düş kırıklığı yaratacağı açıktı.

Bu şartlar altında, Nixon Yönetimi, Hanoi'nin toptan zaferin kaçınılmaz ve tek taraflı çekilmeyi empoze etmek yeteneğine de sahip olduğu hesabını bozacak yeni bir stratejiye ihtiyacı olduğuna karar verdi. Bunun için, politik ve askeri önlemleri bir araya getirerek, sonuç elde etmek seçeneği tercih edildi. Benim şahsen tercih ettiğim strateji de buydu; çünkü bunun iç kavgayı durduracağına ve Yönetim'e, ülkeyi birleştirici görevlere yönelme olanağı vereceğine inanıyordum. Bu seçeneğin üç unsuru vardı: (1) Savaşa devam etmek için Kongre'nin onayı; (2) Güney Vietnam'ı komünistlere terk etmek hariç, her türlü ödünün verilebileceği görüşmeler için çaba harcamak; (3) Askeri stratejinin

değiştirilmesi ve Güney Vietnam içinde kalabalık bölgelerin savunulmasına önem vermek ve bunu yaparken Hanoi'nin Laos'taki Ho Chi Minh ikmal yolunu kesmek, Kamboçya'daki üs bölgelerini temizlemek ve Kuzey Vietnam limanlarını mayınlamak. Dört yıllık bir dönem içinde bütün bu önlemler uygulandı ve sonunda Hanoi on yıldır reddettiği şartları 1972'de kabul etmeye yanaştı. Bütün bunlar, Amerika Vietnam'da büyük bir savaş gücüne sahip olduğu zaman bir arada ve aynı anda başlatılmış olsaydı, etkisi belirleyici olabilirdi.

Başkanlık döneminin başlarında Nixon Kongre'ye giderek Vietnam Savaşı'nın şerefli bir şekilde sonuçlandırılması için düşüncesini açıklayıp onay isteyebilir ve onay verilmemesi halinde, sonuçlar ne kadar kötü olursa olsun tek taraflı geri çekilmekten başka bir seçim kalmayacağını vurgulayabilirdi. Nixon bu yoldaki öneriyi iki gerekçe ile reddetti: Birincisi, bunun başkanlık sorumluluğunu terk etmek anlamına geleceğini düşünüyordu, ikincisi, Kongre'de altı yıl çalıştığı için hemen hemen doğru olarak, Kongre'nin kendisine açık seçik bir yetki vermekten kaçınacağından ve en iyi olasılıkla, problemi gereksiz şekilde büyütecek birçok şarta bağlı belirsiz bir onay vereceğinden emindi.

İlk önce Nixon, Vietnam lojistik sistemine saldırmakta tereddüt etti. Sovyetler Birliği ve Çin ile zaten çok iyi olmayan ilişkilerin daha da kötüleşmesinden ve sonraki Amerikan dış politikasında esneklik sağlanmasında yardımcı olan bu üçlü ilişkinin geciktirilmesinden veya engellenmesinden endişe ediyordu. Vietnam'da gerginliğin yumuşamasından ümitli olan halkın düş kırıklığına uğraması, Barış Hareketi'ni yeniden ateşleyebilirdi. Askeri sonuç pek kesin değildi ve iç maliyet idare edilemeyecek derecede yüksek olabilirdi, "ileri strateji" Nixon'ın en yakın danışmanları tarafından o kadar büyük bir direnişle karşılaşabilirdi ki, ancak kabinede değişiklik yapıldıktan sonra uygulanabilirdi ve başkanın enerjisinin bu işlerde harcanması, diğer hayati ve uzun vadeli girişimleri olumsuz yolda etkileyebilirdi.

Amerikan halkı, hükümetlerinden iki birbiriyle çatışan politika izlenmesini istiyor görünüyordu: Savaşa son verilmesini ve Amerika'nın teslim olmamasını istiyorlardı. Nixon ve danışmanları da bu karışık hisleri taşıyorlardı. Amerikan politikasına bu çelişkiler içinde yön vermeğe çalışan Nixon, üçüncü seçeneği seçti: Vietnamlılaştırmak denen yol. Bunun sebebi, bu yolun işleri yoluna koyacak kesin bir yol olduğunu düşünmesi değil, kendi görüşüne göre bu yolun, Amerika'nın Vietnam'dan kurtulması için anahtar olan üç unsur arasında bir denge sağlamasıydı: Amerika'nın ülke içindeki moralini yüksek tutmak, Saygon'a kendi ayakları üzerine durabilmesini sağlayacak dürüst bir şans

tanınması ve Hanoi'ye, uyuşmayı çekici kılacak bir neden verilmesi. Politikanın bu üç boyutunun birbiriyle idare edilebilir bir ilişki içinde tutulması, sonunda Amerika'nın Vietnam'dan kurtuluşunu sağlayan yol oldu.

Amerikan halkının güveninin, Amerikan kuvvetlerinin çekilişi ve ciddi görüşme çabaları ile tazelenmesi gerekiyordu; Güney Vietnam'a yoğun Amerikan yardımı ve eğitimi ile kendisini savunacak derecede gerçek bir şans verilmesi şarttı ve Hanoi'ye hem barış girişimi sunulabilir, hem de zaman zaman yapılan misillemelerle zorlanabilirdi. Bu suretle Hanoi, Amerika'nın sabrının da bir sınırı olduğu konusunda uyarılmış olacaktı. Karışık bir strateji olan Vietnamlılaştırma, stratejinin üç unsurunun uyumlu bir şekilde uygulanması gibi tehlikeli bir hareket gerektiriyordu ve zaman tükenip de iki işi birden yapayım derken hiçbirinin başarılamaması durumuyla karşılaşılabilirdi. Ne taraftan bakılsa bu tehlikeli bir girişimdi; çünkü Amerikan kuvvetlerini her çekilişi Hanoi'ye cesaret verecek ve ayrılırken atılan her kurşun Barış Hareketi'ni alevlendirecekti.

10 Eylül 1969 tarihinde, Nixon'a Vietnamlılaştırmanın tehlikelerini anlatan bir memorandum gönderdim. Memorandumun büyük bölümü, o zamanlar benim yardımcım ve şimdi Başkan Clinton'un Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Anthony Lake tarafından yazılmıştı.{940} Memoranduma göre, Vietnamlılaştırmak çok uzun sürerse, halkın huzursuzluğu azalacak yerde, artacaktı. O zaman, Yönetim kendini, şahin olmak için çok lütufkâr, güvercin olmak için çok kavgacı görülecekti; kendisini, şahinler ile güvercinler arasında çok tehlikeli ara bölgede bulacaktı. Her iki grubu yatıştırmak için yapılan hükümet açıklamaları "Hanoi'nin aklını karıştırırken, bizim ne vakit çıkacağımızı bekleme politikası izlemesine neden olabilirdi":

> "...Vietnamlılaştırmak, bu yolda ilerledikçe bizi artan ciddi problemlerle karşı karşıya getirecektir.
>
> – ABD birliklerinin çekilmesi Amerikan halkına tuzlu fıstık gibi gelecektir: Ne kadar çok asker ülkeye dönerse, o kadar çok askerin daha gelmesi istenecektir. Sonunda, belki bir yıl içinde tek taraflı çekilme talepleri ile karşılaşılacaktır.
>
> – Ne kadar çok asker çekilirse, Hanoi o kadar çok cesaretlenecektir…
>
> – Her çekilen ABD askeri, güneyde sarf edilen çaba için daha önemli olacaktır, çünkü kendinden önceki askerlerden daha büyük oranda

ABD kuvvetlerini temsil edecektir...

– Anneleri bir tarafa, geride kalan gençlerin morallerini yüksek tutmak, günler geçtikçe daha zorlaşacaktır.

– 'Vietnamlılaştırmak' nihai safhaya kadar ABD kayıplarının sayısını azaltmayabilir. Çünkü kayıplarımızın oranı. Güney Vietnam'da bulunan Amerikan askerlerinin sayısı ile ilişkili olmayabilir. Bir haftada 150 ABD askerini öldürmek için, düşmanın kuvvetlerimizin yalnızca küçük bir bölümüne saldırması yeterlidir..."[{941}]

Memorandumda, bütün bunların doğru olması halinde, Hanoi'nin çabalarını askeri değil, psikolojik bir yenilgi üzerinde odaklaştıracağı belirtiliyordu; bu durum savaşı uzatacak, görüşmeleri engelleyecek ve Amerika'nın iç durumunun çözülmesine yol açacaktı. Bu tahmin önemli ölçüde doğru çıktı.

Memorandum, sonradan çıkan birçok zorluğu önceden görmüştü; fakat o da ilgisizliğe mahkûmdu. Her ne kadar memorandum başkana verilmiş ise de, şahsen Oval Ofis'e kadar onu takip etmedim. Washington'da düşünceler kolaylıkla alıcı bulamazlar. Memorandum yazarları düşünceleri için kavgayı göze almazlarsa, yazdıklarının bir harekete rehber olmasını görmekten çok, bu hareketlerin ex post facto [Sonradan yapılmış olup, öncekileri de kapsayan şey, Latince (mütercimin notu)] ya dönüştüğünü görmeleri daha olasıdır. Şiddetli muhalefet ve iç karışıklıklar önünde geri çekilmenin alternatifi, Hanoi üzerine bütün kozları oynamak olduğundan, ben hiçbir zaman bu seçeneğin sistematik olarak göz önünde tutulması yönünde baskı yapmadım. Başkan da, hemen hemen aynı nedenle bu konuyu araştırmadı. Nixon'ın, Vietnam'la ilgili herhangi bir hükümet departmanı herhangi bir rezerv koymadığı sürece, Vietnamlılaştırma lehine kararını bozması için hiçbir neden yoktu. Hiçbir departman da böyle bir rezerv koymadı; çünkü gösterilerden, ateş hatundan uzak kalmak ihtiyacını duyacak kadar şoke olmuşlardı.

Nixon başkanlığa başladığı zaman, Vietnam'daki seçeneklerin hepsinin kötü olduğunu göstermek için bu seçimi yapmanın verdiği ıstırabı yeniden anlattım. Vietnamlılaştırmanın çok zor olması da diğer seçeneklerin daha tercih edilebilir olmasını gerektirmiyordu. Vietnam Savaşı'nın Amerikalı eleştirmenlerinin gözünden kaçan temel gerçek, başka olaylarda da Amerikan halkının gözünden kaçmıştır: Dış politika, çoğu zaman mükemmel olmayan seçenekler arasından birisini seçmeyi gerektirir. Nixon'ın Vietnam'da karşı karşıya bulunduğu seçeneklerin hepsi aynı ölçüde nahoştu. Yirmi yıllık bir sınırlandırma

politikasından sonra, Amerika gereğinden fazla yayılmanın bedelini ödüyordu; artık basit seçenekleri yoktu.

Her ne kadar Vietnamlılaştırmak tehlikeli bir yol ise de, dengelendiği zaman mevcut seçeneklerin en iyisiydi. Amerikan ve Güney Vietnam halklarını Amerika'nın kaçınılmaz olarak Vietnam'dan çekilmesi fikrine alıştırmak gibi bir avantajı vardı. Amerikan kuvvetlerinin azaltılması süreci içinde Amerika, Güney Vietnam'ı kuvvetlendirmeyi başarırsa –ki Nixon yönetiminin yapmak istediği de aynen bu idi– Amerika'nın hedefi gerçekleşmiş olacaktı. Bu konuda başarısızlığa uğranılır ve tek taraflı kararla çekilmek tek çıkar yol olarak kalırsa, Amerikan kuvvetleri, kaos ve aşağılanma riskini en aşağı seviyede tutacak kadar azaltılacak ve nihai çekilme o zaman yapılacaktı.

Nixon, bu politika uygulanırken görüşmeler için de büyük bir çaba gösterilmesinde kararlıydı ve benden bu görevi yerine getirmemi istedi. Fransız Cumhurbaşkanı Georges Pompidou kısaca bana önümde nasıl bir durum olduğunu anlattı. Onun bürosu, benim Paris'te Kuzey Vietnamlılarla yaptığım gizli görüşmelerde irtibat rolü oynadığı için, hemen hemen her görüşmeden sonra ona bilgi vermiştim. Böyle bir zamanda, hiç mesafe alamamaktan dolayı moralim bozulduğu zaman, Pompidou kendi sağduyulu tarzıyla şunu söyledi: "Başarılı olmaya mahkûmsunuz."

Kamu görevlilerinin, ülkelerine hizmet etme zamanını seçme veya onları bekleyen görevleri belirleme özgürlükleri yoktur. Bana böyle bir seçim hakkı verilse idi, kuşkusuz Le Duc Tho'dan daha uyumlu bir görüşme muhatabı seçerdim, ideolojinin ona ve Hanoi'deki Politbüro arkadaşlarına öğrettiği şey deneyimle de kuvvetlenmişti: Gerilla savaşlarında kazananlar ve kaybedenler vardı, uzlaşma yoktu. Görüşmelerin başlangıcında, Vietnamlılaştırma politikasından hiç etkilenmediler. Kendinden çok emin olan Le Duc Tho, 1970'te şöyle bir soru sordu: "500.000 Amerikalının yardımı ile dahi kazanamayan Güney Vietnamlıların, kendi başına başarılı olacaklarını nasıl bekleyebilirsiniz?" Bu, tedirgin edici ve bizi de düşündüren haklı bir soru idi. Ancak dört yıl boyunca uygulanan Saygon'u kuvvetlendirme ve Hanoi'yi zayıflatma kombinezonu kabul edilebilir bir sonucu yaklaştırdı. Bütün bunlara karşın, Hanoi'yi bir anlaşmaya razı etmek için hâlâ bir abluka, başarısız bir Kuzey Vietnam saldırısı ve yoğun bombardıman gerekiyordu.

Uzlaşmayla ilgilenmeyen, görüşmelerde ortaya çıkan tıkanıklığı bir silah gibi kullanan amansız düşman faktörü, Amerikan deneyimine tamamen yabancıydı.

Gittikçe artan sayıda Amerikalı ödün vermeye can atıyordu. Fakat Hanoi'nin liderleri savaşlarını kazanmak için başlatmışlardı, uzlaşmak için değil. Böylece, Amerika'nın görüşmek istediği birçok teklif –bombardımanın durdurulması, ateşkes, Amerikalıların çekilmesi için bir tarih tespiti ve koalisyon hükümeti– Hanoi'nin hesaplamalarını hiç ilgilendirmiyordu. Hanoi, ancak çok baskı altında kaldığı zaman –özellikle Amerikalılar yeniden bombardımana başladığı ve hepsinden önemlisi Kuzey Vietnam limanlarını mayınladığı zaman– pazarlığa yanaşıyordu. Oysa Kuzey Vietnam üzerinde tekrar baskı yapılması, ülke içindeki muhalifleri en çok alevlendiren şeydi.

Kuzey Vietnam ile görüşmeler iki düzeyde yapıldı. Anlaşmazlığın dört tarafının bir araya geldiği resmi görüşmeler ki, Paris'teki Majestic Hotel'de yapılan bu görüşmelere, Birleşik Devletler, Thieu hükümeti, NLF (Hanoi'nin Güney Vietnamlı cephe organizasyonu) ve Hanoi hükümeti katılıyordu. NLF'nin Saygon tarafından tanındığı anlamına gelmeyecek bir şekilde oturtulması için masanın şeklinin nasıl olması gerektiği üzerindeki tartışmalar aylar sürdü ve bundan sonra başlayan resmi görüşmeler karaya oturdu. Forum çok genişti, açıklık çok rahatsız ediciydi ve Hanoi Saygon'a hatta kendi yardımcısı NLF'ye eşit statü tanımak niyetinde değildi.

Bu nedenle Nixon Yönetimi, Johnson Yönetimi'nin son aylarında Averell Harriman ve Cyrus Vance tarafından başlatılmış olan Amerikan ve Kuzey Vietnamlı delegasyonlar arasındaki özel, yani gizli görüşmelere devam etti. Le Duc Tho'nun Paris'e gelişi Hanoi'nin görüşmelere hazır olduğu işaretini veriyordu. Hanoi hiyerarşisinde beşinci sırada olduğu halde, kendisinin yalnızca Hotel Majestic'deki Kuzey Vietnam delegasyonunun başı konumundaki bir Dışişleri Bakanlığı memuru olan Xuan Thuy'un özel danışmanı olduğunu söylemesi, onun kibrini gösteriyor.

Amerika'nın pazarlık pozisyonu, askeri ve politik sorunları birbirinden ayırmaktı ve 1971 sonrasına kadar bunu değiştirmedi. Bu program, Amerikan kuvvetlerinin tamamen çekilmesini izleyen bir ateşkes ve Kuzey'den ikmal ve destek kuvvetleri gönderilmesine son verilmesini gerektiriyordu. Güney Vietnam'ın politik geleceği, hür politik rekabete bırakılıyordu. 1972 Ekim hamlesine kadar, Hanoi'nin pozisyonu Amerikalıların tam çekilmesi için kesin bir tarih belirlenmesi ve Thieu hükümetinin düşürülmesi idi. Kesin tarih belirlenmesi, diğer konulara geçmek için bir ön şarttı. Amerika uzlaşma istiyor; Hanoi ise, teslim olunmasını talep ediyordu. Karadaki kuvvetler arasında denge uzlaşma olasılığı yaratmadıkça bir orta yol yoktu ve o zaman da sadece denge

devam ettiği sürece vardı.

Toplantılar değişmez bir şekilde Amerika tarafından istendikçe yapılıyor ve aracı olarak Birleşik Devletler'in Paris Büyükelçiliği'nde Askeri Ataşe olan General Vernon Walters kullanılıyordu. (Walters sonradan Merkezi Haber Alma Direktör Yardımcılığı, Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği ve Almanya'da büyükelçilik gibi yüksek görevlerde bulunmuş, ayrıca başkanlık tarafından verilen hassas görevleri de yerine getirmiştir.) Birleşik Devletler'i ilk hareketi yapmaya zorlamak, Hanoi'nin psikolojik hâkimiyet kurmak için yaptığı manevralarından biriydi. Taktik, Hanoi'nin Amerika'daki iç krizi ne kadar iyi kavradığım gösteriyordu. Le Duc Tho, Birleşik Devletler hükümeti temas kurmadan uzun bir süre Paris'te kalırsa, gazetecilere ve Kongre'nin Paris'i ziyaret eden üyelerine, Nixon Yönetimi'nin Hanoi'nin barışçı niyetlerini anlamakta nasıl başarısız olduğu imasında bulunuyordu. Amerika'daki iç tartışma durumu göz önüne alındığında, bu imalar Amerika'da geniş yankı buluyordu. Görüşmeler devam ederken de bu gibi imalar yapılabiliyordu.

Le Duc Tho'nun 1970 ile 1972 arasında Paris'i her ziyaretinde, birkaç aylık bir zaman içinde beş veya altı toplantı yapılıyordu. (Ayrıca Xuan Thuy'la da bir kaç toplantı yapılıyordu. Le Duc Tho'nun yokluğunda, bu toplantılar zaman kaybından başka bir şey değildi.)

Görüşmeler klişeleşmiş bir prosedür izliyordu. Vietnamlıların görüşme takımını başı olarak Xuan Thuy, Hotel Majestic'deki oturumlardan beri herkesin bildiği uzun bir nutukla Vietnam'ın görüşme pozisyonunu anlatılıyor ve sonra "sözü Özel Danışman Le Duc Tho'ya veriyordu." Tertemiz kahverengi veya siyah bir Mao elbisesi giymiş olan Le Duc Tho, felsefi sorunlar üzerinde odaklanan aynı uzunlukta bir konuşma yapıyor, bu konuşmanın içine Vietnam'ın daha önceki bağımsızlık mücadelelerinin kahramanlık hikâyelerini serpiştiriyordu.

Görüşmelerin neredeyse sonuna kadar Le Duc Tho'nun teması aynıydı: Kuvvet dengesi Hanoi lehinedir ve bu durum artarak böyle devam edecektir; savaşlar politik amaçlar için yapılır, bu nedenle ateşkes ve esirlerin alınıp verilmesi önerisi anlamsızdır ve kabul edilemez; politik çözüm, Birleşik Devletler'in Güney Vietnam hükümetini devirmesi ile başlamak zorundadır. (Bir keresinde Le Duc Tho, bu amacı gerçekleştirmek için bir metot önerdi: Thieu'nun katledilmesi)

Bütün bunlar, kusursuz bir nezaketle, moral üstünlüğü göstermek için soğuk tavırlarla ve cahil emperyalistler tarafından anlaşılması olanaksız Marksist bir

lügatten alınan kelimelerle anlatılıyordu. Le Duc Tho, ideolojik prensiplere ilişkin en anlaşılması güç noktalarda bile konuşmalara ara vermezdi. Bir keresinde, kendimce yeter derecede zarif olduğunu düşündüğüm bir Marksist formül kullanarak "objektif gereksinme" dolayısıyla konuşmaya ara vermek istedim. Bunun üzerine Le Duc Tho, on dakika süren bir nutuk daha çekerek, benim gibi bir emperyalistin Marksist terminolojiyi kullanmasının uygunsuzluğunu anlattı.

Le Duc Tho'nun görüşmeleri soğuk bir şekilde götürmesinin arkasında yatan temel strateji, zamanın kendi lehine işlediği mesajını vermekti. Çünkü Amerika'daki bölünmeleri kendi lehine kullanabilecek bir pozisyondaydı. Şubat-Nisan 1970 ayları arasında yapılan ilk raunt toplantılarda, ateşkesi, on beş aylık devrede yapılacak bir çekilme planını,{942} savaşın tırmandırılmamasını ve Kamboçya'nın tarafsızlaştırılmasını reddetti, (ilginçtir ki, Le Duc Tho hiçbir detayı atlamadığı şikayetlerinde, Kamboçya'daki sığınakların "gizlice" bombalanmasından tek kelime ile bile söz etmedi.)

Mayıs-Temmuz 1971 tarihleri arasındaki ikinci raunt toplantılar sırasında, Le Duc Tho yeni bir sinisizm örneğini ortaya koydu. NLF açık bir forumda yedi nokta planını masaya getirmişti. Le Duc Tho ise, gizli görüşmelerde farklı ve daha belirgin dokuz nokta planını önermiş ve gerçek görüşmeler için bu planın baz alınmasında ısrarlı olmuştu. Bu arada komünist sözcü büyük bir gürültüyle yedi nokta planına cevap istedi ve Nixon Yönetimi, Vietnamlı görüşmecilerin üzerinde görüşme yapılmayacağını önceden bildirdikleri bir öneriye cevap vermemesi dolayısıyla saldırıya uğradı. Bu pantomim, Nixon yapılan manevrayı halka açıklayıncaya kadar devam etti; bunun üzerine Hanoi, yedi nokta planını "derinleştiren" bir iki noktayı ve planı yayınladı. Bu plan, Nixon üzerindeki halk baskısını kısa zamanda daha da arttırdı. Nihai görüşmeler bittikten sonra, Le Duc Tho'ya iki noktalı "derinleştirme" planının kesin olarak neyi derinleştirdiğini sordum. Gülerek şu cevabı verdi: "Hiç bir şeyi."

1972 Ağustos ile 1973 Ocağı arasında yapılan üçüncü raunt toplantılar sırasında hamle yapıldı. 8 Ekimde, Le Duc Tho Amerika'nın Saygon hükümetini devirmesi standart talebinden vazgeçti ve ateşkese razı oldu. O andan sonra konular hızla bir sonuca doğru gitti. Le Duc Tho muhalefet etmek istediği zaman ne kadar sert ve inatçı ise, problemlere çözüm bulmakta da o kadar hünerli olduğunu gösterdi. Hatta açılış konuşmalarını bile değiştirdi; eskisinden kısa değilse de, ilerleme kaydedilmesini teşvik edercesine konuşmaya başladı. Bununla beraber, kendisini sevimsizleştirme eğilimini sınırlandırmak için ciddi

görüşmelerin başlamasına izin vermedi. Her sabah değişmeyen şekilde tekrarladığı cümlesi şuydu: “Siz büyük çaba harcayacaksınız ve biz de büyük çaba harcayacağız.” Bir sabah, ikinci cümledeki “büyük” sıfatını kullanmayarak, Amerika’nın büyük çaba harcaması gerektiğini ve kendisini buna çaba harcayarak cevap vereceğini söyledi. Monotonluğu kırmak için bu farklılığa dikkati çekince soğukkanlı muhatabım “Buna dikkat etmenize çok memnun oldum” dedi. “Fakat dün biz büyük çaba harcadık, siz ise sadece çaba harcadınız. Bu nedenle bugün prosedürü değiştiriyoruz: Sizin büyük çaba harcamanız gerek, biz ise yalnızca çaba harcayacağız.”

Problemin bir bölümü, Le Duc Tho’nun bir hedefi olmasına karşın, bir süper devlet olması dolayısıyla Amerika’nın birçok hedefi olmasından ileri geliyordu. Le Duc Tho, devrimci kariyerini zaferle noktalamakta kararlıydı; Amerika ise, iç durumu uluslararası duruma, Vietnam’ın geleceğini Amerikan rolüne karşı dengelemek zorundaydı. Le Duc Tho, Amerika’nın psikolojik durumunu yetenekli bir operatörün hastası üzerinde yaptığı bir operasyonmuş gibi istediği şekilde yönetiyordu; Nixon Yönetimi o kadar çok cephede birden savaşıyordu ki, saldırgan bir diplomasi uygulamak fırsatını çok zor buluyordu.

Gerçekte, görüşmelerin başlangıcında ve devamında Nixon Yönetimi iyi niyetine karşı yöneltilen saldırılan def etmek için olağanüstü bir enerji harcamak zorunda kaldı. Hanoi’ye karşı yaptığı birçok tek taraflı ve karşılıksız kalan jeste karşın, Nixon başkanlığa başlar başlamaz gerektiği şekilde kendini barışa adamadığı yolunda insafsız eleştirilere uğradı. 1969 Eylülü’nde, Birleşik Devletler NLF’nin politik sürece katılmasını ve karışık seçim komisyonları kurulmasını önerdi; kuvvetlerinin yüzde 10’undan fazlasını geri çekti ve anlaşmadan sonra kalanın hepsini çekeceğine söz verdi. Bütün bu verilen ödünlere karşın, karşı taraf Amerikan kuvvetlerinin tek taraflı çekilmesi ve Saygon hükümetinin devrilmesi isteklerini sonu gelmez bir şekilde tekrarlamaktan başka bir şey yapmadı.

25 Eylül 1969 tarihinde, Cumhuriyetçi New York Senatörü Charles Goodell, bütün Amerikan kuvvetlerinin 1970 yılı sonunda Vietnam’dan çekilmesi için Senato’ya bir karar tasarısı sunacağını ilan etti. 15 Ekim’de, Moratoryum Gösterileri denen gösteriler bütün ülkede yapıldı. 20.000 kişilik bir kalabalık, öğle üzeri New York’un bankalarının ve sigorta şirketlerinin bulunduğu bölgede, Başkan Johnson’un Yardımcısı ve Basın Sekreteri Bili Moyers’in savaşı lanetleyen konuşmasını dinlemek için toplandı. 30.000 kişi New Haven Green’de toplandı. 50.000 kişi Beyaz Saray’dan görülebilecek şekilde

Washington’da Monument’ta bir araya geldi. Boston’da 100.000 kişi Senatör McGovern’i dinlerken, havada yazı yazan bir uçak bir barış sembolü çizerek, Yönetim’in barış arzusunu reddettiğini anlatmak istedi.

Barış Hareketi içinde sembolleşen Amerikan farlılığına olan inanç, Vietnam’dan çekilmenin uygulanabilir olup olmadığını tartışma gereği duymadan, yapılan girişimleri Yönetim’in savaşa devam etme gizli arzusunun alametleri olarak değerlendirdi. Savaşı, ülke içinde iyi ile kötü arasında bir iç anlaşmazlık şeklinde değiştiren Barış Hareketi, kendisine göre hayli ahlaki olan sebeplerle Amerika’nın Vietnam’da çöküntüye uğramasını tercih ediyordu. Çünkü “onurlu” kabul edilebilecek bir sonuç, Yönetim’in başka dış maceralar için iştahını kabartabilirdi.

Barış Hareketi ile yönetim arasında ortak bir nokta bulmak bu sebeple olanaksızdı. Nixon, üç yılda Vietnam’daki Amerikan kuvvetlerinin sayısını 550.000’den 20.000’e indirdi; kayıpları 16.000’den 600’e (1968 toplam kaybının % 28’ini son savaş yılı 1972’de toplamın % 1’ine) kadar azalttı. Bu durum güvensizliği ve acıyı eksiltmedi. Çünkü temel farklılık giderilemezdi: Nixon Vietnam’ı şerefle terk etmek istiyordu; Barış Hareketi’ne göre ise, şeref, Amerika’nın Vietnam’ı kayıtsız şartsız terk etmesini gerektiriyordu.

Savaşa son vermek tek hedef olunca, Saygon hükümeti eleştirmenlerin gözünde bir müttefik değil, barış için bir engel olarak görülüyordu. Güney Vietnam’ın Amerikan güvenliğinin kilit elemanı olduğu inancı, uzun zaman önce terk edilmişti. Geriye kalan, Amerika’nın Vietnam’da kötü bir arkadaşı olduğu duygusuydu. Eleştirmenlerin yeni prensibi, Thieu’nun bir koalisyon hükümeti ile değiştirilmesi, gerekiyorsa Güney Vietnam’a Amerikan fonlarının kesilmesi yoluyla bu işin yapılmasıydı. Koalisyon hükümeti fikri, tam da Kuzey Vietnamlı görüşmeciler koalisyon hükümetinin onlara göre aslında Güney hükümetinin komünistlerin eline geçmesinin kibarcası olduğunu ortaya koyarken, iç tartışmalarda tek çözüm olasılığı şeklinde ortaya çıktı.

Gerçekte, Kuzey Vietnamlılar, Amerikalı dinleyicileri şaşırtmak için zekice bir formül bulmuşlardı. Açıkça, amaçlarının “üçlü” bir koalisyon kurmak olduğunu ilan etmişlerdi: NLF (kendi piyonları), tarafsız bir unsur ve Saygon yönetiminin “barış, özgürlük ve bağımsızlık” isteyen üyeleri. Hanoi’nin birçok yüzsüz manevralarında olduğu gibi mantıklı gibi görünen bu önerinin gerçek anlamını kavrayabilmek için insanın bunu çok dikkatli okuması gerekiyor. O zaman anlaşılıyor ki, üç taraflı hükümet Saygon’u yönetmeyecek, fakat nihai anlaşma

için NLF ile görüşme yapacaktı. Diğer bir deyişle, komünistlerin ağırlıkta olduğu bir hükümet, tamamen komünist olan bir grupla Güney Vietnam'ın geleceğini konuşacaktı. Hanoi, kendi kendisiyle diyalog yaparak savaşa son vermeyi öneriyordu.

Ancak sorun Amerikan tartışmalarında bu şekliyle yer almıyordu. *The Crippled Giant* (Sakat Dev) isimli kitabında, Senatör J. William Fulbright, sorunu iki rakip totaliter arasında bir sorun olarak değerlendirdi.{943} 1971'de Saygon'da "karma bir hükümet" öneren Senatör McGovern, 1972'de Demokrat başkan adayı olacağı günlerde ABD birliklerinin geri çekilmesini ve Güney Vietnam'a askeri yardımın kesilmesini istiyordu.{944} Nixon Yönetimi, uluslararası denetim altında yapılacak serbest seçimlerde Thieu hükümetini tehlikeye atmaya hazırdı. Yönetim'in yapmayı reddettiği şey, Amerika'nın Vietnam'dan çekilebilmesi için kendinden önceki yönetimin kurduğu bir müttefik hükümeti kendi elleri ile devirmekti.

Barış Hareketi için başarı kriteri, sadece savaşın sona ermesiydi. Cevap olumsuz olursa, Amerika'nın görüşmelerdeki pozisyonunda kusur olduğu varsayılıyordu. Barış Hareketi, Hanoi'yi görüşmelerdeki tutumu veya savaşı sürdürürken kullandığı yöntem nedeniyle kınamıyordu, Hanoi'ye engelleme için her türlü cesareti veriyordu. 1972'de, Birleşik Devletler tek taraflı bir kararla 500.000 askeri çekmişti. Saygon resmen serbest seçimler yapma önerisinde bulunmuştu ve Amerika, anlaşmadan sonra dört ay içinde geri kalan birliklerini çekeceğini söylemişti. Thieu seçimlerden bir ay önce istifa edeceğini açıkladı. Birleşik Devletler, seçimleri denetlemek için bir karma komisyon oluşturulması önerisinde bulunmuş ve bunların hepsini uluslararası denetime tâbi ateşkes ve savaş esirlerinin geri verilmesi şartına bağlamıştı. Bu önlemlerden hiçbirisi, gerekçelerine veya politikalarına yapılan saldırıyı hafifletmedi.

Aylar geçtikçe, içerdeki tartışmalar Hanoi'nin savaşa son vermek için Birleşik Devletler'in tek taraflı olarak çekilme tarihinin belirlenmesi ön şartı üzerinde yoğunlaştı. Çekilmek için tarih belirlenmesi, savaş karşıtı Kongre kararlarının perçini oldu. (1971'de yirmi iki, 1972'de otuz beş.) Kararların bağlayıcı olmaması, destekleyicilerine avantaj da sağladı: Sonuçlardan sorumlu olmadan Yönetim'le ilgiyi kesme imkânı doğdu. Yalnızca çekilmekle savaşa son vermek kadar basit bir şey olamazdı; oysa Vietnam'da hiçbir şey göründüğü kadar basit değildi.

Kuzey Vietnam ve NLF görüşmecileri ile konuşan Amerikan Barış Hareketi

ilgilileri, Birleşik Devletler geriye dönülmez bir şekilde çekilme tarihini belirleyip bu hususta taahhütte bulunur bulunmaz esirlerin geri verilmesi ve diğer sorunların hızla çözülmesinin mümkün olacağını "bildiklerini" söyleyip durdular. Gerçekte, Hanoi hiçbir zaman böyle bir söz vermedi, 1968 bombardımanının durdurulmasında kullanılan eski yöntemiyle hayal kırıklığı yaratan aynı belirsizlikleri kullandı. Le Duc Tho, kesin çekilme tarihinin belirlenmesinin diğer problemlerin çözümlenmesine "elverişli bir ortam" yaratacağını üstüne basarak söylemişti. Fakat sıra fiili görüşmelere gelince, bir kere belirlenen kesin çekilme tarihinin, ateşkes veya esirlerin serbest bırakılması konusunda görüşmelerin sonucu ne olursa olsun, bağlayıcı olduğunda ısrar etti. Gerçekte, Hanoi esirlerin serbest bırakılması ve ateşkes konularını Saygon hükümetinin devrilmesi şartına bağlamıştı. Le Duc Tho, sanki birinci sınıf siyaset bilimi öğrencilerine ders verir gibi savaşın ilk önce bunun için yapıldığını açıklamaya devam etti.

Amerika'daki iç tartışmaların en şaşılacak tarafı, sanki Hanoi Amerika'nın kuvvetlerini çekmesi ile hiç ilgilenmiyormuş gibi bir havanın yaratılması olmuştur. Bu nokta, savaş hakkında yazılan kitapların çoğunda hâlâ yanlış anlaşılmaktadır. Son ana kadar Hanoi, standart formülünde hiçbir sapma göstermemiştir: Amerika'nın çekilmesi için değiştirilemez şekilde kesin bir tarih belirlenmesi ile birlikte Güney Vietnam hükümetinin görevden alınması yönünde taahhütte bulunulması. Bizim iyi niyetli Kongre üyelerinin Hanoi'nin ayaklarının önüne atmaya can attığı geri çekilme planlarının ayrıntıları ile (Amerikan iç uzlaşmazlığını artırması haricinde) Hanoi hiç ilgilenmedi. Hanoi'nin düşünce tarzına göre, anlaşmazlığın çözümü kuvvet yoluyla sağlanacaktı. Hanoi'nin tutumu, kendi pazarlık konumunda en küçük bir değişiklik yapmadan bütün ödünleri kabul etmekti. Savaşı eleştirenler, Amerika bir adım daha atmaya istekli olduğunu gösterirse, Hanoi'nin daha makul olacağı düşüncesindeydiler ve bunda hatalıydılar. Washington'un Hanoi'den işittiği tek şey, teslim olma talebiydi: Kayıtsız şartsız çekilmeyi Güney Vietnam'da mevcut yönetimin devrilmesi ve yerine kukla bir hükümet kurulması izleyecekti ve bundan sonra elinde hiçbir koz kalmayan Amerika, esirlerin geri verilmesi için Hanoi ile görüşme masasına oturacaktı ve bu görüşmeler de yine daha fazla ödün elde etmek için engellenebilirdi.

Olaylar öyle gelişti ki, çekilme görüşmeleri Vietnam Savaşı'nda bir dönüm noktası oluşturdu ve Yönetim'in kazandığı zaferlerin büyük kayıplarla kazanılan Epir Kralı Pyrrhus'un zaferleri olduğunu gösterdi. Nixon, diğer önemli

Amerikan hedefleri gerçekleştirilmeden çekilme için kesin bir tarih vermekten kaçındı. Fakat şartlar yerine getirildikten sonra toptan çekilmeye razı olmak zorunda kaldı. Böylece Güney Vietnam, Amerika'nın hiçbir müttefikinin karşı karşıya olmadığı bir şekilde ve hiçbir müttefikinden yerine getirmesini istemediği şartlar altında amansız bir düşmana karşı kendini savunmak zorunda bırakıldı. Amerikan birlikleri, iki kuşaktan beri Avrupa'daydı; Kore'deki ateşkes, kırk yılı aşkın bir zamandan beri Amerikan kuvvetleri tarafından korunuyordu. Yalnızca Vietnam'da, iç muhalefet dolayısıyla Birleşik Devletler, geride hiçbir kuvvet bırakmadan çekilmeyi kabul etti ve bu süreç içinde varılan anlaşmada Amerika kendini emniyete almak için hiçbir önlem almadı. Nixon, Amerika'nın anlaşma şartlarını 25 Ocak ve 8 Mayıs 1972 tarihlerinde yaptığı iki konuşmada ortaya koymuştu. Bu şartlar şunlardı: Uluslararası denetim altında bir ateşkes; kayıp esirlerin aranması ve geri verilmesi; Saygon'a ekonomik ve asker yardımın devamı; Güney Vietnam'ın politik geleceğinin serbest seçimlere dayanan bir şekilde Vietnamlı taraflara bırakılması. 8 Ekim 1972'de, Le Duc Tho Nixon'ın kilit önerilerini kabul etti ve Hanoi, nihai olarak Amerika'nın Saygon'da bir komünist hükümetin oluşturulmasını kabul etmesi talebinden vazgeçti. Ateşkese, bütün Amerikan esirlerinin geri verilmesine ve harekat sırasında kaybolanların aranmasına razı oldu. Thieu hükümeti dokunulmadan kaldı ve Birleşik Devletler'in ona askeri ve ekonomik yardımının devamına izin verildi.

Le Duc Tho, daha önce böyle şartları tartışmayı bile kabul etmemişti. Bu nedenle öneriyi aşağıdaki ifadeyle sundu:

> "...bu yeni öneri tamamen Başkan Nixon'ın kendisinin önerisidir: Ateşkes, savaşa son verme, esirlerin serbest bırakılması ve birliklerin çekilmesi... ve biz de politik problemlerle ilgili birtakım ilkeler öneriyoruz. Siz de bunu önermiştiniz. Bu sorunların çözümünü Güney Vietnam taraflarına bırakacağız."{945}

Bundan sonra oluşan trajediler ve anlaşmazlıkların hiçbirisi, dört acı veren yıldan beri peşinde olduğumuz şeylere ulaşmamızın yakın olduğu duygusunun bize verdiği mutluluğu silemedi. Bu anlaşma ile, Amerika kendine güvenen bir halkı terk etmemiş oluyordu. Nixon, birçok kez şartları yerine getirildiği zaman hemen anlaşmaya varılacağını söylemişti. 14 Ağustos 1972'de Thieu'ya, Hanoi Başkan Nixon'ın önerilerini kabul ettiği takdirde Amerika'nın süratle anlaşmayı yapacağını söylemiştim. Yükümlülüğümüzü yerine getirmek zorundaydık; başka seçeneğimiz yoktu. Biz işi ağırdan alırsak, Hanoi kendi önerilerini yayınlayacak

ve Amerikan Yönetimi'ni kendi şartlarını niçin reddettiğini açıklamak zorunluğunda bırakacaktı ve bu durum fonların kesilmesi için Kongre'nin vetosunu harekete geçirecekti.

Bazı faktörler Hanoi'yi önceden ısrarla reddettiği şartları kabul etme noktasına getirdi: Kuzey Vietnam limanlarının mayınlanması sonucunda malzeme ikmallerinin gittikçe tükenmesi, 1970 ve 1971 yıllarında Laos ve Kamboçya sığınaklarına yapılan bombardıman, 1972 bahar saldırısının başarısızlıkla sonuçlanması, Nixon Yönetimi'nin Kuzey'i yeniden bombalamaya başlaması karşısında Moskova ve Pekin'den politik destek alamaması ve Nixon'ın yeniden seçilmesi halinde Amerika'nın savaşta bütün olanaklarını kullanacağı korkusu.

Sonuca etki eden esas faktör, 1972 başkanlık seçimi sonuçlarını değerlendiren Hanoi'deki dikkatli hesap adamlarının bu kez yanlış hesap yapmalarıydı. Hanoi, Nixon'ın seçimlerden ezici bir zaferle çıkmasının, ona savaşı istediği gibi yürütme şansı vereceğine inanıyorlardı. Halbuki Nixon Yönetimi, yeni Kongre'nin de Nixon'ın Vietnam politikasına daha dostane bakmayacağım ve hatta onun kişiliğine karşı daha da düşmanca davranacağını biliyordu. Savaş masraflarının kısılması ile ilgili birçok Kongre kararından birisinin daha kabul edilmesi olasılığı vardı ve büyük bir olasılıkla 1972'deki komünist bahar saldırısının püskürtülmesi masraflarının, 1973 başında yapılması gerekli olan ek kanuna konulması.

Barış olasılığını, Amerika'da hastalıktan sonra gelen ulusal bir iyileşme süreci başlatabileceği ve savaş sonrası Amerikan dış politikasına şekil veren iki partili konsensüsü yeniden yaratabileceği ümidiyle sevinçle karşıladım. Bütün bu olanlardan sonra, Barış Hareketi barış amacına ulaşmış ve şerefli bir çekilme için çok büyük çaba harcayan kimseler de çalışmalarının karşılığını alarak tatmin olmuş olacaklardı.

Nihai anlaşmanın şartlarının ana hatlarını açıklarken yaptığım konuşmada dört yıllık iç çekişmenin taraflarına şöyle seslendim:

> "... Artık açıkça ortada olmalıdır ki, bu savaşta yalnızca bir taraf acı çekmemiştir ve kimse de moral anlayış tekeline sahip değildir; şimdi sonunda bir anlaşma yapmayı başardık. Bu anlaşmaya göre, Birleşik Devletler müttefiklerinin politik geleceklerini düzenlememektedir. Bütün tarafların onuru ve öz saygınlığı korunmaktadır, Çinhindi'nde yaralar iyileşirken, Amerika da kendi yaralarını iyileştirmeye başlayabilir."{946}

Ancak zaten az olan ulusal birlik olasılığı, Kamboçya yüzünden tamamen çöktü. Kamboçya, Nixon'ın kendinden önceki yöneticilerden devralmadığı tek Amerikan savaş alanı olduğundan, Vietnam döneminin en acı tartışmaları yeniden alevlendirdi.

Niyetim, o çatışmaları burada yeniden açmak değildir. Detayları başka bir yerde ele alınmıştır.{947} Yönetimi eleştiren taraflar suçlamalarını iki önemli konuda yapıyorlardı: Nixon savaşı gereksiz yere Kamboçya'ya doğru genişletmişti ve bu süreç içinde, Amerikan politikası 1975 zaferlerinden sonra Komünist Kızıl Khmer'in yaptığı soykırım hareketinin başlıca sorumlusu durumuna düşmüştü.

Nixon'ın üzerinde çok düşünmeden savaşı genişlettiği iddiası, 1961-62 yıllarında Laos'la ilgili stratejik bir yanlış anlamanın yeniden hortlatılması idi. Bu anlayışa göre, Hanoi Çinhindi'nde savaş alanı olan üç ülkede savaşı sürdürürken, Amerika'nın savaşı yalnızca Güney Vietnam sınırları ile kısıtlı tutması gerekiyordu. Kuzey Vietnam ordusu, Kamboçya'da, tam Güney Vietnam sınırında, birliklerini barındırmak için birçok barınaktan oluşan bir ağ oluşturmuştu ve buradan Amerikan ve Güney Vietnam kuvvetlerine tümen büyüklüğünde kuvvetlerle saldırılar düzenliyordu. Bu sığınaklar lojistik desteği, ya Ho Chi Minh Yolu'ndan (Laos) veya Kamboçya limanı Sihanoukville'den alıyorlardı. Bunların hepsi Kamboçya'nın tarafsızlığının açıkça ihlaliydi. Amerikan kuvvetlerinin çekilişi hızlandıkça, Güney Vietnam ve Amerikan kuvvetlerinin askeri konumu, bu lojistik destek ağı dokunulmadan bırakılırsa savunulamaz hale gelecek ve her gün biraz daha azalan Amerikan kuvvetleri, eksilmeyen ve sınırsız lojistik destek gören Kuzey Vietnam birlikleri ile karşı karşıya gelecekti. Bu nedenle, Nixon Yönetimi 1969'da gerillaların sığınak bölgelerinin havadan dövülmesine ve 1970'te kara harekâtı yapılmasına karar verdi. Hava saldırıları, haftada 400 Amerikalının öldürülmesine neden olan ve 1968'de bombardıman durduğu zaman Başkan Johnson ile Hanoi arasında ulaşılan "anlayış"ın ihlali demek olan Kuzey Vietnam saldırı dalgasına bir cevap oluşturuyordu; kara harekâtı ise, bir yılda 150.000'e ulaşan Amerikan askerlerinin çekilmesinin stratejik savunması için gerekliydi.

Kuzey Vietnam lojistik üslerine karşı askeri bakımdan bir önlem almadan, Amerika'nın çekilme stratejisi işlemeyecekti. Hava ve kara harekâtında da Kamboçya yetkilileri, olanları memnuniyetle karşıladılar ve bu durumu, ülkelerinin bağımsızlığının savunması olarak gördüler; her şeyden önce, kimse Kuzey Vietnamlıları Kamboçya'ya davet etmemişti.

Ancak her iki Amerikan harekâtı da Birleşik Devletler'de oldukça büyük heyecan yarattı ve askeri stratejinin üstüne çıkan bir tartışmaya dönüştü. Kamboçya, hızla bilinen Vietnam tartışmaları içine çekildi. Yönetim'in politikası bir stratejiyi yansıttı; eleştiriler ise, savaşın kendisinin moral geçerliliği üzerinde odaklandı. Bu tutum, ulusun, devrimci ideolojinin doğasını ve amansızlığını ölçmekteki yeteneksizliğini iyice ortaya çıkarttı. Bütün kanıtlar gösteriyordu ki, Kızıl Khmerler, Paris'teki 1950'li talebelik yıllarından beri fanatik ideologlardı. Mevcut Kamboçya toplumunu köklerinden söküp yok ettikten sonra, en küçük bir "burjuva" eğitimi görmüş olanların bile kökünün kazınacağı çılgın bir ütopya kurmak amacındaydılar.{948} Bunların Amerikan harekâtı sonunda birer katile dönüştüğü iddiası, Nazilerin yaptığı Musevi katliamını, Almanya'nın Amerikalılar tarafından bombalanmasına bağlamak kadar moral temelden yoksundu.

Bu sözlerin amacı, duyguların kendi kült literatürünü geliştirecek kadar yoğun olduğu sorunlar hakkında nihai hükümler vermek değildir. Amerika'nın Kamboçya'daki kararlarının taktik doğruluğu hakkında nihai hüküm ne olursa olsun, Kamboçya'da insanları öldürenler Kızıl Khmerler, kurbanlar ise, Amerika'daki iç bölünme dolayısıyla Kamboçyalılardı. Kızıl Khmer'in insan kıyımına karşı direnmek için Kamboçya hükümetine verilen yardımların kesilmesine neden olan eleştirmenler, Amerikan yardımının kesilmesini bir kan banyosunu izleyeceğinin farkında olmadılar. Olanlardan dehşete düştüler. Yine de soykırımı yapan düşman hakkındaki yanlış hükümleri, kendi vatandaşlarını kınamalarından daha az yanlış bir değerlendirmeydi.

Bir toplum olma sınavı, ortak hedeflerin izlenmesi için farklılıklarını gömüp gömemediklerinde ve toplumların çatışmayla değil, uzlaşmayla gelişebileceğini akıllarında tutup tutamadıklarındadır. Amerika, Çinhindi sorunlarında bu sınavda başarılı olamadı.

Yaralar çok derindi ve barış çok az sevinç getirdi. Anlaşmanın bir ulusça iyileşmenin aracı olması şansı da anlaşmaya varılmasıyla anlaşmanın fiilen imzalanması arasında geçen üç aylık ara ve hepsinden önemlisi 1972'nin Aralık ayının ikinci yarısında B-52 uçakları ile Hanoi bölgesinin bombalanması olayıyla zayıflamıştır. Sivil halktan kayıplar en düşük düzeyde kalmışsa da, savaş karşıtı gösterilerin patlaması 27 Ocak 1973'te anlaşmanın imzalanması sonucunda her şeyden çok bir yorgunluk hissi ve ihtiyatlı bir rahatlık doğmasına neden oldu.

Protestocular, Hanoi'nin Amerika'nın barış şartlarını kabul etmesiyle de yatışmadılar: Nixon'ın onurlu bir barış kavramının gerçekleşmesine izin verilirse, Amerika'nın yeniden aynı tür uluslararası bir girişimde bulunacağından endişeliydiler ve onlara göre Vietnam bu tür girişimlerin kötü bir örneğiydi. Böylece, barışı da savaş ve diplomasiye reva gördükleri şekilde aynı sinisizmle karşıladılar. Kritikler, anlaşmanın politik bir oyun olduğunu, aynı şartlarının dört yıl önce de mevcut bulunduğunu ve Thieu'ye ihanet edilmesi anlamına geldiğini ileri sürdüler. Thieu'nün devrilmesinin, yıllardır Barış Hareketi'nin istekleri arasında başlıcası olduğunu unutmuş görünüyorlardı.

Hiçbir şey, Hanoi ile anlaşmanın ulusal seçimleri etkilemek için yapıldığı iddiası kadar gerçekten uzak olamazdı. Aksine, Nixon, anlaşmanın sonuçlanmasını bilançosunun zarar hanesine yazmıştı; çünkü kamuoyu yoklamalarında Nixon'ın önde gittiği açıktı ve bu durum, kabul edilmiş barış şartlarının tartışma konusu yapılması ile tehlikeye girebilirdi.{949} Anlaşma konusundaki ısrarının nedeni, kritiklerinin ileri sürdüklerinin tam aksiydi; seçim endişelerinin, anlaşma yolunda bir engel oluşturmamasını istiyordu. Birçok kez, Amerikan halkına, Yönetim'in açıklanan şartları kabul edilir edilmez anlaşmayı sonuçlandıracağı sözünü vermişti.

Israrla üzerinde durulan hayali iddialardan birisi de, Nixon'ın savaşı, aynı şartlar dört yıl önce elde edildiği halde, dört yıl gereksiz yere uzattığı teziydi. Bu tezin handikabı, bütün bilinen gerçeklerden kopuk olmasıdır. Tarihi kayıtlar açık bir şekilde gösteriyor ki, geçen dört yıl boyunca Kuzey Vietnamlılar tarafından devamlı olarak reddedilen Amerikan şartları kabul edilir edilmez Amerika hemen anlaşmayı yapmıştır.

1975'te Amerika'nın Çinhindi girişimi, kötü bir yenilgi ile sonuçlandı. Amerika teslim olmayı önceden kabul etse idi, iş bu kadar uzamayacaktı. Fakat ne Yönetim, ne de Amerikan halkı bu hedefin peşindeydi; 1968 seçim kampanyasında, bütün başkan adayları teslim olmayı değil, uzlaşmayı savundular. 1972'de, teslim olmayı savunan bir aday korkunç bir yenilgiye uğradı. Bütün bunlara karşın, okuyucu 1969'da teslim olmanın amaç olması gerektiği sonucunu çıkarıp çıkarmamakta serbesttir. 1968 politik kampanyası sırasında, Amerikan halkının veya politik partilerin böyle bir sonucu tercih ettikleri yönünde hiçbir kanıt yoktur.

Paris Anlaşması ile işkence bitmiş olmadı. Savaş biter bitmez, çekişme bu kez Amerika'nın barışı zorlamaya hakkı olup olmadığı noktasına kaydı. Nixon

yönetiminde tek bir yüksek düzeydeki yetkili yoktu ki, anlaşmanın tehlikeli olduğu konusunda kuşkusu olmasın. Nixon'ın söz verdiği şekilde, verilebilecek her türlü ödünü vermiştik. Fakat iç karışıklık Yönetim'e manevra yapacak alan bırakmıyordu.

Yine de Nixon, ben ve yönetimin yüksek düzeydeki birçok yetkilisi, Kuzey Vietnamlılar anlaşmanın sızma yapılmayacağı hakkındaki hükümlerine sadık kaldıkları sürece, anlaşmanın askeri ve ekonomik hükümlerinin Güney Vietnam'ın Kuzey'den gelebilecek her türlü baskıya karşı direnme olanağı sağlayabileceği inancındaydık. Nixon, Amerikan yardımı olmadan caydırılamayacak veya direnilemeyecek büyüklükte ihlaller olabileceğini kabul ediyordu; Kuzey Vietnam'ı, ekonomik yardım programı ile uluslararası topluma katılmaya teşvike hazırdı. Fakat hepsi başarısız olsa bile, anlaşmayı uygulamak için hava gücünün kullanılması bertaraf edilmiş değildi; hem Nixon yönetiminin üyelerinin akıllarında bu vardı, hem de yönetimin açıklamalarında bu husus vurgulanmıştı.

Savaşın bitmesi ile birlikte Yönetim, anlaşmanın uygulanması için kuvvet gösterilerine hazırlanmaya başladı. Biz, ölen 50.000 Amerikalının hatırası adına anlaşmanın savunulması hakkına ve sorumluluğuna sahip olduğumuza inanıyorduk. Aksi takdirde, Birleşik Devletler'le yapılan her barış anlaşması hukuk bakımından teslim olmaya eşit bir belge demekti. Savunulmayan koşullar, teslim olma demektir. Eğer bir devletin barış şartlarını uygulama gücü yoksa, basitçe ve açık bir şekilde davasından vazgeçmesi daha iyi olur. Nixon ve onun kilit konumundaki danışmanları, birçok kez anlaşmayı savunmak niyetinde olduklarını açıklamışlardı.{950} Örneğin, 3 Mayıs 1973 tarihli Nixon'ın yıllık Dış Politika Raporu'nda şöyle deniyordu:

> "Bu yöntemler (yoğun bir şekilde anlaşma ihlalleri) Çinhindi'nde zor kazanılmış olan barışı tehlikeye sokacaktır. Bu durum, yeniden bizimle karşı karşıya gelme riskini yaratacaktır...{951} Hanoi'ye özel olarak ve açıkça anlaşmanın ihlal edilmesine göz yummayacağımızı söyledik."{952}

Önceki beş yılda olanlar aynen tekrarlandı. Belki henüz seçilmiş, yara almamış bir yeni başkan, anlaşmayı uygulamak için gerekli olan keskin, periyodik askeri önlemler üzerinde ısrarlı olabilirdi. Fakat Watergate skandalı başkanlığı kemirmeye başlamıştı bile, böyle bir şans yoktu. Binlerce Kuzey Vietnam kamyonu Ho Chi Minh Yolu üzerinde hareket halindeyken, hemen hemen

50.000 Kuzey Vietnamlı Güney Vietnam'a girerken ve Hanoi savaşta kaybolan Amerikalılar için yeterli bilgi vermezken –bunların hepsi de anlaşmanın açık bir şekilde ihlaliydi– anlaşmayı sağlayan politikanın karşıdan, anlaşmanın ihlali ne kadar ciddi olursa olsun Nixon'ın anlaşmayı uygulama yetkisinin olmadığında ısrar ediyorlardı. Anlaşmayı, daima savundukları tek taraflı çekilmeymiş gibi düşünüyorlardı. Haziran 1973'te, Kongre, 15 Ağustostan sonra havadan keşifler dâhil "Kamboçya, Laos, Kuzey ve Güney Vietnam içinde veya üzerinde Birleşik Devletler kuvvetlerince yapılan doğrudan doğruya veya dolaylı bütün savaş harekâtı"[953] için daha çok fon ayrılması talebini reddetti. Temmuz 1973'de, iyice anlaşıldı ki Kuzey Vietnam'a ekonomik yardım programı için de Kongre'nin desteği yoktu.

Barış anlaşmasının, kendi kendine uygulanabilir olma özelliği yoktu; böyle bir anlaşma için bu mümkün değildi. Kuzey Vietnam, hâlâ kendi yönetimi altında Vietnam'ın birleştirilmesi amacından vazgeçmiş değildi ve Paris'te imzalanan bir parça kâğıt Hanoi'nin değişmeyen hedefini değiştirecek değildi. Paris Anlaşması, Birleşik Devletler'i Vietnam'da askeri çatışmadan kurtarmıştı; fakat Güney Vietnam'ın yeniden hayata başlaması Amerikan desteğine bağlıydı. Kongre, Amerikan birlikleri terk ettikten sonra Çinhindi'nde sınırlandırma politikasını devam ettirip ettirmemek konusunda karar vermek zorundaydı ve devam ettirmemeye karar verdi.

Güney Vietnam'a ekonomik yardım bile azaltılıyordu. 1972'de, Kongre 2 milyar dolar yardım onayladı; 1973'te bu miktar 1.4 milyar dolara düştü ve 1974'te, petrol fiyatları dört misli arttığı halde yarı yarıya indirildi. 1975'te, Kongre nihai miktar olarak 600 milyon doları tartışıyordu. Kamboçya, bunun, hayatlarının kurtulmasına yardım edeceği gerekçesiyle yardım programından tamamen çıkarıldı. Bu, Kamboçya'yı terk etmenin kibarcasıydı ve bunu izleyen soykırımın ışığı altında acı bir şakaydı. 1975'te Kamboçya ve Güney Vietnam birbiri ardından iki hafta ara ile komünistler tarafından işgal edildi ve böylece Amerika'nın duygusal ıstırabına bir son verilmiş oldu; ancak Çinhindi'ninki devam ediyordu.

Savaş sonrası dünya düzeninin esin kaynağı olan Amerikan idealizmi, kendi silahları ile kendisini vurdu. Dört başkan, Vietnam'ın Amerikan güvenliği için hayati önemde olduğunu söylemişti, iki farklı partiden başkan, Amerika'nın şerefini, sözüne güvenenleri terk etmemesi ile bir tuttu. Nixon 1972 seçimlerini, aynı politika ile ezici bir çoğunlukla kazanmıştı. Klasik Amerikan tarzına göre, Vietnam konusunda tartışan her iki taraf da amaçlarını salt moral açıdan

değerlendirdiler ve hiçbir zaman aralarındaki uçurumu kapatacak bir araç bulamadılar.

Aradan yirmi yıl geçmesine karşın, Amerikan halkının tartışması hâlâ objektif bir perspektife ulaşamadı ve bu olaylardan bir ders çıkaracağı yerde, hâlâ suçlunun kim olduğu konusu ile ilgileniyor. Komünist zaferi, Vietnam Savaşı döneminin uzun tartışmalarının birini çözüme kavuşturdu: Komünist işgalinden sonra beklenen kan banyosunun, politika üretenlerin savaşı devam ettirmek için bahane olarak uydurdukları bir şey olup olmadığı sorunu.

Kamboçya'da kuşkusuz bir soykırım yaşandı. Yeni yöneticiler kendi halkının yüzde 15'ini öldürdü. Vietnam'da çekilenler daha az şiddetliydi. Yine de yüzbinlerce Güney Vietnamlı toplama kamplarının bir çeşidi olan "yeniden eğitim kampları"nda toplandı. 1977'nin başlarında komünist yetkililer, 50.000 kişiyi politik esir olarak tuttuklarını söylediler; ancak birçok tarafsız gözlemci bu miktarın 200.000'e yakın olduğuna inanıyordu.{954} Batı'da, on yıl boyunca demokratik koalisyon hükümetinin temel direği olarak reklamı yapılan NLF'ye ilişkin olarak, işgalci Kuzey Vietnamlılar gerçek planlarının farklı olduğunu açıkça gösterdiler. 1969'da, NFL'nin adı Güney Vietnam Cumhuriyeti'nin Geçici Devrimci Hükümeti yahut PRG olarak değiştirildi. 1975 Haziran'ında, Saygon'un düşüşünden iki ay sonra, PRG "Kabinesi" toplanarak Güney Vietnam'daki bankacılığı sınırlı bir restorasyona tâbi tuttu; ülkenin yönetimine yardımcı olmak üzere, içinde Thieu'ye muhalif olmakla beraber komünist olmayan bazı politikacıları da içine alan danışma komiteleri kuruldu; PRG seksen iki ülke ile diplomatik ilişki kurdu.

Hanoi'nin en istemediği şey, komünist de olsa bağımsız bir Güney Vietnam devleti idi; Titoizm hevesi daha başlangıçta durdurulacaktı. "Kabine" kararı acele ile kaldırıldı; danışma komitelerine bir rol verilmedi ve PRG büyükelçileri hiçbir zaman yabancı ülkelere gönderilmedi. Güney Vietnam Hükümeti, Kuzey Vietnam Komünist Partisi'nin ve askeri yetkililer tarafından yönetilen yöresel askeri komitelerin ellerinde kaldı. Haziran 1975'te, Hanoi'deki liderler ve basın, ülkenin birleşmesi için çağrıda bulunan bir kampanya başlattı. Bu, Güney'in resmen ilhak edilmesi demekti ve bir yıl içinde tamamlandı.{955}

Her ne kadar dar anlamda tek devrilen domino taşları Kamboçya ve Laos ise de, dünyanın birçok yerindeki Batı karşıtı devrimciler cesaretlenmeye başladılar. Amerika, Çinhindi'nde çökmemiş, Watergate skandalıyla morali bozulmamış ve sonra da kendi kabuğuna çekilmemiş olsaydı, Castro'nun Angola'ya ve

Sovyetler Birliği'nin Etiyopya'ya müdahale edebilecekleri kuşkuludur. Aynı zamanda, eğer Güney Vietnam 1960'lı yılların başlarında düşmüş olsaydı, Endonezya'daki neredeyse başarılı olan 1965 komünist hükümet darbesi, büyük bir olasılıkla hükümeti devirecek ve yeni bir stratejik felaket yaratacaktı.

Her durumda, Amerika, kazancı ile kıyas edilemeyecek bir ölçüde Vietnam macerasının bedelini ödedi. Böyle iyice tanımlanmamış davalar uğruna bu kadar çok şeyi riske etmek açıkça bir hataydı. Amerika'nın bu işe karışmasının sebebi, öncelikle başarılı Avrupa politikasının kurallarını, ekonomik, sosyal ve politik şartları tamamen değişik bir bölgeye uygulamak istemesiydi. Wilson idealizmi kültür farklılığını tanımıyordu ve ortak güvenlik teorisi de, güvenlik bir bütün olduğuna göre uluslararası düzenin dokumasında bir iplik çekildiği zaman bütün kumaşın sökületeceği sonucunu veriyordu.

Politikasını, ulusal çıkar üzerine dayandırmayacak kadar idealist ve stratejik doktrininde, bir genel savaş şartları üzerinde gereğinden fazla odaklanan Amerika, politik ve askeri amaçları birbirine dolaşmış olan kendisine yabancı bir stratejik problemi kontrol etmeyi başaramadı. Kendi değerlerinin evrensel çekiciliğine samimi olarak inanmış olan Amerika, Konfüçyüs doktrini ile şekillenmiş bir toplumda ve dış güçlerin saldırısı ortasında politik kimliği için kavga veren bir halk arasında demokratikleşmenin önüne çıkan engelleri gerçekte olduğundan daha az değerlendirdi.

Vietnam Savaşı'nın düşürdüğü belki de en ciddi ve kuşkusuz en acı veren domino taşı, Amerikan toplumunun birliğiydi. Amerikan idealizmi, hem yetkilileri, hem de kritikleri şu yanlış kanaate yönlendirmişti: Vietnam toplumu nispeten kolayca ve çabukça Amerikan tarzı bir demokrasiye dönüştürülebilir. Bu iyimser görüş çökünce ve Vietnam'ın demokrasiden çok uzak olduğu iyice anlaşılınca düş kırıklığı kaçınılmazdı. Aynı zamanda, askeri sorunun niteliği üzerinde de, anlaşılması güç bir yanlış kanaat vardı. Karar verirken kriter noksanlığı dolayısıyla, yetkililer çoğunlukla sorunları yanlış anladılar ve yanlış anlattılar. Bu yetkililer, tünelin ucunda ışık gördüklerini ileri sürdükleri zaman, zaten her şey ortaya çıkmıştı. Her ne kadar değerlendirmeleri yanlış ise de, her şeyden önce kendi kendilerini aldatmışlardı.

Tepedeki politika üreticilerinin önüne gelen sorunlar, zaten genellikle yeteri kadar karmaşıktır; basit, üzerinde çekişme olmayan sorunlar zaten bir konsensüs ile hükümetin aşağı düzeydeki yetkilileri tarafından çözümlenir. Bununla beraber, bir kez bir karar verilince, karar veren politikacının içinde ne kadar

büyük kuşku olursa olsun, politika yapıcı artık o kararla bağlıdır; bu yüzden ilgilinin konuyu sunumundaki kendine güven tamamen yanıltıcı olabilir. Bundan başka, bu yanlış izlenim kendi yaptıklarını süslemek alışkanlığında olan bürokrasi tarafından da kuvvetlendirilir.

Yönetim tarafından bilerek yapılan yalanların açığa çıkarılması, medyanın ve Kongre'nin çok önemli bir fonksiyonudur. Bilerek ve isteyerek söylenen yalanın özrü olamaz. Fakat, Vietnam'la ilgili temel sorunların, bu inanılırlık yoksunluğundan etkilendiğini söylemek pek mümkün değildir. Amerika, Vietnam işine karıştığı zaman bütün bayrakları dalgalanıyordu; bu iş gizli yapılmadı. Kongre Amerika'nın yükümlülüğünün düzeyini biliyordu ve gerekli fon ayırımlarını yıllar boyunca yaptı. Yeni bir devletin komünistler tarafından ele geçirilmesini engellemeyi istemiş olmak naif bir istek olabilir; fakat böyle bir şey, ulusal tartışmaların odaklandığı Amerikan değerlerinin özüne saldırmak için bir gerekçe olmamalıydı.

Bu acı çekişmeler, Çinhindi'nde gerçekten olan olaylar konusunda kafaları karıştırmayı sürdürdü ve yirmi yılı aşkın bir zaman dilimi içinde her iki partiden dört yönetimi içine alacak şekilde entelektüel bir boşluk yarattı. Amerika, bu yakıcı deneyimden iki partinin de paylaştığı dersler çıkarmaya başladığı zaman, Vietnam hastalığından kurtulup iyileşmeye başlayacaktır.

Her şeyden önce, Birleşik Devletler'in kendisini savaşa sokmadan önce karşı karşıya bulunacağı tehdidin ve gerçekçi bir şekilde ulaşabileceği hedeflerin niteliğini iyice anlaması gerekirdi. Açık bir askeri stratejisi olması ve başarılı bir siyasi sonuç denilince bundan neyin anlaşılacağını belirleyen tam bir tanım yapılması gerekirdi.

İkinci olarak, Amerika askeri harekâtı başlattığı zaman, General Douglas Mac Arthur'un dediği gibi, zaferin alternatifi yoktu. Kuşkular çekingen bir uygulama ile giderilemezdi; uzayıp giden hareketsizlik Amerikan halkının dayanıklılığını ve istekliliğini tüketecekti. Bu durum politik amaçların ve askeri stratejinin dikkatli bir şekilde, inceden inceye incelenmesini gerektirirdi ve bunları başarmak için gerekli kararın savaşa başlamadan önce alınması zorunluydu.

Üçüncü olarak, demokratik bir ülkede, çekişen gruplar birbirlerine karşı en küçük bir kendini kontrol etme duygusu içinde değillerse, ciddi bir dış politika da uygulanamaz, iç muhalifler üzerinde zafer kazanmak politikanın tek hedefi haline gelince ulusal birlik de buharlaşır. Nixon, ülkesinin ateşli muhaliflerinin hoşuna gitmese de, başkanın nihai sorumluluğunun, ulusal çıkarları korumak

olduğuna inanmıştı. Bununla beraber, Vietnam göstermiştir ki, başkanlar idari kararlarla savaşı yönetemezler. Çılgın gösterilerle, gittikçe tek taraflı çekilmeye doğru meyleden Kongre kararlarıyla ve medyanın düşmanca tavrı ile karşı karşıya gelen Nixon'ın, başkanlık döneminin başında Kongre'ye gidip stratejisinin ana hatlarını açıklayıp, politikasının açık seçik onaylanmasını istemesi gerekirdi. Eğer Kongre'nin onayını alamazsa, savaşı tasfiye etmek için oylama yapılmasını ve Kongre'nin sorumluluğu üstlenmesini sağlayabilirdi.

Daha önce bahsedildiği gibi, Nixon bu öneriyi reddetti; çünkü ona göre tarih hiçbir zaman yönetim sorumluluklarından vazgeçmenin doğurduğu korkunç sorunları affetmezdi. Kararı, gerçekten şerefli, yüksek ahlaklı ve entelektüel bakımdan doğru bir karardı. Fakat Amerika'nın kontrol ve denge sistemi içinde, Nixon'ın üzerine aldığı yük tek bir kişi tarafından taşınabilecek bir yük değildi.

Vietnam döneminde, Amerika, sınırlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Tarihinin uzun bir devresinde, Amerika'nın, farlılığına olan inancı, ulusun maddi olanaklarının bolluğu ile de desteklenen bir moral üstünlük ilan etmişti. Fakat Vietnam'da, Amerika, kendisini, moral bakımdan kuşkulu ve Amerika'nın maddi üstünlüğünün büyük ölçüde bir anlam ifade etmediği bir savaşın içinde bulmuştur. 1950'li yılların televizyon ekranlarını süsleyen ideal aile görüntüleri, Dulles'ın moral yönden mükemmelliğini ve Kennedy'nin yüksek idealizmini destekleyen kültürel grupları oluşturuyorlardı.

Bu yüksek idealleri engellenen Amerika ruhunu aramaya başladı ve kendi benliğine döndü. Kuşkusuz, başka hiçbir toplumun kendi nihai birlik ve bağlılığına, kendisini ortadan bölüp tekrar bir araya getirecek kadar inancı yoktur. Hiçbir halk, kıvılcımı yeniden ateşlemek için ulusça dağılmayı göze alacak kadar şövalyece hareket etmemiştir.

Anlık geçici sonuçlar bakımından, iç durum bir trajediydi; ancak uzun vadede bu ıstırap, birçok büyük Amerikan girişimine ilham kaynağı olan Amerika'nın moral mükemmelliği görüşünü, geçmişteki herhangi bir uluslararası çevreden daha az hoşgörülü ve daha karmaşık bir uluslararası çevrenin gereklerine uyarlamak için ödemek zorunda olduğu bir bedel haline dönüştürecekti.

Tarih en önemli derslerinin bazılarını zamana bırakmışsa da, Vietnam deneyimi, Amerikan psikolojisinde derin izler bırakmıştır. Kendi ruhunu araştıran Amerika, tekrar eski kendine güven duygusuna kavuşmuş; Sovyetler Birliği ise, yekpare görünüşüne karşın moral, politik ve ekonomik aşırı yayılmasından dolayı öldürücü bir ceza ödemiştir. Bir genişleme girişiminden sonra, Sovyetler Birliği

kendisini çelişkiler çamuruna batmış bulmuş ve sonunda çökmüştür.

Bu gelişmeler, tarihin derslerinin niteliği üzerine oldukça hayret uyandıran bazı düşünceler çağrıştırıyor. Birleşik Devletler'in Vietnam'a gitmesinin nedeni, bir merkezden yönetildiğine inanılan komünist fesadını durdurmaktı; fakat bunda başarısız oldu. Rusya, Amerika'nın başarısızlığından, Domino Teorisi'ni savunanların korktuğu gibi, kuvvetlerin tarihi dengesinin kendi lehine döndüğü sonucunu çıkardı. Bunun sonucunda, Yemen, Angola, Etiyopya ve son olarak Afganistan'a doğru yayılmaya çalıştı. Fakat bu süreç içinde, jeopolitik gerçeklerin, kapitalist toplumlara olduğu kadar komünist toplumlara da uygulandığını keşfetti. Gerçekte, daha az esnek olan Sovyetlerin gereğinden fazla yayılması, Amerika'da olduğu gibi bir boşalma değil, dağılma getirdi.{956}

Amerika pasif kalsa ve tarihi gelişimin komünist meydan okumasıyla başa çıkmasını bekleseydi, olaylar aynı yönde mi gelişecekti sorusu yine cevaplanmamış olarak kalıyor. Yahut Amerika'nın pasif kalması, komünist dünyası üzerinde zaferin yakın olduğu inancını kuvvetlendirecek ve böylece Sovyet çöküşünü geciktirecek, hatta belki de durduracak bir ivme mi yaratırdı?

Akademik cevap ne olursa olsun, devlet adamı bir politik ilke olarak yetkilerinden vazgeçmeyi kabul edemez. Değerlendirmelerine olan güvenini daha ılımlı hale getirmeyi ve önceden görülme olasılığı olmayan şeyleri anlayışla karşılamayı öğrenebilir; fakat tehdit eden bir düşmanın nihai çöküşüne güvenmek, milyonlarca kurban için bir teselli kaynağı olmayan ve politika yapmayı, pervasız bir içgüdüye dayanan bir kumara dönüştüren bir politika olur.

Vietnam yüzünden Amerika'nın çektiği ıstırap, moral değerlerine olan bağlılığını gösterir ve aynı zamanda, Amerikan deneyiminin ahlaki önemi üzerindeki bütün sorulara da iyi bir cevap oluşturur. Nispeten kısa bir aradan sonra, Amerika 1980'li yıllarda toparlandı ve kendini buldu. 1990'lı yıllarda, her yerde hür insanlar başka bir yeni dünya düzeni kurmak için rehber olarak tekrar Amerika'ya bakmaya başladılar. En büyük korkuları, Amerika'nın dünya işlerine kendinden emin bir şekilde karışması değil, bir kez daha elini çekmesiydi. Bu nedenle, Çinhindi hatıralarının hüznü bize, Amerika'nın birliğinin hem bir görev, hem de dünyanın ümidi olduğunu hatırlatmalıdır.

Leonid Brezhnev ve Richard Nixon, Haziran 1973

28
Jeopolitik Dış Politika: Nixon’ın Üçgen Diplomasisi

Nixon için, Amerika’nın Vietnam’dan çıkarken katlandığı sancılı süreç, sonuçta Amerika’nın dünyadaki itibarını korumakla ilgiliydi. Bu cehennem olmasaydı da Amerikan dış politikasının yeniden büyük ölçüde değerlendirmeden geçirilmesi gerekiyordu; çünkü Amerika’nın dünya sahnesine toptan egemen olması çağı sonuna yaklaşıyordu. Amerika’nın nükleer üstünlüğü sona eriyordu ve ekonomik üstünlüğüne de, her ikisi de Amerika’nın kaynakları ile restore edilmiş olan ve Amerikan güvenlik garantileri ile korunan Avrupa’nın ve Japonya’nın dinamik büyümesi ile tehdit altındaydı. Son olarak Vietnam, gelişen dünyada Amerika’nın rolünün yeniden değerlendirilmesi ve çekilme ile gereğinden fazla yayılma arasında korunabilir bir pozisyon bulma zamanının geldiğine işaret etmiştir.

Hesap defterinin diğer yüzünde, Soğuk Savaş boyunca yekpare taştan bir abide

gibi gözüken komünist blokta ciddi çatlaklar açılınca, Amerikan diplomasisi için yeni fırsatlar kendini göstermeye başladı. 1956'da Kruşçev'in, Stalin devrinin gaddarlıkları ile ilgili açıklamaları ve 1968'de Çekoslovakya'nın Sovyetlerce istilası, bölgeleri için komünizmin ideolojik çekiciliğini, dünyanın geri kalan kısmı için zayıflattı. Daha önemlisi, Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki bozuşma, Moskova'nın birleşmiş komünist hareketin lideri görüntüsünü bozdu. Bütün bu gelişmeler, diplomatik esneklik için yeni bir ortam doğduğunu gösteriyordu.

Yirmi yıl boyunca, Wilsoncu idealizm, Amerikan liderlerinin bir misyoner enerjisi ve heyecanı ile küresel rollerini yapmalarını sağladı. Fakat 1960'lı yılların Çinhindi'nde sıkışıp kalmış ve iç çekişmelerle yıpranmış Amerika'sı, uluslararası rolünün daha karmaşık ve daha detaylı bir tanımının yapılmasını gerektiriyordu. Wilson, uluslararası işlerde yeni ve herhangi bir problemi nihai çözümüne kadar izleme yeteneğine güvenen bir ülkeye yol gösteriyordu; Nixon ise, düş kırıklığına uğramış, geleceği, ulaşılabilir uzun vadeli hedefler bulmasına ve düşmanlık karşısında kendine güvensizlik duygusuna kapılmadan bu hedefleri azimle takip edebilmesine bağlı olan bir toplum devralmıştı.

Richard Milhous Nixon'a, iç savaş koşullarına yakın bir ülke miras kalmıştı. Elit bir zümre tarafından derin bir kuşku ile karşılanan ve temsilcilerinden birçoğu kendisine güvenmeyen Nixon, dünyanın en önde gelen demokrasisinin sorumluluktan kaçmayacağı ve kaderini terk etmeyeceği inancım sonuna kadar korudu. Çok az başkan Nixon kadar karmaşıktı: Utangaç, aynı zamanda azimli; endişeli, fakat metin; entelektüellere güvenmeyen, buna karşın kişisel olarak derin düşünebilen; zaman zaman düşünmeden konuşan, bununla beraber sabırlı ve stratejik planlamada ileri görüşlü Nixon, kendisini, hâkim Amerika'dan, lider Amerika'ya geçiş döneminde Amerika'nın dümen başında buldu. Genellikle açıklamalarında cömert davranmayan ve kişisel sıcaklık gösterme yeteneği olmayan Nixon, en zor şartlar altında, toplumunu bildiği bir dünyadan, önceden tanımadığı bir dünyaya doğru yöneterek hayati liderlik sınavını başarı ile verdi.

Hiçbir Amerikan başkanı, onun kadar uluslararası ilişkiler hakkında bilgi sahibi değildi. Theodore Roosevelt dışında hiçbir başkan onun kadar dış seyahat yapmamıştı veya diğer liderlerin görüşlerini öğrenmek için onun kadar samimi ilgi göstermemişti. Nixon, Churchill veya de Gaulle gibi bir tarih araştırmacısı değildi. Genellikle bir ülkenin geçmişi ile ilgili, o ülkenin içinde bulunduğu şartlar hakkında temel gerçekleri kavrayacak kadar bilgi edinmekle yetinir, kimi zaman o kadarını da öğrenmezdi. Ancak dikkatini çeken herhangi bir ülkenin

politik dinamizmini kavramakta esrarengiz bir yeteneği vardı; jeopolitik gerçekleri kavraması ise, gerçekten çarpıcıydı. Nixon'ın iç politikayı yönetmesi, zaman zaman ihtiras ve kişisel endişe ile çarpıtılmış olabilir. Fakat dış politikaya gelince, güçlü analiz yeteneği ve olağanüstü jeopolitik içgüdüsü, daima uyanık bir şekilde Amerikan çıkarları üzerinde odaklanmıştı.

Nixon, insanın temel iyiliği veya uluslar arasında ortak güvenlik tarafından korunacak olan esas bir uyum bulunduğu şeklindeki Wilsoncu görüşleri kabul etmezdi. Wilson, karşı konulmaz bir şekilde barış ve demokrasiye doğru ilerleyen bir dünya algılamıştı ve bu süreçte Amerika'nın misyonu, kaçınılmaz sonucun gerçekleşmesine yardımcı olmaktı. Nixon için dünya, dostlar ve düşmanlar arasında, işbirliği alanları ile çıkarların çarpıştığı alanlar arasında bölünmüştü. Nixon'ın anlayışına göre, barış ve uyumluluk, eşyanın doğal düzeni olmayıp, istikrarın ancak uyanık çabalarla sağlanabildiği tehlikeli bir dünyada geçici vahalardı.

Nixon Amerika'yı, birçok geleneksel idealistlerce çirkin sayılan ulusal çıkar kavramına göre yönlendirmeye çalıştı. Eğer büyük güçler, Birleşik Devletler dâhil, XVIII. yüzyıl aydınlanma ruhu içinde rasyonel olarak ve beklendiği gibi kendi çıkarlarının peşinde olurlarsa, Nixon'ın inancına göre, birbiri ile rekabet halindeki çıkarların çatışması sonucunda denge ortaya çıkacaktı. Theodore Roosevelt'e benzer, fakat XX. yüzyıldaki diğer Amerikan başkanlarına benzemeyen bir şekilde, Nixon, istikrar için güç dengesine güveniyor ve kuvvetli bir Amerika'nın küresel denge için şart olduğunu düşünüyordu.

Bu iki görüş de, o zamanlar modaya hayli aykırı düşüncelerdi. Nixon, 3 Ocak 1972 tarihli Time dergisinde çıkan söyleşide şöyle diyordu:

> "Dünya tarihinde, uzun barış dönemlerinin yalnızca güç dengesi olduğu zaman yaşandığını hatırlamamız gerekir. Bir devlet, olası rakibine karşı aşırı güçlenirse savaş tehlikesi onaya çıkıyor. Bu yüzden ben, Birleşik Devletler'in kuvvetli olduğu bir dünyaya inanıyorum. Eğer güçlü ve sağlıklı bir Birleşik Devletler, Avrupa, Sovyetler Birliği, Çin, Japonya olursa, her biri diğerini dengelerse, birbirlerine karşı oyun oynamazlarsa, o zaman daha güvende ve daha iyi bir dünya olacaktır."{957}

Aynı zamanda Nixon, toplumunun temel kararsızlığını da yansıtıyordu: Makul düşünen birisi olarak algılanmak ihtiyacında ama, gücünü geleneksel idealizminden almaya da mahkûm.. Kendi düşüncelerine Wilsoncu olmak

dışında her şey yakıştırılabilecek olan Nixon'ın en çok hayranlık duyduğu başkan, Woodrow Wilson'du. Her yeni başkan, Kabine Odası'na asmak için kendinden evvelki başkanlardan istediklerinin portrelerini seçebilir. Nixon, Wilson ve Eisenhower'ın portrelerini seçti. Wilson'un eski masasının Oval Ofis'e yerleştirilmesi emrini verince, tuhaflık da kendini gösterdi: Beyaz Saray ilgilisinin odaya koyduğu masanın, Woodrow Wilson'ın değil, Ulysses Grant'un Başkan Yardımcısı Henry Wilson'un olduğu anlaşıldı.

Nixon sık sık standart Wilson özdeyişlerini tekrarladı: "Dünyaya, diğer ulusların geçmişte vermiş oldukları örnekten daha fazla bir şey vermek bizim kaderimizdir... Hiçbir maddi kuvvet veya askeri gücün veremeyeceği bir manevi liderlik ve idealizm örneği."{958} Gerçekten de, çıkar düşüncesinden uzak bir Amerikan dış politikasının özlemini o da paylaşıyordu:

> "Birleşik Devletler adına konuşurken, şunu söyleyebilirim: Hiç kimsenin toprağında gözümüz yoktur; herhangi bir ulus üzerinde egemenlik kurmak niyetinde değiliz; biz yalnız kendimizin değil, bu dünyanın diğer insanlarının da barış içinde yaşamasını istiyoruz. Gücümüz yalnızca barışı korumak için kullanılacaktır, onu bozmak için değil; yalnız özgürlüğü savunmak için kullanılacaktır, onu yok etmek için değil."{959}

Bir taraftan dünyanın geleceği hakkında kendi ulusal çıkarları peşinde olan beş büyük devlet tarafından karar verilmesi gerektiğini söylerken, diğer taraftan fedakârlık için çağrı yapan bir başkan, Amerikan deneyiminin yeni bir sentezini temsil ediyordu. Nixon, Wilson'ın ihtiraslı enternasyonalizmini ve Amerika'nın vazgeçilmezliğine olan inancını paylaşırken, Amerikan idealizmini ciddiye alıyordu. Fakat aynı zamanda, Amerika'nın misyonunu, dünyanın fiili işleme şekline ilişkin olarak kendi çıkardığı sonuçlara bağlamak zorunluluğunu da hissetti. Nixon ülkesinin Wilson'ın değerlerine arka çıkmasını isterken bile, kaderin kendisine, Amerika'nın bu değerleri tüm dünyada ordularını yollayarak korumaktan vazgeçmesini gerçekleştirmeyi yüklediğinin farkındaydı, bundan acı duysa da.

Nixon'ın hareket noktası, Amerika'nın kendi farklılığına olan inancıydı. Tanıdığı birçok yabancı liderin içinde ancak birkaç tanesinin fedakârlık yapmak taraftarı olduğunu öğrenmişti; doğrusunu söylemek gerekirse, çoğu, Amerikan dış politikasında belli bir ağırlıkta hesaplanabilirlik olmasını tercih ederlerdi ve Amerikan ulusal çıkarının, fedakârlıktan çok daha güvenilir olduğunu

düşünürlerdi. Bu nedenle, Nixon aynı zamanda iki yol üzerinde çalışmayı yeğlemiştir: Bir taraftan amaçlarını açıklamak için Wilsoncu retoriği kullanırken, diğer taraftan taktiklerini uygulamak için ulusal çıkara başvurmuştur.

Hayret edilecek şey şudur ki, Nixon'ın dünya barışını sağlamak için Amerika'nın üstlendiği role bağlılığı, onu, önceden Wilsoncu olarak tanınan ve şimdi, Nixon'a göre Amerika'nın uluslararası rolünden vazgeçmesi anlamına gelen politikalar uygulamasını öneren ileri gelen birçok Amerikalı çağdaşı ile karşı karşıya getirdi. Kendinden önceki başkanlar ile kıyaslandığında, Amerika'nın küresel sorumluluğu hakkındaki kendi görüşünün bile çok geride kalmış olduğunun farkında olan Nixon, şimdiye kadar görülmemiş karışıklıktaki uluslararası çevrede idealist Amerika için sürdürülebilir bir rolün belirlenmesini kendisi için bir görev bildi. Nixon'a göre, bu rol, Wilsonculuk ile *Realpolitik*'in bir karışımı olacaktı.

Savaş sonrası dönemin başlangıcında, sınırlandırma stratejisi her uluslararası krizde Amerika'yı ön plana çıkarmıştı; Kennedy döneminin heyecanlı sloganları, Amerika'nın fiziksel ve ruhsal olanaklarının erişemeyeceği hedefler belirlemişti. Sonuç olarak, Amerika'nın erdemliliği, kendinden nefrete ve gereğinden fazla genişleme eleştirisi de sorumluluklarından kaçmaya dönüştü. Böyle bir çevrede, Nixon ilk işi olarak Vietnam deneyimini bir perspektif içine koymak gerektiğini anladı. Birleşik Devletler uluslararası istikrarda vazgeçilmez bir devletti. Fakat Çinhindi'ne 500.000 Amerikalıyı zafer için bir strateji belirlemeden getiren çok serbest müdahaleciliği devam ettirme gücü yoktu, insanlığın hayatta kalması, iki süper gücün ilişkilerine bağlıydı; fakat dünya barışı için, Amerika'nın kendi rolünün, yalnızca yardım yapmak olduğu, sorumlulukları ile bizzat işin yüklenilmesini gerektiren sorumlulukları arasında bir ayrım yapmasını ve bu ikinci durumda da bu görevi kendi içinde parçalanmadan yapmasını gerektiriyordu.

Nixon, bu çıkmazlara cevabını ortaya koymak için oldukça olağan dışı bir durum seçti. 25 Temmuz 1969'da, kendisini Güneydoğu Asya'dan Romanya'ya götürecek bir dünya seyahatinin başlangıcında Guam'da buldu. O günün erken saatlerinde, aya ayak basan ilk astronotların Pasifik'teki Johnston Adası yakınlarında denize inişini izledi. Bu dünyanın en yeni tarihi olayını izlerken bile çok zaman kaybetmek istemeyen yeni gazetecilik, özellikle de bir başkanlık gezisinde haber yapılabilecek yeni bir olay arar. Guam, uluslararası tarih hattının öbür tarafındaydı (onun için astronotların dünyaya dönüş tarihleri 24 Temmuz olarak kaydedilmiştir) ve bu nedenle de başka bir haber ağının bir parçasıydı.

Bunu fark eden Nixon, ülkesinin uluslararası ilişkilere yeni yaklaşımına yön verecek prensipleri ileri sürmek için bu fırsattan yararlandı. Her ne kadar Nixon ve danışmanları, bu yeni yaklaşımı aralarında tartışmış iseler de, onu halka açıklamak için bu özel fırsattan yararlanmak planları yoktu. Nixon'ın Amerika'nın ülke dışı işlere karışması için yeni kriterini açıklaması, ben dâhil, herkes için şaşkınlık yarattı.{960} Bundan böyle Nixon Doktrini olarak tanınacak olan bu doktrin üzerinde, 1969 Kasım'ında ve 1970 Şubat'ında yapılan konuşmalarda ve başkanın ilk yıllık dış politika raporunda daha geniş açıklamalar yapıldı; bu rapor, o dönemde Nixon'ın dış politikasının ana kurallarını açıklamasını sağlayan yeni bir yoldu.

Nixon Doktrini, Amerika'nın iki savaş sonrası askeri hareketinin (Kore ve Vietnam), Amerika'nın resmi bir yükümlülüğü olmayan ülkeler için ve teknik olarak Amerika'nın ittifaklarının bulunmadığı bölgelerde yapılmış olması paradoksuyla ilgiliydi. Bu bölgelerle ilgili olarak, Nixon Doktrini Amerika'nın bu işlere karışması hakkında üç kriter oluşturarak gereğinden fazla genişleme ile tamamen terk etme seçenekleri arasında kendine yol bulmaya çalıştı:

> "• Birleşik Devletler antlaşma yükümlülüklerine sadık kalacaktır.
>
> • Birleşik Devletler, "nükleer bir güç, bizim müttefiklerimiz olan bir ülkenin veya hayatta kalmasını güvenliğimiz açısından hayati gördüğümüz bir ülkenin özgürlüğünü tehdit ederse, bir koruma kalkanı sağlayacaktır."
>
> • Nükleer olmayan saldırılan içeren olaylarda, Birleşik Devletler "doğrudan doğruya tehdit edilen ülkenin kendisini savunmak için gerekli insan gücünü sağlama sorumluluğunu üstlenmesini bekleyecektir."{961}

Ancak gerçeklik, böyle resmi bir kriter kapsülü içine konulmaya direnmiştir. Amerika'nın yükümlülüklerine sadık kalacağı güvencesi verilmesi, kızgın sacda yürümek gibiydi; namusluluğun ileri sürülmesi gibi mantık açısından sınırlıydı; çünkü olay olmadan önce vazgeçtiğini açıklamak olası değildi. Her ne ise, nükleer çağda kilit sorun, yükümlülüklere sadık kalıp kalmamak sorunu değil, bunların nasıl tanımlanacağı ve yorumlanacağı sorunuydu. Nixon Doktrini, nükleer strateji ile ilgili olarak müttefikler arasındaki anlaşmazlığın nasıl çözümleneceği hakkında herhangi bir yol göstermiyordu: Nükleer silahlar kullanılacak mı ve kabaca söylemek gerekirse kimin toprakları üzerinde

kullanılacak, müttefikler öncelikle süper güçleri etkileyecek olan genel bir nükleer savaşa güvenebilirler mi, yoksa aslında saldırı kurbanı ülkelerin topraklarını tehdit eden bir nevi “esnek karşılık”a mı itimat edecekler?

“Bizim güvenliğimiz için hayati” önemde ülkelere kalkan görevi yapma ile ilgili cümle de, bu ülkeler, bir nükleer güç tarafından tehdit edilirse, iki belirsizlik içeriyordu: Eğer Birleşik Devletler kendi güvenliği için hayati önemde olan ülkeleri bir nükleer güç tarafından tehdit edildiğinde koruyacaksa, Amerika’nın güvenliği için önemli bir ülke nükleer gücü olmayan bir devlet tarafından tehdit edilirse veya bir nükleer güç, tehdit silahı olarak nükleer silah kullanmazsa Amerika’nın tutumu ne olacaktı? Nükleer tehdit durumunda destek aşağı yukarı otomatik ise, resmi bir ittifaka gerek var mıydı?

Ayrıca Nixon Doktrini, tehdit edilen ülkelerin kendi konvansiyonel savunmalarının esas yükünü taşımalarını öngörüyordu. Fakat tehdit edilen bir ülke Amerikan desteği üzerinde kumar oynayarak kendi savunma yükünü taşımakta ihmal gösterirse ve özellikle de bir nükleer gücün baskısı ile karşı karşıya ise, Amerika ne yapacaktı? Hayret edilecek şey şudur ki, Nixon Yönetimi’nin ulusal çıkar üzerinde ısrarla durması, bazı ülkelerin savunmaları için daha çok gayret sarf etmeleri konusunda ihmal göstermelerini teşvik eder nitelikteydi. Çünkü ulusal çıkar gerçekten temel rehber ise, Amerika kurbanın değerine veya ortak savunmaya katkısına bakmaksızın, güvenliği için önemli olduğunu düşündüğü her bölgeyi savunmak zorunda kalacak demekti. Müttefiklerin yükleri bölüşmeleri başlığı altında sonradan öne çıkan çıkmazların hepsi bu noktada yatmaktadır.

Dolayısıyla Nixon Doktrini, öncelikle resmi ittifakların kapsamadığı ve Sovyet uydularının tehdit ettiği ikinci derecede önemli bölgelerdeki krizlerle ilgiliydi ve sonradan ortaya çıktı ki bunlar çok az sayıdaydı. Vietnam benzeri başka bir çatışmadan kaçınmak için bir “doktrin” geliştirmeye çalışan Nixon Yönetimi, tam da Vietnam gibi tekrarlamamakta kararlı oldukları durumlara uygulanacak bir doktrin geliştirdi.

Nixon görevine başladığı zaman, Doğu-Batı ilişkileri açık bir şekilde yeniden değerlendirmeye muhtaçtı. Sovyetler Birliği ile olan çatışma Amerika’yı küresel uğraşlara itti ve Vietnam darbesinin ışığı altında, bu çatışmanın stratejisinin yeniden gözden geçirilmesi gereksinimi doğdu. Yeniden değerlendirmeyi bu kadar zor yapan şey, Soğuk Savaş boyunca sınırlandırma politikası üzerindeki iç tartışmaların çoğunun klasik Amerikan kategorileri üzerinde yapılmasıydı. Bu

tartışmalarda jeopolitik dışlandı; bir grup, dış politikayı teoloji ilminin bir alt bölümü olarak görürken, onun karşıtı olanlar, dış politikaya psikolojinin bir alt bölümü olarak bakıyordu.

Çevreleme politikasının babalan –Acheson, Dulles ve arkadaşları– uluslararası işlerdeki geniş kültürlerine karşın, eserlerini esas olarak teolojik terimler içinde kavrıyorlardı. Sovyetlerin dünya hâkimiyeti eğiliminin doğuştan olduğuna inandıklarından, Kremlin ideolojisini terk edene kadar Sovyet liderlerini uygun görüşme muhatabı olarak kabul etmiyorlardı. Amerikan dış politikasının başlıca görevi, Sovyetleri devirmek olarak görüldüğünden, kapsamlı görüşmeler yapılması yahut diplomatik bir proje hazırlanması (ahlak dışı olmasa da) anlamsızdı, ta ki "kuvvetlerin kıyaslanması" Sovyet niyetlerinde bir değişiklik yapmış olsun.

Uzlaştırılamaz bir çatışma yaşayan ve anlaşmazlıktan ortadan kaldıran bir şey olarak uzlaşmaya kesin olarak inanmış bu deneyimsiz toplum, bu derece katı bir yol izlenmesi için gerekli olan sabrı gösteremedi. Acheson ve Dulles'ın ahlaki kurallarına inanmış birçok insan, Sovyet sisteminin esasen kendisini değiştirdiği veya değiştirmek üzere olduğu iddiaları ile görüşmelerin zaman bakımından planlamasını hızlandırmaya çalıştı. Amerikan halkının karşılıklı çatışmaya bir son verilmesi özlemi, sınırlandırma politikasının sen ekolünü bile atmosferdeki şartlardan etkilenebilir hale getirdi. Dulles dışişleri bakanı iken Cenevre ve Camp David ruhları olarak yansıyan gelişmelerden bunu anlıyoruz.

"Psikiyatri ekolüne" göre, barış arzusu bakımından Sovyet liderleri Amerikan liderlerinden farklı değildi. Onların uzlaşmaz şekilde hareket etmelerinin nedeni, Birleşik Devletler'in onların kendilerini güvensiz hissetmelerine sebep olmasıydı. "Psikiyatri ekolü" Sovyet liderliği içindeki barışseverleri kuvvetlendirmek için sabırlı olmayı öneriyordu. Amerikan yönetiminde olduğu gibi, onların da içlerinde şahinler ve güvercinler olarak bölündüğü söyleniyordu. Ulusal tartışma, beklenilen Sovyet iç değişikliğinin büyüklüğü üzerinde gittikçe artan bir şekilde yoğunlaştı. Ancak çatışma ile *status quo* arasında bir ara yol bilmeyen sınırlandırma politikasının, Sovyetlerle neyin görüşülebileceğine cevap vermemesi temel sorununa bir çözüm getiremedi.

1970'li yılların başlarında, her iki düşünce ekolü de, yeni bir köktenci meydan okumayla karşılaşıyordu. 1940'ların Henry Wallace yaklaşımı, yeniden canlandı, yeni isimler aldı ve yeni bir retorik yarattı. Kendilerinden öncekiler gibi yalnızca Amerika'nın moral bakımından komünizme karşı çıkmaya hakkı olmadığını ileri

sürmekle kalmıyorlar, aynı zamanda bu hareketin komünizmi kuvvetlendirdiğini ileri sürüyorlardı. Yeni köktenciliğe göre, komünizmin sınırlandırılması değil, yaşatılması gerekirdi; çünkü eğer yenilmeye layıksa sonunda tarihin kendisi onu yenecekti.

Washington üzerine bir yürüyüşü anlatan romancı Norman Mailer, kayıtsız şartsız Vietnam'dan çekilmeyi savunurken bu görüş açısını şöyle özetledi:

> "...Komünistler Asya'da başarı kazanırsa... bölünmeler, hizipler ve partiler türeyecektir... Bu nedenle, Asya'yı terk etmek kesin olarak kuvvet dengesini kazanmak demektir... Komünizm ne kadar genişlerse, sorunları da o kadar devleşecek, dünyayı elde etme hevesi o kadar gevşeyecektir. Komünizmin sınırlandırılması, yayılmacılığının içinde doğal olarak yer alır."{962}

Komünizmin en iyi şekilde Amerika'nın muhalefeti ile değil de, kendi zaferiyle yenileceği düşüncesi (yeni köktenci akım), sınırlandırma politikasının tam aksini savunuyordu. Komünizmin gereğinden fazla genişlemesi, zayıflamasının da kökünü oluşturduğuna göre, komünizm ne kadar ilerlerse, çöküşü de o kadar kaçınılmaz olacaktı. Amerika'nın zaferinin tohumlarının komünizme karşı direnmekten vazgeçmesinde olduğu iddiası, gerçekte ancak bir romancı paradoksuydu.

Mailer'in şiirsel sözleri, kendilerini bu kadar kendine özgü bir şekilde ifade etmeyen daha sofistike akademik analistler tarafından da desteklendi. John Kenneth Galbraith gibi entelektüel dünyanın ağır toplarından biri,{963} "birbirine yaklaşma teorisi"ni benimseyerek, olayların doğal akışı içinde iki toplum birbirine gittikçe daha çok benzer hale geleceğine göre, Amerika'nın komünizme karşı çok büyük riskler taşıyan muhalefetinin anlamsız olduğunu ileri sürdü.

Doğu-Batı ilişkileri sonunda bir çıkmaz sokağa girdi. Geleneksel sınırlandırma politikası kavramı, her iki tarafı da diplomatik olarak kımıldayamaz hale soktu. Bu politikanın başlıca alternatifi, yükümlülük kuşağının bütün varsayımlarını terk etmeyi gerektiren bir sapkınlıktı. Ancak hiçbir sorumluluk sahibi Amerikan başkanı, ülkesinin kaderini, tarihin varsayılan kuvvetlerine bırakamaz. Romalı fatihler tarafından yeryüzünden tamamen silinen Kartaca için, birkaç yüzyıl sonra Roma'nın da haritadan silinmesi bir teselli olamazdı.

Nixon, bütün bu üç düşünce ekolünü de reddetti ve uzun vadeli Amerikan dış politikasının temel kriteri olarak ulusal çıkarı yerleştirmeye çalıştı. Bu çabası

için en önemli araç, başkanlığının yıllık dış politika raporuydu. 1970'ten başlayarak Amerikan dış politikası hakkında böyle dört rapor yayınlandı. Ben ve ekibim tarafından kaleme alınan bu raporlar, başkanın görüşünü yansıtıyordu ve Nixon adına çıkarılıyordu. Başkan tarafından sorumluluğu kabul edildiğine göre, raporun kimin tarafından yazıldığı önemsizdir. Her ne kadar bu raporlar yeni yönetimin kavramsal yaklaşımını ileri sürüyorsa da, bunda tam olarak başarılı değillerdi. Kavramlardan çok olaylara önem veren medya, Vietnam'la ilgili bölümleri hariç, raporları pek önemsemedi. Yabancı liderler, bu raporlara Dışişleri'ndeki memurların çalışması olarak bakmışlar ve burada açıklanan şartlar ortaya çıkınca onlarla ilgilenmeyi düşünmüşlerdi.

Ancak bu raporlar, o dönemle ilgilenen araştırmacılar için Nixon dönemi dış politikası için en iyi haritadır ve günlük diplomatik alışveriş üzerinde dikkatlerini odaklaştırarak birçok açık imayı gözden kaçıran gazeteciler ve yabancı liderler için de aynı görevi görebilir. Raporların esas teması, Amerikan dış politikasının bundan böyle ulusal çıkar analizlerine göre ayarlanacağı ve Amerika'nın hukuki prensiplerin yorumu için değil, politik amaçlar için kendisini angaje edeceğiydi. Başkanın 18 Şubat 1970 tarihli ilk dış politika yıllık raporu şu görüşe yer veriyordu:

> "Bizim hedefimiz, her şeyden önce sağlam bir dış politika ile uzun vadeli çıkarlarımızı desteklemektir. Bu politika, ne kadar çok bizim ve başkalarının çıkarlarının realist bir şekilde değerlendirilmesi üzerine dayanırsa, dünyadaki rolümüz de o kadar etkili olur. Dünya ile ilgilenmemizin nedeni yükümlülüklerimiz olması değildir; dünya ile ilgilendiğimizden dolayı yükümlülüklerimiz vardır. Çıkarlarımız yükümlülüklerimize şekil vermelidir, yükümlülüklerimiz çıkarlarımıza değil."{964}

Bir İngiliz veya Fransız resmi belgesinde böyle açıklamalar, herkesçe bilinen bir gerçekmiş gibi işlem görür ve özel olarak dikkati çekecek bir şey olmaz. Amerika'da ise, bir başkanın politikasını ulusal çıkar üzerine kurduğunu açıkça söylemesi görülmüş bir şey değildi. Bu yüzyılda Theodore Roosevelt hariç, Nixon'dan önceki başkanların hiçbirisi, Amerikan idealizmini, birçok başka faktör arasında bir faktör olarak görmemiş veya geleceği, belirli bitiş noktaları olan belirli seferler ya da sürekli yükümlülük terimleri içinde değerlendirmemiştir.

Sovyetler Birliği ile ilgili olarak rapor, Amerikan politikasının, Sovyet

sisteminin doğasının kesin bir şekilde anlaşılması üzerine kurulacağını belirtmiştir. Ne komünist ideolojisine bağlılığın derinliği olduğundan az tahmin edilecek, ne de komünist liderlerin "inançlarını terk ettikleri veya terk etmek üzere oldukları..."{965} hayaline kurban gidilecekti. Aynı zamanda Amerika, Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde duygusal bir bağımlılığa izin vermeyecekti, ilerlemenin kriteri, ortak çıkarları anlaşmalarda ortaya konulan öz olacaktı, atmosfer olmayacaktı. Hepsinden önemlisi, gerginliğin yumuşatılması geniş bir cephede cereyan etmek zorundaydı:

> "Komünist hasımlarımıza, en başta kendi algıladıkları şekilde, kendi çıkarları peşinde olan uluslar olarak bakacağız, nasıl ki biz de kendi algıladığımız şekilde kendi çıkarlarımızın peşinde isek. Onlar hakkındaki kararımızı hareketlerine göre vereceğiz; onların da bizin hakkımızda aynı şekilde hareket etmesini bekliyoruz. Özel anlaşmalar ve barışın inşasına katkılar, çatışan çıkarların realist bir uzlaşması sonucu olacaktır."{966}

1971 raporu da aynı temayı işledi:

> "SSCB'nin iç düzeni, her ne kadar birçok özelliklerini reddettiğimizi saklamıyorsak da, bizim politikamızın bir hedefi değildir. SSCB ile ilişkilerimiz, diğer ülkelerle olduğu gibi onların uluslararası davranışlarına göre belirlenir."{967}

Ulusal çıkarın vurgulanması, özellikle Vietnam Savaşı sona erdikten ve uluslararası gerginliğe son verme istekleri hafifledikten sonra yoğun tutucu saldırıların hedefi olacaktı. Gerçek sorun, kritiklerin ileri sürdükleri gibi, Nixon'ın Sovyet liderlerine çok fazla güvenmesi değildi (Nixon'ın, doğruluk isteği ve insanın doğası hakkındaki kötümser görüşünü vurgulaması göz önünde alındığında, bu şaşılacak bir iddiaydı), fakat Sovyet yayılmasını durdurmak için en uygun stratejinin ne olduğu sorunuydu. Nixon, Vietnam karışıklığı içindeyken, komünist yayılmacılığına karşı direnmekte ve halkın desteğini korumakta en iyi kriterin ulusal çıkar olduğuna inandı. Kritikleri, ulusal çıkar üzerinde bu kadar durmasını bir nevi moral silahsızlanma olarak değerlendirdiler.

Komünist kürenin daha fazla genişlemesini önlemekte kararlı olan Nixon Yönetimi'nin görüşleri, Acheson ve Dulles'ınkinden hatta Reagan'ınkinden farklı değildi. Vietnam Savaşı bütün şiddeti ile devam ederken bile Nixon Yönetimi Sovyetler Birliği'nden gelen herhangi bir jeopolitik veya stratejik

tehdide karşı tepki göstermiştir: 1970'te Küba'da bir Sovyet deniz üssü kurulması olayında, Süveyş Kanalı'na yerden havaya Sovyet füzelerinin nakli olayında ve Suriye'nin Ürdün'ü işgaline verdiği karşılıkta, 1971'de Hindistan-Pakistan Savaşı'ndaki Sovyet rolüne karşı; 1973'te Brejnev'in Arap-İsrail Savaşı'na askeri müdahale tehdidine karşı. Bu tutum, Küba birliklerinin Angola'ya gönderilmesine tepki gösterilmesinde de görüldüğü gibi, Ford yönetimi zamanında da devam etmiştir.

Aynı zamanda, Nixon Yönetimi'nin sınırlandırma politikasına yaklaşımı ise Acheson ve Dulles'ınkinden farklı olmuştur. Yönetim, görüşmeler için Sovyet toplumunda değişim olmasını ön şart olarak ileri sürmemiştir. Nixon, sınırlandırma politikasının babaları ile yollarını ayırmış ve 1953'te Stalin'in ölümünden sonra, Moskova ile görüşme çağrısı yapan Churchill'in yolunu seçmiştir. Nixon, görüşmeler sürecinin ve uzun bir barışçı rekabet döneminin Sovyet sisteminin dönüşümünü hızlandıracağına ve demokrasileri kuvvetlendireceğine inanmıştı.

Nixon'ın, görüşmeler dönemi olarak tanımlandığı dönem, Vietnam'daki savaş devam ederken Amerika'ya diplomatik inisiyatifi tekrar kazanmak için bir strateji olarak hizmet etmiştir. Nixon'ın amacı, Barış Hareketi'ni Vietnam konusu ile oyalayıp, bu hareketin Amerikan dış politikasının her yönünü hareket edemez hale getirmesine engel olmaktı. Nixon'ın yaklaşımı, öncelikle taktik de değildi. Nixon ve danışmanları, iki nükleer süper güç arasında, gerginlikten uzak bir ortam sağlayacak bir geçici çıkar kavşağının mevcut olduğuna inanıyorlardı. Nükleer dengenin bir nevi istikrara doğru yaklaştığı görülüyordu veya tek taraflı olarak yahut silahların kontrolü görüşmeleri ile istikrar sağlanabilirdi. Amerika, kendisini Vietnam'dan kurtarmak ve Vietnam sonrası dönem için yeni bir politika geliştirmek amacıyla nefes alacak bir alana ihtiyaç duyuyordu. Aynı anda Sovyetler Birliği'nin de, belki daha geçerli nedenlerle bir dinlenmeye gereksinimi vardı. Sovyet tümenlerinin Çin sınırına yığılması, Sovyetler Birliği'nin birbirinden binlerce mil uzaklıktaki iki ayrı cephede gerginlikle yüz yüze olduğunu ve özellikle de biz Çin kapısını aralamakta başarılı olursak, Amerika ile politik bir uzlaşma yolunu araştırmaya hazır olabileceğini gösterdi. Bu, Nixon'ın stratejisinin temel taşıydı, ideolojik inançları ne olursa olsun, Sovyet liderliği Batı'yla ilişkilerinde karşılıklı çatışmayı ertelemek için ne gerekiyorsa yapmaya hazır olabilirdi. Bizim görüşümüze göre, Sovyetlerin Batı ile hesaplaşması ne kadar gecikirse, özellikle de ekonomik durgunluk, politik problemleri gittikçe güçlendirirken Sovyet imparatorluğunu dağılmadan bir

arada tutmak o kadar zorlaşacaktı. Diğer bir deyişle, Nixon ve danışmanları, zamanın komünist dünyadan değil, Birleşik Devletler'den yana olduğuna inanıyorlardı.

Nixon'ın Moskova hakkındaki görüşü, kendisinden önceki yöneticilerinkinden daha nüanslıydı. Sovyetler Birliği ile ilişkileri, ya hep, ya hiç perspektifi içinde görmüyor, değişen derecelerde çözülebilme özelliği olan bir torba dolusu karışık problem olarak algılıyordu. Süper güç ilişkisinin çok fazla sayıda olan unsurlarını genel bir yaklaşım ortaya çıkacak şekilde örmeye çalıştı. Ortaya çıkan yaklaşım, ne ilahiyatçılarınki gibi tam hesaplaşmacı, ne de psikiyatristlerinki gibi tam uzlaşmacı idi. Düşünülen şey, işbirliğinin olası olduğu alanları vurgulamak ve iki ülkenin kavgalı olduğu bölgelerde Sovyetlerin tutumunu değiştirmek için bu işbirliğini bir araç olarak kullanmaktı. Nixon Yönetimi'nin *Detente* (yumuşama) kelimesinden anladığı şey, hemen sonraki tartışmaların ayırıcı özelliği olan komik şeyler değil, buydu.

Bu "bağlantı" politikasını, yani bir bölgede ulaşılan işbirliğini, başka bir bölgede ilerlemeye bağlama politikasını engelleyen birçok neden vardı. Etkili birçok Amerikan çevresinde saplantı haline gelen silahların azaltılması düşüncesi, bu çeşit engellerden birisiydi. 1920'lerin, silahları tehdit oluşturmayacak bir düzeye indirme çabalarını içeren silahsızlanma görüşmeleri felaketle sonuçlandı. Bu amaç Atom Çağı'nda daha da karmaşık bir hale geldi; çünkü atom silahlarının "güvenli" düzeyi gibi bir kavram hemen hemen saçmaydı. Aynı zamanda, Sovyetler Birliği gibi geniş topraklara sahip bir ülkede istenen düşük atom silahı düzeyinin sağlandığını kimse garanti edemezdi. Ancak Soğuk Savaş'ın sonuna gelinirken silahlarda gerçek bir azaltma gerçekleştirildi. Fakat tüm 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca silahsızlanma konusu, belirli ve tanımlanabilir tehlikeleri en aşağı düzeye çekmek çabaları karşısında ikinci planda kaldı. Bu tehlikelerin en korkulanı sürpriz saldırıydı ve silahların kontrolü adı altında yapılanlar, bu tehlikeyi önleme çabalarıydı.

Politika üretenler, sürpriz saldırı riskini azaltmanın, silahların kontrolü görüşmelerinde başlıca sorun olarak ortaya çıkacağını beklememişlerdi. Sağduyu, süper güçlerin geniş tahrip kapasitelerinin, birbirini etkisiz hale getireceğini ve taraflardan her birinin, hasmı ne yaparsa yapsın, karşı tarafa katlanılamaz bir zarar verebilecek durumda kalacağını söylüyordu. 1959'da Soğuk Savaş devrinin gerçekten orijinal yazılarından birinde, Rand Corporation'm analisti Albert Wohlstetter, nükleer ilişkilerde sağduyunun, yeterli bir rehber olmadığını gösterdi. Nükleer silahların, birkaç üste toplanan

uçaklar tarafından taşındığı gerçeği, düşmanın stratejik kuvvetlerinin harekete geçmeden önce bu üslerde yok edilmesinin teknik bakımdan olası olduğunu ortaya çıkardı.{968} Böyle bir durumda, saldıran taraf, karşı darbenin etkisini katlanılabilir bir düzeye indirmeyi başarabilir ve kendi isteklerini karşı tarafa empoze etme durumuna gelebilirdi. Aynı şekilde, sürpriz saldırı korkusu, beklenen bir sürpriz saldırıyı önlemekten başka, hiçbir neden olmaksızın önce davranarak saldırma olasılığını ortaya koyuyordu.

Wohlstetter'e göre, nükleer denge, bu bakımdan son derece istikrarsızdı. Birinci ve ikinci darbe kapasiteleri arasındaki varsayılan açıklık, savunma analistlerinin ve silahların azaltılması uzmanlarının saplantısı haline geldi. Böylece her iki tarafın da kendilerini nihai tehlikeden korumak için bu konuda bir düzenleme görüşmeleri yapmalarının çıkarlarına olduğu görüşü gelişti. Harvard, MIT, Stanford ve Kaliforniya Teknik Üniversitesi'nde yapılan akademik seminerlerde, politika üretenler için, gelecek yirmi yıl boyunca yetecek kadar silahların kontrolü ve stratejik istikrar konularında teoriler ürettiler ve pratik öneriler üzerinde inceden inceye incelemeler yaptılar.

Wohlstetter'in yazısı, Kennan'ın "X" yazısının 1947'de politik analiz için başardığını stratejik analiz için yaptı. O tarihten sonra, silahların azaltılması diplomasisi, sürpriz saldırı olasılığını en aza indirmek için stratejik kuvvetlerin kompozisyonunu ve çalışma özelliklerini kısıtlama üzerinde yoğunlaştı.

Ancak silahların kontrolü çalışmaları da kendi karmaşıklıklarını birlikte getirdi. Konu o kadar anlaşılması zor bir konuydu ki, hem politika üretenlerin, hem de geniş halk kitlelerinin endişesini artırdı. Bir kere, problemin doğası çok basitleşti. Nükleer bir savaş başlatmak kararı, bu silahları iyi tanıyan bilim adamları tarafından değil, politik liderler tarafından verilecekti ve bu liderler, en küçük bir yanlış hesaplamanın, uygarlığın kendisini değilse bile, kendi toplumlarını yok edeceğinin farkındaydılar. Hiçbir taraf, yeni teknoloji ile ilgili olarak deneyim sahibi değildi ve nükleer bir savaşta başarılı olmak için binlerce nükleer savaş başlığının aynı zamanda atılması zorunluydu. Ancak bütün Soğuk Savaş boyunca, Sovyetler Birliği hiçbir zaman aynı anda üçten fazla füze denemedi; Birleşik Devletler ise, bir operasyon silosundan bir tek füze dahi atmadı. (Çünkü Amerika'nın operasyon siloları ülkenin tam ortasındaydı ve Washington, denenen füzenin yere düşmesi halinde, orman yangını çıkacağından endişe ediyordu. Kendine güven de ancak bu kadardı.)

Böylece, sürpriz saldırının tehlikesi, gerçekte birbirleriyle çatışan hedeflere sahip

iki grup tarafından abartılıyordu: Sürpriz saldırıya karşı korunmak için savunma bütçelerini artırmak isteyenler ve savunma bütçelerini küçültmek için sürpriz saldırı korkusunu yayan kimseler. Sorunlar çok karışık olduğundan, prim, brifinglerdeki beceriye göre veriliyordu. Duygular o kadar derindi ki, uzmanların bilimsel incelemelerle mi bu sonuçlara vardıkları, yoksa önceden kararlaştırılan sonuçları desteklemek için mi bilimi kullandıktan (genellikle sonuncusu) belli değildi. Birbirinden çok farklı görüşleri olan ve nükleer sorunlar üzerindeki araştırmalara, devlet adamlarının nükleer silahları düşünmeye ayırdıktan saatlerden daha fazla yıllarını vermiş olan bilim adamlarının önerilerinin esiri olan politika üretenlere acımak gerek. Zarara açıklık, tam hedefi bulma ve hesaplanabilirlik gibi konular hakkındaki tartışmalar gerçekte sınırlandırmanın ilk günlerine kadar giden tartışmaların devamıyken, Ortaçağ teoloji çatışmalarının karmaşıklığına sahip oldular.

1970'li yıllarda silahların kontrolü üzerine yapılan çok yoğun tartışmalarda, tutucu kritikler, Sovyet liderlerinin güvenilmezliği ve Sovyet ideolojisinin düşman niteliği konusunda uyarıda bulundular. Silahlarda indirimi savunanlar, fiili anlaşmaların yararlılığından tamamen bağımsız olarak, silahların azaltılması anlaşmalarının ilişkilerde genel bir yumuşama havasının oluşmasına yardımcı olduğunu vurguladılar. Bu, teknolojik bir giysi içinde, ilahiyatçılar ile psikiyatristler arasındaki eski bir tartışmaydı.

İlk olarak, silâhların kontrolü sınırlandırma teorisine aşılanmış bir şeydi. Kuvvet pozisyonlarına dayanma, sınırlandırma politikasını daha az tehlikeli göstermek için silahların kontrolü kavramı ile birlikte kabul edilmiştir. Zaman ilerledikçe, silahların kontrolünün sınırlandırma politikasını daha devamlı hale getirdiği iyice anlaşılmıştır. Politik bir çözümden gittikçe daha az bahsedilir olmuş ve bunun için görüşme girişimleri de gittikçe daha az yapılmıştır. Gerçekte, dünya, silahların kontrolü yanlılarına daha emin göründükçe, devlet adamları da, tanımadıkları politik çözüm denizine açılarak, alışık oldukları durumlarını terk etmek için o kadar az sebep buluyorlardı.

Krizler geldiler ve geçtiler. Güneydoğu Asya'dan Karayipler'e ve Orta Avrupa'ya kadar parlamalar oldu; fakat her iki taraf da, düşmanın tarihi evrimin etkisi altında neredeyse otomatik bir çöküntüye uğramasını bekledi. Bu ara dönemde, tarihi evrimle ilgili hangi tarafın görüşünün gerçekleşeceği beklenirken, hayat silahların kontrolü görüşmeleri ile daha dayanılır hale getirilebilirdi. Bu çevre, hareketsizliğe mahkûm bir çevre gibi görünüyordu: Politik doktrinin (sınırlandırma) silahlanma yarışını durduracak bir olanağı yoktu

ve stratejik teori de (silahların kontrolü) politik çatışmaya bir çözüm önermiyordu.

Nixon bu atmosfer içinde görevine başladı ve Sovyetlerle silahların kontrolü görüşmelerinin başlatılması için Kongre ve medya tarafından baskı altında tutuldu. Nixon, Sovyet birliklerinin Çekoslovakya'yı işgalinden altı ay sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi diplomasiyi harekete geçirmeye hiç de istekli değildi. Hiç olmazsa, silahların kontrolü çalışmalarının, Sovyet yayılmacılığı için bir emniyet supabına dönüşmesini önlemek istiyordu. Nixon Yönetimi, Sovyetlerin öncekilerden daha güçlü ve dolayısıyla Sovyet çıkarları için daha tehdit edici gördüğü bir yönetimi sakinleştirme isteğinin, Berlin'e yönelen tehdidi kaldırmak, Ortadoğu'da gerilimi azaltmak ve her şeyden önemlisi Vietnam'da savaşı sona erdirmek için Sovyet işbirliğinin sağlanması amacıyla kullanılıp kullanılamayacağını araştırmaya koyuldu. Bu yaklaşım tarzı (Linkage) "bağlantı" şeklinde adlandırıldı ve çok sert tartışmalara neden oldu.

Devlet adamlığının temel görevlerinden biri, konular içinde hangisinin gerçekten önemli olduğunu ve birbirini kuvvetlendirmek için kullanılabileceğini anlamaktır. Çoğunlukla politika üretenlerin konu ile ilgili çok seçeneği yoktur; nihai olarak olayları birbirine bağlayan şey politika değil, gerçektir. Devlet adamının rolü, mevcut olan ilişkiyi tanımaktır; başka bir deyişle, en uygun sonucu elde etmek için teşvikler ve cezalar ağı yaratmaktır.

Nixon, 4 Şubat 1969'da başkanlık yemininden iki hafta sonra, kabine üyelerine ulusal güvenlikle ilgili olarak gönderdiği bir mektupta bu görüşlerini şöyle açıklamıştı:

> "...Bir yerde krizler veya çatışmalar olurken, aynı zamanda başka bir yerde gerçek işbirliği sağlanmasının uzun zaman sürdürülebilecek bir şey olmadığına inanıyorum. Bizden önceki yönetimin, SSCB ile bir sorun üzerinde ortak bir çıkar belirlediğimizde, anlaşma yolunu izlememiz ve sorunu, mümkün olduğu kadar başka bir yerdeki anlaşmazlığın iniş ve çıkışlarından soyutlamamız gerektiği görüşünde olduğunu biliyorum. Böyle bir yöntem, kültürel veya bilimsel nitelikteki birçok iki taraflı ve pratik konularda geçerli olabilir. Fakat günümüzün hayati önemdeki sorunlarında, en azından politik ve askeri problemler arasında bazı ilişkiler gördüğümüzü gösterecek kadar geniş bir cephe üzerinde ilerleme kaydetmek zorunda olduğumuza inanıyorum."{969}

Bağlantı üzerindeki tartışma, Nixon ekibinin, temel önerilerinin ne kadar basit olduğunu gözlerden gizleyecek kadar sürdü. Soğuk Savaş iki süper güç arasında düşmanca bir ilişki içinde geçmişti. Nixon, bir bölgeyi ele alıp oradaki ilişkiyi iyileştirmeye çalışırken, bütün diğer bölgelerdeki çatışmanın devam etmesinin anlamsızlığından başka bir şey söylemedi. Gerginlikler arasında seçim yapılarak bazılarının yumuşatılması yöntemi, Nixon ve danışmanlarına demokrasilerin altının oyulması olarak görünüyordu. Sovyet silahları, Ortadoğu'da anlaşmazlığı körükler ve Vietnam'da Amerikalıları öldürürken, silahların kontrolü gibi karmaşık ve anlaşılması zor bir konunun barış için bir sınav olarak kabul edilmesi anlamsızdı.

Bağlantı kavramı, dış politika topluluğunda fırtınalı bir havayla karşılaştı. Amerika'nın dış politika bürokrasisi, çoğunlukla daha iyi bir dünya hakkındaki görüşlerini ilan edip uygulamak amacıyla Amerikan toplumu için çok alışılmış olmayan bir kariyere kendilerini adamış kişilerden oluşur. Bundan başka, Dışişleri Bakanı George Shultz'un sonradan işaret ettiği gibi, hiçbir zaman bir çözüme bağlanmayan bürokratik kavgadan, politikaların üretildiği bir sistem tarafından düşünceleri bilenmiş olarak çıkarlar. Büyük ölçüde spesifik sorunlara göre ayarlanmış olan bir dizi kişisel ve zaman zaman soyutlanmış ve bölünmüş girişimler halinde çalışan Amerikan dış politikası, çok ender olarak bir soruna genel bir bakış açısından yaklaşmıştır. Ad hoc daireler düzeyinde yapılan yaklaşımlar, çoğunlukla hiç sözcüsü olmayan genel bir stratejiden çok daha fazla ve ihtiraslı sözcülere sahip olmuşlardır. Bu düzeni bozmak için, olağanüstü güçlü ve kararlı, Washington taktiklerinde becerikli bir başkana gereksinim vardı.

Nixon'ın, stratejik silahlar üzerindeki görüşmelere başlanmasını, politik sorunlardaki gelişmeye bağlama girişimi, hem silahlanma yarışını sınırlandırmaya kararlı olan silahların kontrolü taraftarlarına, hem de Amerikan dış politikasının, Kremlin'deki varsayılan güvercinleri, politik anlaşmazlıklarda şahinlerine karşı korunması gerektiğine inanan Kremlinologlara ters düşüyordu. Bürokrasi, başkanın mektubunda ana çizgileri belirlenen politikayı, silahların kısıtlanmasını basına yapılan sızdırmalarda kendi başına bir amaç biçiminde vurgulayarak, kenarlarından çentiklemeye başladı. Hiçbir zaman "resmileştirilmemiş" olan bu haberler, hiçbir zaman yalanlanmadı da. 18 Nisan 1969 tarihli *The New York Times* gazetesinde, "yetkililer" Sovyetler Birliği ile varılan silah anlaşmalarından "Nixon'ın dış politikasının temel bir amacı"{970} olarak söz ettiler. 22 Nisan'da, *Times* "Amerikan diplomatlarının" Haziranda Stratejik Silahların Sınırlandırılması Konuşmalarının (SALT) yapılacağını

tahmin ettikleri haberini verdi.{971} 13 Mayıs'ta *The Washington Post*, Yönetim kaynaklarına dayanarak konuşmaların başlama tarihinin 29 Mayıs'a kadar belirleneceğini bildirdi.{972} Nixon'ın, silahların kontrolü konusunun politik sorunlara bağlanması şeklindeki açıklamasını değiştirmek için birbiri üzerine yapılan baskılar, hiçbir zaman doğrudan bir meydan okuma olarak ortaya konmadı; onun yerine, problemleri bürokrasi tarafından yeğlenen pozisyona doğru yaklaştırmak için bir dizi taktik ve günlük yorumlar kullanıldı.

Hükümet dışındaki analistler hemen kendi eleştirilerine başladılar. 3 Haziran 1969'da *The New York Times*, Amerika'nın ticaret kısıtlamalarını "kendi kendine zarar verecek" kısıtlamalar olarak tanımladı. Bunlar, "Nixon Yönetimi'nin çatışma döneminden görüşme ve işbirliği dönemine geçiş zamanının geldiği teorisi ile uyumsuz soğuk savaş politikaları" idi.{973} *The Washington Post* da aynı argümanı yayınladı. 5 Nisan'da şöyle yazıyordu: "Gerçek, herhangi bir başkanın, bu kadar çok farklı ördeği bir sıra halinde dizebileceğine inanılmasına izin vermeyecek kadar karmaşıktır. Silahların kontrolü sorununun, politik sorunlardan tamamıyla ayrı olarak bir değeri ve aciliyeti vardır."{974} Nixon, SALT konuşmalarını geciktirmek suretiyle Moskova ile diyalogu genişletmek niyetindeydi. Bürokratik ivme ve felsefi anlaşmazlık, Nixon'ın idareli kullanmayı yeğlediği kozlarını harcamak için bir araya geldiler.

Yönetim'in yaklaşımının hemen başarılı olduğu söylenemez. Nisan 1969'da, müstakbel Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'in stratejik silahların sınırlandırılması ve Vietnam sorununun aynı zamanda görüşülmesi için yetkiyle Moskova'ya gönderilmesi başarısızlıkla sonuçlanmıştı,{975} iki sorun kıyas kabul etmeyecek ölçüde ayrı sorunlardı; stratejik silâhlar tartışmasının sonucu çok belirsizdi. Hanoi liderliği de çok inatçıydı ve her iki görüşme için gereken zaman tablosunu eş zamanlı hale getirmek çok zordu.

Fakat sonunda, Nixon ve danışmanları, politikanın her telinin birbirine destek olmasını sağladılar. Bağlantı prensibi işlemeye başladı; çünkü Nixon Yönetimi Çin'e dramatik bir açılma yaparak, Sovyetlerin bundan sonra daha ılımlı olması için önemli bir gerekçe yaratmayı başardı. Satranç öğrenenler için ilk ders, hamlelerden herhangi birini seçerken, her bir seçenek tarafından kaplanacak kare sayısını saymaktan çok daha kötü bir hamle yapmaktır. Genellikle, oyuncu ne kadar çok kareye hakim olursa, o kadar çok seçeneği olur ve karşısındakinin de hareketleri o kadar çok kısıtlanmış olur. Bunun gibi, diplomaside de bir tarafın elinde ne kadar çok seçenek varsa, karşı tarafın seçenekleri o kadar çok azalır ve hedeflerinin peşinden giderken o kadar çok dikkatli olmak zorunda kalır.

Gerçekten de, bu durum zamanla karşı tarafı düşmanlığa son vermeye teşvik edebilir.

Sovyetler Birliği, dünyanın en güçlü ve en kalabalık iki ülkesi arasındaki daimi düşmanlığa artık güvenemez duruma gelir gelmez; (hele iki ülke fiilen işbirliği için bir anlayış birliğine vardıktan sonra) Sovyet çatışmacı tavrı için kalan alan gittikçe daralacak, belki de yok olacaktı. Sovyet liderleri, tehdit eder konumlarının Çin-Amerikan işbirliğini kuvvetlendireceğini düşünerek, zararı gidermek için gerekli önlemleri alacaklardı. 1960'lı yılların sonundaki şartlar içinde, Çin-Amerikan ilişkilerinin ilerletilmesi, Nixon Yönetimi'nin Sovyet stratejisinin anahtarı oldu.

Amerika'nın Çin'e karşı tarihsel olarak beslediği dostluk hisleri, komünistler 1949'da iç savaşı kazanınca ve 1950'de de Kore Savaşı'na karışınca çöktü. Bu dostluğun yerini, Pekin'deki komünist yöneticileri isteyerek izole etme politikası aldı. Bu ruh halinin etkili bir sembolü, Dulles'ın 1954'te Çinhindi ile ilgili Cenevre Konferansı'nda Chou Enlai'nin elini sıkmayı reddetmesidir. Bu hareket Çin başbakanını o kadar rahatsız etmişti ki, on yedi yıl sonra beni Pekin'de selamladığı zaman Çin liderleri ile tokalaşmayı reddeden Amerikalılardan olup olmadığımı sordu, iki ulus arasındaki tek diplomatik temas Varşova'daki büyükelçileri kanalıyla yapılıyordu ve onlar da düzenli olmayan aralarla birbirlerine karşı ağır hakaretler yağdırmak için buluşuyorlardı. 1960'ların sonlarında ve 1970'lerdeki Çin Kültür Devrimi sırasında (bu devrimin mal olduğu can kaybı ve ıstıraplar, Stalin'in temizlik hareketleri ile kıyaslanabilir), bütün Çin büyükelçileri (anlaşılmaz bir nedenle Mısır büyükelçisi hariç) Çin'e geri çağrılınca, Varşova konuşmaları da kesildi ve Washington ile Pekin arasında hiçbir diplomatik veya politik temas kalmadı.

Çin-Sovyet bozuşmasında yatan fırsatı ilk algılayan liderlerin, Avrupa diplomasisinin iki ihtiyarı Adenauer ve de Gaulle olması enteresandır. Henüz okuduğu bir kitaba dayanan Adenuer, bu konuda konuşmaya 1957'de başlamıştı. Ancak o zaman Federal Cumhuriyet henüz küresel bir politika yürütecek bir pozisyona gelmemişti. De Gaulle'ün böyle bir problemi yoktu. 1960'lı yılların başlarında, Sovyetlerin Çin'le geniş sınırı boyunca ciddi problemleri olduğunu ve bu durumun onları, Batı ile daha işbirlikçi bir ilişkiye girmeye zorunlu hale getireceğini kavradı. Doğal olarak de Gaulle, bunun Fransız-Sovyet detantını hızlandıracağına inandı. Moskova'nın Çin problemi göz önüne alındığında, Moskova ve Paris belki anlaşarak Demir Perde'yi kaldıracaklardı ve de Gaulle'ün "Atlantik'ten Urallar'a kadar Avrupa" vizyonunu izleyeceklerdi.

Fakat de Gaulle'ün Fransa'sı, böyle bir diplomatik devrimi sürükleyecek kadar güçlü değildi. Moskova Paris'i, detant için eşit bir ortak olarak değerlendirmiyordu. Her ne kadar de Gaulle'ün politik reçeteleri, Fransız prizmasından geçirildiğinden dolayı biraz çarpıtılmış ise de, temel analiz olacakları önceden görmüştür. Uzun bir zaman, ideolojik önyargı ile körleşmiş olan Amerikan politika üreticileri, Çin-Sovyet bozuşmasının, Batı için stratejik bir fırsat yarattığını kavrayamadılar.

Amerika'nın Çin'e ilişkin düşünceleri, Soğuk Savaşın bilinen geleneğine uygun olarak bölündü. Küçük bir grup Sinolog, iki devlet arasındaki ayrılığı psikolojik bir ayrılık olarak değerlendirdiler; Amerika'nın, Birleşmiş Milletler'deki Çin sandalyesini Pekin'e vererek ve geniş çapta temaslarla gerginliği yumuşatarak Çin'in şikâyetlerini karşılamasını önerdiler. Ancak büyük çoğunluk, Komünist Çin'in, hastalık derecesinde yayılmacı, fanatik şekilde ideolojik ve uzlaşmaz bir surette kendini dünya devrimine adamış olduğunu düşünüyordu. Amerika'nın Çinhindi işine karışmasının nedeni, Güneydoğu Asya'yı ele geçirmek için Çin tarafından yönetilen bir komünist komplonun önünü almaktı. Genel kabul gören görüş, Sovyetler Birliği ve ondan daha çok komünist Çin sisteminin, görüşmelerin yapılması düşünülmeden önce değişmesi gerektiğini söylüyordu.

Bu görüş, beklenmeyen bir taraftan da destek gördü. On yıldan fazla bir zamandan beri Moskova ile devamlı bir diyalog yapılmasında ısrarlı olan Sovyetolojistler, Çin'e karşı tamamen aksi bir tutum takındılar. Nixon'ın ilk dönem başkanlığının başlarında, Sovyetler Birliği'nde bir süre büyükelçilik yapan ve Pekin'e karşı Washington'un ilk yoklamalarından tedirgin olan diplomatlardan bir grup, başkana ciddi bir uyarı ile çağrıda bulundu. Onlara göre, Sovyet liderleri, Komünist Çin'e karşı o kadar paranoyaktılar ki, Pekin'le ilişkileri düzeltmek için Amerika'nın yapacağı herhangi bir girişim, Sovyetler Birliği ile kabul edilemeyecek bir çatışma riski doğururdu.

Nixon Yönetimi, uluslararası ilişkilerin bu şekilde görülmesini kabul etmedi. Çin büyüklüğünde bir ülkenin Amerikan diplomatik seçeneklerinin dışında tutulması, Amerika'nın bir eli arkasına bağlı olarak uluslararası işleri yürütmesi anlamına gelmekteydi. Amerika'nın artan dış politika seçeneklerinin Moskova'nın tutumunu sertleştirmeyip, tam tersine yumuşatacağına inanıyorduk. Nelson Rockefeller'in 1968 Cumhuriyetçi Parti başkanlık adaylığı kampanyası için hazırladığı bir dış politika açıklamasında şöyle deniyordu: "...Komünist Çin ile bir diyalog başlatacağım. Washington, Pekin ve Moskova arasında akıllıca bir üçlü ilişki içinde, her biri ile uzlaşma olanaklarını

geliştirebilir, ikisine karşı da seçeneklerimizi artırabiliriz."{976} Nixon, Amerika'nın geleneksel dünya toplumu nosyonuna uygun bir dil içinde benzer görüşler ileri süren bir konuşmayı daha önceden yapmıştı. Ekim 1967'de *Foreign Affairs*'de şöyle yazıyordu:

> "Uzun vadede düşünürsek, Çin'i sonsuza kadar fantezilerini beslemek, nefretlerini gözetmek ve komşularını tehdit etmek üzere uluslar ailesi dışında bırakamayız. Bu küçük gezegende, bir milyar nüfuslu çok yetenekli bir halkı, kızgın bir yalnızlık için bırakacak yer yoktur."{977}

Başkan adaylığını kazandıktan sonra, Nixon sözlerinde daha spesifik oldu. 1968 Eylülü'nde, bir dergideki söyleşisinde şöyle diyordu:

> "Çin'i unutmamalıyız. SSCB ile olduğu gibi Çin ile de konuşmak için daima fırsatlar kollamalıyız... Yalnızca değişikliklerin olmasını beklememeliyiz. Değişiklikler yapmanın peşinde olmalıyız..."{978}

Her ne kadar Çin, Birleşik Devletler'le diyalog kurma olasılığı nedeniyle değil de, sözde müttefiki Sovyetler Birliği'nden gelecek bir saldırıdan korktuğu için uluslar topluluğuna katılmaya razı olduysa da, bu olayda Nixon amacına ulaştı. Çin-Sovyet ilişkisinin bu boyutunu hemen anlamayan Nixon Yönetimi, bizzat Sovyetler Birliği tarafından uyandırıldı. Bu, hantal Sovyet dış politikasının, Kremlin'in en çok korktuğu olayı, ne ilk, ne de son hızlandırmasıydı.

1969 baharında, Çin ve Sovyet kuvvetleri arasında, Sibirya'daki Ussuri Nehri boyunca uzanan Çin-Sovyet sınırında bazı çatışmalar oldu. Yirmi yıllık deneyime dayanarak, Washington, başlangıçta çatışmaların fanatik Çin liderleri tarafından başlatıldığım sandı. Yeniden bir değerlendirme yapılmasına neden, hantal Sovyet diplomasisi oldu. Çünkü Sovyet diplomatları, olayların Sovyet versiyonunu Washington'a detaylı olarak aktarıyorlar ve çatışmalar tırmanırsa Amerika'nın tutumunun ne olacağını araştırıyorlardı.

Amerika'nın özel olarak ilgilenmediği bir konu üzerinde Sovyetlerin önceden hiç görülmemiş bir şekilde Washington'a danışması, bizim kendimize, bu brifinglerin Çin'e karşı bir Sovyet saldırısına mazeret hazırlayıp hazırlanamayacağı sorusunu sormamıza neden oldu. Bu şüphe, Sovyet brifinglerinin başlattığı Amerikan haber alma servisinin araştırmaları sonucunda, çatışmaların büyük Sovyet takviye üslerine yakın ve Çin lojistik merkezlerine uzak yerlerde meydana geldiğinin açığa çıkması ile daha da güçlendi; çünkü bu

durum Sovyet güçlerinin saldırgan olduğunu gösteriyordu. Bu analizi doğrulayan başka bir gelişme de 4.000 millik uzun Çin sınırı boyunca yapılan sığınağın Sovyet yığınağı olması ve bu yığınağın hızla kırk tümeni geçmesi idi.

Nixon Yönetimi'nin analizi doğru ise, dünyanın büyük bir kısmı bundan haberdar olmasa da, önemli bir uluslararası kriz oluşmaktaydı. Sovyetlerin Çin'e askeri müdahalesi, Küba füze krizinden beri küresel güç dengesini tehdit eden en ciddi olay olacaktı. Çin'e Brejnev Doktrini'nin uygulanması, Moskova'nın, bir yıl önce Çekoslovakya'da olduğu gibi, Pekin'de de uysal ve boyun eğen bir hükümet kurmaya çalışacak demekti. Böylece dünyanın en kalabalık ulusu, bir nükleer süper gücün altında ikinci derecede bir ülke olacaktı ve bu da 1950'li yıllarda herkesi korkutan yekpare Çin-Sovyet blokunun yeniden doğuşunu sağlayacak olan uğursuz bir birleşme demekti. Sovyetler Birliği'nin bu kadar büyük bir projeyi gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği bilinmiyordu. Ancak, özellikle dış politikasını jeopolitiğe dayandıran bir yönetim için riskin göze alınabilecek gibi olmadığı açıktı. Güç dengesi ciddiye almıyorsa, jeopolitik devrim olasılığına karşı direnmek gerekirdi; çünkü değişikliğin gerçekleştiği zamana kadar beklenirse, karşı koymak için çok geç kalınmış olurdu. En azından, direnmenin maliyeti çok yüksek rakamlara dayanacaktı.

Bu düşünceler, Nixon'ın 1969 yazında iki olağanüstü karar almasına neden oldu. Birincisi, mevcut Çin-Amerikan diyalogunu oluşturan bütün konuları bir tarafa bırakmaktı. Varşova konuşmaları, hem karışık, hem de çok zaman alıcı bir gündem hazırlamıştı. Her iki taraf da şikâyetlerini vurgulamışlardı: Çin, Tayvan'ın geleceği ve Birleşik Devletler'de el konulan Çin varlıkları hakkında bir şeyler yapmak zorundaydı; Birleşik Devletler, Tayvan üzerinde kuvvet kullanılmayacağının ilan edilmesini, silahların kontrolü görüşmelerine Çin'in de katılmasını ve Amerika'nın Çin'e karşı ekonomik taleplerinin çözülmesini istiyordu.

Bunların yerine, Nixon, Birleşik Devletler'le bir diyaloga karşı Çin'in tutumunun ne olacağı konusundaki çalışmaları yoğunlaştırmaya karar verdi. Öncelik, Çin-Sovyet-Amerikan üçgeninin alanının oluşturulmasına verildi. Şüphelendiğimiz konu üzerinde karara varabilirsek, yani Sovyetler Birliği ve Çin'in, Birleşik Devletler'den korktuğundan daha fazla birbirlerinden korktuklarını kesinleştirebilsek, Amerikan diplomasisi için şimdiye kadar görülmemiş bir fırsat yaratılmış olacaktı. Bu baz üzerinde ilişkiler gelişirse geleneksel gündem kendiliğinden yürüyecekti; İlişkiler gelişmezse söz konusu gündem çözülemez olarak kalacaktı. Diğer bir deyişle, pratik sorunlar Çin-

Amerikan yakınlaşmasının bir sonucu olarak çözülebilecekti.

Birleşik Devletler iki güçlü dünyanın stratejik bir üçgene dönüştürülmesi stratejisini uygularken, Temmuz 1969'da tutumundaki değişikliğe dikkat çekmek üzere bir seri tek taraflı inisiyatif açıkladı. Amerikalıların Çin Halk Cumhuriyeti'ne seyahat yasağını kaldırdı. Amerikalıların 100 dolar değerinde Çin malını yurda sokmalarına ve Çin'e sınırlı miktarda Amerikan hububatı gönderilmesine izin verildi. Çok önemli olmamakla beraber, bu önlemler Amerika'nın yeni yaklaşımını duyurmak için düşünülmüştü.

Dışişleri Bakanı William P. Rogers, Nixon tarafından onaylanan önemli bir konuşmada bu niyetleri açıkça söyledi. 8 Ağustos 1969'da Avustralya'da, Asya ve Pasifik'te komünist Çin'in önemli bir rol oynamasını Amerika'nın iyi karşılayacağını açıkladı. Çin liderlerinin, içe dönük "dünya görüşü"nü terk etmeleri durumunda, Amerika "iletişim kanallarını açacaktı." Yirmi yıl boyunca bir Amerikan dışişleri bakanı tarafından Çin hakkında söylenen en sıcak sözler Rogers tarafından ifade edildi. Ekonomik alanda Amerika tarafından tek taraflı olarak alınan kararlara dikkat çeken Rogers, bu adımların "kıta Çin'indeki insanların tarihi dostluğumuzu hatırlamalarına yardımcı olmak üzere" düşünüldüğünü söyledi.{979}

Fakat, 1969 yazında, Çin'e karşı gerçek bir Sovyet saldırısı tehlikesi varsa, bu karışık manevraları teker teker uygulamaya koyacak yeterli zaman olmayacaktı. Bu nedenle, Nixon belki de başkanlığının en cesur kararını alarak, Birleşik Devletler'in, Sovyetler Birliği tarafından Çin'e yapılacak bir saldırıya seyirci kalmayacağı uyarısında bulundu. Çin'in Birleşik Devletler'e karşı tavrına bakılmaksızın, Nixon ve danışmanları, Çin'in bağımsızlığını, küresel denge için vazgeçilmez görüyor ve Amerikan diplomasisinin esnekliği için Çin'le diplomatik ilişkinin önemli olduğunu düşünüyorlardı. Nixon'ın Sovyetlere uyarısı, Amerikan politikasının, ulusal çıkarın dikkatli bir analizine dayandırılması vurgusunun da açık bir ifadesiydi.

Çin sınırındaki askeri yığınaktan endişe eden Nixon, 5 Eylül 1969 tarihinde, Birleşik Devletler'in bir "Çin-Sovyet" savaşından "derin bir endişe" duyduğunu ifade eden kuvvetli ve iki tarafı da keskin bir açıklama yaptı. Dışişleri Müsteşarı Elliot Richardson mesajı iletmekle görevlendirildi; başkan adına konuştuğu konusunda hiçbir kuşku bırakmayacak kadar hiyerarşide yüksek bir görevi olan Richardson, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne en üst düzeyde meydan okumanın mahzurunu da giderecek düzeyde bir görevli idi:

> “Sovyetler Birliği ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki düşmanlığı kendi yararımıza kullanmaya niyetimiz yok. İki komünist dev arasındaki ideolojik farklılıklar bizim işimiz değildir. Bununla beraber, bu sorunun tırmanarak uluslararası barış ve güvenliği büyük ölçüde bozmasından endişe duymaktan kendimizi alamayız.”{980}

Bir ülke, iki diğer taraf arasına anlaşmazlığı kullanma niyetinde vazgeçerse, gerçekte böyle bir kötüye kullanmayı yapabilecek kapasitede olduğu ve iki tarafın bu tarafsızlığı koruyacak şekilde hareket etmesinin iyi olacağı mesajını vermektedir. Bunun gibi, bir devlet askeri bir çatışma hakkında “derin endişe” duyduğunu açıklarsa, çok açık olmayan bir şekilde saldırının kurban olacak tarafa yardım edeceği işaretini vermektedir. Nixon, Birleşik Devletler’le yirmi yıldan beri diplomatik ilişkisi bulunmayan, kendi Yönetim’inin henüz herhangi bir düzeyde hiç ilişki kurmadığı ve diplomatları ve medyası her fırsatta Amerikan “emperyalizmi” aleyhinde konuşan bir ülkeye destek vermeğe hazır olduğunu gösteren bu yüzyıldaki tek Amerikan başkanıdır. Bu gelişme, Amerika’nın *Realpolitik* dünyasına geri döndüğü anlamına gelmektedir.

Bu yeni yaklaşımı vurgulamak için, Çin ile Birleşik Devletler arasındaki ilişkinin geliştirilmesinin önemi, dış politikayla ilgili her yıllık başkanlık raporunda vurgulanmıştır. Washington’la Pekin arasında doğrudan doğruya herhangi bir ilişki olmadan önce, 1970 Şubat’ında, rapor Çin’le pratik görüşmeler yapılması çağrısında bulundu ve Birleşik Devletler’in Sovyetler Birliği ile Çin aleyhine herhangi bir işbirliğinde bulunmayacağını vurguladı. Kuşkusuz, bu Moskova’ya uyarının diğer bir yüzüydü; Washington’un, zorlandığı takdirde bu seçeneğinin de var olduğu söylenmek isteniyordu. 1971 Şubat’ında, rapor Amerika’nın Çin’le temas kurmakta istekli olduğunu tekrarlamış ve Çin’e karşı Amerika’nın herhangi bir düşmanca niyeti olmadığı güvencesi vermiştir:

> “Pekin‘le diyaloga hazırız, ideolojik kurallarını veya komünist Çin‘in Asya üzerinde hegemonya kurmasını kabul edemeyiz. Diğer taraftan, Çin‘e, hukuka uygun ulusal çıkarları ile uyuşmayan herhangi bir uluslararası durumu empoze etmek de istemeyiz-”{981}

Rapor, bir kez daha Amerika’nın iki önemli komünist merkez arasındaki anlaşmazlıkta tarafsız olduğunu tekrarladı:

> “Bu çatışmayı keskinleştirmek veya körüklemek için hiçbir şey yapmayacağız. Taraflardan biriyle diğeri aleyhine işbirliği yapacağımız inancı saçmadır...

> Aynı zamanda, uygulayacağımız politikaları bize empoze etmelerine ve bizi diğeri aleyhine yönlendirmelerine izin veremeyiz... SSCB hakkında olduğu kadar, Çin hakkında da, sözlerine göre değil, hareketlerine göre karar vermek zorundayız."{982}

İki komünist devin hiçbirisi aleyhine diğeri ile işbirliği yapılmayacağının böyle gösterişli bir şekilde ilân edilmesi, her birine Washington'la ilişkilerini iyileştirmek için bir davetiye ve devam eden düşmanlığın sonuçları hakkında bir uyarı görevi gördü. Öyle ki hem Çin, hem de Sovyetler Birliği, Amerikan iyi niyetine gereksinimleri olduğunu veya Amerika'nın düşmanlarına meyletmesinden korkmaları gerektiğini hesapladılar ve bunların her ikisi de Washington'la ilişkilerini geliştirmeleri için birer gerekçeydi. Her ikisine de, Washington ile daha yakın bağlar kurmanın ön şartının Amerika'nın hayati çıkarlarına karşı tehditkâr bir tavır takınmamaktan geçtiği açıkça söylendi.

Olaylar öyle gelişti ki, Çin'le ilişkilerin yeni yapısını tanımlamak, bu yapıyı uygulamaktan kolay oldu. Amerika ile Çin arasındaki izolasyon o kadar eksiksizdi ki, taraflar diğeriyle nasıl ilişki kuracağını veya uzlaşmanın diğer tarafa bir tuzak olmadığı güvencesini vermek için nasıl bir ortak dil kullanacaklarını bilemiyorlardı.

Çin'in zorluğu daha büyüktü; çünkü Pekin'in diplomasisi o kadar kurnaz ve dolaylı idi ki Washington'da kimse anlamıyordu. Nixon'ın yemin ederek göreve başlamasından iki ay sonra, 1 Nisan 1969'da, Mao'nun veliahdı olarak belirlenmek üzere olan Savunma Bakanı Lin Piao, Komünist Partisi'nin Dokuzuncu Ulusal Kongresi'ne gönderdiği bir raporda, o zamana kadar Çin'in başlıca düşmanı olarak tanımlanan Birleşik Devletler için bu standart tanımlamayı kullanmadı. Lin Piao, Sovyetler Birliği'ni eşit tehlike olarak tanımlayınca, üçgen diplomasinin temel ön şartı yerine gelmiş oldu. Lin Piao, Mao'nun 1965'te gazeteci Edgar Snow'a söylediği sözü de doğruladı: "Çin'in, kendi sınırları dışında birliği yoktur ve topraklarına saldırılmadıkça kimseyle savaşmaya niyetli değildir."

Mao'nun işaretine önem verilmemesinin nedenlerinden biri, Çinlilerin, Edgar Snow'un Amerika'daki önemini olduğundan fazla büyültmeleridir. Çin komünistlerine karşı uzun zamandan beri sempati besleyen bir Amerikalı gazeteci olan Snow, Pekin'deki liderler tarafından Çin sorunları üzerinde Amerika'da çok özel saygınlığı olan bir kişi olarak düşünülüyordu. Oysa Washington onu komünistlerin bir aleti olarak düşünüyor ve sırlarını teslim

edecek kadar ona güvenmiyordu. Mao'nun, Snow'u Ekim 1970'te yapılan Çin Bağımsızlık Günü geçit töreninde yanına oturtması boşuna olmuştu. Mao'nun 1970 Aralık'ında Snow'la yaptığı söyleşide, Nixon'ı, bir turist veya Amerikan başkanı olarak Çin'i ziyarete davet etmesi de aynı şekilde faydasız olmuştur. Her ne kadar Mao iyi niyetini göstermek için çevirmenine konuşma notlarının Snow'a verilmesi emretmiş ise de, Washington aylar sonra Nixon'ın ziyareti diğer kanallarla kararlaştırılana kadar bu davetten hiçbir şekilde haberdar olmamıştır.

Bu arada, Birleşik Devletler ile Çin arasındaki diplomatik temaslar 1969 Aralık'ında Varşova'da tekrar başladı. Bunlar geçmişte yapılanlardan daha tatmin edici bir sonuç verdi. Nixon, Amerika'nın Varşova'daki çok yetenekli ve çok akıllı büyükelçisi Walter Stoessel'e, ilk sosyal davette Çin'in işgüderine yanaşarak onu büyükelçiler düzeyindeki konuşmaları tekrar başlatmaya davet etmesi talimatını verdi. Stoessel'in aradığı fırsat eline garip bir vesileyle, 3 Aralık 1969 tarihinde Varşova Kültür Sarayı'nda yapılan bir Yugoslav moda gösterisinde geçti. Çinli maslahatgüzar, bir Amerikan diplomatının yaklaşımı ile ilgili bir talimat almamış olduğundan kaçtı. Stoessel, sonunda çevirmeni köşeye sıkıştırıp mesajı ulaştırabildi. 11 Aralık'ta maslahatgüzar Amerikalılarla nasıl ilgilenileceği hakkında ülkesinden talimat almıştı ve Stoessel'i Varşova görüşmelerine yeniden başlamak için Çin Büyükelçiliğine davet etti.

Konuşmalar, daha başlar başlamaz çıkmaza girdi. Hiçbir tarafın standart gündemi, temeldeki jeopolitik sorunların tartışılmasına uygun gelmedi; oysa hem Nixon'a, hem de Mao ve Chou'ya göre Çin-Amerikan ilişkilerinin geleceğinin belirlenmesi bu sorunların çözülmesine bağlıydı. Bundan başka, Amerika tarafından bu sorunlar ilk önce Kongre ve önemli müttefiklerle yapılan sıkıcı danışma süreçleri süzgecinden geçirilmek zorundaydı. Bu da sürecin zor ve vetoya açık olması anlamına geliyordu.

Sonuçta, Varşova görüşmeleri, Birleşik Devletler hükümeti içinde, iki taraf arasında yapılan toplantılardakinden daha çok anlaşmazlık yarattı. Nixon ve ben, Mayıs 1970'te Kamboçya'daki sığınma yerlerine Amerikan saldırısını protesto etmek için büyükelçiler düzeyindeki görüşmeleri Çin'in keseceğini öğrenince rahat bir nefes aldık. O andan sonra, her iki taraf da görüşmeler için daha esnek kanallar araştırmaya başladı. Sonunda, Pakistan hükümeti bu gereksinimi karşıladı. Süratlenen mesaj alışverişi, Temmuz 1971'de Pekin'e benim yaptığım gizli bir ziyaretle en üst noktasına ulaştı.

Çin liderleri kadar Nixon tipi diplomasiye hüsnü kabul gösteren başka görüşmeci bulamazdım. Nixon gibi onlar da, geleneksel gündemin ikinci derecede önemli olduğunu düşünüyorlar ve her şeyden çok birbirine uygun çıkarlar bazı üzerine oturan bir işbirliğinin olası olup olmadığıyla ilgileniyorlardı. Sonradan Mao'nun Nixon'a söylediği ilk sözlerden biri olan 'Tayvan küçük sorun; büyük sorun olan dünya" sözlerinin nedeni buydu.

Çin liderlerinin istediği, Amerika'nın, Brejnev Doktrini'nin uygulanmasında, Kremlin'le işbirliği yapmayacağı yönünde güvence verilmesiydi; Nixon'ın gereksinimi olan şey ise, Çin'in Sovyet jeopolitik saldırılarını engellemekte Amerika ile işbirliği yapıp yapmayacağıydı. Her iki tarafın hedefleri de özünde kavramsaldı; fakat er veya geç bunların pratik diplomasiye dönüşmeleri gerekecekti. Tarafların kendi dünya görüşlerini sunmalarındaki inandırıcılıktan, ortak bir çıkar duygusu ortaya çıkmak zorundaydı ve bu tam Nixon'a uygun bir işti.

Bu nedenlerle, Çin-Amerikan diyalogunun ilk aşamaları, öncelikle kavram ve temel yaklaşım çarklarının birbirine uyum içinde dönmesi üzerinde odaklandı. Mao, Chou ve sonradan Deng hepsi olağanüstü kişiliklerdi. Mao, vizyon sahibi, sert, merhametsiz, zaman zaman kanlı bir devrimciydi; Chou, zarif, sevimli, parlak bir yöneticiydi ve Deng, temel inançların reformcusuydu. Bu üç adam, önce analiz ortak geleneğini ve daimi olanla taktik olanı bir önsezi ile birbirinden ayıran eski bir ülkenin deneyimlerinin özünü yansıtıyorlardı.

Görüşme tarzları, Sovyet meslektaşlarından olabildiğince farklıydı. Sovyet diplomatları hiçbir zaman kavramsal sorunları tartışmazlardı. Taktikleri, Moskova'nın çok önem verdiği bir problem seçip, sonuç alana kadar şaşmaz bir ısrarla bu konuyu tartışmak ve muhatabını iknadan çok onu bıktırmak suretiyle istediğini elde etmekti. Sovyet görüşmecilerinin Politbüro konsensüsünü ısrarla ve şiddetle ileri sürmeleri, Sovyet politikasının acımasız disiplin ve iç zorluklarını yansıtmakta ve yüksek düzeydeki politikayı yorucu perakende satış pazarlığına dönüştürmekteydi. Gromiko, diplomaside bu yaklaşımı en iyi temsil eden kişidir.

Çinli liderler duygusal açıdan daha güvende bir toplumu temsil etmekteydiler. Belli bir noktayı iyi sunmaktan çok güven yaratmak istiyorlardı. Nixon'ın Mao ile yaptığı toplantıda, Çin lideri Çin'in Tayvan'a karşı kuvvet kullanmayacağı hakkında başkana güvence vermekte hiç vakit kaybetmedi. "Şimdilik onlarsız (Tayvan) idare edebiliriz, yüzyıl sonra gelsin."{983} Mao, Amerika'nın yirmi

yıldan beri peşinde olduğu güvence için hiçbir karşılık istemedi.

Chou Enlai ile Şanghay Bildirisi'ni hazırlarken, bir ara Çin taslağında incitici bir cümle ile Amerikan taslağındaki Chou'nun itiraz edebileceği bir cümleyi karşılıklı anlaşarak kaldırmayı önerdim. "Bu gidişle bir yere varamayız" diye yanıt verdi. "Eğer benim cümlemin niçin incitici olduğuna beni inandırırsanız, onu değiştiririm..."

Chou'nun tavrı soyut bir iyi niyet ürünü değil, uzun vadeli önceliklerin iyi kavrandığının bir işaretiydi. Bu noktada, Çin güven vermek gereksinimi içindeydi; görüşmelerde puan kazanmak çıkarına değildi. Mao'ya göre başlıca güvenlik tehdidi Sovyetler Birliği'nden geliyordu: "Şimdi, Birleşik Devletler'den veya Çin'den saldırı sorunu göreceli olarak azdır... Birliklerinizin bazılarını topraklarınıza çekmek istiyorsunuz; bizim birliklerimiz ise esasen yurtdışına gitmiyor."{984} Başka bir deyişle, Çin, Cinhindi'nde bile Birleşik Devletler'den korkmuyordu. Amerika'nın hayati çıkarlarına meydan okumak niyetinde değildi (Birleşik Devletler'in Vietnam'da ne yapacağına bakmaksızın). Öncelikle Sovyetler Birliği'nden gelen tehditten endişe ediyordu (sonradan Japonya'dan). Küresel dengenin önemini belirtmek için, Mao kendi anti-emperyalist açıklamalarını "boş toplar" deyimini kullanarak bıraktı.

Çin'le yakınlaşmanın kavramsal niteliği ilk karşılaşmalarımızda rahatlık sağladı. 1972 Şubat'ında, Nixon gelecek on yıl boyunca Çin-Amerikan ilişkileri için yol gösterici olacak olan Şanghay Bildirisi'ni imzaladı. Bildirinin, hiç görülmemiş bir özelliği vardı: Yarısından fazlası, iki tarafın ideoloji, uluslararası uygulamalar, Vietnam ve Tayvan hakkında uyuşmayan görüşlerinin belirtilmesine ayrılmıştı. Tuhaf bir şekilde, anlaşmazlık olan konulan içeren cetvel, her iki tarafın da anlaştığı konulara daha da büyük bir önem kazandırdı. Aşağıda değinilen hükümler bunu doğrulamaktadır:

> — Çin ile Birleşik Devletler arasındaki ilişkilerin normalleşmesi bütün ülkelerin çıkarınadır;
>
> — Her iki taraf da uluslararası askeri çatışma tehlikesini azaltmak arzusundadırlar;
>
> — Taraflardan hiçbirisi, Asya-Pasifik bölgesinde hegemonya kurmak hevesinde olmamalıdır ve her iki taraf da, böyle bir hegemonya kurmak isteyen herhangi bir ülkeye ve ülkeler grubuna karşıdırlar;
>
> — Taraflardan hiçbiri, üçüncü bir taraf adına görüşme yapmaya veya

> diğer devletlere karşı olmak üzere bir diğer devletle anlaşmaya girmeye veya bir anlayış birliğine varmaya hazır değildir.[{985}]

Diplomatik terminoloji bir tarafa bırakılırsa, bu anlaşma en azından Çin'in Çinhindi veya Kore'de durumu daha da kötüleştirecek hiçbir şey yapmayacağı ve ne Çin, ne de Birleşik Devletler'in Sovyet blokuyla işbirliğine girişmeyeceği ve her iki tarafın Asya'da hegemonya kurmak isteyen herhangi bir ülke girişimine karşı çıkacağı anlamına geliyordu. Sovyetler Birliği Asya'yı egemenliği altına alabilecek tek ülke olduğuna göre, Asya'da Sovyet yayılmacılığını engelleyecek sözsüz bir ittifak oluşuyor demekti. (1904'te Büyük Britanya ile Fransa, 1907'de Büyük Britanya ile Rusya arasında yapılan "Entente Cordiale"e benzer bir şekilde).

Birleşik Devletler ile Çin arasındaki bu anlayış, daha açık ve daha küresel hale getirildi: 1973 Şubat'ında yayınlanan bir bildiride, Çin ve Birleşik Devletler herhangi bir ülkenin dünya egemenliği (Asya yerine) girişimine müşterek olarak (tek tek yükümlülükler yerine) direnmek (Şanghay Bildirisi'ndeki karşı koymak yerine) konusunda anlaşmaya vardılar. Yalnızca bir buçuk yıllık bir zaman içinde, Çin-Amerikan ilişkileri, düşmanlık ve izolasyondan kaçınılmaz bir tehdide karşı de facto bir ittifaka dönüştü.

Şanghay Bildirisi ve ona giden diplomasi, Nixon yönetiminin belli bir gururla yeni bir barış yapısı denilebilecek bir yapıyı gerçekleştirmesini sağladı. Amerika'nın Çin'e açılması duyulur duyulmaz, uluslararası ilişkilerin yapısı dramatik bir şekilde değişti. Sonradan, Çin'le ilişkiler, sanki Yasak Şehir'den ülkeyi yöneten sert liderlerin politikası Washington'dan planlanıyormuş gibi Batı'da "Çin kartı" olarak anılmaya başladı. Gerçekte "Çin kartı" ya kendisini oynadı veya öyle bir kart yoktu. Amerikan politikasının rolü, her ülkenin ulusal değerleri çakışan başka bir ülkeyi desteklemek arzusunu yansıtan bir çerçeve oluşturmaktı.

Nixon ve danışmanlarının analizlerinde, Çin, Birleşik Devletler'den çok Sovyetler Birliği'nden korktuğu sürece, çıkarlarının Çin'i Birleşik Devletler'le işbirliğine zorlayacağı belirtildi. Aynı şekilde Çin, Sovyet yayılmacılığına, hem Çin, hem de Amerika'nın yararına olsa da, Birleşik Devletler'in lehine olduğu için karşı koymamıştır. Çin liderlerinin, özellikle Başbakan Chou Enlai'nin düşüncelerindeki berraklıktan etkilenen Nixon'ın, Birleşik Devletler'i, Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıkta belirli bir şekilde bir tarafa koymakta bir çıkarı yoktu. Amerika'nın pazarlık pozisyonu, her iki komünist devlete,

onların birbirine olduğundan daha yakın olması halinde güçlü olacaktı.

Amerika'nın Çin'e açılması, dış politika yönetiminde kişilerin rolü hakkında iyi bir araştırma konusu olabilir. Gelecek kuşakların yeni bir hareket noktası olarak görecekleri şeyler, birtakım rastlantılarla bilerek isteyerek yapılan seçimleri birbirinden ayırt etmeyi güçleştiren az çok tesadüfi eylemlerden doğar. Çin-Amerikan ilişkileri, yirmi yıllık tam bir izolasyondan sonra gerçekleştiği için her şey tamamen yeniydi ve bu nedenle bundan sonra olacaklar göz önüne alındığında önemliydi. Her iki taraf için de gereksinim yakınlaşmayı emrediyordu ve her iki ülkeyi de yöneten kim olursa olsun, bir girişimde bulunulması zorunlu olabilirdi. Fakat olayların pürüzsüz bir şekilde ve hızla gelişmesi ve etki alanı, her iki taraftaki liderlerin akıllıca ve kararlı davranışlarına çok şey borçludur. Özellikle Amerikan tarafı, daha önce görülmemiş bir şekilde ulusal çıkar analizleri üzerinde kuvvetle durmuştur.

Kendini komünizme adayan Mao, üç bin yıllık bir zaman dilimine yayılan kesintisiz bağımsız yönetim geleneğinin varisi olduğunu bilmenin bilinci içindeydi: Büyük ülkesini, ideolojik aleme ve Kültür Devrimi'nin korkunç kan akıtılmasına terk ettikten sonra, Mao, Çin dış politikasına pratiklik aşılamak süreci içindeydi. Yüzyıllarca Orta Krallık, uzak barbarları, yakın komşularına karşı kışkırtarak güvenliğini sağlamıştı. Sovyet yayılmacılığından derin şekilde endişe duyan Mao, Birleşik Devletler'e açılmakla aynı stratejiyi uyguladı.

Nixon, Mao'yu harekete geçiren nedenler üzerinde durmuyordu. Birinci öncelikli amacı, dış politikada Amerikan inisiyatifini tekrar kazanmaktı. Vietnam sarsıntısını atlatmak için Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler arasındaki "görüşmeler dönemi" diye adlandırdığı dönemde, Nixon ne kişisel ilişkilere, ne de Sovyetlerdeki değişime güvendi; fakat Kremlin'i daha yumuşak huylu yapacak nedenlere bel bağladı.

Amerika Çin'e açılınca, Sovyetler Birliği iki cephede meydan okumayla yüz yüze kaldı. Batı'da NATO ve Doğu'da Çin. Başka bakımlardan Sovyetlerin kendine güveninin en yüksek olduğu, Amerika'nın ise, en az olduğu bir dönemde, Nixon Yönetimi kâğıtları tekrar karmayı başardı. Genel bir savaşın Sovyetler için çok riskli olduğu izlenimi vermeyi becerdi. Çin'e açılmadan sonra, genel bir savaştan daha aşağı düzeydeki Sovyet baskıları da çok tehlikeli hale geldi; çünkü bunların ürkütücü Çin-Amerikan uzlaşmasını hızlandırma potansiyeli vardı. Bir kez Amerika Çin'e açılınca, Sovyetler Birliği'nin en iyi seçeneği, Birleşik Devletler'le kendi gerginliğinin giderilmesi yollarını aramak

oldu. Birleşik Devletler'e Çin'den daha çok önerecek şeyi olduğu teorisiyle Kremlin Amerika'yı Çin'e karşı ittifaka benzer bir antlaşmaya ikna edeceğini bile sandı ve Brejnev bunu, 1973 ve 1974'te acemice Nixon'a önerdi.{986}

Dış politikadaki yeni yaklaşım çerçevesinde, Amerika herhangi bir güç dengesi içinde kuvvetliyi zayıfa karşı desteklemeyecekti. Fiziki gücü ile barışı bozma olanağına sahip ülke olan ve iki cephede birden sorunla karşı karşıya bulunan Sovyetler Birliği'ne, mevcut krizleri ılımlı hale getirmesi ve yeni krizler çıkarmaktan kaçınması için bir neden sağlamak gerekliydi. Asya'daki dengeyi bozabilecek kapasitedeki Çin ise, Sovyet maceracılığına sınırlar koymakta ihtiyaç duyduğu Amerikan iyi niyeti sağlanarak kontrol altında tutulacaktı. Bütün bunlar olurken, Nixon Yönetimi Çinlilerle küresel kavramlar üzerinde diyalogunu sürdürecek ve Sovyetler Birliği ile pratik sorunları çözme çabası içinde olacaktı.

Her ne kadar birçok Sovyet uzmanı, Nixon'a, Çin'le ilişkilerin iyileşmesinin, Sovyet-Amerikan ilişkilerini buruklaştıracağı uyarısında bulunmuşsa da bunun aksi olmuştur. Çin'e yaptığım gizli seyahatten önce, Moskova, bir yıldan fazla bir zamandan beri Brejnev ile Nixon arasında bir zirve toplantısı düzenleme çabasını engelliyordu. Sovyetler, bir nevi ters bağlantı şeklinde, yüksek düzeyde bir toplantı yapılmasını bütün ön şartların kabulüne bağlamaya çalıştı. Pekin'e ziyaretimden sonra bir ay içinde, Kremlin tutumunu değiştirerek Nixon'u Moskova'ya davet etti. Bütün Sovyet-Amerikan görüşmeleri, Sovyet liderleri, Amerika'dan tek taraflı ödün koparmak girişimlerini terk eder etmez hızlanmaya başladı.

Nixon, Theodore Roosevelt'ten beri Amerikan dış politikasını geniş çapta ulusal çıkar çerçevesinde yöneten ilk başkandı. Bu yaklaşımın dezavantajı, Amerikan halkı ile arasında duygusal uyum olmamasıydı. Her ne kadar Nixon sık sık bir barış yapısından bahsetmişse de, barış yapılan bir toplumun kalbinde ve kafasında bağlılık uyandıracak gereçler değildirler; özellikle de Amerika'nın farklı olduğu geleneği ile yoğrulmuş bir halk için hiç bağlılık uyandıracak bir şey değildir. Aynı zamanda ulusal çıkar, çeşitli dış politikayla ilgili başkanlık raporlarında işaret edildiği gibi, tamamen açık bir şey değildir, iyice oturmuş bir gelenek yokken, Amerikan lider grupları, örneğin Büyük Britanya, Fransa veya Çin'deki liderler kadar ulusal çıkar kavramı karşısında rahat değillerdi. Hatta en elverişli ve en sakin şartlar altında bile, Nixon'ın yaklaşımına dayanan bir dış politika geleneğini oluşturmak, bir başkanın görev döneminin en büyük bölümünü alırdı.

İlk başkanlık dönemi, Nixon'a böyle bir eğitici görev için yeterli fırsatı sağlamıyordu. Çünkü Amerikan toplumu, protestolarla ve hükümetin komünizm tehdidiyle çok meşgul olduğu düşüncesi ile bölünmüştü. Nixon'ın ikinci dönemi, hemen başından itibaren Watergate skandalı ile lekelendi. Bir Kongre soruşturması ile yüz yüze olan bir başkanın geleneksel düşünce tarzına tekrar şekil vermek çabasında bir lider olarak kabul görme olasılığı çok azdı.

Aynı zamanda Nixon ve arkadaşları, yaklaşımlarını Amerika'nın ideolojik geleneklerini sarsacak bir şekilde ortaya koymuşlardı. Yirmi yıl önce, John Poster Dulles realist analizlerini, Amerika'nın farklılığı inancı sloganlarıyla örtülü bir şekilde ortaya koymuştu; on yıl sonra, Ronald Reagan uygulamadaki detaylar bakımından Nixon'inkinden pek farklı olmayan bir dış politikayı desteklemek için ona idealist bir hava vererek Amerikan halkını harekete geçirmişti. Vietnam Savaşı döneminde Başkan Nixon'ın karşı karşıya bulunduğu çıkmaz, Dulles veya Reagan tarzı bir retorik kullanmanın, yangına körükle gitmek anlamına gelecek olmasıydı. Hatta daha sakin zamanlarda bile, Nixon, Dulles veya Reagan'in retoriğini seçmeyecek kadar mantıklıydı.

Nixon'ın dış politika yaklaşımının başarıları doğal bir şeymiş gibi kabul edilip, kaçındığı tehlikeler gerileyince Nixon'ın (ve benim) yaklaşımı artan bir şekilde tartışma konusu yapıldı. Watergate olmasaydı, Nixon ülkeyi kendi diplomasi tarzının arkasından sürükleyebilirdi ve bunun Amerikan idealizmini yüceltmek için en realist araç olduğunu gösterebilirdi. Fakat Vietnam ve Watergate'in aksi bir rastlantı olarak bir araya gelmesi, yeni bir konsensüsün ortaya çıkmasını önledi. Nixon, Çinhindi trajedisine karşın ülkesini üstün bir uluslararası duruma getirmeyi başardıysa da, ikinci başkanlık dönemi, ulusunun dünyadaki rolü ve özellikle komünizme karşı tutumu konusunda olağanüstü yoğunluktaki tartışmalara tanık oldu.

Gerald Ford, Anatoli Dobrinin (Solda) ve Leonid Brejnev'le, Vladivostok, 1974

29
Yumuşama (Detente) ve Yarattığı Hoşnutsuzluklar

Vietnam'ın moral bozucu kan banyosundan Birleşik Devletler'i kurtararak ve ulusun dikkatini daha geniş uluslararası sorunlara çekerek, Nixon Yönetimi şatafatlı bir şekilde "barış yapısı" denen bir yapı kurmaya çalıştı. Birleşik Devletler, SSCB ve Çin arasındaki üçlü bir ilişki bir dizi önemli hamleye kapıyı açtı: Vietnam Savaşı'nın sona erdirilmesi; bölünmüş Berlin'e girişi güvence altına alan bir anlaşma; Sovyetlerin Ortadoğu'daki nüfuzunun büyük ölçüde azaltılması ve Arap-Israil barış sürecinin başlaması ve Avrupa Güvenlik Konferansı (Ford yönetimi zamanında tamamlandı). Bu olayların her biri, diğerlerinin gerçekleşmesine yardımcı oldu. Bağlantı politikası büyük bir başarıyla işliyordu.

Yumuşama (Detente), 1961'de Doğu-Batı nüfuz kürelerinin nihai olarak oluşturulmasıyla tam anlamıyla durgunlaşmış olan Avrupa diplomasisine yeni bir akıcılık getirdi. 1969 Eylülü'nde Willy Brandt başbakan olarak seçilene kadar birbirini izleyen bütün Alman hükümetleri, tek meşru Alman hükümetinin Bonn'daki hükümet olduğunda ısrar etmişti. Federal Cumhuriyet Doğu Alman

rejimini tanımayı reddetti ve Rusya hariç, bu devleti tanıyan bütün hükümetlerle diplomatik ilişkisini kesti. Buna Hallstein Doktrini deniyordu.

1961'de Berlin Duvarı kurulduktan sonra, Almanya'nın birleştirilmesi sorunu Doğu-Batı görüşmeleri gündeminden yavaş yavaş kayboldu ve Almanya'nın birleşme arzusu geçici olarak buzdolabına kaldırıldı. Bu yıllar boyunca, de Gaulle, Doğu Avrupa ile "yumuşama, antant ve işbirliği" politikası dediği bir politikayı ilan ederek, Amerika'dan bağımsız olarak Moskova ile görüşme olasılığını araştırdı. De Gaulle, Moskova, Avrupa'yı, Amerika'nın uydusu olarak değil de, özgür ülkeler olarak algılarsa, Kremlin'deki liderlerin, Çin sorunu da göz önüne alındığında, Doğu Avrupa'daki egemenliğini biraz gevşetmeye ikna edilebilir ümidindeydi. De Gaulle, Batı Almanya'nın bir dereceye kadar kendisini Washington'dan ayırmasını ve Sovyetlere karşı yaklaşımında Fransa'yı izlemesini istiyordu.

De Gaulle doğru bir analiz yapmıştı; fakat daha akıcı bir uluslararası durumdan yararlanmakta Fransa'nın olanaklarını olduğundan çok tahmin etmişti. Federal Almanya sırtını kuvvetli Amerika'ya dönmek niyetinde değildi. Bununla beraber, de Gaulle'ün düşüncesi bazı Alman liderlerini etkiledi ve bunlar Fransa'nın sahip olmadığı pazarlık kozlarına Federal Cumhuriyet tarafından sahip olunabileceğini düşünüyorlardı. General yemi attığı zaman, Brandt Alman dışişleri bakanıydı ve de Gaulle'ün görüşünün etkilerini anlamıştı. De Gaulle'ün inisiyatifini destekleyen Almanlar için şunları söylüyordu:

> "Onlar, generalin Avrupa'da bir nükleer caydırıcı güç kurulması düşlerinin peşinde olmadığını kavramakta başarısız oldular. (General Almanya'nın buna katılmasını kuvvetle reddetmişti.) Aynı zamanda, generalin, Birliğin (Alman Muhafazakâr Partisi) sağ kanadının hiçbir zaman desteklemeyeceği bir yumuşama politikası geliştirmek istediğini ve bizim *Ostpolitik* için birçok bakımdan yolu açtığı gerçeğini fark edemediler."{987}

Sovyetlerin 1968'de Çekoslovakya'yı işgali, de Gaulle'ün inisiyatifini sona erdirdi; fakat şaşılacak bir şekilde Brandt 1969'da Batı Alman başbakanı olduğu zaman, onun için kapıyı açtı.

Brandt, herkesi şaşırtan bir tez ileri sürdü: Batı'ya dayanmak hareketsizlik yarattığına göre, iki Almanya'nın birleşmesi, Almanya'nın komünist dünya ile yakınlaşmasında aranmalıdır. Ülkesini, Doğu Alman uydusunu tanımaya, Polonya ile olan sınırım (Oder-Neisse Hattı) kabul etmeye ve Sovyetler Birliği

ile ilişkileri geliştirmeye zorladı. Doğu-Batı ilişkileri yumuşayınca, Sovyetler Birliği de iki Almanya'nın birleşmesi sorununa daha az katı bir şekilde bakabilirdi. En azından Doğu Alman halkının yaşam şartları düzelebilirdi.

Başlangıçta, Nixon Yönetimi'nin, Brandt'm *Ostpolitik* dediği şeye karşı ciddi çekinceleri vardı. Birbirlerini kandırmaya çalışan iki Alman devleti, Adenauer ve de Gaulle'ün korktuğu gibi bir ulusal ve tarafsız program üzerinde sonunda anlaşmaya varabilirlerdi. Federal Cumhuriyet daha çekici politik ve sosyal sisteme sahipti; komünistler ise devletleri bir kez tanınırsa bundan geri dönülemeyeceği ve birleşmenin anahtarını taşıyacağı avantajına sahipti. Hepsinden önemlisi, Nixon Yönetimi, Batı'nın birliğinden endişe ediyordu. De Gaulle, Fransa'yı NATO'dan çekmek ve Kremlin'le kendi yumuşama politikasının izlemek suretiyle Moskova'ya karşı Batı'nın birleşik cephesini zaten kırmıştı.

Yine de Brandt'm inisiyatifi hız kazandıkça, Nixon ve arkadaşları, *Ostpolitik*'in tuzaklarına karşın bunun alternatifinin daha riskli olduğu sonucuna vardılar. Zaten Hallstein Doktrini'nin ayakta tutulamayacağı ortaya çıkmıştı. 1960'lı yılların ortasında, Bonn'un kendisi Doğu Avrupa'nın komünist hükümetlerinin kendi kararlarını kendilerinin verebileceği kadar özgür olmadıkları gibi bir argümanı değiştirdi.

Ancak problem daha derine gidiyordu. 1960'lı yıllarda, Moskova'nın Doğu Alman uydusunun çökmesine çok büyük bir kriz olmadan izin vereceği iddiası akıl almaz bir iddiaydı. Almanya'nın kendi ulusal istekleri üzerindeki ısrarı sonucu ortaya çıkacak veya makul bir biçimde böyle ortaya konabilecek herhangi bir kriz ise, Batı ittifakını parçalamak için kuvvetli bir potansiyele sahipti. Hiçbir müttefik, savaş zamanı çektiklerinin nedeni olan bir ülkenin birleştirilmesi yüzünden savaş tehlikesini göze almak istemedi. Nikita Kruşçev Berlin'e giriş yollarını Doğu Alman komünistlerine devretmekle tehdit ettiği zaman kimse barikatlara koşmadı, istisnasız Batılı müttefikler, Berlin'i bölen ve Almanya'nın bölünmesini sembolize eden duvarın inşasına rıza gösterdiler. Yıllarca demokrasiler, bu konuda fiilen hiçbir şey yapmadan Almanya'nın birleşmesi konusuna sahte bir ilgi gösterdiler. Bu politika artık seçeneklerinin sonuna gelmişti. Atlantik İttifakı'nın Alman politikası çöküyordu.

Nixon ve danışmanları, Adenauer'm tersine Brandt'ın hiçbir zaman Atlantik İttifakı'na duygusal olarak bağlanmadığına inanıyorlarsa da, bu nedenle *Ostpolitik*'i gerekli olarak kabul ettiler. Avrupa'da savaş sonrası *status quo*'yu

bozabilecek yalnız üç güç vardı; iki süper güç ve eğer her şeyi ikinci plana itip birleşmeyi öne alırsa Almanya. 1960'lı yıllarda, de Gaulle'ün Fransa'sı nüfuz kürelerini bozmak istedi; fakat başaramadı. Avrupa'nın en güçlü ekonomisine sahip olan ve toprak bakımından çok şikâyetleri bulunan Avrupa ülkesi durumundaki Almanya, savaş sonrası düzeni dağıtmaya çalışsaydı sonuç gerçekten ciddi olurdu. Brandt, Doğu'ya kendi ilk girişimlerini yapmak niyetini gösterince, Nixon Yönetimi, Birleşik Devletler'in, onun çabalarını engellemek yerine, onu desteklemesi ve Federal Cumhuriyet'in NATO ve Avrupa Topluluğu bağlarından kopması tehlikesini göze alması gerektiğine karar verdi.

Budan başka, *Ostpolitik*'e verilen destek, Amerika'ya yirmi yıllık Berlin krizini bitirmek gereksinimi duyulan aracı sağlamıştı. Nixon Yönetimi, *Ostpolitik* ile Berlin'e giriş ve bu iki sorunla genel Sovyet ılımlı tavrı arasında kesin bir bağlantı olmasında ısrar etti. *Ostpolitik*, somut Alman ödünlerine dayandığından, Berlin'e giriş için somut yeni güvenceler verilmediği ve Berlin'in özgürlüğü bununla ilişkilendirilmediği takdirde, (Oder-Neisse Hattı'nın ve Doğu Alman rejiminin tanınması karşılığında Sovyetlere, ilişkilerin geliştirilmesi gibi şeyler) Brandt, hiçbir zaman parlamentonun onayını alamazdı. Aksi halde, uluslararası toplum tarafından bağımsızlığı tanınacak olan Doğu Alman uydusu toprakları içine 110 mil girmiş Berlin (Stalin ve Kruşçev'in ablukalar ve ültimatomlarla gerçekleştirmek istediği durum bu idi) komünistlerin tacizine ve merhametine bırakılmış bir şehir olacaktı. Aynı zamanda, Bonn'un elinde, Berlin sorununu kendi başına kovalayabilecek yeterli araç yoktu. Yalnızca Amerika, Berlin'in izolasyonunda var olan olası baskılara karşı direnmek için yeterli güce ve Berlin'e giriş prosedüründe değişiklik yapabilecek yeterli diplomatik araca sahipti.

Berlin'in hukuki statüsü, Sovyet kontrolü altındaki topraklar içinde etrafı sarılmış bir yerleşme bölgesi, teknik bakımdan II. Dünya Savaşı'nın dört galibi tarafından "işgal edilmiş" bir bölge olmasından kaynaklanıyordu. Bu nedenle, görüşmelerin Birleşik Devletler, Fransa, Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği arasında yapılması zorunluluğu vardı. Zaman zaman hem Sovyet liderliği, hem de Brandt, (olağanüstü becerikli güvenli adamı Egon Bahr aracılığıyla) karşılaşılan çıkmazın giderilmesi için Washington'un yardımını istemişlerdir. Karışık görüşmeler sonucunda, 1971 yazında Batı Berlin'in özgürlüğünü ve Batı'nın şehre ulaşımını güvence altına alan yeni bir dört devlet anlaşması yapıldı. Bundan sonra, Berlin uluslararası kriz bölgeleri listesinden kayboldu. Berlin'in tekrar küresel gündemde görülmesi duvarın yıkılması ve Demokratik

Alman Cumhuriyeti'nin çöküşünde olmuştur.

Berlin konusundaki anlaşmaya ek olarak, Brandt'ın *Ostpolitik*'i, Batı Almanya ile Polonya, Batı Almanya ile Doğu Almanya ve Batı Almanya ile Sovyetler Birliği arasında dostluk anlaşmalarının yapılmasına neden oldu. Sovyetlerin, Stalin tarafından oluşturulan sınırlarının Batı Almanya tarafından tanınması üzerinde bu kadar ısrarla durması, gerçekte zayıflık ve güvensizlik işaretiydi. Yarım bir devlet olan Federal Cumhuriyet, bir nükleer süper devlete meydan okuyacak durumda değildi. Aynı zamanda bu anlaşmalar, Sovyetleri, en azından görüşmelerin yapıldığı ve onayının beklendiği süre içinde hareketlerini kontrol etmek durumunda bırakmıştır. Anlaşmalar, Batı Alman Parlamentosu'nda onay için beklerken, Sovyetler, onayı tehlikeye sokacak herhangi bir hareket yapmaktan kaçınmıştır; sonradan da Almanları, Adenauer politikasına geri götürecek herhangi bir şey yapmamaya özen göstermiştir. Böylece, Nixon, Kuzey Vietnam limanlarını mayınlamaya ve Hanoi'nin tekrar bombardımanına başlamaya karar verdiği zaman, Moskova tepki göstermemiştir. Nixon, iç politika bakımından kuvvetli olduğu sürece, yumuşama, bütün dünyada Doğu ile Batı arasındaki sorunların hepsini başarılı bir şekilde birbirine bağlamıştır. Sovyetler, gerginliğin yumuşatılmasından yararlanmak istiyorsa, onun da yumuşamanın yaşamasına yardımcı olması gerekiyordu.

Nixon Yönetimi, Orta Avrupa'da çeşitli görüşmeleri birbiriyle ilişkilendirirken, Ortadoğu'da yumuşama politikasını, Sovyetler Birliği'nin politik etkisini azaltma sürecinde bir güvenlik ağı olarak kullandı. 1960'lı yıllarda, Sovyetler Birliği Suriye ve Mısır'a silah sağlayan başlıca devletti ve köktenci Arap gruplarının organizasyon ve teknik bakımdan destekçisiydi. Uluslararası forumlarda, Sovyetler Birliği Arap tutumunun ve çoğunlukla da en köktenci bakış açılarının sözcüsü gibi hareket etmiştir.

Bu yapı devam ettiği müddetçe, diplomatik gelişme Sovyetlerin tutumuna bağlıyken, hareketsizlik, tekrarlanan krizlerin yaşattığı tehlikeyi artırmıştır. Çıkmaz, ancak bütün taraflar Ortadoğu'nun temel jeopolitik gerçeği ile yüz yüze geldiği zaman çözülebilirdi: İsrail, bütün komşularının bir arada iken bile yenemeyecekleri kadar kuvvetliydi veya kuvvetli hale getirilebilirdi ve Birleşik Devletler, Sovyet müdahalesine engel olurdu. Bu nedenle Nixon Yönetimi, Amerika'nın barış sürecine girmesi için yalnızca Amerika'nın müttefiklerinin değil, bütün tarafların özveride bulunmaya istekli olduklarını göstermelerinde ısrar etmiştir. Sovyetler Birliği'nin, gerginliğin düzeyini artırma konusunda yüksek kapasitesi vardı; fakat krizleri bir sonuca bağlamak veya dostlarının

davalarını diplomatik olarak ileri götürmek imkânı yoktu. 1956'da olduğu gibi, müdahale edeceği tehdidinde bulunabilirdi; fakat Amerikan karşı koyması ile karşılaşınca geri çekilme eğiliminde olduğunu gösteren birçok deneyim vardı.

Bu nedenle Ortadoğu sorununun anahtarı Moskova'da değil, Washington'daydı. Birleşik Devletler, elindeki kartları dikkatle oynarsa, ya Sovyetler Birliği gerçek bir çözüme katkıda bulunmak zorunda kalacak, ya da Arap müşterilerinden biri hizayı bozup Birleşik devletler tarafına doğru hareket edecekti. Her iki durumda da Sovyetlerin köktenci Arap Devletleri arasındaki etkisi azalacaktı. Bu nedenle, Nixon'ın birinci dönem başkanlığının başlarında, bir gazeteciye yeni yönetimin Sovyet etkisini Ortadoğu'dan kovmaya çalışacağını söyleyecek kadar kendimi güvende hissettim. Her ne kadar bu ihtiyatsız söz epey gürültü çıkardıysa da, Nixon Yönetimi'nin uygulamak istediği stratejiyi tam olarak yansıtıyordu.

Stratejik çıkmazlarını kavrayamayan Sovyet liderleri, Arap dünyasında Sovyetlerin durumunu güçlendirecek diplomatik sonuçları desteklemeye, Washington'u kandırmaya çalıştılar. Ancak Sovyetler Birliği, Ortadoğu'daki köktenci devletlerin silahlarının çoğunu sağladığı ve diplomatik programlan aynı kaldığı sürece, Birleşik Devletler'in Moskova ile işbirliği yapmakta hiçbir çıkarı yoktu. Ancak bu durum, Sovyetler Birliği ile işbirliği yapmayı amaç edinen kişiler için açık değildi. Nixon ve danışmanlarının görüşlerine göre en iyi strateji, Sovyetler Birliği'nin krizleri çözme yeteneğinin, bu krizleri çıkarmaktaki yeteneği ile kıyas kabul etmediğini göstermekti. Böylece, yakınmalarının hukuka uygun olması durumunda sorumluluk duygusu taşıyan Arap liderlerinin daha ılımlı olmaları sağlanacaktı. O zaman Sovyetler Birliği ya Ortadoğu diplomasisine katılacak, ya da bu diplomasinin kenarına itilecekti.

Bu amacın gerçekleşmesi için Birleşik Devletler, birbirini tamamlayan iki politika kabul etti: Sovyet askeri desteğinden kaynaklanan veya Sovyet askeri tehdidini içeren her Arap hareketini durdurmak ve hareketsizlikten doğan düş kırıklığı bazı önemli Arap liderlerini Sovyetler Birliği'nden soğutup Birleşik Devletler'e yöneltir yöneltmez, barış sürecini üstlenmek. Bu şartlar, 1973 Ortadoğu Savaşı'ndan sonra gerçekleşti.

O zamana kadar, Birleşik Devletler, engebeli ve taşlık bir yoldan geçmek zorunda kalmıştı. 1969'da, Dışişleri Bakanı Rogers, sonradan adı ile anılan bir plan ortaya attı. Bu plana göre, kapsamlı bir barış anlaşması karşılığında İsrail'in 1967 sınırlarında "küçük" düzeltmeler kabul ediliyordu. Bu plan da, temel gerçekler değişmeden önce girişilen bütün inisiyatiflerin bilinen akıbetine

uğradı: İsrail, sınırlarının yeniden çizilmesini reddederek planı geri çevirdi; Arap ülkeleri ise, barışa karşı üzerlerine yükümlülük almaya hazır olmadıklarından planı reddettiler, (bu yükümlülük ne kadar belirsiz olursa olsun).

1970 yılında ciddi askeri çatışmalar oldu. Birincisi, Süveyş Kanalı boyunca ve Mısır, İsrail'e karşı yıpratma savaşı denilen savaşı başlattığı zaman İsrail, Mısır'ın içlerine doğru giden büyük hava saldırılan ile misilleme yaptı ve Sovyetler Birliği buna, Mısır'da 15.000 Sovyet askeri personeli tarafından yönetilen önemli bir hava savunma sistemi kurarak cevap verdi.

Tehlike yalnız Mısır'la sınırlı değildi. Aynı yıl içinde sonradan, Ürdün'de neredeyse devlet içinde devlet kurmuş olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) dört uçak kaçırarak Ürdün'e indirdi. Bunun üzerine, Kral Hüseyin ordusuna FKÖ'ye saldırılması ve liderlerinin ülkeden atılması emrini verdi; Suriye Ürdün'ü istila etti; İsrail seferberlik ilan etti. Ortadoğu savaşın eşiğinde görünüyordu. Birleşik Devletler, Akdeniz'deki deniz kuvvetlerini yoğun şekilde kuvvetlendirdi ve herhangi bir dış müdahaleye hoşgörüyle bakmayacağını ilan etti. Kısa zamanda belli oldu ki, Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler'le çatışma riskini göze alamayacaktı. Suriye Ürdün'den geri çekildi ve kriz sona erdi. Ancak aynı zamanda, Arap dünyasına, bölgenin geleceğine şekil vermekte hangi süper gücün daha üstün olduğu da ilk kez gösterilmiş oluyordu.

Nixon stratejisinin etkisini gösterdiğinin ilk işareti, 1972'de geldi. Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, bütün Sovyet askeri danışmanlarının işine son verdi ve Sovyet teknisyenlerinin ülkeyi terk etmeleri istedi. Her ne kadar ilk önce Amerikan başkanlık seçimi ve sonradan Watergate dolayısıyla kısıtlı ise de, Sedat'la Beyaz Saray arasındaki gizli diplomatik temaslar aynı zamanda başladı.

1973'te Mısır ve Suriye, İsrail'e karşı savaş açtı. İsrail ve Birleşik Devletler için bu gelişme tam bir sürpriz oldu.{988} Bu olay önyargıların nasıl haber alma servislerinin değerlendirmelerini şekillendirdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir, İsrail'in üstünlüğü konusundaki inanç Amerikan değerlendirmesine o kadar egemen idi ki, bütün Arap uyarıları blöf olarak kabul edildi. Sovyetler Birliği'nin, Mısır ve Suriye'yi, İsrail'e karşı savaş açmak için aktif olarak cesaretlendirdiği yolunda hiçbir kanıt yoktu ve sonradan Sedat bize savaşın başlangıcından beri Sovyet liderlerinin ateşkes için baskı yaptığını söyledi. Aynı zamanda Sovyetlerin Arap dostlarına yaptığı malzeme yardımı da Amerika'nın İsrail'le yaptığı hava yardımıyla karşılaştırıldığında hiç değerindedir.

Savaş sona erdiği zaman, Arap orduları bundan önceki savaşlardakine nazaran

daha etkili bir şekilde savaşmıştı. Fakat İsrail, Süveyş Kanalı'nı geçmiş, Kahire'ye 20 mil yaklaşmıştı ve Suriye'yi Şam'ın dış mahallelerine kadar işgal etmişti. Önce *status quo ante*'nin oluşturması ve sonra barışa doğru ilerlemek için Amerikan desteğine gereksinimi vardı.

Bunu ilk kavrayan Arap liderlerinden Sedat, önceki ya hep ya hiç yaklaşımını terk ederek Moskova'ya arkasını döndü ve adım adım barışa doğru ilerlemek için Washington'un yardımını istedi. Hatta, iki liderden daha köktenci olanı kabul edilen ve Sovyetler Birliği ile bağları daha kuvvetli olan Hafız Esat bile Golan Tepeleri için Amerikan diplomasisine başvurdu. 1974'te, Mısır ve Suriye ile ara anlaşmalar yapıldı. Buna göre, Araplardan alınan güvenlik garantisi karşılığında, İsrail çekilme sürecini başlattı. 1975'te, Mısır ve İsrail ikinci bir boşaltma anlaşması imzaladılar. 1979'da, Mısır ve İsrail, Başkan Carter'in himayesi altında resmi bir barış anlaşması yaptılar. O zamandan beri her Amerikan yönetimi barış sürecine önemli katkıda bulunmuştur. Bunlara, 1991'de, Dışişleri Bakanı James Baker'ın organize ettiği ilk doğrudan doğruya Arap-İsrail görüşmeleri ve 1993 Eylülü'nde Başkan Clinton'un himayesinde İsrail-Filistin anlaşması da dâhildir. Bu inisiyatiflerin hiçbirinde Kremlin'in önemli bir rolü yoktur.

Burada, Ortadoğu diplomasisinin detaylarına giremeyiz. Asıl ilgilendiğimiz konu, Birleşik Devletler'in önemli bir kriz yaratmadan Ortadoğu'da Sovyet etkisini azaltmak için Moskova ile ilişkisini nasıl kullandığını anlatmaktır. 1970'li yıllardaki tartışmalarda, Nixon'ı eleştirenler, gerginliği azaltmak için Sovyetler Birliği'ni anlaşmalarla bağlamak konusundaki sözde isteğiyle çok alay ettiler. Ancak Nixon'ın Ortadoğu diplomasisi, Nixon ve danışmanlarının, başkanın sık sık sözünü ettiği barış yapısını nasıl algıladıklarının iyi bir örneğini vermiştir. Bu, işbirliği için işbirliği peşinde olmak değil; ideolojik bir jeopolitik rekabeti sürdürme yöntemiydi. Amerikan stratejisi, Sovyetler Birliği'nin, ya köktenci Arap müşterilerinden ayrılmayı veya etkisinin azaltılmasını seçmek zorunda kalmasına dayanıyordu. Sonunda bu strateji Sovyet etkisini azalttı ve Birleşik Devletler'i Ortadoğu diplomasisinde lider ülke konumuna getirdi.

Nixon Yönetimi bu amacı gerçekleştirmek için iki yol izledi. Ortadoğu Savaşı sırasında, Amerika Kremlin'le iletişim kanalını her gün açık tuttu. Amaç, o anın heyecanı içinde veya yetersiz bilgiye dayanarak Kremlin'in yanlış karar vermesini önlemekti. Kuşkusuz, çatışan çıkarların içeriğinde mevcut bütün gerginlikleri önleyemezdi; fakat en azından yanlış anlamanın sebep olacağı kriz tehlikesini azalttı. Aynı zamanda, Sovyet liderlerinin kendilerini, tehlikeye

atmakta çekingen davranacakları bir konumda tutmak için birçok sorun üzerinde görüşmeleri devam ettirdik. Berlin görüşmeleri, 1973'e kadar Sovyetleri Ortadoğu'da kontrol içinde tutmaya yaradı. Sonra, Avrupa Güvenlik Konferansı Sovyetler Birliği'ni Ortadoğu diplomasisin kenarına iten çeşitli diplomatik olaylar sırasında Sovyet tepkisini ılımlı hale getirmeye yaradı, ilerleme için önemli kriterlerin tanımlanması ile anlaşmaları kendi içinde bir sonuç haline getirmek arasında çok hassas bir dengeye gereksinim vardı ki, bunda Sovyet iyi niyetine güvenmek zorundaydınız. Yumuşama yalnızca uluslararası durumu sakinleştirmekle kalmadı, Sovyet liderlerinin, önemli jeopolitik geri çekilmeyi kabul etmelerini sağlayan kısıtlamaları da getirdi.

Bu başarılara karşın, Nixon Yönetimi dış politika konusunda birçok tartışmayla da karşılaştı. Dış politikada herhangi bir değişiklik, değişimden önceki politikayı beğenenlerin direnişi ile karşı karşıya geldi. Her başarılı görüşme, anlaşmaların tek taraflı tatminden çok, genellikle karşılıklı verilen ödünleri aksettirdiği gerçeğini kabul etmeyen kimselerin karşı çıkışını göze almak zorundaydı. Bağlantı, Amerikan dış politika kuruluşunun hukukçu geleneğine aykırı düşüyordu. Çin'e açılma Çin lobisini rahatsız etti. Sovyetler Birliği ile yumuşama içinde, düşmanca ve işbirlikçi hareketlerin bir arada olması, her ülkenin ya dost veya düşman olması, gerçek dünyada olduğu gibi her ikisinin de bir arada olamayacağı şeklindeki geleneksel siyah-beyaz varsayımım kabul edenlerin sinirlenmelerine neden oldu.

Bu anlaşmazlıklar, Wilson'ın 1915-19 yıllarında izolasyoncu olan ülkesini bir dünya rolüne doğru yönettiği zaman; Roosevelt'in 1939-41 yıllarında Amerika'nın Büyük Britanya'nın yanında yer almasına kara verince; Truman'ın 1946-49 yıllarında Soğuk Savaş'ın mimarisini geliştirdiği zaman karşılaştıkları anlaşmazlıkların aynısıydı.

Önemli fark, bu tartışmaların tam da Vietnam karışıklığının ve hemen ardından Watergate skandalının olduğu zamana rastlamasıydı. Amerikan sisteminde, başkan ulusal çapta seçilen tek kişidir; aynı zamanda ulusal amaçların tanımlanmasında odak noktasıdır. Diğer kurumların, dış politika konusunda açıklamalar yapmaya yetkileri vardır; fakat yalnızca başkan, uzun bir zaman dilimi içinde bir politikayı uygulamak durumundadır. Yasama gücü olarak Kongre, sorunları, bir dizi münferit karara bölmek eğilimindedir ve bu sorunları çözmek için birtakım karşılıklı ödünler vermek zorunluluğu vardır. Medya bir yön önerebilir; fakat bugünden yarına uygulama içinde nüanslarla ilgilenecek durumda değildir. Oysa dış politikanın esası, uzun vadede hedeflerin

izlenmesinde nüansları bir araya getirme yeteneğidir. Böylece, yolu belirlemek başkana düşer. Her ne kadar diğer kurumlar onu değiştirmek veya hatta engellemek konumunda iseler de, tutarlı bir alternatif getirmeyi başaramazlar.

Amerikan dış politikasındaki bütün büyük yenilikler, Amerika'nın diğer kurumları ile etkileşim içinde olan kuvvetli başkanlar tarafından getirilmiştir. Başkan, moral vizyonu ile, tartışmanın çerçevesini oluşturan bir eğitici görevini görür. Watergate olmasaydı, Nixon ilk başkanlık dönemindeki çok etkili dış politika başarılarını devamlı çalışma ilkeleri haline dönüştürebilirdi. Franklin Delano Roosevelt Amerikan iç politikasını yeniden yarattığı ve yeni bir yaklaşım olarak kuvvetlendirdiği zaman ve Truman ve Acheson, sınırlandırma politikası için bir yol çizdikleri zaman böyle hareket etmişlerdi.

Fakat Nixon'ın önderlik yapma kapasitesi, Watergate ile birlikte çöktü. Burası, bu trajediyi incelemek için uygun bir yer değildir. Şu kadar söylenebilir ki, Watergate'in, Nixon'ı, politikasının gerektirdiği eğitici görevi için şart olan moral otoriteden yoksun bıraktığı doğrudur. Günlük işlerde, sonuna kadar kararlılıkla ve dirayetle hareket etti. Fakat uzun vadeli ve kavramsal anlaşmazlıklarda, temel sorunları ortaya atacak kadar güçlüyse de, artık sorunların çözümlerini şekillendirecek kadar güçlü değildi. Tarafları yatıştıran ve bütünleştiren kuvvetli bir başkanın dengeleyen yönetiminden yoksun kalınınca, çekişen grupların her biri kendi görüşlerini en aşırı noktalarına kadar savunur oldular. 1970'li yılların büyük bölümü, önceki büyük Amerikan inisiyatiflerinin bir parçası olmuş olan temalar üzerindeki tartışmaların derinleştirilmesiyle geçti; ancak, Amerika'nın yeni atılımları için gerekli ivmeyi getiren ve diğer kurucu dönemlerde var olan sentezden yoksundu.

Nixon'ın dış politikaya yeni yaklaşım tarzı, Amerika'nın kendi farklılığına olan inancına ve politikanın üstün değerlerin doğrulanmasına dayanması gerektiği ilkesine karşı çıktı. Nixon ve danışmanlarının görüşüne göre, Amerika'nın sorunu, bu geleneksel gerçekleri yeni uluslararası çevreye adapte etmekti. Amerikan iç deneyimi, onu uluslararası düzeni, iyi huylu ve diplomasisini de iyi niyet ve uzlaşma isteğinin ifadesi olarak yorumlamaya yönlendirdi. Bu plan içinde, düşmanlık, bir sapkınlık olarak görülüyordu. Diğer taraftan, Nixon'ın dış politikası, dünyayı, belirsiz meydan okumalardan ve iyi niyetten çok çıkarlarının güdümünde olan uluslardan meydana gelen ve nihai değişikliklerden çok, adım adım gelişmeler olan bir yer olarak algılamıştır. Kısacası öyle bir dünya ki, ne yönetilebilir, ne de terk edilebilir. Böyle bir dünyada kesin bir son nokta yoktur ve bir probleme bulunan çözüm, ondan sonraki probleme davetiye çıkarmak

gibidir.

Böyle bir dünya, kurtuluşa olduğu kadar, sürekli olarak güçlü kalmaya göre ayarlanmış bir dış politika ister. Geleneksel Amerikan değerleri eskisi kadar önemliydi; fakat Wilson döneminin tersine, yakın ve nihai sonuçlara dönüştürülemiyordu. Artık bu değerlere, herkesin ümit ettiği gibi öncekinden daha iyi, fakat hiçbir zaman nihai olarak tamamlanmamış belirsizlik içindeki bu dünyaya yönelen Amerika için iç kuvvet sağlamakta gereksinim duyulacaktı.

Nixon ve danışmanları, komünist dünyayı hem düşman, hem de işbirliği yapılan bir dünya olarak kabul etmekte herhangi bir çelişki görmediler: Temel ideolojide ve komünizmin küresel dengeyi altüst etmesini önlemekte düşman; ideolojik anlaşmazlığın nükleer bir savaşa dönüşecek bir şekilde patlamamasında işbirliği yapılan dünya. Bununla beraber, Vietnam'da, Amerikan düş kırıklığının yarattığı duygulardan sonra, birçok Amerikalı, çıkarların hesaplanmasında değil, moral değerlere bağlılığın doğrulanmasında güvence aramaya başladılar.

Moral yönden inandırıcı bir başkanlıktan yoksun iken, Amerikan dış politikasına geleneksel yaklaşımı destekleyen birçok kişi, liberal ve muhafazakâr kampların her ikisi de, Nixon'ın yeni yaklaşımına karşı çıkmakta kuvvetlerini birleştirdiler. Liberallerin böyle hareket etmelerinin nedeni, ulusal çıkar üzerinde bu kadar çok durulmasını ahlak dışı kabul etmeleri; muhafazakârların nedeni ise, Moskova ile jeopolitik çekişmeden çok, ideolojik çekişmeye önem vermeleriydi.

Woodrow Wilson'dan beri dış politikaya Amerikan yaklaşım tarzı, liberal fikirlerle şekillenmişti, Nixon'ın diplomasi üslubu için hazır destekleyiciler yoktu. Nixon, uluslararası ilişkiler konusunda liberal Amerikan görüşlerini şekillendiren dış politika uzmanları ve hukukçuları tarafından tercih edilen pragmatik ve olay bazındaki yaklaşımı benimsemedi. Aynı zamanda Nixon, Wilsoncu ortak güvenlik kavramı, anlaşmazlıkların hukuk içinde çözülmesi ve uluslararası düzene giden başlıca ve hatta tek yolun silahsızlanma olduğu gibi düşünceleri de onaylamıyordu. Sonuç olarak, liberaller kendilerini, huzursuzluk veren bir şaşkınlık içinde buldular: Sovyetler Birliği ile gerginliğin yumuşatılması ve Çin'e açılma gibi özünde onayladıkları diplomatik sonuçlar, ulusal çıkar ve güç dengesi gibi Wilson geleneği tarafından lanetlenmiş prensiplerden ortaya çıkıyordu. Nixon Yönetimi'nin, Sovyetler Birliği'nden gelen göçmenlerin sayısını artırmak gibi Wilsoncu ideallerden kaynaklanan politikaları başarıyla uygularken bile gizli diplomasi yoluyla bu amaçları gerçekleştirme eğilimi içinde olması, Amerika'nın tarihi dış politika ritminin

temsilcileri ile Nixon'ın arasını daha da açtı.

Muhafazakârlara göre, Nixon'ın Sovyetler Birliği'ni jeopolitik bir unsur olarak kabul etmesi, yabancı ve tatsız bir şeydi. Büyük çoğunluğu, komünizm ile çatışmayı neredeyse tamamen ideolojik bağlamda görüyordu. Amerika'nın jeopolitik sorunlara karşı bağışıklığına güven duyduklarından, sınırlandırma politikasının en önemli sorunlarına marjinal bir ilgi gösterdiler ve bir bütün olarak çok önem vermedikleri büyük Avrupa devletlerinin geleneksel kavgalarını çok yakın konular olarak gördüler. Bunu, asıl kavgadan sapma olarak gördükleri için daha Johnson Yönetimi zamanında Vietnam Savaşı'ndan ümitlerim kesmişlerdi (Nixon'a göre bu savaş, kavganın hayati bir unsuruydu). Moral bakımdan mutlakıyetçi olduklarından ve uzlaşmayı bir geri çekilme olarak gördüklerinden, Sovyetler Birliği ile herhangi bir görüşmeye kuşku ile bakıyorlardı. Cumhuriyetçi Parti'nin muhafazakâr kanadı, Moskova'ya rahatsızlık verdiği ve Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesi yolunda taktik bir gereksinim olduğu için, Çin'e açılmayı dişlerini sıkarak yutmak zorunda kaldılar. Fakat Moskova ile görüşmelerden daima kuşkulu oldukları ve kuvvetli siperler arkasında orijinal Acheson-Dulles yaklaşımı ile komünizmin çökmesini beklemeyi yeğledikleri için, muhafazakârlar, geniş çaptaki politik ve askeri sorunlarla ilgili görüşmelere, işin moral yanının terk edilmesi olarak bakıyorlardı.

Geleneksel muhafazakârlara, beklenmedik bir yerden de katılımlar olmaya başladı: Köktenci kanadın yönetimi ele almasıyla partilerinden soğutulmuş kuvvetli komünist düşmanı Demokrat liberaller. 1972'de McGovern'in başkan adaylığı, bu kendine özgü yeni muhafazakârların düş kırıklığını tamamladı ve 1973 Ortadoğu Savaşı, onlara ilk kez dış politika görüşlerini tutarlı bir şekilde ve ulusal çapta açıklamaları fırsatını verdi.

Son derece kararlı komünizm düşmanı olan yeni muhafazakârların, anti-komünist siperlerde adam bulundurma iddiasını sürdürmek için Vietnam'da direnen bir yönetimin moral destekçileri olmaları beklenebilirdi. Ancak yeni muhafazakârlar da eski muhafazakârlar gibi, jeopolitikle değil, ideolojiyle ilgileniyorlardı. En etkili birkaçı, Vietnam Savaşı'na şiddetle karşıydı. Nixon hakkındaki bütün eski itirazlarını yeni kampa taşıdılar ve şerefli bir barış için çetin bir kavga yapmasından dolayı ona bir şans tanımadılar. Nixon'ı ne seviyorlardı, ne de ona güveniyorlardı; fakat onun başkanlığını kurtarmak çabası ile ulusal hayati çıkarlardan vazgeçmesinden korkuyorlardı.

Beyaz Saray hükümetinin, bürokrasiye karşı şövalyece davranış tarzı, sorunları daha da karışık hale getirdi, ilk başkanlık döneminde, Nixon, başkanlık kampanyasında açıkladığı gibi, diplomasinin yönetiminin çoğunu Beyaz Saray'a taşıdı. Sovyet liderleri, anahtar nitelikteki dış politika kararlarının Nixon tarafından başkasına devredilmediğini öğrenir öğrenmez, Sovyet Büyükelçisi Anatoli Dobrinin ile Beyaz Saray arasında arka kanaldan bir doğrudan doğruya ilişki sistemi geliştirildi. Bu şekilde, başkan ve Kremlin'deki en üst düzeydeki liderlik çok önemli sorunlarda doğrudan doğruya ilişki kurabiliyorlardı.

Kimse, küçük düşürülen bir bürokrat kadar hiddetli olamaz; Nixon'ın Beyaz Saray'ı, kurulu prosedürü yoğun bir şekilde çiğnerken gösterdiği duyarsızlıkla problemi daha da büyüttü. Tanım gereği, bir görüşme, karşılıklı ödün alışverişi anlamına gelir. Ancak görüşmelerin dışında tutulanlar, bütün ödünlerin karşı tarafça yapılabileceği bir görüşme fantezisiyle, eğer kendi fikirleri alınsaydı, Amerikan tarafının ödün vermesinden kaçınılmış olacağını söylemekte hiçbir sakınca görmediler. Her zamanki bürokratik güvenlik ağından yoksun kalan huzursuz muhafazakârların, hayal kırıklığına uğramış liberallerin ve saldırgan yeni muhafazakârların saldırısına uğrayan Nixon Beyaz Sarayı, kendisini, garip bir şekilde başarılı bir dış politikayı savunma durumunda buldu.

Gerçekte kritikler, başkan hakkında Kongre soruşturması açılması sürecindeyken (yerine geçen Gerald R. Ford seçilmemiş, fakat atanmıştı), her Kongre oturumu, başkanın kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yetkisini kısıtlıyor, savunma bütçesini küçültme çabası içine giriyor, Barış Hareketi'nin saldırıları karşısında Amerika sendeliyordu; ancak yine de Yönetim'in çatışma yolunu seçmesinde ısrar ediyorlardı. Nixon Yönetimi'nin gördüğü şekliyle, yapılması gereken görev, jeopolitik kayıplara uğramadan Vietnam sorununu çözmek ve komünistlere karşı savaş alanlarına göre bir politika oluşturmaktı. Nixon, yumuşamayı, uzun vadeli jeopolitik bir mücadelede bir taktik olarak görüyordu; liberal kritikleri, yumuşamayı, kendi içinde bir amaç olarak kabul ediyordu. Muhafazakârlar ve yeni muhafazakârlar, tarihi kötümserliği olduğu kadar, jeopolitik yaklaşımı da reddettiler ve sürekli bir ideolojik çatışma politikasını yeğlediler.

Şaşılacak şey şu ki, 1973'te Nixon'ın politikası, Doğu-Batı ilişkilerini o kadar sakinleştirdi ki, bu politikaya içeride saldırmak artık hiçbir tehlike içermiyordu. Anlaşmazlığın kalbinde, Amerikan politikasını, kesin sonuçlara ve dönem dönem müdahaleye olan inancından vazgeçirmenin mümkün ve istenir bir şey olup olmadığı gibi daha derin bir konu yatıyordu. Nixon, çok kutuplu dünyada, evrimlerle değişiklikler peşinde koşulması gerektiğini savunuyordu. Bu iş sabır

isterdi ve Amerikan diplomasisinin geleneksel tarzı bu değildi. Amerika'nın farklılığı inancına bağlı olan Nixon'ı eleştirenler, Amerika'nın kendisini, Sovyet toplumuna hemen yeniden şekil verme amacını gerçekleştirmeye bağlamasını istediler ki, Amerika, atom bombası tekeline sahip olduğu zaman bile böyle bir amacın peşinde olmamıştı. Stratejik bir dış politikayı savunanlarla, bir görev dış politikasını savunanlar arasında, en akıllıca yolun, rakip bir süper gücün disipline edilmesine inananlar ile kötüyü cezalandırmakta ısrarlı olanlar arasında büyük bir ulusal tartışma hem kaçınılmazdı, hem de zorunlu idi. Kaçınılmaz olmayan tek şey, tartışmanın anlamlı bir şekilde sonuçlanmasını engelleyen başkanlığın çöküşü idi.

Güçlü birtakım prensiplerden yoksun olunması nedeniyle, taraflar, anlaşmazlıkta değişik tehditler üzerinde dikkatlerini yoğunlaştırdılar. Nixon'ın korkulu rüyası, ürpertici Sovyet yayılmacılığına karşı jeopolitik yönden açık olmaktı. Muhafazakârların korkusu, moral silahsızlanma veya Sovyet teknolojik atılımı ile olası hale gelecek bir nükleer nihai çatışmaydı. Liberallerin endişesi, askeri güvenlik üzerinde Amerikalıların gereğinden fazla durmasıydı. Muhafazakârlar, Sovyet askeri hâkimiyetinden korkuyorlardı. Liberaller gereğinden fazla yayılmaktan kaçınmak taraftarıydılar. Nixon tutarlı bir uzun vadeli strateji peşindeydi.

Sonuç uyuşmaz ve çözümlenemez baskıların yarattığı bir girdaptı. Liberaller, silahların kontrolü konusuna olan bağlılıkta bir gevşeme belirtisini dikkatle izliyorlardı. Nixon, Küba'dan Ortadoğu'ya kadar jeopolitik tehditlere uyanıklıkla karşı koyuyordu. Muhafazakârlar, Amerika'nın ideolojik çatışmadan ve nükleer stratejiden çekildiği kanısıyla bu tutumu eleştiriyorlardı. Bu tartışmalar garip bir durum ortaya çıkarıyordu: Liberaller, Nixon'ın savunma programına çok yüksek olduğu için saldırırken, muhafazakârlar Nixon'ın silahların kontrolü politikasını çok uzlaşmacı olduğu için eleştiriyorlardı. Savunma programlan, Nixon tarafından liberal muhalefetine karşı, muhafazakârların desteği ile Kongre'den geçiriliyordu ve silahların kontrolü önlemleri, ki burada Kongre'nin onayı şarttı, muhafazakârların muhalefetine karşı liberallerin desteği ile onaylanıyordu.

Bu eleştirilerin çoğunun esas nedeni (sonunda liberaller de dâhil) sınırlandırma politikasının orijinal şartlarına dönerek kuvvetli siperlerin arkasına saklanıp Sovyet sisteminin değişmesini beklemekti. Nixon güçlü savunma gereksinimini kabul ediyordu; fakat Moskova'ya diplomasinin gündemini şekillendirme olanağı tanıyacak ve Amerikan iç krizlerini kontrolden çıkaracak bir politika

istemiyordu. Eleştriciler, aktif bir Doğu-Batı diplomasisinin, Amerikan halkının uyanıklığını körleştireceğini düşünüyorlardı. Nixon, diplomatik esnekliğin, Amerika'nın komünizme karşı direnmedeki istekliliğini desteklemek için gereksinim duyulan bir şey olduğuna inanıyordu. Her Sovyet yayılmacı hareketine karşı direnmek kararındaydı. Bazı eleştirmenler bunu, temelde ideolojik olan çatışmaya Avrupa tarzı jeopolitik enjekte edilmesi olarak yorumladı.

Haziran 1974'te Senatör Henry Jackson, Silahların Kontrolü ile ilgili kendi Alt Komitesi'ne, tanınmış bir bilim adamları grubu tarafından hazırlanan bir yumuşama eleştirisi dağıttı. Bu eleştiride şöyle deniyordu:

> "Şimdiki Sovyet terminolojisinde, yumuşama (*Detente*) veya "barış içinde bir arada yaşama ", "kapitalist ülkelere " karşı açık militan düşmanlığın stratejik alternatifi anlamına gelir. Bu demek değildir ki, liberal Batı ülkeleri ile olan çatışma, Sovyetler Birliği ve müttefikleri tarafından terk edilmiştir... Açık çatışma, yerini dolaylı savaş metotlarına bırakacaktır; "ideolojik" denilen askeri olmayan araçlar kullanılacaktır: Sovyet uygulamasında bu terim, yıkma, propaganda, politik şantaj ve haber alma işlerini kapsar."{989}

AFL-CIO'nun Başkanı George Meany, aynı düşünceleri sıradan bir insan ağzı ile Senato Dış ilişkiler Komitesi'nde şöyle ifade etti:

> "Sovyetler Birliği yumuşamayı şöyle görüyor: Yumuşama, ABD'nin zayıflığına dayanır. Yumuşama, ideolojik savaşın yoğunlaştırılması demektir. Yumuşama, NATO'nun altını oymak demektir. Yumuşama, Sovyetlerin Batı üzerindeki nihai askeri üstünlüğü demektir. Yumuşama, Batı'nın, Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya sahip olduğunu tanıması demektir. Yumuşama, Amerikan kuvvetlerinin Avrupa'dan çekilmesi demektir."{990}

Bu çeşit eleştiriler, yumuşamanın en azından bazı Sovyet amaçlarına hizmet ettiğinden hiçbir zaman kuşku duymayan Nixon Yönetimi'ni çok kızdırıyordu. Aksi halde, Moskova yumuşama istemezdi. Gerçek sorun yumuşamanın Amerikan amaçlarına da hizmet edip etmediğiydi. Nixon ve danışmanları, zamanın demokrasiler lehine işlediğine inanıyorlardı; çünkü herhangi bir genişleme olmadan geçen barış devresi, komünizm içindeki merkezkaç kuvvetleri güçlendiriyordu.

Mart 1976'da Nixon yönetiminin izlediği aynı politikayı izleyen ve aynı düşmanlıklarla karşılaşan Ford yönetimi zamanında, yumuşamayı gerektiren analizi şöyle açıkladım:

> "Sovyet gücü homojen değildir; Sovyet sisteminin zayıflıkları ve düş kırıklıkları hemen göze çarpan şekilde ortadadır ve kaydı tutulmaktadır. Kuvvetindeki kaçınılmaz artışa karşın, Sovyetler Birliği, genel askeri, ekonomik ve teknik güç değerlendirilmesinde, bizim ve müttefiklerimizin çok gerisindedir; Sovyetler Birliği'nin endüstriyel demokrasilere meydan okuması çok büyük bir pervasızlık olur. Sovyet toplumu, dış dünyanın etkisinden ve çekiciliğinden soyutlanmış değildir veya dış temas gereksiniminden kurtulmuş değildir. "[{991}]

Zamanın akışına bırakılsaydı, yumuşama üzerindeki özünde teorik olan tartışmalar olayların etkisiyle unutulabilirdi. Fakat kritiklerin entelektüel lideri olan Senatör Henry Jackson, yumuşamayı zamanın sınamasına bırakmak niyetinde değildi ve onun ilerlemesini durdurmak için kuvvetleri harekete geçirdi. Washington Eyaleti'nden bir Demokrat ve Amerikan kamu görevlisi olan Jackson, uluslararası işlerin ciddi bir izleyicisi (özellikle Sovyetler Birliği) ve savunma konusunda dünya çapında bir uzman idi. Çok geniş bir bilgi hazinesi olan Jackson, hükümetin çeşitli dairelerini nasıl kullanacağını, yönetim görevinde olup da davasına sempati ile bakan kimselerle Kongre'yi nasıl bir araya getireceğini çok iyi biliyordu. Başlarında kurnaz Richard Perle olan Jackson'un ekibi de Jackson kadar bilgi birikimine sahipti ve hatta iyice bilenmiş manipülasyon becerilerinde onu da geçiyordu.

Her ne kadar Nixon'ın ilk savunma bakanı adayı ise de, Jackson zamanla yönetimin Sovyet politikasının en amansız muhalifi olacaktı. Nixon'ın birinci başkanlığı boyunca, Jackson, Vietnam konusunda makul bir şekilde yönetimi desteklemiş ve Kongre'nin tek taraflı olarak bütçeyi kısma baskıları karşısında Amerikan savunma masraflarını karşılamak için Nixon'ın gösterdiği çabaların yılmaz destekçisi olmuştur. Nixon'ın Anti-Balistik Füze (ABM) savunma sistemini Senato'dan geçiren Jackson idi. Ancak Nixon'ın birinci devre başkanlığı sonunda, ikisinin de Sovyetlerin niyetleri hakkındaki yorumları aynı olduğu halde, yollarını ayırdılar. Jackson, iki tarafın füze savunma alanı adedini ikiyle sınırlandıran ABM Antlaşması'm kabul etmiyordu ve kısa zamanda bu muhalefetini Doğu-Batı ilişkilerinin bütün alanına yaydı.

Nixon'ın orijinal füze savunma (ABM) programı, Birleşik Devletler'in çevresinde on iki savunma alanı öngörüyordu. Çin gibi daha küçük çapta nükleer kuvvetlere ve Sovyetlerin genel bir saldırılarından daha küçük saldırılara karşı faydalı olacaktı ve Sovyetler Birliği'ne karşı tam bir savunma için bir çekirdek oluşturabilecekti.

Fakat Kongre, alanların sayısını her yıl gittikçe azalttı; öyle ki 1971'de Pentagon, alan sayısını gelecek bütçe için iki olarak belirledi. Böyle bir savunmanın anlaşılabilir bir stratejik amaca hizmet etmeyeceği açıktı; tek faydası deneyim kazanma konusunda olabilirdi. Ayrıca dönemin askeri olmayan mantalitesini de yansıtan Kongre çoğunluğu, her Kongre oturumunda önerilen savunma bütçesinde kesinti yapmıştır (Nixon Yönetimi'nin kabul edilmeyeceğini bildiği için hiç ileri sürmediği programlan saymıyorum.)

Bu baskılar, Savunma Bakanlığı'nı, birdenbire silahların kontrolü programının savunucusu haline getirdi. 1970'in başlarında, Savunma Bakanı Yardımcısı David Packard, Nixon'dan yeni bir SALT inisiyatifini üstlenmesini ısrarla istemiştir. "Bununla, Viyana'da ekim ortalarında veya en geç kasımda bir anlaşma yapmak için girişimde bulunabiliriz." Kısmen de olsa çabuk bir anlaşmanın gerekli olduğunu düşünüyordu; çünkü bir kâbus gibi üzerlerine çöken "ulusal bütçe kısıtlamaları"nın, "stratejik kuvvetler dâhil, savunma programlarında geniş kesintilere" neden olması "olası" idi. Bu başarılamazsa, tek taraflı Kongre kararları gittikçe artan bir şekilde "pazarlık yapma gücümüzü azaltacak"tı.{992}

Bu politik ortamda, 1970'in yazında Nixon, Sovyet Başbakanı Aleksei Kosigin ile bir yazışma başlattı ve bu yazışma, iki yıl sonra stratejik silahların sınırlandırılması (SALT) konusunda yapılan anlaşmanın çerçevesini ortaya çıkardı. O zamana kadar, Sovyetler, silahların kontrolü konuşmalarının, savunma silahlarının azaltılmasıyla sınırlı olmasında ısrarlıydılar; çünkü bunlarda Birleşik Devletler'in teknik üstünlüğü vardı. Sovyetler, her çeşidinden yılda 200 adet yaptıktan ve Birleşik Devletler'in hiç yapmadığı saldırı silahlarının sınırlandırılması görüşmelerinin ise, ertelenmesini istiyordu. Nixon açıkça bu kadar tek taraflı bir pazarlığa girmeyeceğini belirtti. Nixon-Kosigin yazışmalarının sonucunda, Sovyetler hem savunma, hem de saldırı silahlarının aynı zamanda sınırlandırılmasına razı oldu.

Bunu izleyen görüşmeler, iki anlaşmanın oluşmasına yol açtı. 1972 ABM Antlaşması, savunmayı, iki alan ve 200 füze rampası ile sınırlandırdı ki, bu

küçük çapta bir saldırı için bile çok azdı. Nixon, savunmanın çekirdeğini korumak için bu tavanlara razı oldu; çünkü bu olmadığı takdirde, Kongre'nin deneme programını bile iptal edeceğinden korkuyordu. O zamanlar, savunma sınırlandırılmaları konusu göreceli olarak tartışmadan uzaktı.

Anlaşmazlık çıkaran şey, beş yıllık Ara Anlaşma oldu. Buna göre her iki taraf da stratejik füze silahlarını, ister karada, ister denizde olsun, üzerinde anlaşılan düzeyde dondurmak zorundaydı. Birleşik Devletler istenen düzeyi beş yıl önce oluşturmuştu ve bunların yeterli olduğunu düşünerek artırmak için herhangi bir program yapmamıştı. Sovyetler Birliği ise, her yıl 200 yeni füze üretiyordu. Üzerinde anlaşmaya varılan tavan içinde kalmak için, 210 eski uzun menzilli füzesini sökmesi gerekiyordu. Birleşik Devletler'in avantajlı olduğu bombardıman uçakları tavana dâhil değildi. Her iki taraf da kuvvetlerinin teknolojisini geliştirmekte serbestti.

İki tarafın füze güçlerini birbiriyle kıyaslamak zordu. Amerikan füzeleri daha küçük, fakat daha isabetliydi; yarısı, birden fazla savaş başlığı taşıyordu (yani her füze birden fazla patlayıcı aygıta sahipti). Sovyet füzeleri ise daha büyük, daha kaba ve daha az esnekti. Sayısı da Amerikan füzeleri sayısını 300 adet geçiyordu. Taraflar kendi kararlarını kendileri verdikleri sürece eşitsizlik kimseyi rahatsız etmedi. Amerika'nın uçak bakımından ve birden fazla savaş başlığı dolayısıyla savaş başlıkları bakımından avantajlı olduğu açıktı ve anlaşmanın geçerli olacağı beş yıl içinde bu başlıklar daha da artacaktı.

Ancak SALT Antlaşması'nın Mayıs 1972 Moskova Zirvesi'nde imzalanmasından hemen sonra, üzerinde anlaşmaya varılan füze rampalarındaki eşitsizlik birdenbire anlaşmazlık yarattı. Bu garip bir gelişme idi. Daha SALT görüşmeleri tasarlanmadan önce, Birleşik Devletler mevcut tavanları oluşturmuştu. Pentagon, Nixon'm ilk başkanlık dönemi boyunca bu sayıyı artırmak için herhangi bir çaba göstermemişti, Pentagon'un stratejik kuvvetleri artırmak için de geri çevrilen bir talebi olmamıştı. Hatta 1974'te Vladivostok'ta yapılan izleme anlaşmasında, daha yüksek ve eşit tavanlar kabul edildiği zaman bile, Savunma Bakanlığı 1967'de oluşturulan rampa sayısını artırmak için öneride bulunmadı.

Fakat Merih'ten gelen bir ziyaretçi Amerikan iç tartışmalarını dinlese herhalde şaşar kalırdı: Buna göre, ABD hükümeti kendi tek taraflı programını feda etmeyi kabul ederek füzelerde bir eşitsizliğe "razı olmuştu". Oysa Amerika, SALT yokken bile bunu değiştirmeyi hiçbir zaman düşünmemişti ve iki yıl sonra

tavanlar kaldırıldığı zaman da, Reagan yönetim dahil, hiçbir değişiklik yapmadı. Birleşik Devletler'in, kuvvet düzeyi, Amerika'ya Sovyetler Birliği'nden daha fazla savaş başlığı sağladığı için kendi isteği ile kabul ettiği ve anlaşmanın süresi boyunca değiştirme durumunda olmadığı bir kuvvet düzeyi, şimdi bu anlaşmanın bir parçası olarak kabul edilince, birdenbire tehlikeli olarak nitelendiriliyordu. {993}

Nixon ve danışmanları için şanssızlık "eşitsizlik" kelimesinin, kendi gerçekliğini yaratan şifre sözcüklerden birisi olması idi. Yönetim, rampaları, savaş başlıklarını, planlanmış ve görüşülmüş tavanları kıyaslayarak iddiaları reddedene kadar gözler açıldı ve Yönetim, Amerika için dezavantajlı olan bir "füze açığını" savunduğu gibi rahatsız edici bir duygu yarattı.

Nixon Yönetimi SALT Antlaşması'nı, Kongre'nin saldırısına karşı önemli savunma programlarını iki şekilde koruyan bir araç olarak görüyordu: Yönetim, antlaşma ile oluşturulan tavanların Kongre tarafından değişmez bir limit olarak kabul edilmesinde ısrar etti ve antlaşmayı, savunma bütçesinde 4,5 milyar dolarlık bir modernizasyon ödeneğiyle bağlamış oldu. Şimdi bile, aradan yirmi yıl geçmiş olmasına karşın, birçok kilit nitelikteki stratejik program (B-1, Stealth bombardıman uçakları, MX füzesi, stratejik uzun mesafe füzeleri, Trident füzesi ve denizaltısı) S ALT'in yürürlükte olduğu dönemde Nixon ve Ford yönetimi zamanında başlatılmış olan programlardır.

İki tarafın füze güçleriyle ilgili bir tartışma gibi görülen şey, gerçekte derin ve geçerli bir endişenin sembolüydü. Jackson ve onu destekleyenler, silahların kontrolüne çok önem verilmesini (gerçekten de medya ve akademik toplulukta bu konu adeta bir tutku halindeydi) herhangi bir ciddi savunma politikasına potansiyel bir tehdit olarak görüyorlardı. Yeni askeri programlar, gelecek SALT görüşmelerinde pazarlık kozu olarak kullanılabileceği gerekçesiyle açıklanmaya başlandı. Jackson taraftarlarının korkusu, böyle bir eğilimin savunma için her türlü stratejik mantığı erozyona uğratmasıydı. Her şeyden önce, sonuçta sökülecek silahlarla ilgili masraflı programlar için mevcut kıt kaynakları tahsis etmenin bir mantığı var mıydı?

Bu bağlamda, antlaşmanın hükümleri ile ilgili tartışma, aslında Amerikan stratejik üstünlüğünün sona ermesinin nasıl kabul edileceği sorunuydu. Teorik olarak, on yılda herkes tarafından anlaşıldı ki, nükleer silahların tahrip gücü tarafları kımıldayamaz hale getiriyordu ve bedeli çok yüksek olacak bir zaferi, aklı başında hiçbir politik lider kabul etmiyordu. Bunun fark edilmesi, Kennedy

Yönetimi'nin "kesin yok etme" stratejik doktrinini geliştirmesine neden oldu. Bu doktrin, caydırıcılığı, taraflardan her birinin diğer tarafı yok etme kapasitesine dayandırıyordu.

Çıkmaza bir çözüm bulmaktan uzak olan bu stratejik doktrin, yalnızca çıkmazı yeniden tanımlıyordu, intihar tehdidine dayanan bir ulusal strateji, er veya geç bir çıkmaz sokakla karşılaşacaktı. SALT, uzmanların en azından on yıldan beri bildiği bir gerçeği halka kabul ettirdi. Birdenbire SALT, hiçbir sınır tanımayan silahlanmanın geçerli olması halinde, daha da belirgin bir şekilde mevcut olan bir durumdan sorumlu tutuldu. Çıkmaz, elle tutulur gözle görülür bir şekilde gerçekti; ama bunu yaratan SALT değildi. Caydırıcılık, karşılıklı yok etmek anlamına geldiği sürece, nükleer savaşa karşı psikolojik engeller çok kuvvetli olacaktı. Amerika silahlan, yalnızca düşmanın atom silahlarını kullanmasını caydırmak için yapıyordu; yoksa çıkabilecek herhangi bir krizde bunları kullanmak niyetinde değildi. Gerçek iyice anlaşılınca, karşılıklı kesin yok olma fikrinin morali ve mevcut ittifakları ortadan kaldırması kaçınılmazdı. Gerçek nükleer çıkmaz SALT değil, bu durumdu.

Böylece, özünde SALT (ve yumuşama) hakkındaki tartışma, kaçınılmaz bir stratejik hareketsizlikle yan yana olarak ölümcül bir ideolojik çatışmanın yürütüldüğü bir dünyaya karşı isyanı yansıtıyordu. SALT üzerindeki gerçek görüş ayrılığı, nükleer hareketsizliğin çok farklı iki değerlendirmesini ortaya koydu. Nixon ve danışmanlarına göre, hangi taraf nükleer savaş yapmadan karşı tarafa sorun çıkarmada başarılı olursa, o taraf zamanla büyük bir şantaj potansiyeli kazanır ve sinsice yayılma politikasını yürütebilirdi. Bu nedenle Nixon jeopolitik tehdide karşı direnmeye önem veriyordu, ikinci vuruş kapasitesinin yokluğu halinde (ilk vuruşta düşmanı silahından yoksun bırakma yeteneği), Amerikan stratejik gücü, gittikçe denizaşırı bölgeleri ve sonuçta Avrupa'yı bile savunamaz duruma gelebilirdi. (Bkz. Bölüm 24)

Jackson'la birlikte olan gruplar bunu anladılar ve Amerika'nın stratejik üstünlüğünün tekrar yaratılmasının özlemini çekmeye başladılar. Fakat endişelerini, yalnızca Amerika'nın ilk vuruş yeteneğini kaybetmesinden dolayı değil (bu doğruydu), aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin zamanla bu yeteneği kazanabileceğinden dolayı (hiç değilse tartışmanın yapıldığı zamanda bu doğru değildi) korku içinde gizliyorlardı.

Jackson'un korkulu rüyası, stratejik açıdan zarar görebilecek durumda olmaktı; Nîxon'ın korkulu rüyası ise, jeopolitik açıdan zarar görebilecek durumda

olmaktı. Jackson'un endişesi askeri kuvvetlerin dengesiydi; Nixon'ın endişesi ise, politik gücün küresel dağılımıydı.{994} Jackson ve destekleyicileri, bütün stratejik kuvvetini, Amerikan tercihlerine göre yeniden ayarlamaya Sovyetler Birliği'ni zorlamak için SALT'ı kullanmaya çalıştılar. Nixon ve danışmanları, Reagan'ın sonradan kararlı bir Amerikan askeri yığınağının politik faydasını göstermesine karşın, Kongre tarafından savunma bütçesinde yapılan kısıntılara rastlayan dönemde, Amerika'nın elinde böyle bir amaç için yeterli araç olmadığı inanandaydı. Jackson ve destekleyicileri, bütün dikkatlerini öncelikle buna yönelen tehditleri büyük ölçüde teknolojik bir sorun olarak gördükleri stratejik denge üzerinde odaklaştırdılar. Nixon Yönetimi, Amerika'yı, tarihinde ilk kez oynayacağı devlet sistemi kadar eski bir rol için hazırlamak istedi: Bir düşmanın, zamanla güç dengesini bozacak marjinal jeopolitik kazançları biriktirmesini önlemek. Jackson kuvvetleri, jeopolitik değişikliklere karşı nispeten hoşgörülüydüler (Jackson, 1975'te Angola'da komünist olmayan tarafa yardım yapılmasına aleyhte oy kullanmıştır); fakat en anlaşılmaz silah teknolojinin etkileri konusunda büyük şevk duyuyorlardı.

Bu çıkmaz, SALT tartışmasını meslekten olmayan bir insanın asla anlayamayacağı silah sistemlerinin en önemsiz ayrıntılarına kadar götürdü. Silah uzmanları bile bu konuda farklı görüşlerde idi. On yıllık bir perspektif içinde, uzun mesafe füzeleri ile Sovyet bombardıman uçakları, eşit olan toplam silahlar ile eşit olmayan savaş başlıkları arasındaki dengeyle ilgili argümanları okuduğu zaman, insan kendisini sanki münzevi bir manastırda, Ortaçağ'dan kalma bir el yazmasını okuyor gibi hissediyordu.

Tartışmalarda ortaya atılan sorular önemli ve kaçınılmaz sorulardı. Çıkmaza neden olan şey, başkanlığın, fikirlerin bir araya gelmesini olanaksız kılan sıkıntısıydı. Amerikan idealizmi egemendi, politik uzlaşma için herhangi bir gerekçe onu engelleyemezdi. Başkan görevinin gerektirdiği şekilde ceza veremezdi ve ödül koyamazdı. Eleştiricilerin görüşlerini değiştirmeleri için bir nedenleri yoktu. Tartışma, inatçı profesörler arasında bir fakülte toplantısı havasına büründü. Bununla beraber, tarihçiler tarafların pozisyonlarını bir politik süreç içinde görülebileceğinden daha açık bir şekilde görme avantajına sahip olacaklardır. Amerika, aşağı yukarı on yıllık bir gecikme ile kendi jeopolitik gereksinimlerini görmezlikten gelerek, kendi kendini eleştirmenin bedelini ödedi.

Sonuçta, komünizm, kısmen kendi dokularının sertleşmesi, kısmen de Batı'nın yeniden canlanmasının yarattığı baskılar sonucunda çöktü. Bu nedenle, tarihin

nihai hükmünün Amerikan iç tartışmalarındaki muhalif kamplara, onların birbirlerine olduğundan daha nazik davranacağından kuşku yok; Nixon'ın ve muhafazakâr kritiklerinin yaklaşımlarını, birbiriyle atışır olmaktan çok, birbirini tamamlar nitelikte görecektir; her iki taraf da mücadelenin moral özünü aynı şekilde algılıyordu; ancak bir taraf tartışmanın jeopolitik, diğer taraf teknolojik yönü üzerinde duruyordu.

Silahların kontrolü, Amerikan dış politikasının doğası üzerindeki felsefi anlaşmazlığın yükünü taşıyamayacak kadar teknik bakımdan hantal olduğunu gösterdi. Yavaş yavaş tartışma, geleneksel Amerikan idealizmine, geniş halk kitlelerinde daha büyük bir akis bulan bir soruna kaydı: Amerikan dış politikasının başlıca hedefleri arasında insan haklarının da bulunması gerektiği savı. İnsan hakları tartışması, Amerikan etkisinin, Sovyet vatandaşlarına karşı davranışını iyileştirmek için kullanılmasıyla başladı ve bir iç Sovyet ayaklanması başlatmak için bir stratejiye dönüştü. Silahların kontrolünde olduğu gibi, sorun hedefle ilgili değildi (tartışma konusu bu değildi); fakat ideolojik çatışmanın, Amerikan dış politikasının en öncelikli konusu olmasını ilgilendiriyordu.

Diplomatik bir konu olarak, Sovyetler Birliği'nden Yahudilerin göçü konusu Nixon Yönetimi'nin bir buluşuydu: 1969'dan önce, böyle bir göç Doğu-Batı diyalogunda hiçbir zaman gündemde olmayan bir maddeydi; şimdiye kadar, iki partiden gelen yönetimler de bu konuyu hep Sovyetler Birliği'nin ulusal yetki alanı içinde görmüşlerdi. Bu yönetimlerden hiçbiri, zaten kâfi derecede gergin olan Doğu-Batı ilişkilerine, bir de bu anlaşmazlık konusunu ek bir yük olarak bindirmek istemediler. 1968'de yalnızca 400 Yahudi'nin Sovyetler Birliği'nden göçüne müsaade edildi ve hiçbir demokratik ülke bunu sorun yapmadı.

Amerikan-Sovyet ilişkileri gelişirken, Nixon Yönetimi zamanındaki başkanlık arka kanalı vasıtasıyla, Sovyetlerin hareketlerinin Amerikan hükümetinin en yüksek seviyedeki dikkatlerinden kaçmayacağını ileri sürerek konuyu tartışmaya açmış oldu. Kremlin, Amerikan "önerilerine", özellikle Sovyet-Amerikan ilişkileri geliştikten sonra cevap vermeye başladı. Her yıl göç eden Yahudi göçmenlerinin sayısı arttı ve 1973'te yıllık sayı 35.000'e çıktı. Ek olarak, Beyaz Saray düzenli bir şekilde Sovyet liderlerine çıkarılan zorlukların bir listesini veriyordu: Çıkış vizesi verilmeyenler ve aileleri bölünmüş olanlar ve bazıları hapiste olanlar. Bu Sovyet vatandaşlarının çoğunun göç etmesine izin verildi.

Bunların hepsi, diplomasi öğrencilerinin deyimiyle "sözsüz pazarlık" idi. Ne

resmi bir istekte bulunulmuş, ne de resmi bir cevap verilmişti. Sovyetlerin hareketleri, kabul edilmediği halde, not edildi. Gerçekte, Sovyetler Birliği'nin göç uygulaması, Washington'un bu konuda herhangi bir isteği olmadığı halde devamlı gelişiyordu. Nixon Yönetimi bu temel kurallara o kadar bağlıydı ki, seçim kampanyası sırasında bile Sovyet göç uygulamasını iyileştirdiği için kendisine hiçbir pay çıkarmadı. Bu iş, Henry Jackson'un Yahudi göçü konusunu kamuoyuna açık bir çatışmaya dönüştürmesine kadar devam etti.

Jackson'u harekete geçiren şey, Kremlin'in 1972 yazında garip bir şekilde göçmenler üzerine koyduğu "çıkış vergisi" kararıydı. Bu verginin gerekçesi, Sovyet devletinin ülkeden ayrılan vatandaşlar için yaptığı eğitim masraflarının karşılanması idi. Herhangi bir açıklama yapılmadı; büyük olasılıkla son zamanlarda Mısır tarafından ülkeden kovulan Sovyet birlikleri olayı nedeniyle Sovyetlerin Arap dünyasındaki durumunu parlatmak amacıyla yapılmış olabilirdi. Artan göçün, Amerikan destekçileri tarafından ödenerek döviz durumunun düzeltilmesi beklentisiyle de koyulmuş olabilirdi. Göçmen akışının kurumasından endişe eden Yahudi grupları, hem Nixon Yönetimi'ne, hem de uzun zamandan beri destekçileri olan Henry Jackson'a başvurdular.

Nixon Yönetimi sorunu sessizce Büyükelçi Dobrinin ile çözmeye çalışırken, Jackson, Sovyetler Birliği'ni kamuoyu baskısı altına almak için dâhiyane bir yol olarak gördü. 1972 Zirvesi'nde, Birleşik Devletler bir anlaşma imzalayarak Sovyetler Birliği'ne "en çok müsaadeye mazhar devlet" (MFN)statüsü sağladı; karşılığında, savaş zamanı Ödünç Verme-Kiralama borçlarını bir çözüme bağladı. Ekim 1972'de, Jackson göçü sınırlayan herhangi bir ülkeye bu statünün verilmesini engelleyen bir değişiklik tasarısı sundu. Bu, taktik bakımından parlak bir darbe idi. En çok müsaadeye mazhar devlet kaydı, kulağa gerçekte olduğundan çok daha önemli bir şey gibi geliyor. Bu prensibin sağladığı statü, ayırımcı olmayan bir statüdür, sahibine hiçbir özel fayda sağlamaz. Yalnızca, bu statüyü kazanan bir ülkeye Birleşik Devletler'le normal ticari ilişkileri olan bütün devletlere tanınan ayrıcalıkların aynısı tanınmış olur (o sıralarda yüzün biraz üzerinde ülke). Bu statü, ticari karşılıklılık temeline dayanarak normal ticaret sağlar. Sovyet ekonomisinin durumu göz önüne alındığında, böyle bir ticaretin düzeyinin yüksek olması da beklenemezdi. Jackson'un değişiklik tasarısının sağladığı şey, Sovyet göç uygulamalarını yalnızca diplomasinin bir konusu olmaktan çıkarıp Amerikan Kongresi'nin bir yasama işlemi konusu yapmaktı.

Esas üzerinde Yönetim'le Jackson arasında bir anlaşmazlık yoktu. Gerçekte,

Yönetim birtakım insan hakları sorunlarında tavır almıştı. Örneğin, benim şahsen rejim karşıtı Aleksandr Soljenitsin için Dobrinin'e birden fazla ısrarlı başvurularını olmuştu ve bu başvurular onun Sovyetler Birliği'nden ayrılmasına yardımcı olmuştu. Jackson, insan hakları konusunda sessiz diplomasiden yana değildi ve Amerika'nın insan haklarına bağlılığının açıkça ilan edilmesini ve başarılarıyla övünülmesini, başarısızlıklarının cezalandırılmasını istiyordu.

Başlangıçta, Kongre'nin baskıları, Yönetim'in aynı yöndeki çabalarına destek oldu. Bununla beraber, kısa zamanda farklılık yöntemin ötesine geçti. Yahudi göçünü teşvik eden Nixon, insani bir tutum olarak böyle hareket etti (belki de marjinal olarak politik amacı da olabilirdi, fakat bundan açıkça hiç yararlanmadı). Fakat bütün Doğu-Batı ilişkilerini, Yahudi göçü karşısında ikinci plana itmeyi reddetti. Çünkü Amerika'nın ulusal çıkarının bu derecede işin içinde olduğuna inanmıyordu.

Jackson ve destekleyicilerine göre, Yahudi göçü, sorunu komünizmle ideolojik çatışmanın bir başka şekliydi. Onlar, Sovyetlerin her uzlaşmacı tavrını, uyguladıkları baskı taktiklerinin sonucunun bir kanıtı olarak kabul ediyorlardı. Sovyet liderleri çıkış vizesini kaldırdılar. Bu sonuçta, Beyaz Saray'ın protestosunun mu, Jackson'un değişiklik tasarısının mı, yoksa her ikisinin birden mi etkili olduğu hakkındaki nihai karar Sovyet arşivleri açılana kadar verilemeyecektir. Yönetimi eleştirenler daha da cesaretlenmiş olarak, Yahudi göç rakamlarının ikiye katlanmasını ve Birleşik Devletler tarafından kabul edilecek bir plana göre diğer uluslara konulan göç kısıtlamalarının da kaldırılmasını istediler. Jackson taraftarları, mevzuatta değişiklik yaparak, ihracat/ithalat Bankası tarafından Sovyetler Birliği'ne açılan kredilere kısıntılar getirdi; öyle ki ticari sorunlarda Sovyetler Birliği'nin durumu, Doğu-Batı gerginliğinin yumuşamasından öncekine göre daha da kötüleşti.

Takatini tüketen bir savaştan çıkan ve başkanlık krizine girmekte olan bir ülkenin lideri olarak Nixon, ancak ulusal çıkar kavramının emrettiği ve ülkesinin desteklemeye hazır olduğu riskleri göğüsleyebilirdi. Oysa kendisini eleştirenler, Amerikan diplomasisinden, tek taraflı olarak silahların azaltılması, ticaretin kısıtlanması ve insan haklarının aktif bir şekilde savunulması suretiyle Sovyet sistemini devirmesini istiyorlardı. Bu süreç içinde, ulusal tartışmaya karışan kilit nitelikteki bazı kimselerin durumunda olağanüstü bir ters dönüş oldu. *The New York Times*, 1971'de bir yazısında şu uyarıda bulundu: "ilgisiz bazı sorunlar üzerinde sonradan pazarlık aracı olarak kullanılmak üzere Amerikan ticaretinin kısıtlanması taktiği, Sovyet politikasını uygun şekilde etkilemekten çok, ticareti

etkileyecektir...”[{995}] iki yıl sonra, başyazar yönünü değiştirdi; Hazine Bakanı George Shultz’un Sovyetler Birliği’ne yaptığı seyahati kınayarak, bu seyahatin “yönetimin, ticaret ve yumuşama üzerinde, Amerikan halkı için aynı derece önemli olan insan hakları konusunu bir yana atacak kadar istekli olduğunun” kanıtını oluşturduğunu söyledi.[{996}]

Nixon, Sovyet dış politikasında itidal gösterilmesini, Amerika ile daha fazla ticaretin gereği haline getirerek, Sovyetlerin uluslararası davranışını ılımlılaştırmaya çalıştı. Karşıdan, ticareti Sovyetler Birliği’nde bir iç ayaklanma çıkarmak için bir araç olarak kullanmaya çalışacak kadar ileri gittiler ve o zamanlar Sovyetler Birliği hâlâ güçlü ve kendine güveniyordu. Dört yıl önce Soğuk Savaş yanlısı olarak eleştirilen Nixon, şimdi Sovyetler Birliği’ne çok yumuşak davranmakla ve ona güvenmekle suçlanıyordu. Böyle bir politik suçlama, 1940’lı yılların sonunda, anti-komünist araştırmalarla politik kariyerini başlatan bir insana karşı kuşkusuz ilk kez yapılıyordu.

Kısa zaman içinde, Sovyet-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesi kavramına, *The Washington Post*’da yayınlanan şu başyazı ile karşı çıkıldı:

> “Sovyet-Amerikan *yumuşama*sının esasının ne olacağı sorusu, tanışma aşamasından politik aşamaya geçiyor. Önemli sayıda Amerikalı, Kremlin iç politikalarının bazılarını liberalleştirmedikçe, Sovyetlerle ilişkilerin geliştirilmesinin ne arzu edilir, ne de güvenilir bir şey olduğunu düşünüyor.”[{997}]

Amerika, Acheson ve Dulles’ın samimi inancına ve NSC 68 belgesine geri dönmekteydi: Birleşik Devletler’le Sovyetler Birliği arasında ciddi görüşmeler yapılması için, Sovyet niyetlerinde ve iç uygulamalarında temel değişiklikler yapılması gerekir. Fakat önceki Soğuk Savaş taraftarları, zamanı gelince bu değişikliği sağlayacak olan sınırlandırma politikasına güvenmekten memnun iken, onların yerine gelenler, doğrudan doğruya Amerikan baskısı ve halka açıklanan Amerikan talepleri sonucunda Sovyet sisteminde önemli değişiklikler olacağına söz veriyorlardı.

Brejnev döneminde birkaç defa, henüz Sovyet iradesi yıpranmamışken, Nixon ve danışmanları Sovyet liderliği ile yatıştılar. Biz onları müthiş düşmanlar olarak gördük. Nükleer denklik şartları altında, komünist sisteme genel bir saldırıda bulunmanın uzun ve acı olacağı görülüyordu. Vietnam’dan sonra ve Watergate’in tam ortasında, kendimizi boğulmaktan kıl payı kurtulmuş, fakat Manş Denizi’ni geçmeğe zorlanan ve istenen şeye karşı isteksizlik gösterince

karamsarlıkla suçlanan bir yüzücü konumunda bulduk. Jackson, anti-komünist jeopolitik mücadelenin siperleri üzerinde kendisini göstermişti. Ancak aynı şey, samimiyetlerinin güçlü kalmak isteğinden daha az olduğunu düşündüğümüz birçok taraftarı için her zaman söylenemez.

Uluslararası bir krizde, başkan hükümetin vazgeçilmez odak noktasıdır. Yalnız bu bakımdan bile, Watergate zamanı, bilinçli bir Sovyet-Amerikan çatışmasının başlatılacağı ideal bir zaman değildi. Başkan, Kongre soruşturması aşaması içindeydi; Vietnam'ın açtığı yaralar henüz kapanmamıştı; Yönetim'e karşı güvensizlik duygusu öyle bir derecedeydi ki, Sovyetler, Ortadoğu'daki savaşa katılacağı tehdidini açıkça yaptıktan sonra, saygıdeğer bir gazeteci, 1973 Ekim'indeki basın toplantısında, Birleşik Devletler kuvvetlerinin, dikkati Watergate'den başka bir yöne çekmek için mi alarm durumuna geçirildiğini sorabiliyordu.

Anlaşmazlık, Başkan John Quincy Adams zamanına kadar uzanan bir tartışmaya kadar gitti. Bu tartışmaya göre, Birleşik Devletler, kendi moral değerlerini doğrulamakla mı yetinmeliydi, yoksa bu değerleri yaymak için aktif olarak çalışmalı mıydı? Nixon, Amerika'nın amaçlarını kapasitesiyle uyumlu hale getirmek istiyordu. Bu hudutlar içinde, Amerika'nın etkisini, değerlerinin yayılması için kullanmaya hazırdı. Yahudi göçündeki tutumu ile bunu göstermişti. Onu eleştirenler, evrensel prensiplerin hemen uygulanmasında ısrar ediyorlar ve işin yapılabilir olup olmadığı sorusunu, sabırsızca moral yetersizliğin veya tarihi bedbinliğin bir kanıtı olarak bir kenara itiyorlardı. Amerikan idealizminin ayrımcı olmasını isteyen Nixon Yönetimi, hayati bir eğitici fonksiyon gördüğünü hissediyordu. Şaşılacak şey şu ki, Vietnam'da, Amerika'ya, jeopolitik sınırlarını bilmesi gerektiği gösterildiği zamanda, Vietnam'ı eleştirenlerin başında gelen bazı büyük isimler, insan hakları konusundaki sorunlara küresel olarak müdahale etmesini Amerika'dan istiyorlardı.

Reagan'lı yılların göstereceği gibi, Sovyetler Birliği'ne karşı daha cesur bir politika izlemenin önerilecek çok yanı vardır. Ancak bu başarılar, Sovyet-Amerikan ilişkileri, sonraki evrim aşamasına gelinceye kadar gerçekleşmeyecektir. Yumuşama tartışması bütün şiddeti ile devam ederken, Amerika Vietnam Savaşı sarsıntısından kurtulmak ve Watergate'i geride bırakmak çabası içindeydi. Sovyet liderleri de birçok kuşaktan beri ilk kez bir değişikliğe katlanmak zorundaydı. Bununla beraber, 1970'li yılların başlarında tartışmanın aldığı şekil, bütün büyük Amerikan inisiyatiflerini teşvik eden

idealizm ile değişen küresel çevre tarafından belirlenen idealizm arasında uygun bir denge oluşmasını önledi.

Yumuşamayı eleştirenler, sorunu gereğinden fazla basitleştirdiler; Nixon Yönetimi de, bilgiçlik taslayan tavırları ile çıkmazın oluşmasına yardımcı oldu. Eski müttefikleri ve dostlarının saldırılan ile canı yanmış olan Nixon, eleştirilere politik amaçla yapıldığı gerekçesiyle aldırmadı. Değerlendirme doğru olmakla beraber, profesyonel politikacıları, politik niyetleri olduğundan dolayı suçlamak pek anlayışlı bir tavır değildi. Yönetimin kendisine sorması gereken soru, niçin bu kadar çok politikacının Jackson'ın düşüncesine katılmayı uygun bulduklarıydı.

Ayrım gözetmeyen moralizm ile jeopolitik üzerinde gereğinden fazla durmak arasında tuzağa düşmüş olan Amerikan politikası, Nixon'ın başkanlık döneminin sonunda iyice kımıldayamaz hale gelmişti. Teşvik aracı olan ticaretin arttırılmasını geri çekilince, artan savunma harcamalarını veya jeopolitik çatışmaları karşılama isteği de kalmadı. SALT uygulanamaz hale gelmişti; Sovyetler Birliği'nden Yahudi göçü hemen hemen durmuştu; komünist jeopolitik saldırısı, Küba öncü birliklerinin Angola'ya gönderilmesi ile yeniden başlamış oluyordu. Amerikan muhafazakâr kesimi, kuvvetli bir Amerikan tepkisine karşı iken, komünist kuvvetler Angola'da bir komünist hükümet kurmuşlardı. Güçlükleri şöyle açıkladım:

> "Eleştiri yapanların bir grubu, silahların kontrolü görüşmelerinin altını oyar ve Sovyetler Birliği ile daha yapıcı bağlar kurma ümidini baltalarken, başka bir grup bizim savunma ve haber alma bütçemizi kısıyorsa ve Sovyet maceracılığına karşı Amerikan direnişini engelliyorsa, her iki grubun bir arada –böyle bir niyetleri olsun olmasın– ulusun kuvvetli, yaratıcı, ılımlı ve sağgörülü bir dış politika uygulamasını tahrip edeceği açıktır."{998}

Öyle bir noktaya gelindi ki, bu dönemin başlıca diplomatik başarıları bile tartışmalı oldu. 1973 'ten beri Ortadoğu'ya egemen olan ve bu stratejik bölgede Sovyet etkisini kesin bir şekilde azaltan Amerikan diplomasisi, şüphecilerin çekincelerini bile gideren barış süreci anına kadar hep bir gerileme halindeymiş gibi sunuldu.

Aynı akıbet, gelecek kuşakların önemli bir Batı diplomatik başarısı olarak değerlendireceği şeylerin başına da geldi: Helsinki anlaşmalarını doğuran otuz beş uluslu Avrupa Güvenlik ve işbirliği Konferansı gibi. Bu dev diplomatik

süreç, Moskova'nın kökü derinlere inen güvensizlik duygusu ve hukuka uygunluk konusundaki giderilemez susuzluğundan doğmuştur. Çok büyük bir askeri güç oluşturmasına ve bazı ülkeleri boyunduruğu altında tutmasına karşın, Kremlin daima bir güvenceye gereksinimi varmış gibi hareket etmiştir. Her ne kadar çok büyük ve her gün daha da büyüyen nükleer silahları varsa da, Sovyetler Birliği onlarca yıldan beri tehdit ettiği ve tarihin çöp kutusuna gönderdiği ülkelerden şimdiye kadar kazandıklarına eklemek üzere bazı formüller talep etmiştir. Bu anlamda, Brejnev, Avrupa Güvenlik Konferansı'nı, Kruşçev'in Berlin Ültimatomu ile elde etmeyi başaramadığı Alman barış anlaşmasının yerine koydu.

Moskova tarafından öngörülen tam yarar pek açık değildi. Belki de Sovyet liderleri, konferansın NATO'yu batıracak bazı kurumlar yaratacağı veya onu yararsız bir duruma getireceği olasılıklara güveniyorlardı.

Bu şekilde kendilerini aldattılar. Hiçbir NATO ülkesi, NATO'nun askeri gerçeği veya kıta üzerindeki Amerikan askeri gücü yerine, bir Avrupa Güvenlik Konferansı'nın açıklamadan ibaret bürokratik değerlerini koymak istemiyordu. Olaylar öyle gelişti ki, Moskova konferanstan, demokrasilerden daha çok zarar görmüş olarak çıktı. Çünkü konferans, Birleşik Devletler dâhil bütün katılanları, Doğu Avrupa'nın politik düzenlemesinde söz sahibi duruma getirerek son buldu.

Bir belirsizlik döneminden sonra, Nixon Yönetimi önerilen konferansı kabul etti. Sovyetler Birliği'nin kendisine ait ve bizimkinin tamamen tersi olan gündemini kabul ettik ve uzun vadede bir fırsat ortaya çıkacağını anladık. Doğu Avrupa ülkelerinin sınırlan, esasen II. Dünya Savaşı sonunda, savaş zamanı müttefikleri ile Almanya'nın Doğu Avrupa'daki uyduları arasında imzalanan barış anlaşmaları ile tanınmıştı. Bu sınırlar, Willy Brandt'ın Federal Cumhuriyet ile Doğu Avrupa ülkeleri (Polonya ve Sovyetler Birliği dâhil) ve özellikle Fransa gibi diğer NATO ülkeleri arasındaki iki taraflı anlaşmalarla da açıkça doğrulanmıştı. Bundan başka, bütün NATO müttefikleri, Sovyet meslektaşları ile yaptıkları her toplantıda, bir Avrupa Güvenlik Konferansı için baskı yapıyorlardı ve Batı Avrupalı liderler, Sovyet gündemim kabul etmeye yaklaşıyorlardı.

Böylece, 1971'de Nixon Yönetimi, Sovyetlerin ılımlılığını teşvik için bazı önerileri içeren bir listeye Avrupa Güvenlik Konferansı'nın da eklenmesi kararını verdi. Burada, Dışişleri Bakanlığı Danışmanı Helmut Sonnenfeldt'in övünerek, doğru olarak açıkladığı gibi, bağlantı stratejini kullandık: "Biz onu, Alman-Sovyet antlaşması için, Berlin anlaşması için ve MBFR'ın (Karşılıklı

Dengeli Kuvvet indirimi) başlaması için tekrar tekrar sattık."{999} Nixon ve sonradan Ford yönetimleri, Amerika'nın katılımını, Sovyetlerin bütün sorunlar hakkında kontrollü davranması şartına bağlamak suretiyle toplantıların sonucuna bir şekil vermeye çalıştı. Berlin görüşmelerinin tatmin edici bir sonuca varması ve Avrupa'da karşılıklı dengeli kuvvet indirimi görüşmelerinin başlatılması konularında ısrar ettiler. Bunlar karara bağlandıktan sonra, otuz beş ülkeden delegeler Cenevre'ye geldiler. Konferans'taki çetin görüşmeler Batı basınına pek az yansıdı. Sonra, 1975'te konferans, ulaşılan anlaşmaların, Helsinki'de yapılacak zirve toplantısında imzalanacağının açıklanmasından sonra belirsizlikten kurtuldu. Amerika'nın etkisiyle sınırların kuvvet kullanılması yoluyla değiştirilemeyeceği esası tanınıyor ve taahhüt ediliyordu ki, bu, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin bir tekrarı idi. Hiçbir Avrupa ülkesi sınırları kuvvet yoluyla değiştirme kapasitesine ve politikasına sahip olmadığına göre, bu hükmün Sovyetler için bir kazanç olmadığı ortadaydı. Meşruiyetin tanınması bile, bu anlaşmaya varmadan önce Amerika'nın büyük ölçüde yaptığı bir ilke açıklamasıyla zayıflatılmıştı. Anlaşmaya imza koyan devletler "sınırlarının uluslararası hukuka uygun olarak barışçı araçlar ve anlaşma ile değiştirilebileceğini düşünürler."{1000}

Helsinki Anlaşması'nın en önemli kısmının, insan hakları konusundaki III. Sepet denen bölüm olduğu ortaya çıkmıştır (Sepet I ve II, sırasıyla politik ve ekonomik konularla ilgiliydi). Sepet III, Sovyet uydu yörüngesinin dağılmasında önemli bir rol üstlenecekti ve NATO ülkeleri içindeki bütün insan hakları eylemcileri için esas belge niteliğinde olacaktı. Amerikan delegasyonu, Helsinki Anlaşması'nın nihai hükümleri konusunda yardımcı olmuştur. Fakat esas övülmeye layık olanlar, insan hakları eylemcileriydi; çünkü onların yaptıkları baskı olmasaydı, ilerleme daha yavaş olacaktı ve büyük olasılıkla daha az şey elde edilebilecekti.

Sepet III, bütün imzacılara, sayılan bazı temel insan haklarını uygulama ve destekleme yükümlülüğü getiriyordu. Bu hükümleri kaleme alan Batılılar, bu hükümlerin Sovyetlerin rejim karşıtlarına ve devrimcilere baskısını biraz engelleyeceği ümidindeydiler. Olaylar öyle gelişti ki, Doğu Avrupa'da kahramanca bir kavga veren reformcular, ülkelerini Sovyet hegemonyasından kurtarmak için verdikleri mücadelede Sepet III'ten yararlandılar. Çekoslovakya'da Vaclav Havel ve Polonya'da Lech Walesa, bu hükümleri kullanarak özgürlük savaşçıları panteonunda yerlerini aldılar ve yalnız Sovyet hegemonyasını değil, ülkelerindeki komünist rejimleri de ortadan kaldırdılar.

Böylece Avrupa Güvenlik Konferansı önemli bir ikili rol oynadı: Planlama

aşamasında, Avrupa'da Sovyet hareketlerini ılımlı bir düzeye getirdi ve sonradan da Sovyet imparatorluğunun çöküşünü hızlandırdı.

Çağdaşlarının Helsinki Konferansına karşı tutumları yavaş yavaş zayıfladı. Başkan Ford, 1975'te konferansa katıldığı ve Nihai Senet denilen ana belgeyi imzaladığı için tarihi bir ihanetle suçlandı. *The New York Times*'in başyazısında şöyle deniliyordu:

> "35 ülkeli Avrupa Güvenlik ve işbirliği Konferansı, 32 ay süren önemsiz tartışmalardan sonra, şimdi sonuna yaklaşıyor. Sonucu bu kadar küçük olan bir şey için bu kadar uzun bir mücadele hiç verilmemiştir... Eğer Helsinki zirvesini dağıtmak için çok geç kalınmamışsa... Batı'da aşırı heyecan haline engel olmak için özel ve toplumsal olarak her türlü çaba gösterilmelidir. "{1001}

Üç hafta sonra, Ford Yönetimi'nin tutumunu şöyle özetlemiştim:

> "Birleşik Devletler, kuvvetli olarak ve kendisine güven duygusu içinde gerginlikleri yumuşatma süreci izlemektedir. Helsinki'yi savunan biz değiliz; imzalanmakta olan ilkeleri yaşatmak için bütün delegeler tarafından meydan okunan biz değiliz. Helsinki'de, savaş sonrası dönemde ilk kez olarak, insan hakları ve temel özgürlükler, Doğu-Batı temaslarında ve görüşmelerinde konu olarak kabul edilmiştir. Konferans, bizim insancıl hareket standartlarımızı ortaya koymuştur ki, bunlar hâlâ milyonlar için bir umut ışığıdır."{1002}

Bu bir melankoli dönemiydi ve ikna etmek gayreti faydasızdı. Mart 1976'da yaptığım bir konuşmada, meydan okuyanlara, ben de öfke ile meydan okudum:

> "Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabeti ve uzlaşmaz ideolojik farklılıkları, hiçbir politika yakın zamanda ortadan kaldıramaz, bütün çıkarları birbirine uygun duruma getiremez. Biz, çıkışların ve inişlerin kaçınılmaz olduğu uzan bir süreçle uğraşıyoruz. Fakat maceracılığa karşı ceza ve ılımlı harekete karşı teşvik politikasından başka alternatif yoktur. 'Tek yönlü sokaklar' veya 'peşin verilen ödünler' hakkında düşünmeden konuşanlar, somut olarak bu ülkenin ne yapmasını öneriyorlar? Kesin olarak hangi şeyden vazgeçilmiştir? Ne düzeyde bir çatışma istiyorlar? Ne gibi tehditler yapacaklar? Hangi riskleri göze alacaklar? Savunma durumumuzda hangi kesin değişiklikleri, ne

> kadar bir zaman dilimi içinde, ne kadar bir harcama düzeyini savunuyorlar? Stratejik yönden eşitlik döneminde, ABD-Sovyetler ilişkilerinin yürütülmesinde ne gibi somut önerileri var?”{1003}

Nixon’ın “barış yapısı” kavramı, uzak ülkelerdeki maceralara son verme özlemi içinde olan ulusa bir cevap oluşturdu. Ancak tarihinin büyük döneminde, Amerika, barışı olağan bir şeymiş gibi kabul etti; barışı savaşın yokluğu olarak tanımlamak, Amerikan politikası için daimi bir tema olamayacak kadar pasif ve çok sönüktü. Nixon Yönetimi’nin uluslararası ilişkiler kavramı, kendisinden öncekinden daha realistti ve uzun vadede Amerikan dış politikasında yapılması zorunlu olan bir değişikliği temsil ediyordu. Bilinen ilkeler temeli üzerine kurulmamıştı; ancak sonradan gelecek olan yönetimler bu boşluğu dolduracaktı. Amerika’da, uluslararası ilişkilerin jeopolitik bir yorumu zorunlu olmuştu; fakat bu yeterli değildi. Diğer taraftan, Nixon’ı eleştirenler, uluslararası çevre, konuyla ilgili değilmiş, Amerikan tercihleri tek taraflı olarak empoze edilebilirmiş ve Amerika’nın sadece ilanı ile olacak bir şeymiş gibi davranıyorlardı.

Nixon Yönetimi, devrimci nitelikteki değişikliklere karşı uygulanabilir bir yaklaşım geliştirmek için Amerika’nın jeopolik gereksinmeleri olarak algıladığı kavrama doğru büyük bir yön değişikliği yaptı. Onu eleştirenler ve hemen sonradan yerine gelenler, Amerikan ilkelerinin mutlak uyarlamalarını ileri sürerek denge sağlamaya çalıştı. Kaçınılmaz anlaşmazlık, Vietnam ve Watergate’in çifte etkisi altında ulusal birliğin dağılması yüzünden gereksiz şekilde sancılı oldu.

Yine de Soğuk Savaş sırasında dünyayı bir arada tutmayı başaran Amerika, dünyadaki yerini tekrar belirlemeyi ve durumu Sovyet karşıtlarının aleyhine çevirmeyi başardı. Ancak jeopolitik tehdit de ideolojik meydan okuma ile birlikte ortadan kalkınca, Amerika şaşılacak bir şekilde 1990’lı yıllarda ulusal çıkarlarının nerede olduğu konusunu yeniden değerlendirmek zorunda kaldı.

Mihail Gorbaçov ve Ronald Reagan, Cenevre, Kasım 1985

30
Soğuk Savaş’ın Sonu: Reagan ve Gorbaçov

Soğuk Savaş, Amerika’nın barış dönemi beklediği bir zamanda başladı ve uzayıp giden bir anlaşmazlığa kendini hazırlarken son buldu. Sovyet imparatorluğu, sınırlarının gerisinde, patladığından daha ani bir şekilde çöktü. Amerika da aynı hızla, Rusya’ya karşı tavrını birkaç ay içinde düşmanlıktan dostluğa dönüştürdü.

Bu ani değişiklik, bir araya gelmesi olanaksız iki işbirlikçinin koruması altında gerçekleşti. Ronald Reagan, Amerika’nın farklılığı inancının geleneksel gerçeklerinin doğrulanması amacıyla, Amerika’nın görünüşte geri çekilmesi dönemine bir tepki olarak seçilmişti. En üst konuma, komünist hiyerarşisinde acımasız mücadelelerden sonra yükselmiş olan Gorbaçov, kendisine göre üstün Sovyet ideolojisini tekrar canlandırmaya kararlıydı. Reagan ve Gorbaçov, kendi taraflarının nihai zaferi kazanacağına inanıyordu. Ancak bu iki hiç beklenmeyen işbirlikçi arasında çok hayati bir fark vardı: Reagan toplumunun kaynaklarını iyi anlamıştı; Gorbaçov ise, kendi toplumunun kaynaklarıyla olan ilişkisini iyice yitirmişti. Her iki lider de, kendi sistemlerinde, en iyi olduğunu düşündükleri

şeylere hitap ettiler. Reagan, halkının ruhunu, girişim ve kendine güven musluklarını açarak serbest bırakırken, Gorbaçov yapılması olanaksız olan reform isteyerek, temsil ettiği sistemin ölümünü çabuklaştırdı.

Amerika'da 1975'teki Çinhindi çöküntüsünü, Angola'dan çekilme ve iç bölünmelerin daha da derinleşmesi izlerken, Sovyetler Birliği'nin yayılmacılığında olağanüstü bir artış oldu. Küba askeri kuvvetleri, Angola'dan Etiyopya'ya kadar binlerce Sovyet savaş danışmanı ile birlikte dünyaya yayıldı. Kamboçya'da, Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Vietnam birlikleri bu acı çeken ülkeyi boyunduruk altında tutuyordu. Afganistan, 100.000'den fazla Sovyet askeri tarafından işgal edilmişti. Batı yanlısı İran şahının hükümeti devrilmiş ve yerini anti-Amerikan köktenciler almıştı ve bunlar, hepsi devlet memuru olan elli iki kişiyi rehin almıştı. Sebep ne olursa olsun, domino taşları gerçekten de birer birer düşüyordu.

Ancak Amerika'nın uluslararası durumunun bu en aşağı düzeyde olduğu zamanda komünizm çözülmeye başladı. 1980'li yılların başlarında bir an, komünizmin hareket gücünün, önündeki her şeyi silip süpürecekmiş gibi geldi; tarihin zaman ölçüsü içinde bir an sonra, komünizm, kendi kendini yok ediyordu. On yıl içinde Doğu Avrupa uydu yörüngesi çözüldü, Sovyet imparatorluğu parçalandı ve Rusya Büyük Petro zamanından beri kazandığı hemen hemen her şeyi geri verdi. Hiçbir büyük dünya devleti, herhangi bir savaş kaybetmeden, bu kadar çabuk ve bu kadar kesin dağılmamıştı.

Sovyet İmparatorluğu'nun başarısızlığının nedeni, kısmen tarihinin onu, karşı konulmaz bir şekilde genişlemeye zorlamasıydı. Sovyet devleti bütün eşitsizliklere karşın kurulmuştu ve iç savaştan, izolasyondan ve kötü yöneticilerin elinden sağ kurtulmuştu. 1934-1941 arasında, bir karabasan gibi üzerine gelen İkinci Dünya Savaşı'nı, kendi deyimleriyle emperyalist bir iç savaşa dönüştürme becerisini göstermişti ve Batılı müttefiklerinin yardımı ile Nazi katliamının üstesinden gelmişti. Sonra, Amerikan atom tekeline karşın, Doğu Avrupa'da bir uydu yörüngesi kurmayı başarmış ve Stalin sonrası dönemde kendisini global bir süper güç yapmıştı. Sovyet orduları, ilk önce sınırlarına bitişik bölgeleri tehdit etmeye başladı; fakat sonra uzak kıtalara kadar uzandı. Sovyet füze gücü, o kadar büyük bir hızla büyüyordu ki, birçok Amerikalı uzman, Sovyetlerin stratejik üstünlüğünün yakın olduğundan korktular. XIX. yüzyıldaki İngiliz liderler Palmerston ve Disraeli gibi, Amerikalı devlet adamları da, Rusya'nın her yerde ilerleme halinde olduğunu düşünüyorlardı.

Bu şişirilmiş bir emperyalizm içindeki ölümcül çatlak, Sovyet liderlerinin orantı duygusunu tamamen kaybetmeleri, Sovyet sisteminin askeri ve ekonomik bakımdan kazançlarını özümseme yeteneğini olduğundan çok tahmin etmeleri ve bütün diğer büyük devletlere karşı çok zayıf bir tabana dayanarak meydan okuduklarını unutmalarıdır. Aynı zamanda, Sovyet liderleri, sistemlerinin, inisiyatif ve yaratıcılık oluşturma kapasitesinin tehlikeli bir şekilde yetersiz olduğunu kabul edemezlerdi; gerçekte Sovyetler Birliği, askeri gücüne karşın hâlâ son derece geri bir ülkeydi. Hayatta kalma sınavından başarıyla çıkamadılar; çünkü Sovyet Politbüro'sunun üyelerinin yüksek konuma gelmelerini sağlayan nitelikler, kışkırttıkları anlaşmazlıktan sürdürmek bir yana, toplumlarının büyümesi için gereksinim duyulan yaratıcılığı boğdu.

Basitçe, Sovyetler Birliği, liderlerinin ona yüklediği rolü kaldırabilecek ne güce, ne de dinamizme sahipti. Stalin, Kore Savaşı sırasında verdiği 1952 Barış Notası ile (Bkz. Bölüm 20) Amerikan askeri yığınağına tepki gösterdiğinde, gerçek güç dengesini sezinlemiş olabilir. Stalin'in ölümünü izleyen ümitsiz geçiş döneminde, yerine gelenler, Batı tarafından bir sorun yaratılmadan ayakta kalmalarını, Batı'nın bir zayıflığı olarak yanlış yorumladılar. Gelişen dünyada, dramatik Sovyet atılımları olarak değerlendirdikleri şeylerle de kendilerini kandırdılar. Kruşçev ve yerine gelenler, daha iyi bir diktatörlük yapabilecekleri kararına vardılar. Stalin'in temel stratejisi olan kapitalist dünyayı bölme yerine, onu Berlin ültimatomları, Küba'ya füze gönderme ve gelişmekte olan ülkelerde macera arama yolları ile yenmeye çalıştılar. Bu çabalar, Sovyet olanaklarını aşarak durgunluğu, çöküntüye dönüştürdü.

Komünizmin dağılması, Reagan'ın başkanlığının ikinci döneminde belirginleşmeye başladı ve Reagan'ın başkanlığı bittiğinde artık geri dönülmez bir aşamaya girmişti. Bu işin böyle gelişmesinde, Reagan'dan önceki başkanların ve Reagan'ın yerine gelen ve son aşamada başkanlık yapan George Bush'un katkısı büyüktür. Ancak dönüm noktasını işaretleyen Ronald Reagan'ın başkanlık dönemidir.

Reagan'ınki hayret verecek bir performanstı; akademik gözlemcilere göre ise, hemen hemen anlaşılmaz bir şeydi. Reagan'ın hiç tarih bilgisi yoktu ve bildiği kadar tarihi, inatçılıkla koruduğu önyargılarına destek olarak kullandı, İncil'deki kıyamet günü ile ilgili pasajları, olacakların tahmini olarak kabul etti. Anlatmaktan hoşlandığı birçok tarihi anekdotun aslı yoktu. Özel bir sohbette, Gorbaçov'u Bismarck'a benzetti, iddiasına göre, her ikisi de benzer iç engelleri,

merkezden planlanmış ekonomiden serbest pazara doğru hareket ederek aşmıştı. Ortak bir dost vasıtasıyla, bu akıl almaz benzetmeyi, bir Alman muhatabına hiçbir zaman tekrarlamaması önerisinde bulundum. Ancak aradaki dost uyarıyı iletmenin akıllıca bir şey olmadığını düşündü, bu benzetmenin Reagan'ın kafasına daha da çok yerleşeceğinden korktu.

Dış politikanın detayları Reagan'ı sıkıyordu. Yatıştırma politikasının tehlikeli olduğu, komünizmin kötülükleri ve ülkesinin büyüklüğü hakkında birkaç temel fikri iyice benimsemişti; fakat mevcut sorunları üzerinde analiz yapmak becerebileceği bir şey değildi. Bütün bunlar, bir tarihte Kongre Kütüphanesinde tarihçilerden oluşan bir topluluğa kayıt dışı olduğunu düşünerek şunları söylememe neden oldu: "Reagan'la konuştuğumuz zaman insan kendi kendine şunu soruyor: Bu adamın başkan, hatta vali olması kimin aklına geldi? Siz tarihçiler, bu derece entelektüel olmayan bir adamın sekiz yıl Kaliforniya'ya ve hemen hemen yedi yıl da Washington'a nasıl olup da egemen olduğunu açıklamak zorundasınız."

Medya, benim sözümün ilk bölümü üzerine hırslı bir şekilde saldırdı. Fakat bir tarihçi için sözün ikinci kısmı daha enteresandı. Her şeyden sonra, en yüzeysel düzeyde akademik formasyonu olan bir başkan, olağanüstü tutarlılıkta ve uygunlukta bir dış politika geliştirecekti. Reagan'ın yalnızca birkaç temel fikri vardı; fakat bu fikirler, aynı zamanda döneminin dış politikasının çekirdeğini oluşturan fikirlerdi. Bu durum göstermektedir ki, liderliğin kilit unsurları yön duygusu ve inançların kuvvetli olmasıdır. Reagan'ın dış politika üzerindeki konuşmalarını kimin hazırladığı sorusu, –hiçbir başkan kendi hazırlamaz– hemen hemen konu dışıdır. Reagan'ın konuşma yazarlarının elinde oyuncak olduğu fıkraları, genellikle konuşma yazarları tarafından desteklenen bir yanılsamadır. Her şeyden önce, Reagan kendisi konuşma yazarlarını seçmiştir ve onların kaleme aldığı konuşmaları olağanüstü bir inanç ve ikna gücü ile o okumuştur. Reagan'ı az çok tanıyan herkes onun kendi fikirlerini ifade ettiğine inanır ve Stratejik Savunma Girişimi gibi bazı sorunlarda ise, etrafındaki danışmanlarının çok ilerisine gitmiş olduğunu görür.

Başkanın, ulusal çapta seçilen tek yetkili olduğu Amerikan hükümet sisteminde dış politikadaki tutarlılık, eğer varsa, başkanlık açıklamalarından ortaya çıkar. Bunlar, dağınık ve inatçı bürokrasi için en etkili direktif hizmeti görür, halk ve Kongre tartışmalarının gündemini oluşturur. Reagan, çok tutarlı ve oldukça entelektüel güce sahip bir dış politika doktrini ortaya koydu. Amerikan motivasyonu ile birlikte olağanüstü bir sezgisel anlayışı vardı. Aynı zamanda,

Sovyet sisteminin hemen çökebilecek kadar iğreti olduğunu çok iyi anlamıştı; kendi tutucu karargâhındaki uzmanlar bile karşıt fikirdeydiler.

Reagan'da, Amerikan halkını birleştirme konusunda esrarengiz bir yetenek vardı. Az görülen ölçüde hoş ve gerçekten sevimli bir kişiliği vardı. Hatta onun nutuklarında hedef aldığı kimseler dahi ona karşı kişisel bir düşmanlık duymuyorlardı.

Her ne kadar bana, başarısız 1976 başkan adaylığı kampanyasında vahşice saldırmış ise de, uzun süren bir kırgınlığı taşımayı olanaksız buldum. Ulusal Güvenlik danışmanı olarak yıllarca onu bilgilendirmiş isem de, şimdi saldırdığı politikalar hakkında herhangi bir karşı koyması ile karşılaşmadım. Her şey olup bittikten sonra, kampanya retoriğini değil, brifing oturumlarındaki sağduyulu ve iyi niyetli davranışlarını hatırlıyorum. 1973 Ortadoğu krizinde ona, İsrail'in kaybettiği uçakları karşılayabileceğimizi, fakat Arapların buna tepkisinin nasıl kontrol edileceğini bilmediğimi söyledim. Bana şöyle cevap verdi: "Niçin Arapların düşürdüklerini ileri sürdükleri bütün uçakların yerine yenisinin verileceğini söylemiyorsun?" Bu suretle, aşırı ölçüde şişirilmiş Arap propagandasını sahiplerine karşı kullanmış oluyordu.

Reagan'ın yumuşak ve yaldızlı görüntüsünün ardında, olağanüstü karmaşık bir karakter gizliydi. Aynı zamanda hem cana yakın, hem mesafeli, hem neşeli ve hem de yalnızdı. Kendisi ile başkaları arasındaki mesafeyi iyi huyluluğu ile kurardı. Herkese karşı eşit dostluk gösterince, herkesi aynı hikâyelerle eğlendirince, kimse ondan özel bir yakınlık istemeyecekti. Konuşmadan konuşmaya tekrar tekrar kullanılan fıkra deposu, bazı zayıflıklara karşı bir kalkan niteliğindeydi. Birçok aktör gibi Reagan da yalnız bir adamdı ve bencil olmakla beraber cana yakın bir kişiliği vardı. Reagan'a en yakın kişi olarak bilinen birisi, bana onun tanıdığı en dost ve aynı zamanda en uzak insan olduğunu söyledi.

Reagan'ın 1976 kampanyası retoriğine karşın, Nixon, Ford ve Reagan yönetimleri tarafından uluslararası çevrenin değerlendirilmesi arasında önemli bir kavramsal fark yoktu. Üçü de Sovyetlerin küresel saldırısına direnmeye karar vermişlerdi ve tarihin, demokrasilerin yanında olduğunu düşünüyorlardı. Ancak taktiklerinde ve her yönetimin politikalarını Amerikan halkına açıklama tarzında büyük farklılık vardı.

Vietnam Savaşı dolayısıyla içerdeki bölünmeden şok olan Nixon, barış adına yapılan ciddi çabaların halka gösterilmesini, Sovyetlerin daha fazla yayılmasını

engellemek için ne tür bir çatışma gerekiyorsa onu yapmak için bir ön şart olarak kabul etti. Geri çekilmekten yorulmuş bir ülkeyi yöneten Reagan, Sovyetlere karşı direnmeyi çatışmacı bir üslupla açıkladı. Woodrow Wilson gibi Reagan da anladı ki, tarihi boyunca kendi farklılığına inanmış olan Amerikan halkı, nihai ilhamını jeopolitik analizlerden değil, tarihi ideallerden alacaktı. Bu anlamda, Woodrow Wilson, Theodore Roosevelt'e ne ifade ediyorsa, Reagan da Nixon'a aynı şeyi ifade ediyordu. Nixon, Roosevelt gibi uluslararası ilişkilerin işleyiş tarzını daha iyi anlamıştı; Reagan ise, Wilson gibi Amerikan ruhunu daha iyi kavramıştı.

Amerika'nın eşsiz moral konumu hakkında Reagan'ın söylediği her şey, bu yüzyılda hemen hemen her Amerikan başkanının bir vesileyle söylediği şeylerdir. Amerikan farklı olma inancının Reagan tarafından yorumlanmasındaki fark, Reagan'ın bunu günlük dış politika yönetiminde bir kılavuz olarak kullanacak şekilde yorumlamış olmasıdır. Reagan'dan öncekiler, Amerikan prensiplerini özel bir inisiyatife –örneğin Milletler Cemiyeti veya Marshall Planı- destek olarak kullanırken, Reagan onları komünizme karşı günlük mücadelenin silahları olarak harekete geçirdi. 22 Şubat 1983 tarihinde, Amerikan Lejyonu'na hitaben yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

> "Ebedi gerçekler ile Amerikalıların bugün hür dünyanın gerçeklerine karşı aziz tuttuğu değerleri bir araya getirmekle, Amerikan dış politikasında temelden yeni bir yönlendirmeyi başlatmış olduk; bu, bizim paha biçilmez değerdeki hür kurumlarımızın hiçbir utanç duymadan ve özür dilemeden açıklanmasına dayanan bir politikadır..."{1004}

Reagan, Carter Yönetimi'yle birlikte tanımladığı "suçluluk kompleksi"ni reddetti ve Amerika'nın geçmişini, övünerek "dünyada mevcut en büyük barış yanlısı güç"{1005} olarak savundu, ilk basın toplantısında, Sovyetler Birliği'ni, amaçlarını gerçekleştirmek için "her suçu işlemeye, yalan söylemeye, aldatmaya"{1006} hazır bir kanun dışı imparatorluk olarak nitelendirmiştir. Bu niteleme, 1983'te Sovyetler Birliği'nin "kötülük imparatorluğu" olarak tanımlanmasının habercisi ve bu tavır, kendinden önceki bütün başkanların yapmaktan kaçındığı doğrudan bir moral meydan okumaydı. Reagan, genel kabul gören diplomatik düşünce biçimini çiğnedi ve Amerikan erdemlerini kendi kendine üstlendiği bir görev olan Amerikan halkını Doğu-Batı ideolojik çatışmasının önemli olduğuna ve bazı uluslararası mücadelelerin, iktidarda kalma ve diplomasi değil, kazananlarla kaybedenler hakkında olduğuna

inandırmak için basitleştirdi.

Reagan'ın ilk başkanlık dönemi retoriği, yumuşama devresinin resmi sonunu işaretledi. Amerika'nın amacı artık gerilimin azaltılması değil, mücadele ve yıkmaydı. Reagan, militan anti-komünist olmak sözünü vererek seçilmişti ve sözüne sadık kaldı. Çöküşü gittikçe hızlanan bir Sovyetler Birliği ile uğraşması nedeniyle şanslı bir konumda bulunan Reagan, çok göreceli olduğu gerekçesiyle Nixon'ın ulusal çıkarı vurgulamasını reddetti ve çok bozguncu olduğu gerekçesiyle de Carter'in çekingenliğini eleştirdi. Bunların yerine, Reagan sonucun tarihsel kaçınılmazlığı nedeniyle dayanılabilir hale gelen felaketli bir çatışma görüşü sundu. 1982 Haziran'ında Londra'daki Westminster Hall'de yaptığı bir konuşmada, kendisinin Sovyetler Birliği'ni nasıl algıladığını ortaya koydu:

> "Şaşılacak bir şey ama, Karl Marx, bir anlamda haklıydı. Bugün büyük bir devrim krizine tanık oluyoruz. Burada ekonomik düzenin talepleri, doğrudan doğruya politik düzenin talepleri ile çatışma halinde. Fakat kriz, hür, Marksist olmayan Batı'da değil, Marksizm-Leninizm ülkesi Sovyetler Birliği'nde olmaktadır…
>
> Gereğinden fazla merkezileştirilmiş, çok az veya hiçbir teşvik öğesi taşımayan Sovyet sistemi, yıllardan beri en iyi kaynaklarını, tahrip araçlarının yapımına akıtmaktadır. Askeri üretimin büyümesi ile birlikte ekonominin devamlı küçülmesi, Sovyet halkı üzerinde dayanılmaz ağırlıkta bir baskı yapmaktadır.
>
> Burada gördüğümüz şey, artık ekonomik temele oturmayan politik bir yapı ve üretim güçleri politik güçler tarafından kösteklenen bir toplumdur."{1007}

Nixon ve ben aynı şeyi on yıl önce söylediğimiz zaman, yumuşamayı eleştiren tutucuların eleştirileri yoğunlaşmıştı. Tutucular, tarihi evrimin yumuşama için ileri sürülmesine güvenmiyorlardı; çünkü komünistlerle görüşmenin moral silahsızlanmaya yol açacağından korkuyorlardı. Fakat, bir çatışma gereci olarak kaçınılmaz zafer kavramını çekici buldular.

Reagan, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin, eğer nükleer kıyamet korkusunu karşı tarafın da hissetmesi sağlanırsa gelişeceğine inanıyordu. Devamlı yayılmanın tehlikesini Kremlin'e iyice anlatmaya kararlıydı. On yıl önce, Reagan'ın retoriği, iç karışıklıkları kontrolden çıkarır ve halâ kendine güvenen bir Sovyetler

Birliği'yle çatışmaya götürebilirdi; on yıl sonra böyle bir şey modası geçmiş görünüyordu. 1980'li yılların şartları içinde, önceden hiç görülmemiş bir Doğu-Batı diyalogu için bir temel oluşturuldu.

Reagan'ın fikirlerinin, yerleşmiş ilkelerin doğruluğuna inanan kimselerin sert saldırısına uğraması kaçınılmazdı. 11 Nisan 1983 tarihli *The New Republic* gazetesinde "TRB" Reagan'ın Sovyetler Birliği'ni "kötülük imparatorluğu" olarak tanımlamasına büyük hiddet göstererek, bu deyim için "ilkel bir ifade ve felaket yanlısı bir sembolizm"{1008} sözünü kullandı; 10 Mart 1983 tarihli *The New York Times* da, Anthony Lewis de bu söz için "ilkel" deyimini kullandı.{1009} 1981'de Harvard Profesörü Stanley Hoffmann, Reagan'ın militan üslubunu "maçoluk" "yeni milliyetçilik" ve bir çeşit "köktenci tepki" olarak niteledi. Hoffmann'a göre, bu üslubun, ekonomik zayıflıkları Sovyetler Birliği'nden aşağı kalmadığı söylenen Amerika'nın da içinde bulunduğu bu karmaşık dünyaya vereceği bir şey yoktu.{1010}

Olaylar öyle gelişti ki, Reagan'ın sözleri, kritiklerin tahmin ettiği gibi önemli görüşmelerin yapılmasını engellemedi. Aksine, Reagan'ın ikinci başkanlık döneminde yapılan Doğu-Batı diyalogunun genişliği ve yoğunluğu, Nixon'ın yumuşama döneminden beri görülmemişti. Yalnız bu kez görüşmeler halk tarafından destekleniyor ve tutucular tarafından alkışlanıyordu.

Reagan'ın ideolojik çatışmaya yaklaşımı, Wilsonculuğun basitleştirilmiş bir versiyonu ise, bu mücadelenin çözülmesini algılaması da aynı derecede Amerikan ütopizminden köklerini alıyordu. Her ne kadar sorunu, iyi ile kötü arasında bir kavga çerçevesi içine sokmuşsa da, Reagan çatışmanın sonuna kadar devam edeceğini de söylemiyordu. Tipik Amerikan tarzına göre, komünist çatışmacılığının, doğuştan bir kötü niyete değil, bilgisizliğe; bilerek ve isteyerek bir düşmanlığa değil, yanlış anlamaya dayandığına inanıyordu. Bu sebepten, Reagan'ın görüşüne göre, çatışma, düşmanın değişmesiyle birlikte sona erecekti. 1981'de, hayatını hedef alan suikasttan sonraki nekahet devresinde, (sanki yetmiş beş yıllık komünist ideoloji, kişisel bir başvurma ile kaldırılabilirmiş gibi) Leonid Brejnev'e gönderdiği el yazısı mektubunda, Sovyetler Birliği'nin Birleşik Devletler'le ilgili kuşkularını gidermeğe çalıştı. Bu, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Truman'ın Stalin'e verdiği güvencenin kelimesi kelimesine aynısıydı (Bkz. Bölüm 17):

> "Genellikle... bizim emperyalist emeller beslediğimiz ve böylece sizin ve yeni kurulan devletlerin güvenliği için tehdit

> oluşturduğumuz söyleniyor. Böyle bir suçlamayı destekleyecek herhangi bir kanıt olmadığı gibi, aksine, Birleşik Devletler'in hiçbir tehlike olmadan bütün dünyayı egemenliği altına alması olasılığı varken, böyle yapmadığının sağlam delili ortadadır... Şunu da söyleyebilirim ki, Birleşik Devletler'in emperyalist olduğu, kendi isteklerini kuvvet kullanarak başka ülkelere zorla kabul ettirmeye çalıştığı yolundaki suçlamaların kesin olarak aslı yoktur...
>
> Bay Başkan, sizin ve benim temsil ettiğimiz halklarımızın çok aziz bildiği amaçlarının gerçekleşmesine engel olan şeylerin ortadan kaldırılması ile ilgilenmemiz gerekmez mi?"{1011}

İnsan, Reagan'ın mektubunun yatıştırıcı tonu ve kendisinin karşı taraf nezdinde özel bir saygınlığa sahip olduğu varsayımı ile, Reagan'ın henüz birkaç hafta önce Sovyet liderlerinin her suçu işleyebilecekleri şeklindeki iddiasını nasıl uzlaştıracağını bilemiyor. Reagan, bu açık uyumsuzluğu açıklamak gereksinimini duymadı, belki de her iki varsayıma da samimi olarak inanıyordu: Sovyet hareket tarzının kötülüğü ile Sovyet liderlerini değişmeye ikna edilebileceği.

Böylece, 1982 Kasım'ında Brejnev'in ölümünden sonra, Reagan 11 Temmuz 1983'te onun yerine geçen Yuri Andropov'a da el yazısı ile bir not göndererek Amerika'nın saldırgan emeller beslemediğini yineledi.{1012} Kısa zamanda Andropov da ölüp hasta ve yaşlı Konstantin Çemenko (açıkça geçici bir atamaydı) onun yerine geçince, Reagan yayınlanmak için tutulan günlüğüne şunları yazdı:

> "İçimde, onunla erkek erkeğe problemlerimizi konuşmak ve onu, Sovyetlerin, milletler ailesine katılması halinde bunda maddi yararı olacağına inandırmaya çalışmak arzusu var, vs."{1013}

Altı ay sonra, 28 Eylül 1984'te Gromiko, Reagan Yönetimi sırasında ilk kez olarak Beyaz Saray'ı ziyaret etti. Reagan, tekrar günlüğüne, başlıca amacının, Sovyet liderlerinin Birleşik Devletler'e karşı duyduğu kuşkuları gidermek olduğunu not ediyor:

> "Bana öyle geliyor ki, onlar bizim niyetlerimizden ve biz onların niyetlerinden bu kadar kuşku duyduğumuz sürece, silahların indirimi ile bir yere varamayız. İnanıyorum ki, onlar hakkında kötü niyetlerimiz olmadığını, ancak onların bizim hakkımızda kötü

> niyetleri olduğunu düşündüğümüzü onlara anlatmak için bir toplantı yapmamız gereği vardır.”{1014}

Sovyetlerin hareket tarzının nedeni, iki kuşaktan beri onların Birleşik Devletler’den kuşku duymaları idiyse, Reagan bu duygunun Sovyet sisteminde ve tarihinde kök salmış olduğunu da kabul edebilirdi. Sovyet şüpheciliğinin dışişleri bakanı (sonuçta o da komünist yönetimin temsilcisidir) ile bir tek görüşmeden sonra ortadan kaldırılabileceği şeklindeki bu sıcak ümit (özellikle de anti-komünistliğini bu kadar açık söyleyen birinde), ancak halklar arasında birbirini anlamanın normal, gerginliğin sapma olduğunu kabul eden ve güvenin gayretli iyi niyet gösterileri ile sağlanabileceğini savunan yok edilemez Amerikan inancı ile açıklanabilir.

Olaylar öyle gelişti ki, komünizmin kamçısı olan Reagan, 1985’te Gorbaçov’la ilk buluşmalarından önceki geceyi ve iki kuşaktır devam eden anlaşmazlığın bir buluşma ile çözümleneceği ümidi içinde sinirli bekleyişini anlatırken hiçbir gariplik duymuyordu. Böyle bir tutum, Richard Nixon’ınkinden çok, Jimmy Carter’inkine daha yakındı:

> “Brejnev’den başlamak üzere Sovyet liderleri ile hep şahsen teke tek görüşmeyi hayal etmişimdir. Çünkü ülkelerimizin diplomatlarının yetkilerinin olmaması nedeniyle yapamadığını biz yapabiliriz diye düşünmüşümdür. Yani öyle hissediyorum ki, bir zirvede görüşme yapmak ve konuşmak için en yüksek düzeyde adamları topladıktan sonra, siz ikiniz kol kola verip ‘biz şunun üzerinde anlaştık’ derseniz bürokratlar bu anlaşmayı bozamazlar. Gorbaçov’a kadar, bu fikrimi deneyebilecek bir fırsatı hiç bulamadım. Şimdi fırsat doğdu.”{1015}

İdeolojik mücadele ve jeopolitik bir anlaşmazlığı yürütme gerçeği hakkındaki retoriğine karşın, Reagan yapısal veya jeopolitik nedenlerle gerginlik olabileceğine kalben inanmıyordu. O ve arkadaşları, güç dengesi ile ilgilenmeyi çok sınırlandırıcı ve çok karamsar buluyorlardı. Yavaş yavaş ilerleme değil, nihai bir sonuç için çaba harcıyorlardı. Bu inanç, Reagan’ın takımına olağanüstü taktik bir esneklik verdi.

Bir biyografi, yazan Reagan’ın benim de kendi ağzından duyduğum “rüyalarından” biri hakkında şöyle yazıyordu:

> “Başkan olarak Ronald Reagan’ın fantezilerinden biri, Mihail Gorbaçov’u Birleşik Devletler’de bir seyahat çıkarıp Sovyet liderinin

> orta halli Amerikalıların nasıl yaşadıklarını görmesini sağlamaktı. Reagan sık sık bundan bahsederdi. Kendisinin ve Gorbaçov'un bir helikopterle, emeği ile geçinen bir toplum kesiminin yerleşim yeri üzerinde uçmayı, fabrikalarını ve arabalarla dolu park yerini ve fabrika işçilerinin yaşadığı mahalleleri 'çimleri, arka bahçeleri, park yerinde bir, belki de ikinci arabaları veya tekneleri', 'Moskova'da gördüğüm beton tavşan yuvalarına benzemeyen' evlerini göstermeyi düşlerdi. Helikopter inecek ve Reagan Gorbaçov'u kapıları çalmaya ve ev sakinlerine 'bizim sistemimiz hakkında ne düşündüğünü' sormaya davet edecekti. İşçiler ona, Amerika 'da yaşamanın ne kadar harika bir şey olduğunu söyleyecekti."{1016}

Reagan açıkça, Gorbaçov'un veya diğer herhangi bir Sovyet liderlerinin kaçınılmaz olan komünist felsefenin yanlışlığını anlamalarını hızlandırmak görevi olduğuna inanıyordu. Amerika'nın gerçek doğası hakkında Sovyet yanlış algılamasını düzelttikten sonra, uzlaşma dönemi hızla bunu izleyecekti. Bu anlamda ve bütün ideolojik heyecanına karşın, Reagan'ın uluslararası çatışmanın esasına ilişkin görüşleri tamamen ütopik Amerikandı. Uzlaştırlamaz ulusal çıkarlara inanmayan Reagan, devletler arasında çözülemez anlaşmazlıklar olduğuna da inanmıyordu. Sovyet liderler ideolojik görüşlerini değiştirince, dünya klasik diplomasinin işi olan çatışmalardan kurtulacaktı. Devamlı çatışmayla nihai uzlaşma arasında bir ara devre olduğuna da inanmıyordu.

Ancak ne kadar iyimser, hatta "liberal" olursa olsun, Reagan'ın görüşleri nihai sonuca ilişkindi; amansız bir çatışmayla amacına ulaşmak istiyordu. Reagan'ın düşünce tarzına göre, Soğuk Savaş'ı sona erdirme çabası "uygun" bir atmosfer yaratmayı veya devamlı görüşme taraftarlarının çok sevdiği tek taraflı davranışlar sergilemeyi gerektirmezdi. Çatışma ve uzlaşmaya, politikanın birbirini izleyen aşamaları olarak bakacak kadar Amerikalı olan Reagan, ideolojik ve jeostratejik saldırıyı aynı zamanda benimseyen ilk savaş sonrası başkanı idi.

Sovyetler Birliği, John Poster Dulles döneminden beri böyle bir durumla uğraşmak zorunda kalmamıştı. Dulles da başkan olmadığı gibi, kendi "kurtarma" politikasını uygulamak için ciddi bir girişimde de bulunmamıştı. Tersine, Reagan ve arkadaşları, görevlerini şeklen de olsa harfi harfine uygulamak kararındaydılar. Reagan'ın yemin ederek işe başlamasından itibaren, aynı zamanda iki hedefin gerçekleştirilmesi peşinde oldular: Yayılma süreci durdurulana ve sonra ters çevrilene kadar Sovyet jepolitik baskısı ile savaşmak.

İkinci olarak, Sovyetlerin stratejik üstünlük çabasını yerinde durduracak ve stratejik zarar görmeye açık olmaya çevirecek şekilde bir silahlanma programı başlatmak.

Rollerin değişmesi için ideolojik araç, yine insan hakları sorunuydu ve Reagan ve danışmanları, bununla Sovyet sisteminin altını oymak istiyorlardı. Kendinden önceki başkanlar da insan haklarının önemini doğrulamışlardı. Nixon, Sovyetler Birliği'nden göç sorununda aynı şekilde hareket etmişti. Ford, Helsinki Anlaşması'nın III. Sepet'iyle ileriye doğru en büyük adımı atmıştı (Bkz. Bölüm 27). Carter, insan haklarını dış politikasının merkezi yapmıştı ve Amerika'nın müttefikleri ile karşılıklı olarak o derecede yoğun bir şekilde desteklemişti ki, bu zaman zaman onların iç birliğini tehdit etmişti. Reagan ve danışmanları, komünizmi devirmek, Sovyetler Birliği'ni demokratikleştirmek için insan haklarını bir araç olarak kullanmak ve böylece barış içindeki bir dünyanın anahtarı konumuna getirmek amacıyla bir adım daha ileri gittiler. 25 Ocak 1984'te Reagan, Ulusa Sesleniş konuşmasında şöyle dedi: "Yönetilenlerin rızasına dayanan hükümetler, komşularına karşı savaş yapmazlar."{1017} 1982'de Wesminster'de, dünyadaki demokrasi dalgasını överek özgür ülkelere şu çağrıda bulundu:

> "...halkın kendi yolunu seçmesine, kendi kültürünü geliştirmesine, barışçı araçlarla farklı düşünceleri uzlaştırmasına izin veren araçlar olarak demokrasinin altyapısını, hür basın sistemini, sendikaları, politik partileri ve üniversiteleri desteklemek."{1018}

Ülke içinde demokrasinin geliştirilmesi çağrısı, klasik bir Wilson temasının başlangıcıdır: "Bu yüzyılın geri kalan kısmı, özgürlük ve demokratik ideallerin yavaş yavaş büyümesine tanık olacaksa, demokrasi kampanyasına yardım etmek amacıyla harekete geçmeliyiz."{1019}

Gerçekten de Reagan, Wilsonculuğu sonucuna kadar götürdü. Amerika oturup, hür kurumların kendi kendilerine oluşmasını bekleyemezdi; aynı zamanda sadece kendi güvenliğine karşı doğrudan doğruya tehditlere karşı direnmekle de kalamazdı. Onun yerine, aktif bir şekilde demokrasiyi teşvik etmesi, ideallerine uyan ülkeleri ödüllendirmesi, uymayanlara Amerika'ya karşı tehdit oluştursun oluşturmasın cezalandırması gerekirdi. Reagan'ın takımı, böylece ilk Bolşeviklerin iddialarını tersine çevirdi: Komünist Manifesto değil, demokratik değerler, geleceğin akımı olacaktı. Ayrıca, Reagan'ın takımı tutarlıydı: Hem Şili'deki tutucu Pinochet rejimine, hem de Filipinler'deki otoriter Marcos

rejimine reform yapmaları için baskı uyguladı. Şili referandum ve hür seçimler yapmaya ikna edildi ve böylece iktidardan düştü; Marcos da Amerikan işbirliği ile devrildi.

Aynı zamanda demokrasi için açılan bu kampanya, Soğuk Savaş sonrası dönemle özel ilgisi olan temel sorunları da beraberinde getirdi: Devlet bu kampanya ile diğer devletlerin içişlerine karışmama şeklindeki Amerika'nın uzun zamandan beri önem verdiği doktrini nasıl uzlaştıracaktı? Ne dereceye kadar ulusal güvenlik gibi hedefler, ikinci planda tutulacaktı? Amerika değerlerini desteklemek için hangi bedeli ödemeye hazırdı? Yayılmacılık ve toprak ilhaklarından nasıl kaçınılacaktı? İlk Reaganlı yılları uzak bir tarihmiş gibi gösteren Soğuk Savaş sonrası dünya, bu sorulara bir cevap bulmak zorunda idi.

Ancak Reagan başkanlığa geldiği zaman böyle belirsizlikler, onu, Sovyetlerin önceki yıllardaki pervasız yayılmasını durdurmak için bir strateji geliştirmekten daha çok kaygılandırmadı. Reagan'ın jeostratejik saldırısının amacı, Sovyetlere haddini aştığını iyice anlatmaktı. Brejnev'in, komünist kazançlarının geri çevrilemez olduğunu savunan doktrinini reddeden Reagan'ın stratejisi, komünizmin yalnızca sınırlandırılabileceğine değil, yenilebileceğine de inanıyordu. Reagan, Angola'daki komünist karşıtı gerillalara Amerikan yardımını engelleyen Clark Değişiklik Kanunu'nu yürürlükten kaldırdı. Sovyet karşıtı Afgan gerillalara desteği büyük çapta artırdı. Orta Amerika'daki komünist gerillalara karşı direnmek için büyük bir program geliştirdi ve hatta Kamboçya'ya insani yardımı genişletti. Çinhindi'ndeki kötü yenilgiden beş yıldan biraz fazla bir zaman sonra, kararlı bir başkanın, Sovyet genişlemesine bu kez başarılı bir şekilde karşı durması Amerika'nın birliği için önemli bir zaferdi.

Bunların bazıları Bush yönetimine kadar gerçekleştirilemediyse de, 1970'li yılların Sovyet kazançlarının çoğu geri alındı. 1990'da Kamboçya'daki Vietnam işgaline son verildi. 1993'te seçimler yapıldı ve mülteciler yurtlarına geri dönmeye hazırlandılar; 1991'de Küba birlikleri Angola'dan çekildiler; Etiyopya'daki komünistler tarafından desteklenen hükümet 1991'de çöktü; 1990'da Nikaragua'daki Sandinistaslar serbest seçimlere razı edildiler ki, bu hiçbir iktidardaki komünist partisinin göze alamadığı bir tehlike idi; en önemlisi, Sovyet orduları 1989'da Afganistan'dan geri çekildi. Bütün bu gelişmeler, komünizmin ideolojik atılımının ve jeopolitik inançlarının kırılmasına yardımcı oldu. Üçüncü Dünya denilen ülkelerde Sovyet etkisinin çöktüğünü gören Sovyet reformcuları, Brejnev'in yüksek maliyetli, faydasız serüvenlerini, komünist

sistemin iflasının nedeni olarak göstererek, onun anti-demokratik karar alma tarzının acele bir revizyon gerektirdiğine inandıklarını söylediler.{1020}

Reagan Yönetimi, bu başarıları Reagan Doktrini denen prensibi yürürlüğe koyarak kazandı: Birleşik Devletler, Sovyet nüfuz alanı dışındaki ülkelerde anti-komünist karşı ayaklanmalara yardım edecekti. Bu, Afgan mücahitlerini Ruslara karşı savaşlarında silahlandırmak, Nikaragua'da kontra gerillalarına destek vermek, Etiyopya'da ve Angola'daki komünist karşıtı güçlere yardım etmek demekti. 1960 ve 1970'li yıllarda Sovyetler, hükümetleri, Birleşik Devletler'e karşı dost olan ülkelerde komünist ayaklanmaları teşvik etmişti. Şimdi 1980'li yıllarda, Amerika Sovyetlere kendi kullandığı ilaçları tattırmak istiyordu. Dışişleri Bakanı Shultz, bu kavramı 1985 Şubat'ında San Francisco'da yaptığı bir konuşmada şöyle açıkladı:

> "Yıllarca, komünist diktatörlükleri yaymak isteyen düşmanlarımız, herhangi bir sakınmaya gerek görmeksizin dünyanın birçok yerinde yapılan ayaklanmalara destek olmuştur... Komünizmin herhangi bir zaferinin geri çevrilemez olduğunu sanmışlardır. Bugün, Sovyet imparatorluğu kendi iç problemlerinin ve karışık dış ilişkilerinin baskısı altında zayıflamaktadır... Dünyadaki demokratik güçler, desteğimizi hak etmektedirler. Onları terk etmek, utanç verici bir ihanet olur; yalnızca bu cesur erkekleri ve kadınları terk etmek değil, aynı zamanda en yüksek ideallerimizi de terk etmek anlamına gelir."{1021}

Küresel olarak özgürlük ve demokrasinin desteklenmesinde kullanılan yüksek Wilson dili, hemen hemen Makyavelci gerçeklikle mayalandı. Amerika, Quincy Adams'ın sözleriyle "yok etmek için yurtdışında canavar avına" çıkmadı; daha çok, Reagan Doktrini'ne göre düşmanın düşmanına yardım için çıktı ki, bunu Richelieu bütün kalbiyle desteklerdi. Reagan Yönetimi yalnızca gerçek demokratlara değil (Polonya'da olduğu gibi), fakat Afganistan'daki İslamcı köktencilere (İranlılarla ortak), Orta Amerika'daki sağcılara ve Afrika'daki kabile savaşçılarına kadar yardım yaptı. Birleşik Devletler'in Afganistan'daki mücahitlerle, Richelieu'nün Osmanlı imparatorluğu sultanı ile olduğundan daha fazla ortak bir şeyi yoktu. Ancak ortak bir düşmanları vardı ve ulusal çıkar dünyasında bu durum onları müttefik yaptı. Sonuçlar komünizmin çöküşünü hızlandırdı; fakat Amerika'yı tarihi boyunca kaçındığı ve bir devlet adamının başlıca çıkmazı olan temel bir soruyla yüz yüze getirdi: Hangi sonuçlar hangi araçları meşru kılar?

Reagan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı en önemli meydan okuması askeri bakımdan kuvvetlenmeydi. Bütün seçim kampanyalarında, Reagan Amerikan savunma çabalarının yetersiz olduğundan yakınmış ve yaklaşmakta olan Sovyet üstünlüğü uyarısında bulunmuştu. Bugün biz bu korkuların, Atom Çağı'nda askeri üstünlüğün doğasının gereğinden fazla basitleştirilmesinin bir sonucu olduğunu biliyoruz. Fakat Reagan'ın Sovyet askeri tehdidini algılamadaki isabet derecesi ne olursa olsun, bu anlayış, tutucu seçmenlerin desteğini Nixon'ın jeopolitik tehlike kavramının yaptığından daha iyi sağladı.

Reagan Yönetimi'nden önce, Amerika'nın Soğuk Savaş politikasını eleştirenlerin standart argümanı, silah yığınağı yapılmasının anlamsız olduğu, çünkü Sovyetlerin daima ve her seviyede Amerikan çabasına cevap vereceği ve eşitliği sağlayacağı idi. Bunun, yakın Sovyet üstünlüğü algılamasından da isabetsiz olduğu anlaşıldı. Reagan dönemindeki Amerikan silah yığınağının derecesi ve hızı, Afganistan'da ve Afrika'daki büyük yenilgiler sonucunda, Sovyet liderliğinin kafasında var olan silahlanma yarışını, ekonomik ve daha önemlisi teknik bakımdan kaldırıp kaldırmayacakları kuşkusunu daha da kuvvetlendirdi.

Reagan, B-1 bombardıman uçaklarının yapılması, on yıldan beri ilk Amerikan kıtalar arası füzeleri olan MX füzelerinin konuşlandırılmasının başlatılması gibi Carter zamanında terk edilen silah sistemlerini yeniden canlandırdı. Soğuk Savaş'ın sona erdirilmesinde en büyük katkısı olan iki stratejik karar, NATO'nun orta menzilli Amerikan füzelerini Avrupa'da konuşlandırması ve Stratejik Savunma Girişimi'nin başlatılmasıydı.

Orta menzilli (1.500 mil) füzelerin Avrupa'da konuşlandırılması hakkındaki NATO karan, Carter Yönetimi'nde alınmıştır. Amacı, Amerika'nın nötron bombasını tek taraflı olarak iptal etme kararı dolayısıyla çok kızan Batı Alman Başbakanı Helmut Schmidt'i yatıştırmaktı. Nükleer savaşı daha az tahrip edici hale getirmek için icat edilen nötron bombasını, Schmidt kendi Sosyal Demokrat Partisi'nin karşı koymasına rağmen desteklemişti. Orta menzilli silahlar (kısmen balistik füzeler, kısmen karadan atılan Cruise füzeleri) farklı bir problem için icat edilmişti. Amaç, Sovyet topraklarının derinliklerinde konuşlandırılmış ve bütün Avrupa hedeflerini vurabilecek kapasitedeki çok sayıda yeni Sovyet füzesine (SS-20) karşı kullanmaktı.

Özünde orta menzilli silahlar lehine olan argüman, stratejik değil, politikti ve yirmi yıl önce strateji hakkında müttefikler arasında tartışma çıkaran aynı

endişeden doğmuştu. Ancak bu kez Amerika Avrupa'nın korkularını yatıştırmaya çalıştı. Açıkça söylemek gerekirse, bu sorun, bir kez daha Batı Avrupa'nın Avrupa'ya yönelik bir Sovyet saldırısını nükleer silah kullanmak suretiyle püskürteceği konusunda Birleşik Devletler'e güvenip güvenemeyeceği sorunuydu. Müttefikleri, Amerika'nın kendi ülkesinde veya denizde üslenmiş silahları ile nükleer bir misillemeye başvurmaya istekli olduğuna gerçekten inansalar, Avrupa topraklarında yeni füzelere gerek kalmayacaktı. Fakat Avrupa liderlerinin devamlı kuşku duydukları husus, Amerika'nın bunu yapıp yapmayacağıydı. Amerikan liderlerinin de Avrupa'nın bu konudaki endişelerine cevap vermekte kendi nedenleri vardı. Bu, Amerika'ya yönelik genel bir savaş ile Sovyet nükleer şantajına boyun eğme arasında seçenek yaratan esnek karşılık stratejisinin bir parçasıydı.

Kuşkusuz, Atlantik ortaklığının her iki tarafı arasında karşılıklı olarak bir bilinçaltına yerleşmiş güvensizliğin daha sofistike bir açıklaması vardı. Bu da, yeni silahların, Avrupa'nın stratejik savunması ile Amerika'nınkini birbirine organik olarak bağlamasıydı. Bu argümana göre, Sovyetler Birliği ilk önce Avrupa'daki orta menzilli füzeleri yok etmeden konvansiyonel silahlarla saldırıya geçemezdi. Çünkü bu silahlar yakınlığı ve hedefi vurma oranının yükseldiği nedeniyle Sovyet kumanda merkezlerini vurabilir ve Amerikan stratejik kuvvetlerinin ilk öldürücü darbesi için yolu açabilirdi. Diğer taraftan, Amerikan misilleme gücünü olduğu gibi bırakarak Amerikan orta menzilli füzelerine saldırmak da çok tehlikeli bir şeydi. Büyük zarar verebilecek yeterli sayıda orta menzilli füze sağlam kalabilir ve zarar görmemiş Amerikan misilleme kuvvetlerini savaşın sonucunu belirleyecek duruma getirebilirdi. Böylece orta menzilli füzeler caydırmada var olan bir boşluğu dolduruyordu. Zamanın teknik jargonuyla, bundan böyle Avrupa'nın savunması ile Amerika'nın savunması "birbiriyle bağlantılı" idi: Sovyetler Birliği toptan bir atom savaşı riskini göze almadan Avrupa veya Amerika'ya saldırıda bulunamayacaktı.

Teknik "bağlantı", Avrupa'nın geri kalan bölümünde, özellikle Fransa'da gittikçe artan Alman tarafsızlığı korkusuna da cevap veriyordu. 1982'de Schmidt'in düşmesinden sonra, Alman Sosyal Demokrat Partisi milliyetçiliğe ve tarafsızlığa döner gibi oldu. O kadar ki, 1986 seçimlerinde partinin liderliğinden olan Oscar LaFontaine, Almanya'nın bütünleşmiş NATO kumandanlığından çıkmasını istedi. Füzelerin konuşlandırılması aleyhinde yapılan büyük gösteriler Federal Cumhuriyeti sarstı.

Almanya'nın NATO ile bağlarını zayıflatmak fırsatını hisseden Brejnev ve yerine gelen Andropov, orta menzilli füzelerin konuşlandırılmasına muhalefet etmeyi Sovyet dış politikasının esas teması haline getirdi. 1983'ün başlarında, Gromiko, Bonn'u ziyaret ederek, Pershing füzelerinin Almanya'ya geldiği gün, Sovyetlerin Cenevre silahların kontrolü görüşmelerini terk edeceği uyarısında bulundu. Bu söz, açıkça Alman protestocularını ateşlemek için söylenmişti. Kohl 1983 Temmuz'unda Kremlin'i ziyaret ettiği zaman, Andropov Alman başbakanına Pershing II'leri kabul etmesi durumunda şu uyarıda bulunmuştu:

> "Batı Almanya için askeri tehdit, katlanarak büyüyecektir. Ülkelerimiz arasındaki ilişkilerde bazı zorluklar kaçınılmaz olacaktır. Federal Alman Cumhuriyeti ile Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde yaşayan Almanlara gelince, birinin yakın zamanda dediği gibi (Pravda) birbirlerine, füzelerden oluşan parmaklıklar arkasından bakacaklardır."{1022}

Moskova'nın propaganda makinesi Avrupa ülkelerinde büyük bir kampanya başlattı. Birçok barış grubu tarafından yapılan büyük kitle gösterilerinde, yeni füze konuşlandırılmasından çok silahsızlanmaya öncelik verilmesi ve ayrıca nükleer silahların derhal dondurulması istendi.

Almanya'nın tarafsızlığa her yönelişinde, (Fransızlara göre bu milliyetçilik demekti) Fransız cumhurbaşkanları, Bonn'a Avrupa veya Atlantik alternatifleri sunmaya giriştiler. 1960'lı yıllarda, de Gaulle Almanya'nın Berlin konusundaki görüşünün yılmaz savunucusuydu. 1983'te, Mitterand beklenmedik bir şekilde Amerika'nın orta menzilli füzelerini konuşlandırılması planının en büyük Avrupalı destekçisi olmuştur. Mitterand Almanya'ya füzelerin yerleştirilmesi için bir kampanya başlattı. "Avrupa kıtasının Amerika ile bağlantısı üzerinde kumar oynayan birisi, bizim görüşümüze göre kuvvet dengesini ve barışın korunmasını tehlikeye sokuyor demektir." Bu sözü Mitterand Alman Bundestag'ında söylemiştir.{1023} Fransız cumhurbaşkanı için orta menzilli füzelerin Almanya'da konuşlandmlmasındaki Fransız ulusal çıkan, Fransız Sosyalistlerinin Alman Sosyal Demokrat kardeşlerine karşı hissettikleri ideolojik yakınlıktan daha üstün gelmektedir.

Reagan, Sovyet diplomatik saldırısının önünü almak için bir hile icat etti: Amerikan orta menzilli füzelerine karşılık Sovyet SS-20'lerini önerdi.{1024} SS-20'ler Amerikan konuşlandırması için daha çok bir bahane olduğundan, öneri Avrupa'nın savunmasını Amerika'nınki ile "birbirine bağlamak" konusunda

ciddi sorunlar ortaya çıkardı, iki savunma arasındaki "bağlantı" hakkındaki tartışmalar anlaşılmaz bir duruma gelirken, bütün bu kategori içinde kalan silahların kaldırılması önerisi, anlaşılması kolay bir şeydi. Sovyetler pazarlık şanslarını olduğundan fazla tahmin ettiler ve Reagan'ın önerisini tartışmayı bile kabul etmediler; böylece sıfır seçeneği Avrupa hükümetlerinin füzeleri konuşlandırma çalışmalarını kolaylaştırdı. Bu Reagan ve Amerikan planını cesaretle savunan Alman Başbakanı Helmut Kohl için herkesi hayrete düşüren bir zaferdi. Bu olay şunu da gösterdi ki, zayıf Sovyet liderliği, Batı Avrupa'nın gözünü korkutma kapasitesini yitiriyordu.

Orta menzilli füzelerin konuşlandırılması caydırma stratejisini de geliştirdi; fakat 23 Mart 1983'te Reagan Sovyet füzelerine karşı bir stratejik savunma geliştirmek niyetini açıklayınca, gerçekten de bir stratejik hamle yapmış oldu:

> "... Ülkemizde bize atom silahlarını veren bilim topluluğuna, şimdi bütün yeteneklerini insanlık ve dünya barışı uğruna kullanmaları çağrısında bulunuyorum: Bize bu nükleer silahları etkisiz ve modası geçmiş hale getirecek bir şey verin."{1025}

Son kelimeler olan "etkisiz ve modası geçmiş" kelimeleri, Kremlin'i ürpertmiş olmalıdır. Sovyet atom silahları, Sovyetler Birliği'nin süper güç statüsünün kilit taşıydı. Brejnev döneminin başlıca hedefi, yirmi yılı boyunca, Birleşik Devletler'le stratejik eşitliği sağlamaktı. Şimdi, bir küçük teknik darbe ile Reagan, Sovyetler Birliği'nin elde etmek için iflası göze aldığı her şeyi bir çırpıda silip atmayı öneriyordu.

Reagan'ın yüzde yüz etkili savunma silahını gerçekleştirme aşamasına yaklaşması bile, Amerikan stratejik üstünlüğünün gerçek olması anlamına geliyordu. Amerika'nın ilk darbesi başarılı olabilirdi; çünkü savunma sistemi, Sovyet füze gücünün ayakta kalmış olan nispeten küçük ve disorganize bölümünü engelleyebilirdi. En azından, Reagan'ın SDI (Stratejik Savunma Girişimi) ilanı Sovyet liderlerinin dikkatini şu noktaya çekti: 1960'lı yıllarda amansız bir şekilde başlattıktan silah yarışı, şimdi ya kaynaklarını tamamen tüketecek veya bir Amerikan stratejik hamlesine yol açacaktı.

Reagan'ın SDI önerisi, Amerikan savunma politikası tartışmasında hassas bir yaraya dokundu. Atom Çağı'ndan önce, bir ülkenin savunmasını, halkının tehlikeye açıklığı üzerine dayandırması, akıl almaz bir şey olarak düşünülürdü. Sonradan stratejik tartışma yeni bir özellik kazandı; çünkü büyük bölümü tamamen yeni bir grup katılımcı tarafından yönetilir oldu. Nükleer Çağ'dan

önce, askeri strateji, ya kurmay subaylar tarafından tartışılarak kararlaştırılır veya askeri kurmay kolejinde, çoğu B.H. Liddell Hart gibi askeri tarihçi olan kimselerin dışardan katılımıyla belirlenirdi. Nükleer silahların geniş tahrip kapasitesi, geleneksel askeri uzmanlığı faydasız hale getirdi; yeni teknolojiden anlayan herkes oynayabilirdi ve oyuncular çoğunlukla bilim adamı ve birkaç da akademisyenden oluşuyordu.

Teknik uzmanların çoğunluğu, serbest bırakılan tahrip kapasitesinin büyüklüğü karşısında dehşete düştüler ve politikacıların bu konuda yeter derecede sorumluluk taşımadıklarına ikna olarak, kendilerinde politikacıların nükleer savaşı daha kabul edilebilir hale getirecek en az düzeyde bir şans dahi görürlerse, bunu kullanmaya girişebileceklerini düşündüler. Bu nedenle, en pervasız politika üreticilerini bile korkutacak derecede felaket taşıyan stratejileri savunmak bilim adamlarının moral göreviydi. Bu yaklaşımın paradoksu, kendilerini doğru olarak uygarlığın geleceği ile en çok ilgilenen kişiler olarak görenlerin, sivil halkın imhasını öngören nihilist bir askeri stratejiyi savunmalarıydı.

Savunma alanında çalışan bilim adamları bu görüşe yavaş yavaş geldiler. Nükleer çağın ilk on yılında, çoğu henüz mevcut olmayan Sovyet hava tehdidine karşı savunmayı ısrarla istiyorlardı. Bir atom savaşını önlemeyi kendilerine görev edinmiş bilim adamlarının kafalarının gerisinde, kuşkusuz kaynakların saldırı silahları için kullanılmasını önlemenin ve böylece bir Amerikan sürpriz saldırısını cazip kılan şeyleri azaltmanın faydalı olduğu fikri vardı. Sovyetlerin bütün Birleşik Devletler'i yerle bir edecek yeterli nükleer kapasitesinin her gün daha da büyüdüğünü gören bilimsel toplumun yaygın görüşü, paradoksal bir şekilde değişti. Bundan böyle, çoğunluk, Karşılıklı Yok Olma Doktrini'ni şevkle savunuyordu. Bu doktrin, beklenen sivil kayıpların çok yüksek bir düzeyde olacağı varsayımına dayanan caydırıcı bir sistemdi ve bu düzey nedeniyle hiçbir tarafın nükleer bir savaşı başlatamayacağı varsayılıyordu.

Karşılıklı Yok Olma Doktrini, stratejik teoride, savunmayı, intihar tehdidine dayandırarak mantıklı olmaktan bilerek kaçışa işaret etmektedir. Pratikte bu teori, karşı tarafın genel bir nükleer savaşa başvurmadan karşı koyamayacağı sorunlar yaratabilen tarafa psikolojik yönden büyük bir avantaj sağlamıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda bu taraf, açıkça konvansiyonel askeri kapasitesinin Batı'nınkilere göre üstün olduğu kabul edilen Sovyetler Birliği'ydi. Aynı zamanda, böyle bir strateji, bir nükleer savaşın bütün uygarlığı yok etmesini de kesinleştiriyordu. Böylece SDI, tam teslimiyet ile kıyamet günü arasında

hoşlanılmayan bir seçim yapmaktan kaçınmak isteyen kişiler arasında taraftar buldu.

Ancak medya ve savunma konulan ile ilgilenen entelektüeller, genellikle kabul edilen yolu seçerek SDl'ye karşı çıktılar. Çeşitli karşı çıkış nedenlerinin en iyi ve en dürüst özeti, Carter Yönetimi'nde savunma bakanı ve Johnson Yönetimi'nde Hava Kuvvetleri bakanı olan Harold Brown tarafından bir kitapta toplanmıştır. {1026} Brown bir inceleme yapılmasını istiyor ve SDI'in henüz uygulanabilir olmadığını ileri sürüyordu.{1027} Onunla çalışanlardan biri, Richard Betts, Sovyetlerin savunma sisteminin, herhangi bir konuşlandırma düzeyinde Amerika'nınkinden daha düşük bir maliyette olduğunu savundu.{1028} Johns Hopkins Üniversitesi'nden Prof. George Liska karşı görüşü benimsedi. SDI'in çalışabileceğini, fakat bir kez korunduktan sonra Amerika'nın Avrupalı müttefiklerini savunması için bir neden kalmayacağını söyledi.{1029} Robert Osgood, 1972 ABM Antlaşması'nın ve yeni silahların kontrolü çabalarının ortadan kaldırılmasından endişe duyarak, bütün yukarıdaki eleştirileri bir araya getirdi.{1030} Birçok Batılı müttefikin görüşünü temsil eden İngiliz Dışişleri Bakanı Geoffrey Howe "uzayda bir Maginot Hattı" yaratmaya karşı uyarıda bulundu:

> "Konuşlandırma işi uzun yıllar alır. Uzun güvensizlik ve istikrarsızlık yılları hedefimiz olamaz. Bütün müttefikler, her aşamada NATO topraklarının güvenliğinin bölünmez olduğu duygusunu paylaşmaya devam etmelidir. Aksi takdirde, ittifakın ikiz sütunları birbirinden ayrılır ve yıkılabilir."{1031}

Bir ittifakın korunmasının bedeli olarak her müttefik devletin halkının tehlikede tutulması, yeni ve uzun vadede moral bozucu bir şeydi. Aynı zamanda da yanlıştı. Tersine ABD'nin Avrupalı müttefiklerini korumak için nükleer savaş riskini göze alma istekliliği, Amerika'nın sivil halkını korumak kapasitesiyle doğru orantılı olarak artacaktı.

Her türlü teknik argüman teknik uzmanların elindeydi, ama temel politik gerçeği yalnızca Reagan elinde tutuyordu: Nükleer silahlar dünyasında, kendi halklarını kazaya, çılgın düşmanlara, nükleer yayılmaya ve bütün öngörülebilir diğer tehlikelere karşı koruma çabasında olmayan liderler, eğer felaket olursa gelecek kuşaklara yüz kızartıcı bir ayıp bırakmış olurlar. Karışık bir araştırma programının başlangıcında, SDI'ın maksimum etkinliğini göstermenin olanaksız olması, problemin karmaşıklığının doğal bir parçasıydı; herhangi bir silah bu

kadar kusursuz bir kriteri ilk denemesinde tam karşılamak zorunda olsaydı, hiçbir silah geliştirilemezdi.

Herhangi bir savunmanın, doyum noktasına geldiği zaman yenilmeye mahkûm olduğu şeklindeki moda argüman, doyumun düz bir çizgide işlemediği gerçeğini göz önünde tutmuyor demektir. Bir düzeye kadar, SDI hemen hemen Reagan'ın anlattığı gibi işleyebilir; fakat bundan sonra, etkinliği gittikçe artan bir şekilde azalırdı. Ancak eğer bir nükleer saldırı başlatmanın bedeli yeter derecede yüksekse, caydırma artar; çünkü saldırgan hangi savaş başlıklarının hedefine vardığını bilemez. Son olarak, önemli miktarda Sovyet füzesini engelleyecek kapasitede olan bir savunma, yeni nükleer silaha sahip olan ülkelerin nispeten küçük saldırılarına karşı daha etkili olabilir.

Reagan teknik eleştirilerden etkilenecek bir insan değildi; çünkü zaten SDI'ı stratejik terimler içinde savunmuyordu. Aksine, nükleer savaşın ortadan kaldırılması gibi "liberal" bir amaç terimleri içinde davasını sunmuştu. Savaş sonrası başkanları içinde, nükleer kapasite dâhil, Amerika'nın askeri gücünü geliştirmeye en çok önem vermiş bir başkan olan Reagan, aynı zamanda bütün atom silahlarının kaldırıldığı bir dünya isteyen pasifıst görüşü de desteklemiştir. Reagan'ın çok kullanılan sözü olan "bir nükleer savaş hiçbir zaman kazanılamaz ve hiçbir zaman böyle bir savaş yapılmamalıdır"{1032} sözü, onun köktenci kritiklerinin açıklanan hedeflerinin aynısıdır. Sovyetler Birliği ile ilgili işlerdeki yaklaşımının ikili olması gibi, Reagan silahların çoğaltılması ve pasifızm konularının ikisinde de çok ciddiydi. Reagan, hatıralarında nükleer silahlara karşı tutumunu şöyle açıklıyordu:

> "Kimse bir atom savaşını 'kazanamaz.' Ancak nükleer silahlar var olduğu sürece onların kullanılma riski de daima olacaktır ve bir kez bir nükleer silah kullanılınca, nerede son bulacağını kim bilebilir?
>
> Bu nedenle benim rüyam, nükleer silahlardan arınmış bir dünyadır."{1033}

Reagan'ın atom savaşına karşı hissettiği kişisel nefret, İncil'deki kıyamet günü kehanetine olan inancıyla da kuvvetlenmişti. Onun, bu görüşlerini biyograficisinin belirttiği hemen hemen aynı cümlelerde açıkladığını duymuştum:

> "Kıyamet hikâyesindeki Doğu'dan gelen 200 milyonluk kuvvetli bir istila ordusunun veba salgınından kırılışı hikâyesini, sanki bir film

> sahnesini anlatır gibi anlattı. Reagan veba'nın, 'gözlerin kafada alev alev yandığı ve saç ve tüylerin vücuttan döküldüğü' bir nükleer savaş kehaneti olduğuna inanır. Bu pasajın özellikle Hiroşima'yı anlattığına inanır."{1034}

Barış Hareketi'nin hiçbir üyesi Reagan kadar belagatle nükleer silahları lanetleyemezdi. 16 Mayıs 1983'te bir açıklama yaparak, kıtalararası MX füzelerini konuşlandırdığını, fakat ümidinin bu sürecin geri çevrilmesi ve bütün nükleer silahların ortadan kaldırılması olduğunu söyledi:

> "Bu dünyanın bizim kuşaktan ve bizi izleyecek kuşaklardan sonra da her iki tarafta birbirine karşı konuşlandırılmış füzelerin bir gün bir deli veya manyak tarafından yahut kaza sonucu ateşlenerek, hepimizin sonu olacak olan bir savaşı başlatmadan devam edebileceğine inanmıyorum."{1035}

Reagan SDI'ı ortaya attığı zaman, bütün başkanlara yapıldığı gibi, önce konuşması bürokratik bir "süzgeçten geçirme sürecine" tabi tutulmuştu. Buna rağmen dili geleneksel olamayacağı kadar da tutkuluydu. Silahların kontrolü görüşmeleri çok uzadığı takdirde, Amerika nükleer "tehlikeyi tek taraflı olarak SDI'ı kurarak sona erdirecekti. Reagan, Amerikan biliminin, nükleer silahları modası geçmiş duruma getireceğine inanıyordu.{1036}

Sovyet liderleri, Reagan'ın moral başvurusu ile etkilenmediler; fakat Amerika'nın teknolojik potansiyelini ve mükemmel olmayan bir savunmanın bile yaratacağı stratejik etkiyi ciddiye almak zorundaydılar. On dört yıl önce Nixon'ın ABM önerisinin başına geldiği gibi, Sovyet tepkisi, silahların kontrolü taraftarlarının tahmininin aksi oldu; SDI, silahların kontrolüne açılan kapının kilidini açmaya hizmet etti. Sovyetler, orta menzilli füzeler dolayısıyla kesilen silahların kontrolü konuşmalarına yeniden döndüler.

Reagan'ı eleştirenler, onun sinsi ve bütün nükleer silahların kaldırılması hayalinin de, silahlanma yarışını hızlandırma çabalarını gizlemek için bir oyun olduğunu ileri sürdüler. Fakat Reagan'ın sinsilikle uzaktan yakından bir ilgisi yoktu; bütün Amerikalılara gerekli, aynı zamanda gerçekleşmesi olası bir iyimser inancı vermek istiyordu. Gerçekten de nükleer silahların kaldırılması konusunda yaptığı bütün konuşmaları, herhangi bir hazırlık yapmadan yaptığı konuşmalardı.

Böylece şu paradoks ortaya çıkıyordu: Amerika'nın stratejik silahlarını

modernize etmek için pek çok şey yapan bir başkan, aynı zamanda onların hukuka aykırı hale getirilmesi için de önemli bir katkıda bulunuyordu. Reagan'ın nükleer silahlar hakkında halka söyledikleriyle özel sohbetlerde kıyamet gününün yakın olduğundan bahseden sözlerini yüzeysel olarak değerlendiren düşmanları ve müttefikleri, ancak Amerikan savunmasının dayandığı silahlara başvurmayı fevkalade olanak dışı gören bir başkanla karşı karşıya oldukları düşüncesine varabilirlerdi.

Nükleer tehdidin inanılırlığının aşınmasından önce bir başkan kaç kez "nükleer savaş yapılmamalıdır" sözünü söyleyebilir? Esnek karşılık stratejisi teknik olarak olanaksız hale gelene kadar, kaç kez nükleer silahlarda azaltma yapılabilir? Neyse ki Sovyetler Birliği, o zamanlar, artık bu potansiyel olarak tehlikeli durumu deneyemeyecek kadar zayıf düşmüştü ve Amerika'nın endişeli müttefikleri, Sovyetler Birliği'nin hızlanan çöküşüyle meşgullerdi.

Reagan'ın sinsi bir insan olmadığı, nükleer silahlar olmayan bir dünya hayalini uygulamak için bir fırsat ele geçirdiğini sandığı zaman, daha da iyi anlaşıldı. Nükleer savaşın ortadan kaldırılmasını objektif olarak çok önemli bir şey olduğuna ve aklı başında herkesin onunla bu konuda aynı fikirde olacağına inanan Reagan, ulusal çıkarları aynı doğrultuda olan müttefiklerine danışmadan en temel konular hakkında Sovyetlerle ikili görüşmelere girişmeye hazırdı. Bu olay, Reagan'ın 1986'da Reykjavik'te Gorbaçov'la yaptığı zirve toplantısında dramatik bir şekilde ortaya çıktı. Kırk sekiz saat süren patırtılı ve heyecanlı bir gemi yolculuğundan sonra, Reagan ve Gorbaçov beş yıl içinde bütün stratejik kuvvetleri yüzde 50 azaltmak ve bütün balistik füzeleri on yıl içinde ortadan kaldırmak konularında prensip anlaşmasına vardılar. Bir an Reagan, bütün nükleer silahların tamamen ortadan kaldırılması şeklindeki bir Sovyet önerisini kabul etme noktasına geldi.

Böylece Reykjavik, şimdiye kadar müttefiklerin ve tarafsızların uzun zamandır korktuğu bir Sovyet-Amerikan ortaklığına doğru yaklaştı. Eğer diğer nükleer silah sahibi devletler, Sovyet-Amerikan anlaşması doğrultusunda hareket etmeyi reddederlerse, halk tarafından ayıplanacaklar, baskı altında kalacaklar veya izole edileceklerdi; kabul ederlerse, Büyük Britanya, Fransa ve Çin, sonuçta Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği tarafından bağımsız nükleer caydırıcılıklarını terk etmek zorunda bırakılacaklardı; Thatcher ve Mitterrand hükümetleri ve Çin liderleri buna hiçbir zaman hazır değildiler.

Reykjavik anlaşması son anda iki nedenle başarısızlığa uğradı. Gorbaçov,

iktidarının bu ilk safhasında kendi olanaklarına fazla güvendi. Stratejik füzelerin ortadan kaldırılması ile on yıl müddetçe SDI denemelerine yasak koymayı birbirine bağlamaya çalıştı; ama karşısındakini ve onun pazarlık şansını yanlış değerlendirmişti. Gorbaçov için akıllıca bir taktik, mutabık kılınan hususların yayınlanmasını önermek (yani füzelerin kaldırılması) ve SDI denemelerini Cenevre'deki silahların kontrolü görüşmelerine havale etmek olabilirdi. Bu durum anlaşmaya varılan konulan dondurmuş olur ve hem Atlantik İttifakı'nda, hem de Çin-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kriz yaratırdı. Gorbaçov daha fazlası için baskı yapınca, Reagan'dan zirveden önce söz verdiği SDI'ı bir pazarlık konusu olarak kullanmama vaadi ile karşılaştı. Gorbaçov ısrar edince, Reagan hiçbir dış politika profesyonelinin yapmaması gereken bir şeyi yaptı: Masadan kalkıp odayı terk etti. Yıllar sonra, Gorbaçov'un Reykjavik'te bulunan ileri gelen bir danışmanına, Sovyetlerin niçin Birleşik Devletler'in kabul etmiş olduğu noktada anlaşmaya varmadığını sorduğumda, bana verdiği cevap şuydu: "Her şeyi düşünmüştük; fakat Reagan'ın kalkıp odadan çıkacağını hiç düşünmemiştik."

Kısa bir müddet sonra, George Shultz, Reagan'ın nükleer silahları ortadan kaldırma görüşünün niçin Batı'nın lehinde olduğuna dair mantıklı bir konuşma yaptı.{1037} Fakat "daha az nükleer bir dünya"yı destekleyen konuşmanın dili göstermiştir ki, müttefiklerin endişelerinden rahatsızlık duyan Dışişleri Bakanlığı, henüz Reagan'ın nükleer silahların toptan ortadan kaldırılması görüşüne vize vermemiştir.

Reykjavik'ten kısa zaman sonra, Reagan yönetimi Reykjavik gündeminin hemen gerçekleşebilecek bölümünü uygulamaya koyuldu: Bütün füzelerin yasaklanması ile ilgili toptan anlaşmanın ilk aşaması olarak stratejik kuvvetlerin yüzde 50 azaltılması. Avrupa'daki Amerikan ve Sovyet orta menzilli balistik füzelerinin yok edilmesi anlaşmaları yapıldı. Bu anlaşma, Büyük Britanya ve Fransa'nın nükleer kuvvetlerini kapsamadığından, yirmi beş yıl önceki müttefikler arası tartışma tekrar yaşanmadı. Aynı şekilde, Almanya'nın nükleer silahlardan arındırılması ve böylece Atlantik İttifakı'ndan ayrılması süreci başlatıldı. Almanya, yeni başlayan nükleer silahlardan arındırılma programından, ancak nükleer silahları ilk kullanan taraf olmama politikasını benimsemek şartıyla tam olarak yararlanabilecekti. Bu, NATO stratejisine ve Amerikan konuşlandırmasına tamamen tersti. Soğuk Savaş devam etmiş olsa idi, Federal Almanya'da daha milliyetçi ve daha az ittifak merkezli bir dış politika oluşabilirdi ki İngiliz Başbakanı Thatcher'in, silahların kontrolü görüşmelerinde

ortaya çıkan eğilimden endişe duymasının nedeni buydu.

Reagan, maraton yarışını bir sürat yarışına dönüştürdü. Onun risk göze alan diplomasisi ile bağlantılı çatışmacı tarzı, Soğuk Savaş'ın başlangıcında iki nüfuz küresi sağlamlaşmadan önce ve Stalin'in ölümünden hemen sonra işleyebilirdi. Böyle bir diplomasi, 1951'de tekrar iktidara dönen Churchill'in önerdiği diplomasiydi. Avrupa'nın bölünmesi dondurulmuş durumda ve Sovyetler Birliği hâlâ kendinden eminken, bir çözümü zorla sağlama girişiminin önemli bir çatışma çıkaracağı ve üyelerinin çoğunluğu gereksiz gerginlik istemeyen Atlantik İttifakı'nda gerilemeye neden olacağı hemen hemen kesindi. 1980'li yıllarda, Sovyet durgunluğu bu hamle stratejisini tekrar uygun hale getirdi. Gerçekten Reagan, Sovyet irade gücündeki dağılmayı fark etti mi, yoksa onun iradesi ve fırsatlar tesadüfen bir araya mı geldi?

Sonuçta, Reagan'ın içgüdü ile mi, yoksa analizlere göre mi hareket ettiği hiç fark etmedi. Soğuk Savaş, en azından kısmen Reagan yönetiminin Sovyet sistemi üzerinde yaptığı baskı dolayısıyla çok devam etmedi. Reagan'ın başkanlığının sonunda, Doğu-Batı gündemi yumuşama döneminin bilinen gündemine geri dönmüştü. Bir kez daha, silahların kontrolü Doğu-Batı görüşmelerinin ana konusu olmuştu; ancak şimdi silahların azaltılmasına daha çok önem veriliyor ve tüm bir silah kategorisinin yok edilmesinde daha büyük isteklilik gösteriliyordu. Şimdi bölgesel çatışmalarda Sovyetler Birliği savunmadaydı ve sorun çıkarma yeteneğinin çoğunu kaybetmişti. Güvenlik endişeleri azalırken, müttefiklerin birliği ilan edilirken bile, Atlantik'in her iki yakasında da milliyetçilik kuvvetlenmişti. Amerika gittikçe artan bir şekilde kendi toprakları üzerinde veya denizde konuşlandırılmış silahlarına güvenirken, Avrupa Doğu'ya karşı politik seçeneklerini çoğalttı. Sonuçta, bu olumsuz eğilimler komünizmin çöküşü ile son buldu.

En radikal değişiklik, Doğu-Batı politikasının Amerikan kamuoyuna sunuluş şeklinde oldu. Reagan içgüdüsel olarak, sert Soğuk Savaş jeostratejik politikalarını, ideolojik kampanya ile barışın ütopik canlandırılması arasına sıkıştırdı. Bu hareket, uluslararası konularda Amerikan düşüncesine egemen olan iki görüşü aynı anda etkiledi: Misyonerci görüş ve izolasyoncu görüş ile teolojik görüş ve psikiyatrik görüş.

Uygulamada Reagan, Amerikan düşünce tarzının klasik yapısına Nixon'dan daha yakındı. Nixon, Sovyetler Birliği'ni tanımlamak için "kötülük imparatorluğu" deyimini kullanmazdı; ama aynı zamanda bütün nükleer

silahlardan vazgeçme önerisini de yapmazdı veya tek bir zirve toplantısında Sovyet liderleri ile büyük bir kişisel uzlaşma ile Soğuk Savaş'ı sona erdirmeyi ummazdı. Reagan'ın ideolojisi, liberal bir başkanın yerileceği yarı-barışçı açıklamalar yaptığı zaman onu bir kalkan gibi korudu. Doğu-Batı ilişkilerini iyileştirmeye kendini adaması ise, özellikle ikinci başkanlık dönemindeki başarılan ile birlikte kavgacı retoriğini biraz yumuşattı. Sovyetler Birliği önemli bir rakip olarak kalsaydı, Reagan'ın bu cambazlığını sonsuza kadar devam ettirip ettiremeyeceği kuşkuludur. Fakat Reagan'ın ikinci başkanlık dönemi, yönetiminin izlediği politikalar dolayısıyla da hızlandırılan komünist sistemin dağılmasına rastladı.

Lenin'den sonra yedinci lider olan Gorbaçov, evvelce görülmemiş bir güç ve prestije kavuşmuş olan bir Sovyetler Birliği'nde bu konuma yükselmişti. Ancak kurulması bu kadar çok kan dökülmesine ve servete mal olan bir imparatorluğun ölümü sırasında başkanlık yapmak kaderiydi. Gorbaçov 1985'te iktidara geldiği zaman, ekonomik ve sosyal bakımdan çürümeye yüz tutmuş bir nükleer süper gücün lideri oldu. 1991'de iktidardan devrildiği zaman, Sovyet ordusu desteğini, rakibi Boris Yeltsin'in lehine koymuştu; Komünist Partisi hukuk dışı ilan edilmiş ve Büyük Petro zamanından beri bütün Rus liderleri tarafından çok kan dökülerek kurulmuş olan imparatorluk dağılmıştı.

1985 Mart'ında Gorbaçov genel sekreter olarak atandığı zaman bu çöküşü düşünmek bile fantastik bir şeydi. Kendinden önceki yöneticiler gibi, Gorbaçov da, hem korku, hem de ümit yaydı. Anlaşılmaz hükümet tarzı dolayısıyla daha da meşum olan bir süper gücün lideri olduğu için korkutucuydu; yeni genel sekreter, devleti çok istenen barışa yöneltebileceği için ümit vericiydi. Gorbaçov'un kullandığı her kelime gerginliği gidermek için bir işaret olarak analiz edildi; demokrasiler, duygusal olarak Stalin'den sonraki bütün yöneticilerden bekledikleri gibi, Gorbaçov'da da, yeni bir devrin şafağını keşfetmeye hazırdılar.

Bu kez demokrasilerin inancı, hüsnükuruntu değildi. Gorbaçov, ruhları Stalin tarafından kırılmış Sovyet liderlerinden farklı bir kuşaktan geliyordu; *nomenklatura*'nın önceki ürünlerinin ağır elliliği onda yoktu. Çok zeki ve tatlı dilli bir insan olarak XIX. yüzyıl Rus romanlarından çıkan bir kahraman gibiydi, hem kozmopolit, hem taşralı, akıllı, fakat bir konuda odaklaşmamış; temel çıkmazını anlamadığı halde algılama yeteneği yüksek biriydi.

Dış dünya, neredeyse işitilebilir bir şekilde derin bir nefes aldı. Uzun zamandan

beri beklenen ve şimdiye kadar ele geçmeyen Sovyet ideolojik dönüşümü anı nihayet gelmişti. 1991'in ortalarında Gorbaçov, Washington'da yeni dünya düzeninin inşasında kendisinden vazgeçilemez bir ortak olarak görülüyordu. Öyle ki, Başkan Bush, Sovyet liderinin niteliklerini ve Sovyetler Birliği'ni bir arada tutmaktaki önemini anlatan övücü konuşmasını yaptığı yer olarak Ukrayna Parlamentosu'nu seçmişti. Ondan başkası ile işbirliği yapmanın çok güç olacağına inanan Batılı politikacılar, Gorbaçov'u iktidarda tutmayı başlıca hedefleri durumuna getirdiler. 1991 Ağustosu'nda olan garip ve görünüşte Gorbaçov karşıtı hükümet darbesi sırasında, bütün demokratik liderler Gorbaçov'u iktidara getiren komünist anayasayı destekleyerek "meşruiyet" yanında yer aldılar.

Fakat yüksek politikada zayıflığa yer yoktur, kurban bunun sebebi olmasa da. Gorbaçov, ideolojik olarak düşman ve nükleer silahları olan Sovyetler Birliği'nin uzlaşmacı lideri kimliğiyle ortaya çıktığı zaman gizemliliği en üst düzeydeydi. Politikası amaçtan çok kafa karışıklığını yansıtınca, Gorbaçov'un önemi azalmaya başladı. Başarısız komünist darbesinden beş ay sonra istifa etmeğe ikna edildi ve yerine beş ay önce "hukuka aykırılığa" lanet yağdıran Batı'nın gözleri önünde, her yönden hukuka aykırı prosedürlerle Yeksin getirildi. Bu kez demokrasiler, kısa zaman önce Gorbaçov için kullandıkları birçok argümanı Yeltsin lehine kullanarak onu destekledi̇ler. Son zamanlara kadar onu alkışlayan dış dünya tarafından ihmal edilen Gorbaçov, yeteneklerini aşan amaçlar peşinde koşarken, gemisini batıran devlet adamlarının çekildiği gibi inzivaya çekildi.

Gerçekte Gorbaçov zamanının en önemli devrimlerinden birini yapmış bir kişiydi, iktidarı ele geçirmek ve elinde tutmak için organize edilen, Sovyet hayatının her aşamasını kontrol altında tutan Komünist Partisi'ni yıkmıştı. Ardından Gorbaçov, yüzyıllar süren çabalar sonunda bir araya getirilen bir imparatorluğun kalıntılarını darmadağın etti. Bağımsız devletler olarak organize edilmekle beraber, Rusya'nın eski imparatorluk nostaljisinden çekinen ve eski imparatorluk efendileri ve değişik dış etnik gruplar (çoğunlukla kendi topraklarında yüzyıllarca Rus egemenliği sonucu yerleşen Ruslar) tarafından tehdit edilen devletler, yeni bir istikrarsızlık kaynağı oldular. Bu sonuçların hiçbirisi uzaktan yakından Gorbaçov'un istediği şeyler değildi. Onun gerçekleştirmek istediği modernizasyondu, özgürlük değildi; Komünist Partisi'nin dış dünya ile ilgilenmesini istemişti; aksine, ona şekil veren ve bugünkü konumunu borçlu olduğu sistemin yıkılışını davet etti.

Görev başındayken olan felaketin büyüklüğü karşısında kendi halkı tarafından

suçlanan, demokrasiler tarafından unutulan ve iktidarını korumak yeteneksizliği karşısında utanç duyan Gorbaçov, ne yüceltilmeyi, ne de aşağılanmayı hak etmişti. Çünkü, gerçekten güç ve belki de baş edilmesi olanaksız birtakım problemlerle karşı karşıya kalmıştı. Gorbaçov iktidara geldiği zaman, Sovyet çöküntüsünün büyüklüğü henüz su yüzüne çıkıyordu. Kırk yıllık Soğuk Savaş, hemen hemen bütün sanayici ülkelerin Sovyetler Birliği'ne karşı gevşek bir koalisyon oluşturmasına neden olmuştu. Eski müttefiki Çin, pratik sebeplerle karşı kampa katılmıştı. Sovyet Birliği'nin geri kalan müttefikleri, yalnızca Doğu Avrupa uydu devletleriydi ki, onlar da, Sovyet kaynaklarını artırmayıp, aksine emiyorlardı ve Brejnev Doktrini içindeki kesin Sovyet gücü tehdidi ile bir arada tutuluyorlardı. Sovyetlerin Üçüncü Dünya'daki serüvenleri ise, hem pahalı bir uğraş olmuştu, hem de sonuçsuzdu. Afganistan'da, Sovyetler Birliği, Amerika'nın Vietnam'da geçirdiği deneyimlerin çoğunu geçirdi. Şu önemli farkla ki, bu olaylar, geniş imparatorluğunun hemen sınırında oluyordu, Amerika'daki gibi dünyanın çok uzak bir köşesinde değil. Angola'dan Nikaragua'ya kadar yeniden dirilen Amerika, Sovyet yayılmacılığını, masraflı da olsa kımıldayamaz duruma getiriyor veya onur kırıcı bir başarısızlığa uğratıyordu. Bir taraftan da Amerika, stratejik yığınağını sürdürüyor (özellikle SDI gibi), durgunlaşan ve ağır yük altında ezilen Sovyet ekonomisinin karşılayamayacağı bir teknolojik meydan okuma yaratıyordu. Batı süper bilgisayar, mikroçip devrimini başlatırken, yeni Sovyet lideri, ülkesinin yavaş yavaş teknolojik bakımdan gelişmemiş ülkeler arasına kaydığını görüyordu.

Nihai yenilgisine karşın, Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin çıkmazları ile yüz yüze gelmeyi istemesinden dolayı övgüye layıktır, ilk önce, Komünist Partisi'ni temizlemek ve merkezi planlama sistemine pazar ekonomisinin bazı elemanlarını sokmak yoluyla toplumunu yeniden canlandırabileceğine inanmış görünüyordu. Her ne kadar Gorbaçov'un içerde giriştiği işin büyüklüğü hakkında hiçbir fikri yoksa da, gayet açık bir şekilde anlıyordu ki, bu hedefleri gerçekleştirmek için sakin bir uluslararası dönem gerekti. Bu konuda, Gorbaçov'un çıkardığı sonuçlar Stalin sonrası yöneticilerinkinden pek farklı değildi. Fakat 1950'li yıllarda, Kruşçev Sovyet ekonomisinin yakında kapitalist sistemi geçeceğine inanırken, 1980'li yıllarda Gorbaçov Sovyetler Birliği'nin, kapitalist dünyanın sınai üretim düzeyine erişmesi ve uzaktan da olsa rakip olabilmesi için çok zaman geçmesi gerektiğini anlamıştı.

Bu nefes alma alanını kazanmak amacıyla Gorbaçov, Sovyet dış politikasının yeniden değerlendirilmesini başlattı. 1986'daki Yirmi Yedinci Parti

Kongresi'nde, Marksist-Leninist ideoloji, hemen hemen tamamen atıldı. Önceki barış içinde bir arada yaşama dönemleri, sınıf mücadelesi devam ederken, güç dengesini yeniden düzenlemek için geçici birer dinlenme olarak açıklandı. Gorbaçov sınıf mücadelesini toptan reddeden ve birlikte yaşamayı kendi içinde bir amaç olarak ilan eden ilk Sovyet lideriydi. Her ne kadar Doğu ile Batı arasındaki ideolojik farklılığı kabul ediyorsa da, Gorbaçov, uluslararası işbirliği ihtiyacının onların yerini aldığını söylüyordu. Bundan başka, bir arada yaşama da daha önceki gibi (kaçınılmaz çatışmadan önceki bir ara olarak) doğrulanmamış, fakat komünist ve kapitalist dünyalar arasındaki ilişkinin devamlı bir unsuru olarak anlaşılmıştır. Bu, kaçınılmaz komünist zaferine giden yolda gerekli bir aşama olarak açıklanmamış, fakat bütün insanlığın iyiliğine bir katkı olarak değerlendirilmiştir.

Perestroyka (Reform) kitabında Gorbaçov yeni yaklaşımı şöyle açıklıyor:

> "Kuşkusuz farklılıklar kalacaktır. Fakat onlar yüzünden düello mu edeceğiz? Bizleri ayıran şeyleri, bütün insanlığın çıkarları ve dünya üzerindeki hayat uğruna aşmamız daha doğru olmaz mı? Biz kararımızı verdik, bağlayıcı açıklamalar ve özel hareket ve uygulamalarla yeni bir politik görüş ileri sürüyoruz. İnsanlar, çatışmadan ve gerginlikten yorgun düştüler. Daha emin ve güvenilebilir bir dünya arayışı içindeler; öyle bir dünya ki, herkes kendi felsefi, politik ve ideolojik görüşlerini ve kendi hayat tarzını koruyabilecek."{1038}

Gorbaçov, iki yıl önce Reagan'la 1985'te ilk zirve toplantısının sonundaki basın toplantısında bu görüşlerine üstü kapalı bir şekilde değinmişti:

> "Bugünkü uluslararası durum, bizim ve Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikalarımızda göz önüne almamız gereken çok önemli bir özellik dolayısıyla farklıdır. Demek istediğim şudur: Bugünkü durumda yalnızca iki sosyal sistem arasındaki bir mücadeleden değil, aynı zamanda hayatta kalma ve karşılıklı yok olma arasındaki seçimden söz ediyoruz."{1039}

Soğuk Savaş'ın emektarları, Gorbaçov'un yaklaşımının önceki birlikte yaşama dönemlerinden daha derine inip inmediğini anlamakta güçlük çektiler. 1987'nin başında o zamanlar Merkezi Komite'nin Uluslararası Departmanı'nın başı olan (aşağı yukarı Beyaz Saray'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı durumunda) Anatoli Dobrinin ile Moskova'daki mağaraya benzeyen Merkezi Komite binasında bir

buluşmamız oldu. Dobrinin Moskova'nın desteklediği Afgan hükümeti aleyhine o kadar çok söz sarf etti ki, ona Brejnev Doktrini'nin hâlâ yürürlükte olup olmadığını sordum. Dobrinin hemen cevabını yapıştırdı: "Kabil hükümetinin komünist olduğunu düşünmenize neden olan şey nedir?"

Washington'a verdiğim raporda, bu yorumun Kremlin'in Afgan kuklalarını atmaya hazır olduğuna işaret ettiğini söylediğimde, genel reaksiyon, Dobrinin'in eski bir dostu hoşnut etmek arzusu ile söylenmiş bir söz olduğu merkezindeydi ki, bu "arka kanalın" Sovyet ucu ile on yıllık bir deneyimimde hiç tanık olmadığım bir davranıştı. Bununla beraber, şüpheci olmak, Gorbaçov'un dış politikadaki doktriner değişikliği hemen tanınabilir politika değişikliğine dönüştüremeyeceğinden haklı bir tepkiydi. Sovyet liderler, yeni doktrinlerini, düşünmeden "Batı'yı düşman imajından yoksun bırakmak" ve Batı birliğini böylece zayıflatmak metodu olarak tanımladılar. Kendiliğinden ilan edilen "yeni düşünce"nin, "Sovyet karşıtı basmakalıp düşünceleri ve bizim inisiyatiflerimize ve hareketlerimize karşı duyulan kuşkuları" ortadan kaldırarak dünya işlerinde yerini almaya başladığını Gorbaçov 1987 Kasım'ında söyledi. Silahların kontrolü görüşmelerindeki Sovyet taktikleri, Nixon'lu ilk yılların taktiklerinin tekrarından başka bir şey değilmiş gibi göründü.{1040} Temel saldırı tehditlerinde değişiklik yapmazken, savunma sistemlerinin altını oymak için girişimde bulunmak.

Büyük bir gücün hükümeti, yüzbinlerce ton taşıyan süper tankerler gibidir ve bu tankerlerin dönüş yarıçapları onlarca mildir. Liderleri, dış dünyada yaratmak istedikleri etkiyi, bürokrasilerinin morallerine karşı dengelemek zorundadırlar. Hükümet başkanları politikalarının yönünü oluşturmak için yetkilerini kullanırlar. Ancak onların aslında ne olduğunu yorumlamak hükümet bürokrasilerinin işidir. Hükümet başkanlarının, emirlerinin günlük uygulamalarını kontrol etmek için ne zamanları, ne de ekipleri vardır. Şaşılacak şeydir ki, bürokrasi ne kadar kalabalık ve karışık olursa, bu sorun daha belirgin olarak ortaya çıkar. Sovyet sisteminden daha az katı hükümetlerde bile, politika değişiklikleri, sık sık buzlu bir zeminde çok yavaş hareket eder.

Zaman ilerledikçe Gorbaçov'un doktriner değişikliği artık kaçınılamaz oldu; hatta Gromiko'nun hemen hemen otuz yıllık dışişleri bakanlığı zamanının şekillendirdiği bir bürokrasi bile bunu göz ardı edemedi. Çünkü Gorbaçov'un "yeni düşünceli, yerleşmiş Sovyet politikasını, yeni gerçeklere adapte etmenin de ötesine gitti, tarihi Sovyet dış politikasının entelektüel temellerini tahrip etti. Gorbaçov, sınıf mücadelesi kavramının yerine, Wilsoncu küresel karşılıklı

dayanışma temasını koymakla, birbiri ile uyumlu çıkarlar ve temeli uyum olan bir dünya tanımlıyordu ve bu yerleşmiş Leninist ilkelerin, tarihi Marksizm'in tam tersiydi.

İdeolojinin çöküşü, Sovyet dış politikasını, yalnızca tarihi mantığından ve inancından yoksun bırakmakla kalmadı, aynı zamanda Sovyetlerin durumundaki güçlüğü daha da kuvvetlendirdi. 1980'li yılların ortalarında, Sovyet politikacıları öyle bir gündemle karşı karşıya idiler ki, bu gündemin herhangi bir maddesi bile, üstesinden gelinemeyecek kadar zordu; bütün maddeler bir arada ele alındığında ise, büsbütün başa çıkılamaz durumdaydı. Bunlar, Batı demokrasileriyle ilişkiler, Çin'le ilişkiler; uydu yörüngesindeki gerilimler, silahlanma yarışı ve iç ekonomik ve politik sistemdeki durgunluktu.

Gorbaçov'un ilk hareketleri, Stalin'in ölümünden beri görülen standart Sovyet örneğinden pek değişik değildi: Atmosfer yoluyla, ya da en azından geçmişte büyük ölçüde atmosferle sınırlı kalmış yolla gerilim azaltma arayışı. 9 Eylül 1985'te *Time* dergisi, Gorbaçov'un barış içinde bir arada yaşama nosyonunu ortaya koyduğu bir söyleşi yayınladı:

> "Bana Sovyet-Amerikan ilişkilerini belirleyen başlıca şeyin ne olduğunu soruyorsunuz. Sanırım değişmez gerçek şudur ki, birbirimizi sevelim, ya da sevmeyelim, ya birlikte yaşayacağız yahut da birlikte yok olacağız. Cevap vermemiz gereken başlıca soru, birbirimizle barış içinde yaşamak için başka bir yol olmadığını anlamaya ve düşünüş ve hareket tarzımızı, savaşçı durumdan, barışçı duruma çevirmeğe hazır olup olmadığımız sorusudur."{1041}

Gorbaçov'un karşı karşıya bulunduğu çıkmaz, bir taraftan açıklamalarının otuz yıl önce Malenkov ve Kruşçev tarafından söylenen sözler çerçevesinde algılanması, diğer taraftan da bu açıklamaların kesin bir cevabı davet etmeyecek kadar belirsiz olmasıydı. Bir politik çözüm önerisinden yoksun olan sözlerle Gorbaçov, kendisini, Doğu-Batı diplomasisinin silahların kontrolü olarak tanımlandığı yirmi yılın ilkelerinin ağı içinde buldu.

Silahların kontrolü öyle anlaşılması zor ince noktaları içeren bir konuydu ki, en iyi niyetlerle de olsa bu konunun bir sonuca bağlanması yıllar alacaktı. Oysa Sovyetler Birliği'nin acele rahatlamaya ihtiyacı vardı ve bu yalnızca gerilimden değil, özellikle silahlanma yarışı dolayısıyla ortaya çıkan ekonomik baskıdan ileri geliyordu. Bunu gerçekleştirmek, uzlaşılan kuvvet düzeylerinin oluşturulması prosedürleri, birbiri ile orantılı olmayan sistemlerin kıyaslanması,

anlaşılması zor kontrol usulleri ve onların uygulamaya geçirilmesi için geçecek zamanla mümkün değildi. Böylece, silahların kontrolü görüşmeleri, ayakları üzerinde zor duran Sovyet sistemi üzerinde baskı uygulamak için bir araçtı ve bu iş için düşünülmemiş olmadığı için daha da etkiliydi.

Gorbaçov silahlanma yarışına süratle bir son vermek veya en azından Atlantik ittifakı devletleri üzerindeki zorlamayı artırmak için eline geçen son fırsatı, 1986 Reykjavik zirvesinde kaçırdı. Gorbaçov, Kruşçev'in çeyrek yüzyıl önce Berlin dolayısıyla başına geldiği gibi, kendisini şahinler ile güvercinler arasında bir tuzağa yakalanmış gibi hissetti. Aynı zamanda Amerika'nın görüşme pozisyonunun zayıflığını iyice anlamış olabilirdi; ancak kendi zor durumunu kesinlikle kavramıştı. Ama askeri danışmanları, büyük olasılıkla ona bütün füzelerin sökülmesine razı olunması, fakat SDI'ın serbest bırakılması halinde gelecek bir Amerikan yönetiminin anlaşmayı bozabileceğini ve büyük çapta azaltılmış (en kötü olasılıkla tamamen sökülmüş) olan Sovyet füze olanaklarına karşı, Amerika'nın kesin bir avantaj elde edeceğini söylemiş olabilir. Bu teknik olarak doğru idi, fakat şu da doğruydu ki, Kongre'nin Reykjavik formülüne göre yapılan bir silahların kontrolü anlaşması, bütün füzelerin yok edilmesi esasına dayandırıldığına göre, SDI'a gerekli fonu vermeyi reddedeceği de hemen hemen kesindi. Anlaşmanın Sovyetler Birliği'ne sağlayacağı diğer bir fayda olan, Birleşik Devletler'le atom silahına sahip diğer devletler arasında çıkması hemen hemen kaçınılmaz çatışmayı da kesinlikle ihmal ediyordu.

Sonradan yapılan değerlendirmeler, genellikle başarısızlığın faturasını o günkü şartlara değil, bireylere çıkarırlar. Gerçekte, Gorbaçov'un özellikle silahların kısıtlanması konusundaki dış politikası, Sovyet savaş sonrası stratejisinin zekice geliştirilmesi demekti. Ayrıca Almanya'nın nükleer silahlardan arındırılması ve daha milliyetçi bir Almanya kurulması da iki nedenle gerçekleşme yolundaydı: Amerika'nın kendi savunmasında nükleer stratejinin riskini göze almaktan çekinen bir ülke için nükleer savaş tehlikesini göze almasının daha az olası olması ve Almanya'nın, kendisine sağlanacak bir çeşit özel statü karşılığında nükleer silahlardan arındırılmasını desteklemeye hevesli bulunması.

Gorbaçov, 1989'da Avrupa Konseyi'nde yaptığı bir konuşmada, Atlantik İttifakı'nın zayıflatılması için bir mekanizma önerdi. "Ortak Avrupa Evi" fikrini ileri sürdüğü konuşmasında, Vancouver'den Vladivostok'a kadar uzanan belirsiz bir yapıda herkes herkesle müttefik olacaktı ki, bu durum ittifak fikrinin kendisini anlamsızlaştıracaktı. Ancak Gorbaçov'un sahip olmadığı şey, politikasının olgunlaşması için ihtiyaç duyduğu zamandı. Yalnız bazı ani

değişiklikler, önceliklerini tekrar sıralamasını mümkün kılacaktı. Fakat Reykjavik'ten sonra, stratejik kuvvetlerde yüzde 50 kesinti ve orta menzilli füzelerde sıfır seçenek –ki tamamlaması yıllar alacaktı ve temel problemlerle de ilgili değildi– şeklindeki zaman alıcı bir diplomatik sürece dönmeye zorlandı. Temel sorun, silahlanma yarışının Sovyetler Birliği'nin varlığını tüketiyor olmasıydı.

1988 Aralık'ında, Gorbaçov neredeyse eline geçmek üzere olan uzun vadeli kazançlardan vazgeçti ve tek taraflı olarak Sovyet silahlı kuvvetlerinde kısıntı yapmaya karar verdi. 7 Aralık'ta Birleşmiş Milletler'de yaptığı bir konuşmada orduda tek taraflı olarak 500.000 kişilik ve 10.000 tanklık bir azalma yaptığını (NATO'nun karşısındaki tankların yarısı) açıkladı. Orta Avrupa'da konuşlandırılmış kuvvetlerinin geri kalan kısmı, sadece savunma görevi için tekrar organize edilecekti. Çin'i sakinleştirmek peşinde olan Gorbaçov, Moğolistan'daki Sovyet kuvvetlerinin "büyük bir kısmım" geri çekeceğini de açıkladı. Kesintilerin "tek taraflı" yapıldığı açıkça belirtildiyse de, Gorbaçov bir yerde "Birleşik Devletler'in ve Avrupa'nın da bazı adımlar atacağı ümidinde olduğunu" sözlerine ekledi.{1042}

Gorbaçov'un sözcüsü Gennadi Gerasimov bu hareketin mantığını şöyle açıkladı: "Biz sonunda, bitmez tükenmez bir şekilde tekrarlanan Sovyet tehdidi, Varşova Paktı tehdidi ve Avrupa'ya saldırı efsanesine bir son vermek istiyoruz."{1043} Fakat bu büyüklükteki tek taraflı kesintiler, ya olağanüstü bir kendine güven duygusuna veya ender bir zayıflığa işarettir. Gelişmesinin bu noktasında, kendine güven duygusu hiç de bir Sovyet niteliği değildi. Böyle bir hareket son elli yılda hiç duyulmamış bir şey olup, aynı zamanda Kennan'ın çevreleme teorisinin orijinal versiyonunun da nihai doğrulanması olmuştur; Amerika kuvvet pozisyonları yaratırken, Sovyetler Birliği içeriden ufalanmakta idi.

Devlet adamlarının doğru karar vermeye olduğu kadar, şansa da gereksinimi vardır. Talih Mihail Gorbaçov'a gülmüyordu. Dramatik Birleşmiş Milletler Konuşması'nı yaptığı aynı gün, Amerika seyahatini yarıda keserek Sovyetler Birliği'ne dönmek zorunda kaldı. Ermenistan'da büyük bir deprem olmuş ve haber başlıklarında, silahlanma yarışının dramatik şekilde terk edilmesinin bulunması gereken yeri almıştı.

Çin cephesinde, ne silahların kısıtlanması görüşmeleri olmuş, ne de Pekin bu konuyla ilgilenmişti. Çinliler eski moda diplomasi yürütmüşler ve gerginliğin yumuşatılmasını bazı siyasi çözümlerle belirlemişlerdir. Gorbaçov ilişkilerin

iyileştirilmesi konusunda görüşmeler önermek suretiyle Pekin'e yaklaşmaya başladı. 1986 Haziran'ında Vladivostok'ta yaptığı bir konuşmada şunları söyledi:

> "Sovyetler Birliği'nin Çin'le iyi komşuluk atmosferini yaratmak için ek önlemleri herhangi bir zamanda, herhangi bir düzeyde görüşmeye hazır olduğunu doğrulamak isterim. Ümit ederim ki, bizi ayıran –bağlayan demeyi yeğlerim– sınır, yakında bir barış ve dostluk çizgisi olur."{1044}

Fakat Pekin'de, sözün tonundaki değişiklik için uzlaşmaya hazır olan bir "psikiyatrik" diplomasi okulu yoktu. Çin liderleri ilişkilerin iyileşmesi için üç şart ileri sürdüler: Kamboçya'nın Vietnamlılar tarafından işgaline son verilmesi; Sovyet birliklerinin Afganistan'dan ve Çin-Sovyet sınırından çekilmesi. Bu istekler, hemen yerine getirilebilecek istekler değildi. Önce Sovyet liderliği tarafından kabul edilmesi ve sonra uygulanabilmesi için uzun görüşmelerin yapılması gerekti. Çin'in ileri sürdüğü her şartta yeterli ilerleme kaydedilerek ilişkilerin bütünüyle ele alınması için Pekin'deki sert pazarlıkçıları ikna ederek kendisini Pekin'e davet ettirmesi, Gorbaçov'un en iyi üç yılını aldı.

Bir kez daha Gorbaçov kötü talihin kurbanı oldu. Mayıs 1989'da Pekin'e vardığı zaman Tiananmen Meydanı'ndaki öğrenci gösterileri bütün şiddetiyle devam ediyordu; karşılama merasimi, ev sahiplerine karşı yapılan protestolarla sık sık kesildi. Protestocuların haykırışları, daha sonra görüşme salonlarında da duyuldu. Dünyanın dikkati, Pekin'in Moskova ile ilişkilerine değil, Çin liderliğinin iktidarda kalma savaşına odaklandı. Olayların gelişmesi, bir kez daha Gorbaçov'un uzlaşma çabalarını gölgeledi.

Hangi problemle uğraşırsa uğraşsın, Gorbaçov daima aynı çıkmazla karşılaşıyordu, iktidara geldiği zaman inatçı bir Polonya ile karşılaştı. 1980'den beri Dayanışma (*Solidarity*) burada gittikçe güç kazanıyordu. 1981'de General Jaruzelski tarafından bastırılan dayanışma, bu kez Jaruzelski'nin ihmal edemeyeceği bir şekilde politik bir güç olarak tekrar ortaya çıktı. Çekoslovakya, Macaristan ve Doğu Almanya'da komünist partilerin üstünlüğü daha çok özgürlük talep eden ve Helsinki Anlaşması'nın insan hakları ile ilgili III. Sepet'indeki hakları ileri süren gruplarca sarsılmaya başladı. Avrupa Güvenlik Konferansı'nın periyodik toplantılarında da insan hakları sorunu daima canlı tutuldu.

Doğu Avrupa'nın komünist yöneticileri, kendilerini çözümlenemez bir zorluk

içinde buldular. İç baskıları durdurmak için daha milliyetçi bir politika izlemeleri gerekiyordu ve bu politika onları Moskova'dan bağımsızlıklarını ilan etmeye zorluyordu. Fakat yöneticiler, halk tarafından Kremlin'in birer aleti olarak tanındıklarından, milliyetçi bir dış politika izlenmesi de halkı yatıştırmıyordu. Komünist liderler, iç bünyelerini demokratikleştirmek yoluyla kendi saygınlıklarını yeniden kazanmak zorunluluğunu hissediyorlardı. Çabucak belli oldu ki, medyayı kontrol ettikleri ülkelerde dahi, komünist partiler, küçük bir azınlığın iktidarı ele geçirmek ve onu korumak aracı olarak icat edilmiş olduklarından, demokratik rekabete karşı pek dayanıklı değillerdi. Komünistler, gizli polisin yardımı ile halkı nasıl yöneteceklerini biliyorlardı; fakat gizli oyla yönetmeyi bilmiyorlardı. Doğu Avrupa ülkelerinin komünist yöneticileri böylece bir kısır döngü içine girdiler: Dış politikaları ne kadar milliyetçi oldu ise, demokratikleşme talepleri de o kadar fazla oldu; demokratikleşme arttıkça, yöneticileri değiştirmek baskıları da o kadar arttı.

Sovyetlerin sorunu daha da başa çıkılmazdı. Brejnev Doktrini'ne göre, Kremlin'in uydu yörüngesini kemiren bu yeni başlayan devrimi bastırması gerekliydi. Fakat Gorbaçov yaratılış bakımından böyle bir role uygun olmadığı gibi, böyle bir şey bütün dış politikasını bozardı. Çünkü Doğu Avrupa'daki hareketlerin bastırılması, NATO ve Çin-Amerikan de facto koalisyonunu kuvvetlendirecek ve silahlanma yarışını kızıştıracaktı. Gorbaçov iki seçenekle karşı karşıya kalmıştı: Politik intihar veya politik gücünün yavaş yavaş aşınması.

Gorbaçov'in ilacı liberalleşme hareketinin yoğunlaştırılmasıydı. Bu ilaç, on yıl önce faydalı olabilirdi; ancak 1980'li yılların sonlarında Gorbaçov artık bunu başaramazdı. Bu nedenle, onun yönetim dönemi, Brejnev Doktrini'nden yavaş yavaş geri çekilme dönemidir. Liberal komünistler Macaristan'da iktidara geldiler; Jaruzelski'ye Polonya'da Dayanışma ile uzlaşma izni verildi. 1989'ın Temmuz'unda, Avrupa Konseyi'nde yaptığı bir konuşmada, Gorbaçov'un yalnızca Sovyetlere Doğru Avrupa ülkelerine müdahale hakkı veren Brejnev Doktrini'ni değil, nüfuz kürelerini de reddetmek suretiyle uydu yörüngesini de terk ettiği anlaşıldı:

> "Bir ülkedeki sosyal ve politik düzenler, geçmişte değiştiği gibi gelecekte de değişebilir. Fakat bu değişiklik, o ülkenin halkının özel işidir ve kendi tercihidir... içişlerine herhangi bir karışma veya devletlerin bağımsızlıklarını kısıtlayacak herhangi bir girişim –dost, müttefik veya diğerleri olsun– kabul edilemez... Avrupa'nın bir mücadele alanı olarak görüldüğü ve nüfuz kürelerine bölündüğü

> Soğuk Savaş döneminin varsayımlarını arşivlere kaldırmak zamanı geldi."{1045}

Uydu yörüngesine sahip olmanın maliyeti gittikçe katlanılmaz olmuştu. Avrupa Konseyi konuşması bile biraz dolaylı olsa da, tarihi Sovyet standartlarına göre yeter derecede açıktı. Ekim 1989'da, Gorbaçov Finlandiya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Brejnev Doktrini'ni açık bir şekilde terk etti. Sözcüsü Gerasimov basına espri yaparak, Moskova'nın Doğu Avrupa'da "Sinatra Doktrini"ni kabul ettiğini söyledi. "Biliyorsunuz Frank Sinatra'nın bir şarkısı vardır: *I Did it My Way* (Kendi Bildiğim Gibi Yaptım) Macaristan ve Polonya bildikleri gibi yapıyorlar."{1046}

Doğu Avrupa'daki veya bu noktada Sovyetler Birliği'ndeki komünistleri kurtarmak artık için çok geçti. Gorbaçov'un liberalleştirme kumarı başarısızlığa mahkûmdu. Komünist Partisi, yekpare olma özelliğini kaybettiği derecede morali de bozuldu. Liberalleşmenin komünist yönetime uygun olmadığı anlaşıldı. "Komünistlerin komünist olmayı bırakmadan demokrat olamayacakları" denklemini Gorbaçov hiçbir zaman anlamadı, fakat Yeksin anladı.

Yine 1989 Ekim'inde, Gorbaçov Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 40. yılında Berlin'i ziyaret etti ve bu arada Stalinci lider Erich Honecker'den daha reformcu bir politika gütmesini istedi. Açıktır ki Gorbaçov böyle bir kutlamanın 41'incisinin yapılmayacağını bilseydi, bu kutlamaya gelmezdi. Konuşmasında şöyle diyordu:

> "Bize devamlı olarak şu veya bu tümeni dağıtın diye çağrıda bulunuldu. Genellikle şunu işittik: SSCB Berlin duvarını ortadan kaldırırsa, o zaman onun barışçı niyetlerine inanırız.
>
> Avrupa'ya yerleşmiş olan düzeni, ideal kabul etmiyoruz. Fakat gerçek şu ki, şimdiye kadar savaş sonrası gerçekliğin kabul edilişi, kıta üzerinde barışı güvence altına aldı. Batı'nın, her Avrupa'nın savaş sonrası haritasını değiştirme girişiminde, bunun sonucu olarak uluslararası durumun daha da kötüleşmesi oldu."{1047}

Ancak yalnızca dört hafta sonra Berlin Duvarı yıkıldı ve on ay içinde Gorbaçov, Almanya'nın NATO'nun bir parçası olarak birleşmesine razı oldu. Bu zamana kadar, eski uydu yörüngesindeki her komünist hükümet devrilmişti ve Varşova Paktı çökmüştü. Yalta, tersine çevrilmişti. Tarih, Kruşçev'in komünizmin

kapitalizmi gömeceği savının boş palavra olduğunu herkese göstermiş oldu. Tehdit ve baskılarla Batı'nın tutumunu kırk yıldan beri yok etme peşinde kendini tüketen Sovyetler Birliği, Batı'nın iyi niyetine muhtaç olacak kadar takatten düştü. Uydu yörüngesine değil, Batı yardımına gereksinmesi vardı. 14 Temmuz 1989'da Gorbaçov, sanayileşmiş demokrasilerin hükümet başkanlarının oluşturduğu G-7 zirvesine başvurdu:

> "Bizim *Perestroyka*'mız, dünya ekonomisine tam katılımımızı hedef alan bir politikadan ayrılamaz. Dünya, Sovyetler Birliği kadar büyük bir pazarı açmakla ancak kazanır."{1048}

Gorbaçov, iki önerme için varını yoğunu ortaya koymuştu: Liberalleşmenin Sovyetler Birliği'ni modernize edeceği ve Sovyetler Birliği'nin ancak o zaman büyük devlet olarak uluslararası kimliğini koruyabileceği. Her iki beklenti de gerçekleşmedi ve Gorbaçov'un iç temeli de dışarıdaki uydu yörüngesi gibi çöktü.

Yunan filozofu ve matematikçisi Arşimet şöyle söylemişti: "Bana dayanacak bir yer gösterin, dünyayı yerinden oynatayım." Devrimler ilk önce kendi çocuklarını yerler; çünkü devrimciler, sosyal dağılmanın belli bir noktasından sonra artık kaldıraç görevi görecek belli bir dayanak noktası kalmadığını çok ender olarak anlarlar. Gorbaçov, reform geçirmiş bir Komünist Partisi'nin, Sovyet toplumunu modern dünyaya taşıyabileceği inancıyla işe girişmiştir. Fakat, komünizmin çözüm yolu değil, problemin kendisi olduğunu bir türlü kabul edememiştir. İki kuşak boyunca, Komünist Parti bağımsız düşünceyi baskı altında tutmuş, kişisel inisiyatifleri yok etmiştir. 1990'da merkezi planlama kemikleşmiş ve hayatın her aşamasını kontrol etmek için oluşturulan çeşitli organizasyonlar, kontrol etmekle yükümlü oldukları gruplarla, birer saldırmazlık anlaşması yapmışlardı. Disiplin, rutin bir şey olmuş ve Gorbaçov'un inisiyatifi serbest bırakma girişimi kaos yaratmıştır.

Gorbaçov'un güçlükleri, verimliliği artırma ve pazar ekonomisinin bazı unsurlarının kullanılması girişimleri ile en basit düzeyde başlamıştır. Daha işin başlangıcında, planlanmış bir sistemde sorumluluk olmadığı ve böylece verimli bir ekonominin ilk temel şartının eksik olduğu anlaşıldı. Stalinist teori bir merkezi planlamanın üstünlüğünü varsayar, fakat gerçek tamamen farklıdır. "Plan" denilen şey, gerçekte muazzam bir bürokrasi arasında öyle yaygın bir danışıklı dövüştür ki, bu dövüş, sonunda merkezi otoriteleri yanlış yola yönelten geniş bir güven oyununa dönüşmüştür. Üretimden sorumlu müdürler, dağıtımla

ilgilenen bakanlıklar ve direktifleri veren plancıların hepsi kör uçuş yapmaktadırlar; çünkü talebin ne olacağı hakkında herhangi bir fikirleri yoktur ve bir kez oluşturulduktan sonra programlarını değiştirmek ve ona göre ayarlamak düşünülmemiştir. Sonuç olarak, sistemin her birimi, yalnızca çok küçük bir hedef seçmiş, hedefin gerisinde kalındığında ise, resmi merkezi mekanizmadan gizli olarak, diğer birimlerle özel anlaşmalar yapmak suretiyle açıkları kapatmışlardır. Her şey yeniliğe karşıydı ve işlerin bu gidişi düzeltilemiyordu; çünkü sözde liderlerin toplumlarında işlerin doğru gidip gitmedikleri hakkında hemen hemen hiçbir fikirleri yoktu. Sovyetler Birliği, Rus devletinin eski tarihine dönmüştü, devasa bir Potemkin köyüne dönüşmüştü.

Reform girişimleri, değişmez *status quo*'mun ağırlığı altında çöktü. Kruşçev'e de böyle olmuştu, Kosigin'e de. Ulusal bütçenin yüzde 25'i sübvansiyonlara gittiği için, verimliliği ve ekonomik talebi ölçmek için objektif bir ölçüt mevcut değildi. Mallar satın alınmayıp tahsis edildiğinden, rüşvet, pazarın tek terimi olmuştu. Gorbaçov yaygın durgunluğu fark etmişti; fakat sistemin içindeki katılığı kıracak ne hayal gücüne, ne de yeteneğe sahipti. Çeşitli denetleme organlarının kendileri, zamanla problemin bir bölümünü oluşturdu. Bir zamanlar devrimin aracı olan Komünist Partisi'nin, bu detaylı komünist sistemde denetlemeden başka bir görevi yoktu. Onu da anlamadığından, kontrol etmesi gerekenlerle danışıklı dövüş yoluyla hallediyorlardı. Komünist yüksek tabakası, ayrıcalıkları olan mandarin sınıfı halini almıştı; teorik olarak ulusal uygulamalardan sorumlu olan Parti, bütün dikkatini ayrıcalıklarını korumaya vermişti.

Gorbaçov reform programını iki ilke üzerine oturtmuştu: Yeni teknokratların desteğini kazanmak için *perestroyka* (yeniden yapılanma) ve uzun zamandan beri eza gören entelektüelleri yanlarına almak için *glasnost* (politik liberalleşme). Fakat özgür ifadeyi kanalize edecek ve gerçek halk tartışması yaratacak kurumlar olmadığı için *glasnost* kendine zarar verdi. Askeriyeye ayrılanların dışında serbest kaynaklar olmadığı için, yaşama şartlarında da bir gelişme olmadı. Böylece, Gorbaçov daha geniş halk desteği elde edemeden kurumsal desteğini kaybetti. *Glasnost* artan bir şekilde *perestroyka* ile çatışmaya başladı. Eski liderlere karşı yapılan saldırılar bile sıralarını savdılar. 1989'da Kremlin'de bana mihmandarlık görevi yapmak üzere seçilen Gorbaçov ekibinden genç bir üye şöyle dedi: "Bütün bunların anlamı şu ki, yirmi beş yaşın üstündeki Sovyet vatandaşlarının hepsi, hayatlarını boşa harcamışlardır."

Çareyi kabullenmeye hazır olmamakla beraber, reform gereksinimini anlayan tek

grup güvenlik servisleriydi. KGB, haber alma kaynakları aracılığıyla Sovyetler Birliği'nin Batı ile olan teknolojik rekabette çok geride kalmış olduğunu biliyordu. Silahlı kuvvetlerin başlıca düşmanının kapasitesini tanımlamada profesyonel yetenekleri vardı. Bununla beraber, problemi anlamak çözümü bulmaya yetmiyordu. Güvenlik servisleri de Gorbaçov'un kararsızlığını paylaşıyordu. KGB sivil disiplini ortadan kaldırmadığı sürece, siyasi liberasyon demek olan *glasnost*u destekleyecekti; askeri tarafın ise, Gorbaçov, modernizasyon programı için yeni kaynak bulmak amacıyla silahlı kuvvetlerin bütçesinden kesinti yapmadığı müddetçe ekonomik yeniden yapılanma demek olan *perestroyka* ile arası iyiydi.

Gorbaçov'un, Komünist Partisi'ni, reform aracına dönüştürme şeklindeki ilk içgüdüsel kararı, kazanılmış çıkarlar kayalığına çarptı. Komünist yapıyı korumakla beraber zayıflatmak şeklindeki ikinci hareketi ise, Sovyet yönetiminin temel aracını ortadan kaldırdı. Bu iki adım şu sonucu doğurdu: Gorbaçov, konumunun gücünü, parti yerine hükümetin paralel yapısından almaya başladı, bölgesel ve yerel bağımsızlık hareketlerini cesaretlendirdi.

Gorbaçov her iki harekette de hesap hatası yaptı. Lenin'den beri Komünist Partisi, politik kararları alan tek organdı. Hükümet politik karar organı değil, kararları uygulama organı idi. Kilit konumundaki Sovyet makamı, daima Komünist Parti'nin genel sekreteri olmuştur; Lenin'den Brejnev'e kadar, komünist lider çok ender durumlarda bir hükümet görevi üstlenmiştir. Sonuç, yaratıcılık ve girişim komünist hiyerarşiye doğru çekilirken, hükümet yapısının, politik yeteneği olmayan veya bu konuya hiç ilgi duymayan yöneticiler için çekici hale gelmesidir. Dayandığı tabanı Komünist Partisi'nden alıp Sovyet sisteminin hükümet tarafına kaydıran Gorbaçov, devrimini bir memurlar ordusunun ellerine teslim etmiştir.

Bölgesel özerkliği teşvik etmesi de Gorbaçov'u aynı çıkmazla karşılaştırmıştır. Gorbaçov, komünizme popüler bir alternatif yaratma isteğiyle bir Leninist olarak halkın iradesine karşı duyduğu güvensizliği uzlaştırmayı imkânsız buldu. Bu nedenle, Komünist Parti dışındaki ulusal partilerin yasaklandığı yerel seçimler sistemini icat etmiştir. Fakat Rus tarihinde ilk kez olarak, yerel ve bölgesel hükümetler halk tarafından seçildiği zaman Rus tarihi günahları kötü etkilerini gösterdiler. 300 yıldan beri, Rusya, Avrupa, Asya ve Ortadoğu'da değişik milliyetleri içine almış, fakat onları yönetim merkeziyle uzlaştırmakta başarısızlığa uğramıştı. Bu nedenle yeni seçilen Rus olmayan hükümetlerin, ki Sovyet nüfusunun yarışını oluşturmaktadır, tarihi efendilerine karşı meydan

okumaya başlamaları şaşılacak bir şey değildi.

Gorbaçov'un güvenebileceği bir seçmen kitlesi yoktu. Leninist devletten kalma geniş kazanılmış çıkarlar ağını kendisine düşman etti; ama yeni destekleyiciler bulmakta da başarısız oldu; çünkü komünizme veya merkezileştirilmiş bir devlet kavramına karşı yaşama yeteneği olan bir alternatif geliştirmeyi kabul edemedi. Gorbaçov, insanı olmayan sisteminin örtmesine rağmen, toplumunun problemlerini doğru tanımlamıştı; ancak bu durum, çözümleri onun ulaşamayacağı bir noktaya koymuştu. Gorbaçov yarı şeffaf ama kırılmayan camları olan bir odaya hapsedilmiş gibi, dış dünyayı oldukça net görebiliyor, fakat odadaki şartlara mahkûm birisi olarak ne gördüğünü tam anlamıyla anlayamıyordu.

Perestroyka ve glasnost devam ettiği sürece, Gorbaçov daha çok yalnızlaşıyor ve kendine güveni gittikçe azalıyordu. 1987 yılının başlarında onunla ilk kez karşılaştığım zaman kaygısız ve kendinden emin görünüyordu. Üstlendiği onarım işinin, üstünlüğe doğru yürüyüşü başlatmak için ülkesini hazır duruma getireceğine inanıyordu. Bir yıl sonra bu konuda o kadar emin değildi. "Ne olursa olsun, Sovyetler Birliği bir daha aynı olmayacaktır" dedi. Bu kadar büyük çabadan sonra oldukça belirsiz bir söz. 1989'un başlarında tekrar buluştuğumuz zaman bana, kendisinin ve Şevardnadze'nin 1970'li yıllarda komünist sistemin tepeden tırnağa değişmesi gerektiğine karar vermiş olduklarını söylemişti. Ona, bir komünist olarak bu sonuca nasıl varabildiğini sorduğumda, bana cevabı şu oldu: "Neyin yanlış olduğunu bilmek kolay, fakat neyin doğru olduğunu bilmek, işte işin zor olan tarafı bu."

Gorbaçov, hiçbir zaman doğru cevabı bulamadı, iktidardaki son yılında, korkulu bir düş görmekte olan bir insan gibiydi; felaketin üzerine üzerine geldiğini görüyor, fakat onu geri çeviremiyor veya kendisini ondan uzaklaştıramıyordu. Genellikle ödün vermekte amaç, önem verilen bir başka şeyi kurtarmaktır. Gorbaçov bunun tersini yaptı. Düzensiz, kesik kesik yapılan reformlar, yarım bir önlem gibi oluyor ve Sovyet çöküşünü hızlandırıyordu. Her ödün bir sonrakini davet ediyordu. 1990'da Baltık devletleri ayrıldılar ve Sovyetler Birliği dağılmaya başladı, işin komik tarafı, Gorbaçov'un başlıca rakibi Gorbaçov'u devirmeye çalışırken, bu süreç içinde, üç yüzyılda kurulan Rus imparatorluğu da yıkıldı. Rusya'nın cumhurbaşkanı olarak hareket eden Yeltsin, Rusya'nın bağımsızlığını doğruladı, dolayısıyla diğer Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlığını da doğrulamış oldu. Sonuçta Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırırken Sovyetler Birliği'nin başkanı olarak Gorbaçov'un pozisyonunu da

ortadan kaldırmış oluyordu. Gorbaçov, problemlerin ne olduğunu biliyordu, fakat hem çok çabuk, hem de çok ağır hareket etti: Sistemin hoşgörüsüne göre çok çabuk ve hızlanan çöküşü durdurmak için ise, aksine çok ağırdan alıyordu.

1980'li yıllarda, her iki süper devlet de kendilerini toplamak için zamana gereksinimi vardı. Reagan'ın politikaları, toplumunun enerjisini serbest bıraktı; Gorbaçov'un politikaları ise halkının fonksiyonlarını yerine getirmediğini meydana çıkardı. Amerika'nın problemleri, politika değişikliklerine karşı hassastı; Sovyetler Birliği'nde ise, reform sistemdeki krizi hızlandırdı.

1991'de demokrasiler Soğuk Savaş'ı kazanmışlardı. Fakat mümkün olduğunu hayal ettiklerinden çok daha fazlasını başardıktan sonra, Soğuk Savaş üzerine ilk tartışma tekrar başladı. Sovyetler Birliği gerçekten bir tehlike oluşturmuş muydu? Soğuk Savaş'ın bütün yorucu çabaları harcanmadan da bu savaş ertelenemez miydi? Soğuk Savaş, uluslararası düzenin temel uyumuna sık sık müdahale eden, aşırı heyecanlı politika üretenlerin mi bir eseriydi?

1990 Ocak ayında *Time* dergisi, Gorbaçov'u "Son On Yılın Adamı" ilan etti ve bu fırsattan yararlanarak bu tezin temellerini açıklayan bir yazı yayınladı. "Son 40 yılın büyük tartışmasındaki güvercinler baştan sona haklıydılar" diyordu yazar.{1049} Sovyet imparatorluğu hiçbir zaman fiilen bir tehdit oluşturmamıştı. Amerikan politikası, ya ilgisizdi veya Sovyet ayaklanmasını geciktirdi. Demokrasilerin kırk yıldan uzun zamandan beri devam eden politikası, hiçbir önemli başarı göstermemişti. Sovyet dış politikasındaki değişikler de onların eseri değildi. Eğer gerçekten hiçbir şey yapılmamışsa ve olaylar kendiliklerinden olmuşsa, Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünden de çıkarılacak bir ders yoktu. Özellikle de Soğuk Savaş'ın sona ermesini zorunlu hale getirdiği yeni bir dünya düzeninin yaratılmasında, Amerika'nın katılımına da gerek yoktu. Amerikan tartışması tam bir çember oluşturdu. Bu, Amerika'nın izolasyon politikasının eski şarkısıydı. Amerika, Soğuk Savaş'ı kazanmamıştı; fakat Sovyetler Birliği savaşı kaybetmişti; bu nedenle kırk yıllık çaba gereksizdi; çünkü Amerika onları kendi hallerine bırakmış olsaydı, her şey yine aynı derecede iyi gelişecekti, belki de daha iyi olacaktı.

Aynı mantığın başka bir versiyonuna göre, gerçekten bir Soğuk Savaş vardı ve bu kazanıldı; fakat zafer, Doğu-Batı anlaşmazlıklarının etrafını saran jeostratejik önlemlere bakılmaksızın demokrasi düşüncesinin kendisine aitti. Bu da gerçeklerden kaçışın başka bir versiyonuydu. Politik demokrasi ve özgürlük düşüncesinin, özellikle Doğu Avrupa'da itici bir güç olduğuna kuşku yoktur.

İnananların kaba kuvvetle bastırılması, yöneten grupların moralleri zayıflayınca daha da zor olmaya başladı. Fakat morallerinin bozulmasının nedeni, öncelikle sistemin durağanlaşmasından ve komünist yüksek tabakasının gittikçe artan şekilde uyanmasındandı; rütbeleri ne kadar yüksekse, gerçekleri bilme olasılığı da o kadar çok oluyordu. Uzun ve acımasız tarihleri boyunca nihai amaçları olarak ilan ettikleri mücadeleyi, sistemleri kaybediyordu. Bu bir yumurta tavuk hikâyesiydi. Demokratik fikir, komünizme karşı muhalefeti destekledi; fakat komünist dış politikasının ve sonuçta komünist toplumunun çöküşü olmadan bu kadar çabuk bir başarı sağlayamazdı.

Bunlar, "kuvvetlerin karşılıklı durumu" analizine alışık ve Amerikan gözlemcilerinden daha kolaylıkla Sovyetlerin çöküşünün sebeplerini keşfeden uluslararası ilişkilerin Marksist yorumcularının görüşleriydi. 1989'da, *London School of Economics*'in Marksist profesörü Fred Halliday; güç dengesinin Amerika'nın lehine değiştiğini söyledi.{1050} Halliday, bu durumu bir trajedi olarak değerlendirdi; fakat kendi ülkesine ve liderlerine bu işte başarı payı çıkarmakta isteksiz davranan ve kendilerine eziyet eden Amerikalılar gibi davranmayarak, uluslararası politikadaki bu önemli değişikliğin Reagan yıllarında gerçekleştiğini doğruladı. Amerika, Sovyetlerin Üçüncü Dünya ile ilişkilerinin maliyetini o kadar çok artırdı ki "Sosyalizm Savunmada" başlıklı bir bölümde Halliday, Gorbaçov'un "yeni düşünme" girişimini, Amerikalıların baskısını yatıştırmak için yapılan bir hareket olarak yorumladı.

Bu yöndeki en güçlü tanıklık Sovyet kaynaklarından geldi. 1988'de başlamak üzere, Sovyet bilim adamları, yumuşamanın bozulmasında Sovyet sorumluluğunu kabul etmeye başladılar. Amerikan kritiklerinden daha iyi bir şekilde yumuşamanın temellerini anlayan Sovyet yorumcuları, yumuşamanın, Washington'un Moskova'yı, mevcut askeri ve siyasi *status quo*'yu değiştirmekten vazgeçirmek için bir yol olarak bulduğuna işaret ettiler. Bu sözsüz anlaşmayı bozan ve tek taraflı kazançlar peşinde olan Brejnev liderliği, Reaganlı yılların tepkisini davet etti ki, bu da Sovyetler Birliği'nin baş edemeyeceği bir tepkiydi.

Böyle Sovyet "revizyonist" yorumların ilki ve en enteresan olanı, Dünya Sosyalist Sistemi Ekonomisi Enstitüsü'nde profesör olan Vyaçeslav Daşiçhev'den geldi. 18 Mayıs 1988 tarihli *Literaturnaya Gazeta*'da yayınlanan bir yazıda,{1051} Daşiçhev, "Brejnev liderliğinin tarihi yanlış hesaplaması ve yetersiz yaklaşımının" dünyanın bütün büyük devletlerinin Sovyetler Birliği'ne karşı koalisyon yapmasına neden olduğunu ve Sovyetler Birliği'nin bunun

sonunda çıkan silahlanma yarışına dayanamadığını belirtti. Bu yüzden Sovyetlerin dünya toplumundan kendisini uzak tutarken, bir taraftan da onu yıkmaya çalışması şeklindeki geleneksel politikasını terk etmesi gerekiyordu. Daşiçhev şöyle yazıyordu:

> "...Batı'nın gördüğü şekliyle, Sovyet liderliği yumuşamayı kendi askeri kuvvetlerini güçlendirmek, Birleşik Devletler'le ve genel olarak bütün diğer karşı devletlerle askeri bakımdan eşitliği yakalamak için aktif olarak kullanıyordu. Bu daha önce benzeri olmayan tarihi bir gerçekti. Vietnam felaketi ile kötürümleşen Birleşik Devletler, Sovyetlerin Afrika, Yakındoğu ve diğer bölgelerdeki nüfuz genişlemesine hassas bir şekilde tepki gösterdi.
>
> …Geri besleme etkisinin görülmesi, Sovyetler Birliği'ni dış politika ve ekonomi bakımından olağanüstü kötü bir duruma soktu. Başlıca dünya büyük devletlerini karşısına aldı: Birleşik Devletler, Britanya, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, İtalya, Japonya, Kanada ve Çin. Bu devletlerin geniş üstün potansiyeline karşı olmak, SSCB'nin olanaklarını aşan tehlikeli bir işti."{1052}

Aynı nokta, Sovyet Dışişleri Bakanı Edward Şevardnadze tarafından Sovyet Dışişleri Bakanlığı'nda 25 Temmuz 1988'de yapılan bir konuşmada da dile getirildi.{1053} Afgan yenilgisi, Çin'le kavgalı olma, Avrupa Topluluğu'nun olanaklarını uzun süre olduğundan az tahmin etme, masraflı silahlanma yarışı, 1983-84 Cenevre'deki silahların kontrolü toplantısını terk etme, SS-20 füzelerini konuşlandırma konusundaki ilk Sovyet kararı ve SSCB'nin kendisine karşı olan devletlerin oluşturabileceği herhangi bir olası koalisyon kadar güçlü olmasını gerektiren Sovyet savunma doktrini gibi hataları Şevardnadze saydı döktü. Başka bir deyişle, Şevardnadze, Sovyetler Birliği'nin yirmi beş yıldan beri yaptığı hemen hemen her şeye karşı çıktı. Bu, Batı politikalarının Sovyetler Birliği üzerinde önemli bir etki yaptığının açık bir kabulüydü. Çünkü demokrasiler, maceracılığa karşı ceza önlemleri almamış olsalardı, Sovyet politikası başarılı sayılacak ve yeniden değerlendirilmesine gerek kalmayacaktı.

Her iki politik partiden sekiz yönetim tarafından izlenen Soğuk Savaş'ın sona ermesi, George Kennan'ın 1947'deki tahminini doğruladı. Batı, politikasını nasıl yürütürse yürütsün, Sovyet sisteminin, halkının çektiği ıstırabı açıklamak, iktidarı için şart olan silahları, kuvvetleri ve güvenlik aygıtını tutmak için bir dış düşman hayaline ihtiyacı vardı. Reagan yıllarında en yüksek düzeye erişen

Batı’nın baskısı sonucunda, Yirmi Yedinci Parti Kongresi resmi doktrinini bir arada yaşamadan karşılıklı bağımlılığa dönüştürdü ve bu suretle, iç baskının moral dayanağı ortadan kalktı. O zaman, Kennan’ın tahmin ettiği gibi, vatandaşları disiplinle yönetilen ve ödün vermeye ve uzlaşmaya alışmamış bir Sovyetler Birliği, bir gecede dünyanın en güçlü devletinden “ulusal toplumların en zayıf ve en acınacak durumdakilerinden birisi” haline düştü.{1054}

Önceden söylendiği gibi, Kennan zamanla sınırlandırma politikasının gereğinden fazla militarize olduğuna inanmıştı. Daha doğru bir değerlendirme, Amerika’nın her zaman olduğu gibi, askeri stratejiye gereğinden fazla güvenin ve bağımlılığın değişeceğine gereğinden fazla duygusal olarak bağlanmak demesi olurdu. Ben de sınırlandırma adı altında uygulanan politikaların birçoğunu eleştirmişimdir. Ancak Amerikan politikasının genel yönün, son derece ileri görüşlü ve yönetimlerin ve değişik kişilikteki yöneticilerin değişmesine karşın, olağanüstü derecede tutarlıydı.

Kendinden emin komünist imparatorluğu, geleceğin akımı imiş gibi hareket eder ve dünya insanları ve liderlerinin buna inanmasını sağlarken, Amerika direnişi organize edilmemiş olsaydı, savaş sonrası Avrupası’nda en büyük tek parti olan komünist partileri, bütün Avrupa’ya egemen olabilirdi. Berlin yüzünden ortaya çıkan krizler kontrol altına alınamayacak ve yenileri ortaya çıkacaktı. Amerika’nın Vietnam sonrası travmasını kullanan Kremlin, Afrika’ya taşeron kuvvetler ve Afganistan’a kendi küvetlerini gönderdi. Amerika küresel güç dengesini korumasaydı ve demokratik toplumların oluşmasına yardım etmeseydi, bunlar daha da iddialı olacaktı. Amerika’nın rolünü, güç dengesi şartları içinde algılamamış olması, acısını artırdı ve süreci zorlaştırdı; ama aynı zamanda bu rolünü yerine getirirken görülmemiş bir kendini adama ve yaratıcılık örneği göstermesini sağladı. Sonuçta bu, küresel dengeyi ve dolayısıyla dünya barışını koruyan ülkenin Amerika olduğu gerçeğini de değiştirmedi.

Soğuk Savaş’ta kazanılan zafer, kuşkusuz tek bir yönetimin başarısı değildir. Bu zafer, Amerika’nın kırk yıllık iki partiden gelen yönetimlerinin çabalarının ve yetmiş yıllık komünist kemikleşmesinin bir sonucudur. Şahsiyetlerin ve fırsatların rastlantı sonucu birbirine yaklaşmasından Reagan unsuru ortaya çıktı: On yıl önce çok militan görülürdü; on yıl sonra ise, çok tek yönlü. Amerikan halkını desteklemek için ideolojik militanlık ile diplomasinin esnekliğinin bir araya getirilmesi, Sovyetlerin zayıf olduğu ve kendinden emin olmadığı bir dönemde tam gereksinim duyulan şeydi. Muhafazakârlar, böyle bir hareketi,

başka hiçbir başkanda affetmezlerdi.

Bununla beraber, Reagan'ın dış politikası yeni bir dönemin şafağından çok, parlak bir gün batışına benzetilebilir. Soğuk Savaş, neredeyse Amerikan önyargılarına göre sipariş edilmiş gibiydi. Basitleştirilmiş olsa da, evrensel kuralları dünya problemlerinin birçoğuna uygulanabilir kılmak için egemen bir ideolojik meydan okuma vardı. Açık bir askeri tehdit mevcuttu ve kaynağı belliydi. O zaman bile, Süveyş'ten Vietnam'a kadar Amerika'nın çektiği zahmet ve çile, evrensel ilkeleri, onların uygun olmadığı belirli olaylara uygulamaktan doğdu.

Soğuk Savaş sonrası dünyada, her şeye egemen bir ideolojik meydan okuma veya bu yazıyı yazdığım anda tek bir jeostratejik çatışma yoktur. Hemen hemen her durum, özel bir olaydır. Amerika'nın farklılığına olan inanç, Amerikan dış politikasına ilham verdi ve Birleşik Devletler'e Soğuk Savaş'ta metanet duygusu sağladı. Fakat Amerika'nın XXI. yüzyılın çok kutuplu dünyasında daha akıllıca bir uygulamaya gereksinimi vardır. Amerika tarihi boyunca kaçınmayı başardığı bir sorunla sonunda yüz yüze gelecektir: Geleneksel olarak bir ışıldak mı olacak, yoksa aktif bir katılımcı olarak hâlâ seçeneklerini belirliyor mu veya onları sınırlandırıyor mu? Kısacası, sonunda kendi ulusal çıkarının bir tanımını geliştirmesi gerekiyor.

Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Fransa, Almanya, Çin, Rusya, Japonya bayrakları

31
Yeni Dünya Düzeninin Yeniden Değerlendirilmesi

21. yüzyılın son on yılının başlangıcında, Wilsonculuk zafer kazanmış gibi görünüyordu. Komünizmin ideolojik ve Sovyetlerin jeopolitik meydan okumalarının aynı zamanda üstesinden gelinmişti. Komünizme moral bakımından karşı olma amacı, Sovyet yayılmacılığına karşı direnmenin jeopolitik görevi ile birleşmişti. Başkan Bush'un yeni bir dünya düzeni ümidini klasik Wilsoncu terimlerle ilan etmesine şaşmamak gerek:

> "Soğuk Savaş'ı aşan bir yeni uluslar ortaklığı düşünüyoruz: Uluslararası ve bölgesel organizasyonlar aracılığıyla danışma, işbirliği ve ortak harekete dayanan bir ortaklık; ilkelerin ve hukukun üstünlüğünün birleştirdiği, maliyetlerin ve yükümlülüğün eşit şekilde paylaşılmasıyla desteklenen bir ortaklık; demokrasiyi, refahı, barışı

> yaygınlaştırmak ve silahları azaltmak amacında olan bir ortaklık."{1055}

Bush'un Demokrat halefi Başkan Bili Clinton "demokrasiyi yaygınlaştırma" temasını açıklarken, Amerika'nın amaçlarını benzer terimlerle dile getirmiştir:

> "Yeni bir tehlike ve fırsat döneminde, başlıca amacımız, pazar ekonomisine dayalı demokrasilerin dünya topluluğunu genişletmek ve kuvvetlendirmek olmalıdır. Soğuk Savaş sırasında, özgür kurumların yaşamasına yönelen bir tehdidi sınırlandırmak peşinde olduk. Şimdi, o özgür kurumlar altında yaşayan ulusların içinde bulunduğu çemberi genişletmek istiyoruz. Çünkü bizim düşümüz, dünyadaki her kişinin fikir ve enerjisini, birbiriyle işbirliği yapan ve barış içinde yaşayan başarılı demokrasiler dünyasında ifade edebileceği bir gündür."{1056}

Böylece, bu yüzyılda üçüncü kez olarak Amerika kendi iç değerlerini bütün dünyaya uygulayarak yeni bir dünya düzeni kurma niyetini ilan etmiş oldu. Yine üçüncü kez, Amerika uluslararası sahneye hakim görünüyordu. 1918'de, Wilson'ın gölgesi, müttefikleri, Amerika'ya, onun yanlışlarını dile getiremeyecek kadar bağımlı olduklarından Paris Barış Konferansı üzerine düşmüştü, İkinci Dünya Savaşı sonuna doğru, Franklin Delano Roosevelt ve Truman bütün küreyi Amerikan modeline göre yeniden düzenleyebilecek pozisyondaymış gibi görünüyorlardı.

Soğuk Savaş'ın bitmesi, uluslararası çevreyi Amerika'nın imajına göre yeniden oluşturma yönünde daha da büyük bir heves yarattı. Wilson ülke içinde "yalnızlık" politikası ile sınırlandırılmıştı; Truman ise, Stalinci yayılmacılıkla mücadele etmişti. Soğuk Savaş sonrası dünyada, Birleşik Devletler, kürenin her bölgesine müdahale edebilecek kapasitedeki tek süper devlet olarak kaldı. Ancak güç daha yaygın hale geldi ve askeri kuvvetle ilgili sorunlar azaldı. Soğuk Savaş'taki zafer, Amerika'yı, XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa devlet sistemine birçok bakımdan benzeyen ve Amerikalı devlet adamlarının ve düşünürlerinin devamlı olarak sorguladıkları uygulamaların yapıldığı bir dünyaya itti. Temel bir ideolojik veya stratejik tehdidin yokluğu, ulusları giderek artan şekilde ulusal çıkarlarına dayalı dış politikalar izlemekte serbest bıraktı. Beş veya altı büyük devlet ve çok sayıda küçük devletten oluşan bir uluslararası sistemde düzen, geçen asırlarda olduğu gibi, rekabet halindeki ulusal çıkarların dengelenmesi ve uzlaşması ile ortaya çıkmak zorundadır.

Hem Bush, hem de Clinton, yeni dünya düzeninden, sanki sokağın köşesinden hemen gidilip alınabilecek bir şeymiş gibi söz ediyorlardı. Gerçekte, söz konusu düzen, halen doğumdan önceki cenin gibidir ve nihai şekli, gelecek yüzyıldan önce görülecek gibi de değildir. Kısmen geçmişin uzantısı, kısmen hiç görülmemiş bir şey olacak olan yeni dünya düzeni, kendisinden öncekiler gibi, üç soruya cevap olarak ortaya çıkacaktır: Uluslararası düzenin temel birimleri nelerdir? Birbiriyle etkileşim araçları hangileridir? Uğruna etkileşim yapılacak amaçlar nelerdir?

Uluslararası sistemler, tehdit altında yaşarlar. Her "dünya düzeni", devamlı olmak ümidini taşır; terimin kendisinde bir sonsuzluk ifadesi vardır. Ancak içerdiği elemanlar devamlı bir hareket içindedir; gerçekte, her yüzyılla beraber uluslararası sistemlerin ömrü gittikçe azalmıştır. Vestfalya Barışı'ndan doğan düzen 150 yıl yaşadı; Viyana Kongresi'nin yarattığı uluslararası sistem ancak yüzyıl kendisini koruyabildi; Soğuk Savaş'la belirlenen düzen kırk yıl sonra bitti. (Versay uzlaşması, büyük devletler tarafından uygulanan bir sistem olarak hiçbir zaman çalışmadı ve iki savaş arasında bir ateşkes anlaşmasından başka bir şey değildi.) Dünya düzeninin etkileşim kapasitesi ve amaçları, hiçbir zaman bu kadar çabuk, bu kadar derinden veya bu kadar küresel olarak değişmemiştir.

Uluslararası sistemi oluşturan birimler, niteliklerini değiştirdiği zaman, kaçınılmaz bir şekilde bir karışıklık dönemi başlıyor. Otuz Yıl Savaşları büyük ölçüde, gelenek ve evrensellik taleplerine dayanan feodal toplumlardan, *raison d'état*'ya dayanan modern devlet sistemine geçişle ilgilidir. Fransız Devrimi Savaşları, ortak dil ve kültürle tanımlanan ulus-devlet sistemine geçişe işaret eder. XX. yüzyılın savaşları, Habsburg ve Osmanlı imparatorluklarının dağılması, Avrupa'ya egemen olma iddiası ve sömürgeciliğin son bulması dolayısıyla çıkmıştır. Her geçiş döneminde hak gibi görünen şeyler, birdenbire tarihsel bir hata haline geldi: XIX. yüzyılda çokuluslu devletler, XX. yüzyılda ise sömürgecilik gibi.

Viyana Kongresi'nden beri, dış politika ulusları birbiri ile ilişkilendirmiştir. Böylece "uluslararası ilişkiler" terimi ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılda, bir tek yeni devletin ortaya çıkması (Birleşmiş Almanya) onlarca yıl karışıklık yaratmıştır, İkinci Dünya Savaşı sonundan beri hemen hemen yüz adet yeni devlet doğdu; bunların birçoğu, tarihi Avrupa ulus-devletinden tamamen farklıydı. Sovyetler Birliği'nde komünizmin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılması, yeni yirmi devlet daha ortaya çıkardı ki, birçoğu eskiden kalma kana susamışlığı yeniden canlandırdı.

XIX. yüzyıl Avrupa ulusu ortak dile ve kültüre dayanıyordu ve zamanın teknolojisi göz önüne alındığında, bu devlet ekonomik büyüme ve uluslararası olayları etkilemek için en uygun çerçeveyi sağlıyordu. Soğuk Savaş sonrası dünyada, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Avrupa Konferansı'nı oluşturan geleneksel ulus-devletler, küresel rol için gerekli kaynaklara sahip değildiler. Kendilerini Avrupa Birliği'nde bir araya getirme çabalarının başarısı, gelecek nüfuzlarını belirleyecektir. Birleşmiş bir Avrupa, büyük devlet rolü oynamaya devam edecek; ulus-devletlere bölünmüş bir Avrupa, ikincil statüye kayacaktır.

Yeni dünya düzeninin ortaya çıkışıyla ilgili karışıklığın bir bölümü, çok azı ulus-devletlerin tarihi niteliklerine sahipken, en az üç tür, kendisine "ulus" diyen devletin etkileşimde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bir tarafta, Yugoslavya veya Sovyetler Birliği gibi dağılan imparatorlukların etnik parçaları vardır. Takıntı halinde tarihi sorunları ve yüzyıllık kimlik arayışları olan bu devletler, eski etnik rekabette başarılı olmak çabası içine girdiler. Uluslararası düzen, onların ilgilendiği bir şey olmadığı gibi, hayallerin de erişemediği bir şeydir. Otuz Yıl Savaşları'na bulaşan küçük devletler gibi, bağımsızlıklarını korumak ve uluslararası politik düzen gibi daha kozmopolit bir düşünceden uzak olarak kuvvetlerini artırmak peşindedirler.

Bazı sömürgecilik sonrası uluslar ise, başka bir fenomen oluşturuyorlar, birçokları için şimdiki sınırlar, emperyalist güçleri tarafından yönetime kolaylık olmak üzere çizilmiştir. Uzun bir sahil şeridine sahip Fransız Afrika'sı, her biri sonradan birer devlet olan on yedi idari birime ayrılmıştı. Belçika Afrika'sının, (o zaman Kongo, şimdi Zaire deniyor) denize çok dar bir çıkışı vardı ve bu nedenle Batı Avrupa kadar büyük olmasına karşın tek bir birim olarak yönetilmişti. Bu şartlar altında, devlet çoğunlukla ordu anlamına geliyordu ve bu da tek "ulusal" kurumu oluşturuyordu. Bu iddia çökünce, sonuç çoğunlukla iç savaş oluyordu. Eğer XIX. yüzyıl ulus standartları veya Wilson'ın self-determinasyon ilkesi bu uluslara uygulansaydı, radikal ve önceden tahmin edilemez yeni sınırlar çizilmesi kaçınılmaz olacaktı. Onlar için ülkesel *status quo*'nun alternatifi, sonu gelmeyen ve vahşi bir iç çatışmadır.

Son olarak, kıta tipi devletler vardır ve büyük olasılıkla yeni dünya düzeninin temel birimlerini simgeleyeceklerdir. İngiliz sömürge yönetiminden sonra ortaya çıkan Hindistan, birçok dil, din ve milliyeti bünyesinde bir araya getirmiştir. Hindistan, XIX. yüzyıl Avrupa devletlerinden daha çok komşularının dini ve ideolojik akımlarına karşı hassas olduğundan, dış ve iç politikaları arasındaki

çizgi hem farklı, hem de daha zayıftır. Bunun gibi Çin, ortak yazı, ortak kültür ve ortak tarihle bir arada tutulan bir farklı diller mozaiğidir. Eğer XVII. yüzyıl din savaşları olmasaydı, Avrupa da böyle olabilirdi ve eğer Avrupa Birliği destekleyicilerinin umutları gerçekleşirse yine böyle olabilir. Soğuk Savaş devrinin iki süper devleti, hiçbir zaman Avrupa'nın anladığı anlamda ulus-devlet olmadılar. Amerika, çok dil konuşan ulusal bir kompozisyondan farklı bir kültür oluşturmayı başarmıştır; Sovyetler Birliği ise, birçok uluslu bir imparatorluktu. Yerine geçen devletler, özellikle Rusya Federasyonu, bu yazının yazıldığı zamanda dağılmak ile tekrar imparatorluk olmak arasında bölünmüş durumdaydı ki, XIX. yüzyılda Habsburg ve Osmanlı imparatorluklarında da böyle olmuştu.

Bütün bunlar, uluslararası ilişkilerin esasını, metodunu ve hepsinden önemlisi, etki alanını temelden değiştirdi. Modern döneme kadar, kıtalar büyük ölçüde izole durumda hayatlarını sürdürdüler. Örneğin Fransa'nın kuvvetinin, Çin'in kuvveti ile kıyaslanması olanağı yoktu; çünkü iki ülke arasında etkileşme olanağı mevcut değildi. Teknolojinin etki alanı genişleyince, diğer kıtaların geleceği Avrupa büyük devletlerinin "Konferansı" tarafından belirlendi. Hiçbir önceki uluslararası düzen, bütün dünyaya dağıtılmış önemli güç merkezlerine sahip değildirler. Bunun gibi, hiçbir devlet adamı, olayların, liderler ve halk tarafından aynı anda ve aniden yaşandığı bir çevre içinde diplomasiyi yönetmek zorunda kalmamıştı.

Devlet sayısı ve bu devletlerin birbirini etkileme kapasitesi arttığına göre, yeni bir dünya düzeni, hangi prensipler üzerine kurulabilir? Yeni uluslararası sistemin karmaşıklığı göz önüne alındığında, "demokrasiyi yaygınlaştırmak" gibi Wilsoncu kavramlar, Amerikan dış politikası için başlıca rehber olabilir mi ve Soğuk Savaş'ın sınırlandırma stratejisinin yerine geçebilir mi? Açıkça söylemek gerekirse, bu kavramlar ne kesin bir başarı, ne de kesin bir başarısızlık olmuştur. XX. yüzyıl diplomasisinde en güzel hareketlerin bazılarının kökü, Woodrow Wilson'ın idealizmindedir: Marshall Planı, komünizmi sınırlandırma yönündeki cesur kararlılık, Batı Avrupa'nın özgürlüğünün savunulması, hatta kötü kaderli Milletler Cemiyeti ve onun yeniden dünyaya gelişi olan Birleşmiş Milletler.

Wilson idealizmi, aynı zamanda birçok problem doğurdu. On Dört Nokta'da ifade edildiği şekilde, etnik self-determinasyon ilkesinin eleştirilmeden kabulü, güç ilişkilerini hesaba katmakta başarılı olamadı ve etnik grupların dar görüşlü bir şekilde geçmişten kalma rekabet ve nefretlerinin tatmini peşinde koşmalarının istikrarı bozucu etkilerini hesaba katmadı. Milletler Cemiyeti'ne askeri yaptırım mekanizması sağlamaktaki başarısızlık, Wilson'ın ortak güvenlik

nosyonundaki temel sorunun altını çizdi. Başarısız 1928 Briand-Kellogg Paktı, (bu pakta göre uluslar bir politika aracı olarak savaşı reddetmişlerdi) hukuki sınırlamalar koymanın limitlerini göstermişti. Hitler'in göstereceği gibi, diplomasi dünyasında, dolu bir tabanca, hukuki bilgiden daha güçlüdür. Wilson'ın, demokrasinin yaygınlaştırılması için Amerika'ya yaptığı çağrı, büyük yaratıcılık doğurdu. Ancak aynı zamanda Vietnam gibi felaketli girişimlere de yol açtı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bazı gözlemcilerin "tek kutuplu" veya "bir süper devletli" dediği bir dünya yarattı. Fakat Birleşik Devletler fiilen tek taraflı olarak küresel gündemi dikte edecek daha iyi bir duruma gelemedi. Amerika on yıl öncesine nazaran daha egemen bir durumdadır; fakat kuvvet hayret verecek bir şekilde daha çok dağılmış vaziyettir. Böylece, Amerika'nın kuvvetini, dünyanın geri kalan kısmına şekil vermek için kullanma yeteneği de fiilen azalmıştır.

Soğuk Savaş'ta elde edilen zafer, Wilson'un evrensel ortak güvenlik düşünün uygulanmasını daha çok zorlaştırdı. Potansiyel olarak hakim bir gücün olmaması karşısında, önemli devletler barışa karşı tehditleri aynı şekilde görmedikleri gibi, tanıdıkları bu tehditlerin üstesinden gelmek için aynı riskleri göze almakta da istekli değillerdir. (Bkz. Bölüm 10, 11, 15 ve 16) Dünya toplumu, "barışı korumak" için (yani mevcut bir anlaşmaya taraflardan birisi tarafından karşı çıkılmadığı sürece onu korumak için) işbirliği yapmaya yeter derecede isteklidir. Fakat barışı oluşturmakta, yani dünya düzenine yönelen gerçek tehditleri bastırmakta çok ürkek davranıyorlar. Bu şaşırtıcı bir şey değil, çünkü Birleşik Devletler dahi Soğuk Savaş sonrası dünyada tek taraflı olarak neye karşı direneceği konusunda açık bir kavram geliştirmiş değildir.

Dış politikaya bir yaklaşım olarak, Wilsonculuk, Amerika'nın rakipsiz bir erdem ve güç sahibi olmasıyla kendisini gösteren müstesna bir doğaya sahip olduğunu varsayar. Birleşik Devletler gücünden ve amaçlarının erdeminden o kadar emindi ki, bütün dünyada kendi değer yargıları için savaşmayı hayal ediyordu ve Amerika'nın farklılığına olan inanç da Wilsoncu bir dış politikanın hareket noktası olmalıydı.

XXI. yüzyıl yaklaşırken, büyük küresel güçler, zaman geçtikçe Birleşik Devletler'i daha az farklı yapacaktır. Amerikan askeri gücü görülebilir bir gelecekte de rakipsiz olacaktır. Ancak Amerika'nın gelecek on yıllarda dünyanın tanık olabileceği birçok küçük çaptaki anlaşmazlıkta –Bosna, Somali ve Haiti gibi– bu gücünü kullanmak istemesi, Amerikan dış politikası için kavramsal bir

sorun yaratacaktır. Birleşik Devletler'in, gelecek yüzyıla dünyanın en güçlü ekonomisi olarak gireceği büyük bir olasılıktır. Ancak refah da, refahı yaygınlaştıracak teknoloji de çok daha fazla yaygın olacaktır. Birleşik Devletler, Soğuk Savaş sırasında hiç görmediği türde bir ekonomik rekabetle karşılaşacaktır.

Amerika, dünyada en büyük ve en güçlü fakat akranları da olan bir devlet olacaktır; *primus interpares* (eşitler arasında birinci), fakat diğerleri gibi bir devlet olacaktır. Wilsoncu dış politikanın vazgeçilmez temelini oluşturan Amerika'nın farlılığı inancı, bu nedenle gelecek yüzyılda daha az önem taşıyacaktır.

Amerikalılar, bu durumu, bir nevi acizlik veya ulusal gerilemenin bir işareti olarak görmemelidir. Tarihin uzun bir dönemi boyunca, Birleşik Devletler zaten diğer devletler arasında bir devletti, diğer devletlere hükmeden bir süper devlet değildi. Diğer güç merkezlerinin yükselmesi –Japonya, Çin ve Batı Avrupa'da– Amerikalıları endişelendirmemelidir. Esasen, Marshall Planı'ndan beri dünya kaynaklarını paylaşmak ve diğer toplumların ve ekonomilerin gelişmesi Amerika'nın başlıca hedefi olmuştur.

Ancak Wilsoncu dış politikanın dikte ettiği görüşler –ortak güvenlik, rakibini Amerikalılaştırmak, anlaşmazlıklarda hukuka uygun şekilde karar veren bir uluslararası sistem ve etnik self-determinasyona tam destek– daha az uygulanabilir olursa, gelecek yüzyılda Amerikan dış politikası hangi ilkeler üzerine oturtulmalıdır? Tarihin kılavuz kitabı olmadığı gibi, tam tatmin edici benzetmeler de sunmaz. Ancak tarih, örneklerle öğretir ve Amerika meçhul sularda seyrederken, gelecek on yıllar için ipucu elde etmek istiyorsa Woodrow Wilson'dan önceki dönemi ve "Amerikan yüzyılını" incelemelidir.

Richelieu'niin *raison d'état* kavramı, yani devletin çıkarlarının, bu çıkarları elde etmek için kullanılan araçları meşru kıldığı görüşü, Amerikalılara daima çirkin gelmiştir. Bu demek değildir ki, Amerika hiçbir zaman *raison d'état* prensiplerini kullanmadı. Kurucu Babaların cumhuriyetin ilk on yıllarında Avrupa kuvvetleri ile başa çıkmasından, "Manifest Destiny" başlığı altında toplanan ve Batı'ya doğru yayılmayı sağlayan uğraşa kadar bunun birçok örneği vardır. Fakat Amerikalılar kendi bencil çıkarlarını açıkça ortaya koymaktan daima rahatsızlık duymuşlardır. Dünya savaşı yaparken veya bölgesel anlaşmazlıklara karışırken, Amerikan lideri daima çıkar için değil, ilkeler adına mücadele ettiklerini ileri sürmüşlerdir.

Avrupa tarihini araştıran herhangi bir kimse için güç dengesi kavramı çok açıktır. Fakat güç dengesi de *raison d'état* gibi son birkaç yüzyılın ortaya çıkardığı bir şeydir, ilk kez Fransa'nın yayılmacı hareketlerine gem vurma çabası içindeki İngiliz Kralı III. William tarafından kullanılmış bir terimdir. Zayıf devletlerin, kuvvetli devlete karşı bir araya gelerek karşı ağırlık oluşturmak amacıyla bir koalisyon oluşturması suretiyle denge yaratması, özünde o kadar çarpıcı bir şey değildi. Ancak güç dengesi devamlı dikkat ister. Gelecek yüzyılda, Amerika liderleri, kamuoyları için bir ulusal çıkar kavramını belirlemek ve güç dengesini korumak yoluyla bu çıkara Avrupa ve Asya'da nasıl hizmet edileceğini açıklamak zorunda kalacaklardır. Amerika'nın, dengeyi korumak için dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaklara gereksinimi olacaktır ve bu ortaklar her zaman yalnızca moral görüşler dikkate alınarak seçilemezler. Amerikan politikası için, ulusal çıkarın açık bir tanımının temel rehber olması gerekmektedir.

Büyük bir savaş olmaksızın en uzun yaşayan uluslararası sistem, Viyana Kongresi'ni izleyen sistemdir. Sistem, hukuka uygunluğu ve dengeyi, paylaşılan değerleri ve güç dengesi diplomasisini bir araya getirmişti. Ortak değerler ulusların isteklerine gem vururken, denge onlar üzerinde ısrar etme kapasitelerini sınırladı. XX. yüzyılda, Amerika iki kez kendi değerleri üzerine kurulu bir dünya düzeni oluşturmaya çalıştı. Bu, modern dünyada iyi olan birçok şeyin gerçekleşmesini sağlayan kahramanca bir çabadır. Fakat Wilsonculuk Soğuk Savaş sonrası dönemin tek dayanağı olamazdı.

Amerika'nın başlıca ideali olarak, demokrasinin gelişmesi devam edecektir; fakat görünürde felsefi zaferi kazandığı anda karşı karşıya bulunduğu engelleri görmek gerekir. Batılı politika teorisyenlerinin başlıca endişesi, merkezi hükümetin gücünü kontrol altında tutmak iken, diğer birçok toplumda politik teori, devletin otoritesini desteklemeye çalışmıştır. Başka hiçbir ülkede, kişisel özgürlüklerinin yaygınlaştırılması için böyle ısrarlı olunmamıştır. Batı demokrasisi, kültür bakımından homojen topluluklarda uzun bir ortak tarihle gelişmiştir. (Amerika gibi çok dil konuşan bir ülkede bile kuvvetli bir kültürel kişilik geliştirmiştir.) Toplum ve bir anlamda ulus, devletten önce oluşmuştur; yoksa devlet ulusu yaratmamıştır. Böyle bir ortamda, politik partiler temel bir konsensüsün çeşitlemelerini temsil etmektedirler; bugünün azınlığının, yarının çoğunluğu olma potansiyeli vardır.

Dünyanın başka birçok bölgesinde, devlet ulustan önce oluşmuştur; devlet, ulusu oluşturacak başlıca faktördür ve çoğunlukla da böyle kalmıştır. Mevcut oldukları yerlerde, politik partiler genellikle sabit toplumsal kimlikleri yansıtırlar; azınlık

ve çoğunluklar devamlı olmak eğilimindedirler. Böyle toplumlarda politik süreç hükmetmekten ibaret olup, seçimle iktidarın el değiştirmesi söz konusu değildir, iktidar değişikliği, eğer olursa, anayasal prosedürle değil, darbelerle olur. Modern demokrasinin esası olan sadık bir muhalefet kavramı çok ender olarak mevcuttur. Daha sık olarak, muhalefet ulusal birlik için bir tehlike olarak görülür ve vatan hainliğiyle eş tutularak acımasızca bastırılır.

Batı tarzı demokrasi, partizanlık sınırlarını oluşturan değerler üzerinde bir konsensüs bulunduğunu varsayar. Amerika, özgürlük fikrinin evrensel uygulaması üzerinde ısrar etmese, kendisine karşı dürüst hareket etmemiş olur. Amerika'nın baskıcı olanlara değil, demokratik hükümetlere öncelik tanıması ve ahlaki kanaatlerden dolayı bir bedel ödemeye hazır olması gerektiği tartışma konusu bile değildir. Demokratik değerleri ve insan haklarını teşvik eden hükümetler ve kurumlar lehine farklı işlem yapılması gerektiği açıktır. Zorluk, ödenecek kesin bedelin belirlenmesinde ve bunun ulusal güvenlik ve genel jeopolitik denge gibi diğer önemli Amerikan öncelikleri ile ilişkilerinde çıkıyor: Amerika'nın teşvikleri vatansever retorikten öteye gidecekse, Amerika'nın yapabileceklerinin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesini gerekir. Amerika'nın mali ve askeri kaynakları, küresel bir dış politika uygulaması için kısıtlamaya uğruyorsa, moral yükümlülüklerini artırmamaya dikkat etmesi gerekir. Genel açıklamaların ardından onları desteklemek yeteneği veya istekliliği gelmiyorsa, bu durum Amerika'nın diğer işlerdeki etkisini de azaltır.

Amerikan dış politikasının moral ve stratejik elemanları arasındaki hassas denge soyut olarak belirlenemez. Fakat akıl, bu ikisi arasında bir denge kurulmasını gerektirir. Amerika, ne kadar güçlü olursa olsun, hiçbir ülke bütün tercihlerini dünyanın geri kalan insanlarına kabul ettirme kapasitesine sahip değildir; öncelikler oluşturulmalıdır. Bunun için yeterli kaynak varsa bile, Amerikan halkı bunun getirdiği yükümlülükleri ve bağlantıları anlayınca, ayrım gözetmeyen Wilsonculuk devam ettirilemez. Bunun, çok az risk içeren açıklamalar yoluyla zor jeopolitik seçimlerden kaçınmak için bir slogana dönüşmesi tehlikesi vardır. Amerikan politikasında, iddialar ile bu iddiaları destekleme istekliliği arasında bir fark ortaya çıkması tehlikesi mevcuttur; bunun sonucu olan hemen hemen kaçınılmaz hayal kırıklığı ise kolaylıkla bütün dünya işlerinden çekilmek için bir bahane oluşturabilir.

Soğuk Savaş sonrası dünyada, Amerikan idealizminin yeni karışıklıklar arasında yolunu bulabilmesi için jeopolitik analiz mayasına gereksinimi vardı. Bu kolay bir iş olmayacaktır. Amerika, nükleer tekele sahip olduğu zaman bile egemen

olma olanağım reddetmişti ve Soğuk Savaş sırasında çıkar küreleri diplomasisini yürütürken bile güç dengesini hor görmüştür. XXI. yüzyılda, diğer devletler gibi Amerika da zorunluluklar ve tercihler, uluslararası ilişkilerin değişmezleri ile devlet adamlarının takdirine bağlı unsurlar arasında gemisini yürütmeyi öğrenmek zorundadır.

Değerler ile zorunluluklar arasında denge kurulduğunda, dış politikanın neyin hayati çıkar olduğunu belirlemesi gerekir. Uluslararası çevrede gerçekleşen ve ulusal güvenliği yıkacak bir değişikliğe karşı, tehdit ne şekil alırsa alsın ve ne kadar hukuka uygun görünürse görünsün direnilmelidir. En görkemli günlerinde Büyük Britanya, Benelux Ülkelerindeki Manş limanlarının, azizler tarafından yönetilse bile bir büyük devlet tarafından işgal edilmesini önlemek için savaşa girmeyi göze alırdı. Amerikan tarihi boyunca, Monroe Doktrini Amerikan ulusal çıkarının bir tanımlaması olarak hizmet etmiştir. Woodrow Wilson'ın I. Dünya Savaşı'na girişinden beri Amerika, değişikliğe değil, değişikliğin kuvvet kullanılması yoluyla yapılmasına karşı olduğu gerekçesiyle ulusal çıkan tanımlamaktan kaçınmıştır. Bunlardan hiçbirisi artık yeterli değildir; Monroe Doktrini çok kısıtlayıcıdır, Wilsonculuk hem belirsiz, hem de çok hukukidir. Soğuk Savaş sonrası devrede hemen hemen bütün Amerikan askeri harekâtını çevreleyen tartışmalar gösteriyor ki, Amerika'nın çizgiyi nerede çekmesi gerektiği konusunda daha geniş bir konsensüse gereksinimi vardır. Bunu gerçekleştirmek, ulusal liderliğin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorundur.

Jeopolitik olarak Amerika, kaynakları ve nüfusu Birleşik Devletler'den çok fazla olan büyük kara parçası Avrasya'nın kıyılarından uzak bir adadır. Avrasya'nın iki başlıca küresinin –Avrupa ve Asya– herhangi birinin tek bir büyük devlet tarafından egemenlik altına alınması, Soğuk Savaş olsun veya olmasın Amerika için stratejik tehlikenin iyi bir tanımını oluşturur. Çünkü böyle bir gruplaşma, Amerika'yı, ekonomik ve sonunda askeri bakımdan geçebilir. Bu tehlikeye karşı, egemen güç, iyi niyetli de olsa direnilmelidir. Çünkü niyetler değişince, Amerika etkili bir direnme yapamayacak derecede kapasitesini yitirmiş ve olaylara yön vermekten aciz bir konumda kalabilir.

Amerika, Sovyet yayılmacılığı tehdidi ile Soğuk Savaş'a itildi ve Soğuk Savaş sonrası beklentilerinin çoğunu, komünizm tehlikesinin ortadan kalkması üzerine inşa etti. Sınırlandırma perspektifinden Sovyet düşmanlığına karşı takındığı tavrın, Amerika'nın küresel düzene karşı takındığı tavrı da belirlemesi gibi, Soğuk Savaş sonrası dünya düzenine ilişkin düşüncelerini de Rusya'nın reform çabaları belirledi. Amerikan politikası, barışın ancak Rusya'nın demokrasiye

yönelmesi ve enerjisini pazar ekonomisinin gelişmesine sarf etmesi ile güvence altına alınacağı varsayımı üzerine dayandırılmıştı. Bu düşüncenin ışığı altında, Amerika'nın başlıca görevinin, Rus reformlarını kuvvetlendirmek olduğu anlaşılıyor ki, bunu yaparken, geleneksel dış politika örneklerinden değil, Marshall Planı deneyimlerinden çıkarılan sonuçlardan yararlanacaktı.

Hiçbir ülkeye yönelik Amerikan politikası, o ülkenin potansiyeline veya siyasi eğilimlerine göre değil de, niyetlerinin değerlendirilmesine göre ayarlanmamıştır. Franklin Roosevelt, barış içinde bir savaş sonrası dünya için ümitlerini Stalin'in makul ölçüde ılımlı olmasına bağlamıştı. Soğuk Savaş sırasında, Amerikan stratejisinin –sınırlandırma politikası– ilan edilen amacı, Sovyetlerin niyetlerinin değiştirilmesi olarak kabul edildi. Bu konu ile ilgili tartışma, genellikle Sovyet niyetlerinde beklenen değişikliğin olup olmadığı üzerindeydi. Savaş sonrası başkanlar arasında yalnızca Nixon, istikrarlı bir şekilde, Sovyetler Birliği'ni bir jeopolitik sorun olarak değerlendirmiştir. Reagan bile Sovyet liderlerinin değişmesine bel bağlamıştı. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, komünist çöküşten sonra, düşmanca niyetlerin ortadan kalktığı varsayıldı ve Wilsoncu gelenek çatışan çıkarları reddettiğine göre, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası politikası, sanki artık geleneksel dış politika görüşleri geçerli değilmiş gibi yürütüldü.

Jeopolitik ve tarih öğrencileri bu yaklaşımın tek yönlülüğünden dolayı endişelidirler. Amerika'nın Rusya'nın iç gelişmesine şekil verme kapasitesini olduğundan fazla tahmin ederek gereksiz bir şekilde Rusya'nın iç anlaşmazlıklarına karışması, milliyetçi bir karşı harekete neden olması ve her zamanki dış politika görevlerini ihmal etmesinden korkmaktadırlar. Daha çok, Rusya'nın geleneksel haşin tutumunu değiştirmeyi hedef alan bir politikayı tercih ederler ve bu nedenle ekonomik yardımı ve dünya sorunlarında işbirliği gerektiren projeleri desteklerlerdi. Ayrıca, Rusya'nın kim tarafından yönetilirse yönetilsin, Halford Mackinder'in jeopolitik merkez dediği topraklar üzerine oturmuş olduğunu ve en güçlü imparatorluk geleneklerinden birinin varisi durumunda bulunduğunu da ileri sürebilirler.{1057} Varsayılan moral dönüşüm olsa bile bu zaman alacaktır ve bu arada Amerika'nın kozlarını elinde tutması gerekir.

Amerika, Rusya'ya ekonomik yardımdan, Marshall Planı'ndaki gibi, bir sonuç elde etmeyi de beklememelidir. Savaş sonrası dönem Batı Avrupası'nın işleyen bir pazar sistemi, yerleşmiş bir bürokrasisi ve birçok ülkede demokratik bir geleneği vardı. Batı Avrupa, Sovyetler Birliği'nden gelen askeri ve ideolojik

tehdit nedeniyle Amerika ile bağlantılıydı. Atlantik ittifakı kalkanı arkasında, ekonomik reformlar temel jeopolitik gerçeğin tekrar ortaya çıkmasına neden oldu; Marshall Planı, Avrupa'nın geleneksel iç yönetim yapısının tekrar kurulmasına yardımcı olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Rusya'sında bu şartlardan hiçbiri mevcut değildir. Çekilen sıkıntıları hafifletmek ve ekonomik reformları teşvik etmek Amerikan dış politikasının önemli araçlarıdır; ancak uzun bir yayılmacı geçmişi olan bir ülke ile küresel bir dengeyi korumak ciddi çabaların yerine geçecek bir şey değildir.

Bu yazı yazıldığı sırada, iki yüzyılda meydana gelen büyük Rusya imparatorluğu dağılma aşamasındadır. 1917-1923 döneminde de görülen bu durumdan, geleneksel yayılmacı ritmini hiç değiştirmeden kurtulmayı başarmıştı. Çürümekte olan bir imparatorluğun çöküşünü yönlendirmek diplomasinin en zor işlerinden biridir. XIX. yüzyıl diplomasisi Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmesini yavaşlattı ve bunun genel bir savaşa dönüşmesini önledi; XX. yüzyıl diplomasisi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dağılmasının sonuçlarını sınırlamakta başarısızlığa uğradı. Çöken imparatorluklar genellikle iki türlü gerginlik yaratırlar: imparatorluk merkezinin zayıflığından yararlanmak isteyen komşuların girişimleri ve gerilemekte olan imparatorluğun çevrede otoritesini sağlamak için yaptığı çabalar.

Her iki süreç de eski Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerde aynı zamanda devam etmektedir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan Orta Asya Cumhuriyetleri'nde İran ve Türkiye rollerini artırmak peşindedirler. Fakat hakim jeopolitik hamle, eskiden Moskova tarafından kontrol edilen bütün topraklarda üstünlüğü sağlamak için Rusya tarafından yapılmıştır. Rusya barışın korunması adına bir nevi vasilik kurma çabası içinde olup, "reformcu" bir hükümetin iyi niyeti üzerinde dikkatini odaklayan ve jeopolitik bir gündemle karşılaşmak istemeyen Birleşik Devletler buna göz yummaktadır. Amerika, Baltık devletleri dışındaki cumhuriyetlerin uluslararası bir kabul görmesi için çok az şey yapmıştır. Yüksek düzeydeki Amerikan yetkililerinin bu ülkeleri ziyareti çok az ve seyrektir; yardım en alt düzeyindedir. Toprakları üzerindeki Rus birliklerinin mevcudiyetine ve hatta hareketlerine de çok ender olarak karşı çıkılmaktadır. Moskova, de facto imparatorluk merkeziymiş gibi davranmakta ve kendisini bu pozisyonda görmektedir.

Bunun bir nedeni, Amerika'nın, eski Sovyet imparatorluğu toprakları üzerinde gerçekleşen anti-komünist ve anti-emperyalist devrimleri, sanki bunlar tek bir

fenomenmiş gibi görmesidir. Gerçekte bunlar, ters yönde çalışıyorlar. Komünist karşıtı devrim, eski Sovyetler Birliği topraklarının tamamında önemli şekilde destekleniyordu. Rus hegemonyasına karşı yapılmakta olan anti-emperyalist devrim ise, yeni Rus olmayan cumhuriyetlerde geniş şekilde destek görmekteydi ve bu akım, Rusya Federasyonu'nda çok kötü karşılanıyordu. Rus liderleri, tarihi olarak devletlerini "medenileştirme" misyonu ile birlikte algıladıklarından (Bkz. Bölüm 7 ve 8), politik görüşleri ne olursa olsun, Rusya'nın ileri gelen şahsiyetlerinin büyük bir çoğunluğu Sovyet İmparatorluğu'nun çöktüğünü ve yerine gelen devletlerin hukuka uygunluğunu kabul etmiyordu. (Özellikle Rus Ortodokslarının beşiği olan Ukrayna) Aleksandr Soljenitsin bile isteksiz yabancı uyrukların yükünden Rusya'nın kurtarılması üzerine yazarken, hemen hemen eski imparatorluğun yüzde 90'mı oluşturan Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın yarısını içeren toprakların Moskova tarafından korunmasını salık veriyordu.{1058} Eski Sovyetler Birliği toprakları üzerinde her komünizm karşıtının demokrat ve her demokratın da Rus emperyalizmine karşı olduğunu söylemek zordur.

Realist bir politika şunu gösterir ki, Boris Yeltsin'in reformcu Rus hükümeti bile, Rus ordularını, ev sahibi ülkelerin karşı görüşüne rağmen, hepsi Birleşmiş Milletler üyesi olan yeni cumhuriyetlerin topraklarında tutmaktadır. Bu askeri kuvvetler bazı cumhuriyetlerin iç savaşlarına da karışmışlardı. Rus dışişleri bakanı, tekrar tekrar "yakın yabancı ülkeler"deki barışı koruma görevinin Rusya'nın tekelinde olduğunu ileri sürmüştür. Bu terim, Moskova hegemonyasının yeni bir girişiminden farklı bir şey değildir. Barış için uzun vadeli ümitler Rus reformlarından etkilenecektir; fakat kısa vadeli ümitler, Rus ordularının kendi ülkelerinde kalmaya ikna edilip edilmeyeceğine bağlıdır. Bu ordular, eski imparatorluğun Avrupa ve Ortadoğu sınırları boyunca yeniden görülürse, Rusya ile komşuları arasındaki korku ve ortak kuşku ile kuvvetlenmiş tarihi gerginlik kuşkusuz yeniden doğacaktır. (Bkz. Bölüm 6 ve 7)

Rusya'nın, eski imparatorluk topraklarının ötesindeki topraklardan farklı olarak "yakın yabancı ülkeler" dediği ülkelerde –Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri– özel bir güvenlik çıkarı olması kaçınılmazdır. Fakat dünya barışı, bu ilginin askeri baskı olmadan veya tek taraflı askeri müdahale olmadan tatminini ister. Kilit sorun, Rusya'nın yeni cumhuriyetlerle ilişkisinin dış politikanın kabul edilmiş kurallarına bağlı bir uluslararası problem olarak mı işlem göreceği, yoksa Amerika'nın ancak Rus liderliğinin iyi niyetine hitap ederek etkileyebileceği Rusya'nın tek taraflı karar verme mekanizmasının dışa

doğru uzantısı olarak mı değerlendirileceği sorunudur. Bazı bölgelerde –örneğin İslam köktenciliğinin tehdidi altındaki Orta Asya Cumhuriyetleri'nde– Birleşik Devletler'in ulusal çıkarı, en azından İran köktenciliğine bir direnmeyi sürdürdüğü sürece büyük bir olasılıkla Rusya'nınkiyle paraleldir. Bu konudaki işbirliği, geleneksel Rus emperyalizmine dönüşmediği sürece devam edebilir.

Bu yazı yazıldığı sırada, Rusya'da demokrasi ümidi henüz belirgin olmadığı gibi, demokratik bir Rusya'nın uluslararası istikrara yardımcı olan tarzda hareket edip etmeyeceği de açık değildir. Dramatik tarihi boyunca Rusya, Batı'nın geri kalan bölümünden tamamen farklı bir yönde yürümüştür. Rusya'nın hiç bağımsız bir kilisesi olmamıştır; Reformasyon, Aydınlanma, Keşifler Çağı'nı kaçırmış, modern pazar ekonomisini hiç bilememiştir. Demokratik deneyimi olan liderleri azdır. Yeni cumhuriyetlerdeki gibi hemen hemen bütün Rus liderleri, komünizm zamanında yüksek konumlar elde etmiş kişilerdir; çoğulculuğa meyletmek ilk içgüdüleri olmadığı gibi, sonuncusu da olmayabilir.

Bundan başka, merkezi planlamadan pazar ekonomisine geçiş her yerde sancılı olmuştur. Müdürlerin pazarla ve teşviklerle ile ilgili hiçbir deneyimleri yoktur; işçiler motivasyonlarını kaybetmişlerdir; bakanlar, hiçbir zaman para politikası ile ilgilenmemişlerdir. Ekonomik durgunluk, hatta gerileme kaçınılmazdır. Hiçbir merkezi planlama ekonomisi, pazar ekonomisi yolunda acı istikrar programından kaçamamıştır ve birçok Amerikalı uzman danışmanların bir anda her şeyden mahrum kalmayı içeren önerileri ile problem daha da şiddetlenmiştir. Geçiş döneminin ekonomik ve sosyal maliyetinin yarattığı hoşnutsuzluk, komünist dönemi sonrası Polonya, Slovakya ve Macaristan'da komünistler için kazançlı olmuştur. 1993 Rus parlamento seçimlerinde, komünist ve milliyetçi partiler birlikte oyların yaklaşık yüzde 50'sini aldılar.

Samimi reformcular bile, geleneksel Rus milliyetçiliğinde, hedeflerini gerçekleştirmek için birleştirici bir kuvvet görebilirler. Üstelik Rusya'da milliyetçilik, tarihi olarak misyonerce ve imparatorluk yanlısı olmuştur. Psikologlar, nedenin, kökleri derinlere nüfuz etmiş güvensizlik duygusu mu, yoksa doğuştan gelen saldırgan tabiat mı olduğunu tartışabilirler. Rus yayılmacılığının kurbanları için fark akademiktir. Rusya'da, demokratikleşme ve kontrollü bir dış politikanın el ele yürümesi zorunlu olmayabilir. Rus iç reformları ile barışın sağlanacağı argümanının, Doğu Avrupa, İskandinavya veya Çin'de çok az taraftar bulmasının ve Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'ın Atlantik İttifakı'na katılmak için bu kadar hevesli olmasının nedeni budur.

Dış politika eğilimlerine göre ayarlanmış bir hareket biçimi, önceden görülebilen eğilimlere göre karşı ağırlık yaratmak peşinde olur ve bütün kozları iç reformlar için kullanmazdı; Rus serbest pazarını ve Rus demokrasisini desteklerken, Rus yayılmacılığına karşı da engeller oluşturmaya çalışılırdı. Ayrıca Rusya'nın tarihinde ilk kez olarak ulusal topraklarının gelişmesi üzerine eğilmesiyle Rus reformunun kuvvetlendirileceği de ileri sürülebilirdi. Sonuçta, St. Petersburg'dan Vladivostok'a kadar on bir saat bölgesi boyunca uzanan ulusal topraklarla, klostrofobi (kapalı bir yerde bulunma fobisi) duyması için hiçbir neden yoktur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, komünizm sonrası Rusya'ya karşı Amerikan politikası, bütün kozlarını kişisel liderlere göre ayarlanmış bir nevi sosyal mühendisliğe yatırmıştır. Bush Yönetimi zamanında bu Mihail Gorbaçov ve Clinton Yönetimi'nde ise, Boris Yeltsin oldu. Her ikisi de demokrasiye kişisel bağlılıkları olduğu algılaması dolayısıyla barışsever bir Rus dış politikası ve Rusya'nın uluslararası toplumla bütünleşmesi için kişisel garantörler olarak görüldüler. Bush, Gorbaçov'un SSCB'si için üzülmüştür ve Clinton, Rusya'nın eski nüfuz küresini canlandırmak için gösterdiği çabalara göz yummuştur. Amerikalı liderler, Yeltsin'in (daha önce Gorbaçov'un) varsayılan milliyetçi karşıtlarını kışkırtma korkusuyla Rus politikası üzerinde geleneksel diplomatik frenleri kullanmakta çekingen davranmışlardır.

Rus-Amerikan ilişkileri, ümitsiz bir şekilde dış politika sorunları üzerinde ciddi bir diyalog gereksinimi içindedir. Rusya'ya dış politikanın normal ölçülerinden bağışıkmış gibi davranmak Rusya'ya iyilik yapmak değildir; çünkü bu tutum, başka hareketlere girişmesi halinde Rusya'yı geri çekilemeyecek ve daha ağır bir bedel ödeyecek durumda bırakabilir. Amerikan liderlerinin Amerikan ve Rus çıkarlarının nerede birleşip nerede ayrıldığı konusunda açık bir konuşma yapmaktan çekinmemesi gerekir. Rusya'nın iç kavgasının eski emektarları, kendileri ile konuşulunca yüzü kızaran rahibe adayları olmadığına göre, iç dengeler realist diyaloglarla sağlanabilir. Birbirinin ulusal çıkarlarına karşı ortak bir saygı üzerine oturan bir politikayı anlayacak kadar yeteneklidirler. Gerçekte, böyle bir hesabı, soyut ve uzak ütopizm önerilerinden daha iyi anlayacak durumdadırlar.

Rusya'yı uluslararası sisteme entegre etmek, ortaya çıkan uluslararası düzende çok önemli kilit bir görevdir. Bu işin dengede tutulması gereken iki unsuru vardır: Rusya'nın davranışlarını ve hesaplarını etkilemek. Cömert ekonomik yardım ve teknik danışma hizmetleri, geçiş döneminin sancılarını hafifletmek

için gereklidir ve Rusya Avrupa Güvenlik Konferansı gibi ekonomik, kültürel ve politik işbirliğini destekleyen kurumlarda iyi karşılanmalıdır. Fakat Rus reformu, tarihi imparatorluk heveslerinin yeniden ortaya çıkmasına gözleri kapamak suretiyle yardım görmemeli, engellenmelidir. Birleşmiş Milletler tarafından tanınan yeni cumhuriyetlerin bağımsızlıkları, topraklarındaki Rus askeri hareketlerine rıza göstermek suretiyle değersizleştirilmemelidir.

Amerika'nın Rusya'ya karşı politikası, Rus iç politikasının iniş ve çıkışına göre değil, daimi çıkarlara göre ayarlanmalıdır. Amerikan dış politikası, Rus iç politikasını en yüksek öncelikli konu olarak kabul ederse, kontrolü dışındaki kuvvetlerin kurbanı olur ve karar vermede dayanacağı kriterleri kaybeder. Dış politika, devrimci sürecin her titreşimine göre mi kendini ayarlayacak? Amerika, iç politikada onaylamadığı bir şey olduğu zaman Rusya ile ilişkisini kesecek mi? Birleşik Devletler, aynı zamanda hem Rusya'yı, hem de Çin'i izole edebilir mi ve iç tercihleri uğruna Çin-Sovyet ittifakı olasılığını yeniden canlandırmaya katlanabilir mi? Bu aşamada daha az iç politikaya giren bir Rusya politikası, sonradan daha istikrarlı ve uzun vadeli bir yola izin verecektir.

Bölüm 28'de "psikiyatrik" olarak tanımladığım dış politika ekolünü savunanlar, böyle argümanları "kötümser" olarak reddetme eğilimindedirler; Almanya ve Japonya'nın karakterlerini değiştirdiklerini, Rusların da değiştirebileceklerini söylemektedirler. Fakat şu da doğru ki, demokrat Almanya, 1930'lu yıllarda ters yönde değişmişti ve Almanya'nın iyi niyetine inananlar birdenbire onu karşılarında bulmuşlardı.

Bir devlet adamı, gelecek hakkındaki en uygun tahminleri yaparak önündeki çıkmazları geçiştirebilir; sınavlardan birisi de, kötü ve hatta öngörülemeyen tehlikelere karşı kendisini savunma yeteneğidir. Yeni Rus liderliğinin, iki kuşak boyunca süren komünist yanlış yönetiminin üstesinden gelmek çabalarının acı verici olduğunun anlayışla karşılanmasını beklemeye hakkı vardır. Ancak 300 yıl boyunca geniş Rus sınırları etrafında çarların ve komiserlerin yarattığı nüfuz küresinin kendilerine verileceğini beklemeye hakları yoktur. Rusya, yeni bir dünya düzeninin kurulmasında ciddi bir ortak olmak istiyorsa, bunun yararlarına olduğu kadar istikrar önlemlerine de hazır olması gerekmektedir.

Hayati çıkarın genel kabul gören bir tanımlamasına en yaklaşan Amerikan politikası, Atlantik bölgesindeki müttefiklerine karşı uyguladığı politikadır. Her ne kadar Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü genellikle bir ittifak olarak değil, Wilsoncu terimlerle ortak güvenliğin bir aracı olarak açıklanıyorsa da, gerçekte

NATO, Amerika'nın moral ve jeopolitik hedeflerini en çok uyumlaştıran bir kurumu temsil etmektedir (Bkz. Bölüm 16) NATO, Avrupa'da Sovyet hegemonyasına engel olmak amacıyla kurulduğundan, ne tür bir gerekçe gösterilirse gösterilsin, Avrupa ve Asya'daki kuvvet merkezlerinin düşman bir ülkenin egemenliği altına girmesini önlemeye hizmet etmiştir.

Atlantik İttifakı'nın mimarlarına, Soğuk Savaş'ta kazanılan zaferin yarattıkları organizasyonun geleceği hakkında kuşkular yaratacağı söylenmiş olsa idi, çok şaşırırlardı. Soğuk Savaş'taki zaferin ödülünün sonsuz bir Atlantik ortaklığı olması gerektiğini bir hakmış gibi düşünmüşlerdi. Soğuk Savaş'ın politik kavgalarının bazıları bu amaç uğruna verilmiş ve kazanılmıştı. Bu süreç içinde, Amerika, Avrupa'ya, devamlı danışma kurumları ve entegre olmuş askeri bir kumandanlıkla bağlanmış oluyordu. Bu, koalisyonlar tarihinde etki alanı ve süresi bakımından benzeri görülmemiş bir yapıydı.

Soğuk Savaş'ın sonundan beri modası geçen nostaljik terim olan Atlantik Topluluğu, komünizminin çöküşünden sonra günlerini saymaktadır. Avrupa ile ilişkileri değersiz görmek çok moda oldu. Demokrasinin yaygınlaştırılması üzerinde durulmakta ise de, Amerika şimdilerde benzer kurumları olan ve insan hakları ve diğer temel değerlere karşı ortak tavırlar paylaştığı toplumlarla dünyanın başka bölgeleriyle olduğundan daha az ilgilenmektedir. Atlantik bağlarını kuran Truman, Acheson, Marshall ve Eisenhower, Avrupa tarzı diplomasi hakkında Amerikan rezervlerinin çoğunu paylaşmışlardır. Fakat şunu anladılar ki, Atlantik bağları olmasa, Amerika, kendisini, Batı yarımküresi hariç, çok az moral bağ ve ortak geleneği olan bir uluslar dünyasında bulacaktı. Bu şartlar altında, Amerika geleneğine ters düşen su katılmamış bir *Realpolitik* uygulamak zorunda kalacaktı.

Bir zamanlar en hayati Amerikan politikası olan NATO ile ilişkilerdeki gerilemenin bir nedeni de NATO'nun artık fazla ilgi gerektirmeyen bir bölgenin parçası olarak kabul edilmesidir. Belki daha da önemlisi, son on beş yıl içinde başkanlığa kadar yükselen kuşağın çoğunluğunun Güney ve Batı eyaletlerinden gelmiş olmaları ve bu insanların eski Kuzeydoğu eyaletlerine göre, Avrupa ile duygusal ve kişisel bağlarının daha az olmasıdır. Bundan başka, Wilsonculuk bayrağını taşıyan Amerikan liberalleri, sık sık ortak güvenlik ve uluslararası hukuktan çok, ulusal çıkar prensiplerini uygulayan demokratik müttefikleri tarafından terk edilmiş oldukları hissini yaşamışlardır. Ayrıca ortak değerlere karşın uzlaşmaya varılamamasının örneği olarak Bosna ve Ortadoğu'daki başarısızlıkları göstermektedirler. Aynı zamanda, Amerikan tutucularının

yalnızcı kanadı –farklılık inancının başka bir şekli– Avrupa Makyavelci rölativizmi ve bencilliği olarak hor gördükleri bu hareketlere karşı arkalarını dönme eğilimi gösterdiler.

Avrupa ile bazı konulardaki anlaşmazlıklar, aile içi kavga özelliğini taşır. Hemen hemen bütün kilit sorunlarda, en çok işbirliği yine diğer bölgelerden değil Avrupa'dan gelmiştir. Doğruyu söylemek gerekirse, retorik tam tersi izlenim bıraktıysa da, Bosna'da Fransız ve İngiliz birlikleri savaş sahasındaydı, Amerikalılar değil. Körfez Savaşı'nda ise, Amerikalı olmayan en kalabalık birlikler, bir kez daha, İngiliz ve Fransız birlikleriydi. Bir kuşak içinde iki kez, paylaşılan değerler ve çıkarlar Amerikan birliklerini Avrupa'ya getirmişti. Soğuk Savaş sonrası dünyada Avrupa, yeni Amerikan politikasını desteklemeyebilir; fakat Amerika, üç kuşağın politikalarını zafer saatinde terk etmemeyi kendisi için görev kabul etmelidir, ittifakın karşısındaki görev, Atlantik ilişkisine şekil veren iki temel kurum olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile Avrupa Birliği'ni (eski Avrupa Ekonomik Topluluğu) Soğuk Savaş sonrası dünyanın gerçeklerine adapte etmektir.

NATO, Amerika ile Avrupa'yı bağlayan başlıca kurumsal bağdır. NATO oluşturulduğu zaman, Rus birlikleri, bölünmüş Almanya'da Elbe kıyılarındaydı. Konvansiyonel kuvvetleri ile Batı Avrupa'yı işgal edebileceğine inanılan Rus ordusu, kısa zamanda atom silahları da üretmeye başladı. Soğuk Savaş boyunca, Batı Avrupa'nın güvenliği Amerika tarafından sağlandı ve Soğuk Savaş sonrası NATO kurumlan hâlâ bu durumu yansıtır. Birleşik Devletler, bir Amerikan generalinin kumandası altındaki entegre edilmiş kumandanlığı kontrolü altında tutmaktadır ve savunmaya farklı bir Avrupa kimliği getirmek isteyen Fransız girişimlerine karşı çıkmıştır.

Avrupa bütünleşmesi hareketinin doğuşunda iki öneri vardı: Avrupa tek bir ses halinde konuşmayı öğrenemezse, yavaş yavaş ikincil bir konuma doğru kayacaktı ve bölünmüş Almanya, iki blok arasında yüzme ve Soğuk Savaş'ın taraflarını birbirlerine karşı kullanma pozisyonuna getirilmemeliydi. Avrupa Birliği'nin başlangıçta altı üyesi varken, bu yazı yazıldığı sırada on iki üyesi olmuştur ve İskandinavya, Avusturya ve nihai olarak eski Sovyet uydularının bazılarını içine alacak şekilde genişleme süreci içindedir.

Bu iki kurumun üzerinde kurulduğu şartlar, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Almanya'nın birleşmesi ile sarsıldı. Sovyet ordusu artık yoktur ve Rus ordusu yüzlerce mil doğudadır. Rusya'nın içinde bulunduğu karışıklık, yakın bir

gelecekte Batı Avrupa'ya saldırı olasılığını ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda, Rusların eski imparatorluğu yeniden kurmak eğilimleri, özellikle eski Doğu Avrupa uydu devletlerinde Rus yayılmacılığı hakkındaki tarihi korkuyu yeniden uyandırmaktadır. Rusya'ya komşu olan hiçbir ülkenin lideri, Rusya'nın değişmesiyle, ülkelerinin güvenliğinin sağlanacağı yönündeki Amerikan inancını paylaşmamaktadır. Herkes, iki olası tehditten daha az tehlikeli olduğu için Boris Yeltsin'i karşıtlarına tercih etmektedir; yoksa onu tarihi güvensizliklerini ortadan kaldıracak bir kişi olarak görmemektedirler.

Birleşmiş bir Almanya'nın doğuşu da bu korkuları artırmaktadır, iki kıta devinin, tarihi olarak komşularını parçaladıkları veya onların topraklarında savaştıklarını hatırlayan ve ikisi arasında bulunan devletler, doğan güvenlik boşluğundan çok korkmaktadırlar; bu nedenle NATO üyeliğinde ifadesini bulan Amerikan korumasını istemektedirler.

NATO Sovyet gücünün çöküşüne adapte olmak gereksinimi içindeyse, Avrupa Birliği de, Avrupa bütünleşmesinin kalbindeki sözsüz uzlaşmayı tehdit eden birleşmiş bir Almanya gerçeği ile yüz yüze gelmektedir: Federal Almanya, Avrupa Topluluğu'nda, Fransızların politik liderliğini kabul etmesi karşılığında ekonomik işlerde tam bir söz hakkına sahipti. Böylece, Federal Cumhuriyet, NATO içindeki stratejik işlerde Amerikan liderliği kanalıyla ve Avrupa Birliği'ndeki politik sorunlarda Fransız liderliğini kabul ederek Batı'ya bağlanmıştır.

İlerideki yıllarda bütün geleneksel Atlantik ilişkileri değişecektir. Avrupa'nın eskisi gibi Amerika korumasına gereksinimi olmayacak ve ekonomik çıkarının daha saldırgan bir şekilde izleyicisi olacaktır; Amerika, Avrupa güvenliği için fedakârlık yapmaya istekli olmayacak ve çeşitli görünüşler içinde yalnızlığa eğilim gösterecektir; zamanı gelince, Almanya askeri ve ekonomik gücünün kendisine sağlaması gereken politik nüfuza sahip olmak isteyecektir ve duygusal olarak artık Amerikan askeri ve Fransız politik desteğine bağlı olmayacaktır.

Bu eğilimler, Adenauer geleneğinin mirasçısı olan (Bkz. Bölüm 20) Helmut Kohl iktidarda olduğu sürece tamamen belirgin olmayacaktır. Ancak o da bu tip liderlerin sonuncusunu temsil etmektedir. Yeni yetişen kuşak, savaşı ve yerle bir edilmiş durumdaki savaş sonrası Almanya'sının kalkındırılmasındaki Amerikan rolünü kişisel olarak bilmez. Uluslar üstü kurumlara kendisini bağlamak ve görüşlerini, Amerika veya Fransa'nın görüşlerinden sonra ikinci sıraya koymak için duygusal bir nedenleri yoktur.

Amerikalı ve Avrupalı liderlerin savaş sonrası kuşaklarının en büyük başarısı, Amerika'nın organik olarak Avrupa'ya bağlanmaması durumunda, sonradan Atlantik'in her iki yakası için daha kötü şartlar altında müdahale etmek zorunda kaldığını anlamaları olmuştur. Bugün bu görüş daha da çok doğrudur. Almanya o kadar çok güçlenmiştir ki, bugünkü mevcut Avrupa kurumlan, Almanya ile Avrupalı ortakları arasındaki bir denge kuramaz. Aynı zamanda, Almanya'yla birlikte bir Avrupa bile, Sovyet dağılması sonrasının en tehdit edici iki sonucunu, yani Rusya'nın yeniden dirilişini veya dağılışını kendi başına yönlendiremez.

Almanya ile Rusya'nın birbirlerini, kendilerinin başlıca ortağı veya başlıca düşmanı olarak tanımlamaları başka hiçbir ülkenin çıkarına değildir. Birbirlerine çok yakın olursa, ortak hâkimiyet korkusu yaratırlar; kavga ederlerse, krizi tırmandırmak için Avrupa'yı da işin içine sokarlar. Amerika ve Avrupa'nın, Almanya ve Rusya'nın gem vurulmamış ulusal politikalarının kıtanın merkezinde çekişmelerim engellemekte ortak çıkarı vardır. Amerika olmadan, Büyük Britanya ve Fransa Batı Avrupa'da politik dengeyi savunamaz; Almanya milliyetçiliğe kayabilir ve Rusya'nın küresel rakibi olamaz. Avrupa olmadan da Amerika psikolojik, coğrafi ve jeopolitik olarak Avrasya kıyılarından uzak bir adaya dönüşebilir.

Soğuk Savaş sonrası düzeni, NATO nedeniyle üç tür problemle karşı karşıyadır: Geleneksel ittifak yapısı içindeki iç ilişkiler; Atlantik devletlerinin, Doğu Avrupa'daki eski Sovyetler Birliği uydu devletleri ile ilişkileri ve son olarak, Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerin, özellikle Rus Federasyonu'nun, Kuzey Atlantik ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkileri.

Kuzey Atlantik ittifakı içindeki iç ilişkilerin ayarlanması, Amerika ve Fransa'nın Atlantik ilişkileriyle ilgili görüşleri arasındaki bitmez tükenmez çekişmenin etkisi altındadır. Amerika, NATO'ya entegrasyon bayrağı altında egemen olmuştur. Avrupa'nın bağımsızlığını savunan Fransa, Avrupa Birliği'ne şekil veren ülkedir. Anlaşmazlıklarının sonucu, askeri alanda Amerika'nın rolünün Avrupa'ya politik bir kimlik kazandırmayacak kadar çok egemen olması, Fransa'nın rolünün NATO'da birlik sağlamayacak kadar Avrupa politik otonomisinde ısrarlı olması olmuştur.

Entelektüel olarak, tartışma Richelieu kavramları ile Wilson fikirleri arasındaki çatışmayı tekrarlamaktadır. Yani, çıkarları dengelemek şeklinde dış politika ile temel bir uyum olduğunu varsayan diplomasi arasında çatışmadır. Amerika için, entegre NATO kumandanlığı, müttefikler arasındaki birliğin ifadesi olmuştur;

Fransa için bu durum, bir savaş flamasıdır. Amerikan liderleri, bir ülkenin en zor zamanda müttefikini terk etmek seçeneğini elinde tutmak istemiyorsa, neden bağımsız hareket konusunda bu kadar çok ısrarlı olduğunu anlamakta zorluk çekiyorlar. Fransa ise Amerika'nın, Avrupa'nın bağımsız askeri rolü konusunda bu derece huzursuz olmasını, Amerika'nın gizlice egemen olma duygusuna yoruyordu.

Aslında her iki ortak da kendi tarihinden kaynaklanan uluslararası ilişkiler kavramına göre hareket ediyordu. Fransa, 300 yıl önce başlatmış olduğu Avrupa tarzı diplomasinin varisidir. Büyük Britanya güç dengesinin koruyucusu rolünü terk etmek zorunda kalırken, Fransa *raison d'état* politikalarını ve soyut uyumluluğun izleyicisi olmak yerine kesin çıkar hesapçısı olmayı desteklemeye devam ediyor. Amerika, kısa bir dönem için de olsa, ısrarla Wilsonculuğu uyguladı. Temel bir uyumun var olduğuna inanmış olan Amerika, Avrupa ve Amerikan hedeflerinin aynı olması dolayısıyla Avrupa'nın özerkliğinin gereksiz veya tehlikeli olduğunda ısrar etti.

Çağdaş dönemin iki büyük Avrupa sorunu, –birleşmiş bir Almanya'nın Batı ile bütünleşmesi ve Atlantik İttifakı'nın yeni Rusya ile ilişkileri– Richelieu veya Wilson devlet adamlığından birisinin uygulanması ile çözülemez. Richelieu yaklaşımı, Avrupa ülkelerinde milliyetçiliği teşvik ediyor ve parçalanmış bir Avrupa'ya doğru gidişe neden oluyor. Su katılmamış Wilsonculuk ise, Avrupa kimlik duygusunu zayıflatır. ABD'ye muhalefet etmeye dayanan Avrupa kurumları oluşturma girişimi, sonunda hem Avrupa birliğini, hem de Atlantik tutumunu yıkacaktır. Diğer taraftan, Birleşik Devletler'in NATO içinde daha güçlü bir Avrupa kimliğinden korkmasına gerek yoktu; çünkü Amerika'nın politik ve lojistik desteği olmadan herhangi çapta ve herhangi bir yerde bir bağımsız Avrupa askeri hareketini hayal etmek zordur. Sonuçta, birliği sağlayan entegre kumandanlık değil, paylaşılan politik ve güvenlik çıkarlarıdır.

Birleşik Devletler ile Fransa, Wilson idealleri ile Richelieu idealleri arasındaki uzlaşmazlık, gelişen olaylarla ortadan kaldırılmış oldu. Hem Atlantik ittifakı hem de Avrupa Birliği, yeni ve istikrarlı dünya düzeninin birbirinden ayrılmaz yapı bloktandır. NATO, nereden gelirse gelsin askeri şantaja karşı en iyi korunma organizasyonudur; Avrupa Birliği ise Orta ve Doğu Avrupa'nın istikrarı için önemli bir mekanizmadır. Her iki kurum da Sovyetler Birliği'nin eski uyduları ve yeni devletleri ile barışçı bir uluslararası düzen arasında bağlantı kurmak için gereklidir.

Doğu Avrupa'nın geleceği ile Sovyetler Birliği'nin yerine geçen devletlerin geleceği aynı sorun değildir. Doğu Avrupa, Kızıl Ordu'nun işgaline uğramıştır. Doğu Avrupa kendisini, kültür ve politika bakımından Batı Avrupa gelenekleriyle birlikte tanımlıyordu. Bu, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya'dan oluşan Visegrad devletleri için özellikle doğrudur. Batı Avrupa ve Atlantik kurumlarıyla bağları olmazsa, bu ülkeler Almanya ile Rusya arasında hiçbir kimseye ait olmayan bölge konumuna geleceklerdir. Bu bağların anlam ifade etmesi için, bu ülkelerin hem Avrupa Birliği'ne, hem de Atlantik İttifakı'na üye olmaları gerekir. Ekonomik ve politik bakımdan yaşayabilmesi için, Avrupa Birliği'ne gereksinmeleri vardır; ve güvenlik bakımından Atlantik Antlaşması'na dönmüşlerdir. Gerçekte, bu kurumlardan birinde üye olmak, öbür kurumda da üyelik anlamına geliyor. Avrupa Birliği'nin üyelerinin çoğu NATO'nun da üyesi olduğundan ve Avrupa bütünleşmesi belli bir noktaya geldikten sonra, üyelerinden birine karşı yapılan bir saldırıya diğer üyelerin kayıtsız kalması olası olmadığından, Avrupa Birliği'nde üyeliğin, şöyle veya böyle, sonunda NATO güvencesinin en azından de facto olarak genişlemesine yol açması doğaldır.

Şimdiye kadar, her iki kurum için de Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliği bloke edilmiş olduğundan bu problemden kaçınılmıştır. Ancak bu kararın arkasındaki gerekçe, Avrupa ve Amerikan politik gelenekleri arasındaki kadar farklıdır. Avrupa, Avrupa Birliği'ni doğuya doğru genişletme kararını *Realpolitik*'e dayandırdı. Avrupa onları da içine almayı kabul etmiş ve Doğu Avrupa ülkelerine, ekonomilerinde reform yapmaları için ortak üyelik önermişti (Bu süreç içinde, Batı Avrupa ekonomilerini bir müddet daha rekabetten korumak amacındaydı.) Bu durum, nihai üyeliği, zamanla çözümlenecek şekilde teknik bir sorun haline getirirdi.

Bu ülkelere NATO üyeliğinin verilmesine Amerika'nın karşı koyması, bir ilke sorunudur. Çatışma beklentisine dayandıkları gerekçesiyle ittifaklara karşı olan Wilsoncu görüşe dönülerek, Başkan Clinton Ocak 1994'teki NATO zirvesinde alternatif bir görüş ileri sürdü. Birleşik Devletler'in, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'nın NATO üyeliğine neden karşı olduğunu açıklarken, Atlantik İttifakı'nı, "gelecek bir çatışmanın kehanetini yaratarak Doğu-Batı arasında yeni bir hat çizemeyeceğini" söyledi. "...Avrupa'da daha doğuya doğru bir çizgi çizmemizi isteyen Avrupa'daki ve Birleşik Devletler'deki herkese şunu söylüyorum: Avrupa için en güzel gelecek olasılığını şimdiden kapatmamalıyız. Öyle bir gelecek ki, her yerde demokrasi, pazar ekonomisi ve ortak güvenlik için insanların işbirliği olacak."{1059}

Bu ruh hali içinde, Başkan Clinton, Barış için Ortaklık denen bir plan ortaya koydu. Bu plan, Sovyetler Birliği'nin yerine geçen bütün devletleri ve Moskova'nın eski Doğu Avrupa uydularının hepsini, belirsiz bir ortak güvenlik sistemine katılmaya davet ediyordu. Wilsonculuk ile Wallace'in Bölüm 16'da anlatılmış olan sınırlandırma politikası eleştirisinin bir karışımı olan bu sistem, ortak güvenlik prensiplerini uygulamaktadır; Sovyet ve Rus emperyalizminin kurbanları ile suçlularını aynı kefeye koymakla Afganistan sınırındaki Orta Asya Devletleri ile Polonya'yı aynı statüye tâbi tutmaktadır ki, Polonya Rusya'nın katıldığı dört bölünmenin kurbanı olmuştur. Barış için Ortaklık genellikle yanlış değerlendirildi. Bu NATO'ya giden yolda bir istasyon değildir; nasıl Locamo Antlaşması (Bkz. Bölüm 11) 1920'li yıllarda Fransa'nın istediği İngiliz-Fransız ittifakına bir alternatif olmuşsa, Barış için Ortaklık da NATO üyeliğinin alternatifidir.

Ancak Locarno, ortak bir maksada dayanan bir ittifak ile ortak bir tehdit kavramına değil de, iç yönetimin belirlenen şartlarının yerine getirilmesine dayanan çok taraflı bir kurum arasında orta bir yol olmadığını göstermiştir. Barış için Ortaklık, Avrupa'da iki çeşit sınır yaratma tehlikesi taşıyor: Güvenlik garantileri ile korunmuş olanlar ve bu garantilerin verilmesi reddedilenler. Bu durumun potansiyel saldırganlar için cesaret verici ve potansiyel kurbanlar için moral bozucu bir durum olması kaçınılmazdır. Çatışmadan kaçınmak için, Doğu ve Orta Avrupa'da stratejik ve kavramsal olarak çok tehlikeli olan hiç bir kimseye ait olmayan bölge oluşturulmamalıdır. Bu, birçok Avrupa çatışmasının nedeni olmuştur.

Doğu Avrupa'nın güvenliği ve Rusya'yı uluslararası topluma entegre etme şeklindeki ikili güvenlik problemini aynı programın bir parçası olarak çözmek imkânsızdır. Barış için Ortaklık NATO'nun bir başka yüzü olarak kurulmuşsa, NATO'yu realist güvenlik misyonu ile ilgisiz bazı faaliyetlere sokmak, Doğu Avrupa'da güvensizlik duygusunu daha da büyütmek ve yine yeterli derecede belirgin olmadığından Rusya'yı yatıştıramamak sonucunda Atlantik İttifakı'nı ortadan kaldırabilir. Gerçekten de Barış için Ortaklık, potansiyel saldırı kurbanları tarafından tehlikeli değilse bile, faydasız olarak değerlendirilme tehlikesi içermektedir. Asya'da ise, öncelikle Çin'e ve Japonya'ya karşı bir etnik kulüp gibi algılanabilir.

Aynı zamanda, Rusya'nın Atlantik ittifakı devletleri ile bağlantı kurması da önemlidir. Barış için Ortaklık denen bir kuruma, bütün üyelerinin aynı şekilde yorumlayacağı işlerle uğraşmak koşuluyla yer olabilir. Böyle ortak işler,

ekonomik kalkınma, eğitim ve kültür işlerinde mevcuttur. Avrupa Güvenlik ve işbirliği Konferansı'na bu amaçla genişletilmiş fonksiyonlar verilebilir ve adı Barış için Ortaklık olarak değiştirilebilir.

Bu amaçla, Atlantik ittifakı ortak bir politik çerçeve oluşturabilir ve toptan güvenliği sağlayabilir; Avrupa Birliği eski Doğu Avrupa uydu devletlerinin üyeliğini hızlandırabilir ve Kuzey Atlantik işbirliği Konseyi (NACC) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, belki Barış için Ortaklık şeklinde yeni bir isim altında eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri ile –özellikle Rusya Federasyonu– Atlantik İttifakı yapısı arasında bağlantı kurabilir. Güvenlik şemsiyesi, Doğu Avrupa'daki yeni demokrasilere de uzatılabilir. Rusya sınırları içinde uslu durursa, güvenlik üzerinde odaklanan dikkatler zamanla ortaklığa çevrilebilir. Ortak politik ve ekonomik projeler, Doğu-Batı ilişkilerini gittikçe artan bir şekilde meşgul edebilir.

Atlantik ilişkilerinin geleceği Doğu-Batı ilişkilerinde değil, XXI. yüzyılın öngörülebilir gelişmeleriyle Amerika'nın nasıl baş edeceğinde yatmaktadır. Bu yazı yazıldığı sırada, hangi yükselen kuvvetlerin, en hakim veya en tehdit edici olacağını söylemek olanaksızdır: Rusya mı, Çin mi yoksa köktenci İslam mı? Fakat Amerika'nın bu gelişmelerden herhangi birisiyle başa çıkma yeteneği, Kuzey Atlantik devletlerinin işbirliğiyle artacaktır. Bu şekilde, "bölge dışı" denilen sorunlar, Kuzey Atlantik ilişkilerinin özünü oluşturacaktır ki, örgütün bu amaca göre tekrar organize olması gerekmektedir.

Amerika'nın Asya'ya olan ilgisi, 1993'te Asya hükümet başkanlarının katılımı ile yapılan bir toplantıda, Clinton tarafından yapılan Pasifik Topluluğu önerisi ile sembolize edilen büyük bir atılıma sahne oldu. Fakat "topluluk" terimi Asya'ya yalnız çok dar anlamda uygulanabilmektedir; çünkü Pasifik'teki ilişkiler Atlantik bölgesindekinden temelde çok farklıdır. Avrupa ulusları ortak kurumlarda gruplaşırken, Asya ulusları kendilerini uzak ve rakip durumda tutarlar. Asya'nın başlıca ulusları arasındaki ilişkiler, XIX. yüzyıl Avrupa güç dengesi sisteminin birçok özelliğini taşır. Birisinin gücünün artışı, diğerleri tarafından hemen manevralarla dengelenmeye çalışılır.

Buradaki joker, tıpkı Büyük Britanya'nın XX. yüzyılın iki dünya savaşına kadar Avrupa güç dengesini koruması gibi hareket edebilecek kapasiteye (felsefeye değil) sahip olan Amerika'dır. Asya-Pasifik bölgesinin övünülen refahının dayanağı olan istikrarı, bir doğa kanunu olmayıp, Soğuk Savaş sonrasında artan bir şekilde dikkat ve özen isteyen bir dengenin sonucudur.

Wilsonizmin Asya'da çok az taraftarı vardır. Ortak savunma veya işbirliğinin paylaşılan iç değerler üzerine dayandırılması gibi sözler yoktur. Hatta çok az olan demokrasilerde de böyle bir şey yoktur. Vurgu, denge ve ulusal çıkar üzerindedir. Askeri harcamalar başlıca Asya ülkelerinde artmaya başlamıştır. Çin süper devlet statüsü yolundadır. Yüzde 8'lik kalkınma hızı ile (1980'li yıllardakinden daha az) Çin'in Gayri Safi Milli Hasılası XXI. yüzyılın ilk yirmi yılının sonunda Amerika'nınkine yaklaşacaktır. Bu tarihten çok önce Çin'in politik ve askeri gölgesi, Asya üzerine düşecek ve Çin'in politikası ne kadar kontrollü olursa olsun, bu durum diğer güçlerin hesaplarını etkileyecektir. Diğer Asya ülkeleri, tıpkı şimdi Japonya'ya yaptıkları gibi, gittikçe güçlenen Çin'e karşı denge ağırlığı oluşturma çabası içinde olacaklardır. Her ne kadar bunu inkâr ederlerse de, Güneydoğu Asya ülkeleri, şimdiye kadar korkulan Vietnam'ı bile Çin ve Japonya'yı dengelemek için kendi gruplarında hesaba (ASEAN) katmaktadırlar. Yine bu yüzden ASEAN, Birleşik Devletler'in bölgeyle ilgisini devam ettirmesini istemektedir.

Japonya'nın rolü, kaçınılmaz bir şekilde değişen şartlara adapte olacaktır. Ulusal stillerine uygun olarak davranan Japon liderleri, görünüşe göre kendiliğinden oluşacak nüanslara göre ayarlamalar yapacaklardır. Soğuk Savaş sırasında tarihi kendi kendiyle yetinme tutumlarını terk eden Japonya, Birleşik Devletler'in korumasını kabul etmiştir. Kararlı bir ekonomik rakip olan Japonya, dış ve güvenlik politikalarını Washington'a havale ederek ekonomik alanda manevra serbestliğinin bedelini ödemiştir, iki ülke de Sovyetler Birliği'ni, güvenliklerine karşı en önemli tehdit olarak kabul ettiği sürece Amerika ve Japonya'nın ulusal çıkarlarının aynı olduğunu kabul etmek doğaldı.

Bu örnek, büyük bir olasılıkla devam etmeyecektir. Askeri gücü artan Kore ve Çin ile Sibirya'ya yerleşmiş ve kuvvetinden bir şey kaybetmemiş Sovyet askeri gücü karşısında, Japonların uzun vadeli planlamacıları, Amerikan ve Japon çıkarlarının aynı olduğunu sonsuza kadar verilmiş bir hak olarak kabul edemezler. Her yeni gelen Amerikan yönetimi mevcut politikaların yeniden gözden geçirileceğini (veya en azından onların değişikliğe açık olduğunu) söyleyerek işe başlarken ve ekonomik sorunlarda çatışma, istisna olmaktan çok, kural olduğuna göre, Amerikan ve Japon dış politika çıkarlarının hiçbir zaman birbirinden ayrılmayacağını ileri sürmek zordur. Her durumda, Asya kıtası ile ilgili olarak Japonya'nın perspektifi, coğrafi yakınlık ve tarih deneyimi dolayısıyla Amerika'nınkinden farklıdır. Bu nedenle, Japon savunma bütçesi yavaş yavaş dünyanın en büyük üçüncü bütçesi olana kadar büyümüştür ve

Rusya’nın iç problemleri göz önüne alındığında, belki de dünyanın en etkin ikinci savunma bütçesidir.

1992’de Japon Başbakanı Kiichi Miyazawa’ya, Japonya’nın bir Kuzey Kore nükleer kapasitesini kabul edip etmeyeceği sorulduğu zaman, cevabı Japonlara hiç uygun olmayan bir şekilde direkt ve kısa idi: “Hayır.” Bu, Japonya’nın kendi nükleer kapasitesini geliştireceği anlamına mı geliyor? Yoksa Kuzey Kore’nin kapasitesini engellemeye çalışacağını mı söylemek istiyor? Bu soruların sorulabilmesi bile, Japonya’nın, bir dereceye kadar Amerikan güvenliğinden ve dış politika bağlarından kopma olasılığının var olduğunu gösteriyor.

Diğer büyük devletlerle ilgili daha da sivri analizlerin yapılabilmesi, Asya dengesinin çok oynak ve hatta tehlikeli olabileceğini gösteriyor. Bu durumda Birleşik Devletler, Asya dengesini korumak için bu denge tehlikeye girinceye kadar beklemeyecektir. Politikası, bütün mevcut Asya forumlarını etkileyebilecek kadar esnek olmalıdır. Bir dereceye kadar, bu halen olmaktadır. ASEAN’da (Güneydoğu Asya için) yardımcı bir rol ve Asya-Pasifik Ekonomik işbirliğinde (APEC) önemli bir katılım sağlamıştır.

Fakat bu tür çok taraflı kurumlarda Amerika’nın etkisinin sınırları belli olmuştur. Daha kurumsal ve Avrupa modeline uygun bir Pasifik Topluluğu şeklindeki Clinton’un önerisi, nazik bir ilgisizlikle karşılanmıştır; çünkü Asya ulusları kendilerini topluluk olarak görmemektedirler. Potansiyel Asya süper devletlerine, hatta ABD’ye, kendi işlerinde önemli bir söz hakkı sağlayacak kurumsal bir çerçeve istememektedirler. Asya ulusları, Amerikan fikir alışverişine açıktırlar; aynı zamanda Amerika’nın yeter derecede işlerine karışmasını da isterler; çünkü tehlikeli bir durumda, bağımsızlıklarına karşı olan tehditleri onun vasıtasıyla savuşturabilirler. Fakat güçlü komşularından da çok kuşkuludurlar ve tüm Pasifik’i içine alan resmi kurumlara olumlu yaklaşmayacak kadar Birleşik Devletler’den de kuşkuludurlar.

Bu nedenle, Amerika’nın olaylara yön verme yeteneği, öncelikle Asya’nın başlıca ülkeleri ile olan ikili ilişkilerine bağlıdır. Bu yazı yazıldığı sırada üzerinde çok kavga edilmekte olan Amerika’nın Japonya ve Çin’e karşı politikası da bu yüzden çok büyük önem arz etmektedir. Öncelikle Amerika’nın rolü, birbirinden kuşku duyan Japonya ve Çin’in bir arada yaşamalarına yardımcı olmuştur. Yakın bir gelecekte yaşlanan nüfusu ve durağanlaşan ekonomisi ile karşı karşıya kalacak olan Japonya, Çin bir süper güç olarak ortaya çıkmadan ve Rusya kuvvetini toplamadan önce teknolojik ve stratejik

üstünlüğünü kullanmaya karar verebilir. Sonra da büyük dengeleyiciye, yani nükleer teknolojiye yönelebilir.

Her iki olasılıkla ilgili olarak, yakın Japon-Amerikan ilişkileri, Japon ılımlılığı ve Asya'nın diğer devletlerine güvence vermek bakımından çok önemli bir katkıda bulunacaktır. Amerika ile ilişkili Japon askeri gücü, Çin'i ve diğer Asya devletlerini, tamamen Japon nitelikli ulusal askeri olanaklardan daha az endişelendirmektedir. Ayrıca Japonya, öncekinden daha az olsa da Amerikan güvenlik ağı olduğu müddetçe, daha az askeri güce gereksinimi olduğuna karar verecektir. Kuzeydoğu Asya'da (Japonya ve Kore) önemli bir Amerikan askeri mevcudiyetine gerek olacaktır. Böyle bir kuvvetin yokluğunda, Amerika'nın Asya'daki devamlı rolüne bağlılığı inanılırlıktan yoksun kalacak ve Japonya ile Çin milliyetçi bir hareket tarzı izlemeye devamlı bir şekilde heveslendirilerek, sonuçta birbirlerine ve aradaki tampon ülkelere yöneleceklerdir.

Paralel jeopolitik çıkarlar bazında Japon-Amerikan ilişkilerine tekrar canlılık ve açıklık kazandırmak önemli engellerle karşılaşacaktır. Ekonomik anlaşmazlıklar zaten bildiğimiz şeydir; kültürel engeller daha da sinsi olabilir. Bunlar, karar vermekle ilgili değişik ulusal yaklaşımlarda acı veren ve zaman zaman insanı deli eden şeylerdir. Amerika, statü bazında karar veren bir ülkedir; yetkili birisi, genellikle başkan, ara sıra dışişleri bakanı, konumunun gücüne göre mevcut seçeneklerden birisini seçer. Japonya ise, konsensüse göre hareket eder. Başbakan dâhil hiç kimse tek başına karar verme yetkisine sahip değildir. Kararı uygulaması gereken herkes konsensüsün oluşumuna katılır ve herkes mutabık olmadan karar alınmış sayılmaz.

Bütün bunlar, bir Amerikan başkanı ile bir Japon başbakanı arasındaki toplantılarda yanlış anlama yüzünden daha da büyüyen temel farklılıkları ortaya çıkarır. Amerikan başkanı mutabakatın bildirince, işin böyle yapılacağını ima etmiş olur; Japon başbakanı mutabakatını bildirirse, bu Amerika'nın konumunu kabul ettiğini değil, bunu anladığını ve konsensüs grubuna götüreceğini gösterir. Otoritesinin bundan öteye geçmediğinin açık olduğunu varsayar. Asya'nın geleceği hakkındaki görüşmelerde, Amerika'nın çok sabırlı olması ve Japonya'nın da gelecek işbirliğinin dayanacağı uzun vadeli politikaları görüşmek için hazır olması gerekmektedir.

Gariptir ki, Japon-Amerikan ilişkilerinin sağlamlığı, Çin-Amerikan ilişkisinin ters yüzüdür. Çin kültürüne karşı akılcı yakınlığına rağmen, Japonya, hayranlık ve korku, dostluk arzusu ve egemen olmak hevesi arasında kararsızlık içinde

kıvranmıştır. Çin-Amerikan gerginliği, Japonya'yı Birleşik Devletler ile bağlarını koparmaya heveslendiriyor. Bunun amacı, Çin'deki etkisini artırmak değilse bile, en azından Amerika'nın liderliğini çok yakından takip ederek bunu azaltmamaktır. Aynı zamanda, tam bir Japon ulusal yaklaşımı, Pekin tarafından, Japonya'nın hegemonya kurmak konusundaki iştahının bir belirtisi olarak yorumlanması riski taşımaktadır. Bu nedenle, Çin'le Amerika'nın iyi ilişkiler içinde olması, hem Japonya ile Amerika'nın, hem de Çin'le Japonya'nın iyi ilişkiler içinde olmasının ön şartıdır. Bu öyle bir üçgen ki, taraflardan herhangi birisi ancak büyük bir tehlikeyi göze almak şartıyla ayrılabilir. Ayrıca, ulusları kesin bir şekilde dost veya düşman olarak ayırmak eğiliminde olan Amerika'yı çok rahatsız eden bir belirsizlik de yaratacaktır.

Bütün büyük ve potansiyel olarak büyük devletler içinde en fazla yükseleni Çin'dir. Birleşik Devletler zaten en güçlüsüdür. Avrupa daha büyük bir birliği bir araya getirmek zorundadır. Rusya sendeleyen bir devdir ve Japonya, zengin, fakat çekingen bir ülkedir. Çin'e gelince, ekonomik büyümesi yıllık yüzde 10 olan, kuvvetli bir ulusal birlik duygusuna ve daimi büyüyen bir askeri güce sahip bulunan bu ülke, büyük devletler arasında en hızlı büyüyeni olacaktır. 1943'te, Roosevelt Çin'i "Dört Polis"den biri olarak öngörmüştü; fakat hemen peşinden Çin bir iç savaşın karışıklığı içine daldı. Bu karışıklıktan ortaya çıkan Maoist Çin, bağımsız bir büyük devlet olmak niyetindeydi; fakat ideolojik engelleri dolayısıyla düş kırıklığına uğradı, ideolojik çırpınmalarını geride bırakan Çin'in reformcu liderleri, Çin'in ulusal çıkarlarını hünerli bir inatçılıkla korudular. Çin'le çatışma politikası, Amerika'nın Asya'da izole olması tehlikesini içerir. Hiçbir Asya ülkesi, Çin'le yanlış yönlendirilen Amerikan politikasının bir sonucu olarak gördüğü bir anlaşmazlık olduğunda Amerika'yı desteklemez veya destekleyemez. Böyle bir durumda, Asya devletlerinin büyük bir çoğunluğu, istemeseler bile Amerika ile ortaklığı az veya çok kesmeyi yeğlerler. Çünkü hemen hemen her ülke, Çin ve Japonya'yı içerecek istikrarlı bir uzun vadeli çerçeve yaratılması için yüzünü Amerika'ya çevirmiştir ve bir Çin-Amerikan çatışması her iki ülke için de bu olasılığı ortadan kaldırır.

En uzun bağımsız dış politika tarihine sahip ülke olan ve dış politikasını geleneksel olarak ulusal çıkar üzerine oturtan Çin, korkulan komşuları Rusya ve Japonya'ya ve daha az da olsa Hindistan'a karşı bir denge oluşturduğu için, Amerika'nın Asya işlerine karışmasını memnunlukla karşılamaktadır. Ancak hem Pekin'le, hem de Pekin'de Çin güvenliğine potansiyel tehdit olarak algılanan diğer ülkelerle aynı zamanda dostluk oluşturma peşinde olan Amerikan

politikası –Birleşik Devletler bakımından doğru bir politikadır– Washington ile Pekin arasında dikkatli ve düzenli bir diyalog gerektirir.

1989'da Tiananmen Meydanı olaylarından sonra dört yıl boyunca, bu diyalog Amerikalıların yüksek düzeyde temasları reddeden tutumu dolayısıyla durdu. Böyle bir tutum, Soğuk Savaş'ın en şiddetli zamanlarında bile Sovyetler Birliği'ne uygulanmamıştı. Böylece, insan hakları sorunu Çin-Amerikan ilişkilerinin merkezine kaydı.

Clinton Yönetimi akıllıca bir şekilde yüksek seviyede temasları tekrar başlattı; Çin-Amerikan ilişkilerinin geleceği bu nedenle bu temasların sonucuna bağlıdır. Açıktır ki Birleşik Devletler insan haklarına ve demokratik haklara olan geleneksel ilgisini bırakamaz. Sorun Amerika'nın değerlerinin savunulması meselesi değil, Çin-Amerikan ilişkilerinin ne dereceye kadar bu değerlere bağlanacağı sorunudur. Çin, Amerikan-Çin ilişkilerinin karşılıklı çıkar dengesi üzerine değil, Washington'un takdirine göre açılan veya kapatılan tercihlere dayandırılmasından hoşnut değildir. Böyle bir tavır, Amerika'yı hem güvenilmez, hem de içişlerine karışan durumuna sokuyor ki, güvenilmezlik Çinlilerin gözünde en büyük kusurdur.

Bölgesinde (ve dünyada) tarihi olarak üstün bir konumda olduğu bilinen Çin'de, başkalarının kendi kurumları ve iç uygulamaları ile ilgili önerileri büyük tepki ile karşılanır. Bu genel duyarlılık, tarihinde Batı'nın Çin işlerine karışmasıyla daha da büyüdü. XIX. yüzyılın başlarında Çin'in kuvvet kullanılarak dünyaya açıldığı Afyon Savaşı'ndan beri, Batı, Çinlilerin gözünde sonu gelmeyen aşağılamaları yapanlar olarak görülmüştür. Statüde eşitlik ve yabancı önerilerine boyun eğmemekte gösterilen hırçınlık, Çin liderleri için bir taktik değil, moral bir zorunluluktur.

Çin'in Birleşik Devletler'den istediği şey, güçlü ve açgözlü bulduğu komşularına karşı denge sağlayacak stratejik bir ilişkidir. Bu düzeyde dış politika koordinasyonunu sağlamak için, Çin insan hakları konusunda bazı ödünler vermeye razı edilebilir; ancak bunları kendi hür iradesi ile yapıyormuş gibi bir hava içinde hareket edilmelidir. Fakat Amerika'nın kamuya açıklanan şartların oluşmasındaki ısrarı, Çin'de hem Çin toplumuna Amerikan değerlerinin empoze edilmesi ve böylece aşağılanması, hem de Amerika'nın ciddiyetten uzak bir tutumu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu tavır, Amerika'nın Asya dengesinde ulusal çıkarı bulunmadığı izlenimi vermektedir. Eğer Amerika'ya böyle bir ulusal amaç için güvenilemezse, Çin'in ödün vermekte hiçbir çıkarı

yoktur. Çin-Amerikan ilişkisinin kilit noktası, –insan haklarında bile– küresel ve özellikle Asya stratejisinde sözsüz bir işbirliğidir.

Avrupa'yla ilgili olarak, Amerika her ne kadar bir değerler birliğini Avrupa ile paylaşıyorsa da, henüz ortak bir politika veya Soğuk Savaş sonrası dönem için uygun kurumlar oluşturamamıştır; Asya'yla ilgili olarak, Amerika için arzu edilen genel bir stratejiyi tanımlamak olasıdır, fakat bir değerler birliği oluşturmak mümkün değildir. Ancak beklenmeyen bir şekilde Batı Yarımküresi'nde, moral ve jeopolitik amaçların Wilsonizm ve *Realpolitik*'in birbirine karıştığı bir ortam doğmaktadır.

Batı Yarımküresi'nde Birleşik Devletler'in ilk dış politikası, özünde bir Büyük Devlet müdahaleciliğiydi. Franklin Roosevelt'in 1933'te açıklanan iyi Komşuluk politikası işbirliğine dönüşüm işaretini vermiştir. 1947 Rio Antlaşması ve 1948 Bogota Paktı, Amerikan Devletleri Örgütü'nde kurumlaştırılan güvenlik unsurunu sağlamıştır. Başkan Kennedy'nin 1961 ilerleme için İttifak'ı dış yardım ve ekonomik işbirliği unsurlarını getirmiştir. Fakat bu uzak görüşlü politika, yardım alanların devletçi tutumları yüzünden başarısızlığa mahkûm olmuştur.

Soğuk Savaş sırasında, Latin Amerika devletlerinin birçoğu, otoriter, çoğunlukla askeri hükümetler tarafından yönetiliyordu ve bu hükümetler çoğunlukla ekonomilerinde devlet kontrolünü benimsiyorlardı. 1980'li yılların ortalarında başlamak üzere, Latin Amerika ekonomik durgunluğunu silkinerek üzerinden attı ve şaşılacak bir birlik içinde demokrasiye ve pazar ekonomisine doğru ilerlemeye başladı. Brezilya, Arjantin ve Şili, demokratik yönetim için askeri hükümetleri bıraktı. Orta Amerika iç savaşlarını sona erdirdi. Düşüncesiz borçlanmalarla iflasın eşiğine gelen Latin Amerika, kendisini mali disiplin altına aldı. Hemen hemen her yerde, devletin egemen olduğu ekonomiler yavaş yavaş pazar kuvvetlerine açılmaya başladı.

Amerikalar için Girişim 1990'da Bush tarafından açıklandı; Meksika ve Kanada ile bir Kuzey Amerikan Serbest Ticaret Anlaşması için verilen mücadele Clinton tarafından 1993'te sonuçlandırıldı. Bu iki girişim, tarihte Latin Amerika'ya yönelik en yenilikçi Amerikan politikasını temsil eder. Birçok iniş ve çıkıştan sonra, Batı Yarımküresi, yeni ve insani bir küresel kilit unsurlarından biri haline gelmenin eşiğindedir. Bir grup demokratik ülke, halkın seçtiği hükümetlere, pazar ekonomilerine ve yarımküre çapında serbest ticarete yönelmiştir. Batı Yarımkürede kalan tek Marksist diktatörlük Küba'dır; başka her yerde milliyetçi,

korumacı ekonomik yönetim metotları, yerlerini yabancı sermayeyi iyi karşılayan ve açık uluslararası ticaret sistemlerini destekleyen ekonomilere bırakmışlardır. Nihai ve dramatik amaç, karşılıklı yükümlülükler ve birlikte hareket etme prensibine dayanarak Alaska'dan Ümit Burnu'na kadar bir serbest ticaret bölgesi yaratmaktır ki, böyle bir şey kısa bir zaman önce gerçekleşme ümidi olmayan bir ütopya sayılırdı.

NAFTA ilk adım olarak Batı Yarımküresi çapında bir serbest ticaret sistemi Amerikalara ne olursa olsun egemen bir rol sağlayacaktır. Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması'nın (GATT) 1993'te yapılan Uruguay Görüşmeleri ilkeleri sonuçta uygulanırsa, Batı Yarımküresi küresel ekonomik büyümede önemli bir katılımcı olacaktır. Eğer ayırımcı bölgesel gruplar üstün gelirse, Batı Yarımküresi geniş pazarı ile diğer bölgesel ticaret blokları ile rekabet edebilecektir; gerçekte, NAFTA böyle bir rekabeti önlemek veya kaçınılmaz olursa kazanmak için en etkili araçtır. Batı Yarımküresi dışında prensiplerine uymayı kabul eden devletlere ortak üyelik verilmek suretiyle genişletilmiş bir NAFTA, serbest ticareti teşvik edebilir ve daha sınırlandırıcı kurallar üstünde ısrar eden devletleri cezalandırabilir. Değerleri ile gereksinimleri arasında bir denge kurmaya zorunlu bir dünyada, Amerika kendi ideallerinin ve jeopolitik hedeflerinin Batı Yarımküresi'nde bir araya gelmiş olduğunu keşfetmiştir ve Amerika'nın ümitlerinin doğduğu ve ilk önemli dış politika girişimlerini uyguladığı yer burasıdır.

Bu yüzyıl içinde üçüncü kez yeni bir dünya düzeni yaratmak için kendini ileri atan Amerika'nın en önemli görevi, kendisinin dünyanın geri kalanından farklı olduğu inancının içinde doğal olarak var olan iki heves arasında dengeyi yakalamaktır: Amerika'nın her yanlışa bir çare bulması ve her yerinden oynayan taşı yerine oturtması gerektiği nosyonu ve kendi kabuğuna çekilme şeklindeki içgüdüsü. Soğuk Savaş sonrası bütün etnik karışıklıklara ve iç savaşlara herhangi bir fark gözetmeden karışmak Amerika'yı tüketecektir. Ancak kendisini iç erdemlerinin saflaştırılmasıyla sınırlayan bir Amerika, sonunda kendi güvenliğini ve refahını, gittikçe artan bir şekilde üzerindeki kontrolünü kaybedeceği uzak diyarlardaki diğer toplumların kararlarına bağlayacaktır.

1821'de, John Quincy Adams Amerikalıları "uzaktaki canavarları" öldürmek eğiliminden dolayı uyarırken, Soğuk Savaş sonrası dünyada, bu kadar çok sayıda ve bu kadar büyüklükte canavar olabileceğini hayal edemezdi. Her kötülükle Amerika mücadele edemez, hele yalnız hiç edemez. Fakat bazı canavarlara karşı, öldürülmese de en azından direnmek gerekir. En çok gereksinim duyulan şey, bu

seçimi yaparken kullanılacak kriterdir.

Amerikan liderleri, genellikle yapı yerine motivasyon üzerinde durmuşlardır. Rakiplerinin yaptıkları hesaplardan çok, onların tutumlarını etkilemeye çalışmışlardır. Sonuç olarak, Amerikan toplumu tarihten alınan ders konusunda özellikle kararsızdır. Amerikan filmleri genellikle bazı dramatik olayların, bir katili nasıl bir erdem örneği haline getirildiği hikâyeleri ile doludur. Bu durum, geçmişin, kaçınılmaz olarak geleceği belirlemediği, her zaman yeni bir başlangıç yapılabileceği şeklindeki yaygın ulusal inanışın bir yansımasıdır. Gerçek dünyada, kişilerde böyle değişimler çok ender görülür, hele birçok seçimin bir araya gelmesinden oluşan uluslar arasında daha da az görülür.

Tarihi reddetme, geçmişe, coğrafyaya veya engellenemez şartlara bakmaksızın evrensel kurallara uygun olarak yaşayan bir evrensel insan imajını över. Amerikan geleneği ulusal özelliklerden çok, evrensel gerçeklere önem verdiğinden, Amerikalı politika üretenler genellikle çok taraflı yaklaşımı, ulusal yaklaşıma tercih ederler: Önemli ulusal jeopolitik veya stratejik sorunlardan çok, silahsızlanma gündemleri, nükleer silahları sınırlandırma ve insan hakları vs.

Amerika'nın tarihle bağlı olmayı reddetmesi ve yenilenme olasılığı üzerinde ısrarı, Amerikan hayat tarzında büyük bir vakar, hatta güzellik yaratıyor. Tarih takıntısı olan kişilerin kendi kendini gerçekleştiren kehanetler ürettiği şeklindeki ulusal korku, büyük bir haklılık payı içermektedir. Ancak Santayana'nın, tarihi ihmal edenlerin, onun tekerrür etmesine mahkûm olduğu sözü de yeni örneklere gerek olmadan savunulabilecek kadar çok haklılık payına sahip olduğunu göstermiştir.

Amerika'nın idealist geleneğine sahip olan bir ülke, politikasını yeni bir dünya düzeni için tek kriter olarak güç dengesine dayandıramaz. Fakat dengenin, kendi tarihi amaçlarını izleyebilmesi için temel ön şart olduğunu da öğrenmesi gerekir. Bu amaçlar, konuşmayla veya poz atmalarla elde edilemez. Yeni doğmakta olan uluslararası sistem, Amerikan diplomasisinin şimdiye kadar karşılaştıklarından daha karmaşık bir sistemdir. Dış politika öyle bir politik sistem tarafından yönetilmelidir ki, bu sistem, yakın olan üzerinde önemle durmalı ve uzun vadeli olanı da teşvik etmelidir. Liderler, bilgiyi görüntülü imajlardan elde etme eğiliminde olan seçmenlerle ilgilenmek zorundadırlar. Bütün bunlar, önceliklerin tekrar düşünülmesi ve olanakların analiz edilmesi gereken bir zamanda, duygusallığa ve yaşanan anın heyecanına prim vermektedir.

Ancak tarih, görevin büyüklüğü nedeniyle başarısızlığa uğramayı hoş

karşılamayacaktır. Amerika'nın başarması gereken şey, bütün seçeneklerin açık olduğu bir dönemden, eğer kendi sınırlarını öğrenebilirse, hâlâ bütün toplumlardan daha fazla şey başarabileceği bir döneme geçişi sağlamaktır Tarihinin çoğu döneminde Amerika kendi yaşamına yönelik bir dış tehdit görmemiştir. Soğuk Savaş sırasında böyle bir tehdit ortaya çıkmış ve kesin olarak yenilmiştir. Böylece, Amerika, dünyanın diğer ulusları arasında yalnızca Amerika'nın nüfuz edilemez bir özelliği olduğu ve bu ülkenin erdemleri ve iyi işleri dolayısıyla başarılı olacağı inancını teşvik etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dünyada, böyle bir tutum masumiyeti, kendi zevklerine düşkünlüğe çevirebilir. Dünyaya egemen olmak veya ondan çekilmek gücünün olmadığı, kendisini hem çok kuvvetli ve hem de tehlikede hissettiği bir zamanda, Amerika büyüklüğünü yaratan ideallerinden vazgeçmemelidir. Fakat bu büyüklüğü, etki alanının genişliği hususunda hayaller besleyerek tehlikeye de almamalıdır. Dünya liderliği, Amerikan gücünün ve değerlerinin doğasında vardır. Fakat bunun doğasında, Amerika'nın diğer uluslarla işbirliği yapmasının onlara bir lütuf olduğu veya iyiliklerini yapmayarak iradesini herkese empoze etmek gibi hudutsuz bir yeteneği olduğu yoktur. Amerika *Realpolitik*'le herhangi bir ilişki kurarken, tarihte açıkça özgürlük adına yaratılan ilk toplumun temel değerlerini hesaba katmak zorundadır. Ancak Amerika'nın yaşaması ve ilerlemesi, çağdaş gerçekleri yansıtan seçimleri yapmak yeteneğine bağlıdır. Aksi takdirde, dış politika kendini üstün görerek poz atmaya dönüşür. Bu unsurların her birine verilecek göreceli ağırlık ve her önceliğin getirdiği bedel, politik liderlerin hem başlıca sorunu olacak, hem de onların yerini belirleyecektir. Hiçbir liderin yapmaması gereken şey, herhangi bir seçimin bedeli olmadığını ve herhangi bir dengenin korunmasına gerek bulunmadığını söylemektir.

Modern dönemde dünya düzenine giden yolda üçüncü kez seyahat eden Amerikan idealizmi, her zaman olduğu kadar önemlidir, hatta belki daha da çok önemlidir. Fakat yeni dünya düzeninde bu idealizmin rolü, kusursuz olmayan bu dünyada, bütün seçim yapılması gereken belirsizlikler içinde Amerika'ya destek vermek için gerekli inancı sağlamak olacaktır. Geleneksel Amerikan idealizmi, çağdaş gerçeklerin iyi bir değerlendirmesiyle bir araya gelerek, işe yarar bir Amerikan çıkarları tanımlaması yapmak zorundadır. Geçmişte Amerikan dış politika çabaları, dünyanın temel uyumunun kendisini ortaya koyacağı bir son nokta olduğu gibi, ütopik görüşlerden esin almıştır.

Çok az böyle nihai sonuç beklenebilir; Amerikan ideallerinin gerçekleşmesi,

kısmi başarıların sabırla biriktirilmesinde aranmak zorundadır. Soğuk Savaş'ın özelliklerinden olan fiziki tehdit ve düşman ideoloji artık yoktur. Yeni doğmakta olan dünya düzenine egemen olabilmek için gereksinim duyulan inançlar daha soyuttur: Gelecek hakkındaki görüşler ileri sürülebilir, fakat gelecek gösterilemez; bunun gibi, olanaklarla ümit arasındaki ilişki de özünde tahminidir. Amerika'nın geçmişinin Wilsoncu idealleri –insanlık için barış, istikrar, gelişme ve özgürlük– sonu olmayan bir yolculukta aranmak zorundadır. Bir İspanyol atasözünde denildiği gibi:

"Hey yolcu! Yollar yoktur. Yollar, yürüyerek oluşturulur."

Teşekkür

Orijinal kopyasını elle yazdığım bu kitabın bütün provalarını tek tek elden geçiren Gina Goldhammer kadar bana kimse yardımcı olmamıştır. Bütün çabalarımızın odak noktası, olağanüstü yeteneği, bitmek tükenmek bilmeyen sabır ve zarafeti ile her şeyi tam zamanında bir araya getiren odur.

Tarihi araştırmaları ve kitap son şeklini alırken birçok faydalı görüşleri ile Jon Vanden Heuvel'in hizmetlerinin unutulması olanaksızdır.

Eski dostum ve yardımcım Peter Rodham, özellikle Amerikan materyalleri üzerinde çok araştırma yaptı ve her bölümü ayrı ayrı okudu. Ona, çok yararlı ve doğru önerilerinden dolayı minnettarım.

Rosemary Neather Niehuss, uzun zamandan beri yorulmak bilmez yardımcım olmuştur. Özellikle Kore ve Vietnam ile ilgili konularda araştırma yapmış, zor ele geçirilebilir gerçekleri bulmuş ve dikkatinden hiçbir şeyin kaçmasına izin vermemiştir. Maureen Minehan ve Stephanie Tone'un da çok değerli yardımları olmuştur.

Jody lobst Williams, hemen hemen okunması olanaksız el yazımı daktilo etmiş ve birçok uzun cümlelerin içinden çıkmayı başarmıştır. Suzanne McFarlane, yorulmak bilmez dikkat ve anlayışı ile diğer işlerimi yöneterek bütün dikkatimi kitap üzerinde toplamamı sağlamıştır.

William G. Hyland'in, Sovyet materyalleri üzerindeki önerilerinden ve ilk provayı okuyan Norman Podhoretz'den çok yararlandım.

Simon and Schuster Yayınevi'nden Michael Korda, olağanüstü bir editör olduğunu ortaya koydu ve kendisi ile iyi bir dostluk kurdum. Orijinal, basit bir düşüncenin, nasıl karışık ve uzun süreli bir çabaya dönüştüğünü birlikte gördük. Beni sinirlendiren nazik önerilerinde ne kadar haklı olduğunu, tekrar düşündükten sonra daha iyi anlıyordum.

Lynn Amato, Simon and Schuster'in bütün işlevlerini, tükenmez bir iyi niyet ve güler yüzlülükle, kusursuz bir şekilde koordine etti. Bütün Simon and Schuster personeli –prova editörleri, desinatörler, üretim ve satış personeli– insanı duygulandıran bir özveri ve çaba ile çalıştılar.

Eşim Nancy, daima güvenilir ve vazgeçilmez bir danışman görevini yaptı. Bütün

el yazısı orijinal metni okuyup, olağanüstü akıllı önerilerde bulundu.

Kitaptaki kusurların tümü bana aittir.

Henry A. KISSINGER

Haritalar

FRENCH EXPANSION
from 1648 to 1801
SWEDEN
Baltic Sea
RUSSIA
POLAND
ENGLAND
English Channel
French gains under Louis XIV
French gains 1714–1801
Holy Roman Empire
Boundaries are as of 1648
Paris
FRANCE
Prague
BOHEMIA
HUNGARY
Budapest
OTTOMAN EMPIRE
SPAIN
Mediterranean Sea
Rome
Adriatic Sea

WILLIAM III'S GRAND ALLIANCE
from 1701 to 1713
GREAT BRITAIN
DENMARK
SWEDEN
POLAND
Grand Alliance
France and Its Ally, Bavaria
Holy Roman Empire
Battles
FRANCE
Paris
Blenheim 1704
Munich
Vienna
HUNGARY
Black Sea
Atlantic Ocean
PORTUGAL
Lisbon
Madrid
SPAIN
Barcelona 1705
Almanza 1707
Gibraltar 1704
Mediterranean Sea
Rome
OTTOMAN EMPIRE

POWER VACUUMS Both the Peace of Westphalia (1648) and the Treaty of Versailles (1919) created power vacuums on the borders of military heavyweights. The stronger powers—Louis XIV's France and Hitler's Germany—found the temptation to expand at the expense of weaker neighbors irresistible.

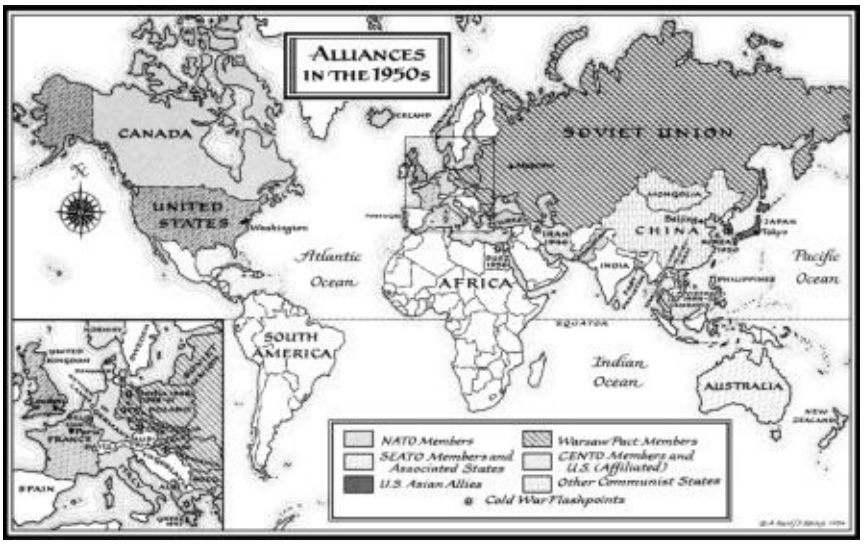

CONTAINMENT OLD AND NEW In order to rein in chronically expansionist powers, William III of England built a "Grand Alliance" to "contain" France's outward thrusts. The United States similarly built a system of alliances to contain the Soviet Union in the 1950s.

BALANCE OF POWER AND THE CONGRESS SYSTEM The peacemakers at Vienna consolidated Central Europe into the German Confederation, ending the power vacuum which had tempted French expansionism. The Quadruple Alliance was formed to block French aggression. European congresses, the last of which was held in Berlin in 1878, met periodically to sort out solutions to Europe’s major conflicts.

THE BALANCE OF POWER PETRIFIES When war broke out in 1914, the Franco-Russian Alliance was already twenty-three years old, and the Austro-German Alliance was thirtv-five years old. A newcomer to Continental alliances. Great Britain joined the Franco-Russian bloc with agreements in 1904 and 1907. Both alliances were entangled in Europe's trouble spots, most fatefully in the Balkans, so that a minor conflict had the potential to draw all the Great Powers into war.

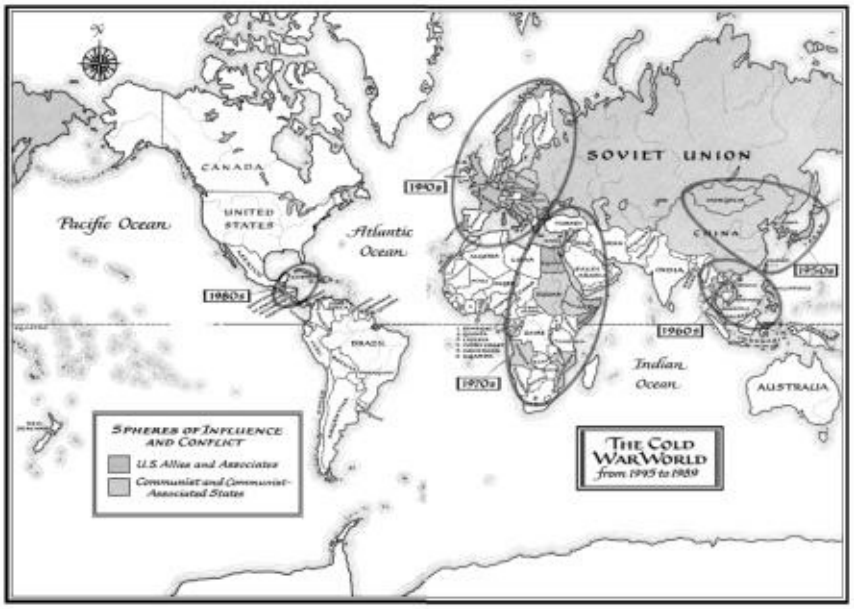

COLD WAR SPHERES OF INFLUENCE In the years following 1945, the United States and the Soviet Union established spheres of influence in Europe. In the 1950s, spheres were consolidated in Northeast Asia. In the 1960s, the theater of competition moved to Southeast Asia, where spheres were eventually consolidated. In the 1970s, the two superpowers battled for influence in the Middle East and Africa; in the 1980s, in Central America.

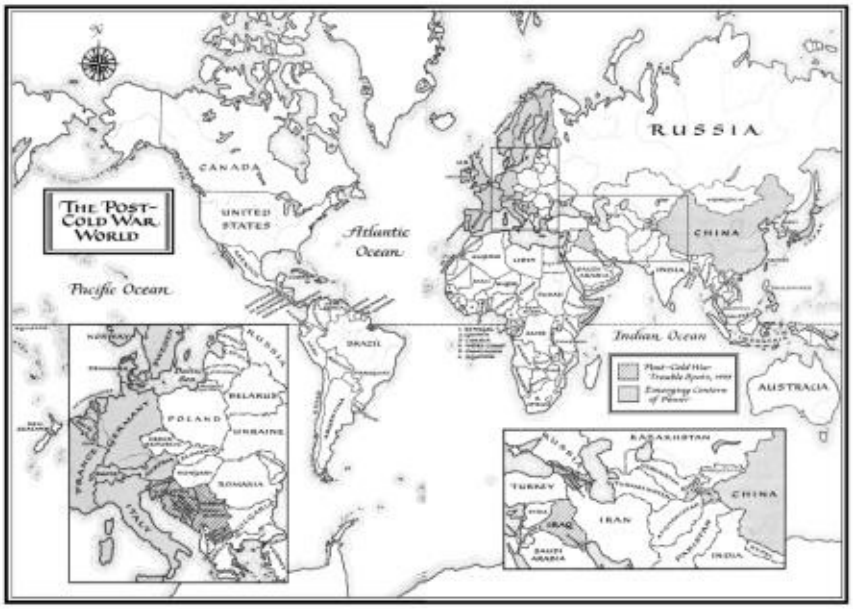

THE POST-COLD WAR WORLD With the collapse of the Soviet sphere of influence in 1989, new instability has emerged in Central Asia, the Caucasus, the Persian Gulf, the Horn of Africa, and the Balkans. In the meantime, new power centers have developed in Japan, China, and Western Europe, making for a multipolar world.

{1} Robert W. Tucker and David C. Hendrickson, “Thomas Jefferson and American Foreign Policy,” Foreign Affairs, vol. 69, no. 2 (Spring 1990), p. 148.

{2} Thomas G. Paterson, J. Garry Clifford, and Kenneth J. Hagan, American Foreign Policy: A History (Lexington, Mass.: D. C. Heath, 1977), p. 60.

{3} Tucker and Hendrickson, “Thomas Jefferson,” p. 140, quoting from Letters and Other Writings of James Madison (Philadelphia: J. B. Lippincott, 1865), vol. IV, pp. 491–92.

{4} James Monroe quoted in William A. Williams, ed., The Shaping of American Diplomacy (Chicago: Rand McNally, 1956), vol. I, p. 122.

{5} George Washington’s Farewell Address, September 17, 1796, reprinted as Senate Document no. 3, 102nd Cong., 1st sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1991), p. 24.

{6} Jefferson letter to Mme. La Duchesse D’Auville, April 2, 1790, in Paul Leicester Ford, ed., The Writings of Jefferson (New York: G. P. Putnam’s Sons, 1892–99), vol. V, p. 153, quoted in Tucker and Hendrickson, “Thomas Jefferson,” p. 139.

{7} Thomas Paine, Rights of Man (1791) (Secaucus, N.J.: Citadel Press, 1974), p. 147.

{8} Alexander Hamilton, “The Federalist No. 6,” in Edward Mead Earle, ed., The Federalist (New York: Modern Library, 1941), pp. 30–31

{9} Jefferson letter to John Dickinson, March 6, 1801, in Adrienne Koch and William Peden, eds., The Life and Selected Writings of Thomas Jefferson (New York: Modern Library, 1944), p. 561.

{10} Jefferson letter to Joseph Priestley, June 19, 1802, in Ford, ed., Writings of Thomas Jefferson, vol. VIII, pp. 158–59, quoted in Robert W. Tucker and David C. Hendrickson, Empire of Liberty: The Statecraft of Thomas Jefferson (New York/Oxford: Oxford University Press, 1990), p. 11.

{11} Tucker and Hendrickson, “Thomas Jefferson,” p. 141.

{12} John Quincy Adams, Address of July 4, 1821, in Walter LaFeber, ed., John Quincy Adams and American Continental Empire (Chicago: Times Books, 1965), p. 45.

{13} Message of President Monroe to Congress, December 2, 1823, in Ruhl J. Bartlett, ed., The Record of American Diplomacy (New York: Alfred A. Knopf, 1956), p. 182.

{14} Ibid.

{15} President James Polk, Inaugural Address, March 4, 1845, in The Presidents Speak, annot. by David Newton Lott (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969), p. 95.

{16} Quoted in Williams, Shaping of American Diplomacy, vol. 1, p. 315.

{17} See Paul Kennedy, The Rise and Fall of the Great Powers (New York: Random House, 1987), p. 201 and pp. 242ff; also, Fareed Zakaria, “The Rise of a Great Power, National Strength, State Structure, and American Foreign Policy 1865–1908” (unpublished doctoral thesis, Harvard University, 1992), chapter 3, pp. 4ff.

{18} Zakaria, ibid., pp. 7–8.

{19} Ibid., p. 71.

{20} Paterson, Clifford, and Hagan, eds., American Foreign Policy, p. 189.

{21} President Roosevelt's Annual Message to Congress, December 6, 1904, in Bartlett, ed., Record of American Diplomacy, p. 539.

{22} Roosevelt's statement to Congress, 1902, quoted in John Morton Blum, The Republican Roosevelt (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1967), p. 127.

{23} Ibid., p. 137.

{24} Roosevelt letter to Hugo Munsterberg, October 3, 1914, in Elting E. Morison, ed., The Letters of Theodore Roosevelt (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1954), vol. VIII, pp. 824–25.

{25} Blum, Republican Roosevelt, p. 131.

{26} Selections from the Correspondence of Theodore Roosevelt and Henry Cabot Lodge 1884–1918, ed. by Henry Cabot Lodge and Charles F. Redmond (New York/London: Charles Scribner's Sons, 1925), vol. II, p. 162.

{27} Blum, Republican Roosevelt, p. 135.

{28} Ibid., p. 134.

{29} Quoted in John Milton Cooper, Jr., Pivotal Decades: The United States, 1900–1920 (New York/London: W. W. Norton, 1990), p. 103.

{30} Blum, Republican Roosevelt, p. 134.

{31} Roosevelt, in Outlook, vol. 107 (August 22, 1914), p. 1012.

{32} Roosevelt to Munsterberg, October 3, 1914, in Morison, ed., Letters of Theodore Roosevelt, p. 823.

{33} Roosevelt to Cecil Arthur Spring Rice, October 3, 1914, in ibid., p. 821.

{34} Roosevelt to Rudyard Kipling, November 4, 1914, in Robert Endicott Osgood, Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations (Chicago: University of Chicago Press, 1953), p. 137.

{35} Woodrow Wilson, Annual Message to Congress on the State of the Union, December 2, 1913, in Arthur S. Link, ed., The Papers of Woodrow Wilson (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966–) vol. 29, p. 4.

{36} Roosevelt letter to a friend, December 1914, in Osgood, Ideals and Self-interest, p. 144.

{37} Woodrow Wilson, Annual Message to Congress, December 8, 1914, in Link, ed., Papers of Woodrow Wilson, vol. 31, p. 423.

{38} Ibid., p. 422.

{39} Woodrow Wilson, Commencement Address at the U.S. Military Academy at West Point, June 13, 1916, in ibid., vol. 37, pp. 212ff.

{40} Woodrow Wilson, Remarks to Confederate Veterans in Washington, June 5, 1917, in ibid., vol. 42, p.

453.

{41} Woodrow Wilson, Annual Message to Congress on the State of the Union, December 7, 1915, in ibid., vol. 35, p. 297.

{42} Woodrow Wilson, An Address in the Princess Theater, Cheyenne, Wyoming, September 24, 1919, in ibid., vol. 63, p. 474.

{43} Woodrow Wilson, An Address to a Joint Session of Congress, April 2, 1917, in ibid., vol. 41, pp. 526–27.

{44} Ibid., p. 523.

{45} Woodrow Wilson, An Address to the Senate, January 22, 1917, in ibid., vol. 40, p. 536.

{46} Selig Adler, The Isolationist Impulse: Its Twentieth-Century Reaction (London/New York: Abelard Schuman, 1957), p. 36.

{47} Ibid.

{48} Woodrow Wilson, Address, April 2, 1917, in Link, ed., Papers of Woodrow Wilson, vol. 41, pp. 519ff.

{49} Woodrow Wilson, An Address in Boston, February 24, 1919, in ibid., vol. 55, pp. 242–43.

{50} Woodrow Wilson, Address, January 22, 1917, in ibid., vol. 40, pp. 536–37.

{51} See Chapter 6.

{52} Woodrow Wilson, Address, April 2, 1917, in Link, ed., Papers of Woodrow Wilson, vol. 41, pp. 519ff.

{53} Woodrow Wilson, An Address Before the League to Enforce Peace, May 27, 1916, in ibid., vol. 37, pp. 113ff.

{54} Woodrow Wilson, An Address at Mt. Vernon, July 4, 1918, in ibid., vol. 48, p. 516.

{55} Woodrow Wilson, An Address to the Third Plenary Session of the Peace Conference, February 14, 1919, in ibid., vol. 55, p. 175.

{56} Roosevelt letter to James Bryce, November 19, 1918, in Morison, ed., Letters of Theodore Roosevelt, vol. VIII, p. 1400.

{57} Roosevelt to Senator Philander Chase Knox (R.-Pa.), December 6, 1918, in ibid., pp. 1413–14.

{58} Louis Auchincloss, Richelieu (New York: Viking Press, 1972), p. 256.

{59} In Quellenbuch zur Österreichische Geschichte, vol. II, edited by Otto Frass (Vienna: Birken Verlag, 1959), p. 100.

{60} Ibid.

{61} Ibid.

{62} Ibid.

{63} Joseph Strayer, Hans Gatzke, and E. Harris Harbison, The Mainstream of Civilization Since 1500 (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971), p. 420.

{64} Quoted in Carl J. Burckhardt, Richelieu and His Age, trans., from the German by Bernard Hoy (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970), vol. Ill, “Power Politics and the Cardinal’s Death,” p. 61.

{65} Ibid., p. 122.

{66} Jansenius, Mars Gallicus, in William F. Church, Richelieu and Reason of State (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1972), p. 388.

{67} Daniel de Priezac, Défence des Droits et Prérogatives des Roys de France, in ibid., p. 398.

{68} Mathieu de Morgues, Catholicon françois, treatise of 1636, in ibid., p. 376.

{69} Albert Sorel, Europe Under the Old Regime, trans, bv Francis H. Herrick (Los Angeles: Ward Ritchie Press, 1947), p. 10.

{70} In F. H. Hinslev, Power and the Pursuit of Peace (Cambridge: Cambridge University Press, 1963), pp. 162–63.

{71} Ibid., p. 162.

{72} Ibid., p. 166.

{73} Quoted in Gordon A. Craig and Alexander L. George, Force and Statecraft (New York/Oxford: Oxford University Press, 1983), p. 20.

{74} G. C. Gibbs, “The Revolution in Foreign Policy,” in Geoffrey Holmes, ed., Britain After the Glorious Revolution, 1689–1714 (London: Macmillan, 1969), p. 61.

{75} Winston S. Churchill, The Gathering Storm, The Second World War, vol. 1 (Boston: Houghton Mifflin, 1948), p. 208.

{76} Quoted in Gibbs, “Revolution,” in Holmes, ed., Britain After the Glorious Revolution, p. 62.

{77} Speech by Secretary of State, Lord John Carteret, Earl of Granville, in the House of Lords, January 27, 1744, in Joel H. Wiener, ed., Great Britain: Foreign Policy and the Span of Empire, 1689–1971, vol. 1 (New York/London: Chelsea House in association with McGraw-Hill, 1972), pp. 84–86.

{78} Churchill, Gathering Storm, p. 208.

{79} Pitt Plan in Sir Charles Webster, ed., British Diplomacy 1813–1815 (London: G. Bell and Sons, 1921), pp. 389ff.

{80} Sir Thomas Overbury, “Observations on His Travels,” in Stuart Tracts 1603–1693, edited by C. H. Firth (London: Constable, 1903), p. 227, quoted in Martin Wight, Power Politics (New York: Holmes and Meier, 1978), p. 173.

{81} Memorandum of Lord Castlereagh, August 12, 1815, in C. K. Webster, ed., British Diplomacy, 1813–1815 (London: G. Bell and Sons, 1921), pp. 361–62.

{82} Talleyrand, in Harold Nicolson, The Congress of Vienna (New York/San Diego/London: Harcourt Brace Jovanovich, paper ed., 1974), p. 155.

{83} Wilhelm Schwarz, Die Heilige Allianz (Stuttgart, 1935), pp. 52ff.

{84} Quoted in Asa Briggs, The Age of Improvement 1783–1867 (London: Longmans, 1959), p. 345.

{85} Klemens Metternich, Aus Metternich's Nachgelassenen Papieren (8 vols.), edited by Alfons von Klinkowstroem (Vienna, 1880), vol. VIII, pp. 557ff.

{86} The material in these pages draws on the author's A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812–1822 (Boston: Houghton Mifflin, 1973 Sentry Edition).

{87} Quoted in ibid., p. 321.

{88} Quoted in Wilhelm Oncken, Österreich und Preussen im Befreiungskriege, 2 vols. (Berlin, 1880), vol. II, pp. 630ff.

{89} Metternich, Nachgelassenen Papieren, vol. VIII, p. 365.

{90} Quoted in Oncken, Österreich und Preussen, vol. I, pp. 439ff.

{91} Metternich, Nachgelassenen Papieren, vol. I, pp. 316ff.

{92} Quoted in Nicholas Mikhailovitch, Les Rapports Diplomatiques du Lebzeltern (St. Petersburg, 1915), pp. 37ff.

{93} Quoted in Schwarz, Die Heilige Allianz, p. 234.

{94} Quoted in Alfred Stern, Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871, 10 vols. (Munich-Berlin, 1913–24), vol. I, p. 298.

{95} Quoted in Hans Schmalz, Versuche einer Gesamteuropäischen Organisation, 1815–20 (Bern, 1940), p. 66.

{96} Lord Castlereagh's Confidential State Paper, May 5, 1820, in Sir A. W. Ward and G. P. Gooch, eds., The Cambridge History of British Foreign Policy, 1783–1919 (New York: Macmillan, 1923), vol. II (1815–66), p. 632.

{97} Viscount Castlereagh, Correspondence, Dispatches and Other Papers, 12 vols., edited by his brother, the Marquess of Londonderry (London, 1848–52), vol. XII, p. 394.

{98} Quoted in Sir Charles Webster, The Foreign Policy of Castlereagh, 2 vols. (London, 1925 and 1931), vol. II, p. 366.

{99} Quoted in Briggs, Age of Improvement, p. 346.

{100} Quoted in Webster, Foreign Policy of Castlereagh, vol. II, pp. 303ff.

{101} Castlereagh's Confidential State Paper of May 5, 1820, in Ward and Gooch, eds., Cambridge History, vol. II, pp. 626–27.

{102} Quoted in Kissinger, A World Restored, p. 311.

{103} Quoted in A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1965), p. 54.

{104} Canning, quoted in R. W. Seton-Watson, Britain in Europe, 1789—1914 (Cambridge: Cambridge University Press, 1955), p. 74.

{105} Ibid.

{106} Canning's Plymouth speech of October 28, 1823, in ibid., p. 119.

{107} Palmerston to Clarendon, July 20, 1856, quoted in Harold Temperley and Lillian M. Penson, Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902) (Cambridge: Cambridge University Press, 1938), p. 88.

{108} Sir Edward Grey, in Seton-Watson, Britain in Europe, p. 1.

{109} Palmerston, in Briggs, Age of Improvement, p. 352.

{110} Palmerston's dispatch no. 6 to the Marquis of Clanricarde (Ambassador in St. Petersburg), January 11, 1841, in Temperley and Penson, Foundations of Foreign Policy, p. 136.

{111} Ibid., p. 137.

{112} Gladstone letter to Queen Victoria, April 17, 1869, in Harold Nicolson, Diplomacy (London: Oxford University Press, 1963), p. 137.

{113} Palmerston, in Briggs, Age of Improvement, p. 357.

{114} Disraeli to the House of Commons, August 1, 1870, in Parliamentary Debates (Hansard), 3rd ser., vol. cciii (London: Cornelius Buck, 1870), col. 1289.

{115} Palmerston to House of Commons, July 21, 1849, in Temperley and Penson, Foundations of Foreign Policy, p. 173.

{116} Palmerston, in Briggs, Age of Improvement, p. 353.

{117} Clarendon to the House of Lords, March 31, 1854, quoted in Seton-Watson, Britain in Europe, p. 327.

{118} Palmerston to House of Commons, July 21, 1849, in Temperley and Penson, Foundations of Foreign Policy, p. 176

{119} Quoted in Joel H. Wiener, ed., Great Britain: Foreign Policy and the Span of Empire 1689–1971 (New York/London: Chelsea House in association with McGraw-Hill, 1972), p. 404.

{120} Metternich, June 30, 1841, in Seton-Watson, Britain in Europe, p. 221.

{121} Joseph Alexander, Graf von Hübner, Neun Jahre der Errinerungen eines österreichischen Botschafters in Paris unter dem zweiten Kaiserreich, 1851–1859 (Berlin, 1904) vol. I, p. 109.

{122} Ibid., p. 93.

{123} Hübner to Franz Josef, September 23, 1857, in Hübner, Neun Jahre, vol. II, p. 31.

{124} William E. Echard, Napoleon III and the Concert of Europe (Baton Rouge, La.: Louisiana State University Press, 1983), p. 72.

{125} Ibid., p. 2.

{126} Napoleon III to Franz Josef, June 17, 1866, in Hermann Oncken, ed., Die Rheinpolitik Napoleons HI (Berlin, 1926), vol. I, p. 280.

{127} Franz Josef to Napoleon III, June 24, 1866, in ibid., p. 284.

{128} Quoted in A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1954), p. 102.

{129} Hübner to Ferdinand Buol, April 9, 1858, in Hübner, Neun Jahre, vol. II, p. 82.

{130} Ibid., p. 93.

{131} Drouyn de Lhuys to La Tour d'Auvergne, June 10, 1864, in Origines Diplomatiques de la Guerre de 1870/71 (Paris: Ministry of Foreign Affairs, 1910–30), vol. Ill, p. 203.

{132} Quoted in Wilfried Radewahn, "Französische Aussenpolitik vor dem Krieg von 1870," in Eberhard Kolb, ed., Europa vor dem Krieg von 1870 (Munich, 1983), p. 38.

{133} Quoted in Wilfried Radewahn, Die Pariser Presse und die Deutsche Frage (Frankfurt, 1977), p. 104.

{134} Goltz to Bismarck, February 17, 1866, on conversation with Napoleon III, in Oncken, ed., Rheinpolitik, vol. I, p. 90.

{135} Quoted in Radewahn, Pariser Presse, p. 110.

{136} Goltz to Bismarck, April 25, 1866, in Oncken, ed., Rheinpolitik, vol. I, p. 140.

{137} Quoted by Talleyrand to Drouyn, May 7, 1866, in Origines Diplomatiques, vol. IX, p. 47.

{138} Thiers speech, May 3, 1866, in Oncken, ed., Rheinpolitik, vol. I, pp. 154ff.

{139} Ibid.

{140} Quoted in Taylor, Struggle for Mastery, p. 163.

{141} Ibid., pp. 205–6.

{142} The analysis of Bismarck's political thought draws on the author's "The White Revolutionarv: Reflections on Bismarck," in Daedalus, vol. 97, no. 3 (Summer 1968), pp. 888–924.

{143} Horst Kohl, ed., Die politischen Reden des Fursten Bismarck, Historische-Kritische Gesamtausgabe (Stuttgart, 1892), vol. 1, pp. 267–68.

{144} Otto von Bismarck, Die gesammelten Werke (Berlin, 1924), vol. 2, pp. 139ff.

* Acıya son vermek için indirilen öldürücü darbe (mütercimin notu)

{145} Briefwechsel des Generals von Gerlach mit dem Bundestags-Gesandten Otto von Bismarck (Berlin, 1893), p. 315 (April 28, 1856).

{146} Otto Kohl, ed., Briefe des Generals Leopold von Gerlach an Otto von Bismarck (Stuttgart and Berlin, 1912), pp. 192–93.

{147} Briefwechsel, p. 315.

{148} Kohl, ed., Briefe, p. 206.

{149} Ibid., p. 211 (May 6, 1857).

{150} Briefwechsel, pp. 333–34.

{151} Ibid.

{152} Ibid., p. 353.

{153} Ibid.

{154} Bismarck, Werke, vol. 1, p. 375 (September 1853).

{155} Ibid., vol. 2, p. 320 (March 1858).

{156} Briefwechsel, p. 334.

{157} Ibid., p. 130 (February 20, 1854).

{158} Bismarck, Werke, vol. 1, p. 62 (September 29, 1851).

{159} Briefwechsel, p. 334 (May 2, 1857).

{160} Ibid., p. 128 (December 19, 1853).

{161} Ibid., p. 194 (October 13, 1854).

{162} Bismarck, Werke, vol. 14 (3rd ed., Berlin, 1924), no. 1, p. 517.

{163} Briefwechsel, p. 199 (October 19, 1854).

{164} Bismarck, Werke, vol. 2, p. 516 (December 8–9, 1859).

{165} Ibid., p. 139 (April 26, 1856).

{166} Ibid., pp. 139ff.

{167} Ibid.

{168} Ibid.

{169} Otto Pflanze, Bismarck and the Development of Germany: The Period of Unification, 1815–1871 (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990), p. 85.

{170} Quoted in J. A. S. Grenville, Europe Reshaped, 1848–1878 (Sussex: Harvester Press, 1976), p. 358.

{171} Bismarck, Werke, vol. 14, no. 1, p. 61.

{172} Emil Ludwig, Bismarck: Geschichte eines Kämpfers (Berlin, 1926), p. 494.

{173} Report of Laurent Berenger from St. Petersburg, September 3, 1762, in George Vernadsky, ed., A Source Book for Russian History: From Early Times to 1917, 3 vols. (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1972), vol. 2, p. 397.

{174} Friedrich von Gentz, “Considerations on the Political System in Europe” (1818), in Mack Walker, ed., Metternich’s Europe (New York: Walker and Co., 1968), p. 80.

{175} V. O. Kliuchevsky, A Course in Russian History: The Seventeenth Century, trans, by Natalie Duddington (Chicago: Quadrangle Books, 1968), p. 97.

{176} Potemkin memorandum, in Vernadsky, ed., Source Book, vol. 2, p. 411.

{177} Gorchakov memorandum, in ibid., vol. 3, p. 610.

{178} Gentz, “Considerations,” in Walker, ed., Metternich’s Europe, p. 80.

{179} M. N. Katkov, editorial of May 10, 1883, in Vernadsky, ed., Source Book, vol. 3, p. 676.

{180} F. M. Dostoyevsky, in ibid., vol. 3, p. 681.

{181} Katkov, editorial of September 7, 1882, in ibid., vol. 3, p. 676.

{182} Quoted in B. H. Sumner, Russia and the Balkans, 1870–1880 (Oxford: Clarendon Press, 1957), p. 72.

{183} George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct,” Foreign Affairs, vol. 25, no. 4 (July 1947).

{184} Otto von Bismarck, quoted in Gordon A. Craig, Germany 1866–1945 (New York: Oxford University Press, 1978), p. 117.

{185} Quoted in Robert Blake, Disraeli (New York: St. Martin’s Press, 1966), p. 574.

{186} George F. Kennan, Decline of Bismarck’s European Order (Princeton: Princeton University Press, 1979), p. 11ff.

{187} Ibid.

{188} Bismarck, February 19, 1878, in Horst Kohl, ed., Politische Reden, vol. 7 (Aalen, West Germany: Scientia Verlag, 1970), p. 94.

{189} A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1954), p. 236.

{190} Quoted in Blake, Disraeli, p. 580.

{191} Quoted in Taylor, Struggle for Mastery, p. 237.

{192} Disraeli speech, June 24, 1872, in Joel H. Wiener, ed., Great Britain: Foreign Policy and the Span of Empire, 1689–1971, vol. 3 (New York/London: Chelsea House in association with McGraw-Hill, 1972), p. 2500.

{193} Lord Augustus Loftus, Diplomatic Reminiscences, 2nd ser. (London, 1892), vol. 2, p. 46.

{194} Quoted in Firuz Kazemzadeh, “Russia and the Middle East,” in Ivo J. Lederer, ed., Russian Foreign Policy (New Haven and London: Yale University Press, 1962), p. 498.

{195} Ibid., p. 499.

{196} Ibid., p. 500.

{197} Quoted in Alan Palmer, The Chancelleries of Europe (London: George, Allen and Unwin, 1983), p. 155.

{198} Ibid., p. 157.

{199} Quoted in Blake, Disraeli, p. 646.

{200} W. N. Medlicott, The Congress of Berlin and After (Hamden, Conn.: Archon Books, 1963), p. 37.

{201} Bismarck, in Kohl, ed., Politische Reden, vol. 7, p. 102.

{202} See Medlicott, The Congress of Berlin.

{203} Quoted in Kennan, Decline of European Order, p. 70.

{204} Quoted in ibid., p. 141.

{205} Speech by Gladstone, "Denouncing the Bulgarian Atrocities Committed by Turkey," September 9, 1876, in Wiener, ed., Great Britain, vol. Ill, p. 2448.

{206} Quoted in A. N. Wilson, Eminent Victorians (New York: W. W. Norton, 1989), p. 122.

{207} Gladstone, quoted in Carsten Holbraad, The Concert of Europe: A Study in German and British International Theory, 1815–1914 (London: Longmans, 1970), p. 166.

{208} Ibid., p. 145.

{209} Bismarck to Kaiser Wilhelm, October 22, 1883, in Otto von Bismarck, Die gesammelten Werke, vol. 6C (Berlin, 1935), pp. 282–83.

{210} Gladstone to Lord Granville, August 22, 1873, in Agatha Ramm, ed., We Political Correspondence of Mr. Gladstone and Lord Granville, 1868–1876, vol. 2 (Oxford: Clarendon Press, 1952), p. 401.

{211} Quoted in Kennan, Decline of European Order, p. 39.

{212} Quoted in ibid., p. 258.

{213} Franz Schnabel, "Das Problem Bismarck," in Hochland, vol. 42 (1949–50), pp. 1–27.

{214} Winston S. Churchill, Great Contemporaries (Chicago and London: University of Chicago Press, 1973), pp. 37ff.

{215} Frederick the Great, quoted in Memoirs of Prince von Bülow: From Secretary of State to Imperial Chancellor (Boston: Little, Brown and Co., 1931), p. 52.

{216} Quoted in Maurice Bompard, Mon Ambassade en Russie, 1903–1908 (Paris, 1937), p. 40.

{217} B. H. Sumner, Russia and the Balkans 1870–1880 (Hamden, Conn.: Shoe String Press, 1962), pp. 23ff.

{218} Serge Witte, quoted in Hugh Seton-Watson, The Russian Empire, 1801–1917 (Oxford: The Clarendon Press, 1967), pp. 581–82.

{219} Quoted in Lord Augustus Loftis, Diplomatic Reminiscences, 2nd. ser., vol. 2 (London, 1892), p. 38.

{220} Quoted in Raymond Sontag, European Diplomatic History, 1871–1932 (New York: The Century Co., 1933), p. 59.

{221} Nikolai de Giers, quoted in Ludwig Reiners, In Europa gehen die Lichter aus: Der Untergang des Wilhelminischen Reiches (Munich, 1981), p. 30.

{222} Baron Staal, quoted in William L. Langer, The Diplomacy of Imperialism, 1st ed. (New York: Alfred A. Knopf, 1935), p. 7.

{223} Quoted in George F. Kennan, The Fateful Alliance: France, Russia and the Coming of the First World

War (New York: Pantheon, 1984), p. 147.

{224} Kaiser Wilhelm, quoted in Norman Rich, Friedrich von Holstein: Politics and Diplomacy in the Era of Bismarck and Wilhelm II (Cambridge: Cambridge University Press, 1965), p. 465.

{225} Lord Salisbury, quoted in Gordon A. Craig, Germany: 1866–1945 (New York: Oxford University Press, 1978), p. 236.

{226} Quoted in Fritz Stern, The Failure of Illiberalism (New York: Columbia University Press, 1992), p. 93.

* Almanya'da militarist toprak sahibi imtiyazlı sınıf, Prusya aristokratları (mütercimin notu)

{227} Quoted in Malcolm Carroll, Germany and the Great Powers 1866–1914 (New York: Prentice-Hall, Inc., 1938), p. 372.

* Alman veya iskandinav yahut Hollanda uluslarına ait (mütercimin notu)

{228} Chamberlain Speech, November 30, 1899, in Joel H. Wiener, ed., Great Britain: Foreign Policy and the Span of Empire, 1689–1971, vol. 1 (New York/London: Chelsea House in association with McGraw-Hill, 1972), p. 510.

{229} Quoted in Sontag, European Diplomatic History, p. 60.

{230} Quoted in Valentin Chirol, Fifty Years in a Changing World. (London, 1927), p. 284.

{231} Memorandum by the Marquess of Salisbury, May 29, 1901, in G. P. Gooch and Harold Temperley, eds., British Documents on the Origins of the War, vol. II (London, 1927), p. 68.

{232} Quoted in Sontag, European Diplomatic History, p. 169.

{233} Ibid., p. 170.

{234} Kaiser Wilhelm, quoted in Reiners, In Europa, p. 106.

{235} Kaiser Wilhelm, quoted in Craig, Germany, p. 331.

{236} The Marquess of Lansdowne to Sir E. Monson, July 2, 1903, in Sontag, European Diplomatic History, p. 293.

{237} Sir Edward Grey to Sir F. Bertie, January 31, 1906, in Viscount Grey, Twenty-Five Years 1892–1916 (New York: Frederick A. Stokes Co., 1925), p. 76.

{238} Sir Edward Grey to M. Cambon, French Ambassador in London, November 22, 1912, in ibid., pp. 94–95.

{239} Quoted in A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe, 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1954), p. 443.

{240} See, for example, Paul Schroeder, "World War I as Galloping Gertie: A Reply to Joachim Remak," Journal of Modern History, vol. 44 (1972), p. 328.

{241} Crowe Memorandum of January 1, 1907, in Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, gen. eds., British Documents on Foreign Affairs (Frederick, Md.: University Publications of America, 1983), part I, vol.

19, pp. 367ff.

{242} Ibid., p. 384.

{243} Ibid.

{244} Quoted in Sontag, European Diplomatic History, p. 140.

{245} Quoted in Carroll, Germany and the Great Powers, p. 657.

{246} Quoted in Klaus Wernecke, Der Wille zur Weltgeltung: Aussenpolitik und Öffentlichkeit am Vorabend des Ersten Weltkrieges (Düsseldorf, 1970), p. 33.

{247} Speech by the Chancellor of the Exchequer, David Lloyd George, July 12, 1911, in Wiener, Great Britain, vol. 1, p. 577.

{248} Quoted in Carroll, Germany and the Great Powers, p. 643.

{249} Quoted in D. C. B. Lieven, Russia and the Origins of the First World War (New York: St. Martin's Press, 1983), p. 46.

{250} Quoted in Taylor, Struggle for Mastery, p. 507.

{251} Quoted in Lieven, Russia, p. 69.

{252} Quoted in Taylor, Struggle for Mastery, p. 510.

{253} Ibid., pp. 492–93.

{254} Quoted in Lieven, Russia, p. 48.

{255} Quoted in Sontag, European Diplomatic History, p. 185.

{256} Quoted in Craig, Germany, p. 335.

{257} Obruchev memorandum to Giers, May 7/19, 1892, in George F. Kennan, The Fateful Alliance: France, Russia and the Coming of the First World War (New York: Pantheon, 1984), Appendix II, p. 264.

{258} Ibid., p. 265.

{259} Ibid.

{260} Ibid., p. 268.

{261} Quoted in ibid., p. 153.

{262} See Gerhart Ritter, The Schlieffen Plan (New York: Frederick A. Praeger, 1958).

{263} Quoted in Frank A. Golder, ed., Documents of Russian History 1914–1917, translated by Emanuel Aronsberg (New York: Century, 1927), pp. 9–10.

{264} Ibid., p. 13.

{265} Ibid., p. 18.

{266} Ibid., p. 19.

{267} Bethmann-Hollweg, quoted in Fritz Stern, The Failure of Illiberalism (New York: Columbia University Press, 1992), p. 93.

{268} Bethmann-Hollweg to Eisendecher, March 13, 1913, quoted in Konrad Jarausch, "The Illusion of Limited War: Chancellor Bethmann-Hollweg's Calculated Risk, July 1914," in Central European History, March 1969, pp. 48–77.

{269} Quoted in A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe, 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1954), pp. 521–22.

{270} Serge Sazonov, The Fateful Years, 1909–1916: The Reminiscences of Serge Sazonov (New York: Frederick A. Stokes, 1928), p. 31.

{271} Ibid., p. 153.

{272} N. V. Tcharykow, Glimpses of High Politics (London, 1931), p. 271.

The Russian memoirs must be taken with a grain of salt because they were trying to shift the total responsibility for the war onto Germany's shoulders. Sazonov in particular must bear part of the blame because he clearly belonged to the war party pushing for full mobilization—even though his overall analysis has much merit.

{273} Sazonov, Fateful Years, p. 40.

{274} Statement by Sir Edward Grey in the House of Commons on Secret Military Negotiations with Other Powers, June 11, 1914, in Joel H. Wiener, ed., Great Britain. Foreign Policy and the Span of Empire, 1689–1971, vol. 1 (New York/London: Chelsea House in association with McGraw-Hill, 1972), p. 607.

{275} Telegram from Sir Edward Grey to the British Ambassador at Berlin, Sir E. Goschen, Rejecting a Policy of Neutrality, July 30, 1914, in ibid., p. 607.

{276} Quoted in D. C. B. Lieven, Russia and the Origins of the First World War (New York: St. Martin's Press, 1983), p. 66.

{277} Quoted in ibid., p. 143.

{278} Quoted in ibid., p. 147.

{279} Sazonov, Fateful Years, p. 188

{280} Quoted in L. C. F. Turner, "The Russian Mobilization in 1914," in Journal of Contemporary History, vol. 3 (1968), p. 70.

{281} Quoted in A. J. P. Taylor, British History 1914–1945 (Oxford: The Clarendon Press, 1965), p. 114.

{282} Quoted in A. J. P. Taylor, The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918 (Oxford: Oxford University Press, 1954), p. 535.

{283} Quoted in ibid., p. 553.

{284} Werner Maser, Hindenburg, Eine politische Biographie (Frankfurt/M-Berlin: Verlag Ullstein GmbH, 1992), p. 138.

{285} Sir Edward Grey to Colonel E. M. House, September 22, 1915, quoted in Arthur S. Link, Woodrow

Wilson, Revolution, War, and Peace (Arlington Heights, Illinois: Harlan Davidson, 1979), p. 74.

{286} Woodrow Wilson, Remarks in Washington to the League to Enforce Peace, May 27, 1916, in Arthur S. Link, ed., The Papers of Woodrow Wilson (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1966–), vol. 37, p. 113.

{287} Woodrow Wilson, An Address to the Senate, January 22, 1917, in ibid., vol. 40, p. 539.

{288} Arthur S. Link, Wilson the Diplomatist (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1957), p. 100.

{289} Ibid., pp. 100ff.

{290} Woodrow Wilson, An Address to a Joint Session of Congress, January 8, 1918, in Link, ed., Papers of Woodrow Wilson, vol. 45, p. 538.

{291} Woodrow Wilson, An Address at Guildhall, December 28, 1918, in ibid., vol. 53, p. 532.

{292} Wilson, Address to Senate, January 22, 1917, in ibid., vol. 40, p. 536.

{293} Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939 (London: Frank Cass, 1977), p. 4.

{294} André Tardieu, The Truth About the Treaty (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1921), p. 165.

{295} Wilson's adviser David Hunter Miller, March 19, 1919, in David Hunter Miller, The Drafting of the Covenant (New York/London: G. P. Putnam's Sons, 1928), vol. 1, p. 300.

{296} Quoted in Tardieu, Truth About the Treaty, p. 173.

{297} Tardieu, in ibid., pp. 174–75.

{298} Bowman memorandum, December 10, 1918, in Charles Seymour, ed., The Intimate Papers of Colonel House (Boston/New York: Houghton Mifflin, 1926–28), vol. 4, pp. 280–281.

{299} Quoted in Seth P. Tillmann, Anglo-American Relations at the Paris Peace Conference of 1919 (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1961), p. 133.

{300} Woodrow Wilson, An Address to the Third Plenary Session of the Peace Conference, February 14, 1919, in Link, ed., Papers of Woodrow Wilson, vol. 55, p. 175.

{301} Bowman memorandum, in Seymour, ed., Intimate Papers, p. 281.

{302} Quoted in Tillmann, Anglo-American Relations, p. 126.

{303} Wilson's adviser David Hunter Miller, in Miller, Drafting of the Covenant, vol. 1, p. 49.

{304} Quoted in Paul Birdsall, Versailles Twenty Years After (New York: Reynal & Hitchcock, 1941), p. 128.

{305} Quoted in Miller, Drafting of the Covenant, vol. 1, p. 216.

{306} Ibid., vol. 2, p. 727.

{307} Quoted in Tardieu, Truth About the Treaty, p. 160.

{308} Ibid., p. 202.

{309} Ibid., p. 204.

{310} House Diary, March 27, 1919, in Seymour, ed., Intimate Papers, vol. 4, p. 395.

{311} Sir Charles Webster, The Congress of Vienna (London: Bell, 1937).

{312} Lloyd George memorandum to Woodrow Wilson, March 25, 1919, in Ray Stannard Baker, Woodrow Wilson and World Settlement (New York: Doubleday, Page & Co., 1922), vol. III, p. 450.

{313} Quoted in Louis L. Gerson, Woodrow Wilson and the Rebirth of Poland, 1914–1920 (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1953), pp. 27–28.

{314} Harold Nicolson, Peacemaking 1919 (London: Constable & Co., 1933), p. 187.

{315} Woodrow Wilson, An Address in the Metropolitan Opera House, September 27, 1918, in Arthur S. Link, ed., The Papers of Woodrow Wilson (Princeton, N.J.: Princeton Universitv Press, 1966–), vol. 51, pp. 131–32.

{316} Quoted in Edward Hallett Carr, The Twenty Years' Crisis, 1919–1939 (2nd ed., 1946) (New York: Harper & Row, paper reprint, 1964), p. 34.

{317} Quoted in ibid., p. 35.

{318} Quoted in Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939 (London: Frank Cass, 1977),

{319} Quoted in Stephen A. Schuker, The End of French Predominance in Europe (Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1976), p. 254.

{320} Quoted in ibid., p. 251.

{321} Ibid.

{322} Ibid., p. 254.

{323} Quoted in F. L. Carsten, Britain and the Weimar Republic (New York: Schocken Books, 1984), p. 128.

{324} Papers Respecting Negotiations for an Anglo-French Pact (London: His Majesty's Stationery Office, 1924), paper no. 33, pp. 112–13.

{325} Minutes of Cabinet Meetings; Conferences of Ministers, Cabinet Conclusions: 1(22), 10 January 1922, Official Archives, Public Record Office, Cabinet Office, CAB 23/29.

{326} Carr, Twenty Years' Crisis, pp. 200ff.

{327} Quoted in Carsten, Britain and the Weimar Republic, p. 81.

{328} Tardieu letter to House, March 22, 1919, in André Tardieu, The Truth About the Treaty (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1921), p. 136.

{329} John Maynard Keynes, Treatise on the Economic Consequences of the Peace (London: Macmillan, 1919).

{330} Edward Hallett Carr, The Bolshevik Revolution, 1917–1923, vol. 3 (New York/London: W. W. Norton, paper ed., 1985), p. 16.

{331} Ibid., p. 9

{332} V. I. Lenin, Collected Works (Moscow: Progress Press, 1964), vol. 26, p. 448.

{333} Quoted in Carr, Bolshevik Revolution, p. 44.

{334} Quoted in ibid., p. 42.

{335} Quoted in ibid., p. 70.

{336} Quoted in ibid., p. 161.

{337} Quoted in Edward Hallett Carr, German-Soviet Relations Between the Two World Wars, 1919–1939 (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1951), p. 40.

{338} Quoted in F. L. Carsten, The Reichswehr and Politics, 1918—1933 (Oxford: Oxford University Press, 1966), p. 69.

{339} Quoted in George F. Kennan, Russia and the West Under Lenin and Stalin (Boston/Toronto: Little, Brown, 1960), p. 206.

{340} Quoted in ibid., p. 210.

{341} Ibid., p. 212.

{342} Quoted in Hermann Graml, Europa in der Zwischen der Kriegen (Munich, 1969), p. 154.

{343} Viscount d'Abernon, The Ambassador of Peace: Lord dAbernon's Diary, vol. II (London: Hodder & Stoughton, 1929), p. 225.

{344} Quoted in Graml, Europa, p. 130.

{345} Quoted in Stephen A. Schuker, The End of French Predominance in Europe (Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1976), p. 255.

{346} Quoted in Henry L. Bretton, Stresemann and the Revision of Versailles (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1953), p. 38.

{347} Quoted in Marc Trachtenberg, Reparations in World Politics (New York: Columbia University Press, 1980), p. 48.

{348} Quoted in ibid.

{349} Quoted in Bretton, Stresemann, p. 21.

{350} Quoted in F. L. Carsten, Britain and the Weimar Republic (New York: Schocken Books, 1984), p. 37.

{351} Quoted in Hans W. Gatzke, Stresemann and the Rearmament of Germany (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1954), p. 12.

{352} Gustav Stresemann, His Diaries, Letters and Papers, edited and translated by Eric Sutton (London, 1935), vol. 1, p. 225.

{353} Quoted in David Dutton, Austen Chamberlain, Gentleman in Politics (Bolton: Ross Anderson, 1985),

p. 250.

{354} Quoted in ibid., p. 5.

{355} Quoted in Jon Jacobson, Locarno Diplomacy (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1972), p. 90.

{356} Quoted in Raymond J. Sontag, A Broken World, 1919–1939 (New York: Harper & Row, 1971), p. 133.

{357} Selig Adler, The Isolationist Impulse: Its Twentieth-Century Reaction (New York: Free Press, 1957), p. 217.

{358} D. W. Brogan, The French Nation, 1814–1940 (London: Hamilton, 1957), p. 267.

{359} Quoted in Dutton, Austen Chamberlain, p. 251.

{360} F. L. Carsten, The Reichswehr and Politics, 1918–1933 (Berkeley: University of California Press, 1973), p. 139.

{361} Quoted in Bretton, Stresemann, p. 22.

{362} Quoted in Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939 (London: Frank Cass, 1977), p. 29.

{363} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 1, The Gathering Storm (Boston: Houghton Mifflin, 1948), p. 74.

{364} Quoted in ibid., p. 73.

{365} Quoted in A. J. P. Taylor, The Origins of the Second World War (New York: Atheneum, paper ed., 1983), p. 66.

{366} Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), p. 380.

{367} Henry Picker, Hitlers Tischgespräche in Fuhrerhauptequartier 1941–1942, ed., Percy Ernst Schramm (Stuttgart, 1963).

{368} Phipps to Simon, November 21, 1933, quoted in A. J. P. Taylor, The Origins of the Second World War (New York: Atheneum, 1983), pp. 73–74.

{369} MacDonald conversation with Daladier, March 16, 1933, in ibid., p. 74.

{370} Ibid., p. 75.

{371} Anglo-French meeting, September 22, 1933, in ibid., pp. 75–76.

{372} Quoted in Martin Gilbert, Churchill: A Life (New York: Henry Holt, 1991), p. 523.

{373} Quoted in ibid., p. 524.

{374} Quoted in ibid., p. 523.

{375} Quoted in Robert J. Young, In Command of France: French Foreign Policy and Military Planning 1933–1940 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978), p. 37.

{376} Quoted in Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939

(London: Frank Cass, 1977), p. 30.

{377} Quoted in Paul Johnson, Modern Times: The World from the Twenties to the Eighties (New York: Harper & Row, 1983), p. 341.

{378} Quoted in Gilbert, Churchill, p. 531.

{379} Quoted in ibid., pp. 531–32.

{380} Quoted in ibid., p. 537.

{381} Quoted in Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 1, The Gathering Storm (Boston: Houghton Mifflin, 1948), p. 119.

{382} Quoted in Gilbert, Churchill, p. 538.

{383} Quoted in Adamthwaite, France, 1936–1939, p. 75.

{384} Haile Selassie, June 30, 1936, quoted in David Clay Large, Between Two Fires: Europe's Path in the 1930s (New York/London: W. W. Norton, 1990), pp. 177–78.

{385} Quoted in Josef Henke, England in Hitlers Politischem Kalkul (German Bundesarchiv, Schriften, no. 20, 1973), p. 41.

{386} Gerhard Weinberg, The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe (Chicago: University of Chicago Press, 1970), p. 241.

{387} Anthony Eden, Earl of Avon, The Eden Memoirs, vol. 1, Facing the Dictators (Boston: Houghton Mifflin, 1962), pp. 375–76.

{388} Quoted in Weinberg, Foreign Policy of Hitler's Germany, p. 259.

{389} Quoted in ibid., p. 254.

{390} Churchill, Gathering Storm, p. 196.

{391} Quoted in Gilbert, Churchill, p. 553.

{392} Parliamentary Debates, 5th ser., vol. 309 (London: His Majesty's Stationery Office, 1936), March 10, 1936, col. 1976.

{393} Quoted in Adamthwaite, France, 1936–1939, p. 41.

{394} Ibid., pp. 53ff.

{395} Ibid.

{396} Memorandum, Foreign Ministry Circular, quoted in Taylor, Origins of Second World War, p. 137.

{397} Quoted in Adamthwaite, France, 1936–1939, p. 68.

{398} Quoted in ibid., p. 69.

{399} Quoted in Gordon A. Craig, Germany 1866–1945 (New York/Oxford: Oxford University Press, 1978), p. 698.

{400} Adolf Hitler, *Mein Kampf* (New York: Reynal & Hitchcock, 1940), p. 175.

{401} Halifax to Phipps, March 22, 1938, quoted in Taylor, Origins of Second World War, p. 155.

{402} Ibid., p. 191.

{403} Ibid.

{404} Bullock, Hitler and Stalin, pp. 582ff.

{405} Quoted in ibid., p. 589.

{406} Quoted in Taylor, Origins of Second World War, p. 191.

{407} Prime Minister W. L. Mackenzie King, September 29, 1938, in John A. Munro, ed., Documents on Canadian External Relations, vol. 6 (Ottawa: Department of External Affairs, 1972), p. 1099.

{408} Prime Minister J. A. Lyons, September 30, 1938, in R. G. Neale, ed., Documents on Australian Foreign Policy 1937–49, vol. I (Canberra: Australian Government Publishing Service), p. 476.

{409} Chamberlain to the House of Commons, October 3, 1938, Parliamentary Debates, 5th ser., vol. 339 (1938), col. 48.

{410} Quoted in T. A. Taracouzio, War and Peace in Soviet Diplomacy (New York: Macmillan, 1940), pp. 139–40.

{411} Stalin speech to 15th Party Congress, December 3, 1927, quoted in Nathan Leites, A Study of Bolshevism (Glencoe, Ill.: Free Press of Glencoe, 1953), p. 501.

{412} Stalin report to 17th Party Congress, January 26, 1934, in Alvin Z. Rubinstein, ed., The Foreign Policy of the Soviet Union (New York: Random House, 1960), p. 108.

{413} Report to the 7th Congress of the Communist International, August 1935, in ibid., pp. 133–36.

{414} Robert Legvold, After the Soviet Union: From Empire to Nations (New York: W. W. Norton, 1992), p. 7.

{415} Quoted in Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939 (London: Frank Cass, 1977), p. 264.

{416} Quoted in Anthony Read and David Fisher, The Deadly Embrace: Hitler, Stalin, and the Nazi-Soviet Pact 1939–1941 (New York/London: W. W. Norton, 1988), p. 57.

{417} Donald Cameron Watt, How War Came: The Immediate Origins of the Second World War, 1938–1939 (London: William Heinemann, 1989), p. 109.

{418} Quoted in Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 59.

{419} Ibid.

{420} Quoted in Keith Feiling, The Life of Neville Chamberlain (London: Macmillan, 1946), p. 403.

{421} Quoted in Watt, How War Came, pp. 221–22.

{422} Quoted in Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 69.

{423} Quoted in ibid., p. 72.

{424} Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), p. 614.

{425} Quoted in Gordon A. Craig, Germany 1866–1945 (New York/Oxford: Oxford University Press, 1978), pp. 711–12.

{426} Quoted in Bullock, Hitler and Stalin, p. 616.

{427} Quoted in ibid., p. 617.

{428} Quoted in ibid., p. 620.

{429} A. J. P. Taylor, The Origins of the Second World War (New York: Atheneum, 1961), p. 231.

{430} Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), pp. 679–80.

{431} Quoted in ibid., p. 682.

{432} Anthony Read and David Fisher, The Deadly Embrace: Hitler, Stalin, and the Nazi-Soviet Pact 1939–1941 (New York/London: W. W. Norton, 1988), p. 508; and Bullock, Hitler and Stalin, p. 687.

{433} Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 509.

{434} Quoted in Martin Wight, Power Politics (New York: Holmes and Meier, 1978), p. 176.

{435} Documents on German Foreign Policy, 1918–1945, series D (1937–1945), vol. XI, "The War Years" (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1960), p. 537.

{436} Ibid.

{437} Ibid., pp. 537–38.

{438} Ibid., p. 539.

{439} Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 519.

{440} Bullock, Hitler and Stalin, p. 688.

{441} Quoted in ibid., p. 689.

{442} Quoted in Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 530.

{443} Ibid., p. 532.

{444} In our times, it was argued—wrongly, in my view—that this was not really a Soviet "proposal." See the argument put forth (versus the argument of Zbigniew Brzezinski) in Raymond L. Garthoff, Detente and Confrontation: American-Soviet Relations from Nixon to Reagan (Washington: Brookings Institution, 1985), pp. 941–42.

{445} Bullock, Hitler and Stalin, p. 688.

{446} Quoted in Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 568. See also Bullock, Hitler and Stalin, p. 716.

{447} Quoted in Read and Fisher, Deadly Embrace, p. 576.

{448} Quoted in ibid.

{449} Quoted in ibid., p. 640.

{450} Quoted in ibid., pp. 647–48.

{451} Quoted in ibid., p. 629.

{452} Isaiah Berlin, Personal Impressions, edited by Henry Hardy (New York: Viking Press, 1981), p. 26.

{453} See ibid., pp. 23–31.

{454} Ibid.

{455} U.S. Senate, Conference on the Limitation of Armament, Senate Documents, vol. 10, 67th Cong., 2nd sess., 1921–1922 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1922), p. 11.

{456} Selig Adler, The Isolationist Impulse, Its Twentieth-Century Reaction (New York: Free Press; London: Collier-Macmillan, 1957), p. 142.

{457} U.S. Senate, Conference on Limitation of Armament, pp. 867–68.

{458} Quoted in Adler, Isolationist Impulse, p. 214.

{459} Quoted in Ibid., p. 216.

{460} Ibid., p. 214.

{461} Frank B. Kellogg, "The Settlement of International Controversies by Pacific Means," address delivered before the World Alliance for International Friendship, November 11, 1928 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1928).

{462} Ibid.

{463} Henry L. Stimson and McGeorge Bundy, On Active Service in Peace and War (New York: Harper & Brothers, 1948), p. 259.

{464} Roosevelt Address before the Woodrow Wilson Foundation, December 28, 1933, in The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt (New York: Random House, 1938), vol. 2, 1933, pp. 548–49.

{465} Adler, Isolationist Impulse, pp. 235–36.

{466} Ruhl J. Bartlett, ed., The Record of American Diplomacy (New York: Alfred A. Knopf, 1956), pp. 572–77. The First Neutrality Act, signed by FDR on August 31, 1935: arms embargo; Americans not permitted to travel on ships of belligerents. The Second Neutrality Act, signed by FDR on February 29, 1936 (a week before the reoccupation of the Rhineland on March 7): extended the First Act through May 1, 1936, and added a prohibition against loans or credits to belligerents. The Third Neutrality Act, signed by FDR on May 1, 1937: extended previous acts due to expire at midnight plus "cash and carry" provisions for certain nonmilitary goods.

{467} Treaty between the United States of America and Germany, to restore friendly relations and terminate the state of war between them, signed in Berlin August 25, 1921.

{468} Hull memo to FDR, March 9, 1936, quoted in William Appleman Williams, ed., The Shaping of American Diplomacy, vol. II, 1914–1968, 2nd ed. (Chicago: Rand McNally, 1973), p. 199.

{469} Address in Chicago, October 5, 1937, in Roosevelt, Public Papers (New York: Macmillan Co., 1941), 1937 vol., p. 410.

{470} Ibid., 1939 vol., Introduction by FDR, p. xxviii.

{471} Charles A. Beard, American Foreign Policy in the Making, 1932–1940: A Study in Responsibilities (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1946), pp. 188ff.

{472} Quoted in ibid., p. 190.

{473} Ibid. Italics added.

{474} Ibid., p. 193.

{475} Ibid.

{476} Quoted in Adler, Isolationist Impulse, pp. 244–45.

{477} Quoted in Anthony Adamthwaite, France and the Coming of the Second World War, 1936–1939 (London: Frank Cass, 1977), p. 209.

{478} Roosevelt Press Conference, September 9, 1938, in Complete Presidential Press Conferences of Franklin Delano Roosevelt, vol. 12, 1938 (New York: Da Capo Press, 1972), by date.

{479} Radio address to the Herald-Tribune Forum, October 26, 1938, in Roosevelt, Public Papers, 1938 vol., p. 564.

{480} Ibid., p. 565.

{481} Donald Cameron Watt, How War Came: The Immediate Origins of the Second World War, 1938–1939 (London: William Heinemann, 1989), p. 130.

{482} Annual Message to the Congress, January 4, 1939, in Roosevelt, Public Papers, 1939 vol., p. 3.

{483} Franklin D. Roosevelt, Complete Presidential Press Conferences of Franklin Delano Roosevelt, vol. 13, 1939, p. 262.

{484} Roosevelt, Public Papers, 1939 vol., pp. 198–99.

{485} Watt, How War Came, p. 261.

{486} "The President Again Seeks a Way to Peace. A Message to Chancellor Adolf Hitler and Premier Benito Mussolini, April 14, 1939," in Roosevelt, Public Papers, 1939, pp. 201–5.

{487} Vandenberg speech in the Senate, "It Is Not Cowardice to Think of America First," February 27, 1939, in Vital Speeches of the Day, vol. v, no. 12 (April 1, 1939), pp. 356–57.

{488} Quoted in Adler, Isolationist Impulse, p. 248.

{489} Ted Morgan, FDR. A Biography (New York: Simon & Schuster, 1985), p. 520.

{490} Address at the University of Virginia, June 10, 1940, in Roosevelt, Public Papers, 1940 vol., pp. 263–64.

{491} Churchill speech to the House of Commons, June 4, 1940, in Martin Gilbert, Churchill: A Life (New York: Henry Holt, 1991), p. 656.

{492} Roosevelt's State of the Union address of January 6, 1941, Vital Speeches, vol. vii, no. 7 (January 15, 1941), p. 198.

{493} Quoted in Adler, Isolationist Impulse, p. 282.

{494} Ibid.

{495} Quoted in ibid., p. 284.

{496} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 3, The Grand Alliance (Boston: Houghton Mifflin, 1950), p. 140.

{497} Radio Address Announcing the Proclamation of an Unlimited National Emergency, May 27, 1941, in Roosevelt, Public Papers (New York: Harper & Brothers, 1950), 1941 vol., p. 192.

{498} The Atlantic Charter: Official Statement on Meeting Between the President and Prime Minister Churchill, August 14, 1941, in ibid., p. 314.

{499} Ibid., p. 315.

{500} Fireside Chat to the Nation, September 11, 1941, in Ibid., pp. 384–92.

{501} Adler, Isolationist Impulse, p. 257.

{502} Churchill & Roosevelt, The Complete Correspondence, 3 vols., edited by Warren F. Kimball, vol. II, Alliance Forged, November 1942–February 1944 (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984), p. 767.

{503} Quoted in Herbert Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1957), p. 340.

{504} James MacGregor Burns, Roosevelt: The Soldier of Freedom (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970), p. 566.

{505} Message to Churchill, June 1, 1942, in Kimball, ed. Churchill & Roosevelt, vol. I, Alliance Emerging, October 1933–November 1942, p. 502.

{506} Quoted in Elliott Roosevelt, As He Saw It (New York: Duell, Sloan and Pearce, 1946), pp. 115–16.

{507} Quoted in Robert Dallek, Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945 (New York: Oxford University Press, 1979), p. 324.

{508} Cordell Hull, address before Congress regarding the Moscow Conference, November 18, 1943, in U.S. Department of State Bulletin, vol. ix, no. 230 (November 20, 1943), p. 343.

{509} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 4, The Hinge of Fate (Boston: Houghton Mifflin, 1950), p. 214.

{510} Quoted in William Roger Louis, Imperialism at Bay: The United States and the Decolonization of the British Empire, 1941–1945 (New York: Oxford University Press, 1978), p. 121.

{511} Quoted in ibid., p. 129.

{512} Quoted in ibid., pp. 154–55.

{513} I am indebted for much of this analysis to Peter Rodman’s forthcoming book on the U.S. and Soviet approaches to the Third World, to be published by Charles Scribner’s Sons.

{514} Memorandum by Charles Taussig, March 15, 1944, quoted in Louis, Imperialism at Bay, p. 486.

{515} Quoted in Robert E. Sherwood, Roosevelt and Hopkins: An Intimate History (New York: Harper &

Brothers, 1948), p. 605.

{516} Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, pp. 11–13.

{517} See Eric Larrabee, Commander in Chief Franklin Delano Roosevelt, His Lieutenants, and Their War (New York: Harper & Row, 1987), p. 503.

{518} Burns, Roosevelt, p. 374.

{519} I am indebted to an unpublished speech by Arthur Schlesinger, Jr., "Franklin D. Roosevelt and U.S. Foreign Policy," delivered before the Society for Historians of American Foreign Relations, Vassar College, June 18, 1992.

{520} Sir John Wheeler-Bennett and Anthony Nicholls, The Semblance of Peace (London: Macmillan, 1972), pp. 46ff.

{521} Quoted in The Memoirs of Cordell Hull, vol. II (New York: Macmillan, 1948), p. 1452.

{522} Wheeler-Bennett and Nicholls, Semblance of Peace, p. 49.

{523} Hull, Memoirs, vol. II, pp. 1168–70.

{524} Quoted in Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, p. 59.

{525} Quoted in William G. Hyland, The Cold War Is Over (New York: Random House, 1990), p. 32.

{526} Quoted in Sherwood, Roosevelt and Hopkins, pp. 572–73.

{527} Quoted in ibid., p. 572.

{528} Schlesinger speech, "Roosevelt and U.S. Foreign Policy," p. 18.

{529} Ibid., p. 17.

{530} John Colville, The Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries, 1939–1955 (New York/London: W. W. Norton, 1985), p. 404.

{531} Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, pp. 131–32.

{532} Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), p. 821.

{533} Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, p. 285. (Emphasis added.)

{534} Quoted in Frances Perkins, The Roosevelt I Knew (New York: Viking, 1946), pp. 84–85.

{535} Quoted in Bertram D. Hulen, "Washington Hails Reds' Step as Great Gain for the Allies," New York Times, May 23, 1943, p. 30.

{536} "The United States in a New World," Fortune, suppl., April 1943.

{537} Roosevelt's Christmas Eve Fireside Chat on Teheran and Cairo Conferences, December 23, 1943, in The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt, 1943 vol. (New York: Harper & Brothers), p. 558.

{538} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 6, Triumph and Tragedy (Boston: Houghton Mifflin, 1953), p. 198. See also Kimball, ed., Churchill & Roosevelt, vol. Ill, Alliance Declining, February 1944-April 1945, p. 351; and Hyland, Cold War, pp. 35–36.

{539} Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, pp. 522–23.

{540} Quoted in Dallek, Franklin D. Roosevelt, p. 520.

{541} Quoted in Sherwood, Roosevelt and Hopkins, p. 870.

{542} Franklin Roosevelt's Inaugural Address, January 20, 1945, in The Presidents Speak, annotated by Davis Newton Lott (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969), p. 248.

{543} Quoted in Dallek, Franklin D. Roosevelt, p. 521.

{544} Quoted in Milovan Djilas, Conversations with Stalin (New York: Harcourt, Brace & World, 1962), p. 114.

{545} Quoted in Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, pp. 607–8.

{546} Bullock, Hitler and Stalin, pp. 883–84.

{547} Churchill, Triumph and Tragedy (paper edition with introduction by John Keegan, Boston: Houghton Mifflin, 1986), p. 436.

{548} Dmitri Volkogonov, Stalin: Triumph and Tragedy, edited and translated from Russian by Harold Shukman (Rocklin, Calif.: Prima Publishing, 1991–92; original ed. New York: Grove Weidenfeld, 1991), pp. 412ff.

{549} See Bullock, Hitler and Stalin, pp. 697ff.

{550} Quoted in Joachim C. Fest, Hitler, translated from German by Richard and Clara Winston (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1974), p. 694.

{551} Churchill, Triumph and Tragedy, p. 308.

{552} Quoted in Dallek, Franklin D. Roosevelt, p. 505.

{553} Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin, p. 270.

{554} James MacGregor Burns, Roosevelt: The Soldier of Freedom (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1970), pp. 448–49.

{555} Quoted in Selig Adler, The Isolationist Impulse: Its Twentieth-Century Reaction (New York: Free Press; London: Collier-Macmillan, 1957), p. 285.

{556} Truman, paraphrased at late May 1945 meeting with leaders of National Citizens Political Action Committee, quoted in Richard J. Walton, Henry Wallace, Harry Truman, and the Cold War (New York: Viking Press, 1976), p. 119.

{557} Address Before a Joint Session of the Congress, April 16, 1945, Public Papers of the Presidents of the United States, Harry S. Truman, 1945 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1961), p. 5 (hereinafter cited as Truman Papers); repeated p. 22, in Truman Address of April 25, 1945.

{558} Quoted in W. Averell Harriman and Elie Abel, Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941–1946 (New York: Random House, 1975), p. 474.

{559} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 6, Triumph and Tragedy (Boston: Houghton Mifflin, 1953), p. 503.

{560} Harry S Truman, Year of Decisions, Memoirs, vol. one (New York: Doubleday, 1955), p. 260.

{561} Herbert Feis, Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1957), p. 133.

{562} Quoted in ibid., p. 652.

{563} Fleet Admiral William D. Leahy, I Was There: The Personal History of the Chief of Staff to Presidents Roosevelt and Truman Based on His Notes and Diaries Made at the Time (New York/London/Toronto: Whittlesey House/McGraw-Hill Book Company, 1950), pp. 379–80.

{564} Ibid., p. 380.

{565} Quoted in Robert E. Sherwood, Roosevelt and Hopkins: An Intimate History (New York: Harper & Brothers, 1948), p. 890.

{566} Ibid., p. 908.

{567} State Department briefing book paper, “British Plans for a Western European Bloc,” July 4, 1945, in U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States: The Conference of Berlin (The Potsdam Conference) 1945 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office), vol. I, pp. 262–63.

{568} Quoted in Terry H. Anderson, The United States, Great Britain, and the Cold War, 1944–1947 (Columbia, Mo.: University of Missouri Press, 1981), p. 69.

{569} Quoted in Robert J. Donovan, Conflict and Crisis: The Presidency of Harry S Truman 1945–1948 (New York: W. W. Norton, 1977), p. 81.

{570} Quoted in ibid., p. 84.

{571} Truman, Year of Decisions, p. 416.

{572} Churchill, Triumph and Tragedy, p. 582.

{573} Churchill, Triumph and Tragedy, p. 582.

{574} Truman Address on Foreign Policy at the Navy Day Celebration, New York City, October 27, 1945, in Truman Papers, 1945 vol., pp. 431–38.

{575} Quoted in Gaddis, Origins of Cold War, p. 280.

{576} Milovan Djilas, Conversations with Stalin (New York: Harcourt, Brace & World, 1962), p. 114.

{577} Robert Conquest, “The Evil of This Time,” New York Review of Books, vol. XL, no. 15 (September 23, 1993), p. 27.

{578} Quoted in Henry A. Kissinger, Nuclear Weapons and Foreign Policy (New York: Harper & Brothers, published for the Council on Foreign Relations, 1957), p. 367.

{579} Ibid., p. 371.

{580} Quoted in Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), p. 907.

{581} Joseph Stalin’s Election Address, “New Five-Year Plan for Russia,” delivered over Radio Moscow on February 9, 1946, reprinted in The New York Times, February 10, 1946.

{582} Ibid.

{583} Ibid.

{584} See P. M. S. Blackett, Atomic Weapons and East-West Relations (New York: Cambridge University Press, 1956).

{585} Winston S. Churchill speech, “The Sinews of Peace,” March 5, 1946, at Westminster College, Fulton, Mo., in Robert Rhodes James, ed., Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897–1963 (New York/London: Chelsea House in association with R. R. Bowker, 1974), vol. VII, 1943–1949, pp. 7285ff.

{586} Ibid., p. 7292.

{587} George F. Kennan, “Long Telegram” from Moscow, February 22, 1946, in Foreign Relations of the United States, 1946 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1969), vol. VI, p. 697.

{588} Andrei Zhdanov, “The International Situation,” delivered at the Founding Conference of the Cominform, September 1947, in U.S. House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, The Strategy and Tactics of World Communism, suppl. I, “One Hundred Years of Communism, 1848–1948,” 80th Cong., 2nd sess., doc. no. 619 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1948), pp. 211ff.

{589} Bullock, Hitler and Stalin, p. 922.

{590} Ibid., p. 923.

{591} Radio Address, April 28, 1947, U.S. Department of State Bulletin, vol. XVI, no. 410, p. 924.

{592} George F. Kennan, “Long Telegram” from Moscow, February 22, 1946, in Foreign Relations of the United States, 1946 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1969), vol. VI, pp. 666–709.

{593} Ibid., p. 700.

{594} Ibid., p. 699.

{595} H. Freeman Matthews, Memorandum by the Acting Department of State Member (Matthews) to the State-War-Navy Coordinating Committee, “Political Estimate of Soviet Policy for Use in Connection with Military Studies,” April 1, 1946, in Foreign Relations, United States, 1946, vol. I, p. 1169.

{596} Ibid.

{597} Ibid., p. 1170.

{598} Ibid., p. 1168.

{599} Ibid., p. 1170.

{600} Clark Clifford, “American Relations with the Soviet Union: A Report to the President by the Special Counsel to the President,” September 24, 1946, in Thomas H. Etzold and John Lewis Gaddis, eds., Containment: Documents on American Policy and Strategy, 1945–1950 (New York: Columbia University Press, 1978), p. 66.

{601} Ibid., p. 67. (Emphases added.)

{602} Ibid., p. 68.

{603} Ibid., p. 71.

{604} Quoted in Joseph M. Jones, The Fifteen Weeks (February 21–June 5, 1947) (New York: Viking Press, 1955), p. 141.

{605} Public Papers of the Presidents of the United States, Harry S Truman, 1947 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1963), p. 178.

{606} Ibid., p. 179.

{607} Ibid., p. 178.

{608} George Marshall, "European Initiative Essential to Economic Recovery," Address at Commencement Exercises at Harvard University, June 5, 1947, in U.S. Department of State Bulletin, vol. XVI, no. 415 (June 5, 1947), p. 1160. (Emphasis added.)

{609} Ibid.

{610} Ibid.

{611} "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct," Foreign Affairs, vol. 25, no. 4 (July 1947), p. 575.

{612} Ibid., p. 581.

{613} Ibid., pp. 579–80.

{614} Ibid., p. 582.

{615} Testimony of Ambassador Warren Austin, April 28, 1949, in U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, The North Atlantic Treaty, Hearings, 81st Cong., 1st sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1949), pt. I, p. 97.

{616} Ibid., pt. I, appendix, pp. 334–37.

{617} Ibid., p. 337.

{618} Ibid., pt. I, p. 17.

{619} Ibid., p. 150.

{620} U.S. Senate, Committee on Foreign Relations, Report on the North Atlantic Treaty, 81st Cong., 1st sess., June 6, 1949 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1949), p. 23.

{621} See, e.g., Acheson's testimony before the Senate Foreign Relations and Armed Services Committees, August 8, 1949, in State Bulletin, vol. XXI, no. 529 (August 22, 1949), pp. 265ff, and his address to the U.S. Chamber of Commerce, April 30, 1951, in State Bulletin, vol. XXIV, no. 619 (May 14, 1951), pp. 766–70.

{622} Acheson address, "Achieving a Community Sense Among Free Nations—A Step Toward World Order," before the Harvard Alumni Association, Cambridge, Mass., June 22, 1950, in State Bulletin, vol. XXIII, no. 574 (July 3, 1950), p. 17.

{623} Winston S. Churchill, The Second World War, vol. 6, Triumph and Tragedy (Boston: Houghton Mifflin, 1953; paperback ed., with introduction by John Keegan, 1985), p. 266.

{624} NSC-68, "United States Objectives and Programs for National Security," April 14, 1950, in Foreign Relations, United States, 1950, vol. I, p. 240.

{625} Ibid., p. 241.

{626} Ibid.

{627} Ibid., pp. 241–42.

{628} Ibid., p. 279.

{629} Walter Lippmann, The Cold War: A Study in U.S. Foreign Policy (New York/London: Harper & Brothers, 1947), p. 13.

{630} Ibid., p. 23.

{631} Ibid., pp. 61–62.

{632} Winston S. Churchill, His Complete Speeches, 1897–1963, ed. by Robert Rhodes James, vol. VII, 1943–1949 (New York/London: Chelsea House in association with R. R. Bowker, 1974), p. 7710.

{633} Ibid., vol. VIII (1950–1963), p. 8132.

{634} Henry A. Wallace, Toward World Peace (New York: Reynal & Hitchcock, 1948), p. 118.

{635} Henry A. Wallace, Address at Madison Square Garden, September 12, 1946, in Walter LaFeber, ed., The Dynamics of World Power: A Documentary History of United States Foreign Policy, 1945–1973, vol. II, Eastern Europe and the Soviet Union (New York: Chelsea House Publishers, 1973), p. 260.

{636} Quoted in J. Samuel Walker, Henry A Wallace and American Foreign Policy (West-port, Conn.: Greenwood Press, 1976), p. 129.

{637} Quoted in ibid., p. 121.

{638} Wallace, memorandum for Truman, March 14, 1946, in Harry S Truman, Year of Decisions, Memoirs, vol. one (New York: Doubleday, 1955), p. 555.

{639} Wallace Address at Madison Square Garden, September 12, 1946, in LaFeber, ed., Dynamics of World Power, pp. 258–59.

{640} Wallace speech announcing his candidacy for President, December 29, 1947, in Thomas G. Paterson, ed., Cold War Critics: Alternatives to American Foreign Policy in the Truman Years (Chicago: Quadrangle Books, 1971), pp. 98–103.

* Dixiecrat: Amerika'da 1948'de Güneyli Demokratlar tarafından. Demokrat Parti'nin medeni haklar platformuna karşı görüşü ile tanınan Haklar Partisi üyesi (mütercimin notu)

{641} Wallace, quoted in Alonzo Hanby, "Henry A. Wallace, the Liberals, and Soviet-American Relations," Review of Politics, vol. XXX (April 1968), p. 164.

{642} George F. Kennan, Russia, the Atom and the West (New York: Harper & Brothers, 1957), p. 13.

{643} U.S. House of Representatives, Subcommittee of the Committee on Appropriations, Military Functions: National Military Establishment Appropriation Bill for 1949, Hearings, 80th Cong., 2nd sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1948), pt. 3, p. 3.

{644} General MacArthur, interview with G. Ward Price, New York Times, March 2, 1949, p. 22.

{645} Secretary of State Dean Acheson, "Crisis in Asia: An Examination of U.S. Policy," remarks before the

National Press Club, Washington, January 12, 1950, in U.S. Department of State Bulletin, vol. XXII, no. 551 (January 23, 1950), p. 116.

{646} Nikita S. Khrushchev, Khrushchev Remembers, with an Introduction, Commentary, and Notes by Edward Crankshaw, translated and edited by Strobe Talbott (Boston: Little, Brown, 1970), pp. 368–69. Recently disclosed Soviet material suggests that the Soviet role was much more significant. See Kathryn Weathersby, "New Findings on the Korean War," Cold War International History Project Bulletin, Fall 1993, Woodrow Wilson Center, Washington, D.C.

{647} Statement by President Truman issued June 27, 1950, in Harry S Truman, Years of Trial and Hope 1946–1952, Memoirs, vol. two (New York: Doubleday, 1956), pp. 338–39.

{648} Ibid., p. 339.

{649} Ibid.

{650} Ibid.

{651} Quoted in Max Hastings, The Korean War (New York: Simon & Schuster, 1987), p. 133.

{652} Public Papers of the Presidents of the United States, Harry S. Truman, 1950 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1965), pp. 674–75 (hereinafter cited as Truman Papers).

{653} Truman statement of November 30, 1950, in ibid., p. 724.

{654} Truman Papers, 1951 vol., p. 227.

{655} U.S. Senate, Committee on Armed Services and Committee on Foreign Relations, Military Situation in the Far East, Hearings, 82nd Cong., 1st sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1951), pt. 1, p. 75 (hereinafter cited as MacArthur Hearings).

{656} Ibid., p. 30.

{657} Ibid.

{658} Truman Papers, 1951 vol., pp. 226–27.

{659} Ibid., p. 227.

{660} MacArthur Hearings, pt. 1, p. 45.

{661} Ibid., pt. 2, p. 938.

{662} Ibid., pt. 3, p. 1717.

{663} Ibid., pp. 1718–19.

{664} Truman, Trial and Hope, p. 345.

{665} MacArthur Hearings, pt. 1, p. 593.

{666} Ibid., pt. 2, p. 896.

{667} Ibid., p. 732.

{668} Ibid., pt. 3, p. 1720.

{669} General Matthew B. Ridgway, U.SA, Ret., Soldier: The Memoirs of Matthew B. Ridgway (Westport,

Conn.: Greenwood Press, 1974 reprint), pp. 219–20.

{670} MacArthur Hearings, pt. 1, p. 68.

{671} Hastings, Korean War, pp. 186ff.

{672} Quoted in ibid., p. 197.

{673} MacArthur Hearings, pt. 3, p. 1717.

{674} Yevgenii S. Varga, Changes in the Economy of Capitalism as a Result of the Second World War (Moscow: Politicheskaya Literatura, 1946), quoted in Allen Lynch, The Soviet Study of International Relations (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), pp. 20–28.

{675} William G. Hyland, The Cold War Is Over (New York: Random House, 1990), p. 63.

{676} Joseph Stalin, "Economic Problems of Socialism in the U.S.S.R.," in Bruce Franklin, ed., The Essential Stalin: Major Theoretical Writings 1905–1952 (New York: Anchor Books, 1972), p. 471.

{677} Ibid.

{678} Ibid.

{679} "Note from the Soviet Union to the United States Transmitting a Soviet Draft of a Peace Treaty with Germany, March 10, 1952," in U.S. Department of State, Documents on Germany 1944–1985 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, undated), Department of State Publication #9446, pp. 361–64.

{680} Ibid.

{681} "Note from the United States to the Soviet Union Proposing Creation of a Freely-Elected All-German Government Prior to Negotiation of a Peace Treaty, March 25, 1952," in ibid., pp. 364–65.

{682} "Note from the Soviet Union to the United States Proposing Four-Power Rather Than United Nations Investigation of Conditions for Free All-German Elections, April 9, 1952," in ibid., pp. 365–67; "Note from the United States to the Soviet Union Reasserting the Authority of the United Nations to Investigate Conditions for Free All-German Elections, May 13, 1952," in ibid., pp. 368–71; "Note from the Soviet Union to the United States Proposing Simultaneous Four-Power Discussion of a German Peace Treaty, German Reunification, and Formation of an All-German Government, May 24, 1952," in ibid., pp. 374–78; "Note from the United States to the Soviet Union Reasserting the Need to Investigate Conditions for Holding Free All-German Elections as a First Step Toward German Reunification, July 10, 1952," in Ibid., pp. 385–88; "Note from the Soviet Union to the United States Proposing a Four-Power Meeting to Discuss a German Peace Treaty, Formation of an All-German Government, and the Holding of All-German Elections, August 23, 1952," in ibid., pp. 388–93; "Note from the United States to the Soviet Union Urging 'a Single-Minded Effort… to Come to Grips with the Problem of Free Elections in Germany, September 23, 1952," in Ibid., pp. 395–97.

{683} Stalin's Remarks at the Closing Session of the Nineteenth Congress of the Communist Party of the Soviet Union, October 14, 1952, Current Digest of the Soviet Press, vol. IV, no. 38 (November 1, 1952), pp. 9–10.

{684} Alan Bullock, Hitler and Stalin: Parallel Lives (New York: Alfred A. Knopf, 1992), p. 968.

{685} Nikita Khrushchev, Khrushchev Remembers, with an Introduction, Commentary, and Notes by Edward Crankshaw, translated and edited by Strobe Talbott (Boston: Little, Brown, 1970), pp. 392–94

{686} Council on Foreign Relations, The United States and World Affairs, 1953, p. 116.

{687} Council on Foreign Relations, The United States and World Affairs, 1953, p. 116.

{688} Quoted in Martin Gilbert, Winston S. Churchill: Never Despair, 1945–1965 (Boston: Houghton Mifflin, 1988), p. 510.

{689} Remarks at the White House, February 16, 1950, in U.S. Department of State Bulletin, vol. XXII, no. 559 (March 20, 1950), pp. 427–29.

{690} Colville, Fringes of Power, p. 650.

{691} Peter G. Boyle, ed., The Churchill-Eisenhower Correspondence, 1953–55 (Chapel Hill, N.C./London: University of North Carolina Press, 1990), p. 36.

{692} Address "The Chance for Peace," delivered before the American Society of Newspaper Editors, Washington, D.C., April 16, 1953, in Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1953 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1960), pp. 179–88 (hereinafter cited as Eisenhower Papers). The story of the drafting of the Eisenhower speech is told in W. W. Rostow, Europe After Stalin: Eisenhower's Three Decisions of March 11, 1953 (Austin, Tex.: University of Texas Press, 1982).

{693} Letter to Eisenhower, May 4, 1953, in Boyle, ed., Churchill-Eisenhower Correspondence, p. 48.

{694} Letter to Churchill, May 5, 1953, in ibid., p. 49.

{695} Speech to the House of Commons, May 11, 1953, in Robert Rhodes James, ed., Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897–1963, vol. VIII, 1950–1963 (New York/London: Chelsea House in association with R. R. Bowker, 1974), p. 8483.

{696} Ibid., p. 8484.

{697} Boyle, ed., Churchill-Eisenhower Correspondence, p. 83.

{698} Ibid.

{699} George F. Kennan, "Disengagement Revisited," Foreign Affairs, vol. 37, no. 2 (January 1959), pp. 187–210. See also Acheson's view in Dean Acheson, "The Illusion of Disengagement," Foreign Affairs, vol. 36, no. 3 (April 1958), pp. 371–82.

{700} Ibid.

{701} Henry A. Kissinger, "Missiles and the Western Alliance," in ibid., pp. 383–400.

{702} Quoted in Emmet John Hughes, The Ordeal of Power: A Political Memoir of the Eisenhower Years (New York: Atheneum, 1963), p. 109.

{703} Radio and Television Address to the American People Prior to Departure for the Big Four Conference at Geneva, July 15, 1955, in Eisenhower Papers, 1955 vol., p. 703.

{704} Editorial, New York Times, July 25, 1955.

{705} Memorandum of a Conversation, Department of State, Washington, October 3, 1955, 10:01 A.M., "Call of the British Foreign Secretary re: Soviet-Egyptian Arms Agreement," in "Arab-Israeli Dispute, 1955," Foreign Relations of the United States, vol. XIV, p. 545.

{706} Closing statement at Geneva Foreign Ministers' Conference, November 16, 1955, in Documents on International Affairs, Noble Frankland, ed., 1955 vol. (London: Oxford University Press, 1958), pp. 73–77.

{707} Khrushchev, Khrushchev Remembers, p. 400.

{708} Khrushchev report to the 20th Party Congress, Pravda, February 15, 1956, in Current Digest of the Soviet Press, vol. VIII, no. 4 (March 7, 1956), pp. 4, 6, 7.

{709} Andrei Gromyko, Memories, translated by Harold Shukman (London: Hutchinson, 1989).

{710} Andrei Zhdanov, "The International Situation," delivered at the Founding Conference of the Cominform, September 1947, in U.S. House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, The Strategy and Tactics of World Communism, Supplement I, "One Hundred Years of Communism, 1848–1948," 80th Cong., 2nd sess., doc. no. 619 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1948), pp. 213–14.

{711} Churchill remarks in the House of Commons, April 19, 1951, in Robert Rhodes James, ed., Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897–1963 vol. VIII, 1950–1963 (New York/London: Chelsea House in association with R. R. Bowker, 1974), p. 8193.

{712} See Keith Kyle, Suez (New York: St. Martin's Press, 1991), pp. 70ff.

{713} Ibid., p. 85.

{714} See ibid., pp. 89ff.

{715} Quoted in ibid., p. 130.

{716} Quoted in ibid.

{717} Nasser Speech, Alexandria, July 26, 1956, in Noble Frankland, ed., Documents on International Affairs, 1956 (London/New York/Toronto: Oxford University Press, 1959, issued under the auspices of the Royal Institute of International Affairs), p. 80.

{718} Ibid., p. 113; see also Kyle, Suez, p. 134.

{719} Quoted in Kyle, Suez, p. 115.

{720} Anthony Eden, Full Circle: The Memoirs of the Rt. Hon. Sir Anthony Eden (London: Cassell, 1960), p. 427.

{721} Parliamentary Debates (Hansard), 5th ser., vol. 557, House of Commons, Session 1955–56 (London: Her Majesty's Stationery Office, 1956), col. 919.

{722} Kyle, Suez, p. 145.

{723} Eden, Full Circle, p. 437.

{724} Quoted in Alistair Home, Harold Macmillan, Volume I: 1894–1956 (New York: Penguin Books, 1991), p. 405.

{725} Eisenhower letter to Eden, July 1, 1956, in Dwight D. Eisenhower, Waging Peace. The White House Years 1956–1961 (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1965), pp. 664–65; see also Kyle, Suez, p. 160.

{726} Quoted in Louis L. Gerson, John Foster Dulles, The American Secretaries of State and Their

Diplomacy, vol. XVII (New York: Cooper Square Publishers, 1967), p. xi.

{727} Quoted in ibid., p. 28.

{728} Stephen E. Ambrose, Eisenhower, vol. two, The President (New York: Simon & Schuster, 1984), p. 21.

{729} Gerson, Dulles, p. xii.

{730} Dulles statement of August 3, 1956, in U.S. Department of State, The Suez Canal Problem, July 26-September 22, 1956: A Documentary Publication (Washington, D.C.: Department of State, 1956), p. 37 (hereinafter cited as Suez Canal Problem).

{731} Dulles remarks in radio-TV address, August 3, 1956, in ibid., p. 42.

{732} Dulles remarks as reported in New York Times, October 3, 1956, p. 8.

{733} Eden, Full Circle, p. 498.

{734} Eisenhower, Waging Peace, p. 667.

{735} Quoted in Suez Canal Problem, p. 344.

{736} Quoted in Kyle, Suez, p. 185.

{737} "The People Ask the President," television broadcast, October 12, 1956, in Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1956 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office), p. 903 (hereinafter cited as Eisenhower Papers).

{738} See, e.g., Eisenhower, Waging Peace, pp. 676–77.

{739} U.S. Department of State Bulletin, vol. XXXV, no. 907 (November 12, 1956), p. 750.

{740} Dwight D. Eisenhower, "Radio and Television Report to the American People on the Developments in Eastern Europe and the Middle East," in Eisenhower Papers, 1956 vol., p. 1064.

{741} Frankland, ed., Documents on International Affairs, p. 289.

{742} Ibid.

{743} Ibid., p. 292.

{744} Ibid., p. 293.

{745} Eisenhower Papers, 1956 vol., p. 1066.

{746} Dulles press conference remarks, December 18, 1956, in State Bulletin, vol. XXXVI, no. 915 (January 7, 1956), p. 5.

{747} Quoted in Kyle, Suez, p. 426.

{748} Quoted in ibid.

{749} Quoted in Herman Finer, Dulles over Suez: The Theory and Practice of His Diplomacy (Chicago: Quadrangle Books, 1964), p. 397.

{750} Quoted in Kyle, Suez, p. 477.

{751} Quoted in ibid., p. 495.

{752} Quoted in ibid., p. 467.

{753} "US Support for Baghdad Pact," Department of State press release 604, November 29, 1956, in State Bulletin, vol. XXXV, no. 911 (December 10, 1956), p. 918.

{754} Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East, January 5, 1957, in Eisenhower Papers, 1957 vol., pp. 6–16

{755} Annual Message to the Congress on the State of the Union, January 10, 1957, in ibid., p. 29.

{756} Quoted in John Lewis Gaddis, The Long Peace (New York/London: Oxford University Press, 1987), p. 157.

{757} Life, May 19, 1952.

{758} Tibor Meray, Thirteen Days That Shook the Kremlin, translated by Howard Katzander (New York: Frederick A. Praeger, 1959), p. 7.

{759} Quoted in Melvin J. Lasky, ed., The Hungarian Revolution (New York: Frederick A. Praeger, 1957), p. 126.

{760} Appeal to the President of the Security Council, October 27, 1956, in U.S. Department of State Bulletin (November 12, 1956), p. 757.

{761} Quoted in Meray, Thirteen Days, p. 140.

{762} Ibid., p. 169.

{763} John Foster Dulles, "The Task of Waging Peace," address before the Dallas Council on World Affairs, October 27, 1956, in State Bulletin, vol. XXXV, no. 906 (November 5, 1956), p. 697.

{764} Dwight D. Eisenhower, "Radio and Television Report to the American People on the Developments in Eastern Europe and the Middle East," October 31, 1956, in Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1956 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1958), p. 1061 (hereinafter cited as Eisenhower Papers). (Emphasis added.)

{765} Ibid.

{766} Ibid., p. 1062.

{767} Declaration of the Government of the U.S.S.R. of October 30, 1956, "On the Principles of Development and Further Strengthening of Friendship and Cooperation Between the Soviet Union and Other Socialist States," appearing in Pravda and Izvestia, October 31, 1956, in Current Digest of the Soviet Press, vol. VIII, no. 40 (November 14, 1956), p. 11.

{768} Eisenhower Papers, 1956 vol., p. 1062.

{769} Government of the U.S.S.R., "On the Principles," p. 11.

{770} Quoted in Paul E. Zinner, ed., National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe (New York: Columbia University Press, 1956), p. 463.

{771} Full Nehru speech in Lok Sabha Debates, pt. II, vol. 9, no. 3, colls. 260–67, in Royal Institute of International Affairs, vol. IV, no. 7, pp. 328–30.

{772} Secretary Dulles' News Conference of December 18, 1956, in State Bulletin, vol. XXXVI, no. 915 (January 7, 1957), pp. 3–4.

{773} Secretary Dulles' News Conference, Canberra, March 13, 1957, in State Bulletin, vol. XXXVI, no. 927 (April 1, 1957), p. 533.

{774} Nikita S. Khrushchev, Khrushchev Remembers: The Last Testament, with an introduction by Edward Crankshaw and Jerrold Schecter, translated and edited by Strobe Talbott (Boston: Little, Brown, 1974), p. 501.

{775} John Foster Dulles, "Freedom's New Task," address to Philadelphia Bulletin Forum, February 26, 1956, in U.S. Department of State Bulletin, vol. XXXIV, no. 871 (March 5, 1956), pp. 363–64.

{776} Quoted in William G. Hyland, The Cold War Is Over (New York: Random House, 1990), p. 97.

{777} U.S. Senate, Khrushchev on the Shifting Balance of World Forces, A Special Study Presented by Senator Hubert H. Humphrey, 86th Cong., 1st sess., Senate Doc. no. 57 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1959), excerpts from Khrushchev interview with W. Sinnbeck, editor of Dansk Folkstyre, January 1958, p. 8.

{778} Ibid. (Khrushchev remarks to the Seventh Congress of the Bulgarian Communist Party, June 4, 1958), p. 7.

{779} Nikita S. Khrushchev, "Our Strength Lies in Fraternal Unity," address to Friendship Meeting of Peoples of Soviet Union and Polish People's Republic, November 10, 1958, reprinted in Pravda, November 11, 1958, in Current Digest of the Soviet Press, vol. X, no. 45 (December 17, 1958), p. 9.

{780} Soviet Note of November 27, 1958, in Documents on American Foreign Relations, ed. by Paul E. Zinner (New York: Published for the Council on Foreign Relations by Harper & Brothers, 1959), pp. 220–31.

{781} Khrushchev, Speech to the 21st Party Congress published in Pravda, January 28, 1959, in Current Digest, vol. XI, no. 4 (March 4, 1959), p. 19.

{782} As recounted by de Gaulle, in Charles de Gaulle, Memoirs of Hope: Renewal and Endeavor, translated by Terence Kilmartin (New York: Simon and Schuster, 1971), p. 223.

{783} Konrad Adenauer, Erinnerungen, 1955–1959 (Stuttgart, 1967), pp. 473–74.

{784} Harold Macmillan, Pointing the Way, 1959–1961 (New York: Harper & Row, 1972), p. 101.

{785} Eisenhower News Conference of March 11, 1959, in Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1959 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1960), p. 244.

{786} Eisenhower News Conference of February 18, 1959, in ibid., p. 196.

{787} Eisenhower News Conference of March 11, 1959, in ibid., p. 245.

{788} The Berlin Crises 1958–1961, Documentary Collection for Oral History Session (Harvard University, 1990), 2 parts, compiled by William Burr, David Rosenberg, and Georg Schild; Burr, "Select Chronology," pt. 1, March 9, 1959, entry (hereinafter cited as Berlin Crises project).

{789} De Gaulle press conference, September 5, 1961, in Documents on International Affairs: 1961, ed. by D. C. Watt, John Major, Richard Gott, and George Schopflin (London: Oxford University Press for the

Royal Institute of International Affairs, 1965), p. 111.

{790} Press Conference on September 5, 1960, in ibid., pp. 84–85.

{791} De Gaulle, Memoirs of Hope, p. 223.

{792} Berlin Crises project, pt. 2, Burr entry for November 24, 1958, Dulles to Adenauer.

{793} Dulles' News Conference, November 26, 1958, in State Bulletin, vol. XXXIX, no. 1016 (December 15, 1958), pp. 947ff.

{794} Dulles' News Conference, January 13, 1959, in State Bulletin, vol. XL, no. 1023 (February 2, 1959), p. 161.

{795} Ibid.

{796} Berlin Crises project, pt. 1, Burr entry for November 27, 1958, reporting on Brandt's late November 26 reaction to Dulles' November 26, 1958, news conference.

{797} Marc Trachtenberg, "The Berlin Crisis," in ibid., p. 39, recounting Bruce to Dulles message of January 14, 1959.

{798} Entry in ibid., Burr, January 13, 1959, recounting Herbert Dittman talk with Livingston Merchant.

{799} Khrushchev Speech at Leipzig, March 7, 1959, in Current Digest, vol. XI, no. 13 (April 29, 1959), p. 5.

{800} Berlin Crises project, Trachtenberg essay, p. 46.

{801} Ibid., p. 47.

{802} Ibid.

{803} Quoted in Jean Edward Smith, The Defense of Berlin (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1963), pp. 212–13.

{804} Newsweek, October 5, 1959, p. 19.

{805} Khrushchev speech before 10,000 Hungarian workers in "Khrushchev Cites '56 Kremlin Split on Hungary Move," New York Times, December 3, 1959, p. 1.

{806} Gordon Gray, "Memorandum of Meeting with the President," in Berlin Crises project, Trachtenberg essay, p. 47.

{807} Hyland, Cold War Is Over, pp. 120–21.

{808} Ibid., p. 120.

{809} Quoted in Michael R. Beschloss, The Crisis Years: Kennedy and Khrushchev 1960–1963 (New York: HarperCollins, 1991), p. 225.

{810} Kennedy to Rusk memo, August 21, 1961, quoted in Berlin Crises project, Trachtenberg essay, p. 78.

{811} Bundy to Kennedy memo, August 28, 1961, quoted in ibid.

{812} "U.S. Source Advises Bonn to Talk to East Germany," New York Times, September 23, 1961, p. 1.

{813} McGeorge Bundy, "Policy for the Western Alliance—Berlin and After," address to the Economic

Club of Chicago, December 6, 1961, in State Bulletin, vol. XLVI, no. 1185 (March 12, 1962), p. 424.

{814} Henry A. Kissinger, Nuclear Weapons and Foreign Policy (New York: Published for the Council on Foreign Relations by Harper & Brothers, 1957).

{815} Excerpts of Adenauer's May 7, 1962, press conference, reprinted thereafter in New York Times, May 13, 1962, sect. IV, p. 5.

{816} Ibid., May 8, 1962, p. 4.

{817} Quoted in Beschloss, Crisis Years, p. 400.

{818} Acheson letter to Truman, September 21, 1961, in Berlin Crises project, Trachtenberg essay, p. 82.

{819} Acheson letter to General Lucius Clay, in ibid., pp. 82–83.

{820} Berlin Crises project, pt. 2, Burr, entry for August 26, 1959, regarding State Department intelligence report, "Germany and the Western Alliance."

{821} Quoted in George F. Kennan, Memoirs, 1950–1963, vol. II (Boston/Toronto: Little, Brown, 1972), p. 253.

{822} Address by Prime Minister Stanley Baldwin at Albert Hall, May 27, 1935, reported in London Times, May 28, 1935, p. 18.

{823} On the Acheson speech at West Point, December 5, 1962, see Douglas Brinkley, Dean Acheson: The Cold War Years, 1953–71 (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1992), pp. 175–82.

{824} Harold Macmillan, Riding the Storm, 1956–1959 (New York: Harper & Row, 1971), p. 586.

{825} Harold Macmillan, Pointing the Way, 1959–1961 (New York: Harper & Row, 1972), p. 101.

{826} Macmillan, Riding the Storm, p. 577. This was also more or less Eisenhower's reaction as to substance.

{827} Macmillan, Pointing the Way, p. 82.

{828} Harold Macmillan, At the End of the Day, 1961–1963 (New York: Harper & Row, 1974), p. 357.

{829} Text, Joint Communique, and Attached Statement on Nuclear Defense Systems issued on December 21, 1962, by President Kennedy and Prime Minister Macmillan, U.S. Department of State Bulletin, vol. XLVIII, no. 1229 (January 14, 1963), p. 44.

{830} Some of the material on France and de Gaulle is adapted from the author's The Troubled Partnership: A Re-appraisal of the Atlantic Alliance (New York: Published for the Council on Foreign Relations by McGraw-Hill, 1965), pp. 41ff; and author's White House Years (Boston: Little, Brown, 1979), pp. 104ff.

{831} "Address by President Charles de Gaulle Outlining the Principles of French Foreign Policy Following the Failure of the Summit Conference," May 31, 1960, in Major Addresses, Statements, and Press Conferences of General Charles de Gaulle, May 19, 1958-January 31, 1964 (New York: French Embassy, Press and Information Division, 1964), p. 75.

{832} De Gaulle Press Conference on April 11, 1961, in ibid., p. 124.

{833} Press Conference on July 29, 1963, in ibid., pp. 233–34.

{834} Press Conference on March 25, 1959, in Ibid., p. 43.

{835} Quoted in Brian Crozier, De Gaulle (New York: Charles Scribner's Sons, 1973), pp. 533f. See also Dwight D. Eisenhower, Waging Peace: The White House Years, 1956–1961 (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1965), pp. 424–31.

{836} Charles de Gaulle, Memoirs of Hope: Renewal and Endeavor, trans, by Terence Kilmartin (New York: Simon and Schuster, 1971), pp. 229–30.

{837} Quoted in Crozier, De Gaulle, p. 525.

{838} George Ball, "NATO and World Responsibility," The Atlantic Community Quarterly, vol. 2, no. 2 (Summer 1964), p. 211.

{839} For a detailed discussion of this idea, see Kissinger, Troubled Partnership, pp. 127ff.

{840} Kennedy's Address at Independence Hall, Philadelphia, July 4, 1962, in Public Papers of the Presidents of the United States, John F. Kennedy, 1962 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1963), pp. 537–39.

{841} Kennedy Address in the Assembly Hall at the Paulskirche in Frankfurt, June 25, 1963, in ibid., 1963 vol., p. 520.

{842} De Gaulle Press Conference on January 14, 1963, in Major Addresses, pp. 216–17.

{843} Press Conference on January 14, 1963, in ibid., p. 218.

{844} Press Conference on April 19, 1963, quoted in Harold van B. Cleveland, The Atlantic Idea and Its European Rivals (New York: Published for the Council on Foreign Relations by McGraw-Hill, 1966), p. 143.

{845} "The Common Declaration and the Treaty Between the French Republic and the Federal Republic of Germany," January 22, 1963, quoted in Roy Macridis, De Gaulle, Implacable Ally (New York: Harper & Row, 1966), p. 188.

{846} Inaugural Address, January 20, 1949, in Public Papers of the Presidents of the United States: Harry S Truman, 1949 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1964), pp. 112–14.

{847} Inaugural Address, January 20, 1953, in Public Papers of the Presidents of the United States: Dwight D. Eisenhower, 1953 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1960), p. 6 (hereinafter cited as Eisenhower Papers).

{848} Ibid., p. 7.

{849} Inaugural Address, January 20, 1961, in Public Papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy, 1961 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1962), p. 1.

{850} Inaugural Address, January 20, 1965, in Public Papers of the Presidents of the United States: Lyndon B. Johnson, 1965 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 72.

{851} See Dean Acheson, "The Peace the World Wants," address to United Nations General Assembly, September 20, 1950, U.S. Department of State Bulletin, vol. XXIII, no. 587 (October 2, 1950), p. 524; and Dulles, quoted in Jeffrey P. Kimball, ed., To Reason Why: The Debate About the Causes of U.S. Involvement in the Vietnam War (New York: McGraw-Hill, 1990), p. 54.

{852} Quoted in Kimball, To Reason Why, p. 73.

{853} Ibid.

{854} Quoted in Thomas J. Schoenbaum, Waging Peace and War: Dean Rusk in the Truman, Kennedy and Johnson Years (New York: Simon and Schuster, 1988), p. 234.

{855} NSC 68, "United States Objectives and Programs for National Security," April 7, 1950, in U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1950, vol. I (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1977), pp. 237–38.

{856} See William Roger Louis, Imperialism at Bay: The United States and the Decolonization of the British Empire, 1941–1945 (New York: Oxford University Press, 1978), chh. 1 and 2.

{857} George C. Herring, America's Longest War, The United States and Vietnam 1950–1975 (New York: Alfred A. Knopf, 2nd ed., 1986), p. 18.

{858} Ibid.

{859} Schoenbaum, Waging Peace and War, p. 230.

{860} Herring, America's Longest War, pp. 18–19.

{861} Ibid., p. 19.

{862} "United States Objectives and Courses of Action with Respect to Southeast Asia," Statement of Policy by the National Security Council, 1952, in Neil Sheehan, Hedrick Smith, W. W. Kenworthy, Fox Butterfield, The Pentagon Papers, as Published by the New York Times (New York: Quadrangle Books, 1971), p. 29.

{863} Ibid., p. 28.

{864} Ibid., p. 29.

{865} Quoted in Herring, America's Longest War, p. 22.

{866} Quoted in ibid., p. 26.

{867} Ibid., p. 27.

{868} Quoted in Sir Robert Thompson, Revolutionary War in World Strategy 1945–1969 (New York: Taplinger, 1970), p. 120.

{869} Quoted in Stanley Karnow, Vietnam: A History (New York: Penguin Books, 1984), pp. 197–98.

{870} Quoted in William Bragg Ewald, Jr., Eisenhower the President: Crucial Days, 1951–1960 (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1981), pp. 119–20.

{871} Eisenhower to Churchill, April 4, 1954, in Peter G. Boyle, ed., The Churchill-Eisenhower Correspondence, 1953–1955 (Chapel Hill and London: University of North Carolina Press, 1990), pp. 137–40.

{872} Anthony Eden, Full Circle: The Memoirs of the Rt. Hon. Anthony Eden (Boston: Houghton Mifflin, 1960), p. 124.

{873} Quoted in Martin Gilbert, Winston S. Churchill, vol. VIII, "Never Despair," 1945–1965 (Boston: Houghton Mifflin, 1988), pp. 973–74.

{874} Quoted in ibid., p. 973.

{875} Quoted in ibid.

{876} Townsend Hoopes, The Devil and John Foster Dulles (Boston: Little, Brown, 1973), p. 239.

{877} Richard M. Nixon, No More Vietnams (New York: Arbor House, 1985), p. 41.

{878} Dulles at London press conference, April 13, 1954, quoted in Hoopes, Devil and John Foster Dulles, p. 209.

{879} Ibid., p. 222.

{880} Quoted in Herring, America's Longest War, p. 39.

{881} Dulles instructions to Undersecretary Walter Bedell Smith, May 12, 1954, in connection with the Geneva conference, in The Pentagon Papers, p. 44.

{882} U.S. Declaration on Indochina, July 21, 1954, in State Bulletin, vol. XXXI, no. 788 (August 2, 1954), p. 162.

{883} Herring, America's Longest War, p. 45.

{884} Eisenhower letter to Diem, October 23, 1954, in Marvin E. Gettleman, ed., Viet Nam: History, Documents, and Opinions on a Major World Crisis (Greenwich, Conn.: Fawcett Publications, 1965), pp. 204–5.

{885} Herring, America's Longest War, p. 56.

{886} Senator Mike Mansfield, "Reprieve in Vietnam," Harper's, January 1956, p. 50.

{887} Senator John F. Kennedy, "America's Stake in Vietnam, the Cornerstone of the Free World in Southeast Asia," address delivered before the American Friends of Vietnam, Washington, D.C., June 1, 1956, in Vital Speeches of the Day, August 1, 1956, pp. 617ff.

{888} Herring, America's Longest War, p. 68.

{889} Dwight D. Eisenhower, Waging Peace: The White House Years, 1956–1961 (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1965), p. 607.

{890} Ibid., p. 610.

{891} "Address at the Gettysburg College Convocation: The Importance of Understanding," April 4, 1959, in Eisenhower Papers, 1959 vol. (1960), p. 313.

{892} Public Papers of the Presidents of the United States, John F. Kennedy, 1961 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1962), p. 23 (hereinafter cited as Kennedy Papers).

{893} Lin Piao, "Long Live the Victory of People's War!," Peking Review, vol. VIII, no. 36 (September 3, 1965), pp. 9–30.

{894} Quoted in David Halberstam, The Best and the Brightest (New York: Random House, 1972), p. 76.

{895} From Kennedy's opening statement at a news conference of March 23, 1961, in Kennedy Papers, 1961 vol. (1962), p. 214.

{896} Special Message to Congress on the Defense Budget, March 28, 1961, in ibid., p. 230.

{897} "Let the Word Go Forth": The Speeches, Statements, and Writings of John F. Kennedy, 1947–1963, selected and with an introduction by Theodore C. Sorensen (New York: Dell Publishing, 1988), p. 371.

{898} Ibid., pp. 370ff.

{899} Senator John F. Kennedy, "America's Stake in Vietnam, the Cornerstone of the Free World in Southeast Asia," address delivered before the American Friends of Vietnam, Washington, D.C., June 1, 1956, in Vital Speeches of the Day, August 1, 1956, pp. 617–19.

{900} Lyndon Baines Johnson, The Vantage Point: Perspectives of the Presidency 1963–1969 (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971), p. 55.

{901} National Security Memorandum 52, signed by McGeorge Bundy, Presidential Adviser on National Security, May 11, 1961, in Neil Sheehan, Hedrick Smith, W. W. Kenworthy, Fox Butterfield, The Pentagon Papers as Published by the New York Times (New York: Quadrangle Books, 1971), p. 131.

{902} Johnson to Kennedy memo, "Mission to Southeast Asia, India and Pakistan," May 23, 1961, in Pentagon Papers, p. 134.

{903} Bundy, quoted in Pentagon Papers, p. 103.

{904} McNamara memo to Kennedy, November 8, 1961, in Pentagon Papers, p. 154.

{905} Quoted in George C. Herring, America's Longest War: The United States and Vietnam 1950–1975 (New York: Alfred A. Knopf, 2nd ed., 1985), p. 83.

{906} Quoted in ibid., p. 86.

{907} Kennedy's Special Message to Congress on Defense Policies and Principles, March 28, 1961, in Kennedy Papers, 1961 vol. (1962), pp. 229ff.

{908} Quoted in Guenter Lewy, America in Vietnam (New York: Oxford University Press, 1978), p. 26.

{909} State Department telegram to Lodge in Saigon, August 24, 1963, in Pentagon Papers, p. 200.

{910} Ibid.

{911} "Opportunity in Vietnam," editorial, The New York Times, November 3, 1963, sect. 4, p. 8E.

{912} Quoted in Lewy, America in Vietnam, p. 28.

{913} Quoted in ibid., p. 29.

{914} Harrison Salisbury, Behind the Lines—Hanoi (New York: Harper & Row, 1967), pp. 194–97.

{915} Edgar Snow, "Interview with Mao," The New Republic, February 27, 1965, p. 17.

{916} Johnson Address to the American Alumni Council, July 12, 1966, in Public Papers of the Presidents of the United States, Lyndon B. Johnson, 1966 vol. II (Washington, D.C.:

{917} Ibid.

{918} Johnson Address at Johns Hopkins University, April 7, 1965, in Johnson Papers, 1965 vol. I (1966), pp. 396–97.

{919} Johnson Address on Vietnam to the National Legislative Conference, San Antonio, Texas, September

29, 1967, in Johnson Papers, 1967 vol. II (1968), p. 879.

{920} Walter Lippmann, “On Defeat,” Newsweek, March 11, 1968, p. 25.

{921} Fulbright address, “U.S. Is in Danger of Losing Its Perspective,” to the School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University, Washington, D.C., May 5, 1966, as reprinted in U.S News & World Report, vol. LX, no. 21 (May 23, 1966), pp. 114–15.

{922} J. William Fulbright speech, “Old Myths and New Realities,” delivered in the United States Senate, March 25, 1964, reprinted in Vital Speeches of the Day, April 16, 1964, pp. 393–94.

{923} Richard L. Renfield, “A Policy for Vietnam,” Yale Law Review, vol. LVI, no. 4 June 1967), pp. 481–505.

{924} James Reston, “Washington: The Flies That Captured the Flypaper,” New York Times, February 7, 1968, p. 46.

{925} Senator J. William Fulbright, The Crippled Giant: American Foreign Policy and Its Domestic Consequences (New York: Random House, 1972), p. 62.

{926} For a brilliant analysis of this group, see Norman Podhoretz, Why We Were in Vietnam (New York: Simon and Schuster, 1982), pp. 85ff.

{927} Quoted in ibid., p. 100.

{928} Quoted in ibid., p. 105.

{929} David Halberstam, The Making of a Quagmire (New York: Random House, 1965), p. 319.

{930} Lewy, American in Vietnam, p. 76; Don Oberdorfer, Tet! (Garden City, N.Y.: Double-day, 1971), pp. 329ff.

{931} Arthur M. Schlesinger, Jr., Robert Kennedy and His Times (Boston: Houghton Mifflin, 1978), p. 843.

{932} “Report from Vietnam by Walter Cronkite,” CBS News special, February 27, 1968, quoted in Oberdorfer, Tet!, p. 251.

{933} “The Logic of the Battlefield,” Wall Street Journal, February 23, 1968, p. 14.

{934} “Frank Magee Sunday Report,” NBC, March 10, 1968, quoted in Oberdorfer, Tet!, p. 273.

{935} “The War,” Time, vol. 91, no. 11 (March 15, 1968), p. 14.

{936} Mansfield statement in the Senate, March 7, 1968, in Congressional Record, vol. 114, pt. 5 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1968), p. 5659.

{937} Fulbright statement in the Senate, March 7, 1968, ibid., p. 5645.

{938} Johnson television broadcast to the American people, March 31, 1968, in Johnson Papers, 1968–69 vol. I (1970), pp. 469–96.

{939} Walter Isaacson, Kissinger: A Biography (New York: Simon & Schuster, 1992), p. 484.

{940} The memorandum is printed in its entirety in the chapter notes to Henry Kissinger, White House Years (Boston: Little, Brown, 1979), pp. 1480–82.

{941} Quoted in ibid., p. 1481.

{942} All American withdrawal schemes were made conditional on a cease-fire and the release of all prisoners.

{943} Senator J. William Fulbright, The Crippled Giant: American Foreign Policy and Its Domestic Consequences (New York: Random House, 1972), p. 62.

{944} McGovern remarks on “The Today Show,” NBC TV, June 8, 1972.

{945} Quoted in Kissinger, White House Years, p. 1345.

{946} Kissinger News Conference, January 24, 1973, in U.S. Department of State Bulletin, vol. LXVIII, no. 1753 (February 12, 1973), p. 164.

{947} See Kissinger, White House Years, chh. VIII and XII; Henry Kissinger, Years of Upheaval (Boston: Little, Brown, 1982), chh. II and VIII; and Peter W. Rodman’s exchange with William Shawcross in American Spectator, March and July 1981.

{948} See Karl D. Jackson, ed., Cambodia 1975–1978: Rendezvous with Death (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1989).

{949} See Kissinger, White House Years, pp. 1362ff.

{950} See summary of U.S. statements in Kissinger, Years of Upheaval, pp. 1236–40.

{951} “Fourth Annual Report to the Congress on United States Foreign Policy,” May 3, 1973, in Public Papers of the Presidents of the United States, Richard Nixon, 1973 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1975), p. 392.

{952} Ibid., p. 395.

{953} Second Supplemental Appropriations Bill for FY1973 (HR 9055-PL93–50). See Congressional Quarterly, 1973 Almanac, 93d Cong., 1st sess. (Washington, D.C.: Congressional Quarterly, 1974), pp. 95, 861–62.

{954} Joseph Fitchett, “Saigon Residents Found Intimidated by ‘Occupation Force,’” Washington Post, November 6, 1978; see also Christopher Dickey, “Former Vietnamese Captive Describes Life—and Death—in Saigon Prison,” Washington Post, December 20, 1978; Theodore Jacqueney, “They Are Us, Were We Vietnamese,” Worldview, April 1977; Carl Gershman, “A Voice from Vietnam,” New Leader, January 29, 1979, pp. 8–9.

{955} International Institute of Strategic Studies, Strategic Survey, 1975 (London: IISS, 1975), p. 94.

{956} See the forthcoming book by Peter W. Rodman on the Cold War in the Third World, to be published by Charles Scribner’s Sons, for a fuller discussion of this evolution of Soviet policy.

{957} Richard Nixon, quoted in Time, January 3, 1972, p. 15. See also Nixon’s remarks to Midwestern News Media Executives in Kansas City, Missouri, July 6, 1971, in Public Papers of the Presidents of the United States, Richard Nixon, 1971 vol. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1972), p. 806 (hereinafter cited as Nixon Papers).

{958} Remarks at Presidential Prayer Breakfast, February 5, 1970, in Nixon Papers, 1970 vol., pp. 82–83.

{959} Radio and Television Address to the People of the Soviet Union, May 28, 1972, in Nixon Papers, 1972 vol., p. 630.

{960} Nixon's Informal Remarks in Guam with Newsmen, July 25, 1969, in Nixon Papers, 1969 vol., pp. 544–56.

{961} Address to the Nation on the War in Vietnam, November 3, 1969, in ibid., pp. 905–6. See also Nixon's First Annual Report to the Congress on United States Foreign Policy for the 1970's, February 18, 1970, in Nixon Papers, 1970 vol., pp. 116ff.

{962} Norman Mailer, The Armies of the Night: History as a Novel, the Novel as History (New York: New American Library, 1968), p. 187.

{963} John Kenneth Galbraith, The New Industrial State (Boston: Houghton Mifflin, 1967), ch. XXXV.

{964} First Annual Report to the Congress on United States Foreign Policy for the 1970's, February 18, 1970, in Nixon Papers, 1970 vol., p. 119.

{965} Ibid., p. 178.

{966} Ibid., p. 179.

{967} Second Annual Report to the Congress on United States Foreign Policy, February 25, 1971, in Nixon Papers, 1971 vol., p. 304.

{968} Albert Wohlstetter, "The Delicate Balance of Terror," Foreign Affairs, vol. 37, no. 2 (January 1959), pp. 211–34.

{969} Quoted in Henry Kissinger, White House Years (Boston: Little, Brown, 1979), p. 136.

{970} Peter Grose, "U.S. Warns Soviet on Use of Force Against Czechs," The New York Times, April 18, 1969.

{971} Peter Grose, "A Series of Limited Pacts on Missiles Now U.S. Aim," The New York Times, April 22, 1969.

{972} Chalmers M. Roberts, "U.S. to Propose Summer Talks on Arms Curb," The Washington Post, May 13, 1969.

{973} "Clear It with Everett," editorial, The New York Times, June 3, 1969.

{974} "Start the Missile Talks," editorial, The Washington Post, April 5, 1969.

{975} See Kissinger, White House Years, pp. 265ff.

{976} Quoted in ibid., p. 165.

{977} Richard M. Nixon, "Asia After Viet Nam," Foreign Affairs, vol. 46, no. 1 (October 1967), p. 121.

{978} "Nixon's View of the World—From Informal Talks," in U.S. News & World Report, vol. LXV, no. 12 (September 16, 1968), p. 48.

{979} Rogers Address Before the National Press Club, Canberra, Australia, August 8, 1969, in U.S. Department of State Bulletin, vol. LXI, no. 1575 (September 1, 1969), pp. 179–80.

{980} Richardson address, "The Foreign Policy of the Nixon Administration: Its Aims and Strategy," in ibid., vol. LXI, no. 1578 (September 22, 1969), p. 260.

{981} Second Annual Report, in Nixon Papers, 1971 vol., p. 277.

{982} Ibid.

{983} Quoted in Kissinger, White House Years, p. 1062.

{984} Quoted in ibid.

{985} Joint Communiqué Issued at Shanghai, February 27, 1972, in State Bulletin, vol. LXVI, no. 1708 (March 20, 1972), pp. 435–38.

{986} See Henry Kissinger, Years of Upheaval (Boston: Little, Brown, 1982), pp. 233, 294–95, 1173–74.

{987} Willy Brandt, People and Politics: The Years 1960–1975, trans, by J. Maxwell Brownjohn (Boston: Little, Brown, 1976), pp. 123–24.

{988} See Henry Kissinger, Years of Upheaval (Boston: Little, Brown, 1982), pp. 459ff.

{989} "Détente: An Evaluation," statement by Robert Conquest, Brian Crozier, John Erickson, Joseph Godson, Gregory Grossman, Leopold Labedz, Bernard Lewis, Richard Pipes, Leonard Schapiro, Edward Shils, and P. J. Vatikiotis, reprinted for use of the Subcommittee on Arms Control, Committee on Armed Services, United States Senate, 93rd Cong., 2nd sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, June 20, 1974), p. 1.

{990} Statement of George Meany, President, American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations, to the Senate Foreign Relations Committee, October 1, 1974, in United States Senate, Committee on Foreign Relations, Detente: Hearings on United States Relations with Communist Countries, 93rd Cong., 2nd sess. (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1975), pp. 379–80.

{991} Henry Kissinger, "America's Permanent Interests," address before the Boston World Affairs Council, March 11, 1976, in U.S. Department of State Bulletin, vol. LXXIV, no. 1919 (April 5, 1976), pp. 427–28.

{992} Quoted in Henry Kissinger, White House Years (Boston: Little, Brown, 1979), p. 1486.

{993} For details of the debate, see Kissinger, Years of Upheaval, pp. 256–74, 1006–28.

{994} See Coral Bell, The Diplomacy of Détente (New York: St. Martin's Press, 1977), pp. 201–222.

{995} "Improving U.S.-Soviet Relations," editorial, The New York Times, February 22, 1971, p. 5.

{996} "Trade and Freedom," editorial, in ibid., September 18, 1973, p. 42.

{997} "The Requirements of Detente," editorial, Washington Post, September 12, 1973.

{998} Kissinger, "America's Permanent Interests," pp. 431–32.

{999} Quoted in Timothy Garton Ash, In Europe's Name: Germany and the Divided Continent (New York: Random House, 1993), p. 260.

{1000} Ibid., p. 223.

{1001} "European 'Security'… and Real Detente," editorial, The New York Times, July 21, 1975, p. 20.

{1002} Henry Kissinger, "American Unity and the National Interest," address before the Southern Commodity Producers Conference in Birmingham, Alabama, August 14, 1975, in State Bulletin, vol. LXXIII, no. 1890 (September 15, 1975), p. 392.

{1003} Kissinger, “America’s Permanent Interests,” p. 428.

{1004} Ronald Reagan, Remarks at the Annual Washington Conference of the American Legion, February 22, 1983, in Public Papers of the Presidents of the United States, Ronald Reagan, 1983 vol., bk. I (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1982–90), p. 270 (hereinafter cited as Reagan Papers).

{1005} Ibid., p. 271.

{1006} Ronald Reagan, News Conference, January 29, 1981, in ibid., 1981 vol., p. 57.

{1007} Reagan Address to Members of the British Parliament, London, June 8, 1982, in ibid., 1982 vol., bk. 1, p. 744.

{1008} “TRB” (Richard Strout), “Reagan’s Holy War,” The New Republic, April 11, 1983, p. 6.

{1009} Anthony Lewis, “Onward, Christian Soldiers,” The New York Times, March 10, 1983, p.A27.

{1010} Stanley Hoffmann, “Foreign Policy: What’s to Be Done?,” New York Review of Books, April 30, 1981, pp. 33–37, 39.

{1011} Text of Reagan letter in Remarks to Members of the National Press Club on Arms Reduction and Nuclear Weapons, November 18, 1981, in Reagan Papers, 1981 vol., p. 1065.

{1012} Ronald Reagan, An American Life (New York: Simon & Schuster, 1990), p. 576.

{1013} Ibid., p. 592.

{1014} Ibid., p. 603.

{1015} Ibid., p. 634.

{1016} Lou Cannon, President Reagan: The Role of a Lifetime (New York: Simon & Schuster, 1990), p. 792.

{1017} Ronald Reagan, Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union, January 25, 1984, in Reagan Papers, 1984 vol., bk. I, p. 92.

{1018} Reagan, Address to British Parliament, June 8, 1982, in ibid., 1982 vol., bk. I, p. 746.

{1019} Ibid., p. 745.

{1020} See Peter W. Rodman’s forthcoming book on the Cold War in the Third World, to be published by Charles Scribner’s Sons.

{1021} Shultz Address, “America and the Struggle for Freedom,” February 22, 1985 (Washington, D.C.: U.S. Department of State, Bureau of Public Affairs, February 1985), Current Policy no. 659, pp. 1–5.

{1022} Quoted in Leon V. Sigal, Nuclear Forces in Europe (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1984), p. 86.

{1023} Mitterrand speech before the Bundestag on the occasion of the Twentieth Anniversary of the Franco-German Treaty of Cooperation, January 20, 1983 (France: Foreign Affairs Ministry, The Press and Information Service).

{1024} Reagan, Remarks to National Press Club, November 18, 1981, in Reagan Papers, 1981 vol., p. 1065.

{1025} "Reagan Proposes U.S. Seek New Way to Block Missiles," The New York Times, March 24, 1983, p. A20.

{1026} Harold Brown, ed., The Strategic Defense Initiative: Shield or Snare? (Boulder, Col., and London: Westview Press for the Johns Hopkins Foreign Policy Institute, 1987).

{1027} Harold Brown, "Introduction" and "Is SDI Technically Feasible?," in ibid., pp. 4–7, 131–32, 138.

{1028} Richard Betts, "Heavenly Gains or Earthly Losses? Toward a Balance Sheet for Strategic Defense," in ibid., pp. 238–39.

{1029} George Liska, "The Challenge of SDI: Preemptive Diplomacy or Preventive War?," in ibid., p. 107.

{1030} Robert Osgood, "Implications for US-European Relations," in ibid., pp. 266–68, 276–78.

{1031} Quoted in Dan Smith, Pressure: How America Runs NATO (London: Bloomsburg, 1989), p. 184.

{1032} Reagan, Address Before the Japanese Diet in Tokyo, November 11, 1983, in Reagan Papers, 1983 vol., bk. II, p. 1575.

{1033} Reagan, American Life, p. 550.

{1034} Cannon, President Reagan, p. 289.

{1035} Reagan, Remarks at a White House Briefing for Chief Executive Officers of Trade Associations and Corporations on Deployment of the MX Missile, May 16, 1983, in Reagan Papers, 1983 vol., bk. I, p. 715.

{1036} Reagan, Address to the Nation on Defense and National Security, March 23, 1983, in ibid., p. 443.

{1037} George P. Shultz, "Nuclear Weapons, Arms Control, and the Future of Deterrence," address before the International House of Chicago and The Chicago Sun-Times Forum at the University of Chicago, November 17, 1986, in U.S. Department of State Bulletin, vol. 87, no. 2118 (January 1987), pp. 31–35.

{1038} Mikhail Gorbachev, Perestroika: New Thinking for Our Country and the World (New York: Harper & Row, 1987), p. 139.

{1039} Mikhail Gorbachev, press conference following Geneva Summit, November 21, 1985, in Geneva: The Soviet-US Summit, November 1985, Documents and Materials (Moscow: Novosti Press Agency Publishing House, 1985), p. 18.

{1040} Mikhail Gorbachev, address on the 70th anniversary of the Great October Socialist Revolution, November 2, 1987, in Foreign Broadcast Information Service (SOV-87–212, November 3, 1987), p. 55.

{1041} "An Interview with Gorbachev," Time, September 9, 1985, p. 23.

{1042} "Gorbachev Pledges Major Troop Cutback Then Ends Trip, Citing Vast Soviet Quake," The New York Times, December 8, 1988, p. Al.

{1043} Ibid., p. A19.

{1044} Excerpts of Gorbachev's speech in Vladivostok, June 28, 1986, in The New York Times, June 29, 1986, p. A6.

{1045} Excerpts of Gorbachev's speech to the Council of Europe in Strasbourg, France, July 6, 1989, in The New York Times, July 7, 1989, p. A6.

{1046} “Gorbachev, in Finland, Disavows Any Right of Regional Intervention,” The New York Times, October 26, 1989, p. Al.

{1047} “Gorbachev Lends Honecker a Hand,” The New York Times, October 7, 1989, p. 5.

{1048} “Gorbachev Urges Economic Accords,” The New York Times, July 16, 1989, p. 17.

{1049} Strobe Talbott, “Rethinking the Red Menace,” Time, January 1, 1990, p. 69.

{1050} Fred Halliday, From Kabul to Managua: Soviet-American Relations in the 1980s (New York: Pantheon Books, 1989), pp. 17, 108–9, 134–35.

{1051} Vyacheslav Dashichev, “East-West: Quest for New Relations: On the Priorities of the Soviet State’s Foreign Policy,” in Foreign Broadcast Information Service (SOV-88–098, May 20, 1988), pp. 4–8.

{1052} Ibid.

{1053} Eduard Shevardnadze, “The 19th All-Union CPSU Conference: Foreign Policy and Diplomacy,” International Affairs (Moscow), October 1988.

{1054} “X” (George F. Kennan), “The Sources of Soviet Conduct,” Foreign Affairs, vol. 25, no. 4 (July 1947), p. 580.

{1055} President George Bush, “The U.N.: World Parliament of Peace,” address to the U.N. General Assembly, New York, October 1, 1990, in Dispatch (U.S. Department of State), vol. 1, no. 6 (October 8, 1990), p. 152.

{1056} President Bill Clinton, “Confronting the Challenges of a Broader World,” address to the U.N. General Assembly, New York, September 27, 1993, in ibid., vol. 4, no. 39 (September 27, 1993), p. 650.

{1057} Sir Halford John Mackinder, Democratic Ideals and Reality (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1962).

{1058} Alexander Solzhenitsyn, “How Are We to Restructure Russia? A Modest Contribution,” Literaturnaya Gazeta, Moscow, September 18, 1990, in Foreign Broadcast Information Service (SOV-90–187, September 26, 1990), esp. pp. 37–41.

{1059} Remarks by President Bill Clinton to the Multinational Audience of Future Leaders of Europe, Hotel De Ville, Brussels, Belgium, January 9, 1994 (Brussels, Belgium: The White House, Office of the Press Secretary, press release, January 9, 1994), p. 5.